
3 1761 08116747 0

525 37

HLÍDKA.

Redaktor

Dr. PAVEL VYCHODIL.

Ročník XXXVI.

V Brně 1919.

Tiskem a nákladem Občanské tiskárny.

AP
52
H6
roč. 36

Studijní knihovna
Západomoravského muzea v Třebíči
Přír. číslo | Signatura
20. 324

OBSAH.

Strana

Rozhled vědecký a umělecký:

Rozhled vychovatelský:

Rozhled hospodářsko-sociální:

Rozhled politický:

Ročník XXXVI. Číslo 1.

HLÍDKA.

Rozluka manželská a civilní sňatek.

Dr. Josef Samsour.

Manželství bylo odedávna u všech národů pokládáno za instituci náboženskou, a zvláště v křesťanství jest jednou ze sedmi svátostí Nového zákona; proto ponechávaly státy jeho sjednání různým náboženským společnostem a uznávaly zvláště křesťanské státy jen ona manželství za zákonná, která byla sjednána dle předpisů křesťanských. To se v novější době změnilo. Náš individualistický a naturalistický liberalismus, jenž usiluje o úplnou rozluku mezi církví a státem, spatřuje v občanském manželství nejúčinnější prostředek k tomuto cíli. Ještě více pracuje o uvolnění, ano zničení svátostného manželství socialismus v přirozeném důsledku svých podvratných zásad a požadavku. Jeho snahou je zavésti „sňatek na zkoušku“, snížiti manželství na pouhý poměr lásky, na rozmaru spočívající, a podvrátiti tak celou křesťanskou rodinu, jejímž kořenem a základem jest manželství. Víť až příliš dobře, že všechna agitace a všechno manevrování proti křesťanskému řádu málo pořídí, nebude-li podkopáno manželství a rodina, jakož i že celá budova křesťanské společnosti teprve může býti podvrácena, jsou-li základy její, křesťanské manželství a křesťanská rodina, z níž společnost lidská jako z buněk organisované tkanivo vyrůstá, podvrácena. Za tou příčinou činili ve sněmovně starého Rakouska liberálové a spojení s nimi sociální demokraté opětovné pokusy provésti „reformu“ dosavadního práva manželského, v němž prý koření dnešní nedostatek rodinného štěstí, hlavně uzákoněním rozluky manželské. S rychlostí opravdu obdivuhodnou opět přikládají ruce k dílu pokrokáři a socialisté v nově zřízené české republice, aby podvratné

plány a záměry svoje co nejdříve uskutečnili. Vedle odstranění povinného náboženského vyučování ze škol a náboženských cvičení vůbec učinili v Národním shromáždění návrhy, aby svazek manželský netoliko zbaven byl svého posvátného rázu, nýbrž úplně přetrhán uzákoněním rozluky manželské a zavedením nuceného civilního sňatku. Pokud zprávy z výborového jednání dostaly se na veřejnost, hned ve výměru smlouvy manželské nechány dvéře pro rozluku manželskou otevřeny. Praví se tam: „Svazky rodinné zakládají se smlouvou manželskou. Manželskou smlouvou prohlašují muž a žena podle zákona, že chtějí žíti pospolu [jak dlouho?], ploditi děti, vychovávati je a pomáhati si navzájem".

Těžké pokušení nastává tím našemu lidu křesťanskému; vidíť, že křesťanské manželství, které až dosud v jeho očích bylo jediné právním, svatým a nerozlučitelným, nyní má býti prohlášeno za rozlučitelné a za státně neplatné a občanským obřadem nahrazeno, jakož i že mu bude, chce-li zůstati věren staré víře a nejednati proti zákonům státním, nésti břímě a útraty dvojího sjednání sňatku, občanského a církevního. Poněvadž, bohužel, není neoprávněna obava, že při vládnoucích protikřesťanských idejích a materialistických snahách a při požívačnosti, která všechny vrstvy společnosti lidské zachvátila, život náboženský v lidu ponenáhlu přece chladne a četné oběti tomuto pokušení podlehnou, nebude snad od místa, předem duše ozbrojiti a pojednati o nerozlučitelnosti svazku manželského a vyložiti význam civilního manželství naproti manželství křesťanskému, objasniti účinky a následky, jaké z něho vyplývají.

I.

Jest učením církve katolické, že manželství mezi křesťany platně sjednané a manžely dokonané, nižádnou autoritou, ani světskou ani duchovní, nýbrž jen smrtí jednoho z manželů může býti rozloučeno. Kristus, nejvyšší zákonodárce církve, chtěl je míti nerozlučitelným; která pozemská autorita mohla by zákon Bohem-člověkem daný zrušit? Ze spravedlivých a důležitých důvodů může církev mnohdy ovšem rozvod manželův od stolu a lože na kratší nebo delší dobu dovoliti; vždycky však jménem božím odmítala zrušení svazku manželského a uzavření nového manželství. Tato před křesťanstvím a mimo křesťanství všem téměř národům a zákoníkům, i dítkám Abrahamovým nová nauka je v Písmě sv. Nového zákona určitě a jasně, jak jen možno, vyslovena.

V evangeliu sv. Lukáše čteme toto. Evangelista uvádí některé řeči Ježíšovy, ve kterých jeho zákon ve své dokonalosti je postaven proti mosaickému jako nedokonalému, a pokračuje pak i praví: Každý kdo propouští svou manželku a bere jinou, cizoloží, a kdo si bere propuštěnou od muže, cizoloží (Luk. 16, 18.)

Co může býti jasnějšího a zřetelnějšího? Židům bylo pro jejich tvrdé srdce mosaickým zákonem dáno dovolení, ženu z jistých důvodů propustiti čili dáti jí lístek propustný. Spasitel však prohlásil, že ten, kdo svou manželku propouští a jinou si bere, a rovněž pak ten, kdo si bere propuštěnou od muže, cizoloží. Manželský svazek v jeho zákoně trvá tudíž za všech okolností, je nerozlučitelný; neboť nebyla-li by propuštěná vždy ještě legitimní manželkou prvního muže, nemohl by ani tento, tím že si jinou bere, ani druhý muž, tím že s propuštěnou v manželství vstupuje, cizoložiti.

Rovněž tak znějí slova sv. Marka. Do mravův a zvyků národa židovského vnikla pohanská nákaza, a jednota i nerozlučitelnost manželského svazku kolísala. Školy farisejské vedly v době Kristově spory o otázku, ve kterých případech je rozluka manželská dovolena. Jedni s rabínem Šamajem měli za to, že propuštění manželky lístkem zapuzení je dovoleno jen pro cizoložství nebo z jiných velmi důležitých důvodů, druzí s rabínem Hillelem naproti tomu považovali je za dovolenó pro každou příčinu nespokojenosti. Tato otázka byla předložena Kristu, a fariseové pravili k němu, aby jej pokoušeli: Je-li dovoleno muži propustiti manželku svou? On pak odpověděv řekl: Co přikázal vám Mojžíš? A oni řekli: Mojžíš dopustil napsati lístek rozlučný a propustiti. A Ježíš odpovídaje jim pravil: Pro tvrdost srdce vašeho napsal vám příkaz ten. Na počátku stvoření však učinil je Bůh mužem a ženou. Proto opustí člověk otce svého i matku svou a přidrží se manželky své a budou dva v těle jednom. A tak nejsou již dva, nýbrž jedno tělo. Co tedy Bůh spojil, člověk nerozlučuj (Mk 10, 2—9).

Z těchto slov vysvítá jasně, že jen tvrdost srdce a hrubé smýšlení židovského národa pohnulo Mojžíše, aby mu dovolil, ženě dáti v jistých případech lístek rozlučný, že však to nebylo dle vůle boží a dle původního od něho stanoveného řádu. Bůh, pokračuje Spasitel, spojil jednoho muže a jednu ženu v nerozlučitelné společenství, tak že

nemají už býti dva, nýbrž jedno tělo. A z toho dovozuje: Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj. Bůh tedy jedině, a nikoli člověk, jest oprávněn, svazek manželský zrušit, a Bůh ruší jej smrtí. Každé jiné zrušení, praví Spasitel, je hříšné a libovolné zasahování do práv božích, jako Tvůrce a pána nad životem a smrtí. Toto slovo Spasitelovo, jež nepřipouští výjimky, z níž by svazek manželský mohl býti zrušen, nabývá v tomto svém významu dalším vypravováním evangelisty ještě větší váhy. Vypravujeť sv. Marek, že učeníci jeho doma ještě jednou se ho tázali o této věci. Prohlášení Páně zdálo se jim býti příliš přísné a tvrdé; bylo zcela proti obyčeji židovského lidu, a Spasitel znovu odpověděl jim a pravil: Kdo by propustil manželku svou a jinou pojal, cizoloží proti ní, a jestliže by žena propustila muže svého a za jiného se vdala, cizoloží. (Mk 10, 11. 12.) Prohlašuje ještě jednou beze všeho omezení, že je cizoložstvím, vstoupiti v sňatek se ženou od muže propuštěnou nebo s mužem od své ženy opuštěným. Důkaz to, že první manželství ještě trvá.

S tím souhlasí i řeč Spasitelova u sv. Matouše. Tu praví Pán: Řečeno je také, kdo by propustil manželku svou, nechť dá jí list rozlučovací. Já však pravím vám, že každý, kdo by propustil manželku svou vyjma pro smilství, uvádí ji v cizoložství, a kdo by propuštěnou pojal, cizoloží. (Mt 5, 31, 32.)

Že v těchto slovech sv. Matouše, z nichž protestanté a Řekové dovozují, že cizoložství netoliko právo k propuštění manželky dává, nýbrž i manželství ruší, tak že nový sňatek je dovolen, jest vyslovena rozlučitelnost svazku manželského, je již proto nemyslitelno, že si přece Spasitel nemůže odporovati. U sv. Marka a Lukáše praví výslovně, že je cizoložstvím svou ženu propustiti a jinou si vzíti, a praví to beze všeho omezení. Nelze naprosto za to míti, že sv. Matouš pravý opak toho praví, co oba evangelisté jako slovo Spasitelovo vyslovují. Smysl slov těchto dle souhlasného výkladu katolických exegetů je spíše: Kdo, odezíraje od výjimečného případu cizoložství, které oprávněný důvod k (trvalému) propuštění skýtá, svou manželku propustí, činí ji cizoložnicí, t. j. vydává ji v nebezpečenství, že se stane cizoložnicí, tím že si snad jiného muže hledá. Kdo však svou manželku pro cizoložství propustí, tomu nemůže hřích manželky, kterého by se snad po té dopustila, býti přičítán, poněvadž ji propustil z důvodu spravedlivého. V nové manželství vstoupiti není však nikterak dovo-

leno, ať je důvod onen oprávněný nebo nikoli. Neboť Kristus připojuje bez omezení: „Kdo by propuštěnou pojal, cizoloží“. Manželství trvá tedy dále.

Později fariseové, chtíce Krista pokoušeti, tázali se ho, je-li dovoleno člověku propustiti manželku svou z příčiny kterékoli. On odpověděl jim: Což jste nečetli, že ten, který stvořil člověka, na počátku mužem a ženou je učinil a řekl: Proto opustí člověk otce svého i matku svou a přidrží se manželky své, a budou dva v těle jednom. Nejsou tedy již dva, nýbrž jedno tělo. Nuže, co Bůh spojil, člověk nerozlučuj. Když pak dále naň doléhali a jemu řekli: Proč tedy rozkázal Mojžíš dáti lístek rozlučný a propustiti? (ženu), odpověděl jim: Pro tvrdost srdce vašeho dopustil Mojžíš propouštěti manželky vaše, ale s počátku nebylo tak. Pravím však vám: Kdokoli propouští manželku svou leč pro cizoložství a pojme jinou, cizoloží, a kdo pojme propuštěnou, cizoloží. (Mt 19, 3—9.)

Touto odpovědí zamítá Kristus jako u sv. Marka tak i zde především názor těch, kdož rozvod manželský pro každou příčinu považují za přípustný, a prohlašuje, že jen cizoložství nebo vůbec na vysost důležitá příčina k tomu oprávňuje. „Kdokoli propustí manželku svou, leč pro cizoložství, cizoloží.“ Jednoduché propuštění, t. j. přerušení pospolitého bydlení, bude i v budoucnosti, nastanou-li důležité důvody, dovoleno; nikoli však propuštění spojené se zrušením svazku manželského. To prohlašuje proti oběma sporným stranám slovy: A kdo pojme jinou (z jakéhokoli důvodu dřívější byla propuštěna), cizoloží. Tento názor potvrzen je přídavkem: A kdo pojme propuštěnou, cizoloží. To však může se státi jen za předpokladu, že dřívější svazek trvá. Svazek manželský je tudíž těmito slovy božského Spasitele prohlášen za naprosto nerozlučitelný (praví se: co Bůh spojil, člověk nerozlučuj) a propuštění ženy pro cizoložství není míněno ve smyslu jím zrušeného svazku manželského, tak že by uzavření nového manželství bylo dovoleno, nýbrž jen ve smyslu přerušení manželského pospolitého života.

Pouhá úvaha, že Pán zde, což zajisté je nepochybno, poměr manželský úplně opět chce uvésti na původní poměr v ráji, nepřipouští jiného výkladu. Neboť kdyby cizoložníkům a cizoložnicím dle křesťanského zákona nový sňatek byl dovolen, těm však, kteří pro

jinou, nezaviněnou příčinu propuštěni byli, nový sňatek dovolen nebyl, byl by osud těchto cizoložníkův a cizoložnic lepší, a byli bychom tudíž nuceni k absurdnímu tvrzení, že křesťanský zákon ponechává tělesnému chtíči, místo by jej omezoval, jen ještě volnější uzdu. Zda nebyla by tím mimo to přímá odměna za cizoložství stanovena, jež každé obtížné manželství zrušuje, a vinné straně tytéž výhody skýtá jako nevinné? A nebyl by Nový zákon hlouběji pod zákonem Starým, který zločin cizoložství kamenováním trestal (Lev 20, 10)? V pravdě, žádný mravně cítící člověk nemůže takového zákonodárství moudrosti a svátosti Krista, obnovitele rajského manželství, bez křivdy přikládati. Skutečně také i apoštolové slova Páně přes přídavek „leč pro cizoložství" rozuměli ve smyslu větší přísnosti, nebot odpověděli rozmrzele (Mt 19, 10): „Takový-li jest poměr mezi mužem a ženou, není dobře ženiti se"; t. j. nelze-li svoji ženu ani pro cizoložství propustiti tak, že se tím svazek manželský zrušuje, pak je lépe neženiti se.

Touž nauku beze všeho omezení na dvou místech opakuje Apoštol Pavel, zajisté nejlepší vykladatel slov Páně: Píšeť v listě k Římanům (7, 2. 3): Nebo žena, která za muže vdaná jest, dokud muž živ jest, přivázána je k zákonu; pakli by umřel muž její, rozvázána jest od zákona muže. Protož, dokud živ jest muž, slouti bude cizoložnicí, bude-li s jiným mužem; pak-li muž její umře, svobodna jest od zákona muže, tak že nebude cizoložnicí, bude-li s jiným mužem. Že apoštol zde nemluví o zákonu mosaickém, je na jevě; neboť tento dovoloval nový sňatek rozvedených. Nemůže zákonem, který zrušení manželství jen smrtí jednoho z manželů uznává, rozuměti jiný, než který dle výslovného prohlášení Kristova Bůh při původním ustanovení manželství dal a který Kristus pro Nový zákon obnovil. A v prvním listě ke Korintským (7, 10. 11), dovolávaje se výslovně, že Kristus nerozlučitelnost manželství ustanovil, píše: Těm pak, kteří jsou v manželství, přikazuji ne já, ale Pán, aby žena od muže neodcházela, pak-li by odešla, ať zůstane nevdaná aneb ať se zase smíří s mužem svým. A muž nepropouštěj manželky. Přes odloučení nesmí býti nový sňatek uzavřen; je tudíž svazek manželský nerozlučitelný čili trvá, jak se ve verši 39 praví, až do smrti.

Důkaz z Písma dá se tudíž uvésti na tři hlavní myšlenky:

Kdekoli je řeč o rozvedených manželech, označuje se každý sňatek s cizí osobou za zřejmé cizoložství (Mk 10, 11; Luk 16, 18). Je-li spravedlivá příčina k odloučenému životu — spravedlivější však nemůže býti než cizoložství — pak zná Písmo sv. jen alternativu buď bezženství nebo smíření (1 Kor 7, 10. 39). Jediná příčina pro zrušení svazku manželského je toliko smrt jednoho z manželů (Řím. 7, 2; 1 Kor 7, 39.) Poněvadž tato jasná nauka Písma sv. ve své všeobecnosti byla by lichá, ano sobě odporovala, kdyby cizoložství bylo důvodem k rozluce manželské, lze dle nejzákladnějších pravidel biblické hermeneutiky oba texty sv. Matouše (5, 31 d a 19, 3–9), kterých se protestanté a Řekové stejně jako šiboletu dovolávají, jen v souhlase s uvedenými právě třemi hlavními zásadami vysvětlovati. (P. d.)

O esthetice objektivní.

Dr. Jaroslav Hruban.

Spor mezi esthetikou objektivní a subjektivní, psychologickou, je v základě tak starý jako věda sama, a esthetika může říci právem — ač samostatnosti a soustavnosti dosáhla dosti pozdě — že v jejím lůně spor subjektivismu a objektivismu byl vytčen nejostřeji a že odtud vycházely nejúčinnější popudy k jeho řešení ve všech vědách ostatních. Nikde zajisté neprojevilo se tak nápadné kolísání mezi objektem vnímaným a subjektem vnímajícím jako právě v esthetice, neboť tu jest celý problém právě v onom křehkém poměru, jak se vůči sobě staví objekt a subjekt, kdy vnímání čisté a bezvýhradné jej určuje.

Tento fakt, ono oddání se jakémusi duševnímu světu sui generis, jeví se ve dvojím světle, přistupujeme li k němu s úmyslem, abychom vědecky postihli jeho podstatu: buď snažíme se, abychom postihli charakteristické vlastnosti předmětu, se kterým jsme vešli v poměr esthetický, buď obracíme se introspekcí do vlastních duší, abychom určili psychologické pochody esthetických stavů mysli a jejich případné korreláty tělesné.

Od svých začátků neustálými rozkyvy mezi oběma póly — dostupuje esthetika dnešního bohatství svých poznatků. Není ostatně podivno, že leckdy přiostří se protivy směrů a škol, neboť často dospívá se k objevům tak překvapujícím, že v okamžicích jakéhosi vědeckého opojení, které často pro celý život může se státi směrodatným, snadno vzniká myšlenka o výhradné platnosti toho neb onoho směru badání.

Volkelt poznamenává (v Zeitschr. f. Aesth. 1917), kterak z rozmanitých stran v poslední době se volá po esthetice, založené na objektivní methodě. Ještě r. 1907 mohl napsati K. Groos v přehledu o stavu současné esthetiky: „Psychologické pojímání v přítomné době převládá“. I kdybychom měli na zřeteli nejpříznivější případy pro ty, kdo snažili se o objektivní esthetiku a odezírali od uměleckého tvoření a měli k disposici jen čistě subjektivní stavy a pochody v esthetickém nazírateli, a kdyby vše ostatní, co náleží k esthetičnu bylo pro psychologické pojímání nepřístupno, měla by psychologická esthetika přec aspoň v subjektivní reakci nazíratelově obor svého badání. Samozřejmě nutno se také tázati po předmětných podmínkách pro základní typy esthetického zažitku.

Vývody Kantovy o krásnu vskutku vztahovaly se jen na otázku, které požadavky v ustavení mysli nazírajícího subjektu musí býti splněny, má li nastati esthetická záliba a esthetický soud. A Schillera to již neuspokojilo, on by chtěl ukázati, v čem předmětně záleží krásno. A přece teprve duševním obsahem vcítěným ve smyslový povrch stává se předmět předmětem esthetickým. Pozorování předmětna stává se tedy samo pro esthetiku psychologickým zkoumáním. „Výraz" předmětů pochází právě ze „vciťujícího" podmětu. Esthetika vcítění, jak ji pojímá Volkelt, jest zároveň esthetikou předmětnosti a jest úplně práva i předmětné stránce esthetična, smyslové formě děl uměleckých.

Se zvláštní jasností applikoval Witasek objektivism ve smyslu předmětné theorie (německé Gegenstandstheorie) na esthetično. Též Kalischerová do krajnosti vyhrotila stanovisko objektivismu. Na stanovisku přísné předmětnosti stojí též Hamann.

O duši, jíž jsou dány obsahy vnímání, nestará se fenomenologické popisování, ono musí se oprostiti ode všech psychologických, subjektivujících, personifikujících a objektivujících pojmů „citovosti". I kdyby fenomenologové měli pravdu, že esthetický předmět nechová nic subjektivního, nic co by spadalo v zažitek mé bytosti, tož bylo by přece možno tvrditi, že popis a rozbor esthetického předmětu jest věcí psychologie. Rickert, Cohen a Kühnová jsou přesvědčeni, že jest možno vybudovati esthetické hodnoty v transcendentálném subjektu čisté logickou methodou.

A přece esthetických pravidel možno jen tak nabýti, když esthetik učiní si popudem pro svou pozornost k pravidlům obrácenou esthetické zkušenosti v daném okamžiku vhodné. Transcendentní objektivismus jest vyznačen tím, že na zákonitosti vědomí čistě myšlenkově získávají se esthetické normy. Též však analytický regressivní objektivism jest myslitelný. Není však v esthetice objektivismu ve smyslu nepsychologického popisování čisté předmětnosti. Naproti tomu smí se mluviti o objektivismu, rozumíme-li tím, že esthetika v mezích svých základních psychologického badání má počínati si nejen subjektivně, nýbrž i objektivně a předmětně-psychologicky.

Srážky příbuzně protivných směrů jsou netržité v dějinách esthetiky, od prvních počátků jejich vědeckého vybudování. Na jedné straně stojí Plato, na druhé Aristoteles, synthetickým duchem — do jisté míry — jest Plotin. Dle Drewsa (Plotin und der Utergang der antiken Weltanschauung, Jena 1907) vzepřel se v Plotinovi ještě

jednou antický svět proti pohrdání světem smyslovým, jak je v jistém smyslu hlásali někteří křesťanští spisovatelé, nadšení pro bezprostřední smyslovou skutečnost a krásu. Myslitelé, proti nimž brojí Plotin, zásadně pohrdati hmotou, pro ně hmota byla nečistou. Jenom v nadsmyslném a nadpřirozeném chtěli poznati pravé Bytí, to bylo základním rysem židovsko-alexandrijské filosofie. Plotin a novoplatonikové zaveslovali v uvědomělé protivě k takové náboženské filosofii zpět k duchu starého hellenství. Na poli esthetických úvah zdá se, jakoby tento obhájce extase s lehkou myslí obětoval smyslové krásno duchovému, kdežto přece snažil se obhájiti krásu smyslovou.

Nelze však popříti, že ani Plotin ještě zcela práv nebyl jevové stránce věcí. Vždy jest mu smyslově vnímatelné dílo umělecké méněcenným než umělecký úmysl, jenž je vytvořil. Neboť dílo umělecké nepodá umělecký úmysl v plném a neztenčeném zjevu. Vlastní smír protiv není tedy uskutečněn ani v Plotinovi, nemíníme tím nějakou synthesu absolutní, nýbrž takovou, jež by byla zbudována nad směrem platonským a aristotelským, té dosaženo až sv. Augustinem, všestranným geniem země, zjasněným věrou a tužbami křesťanskými.

Velmi jasný obraz rozrůznění směrů poskytují poetiky s jedné strany Scaligerova, s druhé Giordano Brunova (v témže čísle: O. Walzel, Aristotelisches und Plotinisches bei J. C. Scaliger und Giordano Bruno.) R. 1591 vydané Scaligerovy Poeticae libri 7 činí z Aristotela „imperator noster, omnium bonarum artium dictator perpetuus", což ale neznamená, že by nikde Scaliger nešel svou vlastní cestou. Ve svých kritikách zachází Scaliger do podrobností dikce: též Aristoteles v hl. 20.—22. své poetiky podobně mluví o jednotlivostech dikce a kritisuje jednotlivá učení a verše. Není pochyby o tom, že za velký rozkvět veršové řeči francouzských klassiků jest děkovati v neposlední řadě oné citlivosti sluchové, jež působila jako rozsudí o otázkách básnictví.

Zcela jiný obraz jeví Giordano Bruno; v prvním z desíti rozhovorů „Eroici furori" — Londýn 1585 — obsažen jest ostrý výpad proti poetice Aristotelově. Giordano bojuje s rozhodností, jaká překvapuje v jeho době, za právo básníka pravého, tvořiti neodvisle od pozorování, jež Aristoteles konal na básních Homerových. Jest to jeden z prvních výpadů ve prospěch jedinečnosti a neporovnávatelnosti každého pravého básnictví. U Giordana Bruna jest vliv Plotinův velmi patrný, proti Poetice Aristotelově se ho dovolává. A hlas jeho není ojedinělý.

Na jedné straně tedy — aristotelské — platí lesk a účinnost

dikce básnického díla, na druhé — plotinské — důležitějším než všechno zevnější vytváření jeví se vnitřní umělecký zažitek, básnická vise.

Jest pozoruhodno, že esthetická reakce protiaristotelská na konci 16. věku neobrací se k Platonovi, nýbrž k Plotinovi, k nápovědi ne soustavné, nýbrž vývojové synthesy, řekneme snad větším právem, vyrovnání aristotelismu a platonismu. A tak jsme stanuli opět u onoho vlnitého pohybu vývoje, daného heteropolaritou směrů vědeckého badání a ukazujícího k synthetickému úsilí, jemuž výraz snaží se nyní dáti soustava Volkeltova.

Roger Bacon.

Napsal Dr. Jos. Kratochvil.

V začátcích světové války měl učený svět oslaviti 700letou památku narození jednoho z největších duchů středního věku, františkánského mnicha Rogera Bacona. Plodem oslav těch jest řada vzácných prací[1]) o životě a díle velkého mnicha anglického, kterého již středověk poctil názvem „doctor mirabilis" a jejž slavný Humboldt neváhal nazvati „nejdůležitějším zjevem středního věku".

Ačkoliv oslavovatelé v prvé řadě vzpomínali na Bacona jako průkopníka a obhájce vědy experimentní a positivní v době, kdy převládala čirá spekulace, přece jen musili též doznati zcela otevřeně, že Bacon ovládal veškeren obor vědecký. Zabývalť se stejně spekulativní theologií a kritikou biblickou, jako metafysikou a filosofií právní i mravní; stejně dal podnět ke studiu řečí a srovnávací filologie, jako ke studiu fysiky, mathematiky, astronomie, chemie, zeměpisu, botaniky, mediciny i magie a alchymie. V jeho spisech nalézáme též hojné poznámky o soudobé kultuře a výchově, jakož i četné aplikace vědeckých theorií na praktické vynálezy. Postava františkánského bohatýra ducha zajímá tedy stejně theologa, filosofa a filologa, jako mathematika, přírodovědce, historika i paedagoga. Ale i širší veřejnost jest překvapena, že Bacon znal již střelný prach, že intuitivně promlouvá o aeroplanech, samohybech i ponorkách, že svými traktáty zeměpisnými přispěl značně k objevení Ameriky, že již dávno před Koperníkem naznačil theorii heliocentrickou.

Jelikož u nás v české filosofické literatuře kromě kratičkých zmínek v dějinách filosofie a úvodních dílech filosofických nemáme delší studie o životě a díle Rogera Bacona, doufám, že zavděčím se

[1]) Srv. Roger Bacon. Essays Contributed by various writers on the occasion of the commemoration of the seventh centenary of his birth. Collected and edited by A. G. Little. Oxford 1914. — The life and Works of Roger Bacon. An Introduction of the Opus Majus by J. H. Bridges, edited with additional notes and tables by H. Gordon Jones. Londýn 1914. — Roger Bacon by Sir John Edwin Sandys. Vydáno britskou Akademií. Oxford 1914. — Scritti vari publicati in occasione del VII centenario della nascita di Ruggero Bacone per cura di A. Gemelli. Florenc 1914. — Ze starších prací dosud velmi užitečná jest kniha Emila Charlesa, Roger Bacon, sa vie, ses ouvrages, ses doctrines. (v Paříži 1861.)

odborníkům i širšímu obecenstvu, když vylíčím aspoň přehledně Baconův význam[1]) v kultuře vůbec a ve filosofii zvláště.

I.

O životě Baconově zachovalo se zpráv velice málo. Můžeme skorem říci, že nevíme o něm nic více než co nám sám o sobě vypravuje ve svých dílech. Životopis jeho je tedy vlastně svéživotopisem. Ostatně ani tu nejsou ještě všecky rukopisné památky, rozptýlené po knihovnách, hlavně v Anglii, Francii a Italii, dosti prostudovány, ač níže jmenované práce ve Sborníku Littlově vykonaly již hodně mnoho.

Narodil se kolem r. 1214 neb 1215 nedaleko Ilcestru v Anglii. Studoval v Oxfordě, kde probuzen byl jeho zájem o vědy přírodní a mathematické. Největší vliv na jeho studie měl učený Robert Grosseteste[2]), organisátor studií františkánských v Oxfordě a

[1]) Universálnost Baconovu jasně již naznačují názvy jednotlivých prací vynikajících odborníků v pamětním svazku vydaném A. G. Littlem: On Roger Bacon's life and works od A. G. Littla. Der wissenschaftliche Einfluss des Robert Grosseteste auf seinen Schüler Roger Bacon od prof. L. Baura v Tübingách. La place de Roger Bacon dans le mouvement philosophique du XIIIe siècle od prof. Picaveta v Paříži. Roger Bacon and the Vulgate od kardinála Gasqueta. Roger Bacon and the Philology (Greek and Hebrew) od dra S. R. Hirsche. The Place of Roger Bacon in the History of mathematics od prof. D. Smitha z kolumbijské university. Roger Bacon und seine Verdienste um die Optik od prof. E. Wiedemanna z Erlangen. Roger Bacons Art des wissenschaftlichen Arbeitens dargestellt nach seiner Schrift De speculis od dra Würschmidta z Erlangen. Roger Bacons Lehre von den sinnlichen Species und vom Sehvorgange od Šeb. Vogla v Passově. Roger Bacon et l'horreur du vide od prof. Duhema v Bordeaux. Roger Bacon his Relations to Alchemy and Chemistry od Pattissona. Roger Bacon and Gun-Powder od setníka Hima. Roger Bacon and English Litterature od Sir Johna E. Sandyse. Dodatkem pak připojuje vydavatel A. G. Little úplnou bibliografii děl Baconových s hojnými poukazy na manuskripty i díla vydaná.

[2]) V Opus majus str. 67 (vyd. Bridgesovo) praví Bacon: „et solus dominus Robertus, dictus grossum Caput, novit scientias". A na jiném místě (str. 108): »Inventi sunt viri famosissimi, ut Episcopus Robertus Lincolniensis et frater Adam de Marisco et multi alii, qui per potestatem mathematicae sciverunt causas omnium explicare et tam humana quam divina sufficienter exponere". — Dva Angličané Alexander Neckham a Alfred Sershal četli již na konci XII. století v Paříži o fysice Aristotelově, přeložené z arabštiny ve slavné škole Raimunda, arcibiskupa v Toledě. Ovšem Oxford ve směru experimentním daleko předčil Paříž.

od roku 1235 biskup v Lincolně. Výše vzpomenutá studie Baurova o vzájemných vztazích obou mužů ukazuje velmi přesvědčivě, že vliv Robertův na Bacona jest nejdůležitější událostí ze života Baconova na universitě oxfordské.

Po odchodu Robertově z university (r. 1235) odebral se asi také Roger Bacon na další studia do Paříže. Soudí tak Little (u. d. str. 4.), ježto Bacon prý znal Filipa z Grève, kancléře pařížského, který zemřel r. 1236. Jisto jest, že před r. 1245 v Paříži již byl, ježto mluví o osobním poznání Alexandra Haleského, který zemřel právě toho roku.

Z pečlivých studií PP. Ehrla a Denifla, jež doplnil P. Mandonnet [1]), známe dnes velmi přesně a podrobně neklidný život na školách pařížských. Byl tu boj dvou směrů: konservativního, který zastupoval hlavně klerus, a pokrokového, novotářského, zastupovaného laiky. Tito, puzeni snahou po čiré práci vědecké, s nadšením se chopili nových problémů, jež vyvolaly překlady Aristotela v druhé polovici XII století. Učitelé fakulty filosofické den co den mocněji se rozohňovali pro Aristotela. Nadšení toho však obávali se učitelé fakulty theologické. Pohanský Aristoteles zdál se jim tím nebezpečnějším, ježto přicházel v rouše arabském, Averroesově. Vymohli si tedy theologové ochranu církevní. Spisy Aristotelovy v prvních 30 letech XIII století autoritou církevní byly několikráte (r. 1210 na provinciálním koncilu, pak 1215 legátem papežským a posléze r. 1231 samým papežem Řehořem IX) v oné podobě zakázány. Ale zákaz papežský byl již podmínečný, provisorní. Uloženo totiž komisi tří učených theologů Viléma z Auxerre, Šimona z Anthie a Štěpána z Provins, aby věc prozkoumali. Ale komise nevykonala nic, jak obyčejně při komisích bývá.

Věci však se uchopil nový předvoj církve: řády dominikánský a františkánský. Zatím co světský klerus na pařížské universitě ustrnul v úzkostlivém konservatismu, který ještě se přiostřil řevnivostí mezi klerem světským a řádovým, Bratři, s důvěřivým nadšením mladých, chopili se nových problémů. Ani tu nechybělo řevnivosti, i tu vývoj byl, jak přirozeno, ponenáhlý, i tu užitečná novota žadala přispění tvůrčího genia. Františkáni a Dominikáni neskytali vždy obrazu bratrské svornosti; častokráte zdravý a užitečný boj vědecký změnil se v neplodné hádky, ale přece jen vliv jejich na filosofické

[1]) P. Mandonnet, Siger de Brabant (texte et étude), 2. vydání, 1908, XXXII—194 a XVI—328. Sbírka »Les philosophes Belges«.

snažení středního věku jest velmi důležitý. Z nich právě vyšli nejslavnější zástupci scholastické filosofie, jejich zásluhou byl dokonán velkolepý plán Řehoře IX: oprava a úprava Aristotela ve smyslu křesťanském. Teprve Albert Veliký a Tomáš Akvinský užili Aristotela z čistějších pramenů.

Takto tedy v polovici XIII. století byl by mohl bystrý pozorovatel postřehnouti ve francouzské metropoli již mozek světa, čtyři směry myšlenkové: strohý konservatism směru augustinského u kléru světského, novotářský aristotelism některých laiků (magistri artium), křesťanský aristotelism, zdobený augustinsko-platonským mysticismem školy františkánské a čirý aristotelism thomistický v řádě dominikánském.[1])

V tomto prostředí žil Bacon asi od r. 1240 (jak jsme výše ukázali) do důležitého dvojletí 1266—68, kdy poctěn byl výzvou papeže Klementa IV, aby mu zaslal své vědecké dílo, které však nebylo dotud sepsáno. V Paříži vstoupil do řádu františkánského. Nevíme však ani kdy, ani z jakého důvodu. Jisto jest jen, že mu bylo již přes 30 let, když do řádu vstoupil. I jako bratr řádový uchoval si naprostou samostatnost vědeckého badání.

V letech 1245 do 1248 setkal se v Paříži s Albertem Velikým a Tomášem Akvinským, byl svědkem jejich triumfů. Uznal jejich hodnotu, ač nezřekl se ani kritiky. Oběma vytýká nedostatek vzdělání čiře vědeckého a zvláště filologického[2]), ač sv. Tomáši jistě neprávem, ježto revise překladu Aristotela, jíž tento společně s Vilémem Moerbekem vykonal, jest dílo opravdu klasické.

V Paříži dosáhl titulu magistra artium[3]) a sotva asi se stal doktorem theologie, neboť dokladu nikde nenalézáme, což ovšem není

---

[1]) Srovnej Denifle, Quellen zur Gelehrtengeschichte des Predigerordens im 13. u. 14. Jahrh. v Archivu pro církevní dějiny středního věku II. — Ehrle, Die Spiritualen, tamtéž I, II, III, IV. — Mandonnet, De l'incorporat. des Dominic. de l'ancienne univ. de Paris v Revue Thom. IV.

[2]) O Albertu Velikém praví: »Et vere laudo eum plus quam omnes de vulgo studentium, quia homo studiosissimus est . . .« Ale hned následuje kritika: „Sed quia non habuit fundamentum, cum non fuit instructus neque exercitatus audiendo, legendo, disputando, ideo necesse est eum ignorare scientias vulgatas. Deinde cum ignorat linguas, non est possibile, quod aliquid sciat magnificum, propter rationes, quas scribo de linguarum cognitione". Opus minus str. 327.

[3]) Bartoloměj z Pisy v Conform. I. 338 praví o něm: frater Rogerius Bachon, in omni facultate doctissimus, in eisdem scribendo mirabilis apparet scientiarum diversitate imbutus. — Jak Little upozorňuje vyskytuje se tu poprvé titul »mirabilis«.

závadou, abychom uznali, že i v theologii byl velmi zběhlý, jak o něm tvrdí tradice. V letech 1250—57 přednášel v Oxfordě, zhotovil nástroje z oboru mathematického a fysického a napsal několik vědeckých traktátů.

Vědecká činnost Rogera Bacona setkávala se s četnými obtížemi. Představení řádoví nezakázali mu sice přímo práce té, jak sám doznává, ale zakázali mu šířiti své spisy, jak v řádě tak mimo něj, což ovšem pro ducha tak expansivního, jakým byl Bacon, značilo totéž jako přímý zákaz. Nebyla tedy práce jeho klidná ani veselá, neboť nevěděl, použije li kdy bohaté látky, jíž tak pracně si nahromadil. Pravím „pracně", ježto Bacon v opaku k oblíbeným souvěkým spekulacím logickým a metafysickým, jichž ovšem také docela nezanechal, obíral se po výtce nákladnými a nesnadnými pracemi přírodovědeckými a filologickými.

Dovedeme si tudíž představiti, s jak radostným asi citem uvítal Bacon výzvu papežovu, aby mu zaslal své dílo; pochopíme, s jakým pohnutím asi psal slova: Vestram (papežovu) sapientiam admirans, quod a me iam omnibus inaudito et velut iam sepulto et oblivione deleto, sapientiales scripturas petere dignatur (Opus tertium, str. 7.) Jelikož pak nemohl papeži ihned vyhověti, omlouvá se a uvádí všecky nesnáze, jež musil překonávati: chabé zdraví, nedostatek peněžních prostředků, nepřízeň představených, nemožnost nalézti pomocníky a spolehlivé přepisovatele. Papež tedy se mýlil, domnívaje se, že dílo Baconovo jest hotovo; bylo hotovo, ale v hlavě filosofově, napsáno však nebylo nic, bylo třeba teprve začíti. (O. p.)

O pomník Josefa Dobrovského.

Šest dopisů. Podává *Aug. Neumann.*

1.

Frant. Hugo starohrabě Salm (1776—1836) starobrněnskému praelátu Cyrillu Nappovi (1792—1867.)

Salm žádá Nappa, aby nedovolil na hrobě Dobrovského postaviti méně cenného pomníku a aby mu obstaral nápis na chystaný náhrobek.

Na rubu připsáno tužkou: Praes. 16. Jänner 829. Ad acta, Korrespondenz

Hochwürdigster, hochzuverehrender Herr Abt!

Eben erfahre ich aus der Wiener Zeitung den höchst unerwarteten Hintritt meines werthen Freundes Dobrowsky, der die kleine Reise unterbrach, um die größere einzutreten, die ihn weit sicherer und schneller zu einem würdevollen und glücklichen Ziele führen wird, welches er so sehr verdiente.

Sie erwiesen ihm die letzten Ehren und wenig so wie Sie sind fähig den Verlust ganz zu überschauen, den unser Vaterland erlitten hat. Der Stadt Brünn ist die traurige Ehre geworden, den Gebeinen des Verblichenen eine Ruhestätte zu geben. Es handelt sich jetzt darum, diese auf eine würdige Art zu bezeichnen, damit die durchreisenden Slaven die Stelle, wo ihr großer Meister ruht, leicht erkennen und ihm ein frommes und ehrendes Memento bringen können. Ich bin Willens meinem Freunde ein schönes, eisernes Monoment gießen zu laßen und habe bereits an Baron Hormayr geschrieben, denn er, als der größte Historiker der öst. Monarchie wäre mehr berufen, dem innigen Freunde und Collegen, dem größten Geschichtskritiker und Philologen der Monarchie, ein würdiges Salve zuzurufen.

Meine erste Idee ist, daß das Grabmal eine lateinische, deutsche und böhmische Grabschrift, jede andern Inhalts, aber gleichen Sinnes erhalten solle, wenigstens auf alle Fälle zwey, latein und böhmisch. Es ergeht daher eine doppelte Bitte an Sie, hochgeehrtester Herr Prälat. Die erste, zu verhindern, daß nicht irgend etwas geschmackloses, etwa ein aus Sandstein oder Holz gemachtes, ergängliches Produkt, des bloßen guten Willens aufgestellt werde, und etwas, des großen Verblichenen würdigen den Platz nehme; 2tens, wünschte ich von Ihnen den Entwurf einer hurzen böhmischen Grabschrift. Wenn die andern Sprachen von Personalitäten Dobrowsky sprechen, so ziemt es seiner Muttersprache, für die er so viel gethan, vorzüglich seine rein czechischen Verdienste herauszuheben, denn slavisch soll der große Slavist gepriesen werden.

So viel in der Eile. Ich schmeichle mir, diese Gelegenheit wird

mich wieder in eine nähere Verbindung mit dem Manne bringen, den ich so sehr ehre, und wir werden noch gemeinsam manche Maasregel besprechen können, die wir zur Verherrlichung unseres Verehrten Freundes noch vorzunehmen haben.

Sollten Sie es für gut finden, so können Sie von diesem meinem Brief jeden, Ihnen beliebigen Gebrauch machen. Ich hoffe doch nicht bei irgend einer Behörde darin gehemmt zu werden, daß das Gedächtniß eines so verehrten Staatsbürgers, wie Dobrowsky war, auf eine würdige Weise, auch in Ehre erhalten werde.

Ich habe die Ehre mit der ausgezeichnetsten Hochachtung zu verharren.

Wien, 14. Jänner 1829.

Gehorsamster Diener,

Hugo, Altgraf zu Salm.

Alter Fleischmarkt, No 707.

2.

Napp Salmovi.

Oceňuje zásluhy Dobrovského, popisuje poslední dny jeho života a pohřeb. Těší se z úmyslu Salmova postaviti mu důstojný pomník.

Koncept, bez data.

Hoch- und Wohlgeborner, Hochzuverehrendster Herr Altgraf!

Sehr angenehm hat mich das hochverehrte Handschreiben von 14. l. M. überrascht; schon hatte ich den Gedanken gefaßt, eine Subscription zu einem Grabmal für den versterb(enen) slavischen Veteran Dobrowsky zu veranlaßen, als sich noch Ihre Verehrung gegen den Verblichenen schriftlich an mich aussprach. Ich werde Hoch Ihrem Wunsche mit vielem Vergnügen nachkommen und gewiß Sorge tragen, daß kein geschmackloses oder sonst werthloses Gemach den Grabeshügel eines Mannes entehre, von dem man sagen kann: „A multis copiose, a nullo satis laudatus“.

Ich sehe mit Freude der Erfüllung entgegen, daß Ihre Güte und Großmuth, hochverehrtester Herr Altgraf! dem slawischen Weisen ein Grabmal schenken will, welches seinen Hügel bleibend zieren und ehren soll, ein Monument, welchem ein Wurmstich eben so wenig, als dem großen Namen und Ruhme des Weisen schaden kann. — Ich bin für alle ferneren Aufträge zum Dienste bereit und werde mich gewiß bestreben, alles so in Vollzug zu setzen, wie es Hochdieselben wünschen und mir zu erkennen geben werden.

Bezüglich des weiteren an mich in dem hochverehrten Schreiben bezeigten Verlangens, nämlich einen Entwurf zu einer kurzen böhmischen Grabschrift zu machen, da muß ich bekennen: „Domine, non sum dignus“, und überlaße solches gerne Männern, die dem Verstor-

benen am Verdienste um die slawische Literatur näher gestanden, und die nicht mehr geeignet sind, den Bereich seiner Verdienste mit wenigen Worten zu umfaßen. Gewiß werden ihn noch die nachkommenden Geschlechter slawischer Stämme als ihren Weisen und Lehrer verehren; denn ihnen gehört Er vorzugsweise an, und niemand belehrte sie über ihre Sprache, Schrift und Literatur mehr, als Er.[1]) Er ist in den dunkeln Tiefen vergangener Jahrhunderte hinabgestiegen und hat darin mühsam und unermüdet die ältesten Spuren slavischer Sprache und Schrift nachgeforscht, und solche an Tag gefördert. Er weckte den slavischen Genius aus seinem Schlummer, gab ihm die alten Schätze, den Reichtum slavischer Literatur, das teuere, verlorene Eigenthum, und hauchte Liebe für ihn den vaterländischen Büchern ein. Andere folgten entflammt und begeistert auf der betretenen Bahn ihm nach; und mächtiger und voller und lauter und lieblicher rauschen die Seiten der czechischen Lyra, die Dobrowsky in Händen des slavischen Genius so mächtig zu spannen u. zu stimmen verstand; unter seinem Einfluß ist slavische Literatur ein Lieblingstudium geworden und hat in neuester Zeit große, überraschende Fortschritte gemacht.

Diese Worte mögen meine Verehrung für den großen Mann bezeigen und meine Bescheidenheit rechtfertigen, wenn ich den Entwurf zu einer böhmischen Inschrift einer würdigen Feder zu empfehlen mich unterfange.

Ich machte die persönliche Bekanntschaft dieses slav. Veterans während seiner letzten Anwesenheit in Brünn. Am 23. u. 31. Dec. besuchte Er mich und speiste bei mir. Er beabsichtigte eine krit. Ausgabe der chronic Jordani Episcopi Ravenatis und suchte zu diesem Zwecke in allen Bibliotheken, Recensionen und Ausgaben dieses Werkes. Das Exemplar, welches die Stiftsbibliothek besitzt, Lugduni, apud Jacob Choriet [tak] 1595, schien ihm nicht unwichtig und er nahm es in seinen Vormerk auf, um es seiner Zeit genauer zu vergleichen. Viel Interesse bewies Er für eine böhmische Handschrift des Pulkawa: „Chronica Boemiae, scripta per manus Petri de Thynhorss, finita anno Dni 1407, feria secunda ante festum S. Wenceslai“ etc. Er schrieb den ganzen Titel, mehrere Verse und Randglosen daraus ab. Merkwürdig schien Ihm eine alte, geschrieb. böhm. Beichtformel, die sich in einem alten latein. Manusc. der Vulgata meiner Handbibliothek befindet, auch diese hat Er ganz eigenhändig abgeschrieben. Ich zeigte Ihm ein Exemplar der böhm. Übersetzung des Joseph. Flavius Paul Aquilinus, auch Werlézny genannt, und machte Ihn aufmerksam, daß die mähr. Geschichtschreiber Pilařz und Morawetz, P. III., pag. 467 das Jahr der Ausgabe unrichtig 1552 angegeben haben, weil am Ende dieses Buches ausdrücklich das Jahr 1553 gesetzt ist, und das F. A. Ebert in seinem allgemeinen

---

[1]) Následující škrtnuto: In diesem Anbetrachte wäre die Grabschrift kurz:

»Slowanskych náróduw mudrc
a učitel Jos. Dobrowský«.

bibliograph. Lexicon einen noch größeren Verstoß beging, indem er als Druckort dieses Werkes Prag angab, da doch auf der letzten Seite ausdrücklich die Stadt Prosnitz, b. Joh. Gunther, als Druckort steht. Er belehrte oder bestärkte mich über das Alter mehrerer in der Stiftsbibliothek vorhandenen Handschriften in Membrana. In diesen und ähnlichen wechselseitigen Mittheilungen genoß ich an der Seite dieses ehrwürdigen Veterans zwei der schönsten Tage meines Lebens.

Ich trug Ihm auf die ganze Zeit seines Aufenthalts in Brünn Wagen und Pferde an, Er wollte aber von meinem Antrage keinen Gebrauch machen. Am 2ten Jänner vernahm ich, daß Er krank sey, am 6ten Tag lag Er tod. Ich ließ seynen Leichnam von den Barmherzigen in meine Abtei übertragen, und fühlte mich in meinem tiefen Schmerzen geehrt, daß ich Ihm den letzten Dienst erweisen konnte. Ruhmvoll muß ich des H. Wolny, Prof. der Geschichte in Brünn erwähnen, der mit aller Liebe mit unendlicher Mühe, mit Aufopferung seiner eigenen Gesundheit Alles that, was zur Rettung dieses Mannes, wenn solche möglich gewesen wäre, beitragen konnte.

Ich bemerke noch, daß Herr Dobrowsky auf dem altbrünner Friedhofe gleich am Eingange links an der Mauer ruhe, demnach das Grabmal füglich nur auf 3 Seiten Inschriften erhalten könne. Unvorgreiflich rathe ich, daß auf die 2te Seite der Name, Titl, Alter und Sterbetag des Verstorb., auf die 2te u. 3te Seite nur sehr kurze Epitaph. zu setzen wäre; wenn est nicht besser wäre auf diese letzteren zwei Seiten, statt der Aufschriften symbol. Zeichen zu setzen.

Cyr. Fr. N.

3.

Salm Nappovi.

Upomíná o nápis na pomník Dobrovského.

Hochwürdigster Herr Praelat!

Ich komme als ein Mahner. Ihre mir bekannte Güte gibt mir den Muth Sie zu plagen; der Gegenstand der Plage selbst sei aber meine beste Entschuldigung. Wenn mich meine Kunstfreunde, welche die Zeichnung zu Dobrovský's Grabmal machten, mit diesem so hätten sitzen laßen, wie mich meine anderen gelehrten Freunde nicht blos in Brünn, sondern auch in Prag mit der Inschrift sitzen ließen; so könnte der Meister noch lange auf die Verzierung seiner Ruhestätte warten. Das Grabmal ist fertig zum Aufstellen bis auf die Schrift, es wiegt gegen 50 Ztr., aber nur fehlt die Hauptsache. Sie haben freilich einmal schon aus übergroßer Bescheidenheit mich nach Prag verwiesen. Palacky hat mir die schönsten Sachen versprochen, aber nichts geschickt. Wie wäre es denn, wenn Sie diese Güte haben wollten, sich mit unserm Kinsky zu vereinigen und mir eine lateinische, eine slawische Inschrift für das Grabmal schicken wollten. Dies ist meine erste Bitte.

Meine zweite, daß Sie Kraft Ihrer Autorität als Kirchenfürst, bei denen geistlichen Herren, denen der Kirchhof gehört, das weitere anordneten, denn damit kann ich mich leider nicht befassen. Transport und die Aufstellungskosten des Eisens gehen, wie sich's von selbst versteht auf meine Rechnung. Die unbedeutende Kleinigkeit der Graberei und eines kleinen Rasenhügels können wohl die Barmherzigen tragen und sich mit der Ehre bezahlt machen, des großen Mannes Asche in ihrer Mitte zu besitzen. Laßen Sie mich keine Fehlbitte thun. Da ich den 10. August zur Hochzeit meines Sohnes auf mehrere Wochen nach Würzburg gehe, so sehen Sie wohl ein, daß mir viel daran liegt, die Innschrift noch vor dem 10. August zu haben, um sie während meiner Abwesenheit modelieren und gießen zu laßen. Wenn auch Sie, Hochwürdigster, mich verließen, so thue ich in der Verzweiflung sämtlichen Slaven die Schande an, und laß auf das Monument setzen: „Tyro magistri, amicus amico".

Mit der allerausgezeichnetsten Hochachtung habe ich die Ehre zu verharren.

Gehorsamster Diener,

Salm.

Raitz d. 29. Juli 1830.

(O. p.)

Posudky.

Em. Masák, K branám věčnosti. Náboženské touhy v životě a díle Julia Słowackého a Zikmunda Krasińského. V Olomouci 1918. Nákl. Družiny literární. Cena 5 K.

Kniha velice vážná, jakých nevycházejí u nás tucty. Než ji p. spis. vydal, připravoval se na ni četnými studiemi o Słowackém a Krasińském, uveřejněnými v Hlídce, v Meditacích, v Obrození a j. Účelem knihy bylo postavit oba velikány polské poesie do patřičného světla, obhájit je proti starší positivistické kritice polské, která v náboženských touhách těchto básníků viděla jen poblouzení a úpadek talentu, a proto ani jiných děl z pozdější doby činnosti jejich buď si nevšímala, nebo je odsuzovala jako nedůstojná velkých geniův. Teprve kritika nové doby a nového směru v umění obrátila pozornost k životnímu dílu obou jmenovaných básníků, vidouc v nich předchůdce a vůdce nového umění v Polsku. Oba tito básníci jsou blízcí srdci současného člověka, jenž nenalézaje léku proti bolu srdce svého v současné filosofii, znova obrací zrak svůj k nebi a hledá Boha, bez něhož není životního štěstí, mluví z duše nynějšímu člověku tím, že v útrapách osobních i národních vycítili nedokonalost života je obklopujícího a zatoužili po Bohu, idealu všeho dobra i krásy. Oběma byla otázka nesmrtelnosti duše a jejího poměru k Bohu nejdůležitější, oba dlouho bloudili, hledajíce pravdu, oba toužili po království božím zde na zemi, oba viděli úlohu Polska v obrození světa v duchu křesťanském.

Obraz rozvoje náboženského života Słowackého je volnější a pestřejší. Samolibý, ctižádostivý a domýšlivý mladík snažil se svou básnickou činností dosíci slávy pozemské, píše básně, vynikající nádhernou formou, ale nábožensky chladné. Z náboženské lhostejnosti po nezdaru první lásky upadl v pessimismus, ztratil víru v lidi i víru v Boha a prudce útočil na papeže, kněze i katolickou církev, na př. v básni Kordyan. Ale setkav se 1836 v Římě s hlubším a zralejším, byť o tři léta mladším básníkem Krasińským, Sł. zbavil se byronismu, zatoužil po spojení s Bohem, až dospěl k přesvědčení, že ho Bůh určil k tomu, aby byl obětí za nešťastný národ polský. I nakreslil sama sebe v básni Anhelli (1838) v podobě dobrovolného trpitele, jenž utrpením vykupuje hříchy svého národa. Báseň ta tak se zalíbila Krasińskému, že navrhl, aby na hrob Sł. byl dán pomník s prostým nápisem: „Autoru Anhelliho.“ Ovšem ani tehdy ještě to, co Sł. psal, neodpovídalo úplně názorům křesťanským (Hymnus o Bohu v „Beniowském“ 1841), ale jeho hledání Boha bylo upřímné. Jako mnoho jiných emigrantů polských, podlehl také Sł. s Mickiewiczem vlivu mystika O. Towiańského, i počal pracovati o vlastním sebezdokonalení. Výrazem nových idei, že člověk má silou vlastního ducha přemáhati hmotu, tělesnost, bylo drama Kněz Marek (1843). Vysoko

cenil Sł. kosmologickou epopeji Genesi z Ducha, jejíž základní myšlenkou je: „Vše Duchem a pro Ducha stvořeno jest". Měla tvořiti s „Listem 5. N. Rembowskému" a „Výkladem nauky" jakousi filosoficko básnickou trilogii. Positivistická kritika Genesi z Ducha zavrhla jako věc nedůstojnou talentu Sł, ale nová doba vidí i v tomto díle básnickém zdařilý výraz nepokojného ducha lidského, hledajícího náruživě rozřešení záhadných otázek o původu a cíli života. Básník sám vydával dílo své ne za plod obrazivosti, nýbrž za zjevení, za modlitbu ducha, rozmlouvajícího s Bohem, a nevydal ho za svého života.

Po vidění, které měl Sł. v dubnu 1845, byl pevně přesvědčen, že samo nebe ho posvětilo jako vyvolence božího a vůdce národa, viděl jasně před sebou svůj pozemský úkol i cesty k němu. Za přední úlohu považoval, aby zjevené pravdy, vyjádřené v Genesi, ohlašoval svému národu, jenž pak má vésti ostatní národy ke království božímu. K tomu třeba sebe sama zdokonalit a pracovat o zdokonalení a posvěcení vlastního národu. I psal četná pojednání náboženskofilosofická a také básnickou činností snažil se povznášet a ušlechťovat srdce lidská, a tak pomáhal duchu na jeho cestě k Bohu. Poněvadž však vše, co psal, měl za zjevení, hlas boží, neodvažoval se měnit svých myšlenek, jež vrhal na rychlo na papír. Sloh jeho byl proto nedbalejší, forma, jíž jeho první básně tak vynikaly, byla neuhlazená, čtenářstvo ochladlo k jeho na rychlo nahozeným zlomkům. Poslední dílo jeho „Král Duch" (1846—48) zůstalo také nedokončeno. Král Duch, jenž se vtěluje postupně podle zásad metempsychose v různé postavy dějin polských, a hledí dosáhnout nejvyšší dokonalosti, jest básník sám. Již Krasiński vytkl, že je tu mnoho nesrozumitelného, záhadového, a přese všecky vysvětlivky moderních vykladatelů posledních spisů Słowackého zůstává v nich mnoho, co ztěžuje četbu jejich zvláště cizincům.

Kdežto Słowacki byl více básník neobyčejného vzletu a obrazivosti, mladší jeho přítel Krasiński byl především myslitelem, jemuž však poesie byla životním úkolem. První práce své psal pod vlivem W. Scotta. Sám od dětství pronásledován nepříjemnými událostmi ve vlastní rodině (milovaný otec prohlášen téměř za zrádce národu, mladý básník sám potupen spolužáky), vyhledával hlavně temné stránky života, předčasně zvážněl a záhy uchýlil se do ciziny s trpkými vzpomínkami na milovanou vlast, za niž nemohl bojovat ani r. 1830, což jej velice rmoutilo. Záhy naučiv se vážně přemýšlet, měl za první úkol svůj „ohlašovati lidem formou nadšení to, co se shromáždilo za dlouhá léta v potu čela." Když ztratil milovanou dívku, vystoupila před ním v plné hrůze záhada smrti a věčnosti, již nejlépe vysvětlovalo mu náboženství katolické, k němuž ještě upřímněji přilnul po návštěvě Kolosea v Římě, spatřiv tam dřevěný kříž na rozvalinách dávné moci. Při pohledu na vítěznou obět Kristovu na kříži Kr. došel přesvědčení, že utrpení jest nutné, ano že jest prostředkem pozemského života, aby člověk došel jednou života věčného. Věřil v Boha, v nesmrtelnost duše i v její štěstí, jež záleží ve spojení člověka s Bohem. A právě utrpení podle jeho názoru je prostředkem k tomuto cíli. V tomto přesvědčení o vý-

kupné moci utrpení Kr. připomíná Dostojevského s jeho učením, že „utrpení je veliká věc“, neboť „člověk jen cestou utrpení očišťuje se ode všeliké skvrny“. Téhož Dostojevského i ruské slavjanofily připomíná Kras. také svým názorem o vysokém poslání vlastního národu, aby byl Mesiášem národů světa. Kr. totiž nabyl také přesvědčení, že národ, který trpí nejvíce, přináší obět za jiné národy, a takovým nejvíce trpícím národem je právě národ polský, jemuž tudíž náleží veliký úkol budoucnosti.

Obraceje zrak od nepěkné současnosti k lepší budoucnosti národu polského, sepsal mladičký, sotva dvacítiletý básník dvě nejkrásnější díla svá: Nebožská komedie a Irydion. V prvním snažil se dokázati, že jen idea křesťanské lásky a oběti může zachránit a obrodit lidskou společnost a uskutečnit království boží na zemi. V básni předveden zápas mezi stranou minulosti, representovanou hr. Jindřichem a mezi stranou budoucnosti, jejímž zástupcem je Pankrác, člověk velikého rozumu, ale pohrdající srdcem. Sobecký Jindřich odsouzen básníkem pro nedostatek lásky a víry, zdánlivě zvítězil násilím a rozumem Pankrác, člověk bez srdce, ve skutečnosti však zvítězila křesťanská idea lásky a oběti. Pankrác padá se slovy: „Galilaee vicisti!“

K náboženskému nadšení básníkovu, jež probudil pohled na kříž v Koloseu, připojil se při druhé návštěvě Říma prvek národní. V Římě viděl básník zosobnění tyranského utlačování, které spatřoval i v nenáviděném Rusku. I vtělil svou lásku k ujařmené vlasti v postavě Irydiona, Řeka, jenž si zvolil za úkol vykonat pomstu nad Římem, pokořitelem Řecka. Dílo pomsty se mu nezdaří, ale Ir. dává se uspati satanem Masinissou, jenž ho probudí teprve ve století devatenáctém, aby mu ukázal Řím v úpadku. Irydion zaradoval se sice, vida trosky starého Říma, ale pohled na dřevěný kříž v areně, jímž kdysi pohrdal, žene ho ke kříži opuštěnému a pod ním nalézá odpuštění. Bůh odpouští mu zlo, jež učinil, pro jeho lásku k vlasti, ale za jeho nenávist ukládá mu pokání: ať jde do „země mohyl a křížů“, zpustošené ohněm a mečem, tam — v Polsku — ať se usadí mezi novými bratry a jedná... V tomto „hymnu křesťanství“ vtělil Kr. svou myšlenku, že národ jeho jen tehdy vstane z mrtvých a zvítězí, odvrhne-li myšlenku nenávisti a pomsty a oddá-li se obětavé práci a lásce.

Po vydání těchto básní, jež založily jeho slávu, Kr. obíral se německou filosofií, zvláště studoval Herdera, vysloveného nepřítele katolictví. To, jakož i neblahá jeho láska k první jeho zesnulé milence anglikánce a pozdější láska ke vdané paní Bobrowé, zavinily, že ochladl ke katolické církvi. Brzy však vlivem Jeana Paula i Novalisa zatoužil opět po zatemněné idei nesmrtelnosti duše a posmrtné věčnosti, uvědomil si, že Bůh uložil každému povinnost, aby pracoval o svém duchovním zdokonalení. Vida však, že církev katolická není bez nedokonalostí, začal sníti o církvi Janově, době lásky nebo-li Ducha sv., jež bude korunou lidských dějin. Myšlenky té chopil se v nové době ruský spisovatel Merežkovskij, jenž však nezůstal na půdě církevní tak, jako Krasiński, který přes své poblouzení zůstal věrným synem

církve katolické. Jeho tehdejší díla Tři myšlenky (1840), Traktát o Trojici vynikají hloubkou myšlenek o cestě lidského ducha k Bohu, o vnitřním životě v Bohu, ač myšlenky ty nejsou vždy čistě katolické. Poslední jeho arcidíla byla Předsvit (1843) a Žalmy.

Nešťastné události r. 1846 v Poznaňsku i v Haliči podlomily jeho síly duševní i tělesné, Kr. od té doby už jen živořil. Zapěl už jen píseň nové naděje „Resurrecturis" (1846).

Kr. byl přesvědčen o vysokém poslání národu polského, jenž měl dle jeho mínění být Mesiášem lidstva, přivésti království boží na zemi, obroditi svět v duchu křesťanském. Za největšího nepřítele Polska má Kr. Rusko, jež chce zničit Polsko, a proto proti tyranství Ruska dovolává se pomoci Anglie a Francie, států „svobody a civilisace". Spoléhá tedy na Západ, o kterém ruští slavjanofili tvrdili, že hnije i nelze se od něho ničeho dobrého nadíti.

Jak jsme řekli, kniha p. M. je práce vážná. Opírá své úsudky především o výroky z básníků samých, jichž hojně uvádí. P. spis. zná také bohatou literaturu o Sł. i Kr., má široký rozhled po literatuře světové, případně charakterisuje také filosofy německé, kterým zvláště Kr. nějaký čas podléhal. *A. V.*

Literatura česká devatenáctého století. Díl II. Druhé vydání, opravené a doplněné. Nakl. Jan Laichter v Praze 1917. Str. 824.

Je to prvé obsáhlejší dílo o českém písemnictvu 19. stol., psané pokročilou vědeckou methodou, založené na důkladné znalosti života i práce spisovatelův, o nichž jedná. Tu a tam sice stránka životopisná zdá se ustupovati do pozadí více, než pro poznání celé osobnosti a její práce snad záhodno, ale znatelnějších mezer ani tu není.

Pořad je v celku ovšem časový, dle něhož v tomto svazku z části se doplňují rozbory svazku prvého, ale vytčena též hlediska ideová: Boj o vyšší úroveň snahou Šafaříka a Palackého, Dobrovského protiromantismus ve slavistice, obrod lidovou písní za Čelakovského atd.

Jest přirozena, že práce na př. Šafaříkovy nemůže vystihnouti jediný odborník; i rozdělili se o to Jakubec, Jar. Vlček, Niederle a Weingart. O J. Jungmannovi píší Hikl a Vlček, z nichž onen o tomto svém předmětě již dříve přípravné studie uveřejnil.

Nejvíce statí napsal tu prof. Jakubec, i takové, kde bychom čekali slovo jiného odborníka; tak o Dobrovském, z části o Kollárovi. O J. J. Langrovi píše prof. Josef Hanuš. Ačkoliv ovšem každý ze spolupracovníků píše svým zvláštním způsobem, jmenovitě rozbor Hiklův zřejmě se od ostatních odráží, nepůsobí rozdíly ty nijak zvlášt rušivě. Jakubec rád projevuje své známé protiklerikální stanovisko, někde i bezpotřebně, ano nemístně (u Čelakovského na př. nekriticky) Jinak jest kritika celkem věcná, měřítko spravedlivé, aspoň k literární činnosti, ne vždy k osobnostem.

K vůli válečné censuře stať o politickém smýšlení F. L. Čelakovského bylo odložiti do přídavku.

Do jednotlivostí tu zabíhati nelze. Prof. Jakubec na str. 28. zmiňuje se o „nepěkném smýšlení Brandlově“ (o Šafaříkovi), ale kdo úctu Brandlovu k Šafaříkovi zná, sotva by J-ovi přisvědčil. Na str. 38 píše týž: „Šafařík byl blízko pravého základu lidové poesie epické. Jakoby chodil po půdě, pod níž se ukrývaly poklady drahé rudy; na té půdě viděl růsti i zázračnou květinu, ony poklady oznamující...“ Je to jedno z mála míst v díle celkem hodně střízlivě, filologicky psaném, kde úsudek měl býti vysloven jaksi vzletnější formou; jak viděti, vzlet se nepodařil.

* * *

Fr. Morkovský, Verše z Karpat. 1916—1918. Nákl. „Evy“ v Olomouci 1919. Str. 83. Cena 1·50 K. — *Jan Vrba*, Zahrada Getsemanská. Verše z let 1915—1917. Praha 1918. — *Fr. Kvapil*, Žalmy přítomnosti. Praha 1918.

Jen náhodou setkaly se na mém stolku tyto tři různorodé sbírky naší nečetné dosud „válečné“ poesie. Skutečné války dotýká se přímo jen knížečka Fr. Morkovského. Nečiní si ovšem vysokých uměleckých nároků: autorem je prostý venkovský hoch, samouk, jenž každou chvíli klopýtá o formu a zápasí často i s mluvnicí. Nikdo také nebude v jeho verších hledati nových hlubokých myšlenek; cítíte, že zpíval si své písně v karpatských horách především pro vlastní potěchu a snad i pro radost svých druhů a družek v selských časopisech. Často jsou to jen ohlasy písní národních, všeobecné, neosobní, časem však trykne i upřímný cit, objeví se nový postřeh. A v tom jest jinak bezvýznamná knížka zajímavá, že dává aspoň poněkud nahlédnouti do duše našeho moravského vojáka, selského synka, zbožného a trpělivého, milujícího rodiče i své vrané koně, rodný kraj a v něm nade vše své věrné děvče. Na ně vzpomíná v nehostinné cizině ustavičně, zvláště za dlouhých hvězdnatých nocí, hovoří o nich s oblaky, hvězdičkami, měsícem i skřivánkem, stává se až sentimentálním, když se skoro mazlí se svým teskným žalem po nich nebo sám procituje jejich bolesti nebo konečně oslavuje své padlé druhy. Jinak válečné události samy nedotkly se příliš, jak se zdá, jeho duše Také o těžkých životních a náboženských záhadách písně jeho mlčí. Jen jediná otázka několikrát se ozve: proč, za jaké viny musí trpěti v cizím kraji a pohřbíti tam krásu mladých let? Ale nehloubá dlouho, ba utěšuje před bitkou kamaráda: „Jen sevři, stiskni pevně dlaň! Což vinna něčím mladá laň? A také zmírá, neví proč!“ Ve verších z posledních dvou let ozývají se již jasně ohlasy probuzeného národního vědomí z domova i se všemi otřelými dnes již frasemi o okovech, kletých poutech, o volnosti, zmrtvýchvstání, blanických rytířích atd. Prostěji a také skoro upřímněji to však zní, když líčí na př. sbratřování s Rusy na bojišti

a vítá červánky míru, jenž přivede jej zase domů k rodičům a milence...

Tesknota, jež ozývá se tak často ve verších Morkovského, jest povahy čistě osobní. Zcela jiného druhu je hořký smutek, jímžto provanuty jsou nové básně Jana Vrby, pojmenované významně „Zahrada Getsemanská". Jen část jich vznikla v cizině, ale skoro všechny obracejí se k rodné zemi a k rodnému lidu. Obojí pak, země i lid, jsou příčinou básníkova smutku. Trpí, poněvadž cítí za války tím hlouběji „rmutnou tíhu" českého kraje, chápe plněji jeho zádumčivý pohled i neskonalé hoře, „zármutek polí nevědoucích, kdo je zítra zoře." V duši probouzí se každý okamžik úzkost, jak bude dál, kolik hořkých chvil ještě čeká „zemi boží", jaká zlá sudba jest jí snad připravena. V úzkosti modlí se k Bohu, aby za chvíli zase pochyboval o Jeho moudrosti a spravedlivosti... Nade vše pak bolí jej utrpení lidu, bída tělesná i duchovní, ponížení bratří odsouzených k mlčení. Sám zbázlivěl, klesá na mysli, leká se i klasů ševelení nechápaje dosud slávy a vyvolení božího. Vidí jen, že stále více se tmí a připozdívá, pouta přitužují, půlnoc je blízka, z hlubek láká teskná píseň smrti... A tu znova volá k Bohu: „Pane zůstaň s námi!" Čte v Bibli slova blahoslavenství Kristova, a překvapují jej v této době, čte o Kristově lásce k trpícím, hluchým a slepým, a v duši počíná mu svítati. Svatý vniterní mír plní jeho srdce. Teprve nyní chápe pravou bratrskou lásku k člověku a chápe i „přetěžké ztrestání svého rodu." Bylo třeba toho všeho utrpení, bylo třeba prudké vichřice, aby probudila spící svědomí a zlomila okovy. „Nejtrpčí chvíle nás sblížily k bratrství přetěžkému, že víme, čím jsme povinni sobě i poslání svému." Básník sám přirovnává se Janu Křtiteli, chce učiti „sladké písni bratrství a míru", probouzeti spící a zvěstovati úsvit nového jasného dne...

Tak prvotní hořký smutek básníkův vyznívá na konec v píseň radostné naděje. Je ještě nesmělá, tak jako všechny ostatní tony jeho sbírky jsou jaksi ztlumené, zbarvení šedivého, příliš jednotvárného, takže volný verš podobá se leckdy jen rozložené próse. Nejpusobivější je tam, kde maluje impressionisticky krásu i smutek českých krajin; za to ve mnohých, do široka rozlitých verších vycituje čtenář pod přívalem velkých slov jen prósu.

Také patheticky, ale již jiným směrem, znějí tři básně Fr. Kvapila, jenž zajisté úmyslně již jejich rázem chtěl připomněti slavné „Žalmy budoucnosti" Z. Krasińského. Třebas formálně ani myšlenkově jich nedostihují, dlužno přiznati, že vytryskly ze srdce stejně milujícího národ a stejně cítícího jeho nedostatky i potřeby. Vyslovuje je slohem skoro biblickým, jaký byl oblíben také u polských romantiků. První báseň „Dies irae" líčí v sytých barvách válečné hrůzy, z nichž zaznívá k nebi výkřik milionů: „Kde Ty jsi, Bože, zůstal, že tak se v lidstvu děje, kde lásky Tvé blesk žhavý v tu propast beznaděje? Kde dobrota Tvá... kde Tvá je spravedlnost...?" A Bůh ukazuje, že všechno to je pouze spravedlivým trestem za zlobu lidstva, které

zbujnělo ve své hrozné pýše. „Den soudu přišel...“ Druhá báseň „Svatý Václave!“ jest obžalobou tvrdých, necitelných selských srdcí, bolestnou ironií slov starého básníka „Chaloupky naše, buďte požehnány!“ Vyrostly z nich pyšné dvorce, oděly se šatem mamonu, bohem jejich stalo se zlaté tele... Aspoň několik spravedlivých mohlo by odvrátiti ode všeho lidu hněv boží za tyto křivdy krutosti a nelásky... Mohutnou oslavou božího milosrdenství jest báseň třetí: „Bože velký, Bože mocný!“ Našel se zástup hrdinských duší, a pro ně Bůh odpustil národu.

Proto spějme chválit Boha, s jásáním a s plesy,
ať se zdvihnou hlasy naše, zahřmí pod nebesy!

A hlas básníkův v těch posledních šesti slokách, kde velebí boží moc a pevnou naději v naši budoucnost, zní již mnohem upřímměji a oddaněji než na začátku.

Karel Piskoř, Démon lidství. Praha 1918.

Mladý spisovatel, jenž se objevil v literatuře před několika lety řadou nevýznamných dramat a veseloher, začal v poslední době psáti romány a povídky, jichž látku čerpá skoro výhradně ze záhad t. zv. okkultních věd. Zvláště ho zaujal, jak se zdá, problém dvojnictví, jenž je podkladem i tohoto románu. Hyginu Kentovi, předsedovi pražské společnosti pro experimentní pěstění okkultních věd, podaří se jeho smělý pokus: vytvoří chemickou cestou z látek mrtvého těla nového člověka tělesně úplně sobě podobného, oživeného vlastní svou duší se všemi jejími dobrými vlastnostmi. Ale pokus má neočekávané důsledky: Hygin Kent, předav svou duši novému vytvořenému člověku — či jak praví spisovatel: odloučiv se od astrální substance svého já — zbavil svou bytost všeho, co v ní bylo věčné a ušlechtilé. Probudilo se v jeho lidské podobě zvíře s dravými, ničím nespoutanými pudy. Nastává boj mezi oběma lidmi, tělesným a duchovním, až konečně Kent svého dvojníka zabije. Umělé tělo se rozplyne, ale osvobozená duše vrací se zase do původního těla: ze dvou je zase jeden člověk, zušlechtěný a lepší.

Román snaží se působiti tajemnými, záhadnými událostmi s pavědeckým nátěrem a jakousi všelidskou tendencí. Ale přese všechnu fantastičnost a zázračnost neupoutá ani průměrného, sensací chtivého čtenáře. Za chvíli vás četba znudí, jakmile po několika kapitolách proniknete podivnou spisovatelovu myšlenku a uvědomíte si nahromaděné psychologické nemožnosti.

Knihovna lidu a mládeže.

H. Malot, Bez rodiny. Román dítěte. Přel. Ludm. Grossmanová-Brodská a Ig. Hořírek. Nakl. R. Promberger. V Olomouc 1918. — Román náleží vlastně literatuře, jakou přinášejí sbírky určené dospělejší mládeži. Je to historie hocha, jenž byl jako malé dítě strýcem

toužícím po dědictví odcizen rodičům a pak jako nalezenec prožil pestré, často dobrodružné osudy potulného umělce; vyrostl v poctivého, samostatného mladíka, až se mu konečně podařilo nalézti zase svou bohatou rodinu. Tedy děj nijak nový, ale dosti napínavý a zajímavý, zvláště pro hochy, ačkoliv zkušenější z nich rozluští si zápletku již po několika prvních stranách. Vypravování je prosté, nevynikající zvláštními přednostmi, psychologie pak je dosti povrchní. V překladu zůstalo mnoho i mluvnických chyb. Jinak však je kniha úplně nezávadná, poučná a zušlechťující.

K. Klostermann, Supplent. Román o čtyřech dílech. Praha 1913. — Nejrozsáhlejší román Klostermannův líčí jediný rok ze života mladého, velmi vzdělaného muže, právníka a znalce moderních jazyků, jenž donucen rodinnými poměry chce se věnovati povolání středoškolského učitele. Podjímá se svého úkolu s nadšením a láskou, avšak rok ztrávený na pražském reálném gymnasiu nepřinesl mu ani pokoje ani uznání se strany úřadů, ano důsledky byrokratické netečnosti a nedbalosti byly by jej bezmála uvrhly ve hmotnou i mravní zkázu: nemoha se po několik měsíců dočkati bídného platu, dluží se u své bytné a upadá brzy do osidel nastrojených stárnoucí, vychytralou a zkaženou její dcerou. V poslední chvíli podaří se mu přece uniknouti, vzchopí se ze svého úpadku a nalézá si nové hmotně skvělé povolání ve světovém obchodě. — Román jest hodně rozvleklý podrobnou kresbou poměrů na středním ústavě v letech 70tých minulého století: celé kapitoly jsou věnovány úvahám a řečem o různých vychovatelských a školských otázkách, o profesorech, byrokratismu inspektorů, nepěkných intrikách atd. Vedle nich pak stejně podrobně a rozvláčně, místy až drasticky je líčen soukromý život suplentův v pražském bytě, život člověka idealního, ale slabého a nesamostatného: stále jen na celých stranách uvažuje, odhodlává se, činí nejlepší úmysly, ale jediný úsměv smyslné ženy zvrátí v okamžiku všechno, až ho zachrání pouhá náhoda. Profesoři a snad i jiní bývalí studenti přečtou si ovšem román se zájmem a nikoli bez užitku. *M.*

Sebrané spisy Venouše Huňáčka, dříve Dolejše. V. Ve šlépějích Šerloka Holmesa. Druhé vydání. Praha. Str. 226. — Na četných místech sbírky této viděti, že se i oblíbený „Venouš" vypsal, ale dle 2. vydání také viděti, že pořád ještě baví. Nejzdařilejší jsou satirické poznámky o divadle a biografu, tu a tam i v drobnokresbách z pražského života. Někdy však je vtip trochu nucený, jemuž se zasmějeme jen právě proto, že je takový; hned na př. titulní črta (Ve šlépějích . . .) je dosti slabá. Závadného není v tomto díle nic, ale do lidových knihoven se méně hodí, jelikož satirické narážky předpokládají značnou sčetlost.

Dr. V. Plaček, Atropa belladonna. Humoresky a šílenstva. Třetí vydání. Praha. Str. 197. — Vypravovány tu většinou příběhy ze zkušeností venkovského lékaře, zkušeností buď vlastních neb odposlouchaných. Některé jsou dosti zábavné, někde nadstaveno slovním vtipem a karikaturou. Závadného není tu nic, sloh se však prostnému

čtenáři všude zamlouvati nebude, vyšších pak požadavků zas neupokojí příliš anekdotický obsab.

Bubnová palba, (usp. Jos. Skružný, illustr. Jos. Kočí, Jos. Ulrich, K. Vítek a Frant. Ženíšek jun. Praha. Str. 296) nadepsána hezká řada „humoresek z válečné doby“ několika spisovatelů, z části ještě v české veřejnosti méně známých. Některé jsou z veselého života vojenského, jiné z ostudného života domácího za války. Některé jsou vtipné, u některých si čtenář vyloží titulní obrázek na obálce (šašek pávím pérem lehtá čtenářku) zlomyslně tak, že by sám polehtání potřeboval.

Václav Jiskra, Zrcádka. Povídky a humoresky. Praha. Str. 218. — Prvá a nejdelší ze třinácti těchto kresbiček vypravuje, jak matka odjede do Anglie za svobodným synem, aby se jí tam neoženil a ona o jeho podporu nepřišla. Nebezpečí v Londýně sice odvráceno, ale když pak spolu navštívili starou vlast, našla se tu za Angličanku náhrada. — Dva obrázky vzaty z rodinného života židovského, dva líčí americké námluvy, je tu také povídka o japonské učitelce ztroskotalé pokusem názorného vyučování (se živou kočkou), úryvek ze života chudého písaře, jak v nedělní odpoledne ku své práci ještě převzal opatrování dětí ze sousedních bytů, a jiné ještě drobotiny. Místy jeví se pěkné nadání vypravovatelské i humoreskní obratnost, některá místa jsou chabější. Závadného však není v knížce nic.

Vdavky Nanynky Kulichovy a co se kolem nich sběhlo. Ze života drobných Pražanů napsal Ignát Herrmann. Praha 1918. Str. 584. Z domovníkovy dcery, švadleny, bez lepšího vzdělání — paní učitelová, v tom za obyčejných okolností dost příčin k závisti. A přece jí tu není daleko tolik, jak bychom dle četných sousedek a známých se obávali, naopak: víc nežli závist provází sdílná přízeň milé a hodné děvče v přípravách na životní krok. A tato účast dává spisovateli příležitost předvésti několik zdařilých postav jakož i pohledů do pražské domácnosti, chudé i zámožné. Obrázky ty vycházely po několik let v Národních listech a dobře se stalo, že vydány také samostatně. Náležejíť jako jiné Herrmannovy spisy k nejlepším kresbám české útulnosti.

Zevlounovy táčky. Sbírka rozmarného čtení. Druhý díl. Praha. Str. 164. — Lad. Tůma (Zevloun) vydává tu své novinové črty, zabývající se hlavně Jubilejní výstavou z r. 1908 a pak válečnou mizerií aprovisační. Se smíchem povídá i mnohou trpkou pravdu. Že ani tam, kde by rád vzbudil smích, se mu to vždy nedaří, není divu, nálada si nenechá poroučeti. Závadného není v knize nic, čtenářstvo městské bez vyšších nároků některými částmi knihy se pobaví. Pravím městské, jelikož je tu stále řeč o Praze a Pražanech, co jim působí legraci a trampoty — těmito ovšem mohou se pobaviti i venkované, neboť byli a jsou z části jejich původci.

Karel Šípek, Lidé šprýmovná a historky o nich. Šestá kniha humoresek. Praha. Str. 194. — Neúnavný zábavník p. Šípek je sice také zakořeněn v Praze, na Malé straně a jinde, kde

mají dobrý mok, ale hledí si také styků s krajem, odkudž možno pobírati nejen potraviny, nýbrž jako z města i rázovité figurky. V těchto 16 obrázcích jest jich také několik, a to tak rázovitých, že bys některou z nich nazval i prazvláštní. Kresba bývá někdy tak důkladná, že šotek veselosti při ní podřimuje. Tu a tam ještě nadstavuje se vtip zpotvořeným německým výrazem. Spis. má ostatně svou vděčnou čtenářskou obec, které i tato knížka přijde vhod.

K. Šípek, Mumraj a popelec. Veselého čtení kniha sedmá. Praha. Str. 200. — Tato sedmá kniha, vydaná v jiné úpravě a v jiné sbírce nežli šestá, je také bujnější a rozvernější než tato. Dobrý mok a veselá společnost, obsluhovaná číšnicemi, dobrodružné náhody, třebas až i v mnichovské pivnici, společenské klípky o manželstvích a podobné motivy jsou tu zpracovány. Koho zajímají, ten se četbou touto aspoň jednou pobaví. — Čte se tu také nové tuším slovo: denodenně, jindy dennodenně (tagtäglich).

Rozhled

náboženský.

Pamětní spis biskupa brněnského Jana Lachenbauera k Leopoldovi II stran církevních reforem Josefa II. Překotné reformy Josefa II v oboru církevním se svými do všech veřejných poměrů hluboce zasahujícími důsledky budily záhy, zvláště v lidu, značnou nespokojenost, ano i obecné bouře v mnohých částech říše, především v Belgii, jež pro Rakousko byla tím ztracena. Sám císař, kterému tyto bouře zlomily srdce, krátce před svou smrtí dospěl k poznání, jak osudnou hru prováděli jeho osvícení rádci s jeho důvěrou, s jeho upřímnou snahou po časových opravách, a viděl se nucena odvolati mnohé ze svých bezpočetných opatření a nařízení, náboženské city lidu hluboce urážejících. Podobně také nejhorlivější přátelé a stoupenci osvícenství musili volky nevolky doznati, že změna církevních poměrů stala se politickou nutností. Toto přesvědčení ujalo se ponenáhlu také u vůdčích státníků rakouských, a tím se stalo, že nástupce Josefův, císař Leopold II (1780—92), ač jako velkovévoda toskánský byl hlavním podporovatelem tak zvaných „oprav v církvi“, které ovšem snažil se prováděti opatrněji než jeho bratr, hned na počátku své vlády ukázal vůli, silně rozbouřené vlny nespokojenosti v lidu uklidniti. Jednotlivým biskupům říše byl proto vydán především císařský rozkaz, aby oznámili vládě vídeňské podstatné nedostatky a vady, týkající se náboženství, duchovenstva a vykonávání jejich vrchního úřadu pastýřského. Vláda chtěla nyní biskupy opět alespoň slyšeti, nejmenší počátek nápravy, považovala však za radno jejich přání jednotlivě vyslechnouti, a tak přednesli biskupové každý zvláště svoje stížnosti a návrhy. Nebyli si vůbec vědomi, jaká síla spočívá v jednotě a spojení, zdálo se, že v Rakousku jsou již jen biskupové, ne však episkopát.

Také brněnský biskup Jan Lachenbauer (1786—1799), odchovanec a stoupenec Rautenstrauchův, křížovník s červenou hvězdou a bývalý rektor generálního semináře vídeňského, v Broumově v Čechách rodilý, obdržel tento císařský rozkaz. Vyhověl mu záhy pamětním spisem,[1]) datovaným ze dne 1. května 1790. Jeví se v něm pravým josefinistou. Vše je v celku mělké, malicherné, povrchní, žádné rozhodné řeči, žádné stopy po důkladném, obratném theologu, po bystrozraku pronikajícím do nejvnitřnější podstaty katolické církve. Naproti obrovským škodám doby mluví jeho návrhy na zlepšení poměrů, jakoby zlo nebylo proniklo do církve venkoncem. Sekera nepřikládá se na kořen jedovatého stromu, nýbrž jen na jednotlivé větve jeho, a

[1]) Uložen je v archivě biskupského Ordinariatu brněnského ve fascikulu E 1.

způsob, jakým se to děje, dává předem tušiti, jak žalostný asi bude výsledek tohoto malátného pokusu. Ponévadž však přes to není dokument tento pro poznání doby tehdejší bez významu, nebude od místa uvésti jej v slovném znění:

Euer Majestät! Unter den zahlreichen neuen Einrichtungen, welche seit einigen Jahren in dem geistlichen Fache getroffen worden, sind viele zur Abstellung schädlicher Mißbräuche, zum Besten der heiligen Religion und zur Beförderung der Seelsorge sehr zuträglich, aber es sind unter denselben auch so manche, von denen die Erfahrung bereits lehrt, daß sie keine so heilsame Wirkung haben, sondern vielmehr nachtheilige Folgen nach sich ziehen.

Euer Majestät geruhen bei höchst dero gloreichen Thronbesteigung nebst den so häufigen und wichtigen Angelegenheiten des Staats sich auch gleich den Angelegenheiten der Kirche, als ihr oberster Schutzherr zu widmen, und ich befolge in tiefster Ehrfurcht den allergnädigsten Auftrag, den mir auf höchsten Befehl Euer Majestät oberster Kanzler bekannt gemacht, daß ich jene Beschwerden, die ich meines Orts über wesentliche Gebrechen im geistlichen Fache fände, gehorsamst anzeigen und zugleich die Mittel an die Hand geben solle, wie hierinnfalls am leichtesten abgeholfen werden könne.

Durchdrungen von dem innigsten Dankgefühle, so ich dieser allermildesten Sorgfalt schuldig bin, nehme ich mir die Freiheit, nach meiner Überzeugung jene Beschwerden anzuführen, welche

1. auf die Religion,

2. auf die Geistlichkeit,

3. auf die Ausübung des Oberhirtenamts einen Bezug haben, zugleich aber auch die Mitteln, welche mir die leichtesten und angemessensten zur Abhilfe zu seyn scheinen, unmaßgeblichst vorzuschlagen.

(P. d.)

*

Návrhy na změny v církevním zřízení, jež nyní mysli tolik znepokojují, probírány zevrubně také na schůzích kněžstva v Praze, jednak v Jednotě, jednak ve schuzi politické. Hlavní slovo měl p. Bohumil Zahradník (povídkář B. Brodský), bratr ministrův, z fary povolaný do ministerstva vyučování. (Dotud ministerstvo to nemělo tušim, aspoň podle jména ne, oddílu pro záležitosti náboženské, ač mohlo již od začátku tvůrce ministerstev napadnouti, že i když bude rozluka státu a církve provedena, zatím, v přechodné době potřebí tu nějakých schopných lidí, kteří by aspoň přechod ten řídili. Hrdost jest sice pěkná věc, ale přes dosavadní církevněstátní zařízení nelze tak snadno přejíti k dennímu pořádku, a myslí li který ministr, že nepotřebuje jednati s úředními zástupci církve, jako se děje jinde, neměl by jakožto demokrat vyhýbati se jednání s tím lidem, o jehož náboženských věcech rozhoduje. Absolutistickým drážděním jeho neslouží se tomu, co se pořád za povinnost vtlouká nám, klidnému upevňování státu.)

P. Zahradník tedy přednášel své návrhy, a to podle dotazníku, jejž byl mezi kněze (i bohoslovce!) rozeslal. Odpovědělo mu prý

kolem 2000 dotazovaných, a velikou většinou celkem přisvědčivě; právě ze zklerikalisované Moravy dostal prý odpovědi nejradikalnější (ale kolik?!). Číslice ona je sice dosti vysoká, ale vzhledem k počtu kněžstva (přes 7000) přece jenom nízká.

Říkává se: žádná odpověď také odpověď, a u mnohých, třebas hned u pisatele těchto řádků, lze to skutečně za odpověď pokládati. Ale u všech ne. Někde rozhodlo pohodlí, někde nezvyk, nebof kněžstvo opravdu již odvyklo názory své veřejně pronášeti a uplatňovati, někde nechut k dotaznikovým podnikům vůbec, i v jiných oborech už diskreditovaným, někde nechut k takovým projevům vůči osobě soukromé, nikým nepověřené, u mnohých však tuším také rozhodla známá pastoralní zásada: afflicto non est addenda afflictio — nyní, kdy církvi české nastávají tak tuhé boje, nevidělo se záhodným přilévati hořlavého oleje do ohně, spíše by čekali, že olejem rozmyslu a svaté věrnosti zalévány budou rozbouřené vlny na hladině českého života. A za mnohé, kterým na zdaru náboženství katolického ve vlasti naší záleží, smím tu zajisté prohlásiti, že byť i ne osobnost a činnost p. tazatelova, přece okolnosti, za kterých dotazník svůj posílal, budily v nich nedůvěru, jde li opravdu o toto jedno potřebné či o něco jiného: non propter Jesum, sed ... čili jinak řečeno, jde-li o to, býti „solí země“ či s vlky výti.

Chápeme dobře náladu doby, která zklamána dosavadní nehybností a neochotou k opravám opravdu potřebným cítí se nutkánu k počinům, kdy na ně čas: teď nebo snad nikdy!, bojíc se, že odklad opět znamená zmar. Ani ne snad na základě té bláhové domněnky, jíž někteří zdají se býti posedlí, že revoluce církevní bude míti tak snadnou a úspěšnou práci jako revoluce státní, ale na základě přesvědčení, že teď je vhodná chvíle, aby kněžstvo, kněžstvo samo, společně a sjednoceně, povědělo Urbi (doslovně) et orbi, co jeho zárnou působnost pro svatou věc u nás ztěžuje a co třeba proto napraviti. Mohlo a mělo tak učiniti už dávno. Ale nestalo-li se, staň se aspoň dnes!

Tak asi možno na nynější reformní úsilí pohlížeti, ale tak také třeba je posuzovati: není-li úsilím o zdar svaté věci, nekryj se štítem náboženským a nezneužívej ho pohoršlivě k záměrům jiným.

Na té výši jednání v oněch schůzích nebylo. Za nynější podrážděnosti lze pochopiti i prominouti, že tu proneseno leccos ukvapeného, nerozmyšleného, nezralého. Čeho však tomuto shromáždění prominouti nelze, jest neostýchavý cynismus, jenž nedbaje akademického vzdělaní ani kněžské hodnosti ulevoval si poznámkami jak o sobě nízkými, tak pro druhé urážlivými.

Jednotlivě nelze tu probírati všech otázek, jež tam přetřásány — nestačil by na to snad ani celý sešit náš; z části ostatně o nich tu již pojednáno, z části ještě se pojednává a pojedná. V obsahu oné přednášky a debaty nápadna jest jakási parlamentní ledabylost, jež nehledíc k zásadním důvodům řeší vše s hlediska omezeného, chvilkového a to dosti hrubého utilitarismu. Připouštím, že ve věcech týkajících se na př. práva nebo pastorálky nebo liturgiky nelze opakovati

§§ z příslušných učebnic — tak se pracují přednášky pro pastorální konference — neboť tak se nedostaneme jaktěživi ku předu: ale šmahem zas ignorovati příslušnou vědu a rozhodovati jen dle skutečných neb i jen domnělých potřeb doby je v takových důležitých otázkách přece jen lehkovážné. P. Zahradník dovolává se jakéhosi velikého opata jako stoupence svých názorů; jakoby některý opat nemohl také hloupě mluviti a psáti!

Kolem dokola to, co na těch schůzích mluveno, na všech stranách rozladilo a Jednotě kněžské neposloužilo. „Praha třeštící" odpuzuje v politice a odpuzuje i v této věci. Každý svědomitý kněz rozmyslí si táhnouti za jeden provaz s pány, kteří dokonce hrozí rozkolem, schismatem, pro věci poměrně tak podružné jako jsou tyto. To není reformní duch oddaný dobru věci!

A konečně nebudiž zapomínáno, co na výstrahu praví apoštol: Všichni, což jejich jest hledají, ne co jest Ježíše Krista (Fil 2, 21). A jinde: Pro vás jméno boží v rouhání bývá mezi pohany (Řím 2, 24).

*

Odluka církve od státu, ačkoli ve mnohých státech provedena, není vlastně v pojmu svém právnicky vymezena. Obyčejně spatřuje se její podstata v tom, že církev jako náboženská společnost toho kterého státu jest mu soukromou právní společností, jež má v něm tatáž práva i povinnosti jako kterýkoliv jiný spolek, dejme tomu tedy, jako nějaký ústřední spolek — ovšem jen v hranicích státu — se svými odbočkami nebo dílčími spolky v jednotu sdruženými.

Ve starověku a v mimokřesťanských státech vůbec nikde není náboženství věcí soukromou. Příčiny jsou sice hlavně mythologické (hlava státu původu božského a pod.), ale ani republika tak střízlivá, jako byla římská, státního náboženství se nevzdala. A (přeskočíme-li celé dějiny až do dneška) osvícené Japonsko rovněž ne, působíc právě tím největší překážky křesťanství; šintoismus je zbožnění přírodních sil, ale také, a hlavně, bohocta předků, především panovnických (Amaterasu bohyně nebeského světla, viditelný syn slunce císař), válečných hrdin atd. Není to již ovšem náboženství, je to pouze národní modloslužba, taková asi, jakou by u nás rádi zavedli, modloslužba Comteova positivismu, pořádné sacrificium intellectus, jež právě intellektu časem stane se nesnesitelné, ale národu je to náboženstvím, jelikož náboženství vůbec postrádati nemůže.

Poněkud tedy: vox populi vox Dei — že i stát souborně má jakési závazky a povinnosti náboženské, myšlenka to, o kterou papežové novověku (Řehoř XVI 1832 proti Lamennaisovi, ale také proti Lacordairovi a Montalembertovi a j. katolickým vůdcům Francie, Pius IX v Syllabu, Leo XIII častěji, Pius X 1906 a ještě 1911) opírali své odsouzení rozluky jakožto církvi i státu škodlivé.

Již tyto hlasy naší nejvyšší věroučné autority měly by našim posuzovatelům věci vnukati jakousi opatrnost i v theorii vůbec. V jednotlivých případech pak je spisovatelskou povinností opírati se o takové

spolehlivé prameny, které o předmětě tom poučují **všestranně**, na líci i na rubu, ne jenom o jednotlivých úkazech. Tak na př. v nejnovější době vychválena v jednom našem katolickém měsíčníku rozluka **francouzská** (1905), typický to příklad státní bezohlednosti a surovosti: jak prý osvobozená církev se tam povznesla, jak duch náboženský oživl a pod. Brněnské Lidové nov. hned se toho chopily na důkaz prý, že odluka opravdovému náboženství prospívá a že kněží jen proto jí nechtějí, aby mohli dále vládnouti a ze státních důchodů pohodlně žíti atd.

Pravda o Francii jest prostě ta, že tlak i tam vzbudil protitlak, že **mnozí** byli z jakési vlažnosti vyburcováni, že školy, které se podařilo udržeti nebo zříditi, zkvétají více nežli státní, že katolický tisk se zvelebil atd. — vše to jest pravda, ale pravda také jest, že všeho toho na celý národ jest až uboze málo, že ubylo potřebného kněžstva i bohoslužeb, že tisíce proto se pořád odkřesťaňují!

Martyrium vždycky některé duše vzpruží a k heroismu podnítí, ale kolik slabých při tom zahyne?! Vždyť i „odloučení" katolíci zůstávají ve státě pod jeho úřady atd. Kolik tu možností persekuce, odstrkování (z úřadův a j.)!

A pak nezapomínejme, že **naším** úkolem nemůže býti stálý náboženskopolitický boj, neboť za toho vždycky nábožnost více ztrácí než nabývá, nýbrž pokoj, klidné žití a konání bohulibých ctností. Spasitel pravě, že nepřišel přinésti klid nýbrž meč, nemínil boje společenského, jenž odlukou stává se nezbytným, nýbrž boj mravní.

Ani poukazy na Sev. Ameriku (odluka od 1787), k níž můžeme přidati Belgii (1831), nemohou zásadních pochybností zviklati. V obou státech jest poměr vlády k církvi katolické tak přátelský, že státovědečtí theoretikové tu o vlastní odluce pochybovali. Nad to v Americe sjednocený katolicismus proti četným jiným roztříštěným denominacím znamená činitele, s nímž nutno počítati. Byť i tento značný rozvoj katolictví byl z části také výsledkem odluky, na druhé straně nesmí se zapomínati, kolik tu znamenal a znamená příliv z Evropy! A vzhledem k státnímu **celku** jest působnost katolického náboženství přece jen velice omezená, a i tak možná jen zámožností a obětovností příslušníků, na niž jinde samo sebou počítati nelze, zvláště za nastávajícího ochuzení našich vrstev ne Kdyby nic jiného nebylo, **vyučování náboženství** ve škole, jehož by **všechny** katolické děti byly účastny, je takto i **za nejpříznivějších poměrů nemožno**. I v Americe. Školy jsou všude, katolické všude býti nemohou.

Ale budiž jakkoli, neprozíravé by bylo, do odluky se slepě hnáti, není-li záruky, že se provede a utváří přátelsky, na základě vzájemné spravedlivosti a uznalosti, jak tomu ve jmenovaných státech a také v Irsku (1869), Brasilii (1890) na Kubě (1902), v Ženevě (1907), Basileji (19.0), Walesu (1912).

Jako jinde, záleží i tu především na tom, **jak** se věc provede. Ani v Americe blahovůle není **zajištěna**! Idealní poměr to není

a nebude, ačkoli při dobré vůli, již církev jistě má, a to zásadně — čehož o naší vládnoucí straně říci nelze a o budoucích pohlavárech teprv ne — mohl by se najíti snesitelný modus vivendi, jenž by byl menším zlem než caesaropapismus. Již r. 1868 napsal německý právník Trendelburg vzhledem k nastávajícím pokusům: „Theorie odluky církve od státu vzniká jen jako pomůcka z nouze v dobách nemoudrých srážek. Stát od církve oddělený je zkomolen a duchovně odumírá.“

Původ myšlenky na odluku se připisuje sektám protestantismu, který moc církevní se státní stotožňuje, čehož u nás není. Novokřtěnci a jim podobné sekty za reformace žádaly právě ze sektářských důvodů, by se jich stoupenci mohli volně sdružovati, dle své nauky žíti a samostatně své věci spravovati. V Sev. Americe angličtí kongregationalisté, independenti a quakeři žádali totéž, ve Francii pak neporozumění církevní byrokracie pro potřeby nižších stavů bylo jednou, ovšem jen jednou z příčin, že revoluce vyhlásila taktéž odluku, ale ne ve prospěch čistšího náboženství, jak pokrytečtí volnomyšlenkáři rádi světu namlouvají, nýbrž na zničení náboženství vůbec; a tímto duchem podobné návrhy bývají později vedeny všude až do dnes.

Pro nás tedy platí, ať si jinak mluví kdo chce co chce: Nehnati se do odluky, ale kdyby měla přijíti, nebáti se a nenaříkati, nýbrž jak jen možno se na ni připraviti.

A tu zase bude hlavní věcí, aby kněžstvo a vůbec vůdcové katolického lidu konali k němu svou povinnost, jej poučovali a pro vše možné případy vyzbrojovali.

*

Lipský prof. něm. a církevního práva A. Schulze, zabývající se zvláště vývojem obce v poměru k církvi, v loňském spise Stadtgemeinde u. Reformation ukazuje, jak městská obec ve středověku měla značný vliv na obsazování církevních obročí, zvláště t. ř. oltářních, na správu záduší, na ochranu klášterův a jich kázeň. Z toho za reformace vyplývala dalekosáhlá a katolicismu osudná moc novou nauku pro své farnosti prostě dekretovati a zavésti.

Že tu nechodívalo všechno právě demokraticky, t. j. s ohledem na obyvatelstvo neb aspoň většinu jeho, netřeba dlouho dokazovati; vždyť vidíme dnes, po ohromném pokroku tří set let, co t. ř. demokracie ve věcech náboženských dovede. Započteme-li pak v to řevnivost na duchovenské výsady, tehda z veliké části oprávněnou, chtivost církevních statkův atd., vysvětlíme si snadno onen zápal tehdejších novotářů pro „čisté slovo boží“.

Tato drobnůstka budiž uvedena k upozornění těm, kteří horují o neomezené rozšíření laického vlivu na věci církevní. Je pravda, že dosud se ho dbá příliš málo a že by rozšířen býti měl. Ale vydati mu věci ty docela, nesrovnávalo by se ani s věroučnou zásadou apoštolského poslání ani se skutečným prospěchem náboženství, neboť nelze-li ani u hodných katolíků vždy nepředpokládati zájmů so-

beckých, lze to tím méně u vlažných. A jest-li zásada demokratická — slyšeti hlas lidu — tak neomezeně platna, jak nám „demokraté" namlouvají, jest absurdní, že pro své lidi při volbách tolik agitují; proč nenechají tedy lid volně se vysloviti?!

*

Častěji se opakuje, že sněm Kostnický mistra Jana Husa odsoudil nespravedlivě, ano že dopustil se přímo na něm justiční vraždy, a že proto má se provésti revise procesu Husova, aby odčiněna byla křivda na něm spáchaná. Je však s podivem, že tento názor vysloven býti mohl i na valné schůzi československého duchovenstva dne 23. ledna 1919 v referátu tam podávaném slovy: „Veliká řada hlasujících žádá, aby české duchovenstvo podalo žádost za revisi Husova procesu. Faktum je, že proces byl odbýván v době všeobecné církevní korupce, a že každý soudný člověk je přesvědčen o nezbytnosti revise procesu Husova. Jestliže něčím mohl by býti nalezen můstek mezi papežem a českým národem, pak je to rehabilitace Husova, při čemž církev získá, protože dokáže, že se jí nejedná o obhájení privilegovaných zlořádů, ale o pravdu. Je faktum, že na Husovi byla spáchána justiční vražda. Je faktum, že nic tak nám neškodí jako neštěstí, které se v Kostnici stalo. Je sice trochu pozdě s tím začínati, ale k napravení zla není nikdy pozdě. Mějme tolik zmužilosti a žádejme o nápravu, a jistě že ulomí se hrot mnohým palčivým a trpkým výčitkám proti katolické církvi."

Pro katolíka a tím více pro katolického kněze o věci nemůže býti sporu. Hus na sněmu kostnickém odsouzen byl jako bludař a odsouzení to bylo později papežem Martinem V v bule „Inter cunctas" ze dne 22. února 1418 potvrzeno. Roma locuta, res finita, platí o této čistě věroučné věci pro katolíka. Pro každého pak soudného člověka z rozboru procesu vzejde stejný výsledek, že totiž Hus v závažných věcech od křesťanské pravdy se odchýlil, na odchylkách vědomě trval a tedy právem za bludaře prohlášen. To ostatně i nepřátelé církve uznávají, nemajíce na revisi zájmu, tak že přílišná ochota oněch pánů na pražském sjezdě vyplýtvána nadarmo — nikoho tím nezískají a pravdě ublížili, třeba jen z ignorance, ale jistě zaviněné!

Sněm Kostnický byl oprávněn souditi o učení mistra Jana Husi a po případě i o jeho osobě učiniti nález. O tom netřeba se šířiti, to připustiti musí každý, kdo hledí na věc se stanoviska katolické církve, ano i jen se stanoviska tehdáž vůbec platného práva státního. Jestiť obecný sněm dle nauky církve katolické nejvyšším oprávněným soudcem u věcech víry a mravů. Jako byly dřívější sněmy obecné, nicejský I v příčině Aria, cařihradský I v příčině Macedonia, efeský v příčině Nestoria a chalcedonský v příčině Eutycha a jejich nauky oprávněny stanoviti, zda nauka jejich je katolická nebo ne, tak zajisté měl sněm kostnický právo rozhodnouti, zda spisy Husovy a případně články z nich vybrané jsou katolické čili nic. Neméně byl také oprávněn rozsouditi, zdali mistr Jan Hus

odchýlil se od víry, zdali se přidržoval bludův a zdali se jich přidržoval neústupně. Kdyby takovéto právo ani obecnému sněmu nepříslušelo, pak by vůbec nebylo žádné rozhodné autority u věcech víry v církvi. Sám Hus uznal sněm kostnický za nejvyšší tribunál u věcech víry, neboť vyzván byv na ponuknutí Sigmundovo králem Václavem, rozhodl se po nějakém váhání na sněm se dostaviti a tam z víry své počet vydati.

Sněm kostnický však netoliko byl oprávněn ve při Husově konečné rozhodnutí učiniti, nýbrž i dle soudního řádu tehdejší doby správně postupoval a šetřil všech právních forem při soudu a při Husově. Tu především třeba míti na zřeteli, že v křesťanském středověku, dokud církev a stát byly spojeny, haerese byla považována za tak zv. crimen mixtum, t. j. netoliko za poblouzení náboženské, nýbrž i za provinění státní, ježto všechen řád společenský a autorita na základě křesťanského náboženství spočívala, a to za provinění tak veliké, že formální haerese na roveň byla stavěna zločinu urážky veličenstva. Odtud se také vysvětluje, že jako tomu bylo při urážce veličenstva, i při haeresi proces byl výjimečný, sumární. Obžalovanému zatajována byla jména svědků, kteří proti němu vypovídali, bylo-li se obávati pomsty obviněného, a jen připuštěno sdělování výpovědí. Předpis tento však později zejména Bonifácem VIII značně zmírněn, tak že zpravidla jména svědků obžalovanému oznamována a on i jejich přísaze přítomen byl.

Také hájení se bylo při procesu takovém omezeno. Možnost k obhájení záležela pouze v tom, že obviněnému ozrámeny byly body obžaloby, výpovědi svědkův, a že mohl jmenovati úhlavní nepřátele, kteří pak ze svědectví byli vyloučeni. Obhájce čili prokuratora obžalovanému dovolováno bylo vzíti si jen tehdy, když projevy nebo činy za vinu mu kladené neprozrazovaly zjevně haeresi a tato nebyla ještě dokázána určitými svědectvími nebo jinými zákonnými důkazy. Šlo-li o bludaře již zjevného, nebylo mu lze poskytnouti právní pomoci ani pro něho vyhotoviti právních listin atd.

A dle tohoto sumárního procesu postupováno bylo i ve při Husově. K vyšetřování Husa zřízena byla 4. prosince 1414 papežem Janem XXIII zvláštní tříčlenná komise, v níž byli patriarcha cařihradský Jan a biskupové Jan lubecký a Bernard kastelský. Komise tato, které prokuratoři koncilu předložili připravené již stručné vylíčení procesu Husova, počínající bulou papeže Alexandra V a zpravující o klatbě Kolonnově a aggravaci Petrově, nařídila především, aby Hus k provedení procesu inkvisičního dle zákona byl uvězněn, což se stalo v klášteře dominikánském. Ve vězení Hus komisí byl ihned vyslýchán o 45 článcích Viklefových a jakýchsi jiných článcích jemu připisovaných. Při výslechu Hus měl dostatečnou příležitost odpovídati na jednotlivé otázky. (Sedlák: M. Jan Hus. 1915 str. 320 dd.) Poněvadž v brzku po té onemocněl, bylo vyšetřování na čas přerušeno. Jenom svědci, jež obviněný dle práva kanonického měl viiět přisahati,

byli mu předvedeni a vyslýcháni; všichni mluvili pod přísahou dle nejlepšího vědomí a svědomí a potvrzovali žalobný akt dle jejich výpovědí prokuratory sestavený v celém rozsahu. Také výpovědi svědků in partibus, jejichž vyslechnutí arcibiskupovi pražskému bylo nařízeno, potvrdily žalobu. Jakmile se Hus zotavil, pokračovala komise ve vyšetřování a předložila mu nyní 42 článků, z nichž 34 bylo z jeho spisu De ecclesia a 8 bylo více historických, aby se o nich vyjádřil. Hus odpovídal na ně ústně a výpovědi své na ně pak i napsal, při čemž se snažil učení své postavit ve světlo co možná příznivé. Po té z jakéhosi nedorozumění byl ještě jednou vyšetřován o článcích Vikleťových a počátkem března 1415 předložila komise mistrovi obojí články svědecké a znovu články Pálčovy. Ježto útěkem Jana XXIII (dne 20. března 1415) komise pozbyla své pravomoci, zřízena byla 6. dubna komise nová, v níž byli učený kardinál Petr z Ailly, biskup Vilém a opat z Citeaux. Komise nejprve prozkoumala učení Viklefovo, jež také v 8. generálním sezení 4. května bylo slavnostně zavrženo, a vyslýchala pak Husa na tvrzi gottliebské ještě jednou o 42 článcích, ježto páni čeští vytýkali, že články z jeho spisů vyňaté nejsou správné. Vedla si při tom přísně kriticky, odvažujíc články Pálčovy co do obsahu věroučného i co do formy. Vypustila vše, co jen poněkud může míti dobrý smysl, pominula článků, jež dle Husa nebyly v jeho traktátu, ač jsou tam dle smyslu, doplnila některé přesněji dle textu. Tak se stalo, že ze 34 článků podržela pouze 11, vynechavši 23. Ale prozkoumávajíc důkladně traktát De ecclesia vybrala z něho 15 článků nových, týkajících se primátu, církevní pravomoci a poslušnosti a vypsala 7 článků ze spisu proti Pálčovi a 6 z traktátu proti Stanislavovi. Tím vzniklo 39 článků, které s výpověďmi svědků pražských a kostnických tvořily materiál, o němž byl Hus ve veřejném slyšení 5., 7. a 8. června vyslýchán. (Sedlák str. 327.)

Při výslechu tomto šlo sněmu pouze o to, aby Hus veřejně prohlásil, učil-li článkům, jež byly mu za vinu kladeny, čili nic, aby pak rozhodnouti mohl o nich autoritativně jako nejvyšší učební instance; sněm nemohl a nechtěl se s Husem, který myslil, že snad bude moci ke shromážděným kázati nebo odpovídati po způsobu scholastickém, o nich příti, neboť tím by byl přestal býti soudem a stal se pouhým parlamentem. Zvláště v sezení 8. června, v němž bylo předmětem vyšetřování 39 článků vyňatých ze spisů Pálčových, postupováno přesně a svědomitě, Hus při každém článku byl dotázán, zda se k němu zná, a tvrdil-li, že není tak v jeho spise, byl článek předčítán z vlastního exempláře Husova. Sněm nemohl pak pochybovati a Husovi nebylo lze popírati, že článek tak ve spise jeho jest, ba v některých případech konstatováno, že článek je v souvislosti horší než jak jej vyňali mistři. Hus k většině článků se přiznal, jinde byl usvědčen svým textem.

Poněvadž však při tomto třetím výslechu některé články odmítal, redigovala komise články ze spisův jeho znova a sestavila z 39 článků 30 nových, jež pak Husovi předloženy, aby je odvolal. Aby odvolání

bylo ulehčeno a aby, jak pravil, nemusil svého svědomí obtížiti, žádáno na něm pouze, aby odpřisáhl se článků dle pravdy ze spisů vyňatých a o článcích svědky doložených pouze vyznal, že jich nedržel ani nekázal, a kdyby tak byl učinil, že se jich nechce přidržovati ani jich kázati. (O. p.)

*

O katolickém duchovenstvu v západní Asii píší Kath. Miss. (1918, říjen) dle zprávy Les nouvelles relig. (1918) zajímavé drobnosti, z nichž některé buďte tu podány.

Asi před půl stoletím byli tu jen kněží světští, skoro vesměs ženatí, a řeholníci (dle ř. sv. Antonia nebo Basilia) duchovní správou (kromě melchitských) se nezabývající, leda právě u nejbližšího okolí a obyvatel klášterních pozemků; řeholnictví ostatně nyní tak pokleslo, že pro duchovní život tohoto Východu mnoho neznamená. Nyní jest neženatých kněží, vlivem latinských seminářů, asi polovice tolik co ženatých. Dle starodávného předpisu smí kněz býti ženat jen jednou, což u sjednocených kněží se přísně zachovává, u rozkolných ne vždycky.

Původní postup u domácího kněžstva byl a z části dosud je tento: Umře-li farář, obyčejně ve svém rodišti působící, vybere biskup s předáky obce zpravidla nějakého mladíka z též obce, často potomka farářova, vycvičeného ve čtení, bohoslužebném zpěvu a obřadech, obyčejně kostelnictvím zaměstnaného, udělí mu nižší svěcení, ať je svobodný či ženatý, jáhenství však a kněžství jen ženatému, a ustanoví jej farářem; někdy farář za živa již požádá pro syna o vysvěcení a ustanoví jej svým vikářem cum spe successionis, ovšem se svolením biskupovým i obecním. Volba tato zhusta jest záležitostí rodinnou a obecní nebo stranickou; mnohdy nucen proto biskup i na menších stanicích ustanoviti duchovních správců i bez potřeby víc, jen aby vlivným lidem vyhověno bylo a „každý po knězi dle své chuti se mohl modliti“, jak tam říkají.

Vzdělání minimalní jest: schopnost plynně čísti v obřadních knihách toho kterého kraje, znalost obřadů, dovednost ve zpěvě a dobrý hlas. To občanům stačí. Biskup žádá pak aspoň, aby čekatel si přečetl nějakou učebnici mravouky (na př. Antoine nebo Gury), s některým schopným knězem probral něco z kasuistiky, také snad vykonal přípravné exercicie, za nichž se má připraviti na svou zpověď a vycvičiti v obřadech mešních.

Přes toto zajisté praskrovné vzdělání, jež konečně i na západě, zvláště před Tridentinem bylo dosti časté, najdou se i mezi těmito kněžími obratní katechisté, horliví a svědomití duchovní správcové; řádný křesťanský život bývá u nich obyčejný — věřící by výstřednosti ani tak snadno nestrpěli — nedávají-li pohoršení jejich Xanthippy nebo potomci.

O těchto jde prý na východě pořekadlo: Nic horšího nad syna knězova!

Úkony kněžské omezují se na mši sv., která dříve ani nebyla

sloužena každého dne, zpovídání o velkých svátcích a nanejvýš v neděli, zaopatřování, zdavky a pohřby. Mají tu tedy kněží jinak času dost, aby si hleděli své rodiny, rolnictví a řemesla, kterému se v mládí naučili.

V této poslední okolnosti také nutno hledati hlavní příčinu, že venkovský lid, ostatně často od jinověrců svíraný, k těmto zcela nevzdělaným a prostým kněžím celkem lne a dává jim přednost před neženatými odchovanci seminářů, jichž se jaksi ostýchá; sami někteří biskupové (dle východního zvyku z neženatých klášterníků) nepoznavše nic lepšího dávají oněm pro venkov přednost, již také proto, že jsouce za turecké vlády zároveň světskými náčelníky svých věřících, mají v takových kněžích dovednější pomocníky v záležitostech hmotných. Neženatí kněží působí zatím hlavně v městech.

Rozumí se samo sebou, že tyto poměry budou se dále měniti směrem nastoupeného pokroku: ve vzdělání dle požadavků církevních, ve všestrannější pastoraci, v opuštění práce výdělečné atd. Stran celibátu praví pisatel (A. Huonder), že jednak nešťastné a pohoršlivé poměry rodinné neb opětovné poklesky mladších vdovců nesmějících se podruhé ženiti, jednak příklady misionářův a jimi odchovaných kněží znenáhla odklízejí předsudky proti celibátu, a ačkoliv podle východní houževnatosti ještě na dlouho nutno počítati s kněžstvem ženatým, zvyk celibátu časem převládne.

Vědecký a umělecký.

Z Paříže se oznamuje, že několik spisovatelů a umělců rozeslalo do světa prohlášku vyzývající k obnově vědeckých a uměleckých styků mezi národy, tedy k obnově něčeho, co nikdy přerušeno býti nemělo, aspoň ne v ideích, když už hmotná doprava dopisů, knih atd. byla znemožněna. U všech válčících národů byli a jsou dosud lidé, kteří bojovným buronstvím chtějí vyniknouti jako vlastenci a na sebe upozorniti, mnozí jistě ze strachu, aby se pozornost neobrátila k jejich pravé podstatě: avšak bojovníci ducha se k tomu snížiti neměli, aby nepřátelské vášně ještě rozdmychovali, a když tak učinili, prozradili, co se nynější osvětě vůbec vytýká, že je to vzdělanost rozumu a ne srdce a povahy, tedy ne vzdělanost celého člověka.

Možno si představiti, jak trapné bude prvé setkání mezi předáky vědy a umění, kteří za války se tak tupili a snižovali!

Tuhle pražský „Čech“ vytýkal dokonce, že dosud se zpívají české písně (Bože, cos ráčil a Zdrávas Maria) na polský nápěv, ačkoli jsme s Poláky ve válce.

Je to „orientace“ zrovna úžasná!

*

O německých vlivech na Havlíčka píše Fr. Táborský v Listech filologických (1918, sv. 5.) E. Chalupný tvrdí ve své poslední studii o Havlíčkovi (1916) že naň nepůsobil „efemérní a lokální směr Mladého Německa“, nýbrž německé osvícenství Lessingovo a jeho předchůdci Logau, Abraham a Sancta Clara. „Vliv osob těchto jest u Havlíčka zřejmý: Logau technikou epigramu, Lessing jeho theorií a vůbec velkou částí svých theorií, Abraham pak hrubozrnností a lidovostí invektiv a vtipů zanechali trvalé stopy v jeho díle a z části i v jeho bytosti.“ Táborský ukazuje na dokladech, že více ještě na H. působil Bürger, a to několika směry: jak osvícenským duchem, jemuž dával výraz ve svých epigramech, tak povahovou stránkou, přirozeným humorem a satirou, jakož i stránkou formální, vědomě lidovým rázem své poesie. Nejlepším dokladem je Bürgerova báseň „Princezna Evropa“, jež je svou náladou, ovzduším i formou a výrazem velmi příbuzna začátku „Křtu sv. Vladimíra“.

*

Nový umělecký časopis počal vydávati Jan Štenc v Praze pod názvem „Umění“. Časopis je postaven na úplně jiném základě než dosavadní listy tohoto druhu. Není to revue výtvarnické práce, nýbrž sborník, v němž odborníci soustavně hodnotí hotové již zjevy pro dějiny umění. Každý spisovatel obírá se určitým umělcem, popisuje dle potřeby svého pojednání výbor jeho výtvarnických prací. Tak v 1. čísle sborníku oceňuje Hofbauer i po technické stránce

tvorbu M. Švabinského, K. M. Mádl studuje důkladně dílo Ferd. M. Brokova, V. V. Štech ve vědeckém článku srovnává jednotlivá vývojová období Jos. Manesa. Mimo to přináší toto číslo řadu zajímavých pojednání z péra Pavla Janáka, Ant. Matějčka, F. X. Jiříka, Kam. Novotného a F. X. Harlasa.

*

Městské divadlo vinohradské učinilo odvážný pokus: provedlo ve vlastní scenické úpravě „Nebožskou komedii“ Krasińského. Poláci sami vykonali něco podobného asi přede dvěma roky s „Irydionem“ téhož básníka, zda odvážili se však i na těžší „N. k.“, nevím. Pražska kritika posoudila první pokus vinohradský různě. Mnohým, jak se zdá, vadil příliš křesťanský ráz celého díla. Za to jiní uvítali dílo s nadšením a uznali je právě nyní za nejvýš časové.

Tak na př. básník H. Jelínek v „Lumíru“ (1919, č. 1) nazývá jeho provedení opravdovým činem velkého významu literárního, divadelního a za dnešních poměrů i kulturně politického. „Byl to úžasně smělý experiment, scénovati tuto genialní improvisaci, ale výsledek se potkal se zdarem, který je ctí pro divadlo i režiséra Dr. Hilara, který se škrty poměrně nepatrnými dovedl z díla zdánlivě chaotického vyzvednouti jeho uměleckou i filosofickou podstatu a vytvořiti z něho ne-li divadelní práci ve vlastním slova smyslu, tož aspoň dramatickou báseň účinku místy až otřásajícího.“ Kritik podává pak delší rozbor básně Krasińského a oceňuje její dnešní význam: „Vidina básníkova překvapuje dnes, téměř po stu letech, svou prorockou jasnovidností, nehledě ani k úžasné hloubce a psychologické pronikavosti ... Druhá část jest obdivuhodným dokladem geniálnosti 21letého básníka, který z nepatrných známek jediný ze své generace dovedl zkonstruovati vidinu hrůz, jež přivalily se v plné síle na Evropu teprve za našich dnů ...“

Viděl-li básník správně, když líčil budoucí společenskou revoluci téměř docela tak, jak ji provádějí dnes bolševici, splní se zajisté i poslední velkolepý obraz jeho básně: nad troskami společenských řádů zazáří jako jediná záchrana lidstva jasná postava Kristova, před níž padá i zdánlivý vítěz, vůdce proletariatu, s výkřikem: Vicisti, Galilaee!

*

V brněnském Národním divadle dopadla nešťastně premiera dramatické básně V. Martinka „Svatopluk“. Spisovatel zachází s historickými událostmi tak libovolně, že to budí úsměv i neodborného diváka. I dramaticky jest dílo velmi slabé a nevýrazné. Uboze vytvořena zvláště postava sv. Methoděje. Naše moravské dějiny, a právě nejslavnější jejich doba, nenašly dosud svého velkého básníka!

Podle celkové produkce se zdá, že se vrací zájem pro historická dramata, a to právě u moderních spisovatelů. Nadaný R. Krupička ukončil v „Moderní Revui“ tragedii „Vršovci“, v novém ročníku „Lumíru“ pak začíná Arne Dvořák drama „Husité“.

*

Pro polskou krásnou literaturu jest ovšem již odedávna příznačna velká obliba v historických látkách. A po příkladu Sienkiewiczově nespokojují se tu ani moderní spisovatelé jednotlivými romány, ale vytvořují hned celé velké cykly. Tak na př. St. Žeromski („Walka z szatanem“), W. Sieroszewski („Beniowski“) a St. Reymont, jenž dokončil v poslední době svou historickou trilogii „Rok 1794.“ Titul označuje přesně dobu, na jejímž podkladě rozvíjí se bohatý děj: jest to rok nešťastných porážek polských a povstání Kościuszkova. První díl („Ostatni sejm Rzeczypospolitej polskiej“) líčí hodně černými barvami ponurý obraz zkažené společnosti městské, rozhýřené ještě v předvečer neštěstí. Jasnější je druhá část („Nil desperandum“), jež uvádí v zátiší polské vsi a připravuje obrození, jak se projevilo v táboře hrdinského Kościuszky („Insurekcya“).

Polská kritika obírá se obšírně rozsáhlým dílem, uznává jeho přednosti, ale nezamlčuje ani vad. Vytýká spisovateli zvláště nedostatek schopnosti analytické. Reymont dle ní nedovede představiti plasticky život svých různorodých postav, je více náladovým básníkem než historickým vypravěčem. Platí to zvláště o třetí části, nejslabší, místy již nudící. S mravního stanoviska vytýká kritik „Przeglądu P.“ množství smyslných, realisticky kreslených scen, ale přiznává, že spis. přes bažiny smyslové bezuzdnosti a bludiště podlosti přivádí svého hrdinu k mravnímu obrození. Nad celým románem pak vznáší se vítězná idea lásky k vlasti, projevující se zvláště v lidu.

Týž kritik v delší své stati srovnáva trilogii Reymontovu s trilogií Sienkiewiczovou a přichází k výsledku, že tímto srovnáním teprve plně se ukazuje nesmrtelná cena arcidíla S., jež nad dílo R. vyniká právě silnou plastikou, otřásající dramatičností, mistrovským způsobem vypravování i širokou objektivností. „Tarnowski, píše kdysi o trilogii Sienkiewiczově, řekl, že matky mohou ji dáti klidně do rukou svých děvčat. O trilogii Reymontově nemožno to říci. A přece přes rozbujnělé smyslné sceny jest arcinudná ve srovnání s romány Sienkiewiczovými.“

Odborná kritika velmi chválí objemný polský spis, rádce pro soukromé studium, jenž podává methodické návody pro všechny vědy filosofické fakulty, mathematiku a přírodovědu, jazykovědu a dějezpyt, společenskou a právní vědu, filosofii a vychovatelství.

Dílo začalo vycházeti ve Varšavě 1898, vyvěrajíc z poměrů ruskopolských, kde studium školské vůbec bylo ztíženo a i tak ještě více dle politiky a porušťování než dle vědeckých zřetelů řízeno. Proto saháno, tam i v Rusku, ke spisům soukromé studium umožňujícím.

Prvé vydání onoho rádce mělo jen 4 svazky, kdežto nové vydání, pořizované od A. Heflicha a S. Michalského, věnuje jen přírodním vědám svazků 6.

Osnova celkem je ta, že se začíná předměty a poučkami, pocho-

pitelnými již dětem nižších tříd středoškolských a postupuje se až ke studiu vysokoškolskému, odbornému.

Co samoukům díla používajícím znamenitě prospívá, jest ovšem vedle přesného poučení věcného — snaha vštípiti a vycvičiti vědecké myšlení a seznámiti se spolehlivými knižními prameny vědeckého poučení.

Zajímavo jest, že na nejnižším stupni návod obrací se ne tak k žáku samému, nýbrž k rodičům neb vychovatelům, právě dle poměrů polských a ruských — i v Rusku vyšlo podobné dílo — kde škola na své úkoly nestačila. Že však to není nějaká pavědecká náhražka odborného studia, dosvědčuje kritika německá, která by si podobných rádců přála i na západě.

*

Sven Hedin v popise své cesty vykonané za této války po Mesopotamii (Bagdad, Babylon, Ninive) vypravuje, jak mu jeho arabský sluha vykládal o arše Noemově. Na otázku Hedinovu, kdy to bylo, odpověděl velmi vážně a v pravdě orientálsky: To je už nejméně 200 let.

Orientalista Littmann k tomu dodává: Velmi dlouhá doba odhaduje se u těchto východňanů na 100 let; tak slyšel jsem Araby vyprávěti, že Mohamnd žil už před 100 lety — jelikož pak Noah žil hodně dlouho před Mohamedem, tedy kladou jej ještě o 100 let nazad.

*

Dědičnost duševných vlastností odedávna vykládána s dědičností zákonnou („po meči“) tak, že mezi otcem a synem tušeny těsnější vztahy než mezi otcem a dcerou nebo mezi matkou a synem, ačkoliv také rozšířeno bylo přesvědčení, že „vtipné semínko“ mívají synové od matky. Schopenhauer, ovšem dle své předpojaté nauky o vůli jakožto světotvorném základě, také se domníval, že otec přenáší vůli, matka rozum.

Pokud fysiologie v těchto věcech může rozhodovati, zákony objevené starobrněnským opatem Mendelem († 1884) ukázaly a zkušenost potvrdila, že rodinný typus se ve 2—4 pokoleních měnívá a že někdy vynikající znaky otcovy sice v synech se ukazují, ale v 3. nebo 4. pokolení zmizely a znakům „po přeslici“ ustoupily, že však tedy celkem obojí pohlaví co do přenášení vloh jest rovnocenné.

Nejnovější biologie opravuje také zastaralý a zakořeněný názor, rovněž se zákonnou posloupností spjatý (srv. úzkosti šlechtických rodův o „stammhaltra“), jakoby plodivá síla jevila se v potomstvu mužském víc nežli v ženském. Právě opak jest pravda.

Emancipační snahy a boje o rovnoprávnost žen nabývají tedy z biologie nových podnětuv. Ale jako příroda dosud nestarala se o výzkumy biologické, tvoříc muže s vlohami mužskými a ženu se ženskými, tak bude i dále. A právě v této skutečnosti, žádnou vědou neodkliditelné, jest pokyn, že veškera emancipace i rovnoprávnost nevylučuje mezí určení přírodního mezi pohlavími, které ženu odkazuje

především k úkonům ženským, k úkonům něhy, lásky a soucitu, nikoli k úkonům hrubé síly a námahy, již ze samých důvodů fysiologických, v zájmu zdravého potomstva, a také z důvodů mravnostních, náboženských.

*

V bádání ornithologickém zajímají nové zprávy o pudu stěhovavém, jejž nyní za války bylo možno s nových hledisk objasniti. Jak tu již zaznamenáno, neobejdeme se zatím přese vše materialistické výklady, byť i tu neb onu stránku poněkud vysvětlovaly, bez tajemného slova pud. Výživa, teplota, délka dne — vše to jsou částečně příčiny přelétání, ale v něm samém vyskytují se úkazy, které prozrazují, že je tu ještě něco, co je silnější než přizpůsobivost k těmto daným okolnostem anebo zděděný zvyk (z doby ledové neb tertiérní). Hlavní jinak popudy, chtivost potravy, úprava opeření, ustupují tu do pozadí, hlavní jest dostati se v před. Tak letí sokol klidně vedle holuba, poškozené opeření nezdrží ptáka od namahavé cesty.

Na tuto námahu se opeřený cestovatel ani nepřipraví pořádným nasycením. Prof. Thienemann ze 173 případů našel pouze v 18% vnitřnosti naplněné, ve 42% mírně naplněné, ve 40% prázdné (po 4 hodinách najde se v nich ještě větší část potravy, po 8 již málo, po 12 skoro nic). Zvířátko spěchá a nechce se ani zdržovati ani přetížiti. —

U přezimujícího ptactva, kdy světlo denní poskytuje málo času na hledání potravy, neviděti nejakého chvatného využitkování času. Spíše zdá se, jak vykládá prof. Braun, že ptactvo snaží se potřebu potravy zmírniti snížením pohybu; proto prý také zdržují se blízko obydlí lidských, aby potravy snáze dosáhli, ne aby jí měli víc.

*

Vymírající a vymřelá zvířata. Ve vrstvách zemských nalézáme stopy, že zvířena naší země byla v minulých dobách geologických jiná než dnes. Mnoho z tvorů, kteří žili na příklad v době třetihorní, nyní již úplně vyhynulo; vymřely celé čeledě, z některých se jen nepatrné zbytky dochovaly až na naše doby. — Jsou krajiny na naší zemi, které jsou bohaty takovými zbytky (relikty), jinde má opět zvířena celkem ráz nynější, na př. v Evropě.

Ale i nyní se zvířena stále mění, hlavně tím, že určitých zvířat ubývá. Příčiny jsou různé: Buď je to změna životních podmínek nebo druh pozbývá životní schopnosti a sám sebou vymírá nebo, a to bývá nejčastěji, zasahuje tu člověk jako hubitel a ničitel. Přehlížíme-li pak řadu zvířat, která byla v historické době vyhubena, vidíme, že není tak zcela nepatrná a že se stále zvětšuje.

Jedním z nejzajímavějších vymřelých zvířat je mořská kráva (Rhytina Stelleri). Náležela mezi sireny čili ochechule, vodní to přežívavce, z nichž dosud se udrželi dugong v Indickém oceaně a Rudém moři a massati při ústí velkých řek jihoamerických. Cestovatel Steller objevil toto zvíře r. 1742 v moři Behringově, kde byl na jeden ostrov se svými plavci vyvržen. Zde se po delší dobu živili vybradně

masem těchto zvířat a po nich i jiní plavci, a velmi brzy vybubili mořské krávy či k o r o u n y tak, že již roku 1768 musila býti kostra k musejním účelům shledávána z kostí na břehu pohozených.

V těchto končinách žije jiné zajímavé zvíře rovněž již téměř vyhubené. Je to m o ř s k á v y d r a, vynikající velecennou kožešinou, a která je japonskými lovci velice čile pronásledována, tak že je již blízka naprostému vyhubení. Je to roztomilé zvířátko s překrásnou temnou srstí, vynikající přímo dojemnou láskou mateřskou.

Osud mořské vydry by byl málem též potkal i s o b o l a, kterého však bývalá carská vláda ráznými nařízeními včas před dalším hubením zachránila.

A ještě jedno zvíře zmizelo poslední dobou z východní Asie. Je to zvláštní j e l e n, který spojoval v sobě i znaky jiných kopytníků, maje ocas jako osel a hlavu jako skot, ale s jeleními parohy. Tento jelen kdysi znamenitě rozšířený po celé Číně udržoval se posléze jen v rozsáhlých zahradách palácových čínského císaře, ale v nastalých zmatcích revolučních i tyto poslední zbytky zmizely.

Taktéž vymizel jiný kopytnatec, jenže lichoprstý, k v a g a v jižní Africe. Kvaga, která značila jaksi přechod mezi zebrou a divokým oslem, proháněla se ještě na počátku minulého století v mnohočlenných stádech po rovinách severně Mysu Dobré Naděje, byla však tamějšími osadníky burskými i anglickými tak pronásledována, že se na dnešní dny nezachoval ani jediný exemplář živý.

Vymizel též úplně podivuhodný pták b l b o u n n e j a p n ý. Blbouni byli ptáci holubovití, velikosti asi husy, jenže velmi tělnatí, těžkopádní a tuční, kteří se pohybovali velmi nemotorně a měli křídla zakrnělá. Byli objeveni koncem 16. století na Maskarenách, zvláště na ostrově Mauritiu a Bourbonu, jinak Réunionu. Portugalští a hollandští plavci brzy seznali, že mají velmi chutné maso, které hned na místě požívali a nasolené s sebou brávali. Tím se stalo, že D i d o i n e p t u s, jak zní jeho vědecké pojmenování, již koncem století 17. byl úplně vyhuben a podobně i jeho příbuzný b l b o u n s a m o t á ř či solitaire na ostrově Rodriguezu. Blbouni byli též v oněch dobách několikráte přivezeni do Evropy, do Anglie a do Francie. Tak kolem 1638 byl jeden veřejně vystaven v Londýně, kde brzy zahynul, byl vycpán a dosud, jako jediný, úplně zachovaný exemplář se nalézá v britském museu. Jinak vše, co se zachovalo, je jen několik obrazů a částí koster jako veliké vzácnosti roztroušené po několika evropských musejích. Též i v museu král. českého nalézá se kousek blbouna, který se jinak zove též dronte, a to zobák. Byl nalezen r. 1847 nadaným, ale nešťastně skončivším přírodopiscem Cordou. Jak se k nám dostal, není známo. Snad byl kdysi objednán s jinými kuriositami z Hollandska, snad pochází ještě ze sbírek rudolfinských.

Týž osud jako blbouny potkal i a l k u v e l k o u. Je to však osud ještě nápadnější, ježto alka nebyla svým výskytem tak omezena jako předešlí, nýbrž náležela ještě na počátku křesťanské éry mezi nejhojnější ptáky celého pobřeží severní části Atlantického oceanu. Ale

i ona byla sice výborným plavcem, na suchu však velmi nemotorná, majíc křídla k letu úplně neschopná, odtud latinské jméno alca impennis, a nohy uzpůsobené pouze k plování. Její oblast se za našeho letopočtu stále zmenšovala. R. 1697 byla ještě na Hebridách, kde však 1757 již vymizela, 1796 byl střelen poslední exemplář ve střední Evropě, totiž u Kielu. Linné se o ní již zmiňuje jako o ptáku vzácném, pak byla omezena již jen na Island, na skalnaté výspě Geierfuglasker (alčí útes); zde se vyskytovaly až do r. 1830, pak již nepřišel ani jediný exemplář do obchodu. Nyní jsou zbytky po alce draze placeny, a místa bývalých hnízdišť horlivě prohledávána, aby byly sesbírány pozůstatky koster a trosky vajec. Také alka je v museu král. českého zastoupena, a to i vycpanými dvěma exempláři i vejcem, což vše pochází ze sbírky barona Feldegga, kterýž to obdržel darem od švédského krále.

Z téže sbírky pochází jiný, nyní již úplně zmizevší pták, kachna labradorská, Comptolaemus labradoriensis, která vyhynula asi před pětadvacíti až třicíti lety. Kdysi docházelo mnoho těchto kachen na trh v Novém Yorku, pak přestávaly docházeti a konečně již se nevyskytovaly vůbec. Když se pak pátralo, proč se to stalo, ukázalo se, že kachna prostě vyhynula.

Něco podobného stalo se i s holubem stěhovavým. Anglický časopis Penny Magazine z r. 1833 vypráví, jak se tito holubi stěhují ze severu na jih Spojených států v milionech kusů. Pak byla hejna již jen o tisících kusů a čím dále jich bylo méně, až asi před čtyřmi léty pošel poslední z nich stářím v zoologické zahradě v Cincinnati. (O. p.)

Vychovatelský.

V mnichovských „Katech. Listech“ (prosinec 1918) projednává Dr. Jan B. Hartmann znovu důkladně otázku, hodí-li se náboženské myšlenky ke zpracování pro film a možno-li těchto filmů užívati také při nábož. vyučování ve škole. Dospívá k výsledku, že netřeba jich beze všeho odmítati. Na odstranění kina nelze dnes vůbec pomýšleti: a budeme-li kino jen ignorovati a odsuzovati, nápravy jeho nedocílíme nikdy. Náboženskému vyučování dobře prospěje přírodní film svými obrazy ze Svaté země, z misií atd. Většinou však méně se hodí film dramatický, obsahuje-li nábož. sceny nebo vůbec snaží li se znázorniti biblické události. Nejméně již možno připustiti filmy ze života Kristova, snižující často posvátné události k nedůstojné pantomimě. Dětem, zvl. menším, mnohem více tu prospějí dobré nástěnné obrazy. Totéž skoro platí také u filmů pro dospělé.

Ale nutno připomenouti, že vývoj dramatické filmové techniky není dosud ukončen. Je tu ještě mnoho nejasného, a budoucnost snad změní i leckterý dnešní odmítavý názor o náboženských předmětech v kinu. V Mnichově, jak uvádí pisatel článku, stal se již vážný pokus o pokrok v tomto směru. Minulého roku byla tam založena Lvova filmová společnost, jež věnuje svou hlavní pozornost legendám svatých. Zakladatelé její vycházejí z přesvědčení, když již dramatický film skutečně opanoval programy kin, že dobrým filmováním životů svatých s jejich hrdinskými příklady a vysokou mravní cenou pozdvihnou nepochybně dramatický film a přispějí k ušlechtění vkusu. Arcibiskup Dr. Faulhaber svolal schůzi kněží, kde dvorní herec Karel Frey rozvinul celý plán společnosti a došel souhlasu. Ve společnosti je také kněz jako odborný rádce pro ony sceny, jež se dotýkají církevní liturgie. Dosud byly vydány dva filmy: „Život sv. Alžběty“ a „Šebestian, císařský tribun“, jež obsahují mnoho krásných, umělecky jemných a působivých scen, prostých všeliké sensačnosti. Filmy jsou ovšem značně nákladné, ale to zabrání aspoň nebezpečí, že by nastala nadprodukce a tím náb. film že by se stal všedním zbožím. Obecenstvo přijalo oba filmy s velkým souhlasem a poroz uměním, zvláště když dojem byl ještě zvýšen posvátnou hudbou a zpěvem.

Ale přes to — praví Dr. Hartmann — jest mým osobním přesvědčením, že stojící světelný obraz s dobrým doprovodem přednášejícího dovede vzbuditi mnohem hlubší dojem než kterýkoli druh dramatického filmu. Kdyby celý svět byl ústavem hluchoněmých, pak měli bychom ve filmu ihned „styl budoucnosti“. Herci potřebovali by jen „mluviti“ řečí hluchoněmých, a podstatný nedostatek filmu by pominul. Když však film si osobuje „mluviti“ ke slyšícím, ačkoli je němý, nesmíme se diviti, že jeho působení nepřekročuje linie své

možnosti. To třeba míti na mysli také tehdy, když posuzujeme působení náb. filmu: třeba všechny jeho snahy v tomto oboru jsou hodny pozornosti a uznání, mají přece jen relativní cenu.

*

E. Chalupný pojednává ve Kmeni o zkouškách a jejich reformě. Není zkouškám vůbec tuze nakloněn, ale když ostanou, aspoň některé, žádá především, aby i zkoušející byli napřed vyzkoušeni, t. j. aby ti, kteří mají zkoušeti, sami zkouškou osvědčili svou zkušební schopnost, a to nejen po stránce vědní, nýbrž také po stránce psychologickopraktické, tedy nejen o tom, co mají zkoušeti, nýbrž také jak mají zkoušeti.

Nejsnadnější námitka, že pak bude pro ty, kteří zkoušejí tyto mající zkoušeti jiné, třeba zase hledati jiných, již by ony zkoušeli atd. do nekonečna, theoreticky ovšem spokojivé řešena býti nemůže, i nutno utéci se k jinému průkazu schopnosti, na př. k uznanému osvědčení v praxi a pod.

Jest jisto, že zkoušek jest příliš mnoho a zbytečných. Na všech třech prvých fakultách na př. jsou zkoušky dvojí (rigorosa, arci dobrovolná, a zkoušky způsobilosti učitelské, po př. t. ř. zkoušky státní), dále zkoušky písemné a ústní. I nejnovější zákonodárství církevní zkoušky jen rozmnožilo (zkoušky jurisdikční vedle jiných), tak asi jako u právníků jsou zkoušky advokátní nebo soudcovské. Nejméně zkouškami obtěžováni jsou professoři a lékaři, ačkoliv u těchto v praxi předpokládá se odpovědnost největší.

Zkoušky v tom způsobu, jak je nyní máme, zavedlo postátnění škol. Středověká universita, ačkoli měla více stupňů v akademických hodnostech a tedy i zkoušek, viděla ve zkouškách něco jiného než „vyslýchání“; byly to jakési veřejné závody, vypočtené více na jakési okázalé projevy školské učenosti než kontrola, čemu se jednotlivci naučili. Podobně bylo s ročními zkouškami na středních školách řádových (premie, fanfáry atd.) Novější byrokratismus zkoušky zjednodušil, ale i zostřil, aspoň na papíře. Mnoho ovšem záleží na zkoušejícím, a proto jistě měla by se od něho žádati schopnost co nejlepší.

Chalupný zabývá se hlavně zkouškami akademickými a předkládá své návrhy, jež vrcholí v tom, aby některé zkoušky vůbec odpadly (již maturita), dále aby od výsledku bylo možno instanční odvolání a konečně aby se zavedly kursy nebo zkoušky examinatorů. Celkem pak vyzývá společnost, zvláště zaměstnavatele, aby se od zkoušek vůbec emancipovali, totiž aby nedávali tolik na vysvědčení, jako spíše na přímé vyzkoušení čekatelů.

Ve školách středních, o nichž Ch. méně jedná, zkoušení omezeno již na nejmenší míru. Nyní, za nepravidelných dob válečných, o přísném zkoušení nemůže se vůbec mluviti. Co říkají professoři theologické a filosofické fakulty tomuhle „materiálu“, který nyní dostávají?! Ale již před válkou nebyli nastalými úlevami příliš nadšeni.

Blahovůle, která chce studium všemožně usnadniti, jest pěkná

věc, avšak bez práce nejsou koláče. Zkoušky samy ovšem důkladného studia nezajišťují, a článek Chalupného proti němu nečelí, nýbrž jen proti příkrostem a nesrovnalostem zkoušek. Kdo však zkoušky vůbec příliš uvolňuje, prohřešuje se proti kázni studijní a proti úrovni vědeckého vzdělání u nedospělé mládeže. Způsob jejich ovšem nápravy je schopen a zasluhuje jí.

Katecheti taktéž by měli mnoho důvodů přemýšleti a raditi se o této věci, jak co do postupu při zkoušení pravidelném, tak zvláště při zkouškách výročních (visitačních), při nichž mnohdy se nepostupuje tuze didakticky.

*

V poměru domova a školy jest za nynějších překotných změn připomenouti obojím činitelům věc velmi důležitou, odpovědnost. Odpovědnost podle našeho nazírání před Bohem a svědomím, podle volnomyšlenkářského nevím před kým, snad před republikou nebo před veřejností.

Vinu nezdaru ve výchově strkali jeden na druhého: rodičové na školu, učitelé na rodiče. Čím víc úkol učitelstva omezuje se — po professorsku — na školu, tím větší odpovědnost padá na rodiče, kterým jest bdíti nad svými dětmi doma i mimo dům.

Svoboda omezovaná svobodou jiných může k dobru vésti jen v ukázněnosti; jinak povede k nekáranosti a k nepořádku. Kázeň rozumem uznaná a dobrovolně přijatá jest ideálem vychovatelství. Ale vychovatelství! To jest: sama sebou ze svobody se nevyvine, ji třeba vštěpovati a vedením pěstovati.

Učitelstvo, které popouští uzdu všeliké zvůli svých chovanců jménem svobody, jest na bludné cestě. Samo brzy uvidí a zakusí ovoce této převrácenosti, a když ne samo, tedy jeho nástupci a především obecnost. Mnozí budou své nerozumné a nesvědomité učitele proklínati, že odmítli říditi se starým osvědčeným výchovným pravidlem: Počátek moudrosti bázeň boží!

Hospodářsko-socialní.

Pronikavá náprava hospodářství veřejného zamýšlena zřízením **hospodářských rad** (pro obce, okresy atd.). Zatím ovšem jde hlavně o rady na venkově, které by zlepšily předepsané dodávky potravin pro města a pro vojsko. Co by později měly na práci ve vesnicích vedle obecních výborů, nesnadno uhádnouti, třebas na papíře toho bylo dost.

Naléhá-li se na peněžní dohled v obecním hospodářství, dobře se činí, ačkoliv to není nic nového, jen že nebylo dosti přesně prováděno. Ruší-li se v Čechách zřízení tak vžilé jako jsou okresní výbory nebo zastupitelstva, z toho a jiných opatření zdá se vyplývati, že nejen celá veřejná správa má býti postavena na jiný základ, ale že také centralisace a byrokratismus má pod rouškou demokratismu býti ještě víc utužen než byl, aby co nejvíce „zasloužilých“ lidí dostalo se k veřejnému korytu, ještě víc než dosud.

Volalo se a volá po práci — písaření jest ovšem také práce, a to práce těla- i duchamorná. Avšak na mysli zajisté tanula práce produktivní, výrobní, statkotvorná.

*

Statkáři, jimž nyní nastává hlavní práce pro obyvatelstvo domácí, ale i pro stát jako hospodářský celek mezi státy, naproti pobídkám k úsilovnému **vzdělávání půdy**, jež jediné zatím nás může uchrániti od hospodářského zhroucení, poukazují na **nejistotu** svého majetku, tedy předmětu své práce a podnikavosti. Ustavičné návrhy, ba hrozby, že půda bude **vyvlastněna**, aniž se řekne, jakým způsobem, jakou měrou, nelákají k veliké přičinlivosti ani zaměstnavatelů ani zaměstnanců.

Obdělání půdy je vždy riskem, jednak hmotným (osivo, dobytek atd.), jednak peněžním, mezdním. Sklizeň je vždy nejistá. Když pak vedle této nejistoty přírodní hrozí ještě nejistota právní, nemůže nikdo zazlívati, že onino zemědělci jsou na rozpacích, jak dalece mají svou práci a svůj majetek onomu nebezpečí vydávati. K vůli krásným očím republiky nepracuje ani ministr, jenž ji zastupuje, tím méně toho možno žádati po někom, který ze své práce žije a rodinu svou živí.

Tu a tam pozorovati také proto, že kde došly nájemné smlouvy, polnosti jednotlivcům již se nepronajímají tak snadno jako dříve, ani v celku ani na drobno. Do velkopodniků není chuti neb odvahy, drobní nájemníci pak čekajíce „dělení“ nespěchají; žádný rozumný člověk jim sice nemůže zaručiti, že své příděly dostanou pak laciněji, ale lid je pražským mluvením tak poblázněn, že místy nálada jeho neliší se hrubě od nálady v r. 1848, kdy se také všecko chtělo děliti, jen že ne o své.

O tom, **jak** se bude vyvlastňovati, není prý ještě nic rozhodnuto. **Nejšpatnější** způsob by byl, kdyby se odstoupená půda

svěřila nájemníkům, nejšpatnější na všechny tři strany: pro nájemníky, již by takto i nadále zůstali nesamostatnými, pro pronajímatele, ať jest jím stát či soukromý majetník, a hlavně pro půdu samu, u níž by čekalo buď vymrskávání a lichva s výtěžkem anebo zanedbávání a snížení výtězku na míru obecnosti nebezpečnou.

Obvyklá cesta, výbava pomocí státu (banky), je v právním státě nejschůdnější. Bude jen záležeti na tom, kolikė bude břímě, jímž takto nabytá půda bude zatížena, zdali bude snesitelné jednak pro nové majetníky, jednak pro spotřebitele plodin, jichž cena ovšem bude se říditi dle toho, jaké budou výrobní náklady.

Nějaký čas před válkou ochrannými cly a za války obromnými výdělky podařilo se rolnictvu zbaviti se pozemkových dluhů aneb je aspoň zmenšiti. Jak bude dále pod tímto novým zadlužením, kdož může tušiti? Bývalé Rakousko plodiny z části vyváželo, z části dováželo; žili jsme „dobře", ač nikoliv laciněji než naši sousedé, kteří měli lacinši dovoz. Náš stát by v tomto oboru měl býti hodně aktivní — ovšem bychom se neměli upírati na př. na „nulku" uherskou, které se u nás spekly spousty —, ale „hojeboje!" by ani potom nesmělo býti panujícím heslem. Dnes na př. ujišťuje ministr, že máme za miliardu cukru na vývoz, kdežto doma cň bída; podobně je s uhlím, jehož prý na nás dohoda důrazně žádala pro Vídeň atd. Dosáhne se toho, abychom naučili se spotřebu přizpůsobovati když ne skoupé spořivosti, tedy aspoň zdravé hospodárnosti? Válka tomu měla naučiti, ale jak vidno, nenaučila a zvláště těch ne, kteří teď řídí osudy přemožených států. A nenáviděné ·enky přece nezůstanou!

Ještě větší nejistota znepokojuje obyvatele bývalé říše rakouské co do peněz, ovšem papírových. Okolkování neb odkolkování provedeno do té chvíle, co toto píšeme, jen v Jugoslavii, ale ustanoveno též pro Rakousy a stát československý. Značkou samou má býti vyloučen příliv bankovek odjinud, jež by tu pak neměly vůbec ceny, stanovením hodnoty má býti snížen státní dluh, u něhož ovšem jsme bohužel také věřiteli, nejen dlužníky, a snad i zvýšena hodnota naší dosavadní měny, která v cizině klesla již pod 25%; tento prostředek je sice málo slibný, ale v nouzi chytají se stébla i finančníci.

Dle pražských zpráv chystá se naše finanční správa zavésti měnu frankovou, t. j. vymaniti se z kleslé měny dosavadní a navázati s peněžnictvím dohodovým. Na jméně ostatně nezáleží: hlavní jest, podaří-li se v Americe, která prý bude naším bankéřem — kéž jenom ne tuze dlouho! — výhodná výpůjčka a zde u nás co nejdříve zvýšená výroba věcných hodnot, jimiž bychom ji umořovali.

Ostatně možno, že uspořádáním politických poměrův u našich sousedův, a ovšem též u nás, nastanou také příznivější hospodářské styky, které mnohou dosavadní potíž odklidí. Tak s válečnými dluhy, válečnou půjčkou atd.

*

Stát polský již buduje svoje obchodní loďstvo, zatím ovšem jen říční, ale jako přípravek námořního, doufajíc, že mu některý přístav bude přirčen.

Československý stát usiluje o přímé sousedství s Jugoslavií, byť sebe užší chodbou pozemní, jíž by měl také přístup k moři. O možnosti a ceně takového korridoru lze souditi všelijak. Možno, že jej dohoda povolí Ale kdyby měl vésti mezi státy, které by nám zůstaly nepřátelskými, maďarským a rakouským, valné ceny by neměl a obyvatelstvu jeho by se tuze příjemně nebydlelo.

Správno jest, že jsme státem bohatým, ale zatím značně zadluženým; žijeme dosud z ruky do úst. Dnes ovšem žijeme pořád v představě, že dohoda s rákoskou stojí nad střední Evropou jako náš patron. Ale není snad vlastizradou tomu nevěřiti aneb aspoň příliš na to nespoléhati. Dojde-li ke spolku států, věci ty se snadno vyřídí, ale jen v dorozumění vzájemném, jež ale nebude vylučovati soutěže, závislé na zdatnosti jednotlivých států. A pak bude lhostejno, pojedou-li naše vozy vlastním územím nebo cizím, neboť výhody a náklady se snadno vyrovnají.

O dva hlavní přístavy pak, o něž tu jde, jest pořád ještě spor: Terst zůstane buď vlašským nebo bude mezinárodním, Rieka taktéž ještě není Jugoslavii zajištěna. Naším ovšem nebude žádný, a poměr náš k jiným oněm státům je dnes takový, zítra může býti jinaký. Nad to cesta k těmto přístavům jest nám skoro dvakrát tak dlouhá jako k přístavům severoněmeckým, kam bychom se mohli po případě dostati i po vodě (Labe), tedy mnohem výhodněji. Budeme li mít co vyvážeti, odbytiště bude na obou stranách skoro stejné, kdežto pro průmyslové výrobky vděčnější zajisté bychom měli na blízkém i vzdálenějším východě a jihovýchodě.

Psalo se cosi, že dostaneme také zámořské osady, tam kdesi v horké Africe. Nuže i tam bychom se dostali snáze přes severní Německo než mořem Středozemním.

Doufejme, že tato hudba budoucnosti vytváří se pro nás příznivě, ale jistě bude to možno jen v akkordech smíření a dorozumění.

*

Berlinský Vorwärts (soc.) napsal svým stoupencům: „Čím větší mezdní požadavky, tím rychleji jedou lisy bankovek. Proto zachovati míru při požadavcích mezdních, sic řežeme se do vlastního masa!“

Pruské ministerstvo pak, též socialistické, nařizuje, aby s pečlivým zřetelem k potřebám dělnictva pamatovalo se také na to, nenakládají-li se povolováním nemírných požadavků mezdních závodům břemena, jichž nemohou unésti a jež takto celé finanční zřízení státu by ohrožovala.

Opravdu, slyšíme-li, že nějaký montér žádá a dostává 50—80 K denně, žasneme a bez dlouhého počítání připustíme, že takto každý soukromý podnik brzy by se shroutil.

Proto není ani mezi socialistickými vůdci mnoho chuti na socialisaci podniků. V Němcích prohlásili, že na to lze pomýšleti teprv tehdy, až se průmysl trochu zvetí, to jest: soukromá neb státné v do-

savadním způsobu vedená podnikavost průmyslu pomůže na nohy, aby pak socialisace měla co rozfofrovat!

*

V Rakousích změnou živnostenského řádu (§§ 79 dd) zrušeny pracovní knížky dělnictva. Hlavním důvodem bylo, že zaměstnancům se jimi může škoditi...

Je známo, že do pracovní knížky, po případě do pracovního vysvědčení nesmí se o zaměstnanci nic nepříznivého napsati, i kdyby toho sebe více zasloužil. Student smí dostati špatné vysvědčení, dělník ne. (Možná však, že teď žákovské rady také proti špatným vysvědčením zakročí.)

Rozumí se pak samo sebou, že taková vysvědčení zřízenců nemají žádné ceny; mnozí zaměstnavatelé jich ani nepíší, nýbrž mají na to šablonová razítka, která prostě otisknou, každému stejně. Proto se na takové vysvědčení nic nedá a komu na tom záleží, přeptá se u dřívějšího zaměstnavatele soukromě. Mnohdy jsou mezi zaměstnavateli smluvena nenápadná znaménka, která se do pracovní knížky k vysvědčení přidávají.

Kdo s dělníky měl co činiti, pochopí snadno, že taková sebeobrana zaměstnavatelů jest nezbytná. Nejdeť jen o zaměstnance neschopné, nýbrž také o lenochy a štváče, kteří v závodech místo práce dělají politiku, nebo o zlomyslné ničitele cizího majetku. Socialističtí předáci dobře vědí, oč běží, ale veřejně to neřeknou. V jejich poptavárnách nesmíš si vybírati, nýbrž nutno bráti dle pořadí přihlášek.

Že takovou ochranou individuí nehodných trpí dělníci řádní, jest na bíledni. Ale proč nejsou jako ti druzí?!

V Německu není pracovních knížek již od r. 1869, kdy po návrhu Bebelově zrušeny. Rakouští socialisté nynější zrušení pokládají za velikou vymoženost, jíž ale v pravdě není, neboť, jak zmíněno, vysvědčení ta neměla ceny, leda s oněmi tajnými znaménky. Nyní zaměstnavatelé budou nuceni vymysliti nějaký jiný způsob svépomoci. Nebudeť rozumný člověk po nich žádati, aby si za drahé peníze v závodech nasazovali přímých škůdců jejich.

Socialisté hájí své nemocenské pokladny a jiné podpůrné fondy proti simulantům a podobným živlům způsoby, proti nimž policejní dohled je hračka. Zaměstnavatelé nemohou si vydržovati tolik inspektorů a kontrolorů; snaží se tedy hájiti svůj majetek jak mohou jinak.

*

Československá vláda zamýšlí všechny nemocenské pokladny a podobné pojišťovací ústavy postátniti. Vyhlášeným důvodem bude asi to, že v soukromých takových podnicích (u velkých závodů na př.) pozorována snad nějaká protekce a pod. Vlastním skutečným důvodem jest, aby se socialisté zmocnili všeho, co znamená vliv na dělnictvo a zřízence vůbec, a usadili své lidi na teplá místečka.

Novinářům pro jejich pensijní fond slíbena prý už výjimka. Uvidíme, kdo jinak ještě dovede se ubrániti tomuto novému zotročení.

„Nezaměstnanost“ lenochů jest veliká, nutno tedy pro ně „něco učiniti“. O špatných juristech koluje německé pořekadlo, že nejhloupější dávají se do ministerstva. V socialistických republikách bude jinak — tam nepřestane zaznívati „buď práci čest!“ Vždyť míst je na to dost a ostatních se dle potřeby nadělá.

*

O národním kroji napsal tuhle kterýsi „očišťovatel“, že patří jen poctivým, bezúhonným, nade vši pochybnost povzneseným děvčatům, která se v něm také dovedou korektně, bozvadně a důstojně chovati

Bdíti prý má nad tím veřejnost.

Ouvej!

Dohodoví generálové, tedy pánové, kteří už něco snesou, byli prý u nás překvapeni krásami a kráskami všeho druhu, v krojích i bez krojů, jenom ne krásou mravů, zvláště ženských; ale i mužských, zvláště u „mužstva“ katexochén.

Ples a tanec je prý obvyklým průvodčím revoluce. Tak revoluce francouzská zavedla i do lepší společnosti místo dosavadních uměleckých a ovšem nesnadných tanců (menuetu a pod.) tance párové a skákavé (valčík, později polku atd.); v zuřící Paříži tehdy lidé na náměstích a cvičištích tančili jako posedlí, samou radostí nad svobodou.

I dnes tančí se jak o závod, až moudří vládcové — kdo by se toho do těchto vládců nadál! — uznávají za dobré tancechtivost poněkud mírniti policejními zákazy; tak v Německu, v Solnohradě, tak teď i u nás.

Kosmák napsal povídky s nadpisem: Bída je, proto juchu!

„Tancovati nad sopkou“ jest pořekadlo už příliš otřelé; sice bychom ho tu použili.

Politický.

Výroba zákonů v NS utěšeně pokračuje. Ale odezírajíc od těch, které souvisejí se zřízením samostatného státu, není právě snadno udati, který by byl potřebný, neřku-li lepší než dosavadní. Na provisorium je toho trochu mnoho a nemnoho po tom.

Jinak ale prý horlivost členů NS není tuze veliká: chodí se pilně za školu, jako za rakušáctví.

Zákon o volbách obecních, jež mají býti předběžnou zkouškou pro volby sněmovní, zavádí dalekosáhlé změny, jichž výhodnost pro obecné blaho jeví se velice pochybnou. Nutno však vyčkati zkušenosti a zatím se na volby co nejlépe připravovati; výsledek jejich zasáhne do veřejného i soukromého života našeho pronikavěji než možno tušiti. Nebudiž nic zanedbáno, aby voliči i voličky dobře byli o volebním řádě poučeni.

Státoprávnědemokratický deník brněnský napsal onekdy, při jednání o sídle nejvyššího soudu (v Praze či v Brně), že z Brna do Prahy je 200 km, z Prahy do Brna 600 km. A přece se samospráva moravská všemožně utlouká, nezdravý centralismus upevňuje.

Na kazatelnu politika nepatří, toť pravidlo staré; nepatříť ani do školy, nepatří do Sokola, nepatří do svépomocných dělnických spolků, pokud jsou hlášeny jako nepolitické, ale všude se provozuje.

Záleží všecko na tom, co se politikou rozumí. Že u kazatelů se slovo to bude vykládati hodně široko, o tom není pochyby. Pánové jsou u kormidla a troufají si. Jako v letech sedmdesátých m. st. budou četníci censory homiletiky, a když ne četníci, jiných špiclů se najde dosť. Vždyť půjde o očistu a jistotu republiky. Kdož by tu nechtěl se vyznamenati nějakou zásluhou o ni. Vždyť je to — kromě blahého vědomí — tak výnosné!

Jelikož výtržnosti v kostele sotva již se budou dle trestního zákoníka stíhati a známým živlům o to půjde, aby k nim docházelo (proto má i v kostele býti pro každého volnost slova), nutno i na to se připraviti. Ať občané sami, chtějí-li, konají tu svou povinnost: kněz by svůj úřad příliš snížil, kdyby nějak reagoval.

*

Dle novin francouzský generál Pelée, zástupce Fochův, převzal velitelství nad celou československou brannou mocí. Proč, se nepraví, snad z obavy před bolševictvím, jež může hrozivěji vystoupiti, jakmile zastaví se podpory „nezaměstnaným". Muňa a jeho přátelé, z nichž někteří jsou i ve vládě, není nepřítelem republiky, naopak, on ji chce upevniti a svými lidmi obsaditi; vždyť vidí, že se mu voda na jeho mlýn nahání se všech stran. Sám zajisté jest překvapen, jak snadna tu jeho činnost.

Některé noviny, ne klerikální, podotýkají, že Pelée stává se

vlastně vrchním dozorcem nad naší republikou, vyčítajíce jí a pařížskému poselstvu různé chyby.

Nesmí se ovšem zapomínati, že my pramálo se dovíme, co se ve světě děje, ale v tom světě, kterému na tom záleží, asi dobře se ví, co se děje u nás, v la plus grande nation, jak nás prý kterýsi francouzský pohlavár nazval. A záleží jim na tom, neboť i oni by už rádi měli pokoj, i vojska jejich, pokoj doma i v sousedství. Již z toho důvodu, z jakého rozumný věřitel neničí docela dlužníka, může li se nadíti, že z něho přece něco vyrazí, když ho nenechá docela klesnouti. A anarchie klepe na dvéře i na západě, celní závory tu nepostačí.

*

Volby sněmovní v Rakousku dopadly podobně jako v Německu. Socialistická strana dobyla velikého úspěchu, ale nikoli většiny. Velmi mnoho váží vítězství její ve Vídni, zvláště kdyby nedošlo ke sloučení Rakouska s Německem. Nebyly to sice volby obecní, ale noviny vídenské ujišťují že dojde následkem nich i ku přeměně obecního zastupitelstva.

Zajímavo i poučno jest, že největší ztrátu mají liberalní strany občanské. Neprorazily ani kandidáty jako je bývalý min. Klein nebo nynější min. Steinwender, tento snad také pro přísné vymáhání daní, které vedlo ve Vídni k velikým demonstracím; střádati peníze jest i v demokracii nepopulárním, rozhazovati a dělati dluhy populárním. Propadli také volnomyšlenkáři Hock a Ofner, zvolen jeden Čech.

Proti straně křesťanskosocialní agitováno hlavně pro její válečné stanovisko, a také pro obtíže zásobovací. V prvé věci měli částečně pravdu, ačkoli se stanoviska německého, na němžto socialisté stojí neméně urputně než ostatní, měli by se k té „zásluze“ též docela stejně hlásiti, a také by se hlásili, kdyby věci ty jinak byly dopadly. Na válečné půjčky upsali skoro všechno jmění svých spolkových fondů. Co do zásobování pak mohli Vídeňáci největší vinu dávati právě socialistům, kteří to měli a mají v rukou. A také ta několikaměsíční doba jejich republikánské vlády mohla přesvědčiti o jejich vladařských schopnostech a choutkách — avšak volilo se přes to revolučně, nespokojeně se živly umírněnými. Je to průběh obvyklý.

Židovské listy, ač jejich kandidáti přes ohromné vydaje na agitaci většinou propadli, jsou s volbami ve Vídni spokojeny. Toť se rozumí.

*

Z jednání o mír zajímají především zprávy o spolku států, jímž má mír býti zajištěn. Souvisí s tím snížení počtu vojska, mezistátní soud a j. p. Wilson stojí na svém programě, ačkoliv i v samé Americe ozývají se proti jeho altruismu: není prý pravda, co on praví, že Amerika vedla válku ve prospěch napadených států, pravda prý jest, že ji vedla pro sebe; čemuž nemožno odpírati.

Francie brání se demobilisaci, Italie hájí své nároky na Adrii, a Anglie rozšiřuje svůj „protektorát“ v říši turecké. Cařihrad jest pod její správou, a co to u Anglie znamená, víme.

Na Německo dokračuje dohoda, asi nátlakem Francie, neúprosně. Jaký z toho má vykvésti mír, bez odvetných tužeb, nesnadno se domysliti.

I mezi novými státy dorozumívání vázne. V posledních dnech poněkud se sblížili Maďaři s Rakouskem, jinak ještě všude mluví vojsko ve zbrani. Jak se naše nároky na Slovensko a na Těšínsko posuzují v Paříži, o tom si zprávy odporují. Rovněž o uzavřeném území německém v našem státě. Že se jemu nabízí zastoupení ve sněmovně vídenské, možno si vykládati také jen za opposiční demonstraci, ale snad také jinak.

Ministr Klofáč o českoněmecké otázce prohlásil, že by vláda z našeho státu ráda udělala Švycary, t. j. stát, v němž by různé národnosti klidně a svorně vedle sebe žily a svobodně se rozvíjely. Domněnka o klidném spolužití tří národností ve Švycařích jest u nás zobecnělá, ale na pravdě se nezakládá: i tam je třenic dosť. Povaha horských obyvatel jest ovšem jiná než naše, ale právě ku snášelivosti náchylnější než povaha obyvatel rovin. A přece i tam jsou národnostní půtky.

I z toho nimbu, že Švycarsko jest útulkem svobody, zvláště provinilcům politickým, za války něco ubylo. Přepych, bez omezení hostiti podvratné živly všeho druhu, mohlo si dovoliti potud, pokud vědělo, že jest jim v Evropě útulkem jediným, nezbytným, tak že tam nutno se jim chovati klidně, an všude kolem dokola byl přísný řád policejní. Na to mohlo hřešiti. Jakmile však rozvrat zasáhl i sousedy a onino hosté, kteří do Švycarska ovšem donášeli spousty peněz, začali i ve Švycarsku rejditi po svém, vláda se vzpamatovala a nespokojence buď vypověděla nebo ve svobodě omezila.

*

Hr. Karolyi, president maďarské republiky, prý řekl: Revoluci možno dělati jen s polovičními nebo celými švindléři, s falešnými nebo pravými nadšenci (exaltados), nikdy však se šosáky (filistry).

Ročník XXXVI. Číslo 2.

HLÍDKA.

Světový názor u F. C. S. Schillera a Williama Jamesa.

Dr. Josef Vrchovecký.

Za hlavní úkol filosofie se klade, aby zbudovala názor o světě. Ani takoví myslitelé, kteří prohlašovali úkol za nerozluštitelný, protože dle názoru jejich nedostává se nám patřičných prostředků, nedovedli se otázce té vyhnouti. Co nás teď u jednotlivých myslitelů především zajímá, nejsou ani názory noetické, psychologické, nebo názory o logických pravidlech a jiných filosofických otázkách, nýbrž jejich celkový názor o světě a cesta, jíž se ho dopracovali. Názoru světového nelze ovšem od názorů noetických, psychologických, logických přesně odloučiti, protože kořeny jeho zasahují hluboko do nich, ale přes to budí větší zájem než jednotlivosti těchto filosofických oborů.

Mnozí, hlavně polovzdělanci, se domnívají, že filosofie je vědou čistě rozumovou, hlavně když buduje názor o světě; že u myslitele rozhodují jen a jen důvody čistě rozumové a že vůle a cit se naprosto vylučují, aby nepůsobily zmatku. Znalec dějin filosofie dobře ví, jak bludným je náhled tento, hlavně přihlíží-li k irracionalistickým proudům nejnovější filosofie, jež prohlašuje bez obalu, že rozum je tak sláb a bezmocen, že nemůže, je-li odkázán na sebe, žádného názoru o světě zbudovat. I humanism F. C. S. Schillera, professora filosofie v Oxfordu, a pragmatism W. Jamesa, zemřelého amerického myslitele, patří k směrům irracionalistickým.

Hlavní dílo Schillerovo „Humanismus“ bylo přeloženo do němčiny a vydáno v Lipsku 1911 Rud. Eislerem a obsahuje několik

filosofických pojednání. Překladatel nazývá system anglického professora zvláštní formou psychologismu a relativismu a velebí ho proto, že klade důraz na úzkou souvislost veškerého poznání, vší pravdy a skutečnosti s lidským prožitím, se zpracováním tohoto prožití, s potřebami, zájmy, účely a cíli vůle, protože na nich závisí poznání a pravda vůbec. Myšlení čistě rozumové zamítá se zásadně. Vůle nejen že udává směr sama, nýbrž je též súčastněna na „zjednání skutečnosti" (Herstellung der Tatsachen). Účely a hodnoty podmiňují naše pravdy a skutečnost. Eisler chválí přesné myšlení Schillerovo, nazývaje je „svěžím, energickým a jasným".

Oxfordský myslitel praví o své filosofii, že pokračuje v myšlení Kantově, a nazývá ji proto humanismem, protože stanoví těsnou souvislost vší filosofie, vší pravdy filosofické s jejím původcem. Každá nauka filosofická je podmíněna tužbami lidskými; každou takovou naukou jeví se individualita myslitelova. Požadavek, aby on začínaje svou práci potlačil svou povahu, nedbal svých tužeb a řídil se jen rozumem a rozumovými důvody, zavrhuje Schiller se vším důrazem. Opět a opět podotýká, že takové odloučení od individuality a potlačení přání srdce je zhola nemožno. Myšlení nezávislého na osobnosti, odloučeného od vůle a citu není a nemůže býti. Je prý otázka, zda myslitel, který pro „čisté myšlení" horuje, nezatarasí si tímto logickým idealem cestu k svému cíli. Logikou nedostaneme se k pravdě o světě. Mnoho možností logických se nám naskýtá: člověk má pak mezi nimi voliti, a to člověk celý, nejenom rozum jeho, nýbrž i vůle a cit. Zvolit si může, co se lépe hodí k jeho účelům, co jej víc uschopní pro jeho zájmy, slovem — k čemu jej vlastní povaha vede. „Všechny pravdy jsou proto lidsky podmíněny. Všechny byly zvoleny; všem dala se přednost před jinými, ať se to již stalo vědomou rozvahou nebo nevědomým působením pudů psychologických. Může tedy každý volit, co chce, může udělat pravdou, co se hodí jemu? Nikoliv, anebo přece jen v tom smyslu, jak může každý jíst, co chce. Musí volit, ale jeho volba je vedena a omezena výběrem vět, jež se mu podávají. Zvoleným dá se přednost, protože jsou lepší (nebo se jimi zdají) t. j. hodí se lépe k našim účelům, zájmům a povaze než takové, jež nejsou zvoleny nebo jsou snad zamítnuty" (8.) Výslovně se praví, že při volbě názorů vědecké důvody nerozhodují, nýbrž jen vůle, která volí pod vlivem povahy. Kdekterá věta je vítězem v boji o život a jako vítěz činí nárok na pravdu, překonavši věty jiné nikoli svou logickou pravdivostí, nýbrž svou vhodností k lidským účelům. Souditi a

hodnotiti jsou dle Schillera totožné pojmy. O pravdě toho kterého názoru rozhoduje hodnota.

Každý názor nehodí se pro všechny doby. Názor, který zvítězil v boji životním, může být časem jiným nahrazen; jeho „pravda" prý sestárne a proto musí jiným pravdám ustoupit. Dočká se lidstvo jednou takové pravdy, která bude mít platnost pro vždy, jejíž hodnota nikdy nevybledne? Schiller odpovídá záporně. V boji o jsoucnost není prý žádných vítězů konečných, protože boj ten je stálým. Z toho následuje, že každá pravda jest jenom dočasnou a bývá později překonána pravdou vhodnější, kterou ovšem stihne jednou týž osud. Každá pravda vyrůstá z trosek jiných „pravd".

Může jednotlivec vystačiti s jednou pravdou po celý život svůj? I u jednotlivce odehrává se týž boj mezi pravdami. Co se hodí jednotlivci, toho se přidrží, ale jen tak dlouho, dokud nenajde pravdy vhodnější. Pravdy, která by se hodila všem lidem, není a nemůže ani být. Naprostá pravda je holou nemožností. Pravdy činí sice nárok, aby byly uznány ode všech, ale požadavek takový domáhá se nemožného. Co je někomu pravdou, může prý být někomu jinému nepravdou. „Proto jsou tak mnohé pravdy spornými, proto je pravda jakousi mnohostí" (10.) Není nejmenší pochyby, že máme ve společnosti lidské mnoho pravd, jež si odporují. Nikdo prý nemá práva, aby považoval své pravdy za jedině správné. Každý má brát ohled na pravdy jiných lidí a dbát proto co nejvíce snášelivosti.

Názor o jedné objektivní pravdě, platné pro všechny, je Schillerovi nejen nemožným a zavržení hodným, protože natropil mnoho zla. Intolerance se jím živila, a to intolerance přímo barbarská, jak praví. Je mu divným, že lidská společnost mohla s tak „barbarským" pojmem obstáti. Jakmile se uzná vnitřní spojitost mezi pravdou a jejím původcem a shledá se, že nelze od „tvůrce" pravdy obstrahovat, že mezi osobností jednotlivého původce pravdy a pravdou jeho je nutný vztah, musí být oprávnění takové pravdy v plné míře uznáno „Z toho následuje, že každý člověk obdrží všeobecné volební právo, každý, který něco prohlásí pravdou, vykonal tím volbu, . . . dal přednost tomu, co připadalo jemu osobně cennějším a výbornějším" (10.) Taková volnost ve volbě názorů nesmí být nikým omezována; právo volební dlužno přiřknout každému. Každý, který si zvolil vhodný názor, musí uznat, že mohl za jiných okolností volit jinak, a že jiní měli právo na jiný názor a že snad volili lépe. „Neboť protože podmínky životní jsou u různých lidí jiné, mohou též pravdy hodící se

k tomu být různy, není to jen psychologickým a skutečným, nýbrž dle práva“ (11.) Neškodí pranic, že dospějeme tak k četným pravdám. Svornost mezi lidmi se tím neporuší. „Neboť lidé jsou rozumnější než filosofové“ (11.) Všeobecně nutno uznati, že každý přikloní se k takové pravdě, která souhlasí s jeho skutečnými zkušenostmi a životními podmínkami.

A co logika a její nezvratná pravidla? Dlužno jich dbát? Lze jménem logických pravidel dokázat, že ty které „pravdy“ jsou očividným bludem? I dle Schillera nám musí na tom záležet, abychom rozlišovali mezi pravdou a bludem. Ale logika nic nesvede dle Sch. v té příčině. Formalismus se jí vytýká. Velikou chybou její je, že pomíjí zcela osobnosti myslitelovy. Schiller neleká se výroku: „Sám o sobě je každý výrok pravdou“ (12), protože je projevem individuality. Ano ani takový soud, který si odporuje, nemusí být ještě nepravdou. Různost v názorech světových působí trapně jen na laika ve filosofii, kdežto zasvěcený dobře ví, že tím autorita myšlení pranic netrpí, naopak že se tím zvyšuje. Právě tato různost je dokladem, že osobnost rozhoduje a nikoli rozumové důvody, jimž by se měl každý podrobiti. Na osobnost mají zase důležitý vliv různé životní zkušenosti a různá hodnotící data. „Ve skutečnosti jeví veškeré dějiny filosofie, že přístřih nauky musí býti tak individuelním jako střih šatů, a to tvoří ničivý komentář k intolerantní snaze po stejnoměrnosti, která bezvýsledně usiluje, aby anticipovala pozvolné nabytí pravého souhlasu klamnými soudy a příkrými předpoklady laciného a pohodlného monismu“ (16.) Proto sluší myslitelům, aby byli snášelivi, a aby otevřeně poznali, že metafysiky budou se tak dlouho různit, dokud budou různí lidé, a že následkem toho je nějaká filosofie přece lepší než žádná.

Schiller je stoupencem positivismu, ale přes to není nepřítelem metafysiky, věda, že bez ní není názor o světě možným. Nesmíme však od metafysiky čekat jistě pravdy objektivní. „Jakmile metafysika chce být víc než kritickým rozborem nejvyšších předsudků a snaží se, aby se stala konstitutivní, dostane se vždy v obor, v němž různí lidé soudí různě — a přece se stejnou přesností z premis, jež jsou zdánlivě tytéž.“ (16.)

Různost v názorech o světě pochází z různosti lidských povah a nemůže býti žádnou logikou, žádnými vědeckými důvody odstraněna. Táž analysa, jež je někomu pravdou, může prý býti někomu jinému nepravdou. Svět připouští několik výkladů a v bodech důležitých můžeme říci, že se věc může míti tak či onak.

O vychvalované nezávislé nutnosti logické praví, že má základ psychologický.

Svou podstatou je prý svět „ὕλη, je tím, co z něho uděláme... je tím, co z něho bylo uděláno... svět je plastický a může být našimi tužbami upraven“ (27.) Že jevy skutečnosti závisejí na naší vůli, není prý žádnou absurditou, nýbrž věcí samozřejmou. Intellektualism je zcela neschopným, dí Schiller, aby se vpravil do obsáhlé biologické souvislosti (32), v níž organism reaguje na své okolí. Jak intellektualismu tak i empirické psychologii vytýká se, že je proniknuta apriorismy.

Jak dlouho můžeme souhlasiti s tou kterou pravdou? Dokud se nám hodí. I později ji můžeme zase přijmouti, když jí potřebujeme. Nehoráznost postulatu nezmenší se, když ho užíváme jen zřídka. „Malý postulat zůstává postulatem, a když už jím hřešíme, pak hleďme srdnatě hřešit“ (36.) Naše potřeby vyžadují postulatu zcela nutně. Potřebujeme ho a proto jej musíme míti jako prostředek pro své účely.

Jak hluboko zabředá Schiller do výstředního voluntarismu, poznáváme ze slov, že myšlení má vznik svůj v jednání, že poznání je plodem života a rozum dítětem vůle. Názory takové připomínají názory Schopenhauerovy. Posuzuje-li se rozum odloučeně od biologického a psychologického základu, je prý to prvá nepravda apriorismu. Jak poznání tak i cit stávají se bezmocnými, odloučíme-li je od sebe. Axiomata vznikla z potřeb jednajícího člověka, byla způsobena jeho přáními, zdůrazňována jeho citovou a volní stránkou. Kant poznal trochu pozdě, že na základech, zjednaných kritikou čistého rozumu, není místa pro celý život lidský. „Když zbudoval pro ‚čistý rozum‘ strašlivou a podivnou pevnost plnou vězení pro nerozluštitelné antinomie, trůnu zbavené vědy a uvězněné ideály, obydlenou mysteriem noumena, přišel k problemu praktického života a shledal, že je neschopným, aby upravil mravní řád analogicky, t. j. beze vztahu k požadavkům, které klademe na zkušenost“ (56.) S kompromisem, k němuž Kant posléze dospěl, Schiller nesouhlasí.

V poslední řadě je naše praktická činnost pravým klíčem k podstatě věcí. Svět, jak se jeví rozumu, je světem druhého řádu. Axiomata, vzniknuvší z našich tužeb, nemohou být stále táž; dokud se naše potřeby a naše zkušenost mění, mohou se i naše axiomata měniti. Necháme-li se vésti v té příčině požadavkem citovým, nejsme vedeni na slepo. „Citový požadavek může býti vůdčím principem nové vědy“ (62.) Počtu axiomat nelze jednou pro vždy přesně stanovit,

protože podmínky životní, zkušenost duševní se mohou stále měniti. Co jednotliví myslitelé napsali o evidenci axiomat, je prý prázdným slovem. Jak princip totožnosti tak i příčinnosti jsou výtvorem, postulatem. Každý se klame, mysle si, že lze těmito axiomaty dosáhnouti objektivní pravdy. Mohou-li se taková axiomata měnit, tím více podléhají změně „pravdy", jimi nabyté. S „pravdami" lze právě tak zacházet jako s obleky v určitých sezonách. Taková změna pravd je přirozenou a řádnou bezcharakterností.

Filosofie jest opět nemocným mužem mezi vědami, dí Schiller. Co všechno vytrpěla v rukou různých učenců, nedá se prý ani vyslovit. Že nezahynula následkem toho, je znamením její božské síly. Znovuzrození se teprv dočká, až se zbaví „kletby intellektualismu," který byl oblíbeným hříchem filosofů a „stálým idealem akademického divadla" (96.) Dokud vládne intellektualism, je rozum pln základních nedostatků a zabředá do nerozluštitelných antinomií. Rozum prý může celou řadu nesrovnatelných tvrzení uvést a každé opatřit logickým důkazem. Pouhý rozum vede proto do bezedna. Jestliže však kráčí ruku v ruce s vůlí a citem, nepracuje nadarmo.

Co máme soudit o definicích, byť sebe přesnějších? Můžeme o některé definici tvrdit, že zůstane vždy v platnosti, že nebude nikdy potřebovat korrektury? Vše se mění, πάντα ῥεῖ, tak že každá definice je v nejbližším okamžiku zastaralou. I kdyby si logika při tom velmi opatrně počínala, nesvede ničeho; nemáť moci, aby rozlišila pravdu od nepravdy. Schiller praví, že logika je temnou, dvojsmyslnou, bezmocnou, neskutečnou, neschopnou a prohnanou. Nikoli logika nýbrž zájem podmiňuje existenci pravdy. Jsou-li důsledky některého tvrzení pro nás dobrými, je nám tvrzení takové pravdou; nehodí li se nám důsledky, je tvrzení nepravdou. Jedinou verifikací pravdy jest úspěch.

Někteří irracionalisté prohlásili čistý rozum hrubou psychologickou chybou. Schiller praví, že v minulosti bylo tomu tak nezřídka, ale celkem nesouhlasí s tímto irracionalistickým názorem. Čistý intellekt je dle něho abstrakcí, jíž nelze upotřebit na žádný skutečný problem, a proto je absurdním. Ironicky táže se myslitel: „Má snad účel, aby oblažoval svého majitele"? (108.) Pravá činnost jeho spadá v obor lidských účelů a hodnot. Z díla bývalého fysika, později filosofa Arnošta Macha cituje slova, pro svůj vlastní názor významná. „Poznání a blud proudí z týchže psychických pramenů, jen výsledek dovede rozhodnouti o obou"[1]). Uvádí také výrok Sidgwickův, že pravda toho

[1]) A. Mach, Erkenntnis und Irrtum, str. 114.

kterého tvrzení záleží na jeho upotřebení. Je samozřejmo, že musí následkem toho být mnoho pravd. Suchopárná logika, jejímž idealem je jedna pravda objektivní pro všechny platná, ničí prý neobyčejné bohatství individuelního života s jeho zájmy, city a snahami, jež mají na to právo, aby došly výrazu. Stoupenci takové logiky jsou prý světci „pouště čistého myšlení“ (116.)

Schillerův humanism má mnoho odpůrcův. Schiller na to praví, že toho příčinou je zvláštní typ lidských povah, jež si libují v umělých zjednodušeních a jsou zvykly na komolení a mučení, jež sobě způsobují. Jsou prý to asketi světa duševního.

Není žádné naděje, že intellektualism úplně zmizí, přes to smí prý se říci, že budoucnost patří humanismu, jehož methody dá se užít v ethice, esthetice, noetice, metafysice, theologii atd. (O. p.)

Roger Bacon.

Napsal Dr. Jos. Kratochvil. (Č. d.)

Prvním úmyslem Baconovým bylo asi soustavně zpracovati veškeren obor vědní. Napsal tedy v několik měsících r. 1267 část Communia naturalium a Communia mathematica, ale brzo viděl, že by dílo tak rozsáhlé nebylo tak hned hotovo. Spokojil se tudíž prací daleko skromnější a napsal v následujících 12 měsících dílo nazvané Opus maius, jež pak doplnil dvěma spisy: Opus minus a Opus tertium.

Není zcela jasno, jaký jest vzájemný poměr těchto tří prací Baconových. Nejrozšířenější a asi též nejsprávnější domněnka jest, že Opus minus jest doplňkem Opus maius; Opus tertium pak přehledem (výtahem) a doplňkem obou prací předchozích. Správnost této domněnky potvrzují i slova Baconova na konci první kapitoly v Opus tertium: Ale jako z těchto důvodů dílo druhé složil jsem k porozumnění a doplnění nového, tak z týchž důvodů tento spis třetí uzpůsobil jsem k porozumění a zdokonalení obou děl předcházejících.

Napsal tedy Bacon na žádost papežovu „Opus maius". Když však je skončil, napsal ještě jeho výtah a doplňky, jimiž chtěl rozptýliti možné nejasnosti textu prvního. Podobně „Opus tertium", jež ovšem se nám dochovalo hodně neúplné, jest výtahem z Opus maius a přehledem a doplňkem Opus minus.

R. 1268 poslal Bacon své dílo papeži Klementu IV, zároveň s traktátem De multiplicatione specierum. Než papež zemřel již 29. listopadu 1268, tak že nevíme, dostal-li vůbec práci Baconovu do rukou. Zásluhou papežovou však jest, že přiměl Bacona napsati aspoň částečně myšlenky, jež bychom asi jinak sotva byli poznali. Smrt papeže Klementa IV, jakož i dlouhé interregnum papežské, jež potom následovalo, vnuklo Baconovi bolestná a přísná slova, jež nalézáme ve zlomku jeho Compendium philosophiae z r. 1272. Vyjímáme z nich: Nam Curia Romana, quae solebat et debet regi sapientia Dei, nunc depravatur constitutionibus imperatorum laicorum . . . Laceratur enim illa sedes sacra fraudibus et dolis . . . Mores enim sequuntur perversissimi; regnat superbia, ardet avaritia, invidia corrodit singulos, luxuria diffamat . . .

Po šťastných nadějích a pilné práci z let 1266—68 nadešel

opravdu tragický pád pro Bacona v letech 1277. Jak jsme se již výše zmínili, rozmohly se v polovici 13. století na pařížské universitě ostré boje filosoficko-theologické mezi jednotlivými profesory. Papež Jan XXI chtěl tomu učiniti konec a nařídil biskupu pařížskému, aby vše vyšetřil a referoval mu o bludech, jež se tam snad rozmohly. Tehdy byl biskupem v Paříži a kancléřem university Štěpán Tempier, který hned začal vrhati obžaloby a exkomunikace na pravo i na levo bez dlouhého zkoumání. Kdo sympatisoval s naukou Aristotelovou, byl odsouzen. A nebyli to pouze Averroisté, což by bylo přirozeno, nýbrž i praví Aristotelikové, mezi nimi i sv. Tomáš Aq který ovšem již nemohl se bránit, neboť zemřel nedávno před tím r. 1274. Mezi odsouzenými byl i náš Roger Bacon, jemuž docela nepřávem byly připisovány bludy astrologické.

Roku 1277 generál františkánský Jeronym z Ascoli a generál dominikánský Jan z Vercelli sešli se v Paříži, aby zamezili další půtky mezi oběma řády. Usnesli se o tom, aby každý bratr z kteréhokoliv obou řádů, který by vyvolával boj, byl potrestán od svého provinciála a byl přinucen dáti zadostučinění bratru uraženému, ať by byl z toho či onoho řádu. Bacon ostrými svými kritikami urazil jak členy řádu dominikánského (viz výše jeho kritiku Alberta Velkého), tak i členy svého řádu vlastního, na př. Alexandra Hal. Čteme pak v „Kronice XXIV generálů řádu františkánského“: „Generál bratr Jeronym z Ascoli po úradě některých bratří odsoudil a zavrhl nauku bratra Rogera Bacona z Anglie, ježto obsahovala některé podezřelé novoty, na jichž základě týž bratr Roger byl odsouzen do vězení. Všem pak bratřím bylo doporučeno, aby nauky jeho nepřijímali, nýbrž aby se jí vystříhali, jako řádem odsouzené. Za tím účelem dopsal též papeži Mikuláši III, aby jeho autoritou nebezpečná ona nauka mohla býti úplně potlačena.“ (Analecta Franc. III, 360.)

Zpráva tato nemá v Kronice určitého data, ale nemůže se vztahovati na jiný rok nežli 1277 nebo začátek 1278, ježto 12. března toho roku Jeronym z Ascoli stav se kardinálem vzdal se generalátu, a 25. listopadu 1277 Mikuláš III Orsini nastoupil na stolec sv. Petra. Zdá se tudíž pravděpodobným, že potrestání vyšlo ze schůzky obou generálů řádových v Paříži, o níž jsme se výše zmínili.

Někteří badatelé života Rogera Bacona, zvláště David Fleming, popírají však uvěznění Baconovo, ježto prý ve svém posledním spise „Compendium studii Theologiae“ z r. 1292 píše zcela klidně svým dřívějším způsobem a nic o tom nepraví, což ovšem je

důvod dosti chabý. Spíše se zdá, jak soudí P. Mandonnet, že spis pochází z doby dřívější.

Bacon zemřel 1292 a brzo byl téměř zapomenut. Hrobu jeho neznáme.

II.

Málo známá a leckde hodně tajemná postava tohoto mnicha způsobila, že na jedné straně vidí se v něm předchůdce Giordana Bruna neb i Haeckla a moderních materialistů vůbec, kdežto na straně druhé se tvrdívá, že Bacon byl pouhý scholastik, který nezaslouží zvláštní nějaké pozornosti. Obojí mínění jest upřílišené.

Nic nebylo Bacona vzdálenější nežli t. zv. moderní volnomyšlenkářství a pohrdání autoritou, právě naopak veškerá vědecká činnost jeho směřovala k obraně a rozšíření nauky křesťanské. Stejně ovšem jest neoprávněno tvrditi, že Bacon stál na půdě čiře scholastické. Odchýlil se zajisté značně, jak dále ukážeme, od obvyklého mínění scholastiků, ale odchylky jeho byly přece jen rázu podružného. Co hlavně vytýkal scholastikům své doby, bylo, že jejich soustava jest neúplná a nedostačující, bez povšimnutí nechali důležité cesty exaktního zkoumání vědeckého a mařili místo toho čas zbytečnými a efemerními otázkami. Ve věcech zásadních však, ať theologických nebo filosofických, zůstal věren tradici a ustáleným scholastickým názorům.

Kdybychom chtěli klasifikovati, mohli bychom zcela oprávněně říci, že se pohyboval v proudu františkánském, který sympatisoval s augustinismem, ale nepohrdal aristotelismem a exaktním badáním.

Filosofie je Baconovi, zrovna jako Tomáši Aq, vědou autonomní, jež postupuje svými vlastními methodami ke svým závěrům. Oběma ovšem jest filosofie ancilla theologiae, t. j. theologie jest královnou věd: královnou, která podle ponětí tomistického sděluje spasné zákazy tak, jako výstražné značky na stezkách alpských varují před propastmi — královnou, podle Bacona, jež vede filosofii, aby nepřišla na scestí. Pramenem vší moudrosti, učí Roger Bacon, jest prý Písmo svaté, jakožto přepis velké knihy přírody. Jedině Bůh naučil lidi filosofovati, ježto jim zjevil pravé učení. „Člověku samotnému bylo nemožno, aby dospěl vrcholu věd a umění; bylo k tomu třeba zjevení“.

Bacon široce ve jmenované knize rozvádí, kterak paprsky zjevení z lůna vyvoleného národa se rozcházely i na národy jiné; kterak Bůh připustil, aby se v pravdu vmísily i bludy. Proto prý

pracně musíme vyhledávati stopy zjevené pravdy, musíme pilně studovati dějiny a ovládnouti cizí řeči. Studium jazyků a znalost mathematiky vede k pravé filosofii. Theologie jest jakýmsi přirozeným doplněním filosofie, tak jako křesťanské zjevení jest doplněním původního, dřevníhc zjevení filosofického. Takto slévají se všecky vědy souladně v moudrost od Boha lidem zjevenou. Plná a dokonalá filosofie (philosophia completa et perfecta) jest prý totožná s theologií. Pravdy biblické i filosofické vyvěrají z téhož pramene. Nutno tedy najíti soulad, harmonii mezi oběma. Celé Opus maius není než upřímnou snahou vysvětliti výsledky vědecké jako pomůcku k poznání pravd náboženských. A zase naopak snaží se Opus maius též dokázati, jak vzácné služby rozumovému zkoumání prokazuje náboženství.

K svému biblicko-filosofickému názoru, v logických důsledcích jistě velmi podivnému, přiveden byl Bacon jednak svou naukou psychologickou, jednak svým pojetím historickým.

Ježto žádné pravdy nelze dosíci bez činného intelektu, a intelekt činný jest Bůh sám, též Bůh jest jediný zjevovatel pravdy lidské. Tímto názorem odchýlil se zdánlivě Bacon úplně od obvyklého mínění scholastiků. Ti totiž lišili dvojí mohutnost poznávací: t. zv. intellectus possibilis a intellectus agens. Prvý značil intelektuální mohutnost poznávací, jež má se k poznání jako potence (mohoucnost) ke konu; druhý mohutnost, která vnější předměty smyslně poznané činí inteligibilními abstrakcí. Je to tedy mohutnost, jež ze smyslných představ tvoří pojmy povšechné, odezírajíc při nich ode všeho, co jest jen případného a nahodilého. Baconovi zdálo se toto rozlišení dvojího intelektu zbytečným. Intelekt činný vysvětloval ne jako část intelektu, nýbrž jako Boha, který působí zároveň s jediným nedělitelným intelektem lidským.

Ač se tím značně přiblížil k názoru arabských vykladatelů Aristotela, zvláště Averroesa, Avicenny, Alkendiho a Alfarabiho, přece nikterak nesdílel jejich pantheismu ani jakékoli formy tradicionalismu nebo ontologismu. Trval pouze na tom, že Bůh spolupůsobí s intelektem i vůlí lidskou, což se děje prostřednictvím osvětlení se strany příčiny první, osvětlením, které však neobsahuje přímého a intuitivního poznání božství: slunce božské bytnosti nenaráží na intelektuální horizont člověka, nýbrž člověk jest osvětlen jeho odraženými paprsky. V Opus tertium (ed. Little, str. 64) píše jasně: Tato jest tedy

cesta moudrosti filosofické předcházející zvláštní zjevení, ježto jedině taková moudrost jest v moci člověka, předpokládaje ovšem jakési osvětlení božské, jež v této věci jest všem společné; že Bůh jest intelekt činný v duších našech při každém poznání...

Názor Baconův zdá se zcela oprávněným a blíží se velice modernímu pojetí psychologickému. Jako třebas planeta Jupiter a jeho souputníci jeví se jasně před dalekohledem, tak také jasně jeví se obojí řád poznání naší introspekci: řád poznání smyslového a poznání rozumového. Jsou to dvě cesty souběžné, o nichž ovšem nevíme dosud, jak vzájemně působí, ale „ignorantia modi non tollit certitudinem facti", t. j. protože nevíme jak, není důvodem, abychom skutečnost popírali. Fakt sám ničeho nezískává ani neztrácí vysvětlováním, o něž se pokoušel Aristoteles a četní scholastikové. Bacon psychologickým svým názorem naznačil, že by bylo daleko prospěšnějším, nežli mařiti čas neplodnými pokusy vysvětliti nevysvětlitelné, aby filosofové přesně analysovali oba řády poznávací, jak učinil, poněkud aspoň Tomáš Aq. V této věci také Roger Bacon nikde Tomáše nekritisuje, což u Bacona značí souhlas, jak mi přizná každý, kdo se zapracoval v jeho díla. I v tom je novodobý rys Baconovy práce, že odmítá neplodné hloubání a žádá raději praktické výsledky. (O. p.)

Rozluka manželská a civilní sňatek.

Dr. JOSEF SAMSOUR. (Č. d.)

Ze všech svědectví Písma nad slunce jasněji zjevno, že manželský svazek nikdy nemůže býti zrušen a jen přestati může, jestliže meč smrti nit života jednoho nebo druhého z manželů přeťal. Jen jednu nevěstu neposkvrněnou, svatou a bez hany má Ježíš Kristus; jen jednoho ženicha má církev, který jest její hlavou a Vykupitelem: Ježíše Krista; tajuplný svazek, který je spojuje, je svatý a nerozlučitelný; těsný na zemi, stává se věčným v nebi; odleskem tohoto božského vzoru je manželství křesťanské, a proto je tento svazek jako svazek mezi Kristem a církví netoliko svatý, nýbrž i doživotný.

Ký proto také div, že po rozumu těchto míst evangelia a listů sv. Pavla slyšíme po všechna století volání všech věřících, církevních Otců východních i západních, zahrnuté ve větě; „Svazek manželský je nerozlučitelný; co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.“ Tak abychom některá svědectví uvedli, píše Hermas: „Má-li někdo věrnou ženu v Pánu a zastihne ji v cizoložství, hřeší tu muž, žije-li s ní? Co tedy, Pane, má muž činiti, setrvá-li manželka v takovémto smilstvu? Má ji propustiti, praví, a muž zůstaň sám. Pojme-li však po propuštění své manželky jinou, dopouští se cizoložství (Past. Mand. IV.) Zcela všeobecně hlásá sv. Justin mučedník zákon: „Kdo pojme za manželku ženu od jiného zapuzenou, dopouští se cizoložství“. (Apol. I. c. 1.) Jasněji prohlašuje Klement Alexandrijský: „Kde Písmo sv. radí manželku pojmouti, a nikdy nedovoluje od manželství zpět ustoupiti, tu praví zřejmě zákon: Nepropustíš manželky leč pro cizoložství.“ Prohlašuje však zároveň za cizoložství, jestliže někdo za života jednoho z rozvedených vstoupí v manželství . . . Praví, kdo však s propuštěnou v manželství vstoupí, cizoloží. (Strom. kn. II. c. 23.) Dle Tertulliana rozloučí jedině ten manžely, který je spojil, nerozloučí jich však rozvodem, nýbrž smrtí (De monogam. cap. 9.) Tato svědectví dala by se mnohými jinými ze všech století doplniti.

Partikulární a obecné sněmy převzaly toto volání a víru Otcův opětovaně potvrdily, zvláště sněm florencký[1]) a tri-

[1]) Decretum pro Armenis: Quamvis autem ex causa fornicationis liceat thori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii legitimi vinculum perpetuum sit.

dentský[1]), zavrhnuvše zvyk Řeků, kteří pro cizoložství vstup do nového sňatku trpěli a dovolovali, pak zvyk protestantův odsoudivše, který poprve na západě rozluku manželskou zavedl a se při tom evangelia dovolávati odvažoval. Konečně Pius IX v Syllabu z 8. prosince 1864 odsoudil moderní právní učence, kteří se odvážili tvrditi, že svazek manželský není po právu přirozeném nerozlučitelný, a že světská moc může v různých případech provésti skutečnou rozluku (Prop. 67.[2])

Více však ještě než slovy hlásala církev nerozlučitelnost manželství skutky a slavně ji hájila. Jako dědicové autority, víry a zmužilosti Petrovy papežové nehrozili se hněvu nejmocnějších vládcův a vedli s nimi boj na život a na smrt, když odvážili se s depotickou libovůlí napadati svatost a neporušitelnost svazku manželského, a chtěli-li, zapudivše svoje legitimní manželky, dovolení k novému sňatku dosáhnouti.

S apoštolskou zmužilostí pozvedl veliký Mikuláš I svůj hlas proti Lotharovi, který Tietbergu zapudil a s Walradou se spojiti chtěl; Urban II a Paschal II nezamlčeli pravdu evangelia ani vůči Filipovi I francouzskému, který zapudiv Bertu v nové manželství vstoupiti chtěl, rovněž tak dovedli Coelestin III a Innocenc III šílené žádosti Filipa II Augusta francouzského postaviti se na odpor, jenž zapudil Ingeburgu a Anežku Meranskou za manželku pojmouti chtěl. Klement VII a Pavel III obětovali raději celé království anglické, než aby povolili nezřízené vášni krále Jindřicha VIII a dovolili rozluku manželství jeho s Kateřinou Aragonskou a tím se svěřené nauce Kristově nevěrnými stali. Před rozumem a věrou má pravda vyšší cenu než království země nebo všechna dohromady. A mírný Pius VII z hloubi žaláře, málo jen kněžími obklopen, volal neohroženě k nejmocnějšímu vládci, Napoleonovi I: Non licet, když zapudiv svou první manželku odvážil se s dcerou císařskou se zasnoubiti.

Tak ukazují Písmo, tradice Otcův a koncilů, církevní dějiny a výroky papežů v nejrůznějších formách jasně a zřetelně, že každé platné a dokonané manželství mezi křesťany je dle svazku naprosto

[1]) Sess. XXIV. c. 7.: Si quis dixerit, ecclesiam errare, cum docuit et docet iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi... moecharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam quae dimisso adultero alii nupserit, anathema sit.

[2]) Jurae naturae matrimonii vinculum non est indissolubile et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest.

nerozlučitelné. Toho však nepopírají ani staří a noví zastanci rozluky manželské; vědíť příliš dobře, že církev katolická nerozlučitelnosti učí, tvrdí však, že tato nerozlučitelnost odporuje rozumu, porušuje nezadatelná práva přirozenosti lidské, dusí svobodu člověka, zadržuje pokrok, tvoří zárodek divokých sporů, beznadějných utrpení; nadešla dle nich doba, aby přetrhán byl řetěz, který církev jménem božím dodnes nevědomému lidu ukládá.

Rozumu, a jen toho dovolávají se zastanci rozluky: evangeliem pohrdají nebo si ho nevšímají. Nuže, čemu učí toto všem nám společné světlo rozumu, kterému, mají-li býti spravedlivy, všechny zákony lidské odpovídati musejí? Hlásá nám zřetelně, že mezi všemi svazky, možnými mezi dítkami Adamovými, manželství nejpřednější místo přísluší. Všechna spojení zájmem, potřebou, autoritou lidskou, přátelstvím, příbuzenstvím sjednaná, stojí hluboko pod spojením manželským. Neboť zde spojují se dvě rozumné bytosti v plné rozvaze ku vznešenému cíli, k člověka důstojnému zplození a výchovu dítek, spojují se, aby se ve svých dítkách rozmnožovaly a v nich dále žily, spojují se, aby si radou a skutkem vespolek pomoci a podpory v duchovních i tělesných potřebách poskytovaly a se vzájemně na drsné stezce života těšily; dvě vůle víží se tu poutem, které nemá podobného; dvě srdce kloní se k sobě, aby si svoje tajemství vyměnila; odevzdávají se sobě, aby jen jedním životem žila a plameny, které v nich plápolají, v jeden spojila. Spojení ducha, vůle a srdce děje se tak těsně, že dle slova apoštolova dva v jednom těle jsou. Toť účely, k nimž manželství svou přirozenou povahou je určeno, a jež Tvůrce sám sňatku manželskému vytknul.

Máme-li tyto účely manželství na zřeteli, nuže pak musíme se již s hlediska čistě přirozeně právního rozhodně pro nerozlučitelnost manželství vysloviti. Netvrdíme ovšem, že nerozlučitelnost manželství právem přirozeným je přísně a naprosto požadována, netvrdíme také, že by rozluka, rozumně a přísně uspořádána a na několik málo mimořádných případů omezena, hlavní účel manželství: výchov dítek naprosto znemožňovala; tvrdíme však právem, že dokonalé dosažení tohoto hlavního účelu manželství velmi znesnadňuje a také vedlejší účely jeho z části znemožňuje. V tomto smyslu lze říci, že právo přirozené odsuzuje rozluku a žádá nerozlučitelnost jako oprávněný důsledek svazku manželského.

Ovšem, kdyby „věčně zelenou zůstala krásná doba mladé lásky“, „první lásky zlatá doba“, kde oko vidí „nebe otevřené“, mohly by se

snad bez příliš velikého nebezpečenství dveře rozluky ponechati otevřeny. Avšak přelud je krátký a lítost dlouhá. Místo libánek s jich veselou pohádkovou poesií nastupuje brzo vážnost života s holou, drsnou skutečností. Čím více a lépe se manželé poznávají, tím více lidského, ano řekněme raději nelidského mnohdy se objevuje. Místo spanilé, láskyhodné bytosti, které se klaněl a kterou na rukou nosil, shledává nezřídka muž rozmazlenou, zbýčkancu, rozmrzelou, svárlivou, fintivou Xantippu. A místo pozorného, pomilování hodného ženicha, který „nejkrásnější květy na nivách hledal", aby jimi svou lásku zdobil, poznává žena hrubého, prudkého, bezohledného tyrana, který ji týrá a snad až příliš brzo na věrnost zapomíná, kterou jí u oltáře přísahal. A přece musí „láska zůstati". Neboť že, aspoň všeobecně, od výjimečných případův odezírajíc, manželství musí býti nerozlučitelno, žádá velitelsky především v ý c h o v d í t e k.

Slábo a zcela bezmocno přichází dítko na svět. Slzy jsou a zůstávají dlouho jediným prostředkem sebezachování, který s sebou přineslo. Žádné zvíře nemá tak dlouhého a ubohého mládí jako člověk. Nepověřil-li Bůh nikoho péčí pro dobu dětství, nepečoval dostatečně o zachování a život nového příchozího do tohoto slzavého údolí; osoby touto péčí pověřené musejí přírodou samou určitě býti označeny, aby nikdo těžkého břemene nesvaloval na jiného. Kdo jsou však tito přírodou samou označení, určití vychovatelé dítek? Nikdo jiný než r o d i č o v é. To dokazuje nám již těsný vztah, ve kterém rodičové jako zploditelé, jako princip jejich bytí k dítkám jsou. Existence dítek je zajisté dobrodiním, za které dítky svým rodičům jsou povinovány, toto dobrodiní stává se však bezcenným nebo ztrácí se, nepřevezmou-li rodiče také péče o zachování a výchov dítek.

Totéž hlásá nám dále pouto vroucí lásky, které od přirozenosti rodiče a dítky objímá. Takořka instinktivně cítí se dítko k rodičům puzeno, utíká se k nim plno důvěry, oddání a učelivosti ve všech potřebách a pochybnostech, a rovněž tak přirozený je rodičům cit něžné lásky a příchylnosti ku svým dítkám, jsouť dítky jejich vlastním odleskem, životem z jejich života, takořka pokračováním jejich vlastního života. Tento vzájemný poměr vroucí lásky je zajisté jasným poukazem na to, komu dle záměru Tvůrcova péče o výchov dítek přináleží. Témuž učí nás také všeobecný obyčej všech národů, kteří vždy rodiče za přírodou povolané vychovatele svých dítek považovali.

Náležitý výchov dítek nemůže však býti pouze od jednoho z manželův opatřen, žádá spíše s p o j e n o u n á m a h u o b o u r o d i č ů

Třebas je v prvních letech bezprostřední péče o dětství přírodou samou hlavně matce svěřena, přece potřebuje matka právě v této době nejvíce ochrany a opory otcovy, aby nerozděleně pro dítky své žíti mohla. A čím starším stává se dítko, tím více potřebuje bezprostředního vedení otcem nebo aspoň posílení autority mateřské vážnější a přísnější autoritou otcovskou. Výchov nezáleží pouze v tělesné výživě a péči, nýbrž také v péči o duchovní a mravní rozvoj dítka. Dítko musí býti výchovem uschopněno, aby jednou samostatně úkol od prozřetelnosti mu vytknutý řešiti mohlo, a především musí vedeno býti k bázni boží, k poctivosti, k věrnému plnění všech svých mravních povinností k Tvůrci, k bližním svým a k sobě samému.

K tomu však je třeba spojené činnosti otce a matky, kteří netoliko fysiologicky stran zplození, nýbrž i duchovně a morálně stran výchovu se vzájemně doplňují. Muž se svojí klidnou rozvahou, svou vytrvalou energií zastupuje místo rozumu, žena se svou živou obrazotvorností a myslí snadno vznětlivou stránku srdce. Výchov, kterému se nedostalo autority otcovy, je ve většině případů rovněž tak pochybený jako výchov, kterému scházela šetrná láska a bdělé oko matčino. Žádáť výchovný úkol v náležité míře autoritu, intelligenci a sílu spolu s kouzlem lásky, útlocitu a shovívavé trpělivosti; ony pocházejí od otce; tyto od matky, jež ve své přirozenosti má nevyčerpatelný poklad lásky. Ponechá-li se dílo výchovu jedině otci, bude tu obecně vzato autorita — avšak tvrdá, rozumnost — avšak chladná, moc — avšak skličující. Matce-li pouze ponecháno, bude v něm láska bez autority, měkkost a povolnost bez korrektivu rozumu a síly. Tak přeje si příroda sama spojení a těsné sjednocení obou k výchovu dítek nutných živlů: otcovského a mateřského, dvou sil, které k dosažení účinku chtějí býti spojeny; dvou paprsků, které, aby světlo a teplo šířily v jednom bodě se musejí stýkati.

Poněvadž tento spojený vychovatelský úkol, zejména, je-li několik dítek, průměrně největší část života, ano celý život požaduje, musí i manželské spojení, obecně aspoň, býti doživotní. Kdo neslyšel ovdovělého otce bolestně volati: „Musím se oženiti, abych opuštěným dítkám dal matku“, a kdo neslyšel již matku, jež stavši se vdovou se slzami v očích volala: „Musím se opět provdati, abych sobě a dítkám oporu opatřila.“ P ř í r o d a je to, která jejich ústy nutnost spolupůsobení obou mocí, otcovské a mateřské, pro morální a materielní potřeby potomstva hlasitě zvěstuje, a tím nerozlučitelnost manželství hlásá.

Připustí-li se rozluka: co se stane z dítek? Kdo bude pokračovati v důležitém díle výchovu? Může býti snad otci svěřeno? Než dítky nejsou jen na něho, nýbrž rovněž tak i na matku vázány. Proč mají byti odtrhovány od lůna, které je skrývalo a živilo? Matce-li bude svěřeno, jsou rovněž tak na otce jako na matku vázany, matka je mlékem svým napájela, otec je vede a stará se o ně. Jsou li nuceny jednoho nebo druhého následovati, je tím srdce jejich rozrýváno, zraňováno jejich nejušlechtilejší cítění a stávají se již v červánkách života nešťastnými. Možno snad syny otci, dívky matce svěřiti; co však, nechtí-li se dítky ani od otce ani od matky dáti odloučiti? Budou k tomu nuceny? Ale i když by soub'asily, zůstává vždy trpká bolest odloučení přirozenosti odporujícího: Květ neodlučuje se od stromu, který jej zplodil a živil, jinak vadne a umírá. A dítko, jež musí postaviti se proti tomu neb onomu ze svých rodičů, otec a matka nuceni příti se o vážnost a lásku svých dítek, zda není to protipřirozené?

Proti tomu všemu, co zde stran hlavního úkolu manželství, plození a výchovu dítek řečeno, nelze poukazovati na výjimečné případy, kdy rodiče bez vlastní viny buď žádné nebo jen jedno nebo dvě dítky mají, a proto výchov doživotního spolubytí nežádá tak nezbytně; neboť zákonodárství nemá zřetele na to, co se náhodou a výjimečně stává, nýbrž na to, co se děje průměrně a přirozeně.

Žádá-li však manželství všeobecně a průměrně doživotního trvání, musí také, jak se nám zdá, ve všech případech, bez výjimky býti nerozlučitelné, poněvadž jen za tohoto předpokladu doživotní trvání manželství všeobecně s dostatek je zajištěno.

Stáváť se manželství až příliš často manželům břemenem. Byla-li by ve výjimečných případech rozluka dovolena, daly by se snadno nalézti záminky, aby takovýto výjimečný případ uměle byl vytvořen. A pak možno se tázati: Které jsou tyto výjimečné případy? Jestliže na př. cizoložství oprávňuje k rozluce, proč nemají také jiné těžké a zneuctívající zločiny nevinné straně zjednati její svobodu, zejména mají-li zločiny dlouholetý žalář v zápětí? Proč nemá rovněž tak těžká pomluva, tělesné týrání, zlomyslné opuštění, tvrdošíjné odepření manželské povinnosti, veliký odpor, nakažlivá nemoc nebo dlouho trvající choroba a pod. oprávňovati k rozluce? Téměř všechny tyto důvody považovány jsou také od většiny obhájců rozluky za dostatečné. Dle mnohých dostačuje docela k rozluce vzájemná, před soudem prohlášená dohoda, a tento názor se také ve francouzském zákono-

dárství uplatnil. Kdo chce tu stanoviti objektivní, nepřekročitelnou hranici pro rozluku? Tak vede připuštění rozluky ve výjimečných případech téměř přirozenou nutností k nanejvýš neblahému, škodlivému uvolnění svazku manželského.

Výmluvný doklad o tom v příčině poměrů francouzských podává sociolog Pavel Burau, jenž (La crise morale des temps nouveaux. Paris 1907, str. 42 d) píše: „Rozluka zklamala očekávání těch, kteří před 30 lety zahájili v naší zemi silný a obratný boj, který vedl k schválení zákona z r. 1884. Hlásalo se tehdy určitě, že počet rozvodů se rychle zmenší za několik let po prohlášení zákona, až staré spory manželské budou urovnány. Ve skutečnosti počet rozluk neustal vzrůstati a rychlost postupu dosáhla toho děsivého stupně, že znepokojením naplňuje značný počet těch, kdož před 20 lety pozdravovali radostně toto osvobození osobnosti lidské. Uvážíme-li, že roku 1850 průměrný počet rozvodův od stolu a lože činil pouze 1529, kdežto o 50 let později dostupuje počtu 2994 a počet rozluk počtu 7157, nelze dosti želeti poklesnutí obecné mravnosti, která plodí tak četné rozluky svazku manželského. Zatím co jistí politikové ulice klamou veřejné mínění velikými slovy osvobození a emancipace osobnosti lidské, nemravnost zapouští vždy hlouběji kořeny, rodina je rozvrácena až ve svých základech a lze tušiti dosah hlubokého slova Augusta Comtea: „Pouhá možnost změny ji vyvolává“. Většině lidí manželství nejeví se již jako smlouva vážná a důležitá mající v zápětí velmi těžké závazky: činí „zkoušku“, „pokus“, počítají s možností rozvodu v případě, nebude-li se druhý manžel líbiti. Tak za klamu slov, která zůstávají, věc, kterou vyjadřují, mizí, a mnohdy, v četnějších případech než se myslí, obřad na radnici a v kostele vykonaný je prostě zdokonaleným prostředkem svedení ve službách mladého, zkaženého člověka, který by byl jinak nedosáhl souhlasu mladé počestné dívky.

Po rozumu zákonodárce r. 1884, který zamítal theorii zákonodárce revolučního, rozluka měla býti jen prohlášena z příčin důležitých a na žádost manžela, jenž se stal obětí zločinů spolumanžela; rozluka vzájemným souhlasem byla formálně zakázána. Než jak bylo lze snadno předvídati, kdyby náš občanský kvietismus nečinil z nás slepé zatvrzelce, důmyslné kombinace egoismu a smilnosti neměly obtíží zničiti tyto dvě křehké závory. Rozluka vzájemným souhlasem stala se běžnou praktikou, dosažitelnou všem, a vinný manžel je vždy jist, že dosáhne zrušení pouta manželského, které jej tíží: možná, že

rozsudek bude prohlášen proti němu, to však je nejčastěji velmi málo důležito pro toho, kdo považuje za hlavní věc býti konečně rozloučen.

Hle, kam jsme dospěli, a ještě počet rozluk zdaleka neodpovídá kutečnému počtu svazků zrušených. Jako je známo, že „devět desetin rozluk prohlášených ročně jsou rozlukami vzájemnou dohodou“, která e předstírána, tak vždy větší počet domácností dospívá k názoru, že není třeba již námahy dostaviti se k úředníku civilnímu, a abychom mluvili s Arvèdem Barinem „mimo lid, kde nepravidelné domácnosti se již nepočítají, značný počet lidí, o nichž toho nikdo netuší, v našem pařížském kaleidoskopu, dospěl již k tomu zároveň a potlačuje obřady úřední: takovým způsobem může se provésti rozluka tiše a v dobré shodě.“

Odpovídá se nám, že je věcí příslušných zákonodárců zlořády zameziti a rozluku co možná omeziti. Avšak lidští zákonodárci budou průměrně ze soucitu k sobě samým spíše nakloněni, hranice rozluk ozšířiti nežli zúžiti. Vědíť, že jim rozluka hodinu vykoupení přinésti může. Skutečně vidíme téměř všude, kde duch křesťanský ze zákonodárství mizí, brány rozluky se vždy šíře otvírati. (P. d.)

O pomník Josefa Dobrovského.

Šest dopisů. Podává *Aug. Neumann.*

4.

Napp Salmovi

o daru Medňanského. Domluva s D. Kinským o nápisu na pomník Dobrovského.

Koncept bez data (v létě 1830.)

Hoch und Wohlgeborener Herr Altgraf!

Ich bin gestern Abends aus den Bädern v. Pischtian in Brünn angelangt. Ich erhielt daselbst von dem Herrn Alois Freiherrn v. Mednyansky für Sie, Hochverehrtesten Herr Altgraf zwei junge Schäferhunde, ein kleines Packett mit Büchern und ein Schreiben. Es gereicht mir zur großen Freude mit diesem Geschäfte für Hochdieselben beehrt worden zu seyn, und ich beeile mich diese Gegenstände hiermit an Euere Hoch- und Wohlgeboren zu begleiten, mit der einzigen Bitte, die zwei Schäferhunde gefälligst bei mir abholen zu laßen.

In demselben Augenblicke, als ich dieses schreibe, erhalte ich Hochderselben verehrtesten Brief v. 29. v. Mts., der mich sehr angenehm überraschte. Ich erlaube mir hierauf folgendes in Antwort zu geben: In Bezug auf die verlangten Inschriften ist bis zum 10ten i. Mts. die Frist schon zu kurz. Ich werde noch heute Rücksprache mit dem H. Kinsky nehmen, und erfahren, was dieser gelehrte Slave für glückliche Einfälle habe.

Übrigens erlaube ich mir zu bemerken, daß Dobrowsky nicht bei den Barmherzigen, sondern auf dem allgemeinen zu meiner Stiftspfarre gehörigen altbrünner Friedhofe ruhe, und daß sonach mir die Ehre gebühre, daher ich auch nichts unterlaßen werde, alles auf meine Kosten zu erfüllen, was zur zweckmäßigen Aufstellung des Grabmals wird gefordert worden, nur bitte ich diesfalls um genaue vorläufige Instruction.

5.

Salm Nappovi

zasílá Palackého návrh nápisu na pomník Dobrovského.

Originál s přitisknutou knížecí pečetí. Na rubu adresa: Reitz. Nach Blansko über Wranau. Dem Hochwürdigsten Herren Cyrillus Napp, infulierten Abt von St. Thomas, Mitglied der Mähr. Schl. Ackerbau Gesellschaft im Königskloster in Brünn.

Hochverehrtester Herr Prälat!

Accidit in puncto, quod non speratur in anno. Eben erhalte ich von Palacky von Prag die in Abschrift beiliegende Grabschriften, und bin so frei mit Bezug auf mein Schreiben am 29./7. diese Ihrer Kritik zu unterbreiten.

Hochachtungsvoll
Gehorsamster Diener
Salm.

Raitz, den 7./8. 1830.

(Uvnitř návrh Palackého:)

Kněz Josef Dobrowsky
zpytatel
gazyka a dĕgin slowanských
cestu ku památkám gich konage
přešel do wěčnosti
w Brně 6. ledna 1823.
Tělo geho zde práchniwj
Slovo u Slowanů žige.

Josepho Dobrowsky
Bohemo
de re Slavorum literaria
meritis immortalibus
illustri.

Natus XVI. Kal. Sept. MDCCLIII.
Obiit VIII. id. Januar MDCCCXXIX.

Mezi těmito listy nalézá se jiný nápis na pomník Dobrovskèho; původce neznám.[1])

[1]) Srv. V. Brandl, Život Josefa Dobrovského, 265. — Tento návrh připomíná se nápisem na zadní straně pomníku:

Hungaria me genuit
Bohemia sibi litterisque vindicavit
Moravia regendis sacrorum alumnis quondam adhibuit
Nunc pia condidit
Slavica qua patet terra non ignorat
Amici lugent
E queis Hugo comes de Salm hoc monum. p.

Na přední straně pomníku jest nápis:

Jos. Dobrowsky annorum LXXV ex itinere
Obiit Brunae VIII. Id. Januarii anno
MDCCCXXIX.

ME. QUEM.
SIGNIS. SUB. MILITARIBUS. IN HUNGARIA. NATUM. BOHEMIA.
PATRIA. PARENTUM. SIBI. LITERISQUE. VINDICAVIT.
MORAVIA. REGENDAE. SACERDOTUM.
INSTITUTIONI. ALIQUANDO. ADHIBUIT. NUNC. TUMULO.
PIA. CONDIDIT. SLAVICA. QUA. PATET. TERRA. NON.
IGNORAT.
AMICI. LUGENT. QUOS. INTER.
HUGO. COMES. DE. SALM. HOC. MONUM.
F. F.
IOSEPHUS. DOBROVSKY.
ANNOR. LXXV. EX. ITINERE. OBII. BRUNAE. VIII. ID.
IANUAR. AN. MDCCCXXIX.

6.

František Palacký Nappovi

o svém pobytu na Moravě a v klášteře starobrněnském. O činnosti Bočkově. Žádá Nappa o bližší popsání pomníku Dobrovského.

Adresa: An den hochwürdigsten Herrn, Herrn Cyrill Napp, Abt des Augustinerstiftes bei St. Thomas und infulirten Landesprälaten in Mähren, Mitglied und Kanzlei-Direktor des ständischen Landesausschußes u. s. w. in Alt-Brünn.
Přitisknuta červená pečet s literami: F. P.

Hochwürdigster Abt!
Gnädiger Herr!

Ich kann den Prof. Boczek nicht nach Brünn zurückkehren sehen ohne mir die Freiheit zu nehmen, bei Ew. Gnaden durch ihn mit einigen Zeilen einzusprechen. Die Erinnerung an mein Vaterland, welches ich erst diesen Sommer etwas näher kennen zu lernen anfing, ist zu lebhaft und zu innig mit dem Gedanken an Ew. Gnaden eben so heilsame als ausgebreitete Wirksamkeit verbunden, als daß ich dem Drange widerstehen könnte, Ihnen meine unbegränzte Verehrung zu bezeugen, zumal ich hoffen darf, Ew. Gnaden würden dem Schreibenden jen. Nachsicht und Güte nicht versagen, welche Sie dem persönlich anwesenden noch unlängst in so reichem Maße schenkten. In der That ist mir Mähren seit kurzem in vieler Hinsicht sehr wichtig geworden; es hat aus der ältesten Periode unserer Geschichte mehr Denkmäler bewahrt, als man nach dem, was bis jetzt davon bekannt gewordent jemals hätte vermuthen dürfen; zudem besitzt es in der neuesten Zeit mehrere tüchtige und verständige Sammler, von deren vereinter Tätigkeit sich eine heilsame Reform der bis jetzt so vernachläßigten vater, ländischen Geschichtskunde erwarten läßt. Vor allen fand ich an Profe

Boczek [1]) einen Mann, wie es ich ihn nur für Mähren wünschen konnte, und ich zweifle keineswegs, daß er unserm Vaterlande einst eben so viel Ehre machen wird, als er schon jetzt von dem richtigen Tacte Desjenigen zeugt, der ihm seinen jezigen Wirkungskreis angewiesen hat. Sein beharrlicher Fleiß, seine Liebe zur Sache verdienen alle Anerkennung; seine Urkundensammlung aus dem XIII. Jahrhunderte übertrifft an Reichhaltigkeit alle bis jetzt vorhanden gewesenen. Ob er in der Combination der vielen neuen Daten, die er gefunden, nicht manchmal zu viel wagt, werden wir freilich erst dann gehörig beurtheilen können, bis er uns diese Daten in ihrer ursprünglichen Form wird vorgelegt haben. In dieser Hinsicht dürfte ich von ihm abweichen, da meine bisherige Erfahrung als Geschichtsforscher mich, wo nicht umsichtiger, doch gegen Conjectural und Folgerungssätze mißtrauischer gemacht hat. Der Weg dieser Erfahrung steht auch Hrn. Boczek offen, und kann dann auch bei ihm diese Folge haben.

Meine für die Abhandlungen unserer Gesellschaft der Wissenschaften geschriebene Biographie Dobrowský's soll nächstens gedruckt werden; es fehlt mir aber ein Datum dazu, das ich, so unwesentlich es auch ist, nicht gerne auslaßen möchte. Ich weiß nämlich nicht, wie hoch, breit u. s. w. das von dem Altgrafen Salm auf sein Grab gesetzte Denkmal ist, und bin daher so frei, Ew. Gnaden zu bitten, mir diese Dimensionen gütigst mittheilen zu wollen. Der von mir hochverehrte Altgraf, den ich hier unlängst selbst darüber gefragt hatte, wußte mir keine Auskunft zu geben, und wies mich diesfalls an Ew. Gnaden, als die authentischste Quelle an.

Ich habe die Ehre, mit der innigsten Verehrung zu geharren

Ew. Gnaden

Gehorsamster Diener

Prag den 3. Sept. 1832. Franz Palacky.

[1]) Antonín Boček (1802—1847), stavovský archivář a historiograf moravský.

Posudky.

Dr. Alois Lang, Náboženský problém Novalisův. Knihovna Pedag. akademie, sv. 7. V Olomouci 1919. Stran 130. Cena 3·60 K.

Po svých pěkných studiích z německé mystiky středověké i pozdější dospěl p. spis. k německému romantismu. A je zcela přirozeno, že k probadání jeho náboženského vývoje zvolil si především Novalisa, tohoto podivuhodného básníka, nadaného břitkým důvtipem i bujnou fantasií a neobyčejnou vnímavostí, básníka, jemuž filosofování bylo životní radostí i potřebou, zachraňujíc ho od pessimismu a zoufalství. Kdo chce porozuměti duchu romantismu, jak se projevil v evropských literaturách v první polovici minulého století, zvláště pak jeho nábožensko-filosofickým prvkům, musí znáti i Novalisa, jehož mnohé ideje pronikly daleko za hranice Německa a znovu se objevily aspoň částečné ve vzkříšeném na konci století novoromantismu. O polských romanticích, zvl. o Krasińském a Słowackém, dokázal dr. Jul. Kleiner, že pili plnými doušky z pramene svého staršího německého druha, a bylo by zajisté zajímavo probadati případní jeho vlivy i u našich romantiků.

Vniterný vývoj Novalisův, jak jej sleduje dr. Lang ve své knize aspoň v hlavních obrysech, jest příliš složitý, než aby se nechal plně zachytiti v několika kapitolách. A celá osobnost básníkova je příliš záhadná a nejasná, plná propastných hlubin a rozporu, jež se jeví i v jeho dílech, takže jest neobyčejně těžko proniknouti až k jejímu jádru. P. spis. sám přiznává se několikrát upřímně, že ani on toho nedosáhl: čím déle Novalisa studoval, tím záhadnějším se mu jevil. A jinde vhodně přirovnává náboženský proces N. tajemnému rytmu rozčeřené hladiny mořské, jemuž lze naslouchat, nikoli však vyslovit... „Duše jeho zůstane asi navždy záhadou nerozřešitelnou."

Přes to snaha p. spis. najíti samostatnou cestu k řešení této záhady jest velmi cenná pro každého, koho zajímají otázky náboženské psychologie. Vidíme tu znovu, jak na duševní vývoj působí veliká, nitrem otřásající bolest a jak důležitým střediskem veškerého myšlení stává se idea osobní nesmrtelnosti a věčnosti. V náboženský lhostejném N. probudilo teprve nesmírné hoře nad smrtí nevěsty myšlenku na Boha a touhu po životě posmrtném. Tato touha sbližila jej se světem nadpřirozeným a přesunula pak celé těžiště jeho vniterného života do říše nadpozemské. Víra v Krista, v níž našel záruku života posmrtného, nebyla však ještě zralá, netryskala z vědomí mravní bídy, nýbrž z hrůzy před strašným mlčením zásvětí. Jeho Kristus, jak se nám jeví hlavně v „Hymnech k Noci", je příliš zevní, neprohloubený, povrchní i mlhavý. I názory o Bohu jsou často velmi zmatené a paradoxní, tak jako vůbec veškeré jeho přemýšlení, i tam, kde pokouší se řešiti nejtěžší záhady filosofické, je plno okamžikových rozmarů, protiřečí i sofistiky. Sám

nazývá svou filosofii „magickým idealismem“, ale je to vlastně kolísání mezi dualismem a duchovním monismem.

Zajímavé jsou názory Novalisovy o novém mravně dokonalém člověku budoucnosti, geniu, nadčlověku, jenž později ve snech polských básníků vyrůstal v Messiáše národů a vůdce lidstva na cestě k věčnosti. A důsledně jako oni hlásal i N., že nejvyšším cílem duchovního úsilí lidského není estetická krása, nýbrž mravní dokonalost.

Značně však odlišil se od nich svými názory o katolicismu. Přiblížil se sice k němu svým nadšením pro kat. středověk — v té příčině byl jedním z prvních, kteří se odvážili hleděti na středověk bez předsudků — ale bylo to sblížení více jen zevnější a formální: v katolicismu vidí N. vzor náboženství objektivního, nikoli však konečný a vrcholný útvar. V důležitém článku „Křesťanství nebo Evropa“ vyslovuje jasně přesvědčení, že Evropu může spasiti pouze křesťanství, ale dosavadní církve křesťanské že ustoupí církvi nové, dokonalejší. V církvi kat. viděl jen nepřímé dílo boží, jakousi nádhernou katedrálu, již vybudovala křesťanská morálka a přepychově vyzdobila křesťanská poesie... Křesťanství, jak patrno zvláště z posledních náboženských zlomků, neznamená mu system objektivních, zjevených pravd, nýbrž jen osobní přesvědčení o jsoucnosti boží, jádru to a podstatě světa viditelného, důvěru v boží prozřetelnost a vědomí nesmírné lásky boží, ak se zjevuje Kristem.

Ozdobou knihy, psané, jak u Dra. Langa jsme již zvyklí, jasným, barvitým a výrazným slohem, vědecky klidně a přesvědčivě, je výstižný, s láskou pracovaný překlad „Hymnů k Noci“ a některých úryvků z Deníku Novalisova. *M.*

* * *

Petr Fingal, V reji života. Episody z lidské tragikomedie. Praha 1918.

Spisovatel, jenž má „za sebou“ již dobrý tucet belletristických knih, sám se v doslovu jaksi omlouvá kritice a vysvětluje, že většina prací v této knize byla psána pro besídky a nedělní přílohy denních listův a že jedinou jeho snahou bylo pobaviti čtenáře zajímavými příběhy. Omluvy nebylo zajisté ani třeba: čtenář pozná úroveň povídek i jejich účel, sotva přečetl jedno dvě čísla, a pomyslí si, že nestačí ani k tomu pouhému „pobavení“. Neboť hle, jak „zajímavé“ příběhy na př. vypravuje p. spisovatel: Selce kokrhá slepice. Zabije ji, protože jí kdosi vyloží, že to znamená smrt. Ale když ji uchystá k jídlu, zaskočí synovi kost, takže málem by skutečně zemřel. — Student básník nemůže si nalézti pseudonym: čtyřikrát si zvolí zvláštní jména, ale vždy ihned se vyskytne nějaký zločinec s týmž jménem a kazí mu jeho milostný poměr. — Tři veselé dívky tropí si žerty z nechápavého professora, až si jednu z nich vezme... A tak až na dvě či tři črty vážnějšího obsahu jsou to vesměs nejvšednější příběhy, bez myšlenky i výraznější charakteristiky, vypracované zcela mělce a zběžně. Trapně

působí zvláště, kde se spis. nutí do humoru. Tak třebas v črtě „Když tě vidím, má panenko . . .“, romantické to historii o kaplanu, jenž se zamiloval do mlynářovy dcerky, našel si hned místo nějakého úředníčka a „za půl roku byla svatba“. Tak snadno a rychle to dosud přece nejde!

Marie Majerová, Dcery země. Praha 1918.

Kdo by posuzoval ženu podle povídek Majerové, dospěl by asi ke stejnému názoru, jaký už dávno vyslovili někteří asketičtí spisovatelé a jaký se rád zlomyslně vytýká celé církvi, jež prý tím ponížila ženu. „O dcery země“, volá hrdina poslední povídky, vzpomínaje žen, s nimiž jej život svedl, „vaše city se plazí nízko, vaše vášně vás táhnou do hlubin, kde myšlenka umírá, vaše cíle jsou při zemi. Žijete beze vzletu, jenž očišťuje, bez úsilí, které bystří. Země a hmota více vás poutá než duch a osamělé výšiny . . . Vynikáte pudy a vítězíte tělem . . .“

Takové jsou všechny ženy této knihy: žijí jen animálním erotickým životem, kochají se rády nahlížením do nebezpečných propastí černých vášní, v milostných dobrodružstvích jen „loví vzněty“ a „umlsávají života“, aby pak na konec žalovaly na klamné a prchavé pozemské štěstí nebo se vzdaly pro neovládanou smyslnost posměchu dětí a ulice. Erotická epidemie zachvacuje již sedmiletá devčátka, jež se zamilují třebas do zpupného lokaje („Klíčení“), a tam, kde na dlouho bylo ochranou manželství s nemilovaným starým mužem a přirozené vědomí povinnosti, propuká tím hruběji ve stáří („Zpozdilí“). Lehce a bez výčitek přetrhávají všechny svazky, jakmile náhoda „vykřeše ze srdce nový úsměv lásky“. A prchá-li jedna z nich od mladíka dosud „nevědomého“, je to jen odpor zkažené přirozenosti a nikoli mravní síla. „Nejsem chůva“, volá, když milenec se přiznává, že je panicem.

Spisovatelka hledí na své hrdinky s jakousi odpouštějící shovívavostí: vždyť jsou to jen „dcery země“, osud vložil na ně břímě lásky a nedal jim tak silné vůle, aby dovedly překlenouti propast zla v sobě. Nedovedou toho u ní ani mužové, stávají se často loutkami žen, ale aspoň na konec většinou přece se vzeprou a přetrhávají nehodná pouta: tam, kde žena vrhá se znovu v porobu svých smyslů, muž jí oklamaný odchází pro potěchu na hřbitov k mrtvé matce, oddává se práci, umění nebo honbě za úspěchem, mocí a slávou. Tak chtěla to naznačiti spis. zvláště poslední povídkou, v níž pokusila se k nemalému podivu čtenářovu spojiti osudy hlavních osob čtyř předcházejících povídek. Vypadlo to hodně strojeně, tím více, že druhá její, vlastenecky naladěná část o „kořenech v rodné půdě“ zdá se spíše časovým přílepkem než organickým vývojem. A celá ta umělá konstrukce nenapraví již smutného dojmu, jaký zanechal v naší duši obraz dnešní ženy, nakreslený přece také ženskou rukou.

Felix Téver, U božího oka a jiné povídky. Praha 1919.

Jsou-li v prósách Majerové hybnou silou smysly a rozum, v povídkách F. Tévera (spisovatelky Anny Lauermannové) převládá cit. Je to nejčastěji bolest a smutek plynoucí z nesplněných tuh, jakási tesknota poznání, že život je tak šedivý a neradostný, tak těžký a krutý, že nezbývá člověku, než po marném vzdoru sklonit hlavu a hledat usmíření aspoň v tiché resignaci. Tak v titulní povídce, staromodním to obrázku z malého městečka v krkonošských horách dcera, hrdé, bohaté a zbožné měšťanky lékárnice dlouho hájí svou lásku k panskému osvícenskému písaři, až v jediném okamžiku pozná jeho nečestnou povahu a smiřuje se ve svém bolu odevzdaně s tichou láskou starého dobrého lékaře. Podobný námět zklamané čisté lásky mají ještě dvě kratší povídky: „Šeď v šedi“ a „Obrázek pro dva“. V obou mladí inteligentní mužové zamilují se společně, ale marně do neznámé dívky. Značně nepřirozeně je založen a také dosti nudně proveden staropražský obrázek „A div se nestal“. Mladičký chlapec obchodníka s uměleckými předměty zamiluje se do sochy mouřenínky a když byla prodána, prosí vroucně Bohorodičku na Staroměstském náměstí, aby učinila div a pohnula smějící se sochu k pláči. Ale div se nestal, soška směje se dále. A chlapci se zdá, že milý Bůh, jehož stálou přítomnost cítíval, se vzdaluje. Uchvacuje jej chladná bolest zklamání, „jedna z největších, jež sahá v duši stvořenou k víře...“ Měkké citové tony činí knihu ke konci již únavnou, třebas není v ní vtíravé ženské sentimentality ani realistických neomaleností, v jakých si častěji libuje Majerová. Sloh Téverův jest elegantní, v povídkách z minulého století provanutý půvabem starých dob a zpestřený jemnou drobnokresbou prostředí. Umění spisovatelčino v tomto směru vrcholí v cestopisné črtě „Větrné mlýny na obzoru“, líčící dojmy ze starých Brug.

M.

Knihovna lidu a mládeže.

Vzájemný poměr českých konfesí. Píše Jiří Sahula. Časové úvahy. Periodický měsíčník věnovaný časovým otázkám. R. XXI. Č. 1—12. Hradec Králové 1918. Str. 80. C. 1·40 K.

Za nynějšího protikatolického náporu přijde toto stručné sice, ale jasné a jadrné poučení o českých poměrech náboženských v 15. a 16. stol. velmi vhod nejen ve smíšených krajích, nýbrž i tam, kde se nepřátelské noviny více čtou a předsudky proti katolictví šíří. Nejsou to věci tuze utěšené, ale když se s jiných stran pořád ohřívají a ovšem co jen možno přikrášlují, nutno i našim lidem říci o nich pravdu.

Vrabci na střeše. Humoristické črty. Napsal Frant. K. Hejda. Praha. Str 221. — Hejdův humor je klidný, někdy až chladný. Není ani tuze vynalézavý. Kresbičky této knihy vzaty ze života úřednického i rodinného, vůbec kde je subordinace; jsou tu i

podařené výjevy pouliční a hostinské. Situační komika není všude bez násilností. — Závadného není v knize nic, dospělí čtenáři některé kresby s chutí přečtou.

Václav Štech: Do komína černou křídou. Feuilletony. Praha. Str. 273. — V. Štech má zálibu ve slohu ironickém a sarkastickém. Ten v jednotlivých případech, jest-li vtipný, baví. Ve sbírce po něčem unavuje a nudí. Že ostatně satira Štechova nejednou tne do živého, nutno s pochvalou uznati. Podnětů podává život náš jistě dosť, život literární, umělecký, hospodářský i vůbec společenský — ze všech těchto odvětví si Štech vybírá látku. Zvláštní oddíl nadepsán „Pražské nezabudky“ (opět po čase čteme to zapomínané slovo), ale pražské jsou vlastně i jiné kresby v prvé části. Prostě popisné jsou obrázky z Riviery, pošklebná satira na chvalozpěvy o Dansku a Islandě ozývá se opět v oddíle „Co se děje na Islandě“. — Závadného není v knize nic. Prostým čtenářům však právě nejpovedenější místa byla by nesrozumitelná.

Rozhled

náboženský.

S j e d n o c e n í v ý c h o d n í c h c í r k v í a n o v ě z ř í z e n é P o n t i f i c i u m I n s t i t u t u m O r i e n t a l e. Jde o jednotu tolika církví odloučených od věčného Říma, „ad quam ecclesiam propter potiorem principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam“ (Iren.), „quae occidentem totum devincit salutari doctrina quemadmodum par est, ut quae universis praesidet“ (Řeh. Naz.), církví kdysi tak slavných, jejichž biskupové byli sloupy víry a ozdobami křesťanského písemnictví, církví, které ještě nyní vynikají bohatou liturgií, uctívají svátostného Spasitele a matkou mají Bohorodičku, jejichž věřící namnoze vyznačují se ještě zbožností a pevnou věrou.

V živé jest ještě paměti, co z posledních tří papežů v této věci zvláště Leo XIII vykonal. Pro nás Slovany především důležitou byla encyklika „G r a n d e m u n u s“ ze dne 30. září 1880, ve které zásluhy soluňských bratří velebí a svátek jejich na celou církev rozšiřuje. Po vydání této encykliky, v níž Leo XIII poprvé vřelý svůj zájem o východ projevuje, neminulo ani roku, ve kterém by tento papež nějakým způsobem péči svou o východní církve nebyl ukázal. Zmiňujeme se tu jenom o zřízení nových kolejí v Římě pro chovance církví východních a sjednocených: armenské, řecké, maronitské, rusínské, o péči sjednocení afrických Koptů a znovuzřízení jich hierarchie, o snahách po povznesení a reformě staroslavného řádu Basiliánů, zavedení svátku apoštola unie sv. Josafata pro celou církev, zřízení komise kardinálů „ad reconciliationem dissidentium cum ecclesia fovendam“, zvláště pak připomínáme encykliku „O r i e n t a l i u m d i g n i t a s e c c l e s i a r u m“ ze dne 30. listopadu 1894, v níž papež východní církve chválou zahrnuje, všecko, co posud pro východ učinil, stručně shrnuje, a řadu disciplinárních předpisů pro missionáře na východě působící uděluje.

Nedlouhá poměrně doba pontifikátu P i a X vykazuje celou řadu dalekosáhlých a pronikavých akcí v nejrůznějších oborech církevní disciplíny a církevního života. Avšak při všech svých nejrozmanitějších starostech nezapomněl ani tento papež úplně církve východní.

Ve svém listě k biskupům církve východní ze dne 26. prosince 1910 projevuje svou vřelou touhu, „ut cito dies illucescat, tot anxiis sanctorum virorum votis exoptatus, quo penitus a fundamentis subvertatur murus ille, qui duos iam diu dividit populos.“ Svůj zájem o východ a svoji přízeň ukázal Pius zvláště r. 1908 při příležitosti oslavy výročí úmrtí sv. Jana Zlatoústého. O jeho péči o církve východní svědčí dekret ze dne 14. září 1912 o přijímání dle západního nebo východního obřadu, vřelý list k patriarchovi a biskupům armen-

ským ze dne 30. července 1911 ustanovení zvláštního biskupa pro sjednocené Rusíny v severní Americe a j.

Neblahé poměry válečné bohužel nedovolily nynějšímu papeži posud rozvinouti větší činnost na venek. Ale vše zdá se tomu nasvědčovati, že snahy o unii v jeho plánech zaujímají jedno z nejpřednějších míst.

Hned druhého léta svého pontifikátu povolal Benedikt XV do sboru kardinálského známého horlitele pro unii a dlouholetého redaktora odborného časopisu římského „Bessarione“, Msgra Mikuláše Marini.

Dne 1. května 1917 vydáno papežem pro sjednocené církve východní důležité „Motu proprio de s. congregatione pro ecclesia Orientali.“ Papež chválami zahrnuje slavné kdysi církve východní a slavnostně prohlašuje, že apoštolská stolice a církev, která „není ani latinskou ani řeckou ani slovanskou, nýbrž katolickou“, západní i východní církve stejnou láskou a přízní obejímá a ničeho více si nepřeje než aby odloučené dítky zase k matce se navrátily. Na důkaz této přízně papež na místě kongregace „pro negotiis ritus orientalis“, posud s kongregací „de propaganda fide“ spojené a nyní právě tímto „motupropriem“ zrušené zvláštní kongregaci „pro ecclesia orientali“ zřizuje. Prefektem jejím má býti vždy papež sám. Ku kompetenci její náležejí všecky záležitosti týkající se buď osob neb disciplíny neb obřadů církví východních, a to i tehdá, když jsou to záležitosti a spory smíšené, t. j. které se týkají též osob neb věcí církve západní. Kongregace má všecky výsady a pravomoci, které jiné kongregace mají pro západ. (Bessarione 1917, 397.)

Zřízením zvláštní, od propagandy zcela neodvislé kongregace, chtěl papež, jak sám ve svém listě praví, umlčeti podezření výchoďanů, jakoby církev západní sjednocené výchoďany považovala za méněcenné nebo nad nimi chtěla panovati.

Doplňkem tohoto motuproprio a zároveň dalším krokem papežovým na začaté cestě snah o unii byl nový list „Motu proprio de instituto Pontificio studiis rerum orientalium provehendis“ ze dne 15. října 1917, ve kterém se ohlašuje zřízení zvláštního ústavu v Římě „ku pěstování vyššího studia věcí východních“, na němž by jednak západní církve bohoslovci nauku, obřady, dějiny církve východní poznávali, jednak odloučeným výchoďanům příležitost se poskytla nauku církve římské u samého pramene seznati. V listě papež zároveň v hlavních rysech popisuje zařízení a učebný plán ústavu.

Úmyslem sv. Otce nejprve bylo ústav ještě na podzim téhož roku otevříti.

Ale tomu překážela hlavně válka stále ještě zuřící; nebylo možno ani dostatečný počet žáků očekávati, mnozí z profesorů nemohli ještě do Říma přijíti, a také úprava domu pro ústav určeného jenom pomalu pokračovala.

Jakmile však nastalo příměří, akademie na výslovné přání pa-

pežovo byla zahájena, přes to že ještě mnoho překážek v cestě stojí. Dne 9. prosince 1918 bylo první vyučování.

Ústav umístěn jest ve starobylém, nyní účelně upraveném paláci „Palazzo dei Convertendi“ na náměstí „Piazza Scossacavalli“, které jest asi uprostřed ulice „Borgo Vecchio“, spojující Tiberu s náměstím svatopeterským. V témže domě má své sídlo i nově zřízená kongregace. Palác byl vystavěn z velké části od Bramanteho, r. 1517 byl zakoupen slavným Raffaelem, jehož pokoj, kde prý i zemřel, se tu ukazuje. Budova byla častěji přestavěna a dostala se koupí do rukou sv. Stolce. Od r. 1665 palác byl určen papežem za příbytek a útočiště těch, kteří z bludařství na církev katolickou se chtějí obrátiti a ve víře katolické mají býti vyučováni (odtud jméno). Správcem ústavu byl poslední dobou vždy majordomus paláce vatikánského, a býval tu dříve ustanoven i zvláštní katechista. Nyní ovšem pro změněné poměry původní účel stal se téměř illusorním a dům byl z větší části pronajat. (O. p.)

Způsoby veřejné a soukromé bohocty v církvi katolické pěkně srovnává Dr. R. Quardini v Musica sacra (1919, č. 2.) „Liturgie má styl v přesném slova smyslu. Nevyjadřuje přímo individualního života, ani svými myšlenkami neb slovy, ani pohyby, úkony nebo nářadím bohoslužebným. Srovnejme na př. mešní modlitby nedělní s modlitbami nějakého Anselma Cant., Bonaventury a Newmana, pohyby kněze u oltáře s bezděčnými pohyby modlícího se, když se mní nebýti pozorován. Srovnejme předpisy církve o výpravě oltáře, rouch a nářadí s tím, jak lid své kostely zdobí aneb jak za náboženských příležitostí se obléká. Srovnejme nápěvy řehořského chorálu s lidovou duchovní písní. Vždycky jest v liturgii způsob náboženského výrazu do jisté míry zbaven své individuelní určitosti a do všeplatnosti povýšen, stupňován, uklidněn, typisován“.

Příčiny: Dlouhověkostí se mnoho obrousilo, vytříbilo, přizpůsobilo. Dále působila rozvaha zpovšechňovací, dogmatické myšlení. Konečně působila tu zvláštní, ke slohovosti v přímém smyslu směřující povaha řecko-latinského ducha.

Tyto příčiny pak rozhodovaly nikoli v soukromé bohoctě jednotlivce, nýbrž ve velkolepém celku církevní jednoty, jejížto zřetel obracel se po přednosti k hodnotám nadsvětovým, věčným, a vedly takto k vytváření monumentalního slohu náboženského, jak jej máme v církevní bohoslužbě, přesně dle liturgických předpisů konané. A tato stylovost sesílena ještě úřední bohoslužebnou řečí, řečí mrtvou, a tedy více méně cizí (latinskou, starořeckou, staroslovanskou atd.)

Tento nepopěrně vznešený, k obecnosti a k nadlidství směřující ráz církevní bohoslužby imponuje i těm, kteří se jí neúčastní „v duchu a pravdě“, imponuje a povznáší svými uměleckými i metafysickými prvky a jich souladem.

Avšak, praví G. dále, právě v těchto vlastnostech, jimiž se officielní bohoslužba jaksi vymyká duševné rozpolcženosti jednotlivce, je pro něj také vážná nesnáz i závada: má to býti jeho bohocta, a ona ve své společenstevní typičnosti jest mu, jeho osobní potřebě jaksi příliš volná, nepřiléhavá, nevyjadřující právě to, co by on rád jejími úkony a slovy vyjádřeno míti chtěl. Jest mu proto jaksi příliš chladná, schematická, málo citová.

G. zvlášť upozorňuje na nedorozumění, jakoby v bohoslužbě katolické postava Spasitelova, jeho život a nauka příliš byly vyzdviženy a vzdáleny z prostředí Boha-člověka, zpodobeného nám ve všem vyjma hřích; tak protestantismus vytýká církvi, že na místo životného Krista postavila ztrnulý dogmatický pojem. Ale to již učinilo Písmo samo, vytknuvši v této božskolidské osobnosti zřetelně oba rysy, ne však pouze aby Boha snížilo na člověka, nýbrž také naopak člověka pozvedlo k božství. Naše liturgie pak nejen život jeho připomíná, jako na př. protestantská večeře Páně, nýbrž dává jej znovu prožívati. A úkol bohoslužby jakožto úkonu náboženského jest především ten, aby mysli lidské k onomu jednomu potřebnému, k věcem nebeským, božským povznášela — ovšem na základě podmínek lidsky životních, pozemských.

Nebylo by správno, dí G., stavěti obojí stránku, společné stanovené bohoslužby a osobní sklonnosti proti sobě: obojí nutno uvésti co nejvíce v souhlas a soulad. Jakým způsobem, to ovšem není tak snadno vymeziti. „V liturgii, praví G., duše učí se pohybovati v širém, objektivním světě náboženském“, „v liturgii nabývá duše toho »velikého slohu« náboženského života“. Vedle veřejné e společné bohoslužby nutno pěstovati i soukromou — by jedna druhé dodávala jednak citu a vroucnosti, jednak důstojnosti, aby bohoslužba nestala se jednak chladným obřadnictvím, jednak hrou osobních nálad a nápadů, jež by vedly k výstřednostem fanatismu a zmatkům duší.

G. myšlenek svých nerozvádí dále se zřetelem na různé reformní návrhy, ale můžeme si sami leccos domysliti. Co do uplatňování osobních nálad a sklonností proti bohoslužbě víme, jaký kříž měl již apoštol národů se svými Korinťany (srv. 1 Kor hl. 11 d), a zkušení také vědí, có by náš dobrý lid na př. z kostela nebo z bohoslužby udělal, kdyby se jeho zálibám ve všem povolilo.

U vzdělanců znamenati tu jakýsi rozpor. Jednak žádají, aby bohoslužba byla důstojná, jednak aby byla národní, lidová. Cestovatelé po Italii pohoršují se tamními způsoby pobožnosti, ačkoli jsou to způsoby ryze národní. Též u nás pohoršují se, když lid sám sobě ponechán modlí se a zpívá po svém (v kostele i venku, o poutech atd.) Naproti tomu jest jim bohoslužba příliš úřední, nudná, není-li spojena s hudbou. Tytéž kathedrály s okázalými obřady, s oblaky kadidla, s mystickým přítmím atd. — jak básníci je někdy líčívají — jsou jim jinak zase chladným mramorem, bohoslužba zdlouhavým obřadem, jenž duše nenadchne a pod.

Jisto jest, že bohoslužebné obřady nutno sblížiti s porozuměním a cítěním člověka, jemuž mají býti prostředkem „pozdvižení mysli

k Bohu“. Avšak neméně jisto jest, že člověk má sám k tomu přispěti aspoň poněkud dobrou vůlí a pozorností. Je tu potřebí jakési o b ě t i svých vlastních soukromých požadavků, jež by umožnila splynutí s nábožným zájmem obecnosti, shromážděné neb aspoň duchovně zastoupené při veřejné bohoslužbě. Umělecké dílo žádá jakéhosi vcítění a prožití, k němuž ovšem také svou částí navádí a je usnadňuje. Veřejná bohoslužba pak je také jakési umělecké dílo, ovšem zcela zvláštního, svého druhu, a ve svém druhu jediné, nečelící k pouhé illusi, nýbrž k upřímnému prožití, a i k ní třeba přinésti jakýsi zájem, nikoli kritický, nýbrž oddaný, neosobivý.

Stoupence našeho názoru nemálo skličuje, že vzdělanci veřejných bohoslužeb se tolik straní, a tito zase posměšně mluví o „chudých duchem“. Kdo tak trochu toto jejich „bohatství ducha“ zná, mimoděk vzpomene si na ono apokalyptické: „Pravíš: jsem bohat... a nevíš, že jsi ubohý a bídný a chudobný a slepý“ (Zjev 3, 17), totiž právě v otázkách nejvážnějších, u nichž opravdu blaženější jsou chudí duchem, pokud totiž svou potřebu obcování s Bohem a v Bohu cítí a uznávají. Komu bohoslužba ničeho neposkytuje, toho třeba jen politovati. A možno sice žádati, aby se zevnější tvářnost její požadavkům na př. vzdělanců přizpůsobila, ale co do jádra nutno také vysloviti, že oni se mají přizpůsobiti jí, má li to býti skutečně jejich bohoslužba a bohocta. A i kdyby vzdělanec na př. na venkově nenašel v oněch nepodstatných částech bohoslužby (kázání, zpěvu atd.) nic, co by jemu vyhovovalo, podstatná část zůstává i pro něj v plné platnosti, a co do ostatních oněch částí vykonává on bohulibý skutek náboženské i společenské družnosti, sebezapíravé lidumilnosti.

Povinná a církví přikazovaná bohoslužba ukládá zajisté jakési břímě lidské pohodlnosti — jako každá povinnost! Duchovním správcům náleží povinnosti té v mimotních věcech neztěžovati. Ale zprostiti jí nikdo nemůže, ani Bůh sám, neboť jak jest Bůh, tak samozřejmé jest i bohoslužba, kterou církev jen vhodně upravuje. Návrhy tu a tam činěné, na př. mše sv. v neděle a svátky na večer a pod., sotva by se potkaly se žádoucím výsledkem.

Jak praveno, katolická veřejná bohoslužba, zvláště mše sv., v jádře svém jest úkon objektivní, působící spasně nejen pro účastníky podle jejich osobní disposice, ale i pro veškerenstvo; není tedy účinek její tolik závislý na subjektivních předpokladech, jako na př. jen u kázání slova božího (v protestantismu). Přes to však nutno i v ní počítati s touto subjektivní stránkou, aby bohoslužebné úkony i na ni působily. Nové návrhy v Čechách slibují si příliš mnoho od p o č e š t ě n í textův. U svátostí a svátostin beze sporu by mnoho prospělo, ač ovšem ve smíšených farnostech třeba pamatovati na obojí národnost — kdo by toho nečinil, dopouštěl by se protikřesťanského násilí, tak jako se činívalo nám. U mše sv. jest věc obtížnější, jelikož texty její jednak nepronášejí se obecenstvu slyšitelně, jednak nepřiléhají — dle vývoje obecenstvu méně známého — k úkonům z původních až dosud zachovaným.

V Praze navrhuje znalec slovanské, t. j. slovanským jazykem konané liturgie, aby se jen epištola a evangelium předčítalo česky. Předpokladajíc lepší výběr těchto perikop a to, že by i ve větších kostelích celebrantův hlas od oltáře mohl býti všude slyšán, budiž. Ale nějakého zvláštního významu nyní, kdy máme náboženské vyučování ve škole a gramotné obecenstvo v kostele, tomu přikládati nelze. Mnohem důležitější jest, aby obecenstvo mělo dobré modlitební knížky, a aby jich umělo dobře používati; k modlitebním knížkám pak po přednosti bych přičetl květobor z Písma, jehož vůbec nemáme. Modlitební knížkou a zpěvníkem dosahuje se onoho sblížení mezi bohoslužebným úkonem a účastníky jeho, o němž nahoře mluveno; je to — jinak ovšem nepřirovnávajíc! — jako program na koncertě. Není snad šílenou myšlenkou, že by i v kostelích, zvláště městských, příliš pohodlným pánům takové „programy“ mohly býti půjčovány nebo prodávány. Učili by se modliti!

Ještě mnoho jiných podrobností bylo by se za té příležitosti dotknouti, jmenovitě co do ústředního bohoslužebného úkonu v náboženství katolickém, formuláře mešního, jenž, jak nahoře zmíněno, jest pozůstatkem z vývoje jen odborníkům známého. Měniti jej dle nynějška znamenalo by úplný převrat v části přípravné i závěrné, jak co do pohybů celebrantových, tak i co do textů. Možná, že za nějakého papeže, jakým byl Pius X, i na to dojde, ale naléhavé to není, zvláště ne při tiché mši svaté.

Slavně konaná liturgie mešní, na přiměřeném místě, s přiměřenou výpravou, má do sebe cosi velebného i povznášivého i pro estheta, vnímavého pro ladnou pestrost a theatrálnost, zvláště když přidruží se přiměřený zpěv a hudba, a též u oltáře se pěkně zpívá, což ovšem není každému dáno. Ale pompa tato nebývala a nebývá vždy také nábožensky pro každého povznášiva. Jmenovitě pak obřady t. ř. pontifikalní na zbožnou mysl nepůsobí daleko tak účelně, jak se za to mívá. Vždyť jen nekritická naivnost může věřiti, že symbolismus, jaký se některým částem jejich přičítá (na př. oblékání, úklony atd.), také na diváka tak působí, jak jest v knihách vypsáno, a že části ty jsou původu náboženského, a ne pansky dvořanského.

V těch i v jiných věcech obvyklé nazírání jest příliš tradiční, upevňováno jsouc nekritickými učebnicemi, jež ve všem, jak to je, spatřují tradici posvátnou, o níž nesmí se říkati než jako v hexaemeru, že je to velmi dobré; tak jest i s úpravou žaltáře a breviáře, tak i s obřady. Ale ovšem neradno zase všeho měniti s chvilkového hlediska subjektivního, kde není vážných důvodů věcných.

Přemnoho záleží na osobě liturgově, jak si při liturgii počíná. Rubriky, jak známo, předpisují mu, což ostatně samozřejmo, pohyby vážné, přesně odměřené, beze vší affektace a theatrálnosti, zcela ve smyslu hořejších vývodů, jelikož nejde tu o jeho pobožnost soukromou. Mnohému a mnohé líbí se snad více, když kněz povolí více své živější letoře, a i v hagiografiích takové chvály se vyskytují. Předpokládá se, že živějšími posunky jeví se i větší vroucnost, tak jako na př. u řeč-

níka. Avšak toť příliš osobní: co jedněm by se líbilo, druhé by odpuzovalo, a v bohoslužbě má prostředník přece jen ustoupiti do pozadí, an nekoná díla svého, nýbrž dílo boží, svěřené. Čtenáři zajisté také si na př. všimli tu a tam poznámky v popisech pohřebů, jak prý urážělo „truchlící pozůstalé“, že kněz pohřební obřad koná tak lhostejně, apathicky... Možná, že někde se chybuje nedostatkem jemnocitu — letory jsou přerůzné — avšak žádati snad, aby kněz nebo zpěvák se dal s jinými do pláče, jest přece nemístné.

Za nynější reformní horečky s bolestí pozoruješ, jak nesoudně a ukvapeně se přijímají za východisko reforem raději pomluvy katolických věcí než ono jedině správné měřítko: čest boží a spása duší. Náboženské sebevědomí naše namnoze tak pokleslo, že místo reformy ze sebe, z nitra církve, především každý sám ve svém žití a působení duchovním, hledají náboženského pokroku v náhražkách, protože tomu neb onomu jinověrci neb nevěrci to neb ono se u nás nelíbí. Jsou tu jistě, jako ve všech lidských zřízeních věci zastaralé, nevhodné, jež nutno opraviti. Ale bláhové by bylo očekávati, že nepřátele tak nebo i zadáváním nezadatelného odzbrojíme: nebude jednoho, najde se něco jiného, neboť káže tak soustava, jež nechce nápravy, nýbrž zničení — na to nezapomínejme!

*

O dějinách liturgií pracuje se v novější době, kdy věda dějezpytná tak se povznesla, zvlášť úsilovně ve Francii a v Němcích. Dle zásady lex orandi lex credendi vzchází odtud mnoho světla také na dějiny názorů věroučných a mravoučných, a potud práce takové nutno vřele vítati. Jinak ale ukazují ony také, kolik zbytečného formalismu, ba byrokratismu v zákonodárství liturgickém bujelo a bují; stačí jen poukázati na ustavičné změny posledních let, v nichžto se prozrazuje sice přesvědčení, že příliš dlouho věci ty zanedbávány, jimiž však pořád ještě nepřikládá se sekera na kořen, totiž aby se knězi a lidu dostalo pořádného textu biblického, úřední formuláře pak, zvláště v breviáři, upravily se tak, aby poklady biblické jimi se otevřely a v duchovní správě mohly býti zužitkovány, v rozjímání a v homiletice. Tedy: řádný text Písma a řádný jeho překlad, breviář v řeči pastorační, úprava kalendáře atd., a za to co nejméně nových předpisů, jejichžto spoustou jsme přímo zaplavováni! Kdo v tom nežije, zhrozil by se, kolik důvtipu a práce se vyplýtvá na předpisy, jak se má kněz modliti. Obyčejná vytáčka, že to vše jest pro choro, není právě než vytáčkou. —

Nový orgán pro studie liturgické založil teď saský provinciál františkánů Dr. Beda Kleinschmidt, tedy člen řádu, v němž obřadní formalismus podle vůle zakladatelovy neměl býti příliš pěstován. Ustanoveno vydávati sbírku Corpus liturgicum a vedle ní Liturgische Zeitschrift. Doufejme, že příslovná německá důkladnost, jak dosud přispívala k udržování korrektnosti, tentokrát zase přispěje k odklizení přežitků i v liturgii, zvláště až nastane čilejší spojení se středem katolictví a obnoveny budou misijní práce na vý-

chodě. Kritika pramenů by vytříbila i nejeden formulář nyní obvyklý, jistě ne na škodu věci.

*

Pře Husova. (O.) Jak sám Fr. Palacký uznává, šetřil sněm Kostnický přesně všeho, co právní řád předpisoval, ano že všemožně dobrou vůli svoji osvědčil, aby mistra od nezbytného rozsudku a následkův jeho zachránil.

V té snaze byli svorni kardinálové, biskupové, praeláti i doktoři; zvláště se o smíření Husa s církví na základě formule co možná nejmírnější opět a opět přičiňoval jeden z praelátů, jejž Hus sám „Pater“ nazývá.

Všechna líčení tedy, která perem nebo štětcem předvádějí čelné členy sněmu jako nějaké zuřivce na Husa se sápající, jsou jen výtvorem husí fantasie.

Sněm sám ve svém dopise k národu českému ze dne 26. července 1415 podává zprávu, kterak s nešťastným mistrem v Kostnici se jednalo; když byl naznačil, že učení Husovo čelilo ku zničení veškeré kázně a víry, pokračuje: „Začali jsme soud s Husem, a tu jsme shledali předně z knih jeho a ze svědectví, kterých nižádnou měrou odmítnouti nelze, že jádro víry ruší, a že hleděl lid ku svému zlořečenému náhledu navésti. Vizte pánové šlechetní a urození, že jsme záležitost Husovu svěřili k pilnému vyšetření sboru kardinálů, praelátů a mistrů, kteří ho vícekráte vyslýchali, dáno mu taktéž vícekráte veřejné slyšení a shledáno, že mnohé věci držel víře protivné, ano i nemotorné.“ [1]) Ač prý se ukázalo, že jest urputný a tvrdošíjný, přece vše vynaloženo, aby se k církvi navrátil a tak svou duši učinil spasenu. Nechtěli prý, aby byl odpraven, ale snažili se vší silou, aby ho na živu zachránili, ač bylo vše nazmar. Čím byla větší a usilovnější jejich snaha, tím prý se stával Hus zarputilejším. A tak nebylo zbytí, než aby byl odsouzen, s úřadu kněžského složen a degradován, i světskému rameni odevzdán. (Palacký, Docum. 568, n. 81.)

Neméně rozhodně třeba odmítnouti též názor, jako by byl Hus odsouzen nespravedlivě ze msty proto, že prudké nájezdy činil na duchovenstvo a jeho mravní poklesky ostře bičoval. Pro akademické řeči svoje a promluvy synodální, jež měl ku kněžstvu, od nikoho nebyl pronásledován. Do sporu dostal se teprve, když na duchovenstvo útočil v lidových kázáních v kapli betlemské.

Ale pro to by v Kostnici nebyl býval odsouzen. Odsouzen byl pro 45 článků Viklefových. Nesmíme ovšem zapomínati, že 30 článků, pro něž byl odsouzen, nepodávají jasného obrazu jeho nauky. Nejsou upraveny soustavně, nýbrž podle tehdejšího obyčeje jen vyňaty ze spisů jeho a ze žalob naň vznesených, některé z nich neliší se od sebe obsahem, jiné jsou jen pobuřlivé, nikoliv kacířské a není v nich soustavy učení Husova. Zcela pravověrné bylo učení

---

[1]) Hefele Conciliengeschichte VII, str. 252 a 259.

Husovo v nauce o Bohu, o Kristu, o vtělení a vykoupení, o ospravedlnění, o mši a eschatologii. Také učení o svátostech je celkem katolické. (Sedlák u. d. str. 374 d.) Blud Husův, jenž podstatně na pseudoaugustinismu Viklefově závisí, záleží v tom, že učinil středem své dogmatiky praedestinaci, která by všecku mravní svobodu ohrožovala. Církev je dle něho výlučně souhrn předurčených (praedestinatorum universitas) a člověk nestává se jejím údem křtem, nýbrž pouze předzřízením. Tím ovšem popřena byla viditelnost církve a její autorita.

Proto také popřel Hus božský původ primátu. Petr nebyl a není hlavou církve katolické, nýbrž toliko Kristus sám. Důstojnost papežská má původ svůj jen z císařské přízně a moci, papež nemá moci zákonodárné, soudní a výkonné. Církevní tresty, a zejména klatba a interdikt, jsou vynálezem ďáblovým, jímž sobě antikrist národy podmaňuje a boží slovo zkracuje a o svobodu olupuje. Kněz i jáhen může kázati a úkony příslušné vykonávati bez autority papežovy anebo biskupovy, kdy chce a kde chce, ano i proti vůli papežově, nic se neohlížeje na klatbu — neboť autorita ku kázání slova božího přímo z Boha jest. Poslušnost církevní odporuje Písmu sv. a je toliko hierarchickým nálezkem. Jeden každý má právo pomocí Písma, které se tím stává předním pramenem víry, souditi, zda rozkazy papežovy shodují se s rozkazy Kristovými čili nic a dle toho může zaříditi poslušnost nebo neposlušnost svou. Církev a zvláště papež u věcech víry a mravů není neomylný, a zejména papež není neklamný u výkladu Písma sv.

Jak vidno, je nauka Husova o církvi úplnou anarchií, neboť na jejím základě jest uskutečnění společnosti církevní zhola nemožno.

A jako revoluční, fundamentálním pravdám katolickým odporující jest učení jeho o církvi, tak nebezpečná a podvratná je také nauka Husova o společnosti občanské. Jako ztrácí dle Husa kněz, biskup a jáhen pro hřích smrtelný právo na kněžství, biskupství a jáhenství, tak ztrácí také velmož a král, který zatvrzele v hříších smrtelných trvá, právo na panování a vládu svou, a je tedy panovníkem a králem pouze dle jména, ne však ve skutečnosti, po zásluze (quoad meritum). Jaké důsledky neobsahuje v sobě tato zásada! Jaká nebezpečenství pro společenský řád! Zda tím není ohrožena každá státní moc a každý vladař aspoň co do jistoty a oprávněnosti moci své?

A neméně ohrožuje Hus právo majetkové naukou, že principem oprávněného majetku soukromého je stav milosti boží; proto pozbývá člověk hříchem smrtelným práva na majetek pro ten čas, ve kterém trvá ve svém hříchu. Není třeba dlouhého výkladu, že v takovéto theorii spočívá podvrat celého soukromého práva a jeho jistoty, a jaké hrozné následky by míti musel i jen pokus použíti těchto zdánlivě z nauky křesťanského náboženství odvozených zásad za pravidlo při vybudování nového společenského řádu!

Nemůže tudíž nikdo rozumně popírati, že zakročení proti takovýmto nebezpečným naukám, které stejně všecek církevní a státní řád podvracely, ba anarchii v církvi a státu činily trvalou, bylo činem sebe-

obrany, politickou nutností se strany církevní i státní. Důsledky antisociálních nauk, jež Hus hlásal, ukázaly se záhy v revoluci, ve které idea demokratické republiky a společenského řádu vybudovaného na podkladě kommunistickém prakticky účinkovati počala a nemožnost provedení shroucením společenských řádů v Čechách ukázala.

A což Hus toho nijakž nenahlédl? Zdá se, že se ho dotkla milost boží, aby jej k návratu do lůna církve pohnula, neboť přičinil k některým ze zavržených 30 vět poznámky, s nimiž dotčené věty jsou plně katolické, tak že kdyby byl při nich setrval a důsledně jednal, byl by musil autoritu církve uznati a jí se podrobiti.

Proč tedy Hus neodvolal, nýbrž dovolávaje se svého svědomí a stavě se na zásadu budoucího protestantismu, stále jen žádal, aby byl vyvrácen z Písma, aniž kdy řekl, kdo by měl o pravém výkladu Písma rozhodovati? Příčiny jeho neústupnosti, se kterou na svém učení trval, spočívají v jiných činitelích. Sem náleží především jeho roztrpčenost, že sněm odsoudil všecky spisy jeho, i české ku spálení, a dále skutečnost, že odvolá-li, bude nevýslovně pokořen přede vším křesťanstvem a že tím vyzná, že bludné učení hlásal lidu českému, šlechtě, dvořanínům, ano i králi, že tedy všechna autorita jeho u lidu klesne a bude podvrácena a duchovně odpravena. I volil Hus ne odvolati a raději tělesnou nežli společenskou smrt podstoupiti. Zapomnělť Hus na pokoru, ku které v synodálních řečech duchovenstvo vybízel, a zůstal v pýše své.

Podle toho je těžko za to míti, že zemřel Hus za své přesvědčení, neboť jest jisto, že již v Čechách stran svého učení z Viklefa kolísal a že v Kostnici hned při prvním výslechu o 45 článcích Viklefových velmi opatrně a málo upřímně odpovídal, že poznámkami ke třiceti větám od Viklefa se odchyloval, ano že zvláště dopisem svým ze dne 27. června 1415 na universitu pražskou beze všeho vyznal, že v třiceti kusech sebraných a i ve spisech jeho jsou také smysly křivé a těch aby nedrželi. To všecko se dálo v posledních dnech jeho života, kterakž by se tedy smělo o něm tvrditi naprosto, že zemřel za přesvědčení své?

Zůstává tedy jenom fráse, že Hus umřel za individuelní svobodu mínění, odevzdav do rukou jednotlivců Písmo, aby sobě odtud učinili svobodný, na autoritě nezávislý výklad, čemu by měli věřiti a tak svůj život zaříditi. Francouzský socialistický historik Louis Blanc (Historie de la Révolution française t. I. hl. 1.) vidí v Kostnici první akt velikého zápasu mezi církví a revolucí, mezi autoritou božskou a individualismem lidským a Palacký dí o této věci: „Jím pak (Husem) počal se nový věk v dějinách křesťanských, kdež náboženství a víra, přestavše !) se zakládati na pouhé autoritě hierarchické, staly se pokladem duší a myslí svobodných, a kde přesvědčení lidské i svědomí mělo ne tak vnějším návodem, jako vnitřní snahou dle Písma a rozumu se vzdělávati.“ Palacký vyslovil zde stereotypní frási o protestantské zásadě, že je Písmo jediným a výlučným pramenem náboženství křesťanského, a že každý má právo podle svého

smyslu je vykládati. Že je tím vyslovena revoluce naproti veškeré církevní autoritě, právě v Písmě opět a opět zdůrazněné (Kdo vás slyší, mne slyší... Cokoli svážete na zemi, bude svázáno i na nebi... a m. j.), a že podle takové zásady nebylo by potřebí ani superintendentův ani pastorů, Palacký nedoložil.

Jak blahodárně působila tato negace autority v Čechách, dokazují dějiny bouří husitských, jakož i okolnost, že po pěti letech upálení Husova uznali za dobré mistři pražští, kteří strhli na sebe autoritu papežovu stran rozhodování u věcech víry, omeziti svévoli u výkladu Písem svatých.

Co tedy v tomto procesu revidovati? Kdyby se církevní sněm sešel dnes a měl o nauce Husově souditi, rozsoudí jistě docela stejně jak rozsouzeno před 500 let. Vláda světská ho sice neupálí, ale kdyby se pokoušel svůj názor o státní moci a majetku šířiti a k provedení jeho vybízeti, postaví jej i nynější husitská republika pod policejní dozor. O tom nemůže ani v Praze býti pochyby.

*

Při křížení mrtvých, pokud je Písmo zevrubněji popisuje, znamenati jakýsi snad ustálený obřad, jemuž obdobný popsán také v liturgii babylonské (S. Landersdorfer v Ztschr. f. kath. Th. 1918, 842 dd.)

V celém Písmě vypravováno o 7 takových zázracích; z nich tři vykonal sám Spasitel — pouhým slovem neb dotknutím, jeden Eliáš (na synu vdovy ze Sarefty, 1 Král 17, 21), jeden Eliseus (na synu ženy Sunamské, 2 Král 4, 34), jeden ap. Petr (Tabitha, Sk ap 9, 40) a Pavel (Eutyches v Troadě, Sk ap 20, 10). Obřad nejobšírněji popsán u Elisea: prorok položí se na mrtvého chlapce, svá ústa, oči, ruce na jeho; stručněji ale podobně zní popis u Eliáše a sv. Pavla. Pěkně tu znázorněno jakoby sdělení života přilnutím těla živého k mrtvému.

V zaklínacích formulích babylonských rovněž bůh Ea klade ústa svá na ústa knězova, by mu sílu svoji sdělil, jako naopak jinde vyslovena hrozba, by demon nekladl úst, hlavy, ruky a nohy své na tyto údy člověka, „syna svého boha“, t. j. nezmocňoval se ho, neposedl ho.

Tím by byl zjištěn opět jeden zvyk neb obřad, jenž prokazuje spojitost náboženských názorův israelských s babylonskými.

Ale naproti výstřednímu panbabylonismu, jenž před několika lety začal ovládati badání starosemitské, nejnovější kritika vede si poněkud střízlivěji. Na doklad uvádíme, co praví münsterský prof. Karge ve svém díle o předhistorické vzdělanosti Palestiny a Fenicie (I. sv. sbírky Collectanea Hierosolymitana): „Palestina v třetím a v prvé polovici druhého tisíciletí jest co do vzdělanosti hmotné ve styku ne tak s Babylonií jako se světem Egejského moře a s Egyptem. Jest orientována více na západ a jihozápad než na sever a východ“.

Starosemitské (starofenické) písmo, jež K. taktéž odvozuje z Krety, zdá se však spíše poukazovati na původ z Egypta.

K. též odmítá původ palestinských dolmenů (megalithových hrobů) z Babylonie, snaže se dokázati, že jsou původu domácího, vzniklé vlivem rostoucí víry v duši.

*

Brněnský biskup Lachenbauer o josefinských změnách. (Č. d.) I. Die Religion, dieses himmlische Band des gesellschaftlichen Lebens, diese hl. Grundveste der zeitlichen und ewigen Wohlfart, erlitt keinen geringen Nachtheil, nicht durch die Absicht, sondern durch die widrigen Folgen mancher Anstalten, und zwar:

1. durch die eingeführte Preßfreyheit. Um die Wahrheit in ein helleres und allgemeineres Licht zu setzen, Irrthümer, Vorurtheile und Mißbräuche desto leichter und geschwinder zu ersticken und überhaupt der Aufklärung ein größeres Feld zu öffnen, wurden die Schranken der Zensur erweitert. Allein dadurch geschah es, daß die österreichischen Staaten nicht nur allein mit vielen der Religion und den guten Sitten schädlichen Büchern aus dem Auslande, sondern auch mit einer unbeschreiblichen Menge von inländischen Broschüren überschwemmet wurden, welche letzteren desto gemeinschädlicher waren, je zahlreicher sie sich auch in den Händen der geringsten und unerfahrensten Menschen verbreiteten. Die weiteren sehr traurigen Folgen hievon sind: Vernachläßigte Beiwohnung des Religionsunterrichtes, oder wohl gar Eckel an demselben, Lauigkeit in dem Gottesdienste, Geringschätzung der Kirchensatzungen und alter ehrwürdiger Religionsgebräuche, Verachtung der Religionsdiener, und eine immer weiter um sich greifende Freyheit im Denken und Handeln. Um einem so verderblichen Uibel Einhalt zu thun, sind derley Broschüren bereits dem Stempel unterworfen, und dadurch auch einigermassen vermindert worden. Das zuverlässigste Mittel aber demselben für die Zukunft im Grunde zu steuern, dürfte wohl dieses seyn, daß die Wiedereinführung strengerer Zensurgesetze, unter welchen in Ansehung derjenigen Schriften, die einen Bezug auf die Religion haben, auch die Begnehmigung des Ordinariats wäre.

2. Aus den Erziehungs- und Schulanstalten, wie solche dermal bestellet sind, entstehen nicht minder nachtheilige Folgen für die Religion. Man entdecket zwar an der heutigen Schuljugend manche schöne und nützliche Kenntniße, allein man vermißt an derselben den Anfang aller Weisheit — die so nöthige Gottesfurcht, den Andachtseifer, die sonst üblich gewesenen gemeinschaftlichen Religionsübungen, und es fällt dagegen ein sehr freyes Betragen und eine ganz besondere Sittenlosigkeit an der dermaligen Jugend fast allgemein auf. Von einer so bestellten Erziehung kann sich weder die Kirche gute Christen, noch der Staat gute Bürger versprechen, weil die erste Grundlage des guten Bürgers ebensowohl als des guten Christen nothwendig die Religion und eine gute Moralität seyn muß. Dieser wesentliche Fehler hat sich in die Schulanstalten hauptsächlich dadurch eingeschlichen, daß die Bildung der Jugend größtentheils der Leitung weltlicher Lehrer und Vorgesetzten überlassen, die Geist-

lichkeit aber, welche doch der eigentliche Stand der Volkslehrer ist, von der Oberaufsicht über das Schulwesen gänzlich ausgeschlossen worden. Vorhin stand der Schullehrer auf dem Lande unter der beharrlichen Leitung des im Orte stetts gegenwärtigen Seelsorgers, und jeder Dechant hatte die Oberaufsicht über das Schulwesen in seinem leicht zu übersehenden Bezirke. Dermal sind aber die mit gar nicht unbeträchtlichen Kosten neu aufgestellte Kreisschulkommissäre die eigentlichen Vorgesetzte aller Schullehrer, ja gewissermassen auch aller Seelsorger im Kreise, und mißbrauchen sich bey den Schulbereisungen nicht selten ihres Ansehens bis zur gänzlichen Herabwürdigung der Seelsorger, welche bey der dermaligen Verfassung beynahe mehr den Schullehrern, als diese den Seelsorgern untergeordnet sind. Bey einer solchen Lage des Schulwesens wäre es demnach sehr erwünschlich, daß zur Beförderung der Religion und der gutten Sitten und zur Beseitigung so mancher Unordnungen die Aufsicht über die Schulanstalten der Geistlichkeit wieder anvertrauet würde, besonders, da der Schulunterricht einer der wichtigsten Zweige der Volkslehre ist und folglich auch die Leitung desselben den Volkslehrern am angemessensten wäre. Dadurch würden die neu aufgestellten Kreisschulkommissäre ganz entbehrlich werden, und die Vertheilung ihres Gehalts unter die dürftigsten Schullehrer würde für diese und selbst für das Lehramt eine desto vorzüglichere seyn, je weniger sich von einem Manne die genaue Erfüllung seiner Amtspflichten erwarten läßt, dem sein Amt weder den unentbehrlichsten Lebensunterhalt gewähret.

II. In Bezug auf die Geistlichkeit hab ich Euer Majestät folgende wesentliche Beschwerden unterthänigst vorzustellen:

1. Die verfallene Achtung des Klerus. Der geistliche Stand ist von seinem vormaligen Ansehen so tief herabgekommen, daß solcher wie vorhin ein Gegenstand der allgemeinen, vielleicht bisweilen zu sehr überspannten Hochachtung war, also derzeit zum Gegenstande beynahe der allgemeinen Geringschätzung geworden. Diese Herabwürdigung ist nicht nur allein für den Klerus äußerst schmerzlich, sondern auch für die Religion selbst von keinem geringen Nachtheile, weil die Geringschätzung eines ganzen Standes, welcher doch den Stand der Religionsdiener und Volkslehrer ausmachet, auf die Religion und auf das Lehramt selbst zurückfällt. Die Ursachen dieser Geringschätzung sind nicht aus dem standeswidrigen Betragen mancher einzelner Priester herzuholen, weil es zu allen Zeiten würdige und strafbahre Priester gegeben hat, sondern die Quellen dieser Herabsetzung sind:

a) so viele Schriften, welche entweder einzelne Fehltritte des einen oder des anderen Mitgliedes dem ganzen Stande aufbürdeten, oder unter dem blendenden Vorwande Irrthümer und Mißbraüche zu bestreiten die Priesterschaft selbst, und zwar durch alle Grade der Hierarchie, herabsetzten.

b) die Unterwerfung des geistlichen Standes unter die weltliche Gerichtsbarkeit, wodurch der Seelsorger dem gemeinsten Landmann gleich gemacht worden, und so wie dieser nicht nur an den obrig-

keitlichen Beamten, sondern sogar an dem Dorfrichter seinen Vorgesetzten hat. Der sehnlichste Wunsch des sämmtlichen Klerus und die dringendste Bitte an Euer Majestät ist demnach die Wiedererlangung jener Achtung, welche der Würde der Religionsdiener angemessen und dem Amte der Volkslehrer unentbehrlich ist.

2 Die Beschränkung des Lebensunterhalts ist eine nicht minder allgemeine Beschwerde, welche der Klerus fühlt, und wodurch derjenige nicht geringe Theil der Seelsorger, welcher vorhin nur ein sehr genau bemessenes Auskommen hatte, dermal in die kummervollsten Umstände versetzet ist. Durch die Herabsetzung der Stiftungskapitalien, welche bey Privatpersonen unter hinlänglicher Sicherheit oder auch selbst im öffentlichen Fond einen jährlichen Nutzen von 4. 5. pro Cento abwerfen, auf 3½ pro Cento; durch den Abgang so mancher Zuflüsse, welche entweder ganz aufgehöret haben oder sehr beträchtlich vermindert worden; durch den mit 7½ von Hundert zu leistenden neuen Beytrag zum Religionsfond sind die Einkünfte des Klerus einerseits in eben dem Maaße herabgefallen, in welchem andererseits der Preis der Lebensmittel gestiegen ist. Das vorzüglichste Mitleid verdienen jene hier Landes bestehenden altgestifteten Lokalkapläne, die in Gebürgsgegenden zur beschwerlichsten Seelsorge angestellt sind und welche die ihnen dermal entgehenden Zuflüsse desto schwerer vermißen, je unentbehrlicher ihren solche bey ihrem äußerst geringen Gehalt von jährl. 182 fr. zur Beyschaffung der nöthigsten Lebensbedürfnisse sind. So bereitwillig mein unterstehender Klerus zur ferneren Entrichtung der sonst üblich gewesenen Steuern, ja selbst der bey den dermaligen Kriegsumständen erforderlichen Kriegsbeysteuer ist, so dringend bittet derselbe um allergnädigste Nachsicht des mit 7½ von Hundert zu entrichtenden neuen Beytrags zum Religionsfond, besonders da jährlich schon ein alter Beytrag zur Seelsorgskassa geleistet wird.

(P. d.)

Vědecký a umělecký.

Sociologie má dle výnosu německého ministra osvěty Hoffmanna (der zur Verhöhnung von Kunst u. Wissenschaft sein Amt erhalten hat, praví dějepisec v. Below) zavedena býti na universitách jako učební předmět („Lehrstühle u. Forschungsinstitute"). Below táže se (Hochland 1919, 550), „ob er (Hoffmann) eine blaße Ahnung davon hat, was man unter Soziologie verstehen kann". Jemu jest prý slovo sociologie patrně jen proto tak milé, že zní podobně jako „sociál" a on myslí, že je to něco zvláštního pro socialní demokracii.

Jest prý mnoho badatelů, kteří požadavek vědeckého odboru sociologie pokládají za švindl v plném slova smyslu. „Můj zemřelý kollega Alfred Dowe, učenec jemného vtipu, nazval sociologii, mnohými lidmi tak bouřlivě žádanou, Wortmaskenverleihinstitut..." Jest příznačné, že v kruzích dilettantských sociologie stejnou měrou jest oblíbena, jakou v přísně vědeckých jest nevážena.

Vysvětliti slovo to lze poněkud tak, že se vymezí jako nauka o společenských vztazích anebo — jelikož to jest obor nesmírný — jako zkoumání forem společenství. Ale ani tak nestává se pojem a obor určitějším. Náležíť pak do něho kdejaký obor vědní: jazykověda, významný to zajisté výraz poměrů společenských, právnictví, hospodářství, dějezpyt, bohosloví, filosofie, lékařství atd. — slovem vědy všechny. Všechno to pak ovládati jest jednotlivci nemožno, a ti, kteří v sociologii pracovali (sich getummelt), neovládajíce důkladně některého z oněch oborů, nedokázali prostě nic, „mlátivše toliko hodně prázdné slámy".

Ale ovšem tuší mnozí za honosným názvem něco daleko skromnějšího. Za války ptala se Belowa jedna Turkyně, proč se na universitě nepřednáší sociologie, a tázána, co tím rozumí, odpověděla: ženskou otázku. (Jiní by asi odpověděli podobně, každý dle svých zájmů.)

Below dodává, že každý důkladný vědec má býti mnohostranný do té míry, aby si všímal také pomezních otázek, s oborem jeho se stýkajících, ale především jest úkolem jeho, aby je probíral na základě svého oboru; tak na př. i ženskou otázku, o níž může uvažovati dějezpytec, hospodář, právník, lékař, filosof, bohoslovec atd. a přispěti tak svým dílem k jejímu objasnění. „Postavme naproti tomu všeobecného sociologa, jehožto zvláštností (Eigenart) jest, že v žádném oboru není odborníkem: frázovitost (Phrasendrusch) bude značkou jeho přednášky."

V Německu přijali tento dovozní artikl ze západu od začátku ne tuze vlídně; trochu snad ze žárlivosti, ale nikoli bez věcných důvodů. Kdo má příležitost „sociologické" studie a časopisy sledovati, dá Belowu ve mnohém za pravdu: buď jsou to studie jednotlivých oborů a odborníků, anebo planá povídání o všem možném a o ničem, jen s reklamní

etiketou; a tato asi také má těm kterým „bažantům“ pomoci k vědecké slávě a službě.

U nás se móda francouzská ujala poněkud víc, ale co z ní vyšlo, má cenu jen jako snůšky poznatků jednotlivými obory zpracovaných. Kdo tedy v praktické sociologii pracovati chce, nemaje kdy těmito dopodrobna se zabývati, nalézá v takových příručkách nějakou látku a návod, čeho si všímati; vědeckým sociologem však takové trychtýře nedělají, na to třeba více vědomostí z přerůzných oborů. Lidé věcí znalí proto ani nevolají pořád po „sociologii“ a jejím pěstování, nýbrž hledí si vzdělávání odborného, aby v něm pokračovali s dobou — „sociologie“ přijde pak sama sebou.

*

Nadšeným obhájcem češtiny byl Jan Jiří Středovský farář v Pavlovicích nad Bečvou. Ve dvou spisech: „Mercurius Moraviae memorabilium“ (Olomouc 1705) a „Sacra Moraviae historia“ (Salzbach 1710) zastal se jí jak uměl nejvřeleji.

V „Mercuriu“ vypočítává šestero předností češtiny, totiž: „Gloriosa, utilis, necessaria, diffusa, imperatoria et sancta.“ Slavná i užitečná jest čeština. Prý by císař Karel IV nikdy nebýval poručil ve Zlaté bulle, aby se slovanským jazykům učila knížata, kdyby jim toho nebylo bývalo zapotřebí. Dovolávaje se Balbína dokazuje, že kdo ovládá slovanské jazyky, dovede snadno mluvit i jinými řečmi. „Nulla enim vocalis aut consonans in Europaeis linguis reperitur, cui similem Bohemicus sive Moravicus sermo non habeat.“

Každému pánu je třeba znáti řeč poddaného lidu. Předně je to v zájmu samé spravedlivosti, hřímá do duše vrchnostem slovy Sylviovými: „Kdo by nepochválil Mithridata, vládnuvšího v Pontu, který mluvil bez tlumočníka s 22 národy, jimž panoval? Nepřál bych si, abys byl Rakušanům a Maďarům více nakloněn nežli Čechům. Jsou všichni tvoji a ty je máš všechny stejně milovati.“ Se svými českými poddanými se domlouvati nedovede, ale italsky, francouzsky a španělsky musí uměti, třeba toho k ničemu nepotřeboval. Za třetí není ani čestno zanedbávati svou řeč. Té jest navždy zavázán „ex iustitia et aequitate“ a „jest opravdu divné, že jest tolik lidí k mateřštině lhostejných“. Jak si lidé dovedou němčinou škoditi, to dokazuje příkladem. V nejmenovaném městečku byl představ ryze český. Jediný písař byl němčiny znalý. Otcové města (tentokráte nemoudří a neopatrní) myslili si, že z nich budou lepší lidé, povedou-li písemnosti německy. V horlivosti zašli tak daleko, že jim syndik musel přeložiti do němčiny i — obecní účty. Když ale došlo k účtování, dopadlo vše velmi tragikomicky, jelikož ani jeden konšel jim nerozuměl.

Čtvrtá přednost slovanských jazyků jest hojné jich rozšíření. Autor vypočítává země a národy slovanské a vyvrací na základě jejich velkého počtu námitku, jakoby byla komunikační překážkou. Právě naopak! „Slovan může, díky svému jazyku, procestovati mnohem více než Ital, Francouz anebo Němec.“

Čeština je také lingua imperatoria. Slovanský jazyk jest i jazykem diplomatů. Rozhorleně při tom volá: „O tom nelze pochybovati na základě obecně rozšířeného bludu o nevzdělanosti jazyka slovanského, který prý postrádá zásoby slov a proto prý k takovému jednání se nehodí. Řeč slovanská honosí se takovou bohatostí slov a takovou jasností, že by mnohé předčila — kdyby nebyla zanedbávána. Sama sobě postačí a proto jí není třeba si odjinud vypůjčovati.“

Odmítá poukazování na četná německá slova v češtině. Což nemá latina dosti řeckých slov? Není řečtina promíšena výrazy tureckými? Na základě přirovnání z Balbínovy „Epitome“ dovozuje, že Němci jsou nejméně oprávněni k podobné výtce.

Latinsky:	Německy:
Ego habeo unum hortum, in illo sunt sex turres et muri cum fenestris, in palatio stat una persona cum longo naso et est contecta rosis.	Ich habe einen Garten, in diesem seynd sechs Thurmen und Mauren mit Fenstern und in dem Palast stehet eine Persohn mit einer langen Nasen und ist bedeckt mit Rosen.

Dodává: „Itaque idem de Slavonica... cui id, quod alienis utatur, non ex necessitate, sed communicatione atque contubernio Germanici populi ab annis compluribus accidit . . . ut ferina caro, peregrinae voces palato sapiunt.“ Při tom nespokojeně posuzuje počínání Ferdinanda II a III, kteří na rozdíl ode všech svých předchůdců zrušili úřadování výlučně české. Účinek toho se jevil zvláště v městech, kde před obnoveným zřízením zemským se mluvilo silně česky, nyní kdyby se zmíněná nařízení odvolala, tedy za 20–30 let budeme ve městech slyšeti opětně mluvit česky. Vznešenost českého jazyka mu dokazují i mocné rody šlechtické, ba dokonce i panující rodina sama. Když prý Ferdinand III jako arcivévoda studoval v kolleji štyrskohradecké, tu přivítal po česku otce za ním přibyvšího na návštěvu. Když jako král český zavítal do Staré Boleslavě, tu napsal prý tam vlastnoručně česky na obraz sv. Václava: „Swatý Wácslawe, králi český, pros za mne.“

Posledním bodem jest posvátnost jazyka slovanského, bývá ho užíváno i k účelům bohoslužebným.

Mluvě v „Merkuriu“ jenom povšechně, v druhém spise „Sacra Moraviae historia“ se šíří o postavení češtiny v životě veřejném. Píše takto:

„Sermo patrius Moravsu, cui Bohemicus pene in omnibus consonat, multum ab aetate hac patriae nostrae iniuriosa supprimitur. ‚Siquidem‘ (queritur Bohemiae scriptor) ‚Germani plerique, lares, solumque in lucem primam aspexerunt, aspernati, pernicioso linguae nostrae periculo, inter gentis nostrae homines, sedes sibi quidem, sicut olim, ita et hoc nostro aevo passim figere gestiunt; vernaculum tamen sermonem nostrum discere ignominiosum putant.‘ Sed quid mirum? Si plures iam patriae degeneres filii maternum aspernentur idioma et illud

persaepe, quasi rusticitatem quandam redoleret, impudenter pernegent, temere fastidiant et ubi ubi possunt, ipsi sycophantiose insultent."

Hájí při tom ty soukmenovce, kteří svá jména zlatinisovali a odůvodňuje to sám na sobě: „Simili usus ratione nupernus in meo ‚Mercurio' poëta, meum agnomen patrium Středowský ob asperiorem consonantem ‚ř' alienae linguae effatu omnino difficilem, donavit latinitate, et sciens illud a ‚Středa', quod est dies Mercurius, habere defluxum, me pro ‚Středowský', ut nominis tolleret stridorem, indigitavit ‚Mercurialem'."

Pak podává některé doklady o češtině v úřadech na základě sdělení olomouckého konšela Jana Neinmanna, kterých se mu od něho dostalo jako dodatku k „Mercuriu". Neinmann mu psal toto:

„Memini, et in publicis comitiis qua syndicus civitatis Olomucensis ab anno 1678 usque ad annum 1690 fui praesens, ut quoties commissarii caesarei ad comitia Moraviae deputati propositionem ex defectu linguae Moravicae Germanice fecerunt, capitaneus provinciae eius temporis felicis memoriae Franciscus comes de Kollowrat, quamvis breviter Moraviae praefatos commissarios beneventando, et antequam ad postulata status responderent, dilationem petendo respondebat.

Idem in iudicio provinciali, dum advocati ante cancellos sua germanice proponerent, assessores iudicii quasi ad gyrum circa mensam de more antiquo ciendo ad deliberandum, hac voce Moravica: ‚Račzte se staupit', id est: ‚Dignentur congredi' convocabat. Idem mos apud iudicium feudale episcopale Cremsyrii hodiedum servatur. Quin imo etsi advocati Germanice sua proponant, a iudice feudali Moravice respondetur et super actis Germanice ventilatis Moravico idiomate fernuntur sententiae, ut ipse expertus sum."

K tomu jako další doklad postavení češtiny v úřadech uvádí proslulý dopis Žerotínův k olomouckým, jejž pro širší známost překládá i do latiny. Na konec dodává Středovský, že tyto doklady snad stačí k obraně jazyka českého.

Středovský čerpá své národní uvědomění (pokud můžeme z citátů poznati) z Balbína, Stránského, Pešiny a Paprockého. Neinmannův přípis autorovi poslaný „amore patriae" jest pak nejlepším důkazem pozornosti, které se jeho vlastenectví těšilo. *Nn.*

*

Jest pochopitelno, že Čechovy „Písně otroka", básnicky ne právě nejcennější, těší se právě nyní ze značné pozornosti ve slovanských literaturách. Po nedokončeném ještě polském překladě z minulého roku oznamuje se nyní překlad chorvatsko-srbský, jejž pořídil mladý lyrik Alex Šantič v Sarajevě. Je tištěn na jedné stránce srbsky, kyrillicí, na druhé latinkou, chorvatsky. Připravuje se také překlad bulharský v Sofii.

*

O chystané ministerstvo umění a literatury vede se u nás zatím boj, jenž ze zákulisí proniká i do tisku. Mluvilo se dlouho o Macharovi, pak zase vše utichlo. Jen R. Svobodová stěžuje si

v „Lípě“, že min. křeslo zase budou obsazovati politikové a spisovatelů nikdo se neptá... Inu, nebude to ani prvý ani snad poslední „odborný“ ministr.

V Polsku byl jmenován prvním ministrem literární a výtvarné kultury v koaliční vládě varšavské spisovatel a básník Zenon Przesmycki, známý dobře i u nás pod básnickým jménem Miriam. Jako redaktor varšavského týdeníku „Życie“ stál v čele polské Moderny, na jejíž umělecký rozvoj měl veliký vliv svou znalostí evropských litetatur, virtuositou své básnické formy i četnými kritickými studiemi. Značný význam měla také jeho obsáhlá a nádherná revue „Chimera“. Z českých básníků překládal zvláště Vrchlického (Duch a svět, Vittoria Colonna, Uši Midasovy, K životu) a Zeyera (tři svazky básní, povídek a dramat), ale i Čecha, Heyduka, Krásnohorskou a j.

*

Symbol. Mnichovský známý umělec Hans Thoma ve svých vzpomínkách před 10 lety vydaných zaznamenává, jak před mnohými lety, když byl poprvé v Římě, bouřeno v jeho uměleckém kroužku proti starému umění. „Večer ve vinárně prudce poukazováno k tomu, že moderní umění nemůže míti úspěchu, dokud staré umění nebude odstraněno, a rozhodnuto, že by bylo dobře Vatikán i ostatní sbírky spáliti. Den potom spíchal jsem, když už jsem tedy v Italii byl, na sbírky ty se podívati. Nebylo to však přece tak zle myšleno: setkal jsem se s jedním z těch paličův umění ráno v kavárně, nevypadal docela nic rekovsky a řekl: Kocovina!“

*

Vymírající a vymřelá zvířata. (O.) Zbytky pravěku, které však dožily se člověka, jsou obrovití pštrosoviti ptáci moa na Novém Zélandě. První zprávu o nich přinesl missionář Colenso a později missionář Williams asi v letech čtyřicátých m. st. V pověstech Novozélanďanů hrají velikou úlohu. Jsou zprávy, že poslední z nich byli jistě viděni Evropany. Tak na př. jakýsi velmi staříčký pán, jménem Robert Clark, vyprávěl, že viděl mou, ohromného černého pštrosa s malou hlavičkou. Dinornis moa, o němž Maori bájí, že dosud žije v nepřístupných jeskyních, střežen dvěma ještěry, měl protějšek v Aepyornisu na Madagaskaru, až pět metrů vysokém pštrosovitém ptáku, který však byl úplně vyhuben. Jeho vejce, které se jako ohromná vzácnost zachovalo, pojme obsah šesti pštrosích neb 148 slepičích vajec. Jako Aepyornis podlehla člověku i obrovská slípka madagaskarská, vysoká na 6 stop, v těle však nevětší husy a celá bílá, kterou popisuje ještě šlechtic François Leguat, který po odvolání ediktu Nanteského s hollandskými vystěhovalci dostal se na Madagaskar.

I v Evropě máme takovéhoto úplně vymřelého ptáka. Náležel do příbuzenstva ibisů, ale nežil u vod, nýbrž na nepřístupných útesech skalních v Podunají a jinde. Conrad Gesner se o něm zmiňuje a nazývá jej Waldrapp. Jeho zprávám nebyla přikládána víra, až nedávno byl tento pták popsán ze skalních pustin Arabica severní Afriky. Byl vyhuben pro maso, tehda jako lahůdka hledané.

Popisovati všechna zvířata, která jsou na vyhubení, zabralo by mnoho místa a vybíráme z nich jen některé zajímavější ukázky. Z těch není možno vynechati zubry. Zubr je příbuzný turu, předku našeho skotu, který byl v Evropě úplně vypleněn již ve středověku. Zubr, který se uchyloval do nepřístupných lesních pustin, zachoval se déle. Poslední zubr v Německu zabit byl pytlákem roku 1755. Malé stádo zubrů, asi na 500 kusů, zachovávalo se však stále v carském revíru v Bělověži v severním Polsku, na území bývalé Litvy. Zde byli přísně chráněni v bělověžském pralese, svěřeni ochraně strážců, jediných to obyvatel tohoto lesního území. Světová válka dotkla se rovněž i Bělověže. Když Rusové ustoupili, ujala se německá lesní správa území a nyní již máme zprávy o stavu zvěře. Mnoho zubrů bylo ruskými vojáky postříleno, ale přece ještě asi na dvě stě jich bylo uchráněno. Tito, zároveň i s neméně vzácnými losy jsou nyní německou lesní správou pozorně střeženi. Zubr zachoval se vedle toho ještě v carském revíru Gačině u Petrohradu a v oblastech řek Bělaja a Luba na Kavkaze. Los je rovněž již vzácností. Vedle jmenované již Bělověže lze se s ním setkati ještě v nejvýchodnějších Prusích, kde je chráněn v některých revírech německého císaře, na př. v Rominten.

Než vraťme se k zubrům. Zubři evropští mají blízkého příbuzného v Americkém bisonu. Tento ještě v letech sedmdesátých popásal se v tisícihlavých stádech na preriích amerických. Ale po vystavění pacifické dráhy rychle počal mizeti, jsa nesmyslně pronásledován. Nyní zachovává se již jen několik málo set kusů v Severní Americe. Ale ježto jsou pečlivě ostříháni, počíná jich přibývati. Podařilo se je též zkrotiti a užívá se jich nyní místo domácího skotu v nejsevernějších částech Ameriky, kde skot náš již podléhá nepřízni poměrů.

Jako americký bison padla málem za oběť lidské hrabivosti i nádherná rajka na Nové Guinei. Ale těsně před válkou počaly se jednotlivé státy zajímati o tohoto krásného ptáka a vydaly zákony k jeho ochraně, právě tak jako volavka je nyní již dosti chráněna. Také se utvořily téměř ve všech státech ženské svazy nepřítelkyň pérových ozdob, které si vzaly za úkol vším vlivem bojovati proti hubení ptáků. Členkami těchto svazů staly se mnohé milionářky i korunované hlavy.

Ale až i do říše hmyzů zasahá takto ničivá ruka lidská. Zde nám je příkladem krásný náš motýl apollo či jasoň (Parnassius apollo), velmi hledaný pro sbírky motýlů, který již téměř ze střední Evropy vymizel. *Dr. P—a.*

Vychovatelský.

Mezi důvody proti kněžskému celibátu (a ovšem a pari celibátu intelligentů vůbec) uvádí se také ten, že jím připravuje se společnost (náboženská, státní, vědecká) podle přirozených podmínek i podle zkušenosti o zdatný dorost. Důvod ten zdůrazňovali hlavně němečtí modernisté, vidouce mezi domácími výtečníky tolik potomků pastorských; tam ovšem by bylo důkaznost jeho teprve zkoumati percentuelním výpočtem, kolik těch potomků jest a kolik jich vyniklo, skutečně vyniklo, totiž bez protekce, která začasté z člověka dělá víc než je.

U nás by bylo možno k „problemu" přistoupiti jinou cestou. Učitelé, v tomto případě katecheti, mají nejlepší příležitost vyšetřiti a zjistiti: Vynikají potomci intelligence (učitelů, úředníků atd.) poměrně nad potomky stavů, kterých nečítáme k intelligenci?

Otázka tato jest pro národ náš i jinak důležita. Dosud útiskem státním intelligence naše všelijak omezována, a tedy i potomstva jejího bylo poměrně málo, ačkoliv i teď už bylo by možno poměrnou zdatnost jeho posouditi, opět s vyloučením protekce. Převážná část naší starší a snad i mladší intelligence je z rodu prostého, především rolnického a dělnického. Nebudeme se chváliti, že dokázala dost, ale potichu si to přiznati můžeme. Nastalá změna otvírá netušené možnosti pro všechny, ale zase hlavně pro jisté chráněnce, neboť tak ideálně objektivního státu, jenž by nedbal protekce a hleděl pouze na zdatnost, ještě nebylo a tak hned nebude.

Jaká tedy čeká národ budoucnost? Nepředpokládáme, že na vyšší studie má jít jenom chytřejší, hloupější pak aby zůstal sedlákem, řemeslníkem neb dělníkem; ale protekce nesmí zas dělat naopak! Práce tělesná udržuje stát jako práce duševná, ale vedoucími zůstanou za normálních poměrů přece jen úřady, tedy studovaní.

I bez kněžského ženění, ku kterému ostatně církev jistě nesvolí, máme stran dorostu z intelligence dost vážných otázek. O dětech velikánů ducha, jež málokdy se rovnaly otcům, říká se obyčejně, že se na ně kladlo příliš vysoké měřítko, že se nedbalo změněných okolností, ačkoliv jinak zase slunily se v záři otcově. Ale pro budoucnost národu jde hlavně o to, aby průměr intelligence jeho co nejvíc vynikal, a o to bude bedlivě pečovati.

*

Následků nekázně na školách, zvláště středních, začínají se hroziti již i pokrokoví lidé. Co se říkalo dříve jen v ústraní, objevuje se nyní i v časopisech. Tak ve st. d. týdeníku „Národ" (1919, č. 9) věnuje Vincenc Červinka této otázce celý úvodník. Přiznává, že s počátku dívali se mnozí na to sympaticky či aspoň shovívavě, jak středoškolská mládež hlásá „sebeurčení", jak se organisuje, volí si své delegáty, kteří chtějí míti spolurozhodující hlas ve vedení školy, ve

školských konferencích, jak dokonce chutě a radikálně začali prováděti „očistu“, chtěli odstraňovati ředitele a professory pro „rakušáctví“. Byl to pud napodobovací: žáci opičili se po starých, kteří také prováděli „národní očistu“. „A byli lidé, ba i výborní lidé mezi námi, kterým se to s počátku líbilo, které to do jisté míry fascinovalo, kteří to dokonce i podporovali aspoň nepřímo či kryli svou velkou autoritou mezi mládeží.“

Ano staly se i povážlivější případy: na středním ústavě ve středních Čechách spojili se s gymnasisty od 8. třídy až do 5. přímo někteří členové sboru professorského, aby vypichli provinilého prý rakouským duchem ředitele. Ředitel šel opravdu na dovolenou, z níž se už nevrátí. „Rozhodně není v pořádku způsob, jakým se věc inscenovala, a professoři, kteří se dopustili přehmatu tak nehorázně nepedagogického, že agitovali mezi školáky a dávali jim podpisovati prohlášení proti řediteli ústavu, měli by býti při nejmenším okamžitě přesazeni v zájmu nezbytné kázně a jedině možného poměru, jaký má panovati mezi professorským sborem a žáky. Takové věci se mohou v budoucnosti šeredně vymstít!“

Mezi tím rodičové většinou kroutili povážlivě hlavou, ale nikdo jich nedbal. „Uplynulé tři měsíce však stačily k vystřízlivění, ba někde přímo k rozčarování. Mezi professory ujímá se čím dále silněji přesvědčení, že to takhle dál nepůjde, rodičové pak, pokud si těch věcí všímají, jsou konsternováni. Semestrální vysvědčení z polovice února v mnohých rodinách způsobilo bolestné překvapení. Všeobecně vzato, kázeň na našich středních školách silně polevila a že chlapci i děvčata mezi 11.—18. rokem rozumné kázně potřebují, o tom sporu nebude... Těm, kdo blíže do poměrů vidí, smích přechází...“

Pisatel uvádí za doklad řadu případů z poslední doby. Tak na př. ve IV. třídě vyšší dívčí školy žačky si diktovaly „náležité“ přestávky mezi vyučovacími hodinami a pro hlavní přestávku stanovily kategorický požadavek, aby si směly, chtějí-li — zakouřit! „Bylo lépe, když si hrály s panenkami!“ — Na jiném ústavě v pražském předměstí nejsou žáci spokojeni s odpoledním vyučováním, poněvadž prý se nemohou účastniti „kulturního života“, a žádají energicky, aby vyučování bylo výhradně v hodinách dopoledních. Pro případ, že by se jim nevyhovělo, pohrozili stávkou...

I pro školy v republice jest jistě třeba kázenského řádu. „Z těch experimentů na školách, které jsou nejméně vhodným prostředím pro ně, vybujelo mezi žactvem nezralého věku trochu přestřelků, z části komických, z části však nepříjemných a nebezpečných. Ty třeba taktní, ale energickou rukou přistřihnouti zavčas, aby nenatropily zla, které dospělé těžko by se napravovalo.“

V posledních dnech nařízeno středním školám od ministerstva, aby se dbalo více žákovské kázně. Tedy příliv a odliv, tápání, politika... A zdravé základy výchovu se pořád stejně podkopávají. Komenský se oslavuje slovy, ale jeho zásady zůstávají starým haraburdím.

*

V boji proti *náboženskému vyučování* ještě dále než u nás postoupilo *pruské* ministerstvo, jež se úředně jmenuje „ministerstvo pro vědu, umění a lidové vzdělání“, až se obyvatelstvo, katolické i protestantské, tomu opřelo. Spartakovské lekce snad mnohým teprv otevrou oči dokonale.

U nás zatím učitelstvo samo — dle tajných asi pokynů a domluv — odstraňuje v poslední době modlitbu ze škol soustavně a pro veřejnost nenápadně. Co v prvních chvílích prováděli jen ojedinělí horlivci, děje se nyní již snad na všech školách. Tu a tam ozve se hlas protestu, na některých vesnicích zahájili katoličtí rodičové stávku, ale neznámo, jak dlouho vydrželi a s jakým výsledkem. Celkem se zdá, že si veřejnost na to zvyká, smiřuje se s tím, majíc plno jiných starostí — a to právě jest účelem nové taktiky učitelského vedení.

Lužičtí Srbové mají poučení z Pruska i z naší republiky. Proto ve svých 10 požadavcích, jež předložili v únoru evropské veřejnosti, dali si hned na třetím místě: „Obecné školy musí býti lužické, *na základě katolického a evangelického vyznání*, s lužickými knihami.“

*

V Rakousku nařízeno, aby v *pokračovacích školách* nevyučovalo se *večer*. Učni pak demonstrují, aby se nevyučovalo ani v *neděli*. Nezbude tedy než aby se vyučovalo v pracovní dobu všedních dnů.

Vyučování večerní nebylo vůbec šťastně voleno. I když učni snad nejsou denní prací právě utrmáceni, přece nějaká únava tu jest. Hlavně však třeba míti na paměti, že v průmyslových střediskách učí se mnoho *přespolních*, již denně zajíždějí domů, což i za pravidelného provozu bylo jim velmi obtížno, neřkuli teď.

Vyučování nedělní taktéž jest jim velice na obtíž, neboť jest jim na tu krátkou dobu schválně konati dvojí cestu, a zbytek času od vlaku k vlaku prozevlovati na ulici.

Zásadně nesnadno rozhodnouti, mělo-li by se v neděli vyučovati či ne. Pro nás nejzávažnějším důvodem, aby se nevyučovalo v neděli *dopoledne*, jak se všude děje, jest, že učitelům i učňům tak skoro znemožněno obcovati službám božím. Živnostníci, kteří tak chtějí ušetřiti několik pracovních hodin pro sebe, nejednají tu v zájmu dělnictva, a nepřímo ani v zájmu svém; židovským ovšem na tom nezáleží, křesťanští pak z krátkozraké ziskuchtivosti táhnou s nimi.

Proti vyučování *odpolednímu*, jak bývalo dříve, staví se především učitelé, chtějíce to odpoledne míti pro sebe; čehož nemožno jim zazlívati. Jiná však jest, jak to prospívá mládeži. Známoť, že v neděli, den to Páně, páše se nejvíc přestupků a zločinů — zahálka začátek vší neřesti! A tento věk 14—18 let jest nejnebezpečnější. Kdyby spolkové besídky byly mládeži této přizpůsobeny, bylo by mnoho získáno, ačkoli zase s jiného hlediska mnohem více by se doporučovalo, aby mládež raději si vycházela do boží přírody než aby

i ty volné chvíle trávila v uzavřených místnostech. Ovšem ani ty nedělní vycházky nepozůstávají v samé nevinné zábavě!

Všude tedy samé „kdyby“. Rodinná kázeň namnoze selhává, a státní opatření nebývají vždy taková, by ji podporovala, jak viděti hned v tomto případě. Dojde-li i u nás, jak možno jistě očekávati, ku změnám osnovy pokračovacích škol, nemáme sice nyní proč těšiti se na něco lepšího, ale snad bude možno ve volnějším rámci zasaditi se o to, aby i výchovná stránka domohla se svého práva.

*

V Olomouci vítal zástupce učitelstva ministra Habermanna m. j. těmito slovy: Ubohý vesnický kantor, líbající na všechny strany ruce, který kostelničil, šumařil, a do školy přicházel jenom když bylo kdy . . .

To jest jeden váleček do kolovrátku. Až bude řeč o nějakých starších oslavencích, vsadí se váleček jiný, slavící jejich výtečné učitele.

Ostatně stran toho líbání ruky prohlásil onehdy jeden inspektor o jednom středoškolském professoru, jenž nyní v republice dělá velkou vodu, jak tento nynější nadinspektor mu před krátkým časem ještě nadlízal a div že ruky nelíbal. Tedy nejen „ubohý vesnický kantor“!

A ani šumaření učitelské ještě docela nepřestalo. Právě o letoším masopustě staly se případy, že učitelé šumařili celou noc na vesnickém „bále“. Ti jistě pak práci ve škole „žrali“ a ovšem stoupli ve vážnosti svých odchovanců, jimž na komando vyhrávali valčík, „šotyš“ atd.

O kostelničení pak mohli by víc vypráváti učitelé protestantští.

Stavovská čest a hrdost jest pěkná věc, ale třeba jí dbáti vždy a všude. Pan ministr ostatně jistě si o tom pomyslil své, víc a jinak, než odpovídal. (V odpovědi té zajímalo zvlášť jeho ujištění, že od sesvětštění školy očekává zvroucnění náboženského citu. Teď tedy víme, proč tolik čelných pánů v naší republice „zvroucnělého“ náboženského citu nemá. Přítomní učitelé zajisté budou teď v náboženském citu o překot vroucněti. Ale co probůh si pak počne jejich volnomyšlenkářství, když v nich náboženský cit začne vříti a vroucněti?!)

*

Mezi učitelstvem provádí v poslední době silnou agitaci strana socialně-demokratická: rozesílá na učitelské sbory svůj školský program, ovšem velmi pokrokový a plný nejkrásnějších slibů. Cílem jest, aby učitelé připravovali již ve škole budoucí republiku socialistickou; nejbližším ovšem, aby pracovali pro stranu při nedalekých volbách. V Praze založena koncem prosince již organisace učitelstva socialně-demokratického, v Brně pak se připravuje. Skoro současně začíná agitovati oživlá česká strana pokroková, jež ve své výzvě k učitelstvu klade důraz na to, že má program vypracovaný samým presidentem Masarykem. Osobními a hmotnými důvody počítá hlavně na odštěpence strany státoprávně demokratické. Nám celý tento boj o duši, či lépe: o hlasy učitelstva může býti celkem lhostejný: po stránce kulturní a náboženské jdou všechny tyto strany jedním směrem.

Hospodářsko-socialní.

V Lípě praví Marie Calma o honorářích umělců, zvláště zpěváků, že „tvrdá skutečnost žádá od umělce dokonalé výkony za honorář nepatrný a nejčastěji (v koncertech) zadarmo . . . Je nutno říci jim, aby hájili svých zájmů a nesnižovali se tímto, snad neuvědomělým vykořisťováním obecenstva . . . Nedovede-li společnost sama hodnotit výkony umělců, je na nich, aby požadavky své diktovali a nedovolili nikomu ze svého středu pracovati zadarmo v této době spravedlnosti pro všecky“.

Mnohému čtenáři bude jistě velikou novinkou, že první tenoři a j. p. pracují také zadarmo. Vždyť naopak čtává se o nich, že žádají a dostávají honoráře nehorázné, o nichž ovšem obyčejně platí: Jak nabyl, tak pozbyl.

Pisatelka uvádí nad to z dopisu dobré přítelkyně slova: „Umělcům neměly by se platiti honoráře. Jejich umění nechť je pro všechny a o jejich všední život budiž postaráno. Měli by mít krásné domy plné květů a býti potěšením všech“.

Není zajisté pochyby, že příští ministr krásných umění tohle všecko provede, ovšem poradě se napřed s Dr. Rašínem. Jen by ty „krásné domy plné květů“ asi nesměly umělcům býti připisovány v majetek.

*

Církev bývá vládnoucí teď demokracií obviňována, že byla a jest zásadně proti ní. Bude tedy snad záhodno několika slovy k tomuto předmětu se vrátiti. Ne snad z nějakého oportunismu, abychom se nyní mocným tohoto světa zavděčili, nýbrž v zájmu pravdy.

Základy zdravé demokracie spatřují se hlavně v rovnosti, jak vloni tu ukázáno. Nuže kdo poprvé a jedině hlásal i prakticky prováděl více hned od počátku tyto zásady rovnosti a bratrství, ne-li právě církev katolická? Jsouť podle nauky katolické všichni lidé jako potomci jedné, od Boha stvořené dvojice prvních lidí bratřími, všichni mají společného Otce v nebi a na zemi, všichni mají v duši své nezničitelně obraz boží, všichni bez výjimky jsou povoláni k dětství božímu, k účasti na Kristu, ke vstoupení do církve; a v církvi jsou všichni údy jednoho těla. Tu již není žid ani pohan, není služebník ani svobodný, není muž ani žena (Gal 3, 28), zde jsou všechny rozdíly vyrovnány. Křesťan měl ovšem občanské stupně a rozdíly vyznávati a zachovati, přirozená, božskému nařízení odpovídající podřízenost ženy pod muže měla zůstati. Avšak před Bohem, v náboženské příčině, v církvi měli všichni rovni býti právy a povinnostmi a zůstati měla pouze nerovnost služby, různost orgánů jejích. Ba ve skrovných začátcích proveden i nejradikálnější způsob občanského života, dobrovolné společenství statkův, aniž tím základy církve byly otřeseny, což jistě s dostatek ukazuje, že církvi samé, kdyby nebylo jiných ve společenství

lidském nepřekonatelných závad, by ani tento způsob rovnosti se nepřičil.

Avšak moderní církev nepodobá prý se církvi prvotní. Zajisté postupem dvaceti století katolicismus značně se rozvinul, avšak ve smyslu zásad jeho zakladatelem položených. Rovnost před náboženstvím byla vždy hájena a udržována jako v dobách apoštolských. Církev neustanovuje, neustanovila nikdy různých svátostí, ani nedala různých přikázání pro různé třídy společnosti křesťanské.

Jestliže tato zásada rovnosti se venkoncem neuskutečnila, aspoň bezprostředně i v občanském řádu národů pro křesťanství získaných, bylo to proto, že by v důsledcích odporovala jiné nauce rozumu i křesťanství, podrobiti se totiž moci zřízené, závazku prohlášenému Kristem samým: „dávati císaři, co je císařovo“.

Tímto způsobem křesťanství mohlo se přizpůsobiti starým institucím, vtisklo však jim spolu hluboko svého ducha. Naproti tvrdému zákonodárství pohanského Říma hlásalo úctu k životu lidskému, stanovilo hranice všemohoucnosti knížat, hájilo slabé a utiskované, pracovalo účinně o emancipaci otrokův.

Z tohoto ponenáhlého vývoje vyšla ovšem společnost feudální, která, poněvadž je nám bližší, zdá se nám nespravedlivější, aristokratičtější než byl řád římský. Pozorujeme-li ji však zevrubněji, uvidíme, že výsady feudální jsou omezeny na hranice užší, že král křesťanský, vrchní vojevůdce a nejvyšší soudce, má daleko menší moc, než byla moc na boha povýšeného caesara starého Říma, jako má nevolník větší svobodu, než měl otrok, který byl pouhou věcí svého pána. Do vzájemného poměru mezi lenním pánem a vasalem církev uvedla ideu, která zmírnila jeho tvrdost, neznámou tam dotud ideu povinnosti.

Odmítnuvši připustiti dědičnost do své vnitřní organisace, udržuje církev zásadu volitelnosti. Až do 11. století biskupové byli označováni lidem své obce. Shromážděním těchto zvolených, sněmům církevním, pravé to representaci světa křesťanského, náležela moc zákonodárná.

A tato moc neomezuje se pouze na řád věcí bohoslužebných. Ve stoletích živé víry náboženství má všude první místo. Kapituláry Karla Velkého byly předmětem porad koncilův. A za anarchie, kterou měl za zápětí úpadek Karlovců, byly to koncily, které zavazovaly lenní pány mírem božím, aby zřetel měli na povinnosti práce.

První shromáždění národní byla v jistém smyslu rozšířenými koncily, k nimž králové zvali hrabata stejně jako biskupy. Tyto koncily staly se ve Francii generálními stavy, když postupem doby byli k nim připuštěni zástupci třetího. (P. d.)

*

Ve vzpomínkách na Karolinu Světlou zmiňuje se Eliška Krásnohorská (Osvěta 1919) též o nerozlučnosti manželství. Světlá byla provdána za professora a hudebníka Petra Mužáka, muže dobromyslného a ovšem vzdělaného, ale nikoli vzletného ani tvořivého. Byl „obdivovatelem geniální choti“ své,

ale nebyl jí kongenialní, a proto časem nastalo rozladění, ano „bouřlivá přeháňka“, a to při příležitosti, již bychom v pravidelných okolnostech života, neplynoucího n i k o m u v samém plesu a vzletu, nazvali malichernou.

„Okouzlen ženským zjevem tak úžasné, dosud nepozorované nádhery“ byl J a n N e r u d a, jenž pak si počínal „jako dobyvatel bezohledný, pokoušející se všemi prostředky, bez úzkostlivého výběru, živelnou silou vášně strhnouti cit Světlé k sobě“.

Světlá neměla dětí (jediná dceruška jim záhy zemřela). Jako následek i příčina to leccos vysvětluje.

Světlá, píše Krásnohorská, „kárala mě, že má rekyně [v Krásnohorské povídce Vlaštovičky] tak nerozvážně přervala svazek mladého svého manželství, jakmile seznala, že byla milovaným svým mužem oklamána; na mé důvody odpovídala asi takto: A co zákon? A co svět? Co bezochranné postavení jeho i její v budoucnosti? Ovšem mluvila též, že omyl v lásce jest neštěstím, který nemá býti trestán otrockým poutem mezi dvěma lidmi, kteří příliš pozdě poznali, že mezi nimi láska trvalá přestala býti možna; slýchala jsem z úst jejích rozhorlené projevy proti nelidskosti, jakou jest nerozlučitelnost manželství, a proto mě velice překvapila, obhajujíc pojednou to, co — dle neprozíravého mého zdání — tolikrát odsuzovala... Zdává se mi, že přísná bezúhonnost mravnostních tradicí, kterou paní Rottová [matka Světlé] uctívala ve všech měšťáckých normách jejích, nezůstala bez účinku na genialní dceru její, která si ji v ohni svého ducha přetavila a vytříbenou přivtělila v ethický svůj ideál.

O jejich poměru manželském po oné přeháňce píše Krásnohorská: „Manželé oba se chovali se stejnou důstojností navzájem k sobě, i vůči světu s největší taktností kryli každý svou ránu a nedali nikomu ni nejmenšího pohoršení; čestně a s odhodlaným sebezapřením obstáli v těžké zkoušce své. Že tak činili nejen pro zevní decorum, ale z upřímné vůle napraviti nerozlučný svůj svazek až do míry nejmožnější, dokázalo vše, co následovalo. Nedali mezi sebou vzniku žádnému podezřívání a vzájemnému mučení, ale vyhledávali styčných bodů, ve kterých si byli blízcí až k úplnému porozumění a souhlasu, a na základě těch vypěstovali srdečnou mezi sebou vzájemnost a doživotní, klidně svorné přátelství.“

Nedávno napsal kdosi, že nikdy a nikde neuzavřeno nesmyslnějších sňatků jak mezi umělci Z dějin známe především sňatky geniálních mužů, někdy kongenialní, někdy duševní mesalliance. Ani jedny ani druhé nebyly vždy šťastné ani vždy nešťastné. Kongeniálnost sama štěstí manželského a rodinného nezaručuje, ba spíše naopak: život rodinný jest poměr přizpůsobení, shovívavosti, geniálnost bývá svérazná, osobivá, nekompromisní, i jest pochopitelno, že tu snadno narazí kosa na kámen. Geniálnost neznamená geniální p o v a h y, a ta ve společenství rozhoduje. Zbožňování geniů vodívá k příkrým úsudkům. Nejde(t) jen o umění: život jest víc. A kdyby se měl říditi vrtochy umělců, stala by se země naše blázincem.

Politický.

Hledá se košile spokojeného člověka: ne pro krále, jako tam v té pohádce, ale pro ledakoho jiného.

Širší obecenstvo opojené vysokoběžnými slovy cítí se ve svých přemrštěných nadějích zklamáno. Poslouchaloť, jak přirozeno, raději demagogických hlasů, jež mu slibovaly hory doly, než upozorňování prozíravých znalcův, rozumně odvažujících potřeby a možnosti. Nadšení z nabyté svobody, k němuž theoreticky byly dány všechny příčiny, nebylo dosti pevně založeno v podmínkách ani vniterných ani zevnějších: vniterných, jelikož přemnohé živly neukázaly se na svobodu dorostlými, zevnějších, jelikož dosti nepočítáno s tím, co nám naši střízliví parlamentníci kdysi z Vídně vzkazovávali: že tu nejsme sami.

To platí o poměrech zevnějších i domácích.

V těchto však jen z části. Strany, které se zmocnily vlády, počínají si věru tak, jakoby tu byly samy. Budují sice a upevňují republiku, ale jen hubou a pokud jest jim dojnou kravou; na city a potřeby společné se neohlížejí, leda svým zrakem sobeckým, na city a potřeby jiných taktéž ne, leda aby je poškozovaly. A kdyby při tom bylo aspoň trochu politické prozíravosti! Ale vědomí moci, že jim volno dělat co libo, je zaslepuje tak, že beze studu zahazují i svá svobodářská hesla, jimiž kdysi aspoň na papíře a ve schůzích potíraly rakušáctví, úplatnost, protekcionářství, militarismus, omezování svobody slova a tisku atd. Vše to se vrací v podobě ještě šerednější než bývalo, šerednější proto, že se ani nepokoušejí zastříti svého násilnictví nějakými záminkami zákonnými, nýbrž docela cynicky poukazují prostě na svou moc.

Bylo by zbytečno dále to zde stopovati: noviny nejenom naší strany jsou toho plny. Kam to povede, možno si domysliti. Jmenovitě kam povede bezohledné odstrkování schopných a zdatných lidí z veřejných úřadův a jich obsazování lidmi neschopnými aneb nespolehlivými, kteří namnoze vynikli jen tím, že za staré vlády úřadovali nesvědomitě a nepoctivě.

Vniternou záležitostí státu našeho jest ovšem také poměr k Němcům v oblasti jeho bydlícím. Není třeba stížnostem jejich na utlačování přičítati víc váhy než nářku nad ztracenými výsadami, ale nějak sousedský poměr s nimi řešiti nutno, zvláště když nejvyšším heslem státotvorným bylo (pro středostáty, nikoli pro Anglii atd.) sebeurčení. Pomsta je sice sladká, ale obyčejně nepolitická. Nepravíme ani: nekřesťanská, nemohouce však zamlčeti, že nikterak není křesťanským národnostní štvaní i některých našich listů, které by měly více pamatovati na to, že jím ubližují našim stežejným zásadám křesťanského lidství. Prozíravý státník spokojil by se pouhým trestem, jímž jistě s dostatek potrestáni jsou vinní předáci, když místo výsad nastoupilo pouhé právo.

Pokud hlas těchto nespokojenců proniká k našim nynějším vládcům, k dohodě a jak je tam přijímán, zatím se nedovíme. Všechno zpravodajství jest pořád ještě válečné, totiž prolhané.

Poukazuje se již na to, že dohoda — kromě Vlachů — více pamatuje na obživu Rakous, ačkoli se z Vidně tolik pracuje proti celistvosti našeho státu, než na obživu naši. Možno to z části vysvětliti přirozenou úvahou, že naše kraje poskytují přece jen víc potravin nežli rakouské. Ale není při tom vyloučeno pozadí politické. zameziti snahy rakouské o připojení k Německu, kam ovšem jdou také snahy českoněmecké.

Kdesi tuhle psáno, že odstředivé snahy Čechoněmců projevují se tak nápadně teprve nyní, v republice. To jen z části pravda. Německý průmysl na pomezí českoslezském ovšem o připojení to nestál, jsa beztoho z veliké části říšskoněmeckým a maje nad to v našich zemích jednak příznivější podmínky výrobní pro nedostatek soutěže, jednak velmi vděčné odbytiště svých tovarů, jež by novými hranicemi stalo se přece jen méně přístupným. Politika jejich však tíhla již dlouho k Německu, a když průmysl se tomu jakž takž bránil, byla tu z nouze vlastenecká ctnost, jež ve Vídni uznale odměňována.

O našich vyhlídkách na Slovensku, kde maďarská agitace velmi vydatně podporována jest českou protináboženskou neomaleností — ukázky viz v novinách! — napsáno kdesi: Pruský kantor 1866 válku v Čechách vyhrál, český ji 1919 na Slovensku prohraje. Co v tom pravdy, nevíme. Litovati jest jen, že slovenské katolické kněžstvo je tak rozštěpeno: Juriga z osobních a rodinných příčin dělá pokrokářské extratoury, někteří nemohou se z převratu vzpamatovati a proto správná cesta Hlinkova naráží na překážku dvojího druhu. Když ale nějaký Dr. Markovič, který jinak ve své užší i nynější širší vlasti pilně pěstuje obchodní styky dodávkami alkoholu, opováží se na Hlinku v NS vzkřiknouti: Vy jste zradil vlast! (políbiv prsten svému biskupu Párvymu), pak je to vrchol — — vlastenectví!

Těšínsko s nesmírným a pro nás velepotřebným bohatstvím přírodním bylo Čechům vykliditi; tak rozkázala dohoda. Čechové spílají Polákům a Poláci Čechům až Slovanu stydno.

Kromě francouzského dozorce naší branné síly gen. Pellé (nikoli Pelée, jak tu minule dle některých novin psáno) ustanoven dohodou anglický dozorce veškeré dopravy v bývalé monarchii rakouské. Blokáda středostátů má býti nebo jest (?) již ukončena, i jsou obavy, že nastanou mezi státy rvačky o ten kus chleba, jako prý v Terstu zadržovány od Italie dodávky do Rakous. My bychom tím ovšem trpěli nejvíc, jelikož k nám odevšad daleko a vše jest proti nám.

Dle toho, co se proslýchá z Prahy a z Kladna, působiště českých bolševiků, není vyloučeno, že dohoda bude nucena poslati k nám dozorců ještě víc. Nejen pohraniční otázky nebudou asi smírně vyřízeny, ale i domácí poměry jsou hnány tam, kde pokojné spolužití stává se nemožným. Trudné to pomyšlení, ale třeba se připraviti na všechny

případy. Rozpoutané náruživosti se vybíjejí, rovnost, volnost a bratrství se vštěpuje násilnictvím hrubé přemoci.

*

Jednání o mír se revolučními boji protahuje, jelikož tím na jedné straně nedostává se spolehlivého vyjednavače a na nejisto dohoda jíti nechce a nemůže. Jinak ovšem zase obavy o statky přemoženého nepřítele, které se revolucí pořád ničí, a také obavy, že nepokoje přeskočí do vlastních řad, pudí k urychlení.

Bolševické a spartakovské řádění, které i v jiných socialistických stranách nalézá více ohlasu a souhlasu, než se snad chce veřejně přiznati, má sice u náčelníků jistý program, u davu však soustřeďuje se v chorobném bezohledném ničení nejen životů a statků protivníkových, nybrž v ničení vůbec: čert, jejž mnozí „věštcové“ malovali na zeď, se objevil sám, sotva všem vyvolavačům vhod. Že ničení jest chorobné, psychopathické, viděti již z toho, že ničí se i statky (potraviny, látky atd.), jež by přímo samým ničitelům velice dobře posloužily, jichž i oni tolik postrádají. Ale „idea“ jest mocnější nežli všeliký cit potřeby.

O Německu proneseno podezření, že i za řádně zvolené vlády si s revolucí jen zahrává, aby dohodu oblomilo. Ale byl by to prostředek příliš ostrý a nebezpečný, třeba částečně působivý; co takto přijde na zmar, přesahuje všechny oběti, jež by dohoda snad uložila.

Záměr: divide et impera se dohodě nad očekávání podařil. Půjde jen o to, jak do toho zmatku zas uvésti nějaký pořádek, aby blízcí sousedé z dohody sami nepřišli k úrazu.

O jednání dohody v Paříži dovídáme se v podrobnostech málo spolehlivého. Italie i Francie válkou značně poškozeny; u Francie viděti to již z dlouhé řady obchodních předmětů, jichž dovoz, po případě vývoz zakázán — netroufá si tak hned nedostatek domácí přílivem ze svých osad nahraditi a cizím dovozem nechce poškoditi své měny. Vidouce pak převahu anglickou i americkou, nehodlají se svého odvěkého imperialismu tak snadno vzdáti, jak to může nasycená Anglie a Unie, a marně Jihoslované házejí na svou váhu vše to, čím Italii v boji proti Rakousku podporovali, ničíce neb vydávajíce jí jeho lodi, prozrazujíce na souši záměry rakouského velení atd.

V nesnázích o příděl té či oné pohraniční země, přístavu atd. nejraději se navrhuje neutralisace pod záštitou chystaného spolku národů. Možno, že podaří se tento spolek zříditi a snad i udržeti, což bývá, jak známo, těžší nežli zřízení. Kde však takové nové celky budou zřízeny jen opuštěním národnostního sebeurčení s nadvládou jedné národnosti, zbude v nich samých takto zárodek rozporu a rozkladu, jejž odkliditi nebude ani všestátovému spolku vždy možno. Nekřesťanská snaha po nadvládě nezarazí se papírovými výnosy. Odvolávati se na Spojené státy neměli by právě ti, kteří z myšlenky národnostní činili a činí státotvornou, anyť Spojené státy úředně ve své správě neznají žádných národností než jen jedinou, úřední. Ale ovšem možno jest i ve smíšených státech pokojné, všem

národnostem k duhu jdoucí soužití, budou-li tu jiní lidé, lidé dbalí spravedlivosti křesťanské a přirozeného práva jinojazyčných spoluobčanů.

Socialismus ovšem otázku národnostní v theorii pořád vyřazuje, stavě v popředí třídní boj a po svém vítězství odklizení všech rozdílů, tedy především národnostních. Jak by to bez potlačení slabších národností šlo, jistě sám neví, zahrnujeme-li v národnost právo nejen svým jazykem mluviti, nýbrž také právo jím úředně jednati, školy a jiné ústavy a potřeby národnostní pěstovati. A dá-li, kdyby tato rovnost národů státním jednotkám a jednotám vadila, což jest pravděpodobno, jak dějiny svědčí, přednost uniformitě státní před pestrotou národností jej obývajících, pak celá myšlenka národnostního sebeurčení uvedena jest ad absurdum. Ale v absurdnostech se všechny ty zápasy skutečně pohybují, jimiž lidstvo bývá znepokojováno, jen aby se na svoje lidství a křesťanství nerozpomnělo: národnostní sebeurčení a násilnictví většiny v absolutistickém státě, antimilitarismus a stálé zbrojení i vraždění, bratrství a třídní boj, a — last not least — osobní náboženská snášelivost a protináboženské řádění vládních orgánů — taková je theorie a praxe.

Ročník XXXVI. Číslo 3.

HLÍDKA.

Roger Bacon.

Napsal Dr. Jos. Kratochvil. (O.)

Druhá věc, jíž Bacon hlásá nové cesty, jest jeho prudký odpor proti scholastické logice, leckde tak minuciesní a malicherné, že na konec se zvrhla v plané slovíčkářství. Avšak i tu jest třeba stanovisko jeho dobře vysvětliti.

Bacon oceňoval logiku přirozenou, logiku člověka rozumného a intelektuelně zdravého a protestoval pouze proti klamné logice mnohých učitelů logiky, kteří v ní viděli cíl sám o sobě a nikterak se nestarali o její upotřebení při studiu fakt a jejich vztahů, čili krátce o získání platných poznatků vědeckých. Ovšem ostré výtky jeho mířily hlavně na scholastiky druhého řádu, ježto velcí doktoři středověku byli celkem prosti takového zneužití logiky. Ve své obraně logiky přirozené byl Bacon jako obyčejně ve svých polemikách velmi prudký, vášnivý, snad až příliš ostrý, ale zájem věci toho žádal, jak ostatně by též neškodil ostrý kritik dnešním extremním logicistům.

Dvanácté století vyplněno bylo spory o pojmy všeobecné (universalia), a ohlas jejich se rozšířil i do stol. XIII., do dob Baconových. Bacon přidržel se mírného realismu uče, že: 1. všeobecno existuje v duši, 2. ve věcech pak prostřednictvím duše, 3. v duši jako universale, v individuum secundum id quod est, 4. universale existuje, pokud je duše poznává. Tím ovšem odmítá stejně thomistickou nauku

o všeobecnu, jež jako takové je pouze v intelektu, majíc však ve věci svůj podklad, jako platonism, a fortiori ovšem i konceptualism. Positivní, nikterak však positivistická snaha jeho ducha nesla jej ke skutečnosti vnější, ke skutečnosti individuální jako jediné realitě — a ochránila jej před nominalismem, který hlásá, že universale není ani v duši, ani ve věcech, nec in anima nec in rebus, kdežto Bacon učí, že jest in rebus.

S otázkou pojmů všeobecných velmi těsně souvisí nauka o látce a formě. Theorii hylomorfickou vyplnil aristotelism úplně století XIII. i XIV., jí právě vyvolány byly prudké boje mezi čirými Thomisty a Augustiniány, ať čirými neb umírněnými, ve školách františkánských. Otázka je hodně složitá, ale pokusím se aspoň poněkud vylíčiti stanovisko Baconovo.

Scholastikové nezajímali se nikterak o základ, na kterém spočíval hylomorfism, je li jistý neb aspoň pravděpodobný a proč jej Aristoteles hlásal. Theorie zdála se jim přijatelnou, ježto neodporovala Zjevení. Přece však jen vznikla otázka, zdali ona materia prima — neurčito, pouhá potence hmotné podstaty — nec quid, nec quale, nec quantum, kořen kolikosti a rozsažnosti, pokud je spojena s formou — musí se též nalézati v podstatách spirituálních jako v podstatách hmotných. Sv. Bonaventura a s ním škola františkánská uznávala ji i v podstatách spiritualních; jiní zůstávali neutrální. Sv. Bonaventura snažil se naukou svou vyhnouti velmi vážnému bludu, totiž přeměně substance tělesné v podstatu duchovní, uče, že když materia prima se spojí s formou spiritualní, nemůže již býti od ní odloučena. Sv. Tomáš však a vůbec dominikáni naproti tomu hlásali, že čiří duchové, andělé totiž a Bůh, vylučují ze své bytnosti vši látku, že jsou čiré formy, akty.

Bacon naproti tomu hlásal, že žádná podstata stvořená není ani čirá forma ani materia, „ačkoliv jeden ze jmenovaných auktorů, byť i slavný, soudí, že substance duchovní, jako andělé a duše, jsou pouhé formy“ (Comp. Studii Theol. c. VI., str. 66, vydání Rashdallovo). Jest jasno, že zde míní sv. Tomáše; hlavní pak důvod, proč zastával svůj názor, byla nedůvěra, již mu inspiroval vzhledem k nesmrtelnosti duše Aristoteles, který učil, že látka první nemůže in rerum natura existovati bez formy, ani forma bez látky.

Bacon změnil několikráte své mínění o Aristotelovi, ale čím byl starší, tím více vzrůstala jeho nedůvěra k aristotelismu a snažil se od něho osvoboditi křesťanskou filosofii. Tak třeba naznačoval, že tělesa

nebeská mohou býti stejné povahy jako země naše, nauka to, již později rozvinul Galilei. Na konec Bacon úplně odmítl aristotelský hylomorfismus. V jednom dopise, kde popisuje jistou směs různých prvkův, upozorňuje přítele, jemuž dopis byl určen, aby pozorně zkoumal, píše-li záhadně nebo pravdivě, a dodává k tomu s divokým svým humorem: Jiní soudili jinak. Neboť řečeno mně bylo: všecko máš rozložiti v látku prvou, o níž dočteš se u Aristotela na místech známých a proslulých: proto mlčím.[1]) To ovšem značí úplné zamítnutí aristotelského hylomorfismu v každém ohledu. Bacon totiž velmi dobře postřehl, že nutno se dáti cestou docela jinou, jestliže se mělo opravdu pokročiti ve fysice a chemii.

V této otázce tedy Roger Bacon opravdu byl zcela opačného mínění nežli scholastikové. Později také Duns Scotus učením o látce prvé, jež zázrakem může existovati odděleně od formy, překonal aristotelism, ale přece jen nedovedl, tak jako Bacon, zhostiti se soustavy školy.

Hylomorfism aristotelský, kterému učí filosofie thomistická, není žádným dogmatem katolickým a Roger Bacon odmítnutím nauky té jistě mnoho přispěl k pokroku moderní přírodovědy. Odtud také chápeme stálé zdůrazňování zkušenosti u Bacona. „Dva jsou způsoby poznání, píše v Opus maius (II, 177), totiž důkaz a pokus. Důkaz nás nutí, abychom přijali závěr, ale nezajišťuje ani neodvrací pochybnosti, aby duch odpočinul v nazírání pravdy, leč by ji nalezl cestou zkušeností.“ Jediným pramenem jistoty je tedy zkušenost. „Vše nutno zajistiti cestou zkušeností.“ (Op. maius 169.)

Tímto positivně vědeckým směrem, jímž později se ubírali Galileo Galilei, René Descartes, Kepler a Newton, značně zajisté překročil Roger Bacon i velké scholastiky své doby. V tom právě jest jeho přednost průkopníka a apoštola moderní vědy. Předvídal jasně a předpověděl revoluci, již způsobí exaktní vědy ve filosofii i životě lidstva. Chtěl předejíti spor vědy a víry tím, že upozorňoval na nutnost pěstovati exaktní zkoumání vědecké.

Stejně předčil své vrstevníky snahou po opravdové kritice textů. Proto upozorňoval tolikráte na nutnost studia řečí, zvláště řečtiny, arabštiny a hebrejštiny. Proto volal po revisi Vulgaty, pilném

---

[1]) Opus tertium ed. Brewer (App. I. str. 651).

studiu Otců církevních v originale, žádal srovnání textů i řečí, aby tak došlo se k pravdě přesné a zajištěné. V tom je právě Baconova originalita a silná individualita vědecká. Není možno ovšem úplně ho vytrhnouti ze scholastického prostředí, ale jistě zcela právem možno jej zváti „průkopníkem novější vědy“. Mnich Roger Bacon připravil ve XII. století již velmi dobře cestu kancléři Františku Baconovi, „zakladateli moderní filosofie zkušenosti“.

Světový názor u F. C. S. Schillera a Williama Jamesa.

Dr. Josef Vrchovecký. (O.)

Schiller nevylučuje ze své soustavy metafysiky, ale nazývá ji přepychem, osobní libůstkou, jíž žádná objektivní platnost nepřísluší. Potřebujeme jí, protože je zakončující synthesí empirických dat. Díla metafysická postrádají důkazné síly, jsou čistě individuelní a zakládají se na domněnkách a dohadech. Požadavek, že jen jedna metafysika může býti pravdou, svědčí prý o úžasné neznalosti dějin filosofie. Myšlení nemůže se v jiné duši mimo původcovu nezměněně zrcadlit. Každá metafysika zpracuje mnoho subjektivních dat z osobní zkušenosti myslitelovy a má proto nutně osobní zabarvení. Jenom špatná a osudná abstrakce může žádati, aby zvláštnost individuelní se pomíjela a nezpracovávala.

Schiller neleká se výtky lenosti a nevědomosti vůči myslitelům, již nedbají vlastní individuality při myšlení. Dva lidé s různými osudy, různými životními zkušenostmi a letorami neměli by dle něho dospěti k téže metafysice a poctivým způsobem ani nemohou. Každý musí individuelně reagovat na dojmy a rozdílná reakce tato musí být metafysicky využitkována.

Proti výtce, že obhajuje myšlenkovou anarchii, brání se filosof slovy, že pracuje pro snášelivost a vzájemnou úctu. Ani dva lidé prý nemohou stejně myslit. Každá filosofie je prý theorií j e d n o h o života a nikoli ž i v o t a v ů b e c. Humanismem nestane se filosofie nikdy j e d n o t v á r n o u. V budoucnosti bude mnoho filosofických systemů a to tak pestrých, jakých minulost nikdy neměla; barvy jejich budou živější a formy příjemnější. Bude se ovšem na ně pohlížeti jako na díla umělecká s pečetí zvláštní osobnosti. Takovou pečet měly vlastně všechny dosavadní systemy, jenom že se to všeobecně neuznávalo; uzná-li se však, prospěje se tím snášelivosti. Potom nikomu nenapadne, aby system svůj prohlásil platným pro všechny lidi a všechny časy.

Každá metafysika musí se podrobiti pragmatické zkoušce a tím dokázati svou pravdu, ovšem subjektivní, o níž nemůže každého přesvědčiti, ale má býti takovou, aby ji rozumní lidé mohli vyzkoušet. Dosud takové metafysiky prý není. Dokonalá metafysika je idealem, který lze jen přibližně určit. Byla by to theorie dokonalého života.

Metafysika má také ethický základ. Jakosti ethické musí proto odpovídat jakost metafysiky. Neprávem činí se prý humanismu výtka irracionalismu, neboť zdravý rozum sám prý uznává, že srdce má své důvody, o nichž neví hlava, a kloní se tím k irracionalismu. Z toho plynou sympathie humanismu se zdravým rozumem a odpor obou vůči okovům pedantického intellektualismu. Zdravý rozum musí takový irracionalism obhajovati. Skutečná struktura zdravého rozumu je podstatně pragmatickou a rozum sám úplně proniknut „akty víry, vůlí k víře k nevěře, ku zdánlivé víře“ (126). Taková víra nemůže býti logickými důvody dokázána. Na rozum dlužno pohlížet jako na zbraň v boji o existenci, jako na prostředek, jímž se máme přizpůsobiti životním poměrům. Bez praktické ceny pro život byl by rozum nestvůrou a chorobným poblouzením.

Každý obor naší zkušenosti ovládají hodnoty. Ethickému pojmu dobra patří supremacie nad logickou pravdou a metafysickou skutečností. „Naše chápání skutečna, naše pojímání pravdy vychází vždy od bytostí, které snaží se po dosažení dober“ (128). Tato okolnost má význam mimořádný. Dle Schillera analysa skutečnosti pragmatismem značně pokročila. „Čisté myšlení je ... logická fikce“ (129). Intellektuelní život je popoháněn našimi tužbami, potřebami a účely. Každá otázka po poznání skutečnosti je spojena s otázkou po hodnotách. Čím je nebo byla by ta která skutečnost, ten který poznatek? Naše fakta jsou vlastně hodnotami a pojem hodnoty je něčím původnějším než pojem fakta. Hodnoty pronikají veškero naše poznání a žádné faktum, žádný poznatek neujde jejich vlivu. Žádné poznání bez hodnocení, každé poznání je formou hodnoty, činitelem dobra. L o t z e o v a nauka o ethických základech metafysiky prý platí.

Co znamená tedy skutečnost? Co znamená skutečný? Dle Schillera máme se při tom tázati: skutečný pro který účel, pro který prospěch? Protože slovo hlavní přísluší vůli, není prý divu, že setkáváme se u různých filosofických soustav s tak různým odůvodněním. Svět není takovým, jakým je, nýbrž jakým ho tvoříme; v určité míře je n a š í m v ý t v o r e m.

Schiller chválí humanism jako vhodný prostředek k obrození lidstva silně deprimovaného; odstraňuje dle něho hlavní příčinu zoufalství a fatalismu. „A tak vidí každý v životě, co může sám ze sebe viděti, a upravuje různě, co by bylo bez jeho pozorování neviditelnou prázdnotou“ (136). Protimetafysické názory zamítá; touha metafysická jest mu věcí přirozenou. „V hloubi každé duše číhá metafysická touha“ (137).

Objektivní pravdy metafysikou ovšem nedocílíme. Co někdo uzná za pravdu, uzná jiný za nepravdu, ale nemůže protidůkazů bráti z logiky. Hlavní věcí jest, aby vysvětlil duševní stav ten, kdo zastává se názoru takového. Každé poznání závisí na zájmech, citech a účelích, a bylo by nerozumem, kdyby činitelé tito se pomíjeli. Logika nesmí jednati abstraktně o významu vět, má povážiti, že význam závisí na účelu který člověk s tím spojuje. „Připisujeme-li logickým pravidlům způsob platnosti v nich tkvící, druh jsoucnosti jako stín mimo jejich upotřebení na případy skutečného myšlení, uděláme z nich fantomy, jež jsou právě tak nicotnými jak nepochopitelnými“ (147). Nejzákladnější pojmy logické „nutnost“, „jistota“, „evidence“, „pravda“ jsou popisem psychické skutečnosti. Tak zvaný „přísně logický“ smysl jejich souvisí s jejich psychologickým významem a bez psychologického spojení je nerozumem. Spokojujeme se tím, co nás spokojuje psychologicky, subjektivně, individuelně. Četní logikové žádají přesnost mathematickou. Schiller o nich praví, že příčina jejich požadavku tkví v jejich psychickém stavu. Nejdůležitější operace logické jako pochopení, rozlišování stotožňování, usuzování nejsou prý „čistým“ myšlením možny.

Jak máme rozumět výrokům jiných lidí? Mají jenom jeden význam? Nikoli. Takové věty „mohou znamenat vše, co se může jimi myslit. Jsou prázdnými formulemi, jež možno podle potřeby určitým smyslem naplnit“ (152). Nemáme prý žádné záruky, že jsme pochopili smysl, který se má jimi vyjádřiti. Před takovým zkoumáním bylo by záhodno, aby se psychologické preliminarie napřed vyřídily. Ve skutečnosti jedná se v každé otázce obyčejně o dva nebo o několik významů. „Proto je nejméně aspoň tolik významů, kolik je účastníků diskusse, a logika, jež se zabývá »významem« (totiž jediným pravým), stará se o něco, co neexistuje“ (154). Soustava vybudovaná důvody logickými je prý jako stavba z karet.

Pravda je dle humanismu formou hodnoty. Mezi hodnotami nastává jakýsi výběr. Nejvhodnějším přiřkne se pravda, jež je ovšem pravdou individuelní, ale má se pravdě takové dostat uznání širšího. Obyčejně rozhoduje o tomto uznání prospěch „pravdy“. Rivalisují-li dvě theorie, rozhodne jejich boj o prvenství větší prospěch, který jedna z nich poskytuje. Některé „pravdy“ individuelní nemají pro společnost žádného prospěchu, ano jsou dokonce škodlivy; i takové trpíme, neboť můžeme si přepych takový dovolit (196).

Dle jasných slov Schillerových je člověk tvůrcem pravdy — své. Prospěch jednotlivcův rozhoduje o jeho pravdě. „Týž soud může býti

pro mne pravdou, pro jiné nepravdou, protože naše účely se různí. Abstraktní, na žádné účely se nevztahující pravda je proto monstrem“ (248). Lidská pravda nemůže nikdy ospravedlniti svého nároku na naprostou platnost. „Pravdy minulosti jsou nyní uznány jako bludy, pravdy přítomnosti jsou na nejlepší cestě, aby se jimi staly“ (260). Nemáme prý žádného práva, abychom věřili, že vývoj se jednou zastaví a že naše pravdy nebudou kdysi nahrazeny jinými. Vystřídání pravd děje se prý dokonce již za našeho života. „Pravdy, jimž důvěřujeme, mění se nám pod rukou v bludy“ (260). Pravda absolutní byla by nejen bezcennou, nýbrž i škodlivou; i kdyby existovala, nebyla by k ničemu.

S pravdami má se věc tak jako s etiketami, jimiž ozdobujeme nejužitečnější pojmy. Schiller povzbuzuje nás, bychom nelekali se proudu pravd, stále nově vznikajících a zanikajících. Neosvědčí-li se nějaká pravda, není to žádné neštěstí; jen v takovém případě byla by nám věc nemilou, kdybychom zanikající pravdy nemohli nahraditi pravdivější. Smíme prý beze všeho stávající pravdu odložit, najdeme-li jinou, která se lépe hodí k účelům našim. Pravda a nepravda značí obyčejně období ve vývoji všeobecném. Stálé pravdy není; marně se po ní sháníme. Máme volnost volby mezi různými pravdami, odlišnými názory a světy. „Tak obsahuje naše skutečná zkušenost nesčetné možnosti různých světů, které bojují o bytí ve vědomí každého jednajícího, jenž v nějaké míře i když nepatrné, je schopen, aby volil mezi alternativami. Každý podnět, kterému odporujeme nebo povolujeme, každý akt, který konáme nebo pomíjíme, každé badání, které podnikáme nebo zanedbáváme, uskutečňuje nové universum, jež nebylo skutečným a nemusilo jím nikdy se státi. Tak je naší úlohou a naším právem, abychom spolupracovali o úpravě světa, uskutečnili nejlepši výběr mezi nesčetnými možnostmi“ (274).

Nejen pravdu, nýbrž i skutečnost tvoří dle Schillera člověk. Skutečnost taková je ovšem naší skutečností. Tužbami anticipují se pravdy. Náš světový názor závisí na subjektivním výběru toho, „jehož objevení nás v celku bytí zajímá“ (318). Vůči racionalistům, vychvalujícím sílu a jistotu rozumu, praví filosof, že rozum není žádnou mohutností. „Naopak značí skupinu zvyků, kterých lidé (do jisté míry i zvířata) nabyli, a které jsou pro úspěšnou životosprávu nanejvýš prospěšny, ba nutny“ (371). Nesmí se zapomínat, že naše myšlení jest umělým a svévolným zpracováním zkušenosti, že spočívá na postulatech, jež nejsou dokázány a o nichž lze pochybovati. Věrou přijímáme postulaty a věříme v jejich verifikaci. Tím uznáváme prvek víry v ko-

ření myšlení samotného. I základní pravdy věd předpokládají víru, a to dvojím způsobem, totiž pokud užívají soudu a pokud spočívají na zvláštních postulatech.

Metafysické soustavy, názory o světě mají jen individuelní cenu, uspokojují svého původce a poskytují kritikům příjemného zaměstnání. Nemáme žádného práva na názor, že konečná pravda by měla býti touž pro všechny; v tom případě musila by se opomíjet různost lidských povah. Pravá věda musí si všímat osobního rázu; přijímá různé domněnky, analogie, postulaty a „musí posléze říci: »Credo, ut intellegam« a činí tak, protože musí“ (377). Veškerý smysl, veškerá hodnota spočívá prý na přesvědčení. Z uvedeného lze snadno poznat, že přesvědčením nemíní se souhrn názorů vědeckými důkazy nezvratně dokázaných.

William James. Právě tak jako Schiller uznává i americký filosof James veliký význam světového názoru a mluví o jeho závislosti na lidské povaze, která vůbec ve filosofii hraje velikou úlohu. „Dějiny filosofie jsou do značné míry dějinami jakéhosi rozkolu lidských letor.“ [1]) I když není letora konvenčně uznaným důvodem, přece prý dává mysliteli silnější sklon než kterákoliv objektivní premise. Letory vedou myslitele směry různými. „Filosof závisí na své letoře. Věří jen v takový svět, který se hodí k jeho letoře.“ Letora je nejsilnější ze všech premis, a přes to nebývá v diskusích filosofických uváděna, což prý je dokladem neupřímnosti.

James mluví o zvláštním druhu myslitelů, o myslitelích temperamentních, k nimž počítá Platona, Lockea, Hegela a Spencera. Většina filosofů nemá tuze vyhraněné letory intellektualní, protože někteří jsou směsí protilehlých součástek, z nichž každá působí velmi mírně. Je vliv letory na názor o světě oprávněn? Má učenec, který pátrá po pravdě o světě, své povahy se vzdát? „Není důvodu, proč by tato silná temperamentová vise neměla příště platit v dějinách lidských názorů“ (5). Nejenom ve filosofii, nýbrž též v literatuře, umění a politice hrála letora důležitou úlohu. Někteří myslitelé měli letoru racionalistickou, jiní empiristickou, a proto tak různě nazírali na svět. V té příčině jsou prý i různé kombinace možny.

Na dva typy lidských povah upozorňuje James: na typ hrubý a typ jemný. K jemnému počítá racionalisty, intellektualisty, idealisty, optimisty, nábožensky smýšlející, přívržence svobodné vůle, monisty a

---

[1]) W. James: Pragmatismus Český překlad. Str. 4.

dogmatiky; k hrubému empiristy, sensualisty, materialisty, pessimisty, bezbožné, fatalisty, pluralisty a skeptiky. Shody mezi těmito typy není. „Hrubý pokládá jemného za sentimentalistu a citlivůstkáře. Jemní cítí, e hrubí jsou neušlechtilí, zatvrzelí a brutální... Každý typ myslí o druhém, že je inferiornějším“ (8).

Jest naděje, že v budoucnosti filosofové vybaví se z vlivu své povahy a půjdou cestou objektivní? „Letory se svými žádostmi a odpory vedou a vždy povedou lidi v jejich filosofování“ (23). Hotový system má vždy nádech vlastní individuality svého tvůrce. Nehledejme v nich objektivní pravdy všeobecně platné. Plato, Locke, Hegel, Spinoza, Mill, Caird, Spencer a jiní připomínají jenom podivné osobní pokusy filosofické, které s e l h a l y. Absurdním by bylo, kdyby takové způsoby nazírání měly býti pravdivé. Vítězícím bude takový názor, který se potká „s nejúplnějším účinkem při normální poptávce lidských druhů“ (25).

Racionalistickou metafysikou se k pravdě nedostaneme a spory filosofické povlekou se do nekonečna; nikdy nebudou vyrovnány. Jenom methodou pragmatickou jest možno dosáhnouti kýženého cíle. Jedná-li se o dva názory, o nichž nelze s určitostí říci, který je správným, nutno se tázat: „Jaký praktický rozdíl by vznikl pro každého, kdyby tento pojem byl spíše pravdivý než pojem onen? Není-li vůbec žádného praktického rozdílu, potom alternativy znamenají prakticky totéž a každý spor je zbytečný“ (31). Jediným kriteriem je v té příčině praktický prospěch. Spor, u něhož se nejedná o praktický smysl, rozpadá se v niveč. Četné filosofické spory mizí, když shledáme, že praktický výsledek jejich se rovná nulle.

James poznamenává, že methoda tato není absolusně nová. Již Sokrates byl prý jejím stoupencem, Aristoteles jí užíval methodicky, Locke, Hume a Berkeley pomocí její obohatili vědu; ale všichni jí užívali jen úryvkovitě. Americký myslitel věří ve vítězství svého pragmatismu a zamítá plané abstrakce, postrádající výsledků praktických, slovní řešení problemů, utkvělé principy, uzavřené systemy; odvrací se tím úplně od „racionalistické letory“ a kloní se zcela k „letoře empiristické“, což prý znamená „volný vzduch a uvolnění možností přírody proti dogmatu, umělosti a nároku na konečnou pravdu“ (34). Pragmatism nesmí se spokojiti řešením theistů, že Bůh je tvůrcem všeho, nebo materialistů, že hmota je podstatou všeho, nebo energetického monismu, že není žádné hmoty, že jsou jen energie atd. Takovými slovy nemůže prý naše badání končiti. Z každého slova třeba prý vzíti praktickou

cenu a uplatnit svým životem. Není to pak rozřešením světa, nýbrž spíše „programem k větší činnosti a zvláště ukazovatelem cest, na nichž existující skutečnosti by mohly býti změněny“ (35). Theorie filosofické nejsou již odpověďmi na záhady, nýbrž nástroji, jimiž můžeme v před a jejichž pomocí prý předěláme i přírodu. Pragmatismem uvolňují se všechny theorie a uvádějí v činnost. Jeho antiintellektualistický směr jest příliš patrný.

O theologických myšlenkách dí James, že, mají li cenu pro život lidský, jsou dle pragmatismu pravdivy. „Což nemáme vždy věřit v to, co je pro nás lepší věřit? A můžeme potom trvale oddělovat pojem toho, co je pro nás lepší, od toho, co je pro nás pravdivé?“ (52). Pragmatism odpovídá na poslední otázku záporně a projevuje tím názor, že je pravdou pro nás, co se nám nejvíc hodí. Logickými důvody nespravíme u těchto otázek nic, protože logikou zamotáváme se do metafysických paradoxií. Ve filosofických bojích jest jediným možným smírcem pragmatism. Nemá prý „žádných předsudků, žádných vtíravých dogmat, ztrnulých kanonů pro své důkazy“ (54). Jest úplně životním; každou domněnku připouští, žádné nezamítá, vše bere v úvahu. Z tohoto důvodu jest ve velké výhodě nad racionalismem a positivismem. Prázdným a bezvýznamným je dle něho spor mezi názory, příkře proti sobě stojícími, jakmile nelze z nich pro praktický život nic vyvoditi. „Proto mnozí lidé instinktivně, a positivisté a učenci po zralé úvaze ignorují filosofické hádky, z nichž nemůže nic následovati pro budoucnost“ (66). Velmi běžnou jest výtka, že filosofie jest prázdným slovíčkářstvím, a výtka taková je prý oprávněna, nemohou-li se theorie prokázati alternativními praktickými výsledky, i kdyby byly jinak sebe delikátnější. „Obyčejní lidé i vědci tvrdí, že nemohou se dopíditi takových výsledků a když ani metafysik jich nemůže rozpoznati, pak oni jistě právem jsou proti němu. Jeho věda jest potom pouhou honosivou hříčkou a dotace na takovou professuru byla by pošetilá“ (67).

Proti materialismu nesvedeme nic námitkou positivní; jenom negativní lze něčeho docílit. Bylo by prý směšné, kdyby někdo žaloval, že materialism je „hrubostí“, i když jím jest opravdu. Ve skutečnosti má se mu vytýkati, čím není, „že nám není stálou zárukou našich idealnějších zájmův a že nám nesplňuje našich nejdalnějších nadějí“ (71). Víra v Boha nám však zaručuje, dí James, idealní pořádek, který má býti stále zachováván. „Svět, v němž Bůh má poslední slovo, může ovšem shořeti nebo zmrznouti, my však můžeme mysliti, že Bůh zůstane pamětliv starých ideálů, a můžeme doufati, že je někde jinde uplatní,

tak že tam, kde Bůh jest, ona tragedie může býti jen zatímnou a částečnou, a ztroskotání a rozklad nemohou vše skončiti. Tato potřeba věčného moralního pořádku jest jednou z nejhlubších potřeb našeho srdce" (71). Všeho toho nám materialism poskytnout nemůže, ba olupuje nás o poslední naděje a tím prý padá s hlediska pragmatismu. Náboženství probouzí v nás nejen horlivost, nýbrž popřává nám též radosti a útěchy. Je však hlavní pravda náboženství, jsoucnost boží, na které vše zaleží, poznatelnou? James píše: „Já sám věřím, že poznání Boha jest možno hlavně ve vnitřních osobních zkušenostech" (73).

Myslitelův zájem pro metafysiku náboženskou vznikl z poznání, že budoucnost zdá se nám nejistou a potřebuje vyšší záruky. Což však kdyby někdo prohlásil, že prospěch a význam praktický vede jej k opačnému názoru? Praktická hodnota jednoho stála by tu proti praktické hodnotě druhého. Důvody logickými nedocílilo by se žádné dohody. Každý dovolával by se s v é h o zdravého rozumu.

Co je důstojnějším stupněm lidského myšlení — zdravý rozum či věda? James nechce definitivně rozhodovati a přenechává vše soukromému rozhodnutí. Pro jednu sféru života hodí prý se lépe zdravý rozum, pro druhou věda, pro třetí filosofický kriticism; který z nich je pravdivější, vědí prý nebesa! Že se dosud mnoho typů myšlení uplatnilo a ještě uplatňuje, ví znalec dějin myšlení dobře. Který z těchto typů odpovídá pravdě? „Není důvodu, na jehož základě by bylo možno rozhodnouti se spatra mezi různými typy myšlení, jež vesměs činí nárok na pravdu. Zdravý rozum, běžná věda nebo korpuskulární filosofie, ultrakritická věda nebo energetická a kritická nebo idealistická filosofie — všechny nedostačují v některé příčině a neuspokojují" (129.) Jedinou pomocí je v tomto sporu pragmatický pojem pravdy, dle něhož rozhoduje praktická cena těch kterých názorů.

Ceny různých nazorů stoupají a klesají a nelze tomu nijak zabránit. „Zatím musíme žíti dle pravdy, jaké možno dnes dosáhnouti, a musíme býti připraveni, zítra ji nazvati nepravdou" (149). James nevzdává se naděje, že lze jednou dosíci pravdy absolutní, ačkoli dle theorie jeho není věc vlastně možnou. Výslovně praví v předmluvě jiného díla,[1]) že dlužno různá stanoviska rozlišovati. Co je správným s jednoho stanoviska, může býti s jiného nesprávným. Negativní, alogický moment nedá prý se odstranit v žádné soustavě. Rozum je v té příčině bezmocný.

---

[1]) V něm. překladě Der Wille zum Glauben. 1899.

Smíme takovou soustavu přijmouti, která obsahuje moment vzpírající se rozumovému pochopení? J. praví, že není vážné příčiny, má-li se vůle uplatniti. „Co hlásám, toť právo jednotlivcovo, aby se oddal na své vlastní nebezpečí své víře.“ Takovému nebezpečí nevyhne se dle něho nikdo. A právě víra jednotlivcova patří prý k nejzajímavějším věcem jeho nitra. Všimneme-li si lidí ve skutečnosti, shledáme, že u devíti set devětadevadesáti lidí mezi tisícem je rozum zcela spokojen, když má jen několik málo dokladů pro své přesvědčení. „Naše víra je věrou ve víru jiného, a právě kde jedná se o věc největší, platí to nejvíc. Naše víra v pravdu samu na př., že pravda existuje, a že ona a duch jsou pro sebe stvořeni — což jest jiného než vášnivé přitakání touhy, v níž nás podporuje spolčenost, ve které žijeme; potřebujeme pravdy, potřebujeme víry, že naše pokusy a studie a rozpravy stále více zlepšují náš poměr ku pravdě“ (10). Zeptá-li se nás skeptik, jak to vše víme, nemůžeme logikou najít odpovědi. Vůle stojí zde proti vůli. Ta rozhoduje, ku kterému názoru se přikloníme. Není nejmenší pochyby, že neintellektuelní moment v naší přirozenosti má vliv na přesvědčení. Snahy citové a úkony vůle tvoří předpoklad naší víry a našeho přesvědčení. Protože rozum nedovede dle objektivní pravdy rozhodnouti mezi dvěma životními názory, přísluší právo takové našemu citu a vůli. Prohlásí-li někdo, že je spokojen bez skutečného rozhodnutí životní otázky, je to též rozhodnutí jeho vůle a citu, nikoli jeho rozumu. Nezasvěcenec touží po objektivní evidenci a jistotě — po krásných ideálech, ale kde jich najdeme? Jedinou jistotou je, že je nám dána látka k filosofování a že všechny soustavy filosofické jsou pokusy o vysvětlení této látky. Přesvědčení nezakládá se nikdy na evidenci a jistotě, nýbrž na subjektivním mínění. Jaká spousta mínění si odporujících byla prý evidentní, úplně jistá! Marně shánělo se lidstvo a shání se dosud po objektivním měřítku v názorech o světě. „Naše bludy nejsou konečně tak předůležitými věcmi; ve světě, v němž se jim nemůžeme při vší opatrnosti vyhnouti, jeví se určitá víra bezstarostné lehkomyslnosti býti zdravější nežli přepjatá nervosní bázeň“ (20).

Otázku, zda máme míti mravní víru, rozhoduje zase jen vůle. Může nás rozum poučit, zda naše hodnoty mravní jsou pravými či nepravými? Nikoli. Nepotřebuje-li naše srdce mravních hodnot, žádnými důvody logickými mu jich nevpravíme. Někteří lidé jeví prý již jako studující naprostý chlad vůči domněnkám moralistů, jež pro ně nenabudou nikdy živé skutečnosti. Tak jako intellektualistický tak ani mravní skepticism nemůže býti logikou vyvrácen. „Tedy u pravd, které

závisí na našem osobním jednání, je víra, která spočívá na přání, jistojistě něčím oprávněným a snad nepostrádatelným“ (27). Zásadně přísluší nám právo, abychom věřili na vlastní vrub v každou domněnku, která mocně vzrušuje naši vůli.

Zabloubáme-li se do různých filosofických soustav, žasneme nezřídka nad ubohostí logických argumentů, jež stačily i vynikajícím myslitelům. Co soudil o tom zdravý rozum? „V očích lidí zdravého rozumu je filosof při nejlepším učeným bláznem“ (81). Žádná soustava neubrání se logikou irracionalismu, ať si počíná sebe opatrněji. Jenom srdce může v tom zjednati nápravu a zapuditi irracionalitu, již konstatuje rozum, ovšem jen tím, že si jí nevšímá. Jednání takové nazývá americký myslitel filosofickým činem největší dalekosáhlosti. Kdybychom si vymyslili různé názory, které by nás stejnou měrou uspokojovaly, mohli bychom jako svobodné bytosti mezi nimi volit, je přijmout nebo je zavrhnout. Má-li nás filosofie uspokojit, musí se vystříhat jistých hříchů; nesmí našich nejvroucnějších přání a nejcennějších sil mařit nebo zklamat.

Klamná byla by domněnka, že se některá soustava filosofická dočká jednou konečného vítězství, při čemž by se pranic nedbalo naší vůle a našeho citu. Člověk tvoří svou filosofii nejen rozumem, nýbrž vůlí a citem. „Je skoro neuvěřitelno, že mužové, kteří sami jsou činni jako filosofi, tvrdí, že bez přičinění osobní záliby a osobní víry nebo tušení může býti filosofie konstruována nebo že již byla konstruována“ (100). Učenci takoví mají prý otupělý smysl vůči lidské přirozenosti. Myslitelé, kteří pátrali po pravdě, jednali dle přesvědčení, jehož nelze podati slovy, a dle jistoty, jež předcházela badání, že tím kterým názorem dá se něčeho docílit. Duševní pud je při tom vedl, dí James. „Co se nám líbí nejvíce u mužů jako Huxley nebo Clifford, není učenost professorská, nýbrž lidská osobnost, jež jest ochotna zastávat se toho, co je správným podle jejího citu, i když veškero zdání je proti tomu. Konkretní člověk má jen jeden zájem: míti pravdu. Toť proň umění všech umění a všechny prostředky platí, které jemu dopomáhají k tomu“ (101). Důvody rozumové, úplné indukce jsou jen pro takové závaznými, již se zabývají hrou takovou, a zůstavají až směšně daleko za silnými důvody citovými.

Žádná filosofie nezbaví se ani v budoucnosti víry. Názory světové lze přijat jen věrou. „Všecky naše vědecké a filosofické ideály jsou jen oltáře pro neznámé bohy“ (124). O kterém mysliteli mohlo by se říci, že došel pravdy objektivní, již lze každému nezaujatému přesně dokázat?

O žádném toho nemůžeme toho říci. Každý měl svou pravdu, jež neplatila pro člověka jiné povahy. „Představte si však Zenona a Epikura, Kalvína a Paleye, Kanta a Schopenhauera, Herberta Spencera a Newmana ne již jako jednostranné bojovníky za zvláštní ideály, nýbrž jako učitele, kteří určují, co každý má myslit — mohl by si pak satyrik přáti grotesknější látky pro své péro? Partingtonův pokus zadržet metlou stoupající vodu Atlantického oceanu, jak vypravuje o něm báje, skýtá pohled rozumnější naproti námaze oněch mužů, podati obsah čistě ucelených soustav místo bujné plnosti dober, o která veškeré lidstvo sténajíc se namáhá, aby je přivedlo na světlo" (185). Každý pokus myslitele sebe střízlivěji a sebe opatrněji si počínajícího, podat objektivní názor o světě, platný pro všechny lidi a pro všechny časy aspoň v bodech základních, a učiti názoru tomu ostatní, je dle Jamesa směšným. Všechny světové názory, všechny filosofické systemy jsou jak Schillerovi tak i Jamesovi odleskem vlastní individuality bez objektivní pravdy. Cestou čistě vědeckou nelze se nikdy, praví tito myslitelé, dopátrati pravdy o světě. Světové názory jsou následkem toho mimo objektivní pravdu a nepravdu, a všechny řeči o vědeckém, na nerozborných základech spočívajícím názoru jsou jim marnými.

V pravdě uvádí jejich kriterium pravdy — prospěch — velký zmatek do myšlení. Prospěch totiž může býti různý; prospěch tělesný, duševní, prospěch celku, jisté kasty, jednotlivcův atd. Který má tedy rozhodovati? Patří-li právo každému jednotlivci, aby v tom rozhodoval samostatně, jaký zmatek povstane z toho! Kritikové měli proto mnoho důvodů k ostrému posouzení a zavržení. Některými byl pragmatism nazván „filosofií dollarovou", filosofií amerikanismu, bursianů, obchodníků, filosofií barbarskou, sofistikou, znehodnocením pravdy atd.

Větší účast osobní vůle a citu v práci myšlenkové třeba jistě víc uznati než dosud uznána, a to nejen ve vědách dotýkajících se životních zájmů — což u theologů na př. v důkazech jsoucnosti boží vůbec poznamenáváno — ale v myšlenkové práci vůbec. Ale tak irracionální jak James chce, práce rozumová, racionální býti nemůže, má-li vůbec míti nějaký věcný, předmětný smysl a účel.

Rozluka manželská a civilní sňatek.

Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Tak tomu má také býti v novém manželském právu našem. I tu brány rozluky mají býti co možná široko otevřeny a rozluka co nejvíce usnadněna. K důvodům také v jiných zákonodárstvích občanských se naskýtajícím, jako k cizoložství, mají se přidružiti ještě mnohé další. Tak především má býti důvodem rozluky zlomyslné opuštění, při čemž onen manžel, u něhož tento důvod má býti uplatněn, musí býti vyzván od soudu (není-li jeho pobyt znám, veřejným soudním vyzváním), aby do šesti měsíců k manželu opuštěnému se vrátil. Neobnoví-li vinný manžel po tomto vyzvání do šesti měsíců společenství manželského, je dán důvod k rozluce. Po tři leta trvající duševní choroba, opilství, nebo zneužívání jedů nervových po dvě leta, padoucnice po jeden rok trvající jsou navrhovány rovněž jako důvody rozluky. Ano žaloba na rozluku po návrhu výboru může býti i tehdy podána, nastalo-li tak hluboké rozrušení manželství, že nelze po právu žádati pokračování manželského společenství. Důvod to zajisté jak dalekosáhlý, tak neurčitý. Důvod nepřekonatelného odporu již v starém zákonodárství rakouském u nekatolických manželů se naskytující může býti zplatněn žalobou, manželství pak může býti rozloučeno, jestliže i druhý manžel souhlas dá k žádosti o rozluku.

Náleželo tudíž k moudrosti božského zákonodárce, jenž rodinu základním pilířem společnosti učinil, dáti jí nerozlučitelností onu pevnost, které k dokonalému plnění své hlavní úlohy potřebuje.

Podstatně sesílen jest uvedený právě důvod pro nerozlučitelnost manželství ohledem na podřízené jeho účely. Prvním vedlejším účelem svazku manželského je vzájemná podpora, kterou muž a žena mají sobě na těžké cestě života skýtati, a vzájemné doplnění po stránce duševní a tělesné. Jako po stránce fysiologické teprve spojením muže a ženy povstává úplný princip zplozující, tak doplňují se také manželé ve vyšším a duchovním řádu po stránce nadání, náklonností, povahy způsobem podivuhodným. Slabosti a chyby jednoho jsou odstraněny nebo aspoň zmírňovány přednostmi a ctnostmi druhého. Muž svou převážnou fysickou silou, svou větší vytrvalostí a neohrožeností je

rozeným ochráncem ženy a celé rodiny; je rozeným representantem domu; jemu především přiděluje příroda úkol, opatřovati nutnou výživu pro rodinu. Žena je k této úloze příliš slabá a potřebuje sama ochrany. Vnitřní domácnost není dostatečným polem pro překypující sílu muže, která do dálky směřuje a se ráda do odvážných podniků vrhá.

Naproti tomu rozvíjejí se v domácím kruhu nejkrásnějším způsobem přednosti ženy. Z toho, co muž opatří, tvoří útulnou, příjemnou domácnost, do níž se muž rád uchyluje z ryku a hluku veřejného života. I muž potřebuje rady a útěchy, podpory a povzbuzení, láskyplné účasti. Té nenalézá venku, kde v boji o život se zájmy egoisticky křižují a nepřátelské síly často prudce na se dorážejí, nýbrž doma po boku své věrné manželky, v kruhu svých milých. A když těžkou prací znaven, ranami osudu stižen nebo nemocí navštíven jest, nalézá doma vroucí a něžnou účast a láskyplnou péči. Je také starou zkušeností, že v neštěstí a utrpení žena rychleji do poměrů se vpraviti dovede, mnohem schopnější jest odporu a proto i vhodnější, aby muže těšila a jeho pokleslou mysl vzpružila.

Smýšlí tudíž o manželství příliš úzce, kdo jen smyslnou stránku má na mysli. I tu platí slovo: „Člověk nežije jen z chleba". Manželství snoubí i ve vyšší duchovní sféře dvě různě založené bytosti v jedinou. Ze dvou nestává se netoliko jedno tělo, nýbrž takořka jedna bytost a to ve vyšším rozumu než se stává při kterémkoli jiném společenském svazku a spojení. Dvě osoby spojují se tak, že v jisté míře jen jeden plný život činí, týmž myšlením a chtěním oživeny jsou, utrpení a radost společně sdílejí a nesou. Takovýto těsný poměr předpokládá přirozeně i nejvroucnější přátelství. Lidé jako bytosti rozumné nemají býti jen pouhou smyslnou náklonností spojováni a pospolu udržováni, nýbrž především láskou a přátelstvím. Láska je tmelem srdcí lidských. Je-li tomu tak již obecně, je tomu tak zvláště při tak těsném, o sobě doživotním poměru, jak je mezi mužem a ženou. Opouštíť přece žena otce a matku, aby se přidržovala svého muže a s ním sdílela osudy životní. Význačným pro vroucnost tohoto manželského poměru je také zvyk u většiny národů se vyskytující, že žena se vzdává vlastního jména rodinného a přijímá jméno mužovo; tím má býti zajisté vyjádřeno, že muž a žena odtud takořka jen jednu bytost činí, a proto také jen jedno a totéž jméno mají.

Žádá-li však každé pravé přátelství svou povahou trvalost, ano bojí-li se každého rozloučení, oč více musí tomu tak býti při tak vroucím, na všechny poměry se vztahujícím přátelství a lásce mezi manžely!

Než ochladne-li láska, nastoupila-li místo přátelství nechuť a nenávist, neodporuje pak pro tuto nechuť další těsné spolužití povaze manželství a nemá býti právě proto manželství rozloučeno? Přes tento obrat v náklonnosti zůstává přece pravdou, že manželé se mají milovati, poněvadž účel manželství a těsný poměr manželů této lásky žádá. A poněvadž láska nezáleží pouze v smyslné náklonnosti, nýbrž v náklonnosti vůle, je vždy v moci manželů. Kdyby pro ochladnutí lásky měla býti rozluka manželská dovolena, byl by svazek manželský úplně uvolněn. Neboť jak snadno dostavuje se, alespoň na čas, nechuť a odpor! Svazek manželský musí býti dle toho posuzován, co k němu o sobě nebo přirozeně přináleží, nikoli však dle toho, co s ním náhodou souvisí.

Ostatně je v takovém případě, kde vzájemný odpor nastoupí, již nedokonalým rozvodem dostatečně postaráno. Manželé mohou se z důležitých příčin od stolu a lože odloučiti. Tato cesta jest jim ponechána volná, stalo-li se jim společné žití nesnesitelným. Kdyby jim však bylo dovoleno v nové manželství vstoupiti, bylo by tím manželské přátelství zcela obecně uvolněno nebo manželský poměr stal by se obecně méně cenným.

Již myšlenka na možnou rozluku oslabila by pravou lásku a trvalé přátelství, nebo nedala by se mu úplně rozvinouti, poněvadž manželé v myšlence na možnost rozluky měli by překážku, aby se vzájemně sobě úplně oddali. Je snadno říci manželům, že mají takovéto myšlenky zapuditi a jen na přítomnost mysliti. Je-li jednou rozluka možná, je zcela rozumno, neztráceti tento možný případ z mysli a se naň připraviti. Přátelství, které se musí obávati, že bude zrušeno, chová v sobě již zárodek smrti. Předvídaná možnost rozluky byla by velkým pokušením pro obě strany, aby nemyslili jedině na blaho manželův a dítek, nýbrž především na své vlastní blaho a pro případ rozluky se připraviti, zejména stran majetku.

K tomu druží se ještě nespravedlivá nerovnost, do níž možnost rozluky ženu staví. Pokud žena jest mladá a krásná, dotud rozvod snadno se nedostaví. Teprve když pozbyla panenství a krásy, když nemá naděje na potomstvo nebo je matkou několika dítek, nastává nebezpečenství, že se muži omrzí, a že se jí muž hledí zbaviti, k čemuž mu možnost rozluky vítanou příležitost skýtá. Ve všech těchto případech je mužovi snadno netoliko se uživiti, nýbrž i v nové manželství vstoupiti; ne tak ženě. Pro ženu ve velké většině případů rozluka je těžkým poškozením sociálním, ano její existence a životního štěstí. Tato ne-

spravedlivá nerovnost brání však ženě úplnému oddání se, jež samo na sebe zapomíná, aby jen ještě pro milovaného žila.

Pro ženu je tudíž nerozlučitelnost manželství přímo ochranným listem její rovnoprávnosti s mužem a její důstojnosti, takořka magna charta libertatis. Jako polygamní manželství je výrazem názoru, že muž je sebeúčelem, žena přívěskem a prostředníkem rozkoše, tak vede rozluka téměř nutně k tomuto názoru, ku snížení ženy.[1]) Pro mnohého bude snad s podivem, že tato myšlenka byla již s plnou jasností od sv. Tomáše Akvinského, tedy od jednoho ze středověkých „mnišských pohrdatelů žen“ poznána a jako důvod proti rozluce uvedena. „Kdyby muž, který s mladou ženou v její kráse a plodnosti se oženil, mohl ji, když sestárla, propustiti, poškodil by ženu v její přirozené rovnosti.“ A dále: „Přátelská láska musí, čím výše stojí, býti také tím pevnější a trvalejší. Mezi mužem a ženou vládne však, jak se zdá, nejvyšší způsob takovéhoto přátelství; spojují se netoliko v tělesném pohlavním spojení, které i u zvířat jisté příjemné společenství působí, nýbrž ke společenství celého domácího obcování; na znamení toho opouští muž otce a matku pro manželku.“ Je tudíž nepřípustno jednou učiněný svazek manželský opět rozloučit. Ježto však smyslná náklonnost jen nedokonale chrání účelů rozumu, musí lidský a božský zákon „mezery přirozené náklonnosti vyplniti“. „Poněvadž k tomu, co jest největším dobrem člověka, vše ostatní obráceno býti má, je spojení muže a ženy zákony uspořádáno netoliko stran plození potomstva, jako je tomu také u zvířat, nýbrž i stran dobrých mravů; o těchto soudí správný rozum jak v příčině jednotlivého člověka, tak také v příčině rodiny a občanské společnosti. K dobrým mravům náleží však nerozlučitelné spojení muže a ženy. Neboť tak stává se vzájemná láska věrnější, ježto manželé vědí, že jsou nerozlučitelně spojeni; tak stává se obapolná péče v domácích věcech horlivější, poněvadž poznávají, že zůstanou trvale spojeni držebností těchto statků; tak snáze odstraňují se zárodky oněch sporů, které, jestliže by muž ženu opustil, nutně mezi ním a příbuznými ženy by vznikly; naopak upevňuje se láskou spřízněných rodin; tak konečně odstraněny jsou příležitosti cizoložství, které by se naskytly, kdyby muž ženu mohl propustiti neb opačně. Tím by se zajisté usnadnila cesta cizí manželství znepokojovati.“ [2])

---

[1]) Paulsen, System der Ethik. 2. Bd. 5. Aufl., str: 274.

[2]) Summa contra Gentiles III. c. 123.

Druhý vedlejší účel manželství je podstatně mravný. Manželství má člověku umožniti počestné ukájení nejsilnějšího smyslného pudu způsobem uspořádaným a člověka důstojným. Manželství dává tomuto pudu přesnou, nepřekročitelnou hranici, která usnadňuje držeti jej v mezích rozumu. I tento účel možností rozluky je nemálo zamezován. Pouze je-li rozvod jednou pro vždy vyloučen a jsou-li manželé na dobu života vespolek spojeni, je muži rovněž tak jako ženě naděje na řádné spojení s jinými osobami jednou pro vždy odňata. Svědomití manželé vědí, že pro takové choutky a žádosti není dovoleného ukojení za života druhého manžela. Tak je pokušení předem takořka již v zárodku potlačeno, kdežto možnost dovoleného ukojení skýtala by žádosti ustavičně příležitost a podnět.

Možnost rozluky přináší však i celé společnosti mnohonásobné škody. Rozlukou vtaženi jsou ponejvíce i příbuzní rozvedených do nenávisti a svárů. V jejich srdci dřímá zárodek nenávisti a pomsty, které později snad vypuknou, neboť ublížení na cti je věcí poslední, na kterou člověk zapomíná. Kromě toho je blaho lidské společnosti v první řadě trváním rodiny podmíněno. Rodina je to zvláště, která minulost a budoucnost s přítomností spojuje. Rodinami přechází tradice minulosti do budoucnosti. Rodina je také především nositelem náboženského, konservativního smýšlení a nic neohrožuje společnosti tak, jako uvolnění svazků rodinných, jak se děje rozlukou.

Jsou jisté zásady veřejné morálky, kterých moudří a rozumní zákonodárci co nejpečlivěji šetřiti a je podporovati mají; jisté zásady, stran kterých všichni lidé, věřící i nevěrci, katolíci i nekatolíci, jsou jednotni, poněvadž vyplývají právě z onoho věčného rozumu, na němž všichni různou měrou podíl mají. Jsou-li tyto zásady napadány nebo beztrestně popírány, pak třeba míti o společnost obavy; její rozvrat není pak už daleký. To platí i o nerozlučnosti manželství. Je-li jednou zákon o rozluce přijat, co se stane? Muž zapudí svou manželku a civilně s jinou manželství sjedná; žena opustí svého muže nebo od něho byvši zapuzena stane se manželkou jiného. Tito mužové a ženy objevují se všude ve veřejnosti; lid je vidí, ukazuje na ně, vykládá si dlouhou řadu událostí, které rozluku připravovaly a uskutečnily a je k druhému sňatku pohnuly, jejž katolická víra jako neplatný a cizoložný odsuzuje. Zda nestane se toto bolestné divadlo, toto veřejné pohoršení, které se neustále opakuje, třebas zákonem schváleno, zhoubným pro dobrý mrav? Není to útok na mravnost, porušení víry a ctihodných tradicí rodin? Nezvyká si tím lid nezměnitelné zákony práva a cti po-

važovati za změnitelné dle doby a nálady lidí? Rozum a zkušenost dokazují, že náboženství jest nejsilnější uzdou, aby vášně, zvláště nejprudší ze všech, smyslnou, v mezích drželo. Napomáhá k tomu ovšem také síla lidských zákonů; avšak od náboženství odpoutána, má malý účinek; neboť lidské zákony jsou pro člověka vždy čistě zevnější, nemohou také člověka všude následovati; náboženství jej však vždy a všude provází, do srdce a rozumu vniká a jemu nadpřirozenou, božskou sílu skýtá. Jakých divů ctnosti obě tyto síly ve svém spojení nedosáhly, jakých by nemohly dosáhnouti? Zákonem o rozluce jsou však netoliko od sebe odlučovány, nýbrž i jako nepřátelé proti sobě stavěny. Nový zákon ve skutečnosti by lidu hlásal, že rozluka je dovolena a oprávněna, náboženství že se tu mýlí nebo že ho netřeba poslouchati; s druhé strany bude náboženství jménem božím k lidu vždy volati: tento zákon je proti evangeliu, nemorální a nesmíš a nemůžeš ho dbáti. Tak stojí autorita proti autoritě, světský zákon proti evangeliu a opačně. Tak vzniká před očima lidu veliké stálé pohoršení dvou morálek: světské dle lidí a náboženské dle Boha. Jaké následky musí to přirozeně míti v zápětí?

Obě autority budou tím těžce poškozovány a — jakkoli dnešní zákonodárci o tom smýšlejí — světská autorita nepochybně více. Norma počestnosti v očích lidu bude se vždy více zatemňovati, lidu takořka právo přiznávati, aby byl soudcem mezi oběma bojujícími autoritami, náboženský a mravní indiferentismus budou se vždy více šířiti a obrovsky vzrůstati. Jestliže otec a matka v přítomnosti dítek v hádku upadají a potupami se zasypávají, voláte s hrůzou: „Nešťastníci, podkopávají vlastní autoritu, úctu a poslušnost dítek znemožňují.“ Nejednají však správcové národů ještě hůře, schválí-li neblahý zákon o rozluce? Zda tu nebude stát ve stálém boji s církví, zákon s evangeliem, tudíž s Bohem samým?

A vezmeme-li v potaz dějiny: zda neučí nás zkušenostmi minulosti a ještě bolestnějšími zkušenostmi přítomnosti, že není snadno přítrž učiniti zlu, bylo-li jednou neopatrně rozpoutáno? Podstatnou povahou všech vášní je nenasytnost a povolí-li se uzda vášním rozlukou, místo aby obětí byly na uzdě drženy, oslabuje se síla vůle a vášně vládnou neomezeně ve státě, jenž pozbývá nutné energie k plnění přísných povinností lásky k vlasti a ctnosti.

Co vidíme ve starém Římě, kde rozvod a zapuzení vládly? Za nejnicotnějších záminek byla tu rozluka uznána a ospravedlněna. Nejslavnější mužové používali jí a upadli do korrupce sahající až k volné

lásce, která je přímým popřením manželství a jeho vznešené důstojnosti. Paulus Aemilius poslal svoji ženu zpět domů, poněvadž mu byla obtížnou, Sulpicius Gallus učinil totéž se svojí manželkou, poněvadž vycházela s hlavou nezahalenou. Žena Antistia Vetera bavila se tajně s propuštěnou ženou z nízkých vrstev lidu; žena P. Sempronia účastnila se bez vědomí svého muže veřejných her. Byly to důvody rozluky? Cicero zapudil Terentii po 30letém manželství z nižádného jiného důvodu, leč že potřeboval nového věna, aby dluhy zaplatil. Tato Terentia oddala se po sobě za čtyři muže. Brutus, ctnostný Brutus, zapudil Klaudii, aby s Porcií v sňatek vstoupiti mohl. Cicero, jehož se o radu tázal, mínil, aby si pospíšil, by pověsti potlačil a ukázal, že tak nečiní z módy, nýbrž aby dceru moudrého Catona za manželku pojal. Titianus z Minturnae vstoupil v manželství s Fauniou, všeho studu prostou, z nižádného jiného důvodu, leč aby ji pak pro nestoudnost zahnal a její věno podržel, spekulace, která v Římě četné měla následovníky. Častěji však prováděna byla rozluka mlčky v zápětí dohody, aniž byla určitá pohnutka udána. Caesar měl tři manželky, Augustus čtyři, jiní členové jeho rodiny pět i šest; byly ženy, jež čítaly roky své nikoli podle konsulů, nýbrž podle změny svých mužů.[1]) Ještě sv. Jeronym viděl, jak byla žena od svého 23tého muže, který sám byl 21krát ženat, pochována.[2]) Od mnohých Římanů bylo manželství považováno za věc úplně zbytečnou a obtížnou.

Čtěte Suetonia, Juvenala, Tacita a jiné spisovatele, kteří potupné události z dob římského úpadku vypravovali a kárali, a nahlédnete s hrůzou do propastí, do níž vržen byl onen národ, který tak málo úcty před jednotou a nerozlučitelností manželství zachoval.

Císařové, senatorové, plebejové, boháči a chudí souhlasili všichni v tom, že oddávali se beze studu a veřejně nepravostem, ovšem nepravostem, které jako trestající metla pohrdání manželství a ženy mstí.[3])

(P. d.)

[1]) Numquid jam ulla repudio erubescit, postquam illustres quaedam ac nobiles feminae, non consulum numero, sed maritorum annos suos computant et exeunt matrimonii causa, nubunt repudii? Seneca de Benef. III. 16.

[2]) Epist. 123 ad Ageruch. (Migne, Patr. lat. XXII. 1052.)

[3]) Seneca píše: Transeo puerorum infelicium greges, agmina exoletorum per nationes coloresque descripta, quos post transacta convivia aliae cubiculi contumeliae expectant.

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

Po dopisech mezi Sušilem a jeho známými, které v přílohách předešlých ročníků Hlídky otiskovány a pak souborně pod názvem Z doby Sušilovy vydány, následují tu, jak slíbeno, dopisy mezi oněmi známými. Je to jistě jen malá část jich korrespondence z oné rušné doby, z polovice minulého století, kdy jim bylo co psáti a rádo se psávalo. Jsou to hlavně dopisy poslané hr. Bedřichovi de Sylva-Tarouca a B. M. Kuldovi, zachované jednak M. Procházkou, jednak samým Kuldou, jenž je svěřil svému životopisci Janu Halouzkovi, posléze faráři v Mistříně (1856—1918).

Otiskují se tu z obsahových důvodů v pořadí časovém tak, že listy každého dopisovatele, jest-li jich více, následují přímo po sobě.

1.

A. V. Šembera, tehdy professor češtiny na stavovské akademii v Olomouci, Taroucovi,*) tehdy stud. bohosloví v Brně.

Posílá knihy a časopisy. Žádá opis Krbcovy rozpravy o potřebnosti národního jazyka pro duchovenstvo.

Vysoce Urozený Pane Hrabě!

Odkládal jsem vždy se zasláním 3. dílu básní Hollého, až mě dojde přislibený [!] svazek čtvrtý; nemoha se ho však dočkati a obdržev mezi tím časem jiné spisy, odesílám nyní všecko pospolu a sice krom Hollého 3. a 4. svazek Tatranky, Nitru a 2. a 3. číslo biblioteky klassikův. Ty 2 zlaté, jenž [!] z peněz od p. barona z Königsbrunnu mi odevzdaných zbyly, předplatil jsem na Kollárův cestopis[1]), který jsem ale posud neobdržel. Jestli že jste se však sám v Brně opatřiti ním [!]

*) Jan Halouzka (v životopise Kněz mecenáš Bedřich hr. de Sylva-Tarouca Rešov 1896 str. 3 v pozn.) připomíná, že »jméno Sylva vlastní jméno rodové jest, a nikoliv Tarouca, kteréž toliko panství jedno vyznačuje a pouze jako rozlišující přídavek jedné linie veškerého rodu hrabat Sylvů v užívání oprávněn jest.« Pro stručnost budiž tu však psáno dle zvyku jen T. Náš Bedřich T. žil 1843-4 v Brně, 1844-6 byl kooperatorem v Kloboucích u Brna, pak žil opět v Brně až do r. 1859, kdy přihlásil se ke zdravotní službě na bojišti italském. Po válce zůstal a cestoval v Italii, r. 1866 vrátil se do rodiště svého, do Čech u Olomouce, kde za cholery zastupoval domácí onemocnělé kněze, od r. 1868 žil v Brně.

[1]) Jan Hollý (1785—1849), slovenský básník, stoupenec Bernolákovy odluky od češtiny. Sebrané spisy jeho vyšly v Budíně 1841 d. ve 4 sv. — Tatranka (1832—1847), slovenský časopis Jiřího Palkoviče. — Nitra (1841—1847), almanah J. M Hurbana. — Bibliotheka klassiků v vyd. Maticí českou v Praze. — Prvý Cestopis Jana Kollára (po Horní Italii, Tyrolsku a Bavorsku, »se zvláštním zřetelem na slavjanské živly«) vyšel v Pešti 1848.)

ráčil, tedy by to byl velmi příhodný dar pro zdejší velmi opuštěnou bibliotéku seminárskou.[1])

P. Vocel píše mi z Prahy, že Vaší Vysoké Urozenosti posláno jest pro pana biskupa pojednání p. Krbcovo [2]) o potřebnosti jazyka národního pro duchovní. I mně bylo přislíbeno pro zdejšího knížete arcibiskupa, nyní mě ale odkazuje p. Vocel na opis Brněnský. Jsem tedy tak smělý a prosím Vysokorodí Vaše, byste mi, pokud možná, přepis onoho jak slyším výtečného spisu zjednati a dobrotivě sděliti ráčil.

S tím se v další přízeň a náklonnost poroučím, co

Vysoké Urozenosti Vaší

oddaný ctitel
Al. V. Šembera.

V Holomouci dne 4. dubna 1843.

2.

Šembera Taroucovi.

Posílá knihy. Oznamuje vydání svého Pravopisu a spisu o svém rodišti Vysokém Mýtě. Censura o Komenského Labyrintu světa a Dalimilově Kronice.

Vysoce Urozený Pane Hrabě!

Již před nějakým časem obdržel jsem nový svazek Tatranky, nebylo však příhodné příležitosti k zaslání a pročež teprva nyní přichází. [!] Osměluji se spolu přiložiti notu na r. 1843. Zbytek čili rest 3 fl. 15 kr. račte odevzdati p. Kuldovi, on mi ho pošle. P. Kuldovi posílám při jednom básně Furchovy.[3])

Zde se dotiskuje druhé vydání mého pravopisu; po něm má jíti pod pres Mýto Vysoké, nacházející se nyní u censury ve Vídni. Doufám, že se mu lépe povede než Labyrintu Světa, na jehož vydání jsem se velmi těšil. Propadl minulý měsíc za příčinou pozorovaného v něm náboženského indifferentismu. Nyní není naděje, že by kdy za našeho věku vyjíti mohl. Tímž [!] způsobem byla odmrštěna od censury i Dalimilova kronika, jevící prý nechuť k sousedům našim, t. j. starým až do r. 1314.

Poroučeje se v další přízeň a naklonnost [!] Vašnostinu, jsem se vší úctou Vaší Vysoké Urozenosti

oddaný ctitel
Aloys V. Šembera.

V Holomouci dne 14. února 1844.

---

[1]) Tarouca studoval 3. ročník bohosloví v Olomouci (1841) a knihovnu českých bohoslovců štědře podporoval.

[2]) Dějepisec a básník Jan Erazim Vocel (1803—1871). — Jan Krbec; srv. Z doby Sušilovy I. str. 313.

[3]) Vincence Furcha (1817—1864) Básně vyšly ve 2 sv. 1843 d.

3.

Šembera Taroucovi.

Žádá o příspěvek na vydavatelskou jistinu.

V Holomouci 25. srpna 1845.

Vysoce Urozený Pane Hrabě!

K oslavení příjezdu arcivévody Františka do Holomouce vydali jsme tré básní moravských, jichž výtisk Vaší Vysoké Urozenosti odesílati se osměluji. Odevzdalť je arciknížeti sám p. gubernator, br. Stadion, jakožto jediné básně v Moravě, nimiž [!] tu arcikníže přivítán jest.

Zásilky této používám, bych Vašemu Vysokorodí spolu žádost vlasteneckou přednesl. Furch sepsal nový svazek básní, nejvíce mor. historických, a Klácel část Bajek Bidpajových (z indického), kteréžto [!] obě dílka bychom rádi brzo tiskem vydali. Avšak nedostává se nakladatele a zálohy peněžité, a mají-li spisové tito, a jiní na Moravě k tisku chystaní, na př. Lelkovy národní písně, Slobodova popularní botanika a j. na světlo vyjíti, potřeba nevyhnutelně, aby se ze příspěvků vlastencův moravských fond nějaký založil na způsob matičky, jakouž jsme před 10 lety v Brně k vydání básní Klácelových a Amerlingova Štěparství měli. Činím tedy k tomu konci vyzvání k některým vlastencům a obracím se důvěrně i k Vašemu Vysokorodí, byste k založení aneb vlastně obnovení zálohy bývalé příspěvkem dobrotivým mě obdařiti ráčil. Nehodlám aniž mohu jakých statut od sebe vydávati, leč to připomínám, že by ti, jenž by patrnějším darem přispěli (10 fl. neb 5 fl.), exemplar knih nákladem té zálohy vyšlých zdarma obdrželi, pokud by zálohy stačilo. Oučty přejímám na sebe, a Dor. Helzelet [1]) bude jako kontrolorem. Důvěřuji se, že se žádostí svou u vlastencův oslyšen nebudu, neboť bez zásoby peněžité nelze se nám v Moravě v literatuře pohybovati, jest to conditio, sine qua non. Píšu při jednom i p. Šmidkovi,[2]) by v okolí Hustopečském úřadek sbíratele na sebe přijal.

O slavnosti národní, konané zde 19 t., a vůbec o odevření [!] železnice mor. české ráčíte se vbrzce zprávy dočísti ve Květech.

S tím se v přízeň a náklonnost Vašnostinu poručena činím a trvám se vší úctou

Vaší Vysoké Urozenosti

nejoddanější

Al. V. Šembera.

---

[1]) MUDr. Jan H. (1812—1876), tehdy prof. polního hospodářství na stavovské akademii v Olomouci.

[2]) Tak psáno. Karel Šmídek, tehdy kaplan v Hustopeči.

4

Šembera Taroucovi.

Posílá bratrovy obrazy Prahy.

Psáno již v místo dřívějšího w; v prvé této písmeně tohoto listu viděti, že ruka šla ještě na w. Ou (m. au) psáno ve všech těchto dopisech Š-ových.
Adressa na 2. str. 4°: Vysoce Urozenému Pánu Panu Bedřichovi hraběti Sylva-Tarouccovi [!] v Brně.

Vysoce urozený Pane Hrabě!

Jak jsem se byl Vašnosti zmínil, dal bratr můj[1]) zde tisknouti exemplárů několik svého vyobrazení Prahy, a jelikož jste i p. Těšík projevili přání, míti obraz hlavy otčiny naší, jsem tak smělý a posílám Vaší vysoké Urozenosti výtisk a druhý pro přítele Těšíka. Cena výtisku jest 2 zl. 24 kr. stř. Přál-li by sobě snad p. Bílý, neb jiný našinec totéž vyobrazení, mohl bych je v této ceně opatřiti. Cena kněhkupecká jest 3 zl., prvé 6 zl. stř.
S tím se v přízeň Vaši poručena činím a trvám s úctou všelikou

Vaší vysoké Urozenosti

oddaný ctitel

A. V. Šembera.

Ve Vídni 27. srpna 1849.

5.

Šembera Taroucovi.

Posílá knihy. O své mapě Moravy. O mědirytci Frombekovi.

Vysoce Urozený Pane Hrabě!

Již před několika nedělmi odevzdal mi malíř Polka obraz Prahy pro Vašnost, i čekal jsem jen na příhodnou příležitost, bych jej zaroveň [!] se 3 výtisky Madonny Frombekovy, které jste ráčil míti ještě k pohledávání, a se slovníkem Miklošičovým Vašemu Vysokorodí do Brna odeslal. Dovídaje pak se nyní, že ráčíte již od nějaké doby meškati v Čechách, odesílám věci tyto Vašnosti poštou, nechtěje déle již s dopravením jich prodlévati. Doufám, že ráčíte býti s malbou Prahy spokojen, ačkoli není vyvedení podrobné takové jako při exemplářích, malovaných od mého bratra.
Rytí mappy Moravské jde rychle ku předu. Dva listy již jsou hotovy až na hory a hranice, a počíná se již pracovati i o listu třetím.

[1]) Josef Š. (1794—1868)

Jak důkladně bude mappa co do písma jadrného a správnosti rysu vůbec provedena, račiž se Vaše Vysokorodí přesvědčiti z otisku částečného prvního listu, jejž jsem tuto přiložil, a na němž právě přicházejí Čechy s okolními místy. Ovšem se teprvé všechno opraví, a co schází doplní. A však [!] náklad na mappu mnohem bude větší, než se předběžně vypočetlo. Počítali jsme na všechny 4 listy 700—800 zl. stř.; já ale již nyní vydal jsem v hotovosti 450 zl., a ještě není ani čárka učiněna na horách, právě nejútratnějších. K tomu přijde papír, tisk a malování. Vůbec chci, aby mappa ve všelikém ohledu našincům činila zadost, a vynaložím tedy vše k docílení toho, seč budou síly moje.

Vaše Vysokorodí ráčil jste podniknutí moje napřed již podporovati zálohou 50 zl. stř., začež Vašnosti slušné díky skládám. Byloli by Vašemu Vysokorodí možné, nápomocnu mi býti opět nějakou částí peněžitou, byl bych Vašnosti velmi z toho povděčen; neboť nerád bych práci zastavil, nébrž rád bych, by se rylo bez přetržení i o listu třetím a čtvrtém, dříve než exempláry 1. a 2. listu budou odbyty. Čekají na mne také výlohy na vydání Popisu Moravy, jejž nyní bez pochyby u Gastla v Brně dám do tisku.

Umělcům a jmenovitě měďorytcům vede se nyní velmi špatně. Frombek byl již odhodlán, vystěhovati se i s rodinou svou do Ameriky a chopiti se rolnictví. Vymlouval jsem mu to a těšil, že přece se pomůže, a že by smutné bylo, kdyby Morava svého jediného umělce rytce nemohla opatřiti výživou. Snad tedy zůstane, ale potřebuje zaměstnání, aby se zde mohl udržeti. Měl bych pro něj pěknou práci. Můj bratr vyrejsoval mi na moje vybídnutí a vyvedl v barvách ono místo v Brandýse nad Orlicí i s celým Brandýsem v pozadí, kde Komenský r. 1623 sepsal svůj Labyrint Světa. Očekávám ten obraz každého dne. V lithografii nestál by ovšem příliš mnoho, ale kdyby bylo zálohy peněžité, dal bych jej Frombekovi z příčiny právě uvedené v mědi rýti, aniž pak myslím, že by výlohy byly příliš veliké. I tuto věc kladu Vašemu Vysokorodí na srdce, zdali byste neráčil v tom býti spanilomyslným prostředníkem.

Co nevidět vyjdou nákladem akademie nauk: Regesta Babenberská, sestavena od Meilera, dílo asi 45 archů silné; tiskne se též nákladem akademie kronika kláštera Světelského ze 14. století, nazvaná Baerenhaut, a připravuje se snažením vladního [!] rady Chmela diplomatář Rakouský.

Ty dni poctila mne společnost nauk krakovská diplomem, učinivši mne dopisujícím údem.

Snad že se na svátky podívám do Brna, kdežto se zdají býti mezi našinci třenice.

S tím se Vašnosti v další přízeň poručena činím a trvám s všelikou úctou

Vašemu Vysokorodí

nejoddanější ctitel
Aloys V. Šembera.

Ve Vídni 20. března 1850.

6.

Šembera Kuldovi, tehdy duch. správci ochranovny v Brně.

O češtině na gymnasiích.

Vysoce ctěný Příteli!

Obdržev Vaše milé psaní, nemeškal jsem přeptati se na tu věc, o které jste mi psal, na náležitém místě, i praveno mi, že tam o tom zcela ničeho známo není. Než byť i tak bylo, smutné to zajisté, že takové řeči po Brně jdou, jakož podobným spůsobem v Praze se mluví a skutečné obávání mezi mnohými tam jest, že koncese jazyku českému na gymnasiu staroměstském [1]) učiněné nazpět vzaty budou. Když se ku konci r. 1848 rada školní, v níž i já jsem údem byl, sestavila, ustanovilať se ve svých návrzích k ministerium podaných na tom, aby v Brně, budeli počet žáků takový, jako býval prvé, dvě gymnásia zřízena byla, jedno českoněmecké a druhé němečkočeské, a návrh tento nazýval (kromě jiných českého jazyka se týkajících) tehdejší předseda komise, Dr. Eminger, nynější rakous. místodržící, slušným. A nyní roztrušuje se od lidí nám odporných, že jazyk český na témž gymnásium Brněnském, nejvíce od Moravců navštěvovaném, ani obligátním předmětem býti nemá! Vůbec stojí to pěkně se studium češtiny na Moravě! Než Bohu poručeno!

Kdyby se stalo, že by někdo na gymnásium Brněnském neb kterém koli [!] jiném činem jazyku českému ta skrovná práva, v jichž požívání tam jest, ztenčoval, na př. dispensacemi od studium jeho neb jiným spůsobem, tehdy ať se to jen k ministerium písemně oznámí; té ochrany zde vždy jazyk český dojde, by se počínání takovému učinila přítrž.

Užívám této příležitosti a připomínám Vás na přátelský slib, v loni zde mi učiněný, že mi totiž pošlete od pana hraběte Tarouccy vyobrazení domu kapitolního děkana v Olomouci a kratičké popsání Olomouce od Ohma Janušovského. Dáli se Vám to tedy činiti, dostojte laskavě připovědi oné.

Ostatek promiňte mi, že Vám tak pozdě odpovídám; byl jsem kolik neděl nemocen a teprv nyní se křísím.

Račtež úctu mou oznámiti panu hrab. Tarouccovi a pozdravení přátelské pp. Sušilovi, Procházkovi, Krátkému atd. Manželka moje se Vám uctivě poroučí.

S tím se Vám na všem dobře a šťastně míti žádám a trvám s úctou všelikou

Vašnostin

oddaný přítel i ctitel
Al. V. Šembera.

Ve Vídni 19. dubna 1852.

---

[1]) v Praze.

Posudky.

Válka a náboženství. Napsal *Rudolf Vrba*. V Praze 1918. Nákl. vlastním. Str. 124. Cena 9 K.

Spis, vydaný nedlouho před říjnovým převratem, odmítá především výtku, činěnou církvi katolické, že válce nezabránila, poukazuje na to, že živé křesťanství z rozhodujících kruhů vlastně zmizelo, že „učení Kristovo lidé sice znali, ale neuznali, řídíce se zásadou třídního boje. Kdo silnější, ten zvítězí a bude vládnouti". Války byly před Kristem i po Kristu, na války náboženství nemělo vlivu. Kořen světové války tkví v národnostní nenávisti. Papež nazval tuto válku několikrát bohapustým vražděním.

XIV. hlava knihy nadepsána Světová válka — židovská válka. Autor už častěji všiml si otázky židovské a poměru Židů k Čechům. Židé se vždy spojovali s Němci na vyhubení Slovanů a za války si počínali jako neomezení páni v Rakousku. „K vůli nim se válka vede a pro ně se vede... Řády a vyznamenání na Židy přímo prší, ale ještě větší příval peněz na Židy jde. Celý státní stroj Rakousko-Uherska je v rukou Židů... Židům jednalo se hlavně o to, aby bylo rozvaleno Rusko, jež nechtělo jim dáti nadvlády"...

Mír v Brest-Litovsku za Rusko, jež jím bylo povaleno, podepsali Židé Trockij (Bronstein), Lenin (Zedrblum) a Kameněv (Goldstein). Většina vedoucích mužů sovětů (rad) jest původu židovsko-německého (Goldberg, Ehrlich, Dr. Helfandt, Apfelbaum a j.) Velice případně ukazuje spis., jak socialisté celého světa jako dříve tak i teď buší do vlasti, do církve, do „buržoasie", — ale židovské banky, bursy, velkoobchody, spekulace, hromadění zlata na jeden kopec — nechávají na pokoji.

Některé úsudky spisovatelovy nejsou dosti odůvodněny. Několikrát na př. poukazuje, jak „ruský spisovatel Krylenko ukázal Tolstého, který svým jedem v romanu Anna Karenina i jiných spisech otrávil celé Rusko..." Snad Anna Karenina Tolstého neměla daleko tak zhoubného vlivu na ruské čtenáře jako jeho spisy nábožensko-filosofické, nebo spisy jiných spisovatelů novějších, na př. Arcybaševa, Andrejeva, paní Vrbické, kteří přímo zuří proti náboženství, sesměšňují víru, hlásají a velebí nemravnost, čehož o Tolstého Anně Karenině přece říci nelze.

Též by si bylo přáti, aby bohatá látka knihy byla souvisleji a přehledněji uspořádána. *A. V.*

Dr. Em. Rádl, **Romantická věda.** Otázky a názory č. 43. Nakl. Jan Laichter. Král. Vinohrady 1918. Str. 291, c. 6 K.

Romantismus byl hlavním učitelem našich největších buditelův, a proto v novější době, kdy ochladla horečka hrubého empirismu, posuzován přejněji. Tanul zde na mysli především romantismus literární (v umění, jazykovědě, lidoznalství, dějepisectví atd.), a v tom směru byl našemu probuzení jistě blahoplodným. Pan spis. jedná však po přednosti o romantismu přírodovědném a filosofickém, filosofickém v odborném slova toho významu, a shledává jej pochybeným, dodávaje, že „víra v absolutno nutně vede k nepřirozenosti a k násilí v theorii i v praxi. Násilí však jest chyba, i filosofická chyba". Táže se však ihned: „Pravda, co jest násilí, a co není?" Předeslal totiž: „Vědecký romantism zvlášť lze definovati jako pokus o násilné smiřování člověka s přírodou. Kant silnou rukou vytrhl člověka z přírody a učinil z něho jakéhos neobmezeného samovládce nad ubitou přírodou." Definice to ovšem není, leda hodně „romantická", tak jako „vzor romantika v životní praxi: líný, nedůsledný, domýšlivý, po geniálnosti dychtící zpátečník, originální, dovedný ve vyhledávání významných předchůdců, znalý pěkných a hlubokých myšlenek" (str. 178 o Schellingovi).

I jinak v třídění p. spis. jest leccos překvapivého, neobvyklého. Ale pokud pojem romantismu zůstává nevymezen, netřeba se nad tím pozastavovati. Nevyznát se na př. v Kantovi a jeho nástupcích nikdo ani v Němcích, nemožno tedy toho žádati po nás.

Pan spis. obírá se, jak z uvedených slov jeho lze vytušiti, hlavně přírodnickou spekulací německých romantiků, počínaje již Kantem, jenž ovšem jinak mezi romantiky se nepočítá. Rozlišuje jejich naturfilosofii od filosofie přírodní. (Philosophia naturalis jmenovala a jmenuje se, jak známo, ona část metafysiky, která se obírá přírodou, tedy kosmologie atd.) Naproti obraně naturfilosofů, že nebylo vinou jejich, nýbrž odborných přírodníků, když drobná práce přírodopisná zanedbávána a tím více bujela naturfilosofská spekulace, praví p. spis., že Kant i jiní naturfilosofové soukromě i úředně obírali nebo měli se obírati také empirickou přírodovědou a že tedy vina padá také na ně. Buďiž tomu jakkoliv, ale jednostranným šetření p. spis. přece zůstává potud, pokud nedostatečně prohlédá k jádru Kantova kriticismu, k záhadě noetické, tedy čistě filosofické, nehledíc k jiným odvětvím vědy a umění, v nichž romantikové, i němečtí, přivodili zdárný převrat. Idealismus, jak se směr pokantovský také zove, neznamená filosofie ideálů, nýbrž ideí, a v tom není ničím novým ani ne výstřednějším než byl na př. platonism. P. spis. vyřizuje prý „tímto spisem svůj účet s romantismem" a závěrečná slova politicky zahrocená prozrazují, že chce jím přispěti k emancipaci od německé vědy. Pokud jest pavědou, jako právě idealistická naturfilosofie, právem; ale jinak pořád ještě možno nám odtud mnohému se naučiti.

Pozorně čtoucí udělá si k podrobnostem Rádlova velmi temperamentně psaného spisu hodně nesouhlasných poznámek neb aspoň otazníků.

Také tiskových chyb je v něm nadbytek.

F. X. Šaldova filosofie. Napsal *Dr. Em. Rádl.* Knihovny Nového věku č. 2. Praha 1918. Str. 51.

Je to polemická rozprava (z Nov. věku) proti některým Šaldovým způsobům a názorům: že prý místo thetického psaní rád protestuje, že jest materialistou slova, že žádá v umění jedinečnosti (bezzákonné), že jest v obrazech neosobní a chladný, nekonkretní, myšlení mechanistického atd.

„Nápad v románu [Šaldově] pronesený, že díla Palackého »žijí jako díla krásné prosy, jako vysoká a ušlechtilá belletrie« má na celé zeměkouli jediné Dr. Šalda“ (37); snad už ne docela jen on! „Jediné možná otázka jest: Kdo měl pravdu . . . měli tuto věčnou pravdu Komenský či jesuité?“ (38.) Disjunkce tu nesprávně položena: věčnou pravdu měli oba dva, jen že Komenský neměl jí celé a někteří jesuité také ne.

Šalda dle R. jest romantikem . . . „romantický jest jeho kult vojáků, kněží (katolických) a jesuitů . . .“ Chudáci kněží (katoličtí)! Sotva jim který spisovatel dá trochu vlídné slovo — čehož, jak známo, se čeští spisovatelé dopustí, aspoň na veřejnosti, velmi zřídka, jen aby nevyšli z endemické sprostačiny — již je to romantický kult.

Na mnohoslibný nadpis (Filosofie) podává knížka opravdu málo. Pokud jsou v ní nedorozumění, není ovšem Šalda bez viny, neboť mnohdy jest mu opravdu nesnadno rozuměti.

* * *

Ant. Matula, V začarovaném kruhu. Prósa. Praha 1919.

Je to tuším první belletristická kniha mladého moravského spisovatele, jenž upozornil na sebe minulého roku vydanou studií o nové moravské literatuře. Náměty jeho pěti prós pohybují se sice většinou „v začarovaném kruhu“ lásky, v němž věčně bloudí lidské srdce a z něhož proto nemohou se vybaviti ani povídkáři a romanopisci, jsou také zcela prosté, někde i hodně všední, ale vždy zpracovány vážně, řekl bych skoro: tendenčně, mravokárně. Každá prósa je spis. vlastně thematem. Ale nestačí mu řešiti otázku samým dějem, nespokojuje se ani tím, že vkládá své názory o ní do úst svých postav, ale připojuje na konec ještě své úvahy.

Tak zvláště u první a nejdelší povídky, jež dala knize název a jež také svým slohem nese nejzřejměji stopy začátečnictví, ač zase na druhé straně jest v ní jistě mnoho vlastních zažitků spisovatelových i kouzlo vzpomínek mládí. Je to historie mladého moravského učitele, který přísnou výchovou ve zbožné rodině a ve škole, pak četbou mravních společenských reformátorů vyspěl v člověka oduševnělého, s citlivým svědomím a vysokými ideály. Ale život v maloměstských poměrech a na vesnici jej svede s dvěma smyslnými ženami, ocitne se v začarovaném kruhu nízké vášně, z něhož marně snaží se osvoboditi. Přijímá důsledky svého poklesku, bere si za ženu dívku, jež ho svedla,

ale stává se pak zklamaným samotářem a ironickým pessimistou. Spis. sám ve své úvaze odsuzuje svého hrdinu pro mravní slabost: Není tak silné lásky, aby jí musil silný člověk obětovati dosažitelnou míru svého štěstí. Není tak šílené vášně ženy, aby jí silný člověk neodolal...

Proti smyslné lásce bojuje také, a to již vítězně, mladá žena básníkova ve „Zpovědi": v pokušení utíká se ke svému muži, pro nějž jinak nemá vřelejšího citu, aby „žila jen dětem a neměla síly k jiným pohledům než mateřským." Rozumný a rozvážný, trochu i vypočítavý postup při selských sňatcích schvaluje a odůvodňuje vlastní zkušeností vzdělaný venkovský starosta v črtě „Mezi sousedy", jež vyznívá proti románovým „sňatkům z lásky". Bolest nemanželského hocha, jenž se domnívá, že hřích matčin a neznámého otce je překážkou jeho tiché, tajné lásky ke spolustudentu, dceři ředitele gymnasia, a proto prchá z domova a vzdává se studií, jemně kreslí povídka „Student Martin". Tyto podle data poslední práce jsou již i slohově mnohem vyspělejší a podávají naději, že v mladém spisovateli nám vyroste dobrý belletrista. Co jej zatím doporučuje, jest jeho vážný životní názor i láska k našemu moravskému, prostému lidu, jež dýchá ze všech prací jeho první knihy.

Karel Scheinpflug, Pouta soužití (Symbiosa). Román. Stran 344 a 368. Praha 1919.

Nový název objemného dvousvazkového románu, jenž vycházel před válkou ve „Květech", zdá se býti tak trochu reklamním časovým prostředkem. Sotva poslední čtvrtina celého díla líčí nešťastné manželství Antonína Dvořáka, sirotka, jehož se ujala jeho svobodná teta: a tato je vlastní hrdinkou románu, jak také případně naznačoval prvotní jeho název „Symbiosa". Je to prostá, zbožná, odříkavá žena, jejíž veškera životní touha slila se v dospělém věku v mohutný, nikdy nevysychající proud obětavosti. Když přijme k sobě malého chlapce své nešťastné sestry, pochopí teprve smysl svého života: věnuje se od té chvíle úplně svému svěřenci, obětuje celý svůj výdělek (je švadlenou) i většinu úspor, aby ho vydržela ve studiích. V Praze se jí synovec odcizí, dožije se na něm nejtrpčích zklamání, dostane se jí nejhrubších příkoří — a přece její oddaná láska se nevyčerpá. Když už zoufalá bolest vžene ji do osamělého rybníku, ještě ji v duševní temnotě pronikne náhle jasná myšlenka, že nesmí ničiti svého života, jenž má svou nenahraditelnou cenu a za nějž je komusi zodpovědna, že tomu srdci, jež hodlá umlčet, se chce dále krváceti, těm sesláblým rukám dále se rozdírati prací. A že je to hřích, co podniká, těžký hřích. „Ježíši Kriste — modlí se — co tys vytrpěl! A já...!"

Od tohoto přímého křesťanského života prosté ženy rozbíhá se do podivných klikatin život jejího svěřence Toníka. Spis. sám opouští tu nejvhodnější základ svého románu, nechává se svésti svou znalostí studentského i společenského života pražského a velice obšírně kreslí znenáhlý mravní úpadek nadaného, ale ostýchavého, nesamostatného a slabošského venkovského studenta. Bývalý pilný gymnasista, hlídaný

pečlivou tetou, je smýkán svým starším druhem skoro od počátku svého pobytu v Praze čmoudem hospod a bahnem různých brlohů a je přesvědčen, že tak nejlépe užívá svého mládí. Odhazuje náboženství, jež je mu „pouhou směsí vzpomínek ze školy, příjemných i nepříjemných, převahou nepříjemných . . .“ nebo zase „zamračenou, přísnou mocí, zasahující nevlídně v lidský život, z jejíhož otroctví vyvázl maturitou a jíž se hleděl co možno vyhnouti . . .“ Jaké má ostatně vědomosti náboženské, viděti třebas jen z tohoto jeho názoru: „Podle toho náboženství, jemuž se ve škole učil, je hříchem, i že člověk dýchá . . .“ A později, když slyší intelligenta hovořiti nadšeně o Kristu a jeho učení, je pln podivu nad tím. „Jakže, tedy jest ještě jiné náboženství, pro něž se mohou nadchnouti i dospělí lidé, a náboženství, kterému netřeba se lekati žádného pokroku vědy a jež může býti i vzdělaným a myslícím lidem životním kompasem? A zdá se mu, že na jeho obzoru vyvstává nová hvězda, hvězda vzbuzující úžas i strach svým nevídaným a tajuplným zjevem . . .“

Ale hvězda náboženství brzy zase zhasne v bahně pražského života. Objeví se na chvíli jiná: ohlasy rukopisného boje mezi studentstvem, pak mladé umělecké a sociální hnutí devadesátých let, jehož vlna sotva letem se ho dotkne, ale nemá přirozeně síly, aby zlomila pouta pevně již ukutá dlouhým otročením smyslnosti. Při každém rozběhu k lepšímu zastavuje se Toník v půli cesty, na cizí pokyn odbočuje v nové směry, jsa jen ozvěnou dojmů, bříčkou vln. Posléze ovládne jej svou smyslností Magda, povrchní, požívačná, lenivá a vypočítavá úřednická dcera, jež již za svobodna projevuje před ním bez ostychu své nebezpečné mravní zásady, v manželství pak provádí je prakticky tak důsledně, že na konec podvádí svého muže i s vlastním svým bratrem, otravuje život jemu i trpělivé tetě a vyhání ji konečně z domova . . . Pochmurný, s drsným realismem kreslený a různé intimity nemilosrdně odhalující obraz moderního manželství názorně ukazuje, co kove ta nesnesitelná „pouta soužití“ manželského: materialistický životní názor, který zná jediný cíl: zábavu, rozkoš, požívavost . . .

Protějškem tohoto obrazu vedle odříkavé tety — symbiosy měla býti dvojice dvou ideálních lidí: jemné učitelky Olgy a Toníkova druha Oldřicha, chudého, bystrého, cílevědomého studenta. Oldřich chce se obětovati nemocné matce, jež pro jakýsi neznámý hřích z minulosti si přeje, aby syn byl knězem. Jde do semináře s vniterním rozporem, z něhož jej ještě v čas vysvobodí matčina smrt. Probíjí se pak statečně i vítězně těžkým životem ke svému cíli . . . Vniterní boj Oldřichův v semináři líčí spis dosti obšírně, ale většinou mlhavě všeobecnými frasemi a otřepanými námitkami. Je patrno, jak tato oblast je mu skoro úplně cizí, tím více, že jinde všude mluví tak nezastřeně a kreslí tak životně a věrně. A vůbec celá postava Oldřichova je příliš málo organicky spjata s rozvojem románu, někde je skoro násilně vtlačena, jinde zase její souvislost na dlouho se ztrácí! To jest ostatně vadou celé románové stavby, do níž se spisovatel snažil směstnati v nepřehledném množství úryvkovitých kapitol tisícero podrobností,

často ovšem zajímavých, pravdivých, životu dobře odpozorovaných a snad namnoze i prožitých, ale děj roztříšťujících a zatěžujících. Tím více to platí o četných úvahách, o otázkách společenských, uměleckých i filosofických i náboženských, někdy dosti pěkných, ale často všedních a povrchních.

Jan Rokyta, Alžběta Šramínova. Báseň. Str. 102. Praha 1919.

Básnická povídka z doby protireformační, jakých máme v próse již na sta. A je tvořena touže šablonou, jako skoro všechny ostatní; na katolické straně jsou sami ukrutníci, mstivci, fanatikové nebo pokrytci, na protestantské zase jen tiché, nevinné ovečky, nadšenci a mučeníci. Alžběta Šramínova, dcera z tajné českobratrské rodiny, dána svým dědem, mstivým katolíkem, na vychování k jesuitům (!). Když se vrátí, bába a otec přivedou ji snadně na svou stranu. Aby mohla volně vyznávati svou víru, uprchne s otcem do Německa. Když pak srdce ji pudí k návštěvě domova, je v Čechách poznána svým bývalým vychovatelem jesuitou, jím i chycena a mučena, aby odpadla, ovšem marně. Nečetli jste toho všeho už do omrzení? A snad i lépe a jistě zajímavěji než v této suše, nudně a rozvláčně zveršované básnické povídačce. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Baron Prášil. Podivuhodné cesty a příhody jeho na souši i po moři. Jak od něho slyšel, věrně vypravuje Ig. Hofírek. 2. vyd. S pěti barvotiskovými obrázky. V Praze 1912. Str. 88. Cena 2·40 K. — Jsou to většinou „silné" vtipy, ale zcela neškodné a nezávadné. Zcela prostý čtenář některým snad ani hned neporozumí anebo se bude ptáti, jak to, že i takové „hlouposti" se tisknou.

Bláznivý rytíř Don Quixote de la Mancha. Dle špan. románu Cervantesova pro české čtenáře upravil A. B. Šťastný. Praha. Str. 66. — Úprava je celkem vhodná, ale přes to sotva bude román baviti, jelikož náš prostý čtenář není tu s dostatek připraven na porozumění těch bláznivých kousků; poznámka, že Don Q. byl „čtením rytířských románů téměř poblázněn," na výklad nestačí. — U některých jmen měla se připojiti výslovnost. Česky nepíšeme: ptaly se jej, ani: vladařství nad ostrovem, jehož získal; tím méně pak: dobrodružství, jímž získal jen rozbitou hlavu a ztrátu ucha (pěkný zisk!) Závadného není v knížce nic.

Petr Jur, Jarní dni. Román. Přel. Vojtěch Kristian Blahník. Nakl. B. Stýblo. Praha 1918. Str. 271. — Úryvek ze životopisu studentova. Janek Bolský na sklonku studií div neproklíná školu i s učiteli; po maturě však se mu zdá, jako mnohým jiným, že ti lidé přece nejsou tak zlí, to jen system jest vinen, za nějž oni nemohou. O prázdninách jde z Varšavy na venek za domácího učitele k příbuzným, kde domácí dcerka se mu zalíbí; ale než se láska rozvije,

nastane školní rok, i třeba se vrátiti. Na universitě přikloní se Janek ke směru mezinárodnímu, chodí do tajných schůzek socialistických, jež pak jeden „soudruh“ prozradí. U Janka nalezen podezřelý sešitek, a majetník, ač ho ještě ani nečetl, zatčen a zavřen. Vyvázne sice jakousi přímluvou po čase bez trestu, ale zůstává ovšem již poznamenán.

Velmi pěkné a názorně vylíčen duch a život polských studentů pod útiskem ruským. Janek jest citlivý, idealní snílek, pohlavně čistý (i když spolužáky zavlečen do vykřičeného domu), nábožensky však lhostejný, tedy bez pevnějšího základu; Büchner a Draper byli tehdy v módě. Sveden teprve židovskou vdovou, jejíhož synka učí, a sveden tak důkladně, že ona sama cítí se na konec nucenu zakřiknouti jej, aby jí nechal na pokoji, an otec jeho v sousedním pokoji umírá.

Ačkoli některé výjevy, na př. ona návštěva veřejného domu, zbytečně do podrobna vylíčeny, román nechce býti dráždivou pikanterií, jak pikantní obálka by ráda navnadila. Jest proniknut jakýmsi idealismem mladého nadšení, v šeredných výjevech se neutápí, nepřikrášluje jich. Vzdělanější dospělý čtenář si jej přečte s požitkem.

V překladě jinak dobrém a plynném jsou některé chyby. Neříkáme na př.: opona šla vzhůru, nebo: popatře, dal... nebo: Olympický klid, gymnasialní atd. Chybně psáno: Lawský, Zworský (m. Lawski nebo Lavský), ruské požalujtie (m. požalujtě), wot (m. vot) a j.

Alois Sládeček, Výchova a náboženství. Časových úvah Tiskového družstva v Hr. Králové č. 253. Str. 32. C. 32 h. — „Důležitost předmětu toho vede mne k tomu, praví p. spis. o náboženství a mravnosti, abych na tomto místě podal výroky vynikajících mužů, jak se mně namanuly.“ Některé jsou sice již hodně otřelé, ale neškodí jich opakovati. Většina jich pochází od nevěrců, tedy mají význam ex concesso, jinak ne; ale jako doklady na př. při přednáškách prokáží dobrou službu. O výchově mluví jen některá, tak že obsah spisku jest širší než nadpis. Ostudná tisková chyba jest na str. 11: Kde je náboženství . . . kde j e j není; jiné jsou Waschington, Quintillian.

Jiří Belanger. Život napsaný P. Aniganem podává Jan Tagliaferro. Díl I. Bened. knihtiskárna v Brně 1919. Str. 341. C. 4 K. — Předmluva spisovatelova je z r. 1904, kdy ve Francii chystaly se dalekosáhlé převraty. Z nedávné působnosti podivuhodného muže, jemuž tento spis věnován, zajímá hlavně, jak pracoval o n á b o ž e n s k ý ž i v o t v e v o j š t é. Jest-li pravda, že v této válce mezi francouzskými vojíny jevilo se i příkladné náboženské nadšení, pak by horlivý P. Belanger nebyl pracoval nadarmo. — Českému čtenáři bude v poučném jinak spise trochu vaditi francouzská nabubřelost a některé příliš pobožnůstkářské podrobnosti, jichž u „mužů“ bez přepjatosti pěstovati nelze, aby se trvale zakořenily; a o toto přece hlavně jde.

Rozhled

Náboženský.

Římský ústav pro sjednocení východních církví. (O.) Co do plánu studijního rozeznává podle vzoru biblického ústavu také „Pontificium Institutum Orientale“ (toť officielní název) skutečné žáky (chovance, alumni) a pouhé posluchače (auditores) nebo hosty. Prvými mohou býti toliko ti, kdož dokončili studia theologická a zaváží se, že všecky povinné předměty na ústavě budou navštěvovati a předepsaným zkouškám se podrobí. (Nuntia de rebus Instituti Orientalis Romae 1918, p. 2.)

Vyučování je bezplatné; celý kurs má trvati dvě léta. Zkoušky jsou dvě, vždy na konci školního roku. Kdož chtějí obdržeti diplom ústavu, musí na konci druhého roku podati písemnou dissertaci a složiti ústní zkoušku z předmětů závazných, z látky, která za obě dvě léta byla přednesena. (Tamt. p. 4.)

Dle posavadního rozvrhu mají se na akademii tyto předměty přednášeti (p. 5): 1. Theol. orthod. et doctrinae particulares christianorum Orientis. Dle symbolických knih a spisů bohoslovců pravoslavných se vykládá jejich učení, pokud jest odchylné od učení katolického. — 2. Theologia dogmatica historica má pravost učení římsko-katolického v kontroversních otázkách dokazovati z tradice, hlavně z Otců řeckých. — 3. Patrologie a patristika, která se také omezuje na literaturu východní, ale jednotlivé řecké Otce všestranně a důkladně má probírati. — 4. Liturgiae orientales. V těchto přednáškách se jedná o různých mešních obřadech a obřadech při udělování svátostí v církvích východních obvyklých, dále o církevních hodinkách a kalendariích; také se popisují liturgické knihy samy a přednáší se o církevní poesii. — 5. Ius canonicum orientale má nejprve podati prameny a kollekce východního práva, a pak jak o veřejném tak o soukromém právu církví na východě jednati. — 6. Jura civilia Orientis christiani inter se comparata. — 7. Historia generalis, praesertim religiosa nationum christianarum Orientis. — 8. Historia litteraria scriptorum christianorum orientalium je pokračováním patrologie a zabývá se životem a spisy (authenticita, manuskripty, vydání) pozdějších spisovatelů východních. — 9. Archaeologia sacra orientalis popisuje chrámy a jich zřízení, bohoslužebná roucha atd. Zřetel má míti též k architektonice profanní, numismatice, byzantinské sigillografii, paleografii a epigrafii.

Později mají se přidružiti ještě přednášky nebo konference o zeměpise a ethnografii východních národů.

Na ústavě se vyučuje též několika východním řečem.

Protektorem ústavu a vrchním jeho ředitelem jest sekretář kongregace, nahoře zmíněný kard. Marini. Jeho zástupcem a prefektem studií jest P. Antonín Delpuch z kongregace missionářů afrických Lavigeriem založené („Bílí otcové“).

Mimo něj bylo na ústav posud povoláno 11 učitelů. Čtyři náležejí Tovaryšstvu Ježíšovu, dva jsou Benediktini, po jednom mají Dominikáni a Assumptionisté, jeden světský kněz a dva laici (pro církevní právo a byzantskou literaturu). Dle národnosti jsou 4 Francouzi, 4 Italové, 1 Holanďan, 1 Španěl, 1 Řek, 1 Čech.

Školní rok počíná dle římského obyčeje 1. listopadu a končí 30. června. Počátek druhého semestru je 16. března.

Třeba se však též zmíniti o překážkách, které se věci v cestu staví. Už oddělení kongregace pro východní obřady od propagandy a zřízení nové kongregace nebylo zde mnohým po chuti. Někteří považují zřízení ústavu za zbytečné, jiní za příliš odvážné. Dosti je těch, kteří každou myšlenku na nějaké sblížení církví považují za utopistickou.

Vedle těchto více osobních jsou i jiné obtíže. Značnou obtíží jsou nyní ovšem samy neustálené a nepokojné poměry, pro které se ústav zatím volně vyvíjeti nemůže. To však, tak doufáme, časem se změní; jsou však jiné překážky, které hlouběji tkví.

Ústav má býti zařízen a veden dle vzoru ústavu biblického, od papeže Pia X založeného. Kdežto však ústav biblický má značnou a pevnou fundaci, takže zvláště jeho ohromná knihovna je zajištěna, je náš ústav zcela odkázán na roční příspěvek sv. Otce a jiných dobrodinců. To ovšem vyžaduje ročně velikých obětí; pouze zařízení knihovny pro ústav a nejnutnějších knih stálo 35.000 lir. — Cíl ústavu biblického jest jednotný a zcela přesně vymezen: vyšší vzdělání ve vědách biblických pro budoucí professory písma sv. Při cíli našeho ústavu není této jednoty a jasnosti. Omezil-li by se ústav pouze na vědeckou průpravu těch, kteří se chtějí vědecky otázkami východními zabývati, pak by byl asi počet žáků nepatrný, poněvadž při tolikých a tak potřebných různých pracích v církvi málo je těch, kteří se výhradně tomuto oboru mohou věnovati. Rozšířiti účel ústavu tak, aby byl zároveň praktickou průpravou pro missionáře na východě, znamená vlastně zdvojnásobení všech přednášek, bylo by třeba dvou paralelních kursů, jednoho vyššího, jednoho obyčejného.

Ani poloha ústavu není příliš výhodná, leží příliš na obvodu města a vzdálen jest ode všech téměř papežských kolejí římských, kdežto ústav biblický jest právě ve středu města.

Ostatně, jak sám sv. Otec v audienci, kterou poskytl professorům dne 9. ledna 1919, se vyjádřil, je tento rok pouze zkouškou, pokusem a při energii a zájmu papežově o ústav lze doufati, že mnohá překážka bude odstraněna.

Působení ústavu má ovšem býti jenom jednou složkou ve velikém díle spojení církví. Aby východ skutečně k západu přilnul, jest nejenom třeba, aby nauku západu, kterou nyní namnoze pouze zkomolenou poznával, jasně uviděl, je třeba, aby v celém zjevu a působení církve

západní viděl a uznal ideál, jehož právem v církvi Kristově hledá. Velkolepost obřadů, rozmach duchovního života, pronikavé karitativní a socialní působení, horlivé pěstování věd a umění, vše to v církvi hledá, všechno to třeba v církvi pěstovati a při všem tom každý dle sil svých aspoň nepřímo k velikému dílu přispěti může. *B. Spáčil.*

*

Brněnský biskup Lachenbauer o josefinských změnách. (Č. d.) 3. Die Verpflegung der Defizienten, welche Alters oder Krankheits halber unfähig werden in der Seelsorge ferner zu arbeiten, ist insbesondere ein wichtiger Gegenstand der gnädigsten Fürsorge. Nach den hierinfalls bestehenden höchsten Verordnungen sind zur Erlangung der bemessenen Defizientenpension jährlicher 200 fr. nur diejenigen geeignet, welche ein kanonisches Benefizium besessen haben, und als gänzliche Defizienten sind nur diejenigen anzusehen, welche zu allen Verrichtungen der Seelsorge auf immer untauglich sind, ja nach dem letzt erflossenen höchsten Normal darf weder für diese um die Defizientenpension eingeschritten werden, sondern es ist befohlen einem derley untauglich gewordenen Pfarrer einen Administrator zu zugeben. Diejenigen Weltpriester, welche kein Benefizium besessen und keine landesfürstlichen Titulisten sind, haben keinen Anspruch auf eine Defizientenpension, wenn sie gleich als Seelsorgsgehilfen untauglich werden, sondern werden an ihre Patronen gewiesen. Hieraus entstehen nun sehr wichtige Beschwerden. Die pfarrlichen Einkünfte sind zum öfteren viel zu gering, als daß aus selben außer dem alten oder siechen Pfarrer, dessen Bedürfnisse mit dem Alter und mit der Krankheit zunehmen, auch noch ein Administrator unterhalten werden könnte; die zur Seelsorge annoch tauglichen pensionirten Exreligiosen hingegen sind bereits in der Seelsorge angestellet, so daß beynahe kaum einer oder der andere der mährischen Sprache kündige mehr ausfindig zu machen ist, der in einem solchen Falle zur Aushilfe gebrauchet werden könnte. Die Privatpatronen sind bisweilen selbst in so mißliche Umstände verfallen, daß sie außer Stande sind, ihren untauglich gewordenen Klienten Hilfe zu verschaffen. Diesen Beschwerden, welche manches Ordinariat nicht selten in die gröste Verlegenheit setzen, könnte hier Landes durch die Wiederherstellung des in den Religionsfond eingezogenen sehr beträchtlichen Emeritenfonds am füglichsten gesteueret werden, welcher aus den zu diesem Ende gemachten Stiftungen und Legaten der hierländigen Geistlichkeit entstanden ist, und welcher zum besten der Ollmützer und meiner Diözesangeistlichkeit verhältnismässig nach der letzten im Jahre 1783 getroffenen, der natürlichen Lage angemessenen Abtheilung beider Dioecesen zu verwenden wäre. Um aber zugleich diesen Fond möglichst zu schonen, dürfte es sehr zuträglich seyn, wenn bey den erträglicheren Benefizien die dermal eingestellten Resignationen cum reservatione pensionis ex beneficio wieder erlaubet würden.

4. Für die angehenden Geistlichen, welche sich in dem Diözesanpriesterhause befinden, war

vorhin ein Zeitraum eines Jahres bestimmet, durch welche Zeit sie in der Domkirche die erforderlichen Dienste zu leisten hatten und zu den Weihen befördert wurden. Letzhin wurde aber ihr Aufenthalt in dem Priesterhause auf ein halbes Jahr beschränket, ein Zeitraum, welcher mir nicht hinlänglich zu seyn scheinet, um mich von ihrer Denkungsart und Moralität zu überzeugen, als es das Gewissen eines Oberhirten bey Ertheilung der hl. Weihen fordert. Außer dem hat sich der Fall bereits ergeben, und dürfte sich noch öfters ergeben, daß ein oder der andere Alumnus wegen gar zu beträchtlichen Mangel des kanonischen Alters binnen einem halben Jahr weder zum Priester geweihet werden konnte. Endlich ist die nothwendige Folge dieser Abkürzung des Aufenthalts und der Verpflegung der Alumnen in dem Priesterhause, daß ich bey meinen bischöflichen Funkzionen, so wie übrigens zu dem Dienste der Kathedralkirche den jungen Klerus nur durch die eine Hälfte des Jahres zur erforderlichen Assistenz habe, durch das zweyte halbe Jahre hingegen, wie eben gegenwärtig, entbehren muß. Diese Ursachen verleiten mich zur unterthänigsten Bitte Euer Majestät geruhten allergnädigst zu verfügen, daß die Kandidaten des geistlichen Standes, die nach ihren Umständen und Verwendung in Studien die theologischen Stipendien zu geniessen hatten, nach hinterlegtem theologischen Kurse ein ganzes Jahr hindurch, oder wenn es bey einem und dem anderen die Umstände nothwendig machten, auch über ein Jahr in dem Diözesanpriesterhause, in welchem die für meine Diözes erforderliche jährliche Normalzahl ganz bequem untergebracht werden kann, zu verbleiben hätten, binnen welcher Zeit ihre Eigenschaften geprüft, ihnen die Weihen ertheilet, sie zu den Kirchendiensten verwendet und zur Ausübung der Seelsorge praktisch angeleitet werden könnten.

5. Der Nachwachs des Klerus, jenes zur immerwährenden Aufrechthaltung und Fortpflanzung der Religion unentbehrlichen Werkzeuges, ist endlich einer der wichtigsten Gegenstände, welcher die gnädigste Aufmerksamkeit Euer Majestät desto mehr verdienet, je größer der Mangel ist, der sich an diesem Nachwachse seit einiger Zeit äußeret. Die Ursache dieses Mangels scheint zweyfach zu seyn: 1tens weil überhaupt die Zahl der Studirenden sehr abgenommen hat, und 2tens insbesondere, weil aus dieser für sich schon so geringen Zahl der Studirenden sich die allerwenigsten zur Wahl des geistlichen Standes entschließen.

Die sehr beträchtliche Abnahme der Studirenden überhaupt entspringt:

a) von Verminderung der Gelegenheit die humaniora zu studiren durch Kassirung ein und des anderen Gymnasiums, vorzüglich aber durch Aufhebung der Stifter, deren beynahe jedes eine eigene Pflanzschule für Studirende hatte, welche zugleich zur Versehung der Kirchenmusik bestimmet waren.

b) von Einführung des Schulgeldes, dessen Entrichtung der

dürftigen Klasse schlechterdings unmöglich, den gering bemittelten aber wenigstens sehr beschwerlich ist;

c) von der von je her hier Landes bestehenden großen Beschwerde die Philosophie zu studiren, da Mähren ein einziges philosophisches Studium, nämlich an dem k. Lyzeum zu Olmütz hat.

Die besonderen Ursachen, aus welchen sich unter den wenigen Studirenden nur der allergeringste Theil zur Wahl des geistlichen Standes entschließt, dürften hauptsächlich darinn bestehen, weil

a) einerseits die mit dem geistlichen Stande verbundenen Beschwerden sowohl in Ansehung der Vorbereitung, als in Ansehung der Ausübung der Amtspflichten zugenommen;

b) andererseits die Vortheile des geistlichen Standes, welche die Entschädigung hierüber seyn sollten, sehr abgenommen.

Um diesem ohnfehbar zu besorgenden Mangel an dem Nachwachse junger Geistlichen vorzubeugen, müßte demnach diese zweyfache Ursache des Mangels gehoben, nämlich 1tens überhaupt für die Vermehrung der Studirenden gesorget, und 2tens insbesondere dem Studierenden die Wahl des geistlichen Standes reitzender und vortheilhafter gemacht werden.

Das erste dürfte am sichersten erreicht werden:

a) durch Errichtung mehrerer Gymnasien, wodurch die durch Aufhebung der Stifter vorzüglich der ärmeren Klasse entgangene Gelegenheit zu studiren am füglichsten ersetzet würde, welches in den Piaristenhaüsern ganz leicht und ohne Kosten zu bewirken wäre.

b) durch Aufhebung des Schulgeldes oder wenigstens durch Loszählung der mittellosen Jugend von Entrichtung desselben:

c) durch Errichtung eines zweyten philosophischen Studiums zu Brünn außer dem k. Lyzeum zu Olmütz.

Zur Bewirkung des zweyten dürften die reitzendste Vortheile seyn, wenn

a) dem geistlichen Stande sein vormaliges Ansehen wieder verschaffet und

b) die Aussichten zu einem ehrlich zureichenden Auskommen wieder gewähret würden. (O. p.)

Vědecký a umělecký.

Jsou různé názory o tom, pokud jest oprávněn český učenec psáti své vědecké práce jazykem cizím, většinou ovšem německým. Jiří Polívka v „Naší době" (leden 1919) snaží se to vysvětliti „isolací malé vědecké kultury". Její následky pociťují nejednou všichni naši vědečtí pracovníci a hledí se z ní vymaňovati tím, že navazují vědecké styky s některou světovou literaturou a uveřejňují často také cizím jazykem — podobně jako se činívá také u jiných malých národů, na př. severských, kde i samy akademie a vědecké společnosti vydávají svým nákladem podobné práce německy, francouzsky neb anglicky.

V zájmu vědy jest — odůvodňuje pisatel článku — aby její vzdělavatelé mohli se dorozumívati. Široké pak vrstvy t. zv. inteligence každého národa bez rozdílu nemají vůbec zájmu, vytištěna-li která monografie jejich jazykem či nikoliv. Nedovídají se o práci svých učenců zpravidla leda příležitostně, při jubileích a j. Našemu učenci záleží přece také na tom, aby o své práci slyšel soud odbornický a aby jeho vývody byly po případě uznány a přijaty za základ dalšího badání. V tom právě záleží pokrok vědecký . . .

Výrok, jenž tu písmem vytčen, jest zajisté na výsost zajímavý, zvláště z toho péra. Zmínili jsme se tu již několikrát, že ve vědeckém světě vůbec pociťuje se potřeba jednotné dorozumívací řeči, ale vědecké, žádného volapüku neb esperanta, a tou že by nepřirozeněji mohla býti latina, bez jejíž znalosti ani teď na př. dějezpytec se neobejde. Mimochodem pak možno dle toho také oceniti útoky na střední a pozdější věk, pokud vědu pěstoval latinsky: ne snad že by si bylo přáti, aby latina stala se opět výlučnou řečí vědy, to zajisté nikoho nenapadá, ale aby se stala pomůckou vědeckého dorozumění.

Nyní ovšem, kdy mnoho učenců již nevychází z gymnasia a i na gymnasiu latina se značně omezuje, nebude již ani tato pomůcka tak na snadě jako dříve, a bude-li se více pěstovati angličina, která čím dál tím více stává se řečí světovou, odpadne z části hořejší nesnáz. Avšak nezapomínejme, že tím nastane také nebezpečí svérázu národních řečí, kteréž od mrtvých řečí nikdy není toliké jako od živých; vždyť moderní latina nebyla by latina ciceronská, nýbrž moderním jazykům přizpůsobená, čehož živé řeči u sebe nepovolí.

Povážlivější jest, když se užívá cizího živého jazyka tak hojně právě v slavistice. Hlavní a stežejní díla slovanské filologie jsou napsána jazykem německým. Týmž jazykem vydáván jest ústřední orgán její „Archiv für slavische Philologie". A také mladší „Rocznik slawistyczny — Revue slavistique" tiskne většinou články německé,

ačkoliv přispívají do něho téměř vesměs jen slovanští učenci, také naši přední jazykozpytcové! Možno to vysvětliti dominujícím významem, kterého si dobyla německá věda zvláště v jazykozpytě, ve filologii vůbec. Také slovanští filologové chtějí se jmenovitě ve všeobecnějších otázkách dorozumívati s cizími odborníky. Konečně slavisté ovládají dosud nevalnou měrou prakticky jiné slovanské jazyky, méně než němčinu. Souvisí to pak s tím, že dosud žádný slovanský jazyk se nedopracoval takového významu ve vědeckém světě, že by se mohl rovnoprávně postaviti po bok některé západní kultuře vědecké, ba ani na užším poli slavistickém.

Podobně jako v jazykozpytu je tomu v dějinách slovanských literatur, starožitnostech a lidovědě. Činěny již pokusy o ústřední orgány pro slov. filologii, ale neudržely se. Myslitelná a proveditelná je součinnost slov. učenců a hlavně filologů pouze tehdy, když se budou moci dorozumívati ve svých národních jazycích. Zatím je to bohužel namnoze nemožné, již pro typografické obtíže a nesnáze.

Ale má-li se našemu učenci otevříti cesta do širého a prostranného světa slovanského a částečně odpomoci isolaci, jest nutna znalost slovanských jazyků. Chce-li se slov. věda jednou postaviti rovnoprávně vedle ostatních velkých vědeckých kultur světových, jest nezbytně nutné co možno úzké sdružení všech našich vědeckých sil.

*

Slovanská vzájemnost pláče. Polské listy, zvláště krakovské, nemají — prý — pro Čechy než potupy a nadávky, a některé české jim to oplácejí. Politické bratříčkování s Italy ochladilo zase značně poměr Jihoslovanů k nám. Pokroková Česká revue přinesla nedávno článek, kde schvaluje nároky Italie, jež prý přinesla válce mnoho obětí a proto zaslouží náhrady...!!

Takto přetrhané nitky sotva znovu naváže platonické obšírné provolání, jež vydal „Spolek českých spisovatelů beletristů Máj“ k Jihoslovanům a kde zdůrazňuje nutnost literárně uměleckého sblížení. Praví tu mezi jiným: „Úkolem naším společným jest uskutečniti kulturní a mravní slovanskou střední Evropu; není už nikoho, kdo by nás žalařoval pro všeslovanské touhy. Dokažme, že bylo-li kdy co v světě krásného, ušlechtilého a eticky dokonalého, je to náš panslavismus. Mezi námi nebude sporů a nenávisti k jiným národům, neochvějni v hájení svých práv chopme se poesie, radostné a zářící poesie našich dnů jako nejkrásnější zbraně: dobýti světa slovansky čistým literárním bratrstvím. Přibližujme navzájem svým krajanům naše knižní dobro a krásu... „Uměleckou unii slovanskou zakládati chtějí Slované, kteří od dob stěhování národů po prvé se pozdravují jako svobodní činitelé vzdělanostní!“

*

Jak bylo možno očekávati, vyrostl s obnoveným životem politickým u nás také čilý ruch vydavatelský a zvláště časopisecký. Vychází množství časových brožur i pamfletů, letáků i

dokumentů; pravé hody má vtip a satira, třebas čerpají stále skoro z jediného pramene, ač by teď bylo i jiných námětů až dost! Vzniklo hned několik nových humoristických a satirických listů, jeden z nich docela v trojím jazyku. Přinese-li na př. Francouzům něco nového o nás, jest ovšem otázka. Nevyrovná-li se jejich listům vtipy, snaží se jich dohoniti illustracemi plnými nahotin. Útěchu aspoň má, že v jiných našich nových i starších humoristických listech jsou vtipy ještě obhroublejší a lascivnější.

V posledních týdnech vzniklo také několik nových listů belletristických, jež vesměs dovolávají se mladých směrů v umění, ale dosud většinou tápají v nejasnostech programových, ideových i technických. Listem nejmladším chce býti týdeník Republika, jakási obdoba Neumannova futuristického Června. Hlásá umění nové výrazem, obsahem i technikou. „Jsme mladí, proto nás zajímá vše, znepokojuje vše: umění i věda, politika i náboženství. Jsme mladí a proto příliš nadšení.“ Umělecké projevy tohoto „přílišného nadšení“ zdají se ovšem obyčejnému čtenáři často jen podivínstvím a nevkusem, jinému snad hledáním nových cest, nové formy...

Určitěji vyjadřuje svůj program nový čtrnáctideník Sladko je žít, vydávaný redakcí R. Storcha-Mariena a přinášející kromě řady většinou nových jmen básnické příspěvky z pozůstalosti Miloše Martena a Ot. Theera. Titul je vzat z Březinovy básně „Kolozpěv srdcí“, ale zdá se, že jen právě ten titul a nikoliv její duch. Březina chápe životní radost hluboce — „pro vznešenou únavu stavitelů, pro tajemství bolesti, smrti a znovuzrození, pro vinu neusmířenou a kameny v chleby neproměněné sladko je žíti“ — kdežto redakci jde podle úvodního projevu jen o smyslovou radost v umění, v jakýsi náladový sensualismus. Tak uvádí citát z Ropšina: „Dověď žít, doveď se radovat, doveď vzít životu lásku. Není třeba zloby, není třeba smrti. Svět je veliký a na všecky se dostane radosti i lásky“ — a píše pak: „Touha po vyhledávání sluneční cesty, zproštěná zla a klamu, dala vzejíti tomuto listu. To Sladko je žíti aby bylo krásným cílem“. Ovšem jest otázka, vyhoví li takový krásný, sluneční život všem touhám lidského srdce? Anebo zůstaneme li jen při literatuře: stačí to vůbec k uměleckému programu?

Poněkud k starším směrům se hlásí, aspoň dosavadními nijak nevynikajícími pracemi orgán Uměleckého klubu v Praze Nová Žeň, třebas má podnázev „měsíčník mladé generace“. Překvapuje jistě, že ve své knižní příloze přináší dávno již přeložený román Svetoz. Hurbana Vajanského — v českém, chatrném překladě. V době, kdy se mluví a píše tolik o příbuznosti češtiny a slovenštiny a kdy české časopisy přinášejí původní básnické příspěvky slovenské!

Kromě těchto belletristických časopisů vyrojilo se v poslední době a ještě se ohlašuje množství větších i menších listů politických, hlavně různých týdeníků určených k agitaci v širších vrstvách. Národ má tedy co číst i platit.

*

Za této války, píše Rich. Veselý v Hudební revue (1919, 196), měl jsem příležitost seznati písně mezi našimi vojáky rozšířené. Zvláště v době, kdy jsem byl ku sbírání jich přímo komandován na rozkaz u ministerstva války zvláště zřízeného hudebního oddělení, v němž měly býti ukládány vojenské písně všech rakouských národů jako dokument doby. Verše těchto popěvků vynikaly mnohdy poesií, jež si ničeho nezadala se starými lidovými písněmi. Než hudební jejich roucho bylo mnohdy ceny nevalné. Melodie našich starších písní tu trivialisovány, nové nápěvy připomínaly městské odrhovačky nejhoršího druhu [1]) nebo i přímo vídenskou operettu. Tato vykonala u nás mnoho zla. Věc vyvinula se zcela přirozeně. Dříve nebyla taková propast mezi lidem a umělou hudbou. Italská zpěvohra, v Německu „Freischütz“, u nás „Prodaná nevěsta“ byla díla každému pochopitelná a všude známá. Moderní hudba komplikovaností svou širšímu obecenstvu se odcizila; toto potřebovalo však náhrady a moderní bezcenná operetta vycházela mu vstříc. Tak kazil se vkus obecenstva. Dnes klesl již tak hluboko, že každá píseň s nápěvem ušlechtilým již těžko se ujímá. Žádají se triviální rythmy neb sentimentální nasládlost. A tu třeba nápravy. Složitá hudba moderní, zvláště symfonická půjde ovšem svým směrem; než na poli prosté písně musí nastati reforma. Obecenstvo bude tak vychováváno. Ukáže to budoucnost.

*

Fr. Liszt dokončiv Ostřihomskou mši, která se poprvé zpívala v novém dómě ostřihomském, psal Rich. Wagnerovi, že se o ní více modlil nežli skládal. Kard. Scitovskému pak psal: „Po mém rozumu jest umění v kostele oprávněno jen tehdy, když modlitbu v celé její pokoře, zbožnosti a vroucnosti do sebe vssává a svým duchovním ztělesněním (Geisteskörperlichkeit) prozařuje a zvelebuje.“ R. v. Kralik, jenž tyto výroky uvádí (Musica div. 1919, str. 10), myslí, že budoucnost hudby jde přes Liszta, nikoli přes Wagnera. Liszt prý na rozdíl od Beethovena, jenž mešní text pojal jako nejvyšší světodějné drama, provedl reformu katolické kostelní hudby tím, že zvoliv práci thematickou za přední úkol, vybavil ji z obou krajností, výrazu pouze zvukového i ze suchopárného výpočtu mathematického, a povznesl na umění básnicky výrazné. On prý jest prvý, který mši jako jednotnému dílu dal jednotný útvar (NB text mešní této myšlenkové jednoty nemá v jednotlivých částech, leda jen v celkovém vztahu!) „Zvláště charakterisuje Liszt Boha otce trojzvukovou harmonií, Syna melodií, Ducha sv. spojením obojích útvarů.“

---

[1]) nebo mají německý charakter, na př. „Hymna českých legií“ (viz v příruční knížce Ot. Jeremiáše „Hymny svobodných národů“, J. Svátek, Č. Budějovice.)

Vychovatelský.

Otázkou nových náboženských učebnic, na niž Hlídka již tolikrát upozorňovala, bude snad u nás konečně přece hnuto. V Praze, pak v Olomouci a v Brně utvořeny v těchto dnech zvláštní katechismové komise, jež se mají dohodnouti o jednotné úpravě této otázky pro celou republiku. Pedagogická akademie v Olomouci navrhuje vypsati soutěž na jakýsi základní stručný katechismus, jenž by obsahoval všechnu nutnou látku a byl by jen pro katechety. Na jeho podkladě pak by se vypracovaly teprve učebnice pro děti.

Zdá se, že tato cesta bude příliš zdlouhavá a řekněme hned: zbytečná. Vždyť soubory náboženských pravd pro katechety máme již dávno v různých hotových katechismech a učebnicích. Bývalému rakouskému katechismu vytýkáno často, že je příručkou pro kněze, theology, a ne knihou pro děti! Jde však nejvíce o to, jakým způsobem a v jaké úpravě mají býti tyto pravdy podávány dětem.

Prvním úkolem oněch komisí by tedy mělo býti, dohodnouti se o zásadách, dle nichž novou jednotnou učebnici zpracovati, a tu zase nejprve, jakou formu má učebnice míti: dosavadního, ovšem velmi zjednodušeného katechismu, či – jak by bylo nejlépe — náboženské čítanky. Pro nižší stupně ostatně takovou knihu již máme: výbornou, jen částečné úpravy potřebující „Katol. prvouku" Kubíčkovu. Jde tedy hlavně o učebnici pro vyšší stupně. Dohoda bude asi dosti těžká, neboť kolik hlav, tolik smyslů, a mnozí si nedovedou představiti náboženské vyučování bez katechismu, bez zkoušení otázek a odpovědí, ale snad aspoň dnešní poměry na školách přesvědčily již leckterého horlivého zastance katechismové formy, že takhle to dále nepůjde, zvláště dojde-li k vyloučení náboženství ze škol.

Až se tedy sjednotí názory, pak teprve možno vypsati soutěž na definitivní již dílo, pracované dle přesně vymezených zásad metodických. Ale nutno si hned nyní přiznati, že ani tato cesta — soutěží — není ideální, že má své obtíže a stinné stránky. Pracovati celý návrh náboženské učebnice není jistě hračkou ani zábavou, a kdo se podejme toho díla, chce míti jakousi záruku, že bude také vydáno a používáno. Snad by bylo nejlépe svěřiti práci hned jedné osvědčené síle — mám tu na mysli V. Kubíčka, aby tak obě učebnice náboženské nesly se týmž duchem — hotový jeho návrh by pak byl doplněn a upraven po určité době dle zkušeností všech katechetů, jak tomu bude asi také při jeho Prvouce. Tak bychom se dočkali nové učebnice, jak jest žádoucno, v době poměrně nejkratší, zvláště když by jediný pracovník dostal jistě patřičnou dovolenou.

Podobně bylo by možno postupovati při nové biblické dějepravě (nebude-li spojena s katechismem), kde zase ozývají se hlasy pro úpravu kterési německé. Nebyla by to věčná hanba pro nás?

*

Aby se zamezily stále četněji se opakující případy, že **někteří učitelé urážejí náboženské city svých katolických žáků**, bude asi i u nás třeba sáhnouti k podobnému prostředku, jenž se velmi osvědčil ve Francii. Tam z nepatrné obce Saint Rambert en Bugey vyšlo r. 1905 hnutí, jež se neobyčejně rychle rozšířilo po celé Francii: „Associations catoliques des chefs de famille“ k hájení křesťanské školy, čili zkrátka „A. C. F.“ Spojili se tu otcové rodin, do jejichž přirozených práv zasáhl stát tak brutálně svými protináboženskými zákony. Otcové katoličtí buďto musí platiti na dvoje školy, státní i katolické, nebo kde nemají svých škol, jsou nuceni svěřovati své děti škole laické, učitelům často protikřesťanským a socialistickým. A tu jest úlohou A. C. F. prohlubovati křesťanské smýšlení otců, poučovati je o jejich právech a povinnostech stran školy, hlavně však pečovati o to, aby ve státních školách byla zachovávána úplná neutralita, aby nebyla nijak urážena víra dětí. Zjistí-li se někde takový pohoršlivý případ, zakročí celý spolek u dotyčného učitele. Nepomůže-li to, stěžuje si pak spolek, za nímž stojí všichni biskupové a mnoho vynikajících laiků, u inspektora, prefekta, ministra i u nejširší veřejnosti. Tak vedou katolíci francouzští obranný boj proti znásilnění školy protikřesťanskou vládou. Že je spolek těmito živly, zvláště socialistickým učitelstvem nenáviděn a všemožně pronásledován, snadno pochopíme. Ale roste ustavičně: r. 1914 čítal již daleko přes 100.000 otců jako členů.

Příkladu toho bylo by dobře následovati. Ale k dílu třeba přikročiti hned. Nepřátelé našeho náboženství mají na spěch, nenechme se předhoniti, tím méně ve lhostejnosti uspati. Nejlépe by práce ta slušela organisaci rolnické, k níž by se v této věci jistě připojili slušní úředníci i dělníci, a tak by snad také došlo k většímu sblížení mezi našimi stranami, mezi nimiž pro osobivost a pánovitost toho neb onoho jednotlivce vznikají častá nedorozumění.

Není třeba žádného nového ani nákladného apparátu. Stačí soupisy po obcích, jež by se přihlásily do rolnického ústředí, a odtud by se podnikly další kroky.

Otcové a matky katolické, hajte svá práva a jednejte rychle! Neohlížejte se na bojácné zalezlíky a nenechte se klamati úlisnými traviči vašich dětí, kteří právě teď na vás žádají nových obětí a při tom jako na posměch vaše přesvědčení urážejí.

*

Z dějin moravského školství. Dvě disputace na universitě olomoucké, věnované císařovně Marii Teresii. Resolucí císařovny Marie Teresie ze dne 18. června 1764[1]) bylo generálům řádu dominikánského a augustinianského do-

---

[1]) Uložena je ve fascikulu O. 23. 21 v mor. zemském archivu, kamž byl z registratury mor. místodržitelství přeložen. Zní takto:

Von der Röm. Kays. in Germanien, zu Hungarn und Böheim königl. Apostol. Mayestät ... hiemit in Gnaden anzufügen: Es hätten allerhöchst gedacht Ihre kays. königl. Apost. Mayestät den beyden Ordens-Generalen s. Dominici et Augustini aller-

voleno, že k projevení své vděčnosti za četné professury na universitách ve Vídni, v Praze, Olomouci a Štyrském Hradci členům těchto dvou řádů udělené, smějí veřejnou disputaci slavně dedikovati císařovně, a že k tomuto slavnému úkonu předsedové studijní komisse jako c. k. komissaři mají býti jmenováni a také v této důstojnosti býti přítomni. Tato resoluce byla oznámena též guberniím, aby ve shodě se studijní komissí pokaždé určila den a hodinu disputace a v příčině přítomnosti c. k. komissaře potřebná opatřená učinila.

S jakým zevnějším leskem a jakým způsobem na universitě Olomoucké tyto slavné disputace císařovně věnované byly konány, o tom zachovaly se nám ve fascikulu O 23. č. 21 z bývalé registratury guberniální, nyní uloženém v zemském archivu moravském, dvě zprávy.

První je od hradišťského opata a praeláta Pavla Ferdinanda Václavíka, jako komissaře při disputaci dne 23. července 1764 od P. Jana Raidingera z řádu dominikanského konané a císařovně Marii Teresii věnované.

Allerdurchlaüchtigst grcßmächtigste Römische Kayßerin in Germanien, zu Hungarn und Böheim apost. Königin! Allergnädigste Kayserin, Königin, Erblandes Fürstin und Frau, Frau!

Demnach Euer Römisch Kayser Königl. Apost. Mayestät, Innhalt eines kayser königlichen Hef-Canzley Decreti von 18ten Junii 1764 beyden Ordens-Generalen des Prediger und Augustiner Ordens allergnädigst zugestanden, daß sie zu Bezeigung ihrer allerdemüthigsten Dank Erkänntnüß für die in denen vier Universitaeten Wienn, Prag, Ollmütz, Grätz so viel Ordens-Personen verliehene Professuren der Gottesgelehrheit eine offentliche Disputation allerhöchst deroselbst dediciren dörffen.

Und nun sich bey dieser Ollmützer Universitaet geaüsert: daß von seiten des Patris Joannis Raidinger, Prediger Ordens, derley feüerliche Disputations-actus den von einem kayser königl. Landes Gubernio im Marggrafthum legaliter bestimmten Tag, nemlich den

---

gnädigst zugestanden, daß sie zu Bezeigung ihrer allerdemüthigsten Danckerkänntniß für die in den vier Universitaeten Wienn, Prag, Ollmütz und Grätz eben so viel ihren Ordens Personen verliehenen Professuren sacrae Theologiae eine öffentliche Disputation allerhöchsterwehnt- Ihrer Mayestät feyerlichst dediciren dörften. Und gleichwie Ihre kays. königl. Apostol. May. hiebey weiters allergnädigst zu entschlüssen geruhet haben, daß zu diesem abbaltenden feyerlichen actu die jedortige Praesides deren Studien-Commissionen als Commissarii Caes. Regii benennet werden sollen und qua tales dieser öffentlichen Disputation beyzuwohnen hätten.

Als wird diese allerhöchste Resolution Ihme Gubernio zur nachrichtlichen Wissenschaft und dem Ende hiemit bedeutet, auf daß Selbes zu Abhaltung dieser Disputation mit Einverständniß der dortigen Studien-Commission unverzüglich Tag und Stand zu benennen und wegen Beywohnung des denominirten kays. königl Commissarii untereinstens das Behörige zu verfügen wissen werde. Und es verbleiben . .

Signatum Wienn . . den 15. Junii im Siebenzehen Hundert vier und Seelzigsten Jahre.

R. G. Chotek.

23ten jüngst verstrichenen Monats Julii unternommen — hierzu aber mir von Euer Römisch kays. königl. Apost. Mayestät qua Praesidi der disseitigen Studien-Commission der Rang eines kays. königl. Abgesandtens allerhuldreichest angegönnet worden seye; als finde mich dahin unendlich verpflichtet nach abgehaltenen actu allem bevor für die allerhöchste kays. königl. Gnade, mit welcher ich durch die mir allermildest angegönte kays. königl. Commissariats-Würde allerhuldreichest begnädiget worden, meine all- zarteste und allerpflichtschuldigste Dancksagung allerdemüthigst abzustatten; ferners dann Euer Röm. kays. königl. Apost. Mayestät in Betreff des Fürgangs und Ceremonialis sowohl, als des actus Disputationis den allergehorsamsten Bericht allerunterthänigst zu Füssen zu legen.

In Betreff des Ceremonialis: So hat mich in diesem nun anvertrauten Stifft meine unterhabende Geistlichkeit aus allertiefesten Respect gegen die allerhöchste Landes-Fürstin, als zu diesem actu ernenten kays. königl. Commissarium unter dem Paucken-Schall zu Hradish von Zimmer bis zum Besteigen des Wagens begleitet; und bin so weiter mittelst eines mit sechs Rossen bespannten Wagens, deme meine stifftliche Beamte nach — meine Bediente aber samt der Jäger-Partey vorgegangen, meine zwey zu Hradish und ob dem Heiligen Berg verordnete Patres Priores hingegen vorgefahren sind, um neun Uhr frühe vor denen Haupt-Stiegen entgegen der mittern Kirchen-Thier Soc. Jes. unter verdoppelten Paucken und Tromppeten Schall angelanget und zwar gleich im Absteigen bey ermeldter Stiegen von dem Patre Assistente Ignatio Swieteczky, ord. S. Dominici, Lehrern der Augustino-Thomistischen Schule und dem defendente Patre Joanne Raidinger, nicht minder von dem Patre Directore der philosophischen Facultaet und zweyen Professoribus Jurium, dann von einigen der meinigen mit einer Anrede geziemend empfangen und hinauf geführet, dahingegen zu wieder dem claren Innhalt der von dem Patre Rectore Magnifico von einer hohen Landes-Stelle erhaltenen Instruction, womit der kayser königl. Commissarius gleich bey dem Absteigen nächst der Kirchen von allen drey Facultaeten empfangen werde, von der in ihrer beherigen Kleidung und Doctor-Zierde jenseits der Kirchen Eke und vor dem Eintritt des Schul-Thors warttenden Universitaet anerst durch eine von dem Patre Rectore Magnifico vorgebrachte kurze Anrede begrüsset — und von dieser mit Vorgehung des den kays. königl. Universitaet-Scepter tragenden Pedelli, dann des Patris Directoris Facultatis Philosophiae, des Patris Cancellarii und Rectoris Magnifici und Nachfolgung oberwehnt meiner zweyen Prioren, wie auch der ganzen Suit in den academischen Hörsaal eingeführet und auf gleiche Art und Weiß anwiederum zurückgeführet und nur bis vor den Eintritt des Schul-Thors von der Universitaet begleitet worden; allermassen wie ehehin die jenige, welche mich gleich bey dem Absteigen nächst der Kirchen empfangen wolten, der Pater Rector Magnificus abgehalten, ja sogar zuruckberuffen hat, so wurden ebenfalls auch diese von weiterer Begleittung bis zum Einsteigen des Wagens zurückgehalten. (P. d.)

Snahám o časovější úpravu školství padne za obět především asi převážně **humanistický ráz gymnasia**, jenž již i dosud za posledních let značně omezován. Humanistickým jej nazývati možno v širším a užším smyslu. V širším je to pěstování **literární stránky** vůbec (jazyky ne pouze jako prostředek dorozumívací za účelem praktickým, nýbrž i formálním, slohovým, pak dějepis atd.) a již takto pronášeny proti němu námitky, jež ovšem se stanoviska průmyslového a obchodního dobře možno chápati: esthetismem se člověk nenasytí ani neoděje. V tom smyslu také napsáno kdysi v socialistickém vědeckém tisku: Der Schulaufsatz ist ein verkappter Schundlitterat.

V užším smyslu rozumí se humanismem pěstování **starověké latiny a řečtiny**, a o to jest hlavně spor, neboť proti dosavadnímu rozsahu staví se nejen zastanci reálií, nýbrž i velká část ostatních znalců. Divnou ironií osudu jest, že obrana těchto předmětů připadá z velké části spisovatelům z katolického duchovenstva, tedy z té církve, jíž tak často se vyčítá nepřízeň ke staroklasicismu. (Pokud právem a pokud neprávem, nenáleží tu zkoumati. **Staří** spisovatelé církevní proti němu **většinou** nebyli, ač ovšem nemohli spisův jeho co do obsahu bez rozdílu a bez výběru doporučovati: ale ti, kteří je šmahem odsuzovali, jako Tatian nebo Tertullian a j., byli přece jen výjimkami. Renaissance a humanismus pozdější upozornil velice důtklivě na nebezpečí, jež odtud křesťanskému názoru a životu plynulo, a až dosud mají někteří za to, že vinu náboženské lhostejnosti mezi vzdělanci má z části na svědomí také humanistické studium na gymnasiích. Renaissance a humanismus — deismus — osvícenství — atheismus atd. jsou etappy tohoto vývoje, v němž naturalismus a materialismus nejsou živly tak cizími, jak by se na pohled zdálo, neboť i když ve spisech staroklasických jsou vzácné prvky myšlenkového i slohového idealismu, naturalismus jest jich živlem základním. Avšak o tom by bylo třeba obšírněji se rozhovořiti.)

Mezi nejzdařilejší obrany náleží spis jesuity Jos. **Stiglmayra** Das humanistische Gymnasium und sein bleibender Wert (Herder, Freiburg 1917). Stiglmayr, sám výtečný jednak jazykoznalec jednak učitel, už dříve obíral se poměrem církevních spisovatelů k této otázce (Kirchenväter u. Klassicismus; tamtéž 1913). Ovšem neporozumí jí ten, kdo klasiky zná jen ze školy a ze školních vydání anebo kdo se domnívá, že vydávati a čísti se smí všechno bez rozdílu.

St. ji probírá od začátku křesťanství důkladně i přehledně a řeší ji způsobem, s nímž tak celkem bylo by lze souhlasiti. Námitky týkaly by se hlavně nepotřebného slučování otázky náboženské se studiem humanistickým, neboť že nepřátelé tohoto jsou často zároveň nepřátelé oné, nezdá se dostatečným důvodem, abychom právě my s tohoto stanoviska se za humanistické studium pálili. Jinou námitku, že účinky tohoto studia na t. ř. duchové vzdělání žáků středoškolských bývají **přeceňovány**, a to jest jisto, předchází St. pozoruhodnými úvahami o roztřídění škol i učiva jejich podle nadání a sklonnosti žáků: kteří

mají větší zálibu v realiích, ty odevzdati ústavům reálným (průmyslovým, obchodním atd.) a nedělati z gymnasií, jak se v minulém století dálo, školy se spoustou nejrůznějšího učiva dle zásady ex omnibus aliquid, ex toto nihil. Ale arciť je pak zase nebezpečí odborného roztříštění, jež opravdovému **vzdělání rozumu i srdce** mládeže jest osudné; vidíme to již nyní na školách čistě odborných. Tu by bylo třeba postarati se, aby i duchovědy na nich byly zastoupeny a naopak i realie na gymnasiích nějak se uplatnily. Jistě třeba však se vzdáti už myšlenky, že gymnasium má býti průpravou k universitnímu i technickému studiu ve všech jeho odvětvích.

Se zakořeněnými zvyky těžko se lidé loučívají, zvláště lidé konservativní. Obavy pro studium **theologické** jsou oprávněny hlavně pokud jde o latinu, neboť u nás řečtiny theolog potřeboval, bohužel, velice málo. Ale bude nutno se přizpůsobiti, tak jako na př. dějepisec a právník bude nucen soukromou pílí dohoniti, co mu střední škola odepřela.

Zdali zmíněný již výsledek studia gymnasijního, duchové vzdělání, jest úměrný k práci vynaložené na studium klasikův, o tom dlužno pochybovati, i když nyní studium to velice ulehčeno. Ale ovšem imponderabilia taková nesnadno se odhadují, dokud jsou; teprve když jich není, pozorujeme, čeho ubylo. Proto boj mezi „humanisty“ a „realisty“ jest bojem nerovným; připomínám jenom někdejší polemiku univ. prof. Jos. Krále, výtečného zajisté znalce věci, proti známému řed. J. Úlehlovi.

Boj ten ostatně nerozhodne se u nás, nýbrž u větších sousedů. Nám musí stačiti, že se díváme a orientujeme. Nové proudy snižují úroveň vzdělání vůbec, a nenastane-li co nejdříve obrat, bude poškozeno celé pokolení. Volá se po **práci**, ale utíká se od ní. **Hygienikové** ovšem připisují úpadek studující mládeže co do zdraví tělesného i duševného, zvláště co do věcí **pohlavních**, také studentskému „dření“ a vysedávání nad knihami. Pokud to pravda, ať posoudí, kdo se v tom vyznají. Jisto však jest, že zahálka, po případě vysedávání nad všelijakou belletrií víc lidí pokazilo než práce studijní!

Hospodářsko-socialní.

Šťastní dědicové rádi na dědictví hýřívají, aniž si ho byli ohlédli, jakkoliv byli upozorňováni. Sebe bohatší statek i stát jest v hospodářském nebezpečí, jest-li břemeny příliš zatížen. A tak jest nyní se všemi státy na evropské pevnině, pokud se súčastnily vá ky. Tuhle se četlo v novinách, že Francie, ta bohatá Francie nemůže nám poskytnouti úvěru, jelikož má sama se sebou starostí dosť; a podle tamější drahoty nutno souditi, že tomu v pravdě tak. S Italií není lépe, o ostatních netřeba toho ani zvlášť podotýkati.

Naše československé dědictví jest jistě bohaté, ale více mohoucností nežli skutkem. A i tu mohoucnost nerozumně tlumí hýřivé plýtvání ve státní správě a pořád nových sinekurách, kde k nezaměstnanosti (= sine cura) tak často druží se neschopnost. Nebudiž nikomu záviděno, kdo myslí, že záslubami o republiku nabyl nároků na republikánskou uznalost a chce ji míti důchodem zajištěnu. Ale je při tom ta osudná okolnost, že republice ukládají se takto úroky příliš vysoké, po stránce nejen hmotné, nýbrž i mravní.

Mezi mravní břemena, která ohrožují základy státu, čítáme především správu samu, ne tak ani, že jest příliš nákladná, ale více, že je špatná. Chvástavé vynášení její nad bývalou rakušáckou již sotva koho zmate. A odtud vzchází obecná nechut jak ku práci vůbec, tak zvláště k obětovnosti, na které jsme si vždy tolik zakládali. Té nepodnítí pěkné vládní prohlášky, kterými se káže píti vodu, když se vidí, jak snadno jinde možno přijíti k vínu.

Z té příčiny nemožno si mnoho slibovati od socialisace, ať se omezí na velkozávody, ať se rozšíří na jakoukoli práci. I když se tím zvýší zájem některých dělníků, tedy i přičinlivost, u všech toho jistě nebude. Ale co hlavního, budou-li na vůdčí místa dosazováni jako dosud lidé neschopní, nastane úpadek. Nejdeť jen o kapitál a provozovací prostředky vůbec, jde také o schopnou vynalézavost a přičinlivou podnikavost, jež v kollektivismu jest bylinkou velmi vzácnou.

Za těch okolností zdá se marným poukazovati pořád a pořád k tomu, že ty už takořka pohádkové argonautské lodě, které nás mají zásobiti, nejsou naše, tím méně jejich náklad, že třeba je zaplatiti, a draho zaplatiti, a my nemáme čím. V Rakousku dávají se za to v záruku saliny a dokonce jmění Vídně, a snad dojde i na lesy, dráhy atd. My sice máme ještě i teď nějaké maličkosti na vývoz (cukr, zápalky), ale jsou to právě jen kapky na žhavou plotnu, které budou tím méně vydávati, čím více rozmůže se ona nechuť k práci, k výrobě nových hodnot.

Není teď nikomu možno říci, jak nesnáze peněžní překonáme. Vidíme z kolísání naší měny, jak citlivá jest i „přátelská“, totiž obchodům s námi nikoli nenakloněná cizina, k politickým a socialním

událostem u nás. Nemožno se tedy těšiti, že nám snad bude dávati blanco-směnky do naší vůle! A bude-li žádati zástav jako po Rakousku, bude to nejen ponížení naší obchodní pověsti ve světě, ale i hmotná škoda. Byli jsme na ni sice do nedávna zvyklí, na př. dráhy t. ř. společnosti státních drah až do nedávna dávaly užitek také do Francie, jižní dráha dosud, ale rozdíl je ten, že tu také francouzské peníze byly investovány a jinak břemene toho my aspoň necítili, kdežto v případě zástav úroky z naší jistiny půjdou do ciziny, což se v našem menším celku a rozpočtu pocítí tím více, že protihodnoty tím placené se spotřebují.

V novinách dovolávají se obětovnosti na sbírky pro zlatý poklad, jenž ovšem zajistil by nás nejrychleji a nejvydatněji. Mnohý „vdovin groš“ octne se takto na „oltáři vlasti“, ale právě vdovin, t. j od těch, kteří vlastenectví a „svaté“ nevědomosti o tom, jak se s majetkem státním hospodaří, mají víc nežli zlata. Ti druzí tolik obětovnosti nemají a vědí proč.

Poukazuje se ovšem, aby jak obyčejně odvrátila se pozornost od lichvářských a keťaských boháčů, na bohatství církevní. Co do pozemkův a cenných papírů nikdo rozumný se nebude vzpírati spravedlivým obětem. Ale co do zlata a drahokamů kostelních vedlo by se sequestrům asi tak jako mnohým kostelním lupičům, kteří také šli po zlatě a pak shledali, že mají v rukou skoro samý plech neb nanejvýš měď a stříbro, ve velmi řídkých případech zlato. V klášteře Rajhradském na př. mezi kalichy (nyní krádeží sequestrovanými pod polovici) jest jediný zlatý, a ten vyroben ze zlatých penízů, jež Dru B. Dudíkovi z různých míst věnovány v uznání jeho vědeckých zásluh (tedy provenience jistě právní jak jen možná.) Jako tam ti zloději napálili se r. 1866 Prusové, zabavivše v klášterním kostele ozdobnou lampu, již považovali za stříbrnou. Podobně asi je také jinde, tak že slova Sv. Čecha, že zlatu se klaníme v monstranci, i z toho důvodu jsou náramně nemístná. Větší část ceny takových předmětů připadá na provedení, za které však „žid nic nedá“! Ti pánové, kteří mezi jinými výjimečnými zákony navrhli také sequestraci církevního majetku — NB z veliké části prácí vydělaného aneb darovaného nejen rakušáckými panovníky, nýbrž také občanstvem, tedy v právním státě zcela právoplatně — ti by daleko lépe zbožňovanému státu prospěli, kdyby navrhli sequestra nad jeho výdaji; ovšem by se mu pak museli podrobiti také oni sami!

*

Dle novin budiž na pamět příštímu pokolení zaznamenáno, že odklizení Marianského sloupu stálo Prahu 6628 K. I v tom je symbol obrazoborectví a sequestrace vůbec: kulturní ostuda, zničení cenných památek a na konec hmotná škoda — tak to dopadlo vždy a všude: za husitů, za Josefa II i posléze ve Francii.

*

Komunismus zdá se jakožto primitivní způsob majetku býti vyloučen. U kmenů australských, jež náležejí ze známých

mezi nejprimitivnější, jeví se v zásadě určitou a pevnou jednotkou hospodářskou rodina, vylučující jak hospodářský komunismus tak také jednotlivé hledání potravy, tedy jakýsi hospodářský individualismus. Podobně jest u Pygmeů, kteří stojí skoro ještě níže, a též ostatních pranárodů, které národopis vůbec může předvésti: všichni co do hledání a spotřeby potravy jsou oněch dvou krajností vzdáleni. (W. Koppers v Anthropos 1917/8, 371.)

*

Katolictví a demokracie. (Č. d.) Rovněž tak život městský vyšel z církve. V rámcích farností byly zřízeny lidové obce, počátek to našich měst a našich moderních obcí. Volba správců pokladny kostelní, pověřených úkolem spravovati časné věci farnosti, byla v representaci místní prvním stadiem.

V míře, ve které křesťanství nabývá sebevědomí, zdůrazňuje se emancipace lidu. Století 13., kdy idea křesťanská nejvíce do veřejných poměrů proniká, je stoletím, ve kterém vznikají nejodvážnější theorie hlásající rovnost. První dějiny řádů žebravých jsou úplně proniknuty duchem demokratickým. Nikde nerozvíjely se s takovou rychlostí, nikde jejich činnost nebyla tak pronikavá, jako ve velíských městech lombardských nebo toskánských, těchto prvních vzorech moderní demokracie.

Mnoho měst jest jim povinnováno svými statuty. Veliký a nešťastný Savonarola byl příliš pozdě přišlým dědicem pokolení mnichů demokratických. Nauka těchto mnichů je vyložena jasně dominikánem, jenž jest největším učitelem církve katolické, sv. Tomášem Akvinským. Dle tohoto křesťanského veleducha právo soudní a zákonodární, t. j. moc sama, náleží podstatně lidu nebo jeho vyslancům. Hledaje nejlepší formu vlády, vylučuje sv. Tomáš všechen pojem dědičnosti a prohlašuje se pro monarchii volební, jejíž hlava, podporována radou, byla by volena obecným hlasováním a mohla býti volena ze všech vrstev. To je, nehledí-li se k slovu monarchie, které nemá dnes už téhož smyslu, soustava přijatá velikou republikou Spojených států amerických.

Františkáni, méně učení, zajímají se málo o metafysická pojednání stran původu moci. Avšak skloněni více k bědám lidským napadají zlořády majetkové. Sv. Bonaventura, který je v řádu postavou umírněnou, napsal některé stránky kommunistické. Výstřední františkáni, tak zvaní fraticelli, dospěli v odporu k osobnímu vlastnictví až k popření vlastnictví pokrmů.

Ti jsou ovšem přímo anarchisty, které církev vyloučila ze svého společenství. Tím však nezavrhla zásad demokratických. Týž papež, jenž odsuzuje fraticelly, Jan XXII, zavrhuje v téže době gibelliny, stoupence absolutismu a všemohoucnosti císařské.

Tyto dvě theorie sobě odporující a přece příbuzné, anarchie a despotismus, vyskytají se současně u reformatorů 16. století. Vánek demokratický proniká náboženské obce hugenotské ve Švýcarsku, organisace bratří českých a moravských a později presbyteriany škotské

a americké. Než absolutismus královský triumfuje v saekularisaci Braniborska a v rozkolu anglikánském. Sociální výsledek reformace v těchto dvou zemích je zhoršení bídy lidu uloupením majetku klášterního, na kterém chudí měli značný podíl.

Luther sám, když byl podnítil první vzpoury, hrubě schvaloval potlačování sedláků. Je tudíž hlubokým omylem stotožňovati reformaci protestantskou s hnutím emancipace demokratické. Tam kde nabyla vrchu, nemohla se reformace ujmouti leč za pomoci knížat, kterou zaplatila opuštěním choutek po rovnosti.

Nejdemokratičtější myslitel 16. století, jehož názory politické připomínají velmi společnost moderní, je spisovatel „Utopie" blahosl. Tomáš More. A tento veliký duch přidržoval se jednoty katolické, ano obětoval ochotně i život svůj za víru církve.

Jestliže se ukazovali ve Francii protestanti rádi republikány, avšak republikány aristokratickými, byli horliví katolíci nejlepšími představiteli tradice rovnosti křesťanské. Svatá liga byla především rázu náboženského, avšak také občanského; její snahou bylo omeziti výsady šlechty a vymoci lidu právo, sesaditi panovníka nehodného.

Ve století 17. uskutečnilo se nátlakem moci královské na klerus těsné spojení či spíše podřízení církve monarchii, které někteří krátkozrací duchové považovali za nerozlučitelné. Poněvadž angličtí puritani ve st. 17., američtí kvakeři v 18. století na okamžik vtělili křesťanskou formu v demokracii, tvrdili někteří, že demokracie je původu protestantského, nemajíce nižádného zřetele na patnáct století církve katolické. Jestiže Jurieu, pastor ženevský, hlásal demokracii, farář pařížský Jan Boucher hlásal ji před ním, a před Boucherem Savonarola, Vilém Pépin a někteří mnichové jakož i biskupové.

Ve století 18., kdy absolutismus knížat dosáhl vrcholu, učený apologeta kardinál Gerdil vyvraceje Contrat social Rousseauův, připouští bez odporu zásadu rovnosti lidí: „Všichni lidé," píše učený barnabita ve svých Discours sur l'égalité naturelle, „všichni lidé jsou stejně lidmi, mají podíl na téže přirozenosti a témže původu. Tato rovnost je nezměnitelná; trvá přes různosti, které řád občanský může zavésti. V tomto smyslu poslední z otroků je roven králům . . . Z tohoto důvodu všichni lidé při narození mají stejné právo na existenci, na zachování svého života a svých údů, na svobodné užívání schopností, jimiž je příroda opatřila . . . Ve stavu přirozeném lidé nerodí se ani pány ani otroky ani šlechtici ani nešlechtici ani bohatšími ani chudšími".

Lze zameziti a ztížiti volný průchod nauk křestanských, uvésti náboženství v područí vlády despotické, hlásati jejich těsné spojení a je dlouhou tradicí učiniti takořka živoucím. Vždycky však starý zárodek demokratický, jenž jest ukryt v myšlence křestanské, proniká na některém místě.

Papež Leo XIII 16. února 1892 v okružníku ke katolíkům francouzským širokým rozhledem rozvinul stálou nauku církve katolické o uznání zřízené moci: „Rozličné politické vlády", psal,

„následovaly ve Francii postupem století, císařství, monarchie, republiky... Lze tvrditi stejně s plnou pravdou, že každá z nich je dobrá, předpokládajíc, že dovede přímo kráčeti k cíli, t. j. k blahu obecnému, pro něž autorita socialní je zřízena... Podstatnou známkou společností čistě lidských je, že jsou přechodny. Čas, tento veliký měnitel všeho zde na zemi, působí v jejich institucích politických veliké změny... Tyto změny někdy nastávají násilnými krisemi, velmi často krvavými, v nichž dřívější vlády mizí... Nutnost sociální nastává národu, aby se bez odkladu postaral o sebe... Jak by neměl míti právo a ještě více povinnost hájit se proti stavu věcí, který hluboké zmatky působí, a obnoviti mír veřejný v pokojném řádu? Nuže, tato nutnost socialní ospravedlňuje utvoření a existenci nových vlád, ať přijmou jakoukoli formu.

Přijetí těchto nových vlád je netoliko dovoleno, nýbrž i žádáno, ano uloženo nutností blaha sociálního, které je vytvořilo a udržuje. To je tato vyšší zásada, kterou církev katolická byla vedena ve svých vztazích s různými vládami Francie. Takovéto chování je nejjistější a nejprospěšnější pro všechny Francouze v jejich civilních vztazích s republikou, která je přítomnou vládou národa Nechť jsou jich vzdáleny rozpory politické, které je dělí; všechy jejich námahy musejí se spojovati, aby zachovali a vyvýšili velikost vlasti".

Leo XIII nepodával zde apologii formy republikánské; papež nemůže se v theorii více prohlásiti pro ni než pro monarchii, jeho zakročení ve prospěch republiky záleželo podstatně v tom, že objasnil, opíraje se o dějiny, nesporn0u nauku katolickou. V encyklice ku kleru a katolíkům francouzským je to celá církev, která na pamět uvádí hlasem Lva XIII nauku Kristovu, sv. Pavla, sv. Petra a všech papežův.

Jakkoli prostá a jasná byla slova Lva XIII, někteří tvářili se, že jich nechápou. Proto Leo XIII znovu se o tom vyslovil v listě ke kardinálům francouzským ze dne 3. května 1892: „Přijměte", praví jim, „bez výhrad, s loyalitou, která sluší křesťanu, moc civilní ve formě, ve které skutečně existuje. Tak bylo přijato ve Francii první císařství po hrozné a krvavé anarchii, tak byly přijaty druhé moci, ať monarchické ať republikánské, které následovaly až na naše dny... Přijměte republiku, t. j. moc stanovenou a existující mezi vámi; ctěte ji, buďte jí podřízeni jako representantu moci pocházející od Boha." (O. p)

*

O úpravě vlasů a vousů u duchovních píše Dr. Ott v letoším lednovém čísle „Pastor bonus" toto:

Odezíráme-li od prvních tří století, kdy při přechodu pohanství v křesťanství a při pronásledováních s tím spojených nebylo možno klerikům, aby v zevnějšku svém od ostatních věřících se lišili, lze říci, že počínaje čtvrtým stoletím byla zakázána každá nápadná úprava vlasů, protože by odporovala skromnosti, kterou se mají duchovní vyznačovati. Od 5. století byla tonsura (ovšem různých tvarů) zevnější známkou kleriků. Tak to zůstalo na západě do dnes. Kanon 136 § 1

nového Kodexu obnovuje pouze předpis starého církevního práva, když stanoví: Omnes clerici capillorum simplicem cultum adhibeant. Tím je, jak Leitner ve svém Církevním právu str. 241 právem dí, zakázána dvojí výstřednost: jednak zanedbávání všeliké péče o vlasy, jednak změkčilost a ženská strojivost. Naše doba, dodává Ott, je v této příčině rozumnější: umělé vlasy barokových a rokokových vlásenek zmizely, líčidla, u mužů aspoň, taktéž, barvení vlasů děje se zřídka.

Co do vousů shledáváme známou různost v jednotlivých stoletích. Kristus Pán a apoštolové nosili vousy, jak dosvědčují archeologové a jak dokazují vykopávky v Palestině i vyobrazení nalezená v okolních východních krajinách. Bylo to tehdy na východě všeobecným obyčejem, kterého se přidrželi i Kristus Pán a apoštolové. Na východě zvyk nositi vousy zůstal u kleru až do dnes. Na západě však ve 4. a 5. století stal se všeobecným zvyk, že klérus vousů nenosil, nýbrž se holil. Tento nápadný zevnější rozdíl mezi klérem východním a západním měl dokonce za následek, jak kardinál Humbertus, vyslanec papeže Lva IX v Cařihradě v 11. století dosvědčuje, že Řekové západních kleriků ne připouštěli do církevního společenství. Naproti tomu papež Řehoř VII, když klerus na ostrově Sardinii zavedl zvyk nositi vousy, nařídil biskupovi v Cagliari: ut quemadmodum tota Ecclesia occidentalis ab ipsius fidei christianae primordiis barbam radendi morem tenuit, ita et ipse archiepiscopus raderet Tento zvyk, který se stal výslovným církevním předpisem, potrval až do 16. století.

Sv. Karel Borromejský viděl se r. 1576 pohnuta napomenouti svůj klerus, aby opět odložil zvyk nositi vousy — in universa fere Italia ex abusu paucis ab annis introductum — ale nadarmo. Čeho nemohl docílit onen světec, provedl, ovšem bez úmyslu, francouzský král Ludvík XIV. Svůdný příklad jeho a královského dvora zavedl opět starý církevní předpis v užívání. Tak zůstala věc až do naší doby. Když v polovici minulého století počali duchovní v Bavořích nositi vousy, prohlásil se rozhodně proti tomu Pius IX v dopise Mnichovského nuntia arcibiskupovi Mnichovskému ze dne 4. května 1863.

Ve Vatikánském sněmu navrhoval Paderbornský biskup Martin, aby také duchovním na západě bylo dovoleno nositi vousy. Přejí si toho mnozí kněží pro nepříjemnosti spojené s holením a z důvodů zdravotních — tak referuje Granderath v Dějinách Vatikánského sněmu II, str. 195. — Dále že nosení vousů je něčím zcela lhostejným a dá se dobře srovnati se slušností kněžského zevnějšku, vždyť i členové řádu kapucínského nosí vousy. Ve věcech, jež jsou zcela lhostejnými a neodporují slušnosti příslušící duchovním, má se kněžím ponechati volnost. Granderath pokračuje sám dále: Máme za to, že biskup Martin tímto návrhem dobyl si sympatií mnohých kněží. Nenalezl však ve sněmu žádného ohlasu. Ani jediný z biskupů ho nepodporoval svým slovem, mnozí se vyslovili proti tomu. Bylo také mínění, že věc je příliš malicherná, než aby všeobecný sněm se jí obíral. Když ale sněm dal předpisy co do šatů a vlasů duchovních, proč by tak nemohl učinit i co do vousů? Mimo to předpis, že kněží si mají vousy holiti, je tak

obecným, že by jistě nejvyšší církevní autorita musila zasáhnout, aby byl zrušen.

Wernz v Jus decretalium II u. 180 předpisy týkající se úpravy vlasů a vousů duchovních shrnul proto v tyto dvě věty: Ex disciplina nunc in Ecclesia vigente verba juris Decretalium, quod clerici comam non nutriant, ita intelligenda sunt, ut clerici saeculares a coma nimis prolixa et more saeculari composita abstinere et tonsuram nunc usitatam gestare debeant. Clerici ritus latini, nisi in regionibus orientalibus sint constituti, aut tacitum vel expressum privilegium vel dispensationem Sedis apostolicae obtinuerint, barbam decenter et integre radere tenentur.

Nový Codex juris canonici přinesl změnu předpisu nikoliv tím, že by byl nový zákon stanovil neb starý výslovně zrušil, ale tím, že starého předpisu pomíjí úplně mlčením.

V Kanonu 6. praví se totiž: Codex vigentem hucusque disciplinam plerumque retinet, licet opportunas immutationes afferat. Itaque: Si qua ex ceteris disciplinaribus legibus, quae usque adhuc viguerunt, nec explicite nec implicite in Codice contineatur, ea vim omnem amisisse dicenda est, nisi in probatis liturgicis libris reperiatur aut lex sit iuris divini sive positivi sive naturalis.

O vousích v celém kodexu není zmínky a proto také v abecedním indexu schází slovo barba. V liturgických knihách není o vousech řeči, nošení vousů aneb holení rovněž nepatří k právu ani božskému ani přirozenému. Z toho je patrno, že zákaz nositi vousy duchovním jest obecným církevním právem zrušen a že není už žádného církevního předpisu, který by zabraňoval duchovním nositi vousy.

Připisuje li professor Stutz ve spise „Geist des Codex juris canonici“ str. 136 vlivu řeči biskupa Martina z Paderbornu, že zákaz nositi vousy byl mlčením pominut, tu je jistě na omylu. Rozumí se samo sebou, že konsultor papežské komise pro kodifikaci církevního práva, jemuž bylo uloženo zpracovati Titulus III De obligationibus clericorum, ve svém dobrozdání podal zprávu o řeči biskupa Martina dle aktů Vatikánských a vytkl důvody v ní obsažené: rozhodujícími však patrně byly úsudky biskupů, kteří byli od Pia X vyzváni podati své návrhy pro nové církevní právo a kterým také byly jednotlivé knihy kodexu předloženy, jakmile byly předběžně zpracovány. Lze snad říci, že sám Pius X již před tím se rozhodl zrušiti onen příkaz pro klerus, neboť je známo, že Pius X přál moderním snahám kleru, pokud ovšem moderními poměry byly odůvodněny, a že známému italskému duchovnímu, který přišel k němu do audience s novými vousy, s úsměvem žertovně pravil: Co říkají tvoji farníci tvým vousům?

I když tento starý církevní předpis nyní pro klerus obecným právem jest odstraněn a když už od několika let lze viděti častěji duchovní nosící vousy než tomu bylo dříve, a dále, když mnohý z osobních důvodů nového práva chce použíti, proto přece nechci tvrditi, že duchovní nyní vousy nositi mají, nebo že by biskupové nemohli míti dobrých důvodů, aby ve svém kraji tuto novou snahu zdrželi. Pravdu

ovšem má Leitner (s. 242), když praví: Samozřejmě rozkaz capillorum simplicem cultum adhibeant platí také pro úpravu vousů. — Redakce „Pastor bonus“ k tomu dodává: Dle našeho mínění, kde tohoto zvyku dosud není, nemá se bez dovolení církevní vrchnosti zaváděti.

Po našem soudě bylo by nejlépe ponechati v této věci — o sobě opravdu malicherné — jednotlivcům úplné volnosti. Námitky proti holení nemají velké váhy. Holení, zvlášť u holičů, není sice nikdy tuze příjemno, ale nošení vousů také není bez nepříjemností: potřebíť vousy denně dobře čistiti (od potu a prachu), nemá-li dojíti k vyrážkám v obličeji. A kdo chce míti vousy trochu spořádané, neobejde se bez jakéhosi pěstění, a vídáme u holičů, kolik stojí práce a ingrediencí, třebas nešlo ani o kníry à la Wilhelm II, „es ist erreicht!“ Na západě, jenž nám nyní směrodatným, holí se mužští velmi často. U nás též často mužští starší aspoň na bradě se holívají, aby těch šedin nebylo tolik.

Ale i námitky proti nošení vousů jsou bezpodstatné. Lid si na ně zvykne, jako si zvykl na jiné změny módy (pantalóny, klobouky neb čepice atd.) „Nezrušitelným znamením“, jako bývaly kanóny (vysoké boty), ani oholená tvář není. Vzpomínám si tu na příhodu ze Šťouralova v brněnském čtenářském spolku, kde sedávali kněží s laiky v sousedském besedování. Jeden dobrodušný občan, jsa všelijak škádlen, obořil se na hlavního šprymaře († prof. K.) velice rozhorleně: Vy, vy, zajíkal se rozhorlením, teď vám já něco řeknu, že vás to bude mrzet. Ačkoli z dobrého pána nešlo mnoho hrůzy, byli jsme přece napjati, co to hrozného bude. A tu vyrazil ze sebe: Vy jste kněz? Vy?! — Kristus Pán nosil vousy, a kde vy je máte?! Styďte se! — — Tableau! Tak dobrák svou a snad jiných pověrčivost prozradil, ale smích celé společnosti jej asi vyléčil. A bylo zas dobře.

Schopenhauer ostatně myslí, že brada s pokračující kulturou zmizí; „holobradství“ jest mu známkou vyšší civilisace. Ba kdosi právě u kněží viděl v něm výraz jakési duševní převahy — známoť, že mnozí velcí mužové vousů nenosili a nenosí.

Politický.

Příznačným pro politický život v československém státě zdá se býti, že všechny strany mění svá jména a hledí jednak tím jednak rozšířením programu vystoupiti z omezeného stanoviska, jež dotud zaujímaly. Nejméně změn shledáváme ve straně katolickonárodní a křesťanskosocialní, které zvolily pouze společné jméno, převzaté od bývalé strany moravských liberálů, strany lidové; věčný program křesťanské solidarity zůstal týž, i když utvořila se nová křídla, živnostníkův a domkařů.

Nikoho věcí znalého, ani mezi protivníky naší strany, není tajno, že co do osobního smýšlení nejvíce stoupenců v našem národě má tato strana. Odtud lze si snadno vysvětliti jak nápor ostatních proti ní, tak také snahu pod nejrůznějšími záminkami a všemožnými nepoctivými způsoby zatlačiti ji do pozadí a zástupce její odehnati od vládního vesla a vlivných míst. Politicky ovšem strana ta není dosti vyvinutá, zvláště v Čechách ne, a tím upozaďování její ostatním jest usnadněno. A jelikož to znamená jakousi veřejnou bezmocnost, přitažlivou v politice pak jest především moc, jest pochopitelno, že má mnoho stoupenců pouze tajných, kteří z různých příčin, jmenovitě existenčních, na venek se k ní nehlásí, ano jdou se stranami, jichž byť i ne snad veřejný program, ale skutečné počínání jest jim namnoze proti mysli.

Stačí na doklad uvésti otázky kulturní (náboženskou, školskou, manželskou), které veřejností naší zmítají a bez ohledu na většinu národu jsou řešeny. Zdálo by se, že nastalé události otevrou lidem oči, co všechno je v sázce, a namnoze tomu také tak jest, ale jen velmi pozvolna jeví se také odvaha, vyvoditi odtud důsledky. Jalové hádky, patří-li náboženství do politiky a politika do náboženství, pod neúprosnou knutou těch událostí již umlkly, ale následek jejich, nerozhodnost a jakýsi subordinovaný fatalismus, ještě z velké části zůstal.

Naproti theoreticky důslednému socialismu nebo řekněme raději marxovskému komunismu se vším, co v něm obsaženo, má naše strana postavení politicky velice nevýhodné právě v oněch nejzávažnějších otázkách. Strana agrární, teď stranou československé domoviny přezvaná, jakož i t. ř. československá národní demokracie (bývalá lidová, pokroková, realistická atd.) jest právě po stránce třídní, hospodářské, jakožto strana kapitalistická ve mnohem větším rozporu se socialismem nežli strana naše, ale přece v oněch otázkách nábožensko-kulturních jde s ním, ano i před ním, zajisté proti vůli četných svých stoupenců, spoléhajíc na to, že v rozhodné srážce, kdy půjde o buď — anebo, naše strana rozhodne se jíti raději s ní proti socialismu, jak už častěji učinila. Jazýček na váze má velikou úlobu, ale sám z ní nemá nic — toť tak asi náš poměr

v boji politickém. Jest-li právě nutný, toť ovšem jiná, i bude třeba o tom v jednotlivých případech rozhodnouti, abychom nezůstávali pořád v úloze onoho mouřenína, který vykonav svůj úkol může jíti.

Jak bezzásadnost může se státi politickou zásadou, vidno právě u této strany čs. nár. demokracie, která, aspoň v NS, zastupuje jaksi národní intelligenci, především právnickou. Zákon — nezákon, právo — neprávo, vše jedno, jen když demagogie přijde na své. Tak uboze vypadá celá práce NS za jejího vedení. Tu přijde na př. ministr Rašín, její straník a jistě ne kompromisní oportunista, vyloží tak jasně příslušnost instancí v záležitosti učitelských platů, že každé děcko pochopí, co je tu zakonné a co nezákonné, ale vlastní strana, hlavní zákonodárný činitel NS mele svou dále. U návrhů protináboženských jest podobně. Nečekáme od volnomyšlenkářů těch ohledů k náboženství, neboť fanatismus zaslepuje, ba nečekáme dle všech dosavadních zkušeností ani ohledu k pokojnému rozvoji mladého státu, jelikož viděti, že jistí lidé stálým velebením vžili se do stanoviska: stát jsem já! Ale byli bychom právě tu čekali aspoň jakýsi cit a vědomí zákonodárné odpovědnosti: zatím vidíme bezohledné využitkování usurpované moci ve službách demagogie.

Jaký pak tu v zásadě rozdíl od bolševictví? A kdo jej tedy u nás živí?

*

Ratolest míru je příliš dlouho na cestě, i není divu, že uvadá, ba usychá. To, co nás v několika snad dnech nebo nedělích čeká, bude mír na papíře mezi dohodou a potlačovanými protivníky, ale ne mír národů, jichž pudy rozvířeny do imperialistického paroxysmu, a to ne bez viny pařížské. Ten pak vybíjí se nejenom na hranicích národů, nýbrž i doma v nesmyslném sebevraždění. Ne že by tu mluvila duše národů; vždyť ta trpí při tom nejvíc. Ale nahromaděných hořlavin používají známí činitelé, aby se uplatnili. A odvážným náleží svět, byť i snad na chvíli jen: moles agitat molem, balvan na svahu se sám nezastaví. Všechno řítí se do neznáma. Den dni oznamuje velké noviny, ale žádnou lepší.

Poměrně ještě nejlépe utvařují se věci ve Vídni, ač jinak dosti tísněné a dřívějškem rozhýčkané. Křesťanskosocialní strana přese vše bývalé i snad nynější chyby ukazuje, že práce Luegrova nebyla nadarmo. Vládnoucí stranou, i kdyby ubohému proletariátu, strádajícímu hlavně hladem po moci a tyranii, modré s nebe snesla, zatím býti nemůže, jelikož by štvaní nepřestalo. Ale přispívá aspoň k tomu, aby výstřednosti nerostly v rozvrat. Vládnoucí židosocialisté se samolibým úsměvem tedy mohou poukazovati na výhradní svou vládyschopnost, protože křesťanská strana jim vládu vůbec umožňuje. Jako všude; i u nás!

Jinak, v Mnichově, Pešti, Berlině atd. hotová menagerie dravců! V Mnichově sotva vláda prohlédla dlouhoprsťácké praktiky svých předchůdců a chystala se nejkřiklavější odkliditi, nalezli, že spása je v methodě ruské. V Pešti ještě ani tak daleko nebyli, a již navá-

záno spojení s Rusy. Maďaři s Rusy -- žasnete, co? Ale to nejsou ani Rusi ani Maďaři!

*

V Hudební revue (1919, 190 dd) pod názvem Falešný mravokárce usvědčen čteme náramně pohnutlivé říkání o rakušáctví a nerakušáctví. „Čestný soud Maffie zabýval se podrobně obviněním, které pronesl prof. dr. Nejedlý proti Josefu Sukovi a Karlu Hoffmannovi, předním členům Českého kvarteta, a po svědomitém uvážení všech dokladů sděluje české veřejnosti toto:

Výrok, kterým dr. Nejedlý končí svoji kritiku Sukovy symfonie „Zrání" v 1. čísle IX. ročníku „Smetany" ze dne 29. listopadu, . . . že „k národní hudbě jest zapotřebí osobnosti zcela jiné než takové, jež ve chvíli největšího utrpení národa přijímala od rakouské vlády spolu s klerikálními a německými zrádci české věci rakouské řády. Pro takovou osobnost že pak není v tomto (národním) ovzduší místa, i kdyby se nyní sebe více zdobila trikolorou . . . obsahuje v sobě veřejné a vážné osobní obvinění českého člověka.

Po uveřejnění lokálky v „Národních listech", dle níž p. Josef Suk řád nedostal, sesílil dr. Nejedlý (v Pondělníku ze dne 9. prosince) obvinění to tvrzením, že po případě „bude nucen sděliti o věci další podrobnosti, z nichž bude patrno, že p. Suk nedostal vyznamenání nezaslouženě", načež byl p. K. Hoffmannem „důrazně vyzván", aby tvrzení své dokázal.

Na to v obšírném článku, uveřejněném 15. prosince v Českém slově, odůvodňuje dr. Nejedlý to, že Josefu Sukovi řád byl udělen, „zvláštní disposicí" vyznamenaného, t. j. „jistým sklonem k rakouskému aktivismu". Vytýká pak celému kvartetu horlivou činnost „ve prospěch c. k. vlasteneckých účelů". Jmenovitě pak zazlívá Českému kvartetu, že pouze odporem zdejšího německého konsulátu ušetřeno bylo „politické ostudy", že by bylo hrálo na berlínských koncertech k „nejhanebnějšímu účelu, t. j. ve prospěch Němců v Belgii", a to: jednu skladbu maďarskou, jednu německou a jen jednu českou.

Dr. Nejedlý v „České stráži" ze dne 3. ledna tato svá obvinění opětoval a sesiloval.

Na základě dokladů, buď v originále předložených, či jinak přístupných, jakož i dle výroků svědeckých a na základě vlastního šetření považuje čestný soud za zjištěno:

Pp. Suk a Hoffmann byli sice vyrozuměni, že se jim vyznamenání chystá, avšak zpráva o udělení řádu, ač novinami prošla, jim úředně doručena nebyla. Zjištěno bylo, že návrh na vyznamenání pp. Hoffmanna a Suka podán byl zemským hudebním referentem již r. 1911 a opakován byl r. 1916; hlavním důvodem že bylo dovršení čtvrtstoleté činnosti umělecké, činnost k účelům dobročinným teprve v druhé řadě.

Na žádost c. k. místodržitelství, které položilo váhu na to, aby doložena byla „loyale Haltung" a „positiv patriotische Betätigung p".

Hoffmanna a Suka, odpovědělo policejní ředitelství (v lednu 1917) pouze poukazem na činnost dobročinnou. Členové Maffie mohou za to k tomu poukázati, že České kvarteto svého času, v době největšího útisku politického, projevilo ochotu, pronésti přes Holandsko zprávy, určené pro dra Beneše.

Čestný soud zjistil, že podobným způsobem, jako pp. Hoffmanna a Suka, vláda vyznamenala nebo obmýšlela vyznamenati na příklad: Aloise Jiráska, Adolfa Heyduka, K. V. Raise, Jaroslava Kvapila, Josefa Štolbu, Maxe Švabinského, Úprku, prof. Kotěru, Karla Kovařoviče, prof. Suchého, pí. Hübnerovou, Adolfa Prokůpka, dra Schustra, dra Vyškovského, dra Živanského, P. Rejzka a j. v.

Pečlivým šetřením se ukázalo dále, že zprávy, jichž užil dr. Nejedlý, pokud se týkají berlínského koncertu, nesrovnávají se s pravdou. České kvarteto na podzim r. 1917, v důvěře, že si zabezpečí cestu Německem do Holandska, pozvání přijalo (tak, jako kvarteto Ševčíkovo). Položilo pak na program dvě, později tři české skladby, nikoliv jednu. Pořadatelstvo uveřejnilo program předem, bez svolení Českého kvarteta, které o tom, že výnos jest určen pro Němce v Belgii, dovědělo se z tištěného programu teprve těsně před koncertem, položeným na den 18. ledna 1918. Jak zjištěno osobně, přímým dotazem u zdejšího německého konsula, německá vláda na zakročení pořadatelstva dala své svolení k tomu, aby České kvarteto do Německa bylo propuštěno. České kvarteto však účastenství odřeklo přes to, že na následky tohoto kroku upozorněno bylo telegramem pořadatelstva ze dne 18. ledna: „Konzertabsage würde ihre eigensten gewichtigsten Interessen erheblich schädigen, bitten deshalb nochmals dringend Konzert eventuell mit anderer Bratschisten, zu ermöglichen. Erwarte ihre Ankunft bestimmt morgen, Donnerstag Abend. Dr. Kraetzer, Reichsamt des Inneren“. České kvarteto na svém rozhodnutí setrvalo a do Berlína nejelo.

Dlužno ještě konstatovati, že dr. Nejedlý, byv k tomu vyzván, odpověděl sice delším dopisem všeobecného obsahu, ale žádných dokladů pro svá tvrzení nepředložil.

V Praze dne 25. ledna 1919.

Dr. Boh. Franta, Josef Jan Frič, dr. Antonín Hajn, Jaroslav Kvapil, J. S. Machar, dr. Josef Scheiner, dr. Přemysl Šámal, dr. Bedřich Štěpánek.

Prohlášení Maffie, jež při vší zdrželivosti a noblesse je rozhodným odsouzením prof. Zd. Nejedlého, ukončuje definitivně jednu z nejtrapnějších afér našeho veřejného života. „České kvarteto“ správně předalo rozhodnutí o oprávněnosti útoků prof. Nejedlého foru nade vši pochybnost povznesenému a umělecky nezaujatému, ne, aby sebe obhájilo — vždyť mohlo hned samo dokumentárně prokázati nepravdu všech tvrzení prof. Nejedlého — nýbrž, aby již jednou obnažilo před českou veřejností pravou podstatu kritické jeho činnosti, aby dokázalo, že pokud sou-

časníků se týče, není vedena jinými zájmy než osobními a že žádná zbraň není prof. Nejedlému dosti nízká, aby jí nepoužil, jde-li o napadení protivníka ve věci čistě umělecké. Takového veřejného, dokumentárního odhalení bylo již nejvýše zapotřebí.

Muž vědy, universitní profesor a vychovatel mládeže, jenž dva dny po prohlášení Maffie přednášel ve slavnostní schůzi české společnosti nauk o pravdě Husově, neměl tolik svědomitosti a rozvahy, aby se přesvědčil, je-li tvrzení, jímž na nejlepší naše lidi vrhá před tváří národa hanlivý stín národní bezcharakternosti a vlastizrady, alespoň pravdivé! Takovou hlízu je nutno v zájmu veřejné mravnosti odříznouti přímo od kořene, a to učinilo prohlášení Maffie s nejvážnější rozhodností.[1])"

Dalších, stupňovaných poklon, jichž se tomuto „očišťovateli", také jednomu z universitních husitských předbojců, potom dostalo, již pomíjíme. Šlo nám ne o jednotlivého prof. N., nýbrž o typ lidí, kteří z pochopitelných úmyslů poctivé a svědomité lidi pod záminkou rakušáctví usilují mravně i existenčně zničiti. Veliká část jejich jest sice už v teplém hnízdečku republiky usazena, ale na všecky se dosud nedostalo, proto jest naděje, že ta horlivost tak brzy neochabne, a proto je dobře podobku jejich míti na očích.

Tyto dny zaopatřen byl také prý poslední ještě nezaopatřený z Maffie, Jaroslav Kvapil, dostav se z Národního divadla do ministerstva. Doufejme, že ho vděčný národ kdysi také zadarmo spálí, neboť zásluhy jeho o tak důležitý národní podnik, jako jest krematorium, jsou veliké. Účast poslanců při hlasování o tomto byla sice až hanba skrovná, ale tím větší zásluha, že se této životní potřebě národu vyhovělo!

*

V Brně dostali čeští protestanté způsobem nám blíže neznámým japonského plukovníka do své modlitebny na pohostinské kázání. Dle novin pravil jim cosi o tom, jak málo náboženského života podle husitské a českobratrské façony u nás viděti. Ani vlastenectví japonské není prý tak úzkoprsé jako německé, neboť Japonci pro vlastenectví nezapomínají na humanitu a bratrství vůči jiným národům.

Po dobrém obědě bývá prý člověk nejlidumilnější. Kdo můžeš, přesvědč se o tom autopsií, jinak zkoušku odlož, až jak to po vojně a míru dopadne. A podle toho pak změř také tu humanitu a bratrství, kterého jsou teď plné — huby.

*

Dle berlinského Ende jut — Alles Jud není teď možno v politice nezavaditi o židovstvo. Vždyť ono teď již i veřejně dělá dějiny států, a to tak napínavé, že se v člověku až dech zaráží. Na zakoupení

---

[1]) Na doklad, jak podivné vládnou u nás pojmy o slušnosti žurnalistické, uvádím, že České slovo, v němž byl přece útok na České kvarteto otištěn, prohlášení Maffie prostě neuveřejnilo.

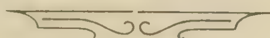
půdy v Palestině sbírá se po celém světě sionistický „národní židovský fond“, ale poněvadž na stěhování jest ještě kdy, učí zvlášť obětovní židé na rozloučenou národy novým pořádkům. Vždyť nemohou se déle dívati na ponížení ubohého proletariátu. A zvláště se k této mesiášské činnosti povolanými cítí oni, již bývají od nás na východ. Jeden z nich, Dr. Wadler, jenž aby zkusil všecko, byl napřed všeněmcem, pak neodvislým socialistou (trochu srázný tento přechod nic mu neublížil) a konečně, jak se samo sebou rozumí, komunistou, řekl tam těm v Mnichově do očí: Wir Ostjuden sind viel unverbrauchter als Ihr Westjuden.

Naše republika tedy, majíc je tak na blízku, byla by sama proti sobě, kdyby nebrala.

Ročník XXXVI. Číslo 4.

HLÍDKA.

Nesjednocení výchoďané a celibátní praxe církve západní.

B. Spáčil.

Odůvodnění a způsob celibátní praxe se stanoviska historického, právního a dogmatického byl důkladně a všestranně osvětlen pracemi Morela, B. Jungmanna, Roskoványho, Funka, Laurina, Vacandarda. Zvláště přehledný a instruktivní je článek Vacandardův v „Dictionnaire de theologie catholique," Paris, Letouzey (sv. II. 2068 dd). Prácemi těmito nejenom pohádka o zavedení celibátu Řehořem VII pochována, nýbrž i jiné otázky objasněny. Tak nyní sotva lze už hájiti thesi ještě od Bickella pronesenou, že celibátní zákon jest původu apoštolského a již v prvních třech stoletích byl v platnosti, s druhé strany však třeba přiznati, že hned v prvních dobách před uzákoněním od velké části, ne-li většiny, biskupu i kněží dobrovolně byl zachováván: jinak svědectví a texty Tertulliana, Origena, Eusebia, Cyrilla Jerusalemského, Jana Zlatoústého a hlavně Epifania, na která svědectví se právě Bickell odvolával, nelze vysvětliti.

Zákonem stanovena byla na východě celibátní praxe nejprve kodexem Theodosiovým a pak definitivně na koncilu Trulánském r. 692, can. 6 a 48 (Mansi XI, 944. 965). Dle těchto nařízení je biskup k absolutní zdrželivosti zavázán; je-li ženat, manželka musí vstoupiti do kláštera; kněžím, jáhnům a podjáhnům je zakázáno po svěcení do stavu manželského vstoupiti. Zemře-li tedy manželka

duchovního, nemůže on v nový sňatek vejíti. Praxe tato stanovená od té doby v církvi východní zůstala nezměněna. Jistou modifikaci lze jenom v tom pozorovati, že během doby pouze kněží, kteří před svěcením manželku pojali, v duchovní správě bývali ustanovováni; pro církev ruskou to bylo dokonce r. 1274 uzákoněno. S disciplinou touto také souvisí faktum, že biskupové na východě pravidlem bývají voleni ne z kléru světského, v duchovní správě působícího, nýbrž ze mnichů.

Zavedení zákona celibátního na západě je důkazem vlivu a autority papežů, které požívali už v prvních stoletích. Nebyla praxe stanovena na všeobecném sněmu, nýbrž zavedena nejprve na partikulárních synodách ve Španělích a Italii (v Elviře 300, v Římě 386 atd.) a pak papeži nařízena a prováděna v celé církvi. Následkem toho praktické provedení a definitivní formulování zákona stalo se teprve po mnohých letech.

Až do 5. století nebyli, jak se zdá, podjáhnové zákonu podrobeni. Většina kléru byla v prvních stoletích po uzákonění před přijetím svěcení ženata, a zákonem pouze „usus matrimonii“ po svěcení zakázán. Mimo to nebylo zvykem ano nebylo ani dovoleno, aby manželka chotě na kněze vysvěceného opustila, nýbrž měla s ním žíti „tamquam soror cum fratre“.

To vše ponenáhlu upraveno; poslední krok učiněn na sněmu Lateránském (1215), kde byla prohlášena manželství kléru za neplatná. Od té doby zákon zůstal nezměněn, pozdější sněmy jenom znovu opakují starší předpisy.

Dvakráte nastal v celibátní observanci dalekosáhlý úpadek, ve století 10.—11. a pak v 15; pokaždé pokusili se papežové a sněmy o reformu a dosáhli jí.

Známo je, že církev římská vzhledem k liturgii a disciplině církví východních ukazovala vždy snášelivost a sjednoceným církvím jejich praxi ponechává. Hierarchie a theologie vychodní naopak vidí stále kámen úrazu v různé disciplině západní a nepřestává činiti proti ní námitky.

Výtky, které se od výchoďanů proti naší praxi celibátní činí, jsou skoro ve všech různých spisech o věci jednajících tytéž, a proto se můžeme omeziti na to, co u Řeků uvádí T. Μεσολωρας, Συμβολική (Αθηναις 1904) a u Rusů Malinovský, Dogmatičeskoje bogoslovje (I. díl Kam. Podolský 1904, II. Sergijev-Posad 1908).

Některých výtek na př., že praxe západní odporuje Písmu (Tit. 1, 6-1; Tim 3, 2-12) možno pominouti. Už Jan Zlatoústý vyvrací

názor těch, kteří slova apoštolova vykládali o příkazu manželství (Chrys. in ep. ad Tim. X, 1, Migne P. G. t. LXXII, 54) a poněvadž užívá sv. Pavel slova ἐπίσκοπος, výtka by tím více byla proti praxi východní. — Také námitka, že zákaz „usus matrimonii“ po svěcení u těch, kdož už manželku pojali, jest proti Mt 19, 6 („člověk nerozlučuj“) a 1 Kor 7, 27, jak již koncil Trullánský Latiníkům vytýkal, platila by, co se biskupů týče, i vzhledem k disciplině východní.

Ostatní námitky lze shrnouti v tyto: 1. kdežto zákonodárství východní se úzce váže na tradici apoštolskou, následujíc Constitutiones Apostolicae a Canones Apostolorum, zavádí západ novou přísnější praxi; 2. celibát na západě je institucí nucenou a všecky zavazující, kdežto dle slov Spasitelových „ne všichni chápou slova toho, nýbrž kterým je to dáno“ (Mt 19, 11); 3. proto také zákon celibátní na západě vzbudil u kléru odpor a byl příčinou bouří; 4. mravnost jím není povznesena, nýbrž naopak trpí, úroveň mravní klesá; 5. vyžaduje-li stav a povinnosti kleriků s vyšším svěcením zdrželivosti, pak je nedůsledné, že církev římská sjednoceným povoluje podržeti praxi východní.

Na to lze odvětiti takto: 1. Je dokázáno, že z doby apoštolské není nijakého zákona; Constitutiones a Canones apostolici jsou z doby pozdější (asi 400), ale zároveň je dokázáno, že dobrovolná zdrželivost byla už od prvních dob u kléru velmi rozšířena; západní církev tedy kodifikovala jenom to, co již bez zákona bylo zapustilo kořeny.

2. O nucení by snad mohla býti řeč u těch, kterým, když byli zákonitě v manželství vešli a ho zákonitě užívali, celibát byl přikázán, ne však u pozdějších, kteří dobrovolně ve stav duchovní vstupují a jeho povinnosti dobrovolně na sebe berou. Vykládati slova Mt 19, 11 tak že zdrželivost je zcela mimořádnou milostí, které jenom několika vyvoleným se dostává, nelze už vzhledem k poměrně velikému počtu ve světě žijících celibátníků „ex necessitate“ (pro nemožnost vejíti ve sňatek). Proto se lépe vykládá tak, že je zdrželivost sice velikou milostí, jíž však lze rozhodnou vůlí, modlitbou a užíváním příslušných prostředků mnohým dosáhnouti. Tomu nasvědčuje také okolnost, že tam, kde život náboženský kvete, nebývá slib zdrželivosti právě zjevem neobyčejným. Lze také poukázati na „gratia status“, které se duchovním dostává. Mimo to i v církvi východní ovdovělí duchovní jsou vázáni naprostou zdrželivostí; z jakého důvodu se soudí, že tito, kterým před svěcením bylo „propter debilitatem“ povoleno manželství, nyní náležejí k počtu těch, kterým to „dáno jest“?

3. Námitka o bouřích není historicky zcela správná. Známky odporu a bouře nejevily se na počátku, kdy byl zákon zaváděn, nýbrž když při dvojím všeobecném úpadku, ve století 10. a 15., reforma byla prováděna. A tu ovšem boj se snadno vysvětlí jinými důvody než tím, že zákon byl považován za nesprávný nebo nevhodný. Ostatně ani odboj ani nezachovávání zákona není důvodem jeho nesprávnosti, jinak by se mohlo totéž i přikázaním božím namítati.

4. Lze jistě z dějin mnoho příkladů mravních poklesků a mravního úpadku kléru uvésti, ale to především z dob a z krajů, kde zákon nebyl zachováván. A proto je divné, že Malinovský nesáhl k hojné literatuře století 10., 11. a 15., nýbrž cituje polský pamflet, jímž vytýká se polskému katolickému kléru zneužívání zpovědnic. Aby však důvod uvedený byl platný, bylo by třeba dokázati, že úpadek byl následek celibátního zákona, a k tomu by bylo třeba buďto ukázati, že i tam úroveň mravní poklesla, kde zákon byl proveden a zachováván, anebo dovoditi, že zachovávání jest vubec nemožným. Zdá se, že M. tvrdí toto druhé, tedy totéž, co za doby proticelibátních bojů v polovici středověku tvrdili odpůrci zákona (Mansi tom. XX col. 437; srv. též Monum Germaniae. Scriptores t. V p. 217 a Watterich, Vitae Pontificum Romanorum t. I p. 363). Nutným důsledkem takového tvrzení by bylo však prohlásiti nemožnost stavovské čistoty pro všecky, kterým buď vstup do stavu manželského nebo „usus matrimonii“ na delší dobu je znemožněn, tedy pro mnohé případy prohlásiti nutnost volné lásky a v případě nemožnosti přirozeného obcování nutnost pohlavní perverse.

Mimo to takovému tvrzení odporuje skutek, že na mnohých místech a ve mnohých dobách (tolik aspoň i M. připustí) byl zákon zachováván, a že i v krajích, kde byl všeobecný úpadek, reformy byly provedeny.

5. Církev západní ovšem nepovažuje zdrželivost za naprosto potřebnou pro stav kněžský a jeho výkony, nýbrž za příhodnou. To, co je všeobecně a samo o sobě vhodné, může ovšem z vážných důvodů v jednotlivých případech býti pominuto neb odstraněno; takovým vážným důvodem je pro církev západní zásada, dle níž třeba liturgii a disciplinu církví východních nechati nedotčenu.

Jistě by nebylo těžko v praxi církevní na východě také stinné stránky vyhledati a poznačiti. Tak na př. jeví se jistá nedůslednost v zákazu druhého manželství pro duchovní, neboť jestliže manželství prvé a „usus matrimonii“ není v odporu se stavem a povinnostmi duchovních, platiti by to mělo též o druhém manželství.

Bohoslovci východní církve dále na to poukazují, že církve východní jsou lidovější a demokratičtější než církev římská; dle východní praxe celibátní však, jak de facto je provedena, širokým vrstvám kněží v duchovní správě působících jest nemožno dosáhnouti hodnosti biskupské.

O jiných neblahých následcích rodinného života v kněžstvu východním, jichž není málo, není tu proč dále hovořiti. Srv. ostatně jen těch několik poznámek, jež o tom učiněny v Hlídce (1919, 41 dd o kněžstvu s j e d n o c e n é m; o nesjednoceném na př. na Rusi psáno toho ve spisech i u nás přeložených dosť.

Než, jak řečeno, církev římská praxe východní nezavrhuje, už pro její ctihodné stáří. Ale ovšem také žárlivě svoji vlastní praxi hájí a podržuje. Která jde náboženství více k duhu, o tom není pochyby. Proto také i v dobách velikého úpadku observace zákona církev nesáhla ku prostředku změny nebo zrušení zákona, nýbrž naléhala na reformu. Vycházela tu církev ze zásady, že úpadek v zachovávání celibátu je znamením úpadku mravní úrovně kléru vůbec, a tomu že nelze odpomoci odstraněním zákona zdrželivosti, nýbrž povznesením mravního a duchovního života.

Rozluka manželská a civilní sňatek.

Dr. JOSEF SAMSOUR. (Č. d.)

V ulicích Pompeji vidíme dnes ještě na zdích fresky, které ony ohavné činy představují; základní zákony mravního pořádku nejsou nikdy bez trestu přestupovány, a co nevypravuje Sueton ze života Caesarova, jaké potupné věci v Capri líčí Tacit v dějinách Tiberiových!

A jaké poměry jsou tam, kde zavedena byla manželská rozluka, jak neustále a rychle stoupá počet rozluk, ukazuje nejlépe statistika. Ve Francii, když za velké revoluce zavedena byla rozluka, bylo jen v Paříži ve dvou letech 5900 manželství rozvedeno. V témže městě v roku 1801—18(2 bylo vedle čtyr tisíc manželství 700 rozvodův a v následujícím roce vedle 3000 manželství docela 900 rozvodů, kdežto v dřívějších stoletích, kde ve Francii bylo jen církevní manželství známo, o rozluce nebylo řeči. A v novější době v téže zemi od roku 1884 až do r. 1900 bylo prohlášeno 109.752 rozluk manželských; takže rychlost, s kterou počet jejich každým rokem vzrůstá — v prvním roce bylo 4227 rozluk, roku 1890 5457, roku 1905 již docela 10.019 — naplňuje obavami namnoze i ty, kteří, když r. 1884 zákon o rozluce byl prohlášen, pozdravovali radostně toto „osvobození" osoby lidské. Podobně je tomu i v Prusku, kde od r. 1900 až do r. 1911 bylo prohlášeno 86.446 rozluk (4755 r. 1900, 7539 r. 1906, 9782 r. 1911), ve Spojených Státech severoamerických od r. 1870 až po r. 1890 320.000. Pouze r. 1903 bylo v těchto státech 60.000 manželství rozvedeno. Při sčítání r. 1900 bylo 84.900 rozvedených mužův a 114.000 rozvedených žen napočteno.

Jakou bezednou korrupci plodí však množení se rozluky! Co je opětovaná rozluka jiného než postupná polygamie a polyandrie, než zákonně dovolená prostituce? Mezi několikráte rozvedenou ženou a prostitutkou je rozdíl mizivě malý; a opětovaně rozvedený muž je pravým Don Juanem. A jak mnohé rodiny rozlukou manželskou jsou ničeny! Jak mnohé děti jsou ve svém výchovu poškozeny, poněvadž buď otcovské nebo mateřské péče nemají a špatným příkladem rodičů těžké pohoršení dostávají! Ale i v případě že jsou svěřeny cizím rukám, dány do některého ústavu; zda nejsou tu dítky, sotva že zrozeny, zbaveny onoho oživujícího, nejušlechtilejší a nejsvětější city plodícího dechu, jenž jen od rodičů může pocházeti, vždy cizím rukám svěřeny, které byť i byly sebe-

zdatnější a láskyplnější, zda budou moci dosáhnouti, čeho by byl docílil dům otcovský? Vždy budou z ústavu a srdce obraceti k domovu, kde se zrodily, tam budou marně po boku otcově hledati matku od něho nyní neznanou, zapuzenou. Jinou ženu budou tam viděti, o níž nevědí, jak ji mají nazývati. Jejich myšlenky budou k domu matky spěchati a ji buď samotnou, opuštěnou, v zármutku, plnou bolu viděti, nebo po boku muže, kterého ovšem zákon manželem jmenovati může, evangelium, církev a lid však vždy cizoložníkem nazývati bude. Otčimové, po př. macechy jsou ovšem i teď; ale přece jaký rozdíl!

Právem proto rozluka manželská je považována za nezvratný důkaz pro úpadek mravnosti, jenž obavami každého rozvážného člověka naplňovati musí. Známý statistik v. Öttingen tvrdí, že časté rozvody „živoucí mravní půdu společnosti ohrožují a mravní soud společnosti v příčině pohlavních vztahů vůbec otupují". Jiný protestant J. Wernicke píše: „I mravně lhostejný člověk bude pocitovati soudní rozluku manželskou jako cosi přirozenosti odporujícího, neboť manželství je nejsvětější tvrzí lidského pozemského života, byť se i sebe více proti ní útočilo". Také slavný anglický státník Gladstone vyslovil se rozhodně proti každé rozluce. Od zavedení rozluky dle něho mravnost v Anglii a Americe poklesla; mezi 100 rozluk je 99 pro vyhlídku na jiný sňatek; odpadne-li jeho možnost, bude krb rodinný zachován. „Rozluka manželská s novým sňatkem", prohlásil k jistému americkému státníkovi, jenž se naň vzhledem na vzrůst rozluky manželské v Americe o radu obrátil, „zničila kořen a větve stromu manželského a tím pevnost a zdraví lidské společnosti". Tvrdost zákazu nového sňatku nemůže brána býti v úvahu naproti těžkému poškození celé lidské společnosti.

Ba sami krajní volnomyšlenkáři neváhají uznati nerozlučitelné manželství aspoň za „ideál", k němuž třeba dle možnosti směřovati. Tak ve spise Frauenbewegung und Sexualethik vydaném r. 1909 od vůdkyní německého hnutí ženského prohlašuje se naproti radikální minoritě „prohloubení a sociální upevnění manželství" za nejvyšší cíl ženské práce. Právem zdůrazňuje se v něm, že nikdy mravní ideály nesmějí býti snižovány, aby mravní výkony lidí byly s nimi sblíženy, a že v oboru života, který tak mocně jako rodina určuje sociální blaho, jednotlivec i k nejtěžším obětem je zavázán, aby mravní řád celku byl zachován.

Podobně anglický positivista M. Harrisson prohlašuje: „Věc, které jsme zasvětili svůj život (positivismus), usiluje všemožně upevnit

pouto manželské a snaží se pohnouti budoucnost, by je učinila nerozlučitelným, leda smrtí".[1]) A jeden z předních průkopníků moderního anarchismu Proudhon prohlašuje: „Manželství je cos organického. Přísluší zákonodárné moci chopiti se iniciativy ke všem zákonům, které se na manželské společenství vztahují, ať jsou tyto vztahy otázkami zájmovými nebo otázkami domácího pořádku; avšak na manželské společenství samo ruku vložiti zákonodárné moci nepřísluší. Je manželství institucí absolutní nebo pochybné morality, institucí, která je v rozmachu nebo úpadku? To jsou otázky, o nichž lze libovolně diskutovati; avšak vládě, zákonodárnému shromáždění nebude k jejich řešení nikdy příslušeti iniciativa. Rozvoji mravů z vnitra, lidské prozřetelnosti, jak bych to nazval, přináleží tu modifikovati, co může býti modifikováno, a zaváděti reformy, jejichž potřebnost jedině čas ukazuje, a abych to jen mimochodem poznamenal: v tom spočívá to, nemohla-li rozluka ve Francii býti zavedena. Po dlouhých a vážných diskusích, po několikaletých zkušenostech musil zákonodárce konečně poznati, že tato zároveň tak něžná i tak důležitá otázka nenáleží do jeho oboru; musel poznati, že pro nás minul okamžik, kde rozluka bez nebezpečenství pro rodinu a bez úrazu pro mravy v našich institucích mohla býti zavedena; nemohlo zůstati mu tajno, že vláda, chtěla-li přetnouti ten uzel, vydává se v nebezpečenství ve veřejném mínění to snížiti, co zamýšlela povznésti".

„Na otázku rozluky je nejlepším rozřešením, vždy ještě rozřešení církevní. V zásadě nepřipouští církev, že řádně sjednané manželství mohlo by býti rozloučeno, ale theologickou fikcí prohlašuje v jistých případech, že manželství neexistuje nebo přestalo existovati. Klandestinita, pohlavní impotence, zločin s občanskou smrtí, blud v osobě atd., jsou pro ni případy, které manželství ruší, t. j. církev má za to, že manželství neexistovalo. Snad by bylo možno stejně vyhověti potřebám společnosti, požadavkům morálky a úctě rodiny, kdyby tato theorie byla dále vytvořena, aniž by se šlo až k rozluce; neboť rozlukou nestává se smlouva manželská ve skutečnosti dále ničím nežli smlouvou o konkubinát".[2])

---

[1]) Citov. u Fonsegrive, Mariage et union libre.

[2]) Les Confessions d'un révolutionnaire VI 24 ferrier. — Gouvernement provisoire. Edition 1819.

Samo sebou se rozumí, že shora uvedené důvody pro neplatnost nespočívají na theologické fikci. Jsou to spíše vesměs velmi realní věci. Co se týče občanské smrti, nezná jí církev, není tudíž pro církev ani důvodem neplatnosti manželství.

Ať máme tedy na mysli účel výchovu dítek nebo poměr manželů k sobě nebo poměr rodiny k celé společnosti, ať v potaz vezmeme dějiny nebo statistiku, ano i názory odpůrců církve, vždy dospíváme k závěru: nejvyšší zákonodárce byl své moudrosti povinen učiniti svazek manželský věčným, nerozlučitelným; manželé musejí při vstupu do stavu manželského, abychom použili tohoto výrazu, mosty za sebou spáliti, t. j. každé naděje na zrušení svazku manželského za života obou jednou pro vždy se vzdáti.

Naproti tomu kde zavedena je rozluka, zda nestává se takořka přímou výzvou k nemravnosti? Potká-li muž, kterému se omrzela vlastní žena a jednotvárnost domácího krbu, cizí ženu, která jej poutá, poněvadž nový zjev jej oslňuje a kouzlo jistých vnad mu skutečnost, která jej později okouzlení zbavuje, zakrývá, není li možnost rozluky, odporuje, odvrací se, řekne si, že tato žena mu nikdy nemůže náležeti, že je proto úplně neužitečno na ni mysliti. Je li však rozluka zavedena, pak má každý právo po pěti- desíti- dvacetiletém manželství říci, tato žena může se státi mojí manželkou: neodporuje již dále, hledí si vítězství zajistit, dovoluje-li mu zákon doufati. Muž takový stává se pak pro čest a ctnost této ženy léčkou, vyzváním, které jeho klidnou domácnost zpustošiti a zneuctíti může.

A zda nepodporuje rozluka domácí sváry a zmatky? Ví-li člověk, že je nerozlučitelným svazkem poután na svého druha života, snáší s větší oddaností malé zkoušky a pohoršení, jež denní styk již sám sebou nese. Řekne si právem: Musíme se shodnouti, neboť musíme žíti pospolu. Má-li však dobře odůvodněnou naději bez obtíží druhý sňatek sjednati, pak vstupuje do popředí onen okouzlující klam, který nám vždy spatřovati dává štěstí tam, kde ještě nejsme; a tato myšlenka učiní manželu denní zkoušky, nedokonalosti druhého, obtíže života nesnesitelnými. Započne pak domácí válku, až manželství roztrhá a ženu a dítky v zármutku, starostech a bídě zanechá.

A neméně rozlukou je podporována i tak nebezpečná lehkomyslnost v sjednání manželství. Kdo neví ze zkušenosti, že většina nepravidelností, ano i zločinů, které z ledabylé domácnosti vznikají, poslední kořen mají v ukvapenosti, s jakou

manželství bylo sjednáno? Připouštíme rádi, že ve většině případů rodiče nejsou bez viny, kteří na sňatku zpravidla mají zájem. Mnozí vstupují v sňatek, aniž se poznali, a poznali-li se, přestávají se milovati a pykají životem nevěrnosti a trýzně za lehkomyslnost, s jakou nejvážnější spojení bylo sjednáno. Jestliže však již taková lehkomyslnost tak často se naskytá, kde přece o to jde: „na vždycky“ — jak lehkomyslně budou teprve tu rodiny zakládány, když se může říci: nehodíme-li se k sobě, můžeme se opět rozejíti. Nejvážnější, nejosudnější a nejdůležitější úkon v životě snižován tak na pouhou zkoušku, na cosi lhostejného. A kdyby jen při tom zůstalo! Budou to „manželství na zkoušku“, jak prý někde u divochů jest. Ale všechny těžké následky, které rozluka chce zameziti, dostavují se, ať již svazek je zrušen nebo ne.

Je-li rozluka zavedena a tak vinná žena zmocněna svého spoluvinníka za manžela pojmouti, zda není tím přímo povzbuzována, pokušení povoliti, ano přímo toho provokovati, jehož jméno, majetek a postavení sdíleti touží? C i z o l o ž s t v í stává se ve službě vášně hroznou zbraní — účinným krokem ke druhému manželství. Zda nemusí bolem býti sklíčen, kdo pozoruje toto dílo vzpoury a socialního převratu, jež chystá se takto rozlukou v době, kdy země touží po klidu, sebrání se a pokoji, jehož tolik potřebuje?

Jednoduchým odloučením od stolu a lože dosahuje žena práva společný krb opustit; může tak učinit otevřeně při zachování své důstojnosti úctu žádající; dítky nejsou v obavách, že se setkají se sourozenci, kteří svědčí o cizoložném chování rodičův a kteří mají jejich jméno a jednou jejich majetek dědí. Nevidí otce nebo matku bydliti s cizím člověkem, zůstávají ve své nevinnosti a půvabu jako naděje budoucího sblížení rodičův. Jejich domácí krb sice osiřel, není však profanován, a čeká, až oprávnění držitelé se k němu navrátí, aby plamen domácího štěstí znovu zanítili; vášně jsou na uzdě drženy povinností a nemožností jim hověti, kdežto možnost rozvodu na škodu rodiny a společnosti nadějí na jich ukojení je podněcuje.

V pravdě, nikoli nerozlučitelnost manželství ničí rodinu a kalí pokoj společnosti. Rodiny hynou tím, že manželství považují jen za rozkoš a nikoli také za povinnost. Mnozí povolují v buzení a rozvoji mravní síly, která vášni odporuje, a oddávají se lehkomyslnému puzení smyslnosti. Jiní nehrozí se zločinem národ zneuctívajícím prameny života vysušovati a počet dítek zmenšovati, které by měly býti pýchou domu a nadějí vlasti. Ještě jiní konečně zapomínají, že poslední cíl člověka

není na zemi, a že úplného ukojení jeho přání a věčného pokoje ve vyšších krajích hledati dlužno.

Slovy plnými moudrosti a nesrovnatelné autority shrnul politování hodné následky tyto papež Leo XIII v encyklice Arcanum divinae sapientiae ze dne 10. února 1880: „Jak mnohé zlé následky rozluka má v zápětí, je sotva nutno se zmiňovati. Rozlukou stávají se svazky manželské změnitelnými; vzájemná láska se oslabuje; skýtá se zhoubné lákání k nevěrnosti; škodu bere vyučovaní a výchov dítek; dává se příležitost k uvolnění domácího společenství; zasévá se símě nesvornosti do rodin; důstojnost žen se oslabuje a snižuje, ježto jim hrozí nebezpečenství, že budou opuštěny, když rozkoši muže dosloužily. A poněvadž nic tak nemůže účinně rodiny zničiti a sílu říší podlomiti jako zkáza mravů, lze snadno nahlédnouti, že rozluky zdaru rodin a společnosti nejvyšší měrou překážejí, a jako ve zkáze mravů národů původ mají, tak také, jak zkušenost učí, k ještě větší zkáze v soukromém a veřejném životě brány otvírají. A ukáže se, že zlo vždy více poroste, uvážíme-li, že žádná uzda není dosti silná, tuto jednou poskytnutou svobodu rozluky v jistých nebo v předem stanovených mezích držeti. Neboť velká je v pravdě moc příkladů, ještě větší však vášní; těmito podněcována bude snaha po rozvodech každým dnem do dalších vrstev vnikati a zachvátí velmi mnohé duchy, jako nakažlivá nemoc nebo jako mohutná řeka, která ze svých břehů vystoupí“.

Víme ovšem, že proti nerozlučitelnosti svazku manželského, jak ji církev katolická hlásá a hájí, četné uvádějí se důvody více méně vážné. Mnohdy zůstává manželství neplodným, míjí se tedy se svým přirozeným účelem. Proč nemělo by manželství v tomto případě býti rozloučeno? Avšak neplodnost může býti pro manželství nahodilá, a proto nemůže při určení toho, čeho manželství svou povahou žádá, přijíti v úvahu. Všeobecná nerozlučitelnost, jak bylo ukázáno, je nutným požadavkem, aby manželství jako instituce svého účelu dosáhlo. Byla-li by v jednotlivých případech rozluka dovolena, bylo by brzo veta po pevnosti a trvalosti, kterou manželství jako instituce nezbytně žádá. Byť i tudíž blaho jednotlivcovo ve výjimečných případech pod tímto zákonem z části trpělo nebo účel manželství v jednotlivém případě nebyl docela dosažen, žádá přece účel manželství obecně úplnou nerozlučitelnost. Dobře praví tu známý francouzský spisovatel Fonsegrive: „Manželství je důsledkem sexuality, která je biologicky stanovena v zájmu druhu a nikoli individua; aby bylo lze dobře posuzovati otázku manželství a rozluky,

nutno je postaviti nikoli na stanovisko individuelní vášně, nýbrž na stanovisko zájmu druhu“. (Mariage et union libre.)

Co bylo řečeno o neplodnosti, platí také pro případ nevěrnosti nebo špatného chování jednoho z manželů. Má nevinná, mravně zdravá strana, tak se táží mnozí, doživotně na velkou svou škodu býti spojena s druhou? Zda není třeba spíše rozluku považovati za jediný záchranný prostředek pro nevinného? Přehlížejí však, kdož tak mluví, že manželství na prvním místě má sloužiti blahu celého pokolení lidského a k tomuto účelu úplnou nerozlučitelnost vyžaduje. Nesnáze, které z těchto pro obecné blaho nutných zákonů manželských ve výjimečných případech pro jednotlivce vyplývají, musejí od nich trpělivě býti snášeny, až se Bohu zalíbí svazek rozloučiti. Každý stav má svoje obtíže a nebezpečenství, které při vstupu do něho každý na sebe musí vzíti. To platí i o stavu manželském. Ostatně jestliže spolužití pro jednu stranu stává se nebezpečným nebo nesnesitelným, má vždy prostředek rozvodu od stolu a lože pro ruce. Může se také státi, že jedna strana bez vlastní viny trvale onemocní, k účelům manželství stane se neužitečnou, pro druhou stranu stálým břemenem. Máme jí proto přiznati právo na rozluku? Což nemožno žádati, aby se zde ukázala síla prvotné lásky? Kdo to připustí, musí konečně pevnost manželství téměř úplně lidské libovůli na pospas vydati.

Jiní opět dovolávají se rozluky jako smutného sice, avšak nutného prostředku, proti pravděpodobnému špatnému chování manželů rozloučených a znovu neprovdaných. Avšak zda se takto nelegalisuje zlo pod záminkou jeho léčení, stejně jako kdyby se, aby zmenšen byl počet dítek nemanželských, stát spokojil jejich legitimováním; zda se takto nepodporuje ještě za manželství cizoložství, tím že se otvírá brána touze opustit svého spolumanžela? Pod záminkou vytrhnouti z neštěstí některé svazky manželské nevyléčitelně nešťastné, podkopává se takto sama instituce manželská, t. j. všecky svazky manželské. Možnost zákonité rozluky působí více zla veřejného, než odstraňuje zla partikulárního rozluka sama, opatrně prohlášená, aby skončila svazek nešťastný. Prohlásiti tuto možnost, je zneuznávati socialní význam člověka; jestliže jednotlivec má uskutečniti svůj rozvoj a má tudíž nárok na život rodinný, místo aby byl odsouzen k nucenému celibátu, má nicméně v souhlase se zájmem socialním vykonávati toto právo: jestit nutno aby zájem jednotlivců neničil zájmu všech. Jako vlast, bude míti manželství své hrdiny a své mučedníky: manžel rozloučený musí se zříci života manželského v zájmu všeobecnosti, jako voják zříká se

života. Byť i někdy prospívala možnost rozluky zájmu částečnému, odporuje zájmu obecnému a právům dítek.

V pravdě pro společnost je nerozlučitelnost manželství pravým palladiem. Jediná nerozlučitelnost chrání muže před zženštilou vrtkavostí a nevěrností, rychleji odkvétající ženu, která beztak větší polovici manželského kříže nese, před zapuzením v době, kdy pomoci mužovy nejvíce potřebuje a nejspravedlivější nárok na ni má; jediná nerozlučitelnost chrání dítky před zpustnutím ve výchově a před nevýslovnými útrapami nevlastních rodičův a nevlastních sourozencův. Ovšem naskýtá se v každém manželství stránka poetická a stránka chladně skutečná; ale v zájmu společnosti musí se manželství jako mravní spojení právě tehdy osvědčiti, když krásný přelud zmizel, a o to jde z vyšších důvodů svatou věrnost zachovati a v ušlechtilém sebezáporu přizpůsobiti se povaze druhého manžela, konečně nezbytný kříž trpělivě snášeti a ve vzájemném obětování více pro rozkvétající dítky než pro vlastní uspokojení žíti. Již starý republikánský Řím cenil nejvýše slavnou a nerozlučitelnou formu manželství, matrimonium confarreatum, pokud převládala prostota dobrých mravů, a teprve s rostoucí zkázou ji opustil. Mělo by nám to býti nemožno, co bylo sedmipahorkovému městu mravem nejlepších občanů? Má stát důvod podporovati živly, které svatosti manželství a bezpečnosti jeho trvání celým svým chováním se dotýkají, usnadňováním rozvodu a nového sňatku? Rozvodem manželským má prý býti zamezena immoralita a cizoložství! Proč nezavésti hned raději polygamii? Zda není to ďábla belzebubem vymítati? Jest uznanou pravdou, že snadnost rozluky a nového sňatku mravy značně uvolňuje a základy rodin otřásá. Lid, který zvyká si snadno na pohoršení, zda nepozbude v brzku odporu před rozlukou a před rozvedenými manžely znovu v manželství vstoupivšími? V zemích, kde rozluka je zavedena, zkušenost je toho výmluvným dokladem. Ve vyšších vrstvách je tam rozluka manželská „moderní“ a posuzuje se velmi shovívavě. (P. d.)

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

7.

Václav Zahrádka Taroucovi

děkuje za udělené podpory.

Otištěno věrně. Psáno vesměs ou a v.

Vysoce urozený Pane Hrabě!

Zachází rok pro mne velmi památný, tak, že jej ani léta ani smrt sama nevymaže z duše mé paměti. Co jsem na světě tolik jsem já nepodosáhl všemi lidmi dobrotou, jako letos lidumilovným srdcem Vaší Milosti. Protož odpustiti mi račite vysoce urozený dobroději můj, že neznám ani dosti slovy se vyjádřiti, já zasypaný hojností milostí Vašich.

Však Bůh ví tak jak já, co se na mne letos stalos stalo, a on za mne neopomine Vašemu blaho rozsívajícímu srdci hojně odměniti, anto odměny lidské potřebovati neráčíte. Za to ho neustále prositi budu. Však vím spolu, co si pohledává na mne srdce Vaše, vždy sobě povědomé všeho, co činí, a proč to činí.

Já se přičiním Vašich milostí užíti k vzdělání vlastnímu, abych někdy, dáli Pán Bůh z toho jiným uděloval zase, čehož učinlivou láskou křesťanskou Vaší jsem nabyl, a to mínim s dvojnásobnou horlivostí vykonávati, an jsem, věkem přešlý, již neměl co učitel na blahu svých vlastenců pracovati.

„Přijměte djky mé srdečné a spolu přání moje takové k novému roku. Bůh žehnej na tom, co si zase Vaše Milost od něho na modlitbách žádá, a to staniž se z plné míry svých nebeských darů."

V nejhlubší pokoře vděčnosti a lásce neskonalé potrvám až do nejdélší smrti

Vaší Milosti

největším dlužníkem
Václav Zabrádka.

V Evančicích, dne 28. prosince 1843.

8.

Karel Šmídek, tehdy bohoslovec v Brně, Václavu Štulcovi

o chystaném překladě NZ, o práci Klácelově, Ohéralově a Šemberově.

Drahocenný bratře v Kristu a Slávii!

Právě dnes ukončil jsem jednání své se Sušilem, týkající se překladu N. Zákona; a neopomínám, hned Vám resultáty zděliti. Uvolil

se ku překladu a exegesi N. Z. pod tou výminkou, by jste mu z Prahy zprávu jistou dali, že tam žádný dílo to nevydá. Budou s ním pracovati: pp. Těšík, Škorpík, Bílý, snad i Procházka; Sušil pak jednotlivé práce pročte, zpraví a tak dle svých náhleduv zdokonalí. Chceť nový překlad míti, kterýby se více vulgaty držel; k tomu má též polský, a chce zaopatřiti sobě i starocirilský překlad. Pravil, žeby rád letošní prázdniny práci této obětoval a před se vzaté cesty odložil. Dílo to by jistě bezpříkladnou svědomitostí a setrvalostí dokonal. Již pracuje neustále na překladu hymn[!] v breviaři obsažených; máť jich již k 100 hotových; práci tutu [!] by arci odložil. Protož prosíme Vás co neyvroucněji, by ste co neydříve možná po obdrženi lístku tohoto nám o celé záležitosti této určitou zprávu podati ráčil; dílo pak by se hned započalo.

Dále nového Vám mohu psáti velmi málo. Klácel pracuje o morálce; všeobecný díl leží již k censuře přichystaný; ale nevím, brzo li k tisku se dostane, jelikož všeliké smutné okolnosti ho nutějí, na čas veřejným spisem nevystupovati. Ohéral, jak snad víte, chystá k tisku kalendář moravský; dílo to bude, jak z jednotlivých už hotových článkův uzavřiti lze, vlasti naší velmi prospěšné. Šembera chtěl znovu vydati Labyrint světa Komenského; nebyl mu však od censury povolen za příčinou jevícího se v spisu tomto náboženského indiferentismu a snižování [!] církevní i světské autority, jaké obávati jest vytýkáním poklesků a vad zlaště [!] vyšších stavův. Též k censuře poslal historii o Vysokém Mýtě.[1])

Odpusťte, že tak spěšně piši, neb mám ještě Bedřichovi[2]) list psáti, na kterého i Vaši odpověd adresovati račtež; a posel již čeká.

Chovejte v milé pamatce [!]

Vašeho ctitele

Karla Š.

Úctu mou v. p. Krtcovi, jakož i od prof. Sušila a ode všech známých. —

V Brně na den sv. Cyrilla a Methoda[3]) 1844.

9.

Šmídek Taroucovi
o překladě NZ a práci Klácelově.

Verehrter Freund!

Beiliegend überschicke ich Ihnen die gewünschte Predigt auf den folgenden Sonntag; ich habe die Geisler'sche gewählt, indem sie mir sehr passend schien, und habe nur das Exordium überarbeitet. Er-

---

[1]) Srv. č. 2.
[2]) Taroucovi; srv. č. 12.
[3]) 9. března.

freulich wird es für Sie sein, wenn ich Ihnen die ganz gewiße Nachricht gebe, daß Sušil sich für die Ausgabe des Neuen Bundes endlich entschieden und die Leitung das ganzen Werkes übernommen habe. Gestern Nachmittags haben wir die Angelegenheit beschloßen. Nur sagte er mir, ich solle Ihnen schreiben: Sie möchten sogleich den Štulc davon in Kenntniß setzen, dieser möge, sobald als möglich, nach Brünn die gewiße Nachricht geben, daß in Böhmen Niemand diese Arbeit herausgeben werde, damit nicht umsonst die Zeit versplittert werde. Sušil will, daß einzelne Theile andere auch übernehmen; dazu hat er bestimmt: den Těšík, Škorpík, Bílý und meine ketzerische Wenigkeit; er würde die Redaktion führen, die einzelnen Arbeiten durchsehen und nach seinen Ansichten ordnen. Alles dies geschah am Tage unserer Landespatrone Cyril u. Method; dies, und dann der Gedanke, daß es wieder unser geliebtes Mähren wäre, welches abermals dem Čechosláventhum [!] die Bibelübersetzung gebe, — wie einst die mährischen Brüder — hat die schönsten Ahnungen an diesen Tagen in mir hervorgerufen.

Da ich weiß, daß Sie mit anderweitigen Geschäften überhäuft kaum Muße haben dürften, einen längeren Brief an Štulc zu schreiben; so habe ich es selbst gethan, und im beiliegenden Blatte ihm die Sachlage davon sowie andere Neuigkeiten mitgetheilt. Doch bitte ich, sehr bald ihm die Nachricht davon zu geben; weil jede Verzögerung ein bedeutender Verlust wäre.

Ich übersende Alles dies durch einen Bothen, durch welchen Sie sogleich auch den Brief an Štulc an mich abschicken könnten; ich werde ihn dann auf die Post tragen. Neues nichts, als daß Klácel den II Theil seiner Moral schon von der Censur erhielt und eben am III Theile arbeitet, woraus [1]) er alle dem Drucke zu übergeben gedenkt.

Schreiben Sie bald

Ihrem

Carl.

Brünn 10. März 1844.

10.

Šmídek Taroucovi

o prohlídce knih v alumnátě (následkem udání pro „panslavistické rejdy").

Verehrter Freund!

Hiemit überschicke ich Ihnen die mir geliehenen Bücher mit innigstem Danke. Seit vorgestern haben wir im Alumnat eine sehr strenge Büchervisitation, so daß der Spiritual und Vicerector auch die Koffer durchsucht haben. Gestern forderte der Spiritual die Schlüßel von der

[1]) tak m. worauf.

Bibliothek. Das Umständlichere mündlich; es wäre mir sehr erwünscht, wenn Sie uns heute auf einige Augenblicke besuchen wollten.

Ich zeichne mich mit Hochachtung

Ihr

Carl.

Brünn 15. Juli 1844.

11.

Šmídek Taroucovi

o své návštěvě Brna, Škorpíkově rukopise Mluvnictví a zjevení básnění Těšíkové, zamýšleném odchodu Klácelové ke statkáři Veithovi do Liběchova v Č.

Verehrter Freund!

Verfloßenen Montag war ich in Brünn, und habe da viel Erfreuliches gesehen und gehört. Meine Freude wäre keine wahre, wenn ich sie nicht auch meinen Freunden mittheilte, damit, was Einen freut, auch den Anderen freue, und so immer in Schmerz und Freude Ein Gefühl durch die Herzen Aller hindurchpulsire; — beginnt ja erst das Leben eigentlich dort, wo wir aus der Schale des dürren Egoism uns herausgedrungen und zur Liebe uns erschwungen haben. Dies die Ursache meines schnellen Schreibens.

Beim Sušil habe ich zu meinem wahrhaft innigen Vergnügen vernommen, daß er mit der Uibersetzung sowohl als Pohrung seiner Hymnen bereits fertig geworden, und Alle geben mir die einstimmige Versicherung, daß die Uibersetzung eine klassische mit Recht zu nennen sei. Künftigen Jahres will er sie in Druck legen. Škorpik hat mir — was mich besonders wunderte — bereits den Anfang seines Werkes: Harmonie der Offenbarung u. des Christenthums mit allen Wissenschaften und ihren modernen Resultaten — gezeigt; und Sie wissen zu gut, daß ich in Hinsicht seiner Pläne und ihrer Durchführung ein ungläubiger Thomas gewesen, und hätte auch diesmal bloß seinen Worten nicht getraut, wenn meine Finger seine Papiere betastet und meine Augen von seiner Schrift sich nicht überzeugt hätten. Er hat bis itzt sich die Linguistik zum Vorwurfe genommen, aber mehr in ihrer filosofischen Bedeutung, scheint sich auch mit den dahin einschlagenden Werken genau vertraut gemacht zu haben, und hat den ganzen Gegenstand in einer den neuen wissenschaftlichen Errungenschaften entsprechenden Methode durchzuführen versucht. Ich kann Sie versichern, lieber Freund! daß mich diese seine Arbeit sehr angenehm überrascht hat, schon deßwegen, weil doch einmal dem Worte das Werk folgt, und vorzüglich wegen der Nothwendigkeit des Stoffes selbst für unsere Tage. Denn es gibt keine Frage im gegenwärtigen Leben, welche so alle Gemüther beschäftigte, als die Uibereinstimmung des wahrhaften Wissens mit der christlichen Offenbarung, um so mehr, weil die Wissenschaften von dem lebendigen Centrum der Kirche ge-

trennt auf sich selbst gestellt in frostiger Einseitigkeit des wahrhaften begeisternden Lebenskernes entbehren mußten und es immer müssen.

Die Basis des Ganzen bildet das bekannte Werk des berühmten Engländers Wiseman unter gleichem Titel[1]; nur stehen dem Škorpík neue gelehrte Forschungen besonders deutscher Literatur zu Gebothe, welche Wiseman nicht benützt hat. Und so wäre die Arbeit Škorpík's nicht so sehr eine Uibersetzung, als eine vervollständigte Umarbeitung des englischen Originals. Ein Werk wäre dies, das für den Stand unserer böhmischen Literatur von den erheblichsten segensreichen Folgen wäre. Nur Ausdauer! — Těšík las mir seine religiösen Gedichte vor, theils Originalarbeiten, theils Uibersetzungen; er will selbe zu einen Bändchen sammeln und dann dem Druck übergeben. Alle sind von einem tiefen religiösen Gefühle durchweht, und viele mit einer solchen Innigkeit und solchem weichen Zartsinne geschrieben, wie dieser einem slavischen, und insbesondere mährischen Gemüthe eigen zu sein pflegt. Der ganze Těšík ist in ihnen wiedergegeben — diese weiche Gesinnung, diese heilige Wehmuth, welche mich besonders an ihn so unwiderstehlich fesselte, dieses leise Durchzucken eines verborgenen, geheimen Schmerzes über die gegenwärtigen Verhältniße der Kirche und Nation, diese still und fast unsichtbar angeglühte Begeisterung für Ideen, die der Kirche und Nation neue Pulskraft verleihen, und dazu diese geheimnißvolle Wölbung eines zufriedenen Sinnes, wie er nur dem religiösen Geiste entsteigt — Alles dieß finden Sie mit Einem Schlage in jedem, besonders originalen Gedichte zurückgestrahlt oder in tiefe slavische Herzlichkeit in den Übersetzungen umgewandelt. Er hat mir durch das Vorlesen einiger dieser Gedichte eine tieffreudige Stunde verschafft; und ich wünsche, daß diese Freude recht bald Allen zu Theil werde. — Und so bemerkte ich von dieser Seite eine erfreuliche Regsamkeit, welche, wenn auch in ihrer Offenbarung unbedeutend und gering, doch in ihrem Keime reichhaltiger und gewichtiger ist, als es auf den ersten Augenblick zu sein scheint. Insbesonders ist an diesen Erscheinungen für mich dies das Erfreulichste, daß sie aus Einer Stimmung, aus Einem Herzen, aus Einem Gedanken entkeimen — es ist dies die Kirche auf der Basis der Nationalität, oder richtigen an ihrem Boden. Sie werden sich überzeugen, verehrter Freund! und dies ist auch in Brünn von allen Seiten ausgesprochen worden, daß sich in Mähren bald ein Literatur gestalten wird mit eigenthümlichen und unerwarteten Bestrebungen und Tendenzen, mit einem viele eckige Seiten in unserer bisherigen Literatur versöhnenden Charakter. Gott gebe dazu sein Gedeihen! Und deßwegen schreibe ich auch diese wenigen Zeilen, um uns Alle zur Einigkeit und so zur concentrirten Kräftigung zu mahnen, daß wir Alle nach diesem Einen Ziele steuern. Neues Vertrauen, neue Kraft, neue Hoffnungen, ja neue Liebe hat mich durchglüht, wie ich diesmal Brünn verlassen habe. Wohl ist es im Alumnate düsterer, aber dafür

---

[1]) Lectures on the Connection between Science and revealed Religion z r. 1835.

ist die Diöcese so gekräftigt, daß die zerstreuten Einzelnen auf Andere einwirken können. Was mich betrifft, so kann ich <mich> dieses erste Jahr wenigstens rein wissenschaftlichen Arbeiten nicht hingeben; die practische Seelsorge nimmt so meine ganze Zeit und alle meine Seelenkräfte in Anspruch, daß ich auf solche Pläne gar nicht denken darf. Indessen bleibe ich schon bei der Philosophie; denn darin habe ich viele Vorkenntniße, und sie ist für unsere Zeit schlechthin unentbehrlich, in einer Zeit, welche nur und ausschließlich der Macht des Gedankens huldigt. Ich werde hiebei, wie ich es immer thue, mich rastlos bestreben, in den tiefen Schacht des kirchlichen Bewußtseins zu dringen, und die Philosophie soll nur die schärfere und hellere Beleuchtung geben. Ich kann das Geständniß nicht vor Ihnen, lieber Freund! unterdrücken, daß das practische Leben, in dessen Bewegungen ich mich nun befinde, auch auf meine sonstige Uiberzeugung nicht ohne nachhaltige Folgen bleiben wird; und ich habe hier inmitten des Lebens die tiefe wunderbare Allgewalt der kath. Kirche klarer erkannt und lebhafter gefühlt, als mit Mühe vieler gelehrter Folianten. Es haben mir [!] die mannigfachen Seiten des Lebens auf jenen geheimnißvollen Punkt geführt, welcher das Weltall und alles Menschengeschlecht in Halt und Ordnung zusammenhält, und die Dogmen sind mir nicht als ephemere Ansichten, sondern als ewige Satzungen der Menschheit erschienen, ohne welche sie auch nicht eine Minute im Sein ruhen könnte. Tausendmal im Tage danke ich dem Himmel, daß er mich auf diese Bahn geführt und lobpreise seine unerforschlichen Rathschlüße und seine allweise Vorsehung!

Ich sollte zwar über diese und ähnliche Gegenstände mehr schreiben; aber dies läßt sich mündlich mit mehr Innigkeit thun; ich verschiebe dies daher auf unsere nächste Zusammenkunft.

Wenn Sie bereits das 2te Bändchen von Poslední Čech (von Tyl) aus der Buchhandlung erhalten haben, so bitte ich mir dasselbe zu überschicken, nachdem Sie die Güte hatten, mir das I. Bändchen zu schenken. Auch nun die Wocel'sche Broschure und Šembera's Wysoké Mýto bitte ich, sowie überhaupt, wenn etwas Neues geschrieben wird, mir den Brief gütigst zu überschicken.

Klácel soll — wie mich Kaliwoda versicherte — vom Bischof keine Erlaubniß erhalten können, um beim Veith zu verweilen; von anderen Seiten hatte man diese Aussagen bestritten. — Im Časop. pro Katol. Duchow. III Bd. ist ein Nekrolog des Domherrn Schmid von Štulc, und die Beschreibung der Secundizfeier des Špaček, von Slotta.

Es erwartet mit Sehnsucht Ihre baldige Antwort

Ihr Carl.

Den 12. Dezember 1844.

P. S. Das Brevier hat der Buchbinder Schoenett noch nicht. Haben Sie nicht vergessen, es zu bestellen? —

12.

Šmídek Taroucovi.

Adressa na 4. str. 8°: An Seine des Herrn Herrn Friedrich Grafen von Sylva-Taroucca [!] Hochgeboren in Klobauk. — Červená zálepka má uprostřed citheru a dokola nápis: Pas d'Harmonie sans Accord.

Verehrter Freund!

In höchster Eile benachrichtige ich Sie, daß ich die Veith'schen [1]) Schriften richtig erhalten habe und meinen innigsten Dank hiemit ausspreche.

Der Archivar Boček war bei uns durch 2 Tage. Doch über Alles werde ich mündlich mit Ihnen reden, wenn Sie nun einmal nach Auspitz kommen wollten. Ich bitte mir dafür einen Tag zu bestimmen, wann Sie hieher kommen, künftige Woche werde ich ausgenommen des Montags immer zu Hause sein.

Ihr

Carl Schmi....

Auspitz am 26. Juni 1848.

13.

Šmídek Taroucovi.

Adressa jako v č. 12. jen přidáno: eifrigsten Cooperator.

Verehrter Freund!

Ihrem Wunsche gemäß bezeichne ich die mir durch Ihre Güte zugeschicken Bücher Veith's:

Die Erweckung des Lazarus
Die Samaritin
Der verlorene Sohn
Mater Dolorosa
Festpredigten I. Th.
Leidenswerkzeuge Christi
Lebensbilder aus d. Passionsgeschichte
Homilet. Vorträge III. B.

und von Günther: Gastmal Peregrins! Für alle nochmals meinen innigsten Dank! Auch habe ich bei mir Ihr Parapluie; ich bitte mir zu schreiben, auf welche Weise ich es schicken soll. Ich hoffte, daß sie bald nach Auspitz kommen, und es dann mitnehmen werden; deßwegen verweigerte ich die Übersendung desselben. Sie würden mein

---

[1]) Jan Eman. Veith (1787—1876), původu žid., lékař. spis, pak kat. kněz a kazatel, důvěrník kard. Schwarzenberga a filos. Ant. Günthera (srv. č. 13), rodem z Čech jako tento.

sehr tiefes Bedürfniß befriedigen, wenn sie bald mich besuchen würden: denn ich habe dessen, was ich mitzutheilen habe, sehr viel; schriftlich läßt sich dies nicht so leicht thun. Künftige Woche werde ich ganz zu Hause bleiben und Ihrer Gegenwart entgegenharren.

Ihr

aufrichtiger Freund

Carl Schmidek.

Auspitz 17. Juli 1845.

14.

Šmídek Taroucovi.

Verehrter Freund!

Beiliegend schicke ich ein Paquet vom Prof. Šembera. Mir schreibt er, so wie auch Ihnen, von einer zu errichtenden Matička[1]); dann schreibt er mir von der Herausgabe der Kollár'schen Werke, so wie seinen Brief über die Trennung die Slowaken von der b ö h m. Literatur — lauter Gegenstände, die besser mündlich besprochen, als geschrieben zu werden wünschen. Ich wäre schon längst nach Klobauk gekommen; aber der neue Doctor, mit dem ich kommen wollte, schiebt es immer auf. Ich b i t t e Sie daher angelegentlichst, künftigen Montag oder Dienstag oder wann Sie in der Woche wünschen, zu mir zu kommen; die höchste Nothwendigkeit treibt mich zu dieser Bitte; denn Šembera will von mir nächstens Antwort. Ich erwarte Sie daher, verehrter Freund! ganz gewiß und verbleibe bis dahin

Ihr

aufrichtiger Freund

Carl Schmid..

Auspitz 28. August 1845.

15.

Šmídek Taroucovi.

Verehrter Freund!

Vor einigen Tagen bekam ich einen Brief von Grafen Poeting [![2]], wo er mich ersucht, Sie zu benachrichtigen, daß Er am 11. d. M. nach Brünn, am 16. auf seine Station: K u t s c h e r a u bei Wischau ziehen wird, daß er auf Sie sehr böse ist, wie auf mich, daß er von

---

[1]) Srv. č. 3.

[2]) Eman. Poetting-Persing (1820—1898), dříve kaplan v Komárově u Brna.

uns keinen Brief bekam. Künftige Woche kommt Kuttin[1]) zu mir; ich bitte mir zu schreiben, ob wir auch zu Ihnen kommen dürften, ob Sie bei Hause bleiben werden u. s w. Dann werden <wir> in Gemeinschaft Alles besprechen, was mir so nothwendig scheint, indem wir uns über den Winter schwerlich sehen dürften. Ich bitte daher inständigst um eine Antwort, sonst ist mir dies ein Beweis, daß Sie, verehrter Freund! durchaus böse geworden sind auf Ihren

dankschuldigsten Freund

Carl Schmidek.

Auspitz am 11. September 1845.

16.

Smídek Taroucovi.

Verehrter Freund!

Ich danke für die mir überschickten Günther'sche Schriften; es fehlt noch der I. Band von der „Vorschule zur speciel. Theologie“. Ich übersende beiliegend die Štulc'schen Gedichte, welche Štulc nach Brünn an Škorpík geschickt hatte. Der Seelsorgsposten im Zuchthause ist für Škorpík wieder in Schwebe gekommen; wie ich beim Domherrn Talský war, so versicherte er mich, daß ein Auswärtiger diesen Posten erhalten soll, weil Škorpík den hiefür erforderlichen Concurs nicht habe. Sonst habe ich in Brünn nichts Neues erfahren; Alles beim Alten. Könnten Sie nicht diese Woche sich einen Tag wählen zur Expedition nach Gurdau? Ich habe diese Woche frei; es wäre mir sehr wünschenswerth, sich ganz vom Herzen mit Ihnen besprechen zu können!

Ihr Carl.

Auspitz am 6. Oktober 1845.

---

[1]) Koalumnus Ant. Kutín, kaplan v Pravlově, člen této družiny, záhy zesnulý (1848).

Posudky.

Die Slavenapostel. Kritische Studien, zugleich als Replik gegen meine Rezensenten. Von *Fr. Snopek.* Kremsier 1918. Verlag der Academia Velehradensis. Druck von J. Slovák. Cena 20 K.

Nový tento spis neunavného apologety slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda obírá se především prací berlínského slavisty Brücknera: Die Wahrheit über die Slavenapostel, Tübingen 1913. Brückner obšírněji a positivně snaží se v ní vyložiti svoje názory o životním díle slovanských apoštolů, jež ve svých Thesen zur Cyrillomethodianischen Frage (Archiv für slavische Philologie 1906 str. 186 d.) stručně a více polemicky podal. Dle Brücknera nebyli oba bratří pravověrnými katolíky, nýbrž smýšleli protiřímsky a byli přívrženci patriarchy cařihradského Fotia, nepřijavše Filioque netoliko do symbola, nýbrž je i positivně zavrhnuvše. Oba slovanské (panonské) životy, jakož i tak zv. římská (italská) legenda byly prý od biskupa Gaudericha silně znetvořeny různými smyšlenkami a padělky, které i na tendenční záznamy Methoda samého sahají. Slovanská liturgie nebyla Janem VIII. potvrzena, nýbrž jen vedle latinské trpěna, Konstantin v příčině nalezení ostatků sv. Klementa římského dopustil prý se pia fraus atd. Vedle Brücknera všímá si Snopek také jiných kritikův, jako Dra Vondráka, Nikolaje Leonidoviče Tunického, a odpovídá také pražskému historikovi Naeglemu, který ve své Kirchengeschichte Böhmens (1915) netoliko křest Bořivojův Methodem, nýbrž i všelikou působnost Methodějovu v Čechách popírá.

Proti Brücknerovi, jenž podobně jako jiní nerozlišuje přesněji učení církve východní o vycházení Ducha sv. z Otce i Syna od nového tvrzení Fotiova, ukazuje Snopek ze spisovatelů církevních, že nejen Latiníci, nýbrž i Řekové, Armeni a křesťané Syrští souhlasili v tomto učení, jakož i že sv. Method byl úplně pravověrným. Uznalť jej sám papež Jan VIII. za pravověrného na synodě římské r. 880, jak dosvědčuje v listě svém z 23. března 881. Jako mistr byli pravověrnými i žáci jeho, neboť souhlasili v nauce o vycházení úplně s církví římskou, což patrno z bully Štěpána VI. Quia te zelo fidei. Mohlo by se ovšem zdáti, že tato část o učení církve patří spíše do dogmatiky; nicméně je právem přičleněna k důkazu o pravověrnosti Methodějově, poněvadž pouhý odkaz na dogmatiku by tak snadně nepřesvědčil o nesprávném názoru některých historiků, hledících na otázku tuto více se stanoviska pravoslavného, objektivním důvodům protivného.

Ježto Brückner, který dříve prohlásil panonské legendy za tendenční, ano za Lügenlegenden, nyní považuje je za prameny prvního řádu, Snopek, jenž za souhlasu mnohých vidí v některých částech jejich

tendenci Fotijskou, jedná v dalším o panonských legendách a jejich autoru, jímž dle něho byl Chrabr-Kliment, který však nebyl žákem sv. Methoda.

Odmítnuv některé výstřední nápady berlínského slavisty ve stati třetí a oceniv s odůvodněnou skepsí význam a činnost panonského knížete Kocela v životním díle slovanských apoštolů ve stati čtvrté, jedná Snopek ve stati páté o privilegiu Hadriana II pro liturgii slovanskou a dokazuje tu proti Ritigovi neúplnost listu, proti Ginzelovi a Brücknerovi jeho authentii obsahovou. Listem tímto byla výslovně, alespoň pro Moravu a Pannonii, liturgie slovanská povolena, Jan VIII nad to r. 880 potvrdil ji slavnostně, ano učinil ji obecným zákonem ve všech zemích slovanských, dávaje Svatoplukovi a županům indult pro mši latinskou. Správně poukazuje v dalším Snopek proti Brücknerovi, že legenda panonská o Methodějovi nezmiňuje se o zániku církve moravské, poněvadž by se tím uškodilo zájmům liturgie slovanské v Bulharsku v boji proti Řekům. Neméně právem také vytýká mu, že církev římská nebyla nikterak mírnější v praxi manželské, to mohlo býti jen u některých biskupů německých, povinnosti své méně dbalých. Method sám naproti tomu hájil zřízení a zákony církevní a nepřidržoval se nikterak v této věci řeckého rigorismu. Stejně nesprávně tvrdí berlínský slavista, že Viching nepadělal listů papežských, a že sv. Cyrill vymyslil zhola prý zbytečnou glagolici na ošálení Říma.

Ve stati 12. obrací se Sn. proti jiným svým recensentům, zvláště proti Dr. Pastrnkovi, Vondrákovi, Tunickému a hájí i tu opět pravověří obou slovanských apoštolů, uznané již před jejich biskupskou konsekrací při procesu informativním r. 869.

Následuje pět exkursů. První z nich, také samostatně vydaný, týká se důležité episody: nalezení ostatků papeže sv. Klimenta a jejich přenesení do Říma.

Brückner opíraje se o hyperkritickou studii ukrajinského spisovatele Dra Ivana Franka, prohlašuje nalezení ostatků papeže Klimenta a jejich přenesení do Říma za pia fraus Konstantina filosofa.

Autor v šesti odstavcích dospívá naopak k výsledku, že existenci papeže Klimenta nelze rozumně popírati, jakož i, že jeho mučednictví a pochování u města Chersonu dle zachovaných zpráv jest aspoň velmi pravděpodobno.

Jméno papežovo, jenž náleží k nejslavnějším osobnostem prvých století křesťanských, známo bylo zvláště v širokých končinách křesťanského východu četnými listy, statěmi a knihami obsahu kanonistického, historického a z části i dogmatického, které mu byly připisovány. Jeho poměr ke knížatům apoštolským Petru a Pavlu a zejména jeho stotožňování s mučedníkem z rodu císařského, konsulem Titem Flaviem Klimentem zavdaly křesťanům podnět učinit jej hrdinou a střediskem celého tkaniva bájek (II. odst.).

Poněvadž v prvních 3 stol. zvláště v církvi latinské nebylo zvykem dávati svědkům víry titul martyr, nemůžeme toho před-

pokládati ani u papeže Klimenta. V Římě byl zcela jistě již v 2. st. seznam biskupů, ve kterém bylo uvedeno jeho jméno. Přijato bylo také do mešního kanonu jako mučeníka. V Římě byl dle svědectví papeže Řehoře Vel. († 604) v archivě kodex, kdež bylo poznačeno jméno, místo a den mučednictví svatých, nebylo však tam podotčeno zevrubněji, jakou smrtí sešel kdo s tohoto světa.

Původní tradice církve řecké o mučednické smrti papeže Klimenta I. dochovala se na nás v martyrium sancti Clementis. Západní církev neměla o něm určitého podání, jakkoli Klimenta jako mučedníka ctila. Zpráva jáhna Theodosia, Řehoře Tourského a ostatních dějepisců západních spočívají na řecké tradici, po př. na martyrium s. Clementis (odst. IV, V).

Názor Dra Franka, jenž původ legendy o utopení papeže Klimenta I klade na západ, do Italie nebo jižní Francie, jest neudržitelný, neb ť latinským historikům i 6. a 7. stol. nebylo místo jeho mučednictví známo, aspoň o něm nemluví.

Naproti tomu máme legendární, ovšem řecké martyrium s. Clementis, jež jeho smrt mučenickou utopením v moři u města Chersonu na poloostrově taurickém klade. Pochází pravděpodobně z prvé polovice stol. 4. Hrob světce, jenž byl na ostrově u města, byl všeobecně znám a dle zprávy jáhna Theodosia ještě v první polovici stol. 6. v den jeho památky a v oktavě od nábožných poutníků navštěvován. Chrámu k jeho poctě vystavěného tehdy již nebylo, proto bohoslužba konána ve stanech.

Konstantinovi-Cyrillovi apoštolu slovanskému dostalo se milosti ostatky sv. Klimenta opět nalézti a úctu jeho poněkud zanedbanou na východě a západě obnoviti. O pravosti ostatků nelze pochybovati (VI)

Další čtyři exkursy věnovány jsou otázkám, vyvolaným Dr. Naeglem, zda slovanští apoštolové jako missionáři v Čechách působili a zda Bořivoj byl Methodějem pokřtěn. Z důstojnosti legáta a latere, Methodějovi od Hadriana II udělené dovozuje Snopek, že Methoděj Čechy navštívil, ano navštíviti musel, aby se přesvědčil, jaké pokroky náboženství křesťanské tu učinilo. Vedle toho máme, třebas z pozdější doby, od Kosmasa pocházející přece však věrohodnou zprávu, že asi r. 874 na dvoře Svatoplukově Bořivoje pokřtil. Mlčí li o činnosti Methodějově německé annaly a dekrety synod německých, je toto mlčení tendenční, nemluvíť ani o nelidském nakládání s Methodem, ignorují úmyslně oba apoštoly a jejich dílo. Kdybychom jen na německé prameny byli odkázáni, nevěděli bychom o slovanských apoštolech téměř nic. Nemluví li německé annaly, které Naegle přeceňuje, o křtu Bořivojově, nesmíme zapomínati, že to byl Němcům nenáviděný arcibiskup Methoděj a nikoli německý biskup nebo kněz, který jej pokřtil.

Třetí exkurs věnován je důkazu, že sídlem metropolitním sv. Methoda byl bývalý moravský Velehrad. Čtvrtý dokazuje, že existence českých kostelů a kaplí sv. Klementa v Čechách dá se jen

vysvětlit osobní přítomností slovanských apoštolů a zvláště činností sv. Methoděje v této zemi. Poněvadž Naegle se snažil z tak zv. Homiliarium Opatovicense dokázati, že před 14. st. nebyla úcta sv. Cyrilla a Methoda známa, zabývá se v 5. exkursu Snopek touto otázkou a sleduje stopy úcty této, kterou, jak se pravdě podobá, sporadicky působící slovanští kněží a mnichové v lidu přes stol. 11 udržovali; v jejich šlépěje pak vstoupili benediktinští mnichové sázavští. Ani v hlavních chrámech Čech a Moravy nebylo na svaté apoštoly zapomínáno, jak o tom důkaz podává katedrální chrám sv. Víta na Hradčanech a chrám sv. Václava v Olomouci. V Olomouci r. 1310 založil kanovník Telchontius kapli sv. Cyrilla a Methoda, ve chrámě sv. Víta od Spytihněva vystavěném byl zřízen oltář k poctě jejich. Rovněž i chrám Velehradský měl ode dávna, ano snad od dob svého zbudování, oltář slovanských apoštolův.

Jako dřívější práce Snopkovy vyniká i tato střízlivou kritikou pramenů, objektivní jejich exegesí, zevrubnou znalostí kanonického práva a dogmatiky. Praví-li spisovatel na konci, že jeho úmyslem bylo přispěti k objasnění některých temných bodů v dějinách našich velkých slovanských apoštolů, třeba uznati, že záměru svého plnou měrou dosáhl. Vynikajícímu dílu Snopkovu poněkud na ujmu je přílišná na některých místech rozvláčnost, jakož i některá opakování, kterým ovšem maje polemisovati s různými spisovateli, pronašejícími totožné téměř názory, snadno vyhnouti se nemohl. *Dr. Josef Samsour.*

Jan Váňa, Ideály vědy a víry. Praha. Str. 115, c 40 h.

Ideály, o nichž tu podává V. „prostým a sousedským způsobem názory a myšlení různých i od sebe neodvislých spisovatelů“, hlavně západních, jsou: ideály víry, ideál ethický, vychovatelský a sociologický. Předeslána stať o smíru náboženství a vědy.

Poznáváme tu nebožtíka Váňu s nejlepší stránky. Vážné ty otázky, o kterých zde jedná, nemohou sice tak zkrátka býti s dostatek probrány, ale co o nich pověděno, jest pozoruhodno, i když ne vždy přijatelno. Celkem nestraněno ani vědě ani náboženství, u něhož se jako u vědy spravedlivě rozlišuje věc od osob; ale ovšem i tak nejedna věta židovskokřesťanskému supranaturalismu odporuje.

Naděje, že zprostředkovací úkol provede filosofie (neb i poesie, ve kterou filosofie bohužel tak často již přechází), jest marná, tak jako ta, že filosofičtější výklad nauky křesťanské její smysl podstatně změní. Porozumění lidskému jistě ji přiblíží, vždyť v tom právě jest hlavní úkol theologie. po př. filosofie ideálněji pojaté, aby prosté představy prohloubila, a to i ve věcech vědou tak stroze odmítaných, jako jsou na př. zázraky, život Boha člověka atd. Ale supraratioinální část ostane tu vždycky, dokud půjde o rozum jen lidský, a ten jest-li si schopností svých i potřeb duše dobře vědom, se jí nevzpírá a vzpírati nebude. Pochybovači na př. o zázracích, o zázračných stránkách osobnosti Kristovy i když thesi o všeplatnosti náhodou platných exaktních poz-

natkův odmítají, mimoděk neklamnost její předpokládají a jí se řídí. U Váně na př. vyslovena pochybnost o všemohoucnosti boží vzhledem k zákonům přírodním. Známo jest každému křesťanu, že všemohoucnost boží nesahá nad věci o sobě možné: nemůžeť učiniti 2 × 2 = 5 atd. Náležejí sem také mechanické a biologické zákony přírodní? Ale co je to — zákon přírodní? Vždyť nejen moles, nýbrž i mens agitat molem — příčina a účin tak nepříměrný! U biologie (zázraky na tělech lidských) hraje nyní suggesce tolikou úlohu. Co je to suggesce — pro tělo? Vždyť je docela dobře myslitelno, že by i přírodní „zákony" jakožto něco jednou stanoveného, vetvořeného a naprosto nepřerušitelného opak vylučovaly, jako tam ty axiomy, tak že by se i ony všemohoucnosti boží vymykaly. Ale z vědy se o tom nepřesvědčujeme, právě naopak: zákon mocnější ruší účinek zákona nižšího — a tak i mens agitat molem. Nuže jest-li nějaká Mens vyšší nežli vše ostatní, co potom?

Po křesťanu žádá se jménem této exaktní vědy příliš velká obět rozumu, nehledě k osobnímu prožívání, má-li se vzdáti zcela jasných a historickou kritikou jak jen možno dokázatelných výroků a příkazů Páně a jeho učeníkův o základních pravdách svého náboženství: Bůhčlověk, vzkříšení, Eucharistie atd. Ačkoli věda exaktní a positivistická není vědou celou — leda dle svého vlastního výměru, jenž by důvody jistoty t. ř. morální takořka vylučoval — tím méně pak tresti vědění lidského vůbec, uvykli jsme příliš, jakožto bytosti smyslové, ohlušené jejím křikem, měřiti vše měřítkem jejím, přes to, že se napořád přesvědčujeme, že potřebě ducha našeho nestačí. A tak myšlení lidské potácí se z krajnosti do krajnosti a u přemnohých vítězí to, co jest makavější — nikoli však síla myšlenky nýbrž bezmyšlenkovitostí. „I učenci sluší dětinná skromnost vůči tajemství stvoření, která v pravdě velké zdobívá, právě jako prostřední věda bývá nelaskavá, dotěrná a zpupně domýšlivá. Nezadává v ničem řemeslné theologii" (27.)

Anebo evoluce, vývoj z nižšího ve vyšší! Co je to? Jak je to samo sebou možno? Bez „rationes seminales", bez příslušné vložené mohoucnosti?

Vždyť připouštíme, že věda nepověděla ještě svého posledního slova. Avšak theologická spekulace (filosofie) také ne! Jenom však že náboženství, má li býti náboženstvím, potřebuje Archimedova pevného bodu, kde by duše spočinula: a ten jí dán Zjevením, jehož podrobnosti různým dobám a různým osobnostem v případcích různě se vyjasňují — i věda má v tom záslužný podíl! — ale jádro zůstává totéž.

Váňa důvěřivě praví: Není rozporu mezi pravou vědou i pravým náboženstvím; narážejí na sebe jen jsou-li nepravé (50.) Výrok zajisté podmanivý a věcně samozřejmý. Jde jen o to, co jest „pravé".

I slova o „pantheistické jestnosti" (11), jíž není potřebí smiřování mezi duchem a hmotou, mezi zákony přírody a vůli boží, jelikož rozumí se samo sebou, mají hluboký význam křesťanský — smíření in excelsis (tamt.) — i dle apoštola (1 Kor 15, 28) Bůh vším ve všem!

„Skoro lze říci, že máme nyní vědu orthodoxnější než je theologie, neboť mezi theology různých křesťanských vyznání panuje větší různost než mezi vědátory, shodnými o věcech důležitých, a různícími se v podrobnostech“ (8) — platí opět jen o vědách exaktních, nikoliv o duchovědách, v nichž jako v náboženství mluví také osobní zájem duší. —

Celkem je to knížka velmi vážná, lišící se tím výhodně od obvyklých lehkovážných rozprav, jaké v češtině o náboženských a náboženství příbuzných věcech čtáváme. Známé Váňovy podivnůstky jazykové při tom snadno přehlédneme.

* * *

Bohuslav Květ, Když zraje ovoce... Básně. Nákladem vlastním. Str. 67. V Praze 1919.

Druhá sbírka básníka, jenž se ozval po prvé dosti výbojně již před 18 lety tenkou knížkou „Na vodách neklidu“. Tedy žeň skoro celého mužného věku. Bohatá? Chudá? Rozsahem není jistě velká: asi 50 básní, většinou zcela krátkých, a z nich skoro polovice vznikla teprve za války pod silnějšími dojmy pobytu básníkova v Rusku. A domnívám se, že nebýti toho nebyl by této knihy ani vydal. Neboť i obsahem jest jeho, zvláště předválečná žeň velmi chudičká. Z neklidných vod nespokojeného a revoltujícího mládí vplula asi brzy jeho duše do přístavu klidu. Z některých básní této sbírky možno souditi, co ji tam přivedlo. V první knize zmítala se duše stále mezi dvěma břehy: s jedné strany táhlo ji tělo v levo, kde lákal svět se svými rozkošemi, květy a úsměvy žen, na druhém břehu údolí svaté samoty slibovalo sladký pokoj: a již tehdy cítil básník, že tohoto pokoje dojde jen u nohou Kristových. V básni „Excelsior“ volal již rozhodně: „Na cestu neznámou jsem pevně se odhodlal, a byť mé tělo se chvělo úzkostí odvážných, vždy výš a výše a výše hledat Boha jdu . . .“ Patrně brzy jej nalezl, neboť v nynější sbírce vyznává pevně:

Po celý život svůj jsem Tobě, Bože, sloužil
a ze svých slabých sil Tvé jméno velebil,
ač osud neblahý mou duši často soužil,
já tušil vždy, že Ty's jediný žití cíl.
A nechať nejhroznější strasti i smrt černá
mé vetché tělo zkruší v chvílích posledních,
má duše zůstane Ti vždy, až k hrobu věrná
a mroucím dechem dík jen zazní Ti z úst mých.

Ale s nalezeným klidem zaniká také hlavní pramen básníkových tvůrčích podnětů Tvrdí sice, že často v opojném vzruchu zvedá pohár poesie, aby zapomněl na všechny trampoty, ale vzněcují jej nejvíce jen jarní dojmy, kdy probouzí se v duši minulost a láká zpět v klamy mládí: „A děti, kterým šediví již vlas, si s illusí zas hrají rády . . .“ „Zmoudřelá hlava“ zahání marné sny, volá ku práci, uvažuje o lidské

zlobě i svém životním úkolu a oddává se tiché resignaci, z níž sotva na chvíli vyruší vzpomínka na smrt. Teprve dlouhé zajetí v Rusku rozvlnilo mocněji stichlou hladinu duševního života básníkova a obohatilo chudobu jeho námětů, ovšem zase jen jednostranně: probudilo silný stesk po domově, po ženě a dítku, stesk, do něhož mísí se chvílemi zoufalá úzkost, že zemře v cizině. Návrat domů pak naplňuje jej radostnou nadějí i novou láskou k životu, jenž, jak hlava šediví a chladne, zdává se mu každým dnem krásnější.

Já nevím ani, jak dost děkovat Ti, Bože,
za holý život jen, jen za to, že tu jsem!

Tak ovoce básníkovo zraje klidně v mírném podzimním slunci. Není ho mnoho, a ještě z toho mála hodně padavek by setřásl vítr přísnějšího rozboru. Často také v celku zdravé a dobré jádro jest obaleno nevzhlednou slupkou: básník chodil sice do školy k Sovovi, hlásí se nadšeně k Šaldovi, ale verš jeho je často tvrdý, ba i nesprávný, sloh pak bezbarvý, někde hledaný. Básník na př. „cítí růsti konvalinek běl“ (15), nebo dává mluviti sedláku v „Selské idylle“ (21) „na mezi, stolisté kde růže nezavoní“:

Mne touhy netáhnou do ideálů výšin
a moře vášní vždy mi cizím zůstane,
mně doušek dostačí z pramenů lesních tišin
a černý chléb, z něhož dech zdraví zavane . . .

Teprve v poslední „válečné“ části plynou jeho verše mnohem přirozeněji a také působivěji: zde cítíme, že básník své city skutečně prožil, kdežto dříve se do nich často jen nutil.

Josef Šimánek, Bratrstvo Smutného Zálivu a jiná prósa. Str. 206. Praha 1919.

Poslední kniha Šimánkova jest pestrou směsí skoro všech směrů, jimž se spis. dosud oddával, od povrchní mlhavé mystiky a okkultismu až k idealisovanému hellenismu. Nikdy jsem se při četbě jeho prós i básní nemohl zbaviti dojmu, že celý ten „vývoj“ byl určován spíše literárními zálibami nežli vniterními myšlenkovými či citovými popudy. Spisovatel, vyrostlý ve škole naší dekadence a sám také kdysi spolupracovník „Mod. revue“, ochutnává labužnicky dojmy a nálady, jimiž studium oněch směrů působí v duši moderního člověka, pocituje raffinované požitky smyslů, jež vyvolávají ony mimořádné tajemné stavy, a koketuje lehce se satanismem i s otázkami řešícími život záhrobní. Odtud jeho práce nabývají rázu exotického, někdy až fantastického. Jeho hrdiny bývají často osoby znalé všech tajemství okkultních věd nebo zase jemně produševnělé, u nichž život přechází v sen a sen stává se hmotnou skutečností.

Tak je tomu i v titulní novele této knihy. Spis. označuje ji jako „dobrodružný román“; k románu má daleko, ale záhadných dobrodružství a tajůplných i fantastických událostí je v ní tolik, že těžko si představiti

něco podivnějšího. Často se zdá, že spisovateli samému není dosti jasno, co chtěl svým „románem“, zvláště když se zapředl po dvou kapitolách do obsáhlého líčení dobrodružné cesty kdesi v úplně neprobádaném nitru Indie, kam jedou dva mladí čeští mužové hledat neznámého sídla „Řádu Smutného zálivu“. Je to středisko jakéhosi myšlenkového hnutí, které vysílá svoje telepathické paprsky do celého světa, ale samo musí „dle vyšších zákonů“ zůstati ukryto. Jeho úkolem prý jest uvésti v dnešním stavu lidstva v pohyb silné proudy světelné, dáti mu nový a pravý život, vrátiti je velikému a slavnému pohybu ducha... To se stane, až Řád přenese své sídlo do srdce Evropy, do Prahy, jež prý dle prastarých tradic má se státi střediskem obrodného spiritualistického hnutí světového...

Otázka Řádu je však spisovateli celkem vedlejší. Spojil s ní ještě podivný příběh založený na okkultistické theorii o „cyklických bytostech“ — o ženách mimořádných vlastností fysiologických i psychických, jež jsou spolu spojeny neviditelnými duchovními paprsky tak, že když jedna z nich zemře, ostatní se tím posílí a znásobují své schopnosti jasnovidecké... Záliba spis. pro pohanský život hellenský a snad i vliv oblíbeného teď u nás Jack Londona vložila do románu ještě třetí, jinak s dějem zcela nesouvisící prvek: obšírné líčení života a mravů jakéhosi podivného, prý prapůvodního indického národa Ziarů.

Veškero to napínání fantasie konečně čtenáře unaví, třeba spis. zrovna hýří barvami a píše vše vybraným, pečlivě vybroušeným slohem. Ani připojené tři drobné prósy, z nich dvě s náměty antickými, nezůstaví trvalejšího dojmu.

Ondřej Leksa, Jan Vladyka. Kus kněžské tragiky. Stran 350. Praha 1919.

Tendenční, vlastně agitační proticelibátní román, psaný nepochybně knězem, snad jedním z těch, kteří — abych mluvil slohem románu — již zlomili, aspoň ve svědomí, nedůstojná a nepřirozená otrocká pouta necitelného lidského zákona, největší předpotopní hlouposti v církvi... Aspoň spis. exhibuje se tak, že svého hrdinu, Jana Vladyku, jmenuje i svým vlastním jménem, či lépe asi: pseudonymem Leksa (299). Lze to vysvětliti ukvapenou, zběžnou prací (dle poznámky byl obsáhlý román napsán za 2 měsíce!), čehož stopy je zříti všude: ve slohu, stavbě románu, nepropracovanosti povah a zvláště v překotně naházené a často se opakující směsi nejrůznějších názorů. Cítiti z nich horečku současného reformního vření mezi českým kněžstvem, pokud nevystoupila ještě tak zřetelně jako dnes, tajila se v soukromých hovorech a vybíjela se jen u jednotlivců akcemi hlavně proticelibátními. Za takovou možno pokládati i náš román.

Hovoří se v něm sice i o jiných časových a reformních otázkách — o obsazování biskupství v českých zemích, o nespravedlnostech konsistoří, o špiclech a anonymních listech, o hmotném postavení kněžstva, jeho organisaci, politické činnosti, poměru k lidu a národu

atd. — ale osou děje i střediskem všech debat jest otázka kněžského bezženství. Mluví se o ní v delších debatách skoro na dvaceti místech! Zdálo by se podle románu, že lidé ve styku s knězem namají jiné látky: skoro každý hovor se k ní stočí, ať již mluví kněz — po vysvěcení! — s povozníkem či s panským správcem, se ženou z lidu nebo s hraběnkou. Tím více a tím bezohledněji, jsou-li kněží sami mezi sebou: čtenář nabude z jejich řečí dojmu, že není snad ani jediného kněze, jenž by nepbcházel celibát a nebyl buď veřejným hříšníkem nebo pokrytcem.

Tyto řeči a příklady vychovávají také hrdinu románu. Šel do bohosloví jen pro chudobu rodičů, s nechutí a s vědomím, že nemá povolání. Není nevěrcem, prohlašuje, že chce býti dobrým knězem, hájí až s protivnou úzkostlivostí autoritu konsistoře a biskupů — ale za kratičko slyšíme jej pronášeti dlouhé a ostré řeči proti různým poměrům v církvi, zvl. ovšem proti celibátu, a vyhrožovat odchodem z kněžství. Je to skoro bez přechodu, bez hlubšího odůvodnění — neboť důvodem pro takový zásadní obrat u intelligentního, v srdci dobrého a také pečlivě vychovaného člověka nemůže přece býti vyslechnutí několika radikálních názorů. A dřívější nesmělé, světa neznalé „koťátko", jak jej jmenují starší kněží, počíná si pojednou neobyčejně rázně, tak že to zabíhá až do romantiky: za bouřky sejde se v lesní skrýši s mladou sestrou myslivcovou, zamilují se okamžitě navzájem, ona byla by ochotna čekat, až dostane faru, ale mladý kaplan má originální nápad: uzavrou sami manželství v kostele před oltářem. Zatím se připravuje k světskému povolání; dosáhne toho také hlavně pomocí starého faráře, jenž u mladých manželů chce užíti rodinného štěstí. Když mu konsistoř nedovolí složiti kněžství a vstoupiti v manželství, vystoupí z církve, jest oddán civilně, ale přes to dává své děti křtíti, chodí do kostela atd., neboť, jak umlčuje chvilkovou výčitku svědomí, „nezradil Boha a víru, opustil pouze zevnější formu, ale v duši zůstane ve stálém spojení se svým Kristem."

Kniha, jež vyšla v lidové agrární(!) sbírce zábavné četby, má zřejmě úkol agitační: buditi v lidu náladu pro zrušení celibátu. Prospěje-li vážnému řešení této otázky, jest ovšem více než pochybno. Jest v ní mnoho vypočítáno jen na sentimentalitu čtenářek, jež budou nadšeny romantickou láskou, a na zvědavost širokého, hlavně liberálního publika, jež se jistě pobaví pikantními historkami o kněžích. Pro literaturu pak román nemá ceny: navěsiti na kostru všedního celkem příběhu množství novinářsky zběžně psaných úvah není jistě uměním.

M.

Knihovna lidu a mládeže.

Ivan Cankar, Tři povídky. Přel. Dr. Bohuš Vybíral. V Praze 1918. Str. 269. — Nedávno zesnulý prosaik slovinský vydal 1900 knihu básní „Erotika", jejíž výtisky biskup Lublaňský skoupil a dal spálit. Bylo v ní mnoho obrázků z kluzkého života velkoměst-

ských nevěstinců, malovaných až tuze naturalisticky sytými barvami. Cankar i po té psal skvělým slohem a velice hudebním jazykem básně, ale větší slávu mu zjednaly práce prosaické, v nichž se jeví obratným stylistou, mistrovsky ovládajícím jazyk a jemným pozorovatelem duše lidské. Četné jeho práce prosaické byly také do češtiny přeloženy, jenom že pp. překladatelé asi schválně vybírali z jeho děl hlavně to, co lechtalo oplzlými výjevy ze života tuláků a ztracených existencí. P. Vybíral však vyvolil si k překladu tři z obrázků, které Cankar psal pro kalendáře Družby sv. Mohorja a pro katolický časopis Dom in svet. Tři povídky vynikají všemi přednostmi slohu Cankarova a ušlechtilým duchem. Tak uměleckých povídek, jako jest O Šimnu Sirotnikovi nečetl jsem mnoho. Šimen, kovář padesátiletý, jenž věrně téměř po 30 let sloužil pánovi v městě, když mu vypověděly ruce, byl odbyt pánem: „Polož kladivo na zem a jdi s Bohem, kam ti srdce velí". Z města, jež vyssálo jeho síly, poslán do rodné vsi, kde proň nastala dlouhá tahanice, poněvadž místo, kde stával jeho rodný dům, připadlo zatím k druhé vesnici, a nyní žádná z obou vesnic nechce ho přijmouti; vesničané hádají se mezi sebou a nechají ubožáka vysílením zemříti. Zdařilý je též obraz Hospodského Eliáše, žida, jenž venkovský lid dřel, ale konečně sám bídně hyne. Pro ty dva skvostné obrázky doporučujeme knihu Cankarovu nejen pro lid venkovský, pro který zvláště obrázky nakresleny, nýbrž i pro intelligenci, jíž kniha podává hojně látky k přemýšlení o společenských otázkách života. *A. V.*

Karel Hloucha, Zakletá země. Praha. Str. 250. — Zemí tou nazývá se tu jakási polární krajina, kde náš cestovatel se společníky severskými nalézá jakýsi primitivní národ a starobylou zvířenu. Členka společnosti proviní se proti národnímu tabu, tak že jde o jejich život, i odletí na stroji, jehož majetníka a shotovitele byli se vydali hledat. — Je to tedy ukázka české verneády, ne však tuze podařené. Tam kdesi za ledovci žije národ, připomínající prý nejstarší lidstvo, jak je obrazivost paleologů sestrojuje (homo primigenius), s mamuty a jinými potvorami, v kraji, kde se střídá zima s teplem atd. — fikce přírodnicky nemožná. Odezírá li se však od toho, není fantastický cestopis tento ani horší ani lepší jiných toho druhu, a dobrodružství jeho snad pobaví dospívající mládež, jíž jest určen; co do vědomostí o přírodě výtěžek bude však nevalný. Místy i mluva by měla býti správnější.

Arkadij Averčenko. Humoresky a satiry. Přel. V. Červinka a J. Havlín. Praha 1912. Str. 195. — Oblíbený mladší satirik předveden tu českému čtenářstvu řadou podařených kreseb vzatých sice ze života ruského, ale nikterak výlučně ruského. Pošetilosti a taškařiny v nich líčené jsou všenárodní. Tak hned vypravování o vychovatelském pokuse spisovatelově (Děti) osvědčí se kdekoli, třebas i pod naším nynějším „systemem". „Děti mají rády vše, co je příjemné. Je tudíž třeba učiniti jim něco nadobyčejně příjemného", aby se prolomil led mezi nimi a vychovatelem. Jak tedy do toho? „Děti, řekl

jsem důtklivě, zakazuji vám po tyto tři dny se učiti úlohám" (na tři dny totiž mu byly děti svěřeny). „A tady také jsem se přesvědčil, že přísloví o sladkosti zapovězeného plodu se ne vždycky splňuje", děti se neučily, a velice rády. Tedy jen jim dáti volbu, jak se v Praze káže! „Francouzi v Petrohradě" jsou, musejí býti u vytržení nad každou hlouposti, která se jim tam ukazuje; to jsou ty mezinárodní zájezdy. Satira Averčenkova jest bujná, ano i rozpustilá, ale závadného není v této knížce nic a sčetlejší milovník humoru s chutí si ji přečte, a ne bez užitku pro svoji soudnost. — Sloveso nastydneme klademe bez se (14). Velice si cením životního komfortu (73) nezní správně česky. Místo: a prostě (175) řekli bychom česky: slovem, zkrátka a pod. (bez a).

Frank Heller, Finance pana velkovévody. Román. Ze švedského přeložil V. Novotný. Plzeň 1919. Str. 379. — Velkovévodou jmenuje se tu Ramon XX, absolutní vládce ostrova Minorky, jenž marně zápasí se státními dluhy, oddávna v „říši" té dědičnými. Právě když se svým finančním ministrem jede do ciziny promluvit se svými věřiteli, skoupí londýnský bankéř návodem svého pomocníka všecky tyto dluhy, ale v zápětí vypukne na Minorce revoluce a vznikne republika, jež dluhy prostě zruší. Velkovévoda s oním pomocníkem bankéřovým a s ruskou velkokněžnou, druh druha neznajíce, přeplaví se na ostrov, revoluci krvavě potlačí, velkokněžna se provdá za velkovévodu a zaplatí dluhy. Revoluce jest hodně operetní, zápletky a dobrodužství napínavá až do nemožnosti. Děj položený na začátek tohoto století pozbývá pro vzdělaného čtenáře v celku pravděpodobnosti a to tím více, že vyskytují se tu známá jména (na př. velkokněžna sestrou velkoknížete Michala), ale podrobnosti velmi obratně sestaveny, stará pravda o všemoci peněz názorně zobrazena. Mnoho cizích úsloví prostému čtenáři bude na závadu. Hrubých chyb jazykových není tu málo. Detektivní romány nejsou u literátů v dobré pověsti, ale jako útočiště ze sexuelních perversit, jimiž se nynější belletrie pořád živí, mají také dobrou stránku.

Karel Šípek, Na podzim v ořeší a jiné povídky. Praha 1919. Str. 272. — Na podzim v ořeší láska, dle písně, už netěší, ale přes to je v těchto desíti povídkách lásky dosť a dosť. Podzimní nálada vane z nich i z ní potud, že jsou to samé vzpomínky, na léta sice ne dávná, ale přece jen vzdálená; a tu a tam i osobám láskou zachváceným jaro života již bylo minulo. Povídky prodchnuty tichým, soucitným humorem, poutají celkem obratně sestrojeným dějem, unavují však místy příliš podrobným výčtem osob i věcí. Dospělým čtenářům se budou líbiti. Na str. 80 d mohlo by vzniknouti (bez úmyslu spis.) nedorozumění stran úkolu zpovědníkova vůči těžkomyslné ženě, která chce opustíc muže odejíti do kláštera; ve zpovědi samé totiž není zpovědníku dovoleno s kajicníkem mluviti leč o tom, co z jeho vyznání vyplývá, nikoliv o tom, co mu jinými o něm sděleno. — Neříkáme diakonistka, nýbrž diakoniska.

A. Perfal, Oběť lásky. Přeložila M. Janurová. V Praze. Str. 147. — Příběhy ze života dvou statkářských sousedů, mezi něž později vstoupí zajímavá cizinka z Ameriky. U ženy jednoho z oněch plá duševný boj mezi povinností a polo uvědomělou láskou k druhému. Po smrti mužově nastane sice vytoužené spojení, ale stín nebožtíkův nenechá vzejíti nezkalenému štěstí. — Vypravování je dosti zajímavé, ač dějové obraty jsou poněkud násilné a hovory dle staršího způsobu trochu škrobené. Závadného není v knize nic, ale rozbory duševních dějů budou zajímati jen sčetlejší obecenstvo. Jazykových chyb zůstalo v knížce několik.

Rozhled

náboženský.

V NS jednáno o protestantské bohoslovné fakultě, aby byla zřízena v Praze a nesla jméno Husovo. Dle zpravodaje sněmovního je českých protestantů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku přes 165.000. Jelikož fakulta se nezřizuje pro obecenstvo vůbec, nýbrž pro studující theologie a příští duchovní správce, měla by měřítkem býti potřeba těchto a ne pouze to, že, jak odpůrce návrhu prof Dr. Fr. Krejčí pravil, že se katolíkům také zřizují ústavy podobného druhu. Kdo pak je „zřizuje"? A kdo je platí? Snad universitní professoři? Tu máte hned vzorek takového demokrata na výpověď jenž NB přednáši také o logice.

V Bratislavě jest bohoslovná akademie, jejíž posluchači mají dle zpravodaje dovršovati svá studia na oné fakultě v Praze. Na Slovensku je dle téhož přes půl milionu protestantů. Bylo by tedy mnohem přirozenější, aby fakulta byla v Bratislavě, zvláště když toliká část jich bydlí na východní a jižní Moravě.

Ale toť konečně jejich vniterní záležitost, tak jako jméno, které si zvolili. S katolické strany ani proti fakultě ani proti jménu jejímu není namítky. Že v Praze víc než jinde bude působiti též agitačně a proselytsky, že se na ni dají zapsati také jiní posluchači než právě protestantští bohoslovci, lze se domýšleti. Ale ani proti tomu nelze nic namítati — nanejvýš by se fakultě katolické, která mimo ojedinělé čestné výjimky ode dávna vyznamenává se podivuhodnou sterilností a z části sama zavinila, že se s ní na universitě tak nakládá, jak se nakládá, nanejvýš tedy by se jí mohlo říci: Jdi a čiň tolikéž!

Jak známo, studovali protestantští bohoslovci dosud ve Vídni, v Německu, ve Švycařích, v Anglii, z podpůrných fondů protestantských, velmi bohatých. Byla to nemalá výhoda naproti bohoslovcům našim, jimž toliko tu a tam po vysvěcení dostalo se stipendia na cesty do ciziny. Ne že by cizí bylo již proto také lepší, ale stykem s cizinou se v každém případě rozhled rozšiřuje, studijní obsah obohacuje, methoda tříbí — nehledě ani k poznání cizích jazyků. Rovněž je známo, že před lety vídenský protest. theol. ústav domáhal se včlenění do svazku universitního a když to senátem, ačkoli tam převládá živel židovský s protestantským, odepřeno, zosnovány na rakouských universitách ony štvanice, jež jedině na české universitě na věčnou její hanbu vedly k bouřím proti bohoslovné fakultě a proti rektoru z ní pořadem volenému; německá universita pražská právě vloni volila rektora z fakulty bohoslovné, a tak se stalo i jinde — pověstný náš historický smysl v této věci se zapřel.

Při jednání v NS ohříval jmenovaný prof. Fr. Krejčí známé

své názory, že theologie není vědou atd. O tom však škoda dále mluviti. Opřel se též názvu nové fakulty po Husovi, namítaje, že Hus protestantem nebyl. Což ovšem je pravda, jako nepravda jest, že jméno Husovo je celému světu symbolem veliké výše, posvátným, že Hus jako kacíř již dávno jest rehabilitován (kým pak?) a že v našem nižším kleru žije tradice Husova a husitství dále a j. p. frase. P. prof. by zajisté přišel do náramných rozpaků, kdyby měl přesněji říci, co vlastně „husitství“ jest a kde asi jsou lidé na tom „celém vzdělaném světě“, kterým jméno Husovo jest posvátným. Velkohubost ani pražskému filosofu nesluší, třebas nyní dělal zároveň politiku.

*

V novinách vyskytly se zprávy, že se chystá sjezd zástupců křesťanských vyznání za účelem dorozumění a společného postupu. Před několika lety takový sjezd v Americe byl, výsledku ovšem neměl žádného. Reunionské snahy předpokládají věroučný podklad, jehož právě u četných protestantských denominací není a půjde-li jejich „vývoj“ nynějším směrem dále, ani tak honem nebude. Upřímná odpověď ke známé i veřejně tam již víckrát pronesené otázce: Jsme ještě křesťany? by zajímnou beznadějnost pokusů takových již napřed osvětlila. Ujištění Spasitelovo, že bude jeden ovčinec a jeden pastýř, ujištění ovšem neklamné, předpokládá se strany lidské ještě mnoho a jinaké práce, než bude možno na pokus v tak velkých rozměrech pomýšleti.

Mezi protestanty v Německu ozývají se hlasy po dorozumění na základě Apoštolika: Jednu svatou, obecnou apoštolskou církev! Jim tam ovšem třeba nyní úsilovněji než kdy jindy uvažovati aspoň o dorozumění ve vlastní domácnosti, jelikož rozklížením říše i jejich zevnější jakáž takáž jednota octla se v nebezpečí. Bohoslovné fakulty jejich, jež jako kdysi ve středověku katolické mají ve věcech náboženských hlavní slovo, zastupují směry nejrůznější, od přísné orthodoxie, tu a tam katolictví nikoli nepřátelské, až k úplné nevěře — s těmi se domlouvati bude velmi nesnadno; vědecké kontroverse a polemiky jako jinde tak ani zde nevodívají k ničemu. Úředním pak tělesům vymyká se vedení z rukou, vznikají samé církve, v nichž ovšem z velké části rozhoduje ten který pastor, a rozhoduje podle směru, ke kterému se hlásí, na které fakultě studoval.

Nejpraktičtěji zasáhl v otázku tuto pastor v lužickém Eulo Alexander Löwentraut jubilejním spiskem k r. 1917: Eine heilige allgemeine Kirche (Lipsko 1917, str. 72), kde vzhledem k tomu, že ani protestanté ve skutečnosti tradice nezamítají, bez obalu hlásá za jediný lék protestantské rozháranosti návrat k původní mateřské církvi, kteráž i jim přese vše útoky zachovala jich palladium: Písmo jakožto slovo boží.

Doufejme, že tento a jiné, i méně odvážné, ale nepokrytě smířlivé hlasy aspoň mnohým ukáží cestu k žádoucímu cíli, zvláště nyní, kdy zloba dne tak důtklivě nutká ke společnému postupu proti spo-

lečnému nepříteli. Spojenectví na tomto podkladě může vésti k lepšímu vzájemnému poznání a přidruží-li se k němu spojenectví v práci socialní a karitativní, slibuje nejlepší výsledky.

U nás prozatím zdá se, jakoby se chtělo jíti cestou opačnou. Protestantismus vida se u moci schválně přezírá stránku náboženskou a svoje rozkoly vniterní zakrývá jednotou zevnější, jež ovšem taktéž může vésti ku sjednocení vniternému na základě jakéhosi širokého půdorysu „bratrského“, kde nauka ustoupí do pozadí. Naproti nám převládá však, právě z onoho vědomí moci, snaha odstředivá a naši „abbés évadés“ naděje ty posilují: místo zpět k Římu tedy pryč od Říma! Arciť je to cesta, kde již nejde o náboženství, totiž křesťanské, neboť jinak by nemohlo se na té straně tak mluviti a jednati, jak se skutečně děje, nemohlo by se neviděti, kam věci vlastně spějí.

*

Jíti s národem postavili prý (dle p. Boh. Brodského) českoslovenští ministři kněžstvu za podmínku, má-li i jemu dostati se státní socialní péče. Z toho i z odvolávání na velké pány, obléhání ministerstev atd. vidí i, jak málo demokratismu v naší krvi jest — nahoře i dole. Vůči knězi jakožto povolanému vůdci národu, ne sice v politice ale v oboru daleko důležitějším, taková řeč zní prapodivně, totiž má li všelijaké křiklounské pouliční „hejslovanství“, pochlebování „národu“ ve všem, co dělá i páše, zadávání nejsvětějších zájmů býti pojistkou a poukázkou na ten žvanec vezdejšího chleba!

Víme ovšem, že se naráží na t. ř. rakušáctví katolického kněžstva. Byl-li a jest-li který stav od osobního kultu pohlavárův — ale kterýchkoli, nejen vídenských! — odpoután, byl a je to jistotně nižší kněžstvo, dle známého: Všecko tedy, cokoli řeknou vám, zachovávejte a čiňte, dle skutkův jejich však nejednejte (Mt 23, 3). A v tom smyslu netřeba se nám jistě před žádným jiným stavem omlouvati, třeba jsme se nebouřili a bouří nevyvolávali. Naopak ale nemůžeme jako kněží, s opravdovým blahem národu poctivě smýšlející, československému státu nic lepšího přáti, než aby měl vždycky dostatek poctivých „rakušáků“, t. j. činovníků i příslušníků své stavovské povinnosti tak nezištně a ideálně dbalých jako byli a jsou hodní, za rakušáky vykřikovaní kněží. Pak bude jistě s národem dobře — jinak, jako na př. nyní, sotva!

Takto „jíti s národem“ káže nám naše svaté náboženství a povolání kněžské, tedy poněkud vyšší instance než je kterákoli vláda!

*

Brněnský biskup Lachenbauer o josefinských změnách. (O.) III. In Bezug auf die Ausübung des Oberhirtenamtes wag ich es Euer Majestät folgende Beschwerden unterthänigst vorzutragen:

1. Die den Ordinariaten abgenommene vormalige Gerichtsbarkeit über den Klerus setzet der

Ausübung des Oberhirtenamtes manche wichtige Hindernisse in den Weeg. Obwohl der eigentliche Gegenstand, mit welchem sich das oberhirtliche Amt zu beschäftigen hat, das Seelenheil ist, und alle übrigen Gegenstände ihrer Natur nach unter die weltliche Gerichtsbarkeit gehören, so haben es doch die Landesfürsten vorlängst zuträglicher und anständiger gefunden den Bischöfen die Gerichtsbarkeit über den Klerus auch in bürgerlichen Sachen zu überlassen. Diese Gerichtsbarkeit über den Klerus ist nun, außer der Seelsorge und den Disciplinargegenständen, den Ordinariaten abgenommen und an die weltlichen Behörden sowohl im politischen, als im Justizfache übertragen worden. Hieraus entstehen aber, nebst dem bereits angeführten Verfall des Ansehens und der Achtung der Geistlichkeit überhaupt, noch besondere nachtheilige Folgen, indem dadurch auch

a) die Würde des Oberhirtenamtes selbst sowohl in den Augen der Welt als bey dem untergeordneten Klerus tief herabgesetzet und folglich

b) die so nöthige Subordinazion des Klerus gegen das Ordinariat äüßerst und zwar so sehr geschwächet worden, daß sich mancher Priester der bischöflichen Verordnung widersetzt, wenn selbe gleich Gegenstände der Seelsorge oder der Kirchenzucht betreffen, und daß das Ordinariat kaum die Übersetzung eines Seelsorgsgehilfen von einem Orte auf einen anderen, ohne Wiedersprüche zu erfahren, bewirken kann.

c) Dem Ordinariate so manche Gelegenheit entgeht sich von der Moralität der Seelsorger, von Nebenumständen, welche auf die Seelsorger einen Bezug haben, nähere Kenntnis zu erwerben, sie gründlicher zu beurtheilen, zweckmässiger zu leiten und nicht selten dem ganzen Stande nachtheilige Folgen zu verhindern.

d) Das Ordinariat außer Stand gesetzet ist strafbare Geistlichen durch Anwendung der angemessensten Besserungsmittel und Strafen zurechtzuweisen, welches vorzüglich zum Oberhirtenamt gehört. Denn bey der dermaligen Verfassung ist das Ordinariat kaum im Stande eine andere Strafe zu verfügen, als etwa eine Geisteserholung von einigen Tagen, wodurch die gewünschte Besserung nicht immer und am allerwenigsten bey jenen, bey denen sie am nöthigsten ist, nämlich wo das strafbare Betragen zu Gewohnheit geworden, bewirket werden kann.

Diese und noch so manche andere Beweggründe machen, daß ich Euer Majestät vorzüglich um die gnädigste Wiederverleihung der Gerichtsbarkeit, so wie solche vorhin den Ordinariaten überlassen war, zu bitten wage. Durch diese höchste Gnade würde das Oberhirtenamt seiner vorigen Würde um vieles näher kommen, und die wichtigsten Hindernisse, so demselben in Ausübung der Amtspflichten im Weege stehen, beseitiget werden. Dadurch würde aber auch der Ehre und Ansehen des ganzen geistlichen Standes wieder aufgeholfen, und die allenfälligen Fehltritte des einen oder des anderen Geistlichen, welche durch das Ordinariat mit weit weniger Publizität und minderem Ärgerniße erhoben, geahndet und gebessert werden können, als wenn solches

durch die weltliche Behörde geschieht, würden keine so nachtheiligen Folgen für die Achtung des ganzen Standes haben.

Noch ein Grund der mich diese höchste für die ganze Hierarchie so sehr erwünschte Gnade hoffen lässt, ist, daß die geistliche Behörde eben so wie die weltliche nur in Euer Majestät höchsten Namen und nach höchst dero landesfürstlichen Gesetzen diese Gerichtsbarkeit ausüben und verwalten und über diese ihr gnädigst überlassene Verwaltung Euer Majestät stetts verantwortlich seyn würde.

2. Die ebenfalls den weltlichen Obrigkeiten dermal eingeraumte Abhandlung der Verlassenschaft geistlicher Personen ist ebenfalls nicht ganz gleichgiltig für das Oberhirtenamt. Denn außer dem, daß es manche Kollisionen giebt zwischen dem abhandelnden obrigkeitlichen Beamten und zwischen dem bischöflichen Kommissär, welchem letzteren ohne allen weiteren Einfluß in das Abhandlungsgeschäft ersterer lediglich die in die Seelsorge einschlagenden Schriften zu übergeben hat; woraus, wenn eine oder die andere Abhandlung auch durch mehrere Jahre unbeendiget bleibt, den Kirchen mancherlei Nachtheil und Schaden erwächst. Da indessen die Erfahrung den äußerst langsamen Zug der Abhandlungsgeschäfte bei den meisten mit Arbeit sehr überhäuften obrigkeitlichen Beamten bewähret, ist es kaum von jedem weltlichen Beamten zu vermuthen, daß solcher für die besonders bey Intestatfällen eintretenden Gerechsamen der Kirche, bey welcher der Verstorbene angestellet war, ebenso sehr besorgt seyn werde, als das Ordinariat, welches von Amtswegen verpflichtet ist darauf zu sehen, daß mit dem Kirchenvermögen in seinem Sprengel bestmöglichst gebaaret werde. Daher wäre es freylich wohl zu wünschen, daß den Ordinariaten auch die Verlassenschaft-abhandlungen geistlicher Personen wieder überlassen oder dieselben doch wenigstens bey dergleichen Verlassenschaften, in so weit es die Gerechtsamen und das Beste der Kirche betrift, nicht ganz ausgeschlossen würden.

3. Die Kundmachung der höchsten landesfürstlichen Verordnungen wird entweder, jedoch nur sehr selten, durch das Ordinariat, oder, und zwar größtentheils, durch die Kreisämter eingeleitet. Im ersten Falle muß das Ordinariat jederzeit den Kundmachungsentwurf der Landesstelle zur vorläufigen Begnehmigung überreichen und sich sodann über den Vollzug ausweisen. Im zweyten Falle hingegen geschieht es sehr oft, daß den Seelsorgern durch die Kreisämter höchste Verordnungen zukommen, dem Ordinariat aber gänzlich unbekannt bleiben und folglich von diesem auch auf die Befolgung nicht gesehen werden kann. Beydes hat einen nachtheiligen Bezug auf das Oberhirtenamt und veranlasset die unterthänigste Bitte Euer Majestät geruhten 1tens gnädigst zu verfügen, daß alle erfließenden höchsten Verordnungen dem Klerus durch den Weg des Ordinariats bekannt gemacht würden, 2tens aber den Ordinarien Höchstdero Zutrauen zu schenken, daß sie die höchsten Befehle auch ohne vorläufig durch die hohe Landesstelle einzusehenden Kundma-

chungsentwurf immer unverfälscht und pünktlich dem unterstehenden Klerus bekannt machen werden, worüber sie ohnehin in der Folge jederzeit verantwortlich seyn müßten.

4. **Auch die bischöflichen Verordnungen**, welche das Ordinariat aus was immer für einer Veranlassung und über was immer für einen Gegenstand an den untergebenen Klerus zu erlassen für nothwendig findet, unterliegen gleichfalls der vorläufigen Einsicht und Begnehmigung der Landesstelle, weßwegen ich auch hierinfalls um gnädigste Einstellung dieser Beschränkung des oberhirtlichen Amtes mit der heiligsten Versicherung unterthänigst bitte, daß ich nie die Schranken der mir von Gott ertheilten Gewalt überschreiten oder nur das Geringste zum Nachtheile des Staates und wider die höchsten Absichten veranlassen werde.

5. **Die Andachtsübungen der Glaubigen** haben durch die vorgeschriebene Gottesdienstordnung eine allgemeine, gleichförmige, zur Erbauung und Beförderung des reinen Gottesdienstes abzielende Richtung erhalten. Da sich jedoch öfters allgemeine Bedürfnüße ergeben, welche die Veranstaltung einer besonderen Andacht, eines offentlichen Gebetes mittelst anpassender Kirchenlieder nothwendig oder zum Trost der Glaubigen erwünschlich machen, und da überhaupt die Leitung der Andacht in dem Kirchsprengel eine der wesentlichsten oberhirtlichen Pflichten ist, so erbitte ich mir in dergleichen besonderen Fällen von der allgemein vorgeschriebenen Gottesdienstordnung eine Ausnahme zu machen und die gnädigste Erlaubniß jene Andachten zu veranstalten, die in Erwägung der Umständе nach dem Geiste der Kirche die angemessensten zu seyn scheinen.

6. Endlich ist **durch die in Ehesachen eingeführten und dermal bestehenden Maaßregeln** die Ausübung des Oberhirtenamtes eben so sehr beschränkt, als erschweret worden. Obwohl jeder bürgerliche Kontrakt seiner Natur nach ein weltlicher Gegenstand ist und folglich auch unter die weltliche Gerichtsbarkeit gehöret, so tritt doch bey der Ehe nebst dem bürgerlichen Kontrakt auch das Sakrament ein, und in dieser Rücksicht wurden die Ehesachen vorhin der geistlichen Behörde überlassen und dadurch aller Kollision zwischen der weltlichen und geistlichen Gerichtsbarkeit, worunter dermal die betreffenden Partheyen am meisten leiden, ausgewichen. Nun ist aber die Ehe als bürgerlicher Kontrakt ganz der weltlichen Gesetzgebung und Gerichtsbarkeit unterzogen worden. Die Ehe wird, wenn eine der vorgeschriebenen dreymaligen Verkündigungen unterblieben oder an einem Tage geschieht, an welchem das Volk zwar hinlänglich versammelet, aber kein gebottener Feyertag ist, für ungültig erklärt, die Dispens über die Aufgebothe ist die weltliche Behörde allein zu ertheilen befugt und bey dieser ist auch das Jurament, daß den Brautleuten kein in dem Ehepatent enthaltenes Hinderniß im Weege stehe, abzulegen. Die Erkenntniße über die Giltig- oder Ungiltigkeit der Ehe, über die Trennung von Tisch und Bethe sind ebenfalls der weltlichen Behörde eingeraumt. Wenn nun

gleich diese und die übrigen in Ehesachen erflossenen höchsten Vorschriften sich immerhin auf die Ehe nur als bürgerlichen Kontrakt beziehen, so wirken sie doch auch mittelbar auf das Sakrament, in soweit nämlich das Sakrament der Ehe den bürgerlichen Kontrakt voraussetzet, und dadurch entstehen so manchfältige und wichtige Beschwerden für das Oberhirtenamt sowohl, als für das Gewissen der betreffenden Partheyen. Ein einziges Beyspiel soll hierüber zum Beweise dienen. Es ist eben kein so gar seltener Fall, daß zwey nicht ehelich getraute Personen auch durch mehrere Jahre ehelich beysammen wohnen, Kinder zeugen, sich für ordentliche Eheleute ausgeben und von jedermann dafür gehalten werden. Früher oder später erwacht ihr Gewissen, sie entdecken der geistlichen Behörde ihren Zustand, suchen Hilfe bey derselben und verlangen zur Beruhigung ihres Gewissens ehelich getraut zu werden. Allein das Ordinariat kann nach den bestehenden Vorschriften die eheliche Trauung nicht anders einleiten, als wenn sich diese zwey Personen entschließen, entweder sich in ihrer betreffenden Pfarre dreymal verkündigen zu lassen, oder die Dispens hierüber von der weltlichen Behörde zu bewirken und das Jurament daselbst abzulegen, da dem Ordinariate die Macht nicht eingeraumt ist, in den Aufgebothen zu dispensiren. Die betreffenden Personen, die sich nur in geheim dem Ordinariate entdeckten, können sich nicht entschließen auf die eine oder die andere Art ihren Zustand der Welt aufzudecken und dadurch ihren guten Namen, vielleicht auch die Bedienstung Preis zu geben, sie stehen daher von ihrem heiligen Vorsatze wieder ab und verharren in ihrer vorigen Lebensart. Wie schmerzlich muß so ein Fall jedem Oberhirten seyn, von dem doch die Seelen seiner Heerde einst werden gefordert werden, wenn er sich in seinem Hirtenamte so beschränkt sehen muß, daß ihm zur Rettung des Seelenheils zweyer reümüthigen Personen und zur Rettung ihrer unschuldigen Famil kein Mittel übrig ist! Aus dergleichen Verlegenheiten, welche derzeit in Ehesachen nicht selten veranlasset werden, entspringt sodann der sehnlichste Wunsch Euer Majestät geruhten auch hierinfalls die Ordinariate in ihr vormaliges Recht zurückzusetzen.

Diese sind die wesentlichsten Beschwerden, die ich Euer Majestät allergehorsamst vortragen zu müssen glaubte, und um derer allergnädigste Abhilfe ich in allertiefster Unterthänigkeit und Ehrfurcht bitte.

Brünn 1. May 1790. Johann.

Dr. Josef Samsour.

Pozn. red. Lachenbauer byl sám, jak nahoře podotčeno, ředitelem josefinského generálního semináře ve Vídni a snad, jak Vinc. Brandl (v životopise J. Dobrovského, odvolávaje se na sdělení topografa Dra R. Volného) poznamenává, zednářem. Tím zajímavějším jest jeho, zkušeností vynucené stanovisko k Josefovým „reformám“. (Volný na sklonku života v klášteře značně sice klonil se k rigorismu, ale vyslovil-li se tak, jak B. uvádí, jistě nebylo to bez vážných důvodů).

Vědecký a umělecký.

Jakou řečí mluvíval Spasitel? Mezi biblisty není sporu, že aramskou (syrskochaldejskou), jež tehdy v Palestině zobecněla. Podrobných otázek však zůstává ještě dosti neobjasněných, jak rozpravy A. Meyera, G. Dalmana, J. Wellhausena a j. ukazují. Baselský biblista Schultheß vydal o tom 1917 svou přednášku, v níž dovozuje, že aramština, jež od stol. 9. prokázána řečí literární, nabyla rozhodného vlivu na assyrštinu a hebrejštinu, kterýžto vliv makedonským hellenisováním Východu poněkud prostoupen, ale nikoli vyloučen. Mateřským jazykem Spasitelovým byla galilejská aramština, o níž Sch. proto dovozuje, že novozákoníku třeba si jí všímati nejen jako předmětu vedlejšího, nýbrž s ostatní novozákonní filologií zcela rovnocenného, odkudž by leckterá otázka textů novozákonních spokojivě mohla býti řešena.

*

Zdá se, že si přece chceme dobýti prvenství v pěstění tolik otřesené slovanské vzájemnosti. V polovici března byla založena v Praze „Společnost pro vzájemnost slovanskou“, v níž se sdružila mimo jiné řada známých již pracovníků v tomto oboru: Bidlo, Černý, Páta, Polívka, Murkovin a j. Společnost čekají jistě velké úkoly na prahu nového jitra Slovanstva a může míti krásnou budoucnost, chopí-li se již nyní řádně díla a nezabočí-li na nepravé cesty.

*

Novou theorii o Shakespearovi hlásá pařížský professor a badatel renesanční kultury Abel Le France v knize „Sous le masque de William Shakespeare, William Stanley“ (Paříž 1918). Z četných shod osobních, rodových, životopisných a z různých literárních důvodů dokazuje, že původcem her Shakespearových byl William Stanley, čtvrtý vévoda z Derby.

*

V Topičově sborníku (1919, 334) Hn, obhájce obrazoboreckého vandalismu (srv. Hlídku 1918, 742), teď naříká o zabavené a ztracené zvony: „Úřady farní chovaly se většinou nečinně. Národně horlivých farářů bylo málo, z vyšších církevních hodnostářů se neozval — mimo konsistoř hradeckou nikdo... Dostati faráře ke zvonům na věž bylo zjevem velmi ojedinělým“ (!) K tomuto expektorátu, psanému husí logikou, pohříchu teď nikoli „velmi ojedinělou“, stačiž poznamenati, že nebylo snad farnosti, kde by se duchovní správcové nebyli „uzmutí“ (dle Hn) zvonů bránili, již z důvodů, pro které zvony na věžích vůbec jsou. Že jich hlasu tak

málo dbáno, jest neposledně zásluhou pisatelů druhu Hn-ova. A co měli faráři na věžích dělati? Vzhledem k marianskému sloupu v Praze pak tážeme se: Co jest umělecko-výchovně významnější, umělecká socha na náměstí či starobylý nápis neb ozdoba na zvoně ve věži, kam kromě zvoníka živá noha nepáchne?! Co je pro duševný život té které farnosti důležitější, viditelné památky jeho nábožensko-sociálních zažitků (v kostele, ve škole, na křižovatkách atd.) či nepřístupné starožitnosti? A páni druhu Hn-ova nemají slova pokárání pro surovost, jakou se ony lidu posvátné památky hanobí a ničí!

*

O básnictví potulných pěvců středověkých (Vagantenpoesie) jedná spis Dra Holma Süßmilcha vydaný v příspěvcích k dějinám vzdělanosti ve středověku a za renaissance (Lipsko 1918). Latinské básnictví to kvetlo hlavně ve stol. 12. a 13., kdy ve Francii, Anglii, Německu i u nás po přestálých bouřích válečných nastal jaký-si čilejší duševný život, rytířské způsoby a rozkošnictví. Potulní pěvci nebyli organisováni v nějaký řád se stanovami; místa, která se to naznačovati zdají, třeba vykládati jako rozpustilé narážky na řády církve. O poměru k této praví S. že jako vlašský humanismus, tak i tato poesie vystříhala se přímého odvratu od církve, jakkoli na ni a na její osobnosti vylévala hojně žíravého posměchu; útoků na křesťanské náboženství samo přece se zdržovala. U obou nebyly prý to ani tak zbytky jakési zbožnosti jako spíše úplná lhostejnost k náboženství vůbec. Byla to poesie zcela beznáboženská esthetisující, někdy antickými živly promíchaná, celkem ohlas bujného tuláckého života bez všech ideálův altruistních, tak jako renaissance vůbec emancipovaná od ideálů života nábožensko-asketického, jak ji možno stopovati už kolem r. 1200; erotika, hra, pití atd. byly příznačnými náměty.

Vychovatelský.

Otázka nových učebnic náboženských pro školy obecné a měšťanské není svou podstatou jednoduchá po stránce praktické, tím méně tedy theoreticky. Aby se řešila snáze, je dobře rozlišovat obě hlavní složky její: přesné učivo a dodatky k němu. Učivem jsou biblické příběhy aspoň v podstatných rysech, a věty, vyjadřující stručně katolické pravdy a poučky, tedy asi to, co jest obsahem nynějšího katechismu — ovšem v rozsahu značně zmenšeném. Toto učivo se v učebnici dle požadavků didaktických upraví přiměřenými dodatky, jako jsou: vysvětlivky, příklady z dějin, znázornění slovné i grafické — všechno za tím cílem, aby žák to, co ve škole slyší, si učením vpravil více méně do paměti (přesné učivo), čtením pak dodatků si znova zpřítomnil jeho vysvětlení a znovu prožil zbožné city i dobré úmysly podnícené ve škole živým slovem. V methodickém spojení a zpracování obou těchto složek záleží problem nových učebnic.

A tu staví se proti sobě dva zásadně různé názory. Jeden praví: ať se české učebnice náboženské složí libovolně; nesejde na tom, aby přesné učivo a dokonce už ne dodatky jeho byly stylisovány jednotně pro celou oblast československy mluvícího lidu, jen když jinak budou dogmaticky, po př. historicky správné. Žádoucí jednoty ve vyučování lze docílit osnovou, jež by pro všechny diecese byla závazně jednotna. — Hlavním důvodem postupu, jejž doporučuje tento názor, jsou výhody volného soutěžení: praktickým užíváním té které učebnice ve škole se kniha vyzkouší; bude-li méně způsobilá, propadne, kdežto vhodnější kniha se osvědčí, vyplyne na povrch a zůstane. Naproti strnulé stagnaci, již nám svět předhazuje, zvýší se takto vědecká úroveň náboženského vyučování. Tak jeden názor, zatím ojedinělý.

Druhý názor, dosud obecnější, praví: volná soutěž učebnic v oblasti jednoho jazyka má netoliko své výhody, nýbrž i nevyhody. Nevýhody pro učitele, jenž přejda na jiné působiště, nalezne jinou knihu, podle níž by byl nucen se zařizovat, konečně však spíš a lehčeji se přizpůsobí, než i nedospělý učeň jeho, jenž by za školní docházky dostal do ruky jinou učebnici třeba i několikrát. Nejsou ť nijak ojedinělé případy, že se žáci stěhují s místa na místo a že se zavádějí nové knihy učebné. Pro žáka obecné školy působí různé stylisace též pravdy pokaždé rušivě. Jeho mysl zajisté lpí na slově, novým vyjádřením mohl by se mu pojem zviklat, nevyvinutému jeho rozumu přichází velmi vhod, když „jeden Pán a jedna víra“ představuje se mu v jednom úboru „včera i dnes“. Zde právě tkví jedna z příčin, proč nejmenší náš katechismus — symbolum — ustrnul na pevné jednotné formuli. Totéž bylo jednou z pohnutek, že biskupové rakouští kdysi chtějíce čelit rušivé nejednotě zavedli katechismus a biblický dějepis o jednotné stylisaci. Ovšem nebylo potřebí, aby slovné vyjádření české souhlasilo s německým, to už byl s dnešního stanoviska extrem, ale vysvítá odtud

tím jasněji, jak velice záleželo biskupům na jednotné stylisaci. A tak bezpochyby bude jim záležet i na dále. Zdá se tudíž důvodně, že jednota o této věci už jen se stránky didaktické zůstane žádoucím ideálem.

Minimem tohoto ideálu jest, aby učivo katechismové vůbec, učivo pak biblické aspoň co do výběru článkův a co do podstatných vět v jednotlivých článcích pro celou oblast československy mluvícího lidu se upravilo a stylisovalo jednotně — čili obrazně řečeno, aby aspoň cihly, z nichžto se mají budovat nové učebnice náboženské, byly normální. Další stavivo: vysvětlení, znázornění, uživotnění tohoto učiva mohlo by — kdyžjinak by nebylo lze — býti odlišné, tak že by z jednotného učiva různí autorové dnes nebo zítra složili a skládali pak různé učebnice. Zde už by se mohlo připustit, co říkávali vojevůdci: Rozděleně pochodovat, spojeně bít. Arci by tím unikly výhody plynoucí z provedení celého ideálu: učivo i jeho zpracování pro celý národ jednotné. Jedna, a to neposledně důležitá jest, že by společným nákladem jednotné učebnice cena výtisku se zmírnila a ještě by zůstal čistý výtěžek pro společné potřeby náboženské, čehož obojího za dnešních poměrů je dobře nepouštěti se zřetele.

Zatím točila by se věc kolem otázky, kterak uskutečniti tento minimální ideál dobře, „snadno a rychle"? Tri cesty manou se tu na mysl. Nejjednodušší by bylo, vybrat něco hotového. Co do článků z Písma mohla by to býti třeba biblická dějeprava Schuster-Sedlákova. U té by snad stačilo, nově spořádat výběr článku a text v jednotlivostech upravit, aby lépe přiléhal ke svaté předloze a byl učitelnější. Větši je potíž s učivem katechismovým. To by mělo být obsažné sice, ale při tom jadrně stručné, s jednotného hlediska rozdělené, methodicky rozčleněné a mimo do avadní látku podávati též soustavné poučení o církevním roku. To asi jsou zhruba moderní požadavky katechismu co do obsahu. Takového katechismu dosud nemáme, ten by se musel nejprve pořídit, aby mohl býti základovým stavivem pro nové učebnice. (O. p.)

*

V článcích o „škole a náboženství", jimiž se nyní plní pokrokové učitelské listy a jež obyčejně vyčerpají ze stejných pramenů, uvádí se mezi důvody pro vyloučení náboženství ze škol vždy také ona známá námitka, že náboženství není možno naučiti, že tedy nemá býti učebním předmětem státní školy. „Hlídka" dotkla se této otázky stručně již minulého roku (str. 639), kde také poznamenáno, že jsou to názory vyšlé z německého spolku pro ethickou kulturu, jenž zase přebírá hlavní myšlenky z amerického pragmatismu.

A skutečně: přečteme li si poněkud pozorněji kterýkoli dnešní článek o této otázce, ať již autorem jest prof. Krejčí neb O. Kádner, či ti, již jejich práce jen rozmělňují v podružných listech a přednáškách, jest nám, jako bychom četli řeči ze sjezdů německých protestantských paedagogů a učitelů před 15—20 lety, kdy tato otázka byla velmi často na programu.

Ani protestanté ovšem nepřijali všech zásad svých radikálních učitelů: ponechali náb. vyučování na svých školách (obyčejně s mnohem větším počtem hodin než u nás), třebas jednotlivci snažili se přizpůsobiti aspoň methodu náb. vyučování oněm moderním proudům: někde nechali všech náboženských a mravních pravd a seznamovali děti jen s historickým vývojem náboženství vůbec, křesťanského zvlášť, jak to bylo prohlášeno na př. na podzimním sjezdu „Přátel křesťanského světa" v Esenachu r. 1900, neboť prý náboženství samému nemožno učiti . . .

Jakousi sprostředkující cestu navrhl pak paedag. spisovatel Friedrich Michael Schiele v článku Gedanken über die Lehrbarkeit der Religion (v knize „Religion und Schule", Tübingen). Některé z těchto myšlenek jsou dnes zajímavé i pro naše katolické poměry.

Pokládá za nepochybnou zásadu, že v náboženství může býti člověk vychován. Může však býti také vyučen? Tvrdí-li učitelé — často ovšem neprávem! — že již i pouhé vyučování přispívá k výchovu, platí to zajisté také o vyučování náboženském. Neboť jako v každém vyučování tak i v náboženském přisvojují se (mezi jiným) poklady vědomostí. To stojí práci: a každá práce vychovává. Po druhé: jako v každém vyučování jsou také v nábož. děti postaveny ve školní společnosti, ve společenském tělese. A každé společenství vychovává.

Ale náb. vyučování má i své zvláštní výchovné účinky. Podle známých zásad paedag. účastňuje se obrazivost naslouchajícího žáka činně jednání hrdiny, o němž se mu vypravuje. Žák volí jako jeho hrdina mezi krásným a ošklivým, mezi dobrým a zlým. Tato volba není sice svobodnou volbou z vlastního přesvědčení, neboť žák stojí při tom podstatně pod vlivem a dojmem svého hrdiny — a svého učitele —; ale přece vždycky taková volba v obrazivosti jest mravním činem. Kdo umí účelně podávati ve vyučování svému žáku takové mravní činy, vychovává jej vyučováním. Z toho jde především, že v tomto smyslu lze učiti mravnosti.

Lze učiti také náboženství?

Spis. poukazuje jen krátce na těsné spojení náboženství a mravnosti, načež dokazuje: nábožnost se sděluje od osoby k osobě, nejživěji ovšem ve skutečném osobním obcování, ale také ještě mocně a účinně v „ideálním obcování" s hrdiny nábož. dějin. Osobnost učitele náb. má tu tedy veliký význam. Ale i když od ní odezíráme: vyučování samo dovede vskutku o hrdinech našeho náboženství vypravovati žákům tak, že se stanou jejich hrdiny, dovede přivésti děti obrazivostí v „ideální obcování" s nimi, dovede tedy poučováním vychovávati mládež k nábožnosti. V tomto smyslu tedy a takovým způsobem jest možno náboženství učiti.

Od toho však odlišuje protest. spisovatel další otázku: jest možno učiti také náboženské pravdě, náboženským zásadám a poučkám? Rozebírá nejprve obdobnou otázku: Činí znalost mravních

nauk člověka mravnějším? Zajisté sama sebou nikoli. Přece však každá mravní pravda, kterou poznáváme — podobně jako každý mravní čin, o kterém slyšíme — stává se důležitým mravním činitelem pro náš cit a naši vůli: mají-li mravní myšlenky takovou sílu v sobě, pak samozřejmě i vyučování mravním zásadám postaví žáka pod jejich výchovné působení, dovede li jen učitel učiniti je srozumitelnými a hlavně dovede li pohnouti jimi i srdce a vůli žákovu, tak aby vzbudily jeho zálibu a úctu i chut k následování. A to se podaří učiteli jen tehdy, když znázorní mravní myšlenky na osobách a na činech, které osoby vykonaly. Tak však nemožno říci, že se učí děti mravní pravdě v poučkách, větách, nýbrž zase jen oním „ideálním obcováním" s mravními hrdiny. U dospělých ovšem, kteří dlouhým zvykem uvykli abstrakcím, při běžných duševných hnutích může mravní poučka nahraditi skutečný konkretní názor, dětem však takový cvik chybí: u nich pravidelně při výchovu k mravnosti všeobecné mravní věty a zásady nemají účinné síly.

Podobně je tomu dle spisovatele i při náb. vyučování. Proto je nemožno učiti děti náboženství poučkami, katechismovými větami, nýbrž tak, že žáci jsou uváděni v „ideální obcování" s ideálními náboženskými postavami, že jejich obrazivost jest podněcována a cvičena, aby se vniterně účastnily života náb. hrdinů jako svých vzorů . . .

Význam tohoto výchovného prostředku, na němž si protest. spis. tolik zakládá, zdůrazňovala kat. paedagogika vždy, jak svědčí právě úcta svatých. Ale není snad zbytečno jej znovu připomněti v době, kdy se pracuje u nás o nových nábož. učebnicích. Třebas nemožno souhlasiti s názorem, že děti nelze učiti pevným náboženským pravdám, — vždyť jsou to jednak dějiny a poučky z nich, jednak věty o skutečném poměru člověka a vůbec tvorstva k Bohu stvořiteli, vykupiteli a posvětiteli — přece nutno konečně vzdáti se druhé krajnosti, do níž jsme namnoze upadli nebo byli donuceni soustavou katechismovou!

*

Z dějin moravského školství. (C. d.) Gleich nun ich in dem academischen Hörsaal meiner allerschuldigsten Pflichte zu Folge allerhöst Eüer Römisch. Kays. Königlich. Apostol. Mayestät oberhalb des Auditorii academici unter einem rothen Baldachin bey einem auf drey Staffel erhobenen und mit Sammet reich geziert bedeckten Tischl gestellte Bildnuß linker Hand des mir vorbereiteten Sitzes mit Knyebügung verehret und so dann mich allererst zu dem mir auf eine Staffel hoch errichteten auch mit Sammet bedeckten Tischl und Sitze verfüget und solchen von wegen allermildester Verordnung occupiret hab, so hat auch der Pater defendens an jener allerschuldigsten Ehrerbiettung so wohl Anfangs und in als nach der dem disfälligen Disputations actui von ihme declamando vorgelassenen Zueignungs Rede nichts erwinden lassen, welche Eüer Römisch Kays. Königl. Apost. Mayestät allerhöchste Authoritaet nur immer erheischen kunte; und hat endlichen selbter mit vorherig — dreymahliger Knye-

Bügung allerhöchst Ihroselbten Bildnuß seine hier allerunterthänigst dedicirte Sätze aus der ganzen Theologie kniend praesentiret, sich sodann, um die Disputation beherig anzufangen, nach mehrmahlig — dreymahliger Knye-Bügung in sein Scabellum begeben.

Belangend nun den disputations-actum, so haben in solchem fruhe den Patrem defendentem geprüfet der Pater Wenceslaus Kraus e S. J. Rector Magnificus, Pater Arnoldus Lezak, Prämonstratenser Ordens und Prior ob dem heiligen Berg, Pater Carolus Budinsky, Societ. Jes., Professor Controversiarum fidei, und Pater Ignatius Svieteczky, Pris defendentis Beystand, nach der Lehre des heiligen Augustini und Thomas Professor. Nach Mittag aber haben die Gegenpart vertretten: Pater Otto Haunalter Prior zu Hradish, zwei Theologiae Professores Soc. Jes. und sein Beystand Pater Evermodus Ruziczka, Prämonstratenser Ordens Scholae Augustino Thomisticae Professor.

Mit was hingegen einer bescheidentlich- und flüssenden Beredsamkeit der eröffterte Pater defendens die trieffige Gegensätze aufgelöset und die Probe seiner in der Lehre deren heiligen Vätern Augustini und Thomae gegründeten Gelehrsamkeit und seines glücklichen Fortgangs in denen Wissenschafften der Gelehrheit Gottes dargelegt, ist Eüer Röm. kays. königl Apost. Mayestät nicht genugsam anzurühmen, mithin zu allerunterthänigster Befolgung meiner mir als zu diesem Disputations-actui allerhuldreichest ernennen gewesten kays. königl. Commissario obliegenden Pflicht habe nur im wenigen allerdemüthigst vorzutragen, daß der Pater defendens untereinst von der gesamten Ollmützer Universitaet ein ungemeines Lob, Ruhm und Ruff erworben habe; vors anderte aber, daß dieser so feüerich und mit so beglückten Erfolg vollgebrachte actus nicht nur zur Ehre erwehnter Universitaet insonderheit gereiche, sondern auch zur Zierde und Emporbringung der von Eüer Römisch kays. königl. Apost. Mayestät allerweisest eingeführten Augustino-Thomistischen Lehre und hauptsächlichen zum Vortheil der Gottes-Gelehrheit, mitfolglich der catholischen Kirche selbsten gedeye, da hierinnen die ohnumstössliche Lehre deren grossen Kirchen Liechtern, Augustini und Thomae, durch den Patrem defendentem mit so stattlich — und gutem Fortgang vertheidiget worden.

Da ich dann Eür Römisch kays. königl. Apost. Mayestät den gründlichen Bericht allerunterthänigst abstatte und widerhollt für die allerhöchste Gnade meine allerpflichtschuldig-te Dankbarkeit beyrucke, so ist mein allerdemüthigstes Bitten mich in fürwehrenden allerhöchsten kays. königl. Schutz und Gnaden zu erhalten, der in alltiefester Ehrfurcht ersterbe Eüer Römisch kayser. königl. Apost. Mayestät allerunterthänigst treügehorsamster Paulus Ferdinandus Abbt zu Hradish.

An Ihre Römisch kayßerliche, in Germanien zu Hungarn und Böheim königl. Apost. Mayestät allerunterthänigst — allerdemüthigster Bericht von Innbenannten Paul Ferdinand Abbten und Prälaten des Closter-Stiffts Hradish.

In Betreff des allerhöchst Ihroselbten alleruntertbänigst dedicirt und den 23en Julii bey der Ollmützer Universitaet abgehaltenen Disputation.

Ježto praelát hradištský ve své zprávě naznačil, že proti výslovnému znění instrukce nebyl přijat s náležitým projevem úcty hned při vystoupení z vozu u chrámu ode všech tří fakult a rovněž tak při návratu že byl od university jen provázen ku bráně školní, ant rector magnificus ty, kdož c. k. komissaře hned při jeho vystoupení u chrámu chtěli uvítati, zpět zavolal, a rovněž při návratu od dalšího doprovodu až ku vstoupení do vozu zadržel, bylo krajskému hejtmanovi olomouckému baronovi Závišovi uloženo, aby věc celou důkladně vyšetřil vyslechna rektora a universitu.

Dlouhým vyšetřováním vyšlo na jevo, že rektor viny nemá, ježto řídil se příkladem svého předchůdce, jenž r. 1759 barona Záviše jako c. k. komissaře rovněž uvítal u školní brány. Proto byla omluva rektorova od gubernia přijata na vědomí a jemu pouze dne 7. června 1765 uloženo, aby budoucně rector magnificus vždy s c. k. komissařem se předběžně dorozuměl, kde jej universita přijmouti a uvítati má. (O. p.)

*

Marie Štechová praví ve „Kmeni“ (č. 49): „Komenský je mrtev pro naši školu tím, že se stal jejím officielním svatým“.

Ne snad i z jiných příčin?

Hospodářsko-socialní.

Když už na všech stranách se miliardami hází, jakoby to byly rakouské bankovky, budiž dovoleno i tu několik takových, našincům jinak zajisté velmi málo „běžných" číslic otisknouti.

Francouzská obchodní bilance jest passivní 10 miliardami, t. j. desíti tisíci milionů franků. Anglická o něco méně. Francii tedy jest platiti do Ameriky úroky ze 4 miliard dolarů, Anglii asi ze 3 milionů dol.

Italská bilance jest passivní 4 miliardami fr, z 1½ miliardy dol. má tedy platiti úroky, taktéž do Ameriky.

Rozumíme pak již, jaké zájmy mají Spojené státy v Evropě a na Evropě? A ne na míru „bez náhrad", jak původně kdysi, v roztouženém nadšení pro humanitu, zamýšlen?

Korunových, tedy také našich československých hodnot je prý ve Francii a v Anglii asi za 3½ miliardy, k čemuž přistupuje asi 20% zadržených úroků. Něco jich je také v zemích neutrálních, pokud dodávkami zboží nebylo vyčerpáno. Dohromady však to vzhledem na zdejší domácí zadluženost a zničenou možnost vývozu znamená pramálo, jak viděti na hodnotě koruny v cizině, a vlastně i doma, kde koruna nemá ani tolik kupní hodnoty co starý šesták.

Náš finanční ministr prozradil v NS, že československý stát vydává týdně o 100 milionů K víc než na něj připadalo vydání v bývalé monarchii. Není takováhle řeč štvaním proti našemu státu a podrýváním republiky? Očišťovatelé, kde jste?

Staré hříchy bývalých potentátů se po zásluze vynášejí na světlo a nové se nynějšími — arcif bez praedikátů — dělají. Dějiny učitelkou! Viz Berlín, Mnichov, Pešť, Vídeň atd.

*

Důležité změny v pozemkovém právě promrskány v NS po dlouhých nechutných tahanicích. Napřed se žádalo, aby se to udělalo zkrátka po rusku: stát všecek pozemek zabaví. Ale co pak s ním? Rozdělit! Komu? Každému, kdo nemá a chce! Ale poněvadž půda není ještě chlebem, ba ani penízem na chléb, nýbrž vyžaduje práce, mnoho práce, a zemědělci si mysleli, že by byli blázni, dříti se na cizím pozemku pro kohosi, měl pomoci stát. Ten měl všecko převzíti do režie a vše ostatní obstarati. Ministr orby, sám velkostatkář, divně asi se na to koukal, co mu takto ukládají, a snad on nebo jiní rozumnější lidé řekli těm druhým, aby nemluvili a nedělali hloupostí. Stát tedy spravuje pouze opuštěné a zabavené statky; učí se na hospodáře. O ostatních pozemcích rozhodnuto, že do jisté míry vyvlastní — expropriace se tomu říká učeně — a to nikoli zrušením práva vlastnického, čemuž by se dle dosavadních názorů říkalo krádež, nýbrž jakýmsi výkupem.

Ale toto ještě jisto není, jakož ani to, komu a za jakých podmínek se vyvlastněná půda bude přidělovati. Usnesený zákon, zase jedno takové zákonodárné monstrum, je totiž pouze rámcový; stanoví, že vyvlastniti se mají pozemky jednotlivých majetníkův až do 250 ha (ha = přes 5 mír), obdělavatelných (polností, vinic a pod.) až do 150 ha. Všecko ostatní má zaříditi nový pozemkový úřad, jenž ve zvláštních případech může vyvlastniti i pod oněch 250 po př. 150 ha. Kde tedy není velkostatkuv a nebude patřičné protekce, mají se sedláci nač těšiti.

Jediná zásluha „uspíšeného“ zákona je ta, že aspoň poněkud stavil to do nebe volající balamucení bezzemků, kteří politickými stranami jako děcka před mikulášem vyzýváni, aby si upisovali, kolik pozemků by rádi.

O přídělu půdy, pokud je s výhodou a pokud s nevýhodou, mluveno tu již častěji. Přílišná převaha velkostatku jest obecnému blahobytu vždy na škodu, ale táž zkušenost také učí, že pro jisté potřeby, na př. pokusy a výzkumy, pravidelná zásobování velkých měst nebo průmyslových středisk j., jest zemědělství na velko takořka nezbytným; pro tento druhý připad (zásobování měst) možno sice počítati také jen s dodavatelským velkoobchodem (soukromým nebo družstevním), avšak samozřejmo jest, že jím zboží se již zdražuje, až ovšem zase jistota dodávek se jím zvyšuje.

Co do vlastnictví je známo, že mírný zisk na vlastním pracovitost zvyšuje, kdežto velkostatky — tak jako kartely a syndikáty v jiných oborech — zavádějí přílišnou nerovnost, ubíjejí střední samostatné stavy a podněcují nespokojenost. U nás nyní bouří se hlavně, ba skoro jedině proti velkostatkům, kdežto v jiných odvětvích se horuje pro velkopodniky. Jest arciť velký rozdíl mezi obojí výrobou, průmyslovou a rolnickou, avšak důvody pro maloživnostnictvo, ačkoli jsou poněkud jiné než pro malorolnictvo, přece teď nejsou bez významu.

Ne že bychom se velkostatkův ujímali, nikoli. Nemělo k nim v toliké výměře vůbec dojíti a když už se stalo, staň se náprava co nejrychleji. Ale budou-li se vedle toho vzmáhati průmyslové kartely a syndikáty a hospodářství bankovní se vším všudy, co s tím souvisí, bude ovoce nápravy velmi skrovné.

Ostatně bychom se o své hospodářské volnosti velice klamali, kdybychom si myslili, že úprava její závisí pouze na nás. Octli jsme se v cizím područí, a směrnice hospodářské budou nám diktovány. Kým, o tom netřeba dále se rozepisovati.

Jen jednu poznámku ještě. Rozdělením půdy v soukromé vlastnictví, nikoli v hospodářství státní nebo vůbec nějak pospolité, má kromě jiných výhod podnícena býti také osobní dobrovolná pracovitost a co s ní souvisí, na rozdíl od nezdravých úkazů při práci námezdné, která, jak známo, obyčejně nevykonává se ani tuze pilně ani přesně ani šetrně, leda pod stálým nátlakem. Známá naše nepodnikavost má ustoupiti větší čilosti. Avšak dvě věci stojí tu za uváženou. Předně, jaké popudy k podnikavosti, k země-

dělskému rozmachu bude míti majetník těch několika hektarů půdy? Snad v zelinářství neb ovocnictví ještě, ale v rolnictví? Druhá obava vzniká z onoho byrokratisování, bez něhož úprava nových poměrů ještě dlouho se neobejde. Nebude pak ještě častěji než dosud od výrobné práce přebíháno do kanceláří? Předbojci socialisace, uvědomělí předbojci totiž, jistě se za ni nepálí proto, aby sami se postavili ke strojům, za pluhy atd., nybrž na místa, odkud se výrobní práce bude „říditi", a tak octneme se zase tam, odkud chceme vybřednouti — jen vůdčí osoby se vymění. Tak jako v politice! A jedna polovice lidí bude pracovati na druhou, jako dosud.

*

K třídnímu boji hlásí se i domácí služebnictvo (na venkově zhusta zároveň rolnické dělnictvo), které ve válečné tísni životní za svou nesamostatnost bylo a jest poněkud odměněno aspoň tím, že starost o výživu nedoléhala a nedoléhá na ně tolikou měrou jako na osoby samostatné. Kde byla a jest bída v rodinách, tam ovšem trpělo a trpí ono spolu s ostatními.

V poměru tohoto služebnictva k zaměstnavateli jest ještě mnoho primitivního, bezzákonného. Ne že by o něm zákonů vůbec nebylo. Vždyť jsou všude zemské čelední řády. Ale jsou tak neurčité a na obě strany nedostatečné, že naproti ostatním zaostalost jejich až zaráží. Předpokládají nejvíce dobrou vůli s obou stran, tedy asi to, k čemu křesťanská výchovná práce vždy chtěla nabádati: vzdělání duše, zušlechtění srdce k lidumilnosti. A ve mnohých případech by tato, kdyby jí bylo, také vystačila. V hodných rodinách hodní služební slouží rádi, jsouce jako údy rodiny. Ale i tam mohou nastati případy, kdy dobrá vůle nestačí. Považme na př. případy nemoci nebo staroby, kdy rodina o své služebné postarati se nemůže i kdyby chtěla. Tedy pojištění nemocenské a starobní jest nezbytné. Mimochodem řečeno, i v domech kněžských dávno se na toto mělo pamatovati, neboť jak často se stává, že duchovnímu nenadálá smrt zabrání o služebné se postarati!

Nové návrhy jdou mnohem dále, pokud jde o pracovní dobu, prázdné hodiny a dny, stravu, výši mzdy atd. Rodinný poměr tím ovšem přestává, a bude li nový čelední řád tak tuhý jako jsou řády jiných dělníků, kde dělník na př. mimo pracovní dobu nesmí na práci ani sáhnouti, byť i v dílně prodléval a dlouhou chvílí se mořil, pak ani dobrá vůle nezmírní strohých §§. Všech možných neshod a nedorozumění nelze ani vypočísti, ani když nehledíme k bezohlednosti té neb oné strany anebo k emancipovaným přemrštěnostem, jak o nich čteme ve zprávách z agitačních schůzí, co vše na př. služky chtějí nebo nechtějí. Práce domácká, zvláště na venkově, není práce tovární! Že ve mnohých domech služební a zvláště služebné jsou v poměru téměř otrockém, tělem i duší, nelze popírati. Ale že to zase nejsou samé utlačované bytosti, je také pravda. Mnohdy paní neumí poručiti a služku si vychovati, protože sama ničemu nerozumí, mnohdy zase naopak služka chce býti vším jiným nežli služkou.

Rozdělením vyvlastněné půly nastane snad odliv služebných z měst Možno-li předpokládati, že takto najdou doma práci ti, kteří ze skutečné potřeby šli do města sloužit, pak se měšťákům nepovede se služebnými dobře, neboť mnozí a mnohé jdou do městské služby také z jiných příčin než právě jen za obživou, a proto za mnoho nestojí. A ani výběru pak nebude. Možná že pak se v městech zakusí něco ze „šťastného“ amerikanismu, kde vládne osobivá a lenošná žena, jsouc vychovávána pro vše možné mimo práci a domácnost.

V souvislosti s tímto předmětem budiž jen letmo poukázáno na jiný zjev, jenž asi nemnohým a jinak zasloužilým obhájcům městských služek je znám. Statistické výkazy z velkých měst (mimo Ameriku, kde je služek málo) jistí, že kolem 50% (někde něco více, někde něco méně) prostitutek je bývalých služek. Ohromné a smutné to číslo, jasně odporující sentimentálnímu názoru, že prostituce je hlavně z bídy; vždyť právě služka jí nemívá. A soudci i lékaři dodávají k tomu, že taktéž neoprávněnou domněnkou jest, jakoby to bývaly hlavně ženské svedené ve službě (od domácích); velmi často naopak kazí služky domácí děti. Bohaté domy mají v tom tolik viny, že jejich přepych, požitkářství atd. dráždí také služebné k fintivosti, chtivosti zábav atd., a tak obyčejně se dílo zkázy dokonává na vycházkách, v dupárnách a j. pod. příležitostech, tedy mezi sebě rovnými (vojáky zvláště). Statistikové nad to podotýkají, že ona po německu příslovná Unschuld vom Lande velmi často do města již nevinnou nepřichází, ač ovšem často také nezkušenost je příčinou zkázy, jejímžto svodům děvče městské snadněji odolává, jelikož na jeho obrazivost městský život již tak vábivě nepůsobí.

Emancipace jest pěkná věc. Kéž by byla pěkná také ve směru mravním! Mnoho tu třeba doháněti.

*

Katolictví a demokracie. (Č. d.) S autoritou, která je spojena s každým oborem pravdy, Leo XIII jako hlava církve dává po té naučení o vlastenectví. „Čest a svědomí žádají v každých poměrech upřímné podrobení vládám stanoveným: je toho třeba ve jménu onoho svrchovaného práva, nesporného, nezcizitelného, které se nazývá důvodem blaha sociálního. Co by bylo ze cti a svědomí, kdyby bylo občanu dovoleno obětovati svým osobním názorům a svému prospěchu dobrodiní veřejného pokoje?“

A s jakým důrazem Leo XIII ve slavné encyklice Rerum novarum ze dne 15. května 1891 o otázce dělnické ujal se práv tříd pracujících, svobody jednotlivců a rodin, je posud v živé paměti. A v další neméně významné encyklice Graves de communi z 18. ledna 1901 vytkl demokracii za cíl: materielní povznesení náboženského a mravního života jejich; při tom však spolu zdůraznil nutnost úcty před každou zákonitou autoritou a uvarování se všeliké třídní nenávisti. A tyto bezpečné základy každého demokratického hnutí lidového opakoval Pius X z encyklik Lva XIII ve svém Motu proprio z 10. prosince 1903.

Vidno tedy, že církev podstatou svojí nikterak není odpůrkyní demokracie, nýbrž že zdravou demokracii plnou měrou uznává, daleka jsouc toho, aby, jak mnozí tak rádi činí, v principu demokratickém obecný lék proti veřejným škodám spatřovala. Pouhá demokratická státní ústava, pouhý parlamentarismus jím není. Důležitější než forma je duch; ještě důležitější než konstituce jsou kultury, které ústavu podpírají a pronikají, ještě důležitější než paragrafy zákonů jsou duše. Muži, nikoliv opatření! Na tyto předpoklady třeba vždy poukazovati naproti těm, kdož od pouhých zevnějších svobod všechnu spásu lidu a národův očekávají. Demokratická zřízení mohou býti na výsost užitečná. Může v nich spočívat možnost národy osvobodit od zvrhlého absolutismu knížat, od zbahnělé byrokracie a je k spořádanému životu státnímu přivésti. Předpokladem je však vláda velkých mravně-náboženských ideí v duších; předpokladem je zdraví veřejného mínění. Předpokladem je smysl pro autoritu a podřízení, pro velikost charakteru u voličů. Předpokladem je neúplatnost, veliký sociální a vlastenecký duch u zástupců lidu v parlamentě. Není li těchto duchovně-kulturních předpokladů, pak jsou poslední věci horší prvních. Není-li zdravé kultury a zdravého veřejného mínění, pak zkaženým tiskem pokažení voličové nebudou volit muže duševně a mravně nejvíce vynikající, nýbrž pouhé lichotníky, kteří vždy jen mluví o právech, nikdy však o povinnostech, kteří lidu ráje slibují, v omyl jej uvádějíce v příčině toho, čeho lze v tomto slzavém údolí dosáhnouti. Chybí-li zdravá kultura a zdravé veřejné mínění pak budou v parlamentech vždy četnější ony pochybné karaktery které všem úplatným pokusům a úplatkům přístupny, klesnou na pouhé stroje povolovací a obhájce vlivnějších. Právě stoupenci pravé, zdravé demokracie nemohou dosti často na tyto mravně kulturní předpoklady všeho zdravého státního života poukazovati, nemohou dosti varovati před zdůrazňováním pouhých ústavních forem. (O. p.)

Politický.

Porady o podmínkách míru dějí se, proti původním slibům a nadějím, tuze tajně, ba tajněji nežli kdy jindy. Vítaná to tedy příležitost pro četné dopisovatele v Paříži, kteří jinak nic kloudného nemají na práci, popouštěti uzdu své obrazivosti a překvapovati, po př. balamutiti svět, i československý, nejbujnějšími dohady, dle počítání knoflíků: bude — nebude, bude — nebude . . .

Předmětů tohoto hádání jest ovšem velice mnoho, ale nejvíc zajímá otázka opravdu pitomá, bude-li Vilém II souzen a popraven. Pro nás otázkou životní jest, jaké budou hranice našeho státu: na Slovensku, kde nám nyní židomaďarští bolševici tak vydatně pracují do rukou, jakoby za to byli placeni, i jinde. Záležíť mnoho na tom, chce li dohoda střední Evropu na čas balkanisovat aneb ji nějakým mírovým § naučit vzájemné lásce, totiž snutiti ji svým Quos ego! v podunajskou konfederaci. Zůstaneť Německo i zdeptáno jsouc přece jen velkou říší, a silnější magnet, jak známo, také silněji přitahuje.

Lámeme si tak zbytečně hlavu o něco, co v Paříži zatím snad již tak neb onak rozhodnuto, ale neškodí situační obrázek tento prohlédnouti a promysliti, jelikož podle toho, jak bude proveden, utváří se také naše budoucnost, klidná či neklidná, soběstačná či závislá.

Zdeptané Německo brání se jak domácímu rozvratu, tak také těžkým podmínkám míru. Toto se mu namnoze vykládá ve zlé, avšak rozumně zazlíváno býti nemůže nikým, komu břichoplazectví vůbec, vůči komukoli, jest odporným. Tak brání se i Jugoslavie proti nárokům italským, brání se ovšem slaběji, neboť ač je spolu-vítězem, jest proti jiným spolu vítězům slába. Doma také není jednoty, neboť Černá hora má oporu v Římě. Chorvati si stěžují, že dostali se „s koně na osla“ (ani bělehradské Národní shromáždění není voleno, nýbrž jmenováno), a Slovinci jsou mezi dvěma mlýnskými kameny.

Kromě těchto věcí, které nás přímo zajímají, má pařížská poradna ještě mnoho jiných, dalekosáhlejších vyříditi: svobodu moří, zámořské osady, rovnoprávnost plemen (dle požadavku japonského vzhledem k Americe), válečné náhrady, říši tureckou, Palestinu, Rusko atd. Není tedy divu, že slibuje pouze praeliminarie míru, neboť jak mnoho známek ukazuje, mír dohodový smírného rozuzlení neslibuje. V theorii se mluví o právu a sebeurčení, v praxi o moci; a tato zatím rozhoduje — všude!

Nelze tedy než opakovati, že zcela správně papežský Stolec tohohle mírového jednání se neúčastní a účastniti se neusiloval, když poznal, kam vše směřuje.

Svaz národů za těch okolností zůstává ještě vzdáleným ideálem, byť se o něm již rokovalo. Při poradách ve Švýcarsku velkou většinou rozhodnuto, aby Stolec papežský byl do svazu toho přijat jakožto účastník svéprávný a samostatný, rovný ostatním státům, třebas ještě způsob jeho státoprávního poměru k Italii nebyl vymezen. Že to

nemá býti nový církevní stát, ten názor zdá se, bohudík, pronikati. Nebyla by to nežádoucí jinak odluka od státu, nýbrž odluka předně od státu italského, který jako jeho předchůdcové, ani papežského státu nevyjímajíc, z církve jen tyl a ji poškozoval, a dále také zásadní odluka od světskostátní správy vůbec, jež kdysi byla časová a někdy snad, ač málokdy, církvi prospěšná, která však za nynějších obrovských duchovních úkolů papežství svěřených by zdárnému působení jeho jen vadila. Hmotné otázky s úkoly těmi souvislé nejsou tak nerozřešitelné, aby pro ně ustupovati mělo, co sam zřejmě podstatou papežství dáno: správa říše duchovní, jejíž údové rádi na hmotné úhrady potřeb jejích přispějí, když budou věděti, že to obětují své matce církvi, a ne vlašským příživníkům.

*

Ve snahách bolševických, jež pořád vyznačují se jen revoluční negací, totiž bezohledným vražděním všech, kdo nejsou aktivisty v jejich smyslu, plenĕním a ničením všech hodnot, a neposléze loupežemi a zpronevěrami soukromého i veřejného majetku, nesnadno vypozorovati nějakou politickou nebo státnickou ideu, o jejíž vítězství by se pracovalo. Zločiny proti dosavadnímu společenskému a státnímu řádu jsou jedinou pojistkou a jedinou listinou, jež oprávňuje k nárokům na moc a vládu. Intelligence, která se nestaví ve službu tohoto zuření, je bolševickému státu nebezpečna a proto trestuhodna. Heslem je vláda ne proletariátu jakožto demokratické strany, nýbrž vláda proletářův, ať jsou jacíkoli, schopní či neschopní, uvědomělí či pudoví. V Rusku prý sice konečně naznali, že k obnově říše třeba součinnosti všech tříd a stavů, neviděti však, že by se k ní schylovalo. Posledním rozhodujícím činitelem jest hrubé násilí, zvířectví.

Ze zmatených zpráv o bolševickém náporu proti vládám v Německu (a Rakousku), vládám zřízeným přece dle demokratických zásad (obecným hlasováním) a socialními demokraty z většiny obsazeným, ze zpráv o všelijakých radách (sovětech) možno se toliko dohadovati, oč vlastně jde. Neochvějnou zásadou má zůstati třídní boj — bez pochyby do té doby, dokud ostatní třídy nebudou také „zproletarisovány“. Zatím vedle nynějších a jim podobných dalších národních shromáždění mají býti rady proletářů, jež nade vší státní správou bdí a naproti zákonodárnému hlasování oněch sněmů mají právo rozhodujícího veta, proti němuž žádný zákon a žádné vládní nařízení nemá platnosti.

K tomu nepoznamenáváme nic jiného, než to, že mnohému bude asi nepochopitelno, kterak intelligence, jež má neintelligenci k sobě povznášeti a tím úkolem také vždy se chlubila, může nalézati zálibu v takovém směru, který naopak ji k sobě stahuje a snižuje. Jaká to pak má býti úroveň obecné vzdělanosti?

Ročník XXXVI. Číslo 5.

HLÍDKA.

O životě a smrti starých Egypťanů.

Napsal Dr. phil. a theol. JOSEF SLABÝ, profesor starozákonního biblického studia v Hradci Králové.

Prastará kultura údolí Nilského byla egyptologií v posledních desítiletích z hrobu zapomenutí na světlo vynesena. Plody ducha egyptského byly vykopány z lůna země. Odpočívaly tam po boku mumií. Jsou to papyry, písmem pokryté, příznivým podnebím egyptským znamenitě zachované. Jiné nápisy, zvláště honosné nalezeny byly na stěnách a pylonech chrámův. Ale nebyly to ani tyto nápisy ani ony papyry, jež dlouhá staletí vábily cestovatele do této podivuhodné země. Dlouhá a dlouhá léta přicházeli tam naslouchati žalostným a spolu tajemným zvukům sloupu Memnonova neb čerpati z mystické moudrosti nápisů hieroglyfických. Ještě Goethe patřil na Egypt „in der heiligen Dämmerung". Právě nejzajímavější a nejpoučnější památka, kterou duch egyptský po sobě zanechal, nápisy totiž, zůstávala stále ještě hádankou nerozřešitelnou. Teprve bystrý duch Jana Champolliona odhalil svým důmyslem tajemství tohoto záhadného písma. Těmito nápisy a jinými archaeologickými památkami povstal před námi Egypt ze svého popelu

Účelem výzkumův egyptologických jest poznati život, který Egypťané před mnoha staletími žili. A tento život v jeho nejmenších podrobnostech můžeme poznati tam, kde bychom toho nejméně očekávali: v prastarých nekropolích. Staroegyptské příbytky mrtvých jasně staví před náš zrak ve velmi živých obrazech a předmětech, vedle nebožtíka položených životosprávu žijících.

Pokusím se čtenáři načrtnouti jen stručný, ale jak doufám, zajímavý obraz o životě a smrti starých Egypťanův.

I.

Ke chvále a cti starým Egypťanům mnoho slouží dobrý stav **života rodinného**. Na stech pomníků spatřujeme manžela s manželkou spokojeně pospolu seděti; žena má buď ruku něžně na jeho rameni položenu aneb drží jej za ruku, co zatím syn matku objímá.[1]) Jakou tichou moc žena v kruhu rodinném nad svým manželem měla, můžeme poznati z nezřídkého pojmenování ženy „jeho paní". Moudrý Ptahhōtep pravil[2]): „Jsi-li rozšafný, miluj ženu svoji bez hádky a sváru,... čiň jí radost po všechny dny života svého; jeť klenotem, jenž hoden má býti svého majitele. Nikdy nebuď vůči ní hrubým..." Přísného uzavření před světem — jako mohamedánky — staré Egypťanky neznaly.

Třeba že nebylo v Egyptě jednoženství ani státně ani nábožensky za zákonné považováno, můžeme přece s jistotou tvrditi, že si Egypťan pouze jednu zákonnou ženu co „paní domu" k sobě bral.[3]) Že kromě jedné ženy zákonné na dvoře faraonově a v domech boháčův egyptských býval přísně střežený harem, jehož obyvatelky žádných právních nároků vůči svému pánu neměly, jest i nápisy a obrazy s dostatek doloženo.

Založení vlastního krbu předcházel **milostný poměr**, o kterém zachovalo se mnoho písní milostných, a některé z nich náležejí k nejlepším plodům poesie staroegyptské. Některé vycházejí od představy, že mluví každý strom, každý kvítek, v zahradě milenčině se nalézající. Granátová jabloň na př. srovnává svoje skryté plody s milenkou; dosud chránila oba milence a skrývala je ve svých větvích, zač dostalo se jí však jen nevděku. Půjde-li to tak dále, bude nucena sladké jejich tajemství prozraditi. Některé takové písně navazují na jméno nějaké květiny hříčkou slovní, na př.:

Ve věnci máš rudou šípkovou růži,
před tebou všichni se rdí.
Já tvého srdce jsem nejmilejší.
S tebou jak louka jsem, sladce vonnými poseta květy.

---

[1]) Srv. B. Poertner, Die ägyptischen Totenstelen als Zeugen des sozialen und religiösen Lebens ihrer Zeit. Paderborn 1911, str. 17.

[2]) Papyrus Prisse, ze 12. dynastie, kolem r. 2000 př. Kr.

[3]) Viz. B. Poertner u. d. str. 18.

Libě potůček tebou bublá,
tvojí vyhloubán rukou,
jenž jak severní vánek nás chladí.
Jak krásné jest pospolu jíti,
za snění s radostným srdcem, spolu že jdeme.
Jak víno perlí tvůj hlas,
žiji tím, že tě slyším ...[1])

Některé písně milostné používají co motivu zpěvu ptačího, aby znázornily snahu děvčete, chtícího jinocha do sítě lásky vlákati. Je zvláštní na těchto písních, že jednajícími jsou ponejvíce dívky, které k milenci samy přicházejí aneb jej chytiti chtějí. Jásot lásky vystižně líčí verše:

Když milku svoji přicházet vidím,
tu plesá mi srdce;
otvírám náruč, bych ji objal.
Jásá srdce mé spokojené,
neb moje ke mně přichází paní.

Arciť že mnohdy naskytla se též překážka ke schůzce; té se však smělý milenec nelekl:

Naproti, na druhém břehu, láska bydlí mé sestry.[2])
Průplav však teče mezi námi.
Ve prostřed na ostrůvcích písku na slunci velcí číhají krokodilové.
Ale já přece do vody vstoupím,
střemhlav do proudu skočím.
Odvaha moje oporou je mi na vlnách a vlny pevnou jsou mi zemí,
neboť láska mě sílí,
a zázraky ve mně koná ...

Něžné pouto pojilo u starých Egypťanů **rodiče a děti**. Nesčíslněkráte možno doložit z nápisův a vyobrazení, že největší štěstí rodičů spočívalo v dobrém vychování děti, „které jménu jejich na věky dají žíti". Radost rodičů nad požehnáním dětí, naděje, které ve své potomky kladli, směřovaly více k životu záhrobnímu nežli k životu pozemskému: vždyť ke šťastnému žití po smrti potřebovali rodiče modliteb a obětí na hrobě svém ... Již některá jména osobní ukazují

---

[1]) Přeloženo dle Adolfa Ermana a M. Müllera.

[2]) Egyptské slovo pro sestru „snt" neznamená jen sestru ve smyslu přirozeném, nýbrž také „vše druhé v poměru k prvnímu", tedy také milenku v poměru k milému, resp. milovanou ženu k milujícímu muži. Právě tato mnohovýznamnost tohoto slova přivedla asi Abrahama na myšlenku vydávati Sáru za „sestru", kdyby se snad faraonovi zachtělo pojmouti ji do svého harému. Mimo to byla Sára dle písma sv. nevlastní sestrou Abrahamovou.

pocity, jimiž rodiče v den narození dítěte byli ovládáni, jako na př.: „Pěkný den“, „Pěkný klid“, „Dobrý druh“, „Přichází zdráv“, „On(a) je zdráv(a)“, „Srdce žije“, „Spokojenost žije“, „Život plesá“. Podobná svědectví o jásavě vděčných pocitech rodičů při narození dítek vydávají též zkrácená jména „Milý“, „Čistý“, „Matka“, „Podobná“, „Pozdravující“, „Skvělá“, „Šťastná“ atd.

Výchova dětí byla v prvních čtyřech létech úplně přenechána matce. Maličtí chodili v úboru Adamově a krátili si čas — jak nasvědčuje množství ve hrobech dětských nalezených loutek, míčů a pod. — zcela jako děti naše. Když chlapec dovršil čtvrtý rok, přišel pod vedení otcovo. Kromě všeobecných pravidel slušnosti bylo otužováno a šlechtěno i tělo tělocvikem.

Reliefy Říše staré (2980—2475 př. Kr.) znázorňují následující dětské hry:

1. Kolo běh: Šest chlapců drží se za ruce a ohýbají se zpět, tak že jejich nohy jsou u sebe; tak se točí v kole. Jinde zase čtyři chlapci točí se kolem sedícího pátého a dotýkají se ho nohou, kterou on snaží se chytiti. 2. Chlapecké hry: Tři hoši nesou čtvrtého, který spočívá rukama a nohama na jejich ramenou. — Dva chlapci leží na zemi s roztaženýma nohama a rozpřaženýma rukama; třetí hoch chce je přeskočiti, při čemž chtějí ho ležící ve skoku zachytiti. — Dva chlapci drží se pevně kolem krku a snaží se od sebe jíti. — Dva sedí se zkříženýma nohama na zemi; jeden leze po čtyřech nesa na zádech dvě malá děcka. 3. Vrhaná: Dva chlapci vrhají špičaté hole do terče z hlíny, do něhož se tyto hole zarážejí. 4 Zápas a běh: Šest párů hochů zápasí rozličným způsobem. Vidíme, jak jeden chlapec je zdvižen, druhý na zem vržen. Vedle toho běží šest chlapců o závod za jiným, který má ruce na zad svázány.[1])

Potom byl chlapec poslán do školy, „domu knih“, jejíž návštěvy bylo přísně dbáno. V Říši nové (1600—1100 př. Kr.) vyučovalo jak na školách nižších tak i na školách, jež asi našim universitám odpovídaly, kněžstvo. V tomto posledním ohledu vynikala zvláště škola heliopolská a těšila se nejlepší pověsti nejen doma v Egyptě, nýbrž i v daleké cizině. Dle jedné pohádkové legendy cenili docela i bohové Hor a Šet kněžské učence této školy tak, že se jich v otázkách obzvláště vážných o radu tázali. V tomto „městě Slunce“ konali svá studia i princové královští. Tam mohl Mojžíš, adoptovaný syn dcery

[1]) Viz L. Klebs, Die Reliefs des alten Reiches. Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Kl., 3. Abh. 1915, Str. 113 d.

faraonovy (Ex 2, 10), „jenž ve všelikém vědění Egypťanů vyučen byl“ (Sk ap 7, 22) seděti s příštím utlačovatelem svých soukmenovců na téže lavici školní. Tam připravoval Plato třináct let svá nesmrtelná díla, Solon prozkoumával svoje zákony, Eudoxius pěstil hvězdářství, Herodot sbíral látku ke svým dějinám. Tam v období Ptolomejců spisoval Manethon svá díla, plnýma rukama čerpaje z bohatého archivu chrámového, který mu, jako knězi, dokořán byl otevřen.

Vyučování bylo dobře organisováno. Ve školách byly vzorné knihy jak pro elementární základy psaní tak i pro výcvik ve vzletném slohu dopisovém a úředním. Seznamy všeho, „co na světě se nalézá“, podávaly žákům jakousi encyklopedii všeho vědění. Také přehledy zeměpisného rozdělení země, hlavních měst (egyptských), kanálův, průplavů a rybníků, chrámův a seznamy bohů nalézaly se v těchto školách. Internátem asi školy kněžské nebyly, neboť v poledne opouštěli hoši s radostným jásotem školu. Žák byl stále nabádán, celým srdcem svým po vědě toužiti, ji jako matku svou milovati a pilně pracovati a studovati.

Návštěva školy byla pro toho, který chtěl jednou „vésti lid“, to jest věnovati se úřadu nějakému, nevyhnutelnou nutností. Co jen bylo různých úředníků kolem osoby faraonovy, na jeho dvoře, v jeho archivu, na jeho statcích! Často bývají jmenováni „úředníci královské tabule“ „nosiči zbraní, sandálův a vějíře“ krále, kterého všude doprovázejí. Osoby, králi obzvláště blízké, mají titul „králi (osobně) znám“. Pobočníky členů rodiny královské byli úředníci s titulem „na zavolání slyšící“. Palác a statky faraona měly „dozorce, který králi dary přináší“, „úředníky velkého skladiště“, „písaře a představené volů“, t. j. dozorce a účetní velkých stád královských, „dozorce polí královských statkův“ a p.[1])

Bezpečnost osoby královy a chránění země vyžadovaly vojska. Toto bylo pod správou „královských písařů vojsk pána obou zemí“, t. j. horního a dolního Egypta. Vysocí důstojníci řídili válečné výpravy. Zlaté okrasy, zvláště však prsteny a řetězy s podobami lvů a much byly udělovány důstojníkům jako řády za statečnost. Takovým pro statečnost sedmkráte vyznamenaným důstojníkem byl Ahmose, který pomáhal při osvobození Egypta od Hyksův a jenž proslavil se v bitvách v Nubii a Syrii. Slyšme několik zajímavých episod ze života tohoto muže:[2])

---

[1]) Srv Vilém Rissing, Die Kultur des alten Aegyptens. Lipsko 1913, str. 20—21.

[2]) Přeloženo z citátu G. Roedera, Aus dem Leben vornehmer Aegypter. Von ihnen selbst erzählt. Lipsko 1912. Str. 74—75.

„Velitel námořníkův Ahmose praví: Sedmkrát byl jsem zlatem odměněn před celou zemí... Při obléhání města Avaris [1]) byl jsem udatným před jeho veličenstvem. Pak jsem byl povolán na loď „Zář v Memfidě"; když jsme bojovali na vodě v kanále avarijském, ukořistil jsem jednu ruku.[2]) Bylo to hlášeno zpravodaji královskému a já jsem obdržel zlato udatnosti. Potom bojoval jsem zase na tomto místě a ukořistil jsem zase jednu ruku a po druhé jsem dostal zlato udatnosti. Pak bojovali jsme jižně od tohoto města (Avaris). Ukořistil jsem zajatce a přeplavil se s ním přes vodu. Bylo to ohlášeno zpravodaji královu a já byl odměněn zlatem v počtu dvojnásobném... Pak obléhali jsme Šaruhen [3]) po tři léta a jeho veličenstvo ho dobyl. Ukořistil jsem tam dvě ženy a jednu ruku a propůjčeno mi bylo zlato udatnosti..."

Podobně byl vyznamenán též Amen-em-heb, generál vojensky proslulého faraona Thutmesa III.: „Důstojník Amen-em-heb vypravuje: Následoval jsem svého pána na jeho výpravách do severních a jižních cizích krajů, neb mne miloval jako společníka svých nohou... Viděl jsem vítězství krále v zemi Sinzar.[4]) Když povstala řež, bojoval jsem před králem a ukořistil jsem jednu ruku, a on mi dal za to zlato odměny... Poznovu nalézal jsem se v jeho družině při dobytí města Kādeš [5]) a nevzdálil jsem se od něho, kde stál. Ukořistil jsem dva (nepřátelské) pohlaváry a předvedl je před krále; on mi dal za mou udatnost zlato přede všemi lidmi..."[6])

Skoro nepřehledná byla řada kněžských úředníkův, kteří byli zaměstnáni službou chrámovou. Všeobecné pojmenování kněží bylo „čistý"; neboť tělesná a duchovní čistota byla požadována od každého kněze, jenž do svatyně vkročil. Ke kněžím mluví předpisy chrámové v Dendeře, jistě prastaré a všeobecně platné, takto: „Vstupte! Očistěte se v pravý čas v čistém jezeře, abyste konali veškeré obřady obětní". Z různých textů staroegyptských můžeme snadno dokázati, že tato zevnější čistota byla symbolem čistoty vnitřní [7]) (P. d.)

---

[1]) Hlavní město Hyksů ve východní Deltě.

[2]) To znamená: Zabil jsem jednoho nepřítele. Vojáci měli ve zvyku useknouti zabitému ruku a položiti ji před krále.

[3]) Město v Palestině.

[4]) Na Orontě pod Hamathem.

[5]) Hlavní město syrských Semitů na hořejším Orontu, severovýchodně od Beirutu a Byblu.

[6]) Přeloženo dle citátu Roederova z uvedeného díla str. 79—80.

[7]) Srv. G. Roeder, Urkunden zur Religion des alten Aegyptens, Jena 1915. Str. 42.

Rozluka manželská a civilní sňatek.

Dr. JOSEF SAMSOUR. (Č. d.)

II.

Vznik civilního manželství pochopíme nejlépe, přihlédneme-li až k velkému odpadu od církve katolické ve století 16., který znamenal roztržku s celou církevní tradicí a z části s křesťanstvím samým, k tak zvané reformaci; bylať to reformace, která poprvé popírala svátost manželství s jeho jednotou a nerozlučitelností.

Luther nazval manželství „světskou věcí", „ein weltlich Ding", jež má býti ponechána právníkům, a vyslovil zásadu, na níž civilní manželství spočívá: „Weil die Hochzeit und Ehestand ein weltlich Geschäft ist, gebührt uns Geistlichen und Kirchendienern nichts darin zu ordnen oder regieren" [1]) Luther nepopíral však toliko svátostného rázu manželství křesťanského, nýbrž odloučil je od náboženského základu vůbec a ponechal je pouze proto v rukou církve, poněvadž ruce státu tehdy ještě se po něm nevztahovaly. Podobně mínil i Kalvín: nedostačí, že manželství Bohem ustanoveno bylo, by za svátost mohlo býti považováno, neboť i orba a ševcovina jsou od Boha, aniž jsou proto svátostí.[2]) Třebas i podrželi národové protestantští při sjednání manželství jisté obřady náboženské, přece tím náboženský ráz manželství velkou škodu bral, a tak se stalo, že při neustálém tvoření se nových sekt v protestantismu, jež v brzku úplné nevěře propadaly, vznikla myšlenka manželství civilního, aby každému sjednání manželství bylo umožněno.

Důsledek zásad Lutherových, Brenzem zřetelně vyslovený, že „der eelich Contrakt, gleich vie sonst andere weltliche Contrakt möcht auch wohl auf Rathheusern oder andern gemeinen, eherlichen und bürgerlichen Orten verrichtet werden" [3]), byl poprvé v Holandsku a Frislandsku r. 1580 prakticky proveden. Manželství mohlo zde

---

[1]) Traubüchlein Anhang zum kleinen Katechismus.

[2]) Institutiones tot. relig christ lib. IV. c. 19. § 34. Postremum est matrimonium, quod ut a Deo institutum fatentur omnes, ita pro sacramento datum nemo usque ad Gregorii tempora viderat. Et cui unquam sobrio in mentem venisset? Ordinatio bona est et sancta Et agricultura, architectura, sutrina, tonstrina ordinationes sunt Dei legitimae, nec tamen sacramenta sunt.

[3]) U Friedberga Geschichte der Civilehe str. 97.

býti platně sjednáno jen před reformovaným kazatelem nebo magistrátem. Ustanovení toto, obrácené proti katolíkům a dissidentům, bylo r. 1656 na všechny generální státy rozšířeno. Důstojný kalvinista Cromwell zavedl po té závazné civilní manželství v Anglii, Škotsku a Irsku; než již po sedmi letech bylo nenáviděné zřízení králem Karlem II odstraněno.

Úplně dozrála však myšlenka Lutherova teprve ve Francii za veliké revoluce. Tak zvanými svobodami gallikánskými dostala se církev francouzská ve velikou závislost od státu, zákonodárství manželské odchylovalo se v mnohých bodech od církevního; civilnímu manželství byly cesty urovnány tím, že mnozí francouzští theologové a právníci od sebe odlučovali svátost a smlouvu manželskou, tvrdíce, že manželství v příčině náboženské je ovšem svátostí, že však musí býti nezávisle od ní za občanskou smlouvu považováno a s ním dle toho jednáno, že proto i mezi křesťany může býti úplně platné občanské manželství, aniž bylo svátostí.

Tyto radikální názory uplatnily se, když revoluce katolickou bohoslužbu odstranila, klerus do vyhnanství vypověděla nebo guillotinou popravila, jsoucnost boží dekrety svými popřela a bohyni rozumu na oltář povýšila. Národní shromáždění v konstituci dne 13. září 1791 prohlásilo zásadu, že manželství má býti považováno jen za pouhou občanskou smlouvu, slovy: „Zákon vidí v manželství jen civilní smlouvu. Moc zákonodárná uspořádá pro všecky obyvatele bez rozdílu způsob kterým porody, sňatky a úmrtí budou konstatována a ustanoví veřejné úředníky, kteří akta o tom sepíší a uschovají". Zákon pak ze dne 20. září 1792 skutečně také závazné neboli obligatorní manželstv civilní zavedl. Organické články (art. 54), které dal Napoleon ku konkordátu z r. 1801 o své ujmě připojiti, podržely sňatek civilní a tak přešel i do Code Napoleonova z r. 1804 v plném rozsahu. Však kdyby byl i první konsul, který sjednáním konkordátu církev katolickou obnovil, býval nakloněn manželství jí úplně vrátiti, byl by již narazil na velké materielní překážky. Řady kleru pronásledováním tou měrou prořídly, že nemohla míti každá ves svého faráře, a poněvadž Napoleonovi šlo méně o platnost manželství, jako o přesné vedení občanských matrik, ponechal jich světským úřadům. Kromě toho zavládla ve všech vrstvách obyvatelstva hrozná bezbožeckost. Mnozí nepřijali křtu, byli tedy pohany; jiní, jakkoli pokřtěni, oddáni byli úplné nevěře. Bylo by bývalo těžko, takovéto lidi k sjednání křesťanského manželství pohnouti. Tak zůstalo při sňatku civilním, jenž mohl býti

jaksi považován za pokrok naproti manželstvím pod stromem svobody sjednaným. Slovo Lafayettovo, že revoluce vykoná cestu kolem světa, uskutečnilo se také u dítka revoluce, civilního sňatku; všude, kde ve státech revoluční ideje se uplatnily, spatřujeme také v jejich průvodu i civilní sňatek.

Především bylo zavedeno civilní manželství s Code Napoleon v německých územích na levém břehu Rýna, stojících tehdy pod panstvím francouzským, rovněž tak zaneslo je panství francouzské do Italie a do části Švycarska, do Nizozemí a Belgie. V revoluční Italii bylo znovu zavedeno závazné civilní manželství r. 1865, ve Švycarsku r. 1875, když bylo v obou zemích s francouzským panstvím vymizelo. V Německu postupem 19. století bylo nejdříve zavedeno civilní manželství z nouze v řadě států, zákonem pak ze 6. února r. 1875 obligatorní civilní sňatek v celé říši německé.

Bývalé R a k o u s k o obdrželo civilní manželství v zásadě Josefem II. Manželský patent ze 16. ledna 1783 odstraňoval škrtnutím péra kanonické právo manželské a zavedl místo něho právo státní, jemuž ovšem z velké části právo církevní bylo předlohou. Tím že farář byl ustanoven jako státní úředník, vyhnulo se zevnějšímu zdání a úplnému civilnímu manželství a oposice beztak velmi silná proti zákonu byla poněkud uklidněna. Všeobecný občanský zákoník pro Rakousko z 1. června 1811 přijal ve formě poněkud zmírněné zákonodárství josefinské. Toto zákonodárství trvalo až do konkordátu r. 1855, jenž umožnil manželské právo církevním zásadám odpovídající. Než liberálním zákonodárstvím z r. 1868 byl netoliko konkordát jednostranně zrušen, či spíše porušen, nýbrž také obnoveno opět manželské právo obecného občanského zákoníka. Kalvinismus a židovstvo v Uhrách vládnoucí zavedly i tu r. 1895 závazné manželství civilní.

V A n g l i i po odstranění závazného civilního manželství Cromwellova byly od r. 1763 žádány oddavky vykonané anglikanským duchovním. Od r. 1836 může býti manželství ode všech Angličanů sjednáno buď před úředníkem matričním nebo před duchovním anglikanským za přítomnosti úředníka matričního. Mají tu však také občanskou platnost sňatky od katolíků po předchozích občanských prohláškách uzavřené v chrámech od vlády k tomu oprávněných před katolickým farářem nebo jeho zástupcem a za přítomnosti úřednika matričního. Církevní a občanský úkon spadá tu v jedno, nebo děje se bezprostředně po církevním požehnaní občanské prohlášení před civilním úředníkem v sakristii. Ovšem, spokojuje se stát též p o u h ý m občanským pro-

hlášením v úřadovně příslušného úředníka. Rovněž tak i v Severní Americe může býti sjednáno manželství buď před smírčím soudcem, městským notářem, nebo před duchovním opatřeným dovolením k oddavkám od úředníka matričního. Vysvědčením o uzavřeném sňatku od splnomocněného duchovního vydaným přisuzuje zákon úplnou platnost.

Abychom nyní ku správnému pojmu civilního manželství dospěli, musíme si především na paměť uvésti zákonodárství sněmu Tridentského. Před tímto koncilem byla manželství tajná, t. j. taková, která byla sjednána beze svědků jen vzájemným prohlášením snoubenců, platna. To však mělo rozličné zlořády v zápětí a proto koncil tyto tajné sňatky zapověděl a stanovil jako formu uzavření sňatku prohlášení snoubenců před jich řádným farářem a dvěma svědky. V souhlasu s koncilem Tridentským byla tato předepsaná právní forma v nejnovější době dekretem Ne temere ze dne 2. srpna 1907 uvedeným v kanonu 1094 nového Kodexu juris canonici, tímto způsobem stanovena. Jen ona manželství jsou platna, která jsou uzavřena před farářem nebo ordinariem místa nebo před knězem od jednoho z těchto obou splnomocněným a dvěma aspoň svědky, ovšem dle pravidel v následujících kanonech stanovených výjimek, v kanonech 1098 a 1099 obsažených.[1]) Tento dekret tvoří základ k správnému pojmu o civilním manželství: církev totiž uznává za platná jen ta manželství která uzavřena byla formou od ní předepsanou, stát naproti tomu k platnosti civilního manželství žádá, aby sjednána byla před jeho úředníky dle zákonů jím stanovených.

Dle toho rozumí se civilním manželstvím takové manželství, jež bylo dle státních zákonů od katolíků sjednáno před občanskými úředníky bez assistence faráře nebo ordinaria místa nebo kněze od jednoho z obou splnomocněného a před alespoň dvěma svědky. Podstatnou známkou pojmu civilního manželství je tudíž, že je institucí státem uspořádanou. Stát určuje, za kterých předpokladů manželství může býti sjednáno, v jaké formě uzavření jeho má se státi, aby je za platné uznal, která vzájemná práva a povinnosti pro súčastněné z něho vyplývají, jak dlouho trvá, za kterých podmínek může býti rozloučeno.

---

[1]) Ea tantum matrimonia valida sunt, quae contrahuntur coram parocho vel loci ordinario vel sacerdote ab alterutro delegato et duobus saltem testibus, secundum tamen regulas expressas in canonibus qui sequuntur et salvis exceptionibus, de quibus in can. 1098, 1099.

Postupem doby vystoupilo civilní manželství v různých formách, jež základ svůj mají ve více nebo méně strohém způsobu, kterým stát své manželské právo provedeno míti si přeje. Obyčejně rozeznává se trojí civilní manželství: civilní manželství z nouze, dále fakultativní neboli nezávazné a konečně nucené nebo obligatorní.

C i v i l n í m a n ž e l s t v í z n o u z e nastupuje tam, kde stát na manželské zákonodárství uznaných konfessí zřetel má a je uznává, a pouze těm ze svých občanů, kteří z nějakého důvodu křesťanský sňatek uzavříti nemohou, v této občanské formě k manželství pomáhá. Vyskytá se ve dvojí formě. Umožňuje-li stát občanské manželství snoubencům, kteří k žádnému vyznání nepřísluší, nazývá se r e l a t i v n í m c i v i l n i m m a n ž e l s t v í m z nouze, a b s o l u t n í naproti tomu nastupuje tam, kde církevní oddavky od zástupce církve odepřeny byly pro církevní, státně však neuznanou překážku manželsku".

Jde-li stát dále a ponechává-li snoubencům na vůli prohlášení k sňatku učiniti buď před státními úředníky nebo před orgány od církve určenými a dle církevního obyčeje, tak že v obou případech zakon občanské následky právní uznanému manželství stejným způsobem přiznává, vzniká nezávazné čili f a k u l t a v n í manželství civilní. Snoubenci mohou tu úplně dle své vůle voliti církevní nebo občanskou formu sňatku.

T ř e t í a p o s l e d n í f o r m a c i v i l n í h o m a n ž e l s t v í j e o b l i g a t o r n í nebo-li n u c e n é civilní manželství. Toto vzniká tehdy, jestliže manželství, aby nabylo občanské platnosti, v každém případě před kompetentním civilním úřadem uzavřeno býti musí. Stát vnucuje tudíž svoje manželství všem svým poddaným, chtějí-li dosáhnouti práv občanského sňatku, ano mnohdy i chtějí-li býti církevně oddáni. Kde je tato nucená forma civilního sňatku zavedena, tu stát ignoruje církevní sjednání sňatku a platné manželské právo náboženských společností úplně, tvoří netoliko své vlastní manželské právo, nýbrž žádá i pro každé v jeho oboru platné manželství uzavření jeho před státními orgány. Nucení, obsažené v odepření občanské platnosti jinak uzavřeného sňatku, může býti ještě zvýšeno tím, že zanedbání občanské formy je prohlášeno za trestné nebo docela stanoveno, že církevní sňatek nesmí býti uzavřen bez předchozího sňatku občanského

Přejdeme-li dále k posouzení m r a v n í c e n y civilního manželství, musíme míti na paměti vůdčí zásadu, že manželství svou podstatou přináleží náboženství nebo církvi a toliko v podřízeném je poměru a vztahu ku státu. To vysvítá z ustanovení svazku manželského Bohem

a zejména z jeho povýšení Kristem na svátost Nového zákona. S átu nepřísluší tudíž o svazku čili o smlouvě manželské, o podmínkách její platnosti a neplatnosti rozhodovati, nýbrž stát má pouze právo uspořádati jeho pozemské případnosti zevnější, časné čili občanské, jeho účinky, jako majetek manželů, vykonávání moci otcovské, dědictví atd.

Pouhé civilní manželství je tedy především zasahováním do oboru, který jedině a zásadně církvi přísluší, porušováním nejsvětějších práv církve, sjednává místo manželství legitimního jen takové, které před Bohem a svědomím katolíka je neplatné a hříšné.

Dle nauky katolické je totiž smlouva manželská sama povýšena na svátost, obě jsou neoddělitelné a totožné; byť i spekulací daly se od sebe odloučiti přece nemohou fakticky odděleně od sebe existovati; jinými slovy, manželství mezi křesťany, které není svátostí, není manželstvím, nýbrž jen konkubinátem. Pravdu tuto vyslovily také opětovaně co nejurčitěji a nejjasněji papežské allokuce. Tak prohlásil na př. Pius IX v allokuci ze dne 27. září r 1852: „Každý katolík ví, že manželství je jednou ze sedmi svátostí, spočívající na ustanovení Kristově, a že proto mezi křesťany nemůže býti manželství, které by zároveň nebylo svátostí, a že proto každé jiné spojení u křesťanů mezi mužem a ženou mimo svátost, i když je sjednáno mocí civilního zákona, není než ohyzdným a zhoubným konkubinátem (turpis atque exitialis concubinatus) a od církve dávno zavrženo, že tedy svátost nikdy od svazku manželského nemůže býti oddělena, a že jedině církevní moci přísluší to stanoviti, co se nějak na manželství vztahuje". A Leo XIII ve své encyklice Inscrutabili ze dne 21. dubna 1878 vyslovil se: „Když však bezbožnými zákony, které veškeru úctu před touto velikou svátostí odstraňují, manželství mezi čistě občanské smlouvy je zařazeno, dosaženo bylo konečně toho, že lidé s porušením důstojnosti manželství křesťanského legálním konkubinátem místo manželství se spokojují". Je-li možná ještě ostřeji odsoudil civilní manželství Leo XIII v encyklice Arcanum divinae sapientiae z 10. února 1880, ve které tak mistrně jeho původ vylíčil: „Za podněcování zlého ducha nescházelo takových, kteří vedle jiných dobrodiní vykoupení, jež nevděčně odmítají, také obnovením a zdokonalením manželství pohrdají nebo docela je zneuznávají. Zločin některých z dřívějších dob záležel v tom, že manželství v některé věci k němu náležející napadali; za našich dnů směřuje daleko zhoubnější hřích k tomu, povahu manželství ze základu ... převrátit. Důvod toho spočívá hlavně v tom, že tak mnozí nakaženi naukami liché filosofie a převráceného zvyku nic tak

neradi nesnášejí jako poddanost a poslušnost. Proto jejich nejhorlivější snahou jest, aby netoliko jednotlivci, nýbrž i rodiny a celá lidská společnost vládu boží pyšně setřásli. A poněvadž základ a původ rodiny a celé společnosti lidské v manželství spočívá, nechtějí naprosto strpěti, aby manželství soudní pravomocí církve bylo podřízeno; chtějí je zbaviti všeliké svatosti a připoutati do úzkého kruhu čistě lidských věcí, které u národů dle občanského práva jsou pořádány a spravovány... To je původ tak zv. civilních manželství.“ Křesťan musí tudíž manželství tak vzíti, jak mu je Bůh dal: manželství je svátost, a tomu, kdo nechce svátosti, nezbývá než konkubinát.

Odvetou za to, že církev katolická civilní manželství za legální konkubinát prohlašuje, rádi prohlašují odpůrci manželství pouze svátostné za církevní konkubinát. Však zcela neprávem; neboť není snadno nejzákladnější pojmy postaviti na hlavu a pravdy náboženství křesťanského ze srdcí lidských vyrvati. Manželství před církví uzavřené čili svátost manželství je spojení muže a ženy, jak záměru a zákonu božímu odpovídá. Činí tudíž protivu k ideji konkubinátu, který záměru a zákonu božímu odporuje, a je proto nemorálním, jak tomu je právě u manželství civilního. Aby liberální označení bylo případné, bylo by třeba předpokládati, že nikoli zákony boží nýbrž zákony státní jsou původním pramenem mravnosti činů lidských, jinými slovy, že stát je bohem To je také konečně cílem všech liberálních nauk.

Pouhé civilní manželství je dále pohrdáním všemi náboženskými tradicemi lidstva. Manželství bylo vždy a všude úkonem náboženským; jak daleko postupujeme staletími, shledáváme vždy, že jeho sjednání bylo pod ochranu božstva postaveno. První lidi Bůh sám spojuje. Toto první posvěcení udělené manželství nikdy nevymizelo z paměti lidstva, jakkolivěk se rozšířilo na zemi; ať k jakékoli výši civilisace na zemi jedni se povznesli a k jakékoli hloubce barbarství a zdivočení druzí klesli, nezapomněli nikdy vzývati jméno boží, šlo-li o uzavření manželství a založení rodiny. V židovstvu bylo manželství zvláštním předmětem péče boží. skrze Mojžíše Bůh nařizuje jeho zákonodárství, stanoví různé překážky, aby je v důstojnosti jeho a čistotě zachoval, a svěřuje je ochraně kněžstva. U různých národů pohanského světa setřeny byly ovšem ponenáhlu vzpomínky ráje a vyšší pravdy byly zmenšeny a zkomoleny, všechny však zachovaly vzpomínku, že je veliký rozdíl mezi legitimním manželstvím a každý jiným poměrem mezi mužem a ženou, a neuzavíraly manželství, aniž vzývaly své liché a domnělé božství. Obřady při tom konané, ať již mnohdy

mají pečeť pověry, ano směšnosti, jsou vždy ještě důkazem prvotní víry.

Jesť člověku přirozeno v oněch okamžicích života, ve kterých svoji závislost od vyšší bytosti živěji pociťuje, zrak vzhůru obraceti a božstvo o jeho ochranu vzývati. Nesporně je také vstoupení v manželství jedním z oněch slavných okamžiků lidského života, neboť právě jimi liší se člověk od nerozumného zvířete, které se sice rozplozuje, nezakládá však rodiny. Třebas i žije v srdci lidském mocný pud, jenž pohlaví k sobě táhne, přece cítí člověk, že vášeň se svými střídavými náladami, oslňující kouzlo lásky se svým zoufajícím vystřízlivěním není základem, aby na něm dům byl vybudován, na který radosti a strasti, bouře a nehody života dorážejí, aniž jím otřásají, a proto obracejí se snoubenci k nebi, aby svatými přísahami slíbili si věčnou věrnost, aby se tím zabezpečili proti vrtkavosti a nestálosti vlastního srdce, a požehnání shora svolali; neboť nestaví-li Hospodin domu, marně pracují, kdo budují jej.

Manželství ukládá však také řadu nejdůležitějších povinností a je s nejvyššími zájmy lidstva co nejtěsněji spojeno. Stát nemůže svým zákonodárstvím tyto povinnosti uspořádati, svojí policií nad svědomitým jich plněním bdíti, poněvadž svoji povahou každé dohlídce se vymykají. Rovněž tak stát není s to, aby ony zájmy, jež s manželstvím jsou srostlé, ochrannými zárukami obestřel. Co Tacitus o státních zákonech vůbec praví, platí největší měrou o státnim zákonodárství manželském: L e g e s s i n e m o r i b u s v a n a e. Proto musí býti manželství pod ochranu boží postaveno, ve svědomí míti záruku, má-li svoji důstojnost a čistotu zachovati. má li býti ubezpečeno plněním svých povinností a zachováním svých zájmů. Tak pochopíme, proč až posud národové jen náboženské manželství znali a žádnému zákonodárci na mysl nepřipadlo pouhé civilní manželství stanoviti. (P. d.)

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. VYCHODIL.

17.

Šmídek Taroucovi.

Verehrter Freund!

Beiliegend übersende ich Ihnen 4 Exempl. von Díla básnická à 2 fr. 20 K., Gusle a Tambura à 50 und Tatranka à 30 K., welche Šembera an mich sandte, um es Ihnen gelegenheitlich zu überschicken. Das Geld bitte ich an mich zu schicken, weil ich noch für andere Bücher ihm zahlen werde.

Heute war der H. Pfarrer von Seelowitz mit Kulda bei mir; und bittet mich, Ihnen zu schreiben, daß Sie ihn am Dienstage — 25. November — mit Ihrer Gegenwart beehren sollen. Es wird am selben Tag Prof. Sušil, Kaliwoda, dann Bílý u. Těšík hinkommen. Es wäre daher am besten, wenn Sie Dienstag zeitlich von Klobauk ausgingen, sich bei mir aufhielten; und dann wollen wir beide nach Seelowitz fahren.

Ihr Carl.

Auspitz am 20. November 1845.

18.

Smídek Taroucovi.

Zpráva stran přesazení Šmídkova do Brna (k němuž tehdy nedošlo). Rozmluva se Sušilem.

Adressa na 4 str. 8°: An Seine des Hochwürdigen Herrn Herrn Friedrich Grafen von Sylva-Taroucca eifrigsten Cooperator Hochgeboren in Klobauk. — Nálepka jako při č. 12.

Verehrter Freund!

Bald nach Ihrer Abfahrt gegen 3 Uhr kam auch Gf Poetting in Brünn an in Betreff meiner Angelegenheit und gab mir den Auftrag, Ihnen davon die Nachricht zu geben und zugleich sein Bedauern auszusprechen, Sie dort nicht angetroffen zu haben. Er will zum Talsky [1]) und zum Bischof gehen. Wenn ich auch diesen Posten nicht erhalten sollte, so bleibt dennoch die gegen mich erwiesene Aufrichtigkeit meiner Freunde, welche so viel Hingebung und so innige Theil-

[1]) kanovník Václav T., ředitel filos. a theol. studií.

nahme mir schenkten, für mich stets unvergeßlich. Auf dem Rückwege fuhr ich ganz allein; und in dieser Einsamkeit überdachte ich nochmals unser wechselseitiges geistiges Leben, wie uns dieses Leben in Geiste und für all' Geistiges mit einem unsichtbaren Bande vereinigt und zu einer Liebe heranzieht, aus deren Kerne, um mit Kutin zu reden, der große Baum der Kirche heranwuchs, zur Liebe für die Nation, zur Liebe für die Kirche; und bei all' diesen Gedanken fühlte ich mich so gehoben, so neu verjüngt, so neu gestärkt, daß ich mich von dieser Seite verpflichtet fühle, meinen aufrichtigsten Dank gegen Sie, verehrter Freund! auszusprechen, da Sie durch eine gewiß auffallende Fügung Gottes die nächste Veranlassung zu dieser für mich in jeder Hinsicht höchst wichtigen Reise gewesen sind. Die letzten Gespräche Sušil's, die innigsten, die je aus seinem Herzen kamen, die mir wieder eine neue Seite seines reichen und schönen Gemütes offenbarten, werden einen entschiedenen Einfluß auf meinen Geist für's ganze Leben behaupten. Weil der Eindruck dieser Kreise auf mich so groß gewesen, so ergriff ich auch gleich die Feder, um ihn Ihnen mitzutheilen und so meinem Gemüte Erleichterung zu verschaffen. Auch darf ich nicht vergessen, zu erwähnen, daß Graf Poetting einen bemerkbaren Fortschritt in der böhm. Sprache gemacht und behauptet hat, er wolle nur auf eine böhm. Pfründe sich melden — eine kleine Ermunterung für Sie, daß Sie nur manchmal predigen und manchmal in die böhm. Schule gehen wollten der Uibung im Sprechen wegen; denn Poetting behauptet, daß er durch die böhm. Frühpredigten sich eine große Reinheit der Sprache angewöhne, die auch Sušil mit Freude an ihm bemerkte.

Schließlich bitte ich noch meine Hochachtung und tiefen Dank gegen Herrn Dechant auszudrücken und ihn um Vergebung zu bitten, daß ich es der Geschäfte wegen nicht mündlich gethan habe. Eine Empfehlung an H. Pater Peter und die Hausgenoßen. — In brüderlicher Liebe

Ihr Carl Schmidek,
Coop.

Auspitz am 18. Dezember 1845.

19.

Šmídek Taroucovi.

Verehrter Freund!

Ein sehr armer Mann brachte mir die beiliegende Bilderbibel, mit der Bitte, sie selbst zu kaufen oder an Jemanden zu verkaufen. Ich benütze diese Gelegenheit dieselbe Ihnen zu überschicken, da Sie den Werth der Bilder am besten beurtheilen werden. Er verlangte 3—4 fr. Conv. M.; was ich natürlich nicht geben konnte; es ist ein sehr dürftiger, religiöser Mann, und nur die höchste Noth, wie er ver-

sichert, brachte ihn zum Verkaufe eines ihm sehr lieb und theuer gewordenen Buches. Er gab mir 8 Tage Zeit; ich bitte daher in seinem Namen um baldige Antwort.

Warum kommen Sie niemals nach Auspitz, da doch so vielfache Gelegenheit dazu vorhanden ist? Meine Berufspflichten erlauben es nicht, diesem Drang meines Gemütes zu folgen und Sie zu sehen!

In größter Eile! — Es erwartet Sie sehnlichst

Ihr Carl.

Auspitz am 17. März 1846.

20.

Šmídek Taroucovi.

Verehrter Freund!

Verzeihen Sie, daß ich Sie nochmals bitte, das Geld für die Bilderbibel dem Uiberbringer dieses Schreibens zu übergeben; es ist der Eigenthümer des Buches selbst, und er wird Sie wohl selbst von seiner Noth überzeugen, indem er den Weg nach Klobauk in seinem Alter macht!

Neues weiß ich nichts zu berichten. Ich habe Štulc geschrieben vor einem Monate nach Prag, aber noch keine Antwort erhalten.

Ich bitte nur mich bald besuchen zu wollen; dann können wir Mehres [!] sprechen.

Ihr

Carl.

Auspitz 2. April 1846.

21.

Smídek Taroucovi.

Verehrter Freund!

Im Auftrage des Beneš Kulda überschicke ich Ihnen 1 Exemplar von beiliegender Broschure: Kořaleční mor, eine Uibersetzung der bekannten Zschokke'schen Schrift, welche Kulda auf Anrath des Winikers vollendet hatte. Ich freue mich sehr über diesen Beweis der Thätigkeit Kulda's, so wie auch über die Trefflichkeit der Uibersetzung selbst.

Bílý ist schwer krank; Kulda schreibt mir, daß Bílý täglich schwächer sich fühle. Auch ich lag einige Tage krank und verspüre Brustschmerzen. Könnten wir nicht miteinander Bílý besuchen?

Ich bin Ihr

Carl.

Auspitz am 7. Mai 1846.

22.

Šmídek Taroucovi.

Adressa na 4. str. 4°: An Seine des Herrn Herrn Friedrich Grafen von Sylva-Tarouca, Weltpriester etc. Hochgeboren in Brünn. Abzugeben im Minoritenkloster zu Händen des Hochw. H. Professors Franz Sušil. Razítko pošty Brünn 14. Mai.

Verehrter Freund!

Hinsichtlich unserer Angelegenheit, da ich nicht selbst nach Brünn kommen kann, theile dies mit zu Ihrer gütigen Rücksichtnahme. Ich habe meinem Vater Ihren Brief gezeigt und gelesen; nach vielem Uiberlegen sind wir (ich und mein Vater) darin übereingekommen, Sie nochmals zu bitten, mir nur 1000 fr. Cm. vorzuleihen, wofür mein Vater Äcker einkaufen will in Bystřitz[1]); hiedurch würde seine und meiner Brüder Existenz für die Dauer gesichert, wofür der Dank Ihnen, verehrter Freund, um so inniger von uns zu zollen wäre, als auch bei der gegenwärtigen Theuerung bei meinem Vater die Noth einen hohen Grad erreichte. Da Sie von 2000 fr. Cm. eine jährliche Ratenzahlung von 200 fl. Cm.,[2]) so mache ich mich verpflichtet, von den 1000 f. Cm. jährlich 100 f. Cm. zurückzuzahlen, deren Erlegung als eines kleineren Betrages um so sicherer wäre.

Da mir der Vater schreibt, daß jetzt in Bystřitz Felder zu verkaufen wären, so bitte ich um so dringlicher, mir darüber, bevor Sie nach Olmütz oder Čech wegfahren, gütigst Nachricht zu geben. Ich bitte nur per Post zu schreiben; denn so erhalte ich den Brief gleich des anderen Tages.

Ich zeichne mich mit ausgezeichneter Hochachtung

Ihr dankschuldigster Freund

Carl Schmidek,
Coop.

Auspitz am 13. Mai 1847.

23.

Šmídek Taroucovi.

Verehrter Freund!

Der Uiberbringer dieses hat den Auftrag, Ihnen mit innigstem Danke die mir geliehene Uhr zu übergeben; und ich bitte um gütige Uibersendung der Bücher, die ich zum Uiberbinden bei Ihnen gelassen. Sollten sie Ihnen nicht überbracht worden sein, so schicken den Boten zum Hogenauer.

---

[1]) nad Pernštýnem, rodiště Š.
[2]) Výrok chybí.

In den gegenwärtigen wichtigen Zeiten wäre es gut, wenn wir zur Uibereinstimmung bei mir u. Bílý zusammenkämen, um über unser Thun bei den so wesentlich geänderten Staatsverhältnissen gemeinschaftlich zu berathschlagen.

Mit der tiefgefühltesten Bitte, meines Vaters nicht zu vergessen, zeichne ich mich

Ihren dankschuldigsten Freund

Carl Schmidek.

In festo Josefi [1]) 1848.

24.

Šmídek Taroucovi.

Innig geliebter Freund!

Die gegenwärtigen gewichtigen Ereignisse entschuldigen meine Bitte an Sie, verehrter Freund! mir in möglichster Umständlichkeit die Debatten des gegenwärtigen Landtages mittheilen zu wollen. Ich bitte darum im Interesse des ganzen Vaterlandes, da ich es übernommen habe, auch heuer in die Kwěty Berichte über unser öff. Leben in Mähren zu erstatten, und bei den gegenwärtigen stürmischen Tagen dieser Aufgabe ohne Hilfe Anderer [2]) nicht gewachsen fühle, und da ich mich dazu öffentlich verpflichtete. ich es wenigstens im Verlaufe dieses Jahres ausführen möchte. Wollten Sie nicht ein Abendstündchen morgen dazu verwenden, damit, wenn der Bote des anderen Tages käme, er mir Nachrichten brächte. besonders hinsichtlich des Punktes der Vereinigung der böhm und mähr. Stände? Es bittet darum inständigst

Ihr dankschuldigster

Carl Schmidek.

Auspitz am 2. April 1848.

25.

Šmídek Taroucovi.

Verehrter Freund:

Unaufhörlich gedrängt, über die neuesten Zustände in Mähren in die „Kwěty" das umfassendste Referat einzusenden, wende ich mich nochmals an Ihre Güte, hinsichtlich der Darstellung der Landtagsverhandlungen. Das. was darüber in der Brünner Zeitung vorkommt, ist ungemein trocken, und verwirrend mehr, als aufklärend. Ich bitte daher nochmals, mir darüber weitläufigeren Bericht zu geben, so wie namentlich den Bericht wegen der Vereinigung der böhm. und mähr.

[1]) 19 března.
[2]) mich chybí.

Stände, den Sie nach dem Briefe des Bílý selbst verfaßt haben sollen, zu überschicken. Zu dem heutigen Congreß konnte ich nicht erscheinen, es traf an diesem Tag ein Leichenbegängniß in der Filialkirche. Auch sämtliche Schriften, die in Brünn hinsichtlich der mähr. Angelegenheiten zum Vorschein gekommen sind, bitte ich mir zu schicken; am besten durch die Post, weil ich die künftige Woche mit dem Berichte gerne fertig wäre; aber ich bitte auf dem Briefe: „Mit Druck“ — zu schreiben, sonst müßte ich ein sehr hohes Postporto zahlen.

War schon mein Vater bei Ihnen? — Was haben Sie heute Ccter einander beschlossen? Es ist äußerste Nothwendigkeit, daß der unerus seine Kraft nun, in dem entscheidendsten Augenblicke conlentrire, wo oft der, der nur den größten Muth hat, siegt.

Ich verbleibe Ihr dankschuldigster Freund

C. Schmidek.

Auspitz am 13. April 1848.

26.

Šmídek Taroucovi.

Verehrter Freund!

Ich bitte dem Uiberbringer dieses Briefchens die versprochenen mährischen Geschichtswerke (Monse, Moravec u. Pilař, dann den kleinen Abriß, dessen Verfasser ich vergessen habe) überschicken zu wollen. Šula, dem ich um den I. Band v. Morawec schrieb, ist krank. Mehres das nächstemal. —

Ihr dankschuldigster

Carl Schmidek.

Auspitz am 22. April 1849.

27.

Šmídek Taroucovi.

Verehrter Freund!

Ich würde nicht so dringend bitten um die Uibersendung der oft erwähnten Geschichtswerke, hätten wir nicht die künftige Woche bei uns Lehrerversammlung und ich dabei den Vortrag aus der mährischen Geschichte, wozu ich gar keine Quellen besitze. Uiberschicken Sie mir gütigst wenigstens den „Monse“ oder das kleine Broschür'chen; ich bitte sehr darum.

Ihr dankschuldigster Freund

K. Schmidek.

Auspitz am 29. April 1849.

28.

Šmídek Taroucovi.

Verehrter Freund!

Durch das zu schnelle Zusammenpacken der von Ihnen erhaltenen Bücher ist es geschehen, daß ich auch Ihr Exemplar von „Centralisation und Decentralisation“ mitgenommen habe. Ich schicke es in der Beilage zurück, ingleichen die übrigen von Ihnen mir geliehenen Werke. Bei wiederholter Durchsuchung der „Ausländ Predigtbibl.“ fand ich, daß mir vom IV. Jahrgange das 4. 5. 6. Heft, der V. Jahrgang aber ganz fehle. Ich bitte, es mir gefälligst [1]) kompletiren, und mit dem gegenwärtigen Bothen nebstbei auch die auf unsere Geldangelegenheit Bezug habenden Dokumente zu übersenden. Wäre es Ihnen nicht möglich, unsere Gegend in dieser schönen Jahreszeit wenigstens auf einen Tag zu besuchen?

Mit innigster Dankbarkeit zeichne ich mich Ihren

Carl Schmidek.

Auspitz 17. Mai 1850.

29.

Šmídek Taroucovi.

Na adresse udáno jiné bydliště v Brně, totiž Velké náměstí.

Verehrter Freund!

Daß der Verein [2]) des hl. Cyr. u. Meth. so viel Theilnahme gefunden hat, freut mich innig. Um mit meinen Kräften für denselben Zweck zu wirken, erkläre ich: daß ich eine populäre Liturgik verfassen will. Theilen Sie diese Erklärung dem Prof. Sušil mit; auch wäre es vielleicht gut, es im Hlas etc. bekannt zu geben, damit kein Anderer die Arbeit unternehme. Sollte es schon aber Jemand übernommen haben, so bitte ich es mir zu schreiben. —

Schicken Sie mir einige wichtigere neueste Werke mit, wodurch zu innigem Danke verpflichtet bleiben wird Ihr

Carl Schmidek.

Auspitz 31. August 1850.

30.

Z listu Fr. Cyr. Kampelíka (1805—1872).

Od 1. ledna 1837 psal si Šmídek, tehdy stud. 6. tř. gymn. v Brně, deník, se začátku zevrubný, později (až do r. 1876) se značnými mezerami. S knihovnou jeho

[1]) zu chybí.
[2]) Dědictví.

dostal se deník, svázaný ve dva díly, z nichž prvý nadepsán Dennjk Karla Šmídka s heslem: Dej mi velkou myšlenku, ať se zotavím (Herder), druhý (184): Mémoires de Charles Schmidek, v majetek p. preláta Dra Josefa Pospíšila. Obsahuje též několik dopisů, Šmídkových i cizích, se zajímavými a ne vždy známými podrobnostmi. Jelikož nebylo možno dříve jich použíti a v časovém pořadí otisknouti, následují zde dodatkem.

26. ledna 1837 zapsáno v deníku:

„Vyjimky ze psaní Kampelíkova mějtež zde místa svého."

Kampelík byl studoval filosofii a bohosloví až do 3. ročníku v Brně (srv Fr. Komárek, Fr. Cyrill Kampelík, na Moravě, Hlídka 1900), později odešel na lékařské studium do Vídně, odkud přátelům brněnským psával. Komu tento dopis byl určen, z deníku nevysvítá.

Kampelík podává zprávy o ruchu volnosti u Poláků, v Uhrách, osobní a literární zprávy z Vídně (Vuk Štefanović, Milutinović, Šafaříkovy Starožitnosti).

V Haliči kážou Jesuité Polákům o antikrystu.

V Dolních Uhrách jistý Polák asi 3000 odbujníků shromáždil v jednu sílu, by z nich pravonárodní a politickou armádu udělal. Myslím, že v každé stolici uherské káže Polák: že svoboda přišla na svět, aby spasila národy.

Jeden posluchač z lékarství III. roku Wlach z Milána zarazil spolek 80 mladíků, aby se připravovali na kazatelský úřad o svobodě, než špehounství a šňophounství pokazilo vše. Tento spanilomyslný jinoch byl náramnými vlohami nadán a velmi bohat.

Bratři Poláci z cizí země Francie soukají se domů všelikými stranami, kázajíce národům, že svoboda přišla na svět.

O Ferdinandu [1]) zde ani slechu, mašina jde sama, a hlaváči dobře rejdují. V kabinetu ale samém je ten největší nepořádek. Rádi ho zde nemají.

Veith [2]) zde káže neustále ve štěpánském slavném chrámě, že u nás světlo a záře, a všichni národové nekřesťanští že jsou ve číré [!] tmě.

Byl jsem jednou u Vuka Stefanoviče,[3]) nechce se mi líbiti, ač je velmi horlivý Srb. Od Rusů dostává také jakýsi plat, a od Miloše [4]) má také pensi.

Nedávno zde byl Simo Milutinovič,[5]) to ztatečný [!] Srb, jej sobě velmi vážím. Zdržoval se zde, čekaje na censurování svých spisů. Nejhlavnější jeho dílo jest historie osvobození Srbska od Turků za dnů našich. Kniha to bude důkladná, na pěst tlustá. Ale rakouská censura napsala non admittitur. Náš milý Simo sebrav spisy, vzav ode mne listek do Prahy, a [!] jel do Lipska, kde asi do velkonoc hotov hodlá býti tiskem [!] svých spisů, jenž asi 100 archů tlačených obnášeti

[1]) císaři (Dobrotivém, nast. 1835).

[2]) Srv. č. 12

[3]) V. S. Karadžić (1787—1864), srbský lidovědec a jazykozpytec, oprávce srbského pravopisu.

[4]) Obrenoviće, knížete Srbska.

[5]) básník a dějepisec srbský (1791—1847; pseudon. Čubro Čojković).

bude. Miloš mu platí 300 dolarů ročně. Jeho životopis čtite [!] v malém Čechoslavu od Bolesl. Storcha.

Ruské přeložení starožitností Slovanských Šafaříkových akademii obstaráno, již hotovo, k tisku do Petrova uchystáno.

Slované v severu mocným krokem postupují, přečtite si vyjimky z cestopisu Ermanna v druhém ročníku Světozora, podivíte se vlohám Rusů v Uralu. V Rošii všechno kolosální je.

V Prešporku svržen jest výborný prof. Greguš, přednášel dokonalým spůsobem přirozené právo, mládež mu docela oddaná byla. Strachuji se o společnost Prešporskou.

Posudky.

Prof. dr. Frant. Krejčí, Filosofie posledních let před válkou. Nakl. Jan Laichter v Praze 1918. Stran 464. Cena K 15.

Tento spis prof. Krejčího doplňuje a opravuje jeho spis z r. 1904 „O filosofii přítomnosti“. Spisovatelův názor na filosofii a její poměr k ostatním složkám myšlenkovým zůstává v celku nezměněn. Zůstává se positivismu a soudí, že jenom přechodně poslední dobou převládly názory nepositivistické (idealistické) a že na konec positivismu, přece zvítězí. Poznání transcendentna, nadsmyslna, proniknutí k podstatě světa, kosmu, jsoucna, přírody, člověka je prý balvan Sisyfův, který zbytečně se valí hned tam, hned onam. „Prostředek, kterým by všechno bylo ukončeno — nechat balvan balvanem a přestat s jeho valením po strmém svahu. O transcendentnu se nic dokázat nedá, jakož také tisíciletý vývoj filosofie svědčí, že nedokázalo — o domněnky se člověk chtějící pravdu neprosí“ (str. 53).

Stanovisko prof. Krejčího je, jak patrno, čistě agnostické, a on to také přiznává, když píše na str. 63.: „Hledání příčin odpovědí na otázku proč? vede k řetězu, který je nekonečný — regressus in infinitum; neboť nelze jej zakončiti něčím, co by nepotřebovalo dalšího vysvětlování a činilo otázku proč? zbytečnou Není ve zkušenosti ničeho, o čem by se mohlo říci, že má příčinu toho, co se s ním děje, v sobě samém; něčeho, co je příčinou samému sobě — takového něco může se myslit jen tam v nekonečnu, transcendentnu. To znamená však, že je poslední příčina, causa finalis nepoznatelná. Poslední příčina je nutný výžadek myšlení; věda konstatuje, že nějaká prapříčina býti musí, avšak zároveň, že lidský rozum nemá prostředků ji poznati... Věda má také svého boha, který však se liší od Boha a bohů náboženstev, že je nepoznatelný“.

Agnosticism prof. Krejčího vyplývá, jak patrno, z dvojí posice, jež jest ovšem obsažena již ve slově samém: z kladu jakési skutečnosti transcendentní a popření její poznatelnosti. Vztahuje se tedy na jedné straně k podstatné povaze určité reálnosti, na druhé ke schopnosti našich mohutností smyslových. Logický rozbor zcela snadno by nám ukázal, že posice taková jest vlastně protiřečná že vyloučení nějaké skutečnosti ze sfery poznání zahrnuje vždy jakési poznání této skutečnosti — než důležitější jest ještě určení obsahu pojmového. Pochybování o některých pravdách, jako o jsoucnosti boží, o nesmrtelnosti duše, o účelnosti věcí a pod. jest vlastně jenom jistá manýra myšlenková, chceme-li snad i methoda, ale není přece vlastní nauka filosofická. Kdežto skepticism rozšiřuje pochybnost svou na všecky předměty poznání, agnosticism Krejčího pochybuje pouze o předmětech čiře rozumo-

vých. Popírá-li skepticism jak možnost vědy, tak filosofie, uznává agnosticism hodnotu vědy, pokud její údaje podává smyslová zkušenost, a popírá pouze možnost filosofie, vlastně metafysiky. Je tedy agnosticism prof. Krejčího vlastně částečný skepticism, který vyznačuje meze, kam až smí jít lidská jistota o poznání.

Patrno, že positivism v tomto agnostickém smyslu nemůže býti filosofickým systémem, tím méně ovšem může nahraditi náboženství, kdyžtě ani neřeší nejvyšší, prvé příčiny ani nevyhovuje požadavkům rozumu a potřebám citu. Uznává to ostatně nepřímo i prof Krejčí poukazem na rozdrobenost positivistického myšlení, poukazem na fakt, že není filosofické „školy“ positivistické., že v hnutí positivistickém je velká nedůslednost, že vlastně existuje pouze duch positivistický, čili jak my pravíme, methoda positivistická.

Z agnostického (positivistického) svého stanoviska kritisuje pak prof. Krejčí v dalších kapitolách knihy ostatní směry filosofické, které nazývá idealismem, ježto se snaží dopátrati poznání transcendentna. Jsou to: Pragmatism, zastupovaný filosofií Jamesovou, k němuž připojuje i Vaihingerovu filosofii „Als Ob“ (jako by) konvencionalism francouzského mathematika H. Poincaré a kontingentism Emila Boutroux. Při charakteristice filosofie Bourtouxovy bychom byli čekali, že K. zdůrazní positivní směr jeho badání. Vždyť Boutroux výslovně tvrdí, že jím zvířená otázka kontingence zákonů přírodních musí v prvé řadě zajímat vědy positivní: ježto nemohou přece nijak přispěti k úplnému a pravému poznání skutečna, když by si nedaly otázku, zda zákony jsou vskutku v sobě pevné a nutné, zda jsou pravé principy jevů nebo zda existují jiné příčiny projevující se ve zjevech samých a v jejich vztazích.

Intuitism voluntaristický Bergsonův a expressionism Croceův, jimž právem věnuje prof. Krejčí značnou pozornost, ježto vliv jejich v nové době je velký, an odpovídá dnešnímu esthetisujícímu nazírání na svět.

Intuitivním realismem nazývá prof. Krejčí filosofii ruskou, jak ji hlásal Vl. S. Solovjev a jeho stoupenci. K ruským realistům čítá i Masaryka, Drtinu a Rádla. O oprávněnosti názoru intuitivní realism bylo by možné se příti. Vychází Solovjev sice z pojmu Boha jakožto základního principu všeho jsoucna, ale to jsou již spíše základy jeho theologie jak se jeví v „Duchovních základech života“. Jeho filosofické principy vědy integrální podobají se spíše jakési rozpravě o methodě an rozvinuje tu svoje výzkumy a závěry ve všech oborech lidské činnosti: povahu i itheorii poznání, její logickou i metafysickou hodnotu, její psychologcké podmínky a důsledky, její vliv na činnost individuelní i společenskou. Poznání empirické neboli vědecké, jež se omezuje na fakta či jevy světa zevnějšího, jest utilitaristické, slouží jenom hmotným zájmům lidstva a rozvíjí společnost hospodářskou Vystoupí-li však až k obecným ideám, k principům a jejich logickému vztahu, stává se teprve

filosofickým. Filosofie vede rozum výše věd a faktů, vystupujíc až k podstatě nadlidské a nadsvětné. Taková integrální filosofie pojí se přirozeně s pravou vědou, s vědou empirickou; využívá rozumové analyse idejí, aby lépe rozeznala a označila skutečnost, a v rozumovém hloubání pozvédá se až k realitám nadlidským. Absolutno ovšem jako absolutno nespadá do oboru naší zkušenosti smyslové, ale poznáváme je z účinků, jež zříme ve zjevech zkušenostních vnějšího světa.

V kapitole šesté pojednává se o novokantismu a nových směrech idealistické filosofie německé, zvláště Cohenovi, Euckenovi, Husserlovi, Münsterbergovi, Drieschovi. V poslední kapitole pak o mysticismu, kterým rozumí spiritism a theosofii. (!)

Podivné jest, že prof. Krejčí při výkladech svých, kde mnoho místa věnoval různým německým filosofům, některým dosť málo význačným, úplně zanedbal moderní filosofické školy v katolicismu. Jmen Ollé-Laprune, Fonsegrive, Blondel, Le Roy, Loisy, Laberthonnière, Tyrell těžko možno postrádati při výkladech o pragmatismu a intuicionismu; zvláště imanentism Blondelův a Le Royův jest i s hlediska filosofie positivistické velmi zajímavý. Také filosofie novoscholastická, která má dnes tolik význačných zástupců u všech národů, zvláště ovšem u Francouzů (Mercier, de Wulf, Nys, Thiéry), Němců (Hertling, Grabmann, Willmann, Baeumker, Gutberlet, Geyser), Italů (Gemelli, Chiocchetti, Mattiussi) atd. zasloužila by zmínky, ježto nejedná se tu o obnovu dávného thomismu, nýbrž o pokračování v řetězu scholastické tradice, který nebyl zcela přetržen, jak se říkává, t. zv. novou filosofií, nýbrž váže stejně filosofii Descartesovu jako Spinozovu a Lockeovu. I dnešní myslitelé dospěli studiem scholastiky k překvapujícímu výsledku, že v jejich spisech a theoriích spočívá více scholastiky než tuší; vzpomeňme jen třebas na názory Husserlovy, na metafysiku Boutrouxovu.

Než to jsou ovšem přání, která se subjektivního hlediska spis nemusila býti splněna. S hlediska dějepisného tedy je spis prof. Kr. neúplný, ač jinak poučný. *Dr. Jos. Kratochvil.*

Všeobecná psychologie. Napsal *Ph. dr. Karel Černocký.* Nákl. Pedagogické akademie v Olomouci 1919. Stran 115.

Empirická psychologie, ačkoliv se nepočítá do soustavy vlastně filosofické, jsouc vědou propaedeutickou, úvodní, pokročila novější dobou do popředí badání filosofického, ovšem pokud spojeno s badáním fysiologickým, biologickým. Pokrokem těchto věd totiž rozšířila se možnost pozorování předmětného, jímž objasněn mnohý pochod psychický také s jiné stránky než bylo možno pouhé introspekci a pozorování dokonaných jevů psychických v životě. Fysiologie sice usiluje o psychologii bez duše a kdyby tak činila pouze proto, aby její pozorování zůstalo čistě exaktním bez pomocného vysvětlování činiteli transcendentními, nebylo by žádné oprávněné námitky. Ale

zhusta jest fysiologie nepředpojata jen tímto jediným směrem, nikoli však také druhým, dle něhož má pojem duše jakožto duchové podstaty vyloučen býti nejen z badatelské methody, nýbrž také jako skutečnost z vědeckého přesvědčení vůbec.

P. spis. poznatkům fysiologickým dal v knize své hodně místa, snad až příliš mnoho, jde li tu pouze o školskou učebnici, ve které ovšem jinak zase bývá velmi nesnadno vybrati látku tak, aby se nic důležitého neopomenulo a přece nenastalo přetížení. Že o takovou knihu mu šlo, soudím z úvodní poznámky o prvé, povšechné části její, zpracované prý „na širokém základě, který dle potřeby a okolností času může býti zúžen a zkrácen“. Zdá se tomu nasvědčovati také obvyklá nyní methoda analytická, jež právě v psychologii nejsnadněji se provádí, ač jinak zase snadno ohrožuje přesnost výsledních poznatků, nepoloží-li se na tuto výslovný důraz. Hravé vyvíjení jejich může ke skutečnému vědění vésti konečně přece jen přesnými výměry, přes veškeru souvislost a neohraničenost psychických jevů a psychologických názvů. Necítě se však povolaným souditi o knize této jako učebnici, pokud chápavosti nynějšího studentstva jest přizpůsobena, poznamenávám toliko, že v ní zpracována a stručně podána látka veiice bohatá. Proč kniha nazvána všeobecnou psych., není mně jasno.

Do prvé, povšechné části (tělo a duše) předpojato již leccos, co třeba později opakovati. Poznámka o specifických energiích (12) taktéž se opakuje. Orientace sluchová, obracení hlavy směrem k podnětu (42) může ovšem býti také mylná (odraz). „Veškeren život na zemi je podmíněn předně účinkem paprsků slunečních“ (44)? „Dle odhadu Kriegova je počitků zrakových okolo 500.000“ (45), totiž co do rozmanitosti jakostné. Vjemy sluchové (51) ustupují sice do pozadí při poznávací zkušenosti; ale při poznávání vůbec? Eideia (52) není, pokud vím, řecké slovo. Na str. 54 mohla snad býti také zmínka o závadách zvlášě když na j. m. zmíněna také psychoanalytická nauka Freudova Názor a pojem času (52 a 76) bylo snad zevrubněji vyložiti; „červená nit“ znamená v mluvě tuším něco jiného než názor času. Případ L. Bridgmanovy (80), právě že je tak poučný, bylo taktéž zevrubněji vyložiti neboť takto není jasno, jak mohla slepá a hluchoněmá dospěti k rozumění nahmataných hláskových značek. Zmínku o determinismu a indeterm. (92) bylo přesněji stylisovati, neboť indeterminismus neodůvodňuje se „nezávislostí účelů na příčinách“ — vždyť účely jsou také příčinami! —, nýbrž tím, že vůle k předloženému předmětu se sama od sebe rozhoduje (chce nebo nechce, chce tak nebo onak). Otázka ta sice do empirické psychologie zcela nenáleží, ale poněkud přece, a dospělejšímu studentstvu, které v mravovědě o ní nemohlo neslyšeti, zatajována býti nemá, jakkoliv jest nesnadná Čtává o ní častěji, když ne jinde, tedy aspoň v románech. I v psychologii, a právě v ní, při poučování o povaze, záhodno upozorniti, že ani determinismus ani indeterminismus neplatí naprosto, nýbrž jen vztažitě (indeterm. relativní), a tím se vysvětlí všechny možné námitky proti indeterminismu jako klamné.

Na str. 93 klade se název rozloha za disposici. Aristoteles disposicí, diathesí, zove jakousi náladu přechozí, nikoliv utkvělou, kterou naproti tomu zove hexis, habitus. Názvu rozloha ve smyslu diathese užil jsem kdysi také v Arist. Ethice, název ten má již Sušil, avšak nebylo to schváleno, ač o rozpoloženosti (mysli) vůbec se mluvívá. P. spis. „souhrn těchto utkvělých rozloh“ nazývá povahou, kdežto (na str. 24) letorou nazval „souhrn náklonností pocitových“; obě však jsou příbuzné.

Názvosloví, jež českému spisovateli o věcech filosofických působí tolik nesnází, voleno tu celkem šťastně a správně. Obrazivost a obrazotvornost (59) bylo by přesněji odlišovati.

I sloh jest celkem správný, ačkoli tu a tam trochu těžký. V učebnici bylo by se doporučovalo více menších odstavců. Tisková chyba zůstala na str. 4 (v sebe samých, místo u s. s.) Poznámka na str. 51 nahoře („využitkujících stop zrakových“) mohla by se podati zřetelněji a správněji (využ. stopy zrakové). „Přeludy stížený“ (60) znamená přel. obtížený, ač míněno asi stižený, postižený — velmi častá to záměna. Kleptomanie, pyromanie (71) v učebnici měla by se také česky vyjádřiti. Str. 78 dítě — proň m. pro ně; proň by se (chybně) vztahovalo na (předch.) dospělého. Na str 77 větu: „To, co nepodává nám naše okolí . . ., to poskytuje našemu myšlení slovo“, mluvnicky správněji upravena byla by také zřetelnější (Čeho nepodává . . . toho poskytuje).

Maličkosti tyto ovšem zdařilé práci p. spis. neubírají ceny a poznamenány tu jen proto, aby se tou troškou usnadnila práce při novém vydání, jehož cennému spisu tomuto ze srdce přeji.

* * *

Josef Šach, Ve vichřici. Povídky a črty z pohnuté doby. Praha 1919. Stran 96.

Deset krátkých povídek doplňuje a rozšiřuje první knížku spisovatelovu „Idyllické obrázky z pole“ (1916). Chtěl v nich, jak praví v úvodě, předvésti osudy několika lidí listů, jež válečná vichřice surově urvala se stromu klidného života a často prapodivně s nimi si zahrála... Celkem však není ta hra lidských osudů v knize tak podivná a zvláštní: většina příběhů mohla se přihoditi i bez války, jež mnohdy jest jen zevnější dekorací nebo jevištěm, ne však hybnou silou děje. Tak třebas v povídkách ze života nemocničního. Ošetřovatelka, mladá vdova po setníku, jest nucena k uklidnění horečkou nemocného vojína hráti úlohu jeho manželky, načež dobrovolně odchází, přemohši bolestné hnutí vlastního srdce („Svatá lež“). Jiná, jež rozsévala v nemocnici jen radost, bere si raněného Bosňáka („Veselá vdova“). Vojín z nemocnice sleduje a mimoděk zasahuje do osudů herečky, jíž se podaří vymaniti se z otroctví nebezpečného prostředí a dojíti štěstí v manželství („Malá Lili“). Lékař je klamán svou manželkou a konečně i udán u vojenského soudu z velezrady, poslán na frontu, kde při útoku

padá („Zrazen“). Důstojník na dovolené se setkává se svou bývalou milenkou, nyní šťastně provdanou, a lituje, že ji odmítl před lety, když chtěl vstoupiti do semináře („Po letech“). Jiný důstojník, poznav z fotografie svěřené umírajícím nepřítelem v jeho ženě svou někdejší milenku, je dojat k pláči („Po útoku“), kdežto jiný po zprávě z domova, že jeho milenka se provdala, vrhá se v šílenství do jisté smrti („Dopis“). A zase jiný důstojník raduje se, že byl poraněn, že tak přijde blíže domovu a tam zanechané milence („Šťastná rána“). Jak patrno, jsou náměty čerpané z válečného ovzduší dosti jednostranné, mělké, většinou zběžně načrtnuté a jen výjimkou pečlivěji propracované. Jsou to asi úlomky vlastních zažitkův a postřehů spisovatelových, nebo příběhy vyslechnuté při společných besídkách důstojnických. Dojímá v nich tichý stesk po lepším, radostnějším životě a upřímný soucit s trpícím lidským srdcem.

Karel Žák, Agonie léta. Praha 1919. Stran 227.

Ke knize přivábilo mě jen jméno nového, neznámého mi dosud spisovatele — jeť v četbě prvotin zvláštní kouzlo, jakého nepociťujeme při dílech známých již autorů, kouzlo hledání i naději v možnost dalšího vývoje. Kniha Žákova působí však spíše dojmem tísnivým a nepříjemným. Ne že by spis. neměl nadání: po leckteré stránce projevil tu značnou, i formální vyspělost, znalost života i sčetlost. Ale je v něm neb aspoň v jeho díle něco nezdravého, úpadkového. Obírá se rád a do podrobností chorobnými duševními stavy, „hrou roztříštěných nervů“, zachycuje se zálibou pochmurné nálady a zaznamenává až do omrzení dlouhé, nic nepovídající, často mlhavé úvahy svých postav. Tak zvláště v poslední próse „Agonie léta“, jež dala knize jméno. Je to deník nějakého mladého churavého muže z jeho pobytu na venkově deník znenáhlého odumírání, jehož příčin čtenář nechápe a jehož rozbor se mu brzy znechutí, neboť souhlasí s jakýmsi ruským professorem Hromasem, jenž praví hrdinovi: „Jsme všichni více nebo méně šílenci, já i vy . . .“

U takové chorobné postavy by konečně bylo přirozeno, že ve svých úvahách a popisech mluví často v hyperbolách, nadsazuje a od nevýrazných frásí přechází skokem k naturalistickým líčením. Hle, jak třebas popisuje náladu červencového poledne: „Do sluchu mne bodá řvavá disharmonie pávů ve fortissimu křičících a krákorajících vran. Na těle oblečeném do těsně přiléhajícího mokrého šatu cítím stydnoucí nátěr tuku. Čichám zápach hnijících těl. Ústa a hrtan mi naplňuje přesycený roztok manganistanu draselnatého. V hlavě mi houstnou páry opilství; cítím, jakoby mi v žilách koloval jed příjice“ (186). Ale skoro stejně jako tento člověk mluví i osoby ostatních dvou povídek, z nichž prvá („Zástavka“) také ve formě deníku líčí kousek života zámožné, osamělé, tuberkulosní Vídeňačky. Na své smutné pouti životem zastaví se v Praze a tam prožije svůj román: zamiluje se do ženatého muže, doufá, že on k vůli ní opustí svou ženu, ale zklamána

v této naději rychle odjíždí. Krátký děj rozbíhá se ve zdlouhavé líčení vzniku této lásky na pražských společenských večírcích a jest opentlován často velkými slovy a superlativy. Takhle třebas popisována je pražská krasavice: „Má pověstně krásnou postavu, proslule nádherné hnědé vlasy, slavné černé oči, fenomenální pleť, nejmenší nožky a ručky mezi všemi pražskými dámami . . .“

Poněkud výrazněji, ale za to ještě méně přirozeně vyznívá prostřední povídka „Vůle k životu“, líčící rozvrat zámožné pražské rodiny, v níž matka opouští otce a odchází k svému chudému milenci. A dospělý studovaný syn, ač tím s počátku trpěl, počíná si jí pak teprve vážiti, protože poznal, že matka má „vůli k životu, pevně vytvořenou, vykrystalisovanou.“ Slohová umělkovanost ostatních dvou prós spojuje se tu již s umělkovaností obsahovou.

E. Sokol, Tulákovy lásky. Praha 1919. Stran 200.

Kromě staršího líčení menšího výletu do zapadlé slovenské vesnice obsahuje kniha tři náladové kresby ze spisovatelových cest po jihu. Z nich první a poslední jest vlastně velikou básní o moři a kráse dalmatských břehů, básní, jež mimoděk nyní právě stala se tak časovou. Spisovatel, „toulavý sběratel dojmů“ obestřel ji místy jemným závojem symbolismu a oživil několika vloženými legendami i záhadnou postavou kapitána, jenž se prohlašuje za císaře Diokleciana a filosofuje o měnícím se časem Bohu křesťanském. . Více skutečnosti se drží a také mohutněji působí črta „Pod Vesuvem“, k němuž spis. přijel právě za sopečného výbuchu. Hrůza těchto jedinečných dojmů a zoufalá i požívačná nálada obyvatelstva se všemi kontrasty vystižena jest velmi pěkně.

Knihovna lidu a mládeže.

Z malých začátků. Napsali: Dr. J. Borovička, Marie Gebauerová, M. V. Gebauerová, Prof. Dr. K. Lhoták, K. Mašek, Prof. Dr. Arne Novák, Renata Tyršová, A. Wenig. Nákladem Jana Laichtera v Praze 1918. Str. 383. — Kniha obsahuje životopisy dvanácti našich slavných a zasloužilých lidí, kteří všichni vyšli ze skrovných rodinných poměrův a vlastní prací domohli se velkých výsledků — tedy asi něco podobného, jako jest také do češtiny přeložená sbírka S. K. Boltonové: „Chudí hoši, kteří se proslavili.“ A jak nakladatelství slibuje, jest tato knížka zároveň prvním číslem řady jiných knih, kde budou životopisy našich velkých současníků, pak mužův a žen i jiných národů slovanských. Zatím jsou tu zastoupeni: Jos. Jungmann, Jan Ev. Purkyně, Václ. M. Kramerius, Anna Náprstková, Jos. Frič, Jindř. Fügner, Fr. Palacký, B. Němcová, J. Neruda, Jan Gebauer, Jindř. Mošna a Fr. Ad. Šubert. Životopisy jsou upraveny odborníky ad hoc a není jim na závadu, že jsou tak různorodé. Dětem nejpřiměřeněji

jsou psány články M. Gebauerové o otci a o B. Němcové. Velmi pěkný a vhodný jest také portret Nerudův od A. Nováka a Mošnův od K. Maška. Většina spisovatelů měla asi na mysli již dospělejší studenty, pro něž literární články budou nejen vzpruhou k přičinlivé práci, ale i zajímavým rozšířením školní látky. Přes to trochu překvapuje otištění dnes málo známých vzpomínek z dětství a mládí Jana Ev. Purkyně a částečně i vzpomínek Fr. Palackého: jsou sice zajímavé pro dětského psychologa, ale student, myslím, zběžně je přelétne. V některých článcích také zaráží veliké množství cizích slov i celých latinských vět, jež nejsou vysvětleny. Jinak i dospělý vzdělanější čtenář přečte si knihu se zájmem a užitkem. A snad si také všimne, kolika těm chudým hochům pomáhali v malých začátcích právě katoličtí kněží, třebas této okolnosti kniha ani příliš nezdůrazňuje, nemohouc jí ovšem všude zamlčeti.

Helena Mniszkowa, Malomocná. Přel. Jan Mareš. Praha 1919. — Je to snad první překlad mladé polské spisovatelky, ale překlad zcela zbytečný. Obsáhlý dvojdílný román dočkal se sice v originale (pod názvem „Trędowata“ 1909) v krátké době dvou vydání, ale byl to úspěch jen zevnější a pochybný: módní zboží pro sentimentální dívčí svět, bez citového i myšlenkového prohloubení, vyznačující se jen naivností použitých uměleckých prostředků a nedlým demokratismem, šlechtickým. Kostrou děje jsou osudy krásné a ctnostné dívky, pocházející z dobré zámožné rodiny a zasnoubené stejně krásnému, moudrému a šlechetnému knížeti: zhasla předčasně otrávena „fanatismem“ některých členů těchto vznešených kruhů, jež ji prohlašují za „malomocnou“. Spisovatelka ženskou rozvláčností popisuje podrobně nádheru knížecího sídla, četné hostiny, návštěvy, zábavy a radovánky, rozvádí zdánlivě duchaplné a vtipné rozmluvy aristokratů, tedy vesměs věci, jež nesmírně zajímají čtenáře v dnešní demokratické době. Proto není pochyby, že plytký román bude míti úspěch také v našem demokratickém národě, kde jeho překlad jistě vyplnil citelnou literární mezeru ... *M.*

Národní čítanka. Uspořádali uč. Cyr. Merhout a prof. Dr. B. Němec. Praha 1918. Str. 576. — Kniha obsahuje na půldruhasta příspěvků, pro ni napsaných i odjinud otištěných, básní, článků dějepisných, politických, hospodářských atd. Ze spisovatelů katolickokněžských není zastoupen nikdo. O husitství píše prof. Dr. Václav Novotný, o dějinách dalších proff. Krofta, Kybal, Urbánek, Vančura a j. Alois Jirásek zastoupen úryvkem z „Temna“, čímž asi řečeno dost. Přes četné dobré články se kniha katolickému lidu nehodí, jelikož nešetří náboženské nestrannosti, kdekoliv o příslušných sporech pojednává, a neučený čtenář nemá možnosti rozeznati nepravdu od pravdy.

Očima západu. Román ze života ruských revolucionářů. Napsal Josef Conrad, z angl. orig. přeložil Josef Cihula. Nakl. Jan Laichter v Praze 1919. Str. 436. Sbírky krásného písemnictví č. 25. — Spis. uvádí se jako „učitel řečí“, kteréžto zaměstnání stane prý se „posléze osudným vší obrazotvornosti“. „Každého učitele řečí

zarazí u Rusů jejich mimořádná láska k slovům"; spis. se od nich asi nakazil, neboť ve mnohosloví zrovna hýří. Román začíná zavražděním ministra de P., presidenta vládní Represivní komise v Petrohradě, od studenta Haldina. Ten po činu se uteče do bytu studenta Razumova, jenž ač uvnitř jest odpůrcem anarchismu, svou vážnou. v sebe uzavřenou povahou dobyl si důvěry revolucionářů, tentokrát však puzen jakousi neodolatelnou silou, útočníka prozradí a přivede na šibenici. Spis. na několika místech ujišťuje, že román zakládá se na zápiscích tohoto Razumova. Velká část románu odehrává se v Ženevě, kam byl Haldin před útokem svou matku a sestru poslal, se svým záměrem se jim však nesvěřiv; tam pak se v ruské osadě po rusku mluví a mluví ... Přibude tam totiž jako vládní zvěd Razumov se svými názory a se svým obtíženým svědomím, jemuž konečně ulehčí vyznáním. Od revolucionářů zmrzačen. — Znamenitě charakterisovániruští revolucionáři, a snad revolucionáři vůbec. Spisovatel Angličan, o jehož národě slečna Haldinova případně podotýká, že „jsou národové, kteří na osudu vydělali", praví dle svého zření „očima západu": „V opravdové revoluci nedostávají se nejlepší charaktery v čelo. Násilná revoluce padne nejprve do rukou omezených fanatiků nebo násilnických pokrytců. Potom dojde na všechny náročné, rozumové nezdary té doby. To jsou hlavy a vůdcové". — Četba románu není však snadná a jen vzdělaný, ke hloubání náchylný čtenář najde v ní svůj požitek, na mnohých místech však ani on tajůplným řečem neporozumí. Překlad četby té jistě neusnadnil; hned na př. věnování přeloženo: „originál připsán Agnes Tobinové, která přinesla k našemu prahu svého genia přátelství od nejzazších břehů západních", kde pouhým přestavením slov stala by se věta plynnější i srozumitelnější. Též několik jazykových nesprávností zůstalo (vejda zavřel, v čí jménu a j.) Také nesmyslný výraz náběh (Anlauf, ve smyslu jako začátek, rozběh a pod.) se opakuje.

Barry Pain: Nový Gulliver. Přel. Svat Pelikán. Praha 1919. Str. 60. — Ve starém Gulliveru Swiftově (1726) máme výsměch z lidského shonu a blázněni, zvláště politického, v tomto novém trosečník zahnaný na ostrov Thule vypravuje přepodivné věci o tamních obyvatelích, dávaje tu a tam na jevo, co se mu líbí a co ne, ale neprozrazuje celkem, pokud mluví vážně a pokud si dělá ze čtenáře blázny. Obyvatelé ti od mnohých let rozděleni ve dvě třídy. Vládnoucí třída jest jednopohlavní, chodí po čtyřech, žije v podzemních bytech, ovládá přírodu i druhou třídu svými fysikalními vědomostmi a vymoženostmi. Druhá, pracující, jsou lidé jako my, avšak eugenicky šlechtění, zcela nevědomi všeho, co jest mimo jejich obzor tělesné práce. Čísti nesmějí a neumějí, tisku není, jen rukopisy mezi členy prvé třídy. Údové prvé třídy jsou dlouhověcí, ale sami jsou si vědomi, že po čase vymřou. Plozením rozmnožuje se jen druhá třída; děti neduživé a práce neschopné se utrácejí. — Je to práce bujné fantasie, ne však bez zábavného i bystrého vtipu. Jak obyčejné fantastické povídky jest i

tato neškodná, jen kdyby se nehemžila tolika nesprávnostmi jazykovými (kdyby jste, měla přijíti m. prý přišla, stopa byla viděti, střežil moře m. pozoroval a m. j.)

Stefan Gębarski: Tatranský Robinson. Povídka z 1. pol. 19. stol. Z polštiny přel. Jan Václav z Finberka. Nakl. B. Stýblo v Praze 1919. Str. 176. S obrázky. — Známý námět zpracován tu tak, že hoch přepaden lupiči a zajat v Tatrách se svým pěstounem, vědeckým badatelem, od něho odloučen a nějaký čas docela sobě zůstaven. -- Od jiných robinsonád liší se tato velice nevýhodně tím, že příčinnost náhod nahrazena tu často příčinností holých nemožností a dějových násilností. Nesprávností jazykových jest rovněž mnoho. Na str. 71 d. je přeložena také básnička, přeložena totiž tak, že za polská slova položena prostě česká a rythmus nechán plavat; tak vznikly „verše“: Nepozbývej naděje — ať se cokoliv děje, atd.

Rozhled

Náboženský.

Některé starší relace o stavu diecese Brněnské. Biskupské relace o stavu diecesí stolici papežské podávané souvisejí těsně se starobylým zvykem Visitatio liminum, t. j. povinné návštěvy hrobů obou apoštolských knížat ve sv. Petru a Pavlu v Římě, kterou biskupové konati museli, aby papeži vydali počet ze správy a stavu svých diecesí. Tyto visitace liminum povstaly ze závazku k účasti na římských provinciálních synodách, jejž měli biskupové papežského metropolitního okresu, tedy především Italie a přilehlých ostrovů, podřízení papeži jako metropolitovi. Závazek tento byl časem rozšířen i na ony biskupy severní Italie, kteří od papeže byli ordinováni, aniž náleželi k jeho metropolitnímu okresu. Bližší biskupové měli povinnost dostaviti se do Říma každoročně, vzdálenější každý třetí až pátý rok.

Samostatným závazkem stala se visitatio liminum teprve za reformních papežů a sporu o investituru, když ústřední moc papežská otěže vládní rázněji do rukou vzala. Navazovala na povinnost arcibiskupů od Lva IX (1049—1054) trvající, aby pallium osobně v Římě přijali.

Paschal II (1099—1118) po té uložil všem arcibiskupům přísežný slib periodické Visitatio liminum. Přísežný slib tento byl ponenáhlu rozšířen na všechny od papeže nebo jeho jménem posvěcené biskupy; a ježto až k 15. století papežské právo konfirmační a konsekrační všude proniklo, byli koncem středověku považováni za praeláty k visitaci a relaci povinované všichni biskupové a exemtní opati. Písemný popis diecese, zdá se, že s tím nebyl spojen, aspoň nedochovaly se nás ze středověku takovéto zprávy.

Velkým rozkolem západním a ještě více reformací přišly visitace a relace biskupů z obyčeje, hromadění vnitřních a zevnějších zmatků, stoupající nával práce, snad i rostoucí sesvětštění vždy více horlivost episkopátu v návštěvě římských míst ochromovaly. Ještě krátce před sněmem Tridentským prosili někteří biskupové papeže Pavla III o omezení římských poutí na lhůtu tříroční pro italské a na pětiroční pro „ultramontaní“ biskupy vzhledem na jejich pastýřské povinnosti. Jen ojediněle ještě i po koncilu Tridentském děje se zmínka o visitatio liminum, jako na př. roku 1568 u Olomouckého biskupa Viléma z Vičkova.

Teprve velký církevní reorganisor Sixtus V, který podobně jako Řehoř VII pojal do svého reformního programu těsnější spojení celé církve s Římem, hned na počátku svého pontifikátu zapomenutý obyčej pro všechnu budoucnost obnovil, v soustavu uvedl a kodifikoval konstitucí Romanus pontifex 20. prosince 1585. Dle před-

pisu konstituce této byli všichni patriarchové, primasové, arcibiskupové, biskupové před přijetím konsekrace nebo pallia a před převzetím jiné diecese povinni vykonati přísahu, že v předepsaných lhůtách — biskupové z Německa, Rakousko-Uherska, Francie, Belgie, Velké Britanie a Irska, Španělska a Portugalska každý čtvrtý rok, biskupové z Italie, Dalmacie a Řecka každý třetí rok, biskupové z ostatní Evropy, severní Afriky a z evropsko-afrických ostrovů severního a západního oceánu s této strany severoamerické pevniny každý pátý rok, a všichni ostatní každý desátý rok — prahy apoštolské buď osobně nebo zvláštním splnomocněným zástupcem navštíví a při této příležitosti zvláště k tomu určenému oddělení Congregace Concilii také písemně zevrubnou zprávu o stavu svých obvodů podají. Obsah a forma těchto relationes super statu ecclesiarum byly později stanoveny od sekretáře Prospera Lambertiniho navrženou, od papeže Benedikta XIII pak na římské diecesní synodě z roku 1725 publikovanou a všem biskupům doporučenou Instructio S. Congr. Concilii... super modo conficiendi relationes statuum suarum ecclesiarum, quas occasione visitationis sacrorum liminum eidem s. Congregationi exhibere tenentur. Instrukce tato, jež na sněmu Vatikánském měla býti časově reformována, dělí se na 11 paragrafů, z nichž první v 11 bodech jedná o materielním stavu diecese (zřízení, hranice, počet měst a míst, farních kostelů a soukromých kaplí, klášterů a špitálů, stav chrámu kathedrálního a kollegiatního, počet při nich ustanovených kanovníků a jiných duchovních.) Paragraf 2. obsahující 9 bodů žádá od biskupa samého počet o plnění nejhlavnějších biskupských povinností, § 3 žádá v 15 otázkách zprávu o plnění duchovních, úředních a stavovských povinností klerem; § 4 požaduje ve 4 otázkách totéž stran mužských klášterů, pokud jsou podřízeny biskupské jurisdikci, § 5 zabývá se v 8 otázkách kláštery ženskými, § 6 v 7 otázkách seminářem, jeho zřízením a stavem, § 7 má předmětem v 5 bodech vyložiti stav bratrstev a zbožných fundací, § 8 ve 2 bodech vylíčiti náboženskomravní stav věřícího lidu, v § 9 konečně mají biskupové jasně a přesně formulovati postuláty, jejichž vyřízení od kongregace si přejí, jakož vůbec otevřeně vše připojiti, co považují v zájmu svých diecesí za vhodno a nutno uvésti ve známost stolice apoštolské. Z doslovného znění této instrukce[1]) vysvítá na první pohled zřetelně, že věrné zodpovědění všech v ní uvedených otázek jest ovšem s to, aby podalo pravý obraz o správě určité diecese.[2]) (P. d.)

*

Když byla založena ústřední jednota katolického duchovenstva v Praze, přes zásadní pochybnosti, které s kato-

[1]) Viz ji v Canones et decreta concilii Tridentini, ed. Richter. Appendix str. 614—618.

[2]) Schmidlin, Kirchliche Zustände in Deutschland I. Bd. Freiburg 1908 str. XIV. d.

lického hlediska proti všem takovým jednotám lze míti, nepsali jsme proti ní odmítavě, doufajíce, že naproti podvratným snahám nyní vládnoucích tříd převezme úkoly a práce, které dle zřízení katolicko-hierarchického náležejí úředním zástupcům církve. Předpokládalo by se ovšem za pravidelných okolností, že kolem těchto zástupců semkne se, jak v oné katolické organisaci samo sebou se rozumí, veškero kněžstvo svého povolání dbalé a veškeren národ k náboženství katolickému činně se hlásící. To se nestalo, jelikož po známých událostech, zvláště v Praze, vedení těchto zástupců docela selhalo, a církev československá stala se takořka stádem bez pastýře, takového totiž, jenž by rozuměl potřebám doby a dle nich též na neochvějném základě katolické víry i mravnosti postup náboženských opatření řídil, uvnitř i zevně, opíraje se o své „spořádané šiky,“ necoufaje ani před sebe většími překážkami a neštítě se ani nejtěžších obětí, obětí osoby pro věc.

Tak jsme zvykli představovati si kulturní boj s naší strany, vidouce v dějinách, že vždycky jen takto k vítězství vedl pravdu. Nepozastavuj se nikdo, že my, demokraté, mluvíme o vedení a řízení. Co tu před časem (Hlídka 1918) o demokratismu napsáno, vztahuje se i na církev a osvědčuje se událostmi každého dne: demokracie není bezhlavostí a bezhlavost není demokracií.

Zatím v církvi československé nastal obrat, obdobný obratu politickému: útěkem nebo bezradností vedoucích nastala chvíle, aby otěží chopili se jiní, kteří domnívali se, že jimi dovedou vládnouti lépe. Ale byla to jen obdoba, nikoli rovnost, a obdoba čím dál tím slabší. Noví lidé v politice šli a jdou celkem ve starých šlépějích, znajíce nezbytné předpoklady každé státní správy; vystřídaly se osoby, ale základní soustava řádu a práva, především pak moci, zůstala — jen zabarvení v podrobnostech se změnilo. Neboť, abych mluvil určitěji, nemyslím, že by národ v celku, nehledíc k věcem národnostním, cítil nějaký rozdíl mezi řízením z Vídně a řízením z Prahy. Půdorys státní správy jest už příliš pronikavě vytčen, aby beztrestně mohl býti porušován, beztrestně totiž pro bezpečnost celku; dokladů máme na všech stranách dosť, v Rusku, Maďarii, Německu a, nechceme-li se sami šáliti, tu a tam i u nás.

Zřízení církevní časem přijalo nejednu stránku zřízení státního, a to ve způsobu té které doby, jenž pak stav se jaksi sakrálním zůstal i když ve státech kolem dokola se měnil. Z onoho přizpůsobování útvarům státním nelze církvi důvodně činiti výtky, neboť v nich jsou vyjádřeny všeplatné zákony organisace společenské vůbec, třebas ne bezvadně, a bláhové jest pořád se dovolávati prvotní církve: světová církev o tolika a tolika milionech nejrůznějších a nejvzdálenějších příslušníků není nějaké bratrstvo nebo nějaká „jednota“! Co však církvi a duším na prospěch nebylo, bylo to, že se po způsobu současných států příliš odchýlila od půdorysu původního, hierarchicko-demokratického i ve věcech, v nichž toho ani největší rozšíření neb nejsložitější útvar nežádal. Kde pak církev octla se jistou měrou v

područí státu, jako u nás, byly následky tím horší, že správa státu za služby domněle církvi prokazované osobovala si protislužby, jež nejednou odporovaly duchu poslání církevního, na př. spravedlivosti národnostní neb společenské.

V těchto nezdravých poměrech zastihly nás válečné převraty a jelikož na straně státní nebylo ochoty dorozuměti se s dosavadními zástupci církve u nás, chopili se i zde počinu zástupcové samozvaní, používajíce osvědčeného prostředku, sdružování svéprávného, aby vymohli jak ve vlastním domě, v církvi, tak také na venek, ve veřejnosti, naproti ostatním spoluobčanům a zvláště nové státní správě změny, které za dobré uznávají. Společná Jednota duchovenstva v celém československém státě byla by zajisté tělesem významným početně i myšlenkově, o němž by plnou měrou platilo: v jednotě síla. Ne násilí, které se nyní ve světě stalo vůdčí zásadou, nýbrž síla mravní, jíž by bylo snadno i odpůrce chytnouti za slovo demokratismu a přiměti je k uznání požadavku, které úředním zástupcům se odpírají.

Nebudiž tajeno, že tato Jednota zřízená v Praze nepotkávala se všude s neomezenou důvěrou, zvláště ne na Moravě. Centralismus pražský již dříve rozlaďoval i v oborech jiných, vědeckých a uměleckých. Jak působí nynější centralismus státní, netřeba dokazovati. V naší věci, náboženské, kněžstvo pražské ostatnímu kněžstvu československému jaksi málo imponuje, aby si smělo v něm vůdcovství osobovati: ani v činnosti pastorační ani v literární ani v kterékoliv jiné, pokud s kněžskou souvisí, neprokázalo výsledků, jichž by se od něho dle počtu a příležitosti mohlo čekati. Ale zvítězil ohled na celek, zvláště když podařilo se do výboru Jednoty získati také osvědčené pracovníky ve všech oborech. Důvěra však záhy klesla, jakmile zmocnili se tam slova někteří političtí zaprodanci, kteří vynikají snad přednostmi nynějších politiků, především dobrou hubou, nikoli však přednostmi, jež by je činily vhodnými vůdci **k n ě ž s t v a** v boji o **n á b o ž e n s t v í**. Nemyslím pouze nedostatek „ducha Kristova", jak jim vytýkáno, nebo ducha kněžského. Toť pojem pružný, proti němuž by se mohlo postaviti jejich „přesvědčení," že právě naopak oni si počínají v duchu kněžském, reformním. Ale myslím onu domýšlivou ignoranci v zásadních otázkách theologických, jíž naši svatou věc uvádějí v posměch lačného davu nepřátelské intelligence, a onu neomalenost, jíž ostouzejí svůj stav a tím i náboženství, jehož mají býti služebníky a v tomto případě jménem kněžstva v Jednotě sdruženého obhájci!

Ký tedy div, že ona počáteční nedůvěra v ústřední Jednotu počínáním čelných mluvčích jejich nabývá jen potravy a že nyní veliká část kněžstva s ní nechce nic míti, nemohouc se zbaviti **p o d e z ř e n í**, **ž e t u j d e b u ď o s l e p é n e b o v ě d o m é n á h o n č í v o l n o m y š l e n k á ř s k ý c h v l á d n í c h z á m ě r ů**!

Obsahem „reformních" návrhů těch nebudeme se tu dále zabývati, pověděvše o nich tomu, kdo rozuměti chce, již dost. Jen co do postupu nemůžeme potlačiti poznámky, ostatně také tu již nadhozené, že tak nápadně ztrácí se katolické sebevědomí, a vodítkem stává se

ne co náboženství našemu slouží a v něm je založeno, nýbrž co jiným se líbí či nelíbí. Budeme-li se stále ohlížeti, co oni tomu neb onomu řeknou, nezbude nám nic než opět zalézti do katakomb. Neboť jednou je uráží kolár, jednou tonsura, jednou slušný kněžský šat, jednou socha nebo kříž . . . veřejné pobožnosti, průvody . . . až dojde na kostely a celý život náboženský vůbec. Sotva jim napadla pitomost o bezkonfessijním náboženství, již mají se honem dělati plány, jak upraviti tuto stravu, která by nebyla ani polévkou ani masem ani zeleninou ani moučníkem. Sotva poukázáno na to, jak církvi jde k duhu odluka od státu v Americe, soukromé školy ve Francii atd., již dělají se plány náboženských obcí atd. Což pak jsme tu, v československém státě, v takové menšině jako naši lidé v Americe, nebo jako Čechové ve Vídni, abychom se všude podřizovali, abychom si na př. na školství platili dvakrát? Kdo pak je ten stát, ne-li my?

Prý s p o l u působiti při reformách, aby se nestaly o nás bez nás! Ale volá nás kdo k tomu? A kdyby volal, není ještě dosť jasno, že chce náboženství katolické zardousiti? Klukovi poručí otec, aby mu donesl rákosku, jíž mu nabije — máme my sami spolu plésti oprátku na sebe?

To že je křesťanská statečnost? Je tu vždy jasné vědomí, kam až možno jíti a kde již nutno říci: non possumus?

Do Brna svolána „anonymně“ schůze kněžstva (22. kv., předs. p. praelát Šup), kde pp. Krojher, člen zlopověstné agrární strany, a min. rada Zahradník po svém zpracovávali kněžstvo.

Je vždycky podezřelé, mluví-li se příliš o č i s t é m, vyšším náboženství: nyní takové pastorsky salbungsvoll řečňování slyšíme a čteme v různých variacích napořád.

Nápadno je také, jak ochotně mnohdy vůdcové naši vpadají do reklamního sboru hlásajícího zásluhy protestantských a vůbec protikatolických veličin. Upozornili jsme již, jak radno býti opatrným, vyskytne-li se nějaká nová hvězda na obloze vědy, umění atd. — není-li to zas někdo von unsere Leut'. Na naší obloze jsou to z pravidla veličiny protestantské, jež české jelimánky rázem tak oslňují a v sebezapíravé, ba zmíravé nadšení uvádějí. Jmen uváděti snad netřeba: nynější „herojská“ doba vynáší jich tolik na povrch, že nestačíme jich slaviti, kdežto naši zasloužilí lidé odevšad jsou špiněni, špiněna církev, její dějiny, její zařízení. Tak ovšem nahání se voda na protikatolické mlýny, dusí katolické vědomí a poškozuje náboženský život náš. Není to v dějinách nic nového, ale vytknouti to třeba, aby i dobromyslnější a důvěřivější mezi námi věděli, „s kým mají čest“.

Vědecký a umělecký.

V obnovení „České mysli“ (leden - březen 1919) uvažuje Dr. Otakar Zich o úkolech české esthetiky. Obíraje se nejprve všeobecnými otázkami esthetickými zdůrazňuje jako základní požadavek: Jen nechtít řešiti předem nejširší otázky, obecné zákony! Třeba se věnovati nejprve zvláštním, specialním úkolům, třeba pracovati „zdola“, jak pravil Fechner. Více vykoná podrobný rozbor zcela zvláštního případu, než „velkými rysy“ podaná hesla. Neboť hesla taková, nejsou-li vůbec nesprávná, jsou neurčitá, prázdná; chybít jim životní náplň. Nic neškodí tolik, jako povrchní a ukvapené indukce. Vysokými hesly, jež abstrakce zbavila styku se skutečností, v našem případě s uměním, nelze také zdárně působiti na umělecký život. Slabí umělci se jimi jen pletou, silní se jim usmívají a podceňují pro ně celou vědu.

Při otázce „uměleckého myšlení a tvoření“ obrací se autor proti oblíbenému zvláště v umělecké kritice směru, jenž uvádí tvorbu umělcovu v těsný vztah s jeho životem. „Tato methoda, vykládati povahu uměleckého díla z lidské povahy umělcovy a z jeho zažitků i mimouměleckých, jest přes zdánlivě skvělé výsledky pochybená, neboť jest jednostranná a povrchní! Jednostranná proto, že jen v některých případech jest umělecké dílo pouze výrazem citů tvůrcových; ve velké většině přistupují k tomu i jiné momenty, a nezřídka není dílo vůbec výrazem citů... Vztahy mimouměleckého života tvůrcova k dílu jsou zajisté důležité a usnadňují nám leckdy, abychom vnikli v dílo. Ale výkladu specificky umělecké povahy díla nám nepodávají. Kdo chápe dílo jen citově, chápe je pouze estheticky, ale nikoli umělecky, a z individuality umělcovy v nejlepším případě (jsou-li totiž řečené životní vztahy umělcovy k dílu nepochybné a nikoli jen domnělé) zachycuje jen lidskou, nikoliv uměleckou stránku. Jednostranný kult citu začíná se vzmáhat i v t. řeč. „umělecké výchově“; setkává se s úspěchem, neboť přibližuje (směrem dolů) umělecké dílo obecenstvu, místo aby přibližovalo (vzhůru) obecenstvo uměleckému dílu. Hrozí tak poměr obecenstva k umění splošťiti a učiniti sentimentálním, neboť je mnohem pohodlnější nechat se uchvátiti citově nějakým dílem, než snažit se proniknouti do jeho umělecké podstaty...“

Jako zvláštní úkoly české esthetiky uvádí článek na prvém místě stanovení českého názvosloví esthetického. Nejde tu jen o stránku filologickou, nýbrž i logickou. Slova a hesla, jichž se v úvahách, článcích, kritikách užívá, jsou velkou většinou neurčitého a kolísavého obsahu, často spíše obrazná rčení, nejsou-li dokonce jen zástěrou myšlenkové nejasnosti a prázdnoty. Zajisté možno si při nedostatečné zásobě slov pomáhati oklikami a výpůjčkami z oboru do oboru, ale chce-li esthetická práce býti vědeckou, musí stanoviti své

názvosloví přesně a jednoznačně a musí ho užívati důsledně. Co všecko na př. znamená slovo „poetický,“ „dramatický“, „hudební“ (na př. verš), „rytmus“ (na př. obrazu), nebo dokonce ještě obecnější slova jako sloh, vnitřní forma, dynamika a pod. Odtud plyne úplný zmatek v názorech — a velmi často i zbytečné polemiky.

Jako druhý důležitý úkol stanoví určení typů uměleckého vnímání pro náš národ a vystižení celkového poměru českého člověka k umění. K tomu by se pojilo — v souvislosti s kulturní historií — stanovení, jaký je poměr našeho umění k jiným oborům kulturním u nás a jaké je poslání umění v české kultuře vůbec.

K poslední otázce pronáší autor již teď svůj úsudek, ovšem také jen „podle zdání“. Zdá se mu, že v nové době stává se umění znenáhla „páteří všeho českého života“. K němu — prý — se nejtěsněji přimykalo naše obrození... Zájem o umění vzrostl u nás „ohromně“ za této války. „Kupovaly se knihy, plnila se divadla i koncerty. Chrámy byly prázdny... Zdálo se mi, jakoby náš lid instinktivně hledal v umění náhradu za — náboženství...“ O těch prázdných chrámech za války není to ovšem tak docela pravda; to jistě nepsáno dle zkušenosti neb autopsie páně pisatelovy: mnohde tomu bylo právě naopak! A tlačil-li se lid na př. do divadel, nevábilo ho tam umění, ale spíše touha po zábavě a potřeba chvilkového zapomenutí denních trampot; tak mluví zkušenost. Působil tu asi i nadbytek peněz v některých společenských vrstvách, snaha uložiti je „bezpečněji“ v knihách nebo uměleckých předmětech, a snad i nedostatek jiných dráždidel, zvl. alkoholu. Pis. sám přiznává, že „nebyly to vesměs nejlepší formy umění,“ jichž lidé vyhledávali za války, ale vidí veliký rozdíl proti době před válkou: tehdy — prý — vyhledávali lidé raději umění špatné než dobré, kdežto „za války hledali jakékoli, špatné či dobré — byl to přímo hlad po umění“. Vysvětlení jest ovšem snadné z dřívějších poznámek. A ostatně začínají již znovu staré nářky na př. divadelních referentů na choutky obecenstva, jež by plnilo nejraději jen operety, frašky a nejvíce ovšem — kina. Že poklesl také „válečný“ zájem o knihy, zvláště po finančních operacích Rašínových, dosvědčí každý knihkupec. Ale konečně má pravdu pis. článku, že budoucnost teprve ukáže, byl-li onen „hlad po umění“ stavem toliko přechodním.

*

Dne 10. dubna byl slavnostně přijat za člena francouzské Akademie rektor „Institut catholique“ Msgr. Alfred Baudrillart, jenž vynikl jako historik velkým pětisvazkovým dílem „Philippe V et la cour de France“. Spis byl již dvakrát vyznamenán Akademií velkou cenou Gobertovou. Ostatní díla Baudrillartova jsou většinou apologetická a náboženská. Jsou vesměs vysoké ceny vědecké, jen onen válečný sborník proti německému národu, při němž B. se silně súčastnil, byl více francouzský než věcný a křesťanský. Jeho jmenování právě v této době jest jistě také známkou dnešní smířlivé nálady ve Francii. Vyznívá to i z uvítací řeči ředitele

Akademie Marcela Prévosta, jenž končil slovy: „Zpytujme všichni svá svědomí a s upřímnou duší a bez hořkosti kráčejme jako smíření Francouzi vstříc pokoji, slíbenému lidem dobré vůle!“

*

Opera, je dle Ad. Veselého (v Moravskoslezské revue 1919 str. 44), „kulturní přežitek. Kulturní pošetilci a lidé jednostranně vzdělaní považují operu za vrchol umělecké činnosti . . . Není to jen honba za zábavou a triviálním požitkem, která plní domy při opeře komické a operetě. Je v tom také svědectví zněněné duše moderního člověka. Který skutečný člověk dneska snese s rozkoší tří a čtyrhodinné mučení takové t. zv. seriosní opery, kde se lživě pohybem, gestem, mimikou i hlasem naparují tenorové, bassisté, sopranisté, sopranistky i altistky všech odstínů a k tomu se úslužně podává vlašský či německý salát orchestrálního doprovodu? Je to vše trapná karrikatura. Je to věc bezduchá, přelnavá [?] v samém základě nepřirozená a prolhaná. Současný kulturní člověk snese z celé naší produkce operní snad ještě opery rázu humoristického.

Tak je na př. Smetanova Prodaná nevěsta výborné dílo, kdežto jeho Dalibor je nesnesitelné monstrum, jehož není daleka ani populární, ‚slavnostní‘ Libuše. Cítění současného člověka je změněné. Je přirozenější, prostší, pravdivější . . . Taková Janáčkova Její pastorkyňa přibližuje se modernímu cítění — ač se vždycky budeme rozpačité ptáti: K čemu třeba nějaké zvláštní t. z. hudby k nejkrásnější a nejpravdivější hudbě vět a slov dramatu?“

Tedy nové „přehodnocení“?

Vychovatelský.

Na obranu ohrožené řečtiny na gymnasiích vystoupil prof. Jar. Bidlo v Národě (1919 č. 12). Dokazuje tu, že řečtina není tak bezcenná pro náš život národní a kulturní, jak se obyčejně soudí. Je-li nutno omeziti vyučování řečtině, nesmí se přece jíti tak daleko, aby tím trpěla vědecká odvětví. A odstraněním řečtiny z gymnasií trpěla by nejvíce věda tak důležitá pro poznání všeobecného kulturního vývoje — věda historická. Prof. Bidlo ukazuje pak obšírněji, jaký význam má znalost řečtiny pro studium dějepisu.

Evropská kultura ve středověku a z velké části i v novém věku vyvíjela se ve dvou oblastech: románsko-germánské a byzantsko-slovanské. Jednotliví evropští národové přimkli se k jedné z nich. Slované však se rozdvojili: menší část byla přitažena ke kultuře západní, římské, většina ke kultuře byzantské, řecké. Kultura řecká působila také mocně na kulturu románsko-germánskou — tyto vlivy objevují a studují se teprve poměrně nedávno. Dnešní věda dějepisná musí přihlížeti stejnoměrně k vývoji obou kulturních oblastí. Zvláště Slované, při jejichž posuzování a hodnocení se dosud tolik hřešilo, a především Čechové, kteří stojí na rozhraní dvou kulturních světů, měli by míti zájem o to, aby se nahradily dosavadní méně cenné konstrukce světových dějin, tvořené bez zřetele ke kultuře východoevropské, správným a vědecky pokrokovějším obrazem.

Mají-li se však na středních školách pěstovati dějiny slovanské ve vyšší míře než se dálo dosud, musí se budoucím učitelům dostati náležité průpravy na universitě, a to zejména v tom směru, aby dovedli vykládati původní prameny. A tyto prameny jsou pro dějiny východoevropské a východoslovanské převahou řecké. Rozvoj a pokrok vědy historické vůbec a dějepisu slovanského zvláště tedy vyžaduje, aby studující historie osvědčil také přiměřenou znalost řečtiny. Bez náležité znalosti jazyka řeckého nelze se nadíti žádoucího pokroku a rozvoje vědeckého studia dějin slovanských. Chceme-li se státi nejlepšími znalci Slovanstva — jak se prohlašuje — nesmíme odstraniti jednu ze základních podmínek toho: znalost řečtiny. —

Svůj úsudek o této věci pronesli jsme již častěji, jak co do latiny, tak co do řečtiny. U této zvláště nemůže již býti sporu, že tak, jak do nedávna se na gymnasiích pěstovala, dále pěstována býti nemůže. Má-li studium latiny býti omezeno — na úplné vyloučení snad se mezi znalci věci ani vážně nepomýšlí, znamenaloť by velikou mezeru ve slovesném vzdělání, — tím více třeba pomýšleti na zcela novou osnovu vyučování řečtině, která naproti latině má nejednu nepříznivou polohu: předně jest vůbec mnohem nesnadnější, protože rozčleněnější než latina, a pak vynikající díla její jsou složena v nářečích. Pominouti jich nelze, a přece zase průprava k nim vyžaduje nemálo času a námahy. Jak

těmto nesnázím vyhnouti, jest otázka velmi nesnadná. Pro účely neodborného, mimoklassického studia akademického, tedy na př. dějezpytného, by na gymnasiu stačila stručnější průprava mluvnická a chrestomathická, ač ani ta by nešla hravě. Odhodlá se však nová škola vzdáti se poznání slovesných i kulturních hodnot v řeckém písemnictví uložených? Pakli ano, odpadne mnoho nesnází se studiem tím spojených, ale ovšem také mnoho prvků vzdělanostních, jež jinak nahraditi bude velmi nesnadno. Avšak doba káže oželiti mnoho, co nám připadá vzácným, a tak povede se za nových proudů také výtěžku ze studia řeckých klassiků, jejž ovšem ocení jen ten, kdo sám se ho přiúčastnil.

*

Novou revisi školních knihoven doporučuje časopis pro kritiku literatury pro mládež „Úhor". Úkolem jejím má býti „odrakouštění" knihoven. Že to učitelé časem provedou sami i bez úředního nařízení, jest jisto. Zatím aspoň mají — na mnohých místech — pohodlnou výmluvu, že nemohou přece dětem půjčívati takový literární „brak", „škváry" atd., jež za staré vlády byly nahromaděny ve školních knihovnách. A tak tyto zůstávají většinou zavřeny, mezi mládeží pak šíří učitelé spousty nových dětských, ovšem pokrokových časopisů. Jakého ducha jest tento pokrok, ukazují již některé ukázky otištěné v denních listech. A články těchto časopisů se často čtou a i vykládají při školním vyučování místo zastaralých nebo nedostávajících se čítanek. Má to pro učitele několik výhod, z nichž neposlední jest také úspěch pro agitaci: děti nuceny odebírati si pokrokový časopis. A že učitel je vtělený „pokrok", třebas jen z rakušáka k nerakušáku, je známo.

Ale zmíněný „Úhor" jde ještě dále: je prý nutno dospěti k tomu, aby nebylo potřebí dalších revisí a získána záruka, že se do knihoven dostane jen čisté umění, knihy naprosto ušlechtilého obsahu a tendence. K tomu je prý třeba zákona asi tohoto znění: „Nakladatelé knih nechť jsou zákonem vázáni předkládati před vytištěním knihy, které jsou věnovány mládeži a které chtějí činiti nárok na připuštění do školních knihoven, v rukopisech zvláštní komisi u ministerstva zřízené, a jen ty, které komise uzná, mohou před tiskem získati aprobaci". Pisatel jest si vědom, že se tím nezabrání špatné četbě mezi mládeží; myslí však, že by se tak omezila hyperprodukce knih pro mládež. Kromě toho žádá, aby byl vydán zákaz tisknouti detektivky, indiánky a oplzlosti a mládež takto byla chráněna před zkázou.

S posledním by ovšem každý přítel mládeže jen souhlasil, ale v praksi bude těžko to provésti, když se žádá zase na druhé straně úplná svoboda tisku a kolportáže. A pak bylo by třeba i tu rozlišovati: vždyť na př. všechny „indiánky" nejsou tak docela špatné! Ještě hůře by bylo s onou předběžnou censurou: vypadala by jistě dle toho, jaký směr je právě ve vládě u vesla. A tak bychom se bezpečně dočkali toho, že by byla vyloučena předem ze školních

knihoven třebas kniha s náboženskou tendencí — neboť nějaké „umělecké“ důvody vždycky se najdou. A pravděpodobně naplnily by se leckde knihovny spisy s tendencí protikatolickou, úředně schválenou; očista od nich byla by pak skoro nemožna. Na druhé straně je také zcela možno, že by právě „nepřipuštění“ knihy do školních knihoven bylo využito chytrými nakladateli a knihkupci jako reklamního prostředku — jak se dálo a děje s ostatními censurami, církevními i státními.

*

Na výzvu ministerstva školství měli okresní školní rady do konce dubna vypracovati návrhy na zřízení obvodových (újezdních) škol měšťanských. Měšťanská škola má se dle tohoto výnosu zříditi všude, kde v místě neb obvodě jeho do poloměru 6 km jest asi 400 dětí ve věku od 6 do 14 let; tento počet může býti za obtížných poměrů komunikačních snížen. Okresní nebo zemské hranice při návrhu obvodů měšťanských škol nerozhodují. Dle pohlaví mohou býti školy odděleny, ale také koedukační.

Že k provedení návrhů tak brzy nedojde, jest více než jisto. Země i obce čekají na řadu let potřebnější úkoly.

*

Českou školu za války s příkrou povýšeností odsuzuje v „Národě“ (1919, č. 19) známý učitel Fr. Pražák. Dle něho „zvláště ona znehodnotila život dítěte . . . Neměla smyslu pro lidství, vychovu, přirozený styk učitele se žákem, vše v ní stávalo se řemeslem nenáviděným všemi.“ Ale nejen tentokrát za války, „ode dávna škola byla institucí protiživotní, umlčující dětskou volnost, dětské srdce a charakter.. Škola je vždy uniformitou . . .“

Proto asi ty návrhy ministerstva Habermannova na zřízení celé řady nových škol, aby uniformita byla ještě větší. A aby jí už docela nic nepřekáželo, aby národ oblekl úplně stejný duševní kabát — proto jen zmonopolisovat všechno školství pod firmou laického, beznáboženského vyučování!

Pisatel podává řadu reformních návrhů, z nichž některé jsou zcela pěkné i dobré, většina však teprve hudbou daleké budoucnosti. Několikrát prohlašuje, že je třeba „zrodiněti (!) školu“, ale hned za tím kategoricky káže: „Každé české dítě bez výjimky musí býti Sokolem!“ Tedy přece jen zase uniformita! A patrně krutější nežli všechna dosavadní.

*

Nové učebnice náboženské. (O.) Druhá cesta k docílení jednotného učiva byla by, svěřit jeho sestavení jedné nebo dvěma hlavám. Tato cesta byla by jednoduchá, poměrně laciná a nejspíše by snad vedla k cíli. Mohlo by se též, jak vysvitne z další úvahy, i při ní uskutečnit všeobecné závodění v tom smyslu, že by odborná veřejnost mohla své názory uplatnit. Nesnáz její se však jeví

v tom, že se tu nesnadno zjedná všeobecný souhlas veřejnosti. Když deset hlasův ukáže: ten by měl pracovat — najde se jedenáctý, který namítne: A proč bych já se k tomu nehodil anebo druhý třetí ještě lépe? Tento, řekněme lidský moment hraje v oblasti tak široké a různorodé, jako je československá republika význačnou úlohu. V užším okruhu by se to třeba provedlo bez obtíží.

Konečně bylo by lze zjednati úpravu jednotného učiva katechismového i biblického vypsáním veřejné soutěže. Pravdať ovšem, není to cesta ideální, ale má též i svoje stránky světlé. Za jedno vzbudil by se takto pro věc čilejší zájem odborné veřejnosti. B hudík nescházi u nás hlav, které už delší dobu se zabývají buď novou formulací katechismu neb opravou dosavadní dějepravy biblické. Někteří z těch pokusů vyšly za posledních let i tiskem. Nebylo by žádoucno, aby síly tak už osvědčené a snad jiné dosud ukryté se zapřáhly do díla a dle zásad v podmínkách soutěže stanovených buď pracovati začaly anebo znovu zredigovaly své práce už hotové? A mohli by takto soutěžit ne pouze jednotlivci, nýbrž i katechetské kroužky a skupiny. Toť jeden důvod. Za druhé bude potřeba vyzvědět zavčas různé náhledy, jak by asi měly vypadat budoucí učebnice. Dosti takových náhledů mohlo by ozřejmět, kdyby mezi podmínkami soutěže bylo též uloženo, odpověděti k otázce: jak si představuje sestavovatel stylisovaného učiva budoucí učebnici z toho složenou a zároveň ať podá ukázku o tom. Tak by se vynořily náměty, s nimiž by se při úpravě učebnice počítalo. A není vyloučeno, že takovým způsobem by veřejná soutěž ukázala spolu i pracovníky, kteří by se nejlépe hodili, sestavit učebnice samy.

Rozhodnutí, kterou zvoliti z těchto tří cest, jest úkolem společné komise, jež pod aegidou Paedagogické akademie se tvoří z delegátů jednotlivých československých diecesí. Jakmile se tato komise v rozsahu širším (všechny diecese) aneb užším (několik diecesí) definitivně seskupí, ujedná — nejlépe ústní dohodou — zdali se má zvoliti za podklad jednotného učiva něco již hotového, a co, nebo zdali by záhodno bylo svěřiti práci jednotlivcům, a kterým zejména, anebo konečně, zdali se má vypsati na ten účel veřejná soutěž, jak mají zníti podmínky a jak má být sestavena porota. Současně bude třeba se postarat o pevný finanční základ celé akce. Nejlepší práce, jež po jedné z těchto tří cest budou předloženy, vydá komisse s návrhem svých opravných názorů tiskem v nějakých 2000—3000 exempl., aby se širší veřejnost mohla o práci v celku a o jednotlivostech vyjádřit. Načež by se práce (učivo katechismové a biblické) posledně zredigovaly a podaly ke schválení ordinariátům. Z učiva takto sjednaného složily by se potom učebnice.

Tento postup zdá se býti sice pomalý, ale povede k cíli jistě spíš a bezpečněji, než kdyby se řešila otázka co do obou složek (učivo i dodatky = učebnice) současně. I tu se může osvědčit zásada „Divide et impera“, rozvazuj uzel nitku za nitkou, vystupuj vzhůru stupeň po stupni, „vrstvu na vrstvu ji klaď,“ jak praví básník o vzdělanosti

tuším. A ještě jednu výhodu nemalou by mělo toho postupné řešení. Ať se zvolí kterákoli ze tří možných cest k dostoupení prvního schodu: vždy se dostane ke slovu odborná veřejnost, jež bude mít pohodlně volno, navrhnout opravy, změny, doplňky a takto spolupracovat. To bude při troše dobré vůle jakořka veřejné závodění a soutěžení, při němž se názor vytříbí a může vyjíti na povrch, co se dosud leckde tají dobrého. Spolupráce v tomto způsobě zůstane bez nevýhod soutěžení jednotlivých různých učebnic a přece uskuteční ideál, jímž jest učivo jednotně stylisované a po případě zpracované v jednotné učebnice.

Tím ovšem se nepraví, že by to, co tak bude — doufejme — provedeno, mělo zůstat nehybné na věky. Přijdou nové doby, nové potřeby, nové methody, bude nutno přizpůsobiti jim zpracování učiva aneb učivo samo aneb obojí. O to pečovat, bylo by novým úkolem společné komise, když by se už nyní ustavila pro budoucno jako stálá. *V. Kubíček.*

*

Z dějin moravského školství. (O.) Druhá zpráva ze dne 20. července 1765 pochází od kapitolního děkana olomouckého hraběte Leopolda Antonína Podstatzkého a týká se disputace, kterou P. Mikuláš Holaus, praemonstrát kláštera Hradištského u Olomouce, dne 13. května téhož roku konal a císařovně věnoval.

Hochlöblich kayser königliches Landes Gubernium! Einem hochlöblich kayser königlichen Landes Gubernio solle ich als zu der von dem Patre Nicolao Holaus Closter Hradisher Professo abgehaltenen feyerlichen Disputation allergnädigst bestimmt gewester kayser-königlicher Commissarius weiters geziemend anmit einzuberichten nicht ermanglen, wasmassen bey dieser Disputation folgendes Ceremoniel beobachtet worden seye, und zwar: da mich an den zu gedachter Disputation bestimmten Tag als den 13ten abgewichenen Monats-Tag Maji zwischen der 9ten und 10ten Stund vor Mittag in einem mit 6 Pferden bespannten Waagen in Begleithung des mir als Vicario Generali untergebenen Consistorial-Personalis, dann zweyer mit Consistorial-Räthen besetzten Wägen ad Magnam Aulam begeben, bin daselbst von denen bereits in Bereitschafft gestandenen und mir bies über die Stiegen herunter nahe am Waagen entgegen gekommenen Philosophiae et Theologiae Doctoribus und Professoribus empfangen, von dem Patre Rectore Universitatis complementiret und sodann in voraus Trettung deren Facultäten unter Pauken- und Trompeten-Schall in das zu derley Disputationen gewidmete Auditorium geführet worden, allwo oben an, rechter Hand Ihrer Majestät Allerhöchste Bildnuß in der Lebens-Grösse unter einem prächtigen Baldachin, vor mich aber unten Grad gegen Defendenten über ein mit rothen Sammet überzogener Lahn-Sessel auf einem mit rothen Tuch bedekten Staffel gestanden. Nach von mir — dann denen Doctoribus und Professoribus der Ordnung nach genommenen Sitz hat der Defendens Pater Holaus eine auf das zierlichste verfaste Oration an Ihro kayser königl. Apostolᵉ Majestät mit einer

gar ausnehmenden Gelassen und Wohlredenheit gemacht und nach geendigter Oration ein Exemplar deren ausgesetzten Thesium Ihro Majestaet auf das bey der Allerhöchsten Bildnuß gestandene — mit rothen Sammet behängtes Tischel in tieffester Submission und so dann auch mir eines hievon praesentiret, wo hernach die Disputation ihren Anfang genommen, wobey der Defendent alle von 4 Doctoribus oppugnantibus ihme entgegen gesetzte rigorosissima Argumenta mit gröster Bescheidenheit vollständig aufgelöset und andurch somit nicht nur denen Oppugnanten, dann dem gesammten groß versammleten Auditorio ein vollkommenes Vergnügen geleistet, sondern auch durch diese Disputation die wahre Proben seiner groß erworbenen Gelehrsamkeit dergestalt werkthätig am Tage geleget, daß selbter der Promotion ad Doctoratum so fähig, als würdig zu seyn gezeiget.

Nach so vollzogener Disputation haben mich auf obbeschriebene gleichmäßige Arth die Facultäten wiederum bies über die Stiegen gegen meinen Waagen begleitet, und ist also dieser Disputations-Actus auf das feyerlichste und sehr ordentlich abgeschlossen. Und wie zumahlen dann die hohe Landes Stelle auch ein paar Exemplarien deren ausgesetzten Thesium anzuverlangen geruhet, so habe solche von dem Closter Hradisher Herrn Abbten und Praelaten, der schon Ihro Mayestät ein Exemplar hievon eingeschicket zu haben mir vermelden lassen, anverlanget, welche dann auch damit folgen. Wobey ich übrigens mit vollkommenster Hochachtung ohnausgesetzt verharre Eines hochlöblich kayßer königlichen Landes Gubernii gehorsamer dienstschuldigster Diener

Leopold Graff v. Podstatzky Dohmdechandt.

Ollmütz den 20 Julii 1765.

An das k. k. Landes Gubernium zu Brünn. *Dr. Josef Samsour.*

Hospodářsko-socialní.

Katolictví a demokracie. (O.) Jinými slovy: vláda lidu není k ničemu, není-li lid k ničemu, jako monarchie je bezcenná, je-li panovník neschopný. Zde je třeba duchovních, avšak rovněž tak mravních cen, ano tyto musejí býti postaveny na první místo, nemá-li se stát zvrhnouti v obratně řízenou společnost vykořisťovací. Abychom to jedním slovem řekli: Třeba je citu odpovědnosti, vědomí zvýšených vlastních povinností naproti společnosti, a to tím více, čím vlivnější je veřejné místo, jež kdo zastává. Tohoto vědomí zodpovědnosti snadno stejnou měrou ubývá, jakou počet vlastně zodpovědných se zvyšuje. To lze v každém úřadě pozorovati: čím více osob zodpovědných, tím méně citu pro zodpovědnost! Druh ponechává druhu nésti, co je nepohodlné, obtížné, jeden v odpovědnosti vůči stranám nebo veřejnosti vymlouvá se na druhého a následek je mizení obecného citu právního ve veřejné službě, zevnějšnost celého života právního.

Cit odpovědnosti? Ano má naše doba jen na tento časný svět omezená vůbec ještě předpoklady pro pravou vnitřní zodpovědnost? Komu zodpověden? Společnosti? Zástupcům lidu? Veřejnému mínění? Vesměs zevnější kontroly! Vnitřní sankce tak často chybí. Ovšem ještě žijí mladí namnoze z kapitálu věrnosti v povinnostech, jejž otcové po století ze zlatých darů náboženství shromáždili; avšak na jak dlouho ještě tento kapitál vystačí? Chudneme v něm denně více, jak každý ze zkušenosti ví, kdo od mladé generace svědomitou, pilnou, obětavou práci žádá. Úspěch je bohem, jemuž se většina lidí klaní. Bohatý úspěch pokud možno bez práce! A jen blázen, kdo se za jiné plahočí! Toť denní evangelium, které válka úžasnou měrou rozšířila.

Demokracie na postupu — dobře, ku předu! Stojíce na půdě katolického názoru světového nepotřebujeme se jí v nejmenším báti. Církev jediná obdržela svoji určitou monarchickou vládní formu od božského zakladatele a může se jinak všem lidským vládním formám přizpůsobiti. Jen jedna věc nás může naplniti obavami: mravně mělký, nábožensky lhostejný, otupělý lid, v němž ti, kdo jsou na hoře a kdo jsou dole, žádného Boha neznají než sebe. Demokracie zevnější státní formy musí býti vybudována na theokracii ve svědomí lidu, má-li býti bezpečnou záštitou obecného blaha. *Dr. Jos. Samsour.*

*

Jako všechny stavy, tak i spisovatelé hlásí se o úpravu svých hmotných poměrů, především ovšem o úpravu honorářů a smluv s nakladateli. Pro tyto otázky byl založen před časem

„Syndikát českých spisovatelů", jenž vydal právě 1. číslo svého „Věstníku". Dovídáme se z něho, že pro vydávání původních knih bylo smluveno závazně s nakladateli deset bodů, jakési „syndikátní desatero". Tato úmluva znamená značné zlepšení a vyjasnění poměru spisovatelů k nakladatelům. Přistoupila však k ní zatím jen část pražských nakl. firem: Barvitius, Hynek, Laichter, Neubert, Otto, Rašín, Storch. Svěcený, Šolc, Šváb, Topič, Unie, Fr. A. Urbánek a Vilímek. Syndikát vyjednává dále o otázkách redaktorských, časopiseckých, překladatelských a j.

V Lípě (1919, 417 dd) vybízí Karel Juda „skřivany", t. j. básníky, umělce, učence, aby se hlásili o kus české půdy, neboť jich právo na ni jest prý nejstarší: „byli jste před stranami, ba byli jste před národem"! „Česká půda přeplacená dvojí krví budiž ideálně vrácena památce českých mučeníků a reálně budiž darována českému geniu, to jest všem mužům a ženám českým, v nichž božská jiskra českého ducha nějak se projevuje a projeví" — tedy asi jako v panu prof. Karlu Judovi.

On by byl „pro vyzkoušení rentové soustavy Henry George na těchto pozemcích", za roční nájemné, tedy tak asi nejhorší způsob rozdělení půdy.

„Renta z této půdy připadne literátům (a ostatním) zestárlým a odpočívajícím, připadne však také literátům mladým, kteří začínají a projevili prvními většími pracemi nesporný talent. Aby zestárlí zasloužilci o národ od začátku pevně a zaručeně věděli, že jejich stáří bude ozlaceno přízní a vděkem národa realisovaným v bezstarosti o vezdejší chléb. Aby mladí vynikající začátečníci nemusili pachtiti se jen po honorářích, utkvívati existenčně v podřízených úřadech, ubíjeti se v čeledních denní práce."

To tedy nemyslí p. prof. Juda literátům dáti do ruky místo péra kopáč nebo motyku, by si půdu také obdělávali? Ale snad přece, neboť „některý možná má lásku k půdě, miluje práci tělesnou a sám si rád zasedlačí jako Burns, Tolstoj a Leger".

„Hrady, zámky, panská sídla, letohrady a villy... buďtež úplně nebo částečně, náležitě opraveny a přizpůsobeny, přenechány na stálá nebo občasná, na př. letní, sídla literátům."

Brzy na to prohlásil Jar. Hilbert ve „Venkově," že skutečně bude pamatováno také na české spisovatele a umělce — prý jaksi v uznání za jejich květnové prohlášení: — bude prý zřízeno několik zámeckých útulků, do nichž by se uchylovali v nemoci a ve stáří.

Proti těmto úmyslům či zatím jen přáním vystoupil ostrým článkem spisovatel Jan Havlasa. Myslí, že by takový jakýsi „chudobinec geniů" ohrozil lidskou i uměleckou hrdost spisovatelů. Národ by tak zbavil nakladatele a novinářské vydavatele povinnosti starati se o ně a platiti řádně jejich práci, aby ve stáří nemusili se doprošovati této almužny. Asyly by znamenaly jen, že by se náklad na ně ušetřil kapitalistům, kteří tyli z jejich krve a nervů. Lépe by bylo splniti

jim jejich dávné přání, mnohdy velmi skromné, aby si při tom směli ponechati svou úplnou svobodu.

Kořen bídy by se nejlépe odstranil úpravou honorářů. Prvním krokem by bylo — dle autora — zrušení všech smluv, jež spisovatelé za pokořujících poměrů uzavřeli s nakladateli, kteří s nimi dosud namnoze zacházejí hůře než s nádeníky. Pak zrušení „nesmyslného zákona," že 30 let po smrti spisovatelově stává se jeho dílo majetkem všech nakladatelů. Mělo by býti stanoveno, aby nakladatelé platili i potom daň, na př. pensijnímu ústavu pro spisovatele.

K tomu dodáváme, že jak věci se vyvíjejí, nezdá se v „národě" růsti úcta k duševné práci a s ní ochota ji také skutkem uznávati. I dosud bývala sice zhusta až příliš platonickou, ale omlouvalo se to známým: Chudá máti láskou platí. Bude li bohatší máti uznalejší, kdož ví! Měřítko „práce" aspoň se tím směrem nepocouvá. A s tím bohatstvím dopadá to zatím také bledě.

*

Kolem Vídně zaučují prý se židé obdělávati pozemky, aby to uměli, až se vrátí do Palestiny. (Mezi tím pomáhali dělati volby, které sice nedopadly v jejich prospěch přímo, ale nepřímo ano; socialisté jim zajisté neuškodí.)

O budoucnosti Palestiny jako státu židovského již rozhodly aspoň noviny. Rozhodnutí dohody ještě známo není, ale že se o židovský stát vážně jednalo, lze souditi z úsilí francouzských a belgických biskupův, aby takové řešení zamezili. Připadne-li Syrie Francii a nebude-li tato šířiti tam za příkazem Gambettovým protiklerikalismus jako vývozní předmět, nastala by posvátným místům šťastnější doba, hospodářsky i osvětně.

I Španělsko chtělo si odlehčiti od židů, kteří, jak všude viděti, jsou živlem podvratným. Anglický vyslanec Hardinge však záměr ten zmařil.

U nás jim kyne jistě skvělá budoucnost, neboť chystá se mnoho peněžních a vůbec obchodních transakcí, které bez židů se neobejdou.

V národnostní otázce jsou mezi těmi, kteří nechtějí zůstati Němci, značné rozpory: jedni chtějí se přihlásiti k národnosti české, druzí stojí na své národnosti židovské, a tento směr cizinou podporovaný nabývá půdy.

V čl. 86. mírové smlouvy s Čechy prý stojí, že mají u nás obhájeny býti „zájmy obyvatelů lišících se od většiny plemenem, řečí nebo náboženstvím". Že se to českých katolíků netýká, rozumí se samo sebou, již proto ne, že jsou většinou, avšak naproti nynějším pohlavárům ne dosti „loyální".

Politický.

Terrorisování ve jménu jednoty a svornosti čs státu trvá dále, a nejvíc tam, kde by se měla ukazovati jaksi tresť její, v NS. Při rozpravách o věcech náboženských naši poslanci bývají zrovna uřváváni. A nejsmutnější už je, když na ně při tom pokřikují i kněží, zatoulaní do jiných stran. Tak docela lacino vyznamenal se před touto sněmovnou nedávno farář Hnídek, volaje po řeči Kadlčákově: Amen! — Ecce sacerdos!

Podobně ze Slovenska docházejí zprávy, dle nichž postupuje se proti katolické straně opravdu beťársky. Orgán její, Slovák, nemívá jen okénka, jako bývala za války, nýbrž celé sloupce bývají nepotištěny. Proti němu získáni „loyalnější" kněží katoličtí, jak už bývá, aby jinými novinami, „katolickými", obrannou činnost Hlinkovu a Jehličkovu mařili. Politické schůze jsou zakazovány, ale zamezovány bývají jen schůze oné strany, o jiné se nikdo nestará. Poštou není možno našincům rychlých zpráv podávati, pokrokářské beťárství řádí všude.

*

V pražských listech (Jednota a Právo národa) zabývali se nedávno arcibiskupem Huynem. P. kanovník Dr. Kašpar jej hájí proti výtce, jakoby byl poslán do Prahy přivésti kněžstvo k loyalnosti, a píše, že „byl-li kdo od prvopočátku nepřítelem rakouské vlády, byl to právě arc. H." Zpráva tato jistě překvapí kdekoho kromě hradčanské konsistoře, kde prý na mnohé vídenské fermany H. napsal: reponatur. Nemáme proč tomu nevěřiti, neboť svéhlavý byl H. až chorobně, a když byl v Praze dosáhl, po čem toužil (kromě kardinálství), nepochybujeme ani dost málo, že se někdy Vídni vzepřel, zvláště byl-li s někým z tamního panstva na štíru. Vždyť je známo, že politika dělá se hlavně dle ohledův osobních neb rodových, zvláště u šlechty. Ale jinak se ona obrana zakládá na nedorozumění. Co do práv češtiny byl H. v Brně až příliš legálně korrektní, totiž k německému vládnoucímu živlu povolný, a v ostatních věcech řádil v Brně se známým Bleylebenem a j. p. jako nějaký vládní zřízenec.

Ještě důrazněji nutno se ozvati proti výroku téhož obhájce pronesenému při jiné příležitosti, stran visitace v Plzni. Opraviv nepěkné lži plzenského dopisovatele mluví p. kanovník K. u hr. Huyna o všeobecně prý známém hlubokém vzdělání theologickém a filosofickém. Nevěřil jsem svým očím čta tuto větu, a všem jiným, aspoň zde na Moravě, vedlo se jistě také tak. Právě naopak uváděl hr. H. každého, kdo s ním měl co činiti, v úžas svou, řekněme eufemisticky, neinformovaností. Vážím si nadmíru činnosti jeho bývalých učitelů, ale tenhle trojnásobný doktor se jim naprosto

nevydařil, a jest mi přímo nepochopitelno, že na Hradčanech mohl někoho oslniti svým vzděláním.

*

Volby v Rakousku překvapily úbytkem hlasů vůbec (40% volilo ve Vídni méně než v únoru) a zvláště socialistických (46·4% proti úbytku křesť. soc. 12·7% a českých 11%; v Dol. Rak. soc. 21·1%, kř. soc. 9·7% a deutschnation. 45%). Socialní demokraté ovládli Vídeň a D. Rakousy ještě více nežli říšské národní shromáždění, ale převzali také úkol práce a odpovědnosti, pod nímž jim asi tuze volno není; opposice by tentokrát byla pohodlnější.

V jiných zemích křesť. sociálové dobyli značných úspěchů a vyřídí-li se otázka Tyrol a Vorarlberska pro Rakousko příznivě, zůstanou v něm přece jen stranou i v úředním zastoupení velmi silnou.

O podmínkách míru pro Německo napsáno kdesi: Německo prohrálo válku, Wilson prohrál mír — prapor sebeurčení vypadl mu z rukou.

Socialisté dohody vidí sice, že to není mír, jenž by vedl ku sbratření, protestují také trochu, aby se neřeklo, ale jinak nic nečiní, čím by tuto katastrofu, hrozící nejvíc právě německému dělnictvu, odvrátili. Možná také, že si (správně) myslí, že to voda na jejich mlýny, jako každá násilnost.

Vzdálený a nestranný pozorovatel nemůže ovšem nepoznamenati, že do nynějšího ponížení zavedli se Němci sami, jednak rozbivše si válečnou frontu, jež nebyla proražena ani poražena a mohla tedy vyjednávati o podmínky slušnější, jednak dorazivše židovskoanarchickými bouřemi ještě zbytky nitrozemní síly. A Francie? Ta využitkuje, snad ne právě nejprozíravěji, výhody dne. Obchodníci pak angličtí a američtí přijdou na své peníze v každém případě, dříve nebo později. A o to hlavně šlo.

Italie setrvává při svých nárocích proti Jugoslavii, hledajíc vedle toho přímé sousedství s Německem, neboť převaha Francie připadá jí hrozivou.

Mír tedy je „na postupu“, ale velice pomalém, a i když budou podmínky jeho podepsány, nebude to mír mír leda papírový.

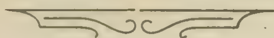
*

Min. Rašín v NS odůvodňoval monopol výbušných látek tím, že zeměpisná poloha čs státu bude po dlouhou dobu vyžadovati pohotovost silné armády.

A takového „militaristu“ trpí organisace „očisty“, sestavená z internovaných, vězněných, sokolů a volnomyšlenkářů!

———

HLÍDKA.

Několik slov o moderním budhismu a theosofii.

Napsal T. Hudec.

Otakar Březina byl s leckteré strany pokládán za básníka křesťanského neb aspoň za takového, který jeví silný sklon k náboženským ideám křesťanským a který je na nejlepší cestě státi se moderním křesťanským poetou. Proto katolická moderna zaujala k Březinovi hned od počátku stanovisko velice přejné.

V 17. čísle Lípy z tohoto roku V. Lesný dokazuje, jak poesie Březinova je celá prostoupena myšlenkami filosofie indické, které tvoří ideový podklad jeho jistě krásných a často okouzlujících veršů. Březina sám také se otevřeně přiznává k tomuto vlivu, jímž indická filosofie a indické náboženské ideje na něho působily.

V. Lesný má v této věci pravdu. Mnohým byla a je poesie Březinova záhadnou. V básních jeho jako v kaleidoskopu mihají se obrazy a metafory, jež lahodí sluchu a čtenáře takořka hypnotisují; dlouhé vlnící se verše, přeplněné tajemně zvučícími slovy ukolébávají jej do mystického polosnu a proud period unáší jej do neznámých dálek plných kouzla a půvabu. Ale když se čtenář Březinových básní vzpamatuje a střízlivě se otáže sebe sama, co slova básníkova značí, co mu chce říci a kam jej vede: tu obyčejně neví, co na tyto otázky odpovědět.

Všechny ony stále a v tisícerých variacích se opakující výroky Březinovy o duších, jež putují staletími, o reflexech jiného žití, o znovuzrozeních a zrání pro věčnost, o tajemné vině narození, o věčné spravedlivosti, o koloběhu světů atd: vše to jsou myšlenky filosofie

indické, které se v Březinových básních odrážejí a které jedině nám umožňují vniknouti do smyslu záhadných slov básníkových. Z Indie má Březina své nábožensko-filosofické názory, jež tvoří skoro výhradně obsah jeho poesie, z Indie pochází i onen pessimistický mysticismus, který jako mlha pokrývá a prostupuje jeho verše.

Poesie Březinova je skutečně filosoficko-náboženská. Výslovně křesťanského však není v poesii jeho nic, ba ony myšlenky filosofie indické, s nimiž se u něho na každém kroku setkáváme, stály by, domyšleny jsouce do konce, s učením křesťanským v přímém odporu. Náboženskou lze sice poesii Březinovu nazvat, nikoli však určitě křesťanskou. Že byl pokládán od mnohých za básníka křesťanského, to bylo nedorozumění a nepochopení jeho myšlenek. Byla to neurčitá a rozplývavá Březinova terminologie užívající tak často výrazů a obrazů křesťanských, byl to dále též Březinův mysticismus, který vzbudil u leckoho domnění, že má před sebou básníka křesťanského!

*

Náboženské a filosofické názory indické jsou v posledních desítiletích horlivě a ne bez jakéhosi úspěchu šířeny v Evropě. Jejich stoupenci a obhájci rádi o nich užívají hesla Ex oriente lux. Z Indie má přijíti dokonalejší, správnější a vyšší náboženství, které odpovídá potřebám moderního člověka a vyhovuje jeho tužbám. Křesťanské dogma i křesťanská morálka jsou prý nedokonalé, zastaralé, pro dnešního člověka nevhodné. Moderní člověk je nad křesťanství povýšen a spěje k vyššímu stupni náboženského vývoje. A na tento stupeň má jej přivésti prastará moudrost Východu, která nejvyšší dokonalosti dosáhla ve vlasti náboženské spekulace, v Indii . . .

Tyto indické vlivy šíří se v Evropě ve dvojí formě. Jedni hlásají přímo čirý budhismus, ovšem poněkud evropskému vkusu přizpůsobený, a vidí v něm náboženství budoucnosti. Již Schopenhauer byl nadšen budhismem, po něm Hartmann a jiní.

Druhý proud je tak zvaná theosofie. Theosofie sice předstírá, že je náboženstvím zcela novým, ve skutečnosti však není ničím jiným nežli směsí názorů hinduistických a budhistických, které zakladatelka theosofie Blavatská sloučila ve svém fantastickém učení.

A protože nebylo a není pošetilosti — vždyť ležíme v srdci Evropy — která by v naší literatuře nenalezla stoupenců a obhájců, proto máme i u nás moderní budhisty, máme v Praze i theosofickou společnost, jež vydává svoji Theosofickou revui!

Není účelem těchto řádků podrobně rozebírat a vyvracet ony budhistické a theosofické směry. [1]) Chceme pouze upozornit na nebezpečí, které s této strany hrozí naší literatuře a naší inteligenci. Že to není jen nebezpečí domnělé, toho důkazem jest, že právě tak nadaný a jemnocitný básník, jakým je Březina, dostal se do vleku oněch indických směrů a že svou musu postavil do jejich služeb. Nezdravými a proto nebezpečnými jsou ony směry nejen s hlediska křesťanského, nýbrž i se stanoviska přirozeného zdravého rozumu. Zdravý člověk a zdravý národ musí ony směry rozhodně odmítnout. Kde směry ty nabudou půdy, tam jsou jen důkazem úpadku náboženského a také úpadku rozumového myšlení!

*

Staré přísloví Nic nového pod sluncem platí i zde.

V prvních křesťanských stoletích zavládl v kulturním řecko-římském světě hluboký úpadek náboženský i filosofický. Víra ve staré bohy u vzdělanců zmizela, u lidu pak byla otřesena nebo přešla v hrubou pověru. Filosofie pak, která v Platonovi a Aristotelovi dosáhla vrcholu, zvrhla se namnoze v sofistiku, jež člověka nevedla k pravdě, nýbrž jej od ní odvracela. Ale jako magnetická jehla opět a opět se obrací k severu, tak i duch lidský, byť i sebe více bloudil, vždy vrací se zpět k Bohu a k Pravdě. A tak i tehdy touha po Bohu a Pravdě byla neobyčejně hluboce pociťována. Protože pak ani náboženství ani filosofie oné pravdy neposkytovaly, proto tehdejší člověk hledal ji jinde a s touhou rozhlížel se na vše strany hledaje, kdo by mu zodpověděl základní otázky o lidském bytí a o žití člověka.

Hnijící voda bývá pařeništěm nezdravých miasmů, které se v ní úžasně šíří. Tak i tehdejší náboženský a myšlenkový úpadek byl úrodnou půdou pro nezdravé náboženské a filosofické systémy. Ve světě řecko-římském počala se tehdy z Východu šířiti nová náboženství a nové nauky, které užívaly a zneužívaly ve svůj prospěch onoho obecného myšlenkového úpadku i oné živé touhy po Pravdě. Egyptské Isidě stavěly se chrámy, maloasijská Magna dea měla v Římě svatyni s kněžskými eunuchy zvanými Gally, kněží Cybelini putovali se svou bohyní od města k městu, babylonští magové hádali z hvězd budoucnost a vyvolávali duchy mrtvých, zaříkali nemoci, prodávali kouzelné papyrusy, ba nescházel tu ani moderní spiritismus, jak patrno z Tertulliana, který mluví o točících se stolečcích „tabulae rotantes“! Všechny ony kulty, magické nauky a okkultistická praktiky zjedná-

[1]) Srv. Boh. Kyselý, O novější theosofii. Hlídka 1915.

valy si stoupence předstírajíce, že v jejich nauce najdou Pravdu, po níž touží, že tu najdou rozluštění všech záhad bytí i života.

Jak tato nákaza byla rozšířena a zakořeněna, vidíme ze Skutkův apoštolských (19, 18—19). V Efesu musil sv. Pavel rázně zakročit, aby všichni, kdož se obírali okkultistickými a magickými naukami, všechny takové knihy a papyrusy spáliti. — Také líčení Josefa Flavia v jeho Starožitnostech (18, 3) nám pěkně illustruje počínání oněch východních kněží, zde právě kněží Isidiných: Tiberius, když věc vyšla na jevo, dal kněze ukřižovat a sochu Isidinu hodit do Tibery. Závoj s tajemství různých starověkých mysterií a věštíren odhaluje nám Lukian, když pod názvem Pseudomantis popisuje životní osudy Alexandra z Abonoteichu.

Rovněž z Východu přišly různé nauky gnostické, které vystupovaly s maskou náboženské vědy a svým stoupencům slibovaly gnosi, t. j. poznání všech záhad a vniknutí do nejvyšší pravdy. Ale i tyto systémy gnostické byly v podstatě své stejně prázdné a liché jako všechny ony orientální kulty. Když čteme spis sv. Irenea Proti heresím, tu se nám zrovna točí hlava při výpočtu gnostických fantasií a úžas nás jímá, že se našli lidé zdravého rozumu, kteří tomu všemu věřili! A přece byl gnosticismus tak rozšířen a měl takový vliv, že i takový duch, jakým byl sv. Augustin, na dlouhou dobu stal se žákem manicheismu, pozdější to odrůdy gnosticismu.

Tajemné má pro člověka vždy cosi lákavého. Toho používal gnosticismus. Ukrýval své nauky a sliboval, že je odhalí zasvěceným. I z křesťanství přejal různé živly a vpravil je do svých systémů tvrdě pak, že gnosticismus pojal hlubší smysl nauk Kristových, který zůstává ostatním křesťanům nepochopen.

Ale všechny ony zdánlivě hluboké gnostické nauky byly jen prázdný mam a klam, jak i konečně sv. Augustin po rozmluvě s proslaveným manichejským učitelem Faustem jasně poznal. Nebylo to světlo, ale duševní temnota, která se tehdy z Východu na řecko-římskou kulturu valila, otravujíc chorobnou fantasií a falešným mysticismem zdravý smysl Řeků a Římanů.

Uzdravení a vysvobození přinesla starověkému světu skutečná pravda, pravda Kristova. Proto také všechny ony východní kulty a gnostické systémy, které se jinak mezi sebou bratrsky snášely, s takovou zuřivostí se obrátily proti křesťanství — neboť lež má v nenávisti pravdu.

*

Podoba mezi tehdejšími a dnešními poměry se tu mimovolně vnucuje. Moderní člověk z velké části odvrhl víru v křesťanskou pravdu a stojí vůči nauce evangelia na stanovisku ne-li přímo nepřátelském, tedy aspoň lhostejném. Intelligence naše propadla namnoze náboženskému indifferentismu a nihilismu. Hlavní příčinou onoho odvratu dnešního člověka není snad nauka a obsah Evangelia, nýbrž je to jiná okolnost: křesťanské učení o nesmrtelnosti duše, o osobní zodpovědnosti a osobním Bohu je nepohodlným tomu, kdo chce píti plnými doušky z poháru života a nechce připustit, aby jeho svoboda byla omezována mravními zákony, jež stanoví Evangelium!

Může snad dnešní modní filosofie poskytnout náhrady za křesťanství? Sotva. Dnešní filosofie ústí jednak do bezútěšného agnosticismu, který hlásá nemožnost odpovědi na otázky, které nejvíce nitrem člověka zmítají, jednak se ztrácí v monistickém pantheismu, který sice člověku — části božské podstaty a nejvyššímu výkvětu božství — lichotí, avšak není s to dáti mravnímu životu člověka pevný podklad.

Situace je tedy podobná jako tehdy v řecko-římském světě. Touha po Bohu a po pravdě nechá se na čas potlačiti, nelze jí však úplně zničiti. A tak i na dně v srdci moderního nevěřícího člověka dřímá ona touha, jakýsi náboženský pud, který dříve či později se zase probudí a přihlásí se ke slovu.

Jako pro staré Řeky a Římany, tak i pro nás je Východ, a hlavně Indie, zemí obestřenou pohádkovitým a tajemným kouzlem, tím tajemnějším, čím méně je nám známo. A právě odtud z Indie přichází a nabízí se s velkou reklamou ona náhrada za křesťanství, ono jediné moderního člověka prý důstojné náboženství: budhismus a theosofie!

Přihlédněme však blíže, jaká ta náhrada vskutku jest.

*

Chceme-li stručnými rysy načrtnouti základní nauky budhismu [1]), tu třeba především důrazně vytknout, že Budha úmyslně a vědomě nechává stranou pátrání a odpovědi na otázky o původu a cíli světa, o vzniku dobra i zla atd. O těchto transcendentních předmětech nemůže člověk ničeho poznat a hloubání o nich je pouze překážkou na cestě k životnímu úkolu člověka. Budha výslovně popírá existenci

[1]) Kdo by se chtěl blíže seznámit s učením buddhismu, viz na př. A. Lang, Buddhismus. Mor. Ostrava 1904. H. Oldenburg, Buddha. 3. vyd. Berlín 1897. H. Hackmann, Der Ursprung des Buddhismus. Tübingen 1906. Subhadra Bhikschu, Buddhistischer Katechismus. 5. vyd. Braunschweig 1896.

osobního Boha, který svět z ničeho stvořil. Právem proto lze se tázati, zasluhuje-li budhismus vůbec jména náboženství, či je-li spíše jen praktickou mravní filosofií.

Stežejní nauka, z níž Budha vychází, je věta: Život je utrpením. Vše co se nám na světě zdá milým, krásným a drahým, vše to je pouze šalba a klam. Stáří, nemoc a smrt vše ničí a tím dokazují prázdnotu a bezpodstatnost všeho, co člověka k životu poutá a co jej na světě těší. Samsaro t. j. svět, v němž žijeme, je svět bludu, klamání, bolesti a smrti. Jedinou pravdou a jedinou skutečností je utrpení.

Životní utrpení však nabývá tím děsivějších tvarů, protože nekončí smrtí! Smrt je pouze branou, přechodem k nové existenci, snad horší a bolestnější nežli je má existence přítomná. Z hinduismu převzal totiž Budha nauku o převtělování, ovšem s jistými změnami. Dle pantheistické filosofie indické duše (atman) je částkou božské bytosti a musí procházet různými existencemi tak dlouho, dokud neodpyká svých hříchů a nespojí se s vše prostupující a obsahující prabytostí — brahmou. Askese je prostředkem k tomuto spojení.

Budha však existenci samostatné, od těla odlišné duše popírá! Duše mu není samostatnou bytostí, nýbrž jen souhrnem a jednotou různých zjevů tělesného života. Ba víra v existenci duše je dle Budhy jednou z hlavních překážek ve snaze po překonání utrpení, snaze to, která má být hlavním a jediným cílem člověka na světě.

Když však duše není samostatnou substancí, jak je potom ono převtělování možným? To vysvětluje Budha spekulací, která není ani jasnou ani uspokojující. Člověk se dle něho skládá z pěti prvků, jež jsou; tělesnost, cit, vnímání, rozeznávání a vědomí. Tyto prvky se při smrti rozpadnou, ale v nové existenci zase seskupí. Je tomu tak, jako když poutník v noci pochodeň shasí a pak, když potřebuje světla, zase ji zanítí. Nepřechází tedy do nových existencí naše duše, nýbrž jen lidská individualita, tvořící nejvniternější jádro a podstatu člověka.

Je jasno, že jen opravdovým logickým násilím mohl Budha sloučit nauku o převtělování s popíráním osobní duše. Nauka o převtělování byla tehdy v Indii všeobecně rozšířena a tedy i pro Budhu něčím samozřejmým. Mimo to musil ji Budha podržet i z toho důvodu, protože tvoří hlavní základ a hlavní motiv veškeré jeho mravouky. Bez převtělování by se celá mravouka Budhova musila shroutit jako dům z karet. Dva jsou principy či zákony, které ovládají celý

světový proces a které také řídí život člověka a to jak přítomný život tak i jeho převtělování do nových existencí.

První princip je ž í z e ň — t a n h a. Schopenhauer ji nazývá v ů l í k ž i v o t u. Budha tím rozumí životní pud, jímž každá živoucí bytost hledí se udržet ve své existenci, snaží se tuto existenci uplatnit, prodloužit a jí využít. Tato žízeň je příčinou a důvodem všeho dění ve světě, ona ovládá celou přírodu, ovládá i člověka. Touha po životě, bázeň před smrtí, pud pohlavní, žádostivost a přání užívat světa a jeho radostí: vše to jen projevem a výsledkem tanhy — žízně.

Druhý světový princip či zákon je k a r m a. Ve fysickém světě žádná síla, žádná energie se nemůže ztratiti, každá síla se ve světovém procesu tím či oním způsobem uplatní, každé porušení v rovnováze sil se dle mechanických neb chemických zákonů musí zase vyrovnati. Tento zákon přenáší Budha i na svět mravní. Každý dobrý neb zlý čin, dobrá neb zlá myšlenka musí dojít odměny neb trestu. A když tato vyrovnávající spravedlivost se neuplatní v tomto životě, tedy se musí ukázat a projevit v existenci budoucí. Není to spravedlivost Boha, který odměňuje dobré a trestá zlé, nýbrž je to přírodní zákon, který v mravním světě působí právě tak nutně, slepě a mechanicky, jako slepě a nutně působí zákon o zachování energie a vyrovnání sil. Tento zákon sluje karma. Kdežto tanha nás pudí do nových životních existencí, karma je formálním principem, dle něhož se nové existence člověka utvařují. Utrpení, neštěstí a bolest, jíž člověk v životě zakouší, je pouze mechanickým následkem zlých skutků v dřívějších životech; štěstí, radost, blahobyt jsou zase odplatou za to, co jsme dobrého učinili.

(P. d.)

Rozluka manželská a civilní sňatek.

Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Civilní manželství zasahuje kromě toho též do nezadatelných práv jednotlivcových a rodiny. Třebas i v manželství je smlouva, přece nesmí jiným smlouvám, jež spadají do pravomoci státu, na roveň býti kladeno. I když nehledíme k tomu, že celá povaha a vlastnosti této smlouvy nekonečně různy jsou od povahy a vlastnosti každé jiné smlouvy, i když nehledíme dále k tomu, že Kristus tuto smlouvu povýšením na svátost církvi odevzdal: je smlouva tato v takových vztazích k jednotlivci a rodině, které se vymykají státní moci, a do nichž bez porušení práva nemůže býti zasahováno. Není záležitosti, která se tolik osobnosti každého jednotlivého člověka dotýká, jako manželství. Nerozumem je smlouva, ve které člověk vlastnictví nad sebou samým na druhého přenáší, stavěti na roveň obyčejným smlouvám, jež se vztahují na ryze zevnější statky. Je násilím jednotlivci činěným, vměšuje-li se světská moc do záležitosti srdce a svědomí a si osobuje právo o platnosti a neplatnosti její rozhodovati. Jednotlivec povahou a časem existoval před státem, trvá, i když stát zanikne; má také proto svoje od státu nezávislá práva, a takovým právem je sjednání manželství, o němž tudíž stát nemá rozhodovati.

Ani otcovské autoritě nepřísluší libovolně o manželství dítek rozhodovati. Rodiče jsou ovšem přirozenými rádci a vůdci dítek při tomto důležitém kroku, ne však absolutními pány s právem jim předpisovat zákony a tento úkon platným nebo neplatným učiniti. Jejich rozumné rozkazy nemohou býti od dítek bez hříchu překročeny, nečiní však žádné právní překážky manželské, a je-li vyšší proti nim důvod, připouštějí výjimky, které od neposlušnosti a hříchu omlouvají. Manželství je v nejvlastnějším slova smyslu o s o b n í z á l e ž i t o s t í a nevztahuje se na dům, od jehož kmene člověk se odlučuje, nýbrž na novou tvořící se rodinu. Proto vystupuje z odvislosti od dřívější domácí autority. Nemá-li však otcovská autorita, nejsvětější a nejctihodnější, jaká v přirozeném řádu věcí existuje, takové moci, bylo by to nespravedlivostí a nesnesitelným zasahováním, kdyby si stát, který ještě vzdáleněji s existencí jednotlivce souvisí, moc takovou osoboval.

Stejným způsobem je civilní manželství zasahováním do p r á v r o d i n y. Manželství je zcela zvláštně záležitostí rodinnou. V rodině

má svůj počátek, nabývá dovršení a účinkuje. Rodina je však svou povahou a dobou dříve než stát, který jí a práv jejích neruší, rovněž tak málo jako strom ničí kořen, z něhož životní síly svojí přibírá. Stát má největší zájem na tom, aby rodiny v jejich právech zachoval a chránil; nanejvýše smí rodině jisté meze stanoviti, zasahuje-li do občanské společnosti. Její vnitřní konstituce, její základní součástky, její tvoření a rozvoj, celý organismus a činnost domácího kruhu jsou samy o sobě nezávisly od moci státní. Bylo to velikým neštěstím, že filosofie 18. století tyto jednoduché pravdy zneuznávala, člověka v jeho prvotním stavu nikoli ve společnosti rodiny, nýbrž v osamocenosti nalezнouti chtěla a každou společnost, rodinu a stát, ze smlouvy sociální, která na libovůli lidstva spočívá, odvozovala. To byl plodný zdroj všech theorií revolučních, politického a sociálního převratu, které jako zničily křesťanské státy, tak podvrátily i křesťanské manželství a místo něho civilní manželství zavedly.

Kdežto tedy svátost manželství je institucí boží, kterou Bůh přirozenosti lidské přizpůsobil a do níž nadpřirozené síly zapustil, aby bohaté požehnání šířila: plodí civilní manželství, chce-li svátost manželství zatlačit a nahradit, jen karrikaturu, která nezasluhuje jména manželství před Bohem a svědomím, profanuje instituci, která až dotud v očích celého lidstva v nimbu náboženství stála, a zasahuje do práv jednotlivců a rodin, kterých Bůh a příroda jim poskytli.

III.

Jsou krátkozrací politikové, kteří na zvýšení moci státní nemohou nalézti lepších prostředků než boj proti katolické církvi. Žijí v přesvědčení, že stát je tím pevnější, čím více kamenů z oltáře vylámou, aby stát podepřeli; státní moc stane se dle jejich názoru tím silnější, čím více se jim podaří vliv kněžstva oslabiti; a poddaní jsou tím lepšími státními občany, čím špatnějšími se stanou křesťany. Tak staví se církev pod poručnictví státu, vydávají se zákony, které odporují naukám a přikázáním evangelia, a celá policejní moc se vynakládá, aby byly provedeny. Jaké ovoce mohou takovéto zákony nésti? Jestliže zákon boží a zákon státní si odporují, může se vášeň zákona státního zmocniti, aby se posmívala zákonu božímu a výstředností svých tím, že je halí do pláště zákonitosti, beztrestně se dopouštěla. Jest až příliš mnoho vášní v srdci lidském a počet zločinů roste až přespříliš, tak že by se zajisté stát vyhýbati měl, jim ještě takovéto prostředky ský-

tati. Takovýmto zákonem, kterého vášeň zneužíti může proti Bohu a jeho přikázáním, je civilní manželství. Tu vstupují zákonitost a mravnost v příkrý odpor, z něhož hrozná spousta a zkáza vzniknouti může. V jakékoli formě civilní manželství je zavedeno, tento odpor zůstane vždycky.

Že za skutečných konfessijních poměrů a při vládnoucí náboženské lhostejnosti civilní manželství z nouze státi se může mnohdy nutným a tudíž omluvitelným, jest nesporno. Je jisto, že stát pro své nekřtěné občany, ježto má na uspořádání manželských jejich poměrů veliký zájem, může vybudovati civilní manželské právo s plným účinkem i pro obor svědomí, před Bohem a lidmi, má-li při tom přirozenou podstatu manželství náležitě na zřeteli. Pro nekřtěné, židy a pohany, je tedy civilní manželství z nouze nade vši pochybnost oprávněno. Naproti tomu však se stanoviska katolického nemůže býti stát považován za oprávněna, v příčině manželství katolíků, ať už jsou smíšená nebo nesmíšená, vytvořiti civilní sjednání sňatku a civilní právo manželské. Není pro to také žádné potřeby. Stát zná církevní právo manželské a jeho ideální mravní výši, na níž stojí; stát ví dobře, že provedení těchto přísných zákonů jeho zájem plně chrání. V příčině nekatolíků, kteří nemají tak vyvinutého a přesně stanoveného práva manželského jako katolíci, třeba státu přiznati právo, aby při jejich manželstvích aspoň svoje zájmy zachoval, a tyto jsou pro jeho právní řád velmi značné. Stát může tu dvojí cestu nastoupiti. Buď jsou tito nekatolíci společensky organisováni a vytvořili si svoje manželské právo, jež státním zájmům na manželství vyhovuje, pak je může stát beze všeho dalšího pro svůj obor uznati. Nebo nejsou tito nekatolíci vůbec nebo jen z části společensky organisováni, pak může stát pro nekatolická manželství vytvořiti manželské právo, jež chrání jeho zájmů. Chce-li při tom zásadně správně postupovati, musel by při uspořádání toho manželského práva nerozlučitelnost svazku manželského předpokládati, poněvadž nerozlučitelnost tuto již hledisko ryze přirozené, ještě více však zjevení požaduje. Proti tomuto civilnímu manželství z nouze, jež obyčejně relativním se nazývá, se stanoviska zásadního nelze tudíž činiti námitek a může za trvajících poměrů označeno býti za nutné.

Jinak se věc má s tak zvaným absolutním civilním manželstvím z nouze, jímž stát všem těm, kdož dle zásad své náboženské společnosti v manželství vstoupiti nemohou, poskytuje možnost manželství civilního. Kdo s církví se rozešli, mají v takovémto manželství

prostředek, aby ve svém odporu setrvali a dosáhli cíle, který by jinak bez církve pro ně byl nedosažitelným. V zájmu státu zajisté však není podporovati u jednotlivých ze svých občanů odpor proti náboženské autoritě a frivolní přestupování jejích nařízení. Poškozování a oslabování náboženské autority je spolu podkopáváním veškeré autority, tedy i státní. Kromě toho staví se tím spojení, které křesťanským okem pozorováno může býti jen konkubinátem, aspoň zákonem na roveň svátostnému manželství. Stát nemá dále povinnosti nebo příčiny všem svým občanům opatřiti možnost sjednání aspoň civilního manželství. Muselať by se na konec státu i povinnost uložiti, aby všem pannám, které se nemohly provdati, opatřil ženicha. Velmi mnozí nemohou z různých důvodů vstoupiti v manželství, a stát se o ně nestará. Proč má se zvláště oněch ujímati, kteří z důvodů náboženské příslušnosti manželství uzavříti nemohou? Absolutní civilní manželství z nouze je tudíž zavržitelno.

Ještě více je tomu tak při fakultativním čili nezávazném civilním manželství, při němž stát ponechává každému občanu na vůli, manželství sjednati buď před církví nebo státem. Tato zdánlivá neutralita státu je svou podstatou nepřátelstvím proti křesťanství a církvi, neboť umožňuje při jedné z nejdůležitějších záležitostí života církevní autoritou pohrdati, schvaluje, co křesťanství odsuzuje, platí o ní slovo Spasitelovo: „Kdo není se mnou, je proti mně". Zavržitelno je fakultativní manželství civilní však také proto, že se jím na roveň staví civilní a církevní manželství, že vyplývají z něho různé obtíže pro provedení církevního práva manželského, a že vůbec zásadně aspoň nepřímo činí stát nárok na jurisdikci nad křesťanskými manželstvími. Kromě toho třeba míti na zřeteli, že fakultativní manželství civilní jsouc výplodem indifferentismu, zjednává lidem indifferentním možnost zbaviti se každé náboženské povinnosti při uzavření manželství, ani přece právě tu by opět mohli nabýti náboženské opory.

Pro toto subjektivní nebezpečenství mnozí považují fakultativní manželství civilní za větší zlo než závazný občanský sňatek. Než sotva může býti pochybno, že tato forma civilního manželství zasluhuje přednost před obligatorním, že je menším zlem, jímž se jeví netoliko dle zkušenosti, nýbrž i zásadně. Neboť tolik je jisto, že na př. v Německu je poměrně malý počet snoubenců, zejména mezi katolíky, kteří se dali civilně oddati. „Úřady civilní byly by prázdné, kostely plné", psal jistý konservativní protestant. Jen 5% spokojuje se v době přítomné s civilním sňatkem, všichni ostatní jdou k duchovnímu, aby manželství církevně uzavřeli. Máme-li na zřeteli čistě katolické snou-

bence, je toto percento ještě menší. Tyto úvahy byly pro stoupence civilního manželství právě důvodem, že je v této formě odmítli. Věděli příliš dobře, že lid v ohromné své většině civilním sňatkem pohrdá a jen církevní jako pravý sňatek ctí. Civilní manželé, jestliže také církevně nedali se oddati, propadli zpravidla jako konkubináři veřejnému pohrdání, snoubenci, kteří šli k občanskému úředníku místo k faráři, mohli býti zejména na venkově ujištěni posměchem. Fakultativního civilního manželství bylo se tudíž fakticky málo obávati, mohlo spíše k tomu sloužiti, aby celou instituci ještě více připravilo o důvěru, než tomu již beztak bylo.

Jestliže již tedy z toho ryze praktického důvodu nezávazné civilní manželství zasluhuje přednost před závazným, jsou pro ně i zásadní důvody. Při fakultativním manželství občanském stát uznává církevní sňatek za rovnocenný se sňatkem před občanským úředníkem, při závazném však je církevní sňatek státně prohlášen bezcenným, ano za okolností i trestuhodným. Je tedy obligatorní civilní sňatek zavržení hodnější než fakultativní, poněvadž v něm spočívá nejhlubší pohrdání církevního manželství, objektivní a úplné pohrdání celé církevní nauky o manželství, že manželství je svátost, že proto církvi jedině přísluší stanoviti podmínky platného a neplatného sjednání manželství.

S církevního hlediska jeví se tudíž závazné civilní manželství věcí nejpovážlivější.[1]) Obsahuječ netoliko všecky škody fakultativního občanského sňatku, nýbrž je ještě rozmnožuje. Stát jím netoliko svým občanům umožňuje, aby se spokojili civilním manželstvím, nýbrž prohlašuje přímo civilní manželství za jedině platné, pouze církevní manželství naproti tomu za neplatné, pro stát neexistuje tudíž žádného jiného spojení mezi mužem a ženou, kterému by přiznával ráz manželství, než manželství civilní. Jestliže týž stát konkubináty, divoká manželství a prostituci dovoluje a bez trestu ponechává, naproti tomu církevní manželství, která v očích celého lidstva dosud za svatá a ctihodná považována byla, celým apparátem svého trestního zákonodárství pronásleduje, zda nebude tu lid v blud uveden ve všech svých mravních pojmech a zásadách?

Spočívá tudíž v závazném manželství civilním protiva proti manželství církevnímu a nemohou z něho vzniknouti ponenáhlu než velmi

[1]) Tato část pojednání byla obrácena proti zamýšlenému zavedení závazného manželství. Nebude snad od místa uvésti ji, jakkoli Národní shromáždění zavedlo jen fakultativní civilní sňatek.

smutné a neblahé následky. Je to především úplná odluka církve a státu na poli manželského práva. Jako by taková rozluka v ostatních oborech (na př. školy, chudobinství) byla nepřirozenou, a značila zejména při postupu rozvoje v Evropě úplné odřeknutí se minulosti, tak je tomu také na poli manželského práva. Evropská kultura, a je to kultura celého světa, je ovocem téměř 2000leté součinnosti církve a státu. Odluka církve a státu musí býti principielně zavržena, poněvadž člověka trhá na člověka církve a státu, a jej do ustavičné kolise povinností staví, a je pro poměry v evropských státech i nehistorická. Jak však lze na poli tak hluboko do společnosti zasahujícím jako je manželsko-právní, při poměru, který je zdrojem, z něhož stát a církev své občany mají, kterému se hloubkou a významem žádný mezi lidmi nerovná, takovouto nepřirozenou odluku provésti? To není výluka, pokojný postup vedle sebe, nýbrž krutý řez, který jeden organismus na dva přímo dělí.

Jako skutečné a obávané konflikty mezi státem a církví nemají býti tím rozhodovány, že se jejich rozluka prohlásí, tak se to také nesmí státi na poli manželsko-právním. Konflikty dají se dle zásad práva a vzájemnou dohodou při dobré vůli obou snadno odstraniti. Na poli manželsko-právním je odstranění obtíží také jinými způsoby možno. Cesta zavedení závazného civilního manželství tvoří ustavičné konflikty aspoň vůči katolické církvi. Vzpomeňme jen na civilní rozluku, na možnost nového sňatku pro rozvedené, na následky, jež to má pro svědomí a tím pro církev. Pouze jedno je manželství, ne však státní manželství a církevní manželství. Závazné civilní manželství provádí tuto odluku, a to je první jeho smutný následek.

Závazné civilní manželství snižuje však též manželství samo, tím že je zbavuje náboženského rázu a pouhou občanskou smlouvu, jednoduchou právní záležitost z něho činí. Je to πρωτον ψευδος, na kterém celá umělá budova civilního práva manželského spočívá, že manželství je pojímáno jako pouhá občanská smlouva. Manželství není ani v první řadě ani převážně právním poměrem a nejméně poměrem soukromě právním, třebas se uskutečňuje souhlasem dvou osob. Manželství je spíše poměrem přirozeným, na přirozeném pudu po tělesném a duševním doplnění pohlaví spočívajícím, zakořeněným v lásce, která celou osobnost obou manželů po tělesné a duševní stránce zabírá, a souhrn morálních vztahů uskutečňuje. Právní poměr v manželství, právo každému manželu příslušící na osobu druhého manžela v příčině účelu manželství, stojí a padá s uvedenými mravními vztahy a je od nich

neodlučitelný. Proto souvisí však také manželství i s hlediska ryze přirozeného, rozumem dosažitelného, nejtěsněji s náboženstvím. Bez náboženství není pro člověka mravnosti, především mravně uspořádaného styku pohlavního, jak je manželství podstatný; bez náboženství není také trvalé, ve všech případnostech života se osvědčující lásky. Vše co činí podstatu manželství, souvisí těsně s náboženstvím, je náboženstvím neseno. Proto považovali národové, ať byli na jakémkoli stupni kultury, ve všech dobách manželství především za náboženskou instituci, nikoli za smlouvu, za cosi právního. Právu je to, co podstatu a cenu manželství činí, jednoduše nedosažitelno, a čeho může dosáhnouti, jsou věci, které nikterak nepřináležejí k podstatě manželství samého, bez nichž může trvati, které nanejvýše jeho integrální, nikoli však podstatné součástky tvoří. Co pomůže, uznávají-li přátelé civilního manželství jeho nábožensko-mravní stránku, a zdánlivě a ve slovech aspoň si jí váží, jestliže právo nedává jí výrazu nebo nanejvýš negativního? V tom právě spočívá snížení manželství, že civilní právo manželské smlouvu soukromě právní jmenuje „manželstvím“, a že tato smlouva před státem je pravým, ano jediným manželstvím, které uznává. Privátně právní stránka manželství, která mu není ani podstatnou, povyšuje se tak na věc nejvyšší a jedinou v něm, na manželství samo.

(P. d.)

O životě a smrti starých Egypťanů.

Napsal Dr. phil. a theol. JOSEF SLABÝ, profesor starozákonního biblického studia v Hradci Králové. (Č. d.)

Kněžstvo staroegyptské žilo odloučeně za vysokou zdí chrámovou životem klášterním a bylo pyšno, že zachovalo si ráz čistě egyptský a zůstalo nedotknuto vlivy cizozemskými. Čím více laikové povolovali vlivu obratně se vtírajících Syrů, tím houževnatěji zachovávali kněží staré tradice. Mluvili egyptsky mezi sebou ještě v dobách, kdy z lidu egyptsky nikdo již nerozuměl. Varovali se úzkostlivě všech cizích slov a hledali výrazy ve starém bohatém pokladě egyptské literatury. Učení kněží prohledávali staré archivy chrámové, až nalezli a sebrali prastaré papyry, ve kterých doba předkův uložila vše, co bylo paměti hodného . . .[1])

Staří Egypťané byli národem zbožným. Tato jejich zbožnost zrcadlí se v neobyčejném množství jmen theoforních, v nichž odráží se též celá věrouka staroegyptská. Některá taková jména osobní v českém překladu zní:[2]) Bůh jest mocný, Bůh jest silný, Bohové jsou mocní. Ochrana jejich je mocná.

Že milost boží je věcí krásnou, potvrzují tato jména osobní: Krásná jest milost Hathory, Krásná jest jejich (= bohů) milost.

Bohové jsou v nebi a na obzoru: Neb jest na obzoru, Nebes pán, Sličný (= bůh) jest v nebesích.

Značný počet staroegyptských jmen osobních vyjadřuje poměr bohů k lidem a naopak. Z těchto jmen vysvítá, jak si starý Egypťan představoval vztahy mezi božstvem a lidmi panující: bohové tvoří a obdařují Egypťany dětmi, je ochraňují a pečují, aby zůstaly zdrávy, milují a chválí řádné smrtelníky, navštěvují je, zjevují se jim v moci a kráse své, jsou jejich pány; za to je smrtelníci velebí, jim slouží, milují jejich tvář:

Bohové tvoří člověka: Ptahem stvořený, Chnumem stvořený.

Děti jsou bohů darem: Ptahem darovaný, Mne daroval Ptah.

Dětem život dávají bohové: Ptah dává život.

Člověk je dítětem božím: Syn Onurisův, Dcera Onurisova, Dcera pána heliopolského, Syn boží, Syn páně.

---

[1]) Viz Poertner u. d. 44.

[2]) Viz K. Hoffmann, Die theoforen Namen des älteren Aegyptens, Lipsko 1915.

Blaze tomu, koho stvořili bohové: Velký je, koho Ptah stvořil, Spokojený, kterého (Ptah) daroval.

Lidé jsou bohy vychováváni: Bohem vychovaný, Bohyní vychovaný.

Bůh člověka ochraňuje: Ptahem chráněný, Horem chráněný, Chnum je jeho záštita.

Koho bozi ochraňují, tomu blaze se daří: Blažený, koho Ptah chrání, Blažený, koho Hathora ochraňuje.

Bohové skýtají lidem výživu: Ptahem živený, Chnumem živený.

I zdraví je darem bohů: Ptah skýtá mu zdraví, Bohem uzdravená.

Člověk je miláčkem bohů: Miláček Horův, Miláček (bohyně) Neb.

Láska bohů je vznešená: Vznešená jest láska Ptahova.

Po šťastném porodu říkali rodičové, že Bůh přišel, pomohl, děcko daroval.

Bůh je životem lidí: Chnum je život jeho, Anubis je život můj.

Za to, že bohové člověčenstvo tvoří, zachovávají, ochraňují, milují, jsou chvály a velebení hodni: Ptaha uctívající, Ctitel (boha) Rē, ctitel Horův, Ptah jest chvála jeho, Chvála má jest Neb.

Člověk je služebníkem bohův: Sluha Ptahův, Sluha Hathořin, Služebnice (boha) Rē, Sluha boží.

Člověk je stvořen k podobenství božskému: Onurisovi podobný, Amonovi podobný.

Člověk miluje bohů tvář: Tvář Ptahovu milující.

Člověk bohům obětuje: Obětuje, Obětující.

Hodnost kněžská je vznešená: Vznešený je kněz Hathořin.

Lidé, službě boží se zasvětivší, náleží bohům: Ptahovi náležející, Hathoře náležející.

Rovněž čistí a výborní bohům náleží: Čistý náleží Ptahovi, Anubisovi přináleží výborný atd.

Staří Egypťané milovali velice společnost a hody. Takové hody dal si na př. znázorniti ve svém hrobě Haremheb, vychovatel princezny Amenemopet:[1])

Haremheb a jeho matka sedí ve svátečním úboru u nízkého stolu. Haremheb drží na klíně svoji královskou žačku. Tato mu přidržuje u nosu pravou ručkou květinu k přivonění, druhou drží jeho ruku. Haremheb sedí na bohatě zdobené skládací židli, jeho matka po jeho

[1]) Viz W. Wieszinski, Atlas zur altägyptischen Kulturgeschichte, Lipsko 1914, tab. 39. (Z doby Thutmosa III—Amenofisa III, kolem r. 1420 př. Kr.)

pravici ve velké lenošce, spočívající na tlapách lvích. Z druhé strany přistupují k stolu Harembebovu manželka a dcera. První podává Harembebovi mělký kalich s vínem, druhá nese nádobku s vonnou mastí. Za nimi produkují se tři hudebnice: dvě hrají na loutnu s plektrem na motouze visícím, třetí pak děvče obveseluje stolovníky tancem. Naproti hostiteli sedí pět hostí, povoláním svým velitelé královských pomocných vojsk. K jejich pohoštění je postavena celá baterie vinných džbánů nejrůznějších forem. Nad obrazem je nápis tlumočící slova přisluhující dívky: „Tobě na zdraví! Slav svůj svátek ve svém krásném domě věčnosti, na svém místě nepomíjivosti. Pleť sobě věnce, maž se nejjemnějším olejem! Slav svůj svátek vesele s dobrou myslí!“ Nad hosty je nápis: „Vám na zdraví, velitelé pomocných vojsk jeho veličenstva, slavte veselý den u skutečného, milovaného písaře královského“ (= Harembeba)!

V jedné thebské hrobce dal si její majitel znázorniti následující hodokvas:[1])

Na stolech jsou nahromaděny chleby, ovoce, drůbež. Jako ozdoba jsou ladně mezi ně rozházeny květiny. Pod stoly na hliněných podstavcích stojí pestře pomalované vinné a pivní džbány, květinami bohatě ověnčené. Hosté sedí v půlkruhu kolem stolu. V hořejší řadě sedí dvojice manželské, kdežto společnost v řadě přední sestává pouze ze svobodných dám a pánův. Společnost manželů chová se dosud dosti prkenně, ale ve společnosti mladých je již veselo a rušno: obracejí se k sobě, prohlížejí si oděv a šperky a podávají si navzájem květiny a fíky. Hosté si neberou sami připravených pokrmů, nýbrž jsou obsluhováni. Tak na př. podává děvče jednomu z pánů pohár s vínem, dotýkajíc se vlídně jeho ramene. Jinde podává služebná jedné dámě pohár vína, držíc při tom v levé ruce šátek a malý džbánek k dolití; šátek je třásněmi zdobený ubrousek sloužící k otření úst rukou.

B u j n á r a d o s t ž i v o t n í zrcadlí se nejlépe ve sbírce písní ku poctě bohyně vína,[2]) zpívaných 20. dne měsíce thotu ku poctě bohyně opilosti, radosti a tance:

A) 1. Farao přichází tančit,
přichází tobě zpívat.
Hleď, jeho paní, jak tančí;
nevěsto Hora! hleď, jak křepčí.

---

[1]) Viz t a m ž e, tab. 7. (Z doby 18. dynastie, kolem r. 1400 př. Kr.)

[2]) Srv. H. J u n k e r v Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde, Lipsko 1907, str. 102. V této písni je parallelismus přísně proveden.

2. Farao umytých rukou,
čistých prstů.
Hleď, jeho paní, jak tančí;
nevěsto Hora! hleď, jak křepčí.

3. Když ti obětuje
tento . . . džbán.
Hleď, jeho paní, jak tančí;
nevěsto Hora! hleď, jak křepčí.

4. Upřímný srdcem, rovný chůzí,
žádné skvrny na jeho prsou.
Hleď, jeho paní, jak tančí;
nevěsto Hora! hleď, jak křepčí.

B) 1. O zlatá! tě krásu viz písně.[1])
Písni se Hora rovná.
Syn (boha) Rē píseň zpívá — —
Horův syn, božský pěvec.

2. Chleba ti neubírá,
ti potravy neubírá,
upřímný srdcem, rovný chůzí,
žádné skvrny na jeho prsou.

Následující píseň zdá se, že byla zvláště rozšířena. Obsahově je nejkrásnější. Začíná vzýváním bohyně a končí refrainem. Vlastní text dělí se již metricky ve dvě části: v první se prosí o milost bohyně faraonovi, v druhé líčí se jeho věrnost:

C) 1. Krásná! O . . . ! O veliká!
Veliká kouzelnice! Jeho paní! Slavná! Královno bohův!

2. Tebe farao ctí — dej ať žije!
Královno bohů, tebe ctí, dej ať žije!

3. Hleď naň Hathor, od — —;
Hleď naň Hathor, paní, z obzoru hleď;
Slyš ho, Nefert, z oceanu ho slyš;
Naň pohled, královno bohů s nebe, ze země naň pohleď;
— — — — — — —
Ze všech zemí a míst, kde majestát tvůj se skví.

4. Ty jeho pronikáš nitro,
vidíš, zda ústa jeho mluví.
Upřímný srdcem, rovný chůzí,
žádné skvrny na jeho prsou.
Ctí tebe, královno bohů, — dej ať žije!

---

[1]) Tamže. Tato píseň má volnější vazbu.

K nejoblíbenějším radovánkám starých Egypťanů patřil lov na vodní ptactvo a nabodávání ryb na dlouhé dvojšpičaté kopí.[1]) K oběma skýtaly husté papyrusové džungle na březích Nilu hojné příležitosti. Již záhy znázorňovali malíři egyptští na stěnách kobek hrobních jednotlivé scény ze života loveckého. Jedna taková scéna nalézá se v hrobě Menenově[2]):

Papyrusová houština jest oživena různou zvěří. Hnízdí v ní ibis, divoké husy a kachny; pestrobarevní motylové houpají se na korunkách květův. V každém hnízdě ptačím vidíme dvě vajíčka; k nim plíží se ichneumon, co zatím divoké kočky snaží se uloviti některého z bezstarostně zpívajících ptáčkův.

Kolem houštiny pomalu a tiše pluje z papyrusových trsů zrobená kocábka. Její příď a záď má podobu rozvitého květu a poupěte papyrusového. V kocábce stojí majitel hrobu Menena; naproti němu na rohožce sedí mladé děvče. Menena má na hlavě paruku, na skráních má přivázaný krátký pavous; kolem krku má ovinutý pětiřadový náhrdelník a jeho ramena krášlí skvostné náramky. Kolem jeho boků v lehkých záhybech splývá podlouhlá zástěra, kdežto jeho ramena až do poloviny lýtek zahaluje téměř průzračný plášť. V levé ruce drží dva volavé ptáky, v pravici tak zvaný bumerang, jehož horní konec má podobu hlavy hadí. V příhodné chvíli mrští bumerangem a několik kusů vodního ptactva smrtelně zasaženo padá do rákosí, kde je sbírá syn Menenův, pouze krátkou zástěrou oděný.

Hladina vodní jest oživena různými druhy zvířat: mezi květy leknínovými plovou ptáci, ve vodě pak vesele se prohánějí dobře rozeznatelné ryby a krokodil žene se za nilským okounem. Všechna zvířata pohybují se z leva na pravo t. j. malíř je namaloval v tom směru, jak byl zvyklý psáti značky hieroglyfické.

Pevnou rukou nabodl Menena na kopí dvě krásné tučné ryby. Jako dříve při lovu ptactva stojí i při rybolovu Menena vzpřímen na svém člunu.[3])

[1]) Srv. Ipolito Rosellini, I monumenti dell' Egitto e della Nubia. Parte seconda. Monumenti civili. Tomo I. Pisa 1834, str. 144: Gli antichi Egiziani praticarono la caccia per utile e piacevole passatempo, a sollievo dell' animo e ad esercizio dell corpo. Infatti veggonsi queste caccie rappresentale nelle tombe tra i giuochi più graditi e più consueti della vita, ed espresse con tanta vaghezza e con tanto studio di arte, quanto più seppesi dai loro artefici adoperarne.

[2]) Z 18. dynastie, kolem roku 1400 př. Kr.

[3]) Viz Wreszinski u. d. obraz 2.

Rybolov pomocí sítí je znázorněn v hrobě Amenemhebově takto[1]): Šest mužů táhne dlouhou vlečnou síť; sedmý muž vybírá z ní chycené ryby, vyvrhuje je a ihned je k další potřebě nasoluje. Šest vyvržených ryb leží před ním na zemi.

Hořejší polovice obrazu představuje chytání vodního ptactva do sítí. Bylo provozováno tímto způsobem:

Prostřed papyrusové houštiny nalézá se malý průsek (světlina); v něm byl lovci umístěn tak zvaný podražec, na šesti kolích spočívající. Otevřená síť je plná vodního ptactva; když byla rázem podražena, mohli se jen čtyři vodní ptáci zachrániti. Podtrhnutí sítě stalo se pomocí dlouhé silné šňůry; pět mužů sedí ukryto u jejího konce. Jiný muž je schoulen poblíž sítě; je to onen, který dal v příhodný okamžik svým soudruhům k jejímu podtrhnutí umluvené znamení. Všichni tito mužová stojí v bahně; jediný dozorce nad celou touto výpravou loveckou stojí pěkně na suchu.

Egypt byl od pradávných dob obilnicí starého Orientu. Jisto jest, že již v „Říši staré" rolnictví nalézalo se v plném rozkvětu. Předvádějíť nám četné basreliefy, v mastabách staroegyptských zachované, před oči různé výjevy ze života rolnického. V této době bylo též stoupání veletoku nilského pečlivě zaznamenáváno a uchováváno ve zvláštních listinách úředních. Důležitost irrigací, od kterých výlučně úroda Egypta závisí, byla tedy již v těchto pradávných dobách plně oceněna. Pravděpodobně pocházejí též z tohoto období první kanály, rozvádějící blahonosnou vodu po celém údolí, jakož i hráze a nádržky, k jejímu zadržení sloužící.

Když záplava až na jednotlivé kaluže opadla, bylo celé údolí pokryto vrstvou vláčného náplavu, jenž následkem slunečního žáru brzy začal se rozpukávati. Tyto hrudy byly pak těžkými palicemi a motykami roztloukávány. Do takto povrchně připravené půdy bylo zaséváno obilí. Při setí měli staroegyptští zasévači v malých pytlech z lýčí neb z vláken papyrusových osivo zavěšené kolem krku. Názorně představuje nám staroegyptské obdělávání půdy obraz z hrobu Achti-hetep-hraie[2]):

Achti-hetep-hrai odebral se na pole podívat se, jak jeho oráči pracují. Když tam přišel, pozdravil jej uctivě dohlížející úředník, držící pod levým ramenem psací náčiní a za pravým uchem mající

[1]) Srv. Rosellini u. d. 221.

[2]) Viz Wreszinski, dílo uvedené, obraz 97; pochází z doby 5. dynastie (= kolem r. 2750 př. Kr.)

dvě štětečky. Pozdrav pozůstával v pokorném držení těla a ve vodorovném vztažení pravé ruky s otevřenou dlaní a v dotknutí levou rukou pravého ramene. Nad ním stojí nápis: „Písař“. Již ústroj prozrazuje jeho vzdělání: jeť oděn zástěrou téhož střihu jako jeho pán; odlišuje se od něho krátkým ostříháním hlavy. Sandály nechal písař doma, protože by je chůzí v lepkavém bahně pokazil.

Čeleď na poli je právě zaměstnána setbou. Jeden čeledín rozbíjí velkou motykou hrudy, slunečním žárem rozpukané, druhý pak celou tíhou svého těla opírá se o držadla dvěma kravami taženého pluhu; nad ním jest umístěn nápis: „Pluhem obraceti“. Jeho potah pohání prutem třetí čeledín volaje: „Tahejte dobře!“ Aby tuto pobídku krávy dobře slyšely, drží si za příčinou sesílení svého hlasu před ústy ruku; snad činí tak též proto, aby přítomného pána na svou píli a horlivosť upozornil. Čtvrtý čeledín rozhazuje zrní do roztlučené půdy; zrní má uložené v pytlíku kolem krku zavěšeného, který si levou rukou nadlehčuje. Jeho zaměstnání objasňuje nad ním umístěné slovo: „Síti“. Zaseté obilí není zaoráváno, nýbrž přihnaným dobytkem zašlapáváno. Při tom má Achti-hetep-hraji tu výhodu, že nemusí na pole pracně dopravovati hnůj, protože zašlapávající dobytek pilně hnojí pole sám... K této práci bylo užíváno ovcí, koz, dobytka vepřového. V čele zrní zašlapávajícího dobytka kráčí malý kluk v úplném adamském úboru; aby ovce čiperně za ním běhaly, má v malém pytlíku kousky soli, kterou kus po kousku podává přednímu beranovi, kdežto dva čeledínové účinnějšími prostředky pohánějí stádce k rychlejšímu kroku: bijíť do ubohých zvířat holemi a pletenými biči. Nad touto scénou lze čísti: „Zašlapáváním obraceti“. Zcela vzadu je zobrazena děvečka, kterak motykou dosud snad nedostatečně rozbité hrudy na drobno roztloukává a vůbec celé pole v pořádek uvádí. (P. d.)

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. VYCHODIL.

31.

Šmídek Svítilovi.

17. března 1837 poznamenáno v deníku: „Při naskytnuté příležitosti do Tišňova odeslal sem Svitílovi [!] následující dopis“. Adressát je snad kněz Josef Svítil.

Slovanská vzájemnost u Kollára. Brněnský alumnát. Sušil. Klácel. Slovanský ruch na Slovensku (Kollár, Štúr) a v Illyrii.

Od toho času, co nevyrovnaný náš genius Kollár onnu [!] tak blahé účinky v lůně svém chovající myšlenku Vzájemnosti v prsích mých zbudil, hořelo vždy srdce mé žádostí, vstoupiti v užší svazek s onými [!], k nimž mne buď stejnost v náhledách o národu, vlasti, potřebách našich atd., buď vděčnost neodolatelným poutala kouzlem. Neboť zevrubnější známosti o vyvinování-se Slováků v Brně, vůbec o celém stavu Slovanstva tamtéž, listmi [!] častějšími podávati, potěšitelnými zprávy [!] o prokvítání národnosti naší Vám, častěji zajisté trpký nevděčnosti pijícím [!] kalich, útěchu dáti; jakož i díky, jimiž srdce mé často překypí, vyjeviti: stejně svatou zdálo se mi býti povinností. Jestli se vezdy prsa má radostí dmula, jelikož sem pomnil, že brzo úval předrahé otčiny v lůno své mne přijme, a touha k ní vezdy křídlila kroky mé: tím více zaplesalo srdce mi pomnícímu, že mi na cestě u Slovanů pohověti popřáno! Byl bych zajisté na svátky tyto radosti té použil, kdyby mne předůležité práce tutéž na příhodnější čas odložiti nekázaly.

Co se alumnátu dotýče, tohoto semeništěte všeho krásného, dobrého, pravého; věztež zpanilomyslný vlastenče, že ačkoliv roku tohoto mnoho Švábů tam přišlo, převahu skoro majících, Slovanský duch nejen že neochabl, nobrž mnohého ovívaje k nadějné pudí činlivosti. Nejvíce jakž i k očekávání bylo, působí Škorpík a Těšík. — Že Sušil professuru obdržel, známá [!] Vám bude. Jaká to byla radost naše! Onť co nejspíše svaté Otcy [!] vydá; též i Klácel ody své k tisku přichystané má. Jak velmi působí ody ve všech vlastích slovanských, seznáte z toho, že Srbové jim k vůli naší řeči se učí, celé noci v slovníkách ležíce. Toť jest vzájemnost! Nejen Srbové tak krásný a následování hodný příklad vzájemnosti nám podali, ale i Slováci toutéž kráčí cestou. Jen my snad váháme? — Spolek učenců řeči československé prešpurský vydá nové dílo, obsahovati mající nejvýbornější práce z celé Slovanské litteratury v překladu. — Kollár vydati hodlá svůj Životopis, k němuž připojí všechna psaní, jichž, co spisovatel, byl obdržel. Jaká toť bude zásoba myšlenek, rozmanitě se křižujících! Lud. Stúr[1]), horlivý

[1]) Ludevít Štúr (1815—1856), básník a politik slovenský.

Slovák, přišed do jednoho uherského gymnasium jediným dnem 40 študujících Slovanstvu získal. Alumnát srbský, kdež i Illyrové študují, počítá 100 Slovanů, ježto najednou 500 fr. na bibliotéku složilo. Jaký to národní duch! — Že Kollár a Šafařík medalií od ruské akademie obdarováni byli, ze časopisů snad ste se dozvěděl. — Na našem gymnasium as 10 horlivých Slovanů sem získal. — Že zprávy tyto potěšitelné Vám budou, domysliti se mohu, jelikož vroucí podíl berete na prokvítání Slavie; však tajiti nemohu žalost mou nad ztrátou Kampelíka, nyní ve Vídni za študiemi meškajícího. K uskutečnění vzájemnosti že brzo psaním mne potěšíte, v němž by myšlenky vaše o stavu národu ve okolí Vašem mi nejpotěšitelnějšími byly, náději chovám. Neb silněji tluče mi srdce, když patřím, že od ledového okeánu až ku atlantickým vlnám, od amerikanských hořin až k Uralu a Šumavě nový počíne život, jedna vlast se rozprostírá, jeden hlahol zaznívá. Ano! ano! slunce volnosti pozdvihuje se nad luhy slavskými, budě ze sna smrtedlného otroky hnusné. Duch Slovanstva vznáší se co orel nad zemí a v dušech lidských odráží se lesk zlatých perutí jeho. Byť by Polsko, jemuž sme krvacejícímu [!] pro svobodu jen slze obětovati směli, okázalo nám vznešený let jeho; a učilo nás, zírati na onu hvězdu světa v polední záři slávy své, omámiti se nedadouce bleskem jejím! Vše naše tužby, vše náděje k ní jen vznáší let svůj, a každé srdce, velkými nadšeno myšlenkami, při jménu tomto nejčistší jeví soucit. O by hlas můj zazněl co Memnonovy sochy, byť by od místa k místu co hrom burácel ze sna, až by skály se zatřásly a zachvěly se hory: „ať žije volnost! ať žije Slavia!“

32.

„Ze Kampelíkova psaní“.

Ruch na Slovensku, v Horvatsku, v Moskvě.

4. dubna.

Zprávy ze Slovenska mne došli [!] potěšitelné. Slováci, náděje má, se soustřeďují t. j. zakládají společnosti, ve Šťávnici, v Levoči; Prešporská se rozmnožila, a postupuje dále, ačkoliv pedanstvím [!] profesurků přitažena mračna krupobitím hrozyly [!], ale šťastně se to přehnalo. V málo Hontské [!] stolici zarážejí akatolíci duchovní časopis a jiné podnikání. Slováci jsou tak přichystáni, že kdyby jim vláda pohrozila, že jim ještě zbývá mnoho prostředků k docílení svého. Jak to pozoruji, Slováci někdy vystoupějí v obrovské síle, odtrhnutí od Čechů jim nesmí žádný hlásati ani raditi leda na hlavu padlí, tudy Kollár přinucen od svého nevčasného novotování, a ať tak díme, bernolakizování odstoupiti. Zora[1]) zhyne, ale jinší Slováci se chystají k vydání jakéhosi almanachu; a tak i jiné knihy mají vyjíti; Prešporská společnost opět

[1]) almanah budínský? (1835—1840).

něčím ráznějším vystoupí. V Horvatsku, vlasti srditých Horvátů, 100 mladých knězů a posluchačů theologie se spojilo, že slovenčina, obsahujíc v sobě osvětu čistolidskou v jejich vlasti v brzku zakvísti musí. Dor. Gay[1]) ukrutně působí na své krajany, má dostati tiskárnu vlastní, o co se pilně pracuje. Horvati svou konversační mluvu výborně rozvinují po kavírnách v Záhřebu.

Ruská žurnalistika v Moskvě strašně troubí o nás Rusům do srdce pravíc: My hledáme učené veždy kdesi za mořem, nevědouce, že jich my sami Slované v hojnosti máme, vždyť my můžeme až k moři doraziti, netřeba nám zavaditi o cizáka, mořem svojat přenáramné končiny Evropy procestovati nám snadno. Vezměme ku příkladu Brno (v závorce stojí Brünn) skorem prostřed v Evropě, myslili bychom že tam cizí národ neslovanský, a kráčejme po Brně, na'ezneme slovanské nápisy, přijdeme mezi svoje; jdouce v západ přijdeme mezi Čechy, jichžto zběhlost a důkladnost ve všem obdivujeme, zevrubně nás znají, tak že my sami se zastýdnouti musíme, že nevíme tak důkladně o nich. Slovem, když přijdeme do prostřed Evropy k jaderskému moři, všude mezi svými jsme a laskavě hostinsky nás přijímají. Což kdyby jste pozorovali jejich vzdělanost, tím více by ste se podivili, že bez podpory vlády, pod hnětem Němců svou sílou vynikají atd. To vám troubí asi v 15 listech o Europeismu a Slavismu.

Že v Moskvě stolici staročeského nářečí zaraziti chtějí, to jsem už Vám psal. Jistý Moravan byvší v Rossii, sám udiven poznal, že tam všecko kolosalní jest, jako sám národ kolosalní jest, že se naši protivníci a nepřátelé nemají tak co báti vlády ruské, která někdy sama zhyne, jako ruského národa. V Moskvě a kolem Moskvy gigantický Slavismus se rozvinuje, a veliké idey pokmytují.

33.

Kampelík z Vídně

o Gajově Danici, o Srbsku, o Slovácích.

4. července.

Nyní je u nás Illyr Gay, člověk, Slovan, Illyr v tom nejkrásnějším smyslu. Jeho půlarchová Danice více působí nežli hejno našich časopisů. Učte se jazyku v Danici, nebo ten soustřeďuje Bosnu, Černou Horu, Srbsko, Slavonii. Horvatsko, Dalmacii, nižný [!] Uhry s pomezím vojenským, Slovince, Kraince, všechno se Vám to hrne pod jeden klobouk pode jménem Illyrie, slovem a věhlasem Gayovým; jenom Srbsko voní neboli zapáchá ruštinou a knutou. Srbové pod Turky byli veselí zpívajíce hrdinské písně, pode Milošem oněměli. Bůh prý nedal svini rohy, že by trkala, u Miloše se to stalo, nyní zapověď vydaná

[1]) Ljudevít (1809— 1871), dějepisec a politik, zakladatel illyrismu (spojení všech Jihoslovanů v jedné spisovné řeči).

od něho, nikdo nesmí na kočáře jezditi, kromě on sám! suďte dále! — Danice jest snad nejsvobodnější časopis mezi Slovany, a jak bez censury psán, jak jesti to dobře, že mají přece nějaký kus konstituce; och co by Slováci pro nás býti mohli, kdyby znali sebe, svou polohu, ulohu [?] a naši tiseň.

Z Prahy Amerling[1]): Šafařík, buď bohu díka! jest censorem s 500 fr stříbra místo Svobody, prof. gymn., kterého Němci obžalovali. Thalie Týlova brzo vyjde, jejíž první svazek má: Ján Sachs od Deinhardtsteina (ein kaisr. Stück).

34.

Šmídek: „Popis cesty mé do Bystřice p. Z..... ve V....“

Ponén.čelost v Tišnové. Poměry rolnictva a řemesel. Vlastenectví v Nedvědici. Názor Šm. o Egypťanech.

Několik chyb zběžného asi opisu (ve listu mému, k domovu mém, sestřiňátkámi mýmy a j.) tu opraveno.

4. září.

Jak brzce uplynul mi čas, travený [!] mezi drabými svými. A nyní zase v kalu městském broditi se musím! Jest to velká pravda, že pravé blaženosti, nekalené spokojenosti, nikde nepožíváme více, nikde bodrou vždy mysl nezachováme, jak na venku, v lůně matky přírody. Chceš-li stálého zdraví požíti, mysl svou vyjasniti, a kvítka blaženosti a spokojenosti sobě natrhati: o vylez ze hnízda městského; a probíhaje bujné nivy znova se narodíš. Co ale učíme se znáti na venku? přispívá-li pobytí v kraji i k našemu duševnímu zdělání [!]? O prosím, neptej se to; neznáš-li ono Horacovo: Beatus ille, qui procul negotiis etc.? A pak nenalezne-li vzdělanec všude látku ku vzdělání vždy většímu, umí-li jen ji upotřebniti [!]? Tam nalezneš prostotu mravů, jak jich příroda sama uličila, a v duchu svém zanevřeš na zpotvořenost mravů městských; tam uslyšíš myšlenky (umíš-li jen jich vylouditi) arci též ve sprosté formě, jakých obdivujeme u dosti velikých učenců; tam spatříš a zraduješ se, jak něžná příroda všechny činy a slova jejich (venkovanů) tam provívá; ale nač Tobě to všechno dlouhými slovy vypravovati, jelikož sám život prostých venkovanů znáš, a rozmanité stránky jeho obezřetností, Tobě již přirozenou, jsi probral? Raději Tobě ve listu mém, jestli nad vláčností mou nezanevřeš, psáti chci, jak sem já čas muj tam ztrávil, jakého ducha sem ve otčině mé nalezl, v jakých společnostech sem žil atd.

Nesmím snad Tobě připomenouti, že krajina, která na cestě k domovu mému zrakům našim se otvírá, n žádného kouzla pro mne nemněla [!], jelikož, jak sám nejlépe znáš, velmi často jsem tutéž cestu

[1]) Karel Slavomil (1807 – 1884), spis lékař a vychovat

konával. Málo se tehdy ohlížeje kráčel jsem rychlým krokem ku cíli mému, dostati se totiž co nejspíše ku domovu, a ohlídnouti se již mezi rodičemi a sestřiňátkami mými, po nichž sem v Brně tak častokráte toužil a nyl. Znáš onen útěšný úval, ve kterémž Tišňov takřka dřímá, znáš onu skupu nebetyčných hor, jej objímajících? Hluboká noc a čirá tma rozprostírala se nad městem, když sem k němu doklusával. Na ulicích přivítali mne zvukové libozvučné kytary, jichž andělsky hlas ženštin zprovázel. Zlášte [!] poslední zvuky tak útrobou mou zatřásli [!], tak něžnou a tklivou spolu melancholií doznívali, že jsem hned na naše slovanské písně se upamatoval, jichž vlastnost tato značí a od písní jinonárodních liší. Sotva že jsem uchystal zvědavé ucho, kteréž tak dlouhý čas slovanského neslouchalo zvuku, bych aspoň několik zaslechl slov; zaražen zůstanu státi, poznav, že děvče slovanské, pohrdaje [!] písněmi svými národními, cizé německé sobě oblíbilo písně. City, jakých býváme, ošlářil-li mrak hvězdu náděje naší, ubíral sem se do hostinského domu přítele mého Svobody. Znáš jej co Slovana horlivého a Moravana statného? U toho tehdy pobyl jsem přes noc. Z rozmluv, kterých jsem vedl se otcem jeho, to Tobě zděliti míním, co se praktického života dotýká, což my často v městě dozvěděti se zanedbáme. Ptám se jej po příčině bídy a naříkání-si venkovského lidu; a dostal jsem následnou odpověď; asi v tato slova znící; z čeho seznati lze, jak jediný sedlák uživiti musí řemeslníka, kněze, pána. V našich létech, kde obilí za tak levnou cenu se prodává, musí sedlák, jemuž i daně své zaplatiti jest[1]), všech pohodlností se odříci; onť tehdy [!] se šatstvem, obuvem a nářadím k živobytí svému potřebným co nejvíce šetřiti musí; a málo tehdy odkoupí řemeslníkům, náději svou v něm skládajícím. Ouřadníkům našim potřebné šatstvo a jiné věci dodávají fabrikanti, jichž přítel můj trefně aristokratií našeho století nazval. Odkaď tehdy přijíti má zámožnost řemeslníkův menších? Zajisté zalkal bys nad strastným živobytím mnohých, druhdy dosti bohatých řemeslníků, jak zasmuženými [!] a bledými tvařemi [!], se zrakem k zemi napnutým ulice probíhají; — ale mám li odvaliti kámen viny docela od řemeslníků našich, nižádné viny jim přičísti? Nikoliv. Měliť pozorlivým okem patřiti na změny časové, měliť platné přípravy činiti, by ku zkáze nepřišli, zanechati samolibou pohodlnost; a zajisté porozuměvše duchu času, byli by se mohli mužně na vzdor postaviti trpkým změnám, kteréž tím bolněji nésti museli, čím neočekávaněji jich byly tytéž překvapily. Co říci mám konečně o oněch, ježto padlému zoufání se oddali, bědujíce a hřešíce na novoty století našeho, nepomnícc, že změnám časovým, vždy se novujícímu duchu času, protiviti se nelze, že bědováním a hořekováním k cíli nikdy nepřijdeme, nobrž činem že muž se prozrazuje, zanechav sny jinochům a bědy babkám.[2]) Ale kam mne horlivost má zanesla? vždyť bych byl skoro pozapomněl,

---

[1]) pův. psáno: jenž ... musí.

[2]) Šmídek a přátelé jeho již v mládí obírali se otázkou sociální dle zpráv z Francie a Německa docházejících.

zprávy o duchu slovanském, zde se jevícím, Tobě zajisté očekávané podati. Bohužel, že o celém Tišňovu málo potěšitedlného říci mohu; neb jak mne Svítil a Svoboda, též i Dvořáček[1]) ujišťoval, patří Tišňov do počtu oných měst, kteréž [!] národního ducha rokem tratějí, a novou jakousi vzdělaností skvíti se chtějí. Žasnul bys, kráčeje v ulicech [!] slovanského, historicky památného města, když bys ze všech stran zvuky zpotvořené němčiny uslechl, kteráž tak nemilosrdně ucho mé urážela, že jsem mnil mezi štěkavými psy se octnouti. Mnohý mimo otřelé formulky: Guten Morgen atd. ani slova dále neumí, a předc pozdraví Tě touto zkaženinou. Stává zde sice bibliotéky, p. Dr. Dvořáčkem, horlivým Slovanem, zaražené; tato ale ladem leží. Slovem, jest to jakési medium mezi surovostí a uhlazeností, velkoměstské neb — dovol mi výrazu toho — nedopyrečnost. Běda městu takovému, běda obyvatelům jeho, když hledajíce cestu ku zdělanosti, docela křivou a nepravou se berou; když nepoznavše národního genia, uvédsti [!] jich majícího do diamantového chrámu věd, ke vrahu se vinou, za šťastné se pokládajíce, jestli jich pláštěm svým obestře a železnými okovy zpoutá! — Cesta ku Doubravníku beze vší rozmanitosti se mi ploužila, nenajda nikde stejně citící [!] duši; sedláci Boračtí svou surovostí daleko vokolo známí jsou. Nechci se pokusiti, novými barvami líčiti Tobě onen edén cesty mé, jelikož, nadán jsa živější obratvorností [!] lehce si jej představíš; nechci znovu vyobraziti Tobě onen klidný pocit, onen kouzelný dojem, jaký vezdy pro mne ona cesta ku Nedvědici vedoucí chovala, neb sám již kolikráte jsem, vždy u vytržení, Tobě jej popisoval: předc ale nade mnou visecí nebes opona, bystře proudící potůčky, v nichž slunce tak vznešeně se zhlíželo, a oné [!] gigantické hory, rájský tento úval střežící, nikdy prsa má takovou bázní a spolou [!] tak ohnivou láskou ke Tvůrci nenadchli, jako když letos luhy těmito jsem kráčel. Psal jsem Ti již o přívětivém městysi Nedvědici, zkreslil jsem Tobě již v dosti zanímavých rámcích obraz prokvetajícího zde ducha slovanského, a o oučinné horlivosti Zerzavého, tamnějšího kaplana, zpraviti Tě nikdy jsem neopominul: když ale tohoto roku do středu bujarých svých Slovanů mne uvedl, kdež mi žasnouti bylo nad horlivostí všech a bystrostí myšlenek u některých, kdež naše myšlenky, jakých jsme si v Brně o stavu národu, jaký by býti měl [!], utvořili, tak krásně uskutečněné jsem spatřil: požil jsem zajisté nejsladší hodinu žití mého, hodinu, kteráž zlatými písmeny v srdci mém zaznamenána bude, kteráž ve Slovanstvu tak mne upevnila, tak vlastenecký oheň rozdoutnala a rozplaměnila [!], že bych byl veškerou Slavii k ohnivým prsoum tiskl, a všechny, pochybující na prospěchu věci naše jedným [!] rázem chromil. O jak jsem si přál, bych Tebe jen na mé straně byl uhlídl, bys tak očité přesvědčiti se mohl, jak volný průchod najdou myšlenky naše do srdce národového, umíme-li jich jen i srdečně pronésti; jak národ náš zláště po dobrých a poučujících kněh [!] dychtí, a rovně se mnou zaplesal bys nad neunaveností a šťastných pokro-

[1]) Jan (1808 -1865) rodák z Tišnova advokát ve Vídni, český politik.

cích snaženství Zrzavého. O přijměte pozdravení mé, statní vy obyvatelé Nedvědičtí, které (jaké) Vám zasílám ve hlubinách srdce mého zňaté, nechť vaše city prudkým větrem nešené, provívají veškeré syny Slávie; vaše jména plamennými písmeny zaznamenána buďtež ve prsou každého pravého Slovana! — — Čas můj v Bystřici trávil nazvíce čtením Rottka,[1]) študováním psychologie a j. Někdy sem a tam zrozené myšlenky nejsou s to, by Tě zanímaly; odesílám Ti ale usudek můj o Aegyptanech, uznáš-li jej za pravý čili za předpiatý [!]? Nehorš se však, že jsem v německém jazyku jich sepsal, neb takové obratnosti v slohu jsem posud nedosáhl, bych o vědeckých věcích promluviti mohl; a o Tobě předsvěčen jsem, že formička Tě nepoutá. Nuže čti již:

Nie habe ich die Geschichte eines Volkes mit mehr Interesse durchblättert, als die der Aegypter. Wohl möglich, daß das geheimnisvolle Dunkel, welches, wie ein Nebelschleier über der Geschichte Aegyptens ruht, die warme Teilnahme an den Schicksalen dieses Volkes in jugendlicher Seele weckt; aber dieses abgerechnet, verdient wohl kein Volk mehr das Mitleiden eines Menschenfreundes als das ägyptische. Nachdem die Einwohner Aethiopiens kargen Boden verließen, fanden sie bei ihrer Einwanderung eine üppige an Allem reichlich gesegnete Thalgegend, und wurden so zum Ackerbau angetrieben, dieser ersten Pflegerin der Cultur. Die stete Pflege des Ackerbaus führte zu Vereinen; und durch ihn gestählt konnte das Volk solche Riesenwerke schaffen. Doch ich will ja nicht seine Geschichte erzählen, bloß die Charakteristik der Nation und ihrer Politik wollte ich angeben. Die Hauptmerkmahle, welche den Charakter des ägyptischen Volkes bezeichnen, sind Religiosität und Haß gegen alles Ausländische. Nothwendig also, daß sich gerade in diesem Staate die Priesterregierung so herrlich entwickelte und zu solcher Macht anwuchs, wie es, außer der Hebräer, bei keinem Volke wohl Statt findet. Jeder neu erbaute Tempel ward zugleich der Centralpunkt der religiösen und bürgerlichen Gesittung. Hiezu kam noch das Kastensystem, welches jede Despotie, da es selbst eine solche ist, mächtig fördert. — Aber, wie bei jedem Volke dringt sich mir unwillkührlich die wichtige Frage auch beim ägyptischen auf: „Was hat dieses Volk zum Weiterbringen der Menschen beigetragen? hat es eine Lücke in der Blumenleiter der geistigen Welt gefüllt?“ Leider müssen wir diese Frage mit: Nein beantworten. Verschwunden ist dieses Volk aus der Völkerreihe, wie viele verschwinden, ohne etwas geschaffen zu haben, was würdig wäre, von einem Volke auf das andere fortgeerbt und mit flammenden Buchstaben niedergeschrieben zu werden in dem Buche der Menschheit. Denn nur, was der Geist erschuf, überlebt die Nationen, und lebt, ohne daß wir es wissen, in uns noch fort und wird auch künftige Nationen zu gleichen Heldenthaten spornen und die Kraft des Geistes wecken. Der Anblik jener Riesenwerke, die ihre

[1]) v. Rotteck, otec a syn, liber. dějep. něm.

Hände schufen, kann nur eine wehmüthige Erinnerung und herzliches Bedauern in uns rege machen, wenn man bedenkt, wie unglücklich ein Volk ist, welches unter einer Despotie der Priester schwer seufzet, die sich zu Vormundern einer Nation aufwerfen, ohne sie je zur Volljährigkeit bringen zu können. Denn gewohnt auf beständigen Gehorsam, auf den Wink des Tyrannen, selbst mit dem Schweiße und Blute mehrerer Generationen, Colosse zu bauen (wobei nothwendig jeder Funke Muthes erstickt werden mußte), konnte die Nation unmöglich dem ersten Andrange auswärtiger Feinde widerstehen, und aus verunglückter Politik ihrer Oberen auf immer verbluten. Dieses Volk hat uns also den offenbarsten Beweis geliefert, daß nur die durch Freiheit genährte Kraft des Geistes wahre Bildung herbeiführe und bleibende Wohlfahrt der Staaten gründe; welche Wahrheit hier um so mehr in's Licht tritt, da in dem von Natur so sehr begünstigten Aegypten der Geist sich freier emporschwingen konnte. Zwar erglänzten auch in Aegypten Sterne, deren Licht auf die Nation selbst begünstigend zu wirken schien; man erinnere sich eines Sesostris, des Alexander Aegyptens; eines Bochoris, der sich durch seine humane Gesetzgebung den Beinamen des Weisen verdiente; doch ihren Glanz verdunkelten die Fehler der vorigen Faraonen. Und wie schwer mußte es den Gesetzgebern werden, ein Volk, welches das Band der Gewohnheit so hart fesselte, zu etwas Höherem, Geistigen zu heben; was auch Psammetichs neuere Politik sattsam bewies, der Aegypten den fremden aufschloß und einheimische Sitten und Gewohnheiten gegen fremde umtauschte. Doch des ganzen Volkes Adern waren erfüllt vom verderbenden Gifte; rohe Kraft beugte die Macht Aegyptens, und der Pharaonen Thron sank durch des kriegerischen Cambyses Uebermacht.

Jakých společností jsem míval, oznámím Tobě v listu pozdějším.

Tvůj etc.

Posudky.

Jaroslav Goll, Válka o země koruny české (1740—1742). I. V Praze 1915.

Válka o dědictví rakouské (1740—1748) na jejím počátku jest spisovateli válkou o země koruny české. Dovozuje, že nešlo jen o Slezsko, potom králi pruskému postoupené, nýbrž o celou státoprávní skupinu zemí koruny české, a o úplný rozklad její. Spojili se totiž r. 1741 mezi sebou protivníci Marie Teresie, a smluvili se, že král pruský podrží větší část Slezska, kurfirst bavorský že stane se králem českým, a že kurfirst saský obdrží Moravu s titulem královským a k tomu ještě Horní Slezsko. A při tom ještě Sasko a potom Prusko pokoušelo se, aby dostalo některé části Čech, tak že by bylo při rozkladu koruny české nastalo také rozdělení a roztržení samého království českého. Že tento program války o země koruny české nestal se skutkem, bylo přece šťastným koncem celé války, neboť byla tím odvrácena od národa českého těžká pohroma, jaká později stihla národ polský, který s rozdělením státu polského sám byl roztržen na tři kusy a tak se dostal pod vládu trojího panovníka. Že také ve Slezsku uhájena byla aspoň část královně české, a že tak národ český zůstal celý a nerozdělený, má zajisté význam a cenu. Slezsko ostatní bylo obětováno, aby byly zachráněny Čechy a Morava.

Hlavním obsahem knihy, jejíž tato první část jde až k pádu Prahy v listopadu 1741, je diplomatické jednání protivníků Marie Teresie o rozdělení zemí koruny české. Do diplomatických tajů tehdejší Evropy položil spisovatel těžiště své práce, otevírá do nich jasný a zřetelný vhled a učí nazírati správně na zevnější vývoj dějinný. Podrobně se stanoviska českého vypisuje politiku i diplomacii doby, která často zavírala smlouvy, aby jich pak nezdržela, politiku sobeckou, expansivní, dynastickou i státní Fridricha II, bavorskou, která byla o svém právu přesvědčena, saskou, která také pro sebe chtěla největší kořist. V čelo se postavila Francie, v níž zase dostala se na vrch stará rivalita Bourbonů a Habsburků, která na nějaký čas byla ustoupila.

Měnivý, klamavý a záludný obraz diplomatických styků a zápletek, politika na dvě strany a dvě cesty, umění míti dvě želízka v ohni, v němž Fridrich II zvláště se vyznal, ačkoli také někdy vystupoval s překvapující otevřeností, kreslí s úplným ovládáním látky mistrovsky spisovatel; středem obrazu zůstávají dějiny české, které se však spojují všude s dějinami všeobecnými. Zároveň přehledně spisovatel promítá a osvětluje vztahy v minulosti, aby jasně vystoupily návrhy, snahy a úsilí tehdejší doby, a klade také otázky, jak by se budoucnost za daných tehdy předpokladů utvářela. Záhady dosud nerozřešené a otázky sporné vykládá objektivně se všech stran uváděje

na pravou míru hodnocení tehdejších vůdčích diplomatů. Spletité zákulisní diplomatické zápasy nejen s odpůrci, nýbrž také samých spojenců mezi sebou, které směřují k vlastnímu prospěchu jakýmikoli cestami a provázeny jsou nepřízní a nepřátelstvím k druhým, odhalují podstatu politiky tkvící v sobectví, klamu a znásilnění. Kniha založena na tištěných publikacích i na pramenech archivních, které posud ani novějšími publikacemi nebyly vyčerpány, je svěží ukázkou historického umění. *T.*

Dr. Karel Chytil, Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obrazné antithese. (Rozpravy čes. akademie, I tř. č. 59.) Str. VI + 257.

Ve své pilné práci vyličuje Dr. Chytil středověký názor o Antikristovi se zřetelem k zemím českým, kde již v 13. století potkáváme se s příslušnou literaturou.

Co do vzniku ideje o Antikristovi rozeznává dvojí pojetí. První reální, pavlínské jeví známky obávaného individua, druhé mystické, vystupuje pod různými podobami. Církevní poměry zavdaly podnět k apokalyptickému hnutí. Kurie se snažila provésti své světové plány, k čemuž bylo třeba mnoho peněz, tak vzniká neblahá fiskální soustava. Za takových poměrů povstávají mužové hlásající návrat k původnímu stavu církve, spatřujíce v souvěkem zřízení Antikrista. K nim náleží v první řadě Arnold z Brescie svým spisem „De investigatione Antichristi" a opat Reichensberský Gerhoh († 1169), který přímo označuje Řím za Babylon. K nim přistupuje sekta Valdenských a přísní observanti. Je zastupuje cisterciácký opat, Joachim de Fiore. Pro duševní vývoj středověku měla veliký vliv jeho „Expositio Decalogi", kde označuje říši římskou za Babylon a Bedřicha I. dosazujícího vzdoropapeže prohlašuje za Antikrista. Ten však skutečně přijde teprve až v sedmém věku. Rozdělení věků jest vlivu rozhodujícího. Nejprve byla doba Boha Otce a Starého zákona, po ní následovala doba Boha Syna. Joachim se těší, že po ní přijde období Ducha sv. a s ním věčné evangelium a stává se tak zakladatelem sekty Joachimitů. Tito a přísní Minorité pokračují v jeho díle, prohlašujíce, že Antikrist jest již narozen a bude povýšen na stolec papežský. To vše pak dopovídá Petr Jan Olivi, přívrženec Joachimův, prohlašující církev římskou otevřeně za synagogu Satanovu.

Zda tyto ideové proudy nezůstaly v Čechách bez ohlasu, můžeme se pouze dohadovati. Arnold z Brescie byl totiž v Čechách s kardinálem Quidonem (1143—45), opat Gerhoh působil nedaleko českých hranic a byl letopisci Jarlochovi dobře znám. Vliv františkánských frakcí se jeví spíše nepřímo a sice oposicí pařížské university proti nim vedené. Byl to zvláště Vilém de s. Amore („De Antichristo") a několik pařížských profesorů, kteří společně sepsali dílo „De periculis novissimorum temporum". Oba spisy, ačkoliv napadají výstředné observanty, netají se projevy rozhorčení nad vadami církevního života

a dodávají později látky našemu Javorovi, zvláště spisem „De periculis", jejž mistr převzal do „Regulí" (III. 252—314) v plném znění. Sekty po Čechách se potulující popularisovaly ideu o Antikristovi, stotožňujíce ho s Luciferem.

Více nežli skutečný stav církve působila na rozvoj myšlenky o A. literatura a výpravné umění V písemnictví se jeví u nás dvojí vliv: francouzský a německý. Z první skupiny jest to známý Alanus de Insulis (z Lille) svým Anticlaudianem, který přeložen ve XIV. století do češtiny a těšil se hojné pozornosti čtenářstva. Valter z Lille či Chatillonu složil ostré verše na souvěké poměry, v nichž napadá i papežství, zvláště pak ve spisu „De adventu Antichristi". Jeho myšlenky popularisovány jsou vaganty, s nimiž pronikají až k nám, jak nasvědčuje kronika Petra Žitavského. Ze spisů německých působila hlavně Sibylla, „Sibyllen Buich", která byla zčeštěna.

Z umění výtvarného jest významná pro českou ideu o A. t. zv. bible Velislavova svými illustracemi připojenými k Apokalypsi. Je to dvanáct illustrací na šesti listech, které jsou sice pouhým zlomkem, ale tím vzácnějším, ježto v souvěkých památkách, mu není co do obšírnosti rovno. Vyniká nad ně i svým podkladem, který zůstává theologickým, nepřecházeje na pole mythologické. Kromě těchto illustrací vypočítává spisovatel ještě některá díla českého původu. Jedná se o t. zv. „Liber depictus" o něco mladší Velislava a cyklus karlštejnský. Ch. při tom dokazuje, kterak „zobrazování Satana, pekla a visí nebylo v Čechách za doby Karlovy a po ní nic nového" (14).

V kapitole čtvrté se jedná o A. u českých reformátorů od Miliče po Husa. Miličův „Libellus de Antichristo" vzniká v římském vězení a jeví se jako spis původní, od Joachima a Coly di Rienzo nezávislý. Ačkoliv, jak již nadpis naznačuje, zabývá se ve svém dílu specielně Antikristem, přece nepraví, kdo jím jest, nýbrž ponechává otázku tu otevřenou. V Miličově díle pokračoval Janov, který dopověděl, ač ne úplně, co Milič dával pouze tušiti. Ze schismatu a zmatků z něho povstalých dokázal, že A. již přišel, označiv rozdělení církve za jeho hlavní značku. Při důkazu toho vychází od charakteristiky A.: Je to protiva Krista. Proto přirovnává církev souvěkou s prvotní. Touto methodou položil Janov bezděky základ k pozdějším antithesím. Po něm pokračovali v myšlence o A. mistři Engelšalk a Matouš z Krakova. Tito všichni, od Miliče počínaje, připravovali půdu viklefismu, který v ideji antikristské způsobil ostrý převrat. Co předchůdci Husovi řekli pouze stydlivě, vyslovil Viklef docela nepokrytě, označiv papeže za Antikrista. Rychlé rozšíření jeho spisů, propagace viklefismu na universitě zpopularisovaly tento názor. Jmenovitě se tak děje přičiněním Jakoubkovým, jenž se opírá o Janovovy „Regule". Ovšem, ani Hus nezůstal za ním pozadu. Koho mínil pod jménem Antikrist, tomu nejlépe nasvědčuje, že se o něm nejvíce šířil ve svém spise De ecclesia, v kapitolách jednajících o papežství a kardinálech ... (137).

V páté hlavě se Ch. zabývá ohlasem písemnictví v umění gra-

fickém. Zmiňuje se předně o antithesích v betlémské kapli a věnuje jim velice obšírnou studii. Dochází na konec k závěru, že nelze přesně stanoviti, oč se vlastně jednalo „Nebyly li to malby nástěnné, mohly to býti malby deskové, tabulové, které byly umístěny v prostorách kaple“ (148). Na to se zmiňuje o Mikulášovi z Drážďan, který měl na pražských událostech podíl tak značný. Vyslovuje pochybnost o názoru Sedlákově, dle něhož „Cortina de Antichristo“ by byla totožna s tabulemi. Ať se má věc jakkoliv, nepopíratelným faktem jest, že antithese byly proticírkevní agitaci prostředkem velice vítaným a účinným. Však ani reakce nechyběla. Byl to asi Páleč, který sepsal „Responsiones ad obiecciones et picturas“, v nichž rázně odbyl všechny útoky na církev, ale pohříchu nedosáhla obrana tato asi takového účinku jako antithese, neboť se nikde nedočítáme, že by bývala došla grafického provedení. Tak asi zůstala břitká polemika ukryta v latinských, širším vrstvám lidu nesrozumitelných textech, zatím co po ulicích se nosily proticírkevní karrikatury. V ostatní části kapitoly věnuje důkladnou pozornost jednotlivým illustracím.

Hlavou šestou přechází opětně na pole literární, zabývaje se dvěma spisy, jež se těšily značné pozornosti publika. Prvním byla „Anatomia Antichristi“, druhým „Výklad na zjevení sv. Jana.“ Spisovatelem prvního díla, soudě dle odborné terminologie a znalosti věci, prohlašuje Křišťana. Spisovatele druhého spisu nelze zjistiti. Obě knihy se podobají allegorickými výklady jednotlivých částí A. a podkladem Janovova spisu. Rozdíl spočívá hlavně v tom, že v „Anatomii“ se horlí proti kanonistům, o čemž není ve „Zjevení“ ani zmínky. Rozdíl tento se dá vysvětliti rozličným účelem spisův. „Anatomie“ se obracela k vrstvám učeným, kdežto „Zjevení“ pravděpodobně vzniklo z kázání určeného prostému lidu. K těmto dvěma spisům se druží traktát „De Christi victoria et Anticristi casu“, který stojí svými illustracemi značně blízko tabulím. Zachoval se sice v hodně pozdním tištěném exempláři, ale vznik jeho spadá do doby procesu Husovu blízké.

Následuje pojednání o Chelčického traktátovém cyklu proti duchovenstvu. Svými názory se neliší valně od theologů doby předchozí, nýbrž rozšiřuje jejich praktickou applikaci. Obsahově se podobá Janovovi a Husovi, s Viklifem jest za jedno při prohlášení papeže za Antikrista. Za vzrušené doby zápasu Jiřikova s kurií našly opětně hojného rozšíření antithese. Obrazy z roku 1462 a 1463 jsou příliš ostré, místy až odpuzující. Autor nachází v traktátě o duchovenstvu upomínku na Speculum aureum, na spis De squaloribus, na Husa a Mikuláše z Drážďan. Ty tvoří základ, který jest přikryt myšlenkami Rokycanovými a Chelčického. Kromě tohoto cyklu zachovaly se ještě různé rozptýlené příspěvky. Jsou to illustrace kutnohorského kancionálu (1490), dřevoryt z téže doby v pozdejším vydání (vilémovském) Chelčického Sítě víry pravé a illustrace Bible kutnohorské. (1489).

V poslední, osmé kapitole zabývá se autor myšlenkou o A. za doby reformační a protireformační. Středem jeho úvahy jest passionál Cranachův, předvádějící též různé antithese. Spisovatel vyslovuje do-

mnění, že snad jim sloužily za předlohy antithese husitské, odvolávaje se na Lutherovu znalost husitské literatury. Za to v opačném smyslu jest věc docela prokázána, totiž o vlivu Luthera na český názor o A. Byl to rytíř Oldřich Velenský z Mnichovic, který r. 1522 vydal v Praze Výklad slavného doktora Martina Lutera o Antykrystu na vidění Danielovo v osmé kapitole proroctví jeho položené. V době pobělohorské působí hlavně na českou duši Komenský spisem „Lux in tenebris“ obsahujícím „proroctví“ Kotterovo, Drabíkovo a Poňatovské. V této době nabývá pod vlivem nadvlády katolické idea o A. jiného jména, kdežto starý směr přichází na index.

Dílo Chytilovo je výsledkem lopotné práce historické, které vnáší opět mnoho světla do neprozkoumané části myšlenkového hnutí českého. Na závadu díla jest, že autor věnuje pozornost jen karrikaturám protikatolickým, kdežto o protihusitských pamfletech se sotva dovíme, že vůbec existují. Tím se stává celá práce jednostrannou ve službě známé tendence. *Nn.*

* * *

Jaroslav Řehulka, Ministranti. Olomouc 1919. Str. 144.

Neveliká knížka našeho nového hanáckého humoristy (* 1886) nechce jistě řešiti nějakých problémů, ale nicméně káže vážnému čtenáři zamysliti se nad nejednou důležitou otázkou. Ministranty bývají neb aspoň bývali nejčilejší a nejnadanější hoši ze školy. Bylo to vyznamenání pro ně i pro rodiče. Z ministrantů stávali se často studenti — a mnohý dnešní vášnivý bojovník proti církvi, mnohý redaktor volnomyšlenkářských novin rozhoupával kdysi s pýchou kaditelnici a honosil se komží jak onen Kašparův ministrant na obálce knihy. A snad je pravda, co tvrdívají sami o sobě, že k nevěře přispělo i ministrování. Příliš blízký styk se službou oltáře, nepovznášený vyšší myšlenkou, společnost ostřílených hochů, nevyplenitelné, skoro se dědící klukovské vášně, jež nalézají často i v tomto „úřadě“ vhodnou příležitost k svému vyžití, někdy úmysly jen výdělkařské, nevšímavost duchovního správce — toť asi hlavní příčiny onoho zjevu.

P. spis. založil své humoresky skoro vesměs jen na těchto špatných vlastnostech ministrantských. Nejsou to většinou hoši zlí, ale okolí, příležitost nebo chlapecké choutky svádějí je ke kouskům, za něž musí pak obyčejně pykati — a v této nezdařené, často komické situaci, do níž přivedla kloučky trestající spravedlivost, spočívá po většině humor dvanácti krátkých příběhů. Tak jedno takové ministrantské kvítko, svedené hráčskou vášní, uřeže si knoflíky u kalhot a opáše se provázkem, jenž potom v kritické chvíli u oltáře praskne... Jiní dva, holdující vášni ptačnické, vyberou ve věži mladé sůvy, schovají za ňadra, až je prozradí osudný skřek u oltáře... A tak vidíme tu celou řadu ministrantských hříchů: máslem doneseným pro věčné světlo zkazí si žaludek, opijí se při jitřní mešním vínem, na cestě s pouti

pustí se do cizího maku, vykradou v kostele pokladnu pro chudé, prodávají svatokupecky svůj úřad atd. Tedy vesměs náměty zcela jednoduché, nehledané, někdy až všední. Zajímavými je činí hlavně způsob, jak je spis. vypravuje, či lépe snad: jak kreslí postavičky svých postav, neboť zůstává i tu malířem, naturalistou, jenž má jemný smysl pro barvy a dovede několika ostrými tahy postaviti před čtenáře figurku plnou života. Má ovšem také vadu společnou všem naturalistům: dává se příliš upoutati zevnějškem, ulpívá na povrchu svých osob i příběhů, ač některé přímo vybízely k prohloubení. Kniha by získala umělecky a vzbudila by zájem i dětského a náboženského psychologa. P. spis. má k tomu důležitou vlastnost, již cítíme v knize všude: lásku ke svým dětským postavám. Prospěje mu také, bude-li se varovati budoucně některých příliš laciných „humoristických“ prostředků, triviálností v řeči atd. Snad to pokládá za příkaz naturalistické věrnosti, ale nerad čtu v knize výrazy jako: „Držíš tlamo“, „dal bych přes paščeko“ a j. v., tím spíše, že má p. spis. bohatý zdroj humoru opravdu zdravého a oko dosti bystré, aby proniklo povrchem k jádru věcí.

J. R. Hradecký, Stav. — Továrna. Dva romány z cyklu „Adamovy děti.“ Dokumenty přeměny věku. Praha 1919. Stran 344 a 439.

Spisovatel, jenž literární nadvýrobou skoro se již vyrovná B. Brodskému, nenechává čtenáře nikdy v pochybnosti, co zamýšlí svými romány: nejen že jednotlivé postavy v nich svým jednáním a hlavně neustálými hovory a úvahami objasňují účel své papírové existence, ale autor sám připojuje rád ještě předmluvy, po případě vměšuje se i do děje, vysvětluje a posuzuje . . . Než přece nikde snad dosud jeho tendenčnost nevystoupila tak do popředí, jako v těchto prvních dvou knihách románového cyklu „Adamovy děti“, myšleného asi podle Zolových Rougon Macquartů a podloženého hlavními současnými problemy.

Tendenčnost jeví se již v tom, jak spis. rozvrhl světlo a stín, jaké osoby postavil proti sobě. Chtěl, jak praví v úvodě, vylíčiti sociální proudění a přerod doby, zvláště pak vykresliti profil českého dělníka. Jde tu, aspoň v těchto prvních knihách především o dělníka venkovského. Je tedy pochopitelno a přirozeno, že staví dělníka proti sedlákům. Ale tu hned dopouští se spis. první základní chyby, jež podrývá důvěru v pevnost celé stavby: proti velké řadě dělníkův ozářených gloriolou pokroku, dobroty a mravní krásy nepostavil ani jediné světlé postavy z tábora druhého. Celá vesnice stojí nepřátelsky proti dělnické rodině Adamově, všichni sedláci jsou tu špatní, zatemnělí, vychytralí, ukrutní, zpanštělí a panovační.

Že tak spis. učinil úmyslně, naznačuje již jeho úvodní úvaha. Dokazuje tu, že padla již stará, krásná legenda o tom, že národ udržuje stav selský. Republika nemůže již na něj spoléhati. „Onen

patriarchální, vlastenecky nadšený, ve svých zděděných tradicích pevný, křesťansky poctivý, pro kulturu a všecku národní společnost citlivý typ českého sedláka — jest mrtev. Zmizel z národa — a snad navždy . . . Má dům v městě, dělá politiku a knížek již vůbec nečte." Chce vládnouti. „Setřásáme s těla housenky klerusu (!) jako příživníky fysické a z duše národa trháme pouta moci Říma; nuže na tato místa nastoupí dle všech známek — český sedlák. An bude v budoucnosti chtít vládnouti tak, jako vládl u nás dosud kněz". A na místo sedlákovo nastoupí — socialisté. „Ani ne tak ti oficielní, jako ti neznámí, kteří nikdy nenosili stranických odznaků, jimž příslušnost ke straně, ba ani programy nebyly ničím, ale celý, svobodný, čestný a z povahy pokrokový člověk vším . . . Ti všichni šli až do nynějška proti proudu — ani ve stranách socialistických nebylo pro ně místa, neboť nectili programů, chtěli jíti po svém, a ne revolucí, ani sofismaty, ale silou vlastní duše a prací vlastních rukou chtěli pomalu, těžce budovati a uskutečňovati svůj lidský i socialistický ideál, svůj sen o slastném životě pro všecko lidstvo . . .

Tím charakterisuje spis. sám ráz svého díla a chlubí se poněkud dále, že tu konečně vytvořil typ českého dělníka. Chybou tohoto „typu" však jest, že většina jeho znaků neodpovídá skutečnosti, nýbrž jest konstruována dle idei a potřeb spisovatelových. A tu ještě onen socialistický vývoj neděje se v románě „silou vlastní duše", nýbrž jest určován často jen zevnějšími vlivy.

Nejvíce skutečnosti se blíží postava starého Adama, otce četné tkalcovské rodiny ve vesnici kdesi na českomoravské vysočině. Přistěhoval se tam, přišed jinde bez viny své o svůj statek. Je to v celku typ našich prvních venkovských socialistů. Světí neděle četbou svých novin a úvahami i sněním o hlásaných tam ideálech, o budoucím ráji na zemi. Má celou sbírku novinových výstřižků, jež prý obsahují „nejkrásnější a nejlepší věty, jaké kdy byly napsány trpícímu lidstvu." Touto jednostrannou četbou tvoří se v něm nový světový názor, třebas jinak selská povaha zůstává věrna mnohým starým tradicím. Vyznačuje ji zvláště láska k práci, jež jest jeho největší silou a nejlepším přítelem a jejímž symbolem jest právě tkalcovský stav. Zde nakreslil spis. několik opravdu pěkných i básnických scen, jako na př. tichý zápas otcův se syny o stav a bolest nad jeho zkázou . . . Vedle Adama žije ve vesnici ještě druhý socialista, školník Kolář, mnohem již bouřlivější a útočnější, tvrdě nepřátelský sedlákům a kněžím. Celý život nechodil do kostela ani ke zpovědi, nepřeje si církevního pohřbu. „Musíme se rvát!" prohlašuje jako svou zásadu, „neodpouštět . . . neznat milosrdenství a slitování — to je pravé učení" (II, 9.) Spisovateli se to ovšem velice líbí: vidí tu „nesmírnou harmonii člověka s praduchem světa, s prasilou hmoty i ducha, která se nedala oklamati tisíceletými dogmaty víry, falešnou naukou pokryteckého křesťanství" (II, 12) . . .

V tomto socialistickém ovzduší vyrůstají děti Adamovy, posílané zprvu většinou do služby k sedlákům a pak odcházející do světa. A tam ve dvou z nich — v Jindrovi a Janovi — přerozují se kladné stránky

povahy otcovy ve vyhraněné již ideje socialistické. V jejich líčení, počínajíc již druhou polovinou „Stavu“, mění se dosavadní klidný vypravěč a místy i básník ve stranného theoretika a mnohomluvného žurnalistu a jeho postavy v uměle sestavené projevy různých moderních idei.

Tak J i n d r a, dědic pracovitosti otcovy, zúrodněné větší dávkou podnikavosti, stává se odpůrcem marxismu a průkopníkem nového českého socialismu. Jak dospěl k této základní změně, odůvodnil spis. dosti povrchně. Jeho mládím se skoro neobíral — Jindra vystupuje před námi již jako dělník, montér pražské továrny, čte za své nemoci knihy o vědeckém socialismu, o kommunistické společnosti a osvobozuje se pak od pochmurné nálady povzbuzujícím slovem své ženy: „Musíš věřit v další život a v s e b e!“ Vypovídá hned boj „otrocké a bezduché“ práci v továrně, neboť jej nejvíce hněte, že tu vlastně slouží a je nástrojem cizí vůle i předmětem spekulace. Chce býti svobodným člověkem. Vrací se proto do rodné vsi a zakládá tam pomocí celé své rodiny továrnu na drobný průmysl. Má to býti podnik s úplně novými řády, podnik, na němž by nelpěla „kletba otroctví kapitálu a výroby soukromokapitalistické“ (II, 96): výtěžek rozděluje se spravedlivě všem, kdo v továrně pracují, takže tu není ani pánů ani dělníků . . . Tedy socialisace závodu. Při tom vystupuje Jindra proti programu úřední strany soc. dem., proti státnímu socialismu — „socialismus musí znamenati vůbec popření státu“ — a hájí socialismus družstevní.

S ním v podniku společně pracuje a brzy vůdčí hlavou se stává bratr J a n, jenž představuje v románě touhu českého člověka po půdě a lásku k zemi. Je to postava již mnohem více konstruovaná a přese všechnu snahu spis. chladná a mrtvá. Ve Vídni nabyl nesmírnou šetrností jmění, koupí s Jindrou statek v rodné vsi a zůstane tam i tehdy, když továrna je zločinnou rukou spálena a bratr převezme jinou továrnu v městě. Mlčelivý, praktický, vypočítavý člověk horuje o zemi, jež je mu kapitálem, o vyvlastnění velkostatků a znárodnění veškeré půdy, kterou by však nevyvlastnil stát, nýbrž obce, družstva, syndikáty či artěly . . .

Zástupcem krajního socialismu, dospívajícího k anarchismu, je student a spisovatel B l a t n í k, podle autora „jeden z vyvolených“ — postava příliš idealisovaná a často nemožná. Jak se vytvořovala jeho duše, jak došla k těmto názorům, také se z románu nedovídáme. Slyšíme jen, že chce poznati dělnický život a venkov — opouští proto chudé rodiče v Praze a odchází do světa s pathosem apoštola. Čekali bychom nějakou velikou vniterní obrodnou práci — a zatím jej vidíme za chvíli zaměstnaného jako agitátora v redakci prostějovského soc.-dem. listu. Pracuje „pro ideu“: řeční na schůzích, studuje davy, přesvědčen sám, že přijal za své theorie Marxovy. Zatím však je překonává, dochází k anarchismu a zakouší sám na sobě násilnou moc rozpoutaných pudů davových . . . Tu mění se jeho smýšlení a obrací se proti straně soc. dem., proti opatrnické taktice jejích vůdců. Přemýšlí, jak opatřiti dělníkům více chleba, tepla a radosti — hneď teď, ne až nastane ono

„nové ráno“ a až zhynou tyrani... A nalézá brzy krátkou a pohodlnou cestu: bude „přemísťovati majetek a spravedlivě rozdělovati, bude regulátorem světa... Začne pak hned v nejbližší továrně, kde ukradne velkou část peněz a odevzdá dělnickému důvěrníku, později pak — bratřím Adamům na koupi statku a polí. A u těchto jen v Janovi ozvou se na chvíli výčitky svědomí, kdežto Jindra i ostatní přijímají klidně ukradené peníze — vždyť byly vyvlastněny kapitálu!

Nikoho nepřekvapí, že všechny tyto tři směry po stránce náboženské jdou proti církvi a proti všem „starým řádům“. Ještě stará Adamová aspoň občas jde do kostela a nemůže se ani v morálce zbaviti „předsudků“. Mladí přetrhli již všechny svazky s náboženstvím a žijí i v mravním ohledu zcela volně. Tak i onen chladný a mlčelivý Jan po smrti své první manželky navazuje poměr s umělkyní Frantálovou, jež pracuje také v jejich továrenské kolonii, a domluví se, že budou žíti „jen tak“, manželství jest jim směšné a nepřirozené, bojí se ho, že by ztratili svou volnost a sevšedněli si. „Nejsme jako jiní lidé“, prohlašují tihle socialisté a při tom opentlují svůj vzájemný poměr, založený přece na smyslnosti, velikými slovy o lásce nové, neznámé, osvobozené a nesobecké... Nejútočněji proti církvi mluví Jindra, jenž ani dětem dělníků v továrně nedovoluje se modliti za jejich dobrodince prof. Durhama. A spis. sám tendenčně a celkem zbytečně proti němu postavil nepěknou postavu místního faráře, neústupného, mstivého a zhýralého kněze, jenž prý každou (!) neděli káže politické a osobní řeči proti Adamům a kuje v obci pletichy proti nim...

Do románu vtažena jest ještě řada jiných postav, často jen násilím a nahodile, aby posunuly děj nebo způsobily rozhodnutí, jak ho spis. potřeboval dle svého schematu, a pak zase zmizely. Podobně nahodile, bez vniterní nutnosti vedeny jsou často hovory o všech možných časových otázkách, od filosofie socialismu až po důležitý problém, zda pro lidskou kulturu a civilisaci znamenají více lidé hubení či tlustí. (Spis ovšem rozhoduje pro hubené a příkladem uvádí „hubeného Husa“ (!) a „tlustého Napoleona a tucet papežů“.) Obsah rozhovorů se častěji opakuje — důkaz spěšné práce, jež se projevuje i ve slohu a v různých nesrovnalostech. S uměleckým požitkem možno čísti tak asi první polovici „Stavu“ — pak pádí již překotně stroj žurnalistické techniky, jež ubíjí nadaného spisovatele. Bývalý intelligentní řemeslník, jenž uznáníhodnou pílí snaží se vybojovati si čestné místo v literatuře, stoupá v oblibě u průměrného čtenářstva, s jeho pracemi setkáváme se ve všech možných listech a sbírkách — proto bylo třeba věnovati větší pozornost dílu, v němž si stanovil úkol skutečně veliký. Byl však nad jeho síly, stranicky zaujaté a úzkými obzory stísněné. A proto i všechna ta pěkná, optimismu plná slova o nových lepších lidech, o novém uspořádání světa v budoucnosti zapadají bez ozvěny v duši čtenářově; nevzruší ani nepřesvědčí.

Karel Klostermann, Pozdní láska. Román. Praha 1919. Stran 358 a 372.

Dvojdílný román Klostermannův je v mnohé příčině opakem díla Hradeckého: neřeší současných problémů, netvoří postav, jež by předcházely svou dobu, ale klidně, nevzrušeně a při tom neobyčejně důkladně vypravuje příběh, jakých se přihází v životě na sta — příběh o bláhovém starci, jinak dobrém, přesném obchodníku, ale jednostranně smýšlejícím a života nezkušeném, jenž přes spoustu pevných „zásad" nechá se úplně ovládnouti svou hospodyní, ženou prohnanou, záletnou, lakotnou, drze vypočítavou a vší podlosti schopnou. V celém poměru není ani stopy lásky, ba ani pouhé lásky smyslné — proto titul knihy je zcela nevhodný. Úskočná ženština oslepí sice starocha na okamžik svým zevnějškem, ale ještě více podmaní si ho svou zdatností hospodyňskou a obchodní, z níž kyne prospěch jeho závodu. Tak se jí podaří opřísti starce jako pavouk mušku, strhnouti na sebe veškero jeho jmění a udusiti v něm veškeru vůli, takže duševně zlomen a připraven jejím pohoršlivým životem o dobrou pověst otupí a zchátrá. Teprve po letech, za světové války, vyplňuje se božská spravedlivost a vyrovnává aspoň v druhé generaci bezpráví spáchané oním ženským démonem na oprávněných dědicích předčasně mrtvicí raněného starce.

Román nesen jest, jak u Klostermanna zvykem, duchem křesťanským, někde skoro až mravoučným. Zastupuje jej zvláště doktor, typická postava venkovského lékaře-lidumila, jenž je současně hybnou pákou celého toho prostého děje, o všechno se stará, pomáhá trpícím, napravuje pobloudilé a — všude pronáší dlouhé, nekonečné řeči. Názory jeho, v celku dobré a křesťanské, někde přestřelují, někde se mýlí — tak třebas tvrdí (II, 181 a d.), že před dvanácti věky nějaký papež ustanovil ex cathedra, že velkonoce musí býti svátkem pohyblivým a Boží hod velkonoční že musí připadnouti na neděli po prvním úplňku jarním — a pak ukazuje, jak to působilo na studium věd i na lékařství... Ostatní postavy jsou bezvýznamné a všední. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Robert Vaucher, Bolševické peklo. Přel. Dr. Jiří Guth. Str. 291, cena K 8·50. — Vaucher, válečný dopisovatel francouzský, přijel v dubnu 1918 do Ruska, by informoval politické vrstvy francouzské o skutečném stavu věcí na Rusi za vlády bolševické. Kniha sestavena ve formě denníku a klidně, bez vášnivé stranickosti popisuje dojmy spisovatelovy, trudné situace, v níž se octl národ ruský za vlády sovětů. Krutost vlády carské nelze ani srovnati s hrůzami násilí, jimiž bolševici se snaží upevnit svou moc. Úplatnost úřednictva, jíž bylo pověstno staré Rusko, nepřestala, nýbrž se ještě zvýšila, — žalářování a popravy nevinných bez předchozího vyšetřování rozmohly se měrou nikdy nebývalou, ani za Ivana Hrozného ne, všeobecná anarchie ohrožuje lidi spořádané a hoví jen nízkým pudům nejzvrhlejších individuí. Se všech stran slyšeti vzdechy po obnově pořádku, ba volá

se i po návratu cara-suverena. „Stydím se za to, že jsem Rus“, volají lidé, kteří ještě neutlumili v sobě svědomí.

Spisovatel doznává, že není nikterak antisemitou, ale musí zaznamenati, co přímo bije do očí: všude v Petrohradě, v Moskvě, na venkově, ve všech komisařstvích, v úřadech, ve Smolném, ve starých ministerstvech a v sovětech setkal jsem se jenom se židy a opět se židy. Žid-čtvrtní komisař, žid-komisař bankovní, žid-inspektor berní ... dovede vyssávat neobyčejně měšťáka, aby vyrovnal schodek bolševického rozpočtu, jenž za první půlletí 1918 stoupl na 14 miliard rublů. Židovky-tajemnice. Čím více studuješ tuto druhou revoluci, tím více jsi přesvědčen, že bolševictví je hnutí židovské... Lid, pravý ruský lid je potaji rozdrážděn proti židům, kteří plní komisařství. Zvláště sedláci jsou celí vzteklí proto, že komunisté zlehčují jejich náboženství (str. 141—142)... „Ze židů se teď skládají čtyry pětiny všech sovětů a všech organisací maximalistických“... Velitel rudé armády severozápadní je žid Antonov, vyslanec republiky sovětů v Berlíně je žid Joffe, lidový komisař spravedlnosti je žid Steinbeck, — žid je lidový komisař války Trockij, vlastně Leiba Davidov Bronstein, žid je president komuny petrohradské Apfelbaum-Zinověv, žid je president sovětů Žakov Movčev Sverdlov, žid je president revolučního soudu Zorin. Všecky krutostí předčil Mojžíš Urickij, zosobnění této děsné hrůzovlády, jež bez důvodu zatýká, v noci střílí vězně a hází do Něvy. Pro tuto bezlítostnou ukrutnost tento dříve chudobný žid, později milionář, byl zavražděn. Jemu ukrutností se podobá mladý, 20letý žid Savilevič, podpisující rozsudky smrti... A tato cháska vesele žije, obohacuje se, vyváží ruské miliony do ciziny (Trockij si odvezl asi 300 milionů), zatím co lid umírá hlady a bídou. Drahota potravin je v Petrohradě úžasná, — 1 kg mouky — 28 rublů, 1 kg cukru — 65 rublů, — vše se sestátňuje, hlad vzrůstá.

Velmi smutným zjevem jest, že i spisovatelé a umělci za peníze dali se do služeb bolševiků, jakož učinil i dřívější veliký nepřítel bolševiků, proslulý spisovatel M. Gorkij, jenž za 450.000 rublů prodal komisařství veřejného vyučování své spisy a své přestoupení k bolševikům omlouvá tím, že zavrhuje atentát proti Leninu. Nelze souhlasiti s míněním spisovatelovým, jakoby podvratná činnost ruských židů byla zaviněna pouze tím, že židé na Rusi za vlády carské byli pronásledováni, nyní pak mstí se za svá dřívější utrpení; vždyť v Maďarii, Rakousku, Německu židům se vedlo dobře — a nyní provozují tam tutéž podvratnou činnost jako na Rusi.

Bylo by si přáti, by knihu tu, psanou sice ne právě uhlazeným slohem, ale velmi bohatou zprávami o nynějším Rusku, četli ti, kdo u nás horují pro bolševický ráj. *A. V.*

Karel Kálal, Jiný duch. Povídka československá. Praha 1919. Str. 168. — Je to přesládlé vypravování z dívčího pensionátu s trkavou tendencí protestantskou. Dle velectnostného p. Kálala na př. „zdi kolem klášterů jsou proto, aby se utajil hřích“. Prý „Řím

osnoval strašné války"; líbati obrázek a růženec je „nejnižší náboženství, fetišství" — takové a podobné pitominy mají vzdělávati mládež a předělávati ji neb utvrzovati v protestantismu.

Stejně proselytářská jest pov. téhož sp. Nevěsta z Tater.

Jeanne Mairetová, Malá princezna. Přel. H. Částková. Praha 1919. Str. 93. — Bohatý kníže Boliňski osamotnův na stará kolena, rád by měl někoho u sebe, „kdo by jej miloval". Švagrová jeho vzpomene si na druhou švagrovou, chudobnou vdovu s děvčetem, jediným to již potomkem knížecí rodiny, i vyzve ji, aby knížeti dcerušku ponechala, ale s podmínkou, že se k ní nikdy nebude hlásiti. Dohnána nouzí svolí konečně, ale jde na zámek s dítětem na zapřenou jako jeho vychovatelka. Konečně se věc prozradí a po nějakém rozladění vše se dobře skončí. — Pro naše děti je tu vše příliš aristokratické, hlavní motiv, odpor proti příbuzné, téměř nepochopitelný, ale jako pohádka bude je knížka, vyzdobená pěknými obrázky, zajímati.

Wilhelm Hauff, Žebračka z Pont des Arts. Román. Přel. Oskar Reindl. Praha 1919. Str. 140. — Nejznámější toto dílo německého romantika (* 1802 † 1827) dobře vyznačuje dobu svého vzniku i příběhu. Mladý statkář po letech setká se u svého známého v Německu s paní, jíž byl kdysi jako žebrajícímu děvčeti v Paříži podporami nápomocen. Hrubý manžel její přistihne je v důvěrném hovoru i vypudí ji z domu, po čemž ona dlouho se vzpíravši porušení svazku manželského následuje milence, nikdy docela nezapomenutého. — Vypravování, ostatně plné všelikých náhod, jest přes některé rozvláčné hovory poutavé, i co do názorů na př. o ženské otázce zajímavé. Že konečně unavená, přecitlivělá žena rozhodne se v návalu nálady před rozloučením „zlomit okovy své víry", jest na tu chvíli lidsky pochopitelno, mimoděk však budí obavu, že nikoli ke svému trvalému štěstí. — Překlad je plynný a celkem správný.

Kristoslav Přímý, Jiskry. Hrst žíravé poesie a básnických drobtů. Druhé stylově zdokonalené, obsahově nezměněné vydání. Klatovy 1919. Str. 104. — Knížka tato jest asi unikum v českém písemnictví — já aspoň nevím o jiné, kde by takový žvast v takových verších se našel. „Autor" z Klatov sice předem podotýká, že „tendenci uznává za přednější básnické formy", ale tendencí tou jest jenom neslané nemastné nadávání na církev atd. „Transcendentní poznání projasnilo mysl" jeho tak, že nesmysly své „stylově zdokonaleně" veršuje na př. takto:

Muž na chvíli se odmlčel
a setřel slzu s oka.
V obdivu dlouho že klečel,
zjevil mu hlas potoka.

Morálka je Mo-rál-ka
(velká iniciálka!)
Za tou se již mnohé skryje,
co někdy svědomím ryje . . .
Hladká slova lichotí.
Rád pozpátku lid chodí.

Knížka vydána ve sbírce „Reformátor, sborníku vybrané, poučné a vzdělavací četby pro český lid“. „Vydání první, jež vyšlo roku 1911 v ručním rozmnožení a bez censury, bylo kruhem důvěrných přátel tu- i cizozemských ihned rozebráno“. Předmluva k druhému vydání těchto „obrodných myšlenek“ datována 28. října 1918. A ten muž není dosud v ministerstvě?!

Rozhled

Náboženský.

Srovnávací studium náboženské je důležitou částí vědy dějepisné, pokud jde o dějiny myšlenek a názorů, tedy dějiny duchovní vzdělanosti. Není to odbor čistě bohovědný, ale bohověda, i křesťanská, nalézá v něm prameny mnohého poučení. Byť i byl po většině pěstován se zřejmou nebo bezděčnou zaujatostí proti naukám křesťanským, zvláště nadpřirozeným, nemůže samému poznání pravdy leč prospěti, věnuje-li se mu i zástupci pravdy zjevené soudná, kritická pozornost. Že spisy toho druhu v širším obecenstvu, jež není schopno jich věcně posouditi, působí snadno zmatek a pochybnosti náboženské, jest ovšem pravda, a není tedy neoprávněn požadavek, aby spisy takové nešířily se mezi čtenáři, kteří nemají ani času ani schopnosti rozsouditi, co pravda a co nepravda, a proto nemají z nich ani toho prospěchu, který z každého vědeckého díla vzejíti má.

Říkává se, že spory věroučné jsou již dávno překonány. Ale není tomu tak. Vždyť i ti, kteří to praví, myslí to tak, jakoby byly rozhodnuty ve prospěch nevěry, tedy že mohou poučky proti víře zjevené bez odporu přednášeti. Ti však, již víru svou si zachovali a v ní úkoj duchovních potřeb svých nalézají, nezapomínají na předpověď, že tu jde stále jen o znamení, jemuž bude odpíráno (Lk 2, 34), a že dobře činí následujíce i dále tohoto neklamného světla a nikoli bludiček ukvapené nebo nepřátelské vědy.

Svoboda tisku, o níž možno souditi různě — právě se napořád přesvědčujeme i nyní ještě, že i nejliberálnější vlády ji v zájmu prý státním všelijak omezují, rozumní vychovatelé nedávají všeho čísti — bude se týkati především otázek náboženských, nevyjímajíc ani základních článků víry naší, a proto bude třeba útokům na ně věnovati v tisku nejbdělejší pozornosti v zájmu vyznavačů víry naší, již neblahou „reformní“ činností části kněžstva beztoho zmateni a sklíčeni potřebují tím více ochrany a opory v otázkách zásadních naproti útokům tisku.

Srovnávací věda náboženská především ráda vyhledává stopy a „prameny“ věrouky křesťanské v jiných náboženstvích, jednak ze zájmu ryze vědeckého, jednak z pohnutek názoru naturalistického, aby totiž prokázala, že co v Písmě a v katolické věrouce podává se jako živel nadpřirozený, jest buď výplodem mystického, ba mythického enthusiasmu aneb ohlasem jinokrajných náboženských zkazek, jimž ovšem ani my nadpřirozeného rázu nepřisuzujeme. Apologetika naše nemá proč uzavírati se důsledkům z poznání, že i v jiných náboženstvích vyskytují se obdoby věroučných pomyslů našich, anať předpokládá jednak jakési nadpřirozené Prazjevení, jež nikdy z lidstva docela

nezmizelo, jednak božské vedení lidstva ve hlasích přírody a rozumu, jež ani v největších poblouzeních docela nepotlačeno; testimonium animae naturaliter christianae platí i v jiných věcech než Tertullian (Apol. 17, 2) uvádí (monotheismus). Ba naopak v této shodě spatřuje se důkaz, že nadpřirozeno není nepřirozeno.

Předním předmětem víry a úcty naší jest ovšem bytost Bohočlověka, prostředníka mezi Bohem a člověkem (1 Tim 2, 5), jenž nám dal poznati lépe Boha v Trojici a náš k němu vztah. Z rozličných, nám již ani ne dosti známých příčin neosvědčeny všechny okolnosti života jeho tak, aby vyloučena byla všeliká pochybnost, okolnosti totiž přirozené (průběh života a jeho činnosti); tím méně vyloučeny jsou pochybnosti o stránce nadpřirozené, jež jest předmětem víry, daru to hlavně milosti. Apoštolské snesení víry (Apostolicum), tresť nauky křesťanské, podává převážně tuto stránku. Čistě historickým jest jen článek 4. (trpěl pod Pontským Pilátem, ukřižován i pohřben jest), neboť i předešlý (počal se z Ducha sv. narodil se z Marie Panny), o kterém tuto chceme promluviti, obsahuje stránku oboji: narození, ale zázračné. V protestantismu, jakmile opuštěny jeho fikce o původní církvi, proud rationalisticko-kritický nemohl se zastaviti ani před těmito tajemstvími, a tak jest velmi snadno vysvětlitelno, že použil při nich jinokrajných národopisných zpráv, jednak aby prokázal i evangelické zprávy za mythické, jednak aby vysvětlil původ jejich.

Něžné, a proto choulostivé tajemství narození Páně projednáváno přečasto, aspoň nepřímo, již ve starověku křesťanském; nepřímo, jelikož útoky bludařův uprostřed křesťanství většinou nesměřovaly proti tomuto dogmatu, nýbrž více proti panenství Mariinu v manželství vůbec. S rozkvětem úcty marianské přibývalo též úvah o tomto předmětě, a to ne vždy ve prospěch náboženství; záliba v takovýchto rozborech i u nejlepších spisovatelů a spisovatelek mimoděk odrážela soudobou zálibu v lascivních líčeních pohlavního života. a nynější ethnologie i sexologie ráda se na to odvolává; jmenovitě t. ř. psychoanalytická, ovšem židovská, škola vídenská (Freud atd.) spatřuje jako ve všem možném i nemožném, tak i ve zprávě evangelické i v úvahách a obrazech pozdějších samé náznaky pohlavní. V katolickém měsíčníku Theologie u. Glaube (1918, 433dd) probírá názory srovnávací náboženské vědy prof. Dr. Alfons Steinmann, jenž již před tím (1916) vydal o tomto předmětě zvláštní spis. Dle Harnacka odvozují totiž zprávu o panenském původě Spasitelově z budhismu Seidel a van Eysinga, z egyptských předloh Gardner a Bousset, z babylonských Gunkel a Theyne, frygických (budhismus a Mithra) Pfleiderer, perských Schmiedel, z mithraských Dieterich, řeckých Usener, eleusinských neb jiných neznámých Butler, z výmyslu rodičů Spasitelových neb některého evangelisty Renan, z Filona Abbott, z legend o zázračném zrozeni Platonově neb Augustově nebo z návštěvy Tiridatovy u Nerona Soltau, sám Harnack z pozdního židovstva. Steinmann, předeslav, že onen článek je zcela nepodezřele obsažen v nejlepších rukopisech NZ a ve vypravování Mt i Lk nerozlučně vpředen, dopodrobna ukazuje předně, že víra v něj

nepochází ani z kruhu židovsko-východního ani z řeckého. Známé proroctví Is 7, 14 (Ejhle panna počne a porodí) dle většiny vykladačů neodpovídalo očekáváním židovské současnosti, která dle nich neočekávala a nevěřila v Messiáše bez otce, vykládajíc ona slova o králi Ezechiovi; a jestliže Sedmdesátci, tedy židé, onen hebr. výraz (almah) přeložili přesně v evangelickém smyslu (parthenos), tedy třeba uvážiti, že to nebyli židé palestinští, kde evangelium Mt vzniklo, nýbrž egyptští, a že tedy v Palestině teprve Mt ono proroctví takto správně vyložil. Delitzsch (Messian. Weissag. Lpzg 1890) upozorňuje v proroctví tom na zákon t. ř. perspektivního zkrácení, an prorok jednak vůči nevěřícímu králi Achazovi vyhrožuje (zpustošením Palestiny), jednak narození Messiášovo slibuje, a ačkoliv onoho se dočkal, tohoto nikoli, „přece se za proroctví své nestyděl aniž ho odvolal"; týž D. pak dodává, že ve zprávě evangelistově a v narození Páně „moderní theologie s celou církví boží vidí naplnění a rozluštění jesaiského proroctví" (99). Praví-li Maurenbrecher, že Duch sv. (v hebr. ruach, ženského rodu), který na druhou božskou osobu při křestu sestoupil, je totéž jako Helena, žena Šimona maga, Šimonem za Ducha sv. vydávaná, a ta rovna Isidě, a tato Istaře (Astartě), jíž holub byl zasvěcen, tedy plete jednak křest Páně s narozením, jednak přesouvá úkon Ducha sv. na princip ženský (Istar = Maria), o čemž v NZ není potuchy, nehledě ani k tomu, že ani Isidě ani Astartě přívlastek panenství nepřísluší. (O. p.)

*

Nedůvěra projevená tu minule k t. ř. reformním snahám z duchovenské jednoty pražské některými mluvčími jejími šířeným nabývá nové potravy a tuším i půdy. Mluví se o svobodné očištěné církvi národní a jedná se o ni. Ke dni Husovu chystají se příslušné tiskoviny, umožněné prý štědrostí p. Dra Isidora Zahradníka; snad vlády?

Očista v životě politickonárodním, jak známo, nepokračuje tak, jak by si upřímní, národu v pravdě milovní a o budoucnost jeho starostliví vlastenci přáli. Vody do Augiášova chléva sváděné vynášejí sice mnoho neřádu, ale vynášejí jej pouze na povrch, nikoli ven. A takými člověku připadají také „očistné" snahy oněch církevníků: samé věci zevnější, osobní — nic vlastně náboženského. Nechybí sice ani to v obsáhlém programě, jak na papíře natištěn, ale hybnou silou celého podnikání to není; aspoň toho nikterak neviděti.

Není ani divu. Nikdo nedá, čeho nemá. Právě ti, co stále mluví o čistším náboženství, pohlížejí na ně jako na politicum, i jest pak přirozeno, že s ním také tak nakládají. Že je to náhodou politika československá a republikánská, jest pro náboženství praslabou útěchou.

V útocích na dosavadní řády — a opakuji, že hlavní útoky omezují se na řády zevnější, jež sice nějak opraviti možno a z části nutno, ale že v tom podstata reformy církevní, náboženské, spočívati nemůže — v útocích těch bylo mnoho osobního a ošklivě osobního, i není radno činiti tolikéž. Ale přece nemožno potlačiti pochybnosti,

zdali by z úst očišťovatelů nezněla nábožensky působivěji povzbudivá slova, jako na příklad: připravujme se a choďme pilně do školy, čím urputněji nás odtud vyhánějí, připravujme se pečlivě na kázání slova božího (a tu snad připomněti nahoru i dolů zásadu: non multa, sed multum), ujímejme se svých svěřenců v potřebách duchovních a pokud možno i hmotných, pracujme o šíření dobrého tisku atd. — místo čehož pořád jen slyšíme, jak důležita jest pro očistu náboženství ženitba kněží, volba představených, zrušení patronátů, česká patriarchie atd.

Nepřezírám, že povinnostem mají býti přiměřena také práva. A očišťovatelům rozumí se snad samo sebou, že povinnosti řádně plněny bývají, ano že po zjednání práv tím řádněji plněny budou, ale vždycky se to samo sebou nerozumí, a u pozorovatelů mimostojících, kteří dobře dávají pozor, na čem kněžstvu nejvíce záleží, rozumí se tím méně, že to ostatní, totiž to hlavní, bude pak, abych obráceně použil výrazu Písma (Mt 6, 33), přidáno. Bohoslužba v českém jazyku na př., ačkoli v mezích zde již častěji vytčených žádoucí, sama sebou nenapraví, co pokazí bohoslužba nedbalá. Volba biskupův atd. neočistí a nepozvedne náboženství, nebude-li podle toho; a že mnohdy nebude, jest se podle dosavadních známek a návrhů velice obávati. Řády a instituce samy o sobě za vše nemohou činěny býti odpovědnými; nejvíce záleží na osobnostech! A pánové snad ani netuší, že právě některým z nich u kněžstva i mimo ně nepodkládají se čisté záměry reformní, nýbrž jiné, od náboženství hodně odlehlé! Mnozí pak horkokrevní vášnivci, kteří horují pro to, aby domnělé nebo skutečné zlořády byly protřepávány veřejně, pro „zájem" obecenstva, sotva by byli rádi, kdyby taková kritika svezla se také na jejich působení ve svěřeném úřadě. Podobně neujasněna zásada účastenství laiků ve správě církevní, jež bez náležité obezřelosti by mohlo býti velice osudné právě čistotě náboženství, atd.

Blízký Husův den má prý býti oslaven také agitací pro tu očištěnou národní církev. Ani ten, komu Hus po náboženské stránce imponuje — jinak se katoličtí kněží hlásí k jiným, lepším vzorům — neměl by na to vše zapomínati. Hus byl sice k neřestem vlády Václavovy náramně shovívavý, a chtějí-li ho ctitelé jeho v tom následovati, nebudiž jim bráněno, aspoň pokud se nepokoušejí zapřáhnouti do té káry rozkolu a nevěry také druhé. Avšak u kněžstva a ostatního obecenstva si Hus očištěnou církev jistě představoval poněkud jinak.

Reforma a reformace jsou jazykově příbuzny. Liší se jen koncovkou. Pojmy historicky ustálené jsou však docela různé; třeba ne vždy v začátcích, ale v koncích. V revolucích byla církev pokaždé nejbližším hromosvodem, pykajíc za chyby svých zástupců. Pokaždé také vyskytli se v ní živlové službovolní, kteří si očistný oheň libovali, ba polínka naň přikládali, dokud zasahoval jiné; tušili zajisté dobře, že by z nich samých nezůstalo po něm nic, a proto se mu raději vyhnuli a strkali do něho jiné.

Dějiny se neopakují docela, ale poněkud, mutatis mutandis, ano. Všechny cesty prý vedou do Říma, některá však jen oklikou, oklikou unavující a vysilující. Na tuto se proto raději vůbec nedáme.

*

Evangelický pastor o centru a o sblížení křesťanských vyznání. Nové poměry v Německu změnily do jisté míry poměr mezi katolíky a věřícími evangelíky. Ukázalo se to již při posledních volbách do národního shromáždění, kdy někteří pastoři, jako Hecker v Berlíně, Dunckmann, profesor evangelického bohosloví v Greifswaldě a jiní, otevřeně pracovali pro centrum. V ranním vydání vůdčího orgánu centrového, v Germanii, dne 7. června č. 253. uveřejnil hornoslezský pastor, Rostalski, článek, který snad i u nás bude zajímati.

Napřed ospravedlňuje jednání evangelíků, kteří volili ruku v ruce s katolíky centrum. Ve starém říšském sněmě zastávaly se hlavně dvě strany křesťanských zásad — centrum a německá strana konservativní. Tato vytkla ve svém programu r. 1892. své stanovisko vůči positivnímu křesťanství takto: „Chceme zachování křesťanského názoru životního v lidu a ve státě a považujeme jeho praktické uplatnění v zákonodárství za nevyhnutelný základ každého zdravého vývoje“. Všechny ostatní strany politické mimo tuto a centrum zaujaly vůči zjevenému náboženství stanovisko buďto lhostejné nebo odmítavé. Po státním převratu listopadovém změnila konservativní strana své jméno a nazvala se německo-národní stranou lidovou. V novém svém programu praví sice, že „živoucí křesťanství, manželství a rodina mají být silným základem veřejného života“, avšak pastor R. vytýká, že v šestnácti odstavcích „směrnic“ není ani o křesťanství ani o církvi řeči. Pro věřící evangelíky byla prý tato „náboženská bezcharakternost“ těžkým zklamáním. Mimo to utvořila tato strana zvláštní oddělení pro svobodomyslné občanstvo (Traub-Pfannkuche), což odpudilo věřící lid evangelický ještě víc. Není divu, že následkem toho přiklonili se četní evangelíci k centru, jež jim bylo zárukou, že bude se zastávat křesťanských zájmů. Avšak politické sblížení nemohlo zůstati bez vlivu na věci čistě církevní. Došlo se k poznání, že ve světovém názoru katolickém a evangelickém je mnoho společného. Mnohý evangelík poznal, že nauka katolická je „křesťanství biblickému“ mnohem bližší, než se domníval, jsa zmaten protikatolickým vyučováním.

U evangelíků mluví se o založení „lidové církve“, která by pojímala všechny směry; jednotící páskou má být přiznání ke Kristu (das Bekenntnis zu Christus). Naproti tomu praví R., že protestant, kteří věří v Bibli (bibelgläubig), nemůže uznati církevního svazu bez závazného základu starých vyznání (der bibelgläubige Protestant kann eine Kirchengemeinschaft ohne die bindende Grundlage der alten Bekenntnisse nicht anerkennen.) „Dospěl jsem k úsudku, že nouze o vyznání (Bekenntnisnot) naší církve může být jen tenkráte odstraněna,

kdyby byla instance, která by mohla rozhodovat o výkladě vyznání. Taková instance se sice ve vyznání Augsburském nepožaduje, ale předpokládá. V sedmém článku praví se, že církev je společností, v níž má se evangelium správně hlásat, a svátosti řádně udělovat. Požadavek tento činí potřebnou instanci, která rozhoduje o správnosti." V předmluvě k druhé části formule konkordií podotýká se, že „mínění bloudícího nemůže a nesmí být trpěno v církvi boží," a takové jednání odpovídá Bibli (Tit 1, 9). „Bez nejvyšší instance v učení bylo by však něco takového nemožným", praví R. Jenom takovou instancí dají se podvratné snahy racionalistické odstranit a zabránit pokračující „redukci dogmat", z nichž jedno po druhém mizí v propadlišti.

Ozvaly se hlasy, že v takové redukci vězí podstata protestantského vývoje; při tom zavírají se úmyslně oči, aby neviděly, že takovou cestou dospěje se k „úplnému nic". Jest jisto, že taková dogmatická práce očistná, jaké je církvi protestantské nezbytně třeba, a práce jednotící, bez níž nemůže obstát, dojde teprve v budoucnosti cíle. R. zmiňuje se o novém sdružení v evangelické církvi, vloni se utvořivším, zvaném „hochkirchliche Bewegung", které trpce nese nedostatky v evang. bohoslužbě (.. zu allen Zeiten empfundener Mangel des evang. Gottesdienstes an Sonntäglichem, Weihevollem ..)

Toto sdružení chce provésti zřízení biskupské, nechat kázání poněkud ustoupit do pozadí, místo toho svátosti silněji posunout do popředí, bohoslužbu upravit liturgicky bohatěji a vůbec svatý obsah zaobaliti do důstojnějších, krásnějších forem. Soukromá zpověď má býti znovu zavedena, protože má svůj základ v Bibli a byla vždy uznávána, jak dějiny dosvědčují. Dlužno také pěstovat askesi, protože jí Bible žádá. Protože kláštery jsou vhodným místem pro askesi, mají se zřídit kláštery; duchovní mají se modlit breviář. R. obhajuje i bezženství duchovních a jest pro jeho zavedení. Jeho odstranění bylo prý „krokem na cestě, aby církev byla zbavena posvátnosti." „Bezženství je jedinou věcí, která dodává orientalnímu mnišství při veškerém zploštění vnitřního života jakési mravní převahy". Opětné zavedení denní bohoslužby odpovídá daleko rozšířené potřebě srdce mezi lidmi, již hledají spásy v církvi evangelické, a od starodávna přejatá cvičení (půst, žehnání a. t. d.) udržela se ještě v mnohé obci. Záleží na tom, aby všechno to bedlivě se pěstovalo.

R. končí svůj článek výzvou k lidu protestantskému. „Hlas musí stále silněji zníti. Připomeňte si, evangeličtí duchovní, svou příslušnost k všecírkvi (zur Gesamtkirche), doba je příliš vážná, tak že musíte se zbaviti předsudků, poznati dobro na nepříteli dosud potíraném, a přidružiti se k němu pro společnou práci". *Dr. Jos. Vrchovecký.*

*

Starší relace o diecesi Brněnské. (Č. d.) Dle platného nyní práva, stanoveného dekretem kongregace konsistorní ze dne 31. pros. 1909 (se schematem pro Relatio status v Acta Apost. Sedis II

(1910) str. 13—34) a uvedeného v novém Codexu juris canonici v can. 340—342, jsou povinni všichni biskupové každý pátý rok k visitatio liminum a k podání zprávy o stavu své diecese buď osobně nebo svým koadjutorem, mají-li ho, nebo ze spravedlivých příčin, jež však musejí býti schváleny od stolice papežské, jiným knězem diecesním. Biskupům mimoevropským je však dovoleno, aby visitatio liminum vykonali každého desátého roku. První pětiletí počalo 1. ledna 1911. Biskupové Německa a bývalého Rakouska mají visitatio liminum vykonati v třetím roce každého pětiletí.

Níže podáváme starší relace biskupství brněnského se týkající. První z nich pochází od prvního biskupa Brněnského Matěje Františka hraběte Chorinského z r. 1781[1]). Podána byla, ježto biskup byl správou nově zřízené diecese příliš zaneprázdněn a proto visitaci liminum osobně vykonati nemohl, prokuratorem Františkem de Angelis, agentem biskupa Chorinského v Římě, jemuž za tím účelem udělena byla tato plná moc:

Praesenti procurationis mandato valituro tamquam instrumento publico Ego infra scriptus Mathias Franciscus e Comitibus Chorinsky, cum a continua negotiorum et curarum, quas novae huic dioecesi impendere cogor, serie praepeditus ad romanam Curiam accedere ibique per me ipsum Beatorum Apostolorum liminum ad praescriptum sacri Concilii Tridentini et apostolicarum constitutionum visitationem explere non possim, ne tam gravi oneri desim, tit. dominum Franciscum de Angelis Romae degentem, mearum alicquin inibi causarum Agentem, absentem tanquam praesentem in meum specialem procuratorem constituo ac deputo, ut mea vice meoque nomine praedictae sacrorum liminum visitationi satisfaciat omnesque alios actus gerat, qui illius occasione peragi solent: hoc enim chirographo praedicto tit. Domino Francisco de Angelis procuratori a me, uti supra, constituto et deputato tribuo atque communico facultates omnes pro hujusmodi effectu necessarias et opportunas, etiamsi specialem mentionem requirerent eamque etiam, unum vel plures alios procuratores, quatenus opus sit et ipsi videatur, substituendi et quidquid per eumdem procuratorem actum gestumve fuerit, firmum, ratum ac validum me habiturum spondeo sicque et non aliter. Datum Brunae in residentia mea episcopali die 15. Novembris anno 1781.

Relace sama zní takto:

Relatio de statu dioecesis Brunensis in marchionatu Moraviae data Brunae die 15. Novembris 1781. §us 1mus De statu ecclesiarum materiali. I. Episcopatus Brunensis, postulante augustissima imperatrice vidua, Hungariae et Bohemiae regina Maria Theresia, a SSmo Domino Nostro feliciter regnante Pio Papa VI, suppressa ibidem ecclesia collegiata et in cathedralem erecta die 5ta Decembris 1777 institutus est,

[1]) Uložena je v archivu Ordinariatu brněnského ve fascikulu E. 1.

cum assignatione dotis octodecim millium et ducentorum triginta qvinque florenorum in dynastiis Chirlicensi cum suis praediis et Schlappanicensi, a mensa alias episcopali, nunc archiepiscopali Olomucensi dismembratis et separatis, constitutae, uti bulla Inter plurimas apostolici ministerii curas die 5. Decemb. 1777 expressis verbis continet. Etsi vero praedicta dos octodecim millium et ducentorum triginta qvinque florenorum assignata fuerit, solum tamen consistit in qvatuordecim millibus et quingentis octoginta novem fl renis.

Confirmatus sum a Sede Apostolica episcopus Brunensis anno supradicto 1777 die 15ta Decembris. Episcopatus mei possessionem cepi die 22da Februarii 1778.

II. Confinia episcopatus Brunensis sunt archidioeceses Pragensis et Olomucensis et dioecesis Passaviensis.

III. Praerogativis gaudet Ecclesia mea iisdem, qvibus gaudet Ecclesia antea cathedralis nunc metropolitana Olomucensis, non tamen titulo oneroso acqvisitis.

IV. Civitates in dioecesi mea sunt 13.

Oppida 65.

Pagi 1035.

V. Fabrica cathedralis ecclesiae firma est, et sartis supellectilibus, qvantum necesse est, instructa, reditus tamen fixos, cum dote careat, sive pro fabrica sive pro sacra supellectili sive pro aliis necessariis nullos habet, spontaneis benefactorum oblationibus relicta.

Capitulum constat duodecim canonicis, videlicet decano mitrato, archidiacono, qvatuor canonicis praebendam et residentiam habentibus, qvatuor aliis praebendam absque residentia habentibus, et duobus neque praebenda neque residentia gaudentibus.

Praeterea servitio chori addicti sunt tres vicarii, qvi simul curati sunt, et qvatuor cantores laici.

Praebenda poenitentaria et theologalis defectu fundi non est erecta, adest tamen universitas ante triennium Olomucio Brunam translata, in qva clerici studiis theologicis vacant, et munere poenitentiarii fungitur sacerdos ex Ordine S. Francisci Reformatorum.

VI. Ecclesia collegiata nulla adest.

VII. Ecclesiae parochiales sunt 151.

Commendatae 24.

Filiales 110.

Cappellae publicae 154.

Cappellae privatae 110.

Ex his duae cappellae privatae propria sacra supellectili destitutae sunt, quibus tamen ecclesiae parochiales, in quarum illae territorio sitae sunt, in hoc succurrunt. Similiter duae parochiales, una commendata, qvinque filiales et 52 cappellae nullos certos reditus sibi assignatos habent, quibus patroni aliive benefactores et respective propriae earum parochiales opem ferunt.

Caeterae omnes tam proprios reditus habent, qvam sacris supellectilibus instructae sunt.

VIII. Monasteria virorum sunt 24, mulierum 6, quorum unicum tertii ordinis S. Francisci infirmis servientium, vulgo Elisabethinarum jurisdictioni meae subjacet.

Hic adjungendum habeo, quod ecclesia Ord. Praedicatorum Iglaviae, qvibus per commutationem collegium cum ecclesia olim Patrum Societatis obvenit, jussu supremi principis terrae adhibitis consvetis caeremoniis anno currente profanata fuerit.

IX. Adest seminarium clericorum, Olomucio Brunam translatum, utrique dioecesi, archiepiscopali Olomucensi et Brunensi, commune, in quo septemdecim alumni dioecesis meae locum habent, quos praemissis solitis examinibus, num idonei sint, pro susceptione ad praedictum seminarium augustissimo terrae principi proponendos habeo.

Taxa nulla est statuta, neque beneficia aliqua huic seminario sunt unita, sed alios reditus proprios habet. Qvanti vero hi reditus sint. non constat, cum administratio et directio, qvemadmodum ante erectionem episcopatus Brunensis, ita et nunc reverendissimo domino archiepiscopo Olomucensi competat. (P. d.)

*

Z duchovenstva československého vydali se do Říma s reformními návrhy a s podporou vlády pp. Krojher, prof. Dr. Alois Kolísek a prof. Dr. Šanda. Kterýsi šprymař připomněl při té příležitosti poselství Basilejské . . .

O p. Krojherovi netřeba dále mluviti, a p. Dr. Kolísek odjakživa rád si zajede do světa; bude prý ostatně jen tlumočníkem, an studoval a stal se doktorem filosofie v Římě. Překvapuje třetí zástupce československého kněžstva, jest-li to pražský prof. theol. Šanda, který až dosud spisoval skoro výhradně německy (a to v oboru starozákonním, kde naše písemnictví je tak uboze chudičké) a chtěje se ucházeti o místo na universitě pražské vydal část své dogmatiky latinsky, požádav u p. hraběte Huyna v Brně, zda by mu ji směl věnovati.

Kým a pokud jsou zplnomocněni, se nepraví. Že jeli s vědomím a na útraty vlády, ač ne úředně, u katolického kněze jim doporučením býti nemůže, byť i jeli s úmysly nejlepšími. Ne že by se odsuzovaly přímé styky s vládou, nikoli. Ale že jsou to styky příliš jednostranné, nadbíhající na ujmu katolického náboženství choutkám rozvratným.

Pražské noviny napsaly, že na Římě bude záviseti, není-li toto prvé poselství z naší republiky také poslední.

No no!

Vypravuje se o jedné žábě, že se nafukovala, až pukla.

*

V 13. č. „Jednoty“ (duchovenstva) píše p. J. Š. Baar o dvou českých náboženských myslitelích a jedním z nich jest mu p. Josef Holeček, red. Národních listů, jehož selskou epopeji Naši prý by měl čísti každý český kněz.

Vloni (Hlídka str. 397) otiskli jsme 2 věty z jiné Holečkovy epopeje na doklad, jak také možno o náboženství, jest-li náhodou katolické, psáti.

Nutno totiž rozeznávati: mysliti (a psáti) o náboženství a mysliti (a psáti) nábožensky.

Tamtéž píše p. Baar o „vlasti ‚kacířů‘ Husa, Chelčického a Komenského“; kacíři jsou v husích nožkách. Tomu v orgáně katolického duchovenstva dobře nerozumím.

*

V jednom humoristickém časopise (Rašpli) otištěn obrázek, jak panáček s kazatelny hřímá ke shromážděným o nových zákonech manželských: „Krále vyhnali a za to zavádějí králičinu“. Saul mezi proroky? (1 Král 10, 11.)

Vědecký a umělecký.

Siger z Brabantu (zemřel okolo r. 1300), professor Sorbonny, byl do jisté míry stoupencem averroismu na pařížském vysokém učení a hlásal nauku o dvojí pravdě — theologické a filosofické (theologice verum — philosophice falsum). Nauku tuto hlásal hlavně ve spisech „Impossibilia" a „De anima intellectiva" a sice pod rouškou thomismu. R. 1277 zamítl biskup pařížský, Etienne Tempier 219 bludných vět averroistických; nepraví se sice, kdo ty bludy v Paříži hlásal, ale míněn je, jak dokazuje Haureau, jedině Siger z B.

V jednom rukopise oněch 219 vět — rukopis je v pařížské národní knihovně — čte se poznámka „Contra Segerum". Není proto pochybnosti, že ostří bylo namířeno proti stoupenci averroismu na universitě pařížské. Při vší příbuznosti nauky Sigerovy s averroismem je přece mezi nimi značný rozdíl. Averroes útočí na náboženství a přidržuje se toho, co uznává po stránce filosofické správným. Siger poznamenává, že v takových případech, kdy shledáváme rozpor mezi naukou věroučnou a pravdou, filosofií hlásanou, dlužno se přidržeti toho, co víra hlásá, „et in tali dubio fidei adhaerendum est, quae omnem rationem humanam superat". Z toho důvodu, že víra převyšuje sílu rozumovou, máme se jí přidržet. Na Sigerovo dílo „De anima intellectiva" (vyšlo r. 1270.) odpověděl sv. Tomáš spisem: „De unitate intellectus contra Averroistas", jímž dokazuje nesprávnost nauky o dvojí pravdě.

Mimo Sigera přidržovali se bludné nauky této dva dialektici, kteří taktéž narazili na silný odpor. I učitel sv. Tomáše, Albert Veliký, snažil se obtíže tohoto sporu cestou přiměřenou odstranit.

Vytýkati scholastice, že si nevěděla rady, jak odstranit veliké překážky při sporu víry a vědy, a následkem toho přidržovala se averroistické nauky o dvojí pravdě, která střízlivého učence nemůže uspokojit, bylo by hrubou neznalostí. Nejznamenitější scholastikové zamítali zásadně takové rozluštění sporu mezi věrou a vědou a jednali správně — jak dle víry, tak i dle rozumu. Proto averroismus v té příčině zásadně zamítli. *Dr. Josef Vrchovecký.*

*

V pražském grafickém měsíčníku „Veraikon" (1919 č. 4) podává jeho redaktor Ant. Dolenský některé zajímavé poznámky k málo známému životopisu slavného českého grafika Václava Hollara. Dle vývodů Dolenského narodil se Hollar 23. července 1607 v Praze. Nejvíce sporů povstalo o jeho náboženství. Tvrdilo se, že byl vypuzen z Čech pro své protestantství a že dokonce jeho otec byl pro účastenství ve spiknutí proti králi zbaven majetku. Hollar sám však praví ve své autobiografii, že jej vypudil z vlasti otcův odpor k umělecké činnosti. Dolenský pak

poukazuje na desky zemské, z nichž je patrno, že otec Hollarův, jenž zemřel r. 1630, byl depositorem při deskách zemských, později komorníkem a zůstal ve svém úřadě nepřetržitě, jak dosvědčují zápisky i rukopisné poznámky v příručních kalendářích desk zemských.

*

Ochrany „protireformačních a habsburských“ památek dovolává se v č. 2. nový sborník na seznamování s našimi uměleckými a národopisnými památkami („Naše památky“). „Vždyť kdyby chtěli provésti to, co proklamují, musili by zničiti téměř vše, co Prahu činí Prahou“.

Tento důvod esthetický a národopisný, k němuž ovšem bylo by lze připojiti ještě jiné, makavější, na př. peněžitý (návštěva cizinců!), opakován od listopadu 1918 častěji, aniž tuze mnoho pomohl. Ničivé pudy jedenkrát podníceny sotva budou takových důvodů dbáti: vždyť rozvášněné davy co chvíle ničí i věci, jichž by samy zcela dobře mohly potřebovati a jichž se nedostává, na př. potravin, látek atd. — nezastaví se tedy před památkami pro ně osobně bezcennými.

Slavná intelligence, jde-li jí opravdu o takové významné památky, neměla štváti proti památkám náboženským. Zločinem vyvolává se jen zločin.

A ještě něco! Válkami husitskými zničeno v zemích našich tolik vzácných hodnot uměleckých i vědeckých (staveb, knihoven atd.), že nehledě k jiným spoustám (společenským, politickým atd.) nenahraditelných těchto ztrát ani vytušiti nedovedeme; nebýti pak těch proklínaných kněží a mnichů, kteří útěkem sebe a nějaké trosky svých archivů neb knihoven zachránili, byli bychom o minulosti své v temnotách ještě větších nežli jsme.

Přes to byla to doba z našich dějin prý nejslavnější — vždyť o nás „celý svět“ mluvil: jen že ne o naší vzdělanosti, nýbrž o našem vojsku! A co asi teď o nás ví a soudí?

V začátcích války třicetileté vládli Prahou protestantští cizáci z Falce, kteří tam řádili jako Hunové a dobíjeli, co ještě z monumentální slávy zbylo. Ovšem bylo to katolické. Přišla pohroma bělohorská, pohroma zajisté, avšak našemu národu aspoň potud prospěšná, že zarazila německo-protestantské barbarství, jež ohrožovalo nejen víru naši a její umění, nýbrž i národnost.

V koncích války třicetileté postavili se Pražané, vedeni m. j. také jesuitou Plachým, proti náporu švedskému, vědouce ze zkušenosti, co by Prahu od švedské soldatesky čekalo, a uhájili ji. Když nyní vzpomínáno těch událostí, byl Jiří Plachý pasován na — rakušáka.

Když tedy slavná intelligence a její „odborníci“ dějinám a znamením dob takto rozumějí, není divu, že dochází k takovým důsledkům. A kdo chce tyto zvrácenosti léčiti esthetismem, není leda blouznivým snílkem nebo pokrytcem.

Také z ministerstva vydán chlácholivý projev na ochranu oněch památek, jehož základní tón jest: No víte, lidičky, ono jsou to sice

památky z naší poroby, ale když nic lepšího nemáme, tedy jich nechte na pokoji.

To tuze moc pomůže!

*

K padesáté ročnici odchodu M a t o u š e F r. K l á c e l a či jak se v Americe psával Ladimíra Klácela napsal M. Balcárek životopis jeho do Paedagogických rozhledů (č. 3/4), kde především obírá se jeho činností vychovatelskou (v slově a písmě).

Hlavní vada i tohoto nového životopisu je v tom, že směšuje nekriticky hledisko osobní se spisovatelským a učitelským, proti starému: Amicus Socrates, magis amica veritas. Lidsky třeba míti soucit s nešťastným mužem a myslitelem, jenž na konec vidí, že všecky jeho utopie ztroskotaly, a nad to umírá skoro v bídě jsa odkázán na cizí dobročinnost. Ale nekritické jest viděti v odporu proti jeho činnosti jak učitelské tak spisovatelské nějaké pronásledování osobní.

Předně dlužno nezapomínati, že Klácel byl professorem t. ř. filosofického učiliště (7. a 8. tř. gymn.), nikoliv university, kde konečně i všelijaké ty myšlenkové extravagance se směstnají. Klácel byl Hegelovec (z herbartismu, o němž p. spis se zmiňuje, jest u Kl. pramálo). Byla to u nás tehdy ještě pořád módní filosofie, ale nikoli zdravá. Fantastické konstrukce její, prokládané u Kl—a reformním demokratismem (bratrství atd.), oslňovaly studenstvo, zvláště pokud zněly ve vybrané vytříbené němčině, polo vědecké, polo věštecké mluvě, jak právě zní u německých idealistů; české rozpravy jeho čísti, žádá značného sebezapření. Byl-li tedy vliv jeho na studenty osobně i naukově co do humanity příznivý, co do vědeckého vzdělání příznivý nebyl; nedostávalo se mu vědecké ukázněnosti, v ú v o d n í m studiu — a o to ve škole šlo — nade vše potřebné. Již nabubřelá frásovitost jeho žáků nemile působí. Ba u Kl—a samého nevidíme pokroku, naopak upadá v blouznění své víc a víc, pokud ho nezaměstnávají úkoly věcné (politika atd.) Klácel mluví o „vyzáblé logice školastické“, a má poněkud, co do formy, pravdu; ale co do věci stačí vzíti do rukou kteroukoli obsáhlejší logiku moderních filosofů na důkaz, že jen — forma se mění!

O stránce n á b o ž e n s k é, která vlastně zavdala podnět ke složení Kl—u s professury, nemožno se s obhájci Kl—ými, kteří zásadně neuznávají práva dozoru a odpovědnosti svědomí zaň vážně příti. Klácel netajil se svým racionalismem a vývoj věcí jasně ukázal, že s křesťanským názorem se byl rozešel; tak daleko ovšem Klácelovo „býti Selber aner“ u kněžského učitele (i když není zcela přesný výraz o „b i s k u p s k é m filosofickém ústavě“) jíti nemůže, a jinak pro toto své přesvědčení stíhán nebyl. Že „Klácel emancipoval se d ů s l e d n ý m m y š l e n í m z předsudků náboženských“, nutno rozuměti jen cum m a x i m o grano salis. Že složení s professury jej tak hluboce zranilo, možno si kromě jiných, osobních okolností vysvětliti také tím, že za nepříznivých hmotných poměrů v august. klášteře pod prael.

Nappem ubyl sesazenému i ten skrovný příjem, a hlavně tím, že professoři, zvláště filosofického ústavu, bývali tehdy v popředí městské veřejnosti.

Čtáváme o národech necivilisovaných, že u nich jedinci (mužského neb ženského rodu) nějakými výstřednostmi v řečech neb chování budívají údiv a pověrečnou úctu — stávají se tabu (věštci, čaroději atd.) Tento pud modloslužby k aberracím zdá se ozývati i v národech přecivilisovaných, jmenovitě jde-li o jedince, kteří odpadli od své katolické víry: kdyby v ní byli zůstali a stejná díla vykonali, nebyla by sláva jejich toliká. Příkladů máme právě v Čechách na vybranou. Před 80 lety prožívali národové podobné vření jako dnes, jen že tehdy bylo měřítko jiné než dnes. Klácelova činnost jest episodou, jež hlubších stop nezanechala, aspoň ne dobrých, — náleží zcela jen historii. A že tím nebyly vinny jen poměry evropské („lež, jenž jest pravý život europejského života“, jak píše Klácel M. Mikšíčkovi 5. čce 1869 z Brem jsa na cestě do Ameriky, „kamo slunce spěje“), přesvědčil se ubohý Klácel až příliš záhy.

A kdyby byl ze zaujatosti své ještě mohl se vymaniti, byl by mohl také dojíti přesvědčení a zkušenosti, že o „bratrství“ lidstva, o něž usiloval, ještě nejlépe možno pracovati v křesťanství, jemuž to životním programem, právě jako o „vesměrnosti“ (kosmopolitismu) jeho, jež právě katolicismu se tolik zazlívá.

Těm, kteří příslušných nauk katolických neznají, zdá se Klácel v ethice své býti původním. V pravdě však co v ní dobrého, není než ohlas ethiky katolické, o čemž každý, kdo chce, velmi snadno se může přesvědčiti. Ovšem sine studio to nejde.

*

Vzácný doklad knihovnické praxe podán s pokrokářské strany tyto dny, kdy veřejnost se dověděla, že prof. Dr. Josef Kratochvil jmenován zemským (a universitním) knihovníkem v Brně.

Co předcházelo, jak oba od zemského výboru o návrh dožádané ústavy (zemská knihovna a zemské museum) hezky si hrály do karet navrhnuvše primo et unico loco jakéhosi býv. knihovního úředníka z Černovic, jak universitní professor, přeznámý Dr. Kádner, použiv jakéhosi hospodského žvastu přijechal v poslední, snad už pozdní chvíli na pomoc, neostýchaje se vypsati v novinách podrobnosti z posledního rigorosa Kratochvilova — o tom nebudeme psáti; napadený zajisté vyřídí si s pány věc sám. Nás především tu zajímá, jak pánové pohlížejí na úřad veřejného knihovníka. V L. n. č. 169 píše o tom jakýsi pán z Prahy:

„Víte, že knihovník nepohodlné jemu knihy nemusí vydat, pod sterými záminkami, že může vykonávat vliv na objednávky a znečistit knihovnu věcmi podle svého výběru? . . . Dosadili jste si klerikála do knihovny, aby doplnil bohemica, to jest nejprve celou klerikalní litera-

turu a tiskoviny, pak náboženskou filosofii katolickou, dogmatiku a dějinné práce v duchu svaté církve a pak teprve, co zbude z dotace jistě malé, na ostatní“.

Tak rozumějí pánové veřejnému, nestrannému úřadování. Darebáctví, které dělají mezi sebou vůči nám, podkládají už napřed jinému.

Pisatel upejpá se proto jíti do Brna na universitu, ovšem „bude li povolán.“ Ale ať jen zůstane v Praze mezi svými, tam patří !

Vychovatelský.

Před půl stoletím zaveden říšským zákonem po německém a ještě pokaženém vzoru nynější řád obecné školy, jenž časem poopravován, ale v základních rysech zůstal. V začátcích byly to důvody, náboženské, pro něž se tomuto dílu vlády liberální nedůvěřovalo důvody zemské samosprávy, která nechtěla vídenské centralisace, důvody národnostní, z nichž obáváno se poněmčování. Že všechny jistou měrou byly oprávněny, ukázalo se záhy: v letech sedmdesátých byla obecná škola politicum v nejhorším smyslu, neboť školdozorci a učitelé byli namnoze bezcharakterními stvůrami a nástroji ustavácké vlády, která poroučela nejen ve Vídni, nýbrž i v samosprávě zemí koruny České.

Teprve za vlády Taaffeovy polevil nátlak německo-ustavácký, ustavácké učitelstvo buď vymřelo nebo se překabátilo, obracejíc korouhvičku svoji vždy dle větru, jaký shůry vál Jsouc nesoudné i na tomto sobě nejvlastnějším poli, velebilo si slepě tuto „svoji" školu, nepřístupno jakýmkoli rozumným důvodům. Tak na př. netykavkou se stala 8letá návštěva obecné školy, bez ohledu, jde-li o jednotřídky nebo šestitřídky. Nepřístupno bylo požadavku, aby doba ta byla dle potřeby snížena na 7 neb i 6 let, a další léta aby byla věnována učení pokračovacímu, upravenému s větším zřetelem k potřebám životním. Nesmyslné hromadění učiva jak na ústavech učitelských, tak ve škole obecné vyhlašováno pro obecné vzdělání za nezbytné, a každý, kdo o účelnosti jeho dovolil si pochybovati, byl nepřítelem pokroku a lidové osvěty. Jak cílevědomě tu postupováno, možno u chvalořečníků čísti ještě i dnes. Tak na př. píše p. Fr. Slaměník v L. n.: „Kdo jako já znal výsledky školy konkordátní, neubrání se radostným pocitům vida, že dnes i odchovanci ménětřídních škol venkovských dovedou myšlenky své správně vyjadřovati bez hrubých chyb pravopisných".

Toť tedy dlouholetému vůdci moravského učitelstva stačí jako výsledek padesátiletého pokroku, nesmírných nákladů hmotných a neodhadnutelného ovšem úsilí tolikých řad učitelstva! Kdo by se nad takovou malichernou naivností — i kdyby se na pravdě zakládala — neusmál? (V témže článku je také mnoho nepravd o poměru učitelstva k národu a kněžstvu, ale nestojí za to, je opravovati. P. pisatel na štěstí mnoho sám ze svých trapných zkušeností s učitelstvem buď zapomněl aneb zamlčel, aby „slavnostní" nálady nekazil).

Nedávno rozeslalo čs ministerstvo učitelům dotaz, „jak čeliti tomu, že žáci přicházejí na střední školy velmi zanedbáni". A to ne ze školy „konkordátní"!

V budoucnosti, píše K. Buzek (v Paed. r.) „půjde o naprostou odluku školy od církví [kolik pak jest jich u nás?!], a stejně také o odluku školy od měnivých politických a stranických zájmů vůbec".

Jak učitelstvo k ideálu tomu pracuje, vidíme všichni.

*

V záplavě nejrůznějších pokrokových návrhů na opravu školství v naší republice ozval se konečně také střízlivý hlas. Dr. Richard Klimeš v článku „K otázce reformy školy, zvl. obecné a měšťanské“ („Národ“ 1919, č. 32 a 23) vytýká hlavně měšťanským školám věci, na něž s naší strany bylo již častěji poukazováno, totiž že učí vědomostem pro život zbytečným, honí se za časovými hesly a domněnkami a při tom nevyplňují pravého svého úkolu; vycházejí z nich děti přemoudřelé, jež se chtějí rovnati studentům, myslí, že všemu rozumějí, poněvadž se povrchně všeho dotkly, do ničeho však nevnikly a ztratily smysl pro potřeby skutečného života.

„Učebnice našich škol“, píše Dr. Klimeš, „rostou rok od roku přibíráním podrobností . . . V nekritické honbě za novým, moderním, vědeckým, individualním uniká však praktická potřeba života, trpí důkladnost vědění, mizí svědomitost práce, často samostatnost a přesnost žákovských výkonů . . . Kreslírny prostých venkovských škol měšťanských staly se — lépe snad chtěly by se stát — hotovými uměleckými ateliery.“ Uvádí pak skutečný případ, že děvčata druhé třídy měšťanské. tedy dítky 12—13 leté, dostaly na svátky za úkol nakresliti „Vánoce u nás“, „Vánoce v Praze“ a „Vánoce ve 13. století“! Výsledky jest viděti denně: dorůstající děvčata dnes nejen z t. zv. lepších rodin ale i venkovská, vyhýbají se až nápadně každé hrubší domácí práci. Maluje se, skizzuje, vypaluje ve dřevě, rozumí se i na piano se pilně cvičí, ale vaření, šití, úklid — to jsou práce pro služebné nebo nejvýše pro — maminku. Venkovský hoch chodí netečně po zahradě, stromům nerozumí, včelín ho neláká, je tupý ke všemu nevkusu dvora a nedostatku hospodářského stavení. Chybí mu znalost půdy a přírodních zdrojů okolí, ač paměť je přetížena spoustou zájmově odlehlých poznatků fysických a přírodopisných.

Pisatel brání se proti domněnce, že by chtěl žactvu v učení ulevovat. „Naopak, vidím plno nebezpečí pro životní přípravu našich žáků v moderních heslech, snažících se školské požadavky snižovat a domácí práci žákovu skoro vylučovati.“ Jde jen o vhodný výběr učiva. Proto třeba dáti žákům do rukou cvičebnice diktované praktickým zřetelem, životní potřebou a přizpůsobené dvěma základním typům našeho elementárního školství, jež bude nutno rozlišiti a vybudovati na základě zvláštní struktury a individuelních potřeb školského prostředí: průmyslově městského a rolnicky venkovského. Tak nejen přiblíží se škola skutečnému životu, ale získá si také v širokých kruzích lidových větší oblíbenosti . . .

Co tu pisatel článku praví o nekritické honbě za vším novým, vědeckým atd., platí ještě hojnější měrou o různých domněnkách, jež dnes učitelé vykládají i malým dětem jako bezpečně dokázané pravdy a uvádějí je výslovně jako opak nauk náboženských: o stvoření světa, původu člověka, posledním soudu atd. Stížnosti přicházejí

z tak četných škol, že jde očividně o soustavnou a promyšlenou akci, jejímž cílem jest podvrátiti autoritu kněží a do dětských srdcí zasíti símě duševních rozporů. A pak dle logiky prof. Krejčího náboženství vede k nemravnosti, poněvadž je příčinou těchto rozporů — proto musí býti vyloučeno!

*

Postátnění všeho školství stalo se v poslední době heslem velké většiny učitelstva, jemuž jde především o postátnění vlastní, o zařazení do stavu státního úřednictva. Různými cestami toho konečně také dosáhlo při poslední úpravě svých platů projednané koncem května v Nár. shromáždění. Ale v učitelských, i pokrokových, listech ozývají se již také hlasy opačné, volající po odstátnění školství. Nejdůsledněji zatím bojuje pro ně v pražském učitelském „Věstníku" J. Černý, z jehož zajímavého článku (v. č. 26 r. 1919) uvádím tu několik myšlenek.

Pisatel ukazuje, že v Rakousku toužili po sestátnění jen Němci, z Čechů pak jen ti, kteří se snažili, aby školství a učitelstvo vymanilo se z rukou „málo kulturní a málo uvědomělé samosprávy", jež vývoj škol leckde dusila a zdržovala, a pak ti, kteří se snažili, aby i učitelstvo jako stav bylo zbaveno nepřízně těchto kruhů, jež neměly dosti porozumění pro jeho svobodu a neodvislost hmotnou i politickou... Za války, kdy Němci doufali ve své vítězství, naznačovali nepokrytě, že úplným sestátněním školství a zavedením státní řeči německé musíme se navždy rozloučiti se svými sny o své národní samostatnosti.

Volá-li se dnes v nových poměrech zase právě s české strany všeobecně po sestátnění školy a učitelstva, není to správné. „Bytost národa jest útvar přírodní, stát jest útvar umělý... Při každém přílišném sestátňování trpí svoboda občanů, ať se to týká národnosti neb kteréhokoliv přirozeného práva nebo svobody kulturního výboje... Vždyť se dnes již u svobodomyslných lidí uznává, že stát nesmí dostati práva zasahovati do poměrů rodinných a že rodině má ve výchově býti ponechána plná autonomie... Společnému blahu občanskému bude vždy nutno přinášeti jisté oběti, ale oběti ty nesmějí se ukládati na úkor svobody, samotvořivé iniciativy, svéráznosti, originálnosti a individuálnosti, jež jsou vlastně původními činiteli života... I při heslech svůdných třeba přemýšleti a býti na stráži!"

Naši pokrokoví učitelé po většině myslí ovšem nejprve na sebe a malují si černými barvami své postavení, kdyby tak o škole rozhodovali také ti, kteří k tomu mají přece nejvíce práva: rodičové a vůbec poplatníci. O amerických školských poměrech nechtějí slyšeti a bouří se, když těmto poměrům podobné návrhy jsou podávány v Nár. shromáždění. Byl to zvláště soc. dem. člen Houser, jinak ředitel měšťanské školy, jenž navrhl: Učitelé se dosazují na místa volbou občanstva. Místní školní rada volí se pro každý školní

obvod hlasováním všeho občanstva, učitelé mají v ní hlas poradní. Místní školní rada dbá o hospodářské záležitosti školy, sdělává soupis školních dětí, stará se o školní docházku a kázeň mládeže na veřejných místech a provádí péči o tělesné blaho žáků. Dohlíží k rodinné výchově a k tomu, aby nebylo školních dětí zneužíváno k výdělečné práci. Přihlíží, zdali učitelé plní své povinnosti, a podporuje je při veškeré činnosti školní. Každý člen místní školní rady musí býti přítomen alespoň dvakráte za rok při vyučování každého učitele a svou přítomnost zapsati v úřední knize“. Moravská „Měšťanská škola“ se diví, že podobné návrhy může činiti — učitel. „To si pěkně představuje svobodu a nezávislost učitelovu!“ Ale když demokracie, tož ve všem — i ve školství!

*

Bolševici v Uhrách reformují školství takto:

Do 3. roku má se všechna péče věnovati tělu. Pak dá se dítě do ochranovny (něm. listy píší Spielhaus), aby nerostlo egoisticky, nezvykalo si viděti v sobě střed světa, jako bývá v rodině. 7—14 rok ztráví v jednotné škole, kde se mu dále budou vštěpovati vědomosti socialní, ale bez morálky; nebude se učiti jednotlivým předmětům odděleně, ale všemu dohromady. Pak zvolí si své povolání, theoretické nebo praktické, dle úsudku lékařů, učitelů a psychologů. Dle toho půjde závazně buďto do školy průmyslové (zemědělské) do 18. roku, nebo do theoretické (asi střední školy) do 19. roku; 4 hodiny denně bude pracovati theoreticky, 2 hodiny prakticky. Vysoké školy pak budou pro povolání učená a pro učitele.

*

Milovníci přírody, zvláště městští těžce nesou, když vidí, jak druzí „milovníci“, obyčejně také městští, ze samé lásky nebo z rozpustilosti na vycházkách přírodu pustoší. Noviny co chvíle vybízejí, aby občané takové škůdnictví zamezovali. Tabulky v sadech doporučují je ochraně obecenstva.

Tyto výzvy mohou pouze tolik prospěti, všimnou-li si a poslechnou-li jich právě ti, kteří by jinak sami pustošení se dopouštěli. Byl by to jakýsi výchov obecenstva k šetření veřejného majetku, jenž krásou a užitečností svou prospívá každému. Žel, že tento výchov zdá se pokračovati příliš zvolna, ba vůbec ne, zvláště nyní, za „mírové“ ničivé chorobnosti a choutek socialisačních, v nichž právě onen tisk mládež jen posiluje a ponouká.

Nepochopitelno však jest, jak si noviny představují případní zakročování obecenstva. Jsou-li to škůdcové dospělí, rozumí se samo sebou, že se každý desetkrát rozmyslí, než se jednou ozve. A jsou-li nedospělí, co činiti? Pouhé napomenutí ovšem nepomůže, a bylo-li by nějak důraznější, může člověk — kromě nějakých zdvořilostí od napomenutých — míti ještě opletačky se soudy pro urážku na cti. Tím

snáze pak, kdyby se opovážil nezbedu nějak ztrestati. V této „ochraně mladistvých“ jsou soudcové velice přísní.

Zbývá tedy odvolání k veřejné moci, ke strážníkovi. Ale pro to také nejsme, aby strážníci všude stáli a zasahovali, v tom nám vadí demokratismus a svoboda.

Co tedy dělati?

Zatím to, co dělají druzí, podle pravidla: Co tě nepálí nehas! A kdo radí jinak, ať to zkusí sám.

*

V Kalichu (1919 č. 7—8) vykládá p. Dr. Sl. Daněk svým souvěrcům „náboženský význam dogmatu“ a potřebu „zadostučiniti intellektualnímu zájmu se strany náboženství“, i dovolává se tu „i oněch dětí, které, píše, s potěšením slyší, když po delším probírání dějepravy prohlásím: teď zase budeme se učiti z katechismu. Dobře znám ovšem také protějšky takových žáků, vím také, že u mnohých příznivců katechismu, zvláště mezi venkovskými žáky, jsou notoričtí lenoši a nedocbůdčata v myšlení — ale nutně se pozastavím nad faktem, že žáci druhé třídy po přístupném a názorném jim výkladu docela bez obtíží osvojují si věty: ‚Bůh jest duch nejvyšší a proto jest vševědoucí, všemohoucí a všudypřítomný; ale on jest svatý, t. j. oddělený od hmotného a zlého‘. Přiznávám, že jsem se peskoval před tímto experimentem, ale nemohl jsem už nic dělati proti tomu, když se podařil“.

*

Přednáška přísedícího školní komise a vrchního dozorce svobodného pána Jana Hausperského o stavu normálních, hlavních a triviálních škol na Moravě ze dne 20. února r. 1779. Jako v jiných oborech tak i ve školství nesly se snahy šlechetné císařovny Marie Teresie (1740—1780) k tomu, aby bylo co nejvíce zvelebeno a povzneseno.[1]) Že zejména na Moravě byly ve školství národním značné nedostatky, pociťovali sami stavové moravští a nařídili proto již r. 1749, aby vrchnosti, patronové neb obce, jimž přísluší právo učitele dosazovati, všude tak učinili a každého nově dosazeného učitele dali vyzkoušeti od příslušného faráře nebo od biskupské konsistoře. Podobný rozkaz vydala po té (22. září 1749) i repraesentace moravská, jakožto úřad zeměpanský. V příčině pěstování obou jazyků Marie Teresie nařídila 9. července r. 1763, aby se na nižších školách náležitý zřetel bral k vyučování jazyku českému,

---

[1]) Arneth, Maria Theresia. IX. B. str. 244 d. — Helfert, Gründung der österr. Volkschule durch Maria Theresia. Prag 1860. — D'Elvert, Schriften. X. Bd. str. 140 d. — Notizenblatt, r. 1870 str. 75. — Kameníček v Obzoru brněnském 1895. — Tenora, Úprava škol v zemích habs. za Marie Teresie a Josefa II. Hlídka 1906 str. 759 d.

ale již dekretem ze dne 23. února 1765 projevila rozhodné přání, aby také němčina byla usilovněji než dosud šířena a za tou příčinou nebyly přijímány na nižší školy za učitele osoby, které by této řeči nebyly náležitě schopny; také jesuitům a piaristům bylo rozkázáno, aby bedlivě hleděli k vyučování po této stránce.

Jako na gymnasiích, tak i na školách nižších v této době hlavní závadou pokroku byl nedostatek řádné osnovy učebné. Důležitější změny nastaly však v této věci teprve v letech sedmdesátých. První opravný plán předložil roku 1769 Passovský biskup Leopold Arn. Firmian a téměř současně s ním učitel na hlavní škole u sv. Štěpána ve Vídni Messmer. Kdežto Firmian kladl největší důraz na vyučování náboženské, ujímal se Messmer zase více předmětů ostatních a žádal, aby počet náboženských cvičení byl snížen a zbytečné dni feriální aby byly vůbec odstraněny. Navrhoval též, aby ve Vídni zřízena byla škola normální, na níž by se vzdělávati mohli schopní učitelé a katecheti, jakož aby zřízena byla zeměpanská komise. Ke komisi té skutečně také došlo, a ježto vyslovila s návrhy Messmerovými souhlas, proměněna byla hlavní škola u sv. Štěpána v normálku a 2. ledna 1771 nová škola slavně otevřena. Ale výsledek neodpovídal nikterak nadějím; o nějaké kázni nebylo ani řeči a místo pořádku do roka zavládla hotová anarchie.

Nový plán vypracoval r. 1771 pro školy střední a nižší hrabě Pergen. Hlavní zásadou jeho bylo, že pro nejnižší třídy lidu, jež vykonávají jen těžkou práci tělesnou, má se vyučování omeziti pouze na nejnutnější základy povšechného vzdělání; pro ostatní třídy společenské má se vyučování tak zaříditi, aby dítě do 12. roku věku svého naučilo se všemu, čeho by potom v životě potřebovalo. Tuto všeobecnou zásadu doplnil po té dolnorakouský dvorní rada František Karel Högelin svým organisačním návrhem předloženým císařovně r. 1772. V něm rozvrhuje školství nižší na tři stupně: na školy vesnické, v nichž se má vyučovati jen nejdůležitějším základům vědomostí, pak na školy štěpné (Pflanzschulen), které by byly zřizovány v městech krajských, venkovských a po městysích a kde by si mládež osvojila vědomosti nezbytné a prospěšné, a konečně na školy vzorné, zřizované jen vždy v hlavním městě, kde by obor poznání byl co nejvíce rozšířen. Návrh tento doplněný později učebnou osnovou kněze P. Leonarda Grubera, jednoho z prvních učitelů vídenské normálky, došel sice schválení Marie Teresie, ale na provedení jeho pomýšleno teprve po zrušení řádu jesuitského, ježto ze zabaveného jmění jeho doufalo se v úhradu nákladu. (P. d.)

Hospodářsko-socialní.

E. de Laveleye ve spisku Le Protestantisme et le Catholicisme dans leurs rapports avec la liberté et la prosperité des Peuples (1875) ukazuje kromě jiných pochval protestantismu také na to, že protestantské krajiny jsou ve větším blahobytu. Spis přeložen už r. 1895 do češtiny a nyní znova se rozšiřuje, aby pomáhal dělati náladu k odpadům. Jelikož není hlouposti, která by u nás nedošla víry, zvláště je-li z Francie, neuškodí se připraviti na případní, a to velmi snadné odpovědi.

Reformace dala prý národům nepochopitelnou sílu. Tak na př. Německu, které až do Bismarcka bylo ve světě pátým kolem u voza, co? — Irsko je za Skotskem, ač mají tutéž vládu (anglickou). No ano, ale jak vládne protestantská vláda nad protestantskými Skoty a jak nad katolickými Iry?! Protestantští Slováci jsou prý hospodářsky silnější, dodává se u nás. Možná, ale jednak proto, že obývají úrodnější kraje, jednak proto, že peštské protestantské vlády jim nadržovaly, tak jako zdejším protestantským továrníkům německožidovský kapitál.

Možná námitka ovšem jest, proč tedy nesnaží se katolíci tuto vládu — zde i jinde — strhnouti na sebe. Ta námitka jest oprávněna: katolické náboženství nepřeje odboji a revoluci, a proto raději trpí. Do jaké však míry jest podle něho radno násilí raději trpěti než bouře vyvolávati, o tom náboženství nepraví nic. Jisto jest, že kdyby protestanté u nás jen část toho mučenictví za protireformace byli měli trpěti, jaké bylo snášeti Irům v Britanii, byl by z toho hrozný křik po celém světě. Že naopak domohli se v Rakousku i u nás nerušeného klidu a zhusta i značného bohatství (na př. němečtí průmyslníci v Brně), souvisí více s politikou nežli s náboženstvím. Kovodělnictvím na př. (hutnictvím atd.) vynikali sousedi naši dávno před protestantismem a proto i k nám byli voláni; národní pak souvislost sílila jejich postavení v národě malém a zemědělském.

Protestanté ostatně v obchodě otročí židům jako katolíci, a kdo v těch věcech vidí vrchol snažení lidského, nemůže ani s protestanty býti spokojen. Celá století byly katolické země na výši blahobytu, klesaly a zase stoupaly, aby zase klesly. Nekřesťanská ziskuchtivost, tedy ani katolictví ani protestantství, žene lidstvo k výstřednostem života a tím k vyssávání jedněch druhými, ač by spokojíce se mírným blahobytem všichni pokojně vedle sebe mohli živi býti. Co na př. má velkého do sebe Anglie? Co by z ní bylo, kdyby jí neotročilo tolik podmaněných zemí! A to že je nějaký ideál, jehož má katolictví protestantismu záviděti? A na jak tenké nitce visela tato světovláda před 4 lety! a visí vlastně pořád!

Každému chvilku hrají! Theorie Laveleyova je zcela povrchní, chvilkovým poměrům odkoukaná. Svoboda, o níž mluví, právě v Prusku byla dle mnohých nesvobodou. Blahobyt časný pak řídí se několike-

rými příčinami, mezi nimiž náboženství zaujímá místo podružné. Ono sice učí člověka, jak má časných statkův užívati, nikoliv, jak jich nabývati; na toto jsou jiné instance. A s toho hlediska, myslí-li kdo, že stana se protestantem, stane se také bohatším, budiž mu přáno, jemu i protestantismu!

*

Rakousko-Uhersko mělo 13 miliard předválečných, 71 miliard válečných dluhů.

Je tedy velice snadno pochopitelno, proč nynější „dědičné“ státy by snad ještě převzaly příslušné podíly dluhu předválečného, brání se však válečnému, zvláště když Halič má vyjíti vclna, ba ještě dostati náhradu.

Proti českému zdráhání namítá se, že i české země měly z válečných dodávek značný užitek.

Vždyť by se to mohlo vypočítati, aspoň z hruba!

Nikoli nezajímavá zpráva dochází z Paříže: že prý tamější peněžníci dost se „zajímali“ o rakouské válečné půjčky.

*

Naše nákupy v cizině, ačkoliv se vládou zcela správně omezují na nejmenší míru, narážejí na obtíže. Zástupce ministerstva na př. si stěžoval, že nebylo možno sehnati úvěr 6 mil. na nákup bavlny, jíž bychom tak potřebovali.

Nedůvěru budí především obromný schodek našeho rozpočtu (4000 milionů!), neustálené poměry vnitřní i pohraniční; zástupcové cizích států jsou zde na to, aby pozorovali, a pozorují. Jak totiž se hospodaří od tisíce ke stu.

Kovodělný průmysl zápasí taktéž s nedostatkem surovin, jichž by dostal jen za náhradu ve zboží; ale toho není. Že naše valuta jest příznivější, tím není našemu vývozu pomoženo. Ba naopak, jelikož jsme nuceni účtovati zboží ve své měně, jsme o mnoho dražší než na př. Německo, které může výrobky své dodávati o 50% levněji.

Je prý vládní vyzvání, aby se ztěžovalo stranám placení 2korunovými a 1k—mi penězi, jichž — o tom nemožno již pochybovati, když pořád a pořád se vyskytují nové, neupotřebené — se k nám síla dopravuje podloudně. Ale jak možno jich nepřijímati, když je to zákonné platidlo a zákazník je přece také z pravidla dostává od obchodníků?

Ještě horší jest, že zlato, které se na jedné straně od občanů sbírá, na druhé židovskými překupníky, kteří jistě ho nasbírají víc, majíce na to jistá střediska a celou síť náhončích, vyváží do ciziny. Pohostinství to se nám špatně vyplácelo a vyplácí. Ale oni jsou pod ochranou dohody, ačkoli všude, kde se dějí politické neb obchodní neplechy, jsou oni nejen pomocníky, nýbrž náčelníky. Jest opravdu žalostno, že národové i vyspělí nechají se sváděti a štváti lecjakými židovskými zrovna kluky.

*

V minulé válce pozbylo — dle úředních výkazů washingtonských — zabitím neb úmrtím následkem zranění (mimo nezvěstné)

Německo	1,600.000
Bulharsko	100.000
Rakousko	800.000
Turecko	250.000
	2,750.000
Rusko	1,700 000
Francie	1,305.000
Britannie	706 000
Italie	460.000
Belgie	102 000
Rumunsko	100.000
Srbsko	100.000
Spojené státy	50.000
	4,523.000 lidí.

Číslice ty, zajisté jen přibližné, značí asi ztráty do konce války na hlavních bojištích, tedy do listopadu 1918. Kolik lidí pozabíjeno nebo zraněním podlehlo od té doby, a kolik jich ještě padne, kdož ví! Rovněž nebude možno spočítati, kolik jich zemřelo z příčin jinak válkou zaviněných. Ve větší části Evropy totiž stoupla úmrtnost podvýživou, nedostatkem léčiv a duševnou stísněností. I zhoubné řádění chřipky uváděno ve spojitost s těmito válečnými příčinami, ačkoli dle nejnovějších zpráv ze severní Ameriky i tam kosila ještě v letoší zimu nemilosrdně.

*

V „Sozialistische Monatshefte“ uveřejnil Alfred Möglich článek: Nová socialní demokracie a nový program. Při volbách do říšského sněmu v Německu r. 1912 soustředila strana z dvanácti milionů hlasů víc než čtyři miliony. Při letoších lednových volbách dostala třináct milionů hlasů, z čehož odpadají asi 2 miliony na nezávislé. Zda všichni byli socialisty z přesvědčení — toť ovšem jiná otázka. Hned týden po hlavních volbách ubylo socialistům mnoho hlasů a ještě víc při obecních volbách. Záleží prý nyní na tom, aby všichni, kteří volili se stranou socialistickou, zůstali této straně věrni.

Čím mají být upevněni? Kde je vhodný prostředek? Není ho, dí Möglich. Dle něho je trpce pociťovaným nedostatkem, že není žádného časového programu strany. Bezvládí ve straně volá důrazně po takovém programu. Erfurtského programu již není, jen zlomky se zachovaly. Směrnice, jež vytknul Kautsky, jdou ještě ve starých kolejích, avšak scházejí jim duševní ženoucí síly. Zásady nezávislých a komunistů jsou fantastické a směřují k demagogii. Kořen vnitřní rozháranosti socialismu vězí prý v jednostranném akcentování hospodářského života a v zanedbávání velikých otázek světového názoru,

čímž dospělo se do slepé uličky neplodnosti. Hlavní obtíže, že socialismus nemá skutečného obsáhlého socialistického programu, vězí v tom, že nemá žádné skutečné filosofie. Zde ať prý zkouší vzdělanci svou sílu, kteří se hlásí k jeho zásadám.

Möglich přehlíží, že vnitřní, duševní prázdnota socialismu má svůj kořen v materialistickém názoru na svět, a že následkem toho nemůže žádné ideální pojímání života vzniknout. Hledá li M. takové vzněty u Kanta, pak již předem lze říci, že se zklame, a neujde zklamání, bude li hledat i u myslitelů jiných. Socialismus trpí dosažením svých cílů — totiž politické moci, tvrdí jeden spisovatel, a nyní, kdy má ukázat positivní prací, co zmůže, jeví bezradnost. Něco jiného je kritika, a něco jiného positivní práce. *Dr. Jos. Vrchovecký.*

*

Vídenští universitní assistenti žádali o zvýšení platů poukazujíce na to, že jsou hůř placeni než umyvačky. V socialistickém tisku se jim odpovídá, že u těchto je to zasloužená náhrada za Abgang an Kulturwerten, jichž se intelligentům dopřává. Ostatně prý by assistenti neměli ruční práce umyvaček tak pohrdlivě ve srovnávání se svou prací podceňovat.

*

V čs republice zastaveny na rok poroty. Souvisí to asi s výminečným válečným stavem a snad také s tím, že mnoho oprávněných občanů nemůže se jich zatím súčastniti. Možná pak také s tím, že za nynějších neurovnaných poměrů nelze od porot řádné judikatury očekávati, jak četné případy ukazují.

Bez pronikavých oprav nelze si ostatně ani přáti, aby poroty tak jak dosud zasedaly. Již ve starém státě voláno po jich opravě; nyní snad se k ní přikročí, zvláště když i občanky budou do nich povolávány.

Politický.

Volby obecní, ač nejsou nebo neměly by vlastně býti volbami politickými, konány přece ve znamení politiky. Účastenství bylo četné, jelikož povinné, ale přece mnoho voličů nevolilo, a nejen z těch, již konají službu vojenskou.

Obecní hospodářství svěřeno tedy vítězným politickým stranám. Práce budou míti dosť, jmenovitě tam, kde se k ní dostali noví, nezkušení lidé. Že přesná správa není silnou stránkou Čechů, ba snad Slovanů vůbec, je známo. Zřízení obecní za celé to půlstoletí, co trvá, se vlastně málo osvědčovalo. Samospráva jejich byla málo initiativní, všecko se jim vlastně shora ukládalo, často bez ohledu na potřebu a schopnost. Obce jsou předluženy a přece zhusta nemají, čeho by potřebovaly, zvláště v oboru socialní péče.

Rozbroje třídní zavinily, že strany konservativní nebudou v obcích venkovských tak zastoupeny, jak by smýšlení obyvatelstva namnoze bylo přiměřeno. V otázkách náboženských, pokud jde o kostely a školy, nastanou nové potíže, jichž budou litovati i takoví, kteří je svým hlasováním zavinili. Po účinku zlá rada!

V městech co do národností smíšených, na př. v Brně, Němci zvolili výhodnou taktiku: vidouce, že Čechové volí socialisticky, volili také tak, jsouce přesvědčeni, že socialisté obojí strany o národnostních věcech spíše se dorozumějí a že jim na jejich državy saháno nebude. Takto znova se potvrdí, že národnostními štvanicemi ubíjejí se vlastně strany konservativní, ze samého vlastenectví hrozící se výtky „internacionalismu", jejž druhé strany, kde tobo prospěch věci jejich vyžaduje, bez ostychu provádějí. Tak se nadvláda živlu židovského upevňuje nedůsledností křesťanů.

V Praze chystá se následkem těchto voleb přeměna vlády. Kolísá se mezi vládou koaliční, ačkoliv dosud koaliční byla jen mezi třemi stranami, bez naší, a mezi vládou socialisticko-agrárnickou. Kdyby vůdčím heslem nebylo: Po nás ať si přijde zátopa!, nemohly by se strany ty tolik tlačiti ke správě pozůstalosti až běda passivní. Ale moc láká, a zkušenosti dosavadní přísně velí i těm, kteří jí lačni nejsou, býti na stráži, aby nebylo ještě hůř. Jdeť o velké věci!

*

Neblahé události na Slovensku, za něž odpovědnou činěna právě strana socialistická, jelikož nechtěla svoliti k ráznějším přípravám vojenským, a také četné předčasné úkazy bolševictví, zdálo se, že zatřesou vědomím státně vlasteneckým a tu a tam snad i zatřásly, ale bez valného účinku. Socialisté, jimž jinak dosavadní svízele i převraty byly dobrými spojenci, nedosáhli ve volbách sice těch úspěchů, v jaké doufali, ale přes to mohou zatím býti spokojeni; vždyť pro ně pracují i jiné strany, jež by celým programem svým měly čeliti proti neo-

p r á v n ě n ý m požadavkům jejich. Prozíravost nebývá ctností davů; ty pamatují jen na dnešek — na zítřek nemyslí a na včerejšek snadno zapomínají.

V Praze rozloučil se nadsokol Dr. Scheiner se svým úřadem generálního inspektora čs. branné moci (tak jaksi se snad jmenoval) Při slavnosti na rozloučenou poděkovali si se „spolupracovníky“ za práci a vzájemnou podporu v obtížném tom úřadě. Vrchní velitel našich vojsk generál Pellé si asi při tom pomyslil: il n'y a pas de quoi — není zač! Aspoň vojáci ze Slovenska psali do novin (ne našich!) doslovně: „Praha tlachá, a my tady mřeme bez pomoci“. Ovšem, boje proti panáčkům a náboženství se vedou snadněji než proti dobře vyzbrojeným bolševikům.

Sokolské „bratrství“ se u vojska neosvědčilo. Ba agrárnickému „Venkovu“ z rozčilení v nestřeženém okamžiku uklouzl požadavek, aby veškero zřízení miliční bylo tu vyloučeno, každé uvolnění vojenské organisace bylo odstraněno, „n a o p a k a b y c e l ý n á r o d v o j e n s k y b y l o r g a n i s o v á n“.

Kdyby to tak mohl čísti le roi de Prusse. Ten by se nasmál!

*

Podmínky m í r u N ě m e c k e m konečně podepsané hlavně z obavy domácích nepokojů pro neodvratný hlad zakončují válku, snad aby začala válka nová, mezi Německem a Francií zatím tichá. Francie přese vše námitky spojencův i neutrálů stála na tom, aby byly co nejostřejší.

Jest pořekadlo: Bis vincit, qui se vincit in victoria.

Na obzoru vystupuje sblížení Německa s Italií, která za velmocenské postavení děkuje hlavně Bismarckovu Německu, která válkou poměrně mnoho utrpěla a ještě trpí (hlad, drahotu, nezaměstnanost) a má se proč obávati příliš silné Francie. Nový předseda ministerstva Nitti je stoupenec přítele trojspolku Giolittiho a ačkoli hned byly proti němu demonstrace, má naději úspěchu; vždyť víme, jak se demonstrace dělají. Možná, že k nim přispělo i to, že národnímu hrdinovi Gabrieli d'Annunzio dáno na vědomí, aby vojáčkování už nechal.

Západním Slovanům nastává proto povinnost nových opatření, neboť nemohou věděti, jak dlouho zůstanou nad nimi rozestřena ochranná křídla Západu, jemuž jak české tak jogoslovanské počínání líbí se čím dál tím méně. Jugoslavie může velice snadno se octnouti v kleštích sousedních nepřátel, od nás pak generál Piccioni (či Piccione?) odjížděl sice s vysokým vyznamenáním, ale také s pověstí, že italské důstojnictvo na Slovensku pomáhalo více Maďarům než nám; tak aspoň píší teď noviny — soukromě pak i za jeho přítomnosti se vypravovalo, že naobrat on s chováním Čechů na Slovensku, jmenovitě v příčině mravnostní, byl docela nespokojen. —

Ponižujícímu míru na vzdory potopili němečtí námořníci bitevní lodi a vojáci v Berlině spálili francouzské prapory z r. 1871, jež nyní

měly býti do Paříže vráceny. Kdežto v tomto kousku možno spatřovati neškodnou demonstraci, byť i pro přecitlivé Francouze hodně urážlivou, potopením internovaného loďstva způsobena značná hmotná škoda dohodě, jíž mělo připadnouti. Německý velitel Reuter vymlouvá se na rozkaz, vlastně zákaz Viléma II z 1914, že žádná z vál. lodí nesmí se dostati nepřátelům! U vojáků, snad celého světa, posuzuje se čin ten jako mužná vojenská odpověď k mírovým podmínkám, ba anglické stráže k němu prý i pomáhaly; nápadno zajisté jest, že ponechány na lodích německé posádky s německým velením. Jiná ovšem jest, nebude-li se po Německu žádati náhrada, jelikož vydání válečného loďstva jest mezi podmínkami míru.

Velká část poslanců, jmenovitě z centra, ač hlasovala pro podepsání podmínek, připojen chtěla míti protest proti podmínce, aby „vinníci“ války byli vydáni ententnímu soudu. Když dohoda vzkázala, že žádných výhrad neuzná, usneseno většinou hlasů ve výmarské sněmovně, podepsati prostě, jak se žádá, ale vláda přes tuto závadu padla, a podepsati se nikomu nechce. Vojsko a občanské strany protestují dodatečně a — hledají se zase tito „vinníci“. Nejvíce štve „šornalistika“ proti členu centra Erzbergrovi, ze známých příčin, jichž ovšem neuvádí, předstírajíc jen, že byl ve vyjednávání příliš povolný a důvěřivý; že on hlavně to byl, jenž jednání o mír udržoval v proudu, když vázlo, a obratností svou mnohou strohost uhladil, to se členu centra přiznati nesmí.

Hlavní vinník tohoto bezmocného a bezradného rozvratu, nejen zde, ale všude, v Rusku, v Maďarii, v Něm. Rakousku atd., jest ovšem revoluční socialismus, který nedočkavě dosavadní vládní a správní řady povalil a, spoléhaje snad na pomoc světové internacionály, s takovýmto rozbitým instrumentem přišel vyjednávat s dohodou, v níž sice také nebylo vždycky shody, ale přece tolik, aby si na rozbitou frontu soupeřovu mohla troufat. V roce 1871 byl poměr mezi vítězi a poraženými (kommuna francouzská) podobný.

Státnické zkoušky dosud socialistům dopadly špatně. Všude, nejen u Scheidemanna a soudr.

Stran těch vinníků války budiž jen mimochodem podotčeno, že by versaillský sál sotva stačil, kdyby tam i jen všichni ti hlavní měli býti pohnáni. Ono se to vůbec ví, ale nesmí se říkati.

*

Jak z novin známo, zhotovil český mechanik L. Očenášek v r. 1915 vzdušné torpedo, jehož model darován Francii, která prý této zbraně pak vydatně používala, zvláště v útocích na zákopy; taktéž i Brusilov.

Na jaře 1918 vypátral telefonické vedení mezi Vídní a Berlínem. Po různých pokusech zřídil si pak v zakoupeném domě (v zahradě Demartince) soukromou stanici k zachycování zpráv vídensko-berlinských, jež také ve spisku letos vydaném otiskuje.

Správně zjišťuje — což ostatně rozumělo se ve válkách vždycky samo sebou a provádí se i dnes —, že úřední zprávy dávané do veřejnosti byly ještě příznivé, když rozvrat už nastával; ale jinak neobsahují zachycené zprávy pozoruhodnějšího skoro nic.

*

Snahy o svaz národů nejsou docela nové. Již před staletími uvažovalo se o tom, jak by se předešlo vraždění lidstva. Veliký Dante zdůrazňoval svým spisem „De monarchia", že nejvyšším cílem státu má být mír. Nebezpečným roztržkám může býti dle jeho názoru zabráněno jen mocí vyšší, stojící nad jednotlivými státy a knížaty — císařem; proto má býti moc jeho rozšířena nad celým světem. Příznačno jest, že Dante vytasil se tímto návrhem v době, kdy moc německých císařů byla silně otřesena. Jeden nejvyšší vládce zaručuje prý potřebný mír. „O lidstvo!" volá největší básník středověký, „jak četnými bouřemi a ztrátami, jak mnohými ztroskotáními musíš být navštíveno, proto že jsi se stalo mnohohlavou obludou, a proto že se snahy tvé rozcházejí".

Francouzský právník, Pierre Dubois, vydal r. 1306 dílo „De recuperatione terrae sanctae", jímž také chtěl pracovati o sjednocení Evropy. Ani papež ani císař nemá k tomu potřebných sil. Na návrh francouzského panovníka má papež svolati obecný sněm a pozvati naň všechna duchovní a světská knížata. Sněm se má usnésti na mírovém svazu světovém. Zvláštní trest měl stihnout rušitele míru — deportace do Palestiny nebo zamezení dovozu do jeho země. Sněmu má příslušeti právo, aby jmenoval mezinárodní soudní dvůr. Další instance, na kterou mohly se státy odvolati, měla býti jmenována papežem.

Zajímavý plán měl Jiří z Poděbrad, vlastně jeho kancléř, Antonius Marius. Jednalo se mu o svaz křesťanských knížat na zachování míru uvnitř a na obranu vůči společným nepřátelům křesťanstva. V Basileji měl býti stálý sněm vyslanců, jichžto smírčími soudy mělo být o sporných otázkách rozhodnuto.

Lantkrabě Arnošt z Hesenska a Rýnské Falce doporučoval anonymním spisem r. 1666 založení spolku katolických knížat, aby tím bylo zabráněno válkám.

Významný plán podal v té příčině vévoda Sully, ministr francouzského krále, Jindřicha IV. Evropské státy měly utvořiti tři skupiny, jež by udržovaly rovnováhu a utvořily svaz států. Na sjezdech vyslanců mělo se rozhodovat nejen o rozepřích mezi státy, nýbrž též o sporech mezi knížaty a poddanými.

Francouzský abbé Saint Pierre, navrhoval třísvazkovým dílem: „Projekt věčného míru" (1712—1716) mezinárodní radu a mezinárodní rozhodčí soud; uvádí podrobnosti, jak předejíti válku, a navrhuje odzbrojení. Zajímavo, že kněz nevylučuje ze svazu ani Turků. Sídlem rozhodčího soudu měl být Utrecht.

Anglický myslitel Bentham tvrdil, že vhodnou cestou k světovému míru byl by volný obchod, dohoda o osadní politiku a od-

zbrojení. Rozepře odkazoval na smírčí soudy. Záležitosti společné měly býti kongressem států rozhodovány. V nejzazších případech mělo zasáhnout mezinárodní vojsko.

Z moderních myslitelů dožadoval se nejvíc Kant věčného míru a doporučoval za tím účelem taktéž svaz národů. Bez ohledu odhaluje četné příčiny, jež často vedly k válkám, a žádá odzbrojení a jisté záruky v konstituční ústavě všech států.

Několik desítiletí na to přikročeno v Evropě k prvnímu praktickému pokusu založením Svaté alliance. Pokus se nezdařil, a to z té příčiny, že hlavní požadavek, Kantem silně zdůrazněný, byl pominut. Nebyl to spolek národů svobodných s týmiž právy, nýbrž spolek knížat proti jejich poddaným. Taková alliance nemohla přivoditi trvalého míru.

Že ho nepřivodí ani nastávající svaz, bude-li se říditi týmž duchem, jakým je sháněn, o tom netřeba pochybovati. *Dr. Jos. Vrchovecký.*

V Anglii, kde prý se nyní tuze vzmáhá sprosté klení a hledají tedy za ně mírnější náhražky (na dovoz jejich od nás nepočítají, neboť kleje se tu hůř než u nich), vymysleli si nové zaklení: Liga národů!

*

Pražský žid (v Prager Tgbl.) myslí, vzhledem k celé té motanici válečné i mírové: Moral u. Ethik haben in diesem Kriege endgültig, man kann wol sagen, bei allen Völkern abgewirtschaftet.

Kdyby mohl své souvěrce přiměti k tomu, aby v ní nepytlačili, bylo by hned zas lépe.

Ročník XXXVI. Číslo 7.

HLÍDKA.

Rozluka manželská a civilní sňatek.

Dr. Josef Samsour. (Č. d.)

Nelze proti tomu namítati, že stát má zájem na manželství a je oprávněn právo manželské, a to státní, jak toho jeho zájmy požadují, budovati. Stát má také podstatný zájem na náboženském životě svých občanův a jeho uspořádání, nemá však přece povolání a práva náboženský řád vytvořiti, stát může jej pouze chrániti, náboženství je státu čímsi nedosažitelným. Rovněž tak je tomu s manželstvím. Jakkoli velký zájem má stát na manželství, není mu přece dosažitelno ve svých podstatných součástkách, a činí-li to, co je mu při něm dosažitelno, manželstvím, pak místo pravého manželství klade něco, co je mu podobno, co však podstatně není manželstvím; tím však, že smlouva soukromo-právní na roveň staví se manželství, je manželství své důstojnosti zbaveno.

Proti těmto vývodům nelze se brániti také ani tvrzením, že nábožensko-mravní stránka manželství ponechává se církvi, že nikomu se nebrání, aby po této stránce manželství své doplnil a zdokonalil, ano že si toho stát i přeje, a třebas tomu v zákonodárství manželském samém nedává výrazu, že to může jinými cestami účinně žádati. To nemění nic na faktu, že stát smlouvu soukromoprávní za manželství, za jedině platné před ním manželství považuje, která žádného doplnění nepotřebuje, aby byla manželstvím v plném smyslu. V tomto zákonodárném nakládání s manželstvím spočívá snížení; stát jím prohlašuje: Ať je jiným manželství čímkoli, mně je smlouvou, záležitostí soukromoprávní. Tím je manželství vůbec a v první řadě, a proto náleží zá-

sadně pro svou podstatu před moje forum. Manželství je tudíž popřeno jako věc podstatně a převážně mravně náboženská a prohlášeno za věc podstatně právní; tím jsou pojmy úplně převráceny; co je věcí akcessorní, činí se věcí hlavní a věc hlavní věcí akcessorní.

Tím staví se moderní právo hluboko pod právo římské, které tak pravou a podstatu manželství vystihující definici dalo, že lepší posud nebyla nalezena: Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio.[1]) Závazné civilní manželství značí krok nazpět v pojímání manželství, který pro moderní vědu právní po osmnáctistyletém křesťanském kulturním rozvoji je tím více zahanbující. Moderní věda právní tím ukázala, že tendence jí úplně zrak zkalila, že proto nedovede podstatu manželství již správně pojmouti a ještě méně v zákonodárství jí býti spravedlivou. Manželství, jako instituce v první řadě a podstatně náboženská, je dosažitelno jen autoritě náboženské a musí jí býti i s hlediska ryze přirozeného ponecháno. Stát může autoritě náboženské při tom jen skýtati ochranu a v navázání na ni jen to pořádati, co na manželství je povahy privátně právní. Tím je i jeho zájem úplně zachován. Teprve kde náboženská autorita na tomto poli nečiní pořádku, nebo svým uspořádáním podstatě manželství jako instituci mravně-náboženské nevyhovuje, počíná zákonodární právomoc státu, avšak v jejím provádění nesměl by stát s manželstvím jinak nakládati, než čím podstatně je. Ani pak nesmí býti pouze „smlouvou".

Státní autorita je velká, imponuje, a proto pojímání manželství, jak je zvláště v závazném civilním manželství vyjádřeno, nebude bez vlivu na smýšlení státních občanův; i jejich pojímání manželství bude ponenáhlu, pomalu sice, ale jistě porušeno na škodu lidské společnosti, jejíž mravnost tak podstatně podmíněna je vznešeným pojetím manželství, svatosti a neporušitelnosti svazku jím založeného. V závazném civilním manželství je manželství pojímáno jako smlouva, jako záležitost právní; něčemu, co podstatně není manželstvím, dává se v očích lidu čestné jméno manželství, ano toto zdánlivé manželství prohlašuje se od autority státní za pravé, úplně platné manželství, a pravému manželství upírá se každý státní a právní význam, prohlašuje se za nic. Co více nebo méně případně lid a právě lepší jeho živly považují za nemanželství, to stát označuje za manželství, za jediné před ním

[1]) L. 1. D. 23, 2.

platné manželství, co bylo v očích lidu manželstvím a vždy ještě je, prohlašuje se za cos právně úplně lhostejného a bezvýznamného, co stát nepovažuje za hodno svého povšimnutí. Lid ve svých názorech je úplně pomaten, manželství jako věc podstatně mravně náboženská, jako svatá mizí jeho zrakům vždy více, lid učí se manželství brzo považovati za smlouvu, za věc profánní, čistě právní a bude s ním též dle toho nakládati. Nestane-li se názor tento hned vládnoucím, dlužno hledati důvod v bohatém pokladu náboženského přesvědčení, nahromaděném postupem křesťanských století a v evangelickém protipůsobení náboženské autority. Lid loučí se jen pomalu s traditionelními názory. Zmenší-li se však poklad křesťanských myšlenek, nastanou-li doby jako naše, ve kterých protináboženské proudy živěji a u větším rozsahu celek zasahují, pak rychle z lidu vymizí vznešený pojem manželství. A stát má všechen důvod se děsiti, myslí-li na okamžik, kdy většina občanů klesne k pojímání manželství, jak je v civilním právu manželském vysloveno.

Tato juristická konstrukce manželství profanuje dále r o d i n u, ničí náboženský základ, na kterém posud tak bezpečně spočívala, a tím klesá základní pilíř pořádku, jak jej jako dědictví křesťanských století máme, a jak bychom jej rádi udrželi. Moderní kultura je ve všech svých dobrých prvcích křesťanského původu a spočívá na křesťanských ideách. Všichni proto, kdož mají zájem, aby cenné statky a instituce stávajícího řádu nebyly ztraceny, musejí se spojiti, aby instituci civilního manželství opět odstranili, ježto šíří morální zdivočení v lidu, uvolňuje pouta k ř e s ť a n s k é r o d i n y, která tvořila dosud klíčivý zárodek křesťanského obyvatelstva, a zbavuje ji nezbytného náboženského rázu. Tím však podkopává spolu základy lidské společnosti a sociálního řádu vůbec. Společnost zachovává zajisté svůj život a svoji velikost jen ve ctnostech a se ctnostmi. Zavládne-li však v rodině duch nekřesťanský, — a každé civilní manželství tvoří rodinu na podkladě beznáboženském, kde bude společnost čerpati mravní síly, které jí k povznesení a zdokonalení, v materielním jako mravním řádu stejně nezbytny jsou? Kdo nevidí, že v křesťanské rodině pouze vznikají a sílí ony velké sociální ctnosti počestnosti, lásky ku práci, šetrnosti, sebezáporu, láskyplné pomoci bližnímu, dále ony všechny ctnosti, které jsou zdrojem velikosti a blahobytu národů? Co zůstává z oněch ctností ještě v lidu, v němž podvratné nauky revoluční demokracie křesťanský život rodinný, ne-li úplně zničily, přece seslabily

a přerušily? Četná šetření o postavení tříd pracujících veřejně a soukromě vykonaná dávají na tuto otázku zřetelnou odpověď.

Představme si rodinu zbavenou všeho, co revoluční demokracie za „náboženký princip" označuje; bude společnost s touto osvobozenou rodinou ještě moci zachovat veřejné ctnosti, které jejímu životu tak nutny jsou, jako chléb životu tělesnému? Čím budou moci býti podrobení se a poslušnost založeny, jestliže dítky božskými přikázáními, touto školou veškeré autority, veškeré poslušnosti nejsou učeny skloniti se pod autoritu otcovskou? Jak může ještě ve veřejných mocích úcta práv a zájmů ovládaných žíti, jestliže otec rodiny svůj život a své chování naproti dítkám nebude dle zákona božího pořádati, který je zároveň zákonem spravedlivosti a zákonem lásky, a zná-li pro správu vlastního domu jen právo silnějšího? Pozbyla-li rodina s duchem křesťanským zvyk oběti, kde naleznou její příslušníci sílu vůle, velikost smýšlení, velkodušnost charakteru, které celému veřejnému životu skýtají cenu a ušlechtilost? Již nyní vidíme až příliš dobře, jak politicky jsou ještě cenny ony generace, které z vysílených a duchem individualismu svého důstojenství zbavených rodin vycházejí. Kde rodiny nevychovávají mužů, stát bude brzy chud na občany.

A velká ctnost lásky k vlasti, která národy rovněž tak ctí, jako jim slouží, zda může ještě v srdcích mužů žíti, z nichž láska a úcta k rodině byly vypuzeny? Souvisíme přímo a úzce s politickou společností, a jsme s ní pevně spojeni věcmi, které naši osobnost bezprostředně obklopují a jí se dotýkají. Patriotismus je láska k zemi našich předků, příchylnost k otcovským nivám, které první naše kroky viděly, vzpomínka na krb domácí, při kterém jsme v radosti a utrpení vyrostli, jsou vzpomínky, které s podivuhodnou silou v nás se probouzejí, které ani u lidí, kráčejících po špatných cestách, nikdy úplně se neztrácejí, vzpomínky na ona naučení rodiny, která oko našeho ducha pravdě otevřela, a srdce naše k ctnosti táhnou. To jsou nikdy nevysýchající zdroje naší lásky k vlasti. Kdo nemá rodiny, nemá vlasti. Koho revoluční individualismus odloučil od rodiny, bude rychle ochoten všechna pouta lásky k vlasti přetrhati, poběhne jí se posmívaje za fantomem universální demokracie.

Nejhlubší a nejpotupnější ranou rodiny křesťanského ducha zbavené bude však její n e p l o d n o s t. Jak mohou manželé vnuknutím utilitaristické chytrosti odporovati, nežije-li v nich už věrnost k přikázání božímu? Kdo nebo co by je mohlo pohnouti ukládati si tísnivé vždy břímě četné rodiny, žijí-li domněnce, že člověk je na světě, jen

aby své požitky stupňoval. Zatlačil-li zákon egoismu v mravech a zvycích domu křesťanský zákon oběti, zda nebude se nad společností jako temný osud vznášeti nebezpečenství zániku pod neúprosně působící pomstou onoho zločinu, jehož spousty dnes i nejkrátkozračejší lidi hrůzou a děsem naplňují, a který rationalistickým zločinem mohl by býti nazván.

Civilní manželství, jak patrno, neomezuje svoji zkázu na kruh rodiny, nýbrž působí jako rakovina, která se vždy dále rozežírá. Čím více jednotlivé rodiny, z nichž lidská společnost sestává, mravní korrupci propadají, tím více upadá i společnost. To je faktum vyplývající netoliko z povahy věci, nýbrž i číslicemi dokázatelné v rostoucím počtu manželských rozvodův.

Nerozlučitelnost manželství, jak jsme viděli, není z oněch přikázání přirozeného zákona mravního, který se každému jednotlivému člověku vnucuje za všech okolností. V Starém zákoně byl rozvod manželský skutečně dovolen, což by se nebylo stalo, kdyby nerozlučitelnost byla absolutním zákonem přirozeným, od něhož není dispense. Za takovýto zákon byla nerozlučitelnost povýšena v Zákoně milosti, který činí-li na jedné straně přikázání těžšími, dává na druhé straně zároveň sílu k jejich plnění. Civilní manželství nemůže však naprosto závazek nerozlučitelnosti uložiti. Státní zákony nemají k tomu moci, neboť kdo dal státu právo, manžely ve věci s přirozenými právy nejúžeji spojené zavazovati? Lze někoho ke zdrželivosti nutiti, který ani vůli ani síly k ní nemá, které by mu svátost poskytla? Státní zákonodárství má přirozená práva hájiti a nikoli omezovati; má pokojné spolužití podporovati, a s tím by ovšem souhlasilo, že svazek manželský, který vzájemným svolením byl sjednán, také rovněž tak může zrušiti. Ale následky? Civilní manželství má v zápětí rozvod manželský, kde ještě nebyl, a civilně rozvedeným bez ohledu na to, zda jejich manželství před církví a tím také před Bohem a svědomím trvá nebo nikoli, ihned nový sňatek se dovoluje. To však je zejména pro nesvědomité muže stálým pokušením k rozvodu. Vidí vždy možnost nového sňatku, jejich svědomí už netísní jich těžce. Před státem a veřejností platí jejich nové civilní manželství za manželství — a na to kladu hlavní váhu.

Vedle mravnosti ohrožuje však závazné civilní manželství také náboženství. Civilní manželství má původ v bezbožectví a je, ne-li v zásadě, přece v uskutečnění, jak již zmíněno, dítkem franzouzské revoluce. S bezbožeckým směrem, který v ní zvítězil a pevně se zako-

řenil, objevuje se také civilní manželství trvalým zřízením. Všecky bezbožecké živly je podporovaly a šířily. Kde živly tyto v životě státním nabyly vrchu a vlivu, snažily se provésti civilní manželství nebo žádaly jeho zavedení jako cenu pro spolupůsobení při státních úkolech. Jako z bezbožeckého ducha se zrodilo, tak má závazné civilní manželství také účinek, že bezbožectví posiluje a rozšiřuje. V nejrozhodnějším okamžiku života, ve kterém i nevěrecké živly dech nábožnosti v duši své obyčejně pociťují, dech, který snadno odemem života státi by se mohl, činí civilní manželství náboženství a jeho služebníky netoliko zbytečnými, nýbrž přímo v kritický okamžik odmítá. Jestliže rozhodující krok v očích těchto lidí již se stal, náboženské napnutí duševní již bylo vyvoláno, mají ještě učiniti krok, aby provedenému činu dali náboženské posvěcení. Kdyby jim bývalo bylo možno tento krok hned od počátku nábožensky vykonati, kdyby bývali snad v zevnějších okolnostech jistý podnět, snad i nátlak pociťovali, tak učiniti, byl by býval u nich učiněn aspoň poslední, a jak zkušenost učí, velmi často úspěšný pokus náboženského oživení. Závazný civilní sňatek napomáhá tudíž k upevňování bezbožectví v státních občanech; spočívá v něm systematické pokušení pro méně nábožensky smýšlející snoubence, spokojiti se civilními oddavkami, poněvadž dle zákona beztak se mohou považovati za právně spojené manžely. V životě civilních manželů nebude pak také náboženství nikdy míti vážné úlohy. Odpor proti náboženství, který od počátku tomuto spojení jako znamení Kainovo je vpálen, bude se vždy více upevňovati a prohlubovati, bude vždy obtížnějším opět vyhledávati a naleznouti spojení s náboženstvím. V beznáboženském pokolení, které z takovýchto manželství vychází, bude pak bezbožectví vždy více se šířiti. Pro všechny státní občany bez výjimky je takovéto zřízení, jako je civilní manželství, přímým hlásáním náboženské lhostejnosti.

Musí-li již každý konservativní a křesťansky smýšlející muž do civilního manželství v zájmu mravnosti, náboženství, pevnosti rodiny a tím základu všeho státního řádu si stěžovati, musí jím býti katolík zvláště bolestně dotčen, neboť porušuje se jím křiklavým způsobem p a r i t a katolíkův, a tudíž jedno ze základních práv jejich postavení v moderním státě Parita záleží přece v tom, že právní zařízení ve státě tak jsou vytvořena, aby přesvědčení věroučná jednotlivých vyznání jimi nebyla porušena, ne však v tom, aby s katolíky dle protestantských nebo s protestanty dle katolických názorů bylo jednáno. Kde některá záležitost, jež právně má býti uspořádána, souvisí s ná-

boženskými přesvědčeními různých vyznání, musí je stát paritetický, chce-li se svého stanoviska přidržovati, konfessionelně vytvořiti. Jednotné uspořádání mohlo by případně všem vyznáním ublížiti.

Civilní manželství porušuje také s v o b o d u s v ě d o m í. Katolík má právo na to, aby manželství, které před jeho svědomím a před církví jedině pravým a platným je manželstvím, také od státu za takové bylo uznáno. Katolické dogma, na kterém ani církev ani katolík nic nemůže měniti, považuje dle zjevení božího manželství za svátost, a sice svátost je od smlouvy neodlučitelná; svátost stává se existující úkonem smlouvu uzavírajícím, a smlouva sama je svátost. Pro katolíka je proto sjednání manželství svou vniterní povahou ú k o n e m n á b o ž e n s k ý m. Proto také nemůže církev, nebo jen v nutných případech dovoliti, aby manželství extra faciem suam bylo sjednáno. Církev může taková manželství za platná uznati, nemůže však mimocírkevní uzavření sňatku nikdy trpěti a nikdy ho také dle svého dogmatu netrpěla. Proto katolíkovi nemůže býti civilní sjednání manželství nikdy všeobecně dovoleno. Církev může jen tak daleko jíti, že svým příslušníkům dovolí, aby před občanským úředníkem vyslovili souhlas k manželství jako prázdný, obsahu nemající obřad, aby se tím vyhnuli těžkým škodám. Katolík je tudíž závazným civilním sňatkem nucen, úkon, který je proň podstatně náboženským, a který proto jen in facie ecclesiae vykonati může, vykonati před světským úředníkem. Aby se svým svědomím a svým vniterním náboženským přesvědčením nepřišel do kollise, musí si tím pomoci, že se zevně prohlášeným souhlasem k manželství nespojuje souhlasu vniterního. Vynucuje se tudíž na katolíkovi úkon, při kterém srdce jeho proti tomu, co ústa vyslovují, protestuje. (O. p.)

O životě a smrti starých Egypťanů.

Napsal Dr. phil. a theol. JOSEF SLABÝ, profesor starozákonního biblického studia v Hradci Králové. (Č. d.)

Hrob Achti-hetep-hraie znázorňuje nám nejen osívání polí, nýbrž také žně[1]):

Ve starém Egyptě bylo pěstováno hlavně obilí a len. Žeň obou těchto plodin představuje zmíněný obraz. Na jeho levé straně je znázorněna sklizeň obilí: Jeden muž je zaměstnán sekáním klasův; činí tak pomocí srpu. Druhý muž váže posekané klasy ve snopky; svazuje je provazem. Počíná si takto: Na podložený provaz položí si nasekané klasy; pak přidrží si zuby jeden konec provazu, přidrží srp pod pravým ramenem, urovná klásy a oběma rukama snopek zaváže.

Při sklizni lnu počínají si dělníci takto:

Lněné stonky jsou v celé jejich délce ze země vytrhávány: jsouť lněná vlákna tím cennější čím jsou delší. Vytrhané stonky jsou skládány ve svazečky a svazovány provázky, jak nasvědčuje provazový závitek, vedle dělníka vytrháváním lnu zaměstnaného se nalézající.

K občerstvení a posilnění ženců poslal Achti-hetep-hrai na pole velký koš s chleby; jeden ze ženců posiluje se právě dlouhým douškem z velkého džbánu.

Nad scénou, žeň obilí znázorňující, stojí nápis: „Kliditi."

Na všechny dělníky dozírá dozorce velmi blahovolný: položilť si bič přes rameno a obveseluje sebe i žence hrou na flétnu. Nad ním je umistěn nápis: „.... Více piva než chleba"; pravděpodobně jsou to začáteční slova jeho zamilované písničky: snad při tom myslí na brzké obžinky, při kterých poteče pivo jako voda, a jejichž zakončení bude tvořiti blažená opička...

Obilí mlátilo se na humně; pak bylo dopravováno do sýpek. Taková doprava je pěkně znázorněna ve hrobě Nebamonově[2]):

Na humně ve vysokých hromadách kupí se krásné, žluté, čistě převáté zrno. Dělníci nabírají je do velkých dvojuchých hliněných džbánův a na ramenou je nosí do sýpek. Na humně u hromady obilí, z níž právě džbány jsou naplňovány, sedí účetní úředník a pečlivě

---

[1]) Srv. Wreszinski u. d. obraz 98.

[2]) Z doby Amenofisa II; kolem r. 1435 př. Kr.

zaznamenává počet obilím naplněných nádob; za písařem na zemi leží pouzdro, k uschování závitků papyrusových sloužící.

Otvory, kterými dělníci vsýpají do sýpek z humna přinesené zrní, jsou umístěny ve výši dorostlého člověka; proto nosiči obilí musejí se k nim po několika schodech ubírati.

Obraz je též po stránce umělecké pozoruhodný. Předvedlť na něm umělec staroegyptský dosti zdařilou perspektivu ve smyslu našem, moderním, znázorniv postavy dále v pozadí zaměstnaných mužů v případně správné velikosti. Též v pohybech dělníků jeví se příjemná změna.

Když polní dělníci po celodenní práci vraceli se domů, nosívali s sebou různé potřeby, k výživě rodin sloužící.

Takový návrat z práce polní je vystižně vyobrazen v jednom hrobě thebánském z osmnácté dynastie [1]):

Čtyři muži po celodenním lopocení vracejí se domů. Ale nejdou s rukama prázdnýma: první nese ve svých rukou a na rameně kytice a snopeček ječmene, druhý v každé ruce drží za uši po jednom zajíci, které pravděpodobně chytil na poli do nalíčených pastí, třetí chová na rukou mladou gazellu, kdežto čtvrtý nese zase snopečky ječmene —.

Již nahoře jsem pravil, že veškera úroda v údolí nilském závisí jedině a výlučně od záplavy Nilu. Čím je záplava rozsáhlejší a čím déle trvá, tím bohatší je úroda. Avšak se záplavou bylo a je spojeno každoročně se opakující pokrytí celého údolí vrstvou těžkého, lepkavého náplavu, jenž údolí v celém dosahu záplavy úplně znivelluje a meze jednotlivých polí učiní nepoznatelnými. Tato okolnost zavdávala příčinu k častym rozepřím a podvodným přeložením mezníkův.

Z této příčiny byly již v dobách pradávných zavedeny berní výměry země (katastry). V nich byla přesně a úředně zaznamenávána velikost a poloha jednotlivých polí. Rozumí se samo sebou, že tyto katastry měly za základ pečlivě provedená změření polí.

Za příčinou takového měření ubírá se na jisté pole Zeserkerē-seneb, úředník hospodářské kanceláře chrámu Amonova [2]):

Je vyobrazen, jak kráčí vysoce vzrostlým obilím. Na hlavě má delší paruku; přes zástěru má oblečen lehký, až po kolena sáhající

[1]) Z patnáctého století př. Kr.

[2]) Dle obrazu, v jeho hrobě se nalézajícího. Z doby Thutmosa IV, kol. r. 1415 př. Kr.

plátěný šat, lýtka jeho chrání tkaničkami přivázané podholenky, na nohou má sandály. Levicí podpírá se o dlouhou hůl; takovou hůl bral Egypťan vždy s sebou, kdykoliv se na delší cestu ubíral. V pravici drží psací náčiní. Před ním kráčejí tři sluhové. První z nich je oblečen jako jeho pán; ostatní dva nesou šňůru měřickou. Oblečeni jsou v zástěry dělnické. Na konci šňůry je připevněna hlava beraní na znamení, že šňůra patří k inventáři chrámu Amonova: byltě beran odznakem tohoto božstva. Za Zeserkerē-senebem ubírá se kancelářský sluha a nese v levé ruce psací tabulku, na níž je zaznamenán katastr; v levé ruce drží papyrusový závitek, k zapsání nového protokolu přichystaný. Společnost uzavírá pátý služebník nesa svému pánu v levici reservní sandály a v pravici váček.

II.

Tak jako nám je znám život starých Egypťanův, tak víme i dosti mnoho o způsobu jejich p o h ř b u.

Když někdo v rodině zemřel, nechali si ostatní její členové růsti vousy a vlasy a oblekli se v bílá, smuteční roucha. Hned po smrti počalo se s nářkem o mrtvého, což trvalo až do balsamování mrtvoly. Ženy sypaly si, jak ještě nyní na Východě je zvykem, popel na hlavu a oděv a za temných zvuků tamburin pěly písně smuteční.

Mumifikace trvala při pohřbu první třídy plných sedmdesát dní. Nejdříve byl nebožtíkovi odstraněn mozek a vnitřnosti; pak byla mrtvola položena do solného a sodového roztoku. Na konec bylo tělo napuštěno olejem a naplněno a pomazáno vonnými mastmi jakož i kořením libě páchnoucím. Pak teprve byla mrtvola ovinuta páskami, mezi které byly vkládány kouzelné amulety; na to byla na obličej položena maska, dle možnosti věrně dle podoby nebožtíkovy zhotovená.

Příčina konservování mrtvol starých Egypťanů spočívala v jejich živé víře v život posmrtný. Vyžadoval-li život posmrtný od zvěčnělého činnost tělesnou, bylo nutno pozůstatky tělesné co nejdéle a s největší pečlivostí zachovati. Běda tomu, komu na onom světě scházely ruce neb nohy, neb dokonce hlava! Proto bylo nutno mrtvolu co nejpečlivěji chrániti před zhoubným rozkladem. Pak bylo možno duši nebožtíkově čas od času navštíviti svůj bývalý příbytek pozemský, co zase nebožtík mohl obětních darů, příbuznými mu přinášených, požívati a obláčky příjemně vonícího kadidla vdechovati.

Aby toto konservování mrtvoly bylo účelně provedeno, bylo nutno je svěřovati lidem odborně vycvičeným. Během staletí vyvinula se z připravovatelů mumií zvláštní třída; tato kasta netěšila se však valné vážnosti.[1]) Tito lidé bydleli v ulicích, k pohřebištím vedoucích, asi podobně jako u nás sochaři a obchodníci s kyticemi a věnci bydlí poblíž hřbitovů. Egypťané se těmto lidem rádi vyhýbali, ačkoliv mnohý z nich měl daleko lepší vědomosti anatomické než leckterý lékař: upomínalit asi příliš na smrt. Byli to většinou lidé hrubí, zmrzačení neb zneužití mrtvol se neštítící; víme na př., že někteří z nich uříznuté údy nahražovali kusem dřeva neb stůčkou plátna. Věděli, že prozrazeni nebudou, protože obalení mrtvoly bezpočetnými páskami vše zakrylo. V některých případech — pravděpodobně na zvláštní přání — vytvořily dovedné ruce připravovatele mumie hubenému nebožtíkovi okrouhlé bříško a uvadlé příslušnici něžného pohlaví kypré údy...

Celé mumifikování mrtvoly bylo krok za krokem řízeno zvláštními předpisy zvláštního rituálu mumifikačního. Některé předpisy týkají se drog, jichž má býti použito k jednotlivým částem těla; zároveň se předpisuje v jaké poloze má se v tom neb onom okamžiku tělo nalézati, na př.:

(Pomazávání hlavy) Pak pomaž dvakrát jeho (t. j. nebožtíkovu) hlavu dobrým olejem myrtovým.

(Pomazávání těla) Pak vezmi nádobu s mastí, ve které se nalézá deset olejů „otevření úst“... Pomaž jimi (nebožtíka) počínaje podhlavím a podloktím až k chodidlům; chraň se však pomazati jeho hlavu.

(Páteř byla napuštěna olejem) Pak (polož jej) na jeho břicho. Polož jeho páteř v posvátný olej a nech páteř ležeti tak, jak byla na zemi, až celá práce bude dokončena. Jeho obličej obrať k nebesům...

(Nehty byly pozlacovány) Pak pozlať jeho nehty na rukou a na nohou, počínaje jeho prsty až k nehtu jeho nohou, jenž je ovinut páskou z tkaniva saïtského.

---

[1]) W. Bissing, mnichovský egyptolog, charakterisuje připravovatele mumií takto: Es waren nicht immer die besten Elemente, die sich hier zusammenfanden (t. j. západně od Théb), und die in Turin und anderswo aufbewahrten Akten gewähren überraschende Einblicke in die Zügellosigkeit mancher dieser Arbeiter... Die Arbeiter bestahlen sich gegenseitig, fügten sich Schabernack zu und hielten es mit der ehelichen Treue wenig genau.

(Mumie byla mastmi pomazávána a zavinuta) Pak se posadí Anubis (t. j. kněz v úboru boha Anubisa) pod hlavu mumie....; pak pomaž její hlavu a celá ústa olejem, a sice týl a obličej.

Zaviň (mumii) do pásek Rē-Harachtových z města Hebt a do pásek (bohyně) Nechebty Elkabské, které na její (t. j. mumie) čelo položeny budou; a do pásek Hathořiných, vládkyně Denderské, které na její (= mumie) obličej položeny budou; a do pásek Thotových ..., které na její (= mumie) uši položeny budou; a do pásek Nebthotpetových, které na její čelo položeny budou.

Každá tkanina a každá látka na její (= mumie) hlavě nechť pozůstává z těchto právě jmenovaných pásek. Jejich stav budiž knězem prozkoumán.

Páska mocné (bohyně) Sechmety, Ptahem milované, nechť na její (= mumie) hlavě ze dvou pásem pozůstává. Na obou uších: dva proužky, jménem „Paní dokonání". Na obou chřípích: dva proužky, z nichž jeden se jmenuje Nehi a druhý Smen. Na obou lících: dva proužky, jménem Hehtitisu. Na čele: čtyři proužky, jménem Ozařující. Na temeni hlavy: dva proužky, jménem „Naplňovač obou Uzat-očí". Na pravo a na levo jeho obličeje jedenadvacet proužků k zavinutí jejích (= mumie) uší. Na její ústa čtyři proužky, dva uvnitř a dva zevnitř. Na dáseň: dva proužky, jménem .... Do týla čtyry velké proužky.

Po té buďte všecky tyto proužky ovinuty velkou, dva prsty širokou páskou. Pak ji (= mumii) znovu pomaž hustým olejem, když byly napřed všechny otvory její hlavy ucpány. Atd.

Všechny tyto výkony byly doprovázeny recitováním různých formulí, jakož i poučováním nebožtíka, kterými slovy má jednotlivá božstva vzývati o ochranu svého těla, na př.:

(Při mazání hlavy mumie) O Osiride NN[1]), na tebe je vylit olej myrrhový, z Puntu dovezený, aby zvýšil vůni tvou vůní božskou. Výron její prýští se z (boha) Rē. Tvoje duše sestoupí v zemi boží na tělo tvé.

(Při mazání těla) O Osiride NN, přijmi vůni slavnostní (= olej), údy tvé lepými činící. Přijmi vonidlo, abys se spojil s velkým bohem slunečním; ono (= vonidlo) spojuje se s tebou a sílí údy tvé a ty spojuješ se ve veliké síni s Osiridem.

[1]) Osiris = bůh podsvětí; nebožtík byl jeho poddaným a příslušníkem, proto je krátce nazýván v těchto textech »Osiridem«.

(Při mazání páteře) O Osiride NN, přijmi tento olej, přijmi tuto mast, přijmi tuto tekutinu životní, přijmi tento .... olej. Přijmi tuto mastnotu bohův: výtok (boha) Rē, výron (boha) Šova, výměsek (boha) Geba, božské údy Osiridovy. Na tebe, NN, přichází mast, aby pomazala údy tvé. K tobě, NN, přichází úbor (boha) Sobka Šedetského, aby (v něm) pohřbeny byly údy tvé jako (boha) Nuna. Oblec se v tuto svatou pásku, (bůh) Rē obléká tě v pot svůj. Na tebe. NN, přichází balsám fenický a krásná pryskyřice, z (města) Byblos pocházející. Ony okrašlují pohřbení tvé na poli božím a dávají ti nohy tvé v tajuplných krajinách (podsvětných); ony „v síni chůze“ zrychlují kroky tvé; ony posvěcují kroky tvé v síni Gebově. K tobě, NN, přichází zlato a stříbro, lapislazuli a malachit. K tobě přichází majolika (fayence), aby proměnila tvář tvou, a karneol, aby posílil kroky tvé. K tobě, NN, přichází úbor, z oka Horova pocházející, výměsek z (boha) Sobka. K tobě přichází oblek z chrámu Sobkova. On ukazuje ti cestu v Nunu a lepostí svou krášlí údy tvé, že se vycházejícímu a zapadajícímu (bohu) Rē podobáš ve věčnosti se neztráceje ... (O. p.)

Několik slov o moderním budhismu a theosofii.

Napsal T. Hudec. (Č. d.)

Je nyní patrno, proč Budha hlásá nauku o převtělování, i když se zdá tak státi v odporu s popíráním jsoucnosti duše. V pozemském životě — a jiného života Budha nezná — vyrovnávající spravedlivost se zřídka uplatňuje, jak ukazuje zkušenost. Je tedy třeba předpokládat nové existence, aby v nich zákon karmy mohl projevit své účinky.

A pak bázeň před účinky karmy, před tresty a bolestmi v budoucích existencích, je v nauce Budhově hlavní, ba jedinou pohnutkou, aby člověk mravně žil a zlého se vystříhal!

Jako hinduismus, tak ani Budha neomezuje převtělování na tuto zemi, nýbrž znovuzrození může se státi v kterémkoliv z nekonečného počtu světů, jimiž je vesmír naplněn. Znovuzrodit se mohou lidé nejen jako bytosti nižší — za hříchy bývá totiž člověk trestán tím, že se znovuzrodí v podobě hmyzu neb jiných ošklivých tvorů — nýbrž i jako bytosti vyšší a dokonalejší, jež existují v jiných světech. Znovuzrození však omezuje Budha na svět živočichů; nerosty a rostlinstvo z něho vylučuje. —

Vyhlídka na tuto nekonečnou řadu existencí je opravdu děsivá a zdrcující. Protože každá existence jest utrpením, není proto život ničím jiným než stále se opakujícím koloběhem, v němž touha štve bytosti ze života do života, tedy z utrpení do utrpení...

Tu staví si Budha otázku: Je možno z tohoto koloběhu utrpení se vytrhnout, je možno vůbec ujíti bolesti a zničit ji? Odpověď zní: Je to možno, když zničíme příčinu a kořen bolesti, když v sobě potlačíme a zničíme to, co nás k životu a tím i k utrpení poutá, totiž onu žízeň neb vůli k životu — touhu.

To je hlavní praktický důsledek nábožensko-filosofické spekulace Budhovy: člověk dojde štěstí, když ujde bolesti, a bolest přemůže jen tehdy, když v sobě zničí a překoná touhu po životě. Je-li touha zničena, tu přestane převtělování, neboť je odstraněna příčina nových existencí. Tím člověk dospěje do nirvany.

Co budhismus nirvanou rozumí, není tak snadno určit. Není to šťastný život posmrtný, protože existenci duše Budha popírá. Není to pantheistické rozplynutí s božskou prabytostí, neboť té Budha nezná.

Není to také pouhé nic ve filosofickém smyslu, neboť žádná věc nemůže dle Budhy zaniknout, ani hmota, tedy ani ony součástky tvořící člověka. Je to stav, v němž je individuelní ‚já' úplně potlačeno a v němž člověk tedy necítí žádné bolesti. Nejdokonalejší, jako Budha sám, dosáhnou nirvany již v tomto pozemském životě.

V Budhistickém katechismu od Subhadra Bhikšu čteme tuto odpověď na otázku, co je nirvana: „O nirvaně nelze si učinit žádné představy, jest mimo vše poznání a všeliké pojmy. Nelze o ní ani říci, že jest neb že není, protože o nirvaně neplatí žádná forma bytí".

Budha sám líčí učeníkům nirvanu takto: „Jest, učeníci moji, místo, kde není ani země ani vody, ani vzduchu ani světlo, ani nekonečnosti prostoru, ani nekonečnosti času, ani bytí, ani přestavy neb nepředstavování, ani tohoto ani jiného světa. Není tam ani vzniku ani zániku, ani smrti ani zrození, ani příčiny ani účinku, ani změny ani trvání. Jest něco, učeníci moji, co se nezrodilo, nevzniklo, nestalo a neutvářilo. Kdyby toho nebylo, nebylo by možným uniknouti z tohoto světa věcí, které vznikly, jež se staly a utvářily".[1])

K tomu, jakou cestou lze touhu po životě zničiti a dojíti nirvany, dává Budha podrobný návod. Cílem návodu tohoto je potlačiti v člověku vše, co jej poutá k životu a přivésti jej k naprosté lhostejnosti ke všemu, co dobrého neb zlého jej v životě potká. Kdo všechny tyto předpisy chce plnit a vstoupí za tím účelem do Budhova bratrstva, stává se bhikšu — mnichem. Jen mniši žijící v chudobě a bezženství a zachovávající ostatní předpisy, jsou na cestě, jež je přivede do nirvany. Laikové, kteří se nemohou odhodlati odtrhnout se úplně od světa a vstoupit mezi mnichy, kteří však se řídí mravními předpisy, jež jim Budha dává, mají naději, že se znovuzrodí ve šťastnější existenci a že se k nirvaně aspoň přiblíží.

*

Je na prvý pohled zřejmo, proč budhistická nauka tolik se zamlouvá dnešnímu člověku, který opustil křesťanství. Protože popírá existenci osobního Boha, existenci duše a protože v nejdůležitějších životních otázkách hlásá úplný agnosticismus! Vždyť tyto tři body jsou hlavními součástkami v credu moderního nevěřícího lidstva. Budhismus, za jehož naukou stojí miliony vyznavačů, dodává této trojí negaci náboženské sankce a tím i zdánlivé jistoty.

---

[1]) Subhadra Bhikschu, Der bud. Katechismus str. 61.

Ale co říká zdravý, klidně uvažující rozum k oněm základním naukám budhismu, jak jsme je stručně načrtli? Jsou ony nauky opravdu výsledkem a to logicky zajištěným vysledkem, k němuž rozum ze správných a jistých předpokladů dospěl?

Nauka o životě jako utrpení, o žízni jako principu životním a o karmě jsou tři pilíře, na nichž celý systém budhismu spočívá. Jsou však ony pilíře opravdu tak pevné a nezvratné?

Předně každý vidí, že budhismus je náboženstvím naprostého popírání života a tedy naukou bezměrného pessimismu. Život je utrpení. Vše ostatní je šal a mam. Chci-li utrpení onomu ujít, musím sám kořen a princip života v sobě — touhu — potlačit a zničit! Budhismus nezná radosti ze života, život pro něj není dobrem, ale tím nejvyšším zlem, protože život a utrpení je jedno a totéž.

Chmurná tato nauka je snad výsledkem osobního pessimistického Budhova názoru na svět, měla na ni vliv jistě starší indická filosofie, snad i indické podnebí ničící v člověku vši energii a přivádějící jej k malátnosti má na budhistickém pessimismu část viny. Zdravý rozum však proti takovému pessimismu protestuje. Všichni národové, pokud jejich zdravý smysl není zkalen a zmaten chorobným filosofováním, vidí v životě dobro, ne zlo. Život je darem, který dal Tvůrce člověku, aby ho ke svému dobru i ke slávě Tvůrcově užíval, je tím nejcennějším dobrem, které máme.

Křesťanství jako nauka pravdy obsahuje a musí v sobě obsahovati všechny nauky náboženství přirozeného, to jest onoho, k jehož poznání člověk bez vyššího zjevení může dospět. A k těmto pravdám přirozeného náboženství patří i ono, že pozemský život není zlem ale dobrem. Budhismus svým tvrzením popírá a znásilňuje hlas samé přirozenosti lidské. —

Podobně nejen s křesťanstvím ale i přirozeným rozumem stojí v odporu nauka o převtělování. Učení toto vzniklo neznámo v které době, v Indii a je také jen výsledkem nezdravé náboženské spekulace. Jediným možným důkazem pro stěhování duší by byla vzpomínka na dřívější existence. Ale právě tohoto důkazu zde není a filosofové indičtí i budhističtí musejí se všemožně namáhat, aby svým stoupencům vysvětlili, proč a jak onu vzpomínku ztrácíme. V Subhadrově katechismu čteme na otázku, proč nemáme vzpomínky na dřívější svoje životy, tuto odpověď: „Protože jsme pozemským klamem zaslepeni, protože závoj nevědomosti zastírá náš zrak, protože lpíme na své individualitě a nejsme si vůbec vědomi, neb jen zcela nedokonale

své vyšší přirozenosti. V těle tomto žijeme ve stavu spoutání a vázanosti, od níž musí hledět vysvobodit se ti, kteří touží po vykoupení. Náš život podobá se snu". — Vysvětlení toto v knize, která jinak nauku Budhovu přesně podává, jasně ukazuje, jak vratký základ má nauka o převtělování. Takové vysvětlení může vyhověti jen fanatiku budhismu, nikdy však neuspokojí přirozeného a logicky myslícího rozumu!

Co řečeno o převtělování, platí i o zákonu karmy. Budha vychází tu sice z úplně správného předpokladu, že dobré i zlé skutky nebývají v tomto životě odměněny a že tedy musí býti nějaká vyšší vyrovnávající spravedlivost, která dobré odmění a zlé potrestá. To je opravdu hlas lidské přirozenosti a zdravého rozumu. Poněvadž však Budha existenci osobního Boha popřel, který jediný by mohl ono spravedlivé vyrovnání provésti, proto hledá uskutečnění odplaty jinou cestou a nalezá je v zákonu karmy. Zákon fysický aplikuje na život mravní. Je však dovoleno a je možno fysický mechanismus přenésti do oboru mravního?

Ve fysickém světě jest energie a síla chvěním nějaké substance, již nazýváme ether. Lze poznati rozumem, že žádná část energie nemůže zmizet. Ale jak si to představit, že i mravní povaha skutků působí na utváření budoucích poměrů a existencí člověka? Což si lze myslit nějaké mravní prostředí, mravní ether, jehož chvěním se účinky a následky mravních činů šíří do budoucna?

Poukaz na to, že karma je zákon právě tak všeobecně ve vesmíru platný jako zákony mechanické, nestačí. To je pouhé nedokázané a nedokazatelné tvrzení. Zákony mechanické mohu svým myšlením konstatovat, zákon karmy nikoliv. Jediným důkazem pro existenci karmy by byla skutečnost převtělování a nových existencí. Ale tohoto důkazu Budha nepodává a podati nemůže, nýbrž pouze převtělování předpokládá. Budha se tu pohybuje v bludném kruhu logickém: převtělování je nutným, aby se vyhovělo zákonu karmy, a zákon karmy existuje, poněvadž existuje převtělování!

Zdravý rozum praví, že bez osobního Boha a jeho vyrovnávající spravedlivosti jest ona mravní kausalita a mravní mechanismus karmy nemožný a logicky nemyslitelný!

Pohnutkou nabádající budhistu ke konání dobra a varování se zla je pouze bázeň před následky činu dle zákona karmy. Oč výše stojí mravouka křesťanská, a také mravouka přirozená, která člověka povzbuzuje k dobrému nejen z bázně před trestem, ale — a to je ten nejvyšší a nejvznešenější motiv z lásky k Bohu (= dobru)!

A ještě něco. Má-li býti trest trestem a odměna skutečnou odměnou, tu musím si být vědom, že jsem to já, který jsem si odměnu či trest zasloužil, musím také vědět, proč jsem trestán či odměňován! Protože však nemám vzpomínky na dřívější existenci, tu nemám také onoho vědomí. Tak smutnou je nauka o karmě, jež hledí pouze mechanicky vyhovět tomu, co vyžaduje touha člověka po vyrovnávající spravedlivosti!

Budhismus popírá existenci osobního Boha. Vždyť kdyby takový Bůh, původce a dárce života existoval, tu by to byl Bůh zlý, protože život je utrpením a zlem.

Budha neodpovídá a úmyslně neodpovídá na základní otázky životní, které vznikají v nitru každého myslícího člověka, a to jak divocha žijícího na nejnižším stupni kultury tak i filosofa, který se povznáší k nejvyšším záhadám bytí. Jsou to otázky: odkud je tento svět a jaký je jeho cíl, odkud je člověk, odkud zlo ve světě atd. V touze po rozluštění těchto záhad vidí Budha jednu z největších překážek na cestě k osvobození od utrpení! Těch otázek zodpověděti nelze, proto je pošetilo jimi se obírati a touhu po poznání třeba potlačit.

Není tato theorie Budhova přímým násilím proti základnímu pudu lidské duše, proti touze poznati, co je svět a čím je ve světě člověk?

Přirozený zdravý rozum uvažuje zcela jinak.

Protože ona touha po poznání příčiny a cíle jak světa tak i člověka o mém nitru existuje, tedy musí zde býti i možnost touze oné vyhovět. Touha ona je hlasem přirozenosti samé, přirozenost pak nás klamati nemůže.

Protože konečný, omezený, pomíjející svět nemůže míti důvod svého bytí sám v sobě, musí býti mimo svět nekonečná, neobmezená, věčná příčina všeho, musí existovat osobní Bůh, který je tvůrcem světa, ale od tohoto světa rozdílný.

Moje myslící „já“ nemohu stotožňovat ani se svým tělem, ani s některou jeho částí: toto „já“, které myslí a chce, musí mít jinou podstatu než mé hmotné tělo, je bytostí netělesnou, duchovní. Tedy člověk má duchovou duši, rozdílnou od těla.

Protože smrt je rozpadnutím a rozkladem celku v části a protože lidská duše jako bytost netělesná, jednoduchá v části se rozpadnout nemůže, proto neumírá s tělem, nýbrž žije dále. Jen Bůh, který duši stvořil, mohl by ji zničit. Protože však Bůh jako nejvyšší láska tak učinit nemůže, proto je duše nesmrtelná.

Před Bohem, svým tvůrcem a pánem, musí se člověk zodpovídati ze svých dobrých i zlých skutků a bude, zaslouží-li si toho, odměněn blažeností v Bohu. Bůh je původcem a Bůh jest i cílem člověka.

Tak rozumuje divoch ve střední Africe, tak rozumoval Aristoteles, tak soudil i sv. Tomáš Aquinský. Existence osobního Boha, duchovost a nesmrtelnost duše jakož i osobní zodpovědnost každého člověka: to jsou tři základní pravdy, k nimž člověk může a musí dospěti, dá-li se vésti světlem svého rozumu. Pravdy ty tvoří proto hlavní nauky nejen křesťanství, nýbrž i všech náboženství, pokud v nich hlas zdravého rozumu není násilnou spekulací potlačen.

Že ony pravdy jsou vskutku hlasem zdravého rozumu, dosvědčují sami vyznavači Budhovi. Theorie Budhovy jsou omezeny na nejužší kruh filosoficky vzdělaných budhistů: lid věří i v existenci duše, uctívá jako boha nejen Budhu, nýbrž celou řadu božstev indických, nirvanu pak si představuje jako místo blaženosti a radosti!

Nejen s hlediska křesťanského, nýbrž i s hlediska zdravého rozumu třeba chmurné theorie indického filosofa Gautamy-Budhy odmítnout! Že budhismus nalézá dnes oblasu v Evropě, je zjevem nezdravým a dokazuje úpadek nejen náboženského života, nýbrž i zdravého myšlení. O budhismu platí slova nikoliv Ex oriente lux, nýbrž Ex oriente tenebrae.

Jest jediné světlo pravé osvěcující každého člověka přicházejícího na tento svět a tím byl, jest a bude Kristus. Mimo Něho je temnota bludu a lži. (P. d.)

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

35

Šmídek „An meinen Freund B... in W...“

Přátelství. Slovní výraz u genia a břidila. Továrny a dělnictvo. Těžkomyslnost. Ráz doby. Slovanství Kampelík.

1. ledna 1838.

Du beschuldigst mich, theuerster Freund, meiner so plötzlichen Vernachläßigung unsers Briefwechsels; und fragst, wie billig, nach den Ursachen dieser Veränderung meines Entschlusses, Dir so oft als möglich von merkwürdigeren Gegenständen und Begebenheiten schnelle Nachrichten einzusenden. Auch will ich es Dir gar nicht übel nehmen, daß Du dann auf eine Erkaltung unserer Freundschaftsgefühle schließest, obwohl mir doch diese Deine Bemerkung nicht nur befremdend vorkam, sondern auch einen fast unangenehmen Eindruck in mir zurückließ. Glaubst Du wohl, daß mir die Freundschaft nur ein leerer Name ist, wie leider! heut zu Tage? Mein, liebster Freund! Die Freundschaft ist und bleibt mir ewig jener schönste Wiederhall unserer wechselseitigen Gefühle und Wünsche, jener hehre Genius, der auch aus dunkler Ferne lächelnd uns winkt und unsere Lebensbahn mit Rosen bestreut. Und ich gedenke stets der schönen Worte des genialen Joh. von Müller: „Es freuen sich die liebenden Geister und wandeln mit beschleunigtem Schritt freudiger durch die elysäischen Aue“. Du kennst wohl den körnigen, präcisen und den wahrhaft antiken Styl und ergreifende Darstellungsart J. Müllers. Wahrhaft je genialer der Mann, desto kürzer, bündiger und fast wie Blitz treffend ist der Ausdruck seines großen Gedankens. Aber die Stümper, die suchen erst eine ellenlange Periode oder einen dahinbrausenden Hexameter oder eine abgeschmiedete Metapher oder eine engbrünstige Allegorie, um in diese schnöden Formen ihren ohnehin abgeborgten Gedanken einzuengen. Wie ein Diamant erglänzt der hohe Gedanke eines Genies, und leuchtet in die Fernen. Ja, ja, „wenn die Könige bauen, haben Kärrner zu thun.“ Wirklich, es <ist> sehr komisch, diesen Gedankendieben zuzuschauen, wie der eine seine Scheere nimmt u. den Gedanken bald stutzt, bald zuschneidet, wie der Andere in Adelung's Lexicon nachschlägt, um Synonymen oder wie sie sagen, blühende Ausdrücke zu suchen, und der arme Gedanke geht diese Foltern duldsam durch — ja, der Gedanke ist frei! frei ist der Gedanke! — — —

Und eben, weil der Gedanke frei ist, ließ ich sie in diesem meinem Briefe schwärmen und umherschweifen, wie sie geboren wurden, wohl überzeugt, daß Du fern bist, einen kalten [?] Zusammenhang, ein sy-

stematisches Ganzes darin zu suchen. Du weißt ja, daß eben dieses Schwankende, dieses Seichte, dieses Unschlüßige, kurz das Unsolide unsere Zeit charakterisiert und daß eben dieß ein Zug meines Charakters sei. Unsere Zeit ist die Zeit der Bewegung. Ein Funke, der an dem einen Pole geschlagen wurde, zersplittert sich in alle Zonen, ein Schlag, der das eine Stockwerk des Gebäudes erschüttert, erschüttert zugleich die andern. So ist es in Wissenschaft, so in der Kunst, so in der Industrie. Ich weiß nicht, ob ich diesen hohen Grad der Industrie, die stets wachsende Anzahl der Fabriken gerade als einen Fortschritt unserer Zeit annehmen soll. Denn ich finde in dem ganzen Fabrikwesen bloßen Verstand, keine Vernunft. Und läßt sich wohl die immer mehr überhandnehmende Unmoralität, die gleichsam ihren Sitz in den Fabriken aufzuschlagen schien, läugnen und verkennen? War nicht die Einführung der Fabriken mit dem völligen Sturze zahlloser Familien begleitet? Und müssen denn nicht eben diese gestürzten Familien so lange im größten Elende schmachten, bis ihnen von einem von Geld strotzenden Fabrikanten ärmliche Arbeit zugeteilt wird? Wohl wirst Du kaum diese meine Ansichten, die ich hier eben äußerte, billigen; aber so viel ich auch pro u. contra gelesen habe, konnte ich mich noch nie ganz für die Fabriken entschließen.

Ich weiß nicht, warum sich so oft eine tiefe Schwermuth meiner bemächtigt. Woher, daß gerade diese melancholischen Töne, die unsere modernen Dichter ihren Harfen entlocken, solchen Nachklang in meinem Herzen finden? Ist es vielleicht diese Indifferenz unserer Zeit, die mich in ihrem Wirbel fortreißt? Doch weg — mit Thränen, mit Seufzern, mit Melancholien, die konnten wohl einem Mathisson anstehen; aber dem Manne ziemt That, ziemt Kraft. Eben heute sagte mir einer meiner Freunde, als wir vom Schriftstellern, dem abgeschmackten Thema, redeten: es genüge ihm nicht ein mit schönen Ausdrücken, abgerundeten Sätzen geschriebenes Buch; sondern es müsse Leidenschaften wecken, das Herz wärmen, den Arm stählen. Und gerade ist daher Mangel an großen Leidenschaften, an den Leidenschaften eines Lazaretts, das Kennzeichen unserer Zeit. Daher das Jagen nach Materie, oder wie Gutzkow treffend in der Schilderung unseres Jahrhundertes sagt: Ich sitze bei der Materie und reibe fort an ihr; daher auch kein Erglühen für eine Idee, daher die oben berührte Indifferenz. Ferner, um noch einen Zug zum Gemälde unseres Jahrhunderts zu fügen, ist der Verlust der Individualität in unseren Tagen gerade das Charakteristische. Aus jeder Kaste unserer bürgerlichen Gesellschaft spricht ein und derselbe Geist.

Eben habe ich Gutzkow's neuesten Roman Seraphine gelesen.

Es ist aber nicht derselbe Gutzkow, der in der Wally gesprochen, Es scheint, daß die morsche Kerkerluft ihm entgegenwehte, als er Seraphine schrieb. Überhaupt ist dieser Roman in seiner ersten Anlage verunglückt, obwohl an genialen Gedanken nicht arm. Ein anderes Mahl Mehreres darüber.

Ja, ja, das Leben — dieses ewige Schaukeln zwischen Wahn und Wahrheit, zwischen Genuß und Reue, dieser Wechsel von Hoffnungen und Wirklichkeiten, wie werde ich oft dessen überdrüßig, während in dem anderen Augenblicke nichts einen größeren Reiz für mich hat. Was aber vorzüglich meinem Leben einen Zauber verleiht, ist die Idee, die große Idee des Slaventhums, zu der mich entweder der Zufall — aber konnte es einen glücklicheren Zufall für mich geben? brachte, oder — ich weiß nicht, soll ich es Zufall nennen, das mich für diese Idee erglühen machte, da doch so viele, bei denen sie ebenfalls aufgeregt wurde, teils gar nicht zur vollen Erkenntniß derselben gelangten, teils in dem Schlamme sinnlicher Bedürfniße u. Genüße untersanken. Wahrlich es ist einer der merkwürdigsten u. zugleich interessansten [!] Zustände des Menschen, wenn etwas, was in ihm unentwickelt lag, durch einen hohen Geist erweckt wird. Ich erinnere mich wohl der Aussage meiner Mitschüler, welche behaupten, mein Gesicht sei gleichsam verklärt, die Augen sprühen ein eigenes Feuer, wenn ich vom Kampelík kam, obwohl ich damals ihre Worte noch nicht begriff. Hat sich das Erglühen für diese Idee nicht dadurch deutlich gezeigt? Und eben mit dieser Zeit begann ich freier zu athmen, die ganze Welt hatte doppeltes Interesse für mich gewonnen, der Umgang mit Wohlgebildeten hellte meine Ansichten auf, die warme Theilnahme an jedem neuen Beginn in der slavischen Welt erhöhte meine geistigen Genüsse — aber sie hat zugleich alle meine Kräfte sich in Anspruch genommen, zur Realisierung derselben möglichst beizutragen. Und diese hohe Idee, die zauberische Slávia, die ist einzig bis jetzt und wird es ewig bleiben, die ist meine einzige Geliebte, für die meine Pulse schlagen, bei deren Leid u. Weh, Freud und Glück meine Nerven erzittern, die mich belebt, zu Hohem hebt und für alles Edle erstärket. Und eben weil sie den größten Theil meines Lebens in Anspruch nahm und ihn wirklich besitzt, kannst Du dir meine Erkaltung gegen die Schulsachen, die so prosaischen Gedanken und Reden meiner Mitschüler erklären, die jedoch dies mein Benehmen für Stolz und Anmaßung ansahen.

Was meine Studien, meinen ferneren Umgang u. s. w. betrifft, das will ich Dir, liebster Freund, im nächsten Briefe berichten. Lebe wohl!

36.

5. dubna 1838 poznamenává Š. ve svém deníku:

Obrovská věru jesti moc naše [!] idey Slovanské. Toto vzplanutí, tato horoucnost citů, toto zatřesení celým naším nitrem, uslechli li jsme zprávu potěšitelnou, nevyjevíli její sílu! Právě nyní přede mnou leží list Špačkův*), Slovana pro vlast plápolajícího, plu citů nejjemnějších. Jeho motto:

*) Adama Špačka, tehdy kooperatora v Netíně. (Srv. Z doby Sušilovy I. str. 264 dd.)

Večer siediech, dlúho siediech,
do kuropienié sediech
nic dožedati nemožech. Kral. ruk.

Život svůj těmito slovy pěkně naznačil: „Vy se snad tázati budete: Co já dělám? Časem si popláču, časem se pozlobím; roznécuji okolí své, nakloňuji lid, aby odebíral ponaučné listy pro rolníky". Není-li to úřad člověka, zláště Slovana hodný? — O řečnickém slohu jeho, o jeho náboženských citech, o vroucí lásce ku Kristu následný vyjimek z jeho psaní zřejmý dává důkaz: „Bratři! pilni buďte katechetiky! ujišťuji Vás, že nikde nepocítíte na venku takových radostí, jako ve škole. Zde naše jadýrka, zde naše štěpy, zde naše úrodné a ušlechtilé stromy. Věřte mi, že škola má radost, a chci-li nevinnou radost, do školy se podívám; a chci-li cit pro cnost božskou, do školy musím; a chci-li lásku k Pánu Bohu, tady nalezám ji v tvářičkách neviňátek vyjádřenou. Chci-li pro umučeného Krista — —" atd.

37.

Šmídkův „list přátelský".

České divadlo v Brně. Zámek ve Velkém Meziříčí. Odběr časopisů v Brtnici. Duševné požitky z přátelství. Česká vědecká díla. Třešť, Batelov a j. Nedvědice — „slovanská osada".

31. srpna 1838.

— — — Tak tedy, drahý příteli! zadost chci učiniti Tvé vroucné prosbě, bych Tobě utěšující nějaké zprávy o bujně v našem vůkoli prokvétajícím Slovanství co nejdříve podati si neobtěžoval. Činím to takovou radostí, jakovou vždy pocitovalo Tvé bujaré srdce při zprávách o pokrocích dalekého Slovanstva. Dřív ale, než obraz v našem kraji zmáhajícího se Slovanství kresliti počnu, nemohu mlčením opominouti zaražení ústavu, který k pozbuzení národnosti, uskutečnění velké naší idei tak mocný poplyv má, ústavu, který ku dalšímu pokročení člověčenstva tak mnoho přispíval, — míním totiž zaražení divadla českého v Brně. Již v jednom dopisu jsem Tobě oznámil, že ředitel m. sl. stavovského divadla k sl. m. s. guberniu žádost zadal o povolení, by v neděli slovansky hráti mohlo od 4 až do 6 hod. jak v Praze; a žádost jeho byla vyplněna s tou jen výjimkou, že za příčinou služeb b. odpoledních v tomto časi [!] drživaných divadlo jiného dne v týdnu držeti se má. Určeno bylo pak pondělí. Dávalo se etc. O jednom však představení místněji (obšírněji) zmíniti se musím, ne že by bylo nejzdařilejší, nýbrž že oslaveno bylo za přítomnosti našeho Šaf. V pondělí totiž provozováno bylo: Opice — —

Při tomto představení přítomen byl i náš slovútný Šafařík. Gallerie byly plny, lože ale prázdny; na parterrách shromáždili se naši brněnští učenci. Dojímatelný byltě to pro mne obraz! Jak v divadle tomto,

tak v našem pospolitém životě potkávají se dva kontrasty: na jedné straně samá učenost, na druhé sprostota, třetí ale ono, anožby tyto spojilo, schází nám; odtud i ono nedorozumění panující mezi našimi učenci s národem. Úsudek ze strany estetické ode mne nežádej; nebo Ty sám jako já přesvědčen jsi, že naše herectvo na takový stupeň posuď se nevyšinulo, by se kritice podrobiti mohlo, a že my upouštíme od takovýchto požadavků, spokojeni jsouce, pakli herectvo stálou péči k osvojení sobě známosti národní řeči vynakládá. Nicméně čestně jmenovati dlužno: pannu Strenkinskou, pp. Sinettiho a Bělčického. Po každém představení volal u vytržení lid: Všichni „ven"; a hlaholy tyto kouzelnou mocí mne zajali; bylit mi totiž hlas procitujícího národu, bylat mi slova tato důkazem, jak národ náš i duševního požití nejen schopen jest, ale i horoucně po něm dychtí, podá-li se mu k němu jen nějaká příležitost, a dlouho ještě ozývalo se v útrobě mé!

Pochybuješ, drahý příteli, že jsme uvedením národních her na naše divadlo velký pokrok učinili v našem zdělání? Neb mám za to, že vše, co naše idey činí veřejnější, všeobecnou zasluhuje podporu.

Z Mezeříče dne 21. srpna.

Nyní dlím v Mezeříčí. Ty snad neznáš město toto? — Co mne ze starožitných památek nejvíce zajímá, jest starožitný zámek, jehožto původ skazka do časů Samových klade. Okazoval mi zde můj hostinný přítel dvě prastaré lípy, a praví se, že zde pohanští Slované svým bohům žertvy pálili. Zámek objímá sličná zahrada, obyčejná procházka zdejších obyvatelův. Oko cestovatelovo, kteréž ponejprv tvrz tuto spatřilo, podivem žasne nad smělostí stavby této, vzdorující mocným převratům vše žžírajícího času, niter cizincův provívají mutné bolné myšlenky, bezděky prodlívaje ve sladké zádumčivosti. Jen duch, jenž ze časův dávných, květu hradův takých, věje, svírá tak naše prsa, jen myšlenka, z časů těch vyvinutá, působí na nás. Zde se soustřeďovali [!] všechna smejšlení a vědomosti, city a tužby v jednom místě, volně poletající myšlenka ohražená byla neproniklými zděmi. Náš ale čas jest čas pohybování. Myšlenka na jednom konci zrozená prolétá veškeré zóny, pární voze [!] a lodě a časopisy její apoštolové. V našem věku panuje víc rozum než cit; proto u nás nižádné zanícení pro nějakou ideu, nižádné veliké nároživosti [!].

V Brtnici 23. srpna.

I v tomto městečku probuzením energičného v. p. Italiho a blahodárným působením zdejšího p. doktora Černého slovanská idea valný mezi lidem našla ohlas. Na jaký stupeň se zde literatura vyšinula, z toho seznáš, rozmilý příteli, když Tebe ubezpečím, že se zde 31 časopisův drží, naše československé všechny, jeden vlaský a druhý německý. Pro cizince zláštní zanímavosti do sebe má pěkný zámek patřící knížeti Collalto se rozsáhlým, vkusně spořádaným parkem.

Bratře! o jak sladké jest požití s dušemi se sebou zpřízněnými, když myšlenka myšlenku budí, rozum náš se bystří, fantasie volnějšího nabývá letu, a vůle k velkému se silní činu. Tento duševní sou-

zvuk jest nejnádhernější dar od božstva nám daný, to jest ono čarovné pouto duchů jich [!] všechny nevidomky k sobě vížící, to ono zachvění bezkonečné Aeolové harfy, všejemné [?] zvuky rykající, to onen duševní rukotisk, od ruky k ruce dlouhou řadou vzájemných dávaný, opětovaný. O jaká to chvíle edenských rozkoší plná, kde duchové všichni, očištěni ode všech pozemských bludů, zářice-se ve věčném světle dobrotivého milosrdného světovládce Boha zase se zetkají a kde s překvapením spatříte ve loktech Platonových neb sedící v lůně Christovém, Caesar a Brutus vespolek pozdravují sebe a Robespierre se zatřese, před silnými pážemi Dantovými státi (skružen státi bude). — Odpusť příteli výskoku tomuto; neb sdílením nalezá srdce naše volnějšího průchodu, a slastné zpomínky na hodiny se drahými přáteli svými trávené stále mi tanou na mysli. Co naše prsa radostí naplňuje, tím by jsme rádi i druha rozjařili, tak jesti přirozenost lidská. Obrátím tedy zraky své ku vážnějším věcem a projevím Tobě všeliká přání a tužby od přátel mých vyjevené a velmi důležitých věcí se týkající. Zláště často pronešenou myšlenku chci Tobě sdíliti, že totiž spisovatelé naši národu utíkají a že vznášejíce se ve své vzdělanosti nad národem ruku jemu podati se ostýchají; čímž míněji nevčasné spisování vědeckých děl jako k. p. Preslova mineralogie, chemie a j vyrozumívají [!]. A věru, mineralogie — nikoliv k naší chloubě to buď řečeno — sotva 5 výtisků v Moravě se odebralo, a nevím, jestli jedinký ji celou proštudoval. Dokavad nemáme vlasteneckých škol v národní řeči, nemají knihy takové nižádného publikum; a jelikož každá věda během času u dokonalosti postupuje, stanou se tyto, kdyby jejich potřeba kdy nastala, zastaralé a tudy nepotřebné. Neměj, drahý příteli! pronešení úsudku tohoto na znamení neskromnosti — tato buď od každého mladíka u vzdělanosti vezdy prospívat chtějícího vzdálena — nýbrž za vyřčení všeobecné ode Slovanů našich.

Nevím, budou-li Tě mé náhledy o národu a jeho potřebách atd. zanímati, nicméně neostýchám se Tobě jich sděliti, pevně přesvědčen jsa, že volnost v myšlenkách každému rád podstupuješ (dopřáváš). Národ náš umlkává. Cestuji právě v času žní; úvaly a doly nezaznívají veselými písněmi a zpěvy ušlechtilých Slovanek, a zaslechnu li zde onde nějakou píseň, jest tak bolná, tak útrobu naši pronikající, a v dálce umírající. — Sotva jsem ale překročil moravské hranice a vnikl sotva 4 míle do Čech, již libozvuky lahodily uchu mému. — —

30. srpna.

Za Brtnicí asi dvě hod. vzdálená leží Třešť, městečko asi se 3000 obyv., pak jsme šli s Grussem do Batelova k Blahému. Blaha[1]) není horlivý Slovan.

V této krajině vůbec mnoho židů.

Města, městyse a vesnice, skrz jaké jsem cestu tuto mou konal, jsou: Nedvědice, Stříteš, Mitrov, Strašek, Moravec, Pekarec, Bory,

---

[1]) Srv. Z doby Sušilovy I str. 2?9 dd.

Vídeň, Mezeříč, Závist, Netín, Měřín, Řehořov, Kamenice, Rukstýn, Brtnice, Jestřabí, Stonařov, Pavlov, Třešť, Batelov, Luky, Jihlava, Beranov, Jamný, Zhoř, Bohdalov, Veselý, Žďár, Mělkovice, Radniovice, Nové Město, Olešná, Divišov, Rovný, Domanínek.

Z Nedvědice 13. září.

Nyní píši Tobě, bratříčku, z městyse, kterýž jsme slavným zajisté jménem: „Slovanská osada“ naznačili. Ležíť Nedvědice ve velmi příjemném údolíčku, obklopena jsouc horami; v pozadí pyšně se vypíná starožitností svou památný Pernštein. Vezdy s klokotajícím a jásajícím srdcem městys tento navštěvuji, nalezna zde vše naše o Slovanstvu sněné obrazy v krásnou skutečnost obrácené. Zlášť mne zde jedna rodina zajímá, anaž podivu hodnými vlohami nadaná jsouc čestně mezi svými spoluobyvateli vyniká. Zajisté sám přesvědčen jsi, že v národu našem schopnosti dřímají, které, kdyby jim přiměřeného vyvinutí-se popřáno bylo, k oslavě svého národu by sloužily. Tato rodina též zrak zdejšího vel. p. Zrzavého na sebe obrátila. Nezazlíš na mne, uvedu li Ti zde zprávy samého p. Zr., jenž rodinu tuto seznav následně ve svém listu se vyjadřuje: „Hned prvním vkročením atd.

38.

(„Vyňatek z dopisu přátelského z Břetislavy od 18. března 1840“.[1])

Trudné poměry na Slovensku.

2. dubna.

— Znáte, jak krásná naděje probuzující-se národnosti ve Slovensku našem zakvětati [!] počala? Znáte, jakové ze všech stran přicházely zprávy? A teď popatříte na Slovensko, to tak krásně již rozkvětati počínající — vichr bláznivého století zavál nad Uherskem, padla bouře a kvítky na slovenské půdě mladistvé sklonily hlávky své, kdo zná, či docela neuvadnou! Doufali sme a náděje naše síly nám dodávala, že dvůr nedovolí bláznivým Maďarům nerozumnost jejich; to sme mysleli a toužebně čekali na hodinu, která hanbu jim donese. A ble! kdoby nezaplakal! Dne 16. března přijde dopis vlády, kde se jim povoluje Slovensko zabíti, dovoluje se jim maďarské zákony psáti, celou veřejnost maďarsky zřídit a zpravovat, aniž koho, kdoby maďarsky neznal, do veřejnosti pustiti, ani měšťanem, mistrem řemeslnickým, knězem, učitelem bez dokonalé známosti maďarčiny nikdo nesmí býti. Uřady všickni [!] musejí od Maďarů zastaváni býti, ba i školy vyšší a nižší o tři roky vědy všecky v Maďarčině podávati budou. Vůbec všecko, co jakkoliv do veřejnosti půjde, to o tři roky maďarským býti má. Hle tento je stav náš, stav opravdu bídný, politování hodný. Odtáhnete-li se i Vy na Moravě od nás — dobře! však dá Bůh milostivý, že i sami potěšiti se znát budeme, a chutí pevnou,

[1]) Toho roku byl Šmídek na právnických studiích v Olomouci.

silou neunavenou a ramenem udatným dobije Slovák, to co mu práva jeho přirozená, a co mu konstitucionalní jeho vlast podává, jestli Kambali tiranští nebudou chtíti dobrovolně v nespravedlnosti k nebi volající upustiti. Dá Bůh, že se hodnými jména slavského učiníme! Sněm se 2. května rozejde; mezi tím kdo zná, co se ještě stane! Veřte se [!] mi: „Nechať se nad námi hrozná bouře vznese, skála puká, dub se láme, země ať se třese; my stojíme stále pevně jako mury hradní, i nechať je kolik lidí, tolik čertů v světě: Bůh je s námi; kdo proti nám, toho Parom zmete!" — to je víra naše.

Co se na lyceum našem děje, je obraz malý Uherska. Maďaři naduti svým štěstím, nás vysmívají — celé stěny v lyceum jsou malbami ohyzdnými a podpisy špatnějšími naplněny. Tu vidíme Svatopluka s velikými oslovými ušmi načaraného; tu téhož v ohyzdné postavě před Arpádem na kolenách klečícího, an z jeho ust [!] hubená maďarská slova o milost prosící vycházejí. Tu zas Kollára na šibenici visícího s podpisem: Slovenský Bůh oběšen; hned zase spolek více Slováků s podpisem: „slovenští psi". Hned zase jiné ošklivější a nemravnější bet'árstvo. Můžete si myslet, jak milé nám to je, a hněvat se předc nesmíme, neb povíme li co proti tomu, byloby to proti zákonu krajinskému, a ták jen povzdychneme nad nevzdělaností jejich a dáme pokoj. Dá Bůh, že se to vše promění! My aspoň nezoufáme!

(Nyní vypravuje dopisovatel o úmrtí horlivého vlastence Pramenického (Fontany [?]), kolegy svého.) Než poslyšte i tuto nemravnost maďarské hordy na lyceum našem; když zemřel, byl hned po stěnách namalován na šibenici visící, pod ním nápis: „slovanský pes zde ohnul" — na vrchu pak „ať řeve teď slovenský Bůh!" Poněvadž pak hotových peněz u sebe neměl (ač u tutora svého kapitále dosť hodné má), profesorové někteří chtěli zbírku ve školách na jeho pohřeb učiniti, a hle! tu hned bylo po všech stranách mluveno, křičeno, psáno: „tomu slov. psu ani halíře nedáme, byť ho i na smetiště vyhodit měli". My tedy Slováci, Češi a Moravané hned jsme se sami postarali o peníze, a žádný Maďar — ač mu celá škola pohřeb platila — neměl tak slavný jako bratr náš. (Vypravuje o profesorovi Schroërovi, že ho seznali co bestii německou.)

Milý bratře! vidíte, jakové bídy valí se na nás; tu nespravedlnost nám smrtí hrozí, tu nemravnost nám křivdu dělá, neodtahujte se aspoň Vy od nás, pište a zdělte city Vaše s námi, když štěstím přáno nám není na srdcích Vašich bole naše ulevovati.

Posudky.

Soudobý zápas o nové mezinárodní právo. Napsal prof. *Dr. Frant. Weyer.* Nakl. A. Píša v Brně 1919. Str. 194. C. 8 K.

Tuhle kterýsi německý humorista fantastou nazval juristu, jenž na perutech paragrafů se vznášeje „predigt einem Schelmgeschlecht — Völkerrecht". A dali bychom jemu za pravdu, má-li ji Le Bon svým výrokem, že národové řídí se ne tak svými institucemi, jako svými povahami (caractères).

Co tedy napravovati napřed? Že totiž nápravy třeba, o tom již asi nepochybuje nikdo, neboť právě zakončovaná válka praví to až příliš zřetelně. Instituce, paragrafy se mění snadněji a rychleji než povahy, ale právě že oněch nemění národové ze svého nitra, nýbrž jejich t. ř. zástupcové, proto změny ty zdávají se neúčinnými. Docela však neúčinnými přece nejsou, jako žádné zákony, a proto ani těch skromných pokusů neb zápasů — jak je p. spis. našeho díla zove — o mezinárodní právo nesmíme podceňovati.

Úvodní slova jeho o nynější válce mohla by o podstatě a cílech jejích vzbuditi klamné představy, jakoby tu bylo šlo nebo dosud opravdu šlo, na kterékoli straně, o vědomý zápas velkých myšlenek, třebas ve smyslu pronunciament Wilsonových. Tomu naprosto tak není. Ve vzniku i záměrech je to srážka sil hospodářsko imperialistických, jež ovšem u myslivého pozorovatele vybavuje příslušnou ideologii, a takto mimovolně, jako každé zlo, prospívá výsledkem také dobru, které konečně vítězí i když zdálo se podléhati. Jakési vyčištění ovzduší nastává po každé válce, i nemožno se proto diviti mužům i docela vážným, že toto nutné zlo hájili. Co kdosi poznamenal o sklonnosti plemene anglosaského, „sich moralisch zu entrüsten", projevilo se teď na všech stranách, mimo snad turecké fatalisty. A tyto city bohda shustí se také na všech stranách v určitější tvary, z nichž by vykvetla pevnější rozhodnutí, učiniti tyto bolestné operace zbytečnými, aniž by dobré následky jejich byly ohroženy, ale raději pokojnou cestou zajištěny.

P. spis. v prvé části svého spisu objasňuje hlavní pojmy práva mezinárodního a stopuje rozvoj zásad jeho v dějinách. Prohlédaje více k dějinám politickým než naukovým, přechází zběžně přes starověk i středověk, kdy nauka šla skutečně mimo veřejný život, majíc na něj málo vlivu; theorie mezinárodního práva však má ve scholastice cenné zárodky myšlenkové, dosud málo známé a proto nedoceněné.

V druhé části zabývá se novými hesly (sebeurčení a svaz národů, odzbrojení) a stopuje zvláště v projevech státníků za války pokrok v názorech o jich provedení.

Výklady jsou jasné a celkem přesné.

Na str. 1. praví se o normách stanovených Bohem, „tedy činitelem mimo náboženskou společnost stojícím“, že na jich stanovení „nemá jednotlivec jim podřízený žádného vlivu, a zařazují se proto normy ty mezi heteronomní“. Formálně, jakožto normy, tedy zákony nadřízeného zákonodárce, ovšem jimi jsou, ale jinak třeba tu rozeznávati mezi normami prostého rozumu, o nichž náboženská mysl také praví, že jsou nám vštípeny Bohem, a mezi normami čistě kladnými. Na př. norma: nezabiješ! zní proto co do poměru zákonodárného jinak nežli norma: Pomni, abys den sobotní [ve St. Z.] světil!, ačkoliv i tato přesně specifikovaná norma má za podklad normu rozumově přirozenou: věnuj pozornost svoji občas bedlivěji než jindy přirozenému poměru svému k Bohu!

Dle str. 30 prý „prastaré zásady indického náboženství vštěpeny na kmen židovské mravouky . . .“ Kdy? Kým? Jak? Srovnávací dějepis neb ethnologie náboženská o tom neví pranic. Je to s těmi derivacemi, v nichž do nedávna ještě hýřeno a jichž věda střízlivá již pomalu zanechává, jako v té anekdotě o Hektoru: Primánek slyší ve škole o slavném trojském reku a žasne, že si tam lidé mohli dávati taková jména; mají totiž u nich doma psa, který slyší na jméno Hektor!

33. „Zánikem římské říše zanikla též starověká kultura a vzdělanost a na její místo nastupuje temno středověké“. Jak známo z děl Mommsenových, Gibbonových a j., vzdělanost římská (východní říše trvala ještě dlouho do středověku!) byla už dávno zralá k zániku, a v této věci, co do mezinárodního práva, jak sám p. spis. podotýká, pro svou výlučnost a otrokářství jen vadila pokroku. O středověkém temnu v této věci možno pak mluviti jen za stěhování národů, „barbarů“, tedy za přechodu ze starověku do středověku; tento sám už tak temný nebyl, jak se pořád říká, ač ovšem práce, nadělati z „barbarů“ lidí, byla zdlouhavá. Vědecké myšlení jeho nemělo, jak zmíněno, na státní a mezistátní život, rovněž jako starověké, valného vlivu, avšak ohromný rozdíl byl v tom, že starověké i u nejlepších zástupců (srv. politei Platonovu a Aristotelovu) bylo ve službě nesprávných názorův o lidstvu ostatním, kdežto křesťanský středověk učil viděti člověka v člověku vůbec.

Vzdělanost, kultura, civilisace jsou pojmy velice pružné a relativní. Nadšenci horují o vzdělanosti japonské, čínské, indické, ale sotva kdo z nich by chtěl v ní žíti — naopak snaží se Angličané atd. šířiti tam vzdělanost naši. Ani do Japonska nechodí se křesťanští národové vzdělávati, Japonci k nim však ano; tím méně do Indie neb do Číny! A jsou to přece kultury proti křesťanství prastaré. Řekne se: kultura oblasti středomořské! Ale vždyť severní Afrika je hned u Středního moře a křesťanství učinilo z ní provincii kvetoucí (Alexandria, Hippo, Karthago atd.), a co z ní učinil mohammedanismus (slavení Arabové, Maurové, Turci)? A té ohromné převahy křesťanských zemí začátky jsou ve středověku, který v nejednom směru právě přílišným ohledem na vědu starověkou, na př. přirodovědu, byl od pokroku zdržován a

na nějž nyní pliváme, jako nezbední kluci do studánky, ze které se napili. Dějepiscovo hledisko má býti vyšší.

Na str. 69 odsouzené zneužití „nouzového práva" na př. v Čechách (odstraněním zemské samosprávy) nutno ovšem odsouditi. Ale když oba „kmenové" nechtěli se demokraticky dohodnouti, nevím, co by si který státník dle ústavy byl počal, aby pořádek učinil; vždyť i nyní se přesvědčujeme, že oříšek jest hodně tvrdý. A co nyní autonomie Moravy?!

K (nesmyslným ovšem) ordaliím (93) třeba podotknouti, že tu nespoléháno na „sympathie" boží pro jednu stranu, nýbrž (mylně) na to, že Bůh zázrakem přispěje straně nevinné. Podobně co do vzývání Boha u stran válčících, o němž právě za této války mnoho nesmyslů napsáno, třeba rozlišovati, co jím zamýšlí církev, a co jednotliví fanatikové. Modlitby, které tu církev předkládá, jsou veřejně otištěny, možno tedy každému se přesvědčiti, že tam po nějakém chauvinismu pro tu neb onu stranu není stopy; a tak i vojenští duchovní, pokud jednali v duchu jejím, hleděli si především toho, aby vojínům poskytli náboženské posily a útěchy pro nastávající nebezpečí, nejen těla ale i duše. A pokud která válka je spravedlivá pro tu neb onu stranu, kdož to může vždy, vyjma válku zřejmě loupeživou, rozhodnouti, ne-li Bůh?

119: „Zásada demokratická a zásada majoritní patří nutně k sobě". De facto ano, ale de iure? Proč?

122. Všeobecná branná povinnost čím dříve zmizí, tím lépe; ač velké naděje zatím není! Avšak poznámka, že výhody její za této války se neukázaly, mohla by býti nějak pozměněna, an vojenský výcvik všeho mužstva do války poslaného nebyl před tím déle nikde prováděn leda ad hoc, tak že nemožno vlastně mluviti o výcviku všeobecném; že v rakouském vojště právě důstojníci z povolání prý selhávali, náleží na jiný účet. Kromě toho jest nynější válka po výtce válkou techniky.

Ještě o leckterých jiných věcech bylo by se rozepsati, avšak vedlo by to daleko. Vzdělanějšímu obecenstvu poskytne spis potřebného poučení, aby se v nynějším přívalu státoprávních otázek poněkud vyznalo a naučilo se na ně při četbě novin soudněji pohlížeti. Škoda, že ve spise zůstalo několik rušivých poklesků jazykových, jako: z něj, bez něj, zápletky nepřináší, mimo zákazu, hodnota jest nerozhodna, nemůže je pozbýti, anekce, desanekce a j.

P. spis upozorňuje, že spis takto vypracován za války, tedy pod censurou (poslední použitý doklad je řeč Černínova 2. dubna 1918). Snad to není docela v neprospěch spisu, neboť nynější zmatené poměry ještě nedopouštějí jasného úsudku. Leda by snad byl daleko méně optimistický. Ale vědě náleží nenechati se mýliti nahodilostmi doby!

* * *

Fráňa Kopeček, Soňuška čarodějka. Črty. Nakladatel Emil Šolc v Praze-Karlíně 1919. Stran 134.

Spisovatelem knížky, na niž jako na prvotinu udělena podpora z fondu Julia Zeyera, jest moravský učitel, jenž, jak vidno z jedné črty, pobyl nějaký čas také v brněnském starém alumnátě. Drobné prósy, jichž tu shromáždil třicet, pocházejí asi z různých dob, jsou nestejné, někdy i nepatrné ceny, ale v celku prozrazují značnou životní zkušenost, dobrý pozorovatelský talent, srdce vnímavé pro jemné záchvěvy lidských tuh a citů, ale také pro lidské chyby a směšnosti, jež zachycuje někdy s lehkou usměvavou ironií, ale často s bodavou satirou. Nejhojnější látky poskytly mu vzpomínky z vlastního života, sahající až do dětských a studentských let — a ty cením nejvýše — pak příhody a bolesti učitelského povolání i různé časové náměty, někdy jen okamžité nápady. Snad více učitelstvo než autora charakterisuje poznámka, že mladý učitel, jenž se přistěhoval na místo, pověsil si v bytě jediný obrázek — „mučedníka“ Ferrera (53). Ovšem podle toho také vypadlo jeho působení: pro osobní útoky v novinách vrhl se po chvilkové překotné činnosti ve spolcích do pití a karbanu . . . Kromě několika příliš stavovsky a novinářsky čpících čísel je v celku sloh spisovatelův vyspělý, přiléhavý k obsahu jednotlivých črt a vynikající bohatým slovníkem konkretních a často nových obrazů, takže i po této stránce jest knížka zajímavá.

M. Jahn, Horské prameny a jiné povídky. Praha 1918. Str. 314.

Tentokráte opustil spisovatel — až na dvě či tři výjimky — své zamilované valašské hory a vesnice a vybral ke svým povídkám náměty z nového prostředí: lázeňského a městského. Povídky nemají tedy onoho místního půvabu a barvitosti, jaká vyznačovala většinu dřívějších prací Jahnových. Zvláště povídka titulní, nejdelší, zaujímající skoro polovinu knihy. Líčí znenáhlý vzrůst lásky hudebního skladatele Horského, žijícího v tísnivých poměrech maloměstských, ale muže ušlechtilého, přímého a svérázného, jemuž mladá, bohatá a vzdělaná vdova musí sama učiniti vyznání, aby tak plachému nadanému umělci poskytla vhodného prostředí k volné tvorbě a sobě zajistila klidné manželské štěstí po boku dobrého muže. Chudý děj rozlézá se dosti nudně v popisech prázdného lázeňského života v Karlových Varech: procházky a menší výlety, na nich krotké konvenční hovory o uměleckých a společenských otázkách, slovní půtky, malá rozladění, pak v soukromí vzpomínky a úvahy o nich, pokusy o smíření názorů, konečně dohoda — tak jednotvárně postupují kapitoly dlouhé povídky.

Přesněji pojaty a soustředěněji i živěji vypravovány jsou ostatní drobnější prósy, třebas náměty jejich nejsou nijak nové a obsah jest obyčejně zcela prostý. Jemné, průhledné, bez zbytečných realistických

podrobností a přece vystižně kreslí spis. postavy a osudy většinou dobrých lidí, jichž dotkl se život nějakou ranou nebo je postavil před nějakou obtížnou otázku. Jde i tu najčastěji o lásku, ale vždy je to láska čistá, nevášnivá, někdy až chladně uvažující. Venkovský herec si uvědomuje, že by byl přítěží a překážkou své milence-herečce na její umělecké dráze, a proto se obětuje a tajně odchází („Rozchod“). Mladá učitelka ve valašských horách obětavou láskou k dětem dobývá si lásky ovdovělého dobrého lesního („Ježíšek údolí“); lékař marně snaží se zachrániti před hrubostí lakotného mlynáře jeho vzdělanou dceru, již miluje („Peníze“); mladá paní menšího úředníka prodává vzácný dar svého muže, aby pomohla trpící vdově („Náhrdelník“); poctivému lesnímu zkalí náhle radost z rodinného štěstí rozpor lidsky cítícího srdce s tvrdou služební povinností („Ráno“); řeznický tovaryš přeřeže si tepny v melancholickém zármutku, že nedostal dcery svého pána, jež zemřela v nešťastném manželství („Host“). Tak celá kniha vyznívá směsí tichého smutku a stejně tiché životní radosti. Přece však radost tu převládá — na rozdíl od dřívějších, zvláště prvních knih Jahnových, jež melancholie obestírala skoro úplně. Smutek ovšem nevymizí asi docela ani z budoucích jeho prací, tak jako nevymizí z lidského života, jehož ony jsou jen zjemněným obrazem.

Otomar Schäfer, Starosvětská romance. Praha 1917. Str. 168. — Ubohý Fricek a jiné povídky. Praha 1918. Str. 226.

Schäfer, jenž dobývá si znenáhla význačného místa mezi nejmladšími českými novellisty, jest v mnohé příčině opakem Jahnovým. Co již při první četbě oba rozlišuje, je sloh: Jahn stylově, řekl bych, idealisuje skutečnost, zjemňuje drsné její barvy a uhlazuje hroty smyslových vněmů; rád kreslí přírodní nálady a duševní dojmy; a celá jeho vypravovací forma jest uhlazená, plynná, bezvadná. Schäfer naopak vidí a zachycuje všechno ostře, nazývá věci přímo jménem, bez uhlazování a okras, nevyhýbá se drsnostem, ano mnohdy se zdá, jako by si právě v nich liboval. I jeho slohová forma je tvrdá, často neurovnaná, cizí českému duchu. Nevím nic o spisovateli, ale dosud při četbě každé jeho knihy měl jsem dojem, že není rodem Čech anebo aspoň že dlouho žil mezi Němci. Od Jahna, ale také od ostatních svých literárních vrstevníkův a zvláště od předcházející generace liší se Schäfer zejména též tím, že si skoro nevšímá přírodních dojmů, nelíčí nálad a psychologických pochodů u svých hrdinů, nýbrž veškeru pozornost věnuje vypravovanému příběhu: chce upoutati čtenáře především dějem, obratně sestaveným a často raffinovaně zapleteným, chce vždy napnouti zvědavost a vzrušiti city.

V prvních umělecky ještě velmi nehotových knihách (pohádkový románek „Idylla princezny Stáni“ 1908, novella „V mansardě“ 1911, romanetta „Sny a život“, „Hrdina Lackmann“ 1914) převládaly prvky fantastické, skoro hrůzné. Znenáhla teprve přibližuje se spis. skutečnému životu, jenž mu poskytuje množství námětů, ale z nich zase vybírá

si nejraději takové, jež lákají svou neobyčejností, záhadností i bizarností.

Tak je tomu částečně i ve Starosvětské romanci, jež jinak se zdá jakýmsi idyllickým oddechem ve tvorbě Schäfrově. Spředl tu obratně a časově soustředil děj jediného dne a noci, pohrává si skoro s událostmi a svými figurkami, kreslí je s jakýmsi tu dobromyslným, tu lehce ironickým úsměvem, baví se sám jejich rozpaky a nesnázemi, do nichž je pojednou postavil svou zápletkou. Způsobí ji příchod malého dítěte, jež dvěma věkem i povahou rozdílným svobodným bratřím pošle jejich bývalá služka: oba pokládají se za otce. Událost hrozí překaziti sňatek mladšího z nich, ale kromě nadání poklesek jeho vzbudí tím větší zájem u snoubenky a obměkčí i nepřístupnost přísné její tety, jež povoluje mladým. Tendence? Mužové, hřešte, stanete se zajímavějšími ženám... Dle sexologů probatum est! Příběh je vložen do „starých dob“, vystupuje v něm direktorka, vplétá do řeči německé věty — ale jinak je prostředí zcela neurčité.

Táž neurčitost prostředí vyznačuje také povídky druhé knihy. Jen to zdá se býti jisto, že spis. nelíčí — podobně jako ve „Staré romanci“ — našich českých lidí. Naznačovala by to již velmi četná, v některých povídkách vesměs jen německá jména osob — ale ještě více jejich povahy. Zvláště tam, kde děj odehrává se na venkově: ne, tihle Weckerlové, Hubrové, Schellingerové atd. nejsou čeští sedláci. Jsou to většinou povahy tvrdé, drsné, až násilné, řídící se jen hrubým pudem a neštítící se zločinu. Mužové jsou tělesně statní, zdravě svalnatí a překypující nadbytečnou silou. Ženy pak a zvláště služky jako by nebyly pro nic jiného než pro hrubě smyslnou „lásku“. Celé ovzduší je prosáklé hříchem, jenž se chví všude jako nezbavitelný přízrak a je páchán jako něco přirozeného. Pro něj dochází k surovým scenám, k bití, násilí i vraždám. Tak končí se vraždou tři ze šesti povídek, bizarní svým dějem, plné pochmurné nálady, tísněné nevyhnutelným jaksi, dusivým tlakem osudovosti a předurčení: dívka-nalezenec shazuje do vody pacholka, jenž ji omámil smyslnou rozkoší („Teresa“), ošklivý pasák zabíjí čeledína, jenž sváděl zbožňovanou jeho dívku („Procitnutí jara“), hýřivý úředník škrtí služku, jež jej v nemoci opatrovala a s níž se dal oddati, čekaje jistě, že zemře („Milosrdný Samaritán“).

Podobný mrak osudovosti visí nad nejdelší povídkou „Rodiče a děti“. Příběh hodně podivný, v jednotlivostech až pravděnepodobný a leckde nemožný. Stejně jako v titulní črtě, více anekdoticky založené a s jakýmsi hořce ironickým humorem vypravované, líčí také zde touhu bezdětných manželů po dítěti. V „Ubohém Fricku“ vezmou si v náhradu opičku a pak pohozené dítě — zde manželka dopustí se nevěrnosti s lokajem, aby dokázala že není vinna bezdětností. Vyzná se z toho ve zpovědi, slova zpovědníkova ji uklidní, až teprve později sezná, že Bůh ji trestá na dětech... Usmiřuje hřích dlouhou kajícností a konečně pohne syna, příčinu svých útrap, aby se obětoval Bohu a stal se knězem — sama pak umírá klidně v den jeho primice.

Bolestnou tíseň obtíženého svědomí i útěchu zpovědi vylíčil tu spis. velmi působivě, třebas jinak celá ona scena se zpovědí vypadá málo pravděpodobně a končí se skoro výstředně: františkán, o němž dříve pravil, že myslí ve zpovědnici jen na tučnou (o je!) večeři, mění se pojednou v asketu, „muže Božího“, jenž za okamžik zase pronáší ne příliš opatrné a rozvážené rozhodnutí v těžké otázce, aby pak na pokání za to dal se od novice do krve bičovat... To všechno jen proto, aby spis. mohl ukázati, že pro nezrozeného ještě syna třikráte byla prolita nevinná krev a že proto m u s i l býti nešťastným, prokletým...

Ale konečně přece nezdá se spisovateli vhodno sváděti vinu jen na to předurčení osudu, zvláště když se pokusil omlouvati nevěrnost matčinu: lze prý jednati proti Bohu, chceme-li dobro, což odůvodňuje „církevním“ terminem pia fraus a „lidovým pořekadlem“: účel světí prostředky. Když tedy tak zmírnil hřích matčin, snaží se vysvětliti neřestnou povahu jejího syna přirozeným výkladem, zvláště špatnou četbou. A zajímavo, že tu největší vinu dává — Bibli! Ne však Bibli vůbec — tu nejprve nadšeně velebí jako „literární unikum všech věků“ — nýbrž školní b i b l. d ě j e p r a v ě!! Nutno jen věděti, že hoch Robert přečetl již hltavě všechny špatnosti otcovy knihovny, měl poměry s děvčaty atd., a nyní dostal do rukou bibl. dějepravu. Žasnete jistě, když spis. zcela vážně píše (209): Bible... ve svém nevkusném a přímo nemravném školním výtahu zabila to poslední, co zbývalo Robertovi: nevědomost sexu. Zabila, jako je schopna podnítit k předčasnému hloubání všechny náruživější dětské duše... Na to zapomněli obrýlení, zkostnatělí a vlasatí paedagogové století hesla: všechno pro dítě! Pohádku, spředenou z křišťálového přediva lásky a milosrdenství... učinili Dekameronem! Zuzana v lázni, cudný Josef a žena Putifarova, Sodoma a Gomorrha, stařec David a nejhezčí panny Judey... konečně: Neposkvrněné Početí... Hle! nikdy nikdo z těchto vychovatelů nezačal onu betlémskou pohádku: Narodil se Ježíšek Boží Matce Marii... ale vždy jenom: Panna počala z Ducha svatého...“ Bylo by ovšem více než zbytečno odpovídati na tyto „odborné“ paedagogické názory — stačí snad jen připomněti, že na př. příběh o starci Davidovi v žádné — aspoň katolické — dějepravě vůbec není. Ostatně v příští povídce možná p. Schäfer napíše, že Bible a křesťanství jest nepřirozené, jelikož pohlavní věci potlačuje!

Jakousi výjimkou v knize jest povídka „Apoštol“, věnovaná kterémusi knězi. Je to anekdotický příběh o mladém kaplanu, který v přílišné horlivosti udělil posl. pomazání těžce zraněnému tuláku-židu. Pěkně je vykreslena postava stařičkého dobrého faráře na zapadlé horské farce i jeho názory o kněžském povolání. „Dovedete-li se probojovati trním a hložím — tak poučuje mladistvého kaplana (87) — dovedete-li přemoci přirozené touhy, je krásně u srdce i v duši... zpropadeně krásně, bratříčku... Rozsévati dobro i lásku za každých okolností, vždy ochotnou dlaní, kdykoli a každému, toť, abych tak řekl, mateřské štěstí kněze coelibátníka...“

St. Przybyszewski, Soud. Román. Přel. B. Beneš. Praha 1918.

Dlužno především připomněti, že jest to překlad německého vydání, jež ovšem zpracoval sám Przybyszewski. Obsahuje jen třetinu původního polského románu „Dzień sądu"! A v těchto vynechaných dvou třetinách jest ukryto právě to, co bylo pokládáno při objevení knihy (r. 1909) za znamení zásadního obratu ve smýšlení autorově, obratu, jenž vyvrcholil za války v řadě vlasteneckých povídek. Przybyszewski, jenž do té doby obíral se ve svých románech skoro výlučně chorobnými životními zjevy, obrátil se v „Soudu" k problemu národnímu, zvláště v nejohroženější částce Polsky — v Poznaňsku: většina knihy jest věnována boji s germanisační činností hakaty, hlavně pak stávce školních dětí. Z pochopitelných příčin při německém zpracování vyloučil P. úplně národnostní otázku — a tak i v českém překladě zůstal pouze jediný problém, ostatně dosud také velmi vzácný u P., problém ethický.

Žena Hanka, jež opustila muže i dítě a žije s jiným, je zachvácena pojednou nesmírnou touhou po své dcerušce. Po různých překážkách setká se s ní v nepřítomnosti opuštěného otce. Děvčátko plno radosti žvatlá, a v matce zatím dokonává se obrat: láska k cizímu muži mizí před láskou k dítěti, jež nevědomky svými žalobami proniká její svědomí a vykonává nad ní soud . . . Večer vrací se manžel a nemilosrdně vyhání ženu, jež by byla ochotna činiti pokání a zůstati u něho. Zničena prchá zoufale v noci, omamuje se opiem i soucitem třetího muže a nalézá pak smrt v taterské propasti. Stará „kletba zlého činu", neúprosný trest stíhající cizoložstvím rozvrácené manželství je tu vylíčen moderním pérem, nevtíravě, ale pevně a účinně. Obranou nerozlučitelnosti manželské možno nazvati tento román, jenž ve vážném čtenáři zanechává mocný dojem. V jednotlivostech ovšem poznati i tu spisovatele „Satanových dětí", jenž neobejde se skoro nikdy bez brutálních scen a se zvláštní zálibou kreslí temné, podvědomé stavy lidského ducha i různé výstřední sny a halucinace. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Fr. Karas, Záplava. Román z doby husitské. Praha 1919. Str. 264. — Vypravuje se tu o řádění vojsk na Velehradě a v okolí. Vypravování jest hodně nemotorné, ideově jalové. Na román chybí kromě rozsahu všechno. Čeho však nedostává se umění, nahrazuje husitství a trochu té staročeské patiny v hodně otřelých už výrazech. — V klášteře velehradském zajímají pana spisovatele především jen žranice, chlast a chlipnost; je viděti, v čem ti páni ze školy Jiráskovy si hlavně libují. Ač by vlastně měli klášterům býti vděčni, neboť bez toho, co kláštery zbudovaly, napsaly a nastřádaly, nebyli by husité měli co drancovati, bořiti a páliti, a čeští spisovatelé neměli by tolik pohotové látky ke svým lacino-sensačním pamfletům. Pan Karas uvádí

ve své knize také biblické výroky, a to latinsky. Vzhledem k protikatolickým výmyslům, v nichž pánové tak rádi se kochají, budiž dovoleno také něco z Písma uvésti, a také latinsky: Sicut canis, qui revertitur ad vomitum suum, sic imprudens, qui iterat stultitiam suam, dí Přísloví (26, 11) a sv. Petr, prvý náměstek Kristův v „římanské“ církvi opakuje to o těch, již poznavše dráhu spravedlivosti, opět odvrátili se od svatého příkazu, jenž jim dán (2 Petr 2, 21 d.)

Josef Hais-Týnecký, Karlovské povídky. Praha 1913. Str. 309. — P. spis., povoláním novinář, obírá se v těchto čtyřech povídkách prostitucí v Praze a ujímá se nezkušených venkovských holek, jež nesvědomitými svůdci octnou se v hanbě — v třetí povídce (Černý otazník), jinak málo pravděpodobně zosnované, vyrve kněz v kritické chvíli svou sestru nebezpečí tomu. Umělecky stavba povídek vyvolává všelijaké námitky, ale dobrý úmysl, posvítiti na tuto temnou stránku městského života, jest jistě chvalitebný. Bez menší zaujatosti pro slabší pohlaví by se však pravdě lépe posloužilo. Když na př. vesnická holka, jež doma „vynikla“ na ochotnickém jevišti, z čista jasna sedne na lep ulízanému chlapu z Prahy, jejž vidí v životě poprvé, a přes tuhý odpor rodičů táhne s ním do města, prý k divadlu, máme s ní soucit, ale poněkud jiného druhu než p. spis., aspoň soucit velice smíšený. Tu a tam proneseny také výtky z neúčinnosti křesťanství; no ovšem nelituje jí nikdo víc než ono samo, avšak zákony jeho dány jsou přece lidem svobodné, dobré vůle! Na str. napsáno o bídném svůdci onom, že po zpovědi (na smrtelné posteli) jeho duše jako sníh čistá vzlétla k nebesům a raduje se mezi svatými a anděly v ráji, kdežto svedená dívka, skončivši v zoufalství samovraždou pochována je v šachtě a duše její přijde prý tam, kde je pláč a skřípot zubů. To však jest pouhá domněnka p. spis., nikoli nauka katolická (srv. očistec za neodkáté časné tresty; nepříčetnost atd.!), i je tentokráte výtka „dvojí morálky“ adressována chybně. Soudy lidské nejsou soudy božími!

Emil Tréval, Duši za duši. Praha 1918. Str. 159. — Mladý manžel, spořitelní úředník, po úředních hodinách si doma také maluje, nevěnuje se milé paničce tak, jak by si přála, a ona pak ze žárlivosti a ze vzdoru začne si zahrávati s nevěrností. Konečně se duše jejich přece zas najdou, když on nechal malování a ona prožila trapné chvíle samovražedného záchvatu i strachu nad jeho životem. — Výjevy toho vzdalování a sbližování jsou někdy dojemné, někdy operetní. Povídka by ráda vyjádřila více nežli v hlavní postavě a v celém příběhu jest. V každé touze jest něco nepovědomého, u této ženušky je to více rozmazlenost a nuda nežli hloubka duševných potřeb, i lze důvodně pochybovati, zda závěrečná slova manželova: „Tvá sokyně (malba), Olgo, padla, a ty žiješ“ vystihují poměr definitivní. — I v této práci ostatně zůstává p. spis. věren svému idealismu, vystříhaje se nízkosti, k níž by námět snadno mohl svésti.

Vavřinec Řehoř, Dvojí život. Tři svazky. Praha. — Služebná z Čech ve Vídni klesne, chce se s dítětem utopiti, zachráněna

však a v domově dostane se jí zámožného, hodného muže, jenž o jejím poklesku neví. Syn sedláka z nedaleka, studovaný, svede ve Vídni děvče a spoléhaje na rodinnou zámožnost koupí v Gmundenu za vypůjčené peníze villu, kde děvče s dítětem usadí. Po všelijakých možných i nemožných příhodách a náhodách vyjde na jevo, že toto děvče jest oním dítětem, jež mělo býti utopeno. Všecko se vysvětlí a odpustí, je svatba atd. Na str. 238 III. svazku praví ona „dvojím životem“ skoro již utýraná paní, že takového románu (jako jest její) nenapsala ani Carlénová. Je to skoro pravda, ale tak celkem po Carlénsku jest román tento psán. Citlivé čtenářky, zvláště ty, kterým se nezprotivily vlastenecké deklamace, budou jej čísti se zvědavostí. Poněkud jinak citlivým bude s podivem, že celá ta jinak řádná společnost přijímá prodlužovaný nemanželský poměr mladého agrárníka tak docela klidně, jakoby vše bylo v nejlepším pořádku, nemluvě ani o jeho baťipánských choutkách, jež agrárníky v Čechách, zvláště trochu studované, zdá se, vyznačují.

J o s e f Š t o l b a, H u m o r e s k y. Druhé probrané a rozmnožené vydání. Praha 1919. Str. 260. — Jsou to humoresky celkem pěkné a slušné; slabší jsou na př. Meteorologie na vsi, Také dramatik nebo Modlitba k sv. Linhartu. V některých jsou vzpomínky na cesty p. spis. v cizině. Sčetlejší obecenstvo se knížkou příjemně pobaví.

M a r g u e r i t e A u d o u x, M a r i e - C l a i r e. Román. Přel. František Sekanina. Praha. Str. 208. — Odchovanka sirotčince vypravuje svoje vzpomínky z domu, z ústavu a ze služby. Mnohé narážky na francouzské poměry jsou nám nejasny. — Octave Mirbeau v předmluvě, z níž se také dovídáme, že M. Audoux byla „švadlena stále nemocná, velmi chudobná, často i bez chleba . . . trpěla trapným neduhem očním“, překypuje chválou tohoto románu, i jsou v něm skutečně mnohá umělecky cenná místa, bystré postřehy a jemné vypravování. Ale jsou tam také nemožnosti, na př. filosofování ani ne 17letého výrostka na str. 168 d, nebo výjev s jeptiškou a farářem v sirotčinci (str. 67.)

L a u r i d s B r u u n, Š t ě s t í v a n Z a n t e n o v o. Román lásky z ostrova Pelli. Přel. Jar. Chudenic. Praha. Str. 315. — Spis. van Zanten líčí tu v I. dílu svoje dvouleté manželství s domorodou ženou. Většinu obsahu I. a celý II. díl, sepsaný Bruunem dle zápisků Z-ových, zaujímají popisy tamních zvyků rodinných, jmenovitě nešťastného osudu t. ř. neradostných vdov, t. j. neplodných a proto k prostituci zapuzovaných žen. — Líčení je zajímavé, ač poněkud zdlouhavé.

J a n e d e l a V a u d è r e, M a h a r a d ž ů v m i l á č e k (Le Mystère de Kama). Román exotické lásky. Přel. Franta Štěpánek. 2. vyd. Smíchov. Str. 230. — Syn maharadžův ožení se s krásnou dívkou, která však začarována jsouc od yoghi (fakira) při božišti v Benares nemůže manželských povinností poskytovati i končí v omámení tom na hranici. — Líčení hýří veškerou pestrotou východní obrazivosti, přikrašlujíc takto h n u s n ý život v pověstném onom božišti a v okolí;

vplétá pak také četné úryvky z podrobných pravidel artis amandi, jak v indických knihách obšírně vypravována, což asi jest hlavním lákadlem čtenářstva našeho. Velebitelům indické kultury, kteří ji znají právě jen z „vědeckých“ chvalořečí a nelibují si ve svinstvu, mohla by zvěrstva zde částečně vylíčená otevřít oči. — Překlad má četné tiskové chyby; na str. 139 je také věta: Toho jsem již byl s to.

Camille Pert, Cadyn rozvod. Z franc. přel. Evžen Fiala. Karlín. Str. 188. — Mladá, pikantní a potutelná panička jde z ruky do ruky, až konečně vymůže si rozvod od hodného, utrápeného manžela; majíc vstoupiti ve sňatek s bohatým nápadníkem, jenž od začátku se jí domáhal, charakterisuje ho zkrátka a dobře slovem: hlupáku! — Také obrázky z „očištěného“ života manželského a rodinného ve Francii, jakého nemohou se reformatoři u nás dočkati!

V Časových úvahách královéhradeckých (č. 254 a 255) vydány úvahy Ad. Vaška Odkřesťaněný stát a Dra Otak. Taubera Škola a náboženství (cena 32 a 50 h) se zřetelem k nynějším zákonodárným útokům na křesťanství. — Oba spisky lze co nejlépe doporučiti, jmenovitě druhý, který jde více do podrobna; několik slov mohlo tu býti věnováno otázce, možno-li náboženství vyučovati, neboť na této námitce Freidenkerbundu se i u nás nejvíc jezdí (srv. častější zmínky v Hlídce).

Český tiskový spolek v Č. Budějovicích vydal polemický spisek Tomáše Blatenského, odpověď na poselství evangelických pastorů: Dvě církve na soudu dějin (c. 40 h). — V zájmu křesťanství vyhýbali se dosud čeští katoličtí spisovatelé co možná polemikám s protestanty, majíce za to, že nostra res agitur, společně křesťanská. Nynější však bezohledné proselytářství pod rouškou národní církve a módního husitství káže již vystoupiti z reservy a říci pravdu vděk nevděk. Z toho důvodu budiž spisek Blatenského doporučen. Ku str. 19. bylo možno ještě přidati další usilování protestantského Pruska o země české, tedy o poněmčení jejich.

V Hradci tedy a v Budějovicích pilně se pracuje za heslem Třímej, co máš, ať nikdo nevezme koruny tvé! (Zjev 3, 11), kdežto páni z Prahy rozesílají své tirády o očišťování náboženství, kterými jen pomáhají pracovati proti němu.

Rozhled

Náboženský.

Srovnávací věda náboženská a 3. článek Apostolika. (O.) O Babyloňanech, již na židovské názory nejvíc působili — vždyť původní sídla byla společna a styk v zajetí úzký — praví Steinmetzer (Jesus der Jungfrauensohn, Münster 1917): „Není ani jediného místa v babylonskoassyrském písemnictví, kde by byla obsažena představa o narození z panny... Ano i pomysl zázračného narození vyskytuje se ve mnohých případech jen potud, pokud králové se zovou syny matky-bohyně“.

Král Sargon, zakladatel Babylonu, jest synem enitu (= vestálky, paní, zasvěcené, panny) a otce z nízkého rodu. Dle Gilgameše porodila dcera královská, jejíž syn měl děda svrhnouti, tajně, ačkoli jsouc otcem přísně střežena. O nějakém mimořádném původu dítěte není zde vubec zmínky. U Ištary, bohyně-matky, jen potud mluví se o panenství, že původně není ve stálém manželství; později se za manžela uvádí Marduk, Assur a j.

Králové zovou se dětmi bohyně buďto jako vyslanci nebo (dle Paffratha) jako adoptivní synové božstva.

Jiný výklad, podle něhož narození z panny jest ohlasem astralního rázu nauky východní (děje na obloze obrážejí se na zemi), tedy 25. prosince, za zimního slunovratu ve znamení panny narození pozemského krále spasitele jako protiobrazu Mardukova, ztroskotává právě v nejdůležitějším bodě: Marduk nikdy není synem panny, nýbrž určitě synem boha Ea a Damkiny.

Egyptské názory taktéž působily na židovské, ale vliv ten opět se upřílišuje. Někteří vidí v narození Osirisově (později Augustově), ovšem nikoli panenském, původ zprávy o narození Spasitelově, jiní zase v narození Horově (z Isidy, která však sama o sobě praví, že počala ze svého muže Osirisa).

Podobně má se věc s jinou „parallelou“, o narození Platonově (z Apollona s Periktionou), nebo poměru Amona s Mutemuou, matkou Amenofisa III.

Všechny tyto a jiné obdoby scvrkají se tedy v podstatě, nehledě k podřízeným rysům na to, že bohové obcovali s lidskými dcerami, a na zbožnění králův, v němž Erman shledává „hündische Schmeichelei“, ani hellenismu nikterak cizí, po níž však v Evangeliích jisté není ani potuchy.

Perský Mithra, původně tvor božstva Ahura Mazda, babylonskými vlivy stává se božstvem slunce: světlo ukazuje se před sluncem na horách (haru berezaiti, ženského rodu!) — tak Mithra zrozen bez rodičů ze skály (petra genetrix); pastýři jej pozorovali, jak z ní vy-

stupuje, s frygickou čapkou, ozbrojen nožem a pochodní... Pastýři to viděli, ačkoliv se to událo, než lidé vůbec byli na zemi!!

Kult Mithrův šířil se po světě teprve koncem 1. stol. po Kr., i jest velice pravděpodobno, že pojal v nauku svou rysy evangelické, ovšem nevyrovnaně; v 3. stol., za blázněni Heliogabala a j. pod., zdál se vítěziti, aby ve 4. stol. ze vzdělaných krajů zmizel.

Dle perské apokalyptiky vystoupí na konec světa Saošiant, vítězný, také prý předobraz Kristův. Je to však syn Zarathustry s manželkou Hvovi.

Nejvíc podobnosti shledává se v narození Budhově. Matka jeho Maya snila, že bílý slon vstoupil v její bok; z toho snu vyvinula se později víra, že to bylo zplozeni Budhy. Avšak nejstarší prameny praví výslovně, že Maya byla vdaná, ve skutečnosti pak byl Budha synem šlechtice Sudhodany s Mayou a nikdy neprohlašoval, že by jiným způsobem byl přišel na svět než jiní lidé. Ostatně potřebí ke vzniku člověka dle budhismu tří bytostí: otce, matky a duše nějakého dřívějšího živoka (gandhabba), jež by se tělesným početím do života matčina převtělila.

Tedy zase příliš málo podobnosti s Evangeliem. Časem ovšem Maya v nauce budhismu vstupuje do popředí, ale až ve 3 spisech z doby křesťanské (asi 77—500 po Kr.), ba časem přestává i ona býti matkou Budhovou (jako Maria v t. ř. doketismu), neboť převládla myšlenka, že tak vznešená bytost, jako Budha, má býti vzdálena vší tělesné nečistoty; proto Bodhisattva (budoucí Budha) není s tělem matčiným ani ústrojně spojen, vstupuje dle své karmy jako hotový člověk do jejího života, sedí tam v průhledné schránce 10 měsíců, vystoupí pak z pravého boku matčina a mluví...

Steinmann dodává, že jest-li tu jaká myšlenková parallela, byla by to potucha o mimořádné čistotě očekávaného spasitele (jako tam u Peršanů představa petra genetrix). K tomu ovšem zase lze pouze poukázati na rozdíl mezi přirozeným, a tedy o sobě nikterak nečistým úkonem plodivým, a mravnostním ponětím žádostivosti, jak se vyvinul v theorii dědičného hříchu atd.

Celkem dlužno pamatovati si o východních oněch fantasiích, co praví Cumont (Východní náboženstva v římském pohanství): „Mlhavé ideje východních kněží dovolují každému spatřovati v nich fantomy, za kterými se žene; osobní obrazivost má tu volnou dráhu, a dilettantismus vzdělaných libuje si v tom, tyto poddajné nauky po své chuti upravovati“.

Řecko-římská mythologie a pověst vypravuje mnoho případů božského a mimomanželského původu slavných lidí (Minos, Perseus, Herakles, Alexander Vel., Scipio Afric. — od Dia, Pythagoras, Augustus, Galerius, Platon od Apollona atd.) Dle toho prý křesťané, právě ti křesťané, kteří si pohanské báje tolik ošklivili, šířili bajku o narození Kristově! Avšak všechny ony bajky mají na zřeteli tělesný pohlavní styk s matkami (býk, had, drak, zlatý déšť a j. jsou, co je oplodňují), nikoli stvoření v panenském těle. Apologeta

Justin, jenž na ony pověsti poukazuje, nechce tím vysvětlovati, nýbrž jen upozorniti (Apol I. 22), že pohané nad naukou křesťanskou v této věci neprávem se pohoršují, věříce ve svých pověstech věci mnohem nepochopitelnější, ba absurdní.

Konečně i úkol Kristův jako spasitele jest prý odvozen z pohanství. Zubožené lidstvo čekalo lepší, zlatý věk. Alexander V., Julius Caesar měli touhu tu splniti, až ji splnil Augustus, jemuž to vděčné nápisy (v Priené, Apamei, Eumenei) dosvědčily. V „prvotných“ částkách Evangelia prý ten čestný název spasitele chybí, teprve později tam z oněch pohanských elogií vsunut!

Avšak tento název opakuje se v St. Z. nesčíslněkrát. Samo jméno Ježíš (= Spasitel) jej vyslovuje, a hned při něm se vymezuje úkol jeho: neboť on spasí lid svůj od hříchův jeho (Mt 1, 21); tedy nejde o pokoj a blahobyt zevnější, po němž ono lidstvo toužilo, nýbrž o očistu duší! Srv. hymny Benedictus a Nunc dimittis atd. Protest. theolog Nösgen podotýká: „Směšnější myšlenky než ta, že nějaký i jen se Septuagintou obeznámený křesťan oba ty pojmy Evangelium (radostná zvěst) a Soter (spasitel) musel si vypůjčiti teprve z oněch pohanských dokladů, nemůže býti“.

Steinmann ve stati, jejíž jen docela stručný obsah tu podán, prohlédá hlavně k písemnictvu theologickému (exegesi) a ethnologickému, jež vystupuje s nároky vědeckými. V nově rozmáhá se však v tomto druhém odvětví směr sexologický, jenž rovněž rád zneužívá zmínek biblických o narození Páně k výpadům na křesťanství, na úctu Mariinu atd. způsobem nejšpinavějším, k čemuž ovšem i naivnosti křesťanských mystiků, nevyjímajíc ani sebe učenějších, na př. Alfonsa Lig., zhusta poskytují vděčné látky. Ne sice proto, ale také proto nelze spisovatelům a kazatelům dosti často a důrazně klásti na srdce, aby šetříce posvátného taktu vyhýbali se ve „chválách marianských“ obratům a obrazům specielně erotickým, třebas i ze St. Z. a z patristické symboliky, jež nynějšímu cítění neznějí tak nevinně, jak byly myšleny. Malignus interpres sice zneužije všeho, když chce, ale nebudiž mu aspoň zbytečnými a často i věroučně nesprávnými fantasiemi poskytováno příležitosti.

Na začátku pozemského života Spasitelova tedy předvádí se nám nadpřirozený zázrak, jako jest zázrakem celý zjev jeho. Zázrak v theismu jen pro náš časný a pozemský řád přírodní znamená cosi mimořádného. V řádě nadpřirozené milosti a slávy boží jest nekonečné a nám tu nevystihlé pravidlem. Zázraky tedy v empirickém světě našem se vyskytlé jsou jakoby přechozími, výjimečnými záblesky z oné říše vyššího řádu, jímž konečně i náš časný má býti proniknut a obnoven.

*

Starší relace o diecesi Brněnské. (Č. d.) X. Hospitalia et nosodochia sunt 30, orphanotrophium unum, de qvorum reditibus, cum administratio magistratibus secularibus subsit, pariter nihil constat.

Confraternitates sunt 146, qvarum reditus partim e censibus, partim a piis confratrum oblationibus dependent.

XI. Montes pietatis nulli adsunt.

§us 2dus De episcopo.

I. Residentiae praeceptum ad mentem ss. canonum, concilii Tridentini et constitutionis Urbanae adimplevi.

II. Dioecesis mihi commissae visitationem mox primo episcopatus mei biennio per me ipsum, reliquis annis per visitatores meos explevi.

III. Tam sacras ordinationes per me ipsum perfeci, qvam sacramentum confirmationis ipse administravi.

IV. Synodum dioecesanam defectu sumtuum huc reqvisitorum hucusqve nullam coegi.

V. Verbum Dei, dum dioecesim meam visitarem, in singulis districtibus decanalibus et praeterea in ecclesia mea cathedrali una alterave vice per me ipsum praedicavi; caeterum viros idoneos praedicari facio.

VI. Depositorium multarum pecuniariarum, cum delicta nondum exigerent, nullum habeo.

VII. Taxa in cancellaria mea talis observatur, qvalis a cancellaria archiepiscopalis curiae Olomucensis cancellariae meae communicata fuit, qvam collectam partim in pias causas, partim in sustentationem officialium cancellariae erogari facio.

VIII. Nihil habeo, qvod mihi obest circa exercitium episcopalis officii et jurisdictionis ecclesiasticae aut tuendae libertatis et immunitatis ecclesiarum, qvale nempe nunc jus ad mentem recentiorum doctorum episcopis competere traditur.

IX. Succurro pauperi meae cathedrali ecclesiae aliisqve tum e clero, tum e populo indigentibus.

§us 3tius De clero seculari.

I. Canonici intersunt missae conventuali et vesperis et festis majoribus matutino cum laudibus, distributiones enim qvotidianae solum sunt pro praesentibus in missa quinqve cruciferorum et totidem pro praesentibus in vesperis.

Ex caeteris choro addictis qvotidie unus vicariorum et tres cantores laici reliqvum chorum absolvunt.

II. Missa conventualis qvotidie celebratur.

III. Eadem qvolibet die applicatur pro benefactoribus.

IV. Capitulum habet suas constitutiones easque utcunque observat.

V. Praebendam poenitentiariam aut theologalem nullam adesse, jam supra dixi.

VI. Parochi in suis parochiis resident.

VII. Librum matrimonii, baptisatorum et mortuorum retinent.

VIII. Plerique ipsorum partim propter locorum sibi commissorum distantiam et fidelium multitudinem, partim provectae aetatis suae causa indigent aliorum sacerdotum auxilio.

IX. Parochi tum per se, tum per alios idoneos diebus dominicis et festis de praecepto plebes sibi commissas salutaribus verbis pascunt.

X. Similiter diebus dominicis fidei rudimenta et morum praecepta pueros aliosqve rudes docent eosqve in hoc opere adimplendo, qvod in singulis parochiis fructuose proficit, capellani aliiqve partim presbyteri, partim alii clerici adjuvant.

XI. Singuli parochi et parochiarum administratores singulis dominicis et festis de praecepto missam pro populo eorum curae commisso applicant.

XII. Antequam quis ad primam tonsuram et ordines sive minores sive majores admittatur, instituitur examen per ss. canones praescriptum; et ante receptionem ordinum minorum, item diaconatus spatio trium dierum: ante receptionem vero subdiaconatus et presbyteratus spatio octo dierum sacris exercitiis vacat.

XIII. Omnes praedicti passim vestes deferunt clericales; et si qvando qvis advertitur non deferre, monetur et corrigitur, servanturqve ea, qvae qvoad fori privilegium disposita sunt a sacro sancta synodo Tridentina sess. 23, cap. 6. de reform.

XIV. Parochi cum suis capellanis et cooperatoribus et hi inter se bono cum profectu conferunt de casibus conscientiae. Clerici vero studiis adhuc vacantes publicas tam de casibus conscientiae, qvam sacris ritibus praelectiones ter qvaterve qvot septimanis in universitate audiunt.

§us 4tus D e c l e r o r e g u l a r i.

I. Regulares curam animarum exercentes munus sibi commissum fideliter adimplent.

II. Extra monasterium pauci aliqvi in grangiis suis degunt causa administrationis bonorum temporalium.

Ejectus e monasterio nullus adest; adfuit tamen aliqvis e Polonia, ord. s. Francisci Reformat., qvi asserebat et nonnullis documentis probat, sese a Sede Apostolica expectare petitam absolutionem a votis religiosis, qvem vero monasterio sui ordinis tradidi, ut ibidem petitam dispensationem expectet.

III. Unicum est sic dictum hospitium PPum Capucinorum, in qvo infra praefixum a sacris constitutionibus numerum degunt religiosi, qvi inibi ad aliorum aedificationem vivunt. Sic etiam aliorum regularium in grangiis suis morantium mores sine qverela sunt.

IV. Nullum habeo offendiculum in exercitio jurisdictionis delegatae respectu regularium. (P. d.)

*

V červnovém čísle „Osvěty“ dokončila El. Krásnohorská své zajímavé V z p o m í n k y n a K. S v ě t l o u a S. P o d l i p s k o u, o nichž tu již byla zmínka (str. 115 d.) Uvádí mnoho výroků zvl. K. Světlé, mimo jiné také její úsudek o c í r k v i. „Věř mi“, řekla jí kdysi Světlá, „že nikdo nemá svou věc tak rozvážně a dobře zařízenou jako církev. Náboženství stojí na základě nepřemožitelném, spojivši vrozenou touhu po Bohu v jednu velmoc s přirozeným egoismem lidským. Za lásku k Bohu slibuje odměnou nebe, za pozemské utrpení

v náhradu blaženost věčnou, za kajícnou víru odpuštění vin. Řekni, která jiná instituce dovedla svůj zájem tak popadnouti za pravý konec? Nejen v křesťanství, i v jiných věroukách působí týž motiv, stejně uspokojující ideálnost i sobectví, a věř mi, že si lidstvo přese všecky atheistické náběhy nikdy nedá vzíti náboženství, zvláště národ náš, v němž jest myšlenka božství tak hluboce zakořeněna, jak dokazují jeho dějiny". Krásnohorská poznamenává, že se tehdy zamyslila nad těmi slovy a zamyšleně si kolikrát již připomněla onen hovor právě za našich dnů.

A dnes také zvláště prý ji mrazí pochybnost, o které často mluvila Světlá: Čím to jest — tázala se jí — že lidé nepoctiví, hrabiví, mstiví, vůbec zlí mají ku provádění svých záměrů odvahu, vytrvalost, chytrost, důmysl a energii, kdežto lidé mravně neúhonní bývají bázliví, neteční a nejapní, aby něco podnikli a rázně chránili? Proč lotři jsou tak smělí, čilí a opatrní? Proč lidé ušlechtilí tak rádi vězí ve svém koutku nečinně a mají nejraději svatý pokoj jako tichošlápkové? „Věř mi, tím osudným rozdílem vázne všechen pokrok celého světa, jenž by měl docela jinou tvářnost, kdyby nebylo oné lenivé lhostejnosti v táboře lidí dobrých. Zlo má proto tak velký úspěch ve světě, že jeho vykonavatelé jsou parátnější a přičinlivější. Anebo myslíš, že jest to tím, že lidé špatní mají k disposici více pomůcek, totiž prostředky dovolené i nedovolené, kdežto dobří užívají jen dovolených?" Krásnohorská na to odvětila: „Myslím, že lidé šlechetní mají naproti tomu více prostředků v ctnostech, vlastních jen charakterům nejlepším: v sebeobětování, v odhodlanosti třebas až mučednické..." „V tom právě se mýlíš!" vpadla jí Světlá do řeči. „Obětuje-li se jednou za čas šlechetný nadšenec za dobrou věc, je to téměř historickou událostí; ale zlosyn dává stále, denně všanc své bezpečí, své jméno, svou svobodu, svůj život... Kdy najdeš u počestných lidomilů a vzorných občanů tolik statečnosti, tolik síly vůle?"

Vidno tu, že i Světlá, jako mnozí jiní, hodnotí náboženství více zevně než podle vniterného duševného významu pro j e d n o t l i v é h o člověka. Bůh skrytý — vidí a působí více ve skrytě, mluví k srdci — „říše boží ve vás jest!" Ale i tak jest názor Světlé zajímavým.

(Mimochodem ještě budiž tu poznamenáno, co prozrazuje Krásnohorská o vzájemném poměru obou sester — Světlé a S. Podlipské. Jestiť málo známo, že byl později velmi zkalen — l i t e r á r n í ž á r l i v o s t í. Sofie ji sice přemáhala, nikdy nevyslovila, ale bolestnou přehradu mezi oběma sestrami bylo přece cítiti tomu, kdo s nimi důvěrněji obcoval. Prostořeká hovornost jejich matky vysvětlila to pak Krásnohorské způsobem zcela prosaickým. Bědujíc nad „ubohou Sofií" žalovala, jak neochotně se k ní zachovávají nakladatelé a redaktoři, přijímajíce práce její takřka jako z milosti, škrtajíce jí v nich libovolně celé odstavce, byť i právě v těch bylo uloženo jádro jejích idejí, a jak tím maří literární i hmotný výsledek usilovné denní i noční práce její, kdežto Johanně (Světlé) plyne uznání a štěstí samo do domu, o její práce se všude derou...)

*

K 6. červenci rozesílala pražská Jednota duchovenstva plakát, jenž měl býti čten s kazatelen (!) a přibit u vchodu do kostela.

Tedy pastýřský list. Totiž válečná náhražka. A věc ani za tu nestojí.

Některé věty nemohou u čtenářů nebo posluchačů nevésti k povážlivému nedorozumění, třebas i v souvislosti dobře míněny. Na př. „Hus žádal důsledně, aby byl přesvědčen, aby mu bylo dokázáno, co je pravda, když se mu upírá. Toto stanovisko bývá bohužel dnes opouštěno“, totiž „p r o ú c t u H u s o v u pracuje se ne důvody rozumovými . . .“ Toto próton pseudos v celé při Husově může u katolického obecenstva způsobiti jen zmatek; známá slova dějepiscova o mistrování koncilu, tedy věroučné autority, od jednotlivce jí právem božským podřízeného, vystihují poměr docela jasně. Zde jest kompromis nemožný, a „obnova církve katolické v Československé republice“ tímto směrem nemůže vésti leda k negaci církve katolické vůbec. Správné jinak ono argumentum ad hominem jest protivníkům ničím, našince pak může mýliti.

Nic platno: C l a r a pacta boni amici!

„Překlenouti propast mezi naším národem a obecnou církví“ třeba jinými způsoby, totiž věrností opravdu katolickou v nauce i životním snažení. Není to boj mezi národem a církví, nýbrž mezi věrou a nevěrou, která Husa zneužívá, prozatím jen ve prospěch protestantismu nebo zkrátka akatolicismu. Nic víc a nic méně. „Národ“ v této, prý husitské části, nechce s Husem n á b o ž e n s k ý m právě tak nic míti jako s naší církví — vždyť nám i „husitům“ to řekli volnomyšlenkáři už kolikrát! — a té části intelligence nebo polointelligence, která ještě myslí, že tu jde skutečně o propast nemožným ústupem církve překlenutelnou, prospěje se lépe, když se jí bude vždy a všude říkati a ukazovati čirá, katolická pravda. Jako v jiných národech kdo opravdu hledali Boha a Krista, přenesli se přes takové náhodné výstřelky dobového ovzduší a osobního blouznilství, stavíce výše zásadu a věc; tak tomu bylo a bude i u nás. O n á r o d nebo m r a v n o s t v Kostnici naprosto nešlo, a jestliže se tyto zájmy stále se pří Husovou spojují, je to jen docela průhledná eskamotá agitační.

Čím by pak českému k n ě z i Hus mohl býti, není člověku přes nejlepší vůli jasno. Co do v z d ě l á n í nesoudný viklefismus jeho, který jej zavedl k názorům nemožným a k chorobné až umíněnosti ve zřejmých absurditách, měl by spíše býti výstrahou. Že souvěkým panáčkům tak bedlivě zpytoval svědomí, klade se mu za největší zásluhu, zvláště v klevetivém světě. Snad by mu nebylo škodilo zpytovati více také svědomí své vlastní, dle Přísl (18, 17): Justus prior est accusator sui. „M l u v p r a v d u!“ žádáme ovšem již od každého školáčka, i jest až podezřelé, že ctitelé Husovi právě tuto větu tak rádi opakují. Neozývá se tu naposledy zlé svědomí, vytýkajíc jim ve skrytě, že sami lžou jak čerti (srv. Jan 8, 44)? Ani sám Hus vždycky pravdy nemluvil: Doma jako žalobce nadsazuje p o m l o u v a l, v Kostnici jako obžalovaný z a p í r a l. A Husova „diskretnost“ na-

proti neplechám mocných tohoto světa, jež církevním hodnostářům tak často bývá vytýkána, rovněž nám nemůže býti vzorem; oč výše tu stojí takový sv. Jan Nepomucký nebo arcibiskup Jan z Jenštejna!

Projevy pražské Jednoty, byť i dobře snad míněné, nikoho ze zásadních protivníků nezískají a v katolický národ vnášejí pochybnosti a zmatky, sloužíce takto bezděky protikřesťanským záměrům nynějších vládců, jimž nemůže býti nic vítanějšího než nesvornost mezi katolíky, především mezi strážci Sionu.

Pro českého katolika jest Husova věc vyřízena. Vědecké badání dává vždy více za pravdu stanovisku katolickému, i proti vůli badatelů; o tom není pochyby, srovnáme-li půl století této práce. Teď je to věc více politickoagitační, zásadně proti katolickému náboženství zneužívaná. Směr obrany naší zdá se proto spíše dán příkazem, abychom se více rozpomněli sami na sebe, na svoji katolickou minulost a její zástupce, jimž dosud jsme tolik dlužni, podléhavše pořád akatolické suggesci v českém dějepisectví. Platí-li i v dějinách národů zásada teleologická neboli Spasitelovo známé: Po ovoci poznáte je! nemůžeme býti na rozpacích, kam se úsudkem svým přikloniti: zdali k době husitské, té „slavné“, která národ náš připravila o tolik vzácných kulturních památek, politicky pak a sociálně přivedla na pokraj záhuby, nebo k době protestantské, která nás hrozila odnárodniti, anebo k dobám katolickým, které zachránily nám otcovskou víru a národní ukázněnost, neocenitelný to statek, jehož právě nyní, za „osvětné“ vlády tmy, tak bolně postrádáme. V této retrospektivě nabývá i ono Šafaříkovo opportunistické ve smyslu: Hus ne nominetur neve denuo uratur varovného významu vůbec. Salus rei publicae suprema lex — výstřední individualismus ve smyslu husitském jí zaručiti nemůže.

Nábožensky nám Hus ani kladně ani polemicky ničím býti nemůže. Kladně ne — na to máme lepší prameny a vzory. Polemicky ne — protivníkům víry naší jest i on příliš středověký, tedy překonaný. „Úctě k Husovi“ prokazovali bychom příliš málo zaslouženou službu, kdybychom se jí obírali v kostele. Ponechme ho zcela klidně „husitům“, ať si s ním poradí, jak umějí — úsudky svoje o tom můžeme šířiti mnohem úspěšněji tiskem, než abychom tím obtěžovali věřící v kostele, kteří tam chtějí slyšeti Krista a věrné vyznavače jeho.

Že je to „národu“ kamenem úrazu a příčinou rozporu mezi ním a církví? Viklef, Luther a j. znamenali mnohem více, a miliony katolíků ve zděděné víře přes ně přešly. A byť i pravda bylo, že „národ“ se nad tím pohoršuje, málo platno. Pravda nade vše! Ve skutečnosti třeba však přece ještě dobře uvážiti, není-li i tato závada uměle vyvolanou záminkou — jako leckterá jiná z těch, jež se nyní uvádějí — aby „propast“ zůstala a se prohlubovala. Chtíti ji zavaliti obětováním katolické zásady bylo by zradou, k níž se odhodlej, kdo můžeš. Národ ostatní toho neučiní, nemaje proč.

Vědecký a umělecký.

Dr. Otto Braun, profesor filosofie v Münsteru, sebral několik pojednání z různých spisů svého bývalého učitele, Euckena, a vydal je loni u Reclama jako samostatnou knížečku „Geistesprobleme und Lebensfragen".

V předmluvě podává Braun svůj úsudek o tomto mysliteli. Již před lety nazval jeho filosofii „dramatickou".

Eucken nezabývá se takovými otázkami, které zajímají jenom filosofického odborníka, nýbrž takovými, jež dotýkají se každého myslícího tvora. Vůdči duch vytýkal četným myslitelům, že vyhýbají se takovým problemům a jeví tím „jakýs nedostatek odvahy a obavu před konflikty. (vornehme Konfliktscheu)". Eucken nezasluhuje takové výtky. „Silným hmatem chápe se otázek a neleká se ani přehmatů". V četných spisech hlásá Eucken své přesvědčení, že život náš má zdravý základ jenom ve spojení se světem neviditelným, a že jen z takového spojení může vytrysknout pravá velikost člověkova.

Ani přátelé neušetřili Euckena výtky, že četné výrazy v jeho spisech, a to o nejdůležitějších věcech, jeví jakousi neurčitost a mlhavost. Braun praví, že příčina toho vězí v myslitelově názoru o duchovosti. „Zde nemáme žádných hotových veličin, jež by se tak daly stanovit jako tělesné; zde máme stále něco, co se děje, co je neuceleno, co je v pohybu. Proto působí jeho obrazy osobnosti méně jako mrtvé fotografie, ale spiše (jest-li přirovnání dovoleno), jako měnící se obraz v kinu, který ukazuje člověka ve skutečném životě". Že ve spisech Euckenových neděje se o velikých objevech přírodních věd skoro zmínky, toho třeba litovati, dí Braun. Přes to obsahují díla E. mnohou pravdu. Hnát se jen za prospěchem a odměnou, je mysliteli znehodnocením života. Kultura společenská a jednotlivcova, má-li jen takové cíle, musí posléze každého zklamati. Zcela nutně touží lidstvo po nadlidském, nadsvětovém.

Místy zdá se, jakoby B. chtěl z Euckena udělati stoupence relativismu. Heraklit proti Eleatům — tak stojí Eucken proti každé metafysice bytí (Seinsmetaphysik). Život, toť ústřední pojem Euckenova myšlení, ale nikoli život se stálými změnami, nýbrž život jediný, který s pevným cílem a nerozborným základem pro každého člověka, toť meta, k níž tento myslitel spěje. — Spojit idealism s realismem, spojiti zdravé prvky obou s vyloučením nezdravých, bylo snahou četných filosofů — i Euckenovou; ovšem spojil oba směry „svým způsobem", podotýká Braun.

Již jako začátečník ve filosofii nesouhlasil Eucken s protimetafysickými proudy v moderní filosofii; ale víc ethické než theoretické důvody vedly jej k tomuto odvětví v myšlení. „Nirgends deutlicher als durch die Moral bezeugt sich ein Zusammenhang des Menschen mit einem geistigen Urbestande lebendigtätiger Art, nirgends kräftiger

als von hier aus empfängt er einem Antrieb, sich um ein Absolutes zu bemühen und auch seinem Denken die Richtung darauf zu geben". Tak prý Eucken.

Eucken theistou či pantheistou? Že pantheism zavrhuje, vysvítá z četných míst jeho spisů, ale nelze upřít, že některé jeho vývody theologické mají pantheistický nátěr. Bůh je mu „universales Personalwesen". Nemá Braun pravdu, když dí, že tato definice jest kontradikcí?

Od osmdesátých let minulého století hlásá E.: „Ženeme se ku katastrofě, nevzepřeme-li se energicky nevyhnutelnému duševnímu úpadku". Sotva kdo odváží se tvrditi — ani nejoddanější stoupenec Euckenův ne —, že jeho filosofie je zdravým prostředkem, který by mohl katastrofu zažehnat. Málokterý ze žijících filosofů podal o křesťanství tak příznivé úsudky jako Eucken. Ano dle něho nemáme volby mezi křesťanstvím a nekřesťanstvím; praví, že musíme být křesťany. Ovšem že mezi jeho ponětím o křesťanství a pravým křesťanstvím je značný rozdíl. Oživený náboženský smysl vede dle Euckena bezprostředně ku křesťanství. Mravní zmalátnělost dnešní doby potřebuje nutně regenerace „mravní energií křesťanství". V něm skrývají se, dí, nekonečné síly, které se dosud nepřežily a povedou lidstvo na nové dráhy.

I církvi přiřkl E. právo do jisté míry a oceňuje její význam pro lidstvo. Zbytečnou institucí mu rozhodně není. „Že každá církev, která nechce klesnout na klub rozprav o náboženských a filosofických thematech, musí požadovat od svých učitelů jistá základní přesvědčení, nelze upřít" (Wahrheitsgehalt der Religion.) Církvi tedy přísluší dle E. autorita, ale ani mu na mysl nepřipadá, že autorita lidská neznamená v té příčině nic.

Německého ducha chválí E. hlavně pro jeho vniternost, ale hned také poznamenává, že právě pro tuto přednost může snadno upadnout do subjektivismu. A tak je vniternost nejen chloubou německého ducha, nýbrž též i velikým nebezpečím, nezřídka i osudem jeho, proto že vede k roztříštěnosti a svévolnosti. „... Zersplitterung, Eigensinn, Formlosigkeit, Verflüchtigung echten Lebensgehaltes können aus ihrem Sinken hervorgehen". Hodně odvážná jsou slova, že Němec je sám sobě ideálem!

V nejnovějším díle „Mensch und Welt", loni vydaném, — Braun neuvádí z něho nic — praví E., že duševní krise dosáhla v době přítomné takového stupně jako nikdy před tím. „Životní souvislosti a s nimi vůdčí cíle jsou úplně otřeseny a co podává se jako náhrada, nedostačí probuzené potřebě ani zdaleka, to je uboze ploché. Lidstvo — ne všichni jednotlivci, ale snad asi hlavní směr (Hauptzug) společného života — ztratilo napřed víru v Boha, pak víru v rozum ve světě. A nyní začíná též ztrácet víru v sebe a tím poslední základ (Halt); celkovým výsledkem byl by tím život vydán úplné vniterní prázdnotě a nesmyslu" (Předmluva). Věci dospěly tak daleko, že opravdu ani nevíme, co je naším úkolem na světě. Ani největší po-

kroky v jednotlivostech nezakryjí nesmyslnosti celku. Hledáme stále a stále a přece se nepřibližujeme kýženému cíli; narážíme různými názory na sebe. „... Zkrátka, naše duše je v nebezpečí, že se stane tím menší, čím větší je naše práce; práce a duše se neshledávají. Tak to dále naprosto nemůže jít“ (Str. 9.) Ale ani tímto dílem nepodává E. uceleného názoru na svět, který by aspoň v hlavních rysech spočíval na neochvějných základech. I v něm jsou četné nejasnosti, které nemohou uspokojiti nikoho, kdo pátrá po pravdě objektivní. Příznivým stanoviskem vůči náboženství a hlavně vůči křesťanství liší se Eucken od mnohých universitních profesorů, hlavně od svého bývalého kolegy Haeckela. Mezi oběma jest propast nepřeklenutelná. V některých bodech začíná E. velmi krásně, tak že se zdá, že musí přece posléze jasně k pravdě dospěti. Pravidelně zůstává na poloviční cestě. Celý život svůj pátral E. usilovně po pravdě a nedospěl k ní docela.

*

Jeden francouzský spisovatel, jehož úsudek byl před válkou považován směrodatným, dí, že Nietzscheova filosofie byla Francii po velikém neštěstí r. 1871 pramenem obrození. Paradoxon toto těžko pochopiti. Filosof nadčlověka je ve skutečnosti obrazem naší zmatené doby, která sama sebe hubí, která dnes hází do ohně, čemu se ještě včera klaněla. Modernímu světu však, který se chlubil novou jistou pravdou, řekl mnohou vážnou pravdu do očí; proti Schopenhauerovu pessimismu zaujal krajně nepřátelské stanovisko; zavrhnul historismus v myšlení, který hrozil udusiti přepjatým badáním nezřídka bezvýznamných jednotlivostí v dějinách filosofie myšlení samo; radikalní pochybovačnost, hlavní překážku filosofie činu, snažil se překonat prakticky.

Divná věc, že týž myslitel, který nazval křesťanství kletbou, mohl napsat následující slova: „Vypověděl jsem boj křesťanství, stiženému blednickou, nikoli v úmyslu, abych je zničil, nýbrž jen abych udělal konec jeho tyrannii a nabyl tak volného místa pro silnější (robustere) idealy. Trvání křesťanství patří k věcem, jichž si třeba na výsost přáti (zu den wünschenswertesten Dingen)“.

Stanoviti užitek celku jako nejvyšší normu pro mravní jednání, bylo jemu proti srsti; byl antisocialistou nejhrubšího zrna.

Ucelené soustavy bychom marně u něho hledali. Proti některým větám, které zdají se míti zdravé jádro, nacházíme celou řadu opačných tvrzení. U filosofa nadčlověka setkáváme se na př. s jakousi obranou zla. „Prožil jsem úmyslně veškeru protivu náboženské povahy. Znám ďábla a jeho perspektivy pro Boha“. Zdá se dokonce, aspoň místy, jakoby bylo úkolem jeho, aby byl obhájcem cti ďáblovy (Ehrenretter des Teufels).

Zmatek! Toť dojem nezaujatého čtenáře Nietzsche-ových spisů. Některým výrokům nebudeme moci ani věřiti a podivíme se, jak je tento myslitel vůbec mohl napsat. Kdo by se na př. nepozastavil nad tímto: „Někteří myslí, že se obejdou moralismem bez náboženského

pozadí, ale tím se stává cesta k nihilismu nutnou.“ V díle „Vůle k moci“, které bylo vydáno teprve po smrti N—vě, píše: „1. Má snaha (směřuje) proti úpadku a přibývající slabosti osobnosti. Hledám nový střed. 2. Poznal jsem nemožnost této snahy. 3. Na to šel jsem dále na dráze osvícenství, na ní našel jsem pro jednotlivce nové prameny sil. Musíme být ničiteli. Poznal jsem, že stav rozkladu, v němž jednotlivé bytosti mohou se zdokonaliti jako nikdy jinak, jest obrazem a jednotlivým případem všeobecného bytí“.

Nietzscheova filosofie zůstane jako celek povždy záhadnou.

*

Prof. lipské university, Karel Sudhoff, v díle „Beiträge zur Geschichte der Chirurgie des Mittelalters“ po patnáctiletém zkoumání lékařských spisů středověkých, z nichž mnohé nebyly tiskem vydány, prohlašuje, že názor o vědecké neplodnosti středověké náleží do říše bájí. Ve vývoji středověké chirurgie lze prý znamenati stálý soustavný pokrok. V lékařské literatuře nejeví se jenom zpracování starých pramenů tohoto oboru, nýbrž výsledky praktické činnosti. Vývoj tento lze stopovati předně v Italii, pak v jižní Francii. Směrodatným bylo chirurgické dílo, sepsané salernským mistrem, Royerem Frugardim. Willehalm v. Congenius, který působil asi okolo r. 1225 v Montpellieru, pokračoval na cestě Royerem začaté a usnadnil tím práci svým nástupcům. V Německu omezili se zprvu chirurgové na překládání jinojazyčných spisů. Sudhoff upozorňuje na spisy, které zabývaly se ranhojičstvím, a nebyly dosud ani odborníkům známy. Veškera vlašská literatura chirurgická byla německými lékaři v různých německých nářečích zpracována. Němečtí chirurgové nebyli dle S. tupými empiriky beze všeho vědeckého zájmu, nýbrž vynikajícími učenci, jak dokazují četné doklady literární. Nesvědčí o valném vzdělání, mluví-li se o úplné bezcennosti lékařských spisů středověkých. Odborník jako Sudhoff soudí o této věci jinak a dokládá svůj úsudek nevývratnými důvody.

Dr. Josef Vrchovecký.

*

O Svatopluku Čechovi píše Albert Pražák ve Zl. Pr. m. j.: O mezích jeho umění přesvědčovaly mne jeho umělecké prostředky, tlumočící řadu jeho vztahů, zejména k ženě, národu, společnosti, náboženství a p. Postřehovanou uměleckou méněcennost vysvětloval jsem si tu různě: ženy Čech v pravém slova smyslu nepoznal, — proto idealisoval si pod jejím heslem schema a dospěl stereotypního výrazu pro ideál; národně pracoval o náš vzestup ve vřavě zmatených hesel a dalekých cílů — nelze se diviti upřílišené tendenci, vratkosti, neurčitosti a mlžnosti pojmů, ani nadšené a jednotvárné vlastenecké mnohomluvnosti; sociální otázku rovněž zastal v údobí napovědí a hledání; náboženská lhostejnost — snášelivost a kompromis — a pak zvýšené zájmy tohoto života nemohly u něho snad nábo-

ženskou otázku ani výrazněji rozvinout. Tu všude byla jakási omluva, polehčující okolnosti možných mezí jeho umění. V jednom však byly nepřípustny: ve vztahu k přírodě. Přírodu znal Sv. Čech nejlépe, od dětství žil uprostřed ní . . . seznal jsem však, že i tu jsou patrny hranice jeho umění.

*

V ČČH. 1919 str. 140 p. prof. Dr. Vlastimil Kybal nazývá p. Neumannův posudek Jiráskových dramat (Hlídka 1918) pochybeným, an prý žádá po básníkovi u jeho postav dokladův, a že husitství odsuzuje jednostrannou inkvisičně-katolickou methodou. Pan prof. Kybal dělá se tu nevěda, že umělecké dílo třeba posuzovati také po stránce psychologické a sociologické: že totiž kdo nějakou věc hájí špatností, na př. lží a pomluvou, jedná špatně, i když básní, a že věc tak nečestně napadanou třeba v zájmu i „občanské morálky“ hájiti. Srv. zde na str. 400 citát z Bible.

V „inkvisičně katolické methodě“ pak, již bude nutno proti nekatolické prolhanosti co nejusilovněji prováděti, jest jistě víc historičnosti nežli v schöngeisterském blábolení novohusitském.

P. prof. K. také píše o našem nepřátelství k husitství. Nevídáno! Když se proti katolictví sopti všemožnými lžemi a skutkovým hovadstvím ve jméně husitství a řekne se jim o tomto pravda, je to historikovi našemu nepřátelstvím.

*

Vídenský Socialistický svaz duševných pracovníků konal nedávno volby a postavil si v čelo samé židy a židovky.

Universita vídenská již před válkou se požidovšťovala, zvláště fakulta lékařská; nyní, za židovskosocialistických pohlavárů, půjde to tím rychleji.

*

Zajímavou novinku zavádějí nakladatelé z Čech. Rozesílajíce návěští belletristických novinek přikládají otisky obrázků s prvé stránky obálek, z pravidla ovšem pikantních, třebas v knihách samých, jinak zhusta docela prostě vypravených, obrázků není. Šaty dělají člověka!

Vychovatelský.

Jak vzdělaná intelligence vyšla nám za války ze středních škol, ukazuje kterýsi professor v „Mor. slezském Sborníku“ (červen 1919). V sextě nastupovali hoši vojenskou službu, dostávali na 14 dní až měsíc „studijní dovolenou“, aby „udělali“ třídu, dostali „válečné vysvědčení“ a pak na základě toho všeho „válečnou maturitu“ s prominutím zkoušek i — vědomostí. Středoškolský učitel — praví pisatel článku — cítil v duchu stud a hanbu, když měl dávati známku takovému hochu, jenž přišel na ten měsíc do školy si odpočinout a jenž měl „skládati zkoušku“ za celou třídu; cítil hanebnou nedůstojnost celé komedie, kdy musel označiti a z milosrdenství i označoval známkou dostatečnou vědomosti žáka, jenž třicetiletou válku kladl před Husa, jenž Jiřího z Poděbrad považoval za přímého nástupce Karla IV, jenž za nejpřednější spis Nerudův označil „Večerní písně“ a od Bož. Němcové znal toliko „Pohádky z naší vesnice“, jenž nevěděl, že existoval také nějaký K. H. Mácha a P. J. Šafařík atd.

Co teprve řeknou professoři universitní, až dostanou takový „materiál“?

O nic lepší to asi nebylo na učitelských ústavech — a přece jest hojně případů, že právě nejmladší učitelé, před rokem a dvěma vyšlí z ústavu, byli první, kteří zrušili modlitbu a odstranili kříže ze svých tříd...

Inu světlonoši!

Ostatně, jak oznamuje týž list, budou zavedeny již počátkem budoucího školního roku také na učitelských ústavech — tak se nyní úředně jmenují všechna pedagogia — některé „reformy“. Budou především ulehčeny přijímací zkoušky do I. ročníku: dosud musil uchazeč konati písemní zkoušku ze dvou a ústní z 8 předmětů — nyní bude se konati písemní a ústní zkouška jen z jazyka vyučovacího a počtů... Další změna je, že budoucím šk. rokem povolena koedukace, zatím ovšem jen v I. ročníku: možno přijmouti do něho třetinu maximálního počtu dívek, tedy nejvýše 13. Praktický význam má toto ustanovení jen ve Slezsku, kde dosud nebylo českého ženského ústavu učitelského. Či snad páni čekají, že budoucně půjde méně hochů na učitelství a bude nutno nahraditi je děvčaty? Učitelstvo tak sice vyhrožovalo před nějakým časem, když bylo odstrkováno s úpravou svých platů, ale nyní po úpravě se nálada změnila. Zvláště když p. Habermann slibuje stále takové svobody a úlevy — aby se učitelstvo vedle školní práce mohlo více věnovati také „kulturní činnosti“ mimo školu...

Při tom ovšem mluví a píše se stále ještě o vyšším, vysokoškolském vzdělání učitelstva. Požadavky, jež byly minulou vládou zamítnuty, byly nyní obnoveny: učitelstvo, či aspoň jeho vedení, navrhuje zřízení školských fakult při universitách. Ministerstvo

samo však, vymlouvajíc se na nedostatek vhodných professorských sil, chce prý zříditi raději dvouleté učitelské akademie pro absolventy středních škol — tedy něco podobného, jak bylo usneseno na loňském velehradském sjezdu naší Paedagogické Akademie.

*

Profesor filosofie na universitě lipské W. Wundt byl spolkem protestantských pastorů požádán, aby podal v otázce náboženského vyučování na školách své dobrozdání. Wundt žádosti vyhověl a dovolil, aby dobrozdání bylo uveřejněno. Není pochyby, že mnohým ctitelům Wundtovým, jejž uznávají za čelného vůdce právě v psychologii, jeho projev způsobil nepříjemné zklamání.

Hlas po odstranění nábož. vyučování ve školách nazval W. „jedním z největších kulturních barbarství přítomnosti". I když názor W—ův o podstatě Bible není správným, přes to neostýchá se veřejně prohlásit, že biblické dojmy a náboženský obsah jimi zaobalený nemohou být ničím jiným a „nejméně tak zvaným vyučováním mravoučným, sebraným z kterýchkoli jiných pramenů, nahrazeny". Dítě, praví, potřebuje nějaké formy, kterou mravní obsah možno podati. „Tázal bych se n. př. těch, kteří chtějí Bibli ze školy zapuditi, zda chtějí najíti vhodnou náhradu za biblické dějiny o stvoření, které vynikají jak obdivuhodnou jednoduchostí tak i nevtíravým náboženským pozadím (durch unaufdringlichen religiösen Hintergrund)"? Návrh, aby místo zprávy biblické zaujaly některé mythologie, jako řecká, germánská nebo jiná, zamítá jako „úplně nedostatečný".

Právě tak jako se zprávou o vzniku světa má se to i s nejstaršími dějinami lidstva. „Místo nich nechat vacuum, je nemožno, ale právě tak je nemožno, dát na jejich místo skutečnost".

W. cení vysoko hodnotu nábož. v knihách biblických. „Která ze starších literatur před řeckou mohla by se vykázat díly tak nepomíjející básnické a náboženské hodnoty, jak vykazují se jí mnohé žalmy, mnozí proroci, kniha Hiobova a některé jiné?"

Vedle knih starozákonních nelze postrádat ani novozákonních. Takové vyučování náboženské stává se maně mravoučným.

Na vyšším stupni má se věnovat víc pozornosti, než dosud se dálo, dějinám a nauce o státě, a na dalším stupni filosofii. Nepraví ovšem, která filosofie zasluhuje, aby se jí učilo. „Jakým způsobem se to může stát, toť ovšem velikým (allzu sehr) úkolem paedagogických úvah, než abych se tím zde blíže zabýval. Avšak celkem přidržel bych se toho co nejrozhodněji, že hlas, žádající nahrazení náboženského vyučování, zakládá se vlastně na zastaralém stanovisku v pojetí náboženství samého. A nesmí se zapomenouti, že konfessijní rozdíly... tím méně budou míti rušivý vliv, čím víc vědecké propracování dojde učitelem ve vyučování náboženském platnosti".

Vynikající myslitelé zavrhují vyučování mravouce bez náboženství, protože znají nedostatečnost veškeré práce této. Které mravouce

mělo by se vlastně vyučovat? Jen veličiny desátého řádu přehlížejí tyto obtíže a snaží se, aby je zakryly — sesměšnováním náboženství, hlavně katolického. *Dr. Jos. Vrchovecký.*

*

Z dějin moravského školství.*) (Č. d.) Zatím však upozorněna byla císařovna na výtečného paedagoga německého, proboštа řádu sv. Augustina Jana Ignáce Felbigera, jenž působil v Záhani v pruském Slezsku; tam z daleka přicházeli učitelé, aby za jeho dozoru osvojili si novou jeho methodu a poznali také jeho promyšlenou osnovu učebnou, jejíž zásady v podstatě přejaty m. j. také z Komenského. S přivolením krále Bedřicha II povolala Marie Teresie Felbigera do Vídně, jenž pak na přání její vypracoval obšírný plán, známý pode jménem „všeobecný školní řád pro německé školy normální, hlavní a trivialní“, který císařovna 6. prosince 1774 potvrdila pro všechny země dědičné.

Ve všech těchto zemích byly po té zřízeny komise školské ze státních úředníků, duchovních i odborníků školských, od nichž nejprve zakládány normální (t. j. vzorné) školy v městech hlavních dle vzoru takové školy založené a řízené ve Vídni od Felbigera samého; v městech krajských i jiných pak zřizovány školy hlavní, v něž měla býti přeměněna i všechna zbytečná gymnasia a jimž měly býti přenechány budovy zrušenych seminářův. U farních a u všech filialních kostelů zřízeny měly býti školy obecné čili triviální. Povinnost zařizovati tyto školy přikázána obcím, jež měly podporovati vrchnosti jakožto patronové far. Avšak tu činěn rozdíl: vrchnosti světské měly přispívati více z milosti, vrchnostem církevním měly však býti příspěvky předepsány.

Také na Moravě zřízena byla takováto komise školská se zemským hejtmanem v čele. Nejhorlivějšími členy jejími byli markýz Karel de Ville, jenž ustanoven byl „direktorem gymnasií, škol normalních i německých hlavních škol na Moravě“. Po předčasné jeho smrti stal se 5. prosince r. 1778 jeho nástupcem svobodný pán Jan Nep. Hauspersky, který obdržev referát a vrchní dozor nade všemi normálními, hlavními a trivialními školami v zemi, rozvíjel na povznesení školství moravského činnost všestrannou. Hned po převzetí nového úřadu bylo jeho usilovnou snahou seznámiti se především se stavem moravského školství, načež vypracoval návrhy, jak bylo by lze nižší školství co nejvíce povznésti. Návrhy tyto, jež podal ve své přednášce o normálních, hlavních a trivialních školách na Moravě ze dne 20. února r. 1779, směřovaly především k tomu:

1. aby všechny fondy pro normální školy určené byly správně odváděny a každoročně řádně súčtovány;

2. aby vrchní dozorce nad školami normálními a hlavními každého půl roku podával o jich pokroku a nedostatcích guberniu zprávu;

*) Na str. 355 čti Hägeliu místo Högelin.

3. aby trivialní školy jak na venkově tak v městech, kde jsou hlavní školy, ponenáhlu byly zaváděny, a nebyl přijímán žádný učitel, který by nebyl zkoušen a dekretem gubernialním opatřen;

4. aby hlavní školy v zemi každým rokem vrchním ředitelem byly visitovány, a od něho pak podávána zevrubná zpráva, zda školní řád ze dne 6. prosince 1774 pro tyto školy předepsaný, jakož i nejvyšší nařízení duchovenstvem, místními dozorci, učiteli, žáky a vrchnostmi jsou zachovávány, jak by bylo lze překážky odstraniti a prospěch jejich podporovati, nedbalé učitele trestati a horlivé ještě více povzbuzovati. O této zprávě vrchního ředitele měla pak býti od gubernia podána zpráva císařovně samé. Poněvadž přednáška barona Hausperského podává přesný obraz o tehdejším stavu školství moravského, nebude zajisté od místa, uvésti ji ve znění doslovném.[1])

Vortrag über die Normal, Haupt und Trivial Schulen in Mähren den 20ten Hornung 1779. Es geruheten Euer Excellentz[2]) unter den 5ten Christmonaths des jüngst verstrichenen 1778ten Jahrs mich als Beisitzer dieser Hofkommission zu benennen und mir das Referat und die Oberaufsicht über die gesammten im Lande befindlichen Normal, Haupt und Trivial Schulen gnädig aufzutragen; ich hielte es meiner Pflicht gemäß mich diesem gnädigen Auftrag gehorsam zu unterziehen und keine Mühe noch Zeit zu erspahren, um mich in diesen gantz ohnbekannten Fach, so viel es meine übrige Amtsgeschäfften nur immer zuließen, die nöthige Kenntniß beyzulegen. Um solche auch nur in der Oberfläche zu erlangen, durchgienge ich sorgfälltig alle seith anno 1774 die Normal Schulen betreffende Patenten, Hof Rescripten und Decreten, dann Gubernial Verordnungen bies auf das gegenwärtige Jahr; und schiene mir, daß es bey diesen Geschäft hauptsächlich auf follgende Gegenstände ankommen dörffte, welche die Oberdirection sich vorsonderlich hätte angelegen seyn zu laßen:

A) Damit die von Ihro Majestät bestimmten Fonds zur Normal Schul richtig einfließen, darüber alle Jahre ordentlich die Rechnung gelegt, solche revidirt und dem Reittiger sein Absolutorium ertheilet werde.

B) Daß die bey denen Normal und Haupt Schulen angestellte Oberaufseher von dem Fortgang und Gebrechen derselben vermög der unter dem 6ten December 1774 ergangenen Schulordnung alle halbe Jahre nach hinterlegten Winter und Sommer Curß eine Anzeige an diese Stelle zu machen hätten.

C) Daß die Trivial Schulen in Land ebenso wie in dennen Orthschafften, wo Hauptschulen sind, nach und nach einzuführen, kein Schulmeister, der nicht ordentlich geprüfft worden und in der Prüffung bestanden, aufzunehmen und von hieraus mit einem Decret zu versehen seye.

[1]) Uložena je v zemském archivu moravském ve fascikulu S 293 No 1, přeneseném sem ze staré registratury místodržitelské v Brně.

[2]) Míněn je zemský hejtman hrabě Kryštof Blümegen.

D) Daß die Haupt Schulen im Land alle Jahre durch denjenigen, welchem die Oberdirection aufgetragen worden, zu bereysen, derselbe denen diesfälligen Prüffungen beizuwohnen und der Stelle sonach einen ausführlichen Bericht zu erstatten hätte, ob die Schulordnung von 6ten December 1774, auf welcher hauptsächlich das gantze Systeme der neu eingeführten Lehr Art bey denen Normal Schulen sich füsset, dann die von Zeit zu Zeit erfollgte höchste Anordnungen von der Geistlichkeit, den Orths Aufsehern, denen Lehrern, dennen Schülern und der Obrigkeit selbsten beobachtet werden oder nicht, wie die Hindernissen aus dem Weg zu raumen oder der Fortgang zu verbreiten, die nachlässigen Lehrer zu bestraffen und die eyffrigen noch mehr aufzumuntern wären, über welche durch den Oberdirector erstattette Anzeüge sonach von Seithe der Stelle selbsten ein ausführlicher Bericht an Ihro Majestät zu erstatten wäre. (P. d.)

Hospodářsko-socialní.

Před 80 lety (7. července 1839) začalo se jezditi po dráze Brno—Vídeň (druhé na evropské pevnině, prvé 1835 zbudovány z Bryselu do Mechlína a z Norimberka do Fürthu), jež na akcie vystavěna hlavně nákladem Rothschildovým a nazvána privil. Severní drahou císaře Ferdinanda.

Karel Šmídek, tehdy posluchač II. ročníku filosofického ústavu (Fysiky) v Brně, poznamenává o ní ve svém deníku (srv. zde str. 261) 11. listopadu 1838: Dnes se udělala zkouška se párními vozy. Vznešené to bylo divadlo, kde věda tak skvělé slaví vítězství. Třikrát přijel vůz od Rejhradu k Brnu a naopak. Množství lidstva shromáždilo se na baštech našeho hlavního města.

17. listopadu. Přede dávnem [tak psáno, asi m. před nedávnem] stál jsem v obdivení pohřížen nad železnou dráhou. I uvidím prastarého žida vedle mne státi, jenž též zvědavě své zraky upial na ohromné dílo toto. Ptám se jej, co o něm drží. Tu za odpověď uslyším památná a jej velmi značící slova: Im Himmel werde ich größere Wunder sehen! Necharakterizuje to nejznačněji Mahomedána?

19. listopadu. Dnes jsem odeslal svůj artikulek o divadle a pak o železné dráze — do Prahy [asi do Květů].

29. listopadu. Dnes zase učiněn pokus o půl čtvrté odpoledne s lokomotivem na železné dráze.

6. prosince. Zase podaná nám příležitost obdivovati pární vůz. Jak mocný duch lidský! Skoro vždy klaněl bych se rozumu lidskému, když povážím, že rozum jen to jest, který bádavě byl pronikl Isidin závoj a odhalil věčné zákony mocné přírody, čímž k vynalezům pro pokroky člověčenstva co nejdůležitějším podnět podán.[1]) Přijde i čas, že rozum lidský nás všech klopotných prací sprostí, nimiž sobě každodenní chléb v potu tváří vydobývati musíme; tenkráte člověk bude jen duševnímu zdělání žíti, a vzdělanost tato stane se všeobecnou co pramen řinoucí se po veškerých vlastích, a vzdělaností dobudeme pravou volnost.

15. prosince. Dnes bylať velká jízda na zdejší železné dráze; nejvyšší stavové vezli se při hudbě do Rejhradu, což i 16. p. následovalo s dámami.

Konečně 7. července 1839. Dnes otevřela se slavně při velkém množství diváků jízda po železnici do Vídně. 4 lokomotivy přijely, tyto apoštoly nových ideí, myšlenek a života. Mnoho Vídeňáků; velmi zajímali mne.

---

[1]) Za jiné příležitosti poznamenává si Š. 9. pros. t. r.: Nevím, jest-li to není chyba našich knězů, že ve svých kázněch ducha posluchačů velmi snížují. Měliby raději jakousi samostatnost hleděti zbudit v prsou svých svěřenců, nebo jesti to hluboká psychologická pravda, že člověk vzdy jest cnostnějším, když jsme byli jej i o jeho hodnosti přesvěčili.

22. října t. r. srovnávaje Olomouc, kde byl na právnických studiích, s Brnem, hrdě již poznamenává: Zde obýhají zdě veškeré město, v Brně železná dráha, tento missionář našeho světa, nadherně město se světem spojuje. Nikdy tak tklivý odpor mezi novým a starým světem jsem nenalezl.

Když koncem r. 1841 roznesla se zpráva, že ve Vídni se rozhodli stavěti také státní dráhy (šlo m. j. též o dráhu z Moravy, buďto z Brna nebo z Olomouce, do Prahy) Šmídek stejně nadšeně o tom dopisuje do Květů, poukazuje na idealní přednosti podnikání státního, které prý má více na zřeteli zájmy obecnosti než „peněžné užitky“ (8. února 1842). Co do těchto měl S. pravdu: stát na své železnice z pravidla doplácel, kdežto jak Severní dráha svým akcionářům, tak dráha z Brna do Prahy francouzskému kapitálu, jímž byla vystavěna, znamenité užitky přinášela, arciť ne tak pro idealismus jako pro neobratnost řízení státního.

I naše republika na svých drahách hodně prodělává (1050,698.130 K výdajů, 669,240.620 K příjmů); škoda, že se schodky ministerským řečňováním nenechají umluviti — ba teď už ani zřízenci ne.

*

Nový náš ministr financí představil se programem sympathickým a jelikož mnoho neslibuje, ba spíše vysokoběžné naděje tlumí, zasluhuje obraz našich poměrů, jak jej podal, důvěry; kdo si jej poněkud ještě ztemní, nepochybí.

Jmenovitě připravuje nás na pokles naší valuty, která ačkoli v další cizině mnoho neznamenala, proti sousedům byla poněkud příznivější než bývalá uherskorakouská, ale, jak už minule zmíněno, právě proto nám laciněji soutěží jejich spíše škodila než prospívala. Min. přiznal, že zvýšení její nenastalo přirozeným chodem, nýbrž umělým, m. j. také bursovními spekulacemi.

Ústředna devis (= směnek v cizině splatných) má zatím býti zachována, ačkoliv i na ni, jako na jiné ústředny, si stěžují, že překáží obchodu.*)

Zdá se vůbec, že naši odborníci jsou více byrokraty než obchodníky. Povážlivý následek toho jest buďto nehybnost nebo záplava židovská.

---

*) Na jaké obchodní výši tato devisní centrála stojí, dosvědčí tento případ: Náš závod objednal v Německu náboženské obrázky (německý průmysl, jak známo, v tomto oboru vyniká) a chtěl je platiti. Brněnské bance, která to měla obstarati, odpověděla však slavná devisní centrála: Ke spáse republiky svatých obrázků netřeba! a poukázané peníze odmítla.

Nedivte se pak, že podobně zachází se s našimi zásilkami na poštách, na drahách atd., kde ztrát nikdo na určito zjistiti nemůže. Upozorňujeme na to i v zájmu našeho měsíčníku, který odběrateli stále bývá reklamován, ač se správně posílá.

Jak to řekla Jeho ex-excellence Dr. Isidor Zahradník? Napřed jsem Čechem, potom teprve... dejme tomu na př. nesvědomitým úředníkem. Tak to bude dopadati podle sokolského výchovu a občanské morálky.

Prvý finanční ministr našeho státu Dr. Rašín jednal ještě příliš nacionalisticky, málo počítaje s tím, že osamocení naše nemůže býti trvalé. Ale jinak velikých zásluh mu upříti nelze a nebýti nesmyslného plýtvání v jiných oborech, proti němuž pořád se stavěl, nebyly by naše finance v takovém úpadku, v jakém jsou.

Pikantní jest, že části řeči Rašínovy, jíž nové ministerstvo „vítal", zvláště útoky na Klofáčovy skokády na Slovensku, byly zabaveny. Tož ono to s tou demokratickou veřejností jednání silno pokulhává! —

Finanční ministr ovšem jest více pokladníkem než výrobcem nových příjmů, vyjma nové dávky berní. A i ty pozůstávají zatím opět jen ve (znehodnocených) penězích a pocházejí z hodnot již hotových, kterých kdyby nebylo, přestávají také daně. Všechna sanace vůči cizině záleží v tom, aby se takové hodnoty vytvořily, nemáme-li — čeho se přece zatím štítíme — dáti jí v zástavu svoji půdu, lesy, doly atd. U některých předmětů, na př. drah, bylo by nám to jistě zdrávo; ale samostatný stát nesnadno se k takové operaci odhodlává.

V jedné věci nebereme slov páně ministrových vážně, že totiž obyvatelstvo má p r a c o v a t i a s p o ř i t i, — dotud ne, dokud páni sami nezačnou předcházeti dobrým příkladem a hodně ostrým koštětem nevymetou, čeho se do státní správy vůbec nanésti nemělo: „pracovních sil" zbytečných nebo neschopných — od ministerstev až dolů! Nasazovati takových příživníkův a příživnic ve veřejných úřadech jest národnímu hospodářství jistě škodlivějším než na př. t. ř. socialisace soukromých předmětů, neboť padnou-li tyto, jak z pravidla pravděpodobno, bude obecnost o mnoho méně poškozena, než bude-li nucena živiti po léta — buď ve špatné službě nebo v pensi — tolik trubců.

Hrozí-li nám úpadek, zde bude hlavní příčina! A ještě hůře bude, bude-li to úpadek nejen hmotný, ale i mravní, neboť ú p l a t n o s t, která se úžasně vzmáhá, jest jako nakažlivá nemoc.

D á v c e z e j m ě n í, která nás čeká — jak vysoká, nemůže dnes nikdo říci, dokud neví, co od dohody „dostaneme" — nemůže se zajisté vzpírati žádný poctivý občan. Ale platiti na zbytečnou, neschopnou a lenošnou byrokracii, to se odnechce, i bude zajímavo zvěděti, zdali ti vlastenci, kteří se chlubí, že rakušáckému státu příjmy zatajovali, budou teď poctivější. Pochybujeme velice — z důvodů mravních vůbec a vzhledem k okolnostem právě zmíněným zvlášť.

*

Na sjezdě čs duchovenstva 30. června a 1. čce v Praze, sjezdě to dle svědectví účastníků nad jiné zdařilém a úrovní přednášek opravdu vynikajícím, v přednášce o c í r k e v n í m m a j e t k u vysloveno, že „církev musí se brániti ze všech sil prodeji velkostatků [církevních] do rukou světských, nejen proto, že za stabilní jmění by obdržela prekérní, které nějakou státní kalamitou mohlo by se rovnati nulle, ale i vzhledem k odstrašujícím příkladům" (za Josefa II, který

v listě 20. září 1782 sám komisaře při zabavení církevního jmění nazval lupiči; to bylo za všemohoucího absolutismu, jak pak teď?!)

Něco bychom však přece k onomu jinak odůvodněnému požadavku p. Dra Kašpara poznamenali.

Velkostatky mají v hospodářství pro obecnost veliký význam, jak jsme se již častěji zmínili. Avšak jsou tu jisté meze, nad které výhodnost jejich přestává. Vznikly zcela obyčejným postupem (osídlení, potřebou hromadné výživy a práce atd.), ale zhusta vzrostly jednotlivcům nad slušnou míru a nepodaly obecnosti tolik, kolik mohly a měly.

Církvi v novější době právě takové příliš rozsáhlé velkostatky nevyplácely se ani hmotně ani mravně. Hmotně proto ne, že na nich hospodařeno špatně aneb hospodařeno-li dobře (nájemci, často jinověrci, uměli je využitkovati), nebylo to pro účely církevní (podporu nemajetných, lidumilství, vědu a umění atd.) Mravně proto ne, že správcové jejich ve vlastní režii buďto z nevědomosti nebo ze hmotné nemožnosti, jelikož výnos nestačil, nedovedli tu působiti ve smyslu socialních úkolů církve; zhusta zřízenci jimi ustanovení životem i činností vážnost náboženství přímo podrývali. Nájemci a jejich zřízenci neméně. U nás, na Moravě, kde na př. arcibiskupství olomoucké s kapitolou mohlo konati takořka divy v zájmu církevních úkolů, jest bilance ta pro naše zájmy nadmíru smutná.

Nepíšeme to, abychom obhájcům církevních velkostatků padali v zad, ale abychom vysvětlili, že tak, jak se dosud spravovaly, nemají toho významu, který se jim přičítá, a tedy ani oprávnění. Nejméně u nás rozhoduje hloupá, ve štváčských novinách často opakovaná výčitka, že na př. arcibiskup má tolik a tolik příjmů. Jakoby sám pro svou osobu měl z nich víc než může člověk jeho stavu spotřebovati! Ale jde o věc. Aby se tak udržely, jak jsou, jest vyloučeno — o to se postarají jiní. Ale bylo by zbytečno, plýtvati obranou posice mravně dávno ztracené.

Majetek nemovitý ovšem nepodléhá tolik automatickým změnám, ale zcela zajištěn také není. Mají-li vyvlastněny a zmenšeny býti všechny velkostatky, nelze po právu vzpírati se ani zmenšení velkostatků církevních, předpokládajíc ovšem, že bude postaráno také o to, aby břemena, na nich ležící, byla novými majetníky převzata a řádně opatřována, na př. patronáty, pokud nebudou jednotně upraveny. Jinak by to byla prostá loupež.

Je to ovšem jako s jinými reformami, které se dějí proti nám bez nás. Ale kde jsou oprávněny, jako v tomto případě, říkati jen prostě: ne!, jest nejen marno, ale není ani radno.

Obecenstvo nemělo celkem ponětí o poměru církevních statků ke státnímu fisku, domnívajíc se, že uživatelé jejich, tedy biskupové, kapitoly nebo kláštery, mohou z pozemků těch prostě prodati nebo darovati, kolik a komu libo, nevědouc totiž, že je to majetek bez dovolení vládního naprosto nezcizitelný a že i za něj zaplacený obnos

jest pod dohledem státním (vinkulovaný, tedy opět nezcizitelný). Vláda pak vždycky žádala, aby zcizení bylo řádně oduvodněno, a ne příliš ochotně k němu svolovala. Z té příčiny je tedy neodůvodněna výtka, že „touha po půdě“ nebyla ze statků církevních ukájena; církevní „majitelé“ právě majiteli nebyli a nejsou. Zdali však aspoň něco se v té příčině díti mohlo, arci s povolením vlády, není nám známo. Že se díti mělo, jest jisto. Závist sice na světě zůstane, pokud lidé budou, i u těch, již se z církevních statků dobře měli. Ale nepoměr přílišný, nehospodárnost a nemístné almužnictví místo řádného výdělku — ty a podobné příčiny stupňují závist v nenávist a odpor.

*

Socialní demokraté octnuvše se ve střední a východní Evropě na rozhodujících místech, převzali úkoly, s něž nebudou, neodhodí-li právě nejlákavějších zásad svých. Nebudiž ani připomínáno, že lidstvo nesnese okaté tyranie židovské, která nyní všude socialismus zastupuje a provádí, ani že jest krvavou ironií mluviti o socialistech nynějších jako proletářích. Co správného v sobě socialismus má, jest otráveno nemravnou methodou bezohledného pachtění po moci, tedy imperialismu a nesnášelivosti, která není přístupna žádné rozumné úvaze. Ať se jedná o čemkoli, všechny důvody odbudou se slovem: My to chceme tak a nejinak, a nebude-li nám učiněno po vůli, pošleme na vás ulici!

Tuť přece samozřejmo, že takto žádná spořádaná správa není možna, ani v obci ani ve státě. Máť i zásada většiny své stinné stránky, jež možno poměrností poněkud opravovati: ona však zásada socialismu, který ani většiny ve státech nikde nemá aniž vynikajícími lidmi disponuje, každý korrektiv jednostrannosti znemožňuje.

Politicky válečné tažení těchto let socialismus prohrál a prohru svou dovršil 21. července t. r. pokusiv se vyvolati světovou stávku proti imperialismu, která selhala, a kde provedena, zuboženým krajům jen ještě nové škody způsobila.

Hospodářsky nemůže nikoho již býti tajno, že socialistická libovůle (lehkomyslné stávky, přemrštěné požadavky, nesoudné hodnocení) všechen pokrok znemožňuje. Výroba vázne, závody a statky jen jakž takž se udržují nadějí, že bezzákonný tento stav přece bude zdravějšími živly překonán.

Vedoucí činitelé v socialismu sami to uznávají a vidouce, že theoretické zásady jeho nápravy zjednati nedovedou, nastupují cesty staré, jež ovšem živlům neodpovědným nejsou po chuti. A tak se stává zásadou rozpor a rozvrat, kde by bylo třeba kladné činnosti.

Politický.

„Die czechischen Nationalausschüsse in den gemischtsprachigen Gebieten“ rozeslali pp. farářům v takových obcích skrze politické úřady (hejtmanství) v březnu 1919 datovaný oběžník „Deutsche Mitbürger!“, jenž měl býti předčítán s kazatelen.

Vzhledem k zamýšlenému prý ozbrojenému vpádu (snad z Rakouska?) a připravované obecné stávce sociálně-demokratického dělnictva oběžník připomíná, co všecko dobrého naše zákonodárství už vykonalo a co ještě chystá, na př. ein modernes Schulgesetz, durch welches verhindert wird [nic víc?!], daß die Schule ein nationales Kampfobjekt wird — wie es bisher leider der Fall war — eine Vorlage über die Trennung der Kirche vom Staate, die Eherechtsreform atd. Až budou hranice čs. státu stanoveny, přesvědčí se Němci, že jejich národní práva i v čs. republice mohou býti zajištěna a že jim bude zjednán spravedlivý vliv na státní správu, čímž se ukáže, že die fanatischen Aposteln [!] der nationalen Verhetzung unrecht haben atd.

Tedy kněz měl s kazatelny pochváliti nepřímo aspoň zbrklosti školních výnosův, o nichž ovšem oběžník moudře mlčí, přímo rozluku církve a státu i „reformu“ manželství!

Není tu des Guten zu viel verlangt? (abychom zůstali při němčině), a právě od kněží?

A potom — co pak je s kanzelparagrafem?! Či úřední politika není politika?

Necítíme se povolanými rozhodovati tu, jakou měrou a jakým způsobem by se mělo německým spoluobčanům vyhověti — však nám to asi bude nadiktováno „shora“ — nám jako křesťanům jest národnostní útisk vůbec zločinem, ať jej provádí kdokoli. Možná, že se již v březnu poznávalo, že se v tom stala chyba hned od začátku, ale toť věcí vlády, tehdejší i nynější.

Ze „Stilblüten“ oběžníku uvádíme jen jeden: Die schauderhafte Erbschaft des tausendmal verfluchten Oesterreichs. To by naše Němce jistě chytlo za srdce! Ale neptejte se, jak!

*

Dr. Karel Kramář, prvý předseda prvého čs. ministerstva, jejž bez obvyklého bombastu možno nazvati národním mučeníkem ve smyslu skutečně tragickém, an s národem poctivě smýšlel — třebas uvnitř monarchie — a ničím čistého štítu svého nepokálel, čehož o každém z nich říci nelze, Kramář tedy následkem prý změněných poměrů demissován, a jak se píše, způsobem v takových případech neobvyklým. Nevyznáme se ve státním obřadnictví, ale zlí jazykové praví, že by tu intervence nějakého obřadníka, jako je na př. na hradě prof. Dr. Guth, nebyla od místa bývala. Avšak p. Švehla, který zatím

vedl ministerské předsednictví, jest jen agrárník, byť i hodně poměštělý.

Pravých příčin náhlého odstavení jest několik. Mezi ty, které jsou veřejnosti známy, náleží: vůle jeho, by t. ř. kulturní reformy nebyly prováděny překotně a násilnicky, jak dělá Dr. Drtina a jeho patroni, dále vůle jeho, aby se též od nás zakročilo v Rusku v zájmu pořádku a jistoty našeho východu, nechuť k Němcům, s nimiž dle rozkazu dohody se má zacházeti jinak než dosud. O těchto dvou příčinách ovšem možno býti různého názoru — jmenovitě vojenské zasažení naše v Rusku mohlo by sice prospěti pokoji i našim zajatým krajanům, avšak s druhé strany pro slabý náš stát byla by nová válka bolestnou; mámeť Slovenska až nad hlavu.

Celková příčina jest, že Kramář není ani socialistou ani agrárníkem.*)

Nové ministerstvo jest socialistické, jako v německém sousedství. Agrárníci jsou v něm sice také, ale jen aby trochu tlumili červený žár, kdyby hrozil přeskočiti na jejich majetek. Jinak mu nebudou překážeti, neboť jsou také pokrokoví, majíce mezi sebou dosť příslušné intelligence, která kulturní pokrok za ně obstará. A barva červená se zelenou i oku lahodí.

Národní demokracie, jíž při obecních volbách tak málo hlasů se dostalo, do ministerstva nevstoupila. Naší věci ostatně uškodila již dosť — práci její dodělají ti druzí.

Lidová strana dle Švehlova úředního sčítání urvala v Čechách jen 5·84% hlasů (na Moravě 19·36%). Praví se, že počet ten proto dopadl tak nízko, že agrárníkům připočteny i naše hlasy, pokud s oněmi kde sjednán kompromis anebo kde naši kandidáti vůbec nejmenováni, tedy ovšem ani nevoleni — útěcha to ovšem pozdní a vůbec slabá. S imaginérními veličinami se tu nepočítá, byť jich bylo sebe více; zde třeba se výslovně přihlásiti, třebas jen škrtnutými listinami.

Nové ministerstvo bylo ve sněmovně přijato jako snad ještě jaktěživo žádné na světě. Ze 270 členů NS (nebo kolik jich už je) prý hlasovalo 46 pro, 22 nebo 24 contra. Ví-li o tom cizina, zajisté i tentokrát „na nás hledí s obdivem“, nebo spíše s úžasem.

*

*) Z pražských novin se nyní dovídáme, že v lednu 1917, kdy ve Vídni skončeno přelíčení s Kramářem, ve schůzi Národohospodářského ústavu České akademie navrhl prof. Dr. Gruber (kalvinista), aby císař, jenž byl Kramáře údem toho ústavu jmenoval, byl poprošen o »milostivé dovolení« vyloučiti velezrádce toho z členstva ústavu.

Noviny ještě jiné projevy jmenují patolízalstvím pokrokářské Č. akademie, na př. životopis Fr. Josefa od prof. Dra Kamilla Krofty, telegram o 25leté slavnosti založení. Zcela po husovsku, jako to dělají na tu chvíli dnes! Za to rakušáky jsou kněží!

Mezi sloupy republiky na fakultě právnické, kteří usilují o „očistu“ katolické víry z národu, jmenuje se mimo Holzra, Uhlíře také prof. Dr. Kamil Henner, professor církevního práva (to jest asi hezké »právo«, to jeho!) Teď také možno lépe porozuměti, že p. Henner ve společnosti pp. Kolíska, Krojhera a Šandy jel do Říma pomáhat jim očisťovat katolické náboženství.

Na Slovensku Scheinerova sokolská chasa pod mocnou luteránskou záštitou Šrobárovou a jeho županů běsní proti katolíkům až nepříčetně. Neohrožený Hlinka a jeho stoupenci v ludové straně chytře proto rozkřikováni za maďarony, aby se pozornost odvrátila od vlastních záškodníků státu. Na štěstí za změněné konstellace politické přišla neočekávaná pomoc od orgánů jiných stran, jmenovitě z brněnských Lidových novin, kde poctivější znalci tamních osob i událostí aspoň teď odhalují, co všecko se tam tropí, a beztrestně tropí, vyslanými a skvostně placenými „vzdělavateli".

*

Mír slaven 19. července. „Mír, mír! ač není mír" řekl by prorok (Jerem 8, 11) znova. Wilson vrátil se domů a tam vylíčil své potíže, o nichž ostatně netřeba pochybovati; nejen pochybovati lze však o tom, zdali jest, jak pravil, s mírovým dílem spokojen a zdali provedeno jeho 14 zásad. V Americe aspoň, až na ty ohromné výdělky, ani s mírem ani s Wilsonem spokojeni nejsou, sám Lansing ne.

Dle listin v Německu teď uveřejněných snažil se Bethmann-Hollweg r. 1916 pohnouti Wilsona ku zprostředkování míru, přímo skrze velvyslance, nepřímo skrze neutrály. Wilson prý přímo neodpověděl, ač ani neodřekl a v tehdejší volbě své také pod tímto heslem zprostředkovatele pro sebe agitovati nechal. Pak vyhlásil válku, která Sp. státům vynesla 30 billionů doll. státního dluhu (z toho asi 10 bill. půjček spojencům), ale ovšem také nesmírné zisky, tak že i tam kupní cena peněz značně klesla. Není pak divu, že Sp. státy žádných válečných náhrad nežádají, vždyť už jich mají až nazbyt a hospodářsky ovládají zatím Evropu. Proti politickému zasahování do ní však je tam silný odpor.

Jednotlivé podmínky míru probírati vedlo by daleko. Hlavní z nich, hospodářské, jsou sice na papíře stanoveny, ale budou-li moci býti provedeny, jest jiná. Německo přestalo býti velmocí osadní, čímž ovšem není řečeno, že se jí nemůže brzy státi. Politická přátelství a nepřátelství jsou velmi vrtkavá.

Česká mírová komise v Paříži se rozešla, Dr. Kramář zůstane prý ve Francii v soukromí. Vymoženosti naše nejsou však dosud přesně naší veřejnosti oznámeny, tak že bilance je dosud nemožna; upřílišené naděje se ovšem nesplnily, byloť nutno dbáti také sousedů.

Není pochyby, že dohoda jinak by byla jednala se státy uvnitř poněkud uspořádanými, než jednala se státy jsoucí pořád ještě ve stavu revolučním. Socialismus třídní má sice doma také a dělá jí starosti dosť, ale socialismus jako zásada vládní a politická, ač jej trochu sama vyvolala, není jí právě nejvítanější; odtud nedůvěra, zdlouhavé jednání, těžké podmínky.

*

Conrad Hötzendorf prohlašuje, že italská fronta 1918 jsouc v rozkladě, byla by se do 8—14 dnů shroutila, nebýti rak. ústupu.

Ročník XXXVI. Číslo 8.

HLÍDKA.

O životě a smrti starých Egypťanů.

Napsal Dr. phil. a theol. JOSEF SLABÝ, profesor starozákonního biblického studia v Hradci Králové. (O.)

(Při zavinování mumie) O mocná, ctihodná bohyně, západu vládkyně, východu kněžno, přijď a vejdi v uši Osirida NN! O mocná, božská, veliká, západu paní, kněžno východu, přijď a vdechni dech ve hlavu Osirida NN! Popřej mu patřiti jeho okem, slyšeti jeho ušima, dýchati jeho chřípěmi, mluviti jeho ústy...!

(Při konservování hlavy) O Osiride NN! Přijmi hlavu svou v říši západu, abys vejíti mohl mezi zvěčnělé a vznešené. Tvůj hrob je na západě lepě zařízen a výstroj tvůj na poli pokoje nádherně proveden. Jméno tvé u nabalsamovaných těší se úctě, právě tak jako u zvěčnělých a ctihodných. Obyvatelé podsvětí líbají prach před tělem tvým, nebešťané vítají duši tvou, pozemšťané prokazují ti úctu. Anubis a Horus lepě provádějí tvoje balsamování, (bůh) Thot říkadly svými blaženými činí údy tvé... atd. atd.

Pohřeb velmožů staroegyptských v dobách historických dál se způsobem následujícím:

Byla při něm rozvinována nádhera nejokázalejší. Dříve než jej začnu popisovati, dlužno podotknouti, že starý Egypťan představoval si na západě, tam kde začíná poušť libycká, vchod do říše mrtvých. Okraj této pouště podobá se táhlé, písčité stěně. Za ní zapadá v oranžově zlaté záplavě egyptské slunce. Tam byly skutky zemřelého váženy na váze pravdy a zapisovány bohem Thotem, kdežto bůh Anubis

dohlížel na vážení.[1]) Z toho důvodu budoval na okraji této pouště Egypťan většinu svých hrobův. Tak dálo se tři tisíciletí. Celý ten lem pouště jest hroby a mrtvolami takořka poset. Pouze v Horním Egyptě v době od „Staré říše“ až na konec pohanstva zemřelo stopadesát až dvě stě milionů lidí. A skoro všichni byli uloženi k poslednímu spánku v lůno tohoto kraje pouště, dlouhého sto mil.

Když slunce zapadlo a ticho vanulo přírodou, pak tato písčitá, hroby posetá stráň byla dle představy egyptské ve vnitru svém ozářena nádherným sluncem, jež na své noční pouti putovalo říší mrtvých. Tato představa již v dobách prastarých stala se všeobecnou. Proto byla říše mrtvých nazývána krátce „západem“ a zemřelí „obyvateli západu“. Bydlili tam prostřed bohův, na březích nebeského Nilu.

Bydlel-li nebožtík na pravém břehu Nilu, tož přepychové lodi dopravily mumii a příbuzenstvo nebožtíkovo na levý břeh nilský, směrem ku „krásnému západu“. Po přistání byl člun i s mumií z vody vyzdvižen a na připravené saně naložen. Tyto byly taženy spřežením volů, kterým pomáhali četní otroci. Před katafalkem kráčelo kněžstvo a ženy plačny doprovázely úměrnými pohyby nářky své. Dle malby, nalézající se ve hrobě Ramosově [2]), ženy plačnice hořekujíce zvédají ramena k nebi, tlukou se v čelo a roní bohaté slzy. Oděny jsou v roucho smuteční barvy modravé; žádné kvítí nekrášlí jejich vlasů, pouze jediná černá páska drží uvolněná přadena pohromadě. Letitá žena — snad matka nebožtíkova — strhla s horní části těla roucho své; malé děvče ji podpírá, by neklesla. V pohybech žen plačnic, v jejich při vyrážení výkřiku na zad nakloněných hlavách, v jejich po strnulých tvářích řinoucích se slzách zrcadlí se bezměrná bolest nad ztrátou nebožtíka... Dlouhé řady služebnictva nesou bohaté dary, jež mají býti u hrobu nebožtíkova položeny; zřetelně poznáváme jeho stan, jeho zlatou masku umrlčí, hole, vějíře, stolice...

Zatím dospěl smuteční průvod k mastabě nebo pyramidě nebo hrobu do skály vytesanému. Tu byla rakev s mumií vyzvédnuta na strop mastaby neb až do polovice pyramidy aneb donesena na svah před skalní hrob. Za tímto účelem byl vystavěn zvláštní náchod (příjíždka), po kterém byla mumie nahoru dopravena: byl-li tento náchod dosti plochý, bylo k tomu použito saní, v případě opačném byla rakev

---

[1]) Srv. vyobrazení takového soudu dle papyru berlínského čís. 3008 u Ermana, Die ägyptische Religion, v Handbücher der kgl. Museen zu Berlin, tamže 1905, str. 103.

[2]) Viz Wreszinski u. d. obraz 8.

nahoru dopravena po kolečkách. Tímto způsobem bylo též umožněno, aby bezprostředně za rakví ubíral se i smuteční průvod, aniž bylo se obávati, že snad neobratní dělníci zaviní nějakou nemilou výtržnost neb opoždění průvodu.

Vlastní staroegyptské obřady pohřební pozůstávaly z následujících výkonův:

Když byla mumie dopravena ke dveřím hrobním aneb na pokraj šachty, do kobky hrobní vedoucí, byly obětovány za duchovní blaho nebožtíkovo v přítomnosti jeho mrtvoly poslední oběti. Účelem jejich bylo připraviti zesnulému co možná snadný přístup na onen svět. Za tímto účelem přistoupili také k mrtvole kněží, z nichž jeden držel v ruce nožík, podobný nožíkům připravovatelů mumií, a vykonal na mrtvole tak zvaný obřad „otevření úst a očí“; tato ceremonie propůjčovala nebožtíkovi schopnost údy svého mrtvého těla znovu upotřebovati. Pak rozvinul „předčítající kněz“ t. zv. Chercheb, pardalí kůží oděný, papyrusový závitek a odříkával z něho chvalozpěvy na počest různých bohův a kouzelné průpovědi, k daleké pouti na onen svět potřebné. Na to byla mrtvola okuřována a za příčinou jejího očištění vodou pokropena; při tom byla pronášena následující slova:

O NN, povstaň, abys se očistil . . ., aby tě Horus očistil v oceánu nebeském.

Očištění tvé je očištění (boha) Šova, tvé očištění je očištění (bohyně) Tefēnet. Tvé očištění je očištění čtyr příbytků zvěčnělých, v (městě) Re volajících: „Budiž čist!“ Očišťuje tě matka tvá Nut, aby chránila tebe.

. . . Vše špatné, jež se na tomto NN nalézá, bude odstraněno a vše zlé, na něm lpící, bude zničeno.

Na to byl nebožtík ve zvláštní úbor oblékán; toto roucho pohřební bylo považováno za úbor nadzemský, sílu božskou zvěčnělému propůjčující:

O NN povstaň! Oblec se okem Horovým (= novým rouchem), vezmi je na sebe! Přizpůsob je sobě, přizpůsob je tělu svému!

Pak vzneseš se vzhůru a bohové tě uzří, jak jím oblečen jsi. Přijmi též velikou korunu od vznešeného božstva v Heliopoli . . .

Oko Horovo (= nový šat) nebude ti odňat na věky!

Na to byla rakev do hrobu spuštěna a ihned bylo přikročeno k zasypání a zabarikádování všech vchodů do kobky hrobní vedoucích, by nebožtík byl naprosto chráněn před jakoukoliv nezvanou návštěvou.

Rozluka manželská a civilní sňatek.

Dr. Josef Samsour. (O.)

Ještě jiným způsobem může se civilní sňatek katolíkovi státi nesnesitelnou tyranií svědomí. Jím jest mu totiž umožněno proti jeho náboženským zásadám sjednati manželství, které však dle okolností snad nikdy nemůže se státi manželstvím církevně platným. Jest ovšem pravda, že si katolík, učiní-li takový krok, následky, jež pro jeho svědomí z toho vznikají, sám přičísti musí. Popřává-li však opět sluchu hlasu náboženství a svého svědomí, nemá obyčejně prostředku, aby poměr opět zrušil, a musí přese všecky výčitky svědomí v civilním manželství setrvati, nedopustí-li se druhá strana kroku, který katolíkovi důvod skýtá k rozluce. A jsou případy, ve kterých katolíci se tak zapomínají, později však vážností života k náboženskému návratu pohnuti bývají, tak řídké? Jakou hroznou trýzeň svědomí může civilní manželství takto duším připraviti!

A jaké obtíže připravuje závazné civilní manželství církvi! I když odezíráme od toho, že je zasahováním do oboru církevního, a že je stálou příležitostí ano lákáním pro údy církve, aby se přísnému církevnímu zákonodárství vyhnuli, její autoritu frivolně a přece účinně obcházeli a tím ustavičně oslabovali, církev může při občanském sňatku jen stěží své manželské právo zachovati, a musí v udělování dispensí často jíti až na nejzašší hranice.

Dle stavu věcí musí se každému konfliktu se svými dítkami na poli manželsko-právním vyhýbati. Kde zákonodárství její jest jim nepříjemno, od nich oběti požaduje, je odsouzena k povolnosti, poněvadž se musí stále obávati, že oběť nebude přinesena. Aby se vyhnula smutné možnosti, že její vlastní dítky jí budou hroziti civilním sňatkem, musí své nároky, které v zájmu nesmrtelných duší a křesťanského řádu manželského činí, uvésti na míru nejmenší. A i tu musí často ještě udíleti dispense, aby jen dítkám svým svátostné manželství zjednati mohla. A přece moc církve v příčině vlastního jejího zákona není neomezená. Církev musí zákon udržovati, bylo-li by jeho odstranění in destructionem ecclesiae nebo in ruinam animarum! Jen kdo církev a její úkol úplně zneuznává, může na ní žádati, aby své nároky na poli manželsko-právním přizpůsobila civilnímu manželskému právu.

IV.

Zbývá nám nyní ještě poukázati v krátkosti na stanovisko, které katolíci k zavedenému manželství civilnímu zaujmouti musejí, a jaké jsou v příčině této jejich povinnosti.

1. V zájmu církve a státu musejí katolíci trpce toho želeti, že stát bez naléhavé příčiny se vměšuje do oboru, který mu nepřísluší, který uspořádati přísluší moci církevní. Manželství, pokud sám svazek manželský máme na zřeteli, je záležitostí svědomí, záležitostí náboženskou již s hlediska přirozeného, hlavně však s křesťanského. Proto je přísnou povinností věřících všech zákonitých a dovolených prostředků použíti, aby zavedení obligatorního civilního manželství bylo zamezeno. Jsou tím povinni Bohu a svému svědomí, své církvi a státu samému. Neboť zákon takový odporuje božskému zákonu křesťanství a zákonu církevnímu, ohrožuje spásu duší a je ve svých následcích i státu samému nebezpečný. Vysloví-li se však rozhodná vůle převážné části obyvatelstva proti civilnímu manželství, bylo by to dvojnásobným těžkým bezprávím, kdyby pro některé, kteří s Bohem a s církví se rozešli, všem byl vnucován zákon, který náboženské přesvědčení lidu porušuje. Stát nemůže tak učiniti bez porušení práva; učiní-li tak přece, přiznává se tím k zásadě: „Moc jde před právem“. A jak může křesťanský lid zákon uznávati za „veřejné svědomí“, kde zákon odporuje jasným výrokům svědomí od Boha každému člověku zaštípeného, jakož i positivnímu zákonu božímu, jenž nad každým státním zákonem stojí?

2. V kázání a katechesi, ve zpovědnici a při každé jiné vhodné příležitosti má duchovní svatou povinnost lidu sobě svěřenému hluboce vštípiti myšlenku, že je jedno pouze manželství, které před církví platí, a že manželství toto je svaté a nerozlučitelné, jakož i upozorniti na význam civilního manželství naproti manželství církevnímu, poučiti jej, že církev svým dítkám co nejpřísněji zapovídá sjednati civilní manželství, ovšem s obezřelostí a umírněností, jak poměry žádají. Poučování o manželství musí býti právě v příčině těchto otázek časté, důkladné a důrazné, neboť byla by křesťanská rodina v nebezpečenství, kdyby pojem křesťanského manželství vymizel nebo ho ubývalo. Svatost a svátostný ráz manželství a proto výlučná příslušnost církve musí býti zvláště zdůrazněna, rovněž tak že civilní manželství jen před státem platí, nikoli však před Bohem, před církví, před svědomím. Před Bohem a církví není podstatně manželstvím, je trvalým hříchem pro ty, kdož se s ním

spokojují. Platným a bohumilým manželstvím je pouze to, které dle církevního zákona a před církví bylo sjednáno.

V zemích, kde je závazné civilní manželství zákonem zavedeno, je povinností katolíků, jakmile v nich vznikne vážný úmysl vstoupiti v manželství, otázati se příslušného duchovního správce, zda manželství dle církevního zákona je možno, a je-li překážka, bude-li ji lze dispensí odstraniti.

Aby většímu zlu se vyhnuli pro sebe a dítky své a svému církevnímu manželství občanské účinky zajistili, mohou katolíci před státním úředníkem žádaný souhlas vysloviti, musejí však v kázání, katechesi a při poučení snoubenců býti upozorněni, že v žádném případě při prohlášení před civilním úředníkem nesmějí míti vnitřní a vážnou vůli, nyní v manželství vstoupiti. Mohou jen zcela zevně žádané prohlášení jako pouhou formalitu, která před Bohem a svědomím nemá významu, učiniti. Neboť kdyby se zevně projevenou vůlí spojili vnitřní skutečnou vůli, byl by civilní úkon pro ně pokusem o manželství, tak že následující církevní oddavky, t. j. prohlášení souhlasu in facie ecclesiae bylo by bezvýznamno.

3. Katolíci, kteří žijí v pouhém civilním manželství, žijí vědomě v poměru, kterého sice státní moc chrání, který však před Bohem a církví je trvalým těžkým hříchem. Od konkubinátu, jak papežové Pius IX a Leo XIII tento poměr charakterisují, liší se civilní manželství dvojím způsobem. Především dávají si v civilním manželství obě osoby manželský souhlas, v konkubinátu je hříšné spolužití na delší dobu bez vůle a přání manželství; kromě toho je v pouhém civilním manželství přes manželský souhlas daleko těžší hřích, poněvadž konkubinát nikdy manželstvím nechce býti, kdežto civilní manželství dle názoru a vůle takovýchto osob má zaujímati místo pravého manželství s pohrdáním zákona božího. K tomu druží se, že zlořád konkubinátu zpravidla jen v temnotě trvá a je vystaven pohrdání veřejného mínění, kdežto osoby, které v „civilním manželství“ žijí, činí nárok na ctihodný název manželův a státně také jej mají.

Spokojí-li se katolíci úkonem civilním, a jest-li to veřejně známo, jsou veřejnými hříšníky se všemi sem příslušnými následky. Hlavní následky tyto jsou: 1. Vyloučení od sv. přijímání, které ani jako viaticum jim nemůže býti podáno, jestliže nenapravili veřejného pohoršení; k zpovědi je připustiti není zakázáno; zda-li však

jim může býti dána absoluce, závisí od jejich disposice. 2. Vyloučení z církevních úřadů čestných, jako z úřadu kmotra křestního a kmotra při biřmování, svědka při oddavkách, kostelníka a kostelního hospodáře. 3. Vyloučení z církevních práv, jako úvodu šestinedělky. 4. Vyloučení z církevního pohřbu a bohoslužby za zemřelé, jestliže takovéto osoby bez kajícného smýšlení zemřely. Nebyli-li vyobcováni, mše sv. směla by býti za ně obětována, nesměla by však býti pro obávané pohoršení veřejně ohlášena. 5. Dítky z takovýchto spojení, jsou-li dány záruky pro jejich křesťanský výchov, mohou býti ovšem pokřtěny, jsou však považovány od církve za nemanželské čili illegitimní. Také pozbývají takovéto dítky akcidentelních čestných práv při křtu a pohřbu a jsou irregulární.

Chtějí-li se civilně oddaní manželé později snad s církví smířiti, musejí bez ohledu na to, zda civilní manželství v příslušném případě je platné nebo ne, žádati o církevní oddavky a o dispens, byla-li jejich sňatku církevní překážka v cestě, nebo musí býti manželství, nedá-li se překážka dispensí odstraniti, rozloučeno; není-li to možno, musejí se civilní manželé aspoň společného života zříci.

Tyto zásady a toto stanovisko církevní k civilnímu sňatku jsou vysloveny jasně v prohlášení římské poenitentiarie. K zachování církevních práv a k docílení jednotného a správného postupu farářů a věřících katolíků vydala poenitentiarie již 15. ledna 1866 v příčině chování se k civilnímu manželství zevrubnější instrukci, jejíž hlavní body jsou:

1. Kde zákon tridentský v příčině tajného manželství je platný, může jen za zachování předepsané formy před farářem a dvěma svědky platné manželství býti sjednáno.

2. Věřící mají býti o tom dobře poučeni, že manželství mezi křesťany buď musí býti svátostí nebo není vůbec platným manželstvím.

3. Pouhý civilní úkon nemůže tedy před Bohem a církví netoliko býti považován za svátost, nýbrž ani za pravou platnou manželskou smlouvu; kdo tedy proti církevním předpisům jím se spokojí, není schopen rozřešení ve zpovědnici.

4. Aby však potížím pro sebe a rodinu se vyhnuli, je na místě, aby věřící po sňatku církevně sjednaném občansky předepsaný obřad vykonali.

5. Z téhož důvodu nesmí také faráři snadno a bez rozdílu k církevnímu sňatku připustiti ty, u nichž je občanská překážka manželská. Jestliže však státní zákon pod hrozbou těžkého trestu církevní

sňatek znemožňuje, může ovšem občanská formalita býti vykonána před vlastním sňatkem dle církevního obyčeje; je však naprosto pečovati, aby církevní úkon co možná brzo následoval a zatím snoubenci odděleni žili.

Rozumí se, že dva poslední body na zřeteli mají závazné manželství civilní.

*

Jsme u konce svého pojednání. Vysvítá z něho zajisté s dostatek, že civilní manželství celou svou podstatou směřuje k tomu, aby státu, který beztak mnohými ničivými živly je podkopáván, poslední uzdu mravnosti odňalo, celý život rodinný úplně zničilo a revolučnímu socialismu cestu razilo, který o úplné odstranění manželství zřejmě usiluje, aby volnou lásku zavedl a tak lidstvo úplně zbestialisoval. Socialismus jakožto dítko moderního liberalismu přiznává se zřejmě k atheismu a chce na atheistických základech novou společenskou organisaci utvořiti. A atheistické stanovisko jeho je naprosto neslučitelno s jednotou a nerozlučitelností manželství, ano s manželstvím vůbec. Neboť nemá-li člověk cíle vyššího než co možná nejvíce pozemského požitku, jak lze jej pod těžké jho jednoty a nerozlučitelnosti manželství skloniti? Má býti spojen pro celý život s manželem, kterého nemůže déle snésti, který nemocemi sklíčen je, se cizoložství nebo jiných zločinů dopustil? Co však zůstává ještě z manželství, jestliže manželé mohou dle libosti a nálady se rozejíti a opět nový poměr navázati? V té příčině jsou socialisté důslednější než ti, z jejichž boku vyšli, je jim to polovičatostí popírati náboženské manželství a místo něho opět jiné manželství — civilní zaváděti; nechtí o manželství vůbec nic věděti; prohlašují „volnou lásku“. Civilní manželství je jim jen etapou k odstranění manželství vůbec, k vládě „volné lásky“. Důsledek je nesporný, nejméně jej mohou popírati stoupenci civilního manželství. Tito praví ovšem, že instituce manželská je nutna pro státní společnost; bez ní nemohla by existovati! Než socialisté nezůstávají dlužni odpověď. Právě proto, že moderní stát má za předpoklad instituci, která je s hlediska materialistického názoru světového zcela neoprávněná, je i moderní stát „nestvůrou“, které nelze dále snášeti, a musí ustoupiti státu socialistickému.

Kéž by budoucí pokolení s prorokem nemuselo naříkati: Otcové jedli hrozen trpký a zubové synů měli laskominy (Jerem 31, 29).

Několik slov o moderním budhismu a theosofii.

Napsal T. Hudec. (O.)

Jako druhý proud, kterým se nyní šíří myšlenky indické náboženské filosofie, označili jsme theosofii.

Slovo theosofie není nové. Užil ho již Ammonius Sakkas, učitel Plotinův. Theosofie se snaží poznati božskou podstatu a zodpověděti záhady světa, po jejichž rozluštění člověk touží. Kdežto dle filosofie k tomuto cíli spěje cestou rozumové spekulace, křesťanství — a také jiná positivní náboženství — se odvolávají na nadpřirozené zjevení, kterého Bůh lidstvu vyvolenými prostředníky dopřál: theosofie chce tohoto cíle dosíci tím, že člověk se povznese k bezprostřednímu nazírání božské podstaty a tím i k poznání, a to k lepšímu a hlubšímu poznání všech záhad, jež se pokouší zodpovědět náboženství s filosofií.

Tohoto bezprostředního, intuitivního poznání dosáhne člověk hlavně v extasi, jíž se člověk vymaní z pout vížících jej k tělu a ke smyslům a v níž duše se stýká s božstvem samým. Toto mystické poznání je také jistější a bezpečnější než jakékoliv jiné, k němuž lze člověku dojíti.

Nauku o extasi zpracoval filosoficky Plotin. Od této doby setkáváme se s theosofickými myšlenkami jako s výstřelky různých mystických směrů jak ve středověku (Erigena) tak i v době novější (Swedenborg).

Nynější theosofie má s těmito staršími i novějšími theosofickými naukami společné nejen jméno, nýbrž základní zásadu, že člověk k poznání nejvyšší pravdy dospívá bezprostředním nazíráním. K tomuto nazírání prý dospěli zakladatelé a dnešní vůdcové theosofie, k němu dospěje také každý žák theosofické společnosti, když užívá prostředků, které theosofická nauka odporučuje.

Ve fantastické směsi učení, které moderní theosofie hlásá, není nesnadno rozeznati, že základní myšlenky jsou vzaty z hinduismu a z budhismu. Od moderního budhismu, o němž byla řeč, liší se theosofie v dvojí příčině. Kdežto budhismus u nás jest omezen na jednotlivé spisovatele, kteří s ideami budhistickými více méně sympatisují, theosofové zásluhou své zakladatelky Blavatské tvoří dobře a pevně organisovanou společnost, která se uplatňuje a své nauky soustavně šíří. A

za druhé, kdežto budhismus jest opravdu vážným pokusem rozluštit světové záhady, dospěti k Pravdě a poskytnouti lidstvu náboženství, jež by ukojilo jeho touhy: theosofii přes její rozšíření a všechny její zdánlivé úspěchy žádný rozumně myslící člověk, ať věřící ať nevěrec — vážně bráti nemůže!

Je to snad psychologickou záhadou, že theosofické nauky našly tolik přivrženců a tolik věřících, o tom však nelze pochybovat, že se tu setkáváme se zjevem, který nelze jinak označiti než jako pobloužení lidského rozumu a jako úpadek zdravého, přirozeného myšlení. A bylo to nejen blouznění, jež dalo vznik nové theosofii, nýbrž byl to také jak třeba bez obalu říci, podvod a spekulace na lidskou nesoudnost! Mimoděk připadá tu na mysl založení sekty Mormonů. Zakladatel sekty Smith tvrdil, že na pahorku Cumorahu u Palmyry vyzván byv andělem vybrabal posvátné desky mosazné, jež přečetl brejlemi urim a thummim. Obsah desek vydal anglicky v knize The book of Mormon. Přes to že kniha obsahuje nejnemožnější fantasie, přece Smith našel věřící a založil svou sektu, jež trvá až do dnes! Jaký tedy div, že i paní Blavatská měla podobný úspěch!

Helena Pavlovna Blavatská je původem Ruska. Narodila se r. 1830. V 17. roce věku provdala se za generála Blavatského, ale po tříměsíčním manželství mu uprchla. Na dobrodružných cestách, jež podnikala po Evropě a Americe, zabývala se spiritismem a okkultismem. R. 1875 založila s H. S. Olcottem a W. Q. Judgem v Novém Yorku společnost pro pěstování okkultních věd pod názvem Theosofické společnosti. Je tedy theosofie Blavatské svým původem i obsahem dítkem spiritismu a okkultismu.

Nové společnosti nedařilo se z počátku valně. Úspěchy Blavatské počínají od té doby, kdy přestěhovala se do Indie a zde v Adyáru u Madrasu zbudovala středisko svého podniku. Neobyčejná energie a mimořádný organisační talent zjednávaly společnosti větší a větší rozšíření. Okkultní divy, jež Blavatská prováděla, byly sice několikrát odhaleny; londýnská společnost pro psychické badání, jež činnost Blavatské zvláštní komisí prozkoumala, prohlásila ji za „nejdokonalejší a nejchytřejší podvodnici v dějinách“; o dopisech, které jí posílali tajemní „mistři“ z Tibetu, se dokázalo, že jsou psány její vlastní rukou: ale tím vším se nenechala Blavatská odstrašit, psala a organisovala klidně dál; a její stoupenci přes ona kompromitující odhalení také jí zůstávali věrnými. Theosofické kroužky se množily, vznikaly theosofické časopisy, podnikaví nakladatelé vydávali theosofické knihy, věrní

theosofové odkazovali v závětech společnosti velké obnosy peněz. Když r. 1891 Blavatská zemřela v Londýně, tu byla theosofická společnost rozšířena značně v Evropě, v Americe i v Indii.

Alexander z Abonoteichu, který si za starověku založil v Galatii věštírnu s mysteriemi a ostatními tehdejšími okkultními praktikami, našel svého životopisce, který jeho činnost dle zásluhy vylíčil, v Lukiánu Samosatském. Blavatská dosud takového životopisce nemá. Starý Lukián by tu však měl látku opravdu, hodnou jeho satyrického péra! —

Po smrti Blavatské nastalo mezi theosofy rozštěpení, které trvá až do dnes. Nástupkyní a dědičkou Blavatské je Annie Besantová, jež stojí v čele společnosti Adyarské a má po boku C. W. Leadbeatera. — Američtí theosofové utvořili zvláštní skupinu vedenou nyní Kateřinou Tingleyovou. V Německu zvláštní skupinu založil Fr. Hartmann. K tomu přistoupila v Německu r. 1913 čtvrtá skupina, jež byla založena plodným theosofickým spisovatelem Rudolfem Steinerem a jež nese název Anthroposofické společnosti. Tedy rozkol mezi theosofy je dnes čtyrnásobný. Strany i vůdcové se mezi sebou potírají a vyčítají si různé ne právě pěkné věci. Jednu věc mají vůdcové theosofů, jak se zdá, společnou, že totiž dovedou finanční stránku společnosti, hlavně pokud se týká jejich vlastních osob, výborně spravovat. Tak prý roční příjmy R. Steinera před válkou se páčily na 36 tisíc marek!

Také v Praze od r. 1897 existuje Theosofická společnost, jež vydávala svůj zvláštní časopis pod názvem Lotus, později Theosofická revue!*) — —

Theosofie skutečně se pokouší podati svým vyznavačům jednotný nábožensko-filosofický systém, ale při rozmanitosti a vzájemném nesouhlasu theosofických spisovatelů není snadno vybrati z nich to, v čem všichni souhlasí.

Především je jasno, že pojem Boha je u theosofů čistě pantheistický. Pantheismus tento je vzat z filosofie indické. Někdy mluví theosofové o tom, že celý svět se vyřinul z prabytosti božské, přidržují se tedy pantheismu emanačního, většinou však hlásají pantheismus idealistický: jest pouze jediná podstata skutečně existující ve vesmíru, vše, co existuje, je pouze projevem oné božské substance. —

---

*) Bližší o českých theosofech viz Čihák, Theosofická společnost. Praha 1914. Str. 38 a d.

Rovněž z Indie převzali theosofové nauku o karmě a převtělování, jen že z převtělování je vyloučena říše zvířat. Člověk po smrti se převtěluje v bytost lidskou neb vyšší, nikoli v bytost zvířecí. Dle Steinera se člověk převtěluje jednou za 2100 let. Nynější představená theosofů Besantová žila v Egyptě jako Hypatie, pak jako Giordano Bruno v Italii. H. S. Olcott byl převtělený král Asoka atd. Není v historii vynikající osobnosti, za jejíž reinkarnaci by se některý theosof nepovažoval. Fantasie tu má volné pole.

Tři spisy Blavatské — Odhalená Isis, Tajná věda, Klíč k theosofii — tvoří základ, na kterém spisovatelé theosofičtí budují dále. Všechny náboženské a filosofické kuriosity různých dob a národů jsou tu sebrány a sloučeny v nauku tak zvláštní a chorobně fantastickou, že střízlivému čtenáři při tom přechází zrak i sluch.

Božství neprojevené projevuje se výronem trojího velkého Loga — theosofické trojice. Třetí Logos — Logos solarní — zase trojí emanací vytvořuje soustavu sluneční. Třetí výron solarního Loga je sestoupení božské jiskry do člověka, která je jeho nejvyšším principem a činí jej nesmrtelnou individualitou. (Srovnej gnostického demiurga a manichejskou trojici!)

Theosofie přejímá starou trichotomii, rozvádí ji však dále, takže celkem rozlišuje ve člověku sedm různých principů: čtyři nižší končí smrtí, tři vyšší trvají dále a převtělují se. Je to nejprve tělo fysické, pak tělo etherické, tělo astrální či perispirit, tělo mentální, kausální, budhistické a nejvyšší tělo atmické. Každé toto tělo a jeho činnost jsou důkladně a podrobně popisovány. Podstatného rozdílu mezi duchem a hmotou není, neboť hmota je jen „krystallisovaný duch". Sedmerému principu v člověku odpovídá též sedmerý druh vědomí.

Vývoj lidstva, který trval miliony let, popisuje theosofie velmi přesně. Rozlišuje tu zlatý věk, kdy vládl Saturnus, stříbrný věk Jupiterův, třetí měděný věk vlády Marsovy a konečně náš věk železný. První plémě lidské bylo polární, druhé hyperborejské. Lidé plemene polárního byly jen beztvárné bytosti z prchavého rosolu astrálního. Toto plémě jakož i plémě hyperborejské bydlící mezi Gronskem a Kamčatkou nemělo ještě činnosti rozumové. Teprve třetí plémě Lemurské obývající zaniklou pevninu mezi Ceylonem a Madagaskarem bylo obdařeno inteligencí. V době lemurské stalo se tělo lidské také dvojpohlavným, neboť do té doby bylo jednopohlavným. (Srovnej Platonovu báji o Erotu v Symposiu!) Po lemurovcích nastoupilo plémě atlantské, jež bydlelo ve zmizelé Atlantidě a bylo duševně mnohem do-

konalejší. Nyní je lidstvo v pátém stupni vývoje a dva další stupně je ještě v budoucnosti čekají . . . Theosofi podrobně líčí život i společenská zařízení v Atlantidě a dobře vědí, jak šťastný a slastný život nás čeká v šestém stadiu, k němuž se lidstvo blíží.

Čistě imaginární nauku geometrie o více než třech prostorech obrací theosofie ve skutečnost rozeznávajíc sedmero vesmírových úrovní či prostorů. Každý z těchto sedmi světů, jež se vzájemně prostupují, má své rozměry, svůj čas, své obyvatele. Jeden atom fysického světa odpovídá 49 atomům astrálním, 1 astrální atom rovná se 49 atomům světa duchovního atd.

Skřítci, víly, rusalky, gnomové nejsou výplodem fantasie, ale bytostmi, které skutečně existují, ovšem v jiných úrovních tvoříce zvláštní třídu bytostí ve vesmíru.

Velkou úlohu hrají v theosofii, hlavně u Blavatské, mistři — mahatmové. Jsou to bytosti, které dokončily svůj lidský vývoj a mohly by tedy vstoupiti do nirvany, ale z lásky k lidstvu zůstávají na zemi pečujíce o člověčenstvo a řídíce jeho osudy. Tito mistři bydlí na nepřístupných místech v Tibetě a poušti Gobi. Mistři tvořící tak zvanou „bílou loži", jsou vlastními zakladateli theosofie, neboť oni povolali Blavatskou, dávali jí poučení, ba dokonce, hlavně jeden jménem Kut Humi, posílali jí okkultní listy — ony listy, o nichž se indiskretností společnice Blavatské dokázalo, že jsou psány přeměněnou její vlastní rukou! Tito mistři, kteří se jen s vyvolenci theosofie stýkají, jsou pro theosofy nejvyšší autoritou. Mistři vysílají časem mezi lidstvo hlasatele Pravdy, jakými byl Budha, Kristus, Mohamed, aby obnovili na zemi nauku Pravdy. V blízké době čekají theosofové zase příchod takového velkého učitele lidstva. Aby lidstvo na jeho příchod bylo připravováno, založila Besantová r. 1911 v Benaresu řád „Východní hvězdy", který prý má dvanáct tisíc členů. Ba dokonce tento budoucí učitel byl již objeven a má se jím státi indický mladík Krišnamurti, kterého Besantová a Leadbeater k tomu úkolu vychovávají! —

Theosofie nechce bojovat proti žádnému náboženství, ba zve příslušníky všech vyznání do svého spolku. Každé náboženství prý obsahuje pravdu, jen že pouze theosofie dovede tuto pravdu v příměsi ostatních nauk nalézt. Takovéto stanovisko zaujímá i vůči křesťanství. Hledá v něm a v jeho naukách tajný, esoterický smysl, přístupný jen zasvěcencům theosofie. Ovšem jak toto esoterické křesťanství vypadá, lze si představit dle toho, co jsme z theosofických nauk uvedli!

Kristus není bohem, ale jen učitelem vyslaným mezi lidstvo „mistry“. Dle Blavatské je Kristus jen slunečním mythem. Dle Besantové žil sto let před počátkem naší éry a byl indickým zasvěcencem. Jak vidět našly Drewsovy a Smithovy theorie popírající historickou existenci Kristovu ohlas i mezi theosofy! Při křtu se dle Besantové spojil s Ježíšem Syn Boží, při smrti však jej opět opustil. (Srovnej nauku Cerinthovu!) Dle Steinera líčí evangelisté Matouš a Lukáš život dvou různých Ježíšů, z nichž jeden je převtělený indický Krišna, druhý pak převtělený Zarathustra. A tak to jde dál . . .

S křesťanskou naukou zachází theosofie dle stejné methody jako kdysi staří gnostikové. Vybírá si z křesťanství, co se jí hodí do jejího systému, výkladem svým upraví ony pravdy dle svých fantastických domněnek a takto znetvořené křesťanské nauky vydává potom za pravý, esoterický smysl učení Kristova. Vždyť Steiner se vyslovil, že manicheismus je jedinou pravou formou křesťanství, a že je jeho osobním úkolem, aby manichejskou nauku obnovil a po celé zemi rozšířil.

S theosofy je těžko disputovat a těžko vyvracet jejich nauky, leč bychom se přidrželi zásady: Gratis asseritur, gratis negatur. Poukážeme-li theosofovi na rozpory jeho učení s historií, s přírodními vědami a se zdravou logikou, vytkneme-li nehoráznost a nesmyslnost jejich nauk, dilettantskou naivnost, s jakou jsou tu v pestré směsi slepeny dohromady možné i nemožné hypothesy a theorie: tu se theosofové odvolávají buď na své bezprostřední poznání, k němuž se povznesli, neb na autoritu „mistrů“. Po případě řeknou, že theosofie je učením nedogmatickým a že tedy každý může z jejich nauk věřit to, co za dobré uzná. Blavatská se odvolávala na tajemný spis D z y a u, kterého ovšem nikdo nikdy nespatřil, novější mají zase spis A k a š a. V pojednání o našich atlantských předcích Steiner moudře praví: „O pramenech sdělení, která tuto činím, jsem dnes ještě zavázán zachovávati mlčení“.

V mravouce zavazuje sice theosofie své přívržence k mnohým dobrým věcem, přidržujíc se v této příčině většinou morálky budhistické. Ale jakou cenu může míti tato mravouka a jaký vliv může míti na mravní život člověka, když její základ je tak vratký!

Že měla theosofie takový úspěch, o to má zásluhu nejen pevná organisace společnosti theosofické a pak touha srdce lidského po tajemném a záhadném, nýbrž hlavně — moderní materialismus. Třeba že

je theosofie pobloužením lidského rozumu, je přece protestem proti materialismu, který vše vyšší, duchové poznání popírá, a je důkazem nezničitelného pudu v lidské duši, který vede člověka nad hmotu k nadzemským výšinám, k Bohu!

Proti lži a bludu je nejlepší zbraní pravda. A tak i proti theosofii třeba bojovat šířením, hájením a objasňováním jediné skutečné Pravdy, Pravdy křesťanské.

To platí také o naší literatuře, v níž theosofické proudy jeví přímo i nepřímo svůj vliv matouce a uvádějíce v nebezpečí zdravý smysl a střízlivý úsudek jak spisovatelů tak čtenářů. Expressionismus!

*

Zmínil jsem se na začátku tohoto článku o stati V. Lesného (v Lípě) pojednávající o vlivu staroindické filosofie na Ot. Březinu.

K tomuto třeba připojit ještě několik poznámek.

Jako velká část vědeckých a polovědeckých — někdy i zcela nevědeckých — knih a pojednání, jež v posledních letech též v naší literatuře se hojně objevují a jež mají za předmět indickou filosofii s jejími záhadami a theoriemi, tak i stať p. Lesného vyznačuje se dvojí vlastností: přeceňováním indických a budhistických nauk na jedné straně, podceňováním, a to nesprávným a nespravedlivým podceňováním křesťanství na straně druhé. Tam kde je nějaký bod styku neb rozdíl mezi naukami indickými a křesťanstvím, tu dle mínění oněch autorů v indické nauce vše předem je lepší, vznešenější, přirozenější, křesťanství a jeho dogmata jsou však nižší, nedokonalejší. Tak se pronáší rozsudek nad křesťanstvím, jež je zařazováno mezi náboženství inferiorní.

Příčina tohoto zjevu je někdy osobní nechut ke křesťanské životosprávě, s níž se ti kteří v životě rozešli, jednak a obyčejně neznalost a nepochopení základních nauk křesťanských. Bylo by si přáti, aby aspoň něco z té píle, s jakou studují exotická učení indická, věnovali pochopení a prohloubení toho náboženství, ve kterém se zrodili!

Několik dokladů k tomu z článku p. Lesného.

Čteme tam: „Tato víra v stěhování duší je stěžejním bodem indického života náboženského a celého duševního života Indova . . . Není hráze mezi člověkem a ostatními tvory, je mezi nimi jen různý stupeň na dlouhé cestě vývoje. Proto se Ind dívá na přírodu jiným, zdravějším okem a hlavně zdravějším citem“. (Str. 437.)

Ale vždyť stěhování duší je pouze výplodem nezdravé náboženské spekulace, je i s hlediska přirozeného poznání nemožným bludem, a tento blud má tvořit podklad správnějšího a lepšího názoru na přírodu než nám jej podává křesťanství naukou o Tvůrci, jenž je původcem všech věcí, v němž má vše svůj počátek i svůj cíl?

A dále tam stojí o stěhování duší: „Toto učení má ještě jiný zdravý účinek. My odcházíme z tohoto světa a nemáme osobního zájmu, vlastního zájmu na úspěšném jeho dalším trvání. Ind však ví, že zde bude znova žít, životem novým, třebas za změněných podmínek... Jest v tom neumlkající, radostné kouzlo nestárnoucí spolupráce". (Str. 437.)

Člověk však zase přirozeně poznává, že smrtí nekončí vše, a musí mít proto zájem, a to největší zájem, aby onen posmrtný život byl šťastným. Zájmu onoho nemá snad pouze ten, kdo v posmrtný život nevěří! Nauka o stěhování duší neměla a nemá nikterak zdravého účinku a tím méně radostného kouzla, nýbrž otrávila svým bezmezným pessimismem indický národ a učinila jej neschopným zdravého pokroku. To dosvědčí každý znalec duševního života indického.

O karmě praví p. Lesný: Tato víra poskytuje Indovi útěchy v útrapách jeho života, sílí jeho mravní zodpovědnost... Křesťanství nezužitkovalo této krásné morální možnosti... Vysvětlení světového utrpení vlastním zaviněním filosoficky mnohem více uspokojuje než legenda o pádu prvního člověka. Proti této theorii dalo by se namítati jen to, že skutek jednoho okamžiku má míti dalekosáhlou moc, ale pak by byla otázka, co je relativně lepší, zda odpuštění či odčinění. Odpuštění je jistě pohodlnější, ale indické odčinění, ať v tomto životě, ať v existenci budoucí, jest jistě mravnější". (Str. 439, 440.)

K tomu podotýkáme: křesťanství neužilo nauky o karmě z důvodu velmi jednoduchého. Křesťanství není sbírka theorií, které se tomu či onomu zamlouvají, nýbrž je naukou pravdy. Nauka o karmě, jak přirozeným rozumem poznáváme, je pobloužením lidské mysli, tedy lží, lež pak nemůže míti místa v učení Pravdy!

Nauka o dědičném hříchu je tajemstvím, ale nikoliv legendou. A když považuje p. Lesný dědičný hřích za legendu, tedy snad má karmu za skutečnou, objektivní pravdu? A je indické odčinění opravdu mravnějším než křesťanské odpuštění? Vždyť když křesťan chce dosíci odpuštění hříchů, nesmí se chovat passivně, nýbrž musí se sám všemi silami přičinit, aby onoho odpuštění dosáhl a vinu svou napravil, milost boží jen pomáhá člověku dosíci toho,

seč jeho vlastní síly nejsou. To je křesťanské odpuštění, jehož se nám dostává skrze milost zjednanou Ježíšem Kristem. Že pak člověk vlastními silami nedovede zadostučinit za proviny spáchané proti Bohu, toho si bylo lidstvo — pokud stálo na stanovisku zdravého přirozeného poznání — za všech dob vědomo: důkazem toho je prosebná modlitba a obět, dvě věci, s nimiž se setkáváme u všech národů, za všech časů. Vždyť jaký je účel modlitby a oběti nežli prosba, aby nám Bůh odpustil to, zač sami nemůžeme zadostučinit? Indická nauka o zadostučinění dle zákona karmy ukládá na bedra lidské jho, jehož člověk nemůže unésti, který jej drtí a ničí!

Na str. 491. srovnává se indická a křesťanská láska k bližnímu. Křesťan proto miluje bližního a též nepřítele, aby si dle slov Kristových zjednal zásluhu v nebesích; a připodobuje se nebeskému otci, který všechny lidi bez rozdílu svou láskou objímá. K tomu dí p. Lesný: „Pantheistická filosofie staroindická má odůvodnění hlubší, lidštější a konkretnější: svět je tvůrčím dílem jediné božské bytosti, tato bytost božská je pak totožna se mnou.... a milovati nejen druha svého, svého bližního, nýbrž i nepřítele svého redukuje se na původní egoistickou lásku, toť ono hluboké tajemství upanišad".

Nebudeme zde dokazovat, že pantheismus je filosoficky nesprávný a že tedy pak podklad celé oné indické lásky k bližnímu je bludný. Jen jednu otázku položíme: Je možno, aby vědomí, že já i můj nepřítel jsme součástky jedné a téže božské substance, mne opravdu a účinně pohnulo, abych nepřítele miloval a abych si učinil ono násilí, kterého láska k nepříteli vyžaduje? O tom naprosto pochybujeme. Láska k bližnímu a láska k nepřátelům je nejkrásnějším květem křesťanství a to nejen v theorii, ale ve skutečnosti, jak hrdinové této lásky dokazují. A pohnutka této lásky — láska k Bohu, jemuž se máme připodobnit, vědomí úplné rovnosti lidí před Bohem, a zásluha v nebesích, — je tak vysoká, tak čistě lidská, a tak každému srozumitelná, že obstrusních pantheistických spekulací upanišad nelze s ní ani srovnávat!

Proti takovému povrchnímu podceňování křesťanství, s jakým se dnes tak často setkáváme, nutno se ohraditi a žádati, aby spisovatelé to, o čem píši, lépe znali a promyslili, nepočítali pak tolik na nevědomost a lehkověrnost davů.

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

39.

(„Odpověď na předešlý dopis z listu p. Klácela p. Šemberovi[1]) poslaného“: — — 4.)

Jazykové poměry v Uhrách. Jazyk všeslovanský.

3. dubna <1840>.

Naši studenti dostali psaní, kde se jim vypisuje bída Slovákův a krutost Maďarův — jak si v příloze sám přečísti můžete. — Já se nad tím nehorším. — Naopak mne to těší, že nám takový příklad horlivosti podávají — potuerunt hi et hae, quare non tu Slovane! na každý spůsob to přispěje život ve Slovanstvu potužiti a rozšířiti. — Cesty Boží jsou všelijaké, hlúpostí zláště nadutou mnoho dobrého se na světě už počalo. Mimo toho věc rozvaživše [!], jak sama v sobě jest, a neohlídajíce-se na to, co sem tam nedozralost tropí, snadno uznáme, že Maďar tím samým právem svou národnost hájí, jakým ji Slovan zastává nebo zastávati chce; čí je to tedy hanba a vina, že Slovák pozadu ostal a Maďar předskočil? Coby nemusel také býti slyšán hlas Horvatův, Srbův, Slovákův, kdyby se byl ozval a ozíval [!] zvučně a patřičně a stále a svorně? Řekněte mi, coby se státi mělo, kdyby uherský král rozhodnul, že slovanský jazyk má uveden býti do uherské veřejnosti: politické, kostelní, vědecké etc.? Který jazyk by to měl býti? slovácký? — Ha toby se durdili páni Čechové! — český? Jak by ten k tomu přišel? — Ilirský? Jest on se srbským ten samý? a coby Slovák měl odmrštěn býti, což by on byl syn nevolnictví, — syn Agar děvky? — Myslím, že se divíte, proč a k čemu já jako odporníkem uherského Slovanstva se stavím — snad bych sám možná moc maje, Maďarčinu nad Slovančinu povýšil! Nikoli — sice cobych o tom mluvil — znáte mne bez toho. —

Ale toto rozjímání vede jaksi bolně a smutně k rozpočítávání rozličností v jazyku slovanském. Arci rozbor jest veskrz libost přírody, a jednoduchost nenáviděna; ale rozličnosti sjímají se v jednotu, rozbor v soubor. My arci mluvíme Slovan — Slovan! ale kde jest ona viditelná jednota, která by nám právo dávala, jedným [!] jménem se pojmenovati? Kořen nebo jako stejná osnova všech nářečí? Vezma všechny [!] nářečí naše můžeme snad s celým světem se porovnávati — jak to pomalu celý svět se samskritem [!] činí: Dankovský a Václav [2]) Rajhradský

[1]) tehdy v Olomouci.

[2]) Řehoř Dankovský (1784—1857) a Václav Kříž (1783—1872), pověstní srovnávacím etymologisováním.

horlivě pomůžou. Tímto citem puzen psal Kollár knížku o vzájemnosti, žádaje neb hledaje tedy jednotu v tom, by každý horlivý Slovan všechna nářečí znal; arci je to soubor, ale řekl bych neztrávený, kde rozdíly ne v sobě, ale vedle sebe ležejí. Římský kardinál Mezofanti[1]) 50 řečí umí — jest to proto Činesem, Indyanem, Tatarem, Romanem, Slovanem? Právě žádným, protože vším. Tehdy když se kdo pojmenuje Slovanem, má býti Rósnianem, Polákem, Čechem atd.? Vždyť pak to věc nemožná podle úplného výjevu, dle kteréhož právě jedným a jen jedným jest — nebo toť jest osobnost. Neupokojeni na stanovišti Kollárově, ale ním podepřeni, musíme se dále bráti. Jednotu chceme, ale jakou medle jinou než jednotu duchovní? Duch ale neviditelný, ale ducha nejduševnější výjev jest řeč, hlas nejvíce lide[!] rozeznati dá; řeč jich nejvíce spojuje. Znamení slovanské jednoty býti musí tedy jedná[!] řeč. Tak snad se má jedna vyvoliti, a druhá a třetí atd. zavrhnouti? Nikoli — vždyť je také každý Matoušem, Janem, Vojtěchem a při tom jest Slovanem; osobnost se zachovej, ale i obecnost se vyjev! Kdo jest Čech, mluv česky, Polák polsky atd.; ale i každý slovansky, aspoň buď jeden orgán pro vyřknutí záležitostí obecných. — Až sem chtěl jsem Vás přivésti; aspoň doufám, že po stopě mých myšlenek sem docházíte — a tu se Vás tážu, které slovanské nářečí tedy za hodné uznáváte býti obecným, uváživ politickou, historickou, gramatikalní, geografickou, literární, zvučnou hodnost atd. Žádostiv očekávám Váš úsudek v této věci, která se mi nanejvýš důležitou a časovou zdá býti; nebo přišla doba, která nás z pouhého slovanského citu a nejistého tápání vyvésti má na světlo pojemu a na cestu uskutečnění jeho. Buďto se spojíte se mnou, nebo dále o to se hádati budeme, přál bych, kdyby jsme více soudců pro tuto věc získati mohli.

40.

Klácel Šemberovi.

31. května <1840>.

Milý Vojtěchu!

Měl jste ještě mi ledaco psáti za tak dlouhý čas, od Velkonoce totiž, ale snad Vás počet spletl, t. j. snad ste mi vícekrát psal než já Vám; můj Pane Bože! toť by bylo po kramářsku; ale pročpak Matouš[2]) nepsal? proto, že jsem ničeho nevěděl; nebo snad tou slávou,

[1]) Giuseppe Mezzofanti (1774—1849). Řečí znal přes 70, u četných totiž i nářečí. Mezi těmi, které ovládal i slovem, uvádí životopisec C. W. Russel také češtinu, polštinu, ruštinu, illyrštinu; výslovnosti učil se u vojáků, které v nemocnici boloňské 1799—1800 jako duchovní správce navštěvoval. — 24. listopadu 1842 poznamenává Šmídek ve svém deníku, že »Mezzofanti v svatém shromáždění oslovil Schwarzenberka po česku mysle, že český to rod a že tedy Slovančiny mocen, tento mu sotvy odpověděti mohl«.

[2]) pisatel, Klácel.

co jsem u Němců dobyl, v Augspurgu a v Brněnské Moravii[1]), jsem tak shrdl, že jen sebe vida, čta a citě na vše kolem jsem zapomněl, ano ano Vy jste závistí poškádlen (teď tomu rozumím) do Brna často dopisoval, o mně a mně zmínku nedělaje. Vidíte, kdo zná psychologii, umí si takto ledaco vyložiti! By jste ale ku větší žárlivosti se rozpálil, na schvál Vám tu píseň, k vůli které <jsem> se až na divadelní ceduli dostal (Vojtěchu!!) a pak do Moravie, kde jsem se stal „urkräftiger Geist, der geistreiche Ideen in sich trägt“ — opíšu, zlobte se, zlobte.

Duch Moravský libě libě vane,
Vane v prsa lásku nám pro krále
Vane touhu po domácí chvále,
A ten náš duch více neustane.
O matko, hleď na tvoje dcery, syny,
Jak už poznali hanu dávné viny.

Mnohý cizinu už z líce stírá,
Na zisk venkovský se neohlíží;
Neb co z jadra vlastního se klíží,
Na nebeskou moc se podepírá.
O matko, hleď na tvoje dcery, syny,
Jak už rovnají stopy dávné viny.

Jenom pýcha marně zvenku tvarná,
Nežli Boží vnuknutí posoudit,
Libuje si po cizině bloudit.
Jinák rozum, jinák láska švarná.
O matko, škareď na tvé dcery, syny,
Co se honosí bludem dávné !viny.

Nelze vonné lípě dubem býti,
Ta jak Bůh chce, větve své rozkládá;
Rouhavě však mnohý listek žádá
Vypůjčenou tvářnost na se vzíti.
O lípo naše, zachvěj svatým šumem,
Plač nad svadlých listů nerozumem.
(vel: Shoď ty listky svadly [!] nerozumem).

Však my hleďme ne[2]) věrné výjevy
Lásky platné: ku moravské máti
Citem, skutkem, hovorem se znáti.
Já se nad to přiznám mými zpěvy.
O matko naše, hleď na tvoje děti,
Slyš, jak se věrně zas tvé jméno světí,

[1]) něm. časopise.
[2]) tak psáno, asi místo: na.

Znamenalste to „já“ s tou otevřenou hubou, to nejsem já, by jste si myslil, teť je Dvořák[1]), pro kterého ta píseň na světlo vyšla, a tato poslední sloka má to povolání, po vykřičení, hulákání, tleskání, dupotu teprv zpívána býti (zpíval ji p. Dvořák dvakráte).

41.

„Z dopisu: v Břetislavě dne 17. března 1842“.[2])

Nitra a Slovenské noviny. Rozklad vládě o maďarských útiscích. Slov. vzájemnost v Bělehradě.

22. března.

Drahý bratře v Slávii!

Právě sem na odchodě do Nitranské stolice, jmenovitě na Myjavu k provozováni divadla, a sice, jakž připojené na ukážku posavád druhé toliko tisknuté ohlášení svědčí, Hraběte Beňovského, našeho krajana z Vrbového v Nitranské stolici pocházejícího; před odchodem nemohu ale prominout, bych Vám o národních našich záležitostech některé zprávy nezdělil, jakové sem si byl hned po obdržení našeho slíbeného, ale nedošedšího obšírnějšího psaní Vám zděliti předsevzal.

Co se „Nitry“ dotýče, ta se již předc jednou tiskne. Je to bídný osud náš. Při všem našem namahání a usilování, při vší naší snažnosti a podnikavosti se nám předce práce tak nedaří, jak bychom toho sobě přáli. Tak to ale bývá, když člověk málo nebo nic vlastního nemá a od jiného závisí. Němec tiskař se vymlouval, že prý musel nové litery líti a proto prý s Nitrou tak dlouho odkládal. Od toho času je ale mohl i třikrát ulít. Nezadlouho ale již vyjde a Vy své výtisky dostanete.

Se slovenskými našemi[!] Novinami, po nichž tak toužíme, a na jejichž sestavení tolik pracujeme, dosavád ještě velice bídno vybliží, nejsme aspoň ještě tam, kde bychom býti chtěli a kde bychom býti měli. Vysvěčení o jejich potřebě máme dosti a sice vážné, jaková jsou ode třech superintendentů, od biskupstva nitranského s podpisy

[1]) operní pěvec.

[2]) Od podzimka 1840 byl Šmídek posluchačem bohosloví v Brně. 25. března 1840 (v Olomouci) byl si v deníku poznamenal: »Se stavem pravnickým nesrovnávám se; nechce se mi niják líbiti; beztoho menší ouředník jen jest mašinou u nás; jen kde před veřejnost uvede se konání jeho, kdež buď uctu, buď hanbu očekávati má od národu, lze horlivost v úřadu očekávati. Každý úřad přichází mi co činnost naši ztěsňující forma; přibližováním-se člověčenstva k idealnosti nebude třeba ni ouřadníků ni kněžstva, nutně potřební stavové jsou: rolníci, řemeslníci, kupci«. Téhož roku 1840 vstoupil do alumnátu. Dle poznámky deníku 19. února 1837 hovořil již tehdy s Ohéralem o budoucím stavu svém a »jednostejně na tom přestali, by medicinu študoval«. 29. dubna 1838 píše: »Ohéral mi dnes radil, raději k theologii se odebrati. A věru jest mi stav ten nejpřiměřenější. Již od mladosti cítil jsem jakousi oblibu proň, všelikých výhod sobě v něm předpovídaje. O by se vyplnily blažené mé naděje, jež jsem sobě již tenkráte a nyní tvořival. Slovan aspoň v něm nejvíce působiti může. Nuže ať tedy uskutečněn jest záměr tento«. Ale uskutečněn až za 2 roky.

biskupa titularního, čtyrech kanovníků a as 40 kněží. Toto děkovati máme kapucínům břetislavským, jmenovitě patru Leovi, jenž nyní i na tom pracuje, by i Belanského k tomu přivedl. Krom těchto jsou ještě jiná svědectví od privátných osob. Jestliže bychom již na tolikera a na taková vysvědčení výsady dostati neměli, věru neznám, co bychom mysleti měli o krajinské své spravedlnosti. Bůh dej, bychom svou tužbu čím spíše vyplněnou spatřili, a ve Slovenských Novinách a Orlu Tatranském <se> těšili.

Neznám, je-li Vám již známo, že se Slováci chystají k repra- sentaci před vládu, a po tolikročné lethargii předce jednou vystoupiti chtějí, by svou vůli, že žíti chtějí, před světem slavně pronesli. Re- praesentacie tato PP. Čaplovičem, Stúrem, Kollárem a Prokopiusem vypracovaná obsahuje v sobě ztížnosti na nesčíslná a neslýchaná utrhání a pronásledování, jichž se Maďaři na nás dopustili. Konečně následuje prosba k vládě v 6 punktích obsažena a sice:

1. By vláda král. fiškusi nařídila, od vydavatelů maďarských Novin vyzvěděti se jména ničemníků těch, jenž nám v nich tolik nabřiskali, nakolik oni pseudo buď anonymi jsou, od těchto důvody svého tvrdení dostatečně žádati, jestliby pak této své fabulky a svá opovážlivá tvrzení dokázati v stavu nebyli, je zákonně trestati. Nebo zákon nařizuje: zrádce vlasti ztrátou jmění a života budiž trestán, podobně i ten, jenž nevinného ze zrády před soudem obviňuje.

2. By nám vláda dala a potvrdila takovou slobodu mluvení a psaní, jakovou Maďaři požívají, bych i my proti Maďarům svobodně tak, jak oni naproti nám, psáti mohli, my nebo posud jsme se ani ospravedlniti nemohli a nesměli, nespravedlivě obviněni jsouce! Pak, by nám dala zláštního censora zde nebo v Budíně, jenž by řeči naší dokonale mocen byl.

3. By ústav náš již takměř přes 50 roků zřízený potvrzen a ubezpečen byl, pak by, i jinde podobné ústavy časem svým vystavěny býti mohly.

4. By se zabránilo lidu našemu ve vykonávání služeb božích v mateřinské své řeči překážky klásti, by on k maďarským službám nucen nebyl a dítky ubohé maďarčinou místo náboženského učení ve školách dědinských trýzněny nebyly.

5. By na král. universitě pešťanské, honosící se kathedrami více řečí vzdělanějších Evropy zahraničných, slovanské pak posud nema- jící, takovou pozdvihla, by se tamější slovanská mládež na rozličných ústavích studující své řeči se učiti příležitost měla. Konečně

6. By se Zaym, jenž moc svou s úřadem mu svěřenou nadužil a toliko k zmaďarování, ne ale k církevním záležitostem upotřebil; pak mnohých osobě své nehodných ničemností dopustil, nějaký pořá- dek udělán byl, aby svěřený sobě lid více pronásledovati nemohl.

Všecko a vůbec celá repraesentacie jest důrazně a energicky psaná. Podepsáni budou tré superintendentů, pak jiní světského a du- chovního stavu, národu a literatuře slovanské přízniví. Repraesentacie tato zaslána bude jménem toliko evangelických Slováků; ant tito

vlastně jen byli pronásledováni a potupováni. Uvidíme, jak se vláda naproti nám ukáže; jestli nám to nepomůže, věru potom neznám, co? a jak? Ostatně máme pevnou naději, že vláda uznajíc ztížnost naši za slušnou spravedlivým žádostem našim zadosti učiní. Krom toho doslýcháme se, že i[1]) Slováci se chystají na zláštní repraesentacii jich samých se týkající, v tomže ohledu.

Ze Srbska se radostných zpráv doslýcháme o zmáhající-se vzájemnosti slovanské. V Bělehradě totiž byla dána hostina, kdež se i slovútný srbský básník Simeon Milutinovič nacházel. Všichni přítomní vlastencové, zláště mladí, velikým zápalem mluvili o vzájemnosti, pak na slávu našich slavných mužů k. p. Kollárovi, Šafaříkovi připíjeli. Sám zpomenutý básník připil na slogu srbsko-slovenskou a na blaženější časy Slovenska. Tak se předce pomalu zdvíhá, i tam, kde nejchladnější byli. Il je možno, il nemožno, samo napřed, samo složno!

42.

Šmídek kapl. Jarolímu Lýskovi (1818—1887).

Vlastenectví v alumnátě brněnském.

30. října 1842.

Dnes napsal jsem psaní Lýskovi[2]) do Viškova, z něhož posledek tuto vyjímám: — — To tady běžným pérem nakreslené zprávy o životě našem; z čehož vidíte, že drahá nebesa posud nás neopustila, že čilejší vždy život slovanský zas v žilách našich koluje. A věru s radostí pozoruji, jak v alumnátě duch náš mírněji, protože uvědoměji vždy vystupuje; jaké to před několika lety ještě proselitování! nyní beze všeho koutkování věc naše veřejně pokračuje a úctu každému vynucuje. Ale my mladí mnoho mnoho ještě idealami dáváme se ovládnouti; zde z praktického života vyloučeni na myšlenku pouze jsme obmezeni, která přečasto ke stranným výjevům zavádí. Proto jest to na Vás, kteří nyní v národě stojíte, své myšlenky, pro které mladistvý Váš duch zplápolal, již uskutečňujíce, by jste výlety naše, aby v prázdnou mhlu nezabíhaly, Vaší zkušeností napravili, co se nám v theorii zdá býti prospěšné, v praxi ukázali, že posud nevčasné neb škodné — slovem: na Vás jest to nyní, hleděti, bychom my více myslí pracujíce, se skutkem, činem se smířili, a tak s Vámi krásný, úplný činili organismus, v němž život jednoho v život druhého se přelívá, jeden druhého pobízí, rozohňuje, napravuje, mírní, čistí — kde každý ve své důležitosti pro celek uznán, kde tedy nižádná závist, alebrž vzájemné uznání, a tudy láska, tento pramen všeho velikého, co v člověčenstvu kdy se zrodilo! — —

[1]) nepopsaná mezera v rkp
[2]) Srv. Z doby Sušilovy I. 535.

43.

Šmídek Malouškovi.[1])

Vzájemné působení vlasteneckých myšlenek a vlasteneckého života. Ruch v Praze. Ústav Amerlingův (Budeč). České museum. Ruch na Moravě.

2. listopadu 1842.

Dnes začal jsem list psáti Malouškovi do Mezeříče. Umínil jsem si, všem známým Slovanům nyní listy psáti; neboť oni slábnou, neboť schází jim uvědomění pokroku ducha národního, toto my jim podáme, u jeho ohniště stojíce; nám zase ovlažení a zmírnění závadivého citu, toto oni nám podají. Ve svých nynějších okolnostech nevím, jakým jiným činem bych pro vlast pracovati měl; a zdá se mi nynější můj stav k tomu velmi příhodný, kdež myšlení mé již více se ustálilo. Tuto začátek psaní: „Podivno Vám snad bude, po tolikleté přestávce, co jsem ni listu od Vás neobdržel, aniž blažené příležitosti měl s Vámi si pohovořiti, že najednou listem k Vám se obracuji a tak přetržený svazek přátelstva, ku kterému nás jedna idea zpoutala, opět obnoviti a snad pevněji budoucně udržeti toužím. Víte, že alumnát byl semeništěm prvním a nejmocnějším ku probuzení národnosti; uznáno již všeobecně, že Slovanstvu kněžstvu[2]) celému podalo silnějšího podnětu ke vzdělanosti, k pěstování věd a všeho, co se za nejkrásnější ozdobu člověčenstva považuje; — slovem: kněžstvo ideou národnosti počalo se reformovati. Ale bez Vás, kteří na venku v životě stojíte, a tudy lépe víte, co národ probuzuje, co naň působí, co jej roznécuje, čistí, uvolňuje — bez Vás, pravím, zůstali bychom v alumnátě stranní; pouhé ideály, jakými se tuto, od kořena života zcela odloučení jsouce, zabýváme, mohliby [!] nás lehce na kluzské cesty zavésti, v nepotřebné, nepraktické, mhourné sny zamotati a tudy čistou myšlenku národnosti kalnou mhou zahaliti. My Vám podáme myšlenky; Vy nám ukažte čin; my Vám vystavíme obraz Slovanstva, Vy nám obraz vlasti ve svém individualním okresu, a tím povstane mohutný, veliký celek, a každý, který takovým konkretným ve své vlasti vystupuje činem, stane se faktorem nové historie, Slovanstvu od Boha nyní určené, ku které my vrstevníci arciť jen malá zrnka, někdy malé kaménky klademe, ale ze kterých naše blaženější potomstvo vystaví nádherný, skvělý chrám k vyšinám nebeským se pnoucí, odkud se zalíbením naň patřiti bude Duch, vždy vítězný, věčný, nesmrtelný. Ejhle! tu příčiny, které mne pobídly, v obapolné spolu dopisování vstoupiti; — já zde vyliji srdce své, myšlenky své, mysl svou, niter svůj; Vy učiňte totéž; — já zde vyřknu vše, co mne zajímá, podnécuje, nadšením naplňuje; Vy učiňte totéž. S radostí velikou přemítám v hlavě své všecky ony krásné myšlenky, Vašemi [!] listy, do-

[1]) obchodníku ve Velkém Meziříčí.
[2]) tak psáno. Snad má býti: Slovanstvo kněžstvu.

alumnátu posílanými probuzené, city, nimi kojené, k činu pobízející: pročež navraťme sobě blažené ony doby obapolného pokroku duchovního, který tak utěšeně před očimi našimi [!] se odhaloval. Nezklame mne snad blahá naděje? Zajisté ne! —

Obraz, který Vám nyní nakresliti chci, tak jest obšírný, tak veliký, že jen některé tahy z něho v nynějším listu svém naznačiti mohu. Začněme od Prahy. Zde zvláště měšťanstvo národního ducha se ujímá, a sám nejlépe přesvěčen jste, že tím celý náš život teprv pravé podstaty nalezne, když měšťanstvo myšlenky slovanské v život bude vkořeňovati. Literatura naše posud pouhým byla dilettantismem několika zamilovanců; nyní měšťanstvem přejde v život. A hle! již ozývá se v Praze mluva naše v salonách [!], líbezně plyne z úst krásné pleti; mocně hřímá v akademiích, besedách, v divadle. Navštívil nás ze začátku října zde p. Podlipský, medik ve Vídni študující, a s nadšením vypravoval, že v Praze krásná pleť a měšťanstvo nejhorlivěji se národního jazyka ujímá. Praha jest centrum Čech; co v Praze se děje, to i na venku; — tak dle vzoru Prahy i v krajských městech dávají se české bály, budou se zakládati časopisy, hráti divadlo. A tak postupem času přeleje se život hlavního města v krajská, a s těmito prouditi bude po celé vlasti. (P. d.)

Posudky.

Dr. Joseph Jatsch, Das Evangelium der Wahrheit und die Zweifel der Zeit. Apologetische Vorträge. 2. svazky. Nakl. B. Herder Freiburg im Br. 1918. Str. 335 a 311.

Universitní professor a kazatel v Praze, známý i brněnskému kněžstvu z kazatelského sjezdu, podává tu kostelní promluvy k nedělním evangeliím celého roku. Nejsou to t. ř. konference, jež jak jsme kdysi už poznamenali a jak p. spis. také podotýká, mnohým nezdají se plniti, co slibovaly, hlavně z nedostatku přiléhavé paraenese. Jsou to kázání v obvyklém slova smyslu, obsahem určená sice posluchačstvu vzdělanějšímu, ale ani průměrnému čtenáři novin nikoli nepřístupná. V thematech dobře vystiženy běžné námitky a pochyby proti náboženství a církvi. Rozsahem rovněž přizpůsobují se rozměrům nedělních kázání, čímž ovšem zaviněno také, ana každému thematu věnována jen jedna řeč, že některé přijde zkrátka, t. j. namítne se něco, co pak vysvětliti nebo vyvrátiti zakazuje krátkost času; tak na př. známé místo: stanulo slunce i měsíc (Jos 10, 13) na str. 66 nadhozeno po jiné stránce (geocentrismu než ve které vlastně potíž jeho výkladu spočívá), tak že bylo lépe ho vůbec tuto neuváděti aneb raději vyložiti. Ale celkem jest obrana jadrná a případná, byť i stručná.

Vzhledem k dnešním útokům na církev zvláště poznamenávám, co napsáno na str. 6 (II): Na blízku velkých měst bývá místo, kam se skládají v městě nasbírané odpadky a smetí. . . . Kdyby tak někdo ti řekl: Tohle je životní dílo tohoto města!, co bys mu odpověděl? Atd.

Každé promluvě předeslán rozvrh a některé příslušné výroky Písma.

* * *

J. Š. Baar, Na děkanství. Román. Cyr. Meth. knihkupectví G. Francl v Praze 1919. Str. 222.

V novém svém románě, jenž vycházel před šesti (tuším) lety v „Máji" a jenž jest druhým dílem románu „Poslední soud", řeší p. spis. problém, jenž dosti často již byl zpracován v povídkách z kněžského života: poměr syna kněze k matce. Sám nakreslil v dřívějších svých pracích několik postav kněžských matek, tradičních už skoro svou dobrosrdečností, vlídností, andělskou trpělivostí a krajní obětavostí k synu knězi; tak vzpomínám třebas matky Holubovy v románě „Cestou křížovou", stařičké matky farářovy ve „Farské paničce" a obdobné, ještě dokonaleji vykreslené postavy v „Žebračce".

Pravým opakem všech těchto matek je v novém románě Manka Porazilova, známá svou zlou, svárlivou, nezkrocenou povahou z „Pos-

ledního soudu“: tam znepřátelila oba bratry Porazily tak, že jeden z nich, Adam, bratrovraždou ukončil znenadání dlouholetý soud. Nyní pak donutí Manka svého syna Martina, aby se stal knězem, aby tak sloužil Bohu za zavražděného, neusmířeného otce. Martin je člověk slabé vůle, nemá nikdy dosť energie, aby se vzepřel, aby si postavil hlavu: sedlák každou kapkou své krve podrobuje se vůli matčině a odchází do semináře s nadějí, že bude sedlačit aspoň jako venkovský farář. Dostane se však hned po vysvěcení na děkanství do města, moří se tam léta jako nemluvný, málo oblíbený kaplan, až konečně zvláštní shodou událostí obdrží děkanství a vezme k sobě matku.

V tom však jest jeho neštěstí! V matce, dosud vždy tak tvrdé, bezcitné ženě, skoro furii, probudil se po vysvěcení synově jakýsi hlad mateřský, přemrštěná, zrůdná, opičí láska k dítěti, v němž se shlíží jako v nějaké modle. Sotva však se usadí na děkanství, ovládne ji znovu dávná panovačnost a lakota, jež konečně ničí i vlastního syna: Martin nesmí si ani určiti způsob svého života, trpí hrozná muka pro neopatrný jazyk a jednání své matky, jež jej společensky i kněžsky ubila, stává se otrokem odpouštějící lásky synovské, až konečně se osvobozuje odchodem do kláštera, kde nalézá klid po boku svého strýce, kajícího vraha svého otce.

Slabost vůle jest hlavní příčinou všeho utrpení Martinova, slabost až trochu podivná u syna neústupných Porazilů a tvrdé, houževnaté Manky. Spis. ovšem odůvodňuje ji hlavně vrozeným, silně vyvinutým vědomím synovské úcty a lásky k matce: kdykoli vzbouří se v něm všechno proti nelidské mučitelce, ozve se rozum a říká: Je to přece matka, a jsem kněz — co by řekl Bůh a lidé? Nesouhlasíte třeba s Martinem, odsuzujete jeho slabost, ale také ho poněkud chápete, a cítíte s ním aspoň chvílemi soustrast, zvláště když uvážíte celý vývoj jeho smutného mládí. A tato soustrast, jež jest nezbytným důsledkem pravé lidské tragiky, byla by úplnější a upřímnější, kdyby p. spis. nebyl přepjal, až do nemožnosti vystupňoval zlobu matky Martinovy. „To není ani ženská, to je vtělený ďábel“, charakterisuje ji kdosi (163). Tak jak jest vylíčena v románě, má v sobě opravdu málo lidského a přirozeného: buď ďábelská zloba nebo pósa, vyvěrající ze zvrhlé lásky mateřské. V obojím pak spis. nešetří temných barev a nanáší jich místy až nelítostně tolik, že se mnohdy míjí zamýšleného účinku. Teprve závěrečný akord vyznívá aspoň poněkud smířlivě: Martin dovídá se z dopisu, že matka před smrtí smířila se s dcerou vraha svého manžela a odkázala jí všechny své peníze.

V jednotlivostech projevilo se i tu osvědčené vypravovatelské a zvláště popisné umění Baarovo. Někde rozbíhá se sice do zbytečných podrobností — na př. když široce popisuje nechutný boj dvou kněží a jejich rodin o uprázdněné děkanství — ale jinde zase mocně působí svou živou plastikou, barvitostí i psychologickou hloubkou. Tak třebas když líčí žal Martinův po násilné smrti otcově nebo bolestný přelom v jeho duši, když hledá východu z pekla připraveného vlastní matkou. A mimoděk s podivem srovnáváte, jak vždy nové vroucí tony dovede nalézti spisovatel, kdykoli mluví o svém rodném kraji.

Josef Cipr, Chladnoucí země. Verše. Nakl. A. Píša v Brně. 1919. Str. 83.

Nový moravský spisovatel, jenž vydal nedávno sbírku povídek a črt „Hlavy a hlavičky", neukazuje se sice v první své básnické knize básníkem velkých obzorů a velkých myšlenek, ani průkopníkem nových uměleckých forem, ale za to přináší si pěkný dar: teplé milující srdce a vážné nazírání na život. V úvodních slovech hlásí se za stoupence dávných dobrých theoretiků, dle nichž nejvyšší povinností básnictví jest „ethické přesvědčování o skutečné ceně života", „připomínání toho, co život potvrzuje, naplňuje a zdokonaluje, ustavičné rozpomínání se na jeho síly a krásy i tam, kde se jeví rozporem, smutkem, bolestí". Výsledek neodpovídá vždy dobré vůli autorově, leckde snad právě proto, že tato vůle příliš proniká do popředí a jinde zase odívá se v šat cizích, opotřebovaných forem i výrazů a působí pak dojmem pósy („Fragment dopisu", „Jen v starých pohádkách" a j.)

Mnohem lépe básníku svědčí prostá forma písně a sevřených úsečných veršů, v nichž několika ostrými tahy kreslí obyčejné obrázky z denního života. Jsou někde až šedě realistické, ale mnohdy pěkné a působivé. Ukázkou tohoto druhu buďiž jen úryvek básně „Na rozcestí". Mladý hoch usedl u Božích muk na rozcestí, ve zracích chví se mu němá otázka.

Drobné děcko — obraz bídy —
zkřivená má ramínka...
Dumá — dumá, kterou cestou
bral se tatik, maminka?

Boží muka na rozcestí,
zří kams v obzor daleký...
každý jinou bral se cestou,
nesejdou se na věky!

Leckde vzpomenete si tu na Macharovy první sonety — i této formy používá p. Cipr — ale častěji na Erbena a Nerudu, zvláště když přechází někdy až v ton národních ballad, ovšem moderně zahrocených.

Největší část veršů dotýká se však osobního života básníkova. Oblast jeho námětů je tu dosti úzce omezena: pohybuje se skoro výlučně jen kolem dvou bodů — touhy po domově a radosti z manželského a rodinného štěstí. Dovídáme se, že básník v mládí opustil rodnou vesnici, jejíž lidé „jen modlit zvykli si a otročit." Odešel do Vídně přesvědčen, že jen tam „možno pravý život žít" (75). Ale zklamal se, nenašel štěstí v životě člověka, jenž na rukou, na nohou má okovy, a všude vidí jen bujnost, nenávist, zlobu a špínu žití. Stejný hřích vedral prý se i v ticho chrámů, takže i tu plní mu duši žal a úsklebek vrývá se v jeho rty. Je mu vzácná chvilka, kdy sám si patří, provát lepším citem, kdy může „stranou mumraje žití ve chrámu vlastní duše obětovat" (11). Takové vzácné chvilky prožívá zvláště, když vychází z města ven pod širou oblohu do polí: tu povolí jařmo, narovná se šíje, zkonejší se bolest, „tu ruce neznámé v tvém srdci světlo rozžhnou a rosou vykropí tvé duše velechrám" (23). A tu již neodbytně ozývají se vzpomínky na domov, jak je zachycuje řada

pěkných básní, plných citu a důvěrného kouzla. Tak třebas „Zvony“, „Přelud“, „Stane se . . .“ Za znění štěpánských zvonu zapomíná, že kráčí po hlučné Ringstrasse, zdá se mu, že prožívá večer v rodném chudém kraji, jde podél žitných polí, slyší klekání z dědiny i tichou hudbu starého kantora . . . A zase vychází za město, kde duše jeho omládla: není v něm stesku, je prost všech pout, cítí zvláště při západu slunce klid a smír, radost ze života, lásku ke všem i pevnou víru v budoucnost. „Nač život proplakat? . . . A věřím; věrou chci být živ! . . . Kdo věří, neumře!“ (41) Ozvou se ještě obavy a stesky, vyvolané asi dusnou válečnou náladou („Podjaří“ a j.), ale útěchou stává se mu šťastný rodinný život po boku dobré ženy a zvláště narození synovo. Touží po něm dlouho v teskných chvílích samotáře, ovládá bolest, když mu zemřel a vítá pak příchod druhého syna. „Ve zlých dobách beznaděje“ (1915) je mu synek světlým paprskem, v jeho očích zří nový svět a novou budoucnost, pro jeho blaho je hotov zvednouti z prachu pohozený štít a dáti se znovu do boje s těžkým osudem. „Kdo v život věří, nikdy nezhyne!“

Tak vyznívá první básnická knížka p. Ciprova pevnou věrou v kladné hodnoty života. Jsou to hodnoty jen přirozené, založené na nejobyčejnějších touhách lidského srdce. Do jeho tajemnějších hlubin básník dosud nesestoupil, vyšší životní otázky a záhady nedotkly se dosud jeho ducha. I když dumá nad svým mrtvým dítkem v rakvičce, upokojuje bolest jen přirozenou, povšechnou útěchou. „Ty v n á s žíti budeš dál, jako ráje zašlá zvěst“ (52). A když pak vítá příchod nového dítěte, modlí se o „drobet štěstí“ k jakýmsi bohům . . .

Po stránce formální užívá básník vesměs starých osvědčených a prostých forem veršovnických. V pozdějších básních ovládá je již obratně, kdežto v prvních zůstaly někdy dosti chatrné rýmy, zvláště pak nepěkné zlozvuky, jako na př. ve verších: „Moci růst kdes stranou cest“, „V propast s rachotem . . .“ (7), trpkost zhnětla . . . (9), „zas z tvrdé půdy“ (23) a j.

Vlasta Pittnerová, R o d i n a K u l i c h o v a. Obrazy z malého města. Nákl. Dědictví Svatojanského v Praze 1919. Str. 199. Cena 5 K.

Spisovatelka správně neodvážila se nazvati svou nejnovější práci ani povídkou: jsou to vskutku jen obrázky z našich malých měst někde na hranicích českomoravských ze šedesátých a sedmdesátých let minulého století, obrázky, jakých spis. nakreslila již nesčíslný počet a také obsahově mnohem bohatších a zdařilejších. Líčí tu hlavně poměry v zámožných rodinách soukenických, jež soupeří s honosnějšími, ale chudšími rodinami úřednickými. Dcerka z takové úřednické rodiny Kulichovy zamiluje se nerozvážně do soukenického synka, vzdoruje rodičům, až konečně poznává svou bláhovost a podává ruku dávno se jí nabízejícímu úředníku. Děj je prachudičký a málo zajímavý, postavy dávno známé a povrchně kreslené. Za to nejvíce péče věnováno malbě prostředí, zvláště stavovských poměrů. Tu také snad ještě hoj-

něji než jinde uplatnila spis. své odborné vědomosti o staré kuchyni a kroji našich předků, o různých zvycích, místních obyčejích, hrách, zábavách atd.

Gabriela Zapolska, O čem se nemluví. Román ze současného života. Přeložil a úvodní studii napsal Emerich Čech. Praha 1919. Str. 358.

Je skoro podivno, že v poslední době objevilo se pojednou tolik překladů právě — z polštiny. Či působí tu snad také, že při nevyjasněných poměrech politických nemáme dosud žádné smlouvy o právech autorských? Ze Zapolské, první a největší naturalistky polské, je přeloženo do češtiny již mnoho — více než uvádí p. Em. Čech ve své hodně kusé úvodní studii, neznající spisovatelské činnosti Z. za války — a překlad tohoto romanu, který způsobil v Polsku po svém vyjití (1909) veliký rozruch, nebyl jistě nutný, zvláště za dnešních poměrů.

Spisovatelka, v jejíchž pracích skoro jediným thematem jest analyse erotického poměru ženy k muži, zobrazila tu život ubohého vesnického děvčete, sirotka, jež neznajíc číst a psát „z hlouposti a bídy“ upadá v městě do propasti nevázanosti, při tom však zachovává si v duši zárodky mravnosti a ušlechtilejších citů. Láskou k mladému bernímu úředníku, jemuž dlouho ukrývá své povolání, nastává u ní převrat — ale návrat k počestnému životu jest jí znemožněn policejní „ochranou“, zákonem (děj koná se ve Lvově), jenž pod pokutou ji nutí vykonávati dále hanebné řemeslo — proto končí sebevraždou.

Román Z. jest protestem proti tomuto zákonu, zároveň však také břitkou obžalobou moderní mužské požívačnosti a hýřivosti, jež nemilosrdně strhuje do zkázy nevinné opuštěné duše. Nemožno jej nazvati pornografickým: spis. i při choulostivé látce a některých drastických scenách počíná si dosti jemně, nedráždí smyslnosti, takže její vypravování působí na vážného čtenáře spíše dojmem velice smutným a budí v něm žal a lidský soucit k nešťastným bytostem i vniterní odpor k celému tu líčenému prostředí. A přece zase na mnohého čtenáře může i toto dílo nadané spisovatelky působiti zhoubně: nevyslovuje sice zřejmě svého základního názoru, ale ze všeho je patrno, že pokládá pohlavní pud za nepřemožitelnou živelní sílu, jejíž ukojení není hříchem, jen když se děje aspoň z „lásky“. A druhé nebezpečí knihy: po přečtení se vám zdá, že není již na světě, resp. v městě, počestného člověka, zvláště pak mravně silného a ušlechtilého muže!

M.

Knihovna lidu a mládeže.

Gustave Lerouge, Slunce Ycazbalcetovo. Z originálu přeložil Oskar Reindl. Vršovice. Str. 92. — Bohaté nevěsty má se dostati jen tomu, kdo si ono „slunce“, nadmíru cenný drahokam, vydobude z mexického božiště. Tři se o to pokusí, jeden zvítězí. — Neškodná „amerikánská“ švanda, obtížená toliko množstvím cizích jmen.

Takovou je také román Ewalda Gerharda Seeligera Americký souboj. Přel. Karel Mečíř. Illustr. Harry M. Patočka. Praha 1919. Str. 344. — Příběh založen na záměně dvojníků, již se ve styku rodinném a společenském zastupují. Zasahuje do něho mormonské mnohoženství, volná láska, detektivní práce atd. Vzdělanější čtenář se románem pobaví. — P. překl. mimo jiné nesprávnosti píše důsledně doň (m. do něho).

Josef Conrad, Povídky z tropů. Z angl. přel. Karel Weinfurter. Král. Vinohrady. Str. 116. — Tři povídky z malajského ovzduší, jemného pozorování a ještě jemnějšího, silně osobně zabarveného procítění. Druhá (Na přední hlídce) je dějově nejzajímavější, líčíc osamělý život evropských obchodních vyjednavačů mezi domorodci. — Zajímati bude jenom vzdělanější čtenáře. Na str. 46 jest nějaká chyba tisku: kteří zavolali zlí lidi . . . Neříkáme správně: vyjímaje obětí (45) a j.

K. Makuszyński, Příliš dobře jest člověku samotnému, řekl Pán — a stvořil mu ženu. Veselé věci. Přel. Jan Rameš. Praha 1919. Str. 184. — Hlavním obsahem těchto kreseb jsou ženské nectnosti, sotva vhodný to průvod k nynějším snahám emancipačním a proticelibátním; veselý pis. není daleko těch moderních škarohlídův à la Weininger, jíž by ženě vůbec upřeli duši. Vtip jest bujný, často řízný, ale často i cynický, ba sprostý, tak pro znechuceného roué. V prvé a zvláště druhé povídce (Anděl, Vypravování z ráje) jde překrucování a sesměšňování biblických zpráv příliš daleko.

Max Dauthendey, Lingam. Dvanáct asijských novel. Přeložil Alfons Breska. Praha 1919. Str. 144. — Název knížky dává tušiti obsah její. Jsou to kresby živočišných pudův a výjevů v obyvatelstvu Indie a Číny, čili, jak dí professor Dr. Arne Novák v úvodě, z „erotiky, která zřídka opouští oblast smyslově pudovou“. Písemnictví toho druhu jest nyní v kultu hinduismu a umělecké perversnosti velice oblibeno, i bylo by marno proti němu se vzpouzeti. Nutno však aspoň upozorniti na ně, aby se nezapomínalo, čím také umění přispívá k lepší prý mravnosti v přesyceném obecenstvu, abychom se nedivili, k jakým koncům se tak dojde.

Luis Alfonso, Rukavička a jiné povídky. Ze španěl. přel. Karel Vít. Praha 1919. Str. 288. — Po čtrnácti letech přináší šlechtic ovdovělé krásce rukavičku, kterou byla tehdy v mládenecké ložnici jeho zapomněla, a dává jí na jevo, že mezi nimi vše již minulo (Rukavička). Americká kráska přiměje španělského šlechtice, aby uchystal pro ně večeři v kleci lvů (Hostina Sarah Whimové). Malíř samouk vymaluje obraz šlechtického děvčete od vidění v domácí zahradě a domůže se tím práce, jež by jeho bídě učinila konec (Černý rámec). Manžel tak šťastný láskou manželčinou, že až pochybuje o její upřímnosti, zkouší ji ročním pobytem v cizině (Odloučení.) — Jsou to erotické hračky bez zvláštní ceny, ač ne horší než na sta jiných. Prostým čtenářům se nehodí.

M a r i e L o u i s a D r o o p o v á, M a h á r a d ž ů v m i l á č e k. Filmový román. Přeložil a upravil Dr. A. V. Ludvík. Praha. Str. 116. C. 7 K. — Maharadžův miláček č. 2., poněkud odchylné od č. 1. (o němž minule), že neobsahuje tolik ze sveřepostí indické modloslužby a že miláčkem tím je tentokrát děvče evropské, ujevší s maharadžou ze Scheveningen. Zvláštností románu tohoto jest, že sestaven podle filmu. Je to prvé číslo „Knihovny ledního medvěda.“

O t e c. Kniha pro otce. Napsal K. B a l í k. Dědictví svatojanské č. 145. Praha 1919. Str. 170. C. 4 K. — Povšimnutí zajisté hodno jest, že pro ženaté muže, pro otce, poměrně tak málo spisů vůbec vzdělavacích se vydává, jakoby jim stačily noviny — politické neb odborné. A přece by toho bylo tolik potřebí! P. spis. knížek pro panny a matky, o nichž tu pochvalně referováno, podjal se i tohoto nesnadného úkolu a podal opět knížku pro svůj úkol zdařilou. Nemnoho slovy pověděl mnoho, nemoha ovšem příliš o jednotlivostech se šířiti. Budiž i tento spis co nejlépe doporučen. — Na str. 88 čteme: „Kněží vycházejí z lidu a jsou tací, jaký je lid. Jaký je národ, takové má i kněze“. Je to sice výrok i kulturním dějepiscům obvyklý, ale není to trochu málo, an přece Spasitel praví: „Vy jste s o l í z e m ě“ (Mt. 5, 13)? — Nevěra manželská správněji se zove nevěrností, neboť nejde tu o víru!

C h a r l e s D i g u e t, J á a o n. Román. Přel. Frant. Halla. Praha 1919. Str. 196. — Seznámil se s paní vlivného Němce v Paříži, která mu pak namluvila děvče, pokládající ji za svou matku. Po sňatku zaslechne šťastná novomanželka cosi o dřívějších důvěrných stycích svého manžela s domnělou svou matkou, cit její hluboce uražen, nechce s milovaným jinak mužem dále žíti leč jako sestra s bratrem. Ten tedy odejde na bojiště 1870, tam zabije onoho Němce, bojujícího na nepřátelské straně, v němž už byl vytušil vyzvědače; z rány uzdraven vrátí se do Paříže, navštěvuje nepoznán svou manželku, která po zprávě, že muž její padl, si nového přítele oblíbí. On vida, že láska ta neplatí mu jako manželu, nýbrž jako jeho příteli a nástupci, přeruší raději styky s ní, než by porušil daný slib a vysvětlil jí, že onen prvý rozchod zakládal se na nedorozumění, že ona není dcerou té, jejížto známost manželský život jim otrávila. Když pak to zví od samé domnělé matky, má z toho smrt, a on chystá se do Trappy. — Román přecitlivých, sebe trýznících duší, romantického blouznění, pavučinného prediva dějového, někdy málo pravděpodobného vypravování. Konec: „Bůh zachovej vás před láskou cizoložnou, Bůh v lásce svaté ztrestal mne“ — zní sice odříkavě a smírně, avšak soucitu s onou nevinnou obětí nedorozumění neupokojuje. Kdo rád čte dithyramby o krásných ženách a o lásce, ten najde tu svůj požitek. — Překlad je slušný. Neříkáme však správně: na rozmyšlenou, pronajal ve smyslu: najal, nebyla již více zima a pod.

F r. F l o s, V s t a ň! Románek. Praha 1919. Str. 183. — Obrázek muže v životním povolání nad začátečnými nezdary již div nezoufajícího, známým však povzbuzeného k nové usilovnější práci, která se

potkává se zdarem. Vedle toho krásný rodinný život, porušený ke konci toliko činem šílence. — „Románek“, věnovaný „na důkaz starého věrného přátelství“ J. S. Macharovi, psán sice starosvětsky naivně, nemá valné umělecké ceny, ale jako výjimečná teď knížka, kde není řeč pořád jen o záletech a smyslnosti, může býti do lidových knihoven doporučen. — Nepíšeme správně: přísná zima, neklademe v belletrii ironických výkřičníků, jako: aby se aspoň (!) tím učitelem stal, nebo: učitelka má ráda pana řídícího (!).

Baronka Orczyová, Červený bedrník (The scarlet pimpernel.) Román. Z angl. přel. Karel Weinfurter. Praha 1919. Str. 391. — V roce francouzské hrůzovlády 1792 oddávalo se 20 anglických šlechticů tajně zvláštnímu sportu: pomáhali francouzským známým k útěku do Anglie, ovšem s nebezpečím vlastního života. Vůdce jejich, lord Percy, tajil se pod přezviskem Červený bedrník. Manželka jeho, francouzská kráska, aby zachránila svého bratra, prozradila, nejsouc do tajů těch docela zasvěcena, zástupci francouzské vlády v Londýně něco z tajných úmluv stran nové výpravy, ale poznavši pak, že jde o jejího muže, vypravila se za ním do Francie chvíli před pronásledovateli, a tam po nesmírných obtížích podařilo se i tentokrát je obelstíti a nejen muže ale i čtyři pronásledované zachrániti. — Román jest velmi napínavý, obsahem nezávadný. Jazykových nesprávností nebo zvláštností jest několik, na př. kožišina, úprchlík, znám jej (t. j. místo), zdálo se uleviti (m. ulevovati), vydala se vyjdouc, gen. třech, zhasněte m. zhaste, nohy jí bolely a j.

Adolf Červinka, Polibek věčnosti a jiná prósa. Praha 1919. Str. 190. — V novellách těchto je mnoho lásky, nejvíc takové, co chodí za školu. „Nepřekonatelný odpor“, jenž jest mezi podmínkami rozvodu, jak zákon káže, hraje tu velikou úlohu; pro čtenáře není sice vždycky tak odůvodněn, jak žádá umění, ale soudci by stačil i tak. P. spis. se rád pohybuje v oblasti velikých slov, i když věc za to nestojí. „Polibek věčnosti“ vtiskla prý smrt na rty mladíkovy, když si záletná panička z něho udělala blázna; ač nebyl u ní ani prvním ani posledním, jak se sám přesvědčil, napil se chlorálhydrátu, jenž jej omámil, ale na usmrcení ho bylo málo... Probudil se a vyléčen z té „lásky“ upaloval na stanici. Škoda, že ostatní příběhy nedopadly také tak šťastně — byly by to aspoň humoresky, neboť nezamýšlená komika bývá nejpůsobivější.

Jack London, Dcera sněhu. Přel. St. Krotký. Praha 1919. Str. 158. — Zajímavě tu vylíčeny výjevy ze života zlatokopů na Alašce (Klondyke), jich boje s přírodou, protivy mezi domorodci a přistěhovalci. „Dcera sněhu“ je dcera obchodníka vrátivší se po tříletém pobytu v Evropě k otci, vzdělaná duševně i ve všech dovednostech sportu. Zamiluje se do lehkého novináře, odmítajíc inženýra, jehož si mnohem více vážiti musí. Hájí snoubence, neprávem podezřelého z vraždy, i před lynšovým soudem, ale odvrátí se od něho, když nenadálým vysvětlením pod samou šibenicí osvobozen, pohrdajíc jím, ne pro jeho kousky se ženskými, ale pro jeho zbabělost. „Poctivost

svědčí o síle, hřích o slabosti". — Překlad jest plynný. — Psáno tu smyšlenka, smyšlený (m. smyšlenka). Filištín má býti tolik co Philister!

Ad. Piskáček, Smířené bolesti. Románové reflexe. 2. vydání. Praha 1920(!) — Motivem „smířených bolestí" končí několik těchto kreseb, čerpaných ze života městského i venkovského, jinak obsahem různotvárných. Některé postavy jsou podivínské bez dostatečného zdůvodnění. Vypravování jest vážné bez frivolnosti, často však umělé a schematické; pohřešujemeť místy životnějšího zpodobení místo referování, byť i citupIného, ba sentimentálního. — Z příměrů zaznamenávám: Schody pod ním vrzaly jako měchy při offertorium (což to nějaký zvláštní zvuk?); dešťová marmeláda (na skle oken) a pod. Na str. 156 lékař praví, že (obvázaná) zlomenina hojí se výborně; jak to může věděti, dokud obvaz (zajisté sádrový) nesdělán? Nepíšeme správně: k otcově sňatku.

Co Amerika pro naši samostatnost vykonala. Dle přednášky Msgra. Emm. Boušky podává Emm. Hůrský. Č. tisk. spolek v Č. Budějovicích. C. 50 h. — Přednášky obou českých kněží amerických, Boušky a Zlámala, navazují na sliby českým katolíkům v Americe dané, že u nás teď bude církvi katolické jako v Americe — sliby, v něž důvěřujíce podporovali tam odpor proti Rakousku. Naproti horkokrevným nadějím zdejších nadšenců jsme již poznamenali, že my zde nejsme v missijní diaspoře, že nám tedy nemůže stačiti, aby se s naší církví zde tak nakládalo jako v Americe, neboť pro nás by to znamenalo obromné ztráty a povážlivý úpadek. Při čemž ovšem nepodceňujeme vzácného poučení, jakož se nám takto o tamních poměrech dostává z úst nejpovolanějších. Ostatně jsou již oba páni z důvěřivého optimismu svého zdejší zkušeností důkladně vyléčeni, i jest jen litovati, že z neznalosti těch kterých osob i oni pomáhali buditi naděje a priori neoprávněné a proti své nejlepší vůli mnohé posluchače v nich ukolébávali. Vidí zajisté již také tak jasně jako my, že nelze nám spoléhati na nikoho než na Boha a na sebe. A takto jsme poučeni oba: oni i my.

Rozhled

Náboženský.

V českém životě neudálo se v posledním měsíci nic závažnějšího, co by na tomto místě, v rozhledě náboženském, stálo na zvláštní zmínku. Od vlády a jejích náhončích sopti se proti katolíkům dál, katolíci brání se novinami, schůzemi, tu a tam i deputacemi, jmenovitě proti rušení klášterních škol (spolčování rodičů na ochranu náboženství ve škole dosud nenastalo, ač by ho bylo již na výsost potřebí) — naproti tomu ohlašují se nějaké odpady od katolictví, zvlášť mezi učitelstvem prý dosti časté; jak daleco používá se dobrodiní občanského sňatku, nevíme, jen v pražském německožidovském orgáně jsme četli stížnost na kterési úředníky, že se k úkonu tomu dost elegantně neoblékají a všelijak jej odbývají. Ale vždyť smlouva jako smlouva!

O postupu t. z. reformní akce rovněž nemáme co důležitějšího sděliti, na tomto místě již proto ne, že ona s náboženstvím vlastně má čím dále tím méně co činiti — kladně totiž; záporně ovšem působí velice zhoubně, uvádějíc do lidu zmatek, do kněžstva rozpor a rozklad. Pohoršením takto v české veřejnosti způsobeným zasazeny věci náboženské u nás rány, jež se dlouho nevyhojí; pohrůžky schismatem, via facti a pod. znamenají přece apostasii in intentione, tedy v duši hotovou! Zásadní svá hlediska v té věci jsme již vytkli a odůvodnili. Obnova mysli, jež pořád a vždycky zůstává tím jedním potřebným, kéž vede k jednotě a svornosti Spasitelem tak vroucně želané (u Jana v hl. 17 několikrát), v jejíž síle najdou se také vhodné prostředky k úpravě toho, čím by se šíření a upevňování říše boží ve vlasti naší usnadnilo. Jedině na tomto pevném základě z nitra možno budovati něco zdárného na venek. Reforma nikdy se nedařila a nebude dařiti škrcením církve, ať si ono pochází z nenávisti nebo z (domnělé) lásky — od této však aspoň bychom žádali, aby nebyla nespravedlivější než ona (srv. zde str 465).

m. — V nazírání na náboženské a církevní otázky jeví se v našem pokrokovém tisku největší chaos. Důsledná jest jen ona část, jež se staví výslovně proti všemu náboženskému, zvláště katolickému. Jiné listy zase rády koketují s náboženstvím, vždyť je to teď trochu v modě, ale projevují při tom úžasnou nevědomost, mělkost a nedůslednost. Tak tomu bylo v otázce náb. vyučování ve škole, o níž se pojednou skoro všechny rozepsaly, tak je tomu i v otázce národní církve, k níž znovu zavdaly podnět poslední události v českém kněžstvu.

Dokladem může býti jeden z vážnějších pokrokových listů, národně demokratický týdeník „Národ", který dříve psal příznivě o národní církvi, koncem července však ve dvou číslech (29, 30) vyslovil se zásadně proti ní. „Církev, je-li opravdu křesťanská, totiž Kristova,

musí býti mezinárodní, nesmí tedy žádnou národnost potlačovati na úkor jiné. A že zdůrazňování národnosti v církvi vede k opouštění duchovních principů, to nám jasně ukazuje evangelická církev v Německu. Ta byla a je přece tak národní. A výsledek? Z ní, z té národní evang. církve německé vyšli právě ti největší váleční štváči, národnostní chauvinisté, kteří dovedli říkati: náš německý Bůh . . .“

Pisatel článku se domnívá, že náb. poměry v naší republice utváří se takto: Bude prohlášena úplná odluka státu od církví a církví od státu. Je prý zcela možno, že nové tyto poměry ukáží nám národ náš jako národ ve své většině beznáboženský — neboť vyhlídka na placení značných měsíčních církevních příspěvků pohne mnohé z matričních katolíků i evangelíků, že se prohlásí býti bez konfesse. V té době dojde asi k utvoření velké české církve evangelické. K ní připojí prý se pravděpodobně značné procento těch, kteří vystoupí z kat. církve, protože tam svým smýšlením nikdy nepatřili. Za to však do velké české církve evang. nepůjdou asi ony přísně reformované živly, které v splynutí budou viděti kompromis, ne dosti zdravý a prospěšný. Stejně do ní nepůjdou členové církve svobodné, kteří utvoří Jednotu bratrskou. Tuto různotvárnost církví (protestantských) pokládá pisatel za velmi užitečnou a zdravou, ukazuje na příklad Ameriky a Anglie. „Čilost církví duchovně živých probouzí ze stagnace církve duchovně mrtvější a náboženský život kvete“.

Nepochybuje, že ve všech církvích, v protestantských i v katolické, uplatní se české národní prvky. „Ale národ náš nesmí si dovoliti v budoucnosti zasahovati v život církví, které tu budou . . . V novém českém státě nesmí býti žádná církev národní, totiž státní. Stát musí dáti církvím plnou volnost a svobodu a nesmí do jejich vnitřního života nijak zasahovat, neboť církev není a nemá býti majetkem státu nebo národa, nýbrž jejím Pánem a hlavou má byti Kristus. Církve, které budou co nejméně mluviti o národnosti, nebudou méně národní než ty, které o národnosti budou mluviti více. Neboť časté a přílišné zdůrazňování národnosti mohlo by vésti církev k podceňování duchovnosti a církev dostala by se na scestí a sesvětačila by“.

*

Ku podivu! Z obrovského tělesa církve, kde změny vzhledem k organickému celku z tolika částí složenému nejsou tak snadny jako v nějakém spolku nebo nějaké straně jednolitého složení, vystupuje se nebo hrozí se vystoupením pro věci, které srovnány s nekonečnými a věčnými zájmy života duchovního (quid prodest ad aeternitatem? jest jeho měřítko) nestojí vlastně za řeč; kdežto ze strany nebo stranečky, kde bují tolik neplechy a korrupce, jako třeba v našich národních stranách, a kde by reforma byla poměrně snadna, kdyby . . ., odtud se nevystupuje, ba tam se o reformu ani neusiluje.

U průměrného laika by konečně divu nebylo. Potvrzovalo by to nynější názor mnohých, že náboženství přestalo býti v popředí hyb-

ných sil moderního ducha. Ale u kněží, kteří jsou v té neb oné straně, to přece zaráží. Či prozrazuje se tu jen česká plytkost a lehkovážnost vůbec?

*

jv. — Protestanté svým souvěrcům o katolicismu. Ve všech dobách stěžovali si katolíci do neznalosti jinověrců, hlavně protestantů, o nauce círke katolické a měli k tomu příčinu. Pádný doklad máme z minulého století v Meyerově konversačním lexiku, jehož první vydání se zrovna hemžilo články, které mylně zpravovaly o církvi katolické. V každém dalším vydání byly články tyto opravovány. Již tenkráte žádali nezaujatí protestanté, aby si jejich souvěrci více všímali nauky církve katolické. „Je to stará chyba protestantismu“, píše ředitel evangelické školy, Dr. Ferd. Jakub Schmidt, „že při rozhovoru o katolicismu skoro vždy podrobují se kritice jenom slabé stránky a výstřelky ultramontanismu. Ale sami měli bychom větší prospěch, kdybychom snažili se při tom silné a kulturu podporující potence římské církve správně ocenit“ (Der Niedergang des Protestantismus, eine religionsphilosophische Studie. Str. 26)

F. M. Schiele, protestantský profesor v Tübingen, stěžoval si ve svém článku v „Evangelische Freiheit“ (sešit 11, Str. 491): „Jak málo známe a chápeme náboženské síly katolicismu! Jak uzavírá nám již obvyklé konfirmační vyučování, které ještě dnes kráčí ve zbroji polemiky z doby orthodoxní, přístup ke vniternímu životu katolíků!“ Ukoly protestantských theologů směru nábožensko-historického jsou prý v tom ohledu značny.

Ad. Harnack měl jistojistě vážný důvod, když psal tuto výtku: „Žáci, kteří opouštějí gymnasium, znají ledaco (allerlei) z dějin církevních, většinou (jak jsem se často přesvědčil) hodně nesouvisle a beze smyslu . . . ale církve katolické . . . absolutně neznají a mají o ní zcela nuzné, mlhavé a často dokonce nesmyslné představy“. (Aus Wissenschaft und Leben. I. Str. 96.)

Kalvinistický romanopisec Theodor Fontane praví, že neznalost a lhostejnost protestantů vůči církvi katolické je tak značná, že by se měli nad tím, zamyslit, kteří honosí se věděním a osvíceností naší doby. „Nápadným musí býti jmenovitě, jak náš lid nezná naprosto nic o předlutherské periodě svých dějin“.

Konrad Burdach, profesor berlínské vysoké školy, vynikající znalec středověku, píše v díle „Deutsche Renaissance“, jehož druhé vydání vyšlo vloni: „Smím-li zde (vzhledem k vyšším školám budoucnosti) dát pokyny, tu táži se, proč vylučuje se z latinského a náboženského vyučování na našich školách čtení a vysvětlení katolické mše a vybraných částí liturgických, jednotlivých hymnů, proč vylučuje se Vulgata? Nesmírný poklad tvůrčí síly řeči a poesie se tím naší mládeži ztrácí. Je to snesitelný stav, že protestantská mládež německá probíhá školou bez tušení neb aspoň beze všeho ponětí o pramenech, z nichž miliony jejích katolických soudruhů a spoluobčanů dostávají svou náboženskou potravu?“

Protestantský pastor, Dr. Kornelius Aug. Wilkens, dí, že by neškodilo, kdyby na evangelických fakultách četla se encyklopedie bohosloví katolického. „Nevědomost našich lidí o nejlepší katolické literatuře je hanbou. Nesčetní faráři žijí a umírají, aniž četli jediné knihy katolické. Při tom počínají si tak, jakoby u katolíků byly jen legendy a modlitební knihy. . . . V jaké vědecké výzbroji stojí mnozí praeláti proti našim generalním superintendentům!“ (Aus den Tagebüchern eines evang. Pfarrers. Str. 33.)

Hoensbroech měl nezřídka po rozhovorech s „vědeckými veličinami protestantskými“ dojem, že by byli jistojistě propadli při zkoušce ze základní nauky katolicismu. Martin Rade, univ. profesor protestantský, praví, že historicky zakořeněná nedůvěra vůči církvi katolické, která byla matkou církve evangelické, naplňuje nejen nitro pastorů, nýbrž též laiků. Zda jednotlivec vůbec viděl katolíka nebo zda žije mezi katolickou většinou, v tom prý není žádného rozdílu. „Něco málo tiskové a spolkové agitace z nějaké patrné příčiny a furor protestanticus je rozpoután. Tak tomu bude i po válce“. Hoensbroech mluví o „horrendní nevědomosti protestantských akademiků vzhledem k církvi katolické“.

Harnack chválí naši církev, že v západní Evropě snažila se zachovat myšlenku samostatnosti náboženské i církevní vůči názorům o státní všemohoucnosti. „Tato církev má ve své organisaci schopnost, že vždy přizpůsobí se historickému ději věcí, jako žádná jiná: zůstává stále starou — nebo zdá se přece takovou — a stává se vždy novou. Bude tato církev s to, aby udržela se za budoucího obratu věcí, snese pokračující napjetí s duševním životem národů, přetrvá úpadek romanských států? Avšak nechme těchto otázek. Naopak připomeňme si, že tato církev má ve svém mnišství a svých náboženských spolcích, především však dík augustinismu hluboký a živoucí prvek ve svém středu. Ve všech dobách zplodila světce, pokud tak mohou být lidé zváni, a plodí je ještě dosud“. (Wesen des Christentums. 166 str.)

Dr. Josef Kohler, profesor práv na berlínské universitě, nazval v článku „Jesuitenmoral“ („Tag“ 1914. č. 144) katolicism „kulturní silou prvého řádu“, která může zjemnit i nejsurovější povahy, pokud mají nepatrný základ ethický, „eine Kulturkraft, welche im Menschen das religiöse Gefühl, das höchste Gut des menschlichen Herzens, zu erwecken und die Lebensanschauungen des gemeinen Mannes auf die Höhe eines verklärten Weltbildes zu erheben vermag“. Dále nazývá duševní potenci katolicismu ohromnou a katolické cítění nevyčerpatelnou silou životní.

Nahoře jmenovaný ředitel berlínské školy (Dorotheenschule) Dr. Ferd. Jak. Schmidt, vydal před několika roky v příloze programu oné školy uvedenou nábožensko-filosofickou studii o úpadku protestantismu, v níž se zmiňuje též o kulturním významu církve katolické. Místo chlebem věčného života živí prý se protestantismus mlátem psychologismu a historismu, zatím co katolicism došel takové výše, že

převzal duševní vedení lidstva. „Protestantism jako takový ztratil od dlouhé doby veškerý rozhodující vliv na duševní vývoj života . . . Katolicism a nikoli protestantism je nyní pěstitelem a obhájcem ideové kultury duševní. Církev římská samotná je nesena a živě naplněna mocí idey, myšlenkou produševnění života . . . Katolicism je jedinou mocí životního oduševnění . . . Protestantism chystá se právě k tomu, aby přestřihl souvislost vzdělání s antickou kulturou, katolicism ji zachovává . . . jedině katolicism je ještě nosičem filosofického idealismu . . . katolicism vykonává neochvějnou duševní vládu na všechny lidové třídy . . . Katolicism . . . stal se zase rozhodující a vládnoucí mocí nade všemi důležitými rozhodnutími v životě našeho národa“.

Dětřich Schäfer, univ. prof. v Berlíně, praví, že církev katol. nevyhnula se žádným úkolům doby, že vytvořila ve všech oborech společenského, kulturního, hospodářského a politického života velikolepé organisace, které měly vyhovět velikým požadavkům doby ve smyslu katolického názoru světového.

Předseda vrchní bavorské konsistoře, Dr. šl. Bezzel, projevuje své přesvědčení, že církev katolická stojí nade všemi církvemi ve znamení pokroku zevnějšího a vniterního sesílení. „Církev katolická pracuje, to musí se jí uznat. A jak cílevědomě pracuje pro Krista dle svého mínění, o jehož upřímnosti pochybovat není daleko ještě evangelickým. Mám za to, že sotva nějaký problem zůstal jejím badáním nedotčen. Apologie našla v Hettingerovi, Weissovi, Schanzovi a Schellovi skvělé zastance, kterým tak povolaní posuzovatelé jako Luthardt a Zöckler dali takové vysvědčení, které je jim tak ke cti. Co se týče filosofické bystrosti ducha a bohatého obsahu ideového, nestojí tato díla nijak za díly vynikajících autorů protestantských. Co vykonal Angelo Secchi ve svých přednáškách o velikosti stvoření a dosud žijící jesuita Wasmann, výborný znalec mravenčího života, jak oba nezaujatě využili výsledků badání přírodnického v teleologickém prohloubení, zůstane nezapomenuto . . . Všude pozvédá církev svou činnost. Jeptiškám dovoluje návštěvu vědeckých přednášek na universitě, aby . . . je připravila na zkoušku profesorskou (Oberlehrerinnenexamen; tak jmenují se univ. zkoušky pro střední školy v Německu)“. O církevních ústavech výchovných vyslovuje se pochvalně, že jsou upraveny znamenitě a odpovídají dalekosáhlým požadavkům.

Protestantsko-konservativní „Reichsbote“ uveřejnil r. 1913 č. 43. stať, v níž uznává, že katolicism převyšuje v církevním ohledu protestantism v Německu. „Právem zdůrazňuje se stále, že církev katol. právě v Německu má nejvíc úspěchů, . . . je zjevem nepotěšitelným, že církev katol. pracuje s větším úspěchem než evangelická“. Příčinu neúspěchů v protestantismu vidí časopis v jeho vniterní rozervanosti.

Pastor Rosmer shledává v církvi katolické „horlivost, která chápe se plamenným žárem všech oborů životních. Ve vědě není žádného oboru, v kterém by nebyla činnou . . .“ a pastor vyzývá protestanty, by zamyslili se nad tím, v čem tkví kořen této síly katolicismu.

Otto Baumgarten, profesor protest. bohosloví, nazval naši církev „velikou vychovatelkou národů“ a vyslovuje se o budoucnosti její následovně: „Protestantism nepřekoná nikdy katolicismu, protože katolicism představuje nesčetné duševní disposice, které odpovídají formě a methodě metafysiky“.

Známý protest. bohoslovec K. F. A. Kahnis, konstatuje makavý rozdíl mezi náboženským životem katolíků a evangelíků. „V německých krajích, v nichž katolicism jest úzce spojen s veškerým lidovým životem, můžeme z pravidla předpokládat, že katol. křesťan bojí se Boha, Ježíši Kristu se klaní, zná své hříchy, má úctu pro zřízení církevní a cítí se jako doma v domě, v kterém božská pocta vzdává se Bohu. Kde jsou však země protest. v Německu, v nichž můžeme předpokládati tento smysl v lidu jako pravidlo? Církev římská má zvláštní dar, aby ovládla veškeren život lidový“.

Karel Lechler, pastor v Heilbronnu, chválí obětavost katolíků. Co katolický lid vykonal pro svou církev a pro své duchovní, je prý vzorem pro všechny jiné církve. „Její řády a spolky ve službách vniterních missií staly se částečně pro naši církev sotva dosažitelným vzorem... Ve slunečním jasu ideality, nebo lépe svých nejšlechetnějších a nejčistších zjevů jeví se církev katolická jako město boží na hoře a málo jí schází k novému Jerusalemu“.

P. r. — Uveřejňujíce tyto úsudky, jichž počet ovšem by bylo možno několikrát rozhojniti, činíme tak ne proto, že by nebylo tolikéž opačných, a snad i od týchž osobností, t. j. nepřikládáme jim ceny autoritativně naprosté, nýbrž má jimi býti na paměť uvedeno: 1. co obsahují, totiž hlediska a důvody, jichž ani přátelé vždy nejsou si vědomi (tantum valent, quantum probant!); 2. přiznání odpůrců v církve, a to zajisté věrohodných, nezaujatých, jimiž tím ostřeji se osvětluje soptění všelijakých spisovatelův a řečníků proti církvi. Tak i v nedávné schůzi brněnského „reformního“ kněžstva jeden pens. farář proti „Římu“ pokřikoval. Pánům takovým neškodilo by trochu méně bramarbasování, a trochu více studia.

V Hochlandě (1919 str. 209) připomíná se, jak v 17. století v Malé Asii pro víru utraceno několik křesťanů, že církev katolická v blahořečení jejich mučenictví pojala i protestantského tovaryše Jindřicha Saro, který s nimi umučen, podotýkajíc: errorem martyrio expiavit.

Tamtéž uvedena slova Jos. v. Radowitz z r. 1853 o společenství zájmů protestantských i katolických, totiž křesťanských vůbec vůči nevěře: Wenn der Unglaube überall siegreich geworden und zum Regimente gelangt ist, wenn er dann... die gläubigen Katholiken und die offenbarungsgläubigen Protestanten .... in gemeinsamen legalen Verfolgungen umfaßt, dann wird der Hadergeist und Hochmut, der mehr wie alles die Spaltung bewirkt hat, verstummen... zwei Menschen, die um gemeinsamer Ursache willen leiden, können selbst, wenn sie wollen, nicht hadern.

Stojí tušim za povšimnutí! Avšak nebudiž ani zamlčováno, že

pastor Löwentraut (srv. zde str. 220) z rozkazu berlínské konsistoře musel svůj irenický spisek vzíti z obchodu!

Nevím, co naši protestantští krajané protináboženskému náporu říkají, co totiž doma, u sebe říkají — neboť co noviny píší a co veřejně se řečňuje, nemůže za směrodatné býti pokládáno. Nebylo by konečně divu, kdyby na ten čas, kdy jim z netečnosti katolíků revolučními proudy vláda a moc spadla do klína, se z toho všeho radovali. Jsou li však mezi nimi ještě křesťané — mezi vládními činiteli jejich jest jich asi pramálo, u nás i na Slovensku — neměli by zapomínati výstrahy: Tua quoque res agitur!

*

jv. — Mírovým rozhodnutím dohody byly práce německých missionářů ohroženy. Apoštolský vikář kamerunský, Msgr. Hennemann, protestoval veřejně proti takovým snahám a poukázal na výsledky missionářů německých v dalekých krajinách. Celkem je v Německu třináct missijních společností se sedmi tisíci členů, v něž započteni i studující těchto ústavů. Za války vzmohly se spolky tyto nebývalou měrou; tak „Spolek sv. Františka Xav.“, „Bavorský spolek missijní sv. Ludvíka“, francouzský „Spolek dětství Ježíšova“, jehož členy jsou školní dítky, měl již před válkou třetinu celkového příjmu z Německa. Vloni sebraly německé dítky dva miliony marek na missie. Podobné nadšení bylo též u německých žen a dívek. Práce missionářů byla uznána i cizinou. Počet duchovních, kteří pracovali v německých osadách, obnášel 1911, počet novokřesťanů 168.263, katechumenů 60.436, škol 2008 s 119.485 žáky. Mimo to pracovalo 1500 něm. missionářů v jiných krajinách a počet duší jim svěřených obnášel 297.393, počet katechumenů 82.713, škol 800 s 34.314 žáky. Německé sestry missijní měly 387 stanic v něm. osadách, počet sester — 3461. Zároveň s německými missionáři působilo v těchto krajinách 80 kněží domorodců, odchovaných něm. missionáři. V jižní Americe působilo mezi osadníky 700 kněží a pastorovali asi milion katolíků.

Dohoda vytýkala něm. missionářům, že štvali proti jiným národům. Msgr. Hennemann vyzývá, aby byly místo paušálních výtek uvedeny zjištěné případy. Angličané prý nemohli ani jediného případu uvésti. Většinou jedná prý se při missiích o kmeny nedávno teprv získané, které neměly před tím žádné kultury. Nedostane-li se jim za něm. missionáře náhrady, upadnou zpět do barbarství a pověry. „Žena pohanská bude musit znovu nésti těžké jho pohanstva“. A odkud má náhrada přijít? Snad z Francie, kde není možno vyplnit mezery v duchovní správě následkem války? Padlo prý asi 3500 kněží. V Kameruně bylo před válkou 95 něm. missionářů; r. 1918 působilo místo nich 8 francouzských kněží bez bratří-laiků a sester; čtrnáct hlavních stanic bylo redukováno na pět. V území, které obsadili Angličané, nebyla z pěti stanic ani jediná obsazena. Ký div, že katolíci neutrálních zemí nazvali jednání dohody proti něm. missionářům zjevným bezprávím. O obětavosti a skvělých výsledcích něm. missio-

nářů mluvilo se s uznáním i v zemích Německu nepřátelských. Nejednala snad dohoda, když chtěla podvázati, ba znemožniti práci něm. missionářů, podle návodu zednářské lóže?

*

V létě 1865 jednal císař Rakouský s hr. Richardem Belcredim, místodržitelem Král. Českého, aby se pokusil sestaviti jako „státní ministr“ novou vládu po Schmerlingovi. Belcredi znaje obtížné poměry i slabost císařovu, předvídaje srážku s Pruskem, na jehož vyzvědačství v Čechách marně ve Vídni upozorňoval (m. j. nápadna mu byla spousta žádostí o koncesi — kolovrátkářskou!, věděl, že pruský ministr války Roon obhlédal hranice a. j.), neměl chuti a jakožto čestný kavalír upřímně své námitky přednášel. Shrnul pak podmínky své v písemném programu, jejž císaři předložil, doufaje, že ten ho nepřijme. Ale přijal, a tak se B. stal válečným ministerským předsedou, aby po válce bídným vedením prohrané — sám v pamětech svých ostře obviňuje Benedeka — úklady maďarsko- a německožidovskými byl odstraněn.

Z programu, jejž prof. Dr. H. Traub otiskuje v ČČH (73 dd), vyjímáme tu několik slov o věcech náboženských.

V úvodě upozorňuje B. na hlavní závadu vůči sněmovně, že on sám není stoupencem (Vertreter) moderního liberalismu jako čelní údové sněmovny, kteří prý vždy dovedou pro sebe získati ostatních buď pro jejich stejné smýšlení nebo pro bázeň, aby nepřišli o svou popularitu. Ale nicméně zdůrazňuje dále, že vláda musí býti svobodomyslná, nikoli ve smyslu mechanického liberalismu, nýbrž aby samočinné spolupůsobení obyvatelstva v záležitostech veřejných v ponenáhlém vývoji a sílení svém bylo jí podporováno“.

Konkordát pokládá za právoplatně uzavřenou, oboustranně závaznou smlouvu. I když třeba šetřiti daných poměrů, so hat der Staat das Gebiet des Glaubens stets heilig zu achten und Maßregeln fernzuhalten, die eine Geringschätzung oder auch nur eine Gleichgiltigkeit für religiöse Ideen bekunden würden. Naproti tomu však třeba práva státu proti neoprávněným nárokům duchovenstva vážně hájiti.

Co tím rozumí, vysvětluje tato pozoruhodná věta: Hier ist es nicht die Kirche, sondern es sind ihre Diener, gegen die man anzukämpfen hat, und die oft den Schutz des Staates auch dort in Anspruch zu nehmen geneigt sind, wo nur ihre Selbsttätigkeit das Interesse der Kirche wahrhaft und dauernd zu sichern vermag.

Pozoruhodna zdají se mi tato slova, jelikož jimi poukázáni zástupcové církve, aby nad celkovou ochranu její nežádali od státu, co ve prospěch náboženství sami konati mohou a mají.

Stran protestantů rozumí rovnoprávnosti nejinak, als daß der Katholik als Katholik und der Protestant als Protestant behandelt werde. Kdyby však nastal mezi

obojími nároky spor jinak neurovnatelný, dann muß — will man nicht dem Indifferentismus verfallen — ein Standpunkt vorwalten, und dieser kann nur der katholische sein, jelikož Rakousko počtem vyznavačů i dějinnou tradicí jest mocnářstvím katolickým, a hledá li se tu náhrada v liberalismu, tedy to ukazuje jen veliký zmatek duchův anebo tendenci vědomě revoluční.

Jako tyto tak i další podrobné zásady, jimiž B. se říditi hodlal, prozrazují státníka skutečně osvíceného a bystrozrakého, jenž by za jiných okolností, totiž jiných lidí, nad sebou i vedle sebe, byl mohl národy mocnářství ke skutečnému pokroku vésti. Blízká budoucnost, v níž rozhodoval protestantský úplatný Sas Beust, dala Belcredimu za pravdu, ale bylo již pozdě. Nám Čechům zvláště nastaly pak prudké a na dlouho beznadějné boje, v nichž jenom na slabosti a kolísavosti panovníkově tu a tam nějakých ústupků jsme dobývali.

*

Julius Zeyer psal své neteři, pí. K. H., choti lékařově, z Vodňan 14/10 1887: „Ptáš se mě ve svém milém psaní, jest-li věřím a nejsem-li neznabohem. Na to není tak snadno odpověděti: práhnu po Bohu, mám po něm nesmírnou touhu, mám momenty, kde na něj volám, k němu křičím — ale necítím jeho blízkost. Ztratil jsem svou děckou víru jako většina lidí a nedovedu ji ničím nahradit. Netoužím, by se mi vrátila, neboť byla právě děcká.

Pravá cesta k němu najde se snad jen velkými boji, a já je bojuji —. Zatím cítím jen to jedno: jak jsem nehodným, a celé moje náboženství koncentruje se ve výkřiku z hloubi duše: „Miserere mei, Domine!“

Chodím nyní zde i na mši, beru vše symbolicky, a víra druhých mne dojímá, a výsledek je jakási konejšivá, sladká harmonie v duši. — Děkuji Ti tedy, že si svému slibu dostála a na Sv. Hoře za mě se modlila, jsem jist, že modlitba taková není marná. Děkuji Ti srdečně!“

4/12 1887 opět z Vodňan: „Co mi to píšeš, že nazývám víru v Boha dětinstvím? Něco takového mi nenapadá. Myslím jen, že si o něm děláme někdy dětinské pojmy. Ale konečně i v tom je něco dojímavého. Pamatuji se neurčitě na sladkou jednu legendu o nevím již které svaté, jež měla v nejútlejším věku vise. Bůh se jí zjevoval co — dítě. Není v tom hluboký smysl?“

Od r. 1888 až do 1895 (1/11) zmiňuje se o svém úmyslu, věnovati se ošetřování nemocných, „kteří nikoho nemají“ — „dům od domu na způsob, jak to činí milosrdné sestry“. Snad řád takových milosrdných bratrů anebo — „k čemu konečně řád? Šlo by to také bez náboženských podkladů a bez klášterních slibů. Jmění už také skoro žádné nemám, ale přece bych mohl ještě mnoho pomáhat, kdybych se odřekl všelijakých hloupostí, které mě ani netěší a které člověk jen ze zvyku za nutné považuje. Byl by to život jinak užitečný než hloupé písničky psát a povídačky skládat, o které beztoho málo kdo stojí.“ (16/2 1888. Lípa 1919 str. 465 d.)

*

Starší relace o diecesi Brněnské. (Č. d.)
§us 5tus De monialibus.

I. Moniales mihi subjectae suas servant constitutiones.

II. Clausura in earum monasterio custoditur.

III. Nulli abusus in earum monasterio irrepserunt, qvi auxilio s. Congregationis indigerent.

IV. Designatum habent confessarium extraordinarium, cui saepius per annum confiteri possint.

V. Reditus hujus monasterii fideliter administrantur et monialium dotes in bonum monasterii erogantur.

VI. Etiam in monasteriis monialium, qvae praelatis regularibus subjecta sunt, clausura observatur; nisi qvod, non obstante contraria mea remonstratione, ad repetitum mandatum supremi terrae principis admittere debuerim, ut moniales ordinis S. Dominici in suburbio Brunensi puellas seculares mox juxta clausuram, intra septa tamen monasterii, doctrinam christianam, legere item et scribere doceant.

VII. Harum confessarii ordinarii et extraordinarii a me sunt approbati.

VIII. Ut bona temporalia horum monasteriorum fideliter administrentur accurant superiores regulares, qvibus monasteria subjecta sunt.

§us 6tus De seminario.

I. In seminario universim aluntur alumni 60, inter qvos pro 17 dioecesanis meis reditus destinati sunt, de facto autem ex meis 13 aluntur.

II. Instituuntur in disciplina ecclesiastica.

III. Omnibus studiis theologicis, item juri canonico bono cum profectu in universitate vacant.

IV. Inserviunt in festis majoribus cathedrali ecclesiae meae et ecclesiae seminarii qvibuslibet diebus.

V. et VI. Regimen seminarii competit reverendissimo domino archiepiscopo Olomucensi.

VII. Taxa nulla est statuta.

§us 7mus De ecclesiis, confraternitatibus et locis piis.

I. Tabella onerum missarum et anniversariorum in sacristiis ecclesiarum exposita est, iisqve satisfit. Qvemadmodum:

II. Pia opera in confraternitatibus aliisqve locis piis a testatoribus injuncta executioni mandantur.

III. Qvolibet anno illarum piarum causarum, qvae ad jurisdictionem meam pertinent, ab illarum administratoribus rationes mihi redduntur.

IV. Montes pietatis nulli adsunt.

V. In infirmorum hospitalibus infirmis necessaria qvoad salutem animae et corporis subministrantur; redituum vero hujusmodi hospitalium rationes redduntur commissioni piarum causarum a supremo terrae principe institutae.

§us 8us De populo.

Populi mores ut plurimum boni sunt et legibus christianis conformes.

II. Nullus abusus aut consvetudo invaluit, qvae consilio et Sedis Apostolicae adjutorio indigeret. Nunc tamen, cum tolerantia acatholicorum in Moraviam etiam introducta sit, non desunt in populo, qvi palam profitentur se alterius qvam catholicae esse et semper fuisse religionis, solumqve religionem catholicam hucusque simulasse.

§us 9us De postulatis.

Humillimum postulatum meum est, tum ut Sua Sanctitas, introducta nunc in Moraviam tolerantia acatholicorum, licentiam dare dignetur, ut parochi catholici matrimoniis tam haereticorum inter se, qvam haereticos inter et catholicos assistere possint: tum qvoad reliqvum potestatis ecclesiasticae usum tales mihi facultates concedere, qvae ad fidelibus succurrendum et conscientiam meam tutandam praesenti rerum statui, tuae Sanctitati alioqvin perspecto, congruant.

Humillimus servus.

Vědecký a umělecký.

Kolik hodin pněl Spasitel na kříži, starou a stále ještě záhadnou otázku, řeší vid. biblista Dr. Innitzer (Theol. prakt. Quartalschr. 1919, 362 dd) takto: Mezi 6—8 hod. ráno soud u Piláta, 8—9 odsouzení, před 10. příchod na Kalvarii (z nedalekého hradu Davidova čili Herodova, nikoli ze vzdálenějšího hradu Antonia) a ukřižování (3 výroky Spasitelovy), o 12 zázračné zatmění, kolem 3 skon. Živ tedy visel Spasitel na kříži asi pět hodin, pak snad ještě hodinu.

O začátku křižování vznikly pochybnosti proto, že Mk (15, 25) klade jej na 3. hodinu, t. j. naši 9., kdežto Jan, očitý svědek (19 14), kolem 6. (12.) klade teprve odsudek Pilátův. Nejen pro tuto neshodu, nýbrž také proto, že nelze všech událostí křížové cesty a popravy samé v tak krátkou dobu dle Jana směstnati, nutno vrátiti se ku starému již vysvětlení, že opisovači zaměnili číslice Γ (= 3) a t. řečené episema čili gamex F (= 6), tedy že i u Jana má státi, jak bylo v efeském prvopise: hodina byla asi třetí (m. šestá). Innitzer upozorňuje ještě na jiný výklad snadné této záměny, totiž docela stejný obrat u Jana 4, 6 (příběh se Samaritánkou: hodina byla asi šestá), který opisovači vzpomínkou a sdružením představ, jak se při psaní často stane, vklouzl do péra i na místě nepravém. Že u Marka hodina třetí (devátá), na kterou klade přibití na kříž, neznamená právě dobu na minutu dle hodin, rozumí se pro tehdejší poměry samo sebou; je to chvíle mezi 9—10.

*

Poslední svazek Acta Academiae velehradensis (1914—1919) obsahuje kromě dvou pojednání dogmatických zvláště cenný přehled nauk, v nichž mezi církví východní a západní jsou nějaké neshody; jest jich asi 14, ovšem nestejné závažnosti. Otázky ty náležejí docela do oboru theologického, proto budiž tuto na ně jen poukázáno; každý, kdo se tím předmětem zabývá, najde tu bohatou látku s pramennými údaji.

Zvláštní zmínky tu zasluhuje příloha (francouzsky psaná), v níž redaktor A. Špaldák podává návrh mezinárodní abecedy po příkladě P. Schmidta, red. „Anthropos", (l' Alphabet Universel) pro přepisování jmen a názvů v práci anthropologické, i Christ. Garniera pro zeměpis (Méthode de transcription rationnelle 1899). Tento společný pravopis, objímající všechny jazyky kulturní i nekulturní, zbudován na abecedě latinské, jak přirozeno, doplněné značkami diakritickými nad i pod jednotlivými písmenami (tečkami, čárkami atd.), při e neb i také převrácením (na př. ruské ija = dlɪa). Účelem jest jednak, aby každý zvuk měl svou pravopisnou značku (na př. a má tu přes 30 obměn a ještě přidáno etc.), jednak aby dle toho učenci kteréhokoli národu byla výslovnost zřejmá a tedy stejná.

Kdo potíže s přepisem cizích, zvláště nám méně známých jazyků (na př. východních, divošských) a různé pokusy zná, neshledá v návrhu Š—ě nějaké fantastické hříčky, nýbrž vážný příspěvek k řešení této nesnadné otázky. Nikoli nejmenší závadou, ačkoliv čistě praktickou, tedy pro theorii nikoli rozhodnou, bude, co tomu řeknou — oči, zvláště právě oči učenecké, obyčejně beztak již utýrané; v drobné sazbě budou značky málo jasné a četba oku nadmíru namáhavá — o rukopisech ani nemluvíc.

*

Dle novin napsala „Volná myšlenka“ o šetření náboženských památek toto: „Na Kladně po slavnosti Husově shodili Johana Hnusného s kašny. Ani papežská encyklika opatrníků z našeho ministerstva vyučování a osvěty na ochranu jezovicky zkrouceného ‚umění‘ mu nezachránila život“.

To je křen, co? A „husický“!

*

O sv. Janu Nepomuckém ostatně vydány poslední dobou nové práce, z nichžto zvláště jmenujeme rozpravu p. V. Olivy v olomcucké Arše (o 1393 jako roce mučenictví Janova).

Jak známo, pozastavují se dějepiscové nad tím, že ani v žalobě arcibiskupově (Jana z Jenštejna) na Václava IV ani v současné skoro kronice kláštera Saganského není zmínky o zpovědním tajemství jako příčině mučenictví. (Že to nebyla jediná příčina, proč kanonisován tento muž, již tehdy nazvaný Deo acceptus et hominibus, martyr iam sanctus, netřeba připomínati.) Mlčení toto lze docela snadno vysvětliti z tehdejší hrůzovlády. Jako jsme tu kdysi upozornili, že v životopise sv. Václava nutno zapomněti na nynější společenské poměry panovníků a vzpomněti si, čím asi tehdy takový kmenový pohlavár byl, abychom se nepozastavovali nad „plebejským“ počínáním jeho — nehledě k mimořádné náboženské vroucnosti osobní: tak naopak z nynější 5leté zkušenosti můžeme si poněkud představiti, co asi znamenal zákaz Václava IV, mluviti nebo psáti o pozadí mučenictví Janova. Kdo za války a teď prožil nebo byl svědkem nějakých rekvisicí, policejních prohlídek, udavačství, vyšetřování a stíhání osob nějak, často pro nevinné slovo podezřelých, může si představiti, jaké asi bylo nebezpečí tehdy, za okolností mnohem jednodušších, kde prozrazení bylo tak snadné!

V kterési duchovenské skupině na Olomoucku žádáno, aby Řím v otázce svatojanské konečně jasně se vyslovil. Snad míněna přímo jen věc jinak mimotní, totiž oprava roku 1383 v 1393 v kanonisační bulle (o čemž srv. uvedený článek p. Olivův). Stran nějakého nového pramene, jenž by v Římě snad ještě byl zůstal neupotřeben, budiž jen poznamenáno, co před lety sdělil nám proslulý něm. dějepisec H. Grisar, že nějaké nové zprávy v té věci od pramenů římských čekati nelze; ovšem mohl mluviti jen o pramenech jemu tehdy známých, čímž není vyloučeno, že se najdou nějaké jiné.

V každém případě jest jisto: pražských kruhů, jichž se týče, nelze omluviti z výtky, že otázce té nevěnovaly větší péče, aby novým studiem byla co nejlépe objasněna — na druhé straně pak není než novinářským agitačním žvastem, co se proti svatojanské úctě nesoudnému obecenstvu namlouvá.

*

Nakažlivé mrkání. V autobiografickém románě Srážky (Lípa 1919) p. Josef Holeček vypravuje, jak (v letech 70ých m. st.) zachránil „Světozor“. Pan kanovník Krejčí, člen družstva, přičítal tu zásluhu p. Holečkově černohorské povídce Bitva u Fundiny. Panu kanovníkovi Krejčímu „tuze se líbila, zvláště to místo, kde se turecká dívka Bubei koupe v řece Marači. Jen panu kanovníkovi očka mrkala, když o tom mluvil. Pravda, dodal, s mým stavem se nesrovnává, že chválím, co bych měl zatracovat [!], ale což dělat, když také na záchraně Světozoru a jeho oblibě mi záleží“.

V husitských dramatech p. Jiráskových také kněží, ovšem jen katoličtí, rádi mrkají při řeči o jistých zábavných věcech. (Srv. P. Neumannův rozbor v Hlídce 1918). Myslíme tedy, že by bylo nevděkem neupozorniti na tento vzácný a zajisté na výsost účinný typisující motiv z duševní dílny našich dvou starých — spisovatelů.

*

jv. — V „Deutsche Medizinische Wochenschrift“ pojednal Dr. G. Mamlock o Leonardu da Vinci jakožto anatomu, na základě jeho spisů, jichž vydání bylo teprv nedávno dokončeno. Šest svazků foliantových těchto spisů vydal anatomický ústav vysoké školy v Kristianii na uctění památky učencovy, od jehož smrti uplynulo letos 2. května 400 let. Dějinám lékařství prokázala se tím znamenitá služba.

Ze spisů vysvítá, že Leonardo byl v čilém spojení s největšími učenci své doby. Veliký vliv měl naň profesor anatomie v Pavii, Marc Anton de la Torre. Leonardo pitval asi třicet mrtvol, které si opatřil s velikou námahou v Milaně a Florencii; ze známých důvodů pracoval na nich tajně. Měla jeho práce nějaký positivní výsledek? Odborníci odpovídají na otázku tuto kladně. Autorita jako Hunter nazval Leonarda největším anatomem té doby a vysoko cenil jeho pojednání o svalstvu. Blumenbach, prof. anatomie v Göttingen, chválí jeho bystrozrak, an všímá si věcí, pro něž ještě staletí později nebylo smyslu. Štyrskohradecký anatom Holl velebí význam Leonardův v dějinách anatomie, pravě o něm, že zjednal této vědě nový základ a stal se vůbec zakladatelem anatomické methody.

Záměrem Leonardovým bylo, shrnout výsledky své badatelské práce po stránce biologické, anatomické a umělecké v díle, jež mělo se jmenovat „Mikrokosmos“. Mělo pojednati o těchto předmětech: početí, uterus s embryem, vývoj, porod, živení, vzrůst, proporce v různém stavu vývoje, stavba kostry, popis vyrostlého člověka, míra,

barva, tepny, svalstvo, kosti a orgány smyslové. Podrobnosti máme jen o proporcích dospělého muže. Jinak shledáváme u L. ohromnou spoustu anatomických poznámek. Část traktátu o anatomii pochází z r. 1489. Pět dalších let zabýval se podrobně anatomií lidského těla a koně; r. 1500 vydal druhé pojednání o anatomii, roku 1513 třetí, r. 1515 čtvrté. Anatomické poznámky o lidském oku sbíral plných 26 let (1490—1516). Tato díla putovala z ruky do ruky. Konečně stal se majitelem jejich anglický král, Karel I. Později přišla v zapomenutí, až byla nalezena v zámku „Windsor“ a dočkala se nyní poprvé úplného vydání. Odborníci v anatomii netají se svým přesvědčením, že L. skutečně obohatil vědu některými objevy. Jeho popis srdečních komor a činnosti srdeční je v té době ojedinělým. L. byl prvním, od něhož lidské oko bylo pojímáno jako „camera obscura“; jeho optické poznámky nejsou bez významu.

Vychovatelský.

Druhý katechetský kurs, konaný dne 29. a 30. července na Velehradě, neodpovídal zásadám, jaké byly stanoveny pro jeho pořádání na loňském kursu, a nevyhověl také dobře míněným pokynům, jež pronášeny potom v tisku (na př. i v Hlídce.) Ano po mnohé stránce ani se nevyrovnal prvnímu kursu, ač tento byl pořádán pouze jako místní podnik horlivého kněžstva z Uh. Hradištska, kdežto letos převzala jej Paedag. akademie v Olomouci. Chyba byla už v tom, že nebyl ani zavčas — před prázdninami — určitě oznámen (publicisticky lépe připraven) a program jeho přesně stanoven; pak jmenováni v novinách referenti, ale nikdo se jich dlouho ani neotázal, jsou-li ochotni přednášeti. Další chyba jest, že se do kursu vplétají valné hromady, pro něž je čas i místo jinde, nebo se vsouvají nahodilé přednášky mimo program a všelijaké projevy, takže na kurs nezbyly ani celé dva půldny a některé přednášky pak vůbec musily odpadnouti, což ovšem pro budoucnost nepřidá chuti k převzetí referátu ani účastníkům k nákladné cestě.

Tyto nedostatky možno jen poněkud omluviti nevyjasněnými poměry na školách, které snad části kněžstva odnímají chuť ku práci, za to však jiné právě pudily na Velehrad, aby načerpali nadšení, aby se poučili a poradili, podle jakých zásad třeba pracovati ve škole za změněných poměrů.

V tomto směru několik dobrých praktických pokynů podali pp. farář H u d e č e k, katech. P o d i v í n s k ý a prof. Dr. T a u b e r, referujíce o tom, kterak pěstovati náboženský život mládeže na školách obecných; měšť. i středních. Ozývaly se tu častěji výtky na dosavadní způsob náb. vyučování a zdůrazňována všeobecně stránka výchovná, směřující především k výchovu lidí opravdu nábožensky žijících.

Na totéž s vyššího hlediska poukazoval v krásné přednášce také slovenský poslanec Dr. J e h l i č k a, odůvodňuje nutnost reformy náb. vyučování i současnými školskými poměry. Dnešní doba není sice vhodná pro celkové řešení školských otázek, poněvadž je to dosud doba neklidná, revoluční a poněvadž v parlamentě nejsou zastoupeni všichni, jichž se věc týká — proto neměla by býti konána ani anketa, svolaná ministrem Habermannem. Přece však dle jeho názoru bylo by možno nalézti u nás nějaký společný základ u všech stran: všichni totiž uznávají potřebu mravního výchovu ve škole, značná část pak uznává i význam náboženství při tomto výchovu, žádá však, aby vyučování náb. bylo reformováno. Dala by se tedy otázka rozřešiti takto: d ě t i r o d i č ů n e v ě r e c k ý c h ať v y u č u j e u č i t e l l a i c k é m o r á l c e — i v ní jsou dobré věci a je lepší něco než nic. Není však dosti účinná, nemá pevného podkladu ani vyšší autority, nestačí člověku k mravnímu životu — proto d ě t i r o d i č ů k a t o l i c k ý c h

ať vyučuje kněz náboženství katolickému. Pro reformu tohoto vyučování doporučuje Dr. J. vzíti za podklad dvojí přikázání lásky a všechnu látku katechismu již od počátku projednávati sub specie caritatis. Náb. cvičení pak ať jsou povinna pro všechny děti, které jsou vyučovány v kat. náb., a ať také je zákonem postaráno o to, aby žádný učitel nedotýkal se v ničem náb. citů kat. dětí. I když dojde k rozluce církve od státu, nemusí rozluka sahati i na školství, poněvadž u nás jsou v té příčině zcela jiné poměry než třebas v Americe.

Vedle těchto časových věcí, k nimž náležela také přednáška katech. J. Staňka o náb. vyučování v Americe, budila přirozeně největší zájem otázka nových náboženských učebnic, o níž také „Hlídka“ často již se zmiňovala a na jejíž důležitost upozorňovala. K brzkému jejímu rozřešení uznána konečně nyní i na kursu za nejlepší ona cesta, kterou jsme tu hned na počátku navrhovali: nevypisovati zdlouhavé a nejisté soutěže, nýbrž svěřiti práci jedinému zkušenému odborníku, jenž by si vyžádal dovolenou a zcela se věnoval svému dílu — a jmenovali jsme tehdy hned p. V. Kubíčka, jenž nyní na Velehradě podal obsažný referát o dosavadním postupu. Jednoty bohužel dosaženo nebylo — a jistě nikoho nepřekvapí, že to byla zase Praha, jež se postavila zásadně proti — snad že myšlenka vyšla z Moravy. Sdružily se tedy jen diecese olomoucká a brněnská, k nim se kloní i diecese král. hradecká, Slovensko pak jest ochotno přeložiti si až hotové dílo.

Místo dosavadních náb. učebnic navrhuje p. V. Kubíček jen tyto tři knihy: 1. Knížku pro nižší stupně, snad až pro 5. šk. rok, jež by po případě stačila i pro venkovské jednotřídky. Mohla by to býti poněkud ovšem upravená a rozšířená „Prvouka“. 2. Biblický dějepis s příslušnými poznámkami historickými, archeolog., zeměpisnými atd. pro vyšší stupně škol obecných a měšťanských. 3. Soubor kat. učení pro tytéž stupně místo dosavadního katechismu.

O tuto třetí knihu právě jde, poněvadž její potřeba jest nyní nejnaléhavější. Proto jí také věnoval p. řečník hlavní část své přednášky, ukazuje názorně, jak si představuje nábož. učebnici pro vyšší stupně školy obecné a měšťanské. Rozděluje ji na čtyři hlavní části: I. Svaté pravdy, II. Sv. prostředky, III. Sv. zákon, IV. církevní rok — rozdělení v této podobě zcela původní a jistě i přirozené a praktické. V podrobnějším rozčlenění látky snažil se pak zdůrazniti — třebas ve druhé části — i takové prostředky svatosti, jež jsou v dosavadním katechismu skoro odstrčeny, na př. slovo boží, úctu svatých atd.

Důležitou a dlouho spornou otázku, v jaké formě má býti učebnice upravena, rozřešil p. řečník asi k obecné spokojenosti: náb. učivo bude sestaveno v článcích. Této formy použili v nejnovější době také oba největší němečtí pracovníci katechetičtí, Stieglitz (Grösseres Religionsbüchlein) a Pichler (Der Weg zum Leben): „Prvouka“, založená na podobné myšlence, byla podána olom. konsi-

stoři k aprobaci již 3 roky před tím, než napsal Stieglitz svou programovou stať o „katechismu v článcích“. V každém článku, jenž obsahuje jen jedno katechetické thema, bude náb. pravda jasně podána, vyložena, odůvodněna a hlavně oživotněna (příklady z dějin i vlasteneckých, ukázkami z písní kostelních i národních, přísloví, poesie atd.) Každý článek, opatřený konkretním nápisem, bude přiměřeně metodicky rozčleněn v několik málo odstavců a upraven tak, aby tvořil účelnou jednotku, již možno úspěšně projednati za jednu hodinu. Není ovšem určen k memorování; má býti pro katechetu vodítkem, pro žáka pak jen četivem; učivem jsou jen řádně stylisované, z článku vyplývající věty, počtem nejvýše tři. Jest výhodou pro katechetu i pro dítě, jsou-li tyto věty ve formě otázek. Otázka sama bude ovšem tištěna drobnějším tiskem, jakož vůbec grafické úpravě musí býti věnována všemožná péče. Výsledkem pak bude kniha zevně i obsahově krásná, důkladná a zajímavá, vhodná, aby se stala pokud možno aspoň částečně i knihou rodinnou. Jako nejvhodnější název pro ni navrhuje „Svaté učení“.

Přednáška, pronesená s klidem zkušeného, látku do nejmenších podrobností ovládajícího odborníka, a přece plná života a zápalu, byla sledována s největším zájmem a doprovázena, jak potom z debaty bylo viděti, úplným a jistě i směrodatným souhlasem s ideou učebnice v navrhovaném způsobu a jediným přáním, aby p. řečník co nejdříve své dílo uskutečnil. Poněvadž dovolenou již dostal, slíbil také, že pokud možno v brzké době předloží kněžstvu vytištěný návrh své učebnice, aby také jiní mohli se účastniti práce svými zkušenostmi, náměty a pokyny. Na tuto spolupráci všech kněží kladl p. řečník zvláště veliký důraz, tak jako na nutnost, aby celkové dílo vyšlo z jedné dílny.

Tak, doufáme pevně, dočkáme se do roka samostatné, českým duchem a při tom moderně zpracované učebnice náboženské pro vyšší třídy obecných a měšť. škol. Zůstane pak jen ještě stará bolest: samostatný bibl. dějepis!

Pořadatele kursů katech. dovolujeme si konečně upozorniti ještě na jeden vážný nedostatek, že totiž nejsou vydávány o nich úplné zprávy. Přednášky, o nichž jen krátce tu zmíněno, jsou zpracovány vesměs velmi pečlivě, obsahují mnoho dobrých i nových námětů a pokynů, jež nestačí jen vyslechnouti, zvláště když následuje přednáška za přednáškou: každý účastník rád by si ještě doma promyslil mnohé, co časem vyvanulo. Tím raději zajisté uvítali by podrobnou zprávu o kursu a debatách při něm ti, kteří se ho nemohli účastnit. Že i budoucí kulturní historik bude za ni velice povděčen, netřeba dokazovati.

Aby konečně kurs měl také viditelný praktický výsledek, bylo by radno aktuelní názory podati ve formě resoluce, jejížto praktické části by se uložily určité osobě či společnosti, aby je provedla. Vloni na př. bylo projednáno několik pěkných návrhů, snadno uskutečnitelných — a letos se marně ptáme, co se s nimi stalo: nikdo se jich neujal, nemaje to zvláště uloženo. Bylo by také

dobré, kdyby se ponechala nějaká hodina pro volné návrhy, náměty, dotazy z řad katechetů samých. Leccos dobrého by tak vyšlo na jevo a kurs by jen získal.

*

Sjezd přátel literatury pro mládež konal se počátkem července v Praze při „Pracovním pedagogickém sjezdu československého učitelstva", jejž pořádalo dědictví Komenského, Pedag. museum v Praze a Česká pedag. společnost v Brně. Po referátu prof. V. Suka usneseno založiti zvláštní „Společnost přátel literatury pro mládež." Úkolem Společnosti bude prý především zdůrazňovati umělecký požadavek knihy pro dítě po stránce vnější i obsahové. Chce také zhodnotiti dosavadní literaturu pro mládež, a proto míní zříditi studijní knihovnu, jež bude podkladem bibliografie; bude vydávati průvodce literaturou pro školy a rodiče, převezme a rozšíří kritickou revui „Úhor", vydávanou dosud soukromníkem, míní pořádati vánoční výstavky, přednášky a jinak pečovati o rozšíření knih dobrých a potírati četbu škodlivou. Bude se domáhati pro své snahy podpory školních úřadů a žurnalistiky. — Na sjezdu účastnili se debaty mimo jiné také spisovatelé pro mládež O. Pospíšil, Q. M. Vyskočil, J. R. Hradecký a Tisovský.

Při této příležitosti upozorňujeme již nyní své čtenáře na nový zákon o povinných obecních knihovnách, při nichž mají býti zřizovány také oddíly pro mládež. Důležitost jeho jest každému patrna. A vždy jasněji se také jeví, jaký význam měly poslední obecní volby. Snadno lze si představiti, jak bude vypadati obecní knihovna tam, kde zasedla k veslu většina pokrokářská: starost o zřízení knihovny a její správu odevzdá ovšem svému straníku, na venkově především učiteli... Proto je třeba, aby i tu naši lidé byli na stráži! Tak mnohý jed, jenž se nyní do knihoven usadí, bude potom pozdě a těžko odstraňovat!

*

Spolek (Vereinigung) katolíků v Německu na obranu a podporu křesťanské školy a výchovy vydává v Düsseldorfě dvě řady tiskovin o předmětech toho oboru: letáky a knížečky, které stručně, ale na vědeckém podkladě poučují nejen o zásadách, nýbrž i o dějinách školy a výchovy v Německu. Jelikož u nás poučení a povzbuzení takovéto jest ještě daleko více potřebí nežli v Německu, kde náboženské strany mají v politice mnohem více vlivu než u nás, upozorňujeme na tyto spisky, z nichž možno čerpati významných myšlenek a hlubšího odůvodnění, nežli shledáváme v příležitostných článcích novinových.

Jedna věc u nás jest arciť závadou na ten čas nepřekonatelnou: neznáme zevrubně dějin našeho školství a výchovu, a z nich tedy nesnadno čerpati, co by našemu duchu a rázu svědčilo. Máme sice cenné práce Tomkovy a Winterovy pro starší doby, pro

novější pak vzácné práce Šafránkovy, na které jsme tu již upozornili, avšak nikde neviděti, že by se jich tuze používalo.

Jako v jiných oborech třeba i zde, abychom se vrátili k sobě a sebe v minulosti pro budoucnost lépe poznali. Odpor pouze negativní nestačí. Ukažme sobě a i jiným, chtějí-li, čím jsme byli a čím býti chceme.

Mimoděk obrací se tu zřetel ke katechetům, zvláště středoškolským, kteří po přednosti nalézají se nad troskami svého díla. Intelligence, praví se, jest víře odcizena. Není trochu vina též na nich? Někteří z nich též mají teď záchvaty ultrareformní. Nebylo by lépe, aby aspoň ti druzí — od oněch nic kloudného očekávati nelze — více si hleděli svého oboru vychovatelského, nejen ve škole (toho „šťastně“ jsou zbavováni), ale i jinak, na př. v práci literární? Mají přístup ke kronikám starších ústavů i k jiným archivům. Nebylo by možno bývalo takovým a podobným způsobem vedle práce úřední upevniti své posice mezi učitelstvem i žactvem a tím i posice věci, které slouží?

Nyní ovšem nastávají ještě jiné úkoly, okolnostmi velmi znesnadněné, ale neméně důležité, péče o žactvo úřednímu vlivu vymknuté. Dějí se tu jaké přípravy — myslím totiž jinačí než je nářek v novinách? Či se všecko zas ponechá „slavné vládě“, resp. konsistoři, jak bývalo?

Není pochyby, že pánové, kteří novou školu tak budují, jak ji budují, brzy spláčí nad výdělkem. Ale škodolibost v tomto případě by byla nejméně místná: jich zajisté nenapraví, neboť co jim na budoucnosti záleží! A škody odnese národ, na jehož opravdovém blahu přece nám především záleží.

Kdo si libuje mládež a národ jen revoluční, měj si jej; rozumný člověk to zajisté není, a duchovním vůdcům národa náleží zdravý rozum zachovati, i proti takovým jej hájiti.

*

Ve francouzské L'Opinion 1918 podniká kruh „druhů universitních v poli“ tažení proti universitě a dosavadní soustavě školské i nadvládě státu ve škole. Články v časopise uveřejněné vydány pak jako manifest pod názvem nová universita (u Fischbachra 1918.) Nejnověji zabývá se jimi časopis: Revue pratique d'Apologétique.

University, školství vůbec prý nevyhovuje. Proč? Kde vězí příčina? V autokracii státu, který je zabírá jen pro sebe a pro své účely.

„Soustava vládní založená na volitelném zastupitelstvu potřebuje ovšem nezbytně, aby dostala do svých rukou svědomí — nesnese svobody náboženské; potřebuje dále, aby dostala do rukou svých voliče: proto nesnese svobod a výsad místních a rdousí je kde jen je najde. Člověk v pravém a plném smyslu slova: t. j. bytost rozumná a svobodná jest už jí nepřítelem. Čím spíše celá korporace! Stát ji strpí pouze pod tou podmínkou, že bude vládnoucí kastě sloužiti věrně

a oddaně. A tak universita, která dovedla svého času vzdorovat i králům, jakým byl Ludvík XIV, stala se služkou — sektou ve službách jiné (vládnoucí) sekty."

Stesky své rozšiřují na celé školství.

„Státu záleží právě pro jeho nešťastné státovnictví jen na tom, aby škola pěstila mozky a ne lidi".

Jeho státní omnipotence chce vše zuniformovat; a uniforma svírá a tísní. Učitelstvo škol obecných je beze všeho působivého styku s učitelstvem odborným — a kde jim stát dopřává součinnosti, je to hlavně ve spolcích a akcích politických — jež nejsou vždy čisty.

Universita podává mladým lidem nevýživnou stravu v knize, v kritice, v nauce, která často pod zevnějškem přísné vědy jest pouze skepsí.

„A naše akademie a učené společnosti? Jak se osvědčily za války? Co je jim do hrobů, v nichž naši mladí druhové z university — a celý dorost intelligence národní odpočívá? Svojí lhostejností ubijely nás více nežli vědci němečtí, kteří ruku v ruce pracovali s politiky a vojskem. Ale francouzský vzdělanec a učenec hledal pravdu více v knihách nežli v tuhém boji života... Francouzský učenec byl rozumářem, jenž hleděl život, průmyslový, mravní, náboženský polapit v ubohé formulky své chudičké občanské vědy. Byl individualistou. Člověkem, o jakém mluví Tolstoj: jeho myšlenka jde na prázdno jako kolo, které se točí jen okolo osy a nezapadá do jiného ozubení... a proto nezvedá nic, netáhne nic, neprovádí nic."

Jak odpomoci!

Novou organisací vlády především: Ta čistá společnost na vykořisťování a vyžírání státu musí býti odstraněna a k vládě musí býti dosazeni lidé nejlepší, a ti budou vládnouti na prospěch všech. Neboť politika — toto umění sloužit blahu obecnému, zvrhla se bohužel dnes v umění kořistiti, vyžírati... Materialismus, hmotařství a nepěkné prospěchářství zavládají. Ale válka, která na první pohled ničemu tak nesloužila jako hmotařství a prospěchářství nejbrutalnějšímu, ukázala přece jenom, že vítězství její dluhujeme jiným silám: silám duchovním a mravním, obětavosti, hrdinnosti, ctnosti. A tyto zájmy duchovní jsou tedy a musí být účelem života a nového obrodu.. a základem nových útvarů dneška i zítřka. Ale co jest rozuměti těmito zájmy mravními — kde nalézti pro ně formuli? Pierre Lamouroux — jiný odpůrce dnešní školy — našel se svými přáteli tuto formuli v evangeliu a katechismu. „Druzi universitní" tak daleko ovšem ještě nedošli. Než ani jim nezbude na konec nic jiného nežli voliti mezi formulemi nějakého Nietzche či Maxa Stirnera, či Lenina a Khuna anebo Krista: Miluj Boha, miluj bližního.

Mezi navrhovanými reformami, jako jsou: návrat k starým tradicím, návrat k decentralisaci a zřízení dle krajů, zajímavým je zvláště požadavek: pěstiti více vůli, a pak požadavek vyslovený heslem: v zájmu rovnosti budiž škola jednotná, bezplatná a závazná.

Dnes mluviti o rovnosti po 5leté válce! Dnes mluviti o ní a o

bratrství — kdy strana vítězná dobře ví, že zvítězila-li, zvítězila jenom tím, že byla tu nerovnost sil! A aby mohla dojíti vítězství, nemusila tato hesla aspoň na chvíli odstaviti? Byla to svoboda, která tam držela „dobrovolně“ vojáky v zákopech? Byla to rovnost mezi prostým občanem vojákem a jeho generálem? A půjde to s tou rovností a spravedlivostí ve škole, aby syn presidentův a syn posledního lakýrníka měli stejné „školy“, a když lakýrníkův obstojí při zkoušce, by pokročil výš, a syn presidentův, neobstojí-li, šel někam se učit lakýrnictví? Patrně asi vymřela již do dnes všecka protekce — a ne-li, vymře jistě do zítřka, nežli jednotná škola se počne — není-li pravda? A dítě, o němž rozhoduje jen stát, dítě, o jehož budoucnosti rozhoduje pouze republika, dítě vyrvané rodině — to že svoboda? Takovou znali již před 20 věky ve Spartě; pozdější doby ji nazvali tyranií.

My katolíci máme zvláště proč nedůvěřovati této škole a brániti se proti ní již proto, že tento požadavek přijalo za svůj zednářstvo.

Nicméně stojí tito novotáři francouzští daleko výše svým pojmem o svobodě nežli reformátoři školství u nás. Dalším bodem programu jejich je totiž požadavek: škola budiž dvojí: konfessijní a bezkonfessijní — tak žádá svoboda: ainsi le veut la liberté.

Nepomýšlejí na zrušení škol soukromých — naopak vítají je k závodění blahodárnému se školami veřejnými — což nikdy nemůže býti rozkvětu a pokroku školství na ujmu. Ano pro školy soukromé dovolávají se podpory státní. Žádají svobody vyučování. A to vše proto, že to žádá již pouhá spravedlivost — a tím spíše, že zájem národní. Dnes, kdy zeje po válce tolik prázdnoty všude, jest potřebí soustřediti všecky síly, nejen aby se mezery vyplnily, nýbrž, aby se probuditi mohlo i ušlechtilé závodění. Dnes nesmí býti žádná síla vylučována z národa.

Takhle se mluví v národě tolikrát a tolikrát větším, nežli je náš — a netroufají si tam tak hazardovati s intellektuelními silami národními . . . Ale což my! My si již smíme leccos dovoliti.

Ač tedy nelze souhlasiti se vším, co mladí tito reformátoři žádají, přec dlužno uznati jejich důvody pro nutnost reformy. Ovšem ne tak polovičaté, jakou navrhují. Co pomůže decentralisace a osamostatnění krajských učilišt, potrvá-li nespravedlivé a autokratické zasahání státu do školství dále? To bude znamenati jen tolik, že se o slušnou částku zvýší rozpočet ministeria osvěty. Ale jest především potřebí: odstraniti autokracii dnešního státu.

Volají po tom ostatně ve všech oborech: obchod, živnosti, všecky korporace národohospodářské volají stejně: zahyneme, potrvá-li dosavadní systém vládního a státního nadvládí dále a nedá-li se místa podnikavosti soukromé! Vše, co vezme do ruky stát, zdražuje se přes noc dvojnásob i trojnásob. Tak aspoň dokazuje ve spise svém: Kam spějeme? Viktor Cambon. Příčiny toho jsou hlavně dvě: neodbornost státu a nedostatečné vědomí odpovědnosti.

Celý svět ví, jak se dnes obsazují místa, píše v Univers Albert Vincent — a je to laický učitel. Potřebujeme nového ministra osvěty

— či válečného loďstva? S volbou? Ale, nic snadnějšího! Tuť přece nerozhoduje, to víme, prospěch školství či námořní naší moci. Při volbě rozhoduje, že ten a ten je stoupencem určitých idejí politických či socialních, které teď jsou v proudu, a ne ona odborná vyškolenost, která by byla s to, aby dávala nové silné popudy a podněty k opravdovému rozkvětu. Jedná se o jinou věc. Co rozhoduje? Zřetel na jistou parlamentní skupinu, obava před jistým pánem, jenž by mohl něco povědět. . . Ale věc a její dobro — toť vedlejší. Tak tomu chtějí naše demokratické řády.

A co teprve to úžasné a nedostatečné vědomí odpovědnosti! Co záleží na tom, že se daněmi a poplatky občanstva zrovna mrhá? Nejsou to groše vlastní, — jen cizí — a morálka ze zákopů přenáší se výš.

Takhle se cítí všude přílišné zasahování státu. Ve školství a výchově je tomu právě tak: a zde působí neodbornost a nedostatek odpovědnosti ještě hůře! Tu se stát hledí zmocniti člověka celého a úplně a bezohledně, tak že jednotlivci (Alfred de Tarde i stoupenci směru: Nová universita) volají: Úkolem nejbližší budoucnosti v každé zemi musí býti toto: postaviti státu protiváhu.

A proto zůstávají vlastně reformátoři z Nové university na půl cestě, pokud neodmítají autokratické zasahování státu do školství nadobro a chtějí paktováním a úmluvami pouze jeho vliv obmeziti. Či možno mu věřiti? Alsasku bylo slíbeno, a slavnostně a několikráte (maršálkem Joffrem, presidentem republiky po druhé a znovu generalem Uranginem), ano vylepeno na rozích v Metách, že tradic a svobod jejich bude šetřeno. A za měsíc po připojení hlásá již velmistr svobodného zednářstva Debierre v senátu odborné komisi ministerstva osvěty, že je nepřípustno, aby školský system alsaský byl jiný než ve Francii, t. j. že nelze připustiti, aby tam jako dosud i na dále vyučováno bylo náboženství, a ve škole, a od kněze — protože tomu tak ve Francii již býti nesmí!

A není k tomu příčiny snad pro nějakou zaostalost školství alsaského. Sám Debierre musil vyznati, že výsledky dosavadní soustavy tamější jsou velice chvalitebné: mezi odvedenci r. 1910 nalezlo se jen 0·02 % analfabetů. Který kraj francouzský se může pochlubiti takovým úspěchem? Ale nic naplat: ve jménu svobody a ve jménu státní autokracie musí ustoupiti právo rodičů, právo církve, právo soukromých korporací, právo dítěte! Jsou tam ještě školní bratři, kněží, sestry řádové: proto se nevezme zřetele ani na slavnostní sliby a záruky — ani zřetele, že se následkem toho rozpoutá nový kulturní boj v zemi bojem již tak zpleněné! *A. Melka.*

*

Z jedné husitsko-slavnostní učitelské schůze. Pan předseda: Nejlépe svatou památku Mistra Jana Husa oslavíme, když vystoupíme z církve. Pan notář [známý štváč] si to přeje.

*

Z dějin moravského školství. (Č. d.) Was den ersten Gegenstand betrifft, so wird dermalen der Normal Fond in

Ansehung deren diesem Fond eigenthumlich zugehörigen Capitalien[1]) von dem k. k. Gubernial Registratore Datschitzky besorgt, und wäre derselbe nur dahin meines Ermessens anzuweysen, womit derselbe bey dem Schluß jeden Militar Jahrs hierüber einen Haupt Ausweyß an diese Stelle abgebe, um daraus zu entnehmen, ob der Fond in seiner Ergiebigkeit von Jahr zu Jahr ab oder zugenommen hat. Nebst diesen Capitalien hat der Normalfundus seine von Ihro Majestät bestimte gewisse jährliche Zuflüsse aus dem Jesuiten Fond[2]) und den Beitrag der Geistlichkeit[3]), dann ungewisse Einflüsse[4]) durch Vermächtnisse,

---

[1]) Biskup olomoucký Maxmilian hrabě Hamilton podvolil se, věnovati na dotaci normálnímu školnímu fondu 12.000 fl. a kromě toho každým rokem přispívati 1000 zl., jak vysvítá z dvorního dekretu ze dne 15. července 1775:

Von der Röm. Kais. zu Hungarn und Böheim Königl. Apost. Majestät . . . dero Landes Gubernio in dem Erbmarkgrafthum Mähren in Gnaden anzuzeigen. Dasselbe habe in seinem Bericht vom 10. Juni a c. in Ansehung der dortigen Normal-Schul-Angelegenheiten unter anderen einflüssen lassen, wienach der dortige Fürst Bischof zu Ollmütz zu dem dortigen Normal-Schul-Fond ein Dotierungs-Quantum von 12 000 fr. und dann alle Jahr 1000 fr. beyzutragen, auf Abschlag der ersteren aber gleich dermalen schon 7000 fr. abzustatten erbietig sey. Gleichwie nun Ihre Majestät sothanes von dem dortigen Fürst Bischofen aus rümlichen patriotischen Eifer gemachte Anerbiethen allergnädigst anzunehmen und darüber dero allerhöchste Zufriedenheit zu bezeigen geruhet, so wird ihme Gebernio ein solches mit dem Beysatz hiemit eröfnet, daß dasselbe wegen Empfangnehmung vorerwähnter Beträge in die dortige Schul-Kasse das nöthige mittels der Behörde zu veranstalten habe, wo übrigens über den anderweiten Innhalt seines obgedachten Berichts die Verbescheidung nachfolgen wird.

Und es verbleiben. . .

Signatum Wien . . . den 15ten Monats Tag Julii 1775.

H. G. v. Blümegen.

[2]) Z jesuitského fondu dáván byl roční příspěvek 3500 fl. dle rozhodnutí ze dne 25. února a 10. března 1775.

[3]) Dvorní dekret ze dne 25. února stanovil, aby byly věnovány pro fond normálních, hlavních a trivialních škol 2 měsíční fructus intermedii uprázdněných obročí, později místo nich odváděna paušální dávka ročních 3000 fr.

[4]) Dne 30 prosince 1775 navrhla školní komise tyto příspěvky:

Verzeichnus

der Neben-Quellen zu Bestellung des Normal-Schulen-Fonds.

1mo. Hätte nach dem ehemaligen Antrag des Fürst Bischoffens von Ollmitz jeder Pfarrer in seiner leztwilligen Disposition die Normal-Schule mit einem Vermächtnus zu bedenken, im Fall dessen Unterlassung aber, wie denn in Casu intestati könnte für gedachte Schule nach dem Beyspiel des Invaliden-Instituti bey der Verlassenschafts-Abhandlung der sogestalltige etwelche Betrag außgeworfen und dem Fond zugewendet werden. Auf gleiche Art könnte auch

2do von einer jedweden Verlassenschaft einiger Betrag, und zwar von dem Prälaten — dann Herren Stande etwa 4 fr. und denen Honoratioribus, dann Handels-Leuthen 3 fr, von Bürgern und Professionisten aber 2 fr. abgeheischet werden.

3tis Wären jene in der Stadt Ollmütz und Brünn, so in dem Fasching und sonsten da-Jahr hindurch Ball oder öffentliche Tänze abhalten, anzuweisen, sich bey der Normal. Schulkommission zu melden und hievon einen Beytrag zur Normal-Schule entwede für einen jeden Ball oder aber für alle zu halten gedenkende überhaubt zu leisten

4to Wäre eben das nemliche in Anbetracht der herumzühenden, hiehero nacher Brünn oder Ollmitz eintreffenden Kommedianten und deren sonst ein öffentliches Schauspiel mit Thieren, Sail Tanzen, Feuerwerk und dergleichen vorstellenden Parthayen, wie nicht minder auch bey Errichtung der erlaubten Glickshütten zu beobachten.

Brünn den 30. December 1775.

Einhebung eines gewissen Betrags von denen in Ollmütz gebenden Bällen und den in Brünn einmal aufführenden Komedien und den Verkauf der Bücher. Diese verschiedene Einkünffte sind vorsonderlich zu Unterhaltung deren in der Normal und Haupt Schulen des Landes angestellten Lehrer bestimmt, nicht minder werden solche zu nöthiger Beheitzung der Schulen und anderen vorfallenden Ausgaben derselben verwendet. Diese Gellder empfengt das Kammeral Zahlamt, bestreitet hievon theils die sistemisirten, theils auf hierortige Anschaffung erfollgende Ausgaaben und hat bies anhero lediglich eine undocumentirte Reyttung hierüber gelegt [6]), die niemals bei dieser Stelle in Vorschein gediehen, sondern nur ad Registraturam abgegeben worden ist.

Návrhy tyto s jistými poznámami byly schváleny dvorním dekretem ze dn 3. února 1776:

Von der Röm. Kays. zu Hungarn und Böheim königl. Apost. Majestät. Gubernioe in dem Erb-Marggrafthum Mähren auf desselben wegen Ausschreibung einiger Nebenquellen zum Behuf und weiterer Verbreitung der Normal-Lehrarth unterem 30ten Decembris abgewichenen Jahrs anhero erstatteten gutächtlichen Bericht hiemit in Gnaden anzuzeigen: Es bestehe, so viel die Verlassenschafften betrift, überhaubts die Cynosur, daß jene der adelichen mit 4 fr., des Ritterstandes und Honoratiorum mit 2, jene der Burgerschaft, wenn das zurückgebliebene Vermögen 300 fr. übersteiget, 1 fr. beleget werden sollen.

Hiebey habe es auch in Mähren fernershin zu bewenden. In Ansehung der Vermächtnissen der Geistlichkeit könne das Gubernium den Fürst-Bischofen zu Ollmütz angehen, diesfalls das weitere nach seinen selbsteigenen Antrag zu veranlassen; wo übrigens die mäßige Belegung der Bälle und Land Comoedianten-Banden keinem Anstand unterlieget, und lediglich die Schul-Commission anzuweisen kommet diese Leuthe nicht gar zu hart zu behandeln.

Und es verbleiben . . .

Signatum Wienn den 3. Februarii 1776.

Heinrich Graf v. Blümegen Thadeus Freyherr v. Reischach. Anton Edler v. Curti.

[6]) Roku 1780 vydání bylo rozpočteno na 10.055 fr, úhrada byla 10.231 fr. 59 kr.

Erfordernuß für die Normal Schul-Anstalten in Mähren pro anno militari 1780.

1.	An Besoldungen vor die Lehrer	7.625 fr.
2.	An Remunerationen	550 „
3.	Dem Secretario Schrötter	200 „
4.	Zu dem Religionsfond	400 „
5.	An Quartier Geld	280 „
6.	Auf Holtz, dann Beischaffung allerlei Requisiten bei der Brünner Normal, dann sechs Hauptschulen	450 „
7.	Auf die Bereysung deren Hauptschulen durch den Landesfürstlichen Kommissarium, dann den Director Mehofer vi Hof Decreti von 29ten May 1779 werden angetragen	500 „
8.	Auf Extra-Auslagen	50 „
	Summa	10.055 fr.

Bedeckung über die Normal-Schul-Anstalten in Mähren pro anno militari 1780.

1.	Auß den flüßigen Einkünften des Mährischen Ex-Jesuiten Vermögens	3.500 fr.	— kr.
2.	Von dem Ollmützer Ertz, dann Brünner Bisthum und Kapitl	3.000 „	— „
3.	Von Kapital à 17.635 das jährl. Interesse	705 „	24 „
4.	An Vermächtnußen ohngefehr	700 „	— „
5.	Für die Einnahm einer Kommedie	100 „	— „

Um nun hierinfalls eine gute Ordnung zu beobachten, wäre ich der Meynung, womit alle ruckständige Reitungen samt Documenten ab anno 1775 bies 1778 von dem Kameral Zahl Amt abgefordert, einem Revidenten von Seithen der k. k. Gubernialbuchhalterey zur Bemänglung übergeben und nach richtig befundener Reytung dem Kammeral Zahl Amt von hieraus das Absolutorium ertheilt, denen Rechnungs Führern alle Jahre vor ihre Bemühung eine Remuneration von 50 fr., so wie dem Revidenten von 20 fr. aus dem Normalfonds abgereichet würde. Ferner habe ich aus denen eingesehenen Reyttungen vergangener Jahren ersehen, daß namhaffte Gelld Posten bloß auf Anschaffung des Oberdirektoris oder zu dessen Handen in Ausgaab gelegt, von denen Praefecten bey denen Gymnasien und denen Oberaufsehern bey denen Haupt Schulen, im Land aber das vor verkauffte Bücher empfangene Gelld nicht ordentlich verrechnet, sondern davon die Schul Ausgaaben bestritten worden. (P. d.)

6. Für die in Ollmütz haltende Bälle	150 fr.	— kr.
7. Beitrag von der Stadt Ollmütz	100 „	— „
8. Von dem Verkauf deren Büchern	300 „	— „
9. Dann die mit ultima Octob. 1779 verbliebene Baarschaft	1.676 „	35 „
Summa	10 231 fr.	59 kr.

Der sich bei der Bedeckung gegen den Empfang ausernde Überschuß von 176 fr. 59 kr. wird zu Bestreittung einer unvorgesehenen Außlaag dienen können.

Hospodářsko-socialní.

Zemáky do Rakous poprvé donesl z Hollandska v měchu farář Jan Eberhard Jungblut v dědince Prinzendorf u Mistelbachu (v polovici 18. století). Zvětralý náhrobek a nápis nástupcem pořízený hlásá, že J. prvý tam zemáky sázel, které „ve velké bídě tak se osvědčily“. (Dr. Ludwig v Korresp. f. d. k. Klerus).

K nám, aspoň do Čech, sotva touto cestou došly; srv. jméno brambor (z Branibor, kde Bedřich Vel. na jich pěstování naléhal). Na Moravu možná. V Praze je pěstili poprvé františkáni v klášterní zahradě.

V Evropě vůbec octly se teprve v 16. století (ok. 1553 ve Španělsku z Peru a Chile, ok. 1586 v Anglii z Virginie; 1588 pěstoval je Camerarius ve své zahradě v Norimberce).

*

Kapitalismus a socialisace jsou dva hlavní soupeři dneška. Kapitalismus vyrobil mnoho vzácných hodnot — vždyť bez něho by revoluce neměly tolik paliva — ale zapomněl neb neuměl jich učiniti hodnotami celými, t. j. shodnými s celkovým určením každého člověka. Zavinil proto z velké části třídní boj — pravím: z velké části, neboť i jinak byli by a budou vždycky lidé, kterým kdybys modré nebe na zemi snesl, nebude po chuti, že jest modré a že je to nebe.

Kapitalismus vlastně jest jenom ten způsob hospodaření, v němž peníze stávají se hlavním spolučinitelem výroby (totiž vedle práce samé, tělesné i duševné), tedy nic tak hrozného, jak to vypadá; vždyť podnikatelská „soustava“, v níž jeden „dává rozum, druhý peníze“, není ani šosákům ani revolucionářům nic odporného. Od té doby však, co slovo to se dostalo do oběhu, je tak pomačkáno a zašpiněno, že málokdo z těch, již je vydávají, rozpoznává, co vlastně znamená, a málokdo si uvědomuje, že kapitalismus nevylučuje nutně socialismu, naopak že může a po případě umí i socialismus býti také kapitalistickým.

Ale konečně není nic neobyčejného, že slova v životě pozbyla svého významu; víme a cítíme to u jiných, na př. demokratismu, svobody, také. A aby kapitalismus stal se co jen možná nenáviděným, o to se sám svými výstřednostmi přičinil víc než dosť.

Výstředností hlavní bylo to, že peníze ať u jednotlivců ať u společností (bank, kartelů, syndikátů, trustů) staly se z pomůcky též účelem výroby, a proto skuteční výrobci vykořisťováni.

Proto nalezena nová formule, že všechen výdělek náleží výrobcům. Socialisace. Marx totiž vida, že t. ř. nadhodnota výrobku, t. j. docela čistý zisk z něho, v rukou podnika-

telových stává se zárodkem kapitalismu, neviděl jiné pomoci než naproti soukromému majetku postaviti naprostou socialisaci.

A přece jest jedině správná a jedině možná cesta střední, t. j. omezené soukromé vlastnictví.

Mylně se církvi naší a nauce její přičítá strohé zastávání onoho, jak kterýsi sv. Otec (Jan Zlatoústý) praví, chladného slova: mé — tvé. Tomáš Aq praví pouze, že vlastnictví majetku není proti právu přirozenému, ale k němu přidáno nálezem (adinventio) lidského rozumu; ba skoro komunisticky dodává, že člověk nemá zevnějších věcí, tedy statků, míti jako zcela vlastních (non proprias, sed communes), tak totiž, aby z nich dopřával jiným, jsou-li v nouzi. (S. Theol. 2. 2. q 66 a 2.)

Soukromý zisk podporuje pracovitost, o tom nikdo snad nepochybuje, a dokud je to zisk mírný bez útisku druha, nemůže nikdo rozumný proti němu nic namítati.

Socialisace může býti provedena, ačkoli dosavadní zkušenosti nelákají k následování. Naproti soukromým podnikům nepoměrně často takové podniky padly anebo zachránily se jen tím, že řídily se zásadami kapitalistickými.

Nákres socialisace dosud nepodán; Marx 1840 cosi takového sestavil, ale jen pro tkaninový průmysl anglický v osadách, kdežto co později Bebel navrhl, jest žalostně byrokratické.

Ani socialisace neobejde se, má-li obstáti, bez toho, co v kapitalismu dobrého, totiž:

Nemůže celého výtěžku rozděliti mezi účastníky, jelikož nutno nastřádati nějakých záloh, z nichž by se hradily příští možné ztráty, opravy budov, strojů atd., nákupy nových strojů atd., po př. rozšíření závodů, nákladné a zatím snad nebo vůbec nevýnosné pokusy o nové podnikání.

Socialismus ovšem zná velmi jednoduchý prostředek na úhradu takových výdajů: ať pomůže stát! Často se to také stávalo — známeť různé ty sanace podniků z různých příčin padlých. Ale to předpokladá, že sám stát kapitalisticky hospodaří, a kromě toho, že spoluobčané budou vždy ochotni ze svých dávek napravovati, co jiní pokazili!

Dále neobejdou se dělnické rady bez povolaných znalců, již by závody řídili. Vidíme to ve všech společenstevních podnicích, i bylo by čirým bláznovstvím, činiti řízení to závislým na hlasování lidí, kteří snad rozumějí své práci, ale nemají přehledu o celku, neznají nových výzkumů, nemají zkušeností obchodních atd.

S tím souvisí, že takoví řídící znalci budou míti ve svém počínání do jisté míry volné ruce, a to jak co do opatření výrobních, tak také co do pracovní kázně, bez níž každá složitá práce jest nemožna.

Neméně pak, pokud nebudou na světě jiní lidé než byli, jsou a dlouho ještě budou, nutno počítati také s tím, že onino znalci, kteří v podnicích pracují hlavou i činem o jejich zdokonalení a pokrok, budou

pro sebe též očekávati nějaké zvláštní odměny (v postupu atd.) za to, čím ku zlepšení jejich přispěli. Naděje v odměnu se sice v jistých theoriích zavrhuje jako nemravná, ale nikdo se tím neřídí. Pracovati pak nad svou povinnost, jež by se spokojila tím, že podnik jen právě jde, jak jde, nebude bez oné pobídky nikdo, zvláště kdyby kdokoli ze súčastněných neznalců mu do toho mluvil.

Konečně mechanické rozdělování výtěžku může vésti k tomu, že se zhorší nejen práce jednotlivců, buďto méně dovedných nebo méně dbalých, ale tím i celkový výtěžek vůbec. Jestiť důležitou stránkou každého hospodářství hospodárnost, hospodárnost s výrobními schopnostmi i prostředky, rozumný rozpočet, oceňování práce i výrobku atd. Mnohým tato hospodárnost jest kapitalistickým vyssáváním, a jest jím zhusta skutečně Avšak jako má své meze dolů, tak je má též nahoru: co se neudělá nebo nedobře udělá, nelze zpeněžiti!

To asi jsou zkušenosti, z nichž i socialisace se může učiti, a musí, chce li obstáti.

Ve státě, který chce býti socialním, nutno pak ještě pamatovati na jednu věc, zvláště důležitou tehdy a tam, kdy a kde není ničeho nazbyt. Je to rozvaha a umění, naproti průmyslové i obchodní libovůli svésti kapitál i práci tam, kde toho potřebí a kde jsou podmínky zdaru. Předejde se tím plýtvání silou lidskou i věcnou a naopak zvýší se výroba a prospěje se jejímu účelu, kterýž ovšem není jiný nežli blahobyt občanstva.

Ale ani tu nezbývá leč učiti se od kapitalismu, který ve svých odborných společenstvech (konsorciích a kartelech) měl a má dobré prostředky dorozumění i úspěšné podpory.

Arciť je to spolčování také nebezpečné, jako se jím kdysi staly cechy, maffie atd. Sám Wilson, před několika měsíci ještě rozhodčí světa, uznal ve svém spise před válkou o nové svobodě světa vydaném, v jakém nevolnictví jest Amerika a jeho vláda naproti trustům. Protivníkům kapitalismu, proletářům, pak netřeba připomínati, čím spolčování jest, neboť jejich organisace není pranic nevinnější. A když není dobré vůle k dohodě, musí býti jednomu dovoleno totéž, co druhému.

Hájíme tedy kapitalismus?

Ale ani dost málo! Jen ukazujeme, že i v něm jako ve všech zkušenostech tkví něco dobrého, co možno přímo z něho převzíti, a tím ušetřiti sobě i utýranému lidstvu experimenty, které by zbytečnými oklikami vedly k týmž výsledkům, jen že po mnohých zklamáních a škodách.

Mluvíce tu o kapitále, měli jsme na mysli hlavně kapitál peněžitý, ale ovšem také to, co za něj míti možno; a to jest, jak známo, na světě všechno — kromě rozumu.

*

Na ochranu pohledávek z válečných půjček tvoří se v našem státě u Němců zvláštní spolky.

Prohlášky našich finančních ministrů v té věci nezdají se právě šťastnými. Po dřívějším odmítání splátek vůbec prohlášena teď zásada individuelního šetření, pokud totiž kdo půjčky upisoval z nucení nebo z „rakušáctví“ atd.

Velmi mnozí však upisovali beze všech takových pohnutek, pouze a jedině z té, která se nám pořád doporučovala i doporučuje: ze spořivosti, bez vyděračství a bez lichvářství. Chce-li vláda býti spravedliva, ať chytne ty, kteří takto z válečných půjček, totiž z dodávek za peníze válečnými půjčkami získané zbohatli, ale ne ty, kteří své úspory zcela zákonitě na výhodný, ač nikoli vysoký úrok půjčili a takto i našemu nynějšímu státu mnoho dodávek a hodnot umožnili. Toto by bylo nejenom nespravedlivé — ať si dohoda neb zákon řekne co chce — ale i nemoudré, zvláště když i naše vláda chce vypsati státní půjčku.

Víme, že onino lichváři a váleční zbohatlíci jsou nyní namnoze u vesla a že kočka kočce očí nevyškrabe, ale říci třeba, co je pravda.

*

Na všech stranách se uvažuje o zrušení trestu smrti. Proti němu jsou zvláště strany, jejichžto stoupenci se i nyní, bez války, v lidské krvi takořka brodí.

Člověk by byl hyenou, kdyby se trestu smrti zastával bez veleważných důvodů (a ovšem jenom v nejkrajnějších případech). Ale nejde na rozum, proč proti němu mají býti a priori pojištěny (o to hlavně jde!) bestie v lidské podobě, které nevinné nešťastníky mnohdy zvířecím způsobem utrýznily a ovšem, jsou-li takto „zatíženy“, jak se rádo říká, i dále spoluobčany ohrožují. Správně tedy řekl kterýsi kriminalista, že by páni vrahové, kteří se takto od zákona cítí smrtí ohrožováni, měli dobrým příkladem předcházeti a napřed sami vraždu „nejustiční“ via facti odstraniti.

*

Ženská emancipace utěšeně pokračuje, ve směru právním i osobním.

Ženě budou pomalu přístupny předně všechny úřady, tedy práva, ale ovšem i povinnosti.

Na druhé straně zrušením celibátu učitelek zjednáno těmto osobní právo, žíti i v této povinnosti „podle přírody“, právo, jež u jiných právě zmíněných práv, resp. povinností, ženám vůbec odepřeno nebylo; poslancová, porotkyně, advokátka, soudcová atd. může býti — až na ni dojde — svobodná nebo vdaná.

Tedy o sobě správná zásada volnosti, dobrovolnosti; neboť ani učitelka není zavázána se vdáti, nechce-li. Avšak emancipace ve smyslu mnohých žen obsahuje také uvolnění od života „podle přírody“, totiž od „područí“ mužova. I zde má nastati volnost, na př. volná láska, ale má přestati „společenská lež“ manželského pouta, zvláště pak

mateřství s veškerými jeho povinnostmi, nemluvíc ani o potupné prý úloze kuchyňské a hospodyňské, jakoby vařeka byla symbolem ženství.

Je to motanice, ku které přispěly nejen hysterické ženské, nýbrž i vždy pohotově jsoucí odborníci lékařští: těmto, když je řeč proti celibátu, je přirozeným povoláním ženy mateřství, když pak je řeč o řádném manželství a mateřství, je nepřirozeným poutem věrnost manželská; a tak to jde dále!

Jakási emancipace od soukromých úkolů rodinných ve prospěch obecnosti ode dávna prováděna v ženských klášteřích, ať se sliby doživotními aneb — což doporučitelnější — se sliby dočasnými, v obojím případě dle vznešené idey oběti.

Všechna čest volnosti, avšak činí-li žena nároky na práva ve společnosti, nemůže býti sproštěna závazků odtud vyplývajících. Úřady veřejné, do nichž nyní bude žena vstupovati, vyžadují stálé práce. Jak ji bude moci žena, která jest matkou a hospodyní, zastati, jest hádankou, a bude hádankou tím nesnadnější v státě proletářském, kde přece rodiny nebudou míti na domácí práci tolik služebných; o výchově dětí ani nemluvíme.

Možná, že se dívky, odhodlané k nějaké takové úřední činnosti, nebudou vdávati, tedy budou žíti „proti přírodě“. I zde budiž tedy volnost uznána. Avšak nezdá se vám, že tato nová působiště budou ženu od života „podle přírody“ odváděti, tedy vykonávati jakýsi mravní nátlak, i když ne právě zákonně donucovací, jako byl v celibátě učitelek, ale vábivými vyhlídkami hmotnými a společenskými? A přece státu a jeho zařízením mělo by záležeti především na rodině!

I když tedy zdaleka zdá se pěknou vyhlídka, že i žena bude zcela volná, mohouc se podle chuti vdáti nebo nevdati, a že zůstanouc nevdána může se tím lépe uplatniti v činnosti veřejné, kdežto vdaná, má-li chuť věnovati se více domácnosti, sama se veřejné činnosti vzdá (snad!), bude veliké nebezpečí, že v nepoměrně četných případech povede se obojí činnosti, veřejné i domácké, velmi špatně, a to na ujmu obecnosti.

Naprostá volnost v životním povolání jest, pokud máme na zřeteli spořádanou obecnost a ne bohému, bláhovou smyšlenkou. Zásadně jest povolání životní do jisté míry, aspoň pro mnohé volným, ale ani pak ne pro všecky napořád, aby je totiž mohli měniti jako šaty. „Minouti se s povoláním“ jest u mnohého osobním i společenským neštěstím, avšak často nevyhnutelným, i náleží pak opravdové vůli, i z tohoto neštěstí dobýti co nejvíce štěstí. Ale jest-li úkolem vládním příští možnosti předvídati, jest jeho úkolem také činiti, pokud na něm záleží, taková opatření, aby těkavé mládí nerozbíhalo se v neomezených možnostech, nýbrž uvykalo si ukázněné přípravě na pevné dráhy budoucna. Jinak dožijeme se jen zmatku a ledabylosti.

Emancipace jest část negativní, ku které nutno připojiti něco kladného.

*

O ženách při disputaci a diskussi píše protest. duchovní ve svém deníku (Kalich 1919, 440 d): „Ženy, alespoň některé, abych všechny neurazil, jsou neschopny vésti diskussi... K čemu také chtíti, aby ženy byly rozumné, logické? Mají jiné úkoly... Mrzutosti ženám užírají život, škodí jim na zdraví, nám pak kradou čas. A pak sami zbavíme se hrozného divadla, které nám připraví rozzlobená žena. Ztrácí okamžitě veškerého půvabu a vypadá tak hrozně hloupě, že člověk nesnese toho pohledu“.

*

K naléhání t. ř. eugeniků mají býti zavedeny lékařské prohlídky snoubenců jakožto podmínka dovolení sňatku. Je to sice rub demokratické volnosti, ale budiž! Jen že tato starostlivost o zdravý dorost jest málo důsledná. Na druhé straně totiž favorisují se všemožně nemanželské matky, hlásá se volná láska atd.

A což pak, když manželé onemocní po sňatku?

Anebo co bude s tolika donucenými celibatáry, obojího pohlaví? Se životem „dle přírody“?

A co s cizoložníky? Dají se ti také napřed prohlédnouti?

Politický.

Revoluční demokracie nenáleží sice ještě dějinám, ale není asi daleko pravdy, co již teď jeden politik (Bornhak) napsal: Podle zkušenosti není horšího tyrana nad demokracií. A parlamentarismus prý je dilettantismus — obě soustavy ovšem pojaty tak, jak samy v sobě jsou, na př. jako soustava dělnických rad a pod., nikoli jako palliativní oligarchismus (Francie neb Anglie), ba skoro absolutismus (Spoj. státy).

Demokratická vláda, jako každá dobrá vláda, hledá svoji chloubu v tom, aby řádní občané vládu co nejméně cítili. Francouzi vytýkávali Německu, že tam je „všechno zakázáno". Nové státy předstihují se v dělání zákonů a výnosů — neptejte se však jakých! Hlavní jest, že člověk na každém kroku je cítí, že nestačí běhati o samá dovolení (a ovšem notně mazati), čísti a raditi se o smyslu sešmodrchaných „nářezů", spisovati přiznání a odvolání k úřadům, které si samy nevědí rady, tedy samá produktivní práce, že ano? K tomu nadmíru bdělá censura Švehlova, zvláště v Brně a na Slovensku náramně svědomitě prováděná — jistě, poměry jsou mimořádné a my „radujeme se" z dobyté „svobody" ! totiž ne všichni, ale mnozí ano.

Jen hodně úředníků! Jakých, na tom nesejde.

V novinách čteme napořád, že katolíci budou míti tolik práv, kolik si dobudou.

Via facti — ať užiji oblíbeného teď úsloví — je to správné; zda via iuris? Vždyť před obědem jsme četli cosi o rovnoprávnosti a sebeurčování, nikoliv o dobývání práva. Moci se dobývá, ano; ale právo — to jest či není! Kterýsi vtipkař poznamenal, že svět ochotně sáhl po Wilsonově Čtrnácteru, aby se vyzul z Desatera.

Via facti byla tato: Neviditelná moc (ne právo) sestavila Národní shromáždění a ministerstvo. Jest už veřejně známo, kdo to byl a podle jakého klíče vybíral? O Němcích se to veřejně vysvětlilo: šlo o sbor v politickém boji o samostatnost jednotný. Ale kromě nich?

Nikdo nenamítej, že revolucí nemohla býti udělána tabula rasa, a pak teprve volby atd. Na to nebylo kdy. Převrat bylo třeba říditi v samostatnost. Ale toť přece byla práce národní, všenárodně politická proti politice jinonárodní, řekněme zahraniční, ne práce protináboženská, proti většině národu samého!

Možná, že by se v zástupcích této strany byly ozývaly nějaké formální pochybnosti proti revoluci, a snad již i v Praze jsou přesvědčeni, že nejsou nejhoršími vlastenci ti, kteří šetří své úřední přísahy. Ale vždyť nikdo z ní by nebyl žádal, aby této politické straně byla v Národním shromáždění nebo ve vládě dána většina, rozhodující, tak že by snad revoluce a samostatnost byla v nebezpečí bývala. Od koho pak? Vždyť i kdyby někdo byl chtěl o některého

souseda se opříti, nebylo to možno, jelikož ti káceli se tolikéž. Špatné svědomí vyžíračů lidu za války i za republiky ovšem potřebovalo protirepublikánských strašáků, a těch se nejsnadněji dalo nadělati z klerikálů. Komu by bylo skutečně záleželo na upevnění státu, byl by nechal náboženství většiny na pokoji, t. j. v právech jeho přirozených i zcela zákonně nabytých, o nichžto přece ani nejmazanější jurista nedokáže, že by pro jiné znamenala nějaké bezpráví.

Místo toho bezohledným násilnictvím zahájen kulturní boj, v němž si máme dobývati svých práv. Tož tak si páni představují život ve státě? plodnou práci? Ale vždyť to není řád právní, nýbrž takhle řád nějaké pokoutní menažerie, kde jednotlivým dravcům v kleci dostane se tolik, kolik si který urve.

In concreto by „amerikanismus", pro nějž i někteří našinci tolik horovali, u nás vypadal asi takto: Zaberou se bez náhrady všechny církevní statky, budovy, fondy, nadace, zruší se patronátní povinnosti — a teď, katolíci, jste volni: bojujte o svá práva. Vydržujte si kostely, bohoslužby — co vůbec chcete. Také školy? No, chcete-li, ano, ale ty nebudou míti práva veřejnosti, t. j. obecné a jiné povinné školy nebudou uznány, ostatní pak pro žactvo nebudou míti ceny, jelikož se z nich nikam nedostane.

Řekne se: Stát si jen bere nazpět, co dříve dal. Ale vždyť stát, země, obce — to byli katoličtí občané, kteří jim své daně a přirážky odváděli a chtěli, aby také odtud na náboženské potřeby jejich — i ve školách! — bylo pamatováno. Také odtud, pravím, neboť většinou nevzniklo církevní jmění z dávek státních, nýbrž soukromých (nadací, sbírek atd.). A namítá-li se, že v novější době něčím z toho přispěla šlechta, které panovníky dány statky odbojným pánům odebrané, tu možno po židovsku odpověděti otázkou, odkud je tito byli vzali; zajisté také jen z kolonisace, z lupu a panovnického darování, tedy z pramene stejně buď dobrého nebo špatného — jak chcete, ale pokud je sami spravovali a množili, měli přece stejné právo či nepprávo s nimi volně nakládati. Myslí-li tedy někdo, že stát má právo jen pro církevní jmění stanoviti normy, jež jinak by se nazvaly loupežnými, nuže dobrá, ale pak ať nemluví o právním řádě a boji, kde jest jen sveřepé násilnictví.

Kdyby v právním státě měla platiti takováhle zásada o dobývání práv, pak by správně byly jednaly také vlády rakouské, nedávajíce nám Čechům více práva, nežli jsme si dovedli dobýti; ano vlastně jsme jim díky zavázáni, že nám ho dávali ještě víc nežli nám bylo možno si vynutiti!?

Politickou chybou vůdců strany bylo, ať už věděli či nevěděli, kam se míří, že aspoň po prvých ukázkách nepamatovali na zákonitou obranu či po srbsku odbranu obyvatelstva. Prvá mrzutost je vždy lepší než poslední. Pomluvě o nepřátelství k republice neušli jsme tak jako tak. Četné faits accomplis zastihly nás ještě v „monarchické" důvěřivosti, jak nahoře zmíněno (str. 462), jíž aspoň vůdcové uspáni býti neměli.

Nynější p. ministerský předseda upozornil naši deputaci, že za něho z dílny páně Drtinovy žádné příkřejší výnosy protináboženské nevyšly; snad proto, že z a t í m bestie nasycena. Zůstávají tedy spoluzásluhou agrárníka p. Švehly, který tak energicky Dr. Kramáře zastupoval.

Agrární, tedy prý konservativní strana na tento lví podíl v protikatolickém běsnění pyšna býti nepotřebuje. Arciť jí to na chvíli prospělo, neboť pozornost zatím od její „lidumilné“ činnosti tím poodvrácena.

Kterýsi pozorovatel napsal: N a p ř e d v á l k a, p a k k u l t u r n í b o j — z u e r s t d a s G e s c h ä f t, d a n n d a s V e r g n ü g e n!

V obojí straně, agrární i dvojí socialistické, hlásí se poctivější živly k slovu. Nebude to nikterak ve prospěch naší strany, leda snad u rozumnějších agrárníků, ale ve prospěch n á r o d u, který nenaučiv se ničemu z dějin hledá slávu svou v „husitství“, t. j. v odboji proti veškeré kázni, proti veškerému řádu, kde usurpatoři bez ohledu na obecnost sledují jen své sobecké záměry, přesvědčujíce tak dohodu čím dále tím více, že bez její diktatury pořádek nenastane.

Pak ovšem také bude nutno účtovati s těmi, kteří nás tam zavedli, dokonavše, co válka začala. Pořád se píše o soudech nad vinníky války, po kterých nám teď už konečně nic není, kdežto škůdci naší vlastní věci mezi námi se beztrestně množí jako teď ty myši v polích.

*

V U h r á c h doufali občané, že po 4měsíční hrůzovládě bolševického židovstva, které zemi vykrádalo a vybíjelo, oddechnou si nejjistěji pod svým miláčkem Josefem Habsburským. Zástupcové dohody a domácí pokojné obyvatelstvo udělalo jej zatímním správcem vlády. Ale když socialisté odepřeli do ministerstva vstoupiti a tím klidná práce ohrožena, po 18 dnech odstoupil.

Episodka tato pro neinteressovaného stala se z á b a v n o u tím, jak novinářští šmokové všech národů nad ní prskali. Jeden z nich prohlásil upřímně, že „Josef má špatný tisk“. Jádro tedy té celé štvanice jest: ä schlechte Press'! Ale zapomněl dodati: A v m i n i s t e r s t v u p o p r v é n e m á ž i d a. Nevíme, co je Josef zač, ale chtěl li skutečně zůstati vladařem, neb, jak se povídá, obsaditi zatím pro Karla místo, a má-li hodně tisícovek na rozhazování, měl si jistotně svůj tisk, zvláště v Paříži a Londýně, ovšemť i jinde, jak náleží „zlepšiti“. Kdo maže, ten jede — staré pravidlo.

To již ve Vídni věci lépe rozuměli. Celá „branná moc“ demonstrovala proti tomuto monarchickému pokusu, a nadšení to stálo vládu jen 5 K pro muže. Ale „spontánní“, jak vidět, bylo!

Nevíme, co je pravdy ve zprávách o monarchistických piklech — noviny náramně lžou —, ale jistě pravda jest, že l i d i n e l i d, pokud mu nejde o to, aby v kalnu lovil a na obecné útraty dobře se měl, p ř i j a l b y r á d z a v l á d c e k o h o k o l i v, jen aby jednou byl už pokoj a pořádek. Socialisté maďarští pranic se neštítili

lotrovské chátry Khunovy, nástupcům jeho však dělali obtíže. Viděti, oč vlastně jde.

Neníť ani jasno, proč tolik spílati lidem, kteří nejsouce spokojeni s bolševickým drancováním ohlížejí se po nějakém východisku z toho bahna, jež civilisaci středoevropskou hrozí zatopiti. Vždyť jsou to rovnoprávní občané, již přece také mají právo se ozvati, kde jde o jejich životy a zájmy!

*

Na Maďary je dohoda zvlášť rozezlená, jednak pro události válečné, jednak pro rejdy bolševické.

Ze záplavy pamětí čelných činitelů války, k nimž i bývalý tajemník císaře Karla se přidružil, zatím jenom nejasně vystupují obrysy osobní účasti v původu války. V Rakousku hlavní vina dosud se spatřuje u Št. Tiszy, který nejen kruhy rakouské, nýbrž i německé k rozhodnutí brannému štval; Vilému II aspoň se zdálo, že srbská odpověď na rakouské ultimatum by mohla stačiti.

Druhý, jenž u dohody nedobře zapsán, jest Karolyi, nyní host v Čechách. Hned na začátku války 1914, jsa ve Francii jako cizinec, ač přítel Francie, internován, byl odtud propuštěn pod slibem, že proti Francii nebude doma nic podnikati. Na jaře 1918 psal franc. bolševikovi Guilbeauxovi, aby ve Francii podnítil revoluci. Vlast svou nejen rozvrátil, nýbrž na konec i bolševikům vydal. Hmotné poměry jeho před válkou byly málo příznivé, nyní na útěku ve Vídni měl prý asi za 11 milionů K cizích hodnot.

S oním jeho pokusem o evropskou revoluci snad souvisí, že jako náčelník vlády odvolal z italského bojiště maďarské vojsko a tím obrat urychlil.

Socialisté doufali, že revoluce vypukne ve všech státech, i dohodových, a tak že vláda proletariátu rozhodne o konci války i podmínkách míru. Zatím vypukla jen ve středostátech, a tím jejich rozvrat i pád způsoben. Ještě 7. listopadu 1918 jednáno na západním bojišti mezi m. Fochem a gen. Winterfeldem o příměří s ochotou dohody k míru bez náhrad. W. vydal se do hlavního německého stanu o další pokyny. Než se vrátil, dostal Foch telegram o německé revoluci, i přivítal Winterfelda poznámkou: Německo odbyto! Nač tedy Tisza od začátku spoléhal v Rusku, že totiž revolucí Ukrajinců, Poláků a. j. bude neškodným, to stalo se, pro válku arciť až příliš pozdě, ve středostátech.

Z pamětí Conradových vychází na jevo, že arciv. Bedřich na řízení války nevykonával skoro žádného vlivu, Conrad že byl nejen náčelníkem štábu, nýbrž i vrchním velitelem rakouských vojsk, až na oddíly srbské, kde starší g. Potiorek si vymínil přímou podřízenost pod rozkazy císařovy. Také prý se Conrad bránil jednotnému, ovšem německému velitelství všech čtyrspolkových vojsk.

Tirpitz ujišťuje, že nebyl pro ponorkovou válku na moři vůbec, nýbrž že chtěl pouze uzavříti ústí Temže a přeplavbu z Doveru do Francie.

Ludendorff konečně svádí vinu na chabost válečných opatření v německém vnitrozemí.

Nejvíc opakují se stížnosti na německou diplomacii, že připoutala se k nemocnému muži — Rakousku a že neuměla se dohodnouti s Anglií, která před zasažením Ameriky byla k čestnému míru ochotna. Bethmann-Hollweg vůbec odchází s dějiště velmi pošramocen.

Kdy vlastně zasažena Německu rozhodná rána? Ne sice taková, že by bylo poraženo, ale taková, že vítězství činila nemožným? Jedni praví, že již ústupem na Marně r. 1914(!), druzí, že nesmyslnou offensivou proti nejsilnějšímu bodu nepřítelovu, u Verdunu r. 1916. Onde rozhozen původní plán, dostati se co nejdřív do Paříže, tuto pak ohromným bezvýsledným seslabením ochromena průrazná síla německých vojsk, jež nad to se rozptylovala obsazováním Ruska a jinde, místo co by se soustředila na hlavním bojišti.

Obvyklý následek všech válek: vae victis! se opakuje i při vojevůdcích a jiných náčelnících. Kdyby se bylo zvítězilo, byly by i největší chyby jejich zapomenuty, ba snad i velebeny; takto hromadí se žaloba na žalobu.

*

Jugoslavii k mocnému protivníku vlašskému, který, jak obyčejně, z války vydělal, ačkoliv ji vojensky prohrál, přidružil se i nynější vnitrozemní, totiž černohorský. Král a jeho strana (prý dosud v Neuilly) není s mírovým obchodem spokojena; byli sice spojenci dohody a s počátku jí v Hercegovině prokázali dobré služby, ale pak byli víc na obtíž, proto se při dělení na ně nedostalo.

Do pravidelné války s Bělehradem se ovšem pustiti nemohou, ale drobná válka horská, jakou po staletí vzdorovali Turecku, byla by státu, který se znova zřizuje, velmi nepříjemnou, zvláště když najisto lze předpokládati pomoc z Italie i z Albanie. Černohorců řemeslo válečné tak brzy neomrzí, neboť jiného hrubě neznají, neb aspoň o ně nestojí.

Chorvati pak ani Slovinci necítí se v SHS jaksi doma. Nešťastný, opotřebovaný a přece pořád opakovaný prostředek posílati do připojených krajin své vojsko místo domácího, srbské do Chorvatska a Slovinska, české na Slovensko, nezískává přátel a divně illustruje sebeurčování.

Vyskytly se i zprávy, že biskupové jugoslovanští chtějí jakousi církevní samosprávou podepříti politickou samostatnost celé Jugoslavie, ale o tom silno pochybujeme: tak se katolické duchovenstvo jugoslovanské ve prospěch Srbska a Karaďorděvičů zneužíti nenechá.

*

O rakouském kancléři Dr. Rennerovi, jenž na jaře r. 1918 vydal spis Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen, navrhující uspořadati stát (rakouský) dle okresů (Kreise) s asi 3 středními, 12 průmyslovými a 2 rolnickými školami a byl prý také důvěrníkem císaře

Karla v otázkách státního federalismu, píše kníže Wrede (D. Revue 1919 č. 4): Fast hat es den Anschein, als sei Dr. Renner bei der Konzeption seines Bundesrates bei einem der größten Organisatoren, die die Weltgeschichte kennt, in die Schule gegangen. Bei Ignaz v. Loyola, der die absolute Macht des Generals und der Provinzialen seines Jesuitenordens durch die Institution der Assistenten und Admonitoren weise beschnitt.

Renner pak, vůdce socialních demokratů a prý žid, napsal tam: Das Faust- und Maulheldentum führt die Nationen!

Jest-li všechno, co napsal a mluvil, tak pravda jak toto, pak mu nelze uznání odepříti.

Při četbě volebního řádu pro republiku ČS maně člověku napadá, není-li v něm kus geometrie Rennerovy.

*

Jakýsi neodborník v přírodovědě, jenž se domnívá, že v přírodě i v životě lidském jest jakýsi parallelismus, vypozoroval, že za války nastal i mezi chemickými prvky (jest jich už ale 80) bouřlivý ruch, zvláště když některé měly z řady prvků býti vymazány. Vzpomněv si na Empedoklea, dle něhož láska a svár jsou základem všeho světového dějstva, a pozoruje, že z celého toho víru zůstávají čtyry jakoby krystallisační veličiny, přišel na myšlenku, nevrací-li se zpátečnická reakce se čtyrmi světovými živly, jako bývaly: oheň, voda, země, vzduch. Zkoumaje však je blíže, shledal, že jsou to přece jen 4 moderní prvky, kolem nichž se všecko kupí a točí, totiž C O H N.

HLÍDKA.

Obřad bratrské večeře Páně.

Podává Aug. Neumann.

Ve sbírce rukopisů zemského archivu moravského chová se malý papírový rukopis[1]) osmerkového formátu o 29 stránkách pod nadpisem „Napomenutí před posluhováním kázání“. Katalog jej klade do XV. století, čemuž však odporuje palaeografická stránka. Písmo totiž jeví silný vliv humanismu, tak že nutno klásti původ rukopisu do věku následujícího. To jest velmi důležito pro onu agendu.

Na jednom místě zamítá vystavování monstrancí jako modlářství a prohlašuje za neposlušnost všechny obřady, které se při poslední večeři nedály[2]), omezujíc se na pouhý „Otče náš[3])“. Je podle obsahu o táborskou agendu v pozdním opisu anebo o souvěký text bratrského rituálu? Z nesnází nám pomůže píseň „Dajž nám svů smrt pamatovati“, která dle udání Jirečkova[4]) pochází z Augustova kancionálu z roku 1561. Podle toho tedy jde o bratrský rituál pro večeři Páně.

Pro bližší poznání bratrské bohoslužby je to příspěvek velmi zajímavý, neboť v pramenech dosud známých[5]) není nám onen ritus nikde tak podrobně zachován, jako v našem rukopise. Řád vydaný

---

[1]) Č. 578.

[2]) Fol. 4 b.

[3]) Fol. 25 b — 26 a.

[4]) Hymnologia bohemica. (Abhandlungen d. böhm. Gesellsch. d. Wis. 1878.)

[5]) Řád církevní jednoty bratří českých atd. (Lešno 1632). Vyd. Smetánka, Comenium č. XII, č. 7. Naučení mládencům atd. (Kralice 1582).

v Lešně (1632) podává pouze postup jednotlivých částí. Rozlišuje tři části. V prvé, přípravné vyšetřuje se od starších mravní stav sborníků, k čemuž pojí se případně i jejich napomenutí nebo dokonce i pokárání.

Druhý oddíl se koná v modlitebně, kde před podáváním se káže a udílí věřícím rozhřešení. Třetí částí bylo přijímání a díkučinění.

Náš rukopis podává všechny řeči, napomenutí a modlitby při podávání. Starší naznačuje úvodem tři hlavní body: poznání sebe sama, společné modlitby a vlastní posluhování s díkučiněním. Potom následuje kázání „před posluhováním o první věci, o přisluhování slova Božího." Nejprve mluví o poslední večeři, vyznávaje, že „chléb úmyslem Pána Krista vzatý, ustavený a vysvědčený jest Tělo Jeho" a „tuto nic přidávati ani ujímati máme, ale na slovích Páně přestati[1])". Spasitel pravil: „To čiňte na mou památku". V těch slovech spočívá požadavek poslušenství, neboť „nic jiného činiti nemáme, než poslouchati rozkázání Pána svého . . . jísti a píti." Z toho pak se dovozuje, že vše ostatní, jako vystavování Těla Páně v monstrancích, jest neposlušností a modlářstvím. V deseti bodech pak uvažuje o příčinách upamatování se na smrt Páně, jakož i na důsledky z ní plynoucí. Po této eucharistické úvaze následuje zkoušení obce, „nevypadl-li žádný z nás . . . hříchem aneb bludem" [2]) . . ., načež se vzbuzuje žádost po přijetí Těla Páně.[3]) Po krátkém doslovu přichází na řadu „služba při posluhování".

Starší promlouvá nejprve k lidu, vyzývaje ho k modlitbě, načež mu předříkává dlouhou modlitbu. V první její části jest proslov za hodné přijímání, v druhé se prosí Otec nebeský „za chléb a víno, aby je ráčil způsobiti Tělem a Krví Syna Svého". Pro lepší jistotu se modlí celé shromáždění Otče náš.

Potom přijímají všichni přítomní chléb a víno, nejprve starší sboru a za nimi ostatní. Potom následuje díkučinění, jímž se slavnost končí. Jak patrno, jest náš řád zcela podrobnou agendou a tím i vítaným příspěvkem k poznání bratrské bohoslužby.

Vydavatel řádu lešenského, prof. Dr. Smetánka praví v úvodě, že „nevidí se býti vhodným rozebírati jej" . . . Tu pozornost by mu prý mohl věnovati někdo jiný, zvláště pak by bylo třeba, aby

---

[1]) Fol. 3a.

[2]) Fol. 8b.

[3]) 9a—11a.

se ukázalo, jaký jest poměr jeho k Učení dvanácti apoštolů...(6) Chci zde bohoslužebný řád bratrský srovnati s nejstaršími památkami křesťanské liturgie vůbec.

Řád bratrský nestanovil určitých dob ku slavení večeře Páně. Dle něho „obyčejně čtyřikráte do roka se posluhuje společně všechněm; ne, že by častěji býti nemohlo... ale pro jednostejný řád.“ (45) V nejstarších dobách křesťanských byl naproti tomu „den Páně“ středem vší bohoslužby, při němž se věřící nejen súčastnili služeb božích, ale i také ku stolu Páně přistupovali.[1]) Bylo tedy u prvotní církve zvykem přistupovati ku sv. přijímání týdně a nikoliv jen čtyřikráte do roka.

Z toho plyne jiná věc. Jelikož večeři Páně slavívali bratří průměrně čtyřikráte do roka, pak ostatní dobu se omezovala bohoslužba na pouhé kázání. Jinak tomu bylo u církve prvotní, kde středem každodenní bohoslužby byla konsekrace, kdežto kázání bylo jen částí bohoslužby. Není ani jediné starokřesťanské liturgie, ve které by žehnání chleba a vína chybělo, a Tertullián v 2. stol. výslovně rozlišuje kázání od přinášení oběti. Ve spisu „De cultu Feminarum“ (Migne P. L. I, 1329) totiž praví o ženě křesťanské, že nevychází z domu, „leda, že jest jí navštíviti chorého věřícího, nebo se přináší svatá obět (aut Sacrificium offertur), nebo se hlásá slovo boží (aut Dei verbum administratur“. K tomu podotýká Biliczewski: „Různí tu tedy obět od kázání, prohlašuje ji veřejnou bohoslužbou“ ...[2]) To je druhá podstatná stránka, které se bratrské bohoslužbě nedostávalo.

Třetím bodem jsou liturgické osoby. Podstatnou částí bratrské ordinace byla modlitba a vzkládání rukou. Tím se mělo čekatelům dostati daru Ducha sv., aby se stali způsobilými k vykonávání úřadu kněžského. Dar Ducha sv. mohla udíleti jenom ta církev, která jej skutečně měla a jím byla vedena. Již Sv. Irenej napsal: „Kde jest církev, tam jest i Duch sv. a kde jest Duch sv., tam i církev a všechna milost.“ [3]) Která církev ale jest pravou církví Kristovou? Za takovou označuje týž světec církev římskou [4]) a jako doklad žádá

[1]) Schermann, Die allgem. Kirchenordnung, frühchristliche Liturgien u. kirchl. Überlieferung (Paderborn 1915). II. Teil, S. 472—47.

[2]) Bilczewski, Eucharistie ve světle nejstarších památek atd. (Vzděl. knih. katol., sv. 51), str. 164 165.

[3]) Harnack, Patrum apostolicorum opera. I, 2, str. 126. »Ubi enim ecclesia, ibi et spiritus dei, et ubi spiritus dei, illic ecclesia et omnis gratia« ...

[4]) U. d. 125. Traditionem itaque apostolorum in toto mundo manifestatam, in omni ecclesia adest perspicere ... Sed quoniam valde longum est, in hoc tali volumine

apoštolské posloupnosti. Není naším úkolem dokazovati primát biskupa římského, ale poukazujeme pouze na protestantského učence Harnacka, dle něhož výroky autora prvního listu ke Korinťanům jsou pro primát římského papeže tak nepopíratelnými, že Harnack „beze všeho na základě nich připouští jeho provozování".[1] Jenom tito nástupcové Kristovi měli skutečně dar Ducha sv. a proto jen oni jej mohli udělovati. T. j., kdo se nedovedl vykázati posloupností až do dob apoštolských, ten darů Ducha sv. nemohl ani míti ani druhému dávati, a tento základní nedostatek byl právě u Jednoty, která ve spojení s Římem za příkladem církve prvotní nebyla, nýbrž se proti němu i rozhodně stavěla. Proto bratrskou ordinací žádný kněžský charakter udílen nebyl.

Tohoto pak s velikým důrazem se domáhá právě učení dvanácti apoštolů (Didaché, 1. století). Ono „příslušu, co se týče Eucharistie, vykazuje biskupům jako obětníkům, a jáhnům".[2]) Požadavek ten plynul i z jiných dvou příčin: 1. K oběti je třeba obětníka, tím je kněz; 2. u stolu Páně bylo třeba mužů „hodných Pána".[3])

V těchto požadavcích se Jednota opět velice odlišovala. Předně nepřisuzovala Eucharistii rázu obětníka. Dle našeho rukopisu i učení bratrsko-protestantského byla večeře Páně pouhou památkou smrti Kristovy, nikoliv ale pravou obětí.

Sv. Klement, žák sv. Pavla, mluví jinak. Zcela zřejmě prohlašuje Eucharistii za oběť. „Přikázal pak vykonávati oběti a služby boží" „Kdož tedy ustanoveným časem oběti své přinášejí, bohulíbezní a blaženi jsou, příkazů božích zajisté následujíce, nevyštěrbují".[4]) K tomu Sušil[5]) dodává: „Z tohoto jistotně dá se souditi, že již za

---

omnium ecclesiarum enumerare successiones, maxime et antiquissimae et omnibus cognitae, a gloriosissimis duobus apostolis Paulo et Petro Romae fundatae et constitutae ecclesiae eam quam habet ab apostolis traditionem et annuntiatam fidem per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos... Ad hanc enim ecclesiam propter pontentiorem principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam...«

[1]) Schermann u. d. II. 192. Harnack, Entstehung u. Entwicklung der Kirchenverfassung etc. S. 6. A. (Leipzig 1910). Týž, Die Ausbreitung d. Christentums etc. I. Bd. (2. Aufl.), S. 398 f.).

[2]) Bilczewski, Eucharistie, 102.

[3]) Tamt. 103.

[4]) Sušil, Otcové apoštolští, 40. Lat. text u Harnacka, Patrum ap. opp. I. 65... »iussit oblationes scilicet et officia sacra diligenter perfici... Qui ergo adsignatis temporibus oblationes suasfaciunt, accepti et beati sunt«...

[5]) U. m.

onoho věku, t. j. na počátku církve, kněžství a církevní řádové za boží ustanovení jmíni a že rozdíl mezi řádem kněžským a laiky[1]) či nekněžími v církvi vždy podporován byl. Neb ačkoliv sv. otec k řádům Starého zákona prohlídá, přece nejinak se pronáší, než pokládaje . . ., že tolikéž v církvi křesťanské má se zachovávati". Obětní ráz přiznává i „Didaché",[2]) nazývajíc Eucharistii „obětí čistou". Za druhé vyplývá obětní ráz i z obětovaného. K posluhování při obyčejných stolech a hodech nebylo vůbec potřebí mužů „hodných Pána".[3]) Jaký byl ten obětovaný? U Jednoty bratrské o tuto věc nešlo, jelikož jak právě zmíněno, upírala Eucharistii obětní povahu a zavrhovala skutečnou přítomnost Těla a Krve Páně ve svátosti oltářní. Jinak tomu bylo v církvi apoštolské, která právě naopak pevně věřila v traussubstanciaci.

Máme důkazy přímo skvělé. Sv. Ignác píše v listu k Římanům:[4]) „Nemám záliby v žádném pokrmu porušitelném ani v rozkoších tohoto života. Po chlebě božím dychtím, kterýž jest Tělo Ježíše Krista pocházejícího ze semene Davidova, a po Krvi Jeho jakožto nápoji toužím, kteráž jest láskou nesmrtelnosti". Sv. Ignác zde zcela zřetelně rozlišuje „pokrm porušitelný" od „chleba božího" a vyznává, že pod způsobami chleba a vína jest pravé Tělo a Krev Kristova. Také starokřesťanská epigrafika nám podává jeden velmi pěkný dokument. Sv. Remigius (436—533) opatřil svůj kalich tímto nápisem: „At čerpá lid odtud život z Krve nejsvětější nalézající se v tomto kalichu, již Kristus věčný z rány zasazené vylil" . . .[5])

Ale kromě toho jsou velmi pěkná svědectví po stránce negativní. Spisovatelé prvotní církve prohlašují za kacíře ty, kdo hlásají opak, nejlepší to důkaz, že bratrsko-protestantská nauka o svátosti oltářní se nikdy nekryje s učením apoštolským. Sv. Irenej píše o hereticích: „Kterak dokáží, jak chléb ten, nad nímž se díkučinění stalo, tělo jest Pána jejich a kalich, že jest kalich jeho krve, když ho nevyznávají Synem Stvořitele světa?" . . . .[6]) Sv. Ignác antiochijský praví: „Zdr-

[1]) Harnack, u. d. 66—67. »sacerdotibus locus proprius adsignatus est et levitis sua ministeria incumbunt. Homo laicus praeceptis laicis constringitur«.

[2]) Schermann u. d. 401.

[3]) Bilczewski, u. d., 103.

[4]) Kap. VII. Sušil u. d. 86.

[5]) Bilczewski, Archaeologie křesťanská, 305—306.

[6]) Bilczewski, Eucharistie, 153. (Adversus haereses. l. IV, 18, 4. Migne, P. gr. VI 1027).

žují se (haeretikové) eucharistie a modlitby, protože nevyznávají, že eucharistie jest tělo Spasitele našeho Ježíše Krista, které za hříchy naše trpělo... Kdož tedy pohrdají tímto darem božím, umírají v odporu svém.[1] O něco dále pak praví sv. Ignác, jak se mají věřící chovati ke kacířům. „Slušno tedy, takových se varovati a ani soukromí, ani veřejně o nich nemluviti.“[2] Sv. Justin:... „nepřijímáme těchto věci jako obyčejný chléb ani jako obyčejný nápoj, nýbrž jako skrze slovo boží vtělený Ježíš Kristus, Spasitel náš, i tělo i krev pro spasení naše měl, tak poučeni jsme, že i pokrm modlitbou slova od něho pocházejícího posvěcený, z něhož krev a tělo naše skrze proměnu se živí, jest tělem a krví onoho vtěleného Ježíše.“[3]) Víru ve skutečnou přítomnost Kristovu poznáváme i z vypravování téhož světce o gnostikovi Markovi. „Neboť, napodobuje mši sv., dělal, jakoby posvěcoval kalich naplněný vínem s vodou smíšeným, při čemž velice protahoval formuli invokační, aby zatím mohl víno bílé proměniti v červené a prohlásiti je potom za krev aeona milosti, kterou týž aeon vlil do poháru následkem jeho epiklese.“[4]) Z těchto svědectví poznáváme, že právě v nejpodstatnější věci, v otázce přítomnosti Páně ve svátosti oltářní se Jednota s církví prvotní zásadně rozcházela.

Dalším bodem je zpověď. Dle řádu bratrského „modlitby horlivé se konají za odpuštění hříchů“... „Lid v dovírnosti o naplnění modliteb svatých ustavován bývá a rozhřešení svaté přijímá.“[5]) Věřící v Jednotě tedy litovali svých hříchův, prosili Boha za odpuštění, načež dostávali obecné rozhřešení.

V církvi prvotní byla věc jinak. Řídíc se dle slov: „Komu odpustíte, odpuštěny jsou, k mu zadržíte, zadržány jsou“ (Jan 20, 23.), žádala na základě nich, aby se věřící jednotlivě vyznávali z hříchů, neboť kněz nemohl věděti, má-li kajícník hříchy takové, že jeho pravomoc stačí na jeho absoluci. Dle velikosti hříchů byla pak zpověď veřejná nebo tajná. Veřejná pro těžké hříchy, soukromá pro menší. Příklad veřejné zpovědi podává sv. Irenej (Adversus haereses.

---

[1]) U. d. 115—116. (Sušil, u. d. 94.)

[2]) U. m. Harnack, u. d., II, 89—91. »Ab eucharistia et oratione recedunt propter non confiteri, eucharistiam carnem esse salvatoris nostri Jesu Christi pro peccatis nostris passam, ... contradicent ergo huic dono dei, perscrutantes moriuntur... decens est recedere a talibus et neque seorsum de ipsis loqui, neque comuniter«.

[3]) Bilczewski, Eucharistie, 124.

[4]) U. d. 155. (Adversus haereses, l. I., 13. 2 Migne, P. gr., 580).

[5]) Smetánka, u. d 47.

I, 13, 7) který ji popisuje takto: Dvě paní kajicnice dostavily se před shromážděnou církev a veřejně před ní vyznaly svůj hřích nečistoty a odpadlictví.[1]) Vnější stránku zpovědi pak podává Hermův Pastor. Hermas dostavil se k pokání, k němuž byl vyzván. Klekl si u soudcovské stolice zhotovené ze slonoviny a vyznával Pánu hříchy své. Jemu naslouchali představení, kteří mu pak udělili příslušné ponaučení a posadili po levé ruce starších.[2]) Podobně vyličuje sv. zpověď i Tertullian. Dle něho vrhá se kajícník uprostřed kostela na kolena před shromážděnou obcí, vzbuzuje lítost a vyznává hříchy své. Tato praxe scházela bratrské zpovědi úplně.[3])

Zní pak bratrský rituál takto (Zem. arch. mor. Rkp. 578):

Napomenutí před posluhováním:

Sjití toto naše společnee jest k obnovení celého spasení našeho skrze požívání Těla a krve Pána našeho Ježíše Krista v aužitcích přehojných zasloužení jeho smrti a vylitím krve dobytých.

A k tomu potřebí jest nám trojí věci:

Jedn(o), služby slova božího a pilného rozsusování / y sebe zku- 1a
šení při něm.

Druhee, činění společných modliteb ku Pánu Bohu. Třetí, posluhování služebnosti Těla a Krve Páně a skutečnému požívání spasení v Kristu připraveného a v aučasnost z milosti daného s dík činěním a s chválami.

Prve pak, než slovem y skutkem přisluhování toto díti se bude, ku Pánu Bohu se utečme a jeho svaté milosti prositi budeme, aby nás k tomu duchem / svým způsobiti a v pravém přijímání našeho 1b
spasení obnoviti a ustaviti ráči. A k tomu přisluhovati v poselství Syna svého, ve jméno jeho svatee pokleknouce toho žádayme:

---

[1]) Schermann, u. d. 359.

[2]) Harnack, III., 31. (Visio III., cap. 1, 4—6.) . . . „vidi scamnum positum eburneum“ . . . (4) . . . „et posui genua mea et coepi iterum confiteri deo peccata mea“ (5) . . . »et cum tetigisset me illa senior, ait mihi silentium habe, et pro peccatis tuis noli interrogare; interroga autem de iustitia, ut accipias partem ex ea in domo tua«. (6) »et levavit me manu sua et duxit me ad scamnum et ait iuvenibus: Ite, aedificate . . .« »Volente autem me sedere in parte dextra, non permisit mihi, sed manu sua annuit mihi, ut in parte sinistra sederem«.

[3]) De pudicitia 13. „Conciliatum et concineratum cum dedecore et compositum prosternis in medium ante viduas, ante presbyteros, omnium lacrimas invadentem, omnium vestigia lambentem, omnia genua detinentem«. De paen. 9 »Itaque exomologesis prosternendi et humilitatis hominis disciplina est conversacionem iniungens misericordiae illicem«. V. Klemens Alex. ve »Stromatech« (II, 59) mluví výslovně o vyznání hříchů: »οἱ σπείροντες . . . ἐν ἀγγαλλιάσει θεριοῦσι τῶν ἐν μετανοίᾳ ἐξομολογουμένων«. (Viz Schermann, u. d. 361—62).

Kázání před posluhováním o první věci, o přisluhování slova Božího.

K tomuto předloženému požívání našeho spasení v Kristu potřebí jest nayprve přisluhování slova božího. A skrze slovo boží potřebí znáti čtveru věc:

Jedno, víru o služebnosti této.
Druhé, poslušenství.
Třetí, společnů památku.
Čtvrté, žádost srdečnů.

Víra pak o služebnosti této základ svůj má na slovích Pána
2a Krysta ustavujícího a vysvědčujícího ji / Jakož evangelistovee vypisují y svatý Pavel; že když jest měl Pán Krystus zrazen býti a poslední večeři s učedlníky svými činil, vzav chléb, vysvědčil jej Tělem Svým, kteréž mělo etc. Teež y kalich Krví Svau, kteráž měla vylita býti na odpuštění hříchuo(v) etc.

3a Povinni jsme tomu sprostně věřiti, že v chléb úmyslem Pána / Krista vzatý, ustavený a vysvědčený jest Tělo Jeho, kteréž mělo za nás zrazeno býti. Teež y vína etc. Tuto nic přidávati ani ujímati nemáme, ale na slovích Páně přestati a za to míti, což jest vydati ráčil.

Také smysl pravý víry této míti máme, že rozdíl veliký jest mezi bytím Jeho na pravici a na zemi u církvi v sluhách, v služeb-
3b nostech a proč kde / bytí své neb Těla Svého voznámiti ráčil.

Poslušenství při této služebnosti záleží na rozkázání Pána Krista řkaucího: „Vezměte a jezte“. Nic jiného činiti nemáme, než poslauchati rozkázání Pána svého, věříce přijímati, jisti a píti. (O. p.)

Dnešní pojem estetiky.

Dr Josef Kratochvil.

Je-li literární produkce estetická, zvláště v časopisech a revuích, u nás i jinde, dosti četná, nemožno říci, že by hojnosti odpovídala i vnitřní hodnota. Jsou to po většině buď fantastické nápady a hříčky nebo náhodné zlomky empirické, kterým chybí pevný a ucelený filosofický základ. Filosofický základ, který by dovedl dostatečně uspokojiti vzdělaného a kritického čtenáře. A není přece pochyby, že jen na takovém podkladě, který vyplývá z bezpečných prvků empirických, psycho-fysiologických a filosofických, možno vybudovati plodnou a pevnou teorii estetickou, možno řešiti velmi složitý problem krásna a umění.

Je věru těžko klassifikovati nesčetné takořka názory estetické, než přibližně aspoň přece jen můžeme je převésti na dvě hlavní skupiny: skupinu teoretiků a praktiků. Teoretiky zase můžeme si rozděliti na tři hlavní třídy: a) idealisty, b) positivisty a c) estetiky novoscholastické (katolické).

Skupina praktiků nepřipouští dalšího rozdělení, ježto nemají jednotného systému, vybírají jednu ideu tam, druhou onde, bez soustavného základu. Ježto nebudují filosofii estetiky, nemohou též poskytnouti dostatečného rozřešení estetických problemů, třebas někdy skvělé, duchaplné jejich myšlenky by měly větší cenu než leckteré teorie.

Prvá třída teoretiků — idealisté — staví chybně hned od základů, ani zanedbávají v celé své teorii krásna a umění velikou část skutečnosti, totiž život smyslový, vegetativní, a přirozenost fysickou. Zanedbávajíce tuto faktickou složitost lidské přirozenosti upadají v neurčitou, vymyšlenou, neplodnou fantasterii, jež rozpadá se sama sebou. Idealistická estetika vyplynula hlavně z filosofie Schellingovy a Heglovy a nalezla zvláště nadšeného bojovníka v Italu Ben. Croce-ovi, jehož hlavní spis přeložen i do češtiny.

Nestojí-li idealisté na pevné půdě, nepozvédají zase positivisté hlavy vzhůru k nebi. Positivisté vycházejí od hmoty, z dojmu, který je nám dán empiricky, případně po způsobu věd přírodních pokusem potvrzen, a vystupují k duchu, který jest jako by reflex, poslední výplod nebo epifenomen hmoty Idealisté vycházejí s ducha, který je

nad hmotou positivistů, a z ducha vykouzlují celý svět. Kde je rozdíl? Není tu jen hádka o slovo? Není tu týž proces? Sloupněme kůru nádherných jejich vývodů a nalezneme týž suchý kmen monismu. Idealisté sestupují s kmene, positivisté naň vystupují. Jedni i druzí jsou jednostranní a nedovedou dostatečně upokojiti dobrý smysl, usnadniti dorozumění.

Střední cestou kráčí filosofie novoscholastická, katolická. Je jisto, že práce jedněch ani druhých není zcela bez užitku, že dílem svým přispěje též k vyhledání syntesy budoucna. Přicházíme poslední do tohoto myšlenkového reje v oboru estetickém, ale úsilí naše může býti tím plodnější a prospěšnější. Nadarmo bychom ovšem otvírali staré naše folianty scholastické a hledali v nich, čeho nám říci nemohou. Estetika v dnešním slova smyslu je věda nová. Dřevní filosofie křesťanská nemá než semének, zárodky její. Ale ovšem ani těch nesmíme hledati v tom neb onom autoru, nýbrž v celé naší filosofii. Z celkového pojetí křesťanské filosofie vzejde zajisté svěží a krásná estetika, ale dnes ještě máme jenom zárodky. Omezím-li se třebas jen na českou filosofii katolickou, tu nutno říci, že leckterou dobrou myšlenku nalezneme u Zahradníka, Klácela, Kadeřávka, Pospíšila, Kachníka i Vychodila, pěkný přehled problémů estetických podal nám Jar. Hruban, než to vše ještě nestačí. Je třeba ještě velkého studia dalšího, opravdovosti a hloubky. Hlavně se musíme vystříhati dvojího úskalí: Nesmíme se státi závislými na žádném z modních filosofů, ať náleží kterékoliv škole. Na druhé straně však také jimi příliš nepohrdejme. Naopak nutno je co nejdůkladněji studovati; nadhodilit problemy, jež třeba rozřešiti. Jako vůbec ve filosofii, tak i v estetice, kterak mohla by práce býti přiměřenou dnešní době, jejímu duchu a potřebám, když bychom neznali stavu studií, situace myšlenkové? Kdo přichází třetí do boje, musí důkladně znáti stav otázky, nemá-li boj býti marný. Buďme jako předkové naši ve filosofii, kteří nepohrdali ani filosofií řeckou ani arabskou, vybírali rádi, co nalezli dobrého a ostatek odvrhli. Zkoumejme a přijměme vše dobré v moderní filosofii, avšak odvrhněme základní omyly tím, že postavíme proti nim pevný útvar filosofie své. Toť také v nejširších rysech i skizza k budoucí estetice naší. Půjdeme cestou zdravého realismu, nevylučujíce fakt smyslových, pokládajíce však nicméně činnost hlavně duchovou za funkci uměleckou, a budeme hledati rozřešení základního problému estetiky. Co jest umění? co krásno? —

v úzkém spojení duchového i tělesného v člověku, v jednotě osobnosti, když tě všecka její díla ukazují vždy tuto dvojí stránku duchově-smyslovou.

Krásno není pouze v duchu, nýbrž i ve věcech. Opravdová estetika vyhledá je tudíž v hlubokých základech skutečnosti a nespokojí se nějakým abstraktním theorematem. Nuže, zkoumáme-li skutečno nebo jakoukoliv realitu stvořenou, předvádí nám ji metafysika ve třech důležitých stadiích, z nichž se rodí všecky metafysické pojmy. Každý bytec v prvním svém stadiu jest fakt, v druhém zjev, ježto činnost tvůrčí nekončí se pouhou trpností, nýbrž z této trpnosti rodí se jako přirozený plod a květ činná konsistence a trvalost stvořené věci. Ve třetím stadiu bytí, mající v sobě tuto jednotu nebo konsistenci, směřuje k svým cílům. Tyto pojmy rozvíjí ovšem metafysika, nikoliv estetika, ale právě pro ni jsou velmi důležité. Promeditujete-li pevné základy naší metafysiky, uznáte bez váhání, že jsou pevnější nežli positivistická sevšeobecňování i nevědomý logism idealistů.

Promysleme si druhé stadium bytí, jež nalézá se uprostřed mezi čirým bytím a činností. Jako střední člen má na jedné straně útvary prvního, na druhé útvary druhé. Pokud se vztahuje k bytí, jest jeho výplodem, jejž reprodukuje, jest obrazem, je zdvojením a podobností; všecky tyto pojmy, jež se navzájem rovnají, mohli bychom shrnouti v jedno případné slovo. Pokud se střední člen vztahuje k činnosti, jejímž jest jaksi rytmickým výrazem, můžeme jej zváti buď zvuk (ton) nebo slovo nebo affekt podle různých stupňů reality. Různé tyto pojmy, jež spočívají na jediném stadiu bytí, jsou právě to, co se v každém bytci zove krásným.

Netřeba se zajisté diviti, že vysvětlujeme více slovy a pojmy, co ve skutečnosti jest jediné; ovšem jediné, ale virtuálně mnohé. Když jsme si takto položili základ v nejhlubší metafysice, bylo by třeba vytvořiti si skutečnost intimnější a postupně zkoumati, jak odpovídají tyto pojmy různým stupňům bytí, což by ovšem bylo již předmětem důkladného výkladu estetického, nikoliv kratičkého článku. Pro článek postačí, že v tělesech, pro nás to poslední skutečnosti, rozlišuje se podoba a zvuk čili čas a prostor: podoba jest konsistence těles, jejich projev; zvuk jejich pohyb neboli rytmus jejich snah. Takovýto pojem času a prostoru v niveč uvádí Kantův apriorism i domněnky idealistů.

Naše pojímání středního členu rozděluje pak tvoření umělecké ve dvojí: umění musikální neboli pohybu a umění plas-

tické neboli podob. Je zbytečno po pořádku vyhledávati v různých stupních skutečnosti vysvětlení naší teorie. S větve na větev seskočme až k smyslové fantasii zvířat. Onať jest nejkrásnějším květem přírody a jako by prstenem spojení ducha a hmoty. V ní lépe nežli ve světě nižším zříme obrazotvornost, t. j. smyslovou představivost vlastního organismu a věcí vnějších. Ve zvířectvu svým způsobem projevuje se a žije celý vesmír. Z představy rodí se snaha po cíli, t. j. vášeň směřující k činnosti. Tato fantasie v živočišstvu není něčím čistě vnějším nebo nějakým přídavkem, nýbrž jest jako krásný plod hmotného světa, plod má své kořeny v přirozenosti fysické, bez níž by se rozpadl.

Musíme dobře podržeti v mysli tento charakter smyslové fantasie, neboť je veledůležitý pro celou naši teorii. V mysli naší je zřejmější trojí vzhled skutečna, také proto, že věci jsou poznatelny, chtě nechtě, pokud se jakýmsi způsobem jí připodobňují. Nuže, v duchu našem máme bytí, reprodukci bytí a činnost. Duch by se nemohl poznati, kdyby v okamžiku poznání neměl v sobě vlastní obraz nebo podobu, krátce neprojevil by se — a to právě značí poznání. Obraz ten můžeme nazvati obnovení, zrození; ale člen střední, jest-li obrazem, podobností a jednotou, pokud se vztahuje k bytí, jako cesta k činnosti, t. j. pokud se k ní vztahuje, jest jakousi snahou, již můžeme zváti afektem. Bližší vysvětlení tohoto pojmu náleželo by ovšem již celé soustavě estetiky.

Krása ducha je v této své snaze reprodukční, v této snaze k cíli. Má-li kdo obavu, že pojem ten směšuje pravdu s krásou, pozoruj, že krásno značí prostě obraz, zrození, pravda naproti tomu souhlas představy a toho, co se představuje, dobro nehledí k obrazu, nýbrž k bytnosti představované. Kdyby byl člověk čirý duch, pouhou intuicí a afektem bylo by dosaženo toho, co tvoří krásu člověka. Avšak my nesmíme zapomínati na spojitost lidské skutečnosti, v níž obsažen je duch i celý nižší svět. Intuicionisté všech odstínů vylučují celou velkou část lidské skutečnosti, která je pod duchem; positivisté zase naopak. Třeba tedy poznamenati, že v člověku rozum proniká veškero smyslné fantasma, osvětluje je, pozvédá a ve fantasmatu dosahuje veškeré reality, jež jest k němu připojena v mikrokosmu a zevnějšku. Na druhé straně afekt očišťuje sobeckou snahu vášně a poskytuje jí šířky ducha, v čemž se dokonává tajemný svazek ducha s hmotou. (O. p.)

———

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. VYCHODIL.

A m e r l i n g staví ve spojení s T y l e m, měšťanem pražským, veliký dům, určený k vychování mládeže a učitelstva ve vědách technických a průmyslových, jakých věk náš rozumový nutně požaduje; a to v jazyku českém i německém; Amerling bude přednostou oddílu českého. Všichni, kteří v Praze očitými byli svědky tohoto podniknutí, nemohou se dosti nadiviti velkoleposti myšlenky, kterou dílo toto povstalo; zde najdete zahradu botanickou, zbírku mineralogickou a zoologickou; všechny důležitější mašiny v malém vystroužené, knihovny atd. Tím položí Amerling veliký kámen k pokroku národa svého, a všechny jeho snahy tím jistěji se uskuteční, an k tomu připojil i s e m e n i š t ě u č i t e l ů, kteří mezi lidem tím samým směrem působiti budou. Takovým však spůsobem mnohé špatné vyrůstky industrie, jakých žádná myšlenka v celek mocně sahající prázdna není, se mohou lehce zameziti a průmyslu, věci v sobě tím, že pouhý jest resultát rozumu, podřízené, vyšší směr dodati. — A co o literatuře, která bujněji vždy prokvétává, pozornost i druhých národů na sebe zbuzujíc? Nyní vyjíti má pomocí českého Museum čili lépe řečeno — české Matice v š e o b. h i s t o r i e od W. Tomka, jak jsem byl zpraven, dosti volně psaná, a ku konci tohoto roku vyjde od téhož spisovatele h i s t o r i a č e s k á, dílo, které s velikou toužebností zajisté každý z nás očekávati bude. A tak má nyní každý rok nějaké dílo vědecké na outraty matice vycházeti, abychom před světem se vykázati mohli, že v naší literatuře každému prostředek najíti lze, by se ve všech vědách vzdělal. Vypravoval nám tentýž Podlipský, že v Museum při veřejných společnostech vědeckých též v českém jazyku čtení od některých spoluoudů se přednášejí, jako: Palackého, Šafaříka, Hanky, Jungmanna atd., arciť k veliké mrzutosti nalezajících se tuto Němcův. Stalo se to působením ministra Kolovrata, který přišed do Prahy a tázav se presidenta českého Museum: jestli společnosti též v českém jazyku své práce čítávají? Tento odpověděl: že posud nic takového se neděje; na čež Kolovrat: Jak zasluhuje tedy Museum toto příjmí č e s k é, když pro vzkvět literatury české nic nekoná? Na to prorazil to **P a l a c k ý**, že se i česky nyní čítává.

Co se naší drahocenné M o r a v y týká, i tuto národnost, ač povolným, tím ale jistějším krokem se probuzuje a uvědomuje. Ráz Moravana rozdílný jest od charakteru Čecha; tento má větší ohnivost, prudčeji novou myšlenku přijímá, rychleji k činu se ustanoví — ale dříve též odpadne, ochladne, zmalomocní; — onen chladněji zdá přijímati nové idey, ale u něho více převládá rozum, reflexí; než k činu

se odhodlá, probírá jeho následky, motivy, — ale přijmuv jedenkrate myšlenku a ji probádav utkví v ní mocným duchem, v činu setrvá až do konce. Tak se vždy v historii okázal Moravan. U bílé hory utekl Čech; až na posledního muže setrval Moravan. Pročež nedejte se nikdy mýliti, že u nás tak spěšné pokroky v národnosti se nekonají jako v Čechách; u nás jiné okolnosti, jiný, jak jsem dokázal, národní mrav. K tomu rozeznávati dlužno dvojí formu Slovanstva: probuzeného totiž, uvědomělého — a takového, jakové má každý sprostý muž u nás, ač nevědomky, pokud-li arcit není odcizen, pokud nepřitoulil ve svém nerozumu k jiné národnosti. V posledním ohledu stojí lid v Moravě na vyšším stupni než v Čechách; t. j. sedlák, řemesník u nás není tak sobě, své vlasti odcizen, není tak cizinou nakojen, jako rolník český; v našem venkovském lidu ještě spočívá neporušené jádro, neboť moderná civilisace v německé formě donášívaná naň takového vplyvu nedosáhla, jako na povšechný lid v Čechách působila. Tudy u lidu venkovského není tak zapotřebí cit národnosti probuzovati; tenť beztoho v něm ač nevědomky, koluje; zde lépe jest, jej pěstiti, rozšiřovati [!], dále vésti. — Co se týká probuzeného uvědoměného Slovanstva — i v tomto ohledu nestojíme za Čechami. Mužové jako: Klácel, Šembera, Boček, Sušil, Ohéral, Procházka (v Ivančicích) a jiní mladší za to nám ručí, že i pojem Slovanstva v naší vlasti k vyšším vždy stanoviskům doveden bude. Než o předmětu tomto v jiném psaní více promluvím, když Vám jednotlivé z mužův těchto charakterisovati chci; neboť toť naši koryfeové.

I v alumnátě našem ze stromu národnosti krásné pučí květy. To mé největší potěšení, že duch, který nyní mezi námi panuje, jest již uvědomělý; naši předchůdcové netrpěli Němce, láli na odpůrníky; my jich vedle nás necháváme, uznávajíce, že i Němec má to samé právo k hájení své národnosti; na místo záště nastoupila láska, na místo obapolného zatracování vzájemné uznání. A ejhle! Němci a odpůrníci umlkli; ctějí věc naši, poznávajíce, že pochází z ducha, který vždy vítěziti musí. Přepjatá nadšenost přešla v zmírněnou vědoucnost; a tak pevným krokem ubíráme se ku předu, přesvěčeni jsouce, že národ, který sám sebe neopouští, nebývá opuštěn. Uvádím Vám tuto jména nejvýtečnějších našich Slovanů: z IV. r. J. Bílý, z III. r. J. Táborský, z II. r. Kutzi, Vučl, Kulda, z I. r. Vaněk, Dědek. Arcit mimo těchto mnoho jest jiných, v každém roku, kteří ač slabšími silami, pro ten samý účel pracovati budou.

A nyní již prosím Vás, drahocenný Slovane! zpraviti mne laskavě o všem, co ve Vašem městě se děje; jaké sám myšlenky o věci naší chováte, jaké naděje Vás pozbuzují atd. slovem: co Vás nadšením naplňuje, a v nás opět nadšení vzbuditi může; neboť v tom jen život, jinak by byl člověk pouhou mrtvolou.

44.

Šmídek hr. Coroninimu.

Duch a životní skutečnost. Kosmopolitismus a jednotlivec. Dialektický chod v dějinách (dle Hegela samohyb pojmu).

V opise jest mnoho zkratek, jež tu rozvedeny.

13. listopadu 1842.

Dnes započal jsem psáti hraběti Coroninimu do Terstu, ze kteréhož psaní toto vyjímám: „Ich glaube, die Ursache der Zerrüttung Ihres gegenwärtigen Innern darin zu finden, daß Ihr Geist, der nach Hohem gerungen, in seinem Streben gebrochen wird durch eine frostige Kruste von Formen, die der von Ihnen gewählte Stand auf Sie geladen. Und hier wünschte ich wohl am innigsten, meinen ganzen Einfluß, wenn ich ja einen auf Sie auszuüben mir schmeicheln kann, dahin zu verwenden, um Ihnen Muth, Vertrauen, Glauben auf die Allmacht des Geistes einzuhauchen. Es ist die tiefste meiner Überzeugungen, daß, wo wir uns energisch, mit ganzer Kraft als Diener des Geistes, der Idee erfassen, dadurch unverlierbar unsern geistigen Fortschritt, unser höheres Leben begründen. Ich bin ganz durchdrungen von dem Glauben an einen Optimism in der Geschichte, der einen Sieg des Höhern über das Geringere, des Idealen über das Gemeine, demnach eine nothwendige Verwirklichung des Kräftigen anerkennt; und folgere hieraus, daß ja jeder Freigeist auch des Einzelnen ein keineswegs zufälliger Ring in der Kette des ganzen Lebens sei, sondern als Glied eines Ganzen in der Beziehung zum Ganzen aufgefaßt werden müsse. Und hierin spielt der jedesmalige Stand die wichtigste Rolle. Ich leugne es nicht: durch den Stand wird in der Tat unsere Wirksamkeit eingeschränkt, die Entfaltung des innern Selbstes gehindert, die aus dem Innern drängende Tat durch manigfache Mittel abgemarkt. Aber andererseits gestehe ich ein, daß bei dem Gedanken an eine solche Einschränkung unsere Einbildung zu viel tätig ist. Sie wissen aus unseren mündlichen Mitteilungen, daß ich den Kosmopol. als eine leere, unpraktikable Idee verwarf, und daß wir hierin uns immer feindlich gegenüberstanden, da Ihr lebendiger, von Liebe zur ganzen Menschheit entglühte Geist mehr sein Auge auf das große Ganze warf und erst darin die Lösung aller Rätsel, die Befriedigung des inneren Dranges, die wahre Versöhnung aller im Leben der Einzelnen aufstoßenden Kanten wahrnahm. Aber ich beharre bis jetzt noch bei meiner Ansicht; ich habe mich durch nachfolgendes Forschen darin nur noch mehr bestärkt. Dem Einzelnen reichen die Kräfte niemals hin, unmittelbar auf die ganze Menschheit, die ja erst durch den Einzelnen zur Totalität wird, so einzuwirken, daß ich meinen Geist als überall wirkend, entweder aufbauend oder zertrümmernd, nennen [?] kann; ich muß mich mit einem engeren Kreise der Wirksamkeit begnügen. Der Wille gehöre dem Ganzen an, die Tat dem

Vaterlande, die aber erst in einem abgemarkten Kreise meiner Tätigkeit konkret wird. Ja, Ihr Auge möge dem Ganzen zugewendet sein, aber die Hand kann ja doch nur in der konkretesten Umgebung sich tätig zeigen. Deswegen suchen Sie zuerst diese Versöhnung mit Ihrem Stande in sich zu bewirken, und ich bin fest überzeugt, daß Ihre ursprüngliche Energie, Ihr hoher Schwung, Ihre ideellen Bestrebungen den wahren Boden wird erhalten werden [!], auf welchem die herrlichsten Früchte gedeihen sollen. Ich glaube kaum, daß Ihr Leben nicht insofern reich an Beziehungen wäre, um in denselben tätig, fördernd, verklärend nicht eingreifen zu können. Ihr Gemüth ist ja so tief, so zart, Ihr Sinn so bilderreich, daß Sie diese schöne Seite Ihrer Persönlichkeit nur zu entfalten brauchen, um abgesehen von der Geschichte Ihres Standes auf die ganze Umgebung bleibend einzuwirken und in diesem Sinne sich eine historische Unsterblichkeit zu sichern. Dann stehen Sie ja inmitten Ihrer Nation, die Ihre ganze geistige Kraft und Energie des Gedankens sowohl als der Tat in Anspruch nimmt. Denn des Geistes glänzendste Hülle ist die Tat, die der Glut des Innern entquollene, die begeisternde — dieses Kleid ist aber in dem Ganzen der Nation gewoben; und immer jung bleibt derjenige, sein Leben altert und welket nie, dessen Tätigkeit in seinem Vaterlande aufgegangen. Denn ewig ist das Gedächtnis der Nationen, weil ewiges Leben in ihren Adern rollt. Um aber diese ewige Jugend, um die wir alle Tage den Himmel flehen sollen, sich zu erringen und selbe für das ganze Leben zu bewahren, müssen wir uns bemühen, uns vor Allem auf die Höhe der Zeit emporzuschwingen. Wie aber das? fragen Sie mich. Das ist ja gerade mein Schmerz, der mein Inneres mehr als des Sirocco Hitze versengt, daß ich überall gehindert werde, mein individuelles Bewußtsein zu einem allgemeinen, zum Weltbewußtsein zu erheben, welches mich das innere verborgene Pulsschlagen der jetzigen Menschheit ahnen ließe? — Darauf erwidere ich: Ja, auch ich flehe den Himmel um ewige Jugend; denn was ist unser Leben, wenn es in sich selbst zusammenschrumpfend dahinmodert? Um das zu erreichen, öffne ich mein Herz allen Schmerzen und Freuden der Menschheit, nehme den innigsten Anteil an ihren Fortschritten, ihrem Rückfalle, verdamme Niemanden, sondern suche jede Erscheinung im Verhältnis zum Ganzen zu begreifen, greife selbst ein, ohne Eitelkeit, ohne zu fordern. daß ich überall anerkannt werde; denn Dialektik ist Geschichte, und Dialektik ein Kampf der Einzelnen untereinander, wohl wissend, daß Gott, der über der Geschichte steht, einen Einklang in das Ganze stets zu bringen weiß. Was in der Zeit mißklingt, tönt in ewigen Harmonien. Ich suche stets dem Gedächtnisse die treffenden Worte Göthes (Faust) frisch zu erhalten:

> Was der ganzen Menschheit zugeteilt ist,
> Will ich in meinem Innern selbst genießen,
> Mit meinem Geist das Höchst' und Tiefste greifen,
> Ihr Wohl und Weh auf meinen Busen häufen,

Und so mein eigen Selbst zu ihrem selbst erweitern —
Und, wie sie selbst, am End' auch ich zerscheitern.

Und Göthe ist immer jung geblieben! — Wie ist es, wehrter Freund, mit Ihrem Gedichte geworden? Ich glaube, das könnte den Erguß Ihrer jetzigen Gefühle, Ihrer Sehnsucht, Ihres Strebens in sich aufnehmen und in schönen Formem abspiegeln? Vergessen Sie nie, das Leben des Einzelnen hat gewisse Phasen, die unvergeßlich bleiben, die unseren höchsten Genuß bilden; Momente, in denen der göttliche Funke unsere Hülle durchbricht; wie, diese sollten nicht im Außerlichen fixiert werden? Sind sie nicht wie die schnell dahineilende Flut, die nimmermehr wiederkehrt? Und wie könnte diese Stunde der Weihe, an der Ihr Leben gewiß reich sein wird, schön, unvergeßlich gemacht werden, als wenn Sie derselben Bilder und glühende Worte leihen? Es gibt keinen geistigen Fortschritt, keine Erlösung, wenn der λογος nicht ans Kreuz geschlagen wird, d. h. wenn der Gedanke sich nicht auf was immer für Weise verkörpert? Denn durch diese Verleiblichung des Gedankens erkenne ich die Stufe, auf der ich im Bewußtsein stehe, ohne diese Erkenntnis kann ich nicht wissen, ob mein Schritt vorwärts oder rückwärts sich bewegt; aus dieser Erkenntniß aber entsproß die Erkenntnis [1]), und diese ist der Kern unseres Daseins! — Möchte Ihr Leben wieder neue Kraft, neuen Hoffnungsstrahl erhalten; es wünscht dies innigst

Ihr Carl.

45.

Šmídek Lachnitovi.

27. listopadu 1842.

Dnes začal jsem psáti do Vídně p. Lachnitovi [2]), z kteréhož psaní toto vyjímám: — — — Es ist immer so in der Menschheit. Jede Generation erscheint als Trägerin von gewissen Ideen, die theils in dunkler Ahnung, theils in klarem Bewußtsein in Jedem sich spiegeln. Alle diese einzelnen Individuen, die von demselben Gedanken beseelt sind, schlingen um sich ein Band, welches sie unwiderstehlich aneinander anzieht. Es muß so sein, damit der Geist desto schneller zum Durchbruche komme, wo eine kompakte Masse für Eines wirksam ist. Und gerade dieses jugendliche Abschimmern des historischen Gedankens bildet die reichsten und schönsten Tage dieses Daseins. — — — — Muth muß man heutzutage in die Welt mitbringen; ein felsenfestes Vertrauen auf die Allmacht des Geistes; denn trüb wölkt es sich über uns, und womit die Zukunft schwanger geht, wer kann das voraus

[1]) tak je zkratka; na předch. die jest asi důraz.
[2]) Jan ryt. Lachnit (1818—1894), rodák a advokát brněnský. Byl dlouho předsedou Čten. spolku, ačkoli česky těžko mluvil.

sagen? Und wo kann dieses mehr befestigt werden, als in verwandten Gemüten, die noch jugendliches Feuer für alle Interessen der Menschheit durchglüht! — —

46.

Kaplan Bedřich Geißler Janu Bílému.

Zkušenosti z duchovní správy.

30. listopadu 1842.

Vyjimky z psaní B. Geislera[1]) Bílému poslaného: „Zajisté se již na mne hněváš, že tak dlouho nesplňuji, co jsem Tobě tak často v Alumnátě byl přislíbil. Věř mě upřímně, nebylo mi to možné; neb v začátku nevěděl jsem kudy kam. Práce bylo hned dost, a já zcela nezkušený nováček. Nyní se již něco svobodněj pohybuji, a nemeškám nějakou zprávu o sobě dáti. Nebude třeba, obšírně popisovati, jak mně okolo srdce bylo, když jsem ponejprv poslán byl na vinici Páně[2]), abych pracoval. Jedině slova: „Ego ero tecum", kterážto při svěcení biskup vyřkl, jedině ta slova mne chránila, že jsem se nestal malomyslným. Pán zpravuje[3]) mne, pomyslel jsem sobě, a nic se mně nestane, a se srdcem krvácejícím nad oddělením ode všech, jichžto jsem miloval, ubíral jsem se ke mně ustanovenému místu. Tu jsem ale nemalé utěšení pocítil z uvítání mne pana děkana, neb on mne přijal srdečně, jako laskavý otec. Já děkuji každodenně Pánu Bohu, že ráčil vyplniti v tom ohledu všecky žádosti srdce mého; nebo všeho toho, čehož jsem sobě častokráte s tebou rozmlouvaje žádával, všeho toho jsem se nyní stal oučastným. Já nemohu značněj vylíčiti charakter toho muže, nežli tím jediným slovem: Jest kněz dle srdce Božího. Co to znamená, Tobě nebude neznámo. Je zde v okolí arci mnoho, co bolestně raní citedlné srdce; však předce voláme: Benedictus Pater Domini nostri Jesu Christi, qui consolatur nos in omni tribulatione.[4]) Já jsem v tom krátkém čase již mnoho radostí zažil. Jak blaze jest zde obcovat s tím sprostým lidem; v pravdě mnohé anjelské srdce tluče pod sprostičkou halinou. O by každý sobě nechal záležet na jejich duchovním vzdělání. Bratříčku! chcem pracovat, dokud nám jen trochu síly zbývá; vždyť je nám náš národ z dvojího ohledu drahý a vzácný. Obzvláště se chcem zabývat s roztomilou mládeží; nebo až dosaváde často se stávalo, quod parvuli petierunt panem et non erat, qui frangeret illis. Nox praecessit, dies appropinquavit.[5]) Bohu díky. Můj pan děkan, již muž obstarožný, který málo ohně má, ondy k mému velikému potěšení pronesl: „Teď najednou se počínají zdvihat ty české školy; to máme jedině mladému horlivému kněžstvu co poděkovat". A je to také velká radost, se s těmi dětmi zabývati; jsou tak nevinné, tak prostosrdečné. Já mám 3 školy na starosti, co je hned na počátku arci trochu mnoho; to nejobtížnější je, že školy ty vzdálené

---

1) Srv. Z doby Sušilovy I. Jan Bílý a níže jmenovaní byli bohoslovci v Brně.
2) do Křtěnice, k faráři a děkanu Ign. Tingerovi.
3) = vede (Žalm 22, 1.)
4) 2 Kor. 3 d.
5) Žalozp. Jerem 4, 4 a Řím 13, 12.

jsou a jenom do jediné v času zimním v každých 14 dnech příležitost dostanu, co arci tuze málo by bylo, ostatně musím běhat pěšky. Je zde mimo farního chrámu Páně[1]), kdežto se každou třetí neděli služby boží konají, t. j. kázání, zpívaná mše sv., a křesť. cvičení v jednom continuo, co mě při mých slabých prsech příliš sebere. To však doufám časem svým se podá. A s radostí chceme nasadit, pro Pána našeho pracujíce, i ten poslední kousek plic. Vrchnost je zde velmi vlídna, a býváme tam často zváni. Hrabě[2]) se mi sám od sebe nabídl, mně otevřít svou knihovnu k užívání, která pochází od kolínského arcibiskupa Spiegla, jenž byl bratr otce hraběte zdejšího. Kdoby miloval společnosti, zde by jich mohl naleznouti; k tomu já však nejsem, jak Tobě povědomo bude, a sedím ve svém kabinetku, a jsem v duchu často u Tebe a u jiných, ježto mé srdce miluje, a kuji plány pro budoucí leta. O bych je mohl ve skutečnost uvésti! Chci však se vynasnažiti, co jen možné bude, a spojené síly snad přec něco dokážou. S Patrem Stuchlým[3]) jsem se teprve 2krát sešel. Nynějšího času nám činějí zlé cesty překážky. Já se z toho tuze raduji, že jsme přišli tak nablízko od sebe, a že jeden druhému budeme moct zdělovat své myšlenky, a nějaké ulehčení hledat, jestliže jemu něco na srdci leží. Co pak je nového ve světě? Já se celý čas nic nedozvím, ani ty Květy nedostávám, až když všecky ty noviny již zastarají. Jak pak se daří „isti Šmídek"? Myslím, že mne pilně ruce a křičí: to je hon! Pozdravuj ho, též p. hraběte Poetinga, Nessala [!], obzvláště Weithofra a všech, kteřížto se na mne upamatují. Konečně Tě žádám, abys také ve Tvých modlitbách mne pamětliv byl; tak jak já nepřestávám se modliti za vás, a žádati, abyste byli naplněni známostí vůle jeho ve vší moudrosti a rozumnosti duchovní, abyste chodili hodně, Bohu ve všem se líbíce, v každém skutku dobrém ovoce vydávajíce a rostouce v známosti Boží; všelikou mocí zmocněni jsouce podle mocnosti jasnosti jeho ve vší trpělivosti a dlouhočekání s radostí, děkujíce Bohu Otci, kterýž hodné nás učinil dílu losu svatých ve světle; kterýž vytrhl nás z moci temnosti a přenesl do království Syna milování svého.[4])
Já Tě líbám a zůstávám Tvůj věrný Bedřich.

47.

M. Hurban z Březové Klácelovi.

Politický a literární ruch mezi Slováky a Hrvaty.

8. listopadu 1842.

Zýtra [!] jde od nás jeden syn z domu Israelského k Vám, Vysoce učený Slovane; a poněvadž jest jeden z těch málo statečných, svěřuji mu psaní toto. On se jmenuje Feuer.

---

[1]) chybí: filialní kostel.
[2]) Spiegel.
[3]) Kapl. v Hor. Kounicích. Srv. Z doby Sušilovy I.
[4]) Kol 1, 9 dd.

Ač kratičké, předce milé mi bylo Vaše psaní, jímž jste mne obradoval. Já Vám nyní zprávy dáti pospěchám o důležitostech našich slovenských. Víte dobře, jaková se bouře svalila na Syon slovenský. Odpor náš Maďarismu učiněný nebyl odpor Constitucionální, nebyl odpor forem těchto, v nichž se hýbáme; byl to odpor, vznikající v onom duchu jakoby podzemním, předbytnostném, který, jak Hegel dí, na skrupinu tu, jejíž jádrem není, klope a ji rozbořiti hrozí. Neměliť jsme řečníkův v Congregacíích stoličních, ve sněmích krajinských, v sjezdech kortesů a fakcí liberalních a leda-liberalních Vlasti naší. Jen sme činili odpor, kde sme mohli a kde se nám dalo. A hle již nyní počínají ochabovati Maďaři. Od posledního našeho vystoupení[1]) s reversem Vládě podaným hrozný zmatek pozorujeme v běhu působení maďarských. Již nyní říkají: „že by nebyli myslili, že ve slovenském kmenu tolik síly jest“; nu a cože je to za sílu ještě? Ale arci oni počtují i na více; a to ne bezdůvodně. Jest síla v kmenu našem. Ale jest tu zapotřebí práce, až se síla ta k hýbání pohne. A síla bez pohybu jest mdloba. Již nastupují Maďaři jinou cestu. Chtějiť smíření! Ale jaké! Jedna strana hučí v Novinách: jen s Horvaty se smiřme, těm dejme pokoj, a sílu svou celou na Slováky obraťme; jiní horlí: Odrazme a odhoďme od Uher Horvatsko a Slavonii a chopme se posledních prostředků k zmaďaření Slovákův a k udušení vlastenských Slovákův; třetí politizují: dejme všem práva, a potom jim dokážeme, že z nás moc pochází, potom budou musit řeči mluvit toho, co jim práva dal; jiní skuhrou a mňoučí — o jiných věcech. — —

Veškeré konečně Maďarstvo se k marasmu politickému velmi spěšně blíží. Tato horda, to je pravda, velice rychle žije nyní; je v nich samá proměna; jen, pravda, že proměna ta není výsledek žití duchovního, kdeby dobré myšlenky lepšími odtiskovány byly. Jest to výsledek fantasmů a chimér, o nichž že to jsou se vždy přesvěčují a nové na jejich místo dosazují — fantasmy a chimery.

Stolice Saladská již ku příkladu repraesentuje ke králi proti Šafaříkovi a illirismu, a s repraesentací posílá dvě knihy illirské, jednu červenou čepici illirskou a Šaf. Národopis s Mappou. Stěžujeť si na Šafaříka, že málo Maďarům udal na Mappě a do Všeslovenstva i Uhry čili Uhersko zavřel; illirism pak z Jakobinismu obviňují. A to činí jedna z těch 52 republik Uherských. Všecky pak téměř stolice ručí svým konstitucím, míchajíce se do záležitostí zalvebsko-turopoljských. Turovo-polje patří pod jurisdikci Záhřebskou. Zalvebská stolice jest první forum její. Okres Turopolský nesmí bezprostředně dosazovat a vyjednávat s jinými stolicemi. Chceli co, musí to prostředkem své stolice činiti. Všechny pak uherské stolice míchají se nyní do práv stolice zalvebské. A vědomoť, že každá stolice jedině králi odpověď dáti musí, a jest naskrz neodvislá od stolic jiných. Maďarism tak zavedl aristokracii naši, že sama již sebe a postavu svou nepozná. A to símě jest záhuby její.

---

[1]) Srv. str. 450.

Posudky.

Sv. Lidmila, její doba a úcta. Napsal *Dr. František Stejskal.* Vydáno péčí komise k povznesení úcty svatých. S titulním obrazem, 7 obrázky v textu a mapkou. V Praze 1918. Nákladem Dědictví svatého Jana Nepomuckého. Str. 130. Cena 5 K, pro členy Dědictví svatojanského 4 K.

Před nedávnem teprve se ustavila komise mající za účel sepsání životů svatých patronů českých, a již máme jeden spis v rukou. Mimo úvod má 7 oddílův. V úvodě nám předvádí jako pozadí nejstarší dějiny Čech, zvláště vypisuje sociální poměry našeho národa v zemi za doby před jeho pokřestěním. Oddíl I. Rodiště sv. Ludmily. II. Křest Bořivojův. III. Na Levém Hradci. IV. Na hradě Pražském. V. Na Tetíně. VI. U sv. Jiří na hradě pražském. VII. Úcta sv. Ludmily.

Nemnohé zprávy o naší milé světici dobře zužitkovány a zdařile zpracovány. Zde jenom několik poznámek.

Nelíbí se mi především a nijak není odůvodněno přehlasované ‚Lidmila' (místo Ludmila), třebas někde v lidu se tak říká.

V úvodě se snaží p. spis. dokázati, že Čechové pokřtění v Řezně roku 845 byli náčelníci Čechův sídlících mezi Mohanem a Ratenicí; z toho plyne, že Češi v nynější vlasti svojí nepoznali víry Kristovy před rokem asi 874. Důkaz nezdá se mi dostatečným. Předně jest velice pochybno, že by Němci byli ponechali u podrobených Slovanův pohlaváry jejich kmene. Také dotčení Češi, kteří byť i jenom z politiky byli přijali křest, byli by také z politiky vším úsilím se přičiňovali, zlomiti odpor svých soukmenovcův proti křesťanství; zatím německé synody si stěžují ještě dlouho tolik na pohanskou tvrdošíjnost jejich. Také Češi v knížectví nad míru zřídka v pramenech nazývají se „Vinidi"; nelze tedy tak snadno předpokládati, že by tak byly jmenovány české kmeny sídlící mimo knížectví. Proto mám za to, že Češi pokřestění v Řezně roku 845 byli skutečně Češi z království, kteří měli nějaké zprávy o křesťanství také ze sousední Moravy. Tím však nechci tvrditi, že by přijavše křest byli se mohli udržeti ve vlasti za dlouho trvajících válek s Němci.

Nechápu, proč pořád se říká, že Methoděj na Moravě a tedy i jeho učeníci v Čechách sloužili dle obřadu řeckého. Tím podivnějším jest mi výrok pana spis., že Cyrill „přišed do Pannonie a na Moravu a jsa jediný kněz nemohl odstoupiti od obřadu svého a přikloniti se hned k latinskému" (str. 52.) Právě naopak soudím. „Ve stižném spise biskupů německých sice mluví se jen o různé, totiž slovanské řeči při mši sv. užívané a není výtky pro rozdílný obřad" (na uv. m.). Právě, že stižný list arcibiskupa Salzburského nevytýká různosti obřadu, je důkazem, že nebylo zde rozdílu jiného

mimo liturgický jazyk. Nazývá-li se pak tam řecký obřad přípustným stejně a dovoleným, není tím nikterak řečeno, že by bavorská hierarchie byla bez výtky snesla obřad řecký, zaváděný v kostelích pannonských na ujmu obřadu římského.

„Že sv. Methoděj při mši sv. ve vyznání víry po evangeliu nepěl toto s přídavkem" i ze Syna (Filioque), jak bylo zavedeno na západě v některých kostelech a od r. 796 i v krajinách německých" (str. 33), dle mého soudu není důvodem pro thesi p. spis. hájenou, neboť náš apoštol znaje, že kostel římský ani za Jana VIII nikterak nedovoloval vkládati Filioque do symbola, nejenom nemusil, ale nesměl přijmouti přídavku ani v tom případě, užíval-li obřadu římského.

Že by byl papež Ščěpán „ustanovil Wichinga za hlavního biskupa" (str. 62.), o tom jsem nenalezl dokladu v jeho písemnostech. Tolikéž se mi nezdá, že by mluvil „o sv. Methodějovi jako o živém"; dokázalť již v osmdesátých letech minulého století Martynov, že slova bully Quia te zelo fidei dobře a správně lze vyložiti o Methoději zemřelém. Potom výraz „hlavní biskup" je v právě trochu neobyčejný.

Viching opustiv beze svolení Svaté stolice svoje stádo, stal se kancléřem krále Arnolfa; jmenován byl děkanem a koadjutorem biskupa pasovského Engilmara, po jehož smrti († 31. prosince 897) v lednu 898 stal se jeho nástupcem z vůle panovníkovy. Že nebyl volen kanonicky, arcibiskupem Theutmarem složen s úřadu odebral se do svého kláštera Rychnova v Bodamském jezeře (Augia dives), kde zemřel 12. září někdy po roce 912. Neztrácí se tedy beze stopy, jak tvrdí p. spis. Necrologium Augiense zaznamenává alespoň jeho úmrtí: „September ... II. id. Wiching eps".[1])

Tolik uznal jsem za vhodné připomněti o vzácném spise, jehož vydáním svatojanské dědictví si získalo nových zásluh o českou hagiografii.[2])

Fr. Snopek.

* * *

Jan Vrba, Boží mlýny. Chodský román. Plzeň 1919. Str. 281.

Druhý selský román Vrbův — a zároveň v 6 letech desátá jeho kniha — je dějově mnohem soustředěnější a také formálně ucelenější než byla „Dolina", líčící houževnatý zápas tří generací o kus pole. V B. mlýnech zobrazil spis. silně zvláště prý v chodském lidu zakořeněnou víru v nejvyšší spravedlivost boží, jak ji vyslovilo pří-

[1]) Monum. Germ. hist. Necrologia Germaniae tom. I. pag. 279.

[2]) Zpráva Života sv. Václava (Výbor lit. české I. 312), že „Bořivoj a Lidmila v tom městě, ježto Velehrad slove, tu ješto tehdy moravského arcibiskupství stolec a sláva bieše, v kostele sv. Víta od blaženého Metudia oba svatý křest jsta přijala" (viz uv. dílo Dra Stejskala str. 44), jest asi nejstarším dokladem o kostele sv. Víta na Starém Městě blíž Hradiště, kteréžto Staré Město nikde jinde v listinách tak pozdních se nenazývá Velehradem. Staroměstský kostel sv. Víta zmizel za Josefa II. Stopa jeho je tam v ulici svatovitské.

sloví: Mlýny boží melou pomalu . . . Stará křesťanská pravda jest v jeho příběhu podložena a sesílena jakousi pověrečnou vírou v moc národního hrdiny chodského Koziny, an smrtí ztrestal hřích nepravdivé výpovědi. V jeho jménu k takové „smrtelné přísaze: do roka a do dne!“ jest pohnán lakotný chodský sedlák Záhoř, jenž upřel dluh tří stovek; tím zároveň potupil nebožtíka, jenž ještě na smrtelném lůžku mluvil o dluhu — a proto skoro celá obec je přesvědčena, že křivopřísežníka stihne spravedlivý trest boží. Spis. nad to snaží se s počátku ještě hlouběji založiti duševní rozpor Záhořův: líčí jej jako člověka pochybovačného, nedůvěřivého, který touží všechno vyzkoumati a chce i svou přísahou pokoušeti Boha, vejíti s ním v zápas a vyzkoušeti jeho moc . . . Ba proti jiným pozdějším svým výrokům tvrdí spis., že prý na Chodsku každý takový rouhavý smělec požívá pověrečné úcty, je lidem „tvorem jaksi vznešenějším, poněvadž není jisto, zdali se mu přece jenom nepodaří nějakým šikovným způsobem Pána Boha napálit“ (81). Ale později úplně zapomíná na tento skeptický a rouhavý prvek, jenž by ovšem vyžadoval hlubšího náboženského proniknutí, a vypravuje jen dost obšírně, jak v duši Záhořově vyrůstá znenáhla strach, že spravedlivý trest boží dozrává událostmi v jeho statku: jsou to spory mezi jeho dvěma syny, jež dospívají k cizoložství a konečně k bratrovraždě. Záhoř sám pak hyne bídně při požáru svého statku; dohnán strachem chtěl se sice smířiti s Bohem a vrátiti peníze, ale obrácení jeho nebylo upřímné: selská hrdost, pýcha, vypočítavost a všechny neoblomné povahové vlastnosti bránily, aby jeho srdce dozrálo k sladké a osvobozující pokoře.

Tak spis. sám, sleduje podrobně duševní vývoj starého Záhoře i jeho dvou synů, ukázal proti pouhé lidové víře o trestech na křivopřísežníky pravou příčinu jejich pádu, jež ovšem vedla i ke křivé přísaze: je to selská pýcha, hrdá svou prací i tělesnou silou a odvažující se vzdorovati i nejvyšší Moci, a pak lakotná zchytralost, jež puzena strachem snaží se s Bohem ještě smlouvati a jej upláceti (Záhoř) neb aspoň se mu vyhnouti, jako cizoložná Nana, jež po hříchu přestane choditi vůbec do kostela, a potom i Vondra . . . Drtí-li všechny tyto osoby ve statku soud boží a ohromuje-li jiné svou neúprosnou spravedlivostí, působí kladně na kováře Drastila, otce provinilé Nany: chtěl velice přísně potrestati dceru ve svém hněvu, ale pod dojmem hrozných událostí zachvátil ho ne strach, nýbrž posvátná bázeň, „jaké zakouší každý bohabojný, pocítí-li blízkost ohromné oné Síly, kterou lidské jazyky pojmenovaly tisíci jmény, a žádným z nich jí nevystihly . . .“ Vzpomněl na své vlastní viny . . . „Proti boží pěsti nikdo nic nezmůže!“ zadrkotal mezi zuby a v téže chvíli pochopil, že nikdo na celém širém světě nemá práva souditi svých bližních vyjma toho, který vidí až do ledví lidských . . . Z duše vyplynula kováři pokorná modlitba, načež odpustil dceři.

Krátká tato a po předešlých hrozných událostech uklidňující scena vyjadřuje jemně hlubobý křesťanský smysl celého díla, jež i

svým zajímavým a zvláště v druhé polovici spádným dějem získá si hojně čtenářů.

V jednotlivostech prospěla by však dílu větší propracovanost. Mladý spis. tvoří zajisté velmi lehce, dovede si nalézti v životě mnoho dobrých námětů, že jich nestačí ani zpracovat, jeho knihy jdou na odbyt — a to jej pak svádí nejednou k přílišnému chvatu, takže na př. v „Božích mlýnech" většinou jen referuje o událostech nebo popisuje duševní stavy, nálady, chodské zvyky, mravy atd. Zvláště poslednímu věnuje někdy dosti místa, zaznamenávaje bedlivě i různé hospodářské zkušenosti a poučuje o nich důležitě čtenáře, jako by se domníval, že venkov a selský lid v literatuře teprve objevuje.

Antal Stašek, B o h a t s t v í. Román. Praha 1919. Str. 227.

Román Staškův jest myšlenkově jen novou variací na staré, ale dnes snad právě časové thema, že nečiní člověka šťastným bohatství, svádějící ke ctižádosti, nespravedlivosti a požívačnému životu, nýbrž spíše poctivá práce v chudobě a odříkání. Ke znázornění této křesťanské pravdy zvolil si p. spis. také typickou již postavu zbohatlého továrníka Marvana, jenž vyšel ze selského rodu a penězi domohl se i baronství. Dlouho nejsou mu miliony břemenem, trýzní, upírem jako jiným boháčům, nýbrž rozkoší života. Obrat nastává teprve, když přijdou finanční pohromy a hrozí mu úpadek. Touha zachrániti bohatství svádí jej již ke zločinným, v jeho kruzích obvyklým prostředkům: vyvolává uměle stávku, chce zapáliti továrnu atd., konečně i sebevraždu spáchati, aby aspoň malému synáčkovi zajistil jmění. Od zločinu ho však odvrátí a se životem smíří láska vychovatelky jeho syna Valburgy, jež také vývojem událostí oprošťuje se od touhy po moci a penězích a dospívá k přesvědčení, že jedině chudí jsou svobodni a že „chudoba a odříkání jest nejkrásnějším statkem člověka" (139). Ohněm zkoušky očišťuje se i Marvanova dříve jen smyslná láska a celá povaha, takže po boku věrné ženy začíná nový život se zásadou, že bohatství právě tak jako štěstí má si člověk zbudovati především ve vlastním nitru.

Vedle těchto dvou jest do románu vpletena i záhadná trochu postava professora a dělníka Vacha, anarchisty, který šíří své ideje ve vojsku, musí prchnouti pro ně i z Ruska a konečně působí mezi dělnictvem. Je to hrdina skoro byronský, asketický nepřítel žen, úplný pessimista, jenž nenávidí štěstí, spokojenosti, radosti a stále hlásá, že věří jen v bolest a že je stvořen k bolesti a k tomu, aby rozséval po zemi trápení, neboť jenom „nešťastné lidstvo, tonoucí celé v bolestech, může býti spojeno pravým bratrstvím" (73) — zkrátka člověk, jejž tak hluboce vystihl Arn. Hello ve své stati „Vášeň neštěstí". Spis. je do něho zřejmě zamilován, uvádí dlouze jeho sny a úvahy, otáčející se často kol největších životních i náboženských záhad a vyznívající na konec jen v skepticismus. „Je věčný chaos či věčný

Bůh? . . . Nevím . . .“ „A co člověk? Je dítětem chaosu či dítětem božím? . . . Noc mlčela“ (170).

Noc miluje, v noci nejvíce hovoří a jedná nejen tento hrdina, ale i všichni ostatní. A patrně i spisovatel, aby mohl aspoň trochu pravděpodobně vsunouti množství romantických příhod, jež činí román hodně napínavým: vojenský vězeň prchá z pevnosti a je stíhán, osnují se stávky, konají se tajné porady, milostné schůzky v ukrytých besídkách, lesích atd. Tomu odpovídá sloh, libující si v ponurých barvách, úsečných větách a náhlých přechodech bez jemnější psychologické kresby. Nejvíce realistických prvků a postřehů jest v ústřední postavě továrníka Marvana, takže aspoň celek působí přirozeně.

Emil Tréval, Na prahu Kanaanu. Román z dob současných. Praha 1919. Str. 364.

Spisovatel, povoláním lékař, obírá se rád ve svých románech a novelách studiem lidí chorobných, tělesně i duševně. V poslední dosud asi nejrozlehlejší práci, jejíž obsah jest vyplněn z velké části pozorováním a kritikou válečných poměrů v našich zemích, vystupuje takových osob celá řada. U některých jde o choroby zděděné, u jiných zavinil je vlastní život, u všech pak působila na jejich rozvoj válka. Tak je tomu zvláště u postavy ústřední, jež zasahuje mimoděk či vědomě v osudy nesčetných jednotlivcův i rodin.

Remigius Ostřil, národně se uvědomující potomek poněmčené a zbohatlé rodiny, učiní si životním úkolem nejprvé napravovati křivdy spáchané jeho předky. Již po otci zdědil sebetrýzeň psychologických analys i záchvaty energie degenerované v programovost a škatulkářství. Na jeho myšlení pak mocně působila válka, jíž se činně zúčastnil. V ohni válečném a v boji svého nitra nabyl hlubokého vidu, van hlubokých pravd ovíval ho ve chvílích soustředění mysli. Uvažuje zvláště dlouho o odvěkém problemu: vina a trest, a dospívá k výsledku: „Hromadná vina, hromadný trest. Toť válka“ (26). Uvědomuje si i své viny a viny svých předků, načež činí si příkazem: reformovati sama sebe a pykati za jiné.

Rodí se v něm skoro titanismus: domnívá se, že pěstuje dobro a potíraje zlo bude správcem lidských osudů, láskou a milosrdenstvím že bude sbližovati nešťastné lidi. A nešťastných, trpících, válkou krutě postižených vidí kolem sebe celé spousty — ve chvílích, kdy nahlédne do skutečného života. Ale právě tento skutečný život hrdinovi stále uniká. V jeho myšlení i konání je vždy jakási podivná romantičnost. Horuje o „hvězdě humanity“, jež prý ve válce svítí dvojnásob, srdce se mu svírá nad utrpením ubohých — čtenář by čekal, že právě těmto nevinným obětem války především bude pomáhat — a zatím jen tu a tam v návalu citu vykoná nějaký dobrý skutek, podělí polévkou hladové děti atd., kdežto veliké tisícové sumy rozdává i lidem nehodným, kteří se naň přivěsili, nebo lidem, kteří potřebují jeho peněz k nějakým pochybným podnikům, nebo konečně takovým, kteří

vzbudili nějak jeho osobní zájem. Tato falešná humanita, v níž není základu skutečné křesťanské lásky, je také důvodem nezdaru, jenž ho stíhá ve většině případů. Dočkává se nevděku, vidí, že peníze jím darované přinesly lidem často jenom neštěstí — a tak ztrácí důvěru v sama sebe, cítí se stále více cizincem v životě. Nedlouho před koncem si uvědomuje, že posud vlastně nic nevykonal nebo že vyčerpal své síly zbytečně na díla marná, že byl slepý k bídě všeobecné a sám byl vlastně příživníkem.

Po tomto sebepoznání měl by nastati obrat k lepšímu pochopení života. Částečně aspoň přispívá k němu dokonalejší poznání křesťanství. Churavému již hrdinovi zaznívají v duši slova evangelia o lásce k bližnímu, zvláště pak o lásce k nepřátelům a všemu trpícímu lidstvu. „Veliká víra provála, pročistila celé nitro jeho" (315). Uvažuje o životě posmrtném, ve víře ve shledání na věčnosti vyslovuje útěchu pro trpící matku (322). Spis. však nejvíce podepřel obrat rozvojem dvojí lásky hrdinovy: k ženě a k národu. Láska k ženě, neobyčejně čistá, nehmotná, skoro nezemská, sílí jej v tělesné chorobě a splývá konečně při postupu politických událostí v Čechách s láskou k národu v ideální snahu, která posud scházela jeho životu: chce se po boku ženy oddati užitečné práci pro národ. Ale zatím umírá, sotva se zasnoubil a sotva vstoupil na práh země zaslíbené — samostatnosti národní.

Román je psán slohem velice vzrušeným, jak toho konečně žádala povaha hrdiny, člověka přecitlivělého, chorobného, ženoucího se neúprosně za jedinou myšlenkou, více obrazivostí než dle skutečnosti vytvořené — i jeho nevšední osudy promítnuté do rušného prostředí válečného. Dusnou válečnou náladu zachytil spis. pěkně; známých poměrů dotýká se obyčejně jen letmo, méně známé líčí podrobněji, na př. poměry v zajateckých táborech a v nemocnicích. Lékařského odborníka poznati na první pohled z podrobného a přesného líčení nejrůznějších příznaků nemocí, postupu chorob a konečně i skonů Vystižně vykreslil tu i postavu vojenského lékaře, pijana, hráče, člověka perversního a nesvědomitého, který zneužívá svého povolání — pravý to duševní anarchista. Duševní chorobě propadá v románě i jeden kněz, P. Fabian Semelka, regent semináře z Kroměšic (Kroměříže), kdežto druhý kněz, starobrněnský Augustinián P. Hříbal (P. Burian?) líčen jako vlastenec, milující archaistický způsob mluvy, doufající v lepší budoucnost národa a před smrtí přirovnávající se sám k Mojžíši na prahu Kanaanu.

Jest vůbec charakteristické pro spisovatele, že při každé skoro osobě, i málo důležité, a při každé události udává vždy přesná osobní, místní a časová data, jež budí dojem, že líčí postavy a události skutečné . . . za to málo skutečně a pravděpodobně znějí nám dnes nadšená slova o svobodě národů, sbratření lidstva, o smíru stran v národě, odstranění zbraní, lásce k nepřátelům atd. Vyplynula asi z prvních dojmů národní samostatnosti, ale dnes by jich už asi ani p. Tréval nenapsal. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Karel Leger, O umění, umělcích a hladové Pavlíně. Povídka s veselým koncem. Praha 1918. Str. 307. — Umělci jsou tentokrát jen komedianti, Pavlína je tuleň, který spolu s nimi často hladoví. Veselý konec je ten, že při produkci silák vyzvav diváky k zápasu dostane za soupeře svého vlastního otce, jím nepoznán; měli totiž před několika dny doma hádku, prudký otec syna proklel, a ten nevěda, co právě začíti, dal se ke komediantům. Souběžně jde příběh druhého umělce, takto holiče, do něhož se zamiluje principálova dcera. — Leger nemíval štěstí s osnovou svých příběhů a často ani s výběrem uměleckých prostředků. Tak i zde jest leckterá násilnost a pravděnepodobnost vedle míst podařených. — Dospělý čtenář se povídkou pobaví.

Pavel Šula, Stvořitelé světa. Povídky. Praha 1919. Str. 181. Vedle dumek o příchodu dětí na svět (Lampa, Pozdravení andělské u jeptišky) jsou tu obrázky zcela realistické, jmenovitě Ves s andělíčky (utrácení dětí), Holubička (návrat dívky s dítětem z Vídně); obojí živel zastoupen v Mateřství (učitelka při porodu sešílí). Nejdelší povídku Lampa (vzpomínky poručíka-spisovatele ve frontě na domov) jen s přemáháním dočtete; p. spis. nutí se tu, jak už také nadpis knížky ukazuje, do něčeho, nač nemá dosti podkladu.

G. Leroux, Chemikovo tajemství. (Le fauteil hanté). Román. Dle 25. vyd. orig. přel. Frant. Štěpánek. Ill. René Lelong. Praha 1918. Str. 229. — Příběh místy veselý, místy hrůzostrašný. Tři nápadníci 40ého křesla v Akademii po sobě náhle zemřeli, což přičítáno tajným prostředkům nápadníka odmítnutého. Konečně našel se nápadník čtvrtý, obchodník starožitnostmi, který dovedně umí zakrýti vážnou zajisté vadu, pozdě prozrazenou, že totiž neumí čísti! Pověsti o oněch tajných zabíjivých silách dostaly se na veřejnost z osamělého obydlí chemikova, který doma s povolením úřadů věznil svého šíleného syna, domnívajícího se, že otci dodává nové chemické výzkumy. — Napínavý román, jímž měli býti poškádleni Nesmrtelní z Akademie, vzdělaného čtenáře pobaví. — V překladě je několik ostudných chyb: o křesle píše se: naň, jej (se dotýkal!); našemi, mimo vchodu, ujmul, počli, zdál se proměniti a j.

Anděla Kyjovská, Vítězství lásky. Dvé novel. Praha 1919. Str. 116. — On a ona se našli inserátem, jsou šťastni, jen v Luhačovicích ji obtěžují oficíři, ale marně. — V druhé drobotině septimánka, takto nepřítelka vdavek, zahodí gramatiku i s mathematikou, jak přijel na návštěvu bratránek. — Gramatika zapovídá psáti: z něj, mimo toho, aby jsi, nevšímajíc si jej a p.

Z. M. Kuděj, Z nového světa. Americké obrázky. Praha 1918. Str. 276. — Mezi dvěma oceány. Román ze života českých vystěhovalců v Americe. Praha 1918. Str. 362. — Obě knihy mají svou látku ze života amerických trampů (tuláků), kteří tu a tam vstoupí do práce, aby si vydělali na nejnutnější potřeby, a pak zas

táhnou dál, kam je oči nesou. Prvá kniha obsahuje jednotlivé obrázky, s cest a z dílen, druhá souvisleji líčí osudy celé tulácké společnosti, v níž kosí smrt, až zbude jeden jediný člen. Některé postavy i příběhy jsou v obou knihách stejné. — Není sporu, že tulácký život má mnoho zajímavých a může míti i mravně pěkných stránek, jež písemnictví dávno již ocenilo a zužitkovalo; v Americe přistupuje pro nás ještě kouzlo neznámých obyčejů. P. spis. vypravuje skutečně velmi dovedně a pokud předmět dopouští i gentlemansky, slušně; postavy své někde sice asi idealisuje, ale není slep k jich slabostem. — Dospělého čtenáře obě knihy pobaví i poučí; mládež arciť bude vábiti jen dobrodružný obsah, při čemž jest jen to nebezpečí, že příbuzné povahy najdou více záliby v tulácké nevázanosti nežli v tulácké podnikavosti. Konec konců všechno to bohémství, bosáctví, tuláctví a jak se všechny ty apartnosti jmenují, může obstáti jen jako rub a stín spořádané, ukázněné společnosti, nikoliv jako pravidlo.

T a d e u s z K o n c z y ń s k i, S m r t e l n ý b ě h. Román. Přel. August Spáčil. Praha. Str. 199. — Je to velmi pěkně provedený, ale hrozně nepěkný obrázek polské společenské smetánky, lenošné, rozmařilé, vilné, cizoložné atd., o níž hlavní jeho zástupce praví: „Tak myslí a tak žijí všichni nám podobní lidé . . . zbavení pout materialní nezávislosti . . . sice by bylo nutno pojít nudou“ anebo, mohl dodati, revolverem, jak pošel konečně on, ožebračiv hrou v Monaku sebe i manželku, jež jen ze vzdoru zaň byla šla a zůstala poměrně dosť vysoko nad tím kalem, aby se po katastrofě opět setkala se svou prvou láskou, z nedorozumění opuštěnou. — P. překl. na str. 39 slovo n u t n o klade chybně (bylo nutno oznámiti m. mělo se oznámiti.)

R ů ž e n a S v o b o d o v á, M a r n é l á s k y. Druhé vydání. Praha 1919. Str. 197. — Tento díl Sebraných spisů paní Svobodové obsahuje šest prací: Historie pošetilé lásky (legenda Shelleyovská), První a druhá, Příběh slečny Janotové, Převez převez převozníčku, Kouzlo, Město v růžích. Obsahu jejich neuvádíme; je to mimomanželská erotika lidí manželstvím vázaných, a ani citu plné vylíčení pí spis. nedovedlo z ní udělati víc než „pošetilé lásky“, ba ani ne vždy tak lásky jako hru s láskou, sport z nudy! Expressionismus pí spis. rád bývá renaissančním a literaturním, co do dějiště cizinským. Vedle míst vysoce uměleckých nalezáme také planiny slov. — Mezi podařenými novotvary slovními vyskytují se též výrazy méně správné, na př. sevšedněli slávu (m. snad: sevšednili), usládnouti je (usladiti).

J a n V l a d y k a. Kus kněžské tragiky. Napsal O n d ř e j L e x a. Praha 1919. Str. 350. — Kniha tato, IX. svazek Knihovny „Lidového deníku“, šíří se prý stranou agrárnickou jako pomůcka „reformního“ kněžstva, pokud totiž reforma otáčí se o punctum puncti a das ewig Weibliche — o celibát. Děj románu tohoto, na němž nelze nepozorovati trade-marky jakoby byla z velkovýrobny Bohumil Brodský, je v krátce ten, že novokněz, ač bez valné chuti a více z příčin rodinných vstoupil do semináře — i lásku již měl — přijde na prvé, chudičké působiště s nejlepšími úmysly, ale shledav na místě klidný

„rodinný“ život, ve stycích dalších pak nejhorší zprávy o životě starších spolubratří, zamiluje se do děvčete, sám se s ním v kapli slovy agendy oddá, i čekaje pak potomka opustí místo i stav a vstoupí do služby v bance.

Bylo by jako hráti si na schovávanou, kdybychom chtěli obírati se románem po stránce umělecké. Ač nelze pochybovati, že p. spis. i na té si dal záležeti, jak nejlépe uměl, stejně nepochybno je to, že chtěl rozhoditi mezi občanstvo spis programní, románovou illustraci toho, co na jistých schůzích kněžstva tak vášnivě přetřásáno: námitek proti závaznému celibátu. Marno by proto také bylo zaujatého pana spis. upozorňovati na slabiny v odůvodňování jak románovém, tak věcném; vždyť omnia vincit amor a jeho tendence. Tedy jenom několik poznámek.

Konsistoř, jež právě novosvěcence posílá do známé jí „rodiny“ farářovy, jedná zajisté velice hloupě; však je také p. spisovateli výlupkem vší špatnosti, samá protekce prý vládne nahoře; na děkana peněžitě neodvislého prý si netroufá atd. No, tak zlé to nebývá! — V semináři prý byla „hubená strava, stálé mlčení“. Tomuto „stálému mlčení“ zajisté s chutí se zasměje nejen bohoslovec, nýbrž i každý jiný, kdo to zná. Strava pak, pokud vím, nebývala hubenější než mívají druzí studenti. Arciť vím také, že nejhoršími querulanty v seminářích, klášteřích, kollejích a společnostech vůbec bývají právě největší špiteráci, v jakémkoli směru; těm p. spis. dobře vpadl do noty, ale pravdě jistě ne. Výrok, že „kaplan je tvor bez práv“, patří do též přihrádky — či jak pak je to v začátcích s rozdáváním míst u suplentů, právníků, úředníků atd., tedy kaplanových kolegů?! 23-letá kaplanova nastávající vysmívá se „těm hloupým zásadám, které se mladým kněžím do mysle vštěpují“, a on se tím cítí posílen, místo co by jí řekl něco o dlouhých vlasích atd. Jinde tato kuběna milostivě připouští, že „i mezi kněžími jsou hodní lidé“, a p. spis., sám kněz beze studu to napíše. Pražský advokát, na konec protektor párku, docela vážně ujišťuje, že „takovými předpisy se náboženství v lidu o všechnu vážnost připravuje“ — známá kalamajka.

To jsou tak ještě nejnevinnější ukázky z náladotvorného umění p. spis. Dle něho je to „bič kněží, když si k sobě béřou (!) své příbuzné“, totiž na obstarávání domácnosti, a proto jim má býti dovclen rodinný život; v tom asi není „bičů“, co?

Vlastní kresbu kněžských postav reprodukovati budiž mi odpuštěno. P. spis. vzal si na to hodně hrubou zednickou štětku, a podle toho také ty „malůvky“ dopadly. Špína a zase špína, mnohdy dosť nemotorně nanesená. Pokrytecký kaplan na př. beseduje s hosty svého faráře u stola a při tom říká breviář! (a zároveň si pokuřuje a popíjí). Nejpodivnější jest, že ti anticelibátní pánové jsou tak nespokojeni, že jich konsistoř za to nechválí a nevyznamenává, ba že vůbec tolik váhy kladou na hodnost vikářskou, děkanskou a pod. lappalie.

P. spis. odůvodňuje také „vědecky“ postup via facti, totiž samovolné sňatky kněží (jak prý se tu a tam v Čechách provádějí). Je

prý to restitutio in integrum, jelikož církev zákonem celibátním neprávem knězi odňala možnost vykonávati práva přírody. Jak známo, je dogma sněmu Tridentského, že církev má právo stanoviti překážky manželství rušící (sess. 24. c. 4), dogma později několikrát zdůrazněné; kdo tedy hlásá opak, popírá katolické dogma — tu neplatí žádná sofistika.

P. spis. a ti, kteří za ním stojí, jistě nalapají takovýmito hanopisy několik hejlů. Ale před Bohem a před svým svědomím na ně pyšni býti nepotřebují. Dokazujíť jen, že tak dobrá není věc, jíž tak odpornými prostředky hájiti třeba. —

Z referentské, tentokrát málo příjemné povinnosti dodávám, že píše se tu napořád: u něj, bez něj, vedle něj — zbyde, odbyde — tolik pečlivě — umí (m. umějí), propouštěla vášnivě ho zlíbajíc a j. p.

Kytice růží z Jericha. Napsal André Theuriet, člen francouzské akademie. Přel. Fr. Šádek. Praha 1920 (!) Str. 66. — Nový úředník v naivnosti své zahoří láskou k manželce svého předchůdce pokládaje upejpavost její za nevinnost, až se doví, že k útočnějším jest ochotnější.

Ignát Herrmann, Ženitba páně Karafiátova a jiné povídky staromládenecké. Praha 1911. Str. 272. — Ženitba p. Karafiátova není vlastně ženitba skutečná; nastěhovalť se ke vdově, jíž umřela jediná dcera, a oba tak se vmyslili v to, jak by bylo krásné bývalo, kdyby p. Karafiát byl přišel dříve a dceru pojal za manželku, že pak sami v sobě viděli tchyni a zetě. K dalším 6 obrázkům staromládeneckým přidány v tomto svazku Sebraných spisů H. 2 o pozdní ženitbě. Jsou to vesměs práce starší, z let osmdesátých, devadesátých i z tohoto století, různé ceny, někdy trochu rozvláčné, ale všechny s ukázkami milého humoru Herrmannova; všechny jsou ze živcta lidí pražských, hlavně drobných, mezi něž, jak známo, i p. H. se čítává.

B. Viková-Kunětická, Z cest. Obrázky a studie (1894—1912). Praha 1919. Str. 280. — Více obvyklým cestopisným způsobem jsou podány obrázky z Benátek a ze Švycarských Alp. V prvých dvou oddílech (Paseky n. Jiz. a Mezi spiritisty, totiž v Českých horách a v Praze) popisy protkány nejen básnickým líčením, nýbrž i lidovědnými úvahami; zvláště návštěvy u spiritistů jsou pro vážnějšího čtenáře popsány velmi poutavě, ačkoliv reflexe zaujaté spisovatelky někdy jasný obraz o dějstvu spíše zatemňují než odhalují.

E. Kuylenstierna, Na vlastní vrub. Román ze současného života. Ze švédštiny přeložila Milada Pilná. 2. vyd. Praha 1919. Str. 295. — Děvče nepoznavší matky, odchované pedantskými tetami hloubá mnoho „na vlastní vrub“; je zasnoubeno, ale necítíc živější náklonnosti ke snoubenci příliš vážnému bez rozpaků se s ním rozejde a vydá se na vlastní vrub do hlavního města, aby si našla živobytí. Po milých a ještě více nemilých příhodách opět a navždy se spolu setkávají. — Mnoho se tu přemýšlí a mluví o lásce, t. j. velmi často o ničem. Soudobé názory o manželství a ženě se probírají,

hlavní osoba románu, ač těžce zápasí o živobytí, má na to času a chuti dosť; proto také její bludná cesta, než dojde zase tam, odkud vyšla. Snad to tam ve Švedsku tak zvykem, smíme-li souditi podle jeho světových spisovatelů. — Vzdělaný čtenář a zvláště čtenářka najde v knize mnohé pěkné místo; i celý příběh přes některé únavné hovory je zajímavý. — Překlad je plynný, až na některé snad tiskové poklesky správný. Na str. 212 překládá se název The War Cry — Hlas pravdy; pokud vím, war = válka.

Jean Richepin, Vějička (La Glu). Román. Z frančtiny přeložila Marie Majerová. Praha 1918. Str. 243. — Kokotta pobláznivši hraběcího dědka i jeho vnuka vedle vesnického mladíka, zabita konečně matkou tohoto v přítomnosti svého vlastního muže, s nímž od let nežije. — Síla šílené smyslnosti líčena s odpornou lehkomyslností, málo pravděpodobně, ale rafinovaně sestrojenými výjevy. Francouzské zboží, třebas od Richepina!

Martin Pernica, V zeleném soumraku. Příběh erotický. Praha 1919. Str. 163. — Studentská nemravná láska, se smutnými následky. Také skladba je trochu jako studentská: ráda nadsazuje, mnoho vypočítává, vměšuje floskule, falešně idealisuje. — Místo: hlava šla kolem, říkáme obyčejně: hlava se točila. Neříká a nepíše se: noblesse obligée.

Josef Thomayer, Paběrky. Chuť a Čich. Praha 1919. V Paběrcích podává oblíbený spis. starší školy anekdoty ze svých cestovních a domácích zkušeností, národně-vychovatelsky zahrocené; některé jsou zajímavé a úvahy hodné. — O dvou podřízených smyslech živočicha rozepisuje se svým známým způsobem obratného popularisatora. — Vážnější ceny kniha, 2. díl sebraných spisů Th—ých, nemá, ale sčetlejšímu obecenstvu se hodí.

Jos. Skružný, Zlodějské humoresky. Praha. Str. 188. — Názvu humoresky v literárním smyslu málokterá z nich zaslouží. Je to prosté „čtení pro zasmání", někdy skutečně vtipné, známé anekdoty obalené a rozvedené neb rozředěné. K „Historii o psu Mamelukovi" poznamenáno na reklamu: Pro čtenáře jemnějšího cítění se nedoporučuje. Ale jak ona tak i ostatní jsou pro dospělého čtenáře neškodné.

Božena Benešová, Člověk. Román. Praha 1919. Str. 316. — V kterési slovácké dědině, kde p. Silbermann marně se namáhal vybudovati velké lázně, sejde se několik městských i velkoměstských lidí, žen i mužů, z nichž někteří v mládí si byli blízcí, a vykládají si své životní osudy i zásady, v nichž ozývá se Tolstoj, Nietzsche, Ibsen atd. Domácí člověk i příroda jest jen tak náhodnou staffáží, děj přítomný vlastně žádný; rozvede se jen jedna známost, aby se navázala druhá. Ačkoli společnost jest malá, uměleckého soustředění v románě není. Psán jest vážně, až těžkopádně; roztříštěnost povah přenáší se i na něj — „Procházka hlučným znojem lidským" (str. 281) jest, jako mnohý jiný výrok, nesrozumitelné (znoj = vedro, pot!)

Rozhled

Náboženský.

jv. — O víře a vědě vydal letos Aug. Messer, profesor filosofie v Gießen, zvláštní spis. V šestnácti dopisech, které byly napsány v různých letech a adresovány jedné přítelkyni, s níž se později oženil, popisuje, jak podtitul díla naznačuje, vývoj svého nitra od víry k nevěře a posléze k ethickému idealismu, který znamená stanovisko vůči náboženství přátelské. Naturalistický materialism nemohl ho dlouho poutat; prázdnota jeho byla příliš zjevná, tak že se mu zprotivil. Zaujatost proti náboženství pominula a ustoupila příznivému nazírání na hlavní pravdy náboženské. V silné a živoucí víře náboženské viděl moc, která vše pozměňovala „v životní positivní hodnoty“, co člověka trápilo v neštěstí. „Skutečně pevná důvěra v Boha a živoucí víra v jeho prozřetelnost nemůže být vyvrácena žádnou nehodou a žádným trápením“. Život člověka prodchnutého náboženstvím je dle M. obetkán poetickým půvabem a tajemným kouzlem, je proniknut „dechem nekonečna a ozářen jasem nadzemské sféry“. Nitrem svým je prý M. nejvíc příbuzen věřícím lidem. V době, kdy odvrátil se od náboženství, měla jeho životní nálada ráz „resignace, tichého zármutku“. Při vší snaze dodati vlastnímu životu svědomitým plněním povinností smyslu a ceny „svírá se mně srdce, když si musím zároveň říci: veškera tvá naděje v blaženost je marna“. O náboženské pravdě, že nejvyšší dobro je ve spojení mravní dokonalosti s blažeností, dí, že je jedinou která by jej mohla úplně uspokojiti. A kdyby měl pevnou důvěru v tuto pravdu, stal by se zase „uvnitř radostnějším a k životu odvážnějším“, a nebyl by tak starostliv o to, by vyhnul se bolestem pozemským a upravil si zde chudičké štěstí. Vědomí, že doba životní prchá rychle, a přirozený děs před smrtí neodvratně se blížící pozbyly by u něho vší hrůzy.

Zároveň vnucovalo se jemu přesvědčení, že pevná víra je „cenným a neobyčejně mocným spojencem“ pro plnění mravních zásad. Duše, jež našla Boha, stala se uvnitř „svobodnou, samostatnou, duševně zralou“. „Je tak mnoho dobré vůle, tak mnoho čistého smyslu ve věřícím lidu katolickém a v jeho duchovenstvu. Toť zrovna nevyčerpatelná zásoba síly, která může býti dána do služeb všech šlechetných a vznešených snah“.

Často upozorňují nepřátelé církve na rozdíl mezi její naukou a moderním myšlením. Mnohý však ani netuší, praví M., vniterní příbuznosti věroučné pravdy s moderní vědou. Církevní zamítnutí novoromantické citové a intuitivní filosofie schvaluje bez výhrady. „Avšak při tom mám jistotu, že nejedná se mně o jednoduché probuzení dojmů z mládí, nýbrž o názory, kterých jsem sám nabyl, které jsem s to odůvodnit. Zastávám se jich ne proto, že jsou církevními názory, nýbrž ačkoli jsou jimi“.

Problem zla, který mysliteli působil ještě před několika roky značné obtíže, jeví se mu nyní ve světle novém. M. mluví o velikém významu bolesti, a trest věčný, který se mu zdál příliš krutým, není mu již proti mysli.

Ke svému ethickému idealismu a jeho vadám není M. slepý. Mravního závazku nelze tak přesvědčivě dokázat, aby musel být uznán; vše závisí v té příčině na volném rozhodnutí. „Takovému, který odrostl suggestivnímu tlaku přikázání jiných a přikázání vlastního svědomí, který dále nahlédnul, že veškeren ohled na odměnu a trest nemůže zdůvodnit pravé povinnosti, nemůže nikdo jiný dokázat nebo uložit povinnosti, takový musí se sám uvázat svobodným rozhodnutím k nějaké normě“.

Víc než dvacet let trvalo, než M. propracoval se k tomuto nazírání.

Je však s ním spokojen?

Nikoli. Smutná nálada zmocňuje se ho, když uvažuje, že výsledek práce tak dlouholeté je tak nuzným. Dospěl tím také k přesvědčení, že „poznání kriticky reflektující nemůže způsobit bezprostřední jistoty víry, ba že jí ani nemůže z vlastních sil znovuzřídit“.

Upřímně doznává M., že rozum, vědění a vědecká methoda následkem své nedostatečnosti nerozhodují v otázkách světového a životního názoru, a odkazuje v té příčině jednotlivce na vlastní „cit“, „srdce“, „duši“.

Spokojí se M. v budoucnosti se svým názorem? „Nijak netajím se tím, že má víra často není ničím víc než tiše doufajícím přáním, aby Bůh byl, přáním, které vzniklo z hluboké potřeby po nepomíjející hodnotě a smyslu tohoto světa a idealním doplnění skutečnosti. Přicházejí doby, kdy toto přání sotva odváží se ozvati; přicházejí doby, kdy vzrůstá v mocnou touhu, a kdy radostné očekávání a případná důvěra z něho vzkvétají. Kdož ví, zda přání nestane se jednou zase jistotou, povznesenou nade vši pochybnost! Avšak co mohu jinak dělat než poctivě dále se snažit, sobě nic nenamlouvat a trpělivě čekat na milost boží“.

*

Mezi „drobné texty pro přednášky a cvičení“, seminární totiž, jež vydává známý badatel o křesťanském starověku, protestantsko-liberální theolog v Jeně Hans Lietzmann, zařadil též (141) Úvod do římského breviáře (nakl. A. Marcus u. E. Weber v Bonně c. 1·50 M.). Seznamuje napřed začátečníky, kteří o věci nic nevědí, s účelem a úpravou breviáře vůbec, s úpravou, nařízenou Piem X, a pak za příklad otiskuje obšírně officium 18. ledna 1913.

Byl by to tedy příspěvek, aby protestantům usnadněno bylo poznán jednoho důležitého zařízení katolického, jak zde minule o tom promluveno. Škoda, že dosavadní reformy breviáře pořád se omezují na stránky čistě formální, kdežto hlavní věc, srozumitelný překlad žalmů, oprava historických lekcí, hymnů, lepší výběr biblických perikop, ostává pořád nevyřízena. Na to by bylo v Římě co nejdůtklivěji

naléhati. Jak jsme tu již kolikrát napsali, jen tak by se breviář knězi stal i prakticky cennou duchovní příručkou a mnohým by přestal býti denním „onus“. Vždyť nebylo by nic nečestného poznamenati, že překlad Žalmů není ještě definitivní, t. j. kriticky všestranně odůvodněný — na ten si asi ještě dlouho počkáme, — jen kdyby byl srozumitelný aspoň podle dosavadních výsledků textové kritiky! Vydány sice i nejnověji pomůcky (slovníky, výklady) k porozumění nesnadnějších míst a obratův, avšak předně jsou mnohá místa tak vadná, že správnému výkladu neposkytují docela žádné opory, tak že člověk si jej stěží zapamatuje a při recitování připomene; a pak nemožno i neslušno žádati, aby recitující při modlitbě konal jazyková a exegetická studia! Jest opravdu nepochopitelno, že povolaní činitelé, jimžto přece při recitování neděje se o nic lépe než komukoli z nás, s touto reformou, důležitější než mnohé jiné, tak otálejí.

*

Že projevy pražské Jednoty ve věci Husově a konečně ani ostatní jí požadované reformy nikoho ze zásadních protivníků církve nezískají (viz Hlídku t. r. 409—410), ukazují jasně články českých pokrokových listů, jež prohlašují, že to všechno nestačí, poněvadž tu jde pouze o reformy zevnější nebo docela jen stavovské, hmotařské, ale duch, podstata, dogmata zůstávají dále římskými — a proto že zůstane vždycky rozpor mezi národem a církví katolickou, která se svých dogmat ani nemůže vzdát...

Z vážnějších článků, které se obírají podrobněji sice, ale také hodně povrchně a frásovitě tímto „rozporem“ mezi národem a Římem, budiž jmenován jen článek Kamila Krofty v České revue (1919) pod názvem „Hus, Řím a my“. Dotýká se ke konci také požadavku revise Husova sporu a ostatních reforem českých kněží a tvrdí: Katolická církev v Čechách, ani kdyby všechny požadované reformy byly jí Římem povoleny, nestane se církví Husovou, a kdyby dokonce Řím odhodlal se zrušiti rozsudek nad Husem a sníti s něho příhanu kacířství, hluboký rozpor mezi většinou českého národa a Římem nebude tím vyrovnán.

A nyní vykládá p. pis., v čem tento „hluboký“ rozpor záleží. „Nechceme-li se zpronevěřiti své veliké minulosti a státi se nehodni svých husitských předků, nemůžeme se smířiti s myšlenkovým a mravním světem římským, s římským názorem světovým a s římským pojetím zbožnosti a mravnosti. Nemůžeme to učiniti již proto, že národ odchovaný tradicí husitskou nikdy již v těchto věcech nenajde duchovního a mravního uspokojení, jakého snad poskytují národům, vyrostlým zcela v ovzduší římského myšlení a cítění. Národ český ve svém jádře nemůže se zajisté nikdy státi národem vpravdě a upřímně katolickým, jako jím jsou třeba Poláci nebo některé kmeny německé a románské. Všechen vývoj naší novodobé kultury podává o tom svědectví nevyvratné“. Tedy nejprve se „národ“ odchovává uměle ve škole a v tisku „tradicí husitskou“, to jest duchem odboje a nenávisti

proti Římu, a pak tato „tradice“ se prohlásí za příčinu „hlubokého rozporu“. Jak povrchně se děje toto „odchování národa“ tiskem, je každému známo. A jak se dálo, děje a zvláště teď bude díti ve školách, ukázaly názorně Husovy slavnosti, pořádané officielně ke konci škol. roku. Stalo se, že ředitel měšťanské školy (u Brna) svou přednášku prostě četl z protestantsky štvavého „Nového lidu“ a připojoval pro děti jen různá vysvětlení, na př.: „Kacíř je člověk, který nevěří v Boha nebo Bohu se rouhá a nemravně žije . . .“ Nebo: „Na sněmu Kostnickém měli staré knihy, ještě z pohanských (!) dob, a kdo učil jinak než bylo v těch knihách, byl odsouzen k smrti . . .“ Člověk by nevěřil, kdyby toho sám nebyl slyšel. A to bylo na slavnosti, Jak teprve asi se mluví v dějepisných hodinách! Pak ovšem není divu, že již do dětských duší se zasévá rozpor a odpor proti Římu. Ale národní rozpor? Husitská tradice? Co to je? Beznáboženská frase a flause.

P. pis. článku sám přiznává, že s jeho odůvodněním „na pohled“ velmi špatně se srovnává formální příslušnost veliké většiny českého národa k církvi římské. Pokud jsme byli v cizím státě, kde náb. kat. bylo náboženstvím státním, „obdařeným rozsáhlými výsadami“ (?), mohlo prý se zdáti, že jen vnějším tlakem většina národa českého jest udržována v lůně kat. církve, a nebýti tohoto tlaku, že by je rázem hromadně opustila. „Jestliže někdo takto soudil, je dnes zkušeností usvědčen s omylu. Jsme dnes svobodni a žádný vnější tlak nenutí nás trvati v církvi katolické, a přece počet těch, kdo z ní po převratu vystoupili, je poměrně nepatrný. A mám za to, že ani pro dohlednou budoucnost nelze očekávati hromadného vystupování z církve“.

Jako příčiny tohoto „mnohým snad podivného zjevu“ uvádí prostou setrvačnost, sílu tradice, „třeba to byla tradice uměle a proti duchu našich dějin v nás vypěstovaná“, pak moment citový, bránící nám vzdáti se bez naléhavých důvodů toho, k čemu upřímně lnuli a snad dosud lnou naši otcové a naše matky, naše manželky a sestry, co snad dosud je jim drahé a s čím by nedovedli se rozloučiti bez bolesti . . .“ Hlavní důvod však vidí v tom, že většina necítí naléhavé potřeby odloučiti se také formálně od církve, neboť prý církev katol. neukládá svým příslušníkům příliš těžkých povinností, nechtějí-li toho sami, a „s vnější formální příslušností k této církvi možno spojovati úplnou téměř volnost myšlení a jednání. A volnost ta je tím větší, čím méně opory nacházejí církevní úřady katolické v moci světské. Proto není pochyby, že za politické svobody příslušnost k církvi katolické bude ještě méně omezovati ty, kdo k ní nenáležejí svým vnitřním přesvědčením“.

Velmi mnozí pak zůstávají v církvi proto, že jich nijak neváb í k sobě to, co se jim nabízí náhradou. Mají na vybranou dvojí: buď postaviti se mimo církve, což by ve skutečnosti zpravidla znamenalo také mimo náboženství, nebo zvoliti církev a náboženství jiné. Neboť i lidé, kteří „se vymkli duchovnímu vedení Říma“, cítí, že nestačí vzíti lidu, co mu je posilou a útěchou ve

chvílích bolu a utrpení, nedovedeme-li mu dáti náhradou nic jiného, lepšího. Ale ohlížejí-li se po takové náhradě, zdá se jim, že nikde nenacházejí, co by je plně uspokojovalo. Ani české evangelictví nemá pro ně tolik přítažlivosti, tolik podmanivé síly, aby se k němu přikláněli netoliko z úvah rozumových, nýbrž z opravdové potřeby, z hlubokého vniterního přesvědčení. A jestliže jednotlivci odvracejíce se od katolictví, vstupují do církve evangelické, většina národa sotva jich v tom bude následovati.

Proto má p. pis. za to, že náboženské poměry u nás politickým převratem nezmění se hned tak, jak snad mnozí očekávali. „Vývoj bude tu asi nenáhlý a jeho konce nelze předvídat. Zasahovati do něho drsnou rukou nebylo by jistě správno. Jdeť tu o věci příliš křehké, jež nešetrným dotknutím možno sice zničiti, ale za něž ne vždycky lze najíti náhradu“.

No, těch drsných ruk, ba tlap, zasahuje už dost, ale zdá se, že se o zasažené trochu poškrabaly a bohda ještě více poškrabou, nepřestanou-li.

Ale toť konečně vedlejší, totiž pro toho, kdo jako my nechce mermomocí bojů a rvaček, nýbrž kladnou práci pro časné i věčné blaho národu. Hlavní jest otázka námi již častěji daná a zástupci husitství nezodpověděná. Co si vlastně představujete nebo myslíte husitstvím? Jako jiní nepřátelé církve a náboženství katolického pořád jenom říkáte, čeho nechcete, proti čemu cítíte odpor a rozpor. Co tedy vlastně, bez rozporu, chcete? P. prof. Dr. Krofta ovšem skromně přiznává, že „ne vždycky lze najíti náhradu“ za katolické církevnictví. Nuže, aspoň někdy! Jaká tedy jest?

Nám, upřímně řečeno, jest husitství ideově, jako zásada tolik, co rozvrat, nemožný subjektivismus. Proto, a jen proto mu bráníme. Jinak jsme ho ještě nepoznali a podle všeho ani nepoznáme: rozvrat v 15. století, rozvrat ve 20. století. Kladné hodnoty v husitismu právě husitskými nejsou, jsou to zbytky římsko-katolické.

Novohusité mají mezi sebou znamenité dějepisce — sám p. prof. Dr. Krofta k nim náleží. Nuže, jsou s husitstvím 15. věku tak tuze spokojeni? Možná, ale dosud se jim nepodařilo to jak náleží ukázati také jiným. Naopak zář husitství bledne, čím dále se o něm badá.

Novohusité mají mezi sebou také znamenité politiky. Nuže, jsou s husitstvím 20. věku tak tuze spokojeni?, myslím totiž s husitským národem nynějška? Zde už ani netroufám si říci: možná, neboť nikde neslyšeti a nečísti než výčitky a žaloby proti officielnímu, tedy husitskému „národu“, a nebýti té nehusitské většiny, nebylo by s národem dobře.

Jen pravda osvobodí nás.

*

Starší relace o diecesi Brněnské. (Č. d.) Druhá relace, jejíž koncept jest uložen v archivě ordinariátu

Brněnského, pochází od čtvrtého biskupa Václava Urbana Stufflera (1816—1831). Datována je ze dne 30. března 1825 a sestavena jako první úplně dle předpisu instrukce kongregace Koncilu z r. 1725. Ani tato relace nebyla podána od biskupa Stufflera osobně, nýbrž agentem d'Augustinis. Význačný je v ní poukaz, že příjmy biskupské v zápětí zákona, kterým zavedena byla v zemích rakouských měna vídeňská, klesly na 5835 fr. 36 kr. měny konvenční neboli stříbrné. Biskup Stuffler ocitl se tím v postavení tak stísněném, že nebyl ani s to, by zaplatil předepsané taxy za udělení biskupství obnosem 8189 fr. 43½ kr. v. m. jemu předepsané, jak vysvítá z jeho přípisu gubernatorovi moravskému hraběti Mitrovskému ze dne 12. února 1820.[1]) (P. d.)

---

[1]) Přípis tento uložen je v archivě moravského praesidia místodržitelského ve fascikulu 2. 21.

Hochgeborener Graf!

Unterm praes. 21ten v. Mts. wurde ich von dem k. k. mährisch-schlesischen General Taxamt erinnert die noch schuldigen Hof- und Landestaxen für das mir von Sr. Majestaet allergnädigst verliehene brünner Bißthum in vereintem Betrag pr 8189 fr. 43½ kr. W. W. zu entrichten.

Ich würde es auf diese Erinnerung nicht haben ankommen lassen, wenn ich eine so bedeutende Summe von meinen Bißthume Einkünften, und ohne mich in eine noch größere Schuldenlast, als mich ohnehin drücket, zu versetzen, bis itzt hätte aufbringen können. Allein, da ich in meiner gegenwärtigen äußerst beschränkten Lage mich als zahlungsunfähig geradezu erklären muß, und es auch so lange bleiben dürfte, in wie lang ich nicht in den vollen Genuß der bey Errichtung des brünner Bißtums dem jeweiligen brünner Bischof festbestimmten Dotazion gelangen werde; so sehe ich mich genöthigt zu Euerer Excellenz meine Zuflucht zu nehmen, und Hochdieselben recht angelegentlich zu bitten, es nach Ihrer hohen Einsicht gütigst zu vermitteln, daß bis dahin auf die Entrichtung obiger Taxen nicht gedrungen werde.

Es kann Eürer Excellenz nicht unbekannt seyn, daß bey Errichtung des brünner Bißthums von weiland Ihrer Majestaet der hochseeligen Kaiserin Maria Theresia im Jahre 1777 die Herrschaft Chirlitz und Augezd cum appertinentiis von dem olmützer Erzbißthum excindirt und pro dote Episcopi Brunensis mit Zustimmung Sr. päbstlichen Heiligkeit bestimmt worden sey. Der Ertrag des Brünner Bißthums wurde samt den dazu gerechneten pröbstlichen Einkünften selbst in der päbstlichen Erections-bulla vom 15ten Dezember 1777 mit 18.235 fr. Metallgeld (cum assignatione dotis octodecim millium et ducentorum triginta quinque florenorum monetae) ausgesprochen. Allein leider! ist es bey dieser ersten und ursprünglichen Bestimmung nicht geblieben. Schon der erste Bischof Graf von Chorinsky hat von ganz eigenen Ansichten geleitet und abgeschreckt durch einige rücksichtlich der Übergabe und respective Übernahme der pro dote episcopali bestimmten Herrschaft Chirlitz sich erhobenen Anstände, einen Vergleich in Antrag gebracht, vermög welchen die Herrschaft Chirlitz bey dem olmützer Erzbißthum gegen dem zu verbleiben hatte, daß dem jeweiligen brünner Bischof in surrogatum des Fruchtgenußes der Herrschaft Chirlitz 14.589 fr. 45 kr. rhein. in vierteljährigen Terminen aus den Renten des olmützer Erzbißthums in so lange irreluibiliter jährlich verabfolgt werden, bis sich seiner Zeit die Gelegenheit zu einem vortheilhaften Ankauf eines anderen Immobilis ergeben würde, für welchen Fall das Erzbißthum gehalten seyn sollte den Betrag von 291.795 fr. als den nach einem zehnjährigen Durchschnitte ausgemittelten Kapitalswerth der Herrschaft Chirlitz unter gewissen Modalitäten und in bestimmten Fristen hinauszuzahlen; welcher Vertrag auch wirklich unter dem Nachfolger des Grafen Chorinsky dem Bischofe Lachenbauer zu Stande gebracht und von Sr. jetzt glorreich regierenden Majestät unterm 27 Juny 1795 bestättiget worden ist.

Es ist bemerkenswerth, daß das brünner Domkapitel mit dem Antrage des Bischofs Grafen von Chorinsky keineswegs einverstanden war, sondern auf der Übernahme der

Herrschaft Chirlitz pro dote episcopali insistierte, uud nur, um die Zustandbringung dieser Dotazionsangelegenheit nicht noch länger durch seinen Widerspruch zu verzögern, endlich doch nachgegeben hat.

Selbst die höchste Hofstelle hat anfänglich den Vergleichsantrag des Grafen Chorinsky mit Dekret von 29ten Jänner 1779 nicht nur nicht gutgeheißen, sondern gegen eine Dotazion im Gelde die triftigsten Gründe aufgestellt, die als wären sie im prophetischen Geiste für unsere gegenwärtigen Zeiten angeführt worden, sich leider dermalen bereits schon als buchstäblich wahr erwiesen haben. Denn in eben dieser höchsten Hofresolution vom 29ten Jänner 1779 heißt es unter andern wörtlich also: „Eben kann auch der angetragene Vergleich nicht wohl begnehmiget werden, weil die Verwandlung der Dotation eines inmobilis mit einem jährlichen Geldquanto für die Sicherheit derselben niemalen die nämliche Gewähr leisten kann, daß das letztere zwar für die Zahl der Gulden, niemalen aber für den Werth derselben die Sicherheit gibt, massen nach der seit mehreren Jahrhunderten bestehenden Erfahrung der Werth des Geldes durch dessen sich immer sowohl in natura als durch circulation mittels der solches vorstellenden Papier vermehrenden Masse beständig und zwar beträchtlich fallet, dagegen aber die pretia rerum theils durch die zunehmende Population, theils aber durch die bey der beständig in einen größeren luxum ausartenden Lebensart der Menschen sich zugleich vermehrende Erfordernisse immer höher getrieben werden.

Es würde demnach das Bißthum Brünn bey einer solchen lediglich auf baare jährlichen Einkünfte concentrirten Dotation zwar für dermalen sicher gestellt, für das künftige aber dessen Verminderung von Zeit zu Zeit nothwendig vorzusehen seyn, da die dermaligen 14.000 fr. in Zeit von Hundert und mehr Jahren vielleicht nicht mehr den innerlichen Werth von 7000 fr. in sich halten würden, so jedoch bey einem Immobili niemalen besorgt werden kann“.

Dieser Fall ist nun wirklich eingetreten, nur mit dem Unterschiede, daß es keine 100 Jahre brauchte, um selbst mit Zurechnung meiner pröbstlichen Einkünfte die in dem obigen Vertrage stipulirten 14·589 fr. 45 kr. im Verhältnisse ihres Curses zur Conv. Münze beynahe noch unter den Betrag von 7000 fr. C. M. herabsinken zu machen.

Ich glaube nicht erst bemerken zu dürfen, daß ich dadurch in meiner Kongrua, welche bey Errichtung des brünner Bißthums nur auf Con. Münze lauten konnte, sehr benachtheiliget bin, und das Versehen meiner Vorfahren hart empfinden müsse, in dem der obige Betrag auch bey der möglichsten Einschränkung nicht hinreicht die Würde des bischöflichen Amtes in der Öffentlichkeit zu behaupten, das Konsistorium zu erhalten und die heilige Pflicht der Wohlthätigkeit gegen wahrhafte, verschämte Arme auszuüben, welche ihre Zuflucht so häufig zu den geistlichen Oberhirten zu nehmen pflegen.

Ich könnte hier noch weit umständlicher seyn, um Euer Excellenz das Bild meiner gegenwärtigen und im Verhältnisse zu meiner früheren Dienstkathegorie gar nicht beneidenswerthen Lage ganz auszumahlen, allein ich trage billig Bedenken, Eüer Excellenz Geduld noch weiter in Anspruch zu nehmen, zumal ich mit Grund voraussetzen kann, daß Hochdemselben meine Umstände ohnedieß hinlänglich bekannt seyn dürften.

Da mir nicht anders geholfen werden kann, als wenn ich allen jenen Pfründnern, die auf Geld dotirt sind und nun von Seiten des Religionsfond ihre Kongrua in Metallmünze erhalten, gleich- und auf dieser Art auch meine mir gebührende Kongrua sicher gestellt wird, so bitte ich Eure Excellenz wiederholt auf das angelegentlichste nach Ihrer hohen Einsicht es gnädigst vermitteln zu wollen, daß ich zur Entrichtung der obigen Hof- und Landestaxen bis zur Erscheinung dieses von mir schon lang ersehnten, von einem Jahr zum anderen gehofften, aber leider! bis itzt noch nicht eingetretenen Zeitpunktes nicht verhalten werde; wobey ich mir zugleich erlaube die wiederholte Versicherung meiner unbegränzten Hochverehrung beyzufügen, mit der ich die Ehre habe zu seyn Eürer Excellenz gehorsamster Diener

Wenzel Urban, Bischof.

Brünn den 12ten Februar 1820.

An Seine des k. k. Kämmerers, wirklichen geheimen Raths mährisch-schlesischen Gubernators Herrn Grafen v. Mittrowsky Excellenz.

Vědecký a umělecký.

ak. — Letos v lednu přednášel v Lublani po dva večery major Djordje Ćirić o srbské lyrice, rukopis pak svých přednášek odevzdal výborně řízené slovinské revue Dom in svet, jež jej až na několik nadpisů jednotlivých statí beze změny uveřejnila v tlustém trojsvazku (3–6); já pak jej tuto zkráceně podávám.

Co do starší lyriky byl Lukijan Mušicki pravá básnická duše, člověk učený a veliký vlastenec. Estetiku poslouchal v Pešti u přívrženců klasicismu, což pozorovati lze jak v jeho pracích, tak i básních. R. 1802 stal se mnichem, potom byl profesorem bohosloví, potom archimandritou, roku 1823 správcem horní karlovačské eparchie, r. 1828 vladikou v Plašku. Poesie jeho se nese duchem klasickým, u nás pak zavedl jako novinku: národní ódu. Je vlastenecký básník: zpívá o srbském jméně, jazyku, víře a svornosti. Tendence jeho básní je poučná. Známá je jeho báseň „Hlas vlastence“. Jako vladika nabádal svoje duchovenstvo, by sbíralo národní písně, jež pak posílal Vukovi.

Zvláštní osobnost je Sima Milutinović Sarajlija (Čubro Čojković). Jeho kniževní činnost brala se dvojím směrem; předně máme jeho básnické práce, k nimž třeba počítati i sebrané národní písně, a pak dějepisné. K oněm patří Serbijanka, jež vyšla r. 1826 a jež rozdělena na 4 díly obsahuje 109 epických básní, v nichž opěvuje histor. události z novějších dob, kdy Srbi bojovali pod Karadjordjem a Milošem. Dále sem patří Troje sestarstvo a Troje bratrstvo. Kdežto před ním v srb. poesii všude patrný vliv německé a klasické, on používá národní poesie, z ní náměty bere. Tvoří nová slova, proto je na mnohých místech nesrozumitelný. K historickým pracím patří: „Dějiny Srbska od r. 1813—1815“ a „Dějiny Černé Hory“.

Branko Radičević (1824—1853). Ve Vídni seznámil se s Vukem a Daničićem, což bylo k velikému prospěchu jeho muse. Doba, ve které se on objevil v našem písemnictví, je doba úplné reformace, již vyvolal Vuk svým dílem, vyhlazuje stopy pseudoklasicismu srbského. Do dnes budí jeho čistý a libozvučný jazyk, prosté a přirozené vyjadřování myšlenek v srb. čtenářích velice příjemné a lahodné city, což teprve v oné době! Branko jest a zůstane básníkem mládí, básníkem srdce. Jeho básně většinou jsou rázu lyrického, milostného. K nejlepším počítají se: Djački rastanak, Cic, Jadna draga, Ukor, jenž takto začíná:

Gde si dušo, gde si hrano!
Gde si danče mio?
Gde si sunce ogrejano?
Gde si dasud bio?

a končí:

Već nedelja dana, prodje,
Kako mi ne dodje — — —
Jao zlato, tako t' Boga,
Ta kako se moga?!*)

Zmaj Jovan Jovanović (1833—1904) studoval práva, ale přirozenost táhla jej na pole literní. Redigoval různé listy humoristické, jako: Komára, Saň a j. Překládal mnoho z německé, maďarské a francouzské poesie. Vyčítá se mu, že není individualita, ale že se snadno jiným přizpůsobuje, než soud takový je příliš strohý. Pravda, že co do překládaní cizích básníků nemá u nás sobě rovna, ale má také svoje původní myšlenky. V jeho básních, převážně lyrických, dochází ohlasu vše, co nás oduševňovalo, unášelo, hnětlo, těšilo. Sám pěkně označuje poesii vůbec a svou zvláště:

Pesma mora biti sveta,
biti čista,
bas k'o zvezda v visini,
što se blista.
Mora biti bogovdana,
plemenita.
Mora biti obasjana,
istinita.
Mora teći iz dubine
srca zdrava.

Je pěvcem idealistou, subjektivistou, ale jeho poesie, jeho bol zachvěje i druhými. Nejlepší básně (písně) jeho jsou „Djulići i Djulići uveoci“, v nichž hořekuje za svou chotí Růženou (Djul z tureckého Gjül = růže) předčasně mu odumřelou. Krásné jsou též jeho vlastenecké básně (Dižimo škole, Ded i unuk a j.) Zmínky zasluhuje též jeho sbírka „Snohvatice“. Co do formální dokonalosti, málo který jiný srbský básník se mu vyrovná. (Já bych jej přirovnal k našemu nezapomenutelnému Sládkovi v posledních letech).

Djura Jakšić. Jemu přísluší jedno z předních míst v naší literatuře. Narodil se r. 1832 v Srbské Crnji v Banátě a zemřel roku 1878 v Bělehradě. J. je i povídkař i umělec, sochař i básník. Napsal okolo 150 básní, z nichž za nejlepší se pokládají, co vznikly na vsi. Z jeho lyrických básní zvučí hněv, opovržení a proklínání a všechny prosyceny jsou bolem a steskem. Krásné jsou jeho písně milostné, vlastenecké pak plné vzletu, žáru a pravého, účinného patriotismu. Jakšić nevěnoval velké pozornosti formě, za to však vynikají jeho básně živým koloritem a bohatostí obrazů (to platí i o jeho povídkách a dramatických pracích). Nepodléhal nižádnému cizímu vplyvu. Je úplně samostatný, ven a ven svůj.

Vojislav J. Ilić (1862—1894). První jeho básně vyšly r. 1881. Po prvních pokusech obrátil se ke klasicismu, vybíral si náměty

*) Při té příležitosti upozorňuji na »Antol nové srb. lyriky« od Bogd. Popoviće.

hlavně ze staré mythologie, z pradějin Slovanů, naší staré víry. Jeho neuspokojuje soudobost, odvrací od ní oči, ponévadž se mu protiví, i hrouzí se do minulosti, do bývalého života, z něhož čerpá povzbuzení, nadšení. Poznal pak klasické spisovatele z překladů, hlavně ruských. Obracel pozornost svou i k bájesloví slovanskému a sem spadající básně Ljelja, Svetkovina Jade a najmě Slovanský zvon patří k nejlepším. Po celou tu dobu zabýval se rád romantikou, v tom oboru krásné jsou jeho básně: Na zříceninách, Elegie a j. Co se týká t. zv. nálady přírodní, již tak trefně ve svých básních vystihuje, nikdo ho dosud u nás nepředstihl. Jako báseň charakterisující celé ono pokolení, jež na vše skepticky, podezřívavě pohlíželo a tak také vše pojímalo, uvádí Cirić jeho Zpověď:

Na trošnom čunu, bez krme i nade,
U meni vera gubi se i mre;
Ja ništa više ne verujem, ništa,
Il bolje: ja verujem sve . . .

Na moru burnom ljudskoga života
Prerano ja sam upoznao svet;
Za mene život ništava je senka,
Za mene život otrovan je cvet.

Trpi i živi! . . . přijatelju dragi,
O mnogom čemu mislio sam ja —
O, blago onom, ko ne misli ništa!
Taj manje tuži, manje jada zna.

Veselo čedo Arkadije cvetne,
On ne zna, šta je trnje, šta je kam,
Z kršne klance on je slušo možda,
Ali po njima nije iš' o sam.

Mladší a nejmladší poesie jest podle kritika na slovo vzatého pod vplyvem francouzské lyriky. Od francouzských parnasovců učili se a dosud učí formě a stylu, ve kteréžto příčině zvláště vynikají Rakić a Dučić. Mladým hlavně cílem je krása (umění) pro krásu. Pěstují formu, ji všude hledají a vnášejí do naší literatury nové city a myšlenky.

Jovan Dušić, narozený r. 1870 v Trebinji (v Hercegovině), je stoupenec směru, který si libuje v slovesní malbě à la José Heredia, jemu neběží o to, by čtenářům podal svoje city, ale aby se před nimi zablýskl co nejskvělejší formou. U něho kupí se obraz na obraz, jedno vybranější slovo na druhé. Jako doklad toho uvádím pouze několik veršů z jeho básně „Západ slunce“.

Još bakreno nebo raspaljeno sija,
I crveni reka od večernjeg žara,
Još podmukli požar kao da izbija
Iz crne šume starih četinara (= jedlí).

Milan Rakić je vedle Dučiće prvenec srbské lyriky. Narodil se r. 1876 v Bělehradě, práva studoval v Paříži. Dosud vydal malé dvě sbírky lyriky. Od Alfreda de Vigny a Lecontea de Lisle osvojil si jejich pessimismus, jemuž v našem jazyku propůjčil krásné formy, neboť formou předčí i Dučiće. Jako reflexivní básník stojí na výši zcela moderního člověka a Evropana. Nejlépe charakterisuje R. jeho báseň Dolap (= skříň), v ní vyjádřen tak silně, nevypověditelně prostě, ale tklivě osud každého člověka. Jak jsem se už právě zmínil, z básní jeho zvučí čistý pesimismus, jakési zklamání, ale i resignace. R. se se životem smířil, nehledá aniž čeho od něho čeká. Je si vědom, čeho tu na tom světě můžeme dosáhnouti, jeho, abychom tak děli, nic nepobuřuje. Takový jest i ve svých milostných básních. Dokladem toho Iskrena pesma. Vedle Vojislavovy básně na Vardaru (spis. ji do slova uvádí) zasluhují pozornosti úchvatné vlastenecké R. básně: Na Gazi Mestanu, Simonida, Jefimija. Gazi Mostan je vrch na Kosovu poli, hodinu od Prištiny. Tam proveden jízdní útok, jenž prý vynesl Turkům vítězství. Měl bych ji tu uvésti celou, než stačí snad, že v prvních třech slokách oslovuje básník srbské junáky, kteří bojovali r. 1389 na Kosově p.: S vámi silnými kyrysníky shroutilo se naše zaljuljano (= ukolébané) carstvo, .. když se vichřice přehnala, byl z Kosova p. jediný hrob ... Pravda, že jste byli poraženi, neboť kdy shnilé carství zbraně se chopí, je každé mrtvé tělo „sebevědomá" oběť, ježto každý napřed věděl, že padne. V dalších pak slokách hájí básník a zastává se nynější mládeže srb. proti poroku, že vlivem zhnilého západu odcizuje se otčině.

J danas, kad dodje do poslednjeg boja,
Neozaren starog oreola sjajem,
Ja ću dati život, otadžbino moja,
Znajući, šta dajem i zašto ga tajem!

Vlastenectvím vyznačuje se i poesie Alexa Šantiće (nar. se v Mostaru r. 1868). Jak praví srb. kritik J. Skerlić, Šantić povznesl opět starou, téměř zapomenutou vlasteneckou poesii na výši jejích starých, skvělých dob, doby to Zmaje a Jakšiće, nadav ji věcnějším, rozumnějším, modernějším obsahem a významem.

Milan Ćurčin (nar. 1880 v Pančevě) je naprostý symbolista, secesionista, dekadent, zkrátka úplný přívrženec a stoupenec nejnovějšího směru a západní školy franc. Než básně jeho jsou krásné pro onu originalnost, pro onen modernismus, jemuž se přiučil od vídeňských básníků. Takové jsou básně: Na balu, U troje, U bečkoj (víden.) šumi, Pustite me nako ja hoću:

Tu několik jeho veršů ukázkou:

Po glatku i klizavu podu
Gomila čudno se vrti:
Sve dodju dvoje i odu,
I muško žensko prti;

U žensko gole grudi;
Pogled joj mutan i bludi...
A ozgo neko gudi —
Što rade ovi ljudi?

Sv. Stefanović, rodák z Nov. Sadu, takto lékař, stojí pod patrným vlivem moderní poesie anglické, ze které mnoho přeložil. Napsal také o ní četná pojednání, seznámiv s ní naše čtenářstvo. Podal básně jednotné i krásné jak ideou tak i solidním zpracováním, spojuje svoji přirozenost, sebe s vesmírem a ztráceje se a zanikaje v něm.

Dušan Simić a Velimir Rajić (nar. 1879) jsou upřímní, ale zároveň vzácní ve svých básních. Rytmus, hudebnost, obraznost, vše jest u nich zastoupeno, třebas kvantita jest jejich slabou stránkou, neboť počet jejich básní je velice obmezen. Ukázkou stůjtež tu aspoň některé sloky z jejich básně „Na dan njenog venčanja“, jež svou krásou a srdečností nemají tak hned u nás sobě rovných:

I svakog dana ja ću da se molim,
Kad zvono verne u crkvu poziva...
Ja nisam znao da te tako volim.
Prosta ti bila moja ljubav živa!

Čuj, Bože, molbu moje duše jadne:
Sva patnja što je pis'o njej k'o ženi,
Nek mimoidje nju, i neka padne
Na onaj deo što je pisan meni!

I onda kada dodje ono doba,
U kom će zemlja telo da mi skriva,
Čućeš i opet sa dna moga groba:
„Prosta ti bila moja ljubav živa!“

Vojislav Ilić ml. zasluhuje, by některé jeho básně byly více a častěji čteny. Verše jeho vynikají plynností, libozvučností jak rýmu tak i jazyka, vůbec vším, čím se honosí dnešní pokročilá poesie. Charakteristickou básní, ježto v ní opěvá svou nešťastnou lásku a její tragický konec, jsou „Zvony“.

Danica Marković (nar. 1879) jest básnířkou upřímného, zcela intimního bolu, jenž hlavně vyplňuje sbírku jejích básní: „Trenuci“ (1904), v níž nejlepší jsou: Na bunaru, Aprilska elegija a j. Obsahem jejích je tklivá historie života každého jednotlivce, jeho zklamání, mladost, po které se dostavují okamžiky zničeného štěstí, bolu, nadšení mládí, po němž následují chvíle trapné depresse duševní a zničených ideálů. Sama zpívá: „Kako su prošle ljubičice, i njena kratka nestalna sreća se dahom njinim u nepovrat minu, atd.“

Stevan Luković (1877—1902). Jeho sbírka „Pesme“ uchvacuje čtenáře svými něžnými, až k slzám dojímavými tony, plnými pravé, líbezné melodie, krásy a stesku. Jeho „Jesenja kišna pesma“ v čtenáři zrovna budí pocit, představu takového podzimního dne.

Tužno . . . Jednolik — dug — i vlažan
Jesenji dan se tmuzi;
Plače bez kraja, bolno plače,
Sumoran beskraj suzi; —
U mrtvi suton, što se hvata,
Jednači, jeca vesma.
— Po trulom lišću, preko blata —
Stara, bolna i polagana,
Ubogih, mutnih, šturih dana
Jesenja kišna pesma — — —

Simo Pendurović (nar. v Bělehradě r. 1883) překročuje ve své Svetkovini již hranice zdravého rozumu, překročuje a zachází do krajů, kde by si toliko chorobný rozum žádal a přál pobývati. Kritik Skerlić naprosto tento směr odsoudil a jako zhoubný zatratil. Jemu se poněkud blíží vloni se utopivší Vladislav Petković Dis, u nás zástupce Verlainismu a Baudelairismu.

Tak soudí p. Ćirić o moderní lyrice srbské.

Jiní však jí vytýkají tyto tři věci: že její sloh je cizí, do Srbska od Seiny přesazený; že je nesrozumitelná, zúmyslně nebo z neschopnosti; že je pramálo národní.

Všeobecné přání jest, aby se dala na lepší dráhu a aby pomáhala utvářeti jihoslovanskou národnost tak, jako Homer utvořil řeckou, Vergil latinskou a Dante italskou.

*

V Mnichově dělnické rady dostavše se k moci předepsaly obecenstvu, t. j. proletářům, také umění, a ku podivu sáhly k umění panskému, k expressionismu, v dřevorytinách Al. Wacha. Aby se vědělo, „co to je“, podepsány obrazy: „Pracující bratří, slunce naší doby vzešlo“, „Sedláci, pamatujte na naše ženy a děti“, „Zákaz dětské práce“.

V novinách doporučováno toto umění dělnictvu také takto: „Jen maličko ještě, a bílé, teplé světlo položí se na vás, i najdete opět sebe samy jako dvéře svých bytů v noci“. (Keine üble Prophetie für die Stadt der guten u. starken Biere, podotýká ref. Kreitmaier ve St. d. Zeit 1919, 319).

Wach je takto theosofem jako Stan. Stückgold, průkopník expressionismu. I zde viděti tedy, jaký duch, jaké nitro má dle jistých umělců býti vyjadřováno uměním expressionismu. Dle příkazu mnichovských rad má umění zůstati čisto od prázdných, zbytečných, nakažlivých výtvorů staré společnosti, a jen ten umělec obstojí, který bude sloužiti nové.

Ale dělnictvo se k tomuhle umění nehlásilo. Proletář prý znamená začátek, expressionismus však, zjev venkoncem dekadentně měšťácký, konec. Proletář potřebuje zatím vzdělavadel mnohem jednodušších, nepřekořeněných.

*

V něm. románě „Wie Hilde Simon . . .“ od A. Landsbergera vypočteni satanisté čili „diabologové“: Bodinus, Sinistari, Del Rio, Rops, Baudelaire, Huysmans, Vigelland, Ola Hansson, Przesmycki, Karásek, Krains, Przybyszewski.

*

Všeherecká neboli divadelní slavnost v Praze vydařila prý se znamenitě — slavnosti vůbec se nám znamenitě vydařují, znamenitěji než co jiného. Jelikož k divadlu náleží také operetta a fraška, odvětví to z dramatických uměn asi nejvděčnější, bylo třeba i v allegorickém průvodě o nějakou takovou atrakci se postarati. A postaráno. Byl tam vůl s piklhaubnou, ano zapřažen prý i jakýsi vetchý stařec chůze vrávoravé a vzezření — Františka Josefa I; cizí diváci prý byli celí uneseni touto vynalézavostí českohereckého vkusu a vtipu, tak že si odplivovali. A jelikož blbé vtipy nejsnadněji se vyrábějí z námětů náboženských, byl tam předváděn i církevní hodnostář, který žvachtal cosi o požehnání za peníze a také žehnal; zdali, dle předpisu p. Jiráskova také „mrkal“, se nepraví. Je pravda, že mezi divadlem a církví odjakživa bývalo jakési napjetí, a herci toho braku, jaký se v tomto výjevu produkoval, netěšili se nikdy z velké její přízně; je tedy msta jejich a jim podobných arranžérů lidsky pochopitelna. Že však obecenstvo matičky Prahy může býti už až tak otrlé, to přece zaráží. Ba vlastně nezaráží, neboť po tom, jak se v Praze vzdělávají, nelze ničeho lepšího se nadíti.

Současně konán v Lipsku, odvěkém soupeři Prahy, t. ř. lipský trh. Je to, jak známo, výstava zboží všeho druhu, jmenovitě knižního a uměleckého, kde se navazují obchodní styky a nákupy ujednávají (neprovádějí však hned na místě). Účast ciziny byla prý obrovská, i z Čech dojelo neočekávaně mnoho zájemníků.

V přednášce o uměleckém průmyslu prof. Gropius kladl váhu hlavně na tři otázky: Jak získávati dělnictvo opět ruční práci? (Jen tak totiž možno výrobkům dodávati uměleckého svérázu, jímž právě starší průmysl, středověký a pozdější až do převahy stroje, vyniká.) Dále jak nejlépe obecenstvu objasňovati rozdíl mezi brakem (Schundware) a cennými výrobky? Konečně jak vzdělávati umělce také v příslušných řemeslech, aby totiž myšlenky své dovedli také sami provésti, jak dříve bývalo?

Tentokrát tedy soutěž mezi pracujícím Lipskem a bavící se Prahou nedopadla ve prospěch této. Ale v roce 1920 bude prý i v Praze takový veletrh. Doufejme, že bude připraven vhodnějšími prostředky, nežli jsou zábavy a komedie.

*

V Praze od 1. srpna 1919 vychází „týdeník sdružených staroslovanských organisací Staroslavjanin — Staroslovan“. Nakladatelem jest inž. Josef Bareš, který před časem sbíral peníze na obranu Rukopisů Zelenoh. a Královédvorského, vydavatelem známý

JUDr. Alois Kusák, za red. odpovídá prof. Dr. Vít. Štěpánek; ve vydavatelstvu je také bývalý posl. ve Vídni Dürich, o jehož válečné činnosti na Rusi proběhlo novinami několik nejasných zpráv, čekajících dosud na doplnění.

Staroslovan bojuje za ruské pravosloví, jež by měl rád rozšířeno i v Čechách!!

Vzhledem k tomu, že k našemu státu připojena i t. ř. Prikarpatskaja Rus, zastává se Staroslovan myšlenky velkoruské, odmítaje samostatnou Ukrajinu (Malorusko) i politicky i kulturně jako „protiruský státní novotvar německé provenience a konstrukce“, jako „extra národnost, extra jazyk a extra literaturu“, v níž „veliký a mohutný jazyk ruský jest hanoben ukrajinskými umělými zkaženinami fonetickými“; je tedy proti maloruskému státu, jazyku i písemnictví.

Přináší také po článečku psaném rusky a azbukou. Kdož může dnes říci, čím budoucnosti, a zvláště nám Čechům bude ruština! O ruském románě, který po léta hýbal literárním světem, není už tak jednotné chvály, pokud běží o jeho cenu výchovnou, a jinak nám nynější ani blízko příští Rusko nemůže poskytnouti ničeho nežli potřeb hmotných. Za jiných okolností nabývala ruština i v obchodních záležitostech nemalého významu — v Německu to dobře věděli a zužitkovali —, teď pro nás tyto styky pozbyly naléhavosti, jelikož hospodářsky pozbýváme práva sebeurčení, práva a možnosti, voliti si podle svého výběru i nákupiště i odbytiště.

Škoda ostatně, že nepomýšlí se na opuštění azbuky, ani v Rusku ani v Srbsku; bez ní obojí řeč by, aspoň pro obyčejnou potřebu byla Čechům hračkou. Opačný požadavek příliš sebevědomých Rusů, by ostatní Evropa neb Slovanstvo přijalo azbuku, sice tak brzy opakován nebude, ale k latinisaci ruštiny také sotva brzy dojde, ačkoliv prý již i v Japonsku o latinisování písma svého mluvili; spíše snad podaří se v Srbsku.

*

Německá básnířka Ilsa v. Stach vydala letos v Kempten dramatickou báseň v jednom dějství Der heilige Nepomuk. Invence básnická má tu meze v dějinných údajích, neboť hrdinná smrt jeho a příčina její aspoň co do skutku jest objasněna, kdežto u jiných světců tomu vždy tak nebývá. Německý kritik v Lit. Handw. o tom praví: Könnte doch der leise Nebengedanke rege werden, daß der Heilige um sie (královnu) zu decken, also nicht unbedingt als Blutzeuge der sakramentalen Schweigepflicht in den Tod geht.

Svatý Jan Nepomucký smutnou zásluhou českých vandalů stává se znova populárním. Ona hra by zajisté právě nyní pro naše jeviště byla vděčná. Hanbíme se sice říci, aby byla přeložena — od cizinců máme čerpati oslavu našich hrdinů! — ale když u nás nikdo se k něčemu takovému neodhodlal, nezbude asi nic jiného. Aspoň tak bychom i mimo chrám vykonali jakýsi smírný skutek za sveřepost všelijaké té sokolské a volnomyšlenkářské havěti a posluchačstvu poskytli příležitosti osvědčiti odpor proti ní.

Vychovatelský.

N o v é   n á b o ž e n s k é   u č e b n i c e. Píšete doslovně: jednoty bohužel dosaženo nebylo — a jistě nikoho nepřekvapí, že to byla zase Praha, jež se postavila zásadně proti — snad že myšlenka vyšla z Moravy... (Hlídka 479).

Jen stručnou poznámku. Praha nepostavila se zásadně proti, spíše bych soudil, že celou akci ignorovala. Svolán v ý b o r   k a t e c h e t ů, ale dostavili se pouze 4 členové: Konopík, Košák, Maule, Oliva. Z katechetů středoškolských ani jediný. Zda byli uvědoměni, nevím. Tato netečnost musila jistě p. katechetu Kubička zarážet při pomyšlení, že v Praze samotné jest více katechetů než v některých diecésích! Přítomný kanovník Podlaha byl jiného mínění než pan referent, s nímž souhlasil jediný Oliva, druzí s panem kanovníkem. Myšlenka — ač vyšla z Moravy — byla některými katechety pražskými vřele uvítána, neboť jest nesporno, že Morava na poli literatury paedagogické předstihuje Prahu o tisíce honů. Jsem pevně přesvědčen, že se nám dostane nových, pěkných učebnic z Moravy, poněvadž u nás nejeví se chuti k práci. Mnozí myslí, že vydáním katechismu — který jest upraveným výtahem z katechismu starého — už mají novou učebnici a že zkrácením biblické dějepravy s připojeným katechismem mají už náboženské čítanky! Samé opičení po vzorech německých! My musíme míti knihy české, českým duchem vedené, nové, na nových zásadách zpracované. Zásady, dle nichžto chceme pracovati, musíme si napřed uvědomiti, stanoviti. Není na př. rozhodnuto definitivně, zda katechismus či čítanky. Jsem rozhodně pro ponechání katechismu. Pro čítanky se nadchnout nemohu. Hlídka kdysi přinesla pěkné pojednání o úpravě katechismu, škoda, že nebylo v tomto směru pokračováno! Dle těchto zásad zpracovati katechismus stálo by za pokus. *Arnošt Oliva.*

P. r. Stran Hlídky podotýkáme, že nebylo již možno věnovati otázce té více místa, k níž ostatně Rozhled vychovatelský příležitostnými zprávami vždy se vrací. Soustavně o tom dále jednati měly by orgány odborné (duchovenské a vychovatelské).

Smím-li ostatně k této věci co poznamenati, bylo by to to, aby se konečně přece pomýšlelo na takovou úpravu těchto učebnic, která by byla na p o d k l a d ě   l o g i c k o - v ě d e c k é m a jak roztříděním tak také výměry se shodovala pokud možno s dogmatikou a s morálkou. Školní a lidové knihy na př. v aretologii nejsou pracovány soustavně, nýbrž podle p ř í l e ž i t o s t n ý c h zmínek biblických nebo dle zavedeného zvyku (na př. t. ř. základní a mravní ctnosti, kdežto nejzákladnější jsou přece víra a láska; hlavní a cizí hříchy, hříchy proti Duchu sv. atd. — vesměs nelogicky vsouváno). Není-li ani D e s a t e r o, zákoník to po přednosti, pracováno soustavně dle zřetelů vědeckých — ač ovšem i dále chceme jeho rozdělením se říditi, tím méně lze výčty ctností nebo hříchů v listech apoštolských do

soustavného učiva prostě přejímati, nemluvě ani o tom, že odtud snadno vznikají nesprávné závazky a censury, jak bychom se snadno přesvědčili, kdybychom t. ř. zpovědní zrcadla — i církevně schválená — chtěli probrati podle vědecké morálky; ovšem i v té by bylo potřebí prohlédati více k dějinám, jak které závazky a censury (grave — leve) vznikly — mnohá příkrost po způsobu Fariseů in lege libertatis. in iugo suavi, onere levi by odpadla, a to nikoli v neprospěch opravdové mravnosti.

*

Páni katecheti měšťanských a středních škol, jichž jest hezká řada, a z nichž mnozí stojí za reformními snahami, nezazlí nám snad, že znova dovolujeme si obrátiti pozornost jejich na velepotřebnou práci literární, tentokrát na práci v písemnictví pro mládež. Urazili bychom je zajisté, kdybychom se opovážili jim dokazovati obromnou důležitost její, zvláště nyní, ale přehlížejíce naše časopisy a knížky pro mládež nemůžeme si odepříti otázky: kolik pak prácí je tam od pp. katechetů? A kdo tuto práci má konati, když ne pp. katecheti? Neníť ovšem komukoli dáno býti umělcem pro dítě; je to obor z uměleckých snad nejnesnadnější! Ale poučovatelem a vzdělavatelem mládeže v písmě kdož může a má býti spíše než ten, kdo ve slově jím jest ex offo?

Potřebíť nejen reformovat, ale především formovat!

*

m. — Reformní kněžské listy v Čechách začínají si všímati konečně také otázky náboženského vyučování. Zatím ovšem jen negativní, sevšeobecňující kritikou. Tváří se při tom, jako by teprve ony objevily, že dosavadní způsob vyučování katechismu stal se neudržitelným. „Positivního pro způsob výuky a výchovy náboženské nestalo se posud z naší strany nic“ (!) Zdá se, že k tomuto přesvědčení přivedly pány teprve některé poznámky prof. Mareše v jeho článcích v „Národě“, kde poukazuje na některé nedostatky náboženského vyučování. Kdyby však pánové četli také katolické časopisy, věděli by, jak často a jak dlouho již obírají se těmito otázkami, a to nejen negativně! Tak třebas naše Hlídka otiskla již r. 1904 (str. 852) kritiku rakouského katechismu, ne méně ostrou než je třeba Marešova, a od té doby není snad ročníku, kde by ve svém školském a vychovatelském rozhledu nepřinesla nějakých nových podnětů, sledujíc zvláště podrobně a příznivě reformní katechetické snahy mnichovské a vídenské. Pozoruhodný a důkladný článek Jana Olivy „Nový způsob vyučování katechismu“ (z r. 1916) mohl by býti znám i mladším pánům. Podobně hojnost nových myšlenek a různých opravných návrhů uveřejňoval ve všech svých ročnících brněnský „Věstník Jednoty kat. duch.“ a „Vychovat. listy“. Co dobrého způsobily tyto snahy u horlivých jednotlivců, nedá se ovšem kontrolovat. Ale že ani pro celek nevyzněly na prázdno, viděti

právě v poslední době z akce pro úpravu nových nábož. učebnic: připravily jí dobrou půdu. Že v reformě náb. vyučování nemůžeme jíti tak daleko, jak si přejí „pokrokoví“ lidé, jest ovšem samozřejmo. A nevyhověli bychom jim nikdy. Jedni odmítají docela Starý zákon, jiní zavrhují věrouku, jiní chtějí jen jakýsi historicko-kulturní výklad o náboženství — ale všichni by nejraději kněze ve škole neviděli. A když prof. Mareš napíše, že by jim národ přece jen mohl svěřiti mravní výchovu mládeže, „kdyby nebyli od občanského života odlučováni jako zvláštní kasta, k čemuž právě byl zaveden kněžský coelibát“ — již vděčností „srdce každého reformního kněze hoří při čtení jeho slov“. Jak pak by ne! Vždyť zrušení celibátu přispěje nejvíce k reformě náboženského vyučování. Či nevěříte?

*

Rady rodičů na ochranu křesťanské výuky a výchovy, po nichž delší dobu již voláme, začínají se zřizovati a také již působí. Střediskem nestal se katolický rolnický spolek ani druhá politická strana, nýbrž postupuje se samostatně; úřadovna pro Moravu je v Brně, Mendelovo náměstí 1.

V Mnichově, nedávno jevišti nejsurovějších „proletářských“, totiž zednářskožidovských zvěrstev, přihlášeno do konfessijních škol asi 60 000 dětí, do simultanních asi 15.000, podle čehož ze 62 škol jest 51 konfessijních, ostatní simultanní nebo smíšené. (Simultanní neboli paritetní školy vyučují náboženství ty, kteří se přihlásí, ve zvláštních odděleních, jen ostatní vyučování je žákům všech vyznání společno; náboženské vyznání učitelovo je lhostejno).

Tohoto výsledku docílil společný postup rodičů v městě, které dle oněch událostí zdálo se hnízdem bolševismu. Odtud také — mimochodem řečeno — viděti, jakou cenu mají demokratická hesla: hrstka krvežíznivých dobrodruhů vnutila na chvíli pokojnému obyvatelstvu svoji vůli a zotročila je. Jako všude jeví se tu demokracie násilnictvím, loupežemi a vraždami, a obyvatelstvo, jež nejsouc na to zařízeno, nedovede stejnou zbraní se bájiti, stává se její obětí. Takto stálý nepokoj, boje a rvačky mají vychovávati demokratismus a státi se stálou složkou společenského života ve státě. Menažerie dravců, toť revoluční vychovatelna.

*

V témže Mnichově zřízena na tento školní rok katolická vysoká škola pro nejširší obecenstvo. Přednášeti se bude o běžných kulturních a politických vědomostech, o propaedeutice a řečnictví, ale též o věcech úředních a obchodních; ano i pro kostelníky bude zvláštní kurs.

*

Vysoká zemědělská škola má býti zřízena v Brně. Naše zemědělství jí dávno zasluhovalo, avšak nyní, kdy velko-

statky mají býti zrušeny a tím zmařena možnost rozměrnějšího pokusnictví, jest opravdu, jak už noviny upozornily, hádankou, pro koho ta škola má býti, a proč nepřičleněna raději k technice. Jest i v tom viděti bezhlavé dekretování nákladných a neproduktivních podniků ve velkém, za každou cenu. Ať se potom nestane, jako se stalo nedávno v Rakousku, že absolvent Hochschule für Bodenkultur šel raději za pacholka než by čekal na „stavovsky přiměřené“ místo!

*

Z dějin moravského školství. (Č. d.) Um nun in Zukunfft alles in gutter Ordnung zu erhallten, so wäre dem k. k. Kameral Zahl Amt mitzugeben, keine Zahlung zu Handen des Ober-Directoris zu leisten, es wäre denn, daß hiezu die Anschaffung von Seithen der Stelle selbsten erginge. Und da ich gleich bei Übernahme des mir von Euer Excellentz übergebenen Departement die Vermischung der vor veräuserte Bücher eingegangenen Gelldern mit denen Schul Ausgaaben deren Oberaufseher der Haupt-Schulen eingestellt habe, so will es mir dermalen darauf ankommen, womit über die annoch hinter denselben hafftende Bücher oder Gellder eine ordentliche documentirte Reytung gelegt und anhero übergeben werde. Um dieses Ziel zu erreichen, wäre am erspries lichsten an den Director Mehoffer ein Decret zu erlassen und denselben zur Abgebung dieses Ausweyßes anzuhalten, weilen derselbe eben derjenige ist, welcher die Bücher empfangen und unter die Oberaufseher und Lehrer bey denen Haupt-Schulen vertheilet hat.

Endlich wären die einmal fixirte Besoldungen der Lehrer in der Normal und Hauptschulen nicht ohne Vorbewuß dieser Stelle zu überschreitten; einem jeden neü anzustellen kommenden Lehrer sein Gehalt in dem Decreto mit anzusetzen, denen bereits angestellten hingegen, welche mit keinem Decret noch versehen sind, das Decret von hieraus zu ertheilen. Darunter gehört bey der Brünner Normal Schul Frantz Ulrich mit 375 fr. Gehalt und 40 fr. Quartier Gelld, welcher unter dem 30ten Weinmonaths 1777 als Lehrer von Hradisch nach Brünn übersetzt worden. Bey der Haupt-Schul in Mährisch-Neüstadt der Anton Andritzky, welcher unter dem 4. April 1778 mit 200 fr. angestellt worden, dann der Joseph Engel, der unter dem 4ten Wintermonaths 1778 mit 130 fr. Gehalt dahin angewiesen worden; bey der Hauptschul in Ollmütz der Joseph Endlinger, der den 1ten Wintermonaths mit 100 fl.; bey jener in Iglau der Leopold Herrmann, welcher unter dem 1ten Wintermonats 1778 mit 200 fl, dann der Jakob Prakisch, der eben unter dem 1ten Wintermonaths 1778 sein Amt mit 200 fr. angetretten hat; dann der Fabian Marzy mit 130 fr; bei der in Teltsch Frantz Prucha mit 130 fr; bei jener in Znaym Leopold Helm unter dem 1ten Wintermonaths 1778 mit 200 fr., dann Joseph Staroch unter dem 1ten May 1778 mit 130 fr.; bei der zu Hradisch der Welt Priester Karl Koffraneck vom 1ten May 1778 als Director und Katechet mit 300 fr., Frantz

Rosenek den 1ten Wintermonaths 1778 mit 200 fr. und Frantz Tell eben unter diesen dato mit 130 fr. Bey der Trivial Schul in Waysen Hauß[1]) Wentzel Tutsch vom 1ten May 1777 mit 100 fr., dann Joseph Knechd (?) von 1ten May 1778 mit 100 fr. Endlich wäre in Gleichförmigkeit des Hofdecreti von 10. Jenner 1778, vermög welchen nach Beispiel des Triester Gouverners H. Grafen von Zinzendorf ein Ausweiß des Normal Schul und Bedeckungs Fonds alle Jahr nach Hof zu schicken, auch dermalen pro anno militari 1779 dieser Ausweis mitelst eines separirten Berichts an Ihre Majestät zu erstatten und unter dem heutigen Dato pro Resoluto zu nehmen.

Nun schreitte ich zu dem zweyten Gegenstand: nämlich daß die bey der Normal Schul und denen Haupt Schulen angestellten Oberaufseher von dem Fortgang und Gebrechen derselben vermög der unter dem 6. Decemb. 1774 ergangenen Schulordnung[2]) alle halbe Jahre nach hinterlegten Winter- und Sommer-Kurß eine Anzeige zu machen hätten.

Die Anstellung deren Aufsehern in jenen Orthen, wo Schulen sind, gründet sich in dem 17ten § der allgemeinen Schulordnung; man war auch bedacht gleich bey Einführung der Normal-Schul in Brünn und weiteren Verbreitung deren Hauptschulen in die königl. und andere Städte hiezu ein Mitglied des Magistrats oder Stadt Raths, welcher zugleich ein Schull freind ist, zu benennen, welchem man

[1]) Sirotčinec, založený od Marie Teresie v Brně, zaujímal mezi ústavy humanitními přední místo. Byl určen pro 400 chudých dítek a umístěn v bývalé koleji jesuitské. Když r. 1778 přeložena byla olomoucká universita do Brna, vykázána sirotčinci nově vystavěná, ale pro ten účel ještě neupotřebená káznice na předměstí cejlském.

[2]) Znovu tak bylo uloženo dvor. dekretem ze dne 15 července 1875. Von der Röm. Kays. zu Hungarn und Böheim. königl. Apost. Majestät . . . dero Landes Gubernio in dem Erb-Marggrafthum Mähren hiemit in Gnaden anzuzeigen: Damit das Geschäfft der Normal Schulen allenthalben seinen guten Fortgang gewinnen und man von dem Zustand derselben von Zeit zu Zeit unterrichtet seyn möge, habe das Gubernium zweymahl des Jahrs, nämlich den 15. Junii und 15. Decemb., über folgende Punkten seinen Bericht jedesmahlen anhero zu erstatten:

Ob krafft § 19 der Schulordnung alle Candidaten zu den ledig gewordenen Schul-Diensten in der Normal Schule oder sonst irgendwo gebildet und geprüfet worden. Ob die Schul Commission denjenigen Schul-leüthen, welche seit Einrichtung der Normal Schule mit Zeügnüssen ihrer Fähigkeit von dem Schul-Directore versehen worden, Decreta ertheilet habe.

Wo dergleichen vorbereitete Schul-Leuthe angestellet worden, wo dieses noch nicht geschehen. Von allen Schulen im Lande wäre eine Liste einzuschicken, damit man die Nachrichten von dem Anstellen der Schulleuthe mit den Listen vergleichen und sehen könnte, wo noch nichts geschehen ist.

Ob und von welchem Orte bereits im Amte befindliche Schulleuthe nach der Normal Schule sind gerufen und angewiesen worden, das wesentlichste der Schulverbesserung zu befolgen, die Schulbücher zu brauchen und Schul-Verzeichnüsse zu führen.

Ob die nachzudrucken erlaubte Schul-Bücher würcklich sind gedruckt, und was für Anstalt gemacht worden, von dem Nutzen des Verlags den armen Schülern unentgeltlich Bücher zu geben, auch wären von dem Nachdruck die Exemplarien zum Ansehen einzuschicken.

Und es verbleiben . . .

Signatum Wienn den 15. Julii 1775ten Jahre.

H. G. von Blümegen.

aber den Titel eines Oberaufsehers gantz zweckwidrig und wieder der Vorschrifft der Schulordnung beilegte; massen vermög der Schulordnung und diese 18 § zwischen einem Aufseher und Ober Aufseher jener wesentlicher Unterschied unterwaltet: daß ersterer nur über dasjenige Orth eine Obsicht zu tragen hat, wo wirklich eine Schule ist, und dem Oberaufseher zweymal des Jahrs, nämlich zu Ostern und s. Michaelis, über den Zustand der seiner Obsicht anvertrauten Schul den Bericht zu erstatten; der Oberaufseher hingegen den ihme angewiesenen Bezirck zu bereisen, die in diesem Bezirck bereits eingerichteten Schulen zu untersuchen, die sich aüsernde Gebrechen zu entdecken und die von dennen Schul Aufsehern ihres Bezirkes erhalltende Berichte anhero mit gewissen in der Schulordnung § 18 angemerckten Puncten einzubefördern hat. — Nun sind in Mähren keine Oberaufseher, welchen gewisse Bezircke von Schulen zugetheilt worden, bestellt, und die Schul Aufseher vertretten vielmehr ihre Stellen in so weith, als solche die Erstattung deren Berichte anhero anbetrifft. Wir haben dermalen nebst der Normal Schul in Brünn annach 12 wohl eingerichtete Haupt Schulen, und zwar in dem Brünner Kreyß in Nicolspurg und Auspitz, in dem Znaymer in der Stadt Znaym, in dem Iglauer in Iglau und Teltsch, in dem Hradischer in der Stadt Hradisch, Gaya und Strasnitz, in dem Ollmützer in Ollmütz und Mährisch Tribau, in dem Prerauer in Leipnick, Freyberg und Cremsier. Die Vorsteher derselben haben zweimal des Jahrs, nämlich nach geendigten Winter und Sommer Curß, über die Beschaffenheit dieser Haupt Schulen ihre Berichte anhero abgegeben, die vorgefundenen Gebrechen angezeiget und um Abhilfe gebetten. Weilen aber diese Berichte mit Semester ad acta erlediget worden, so sind sie von Erstattung deren Berichten nach und nach selbsten abgegangen, und finde ich, daß außer der Aufseher der Hauptschulen in Hradisch, Ollmütz und M. Neüstadt sonsten alle übrige über den letzthinig geendigten Sommer Curß nicht die mindeste Anzeige gemacht haben. Diese Unterlassung von Seithen der Oberaufseher zohe eine andere von Seithen der Stelle nach sich, die in deme bestehet, daß die vermög Hof Decreti von 15ten Julii 1775 zweimal des Jahrs, nämlich unter den 15. Junii und 15. December über den Fortgang des hierländigen Normal Schul Geschäffts zu erstatten kommenden Berichte gäntzlich unterblieben. Um nun wenigstens in Zukunfft der allerhöchsten Anordnung die pflichtschulldigste Follge zu leisten, so wäre an die gesammten Oberaufseher der Normal und Haupt Schulen ein Decretum zu erlassen und dieselben nachdrucksamst zu erinnern, daß sie zufolge des § 18 der allgemeinen Schulordnung ihre Berichte bey Schluß des Winter und Sommer Kurs über die Beschaffenheit der ihrer Obsorge anvertrauten Schulen mit Beziehung auf die in obigen §pho enthalltene 6 Puncte anhero zu erstatten und diesen Puncten annoch vi Hof Decreti von 11. May 1776 beyzurucken hätten: das Jahr der Anstellung eines jeden Schulmeisters; dann ob, und wo derselbe geprüfft worden; wo

sodann es dieser Stelle und mir als in Sachen bestellten Referenten leicht seyn wird, den vorgeschriebenen Bericht über den Stand des hierländigen Normal Schul Geschäffts zweymal des Jahrs an Ihro Majestät zu erstatten.

Ferners haben Ihre Majestät in dem 20ten §pho der allgemeinen Schulordnung vestzusetzen geruhet: daß kein Priester zu einer geistlichen Pfründe, mit welcher die Seelsorge verbunden ist, vorgeschlagen werden solle, er habe denn eine Zeugnuß von dem Katechet einer Normal Schul beigebracht, daß er sowohl von den Lehrgegenständen, als von der Lehr Art selbsten genugsame Kenntniß besitze. Diese zu der Aufnahm der Haupt, noch mehr aber der Trivial oder Land Schulen so heilsam reichende allerhöchste Anordnung scheint nicht durch: und in Land beobachtet zu werden: mithin findete ich nothwendig, womit von hieraus das nöthige an den Fürst Ertzbischof von Ollmütz und den Brünner Herrn Bischoffen, dann an das Ollmützer und Brünner Consistorium erlassen, nicht minder mir aufgetragen würde, alle halbe Jahr eine Verzeichniß der durch die Catecheten geprüfften und tauglich befundenen Priester anhero zur weiteren Beförderung nach Hof zu übergeben. (P. d.)

Hospodářsko-socialní.

„Místo korunovaných hlav z boží milosti rvou se o vládu nekorunovaní plebejci, s nimiž jde bezhlavý dav“, praví v jednom z posledních čísel Zlatá Praha. „Jsou mezi nimi lidé, kteří vždycky se přátelili a dosud přátelí s největšími našimi nepřáteli; zavilí zrádcové národa, beztrestně provádějící svoje nekalé řemeslo: demagogii nejhoršího stilu. — Právo na život má opět jenom ten, kdo má moc; vede se politika nikoliv idejí, ale zájmů. Předem jsou to egoistické zájmy „vůdců“, potom kast, vrstev, které si vynutily terrorem přístup k vládě.

Zjev nejodpornější pak, který se u nás vyvinul: nenávist plebejců k inteligenci... Duševní práce nemá ceny... Kdo nemá umouněnou tvář a černé ruce či modrou zástěru, ten není člověkem, ten je jenom trpěným přiživníkem — zbytečným, ničemným. Kdo se neumí rozhánět pěstmi, kopat a tlouci kolem sebe, ten si nezjedná práva ni autority.

Kult brutality spojen jest s jiným politování hodným zjevem: s kultem lenosti. První naší starostí bylo, abychom co nejméně musili pracovat. Republika se hemží povaleči, a cynické oddávání se nečinnosti jest módou dne. Nenávist ku práci s jedné a přeceňování výkonnosti fysické se strany druhé vidíme napořád. Despekt ciziny a ponenáhlé ztrácení získaných výhod politických jest důsledkem toho.

Naprostý nedostatek zodpovědnosti jest průvodním znakem vládnoucí kasty v našem národě. Stranická žurnalistika k tomu všecky tyto ubohosti podporuje“.

Pan ministerský předseda vyslovil přání, aby se v ČS tolik nenaříkalo; jinde prý není lépe; ba hůř. Nás toto přání se tolik netýká, jelikož nejsme v koalici a proto máme býti v opposici. Ale přes to jsme raději citovali hlas ze Zlaté Prahy, aby se neřeklo, že jen klerikáli pořád kují takové vlastizrádné a monarchistické pikle.

Ale když ono je skutečně zle! A pořád hůř! Máme po žních, po velice dobrých žních, a žaludek měšťácký toho necítí. Máme po krásné sklizni zeleniny. Ditto. Máme částečně po sklizni ovoce. A zas tak.

Vláda prý dělá, co může. Někde a někdy! Mnohdy na nepravém místě. Doplácí a chce dále dopláceti ohromné obnosy na obilní, příp. moučné premie, aby chléb nebyl dražší. Ale kdo pak zaplatí ty premie?!

Doplácí také ohromné obnosy na nezaměstnanost. Jistě velmi často i na zaviněnou. A kdo to odnese? Ten, kdo pracuje a vydělává.

S tou prací je to šlakovitá věc! Nevím, zpívá-li se dosud tolik: Buď práci čest, ale v prose to slyšíme s vysokých i nízkých míst pořád, aniž to pomáhá. Je vám jako při „neodborném“ hašení

požáru na vsi. Shluknou se, jeden druhého pobízí, ale nikomu se k ohni nechce; raději se dívá.

Myslelo se, že proletáři dostavše vládu do rukou předejdou dobrým příkladem a naučí lidstvo pracovat. Ale neviděti toho nikde. Tuhle proletáři maďarští, kteří pořád se zdráhají vstoupiti do měšťácké vlády, byli ve Vídni shledáni při šampaňském, zajisté rokujíce o tom, jak utlačovaným a zbidačeným soudruhům pomoci, Garami, Vaszony a jak se všichni jmenují. Kterýsi zlomyslník — a nebyl to ani antisemita! — připomněl při té příležitosti, jak kdysi předseda schůze hostinských připíjel zdaru jejich porad se slovy: „Nouze nás sem svedla“ v ústech a se šampaňským ve znuzované pravici. (Nevím, jsou-li právě Garami a Vaszony židé, praví se, že ano, ale v nynějších dějinách oba pojmy tak se spolu vybavují, že kdykoli slyšíš o proletáři-vůdci, vynoří se ti spolu žid, a málokdy se mýlíš).

Veřejnost pak, mluvící v novinách, takovéto soustavné snižování práce a zvyšování požadavků přijímá jako něco zcela samozřejmého. Tak bylo s 8hodinnou pracovní dobou za zvýšenou mzdu u dělnictva vůbec, bez ohledu na přirozenou možnost či nemožnost, na příklad v zemědělství, tak bylo se 6hodinnou pracovní dobou v bankách, tak jest v hornictví a jinde — bez rozvahy, možno-li tak nadíti se hospodářské rovnováhy u jednotlivých podnikův i v celku, bez úvahy o potřebě a možnosti. Kdo by pak projevil nějakou pochybnost, jest nepřítelem pracovního lidu. A přece i tento v pravdě pramálo tím získává, stávaje se jen spoluobětí nezdravých poměrů.

Po starém způsobu dává se vina vládě, kteráž ovšem v tomto případě vinna jest potud, že neuměla od začátku sáhnouti na kořen nesrovnalostí, na lichvu. Soupeřství v koalici agrárnicko-socialistické vedlo k tomu, že jedna strana bála se druhé o chvilkovou popularitu a coufala, předpokládajíc potichu, že si to zas nějak nahradí, ovšem na účet celku.

Mzda t. ř. časová, podle pracovní doby, jest za pravidelných poměrů zaměstnanci i zaměstnavateli nejpříjemnější, jest-li upravena dle obapolné schopnosti a dobré vůle, chce-li totiž dělník řádně pracovati, zaměstnavatel pak práci jeho uznati, a dovede-li dělník řádně pracovati, („na sebe vydělati“), zaměstnavatel pak ji tak zpeněžiti, aby svůj podnik udržel. Předpokládá se vždycky, že mzda jest aspoň taková, by dělníku k řádnému živobytí stačila; není-li to zaměstnavateli možno, pak jest vidno, že buď práce na ni nestačí (neschopnost, nedbalost) anebo že zaměstnavateli tolik nevynáší (nedostatečný odbyt, z jakékoli, zaviněné nebo nezaviněné příčiny).

Soustava promiová vhodně tento poměr doplňuje, an zaměstnavatel práci lepší (hojnější, zdařilejší, s látkami a nástroji šetrnější) zvlášť odměňuje.

Že však soustava časové mzdy není všude možna, ba ani spravedliva, rozumí se samo sebou. Práce duševná ani pokud jest námezdní (v redakci, v účtárně atd.) nemůže pouze dle hodin ceněna býti, i když jí určité hodiny vykázány, nehledě ani k tomu, že jsou

při ní veliké rozdíly co do požadavků na schopnost kladených; proto na př. v bankách může rovnost pracovní doby a mzdy býti velikou nerovností.

Jiný rozdíl jest u práce d o b o v é (na př. zemědělské), závislé na počasí a jiných mocnějších okolnostech (při poruchách strojů na př.), nebo na zákaznictvu (na př. holičství, obchod a j.)

Prostá úvaha takových okolností stačí na důkaz, jak povrchní a nespravedlivá může býti mechanická formule: 8 hodin práce, 8 hodin odpočinku, 8 hodin zábavy a pod. a jak snadno jí zneužívati; mnozí kromě své „úřední" práce hledají si zaměstnání vedlejší, ubírajíce ho jiným, tak že „organisace" viděly se nuceny proti tomu zakročiti. Mnohý, zvláště svobodný dělník opravdu neví, co s těmi zbývajícími hodinami začíti, ale svoboda jeho tak daleko nesahá, aby si v nich námezdnou prací přivydělával; mladík, který nedovede těch 8 hodin denně se probaviti nebo provzdělávati, lenoší a dělá pestvo.

U mnohých arciť něco z toho volného času, a také z výdělku odpadá na cestu do práce a z práce (jízdné neb obuv). Nebylo by ani nemožno dokázati, že to vlastně má hraditi také zaměstnavatel. Důsledky jsou pak na bíledni!

Pro výkonnost nejvhodnější jest soustava a k k o r d n í (kusová), úkolová, avšak zhusta právě dělníku, jehož chceme všemožně chrániti, je zhoubná, mohouc vésti k přepínání sil. Ideální soustavou řádu společenského není, ale právě nezdravým přepínáním požadavků stává se útočištěm, když šedá theorie selhala; takto i z nynějšího Ruska docházejí zprávy, že Lénin, nevěda již, jak by své lidi k větší pracovitosti dohnal, sáhl k tomuto jistě ne proletářskému prostředku.

Ani komunismus ani socialisace samy o sobě chuti k práci nedodají — schopnosti ovšem tím méně. „Pracovati na svém" není samo zárukou pracovitosti, zvláště ne tam, kde se pracuje společně, kde tedy aspoň někteří pracují, tak že práce docela nestojí; vždyť nepracují velmi často ani takoví, kteří pracují skutečně na svém a sami pro sebe! Toho žádné vzdělání a žádné vychování pak už nezmění — lehkoživi byli vždycky a budou. Řád pak, jenž t a k o v o u svobodu podporuje, je zhoubný pro ně i pro obecnost.

Již dříve jsme čtávali, že zkrácením pracovní doby nezmenšovala se výkonnost ani co do množství ani co do jakosti práce. Dělníci prý byli čilejší a ochotněji pracovali. Možná, že nějaké nevelké zkrácení tu a tam a na krátkou dobu výkonnosti neškodilo. Avšak hodina nebo ještě více se tak snadno nenahradí, a kdo myslí, že ano, nerozumí mechanické práci, k níž ovšem počítati dlužno i mnohou práci duševní. U práce s t r o j n í netřeba toho ani zvláště připomínati.

Nebudiž nikomu záviděno, kdo si takto polepšil. Zde běží pouze o to, aby po jedné stránce vysvitla souvislost mezi prací a blahobytem, po př. mezi neprácí a nedostatkem. Dělnictvo tovární nebo důlní, pokud jest vládě blízko, nedostatku tak necítí a může p r o s e b e si tento revoluční přepych dovoliti, ačkoliv i v tom viděti, j a k m á l o p o l i t i c k é n e b o ř e k n ě m e p ř í m o v l á d n í p r o z í r a-

vosti socialismus má — nejen u nás, i jinde. Jsa totiž u vlády, měl by ve svém zájmu ukázati, co plodného ve státě dovede. Ale takto hřeší jenom na svoji hmotnou přesilu, jímž ostatní zastrašuje — postarati se o ně ani neumí ani nechce; sám pak rovněž žije jen z ruky do huby, neohlížeje se na to, že i mnozí jeho stoupenci takovými nesrovnalostmi nemálo trpí.

Vládcové nynější protežováním dělnictva velkovýrobního, pokud se hlásí k nim, ubíjejí malopodnikatele, jenž nejen že nemůže takto soutěžiti, a ještě nad to nucen na vládní přejnost k nespokojencům připláceti. To znamená socialisování příjmu, ale ne socialisování práce, výroby!

Za poměrů pravidelných úbytek práce by snad tolik neškodil, ač ovšem nesmíme zapomínati, že menší organismus, zde tedy stát, ke všem poruchám jest citlivější než větší. Tím povážlivější jest prováděti takové revoluční experimenty v době tak mimořádné jako jest naše.

S úbytkem pracovní doby a tedy práce souvisí u práce, kterou vykonati nutno, přibírání nových dělníků. Nezaměstnanost v míru může se státi hrozivým nebezpečím, a jak stát tak organisace, tyto již ve svém hmotném zájmu, hleděly jí čeliti. Dnes ovšem jest vyražením, jehož výdělek si lze nějakou pokoutní prácičkou ještě rozhojniti; nejlépe keťasením a lichvou. Ale kde práci vykonati třeba, tam nezbývá nežli za nehorázné mzdy rozmnožovati počet dělníků, čímž opět náklady nepoměrně vzrostou. Soukromý podnikatel si toho přepychu na dlouho dovoliti nemůže, stát ovšem ano, a také to činí. Ale konec konců jest i stát veličinou omezenou, kde „dá — dal“ nutno nějak u sebe, uvnitř vyrovnávati; sice se shroutí jako soukromník. Tuhle maďarský nynější ministr války vypravoval, že nastoupiv úřad svůj byl nucen ze svého ministerstva propustiti 12.000, pravím dvanáct tisíc „tip-mamselek“ z doby Khunovy, tedy přebytečných; co ty v ministerstvu vojenství dělaly, teď, zůstane asi bolševickou hádankou. Ale mutatis mutandis hospodaří socialistické vlády tak i jinde.

Nebožtík Štefanik volával prý k našincům v Americe: „My zvítězíme, neboť našimi hesly jsou: Láska, práce, poctivost — hesla to budoucích bohda, šťastnějších věků!“ Budoucích možná. Ale my bychom jich potřebovali už hned teď! Totiž ne hesel, těch jsme slyšeli a slyšíme dosť, ale výsledků.

Politický.

Hlavním průmyslem čs státu jest politika — poznamenal prý kterýsi americký deník, jehož jméno se neudává.

Kdyby šlo o politiku reální, byla by to teď, kdy všechno se stalo politikou, pro nás pochvala. Znamenala by pokročilou, vyspělou demokracii, jak si ji theoretikové představují, totiž činný zájem všeho obyvatelstva o všechny otázky státního bytu se týkající a snahu, každý ve svém oboru o zdar jejich se přičiniti.

To však oním výrokem míněno není. Míněna jím ona politika, která válkou prý poražena, totiž politika sobectví, osobního a stranického, politika piklů a násilností na úkoj ctižádosti a hladu po moci a užitku.

Dokud jsme ve státě byli menšinou, byli jsme zvyklí, aspoň pokud bylo možno mluviti o vyšší politické úrovni, po způsobu menšin vůbec dovolávati se politické spravedlivosti a slušnosti, bojovati především zbraněmi ducha a práva. Moc měli jiní a zneužívali jí vrchovatě, ale zbraním našim docela odolati přece nedovedli.

Nyní máme moc, ale energie takto uspořená místo co by se obrátila ke kladné práci ve prospěch celku, vybíjí se ve stranickém násilnictví, ve rvačkách o moc i výdělek ze státu. Jednotou, pod jejíž vlajkou sestaveno bůhvíjak nynější NS, rozumí se uchvatitelská diktatura, proti níž se brániti znamená vlastizradu. Bylo-li heslo jednoty a svornosti u nás už dříve znehodnoceno zakřikováním každé kritiky a opravy, dnes jest prázdným slovem.

Tak se stala hlavním výrobkem čs státu politika, a to ovšem politika špatná, neplodná, pro stát samovražedná. Za ten nám ovšem nikdo nic neprodá. Dříve jsme ve světě byli neznámi, teď jsme známi, ale neptejte se jak. Jako la grande nation už jistě ne. Neimponuje již ani to, že převrat udál se u nás hladce. Převrat ano — již proto bylo a jest bláhovým hledati a stíhati pořád odpůrce republiky, kde jich není a kde právě tím se teprve dělají —, ale nic víc. Naše šťastná poloha ušetřená přímého styku s válkou a bolševickými živly dopřála nám poměrně více klidu než sousedům. Jak si vůdčí činitelé tohoto štěstí uměli a umějí vážiti, ukazuje celý průběh dosavadního života v naší správě, jež nás krok za krokem vede pod kuratelu dohody. Ta nenechá se tak jako my opíjeti velikými slovy. Jí neimponovalo, že jsme pro začátek neměli nic pilnějšího na práci než přebarvovati drahými barvami poštovní schránky a pod. dětinství, chtěla viděti kladnou práci; a ta namnoze leží ladem, za ni dělá se politika, totiž nejlepšími silami se plýtvá na vzájemné potírání a znásilňování stran.

Říká se o politice vůbec, že kazí povahy. Jaké povahy tahle politika může vychovávati, snadno se uhodne.

Dětské nemoci! Ano, tak lze vysvětliti a omluviti mnohou neobratnost ve správě technické, v opatřování zevnějších potřeb atd. Cítíme tu nedostatků dosť, ale naproti sousedům nesmíme si na ně příliš naříkati, aspoň pokud jsou nevyhnutelné. Ale smíme naříkati na to, odkud č a s t o pocházejí, na nepoctivost, jež i ve státní správě se zahnízdila a v soukromí bují tím více, na sveřepé násilnictví, které hřeší na firmu státu, na bezohledné stranictví, které celý život jeho otravuje. To již nejsou dětské nemoci, toť choroba vleklá. Měli jsme zajisté výborné české úřednictvo, státní i zemské — zde nemožno se vymlouvati na rakušácké dědictví; úřady zaneřádili jsme si sami, totiž vládnoucí strany, jež měly s vyplňováním nejsoucích mezer tolik na spěch.

Sebevědomému Čechu nemělo by býti milo, když pořád se poukazuje na to, co tomu neb onomu řekne cizina. Ale když si to pánové zavedli, nedůvěřujíce snad české znalosti sebe a českému svědomí, málo platno. A mnoho známek zdá se nasvědčovat, že nepřestane se na tom, co cizina ř e k n e, nýbrž že budeme závislí na tom, co cizina u č i n í.

*

V programním takořka článku napsal pražský Čech o k a t o l i c k é s t r a n ě v našem státě, že jí nutno počítati s tím, že je tu m e n š i n o u. Překvapení našinci budou asi k tomu výroku připojovati všelijaké distinkce, jak a kterak mu rozuměti — ale konečně jim neuškodí trochu se nad tím zamysliti a přičiniti se, aby se ukázal nesprávným. Platí sice jen o straně politické, k níž jak známo se nehlásí nejen mnoho upřímných katolíkův, ale ani někteří kněží, zvláště mezi t. ř. reformisty. Ale dnes ovšem nelze se tím utěšovati, neboť jedná se skutečně o náboženství, a to nejen ve veřejnosti, nýbrž o působnost jeho vůbec. Psychologu není žádným tajemstvím, že o d l u k a o d c í r k v e pokojně může trvati jen tam, kde nikdy nebylo sloučení. Jest-li však loučení vůbec těžká věc, loučení se zavedenou církví — a řekněme hned upřímně: s kladným náboženstvím — bude teprve těžké. Ne pro ně ani pro nás, ne loučení samo, ale to, čím bude provázeno: nenávistnými prostředky, jednak aby se svědomí upokojilo, jednak aby opouštěná církev co nejvíc byla zhanobena a zdeptána. Toť onen ohromný rozdíl mezi Amerikou a Francií!

Proč politická strana katolíků nestala se ještě stranou v š e c h katolíků českých, to vyšetřovati vedlo by daleko. Hlavní příčinou jest pozdní organisace a špatné vedení, ještě hlavnější však neuvědomělost a neprozíravost. Této, díky Bohu a bezohlednosti protináboženské, pomalu ubývá. Pohoršlivé vystupování agrárnických a jiných reformistů posiluje sice odpůrce církve, avšak slušné lidi odpuzuje.

Přední směrnicí naší politiky budiž, abychom v e v š e m byli s v o j i, snažili se proto poznávati svou minulost ve světě vůbec i v národě, abychom pak byli také dle svatých zákonů svých d ů s l e d n i ve svých z á s a d á c h a p o ž a d a v c í c h vůči komukoliv.

Jdeť o umravnění národa vůbec a politických cílů i prostředků zvlášť, v nichž, jak výše podotčeno, řádí nepoctivost a lež. Ta by nám neslušela. Bezdůvodné zuření proti jiným národnostem špatně svědčí křesťanskému tisku. A hloupé šlagry s rakušáctvím tím špatněji. Učiti se od protivníků je dobré, učiti se však od nich špatnostem, není dobré. Každý úspěch takovými zbraněmi dobytý bývá příliš draze zaplacen a v krátce opět ztracen i s úroky. Jsouť i nepopulární, nepolitické pravdy, jež nám však přes to hájiti dlužno; jelikož jsou to pravdy, a pravdy věčné.

*

Vídenská červená kniha o přípravách války v červenci 1914 poněkud očistila Št. Tiszu, v němž až dosud spatřován hlavní štváč, a z části také Berlin, přitížila však značně min. Berchtoldovi a Bilińskému i Stürkghovi; čeho arciť žádný nový objev archivní neopraví, jest, že bezohledností maďarských vlád k Jihoslovanům válka dřív či později stala se nezbytnou.

Zaráží v oné publikaci, že dle ní nejen ve Vídni, nýbrž i v Berlině pokládali Rusko za nepřipraveno; čemuž u Berlina těžko uvěřiti, tak že třeba vyčkati ještě dalších zpráv.

Uveřejněním těchto listin — naříkají Rakušané — rakouský tajemník zahraničí žid soc. Dr. Bauer zbědovanému Rakousku špatně posloužil, stejně špatně, jako dříve agitací s jiným židem, berlinským vyslancem Dr. Hartmannem, o spojení Rakouska s Německem. Neudělal-li to naschvál, bylo by to důkazem, že diplomatická hloupost neroste jen u kavalírů.

*

V Maďarii Friedrich má se co brániti nepřejnému židovstvu a bolševismu a činí tak, dohodou ovšem nepodporován, s velikým sebevědomím. Zajímavo jest, co odpověděl k výtce, jež by mu jinak u dohody měla býti doporučením, že totiž je svobodným zednářem. Pravil, že byl kdysi členem inženýrského spolku, který in corpore (!) přistoupil k zednářům. — Vystoupil-li, běda mu!

*

Gabriele d'Annunzio (vl. Rapagnetta či Rappaport) napodobil Garibaldiho z let šedesátých m. st. a v čele četného vojska ohrožuje jugoslavskou državu na Adrii. Garibaldiho tehdy vláda piemontská desavouovala, ale potaji byla ráda, že jí dobyl Sicilie a j., a pomáhala mu. Tentokrat jest oříšek trochu tvrdší: vláda by také ráda a „lid" čili „ulice" (podle toho, jak komu vhod) teprv by Jihoslovanům ještě něco urvala. Novou válku by však zubožená Italie stěží snesla, zvláště válku beznadějnou.

Ročník XXXVI. Číslo 10.

HLÍDKA.

Dnešní pojem estetiky.

Dr. Josef Kratochvil. (O.)

Povaha spojení ducha a hmoty jest velmi důležitá pro estetiku a ostatně i pro filosofii vůbec. Duch nepůsobí bez těla a mimo tělo; ani smysl a co smysl předpokládá nepůsobí bez ducha a vně jeho činnosti. Ve výměru tedy toho, co tvoří člověk, nesmíme zapomínati ani na jednoho ani na druhého činitele. Tak třebas definice koncepce básnické žádá stejně prvek duchový jako prvek smyslový a co tento předpokládá. Jednostrannost idealistů i positivistů v oboru estetickém a plynoucí z ní nerozřešitelnost problému pochází ze zanedbávání tohoto zákona. Jak chcete nalézti pouze ducha tam, kde je mnoho hmoty, jak chcete nalézti pouze hmotu tam, kde je tolik ducha? Básnické pojetí zaujímá tedy ducha i tělo: intelekt osvětluje fantasma a plně jím proniká, přichází obrazivostí až k nejzažším koncům fysického mikrokosmu; afekt pak přeměňuje snahy a pozvédá je až ve sfery ducha.

Povznášející tato činnost ducha ponechává stejně obrazotvornost jako snahy; idealisté je však anulují. Z takového pojetí poesie vyplývají ovšem zcela jiné definice lidského nadání, geniality a pod.

Z toho, co jsme řekli o pojetí básnickém, vyplývá, že v duchu jest představa a afekt o sobě a prostřednictvím obrazotvornosti také obraz a afekt toho, co je společenstvím života spojeno s duchem, jakož i to, co jest mimo mikrokosmos, ale na něj působí. Nuže, věci nižší ducha, jak vnější tak vnitřní, v duchu se očišťují a povznášejí. Každá věc má svou krásu. Ale v duchu krásy nižší se po-

vznášejí a berou na se ráz samého ducha. Jen tak zajisté dobře pochopíme rozdíl krásna přírodního a estetického. Každé krásno je přírodní i krásno ducha, ale krásno nižší povznášejíc se k duchu, stává se estetickým t. j. duchovým. Krásno estetické, pojetí básnické, pojetí umělecké, umění takřka se vyrovnávají. Umění tedy jest něco zcela jiného nežli chladná intuice Croceova, nebo abstrakce typu Tainova nebo organický pocit francouzských a anglických psychologů nebo tajuplné vcítění (Einfühlung) Němců... Umění jest podstatně složité, jako je složitá lidská přirozenost, jeho příčina. K jeho vytvoření jest nutný intelekt a afekt (intellectus et affectus) a smyslová obrazivost proniknutá prvním a vášnivost proniknutá druhým. Jedině v Bohu umění je čirá intuice. Touto složitostí svou nedotýká se umění pouze ducha a malého světa s ním spojeného, nýbrž prostřednictvím tohoto veškerého universa. V tomto vniterném pojetí je pravé pochopení umění; zezevnějšniti je buď na tony nebo časy nebo skulpturu nebo malířství neb básnictví, to jest již věc podřadná.

Není-li tedy umění produktem pouhého ducha, nýbrž i toho, co je s duchem spojeno, vyplývá z toho, že se rodí v dílně celého genia, t. j. se vztahem k celému mikrokosmu a jeho prostřednictvím k celému světu. V člověku, i když přejdeme svět vnější, jest ještě stránka fysická, vitální, psychologická, tak že každé pojetí umělecké má v člověku úměrnost stavitelskou, sílu sochařskou a kolorit malířský i hluboké chvění celé přirozenosti.

Původní různost umění rodí se nejprve, jak patrno, ze samého bohatství lidské přirozenosti a později teprve z různých stupňů reality. Ba takové přizpůsobení naší povahy jest nutnou podmínkou, aby různé reality kosmické pronikly do ducha. Připustíme-li pak to, jest jasno, že umění, dříve nežli se projeví na zevnějšek, dospělo již v mysli a fantasii umělcově. Rozumí se samo sebou, že má již nutně zvláštní vztah nejen ku mikrokosmu, který je vytváří, nýbrž i ke světu vnějšímu. Takto dané pojetí je v celku umění a to taková neb jiná forma buď architektonická nebo skulpturická nebo malířská neb musikální neb básnická. Rozdíl umění je tedy přirozený, podstatný a objektivní: prvý jeho původ je ve složitosti lidské přirozenosti, druhý v různých stupních reality, jež odpovídá vlastní různosti mikrokosmu. Z toho jenom vyvěrá různost umění, jejich rozlišení a jejich počet. V soustavách monistů, ať již idealistů nebo positivistů, takovéto přirozené rozlišení není možné.

Není nám ovšem možno v krátkém článku rozebírati šířeji mylné teorie o dělení a počtu umění. Mimochodem jen naznačuji, že odpovídají různým stupňům reality a různému vzhledu pojetí básnického. Z tohoto důvodu dělí se umění na dvě velké skupiny: umění plastické a umění musikalní. Z různosti reality pochází: architektura, jež odpovídá spracování reality tělesné, skulptura životu, malířství duši, básnictví, jež využívá všeho jako pozadí a nástroje. K rytmu duše a věcí pojí se různé stupně umĕn musikálních.

Vedle těchto zmíněných umění, jež jsou autonomní a řídí se svými pravidly, existují jiné projevy umělecké, jež vyrůstají z mocného kmene umĕn hlavních. Dělí se na dvě skupiny dobře rozlišené; první náleží k umění plastickému, druhé k umění musickému. K prvé skupině přináležejí různé druhy ozdob ornamentálních na stěny, do sálů, chrámů, divadel atd., zahradnictví, arabesky atd. K druhé gesta, tance, pohyby rytmické, oddělené motivy hudební atd. Tato druhotná umění, ačkoli odloučena od svého kmene těžko dostupují úplné představy a pojetí duchového, přece jen spojena s jiným uměním mají velký význam. A estetika musí ovšem je dovésti vysvětliti, ježto patří ke zjevům estetickým.

Z toho, co jsme řekli o původu umění, jest jasno, že umění není napodobení přírody ve smyslu vulgárním. Řekli jsme, že umění musí pozvédati přírodu k vlastní podmínce ducha. Je tudíž tak málo pravdou, že naprosté napodobení přírody jest uměním, jako je nutná tato přeměna. Ostatně zdravý rozum praví každému, že kdyby dokonalost umění záležela v napodobení přírody, bylo by umění nemožné nebo zbytečná hračka. Než umění je více nežli hračka, ono povznáší přírodu a v jednotném pohledu a objetí lásky zabírá celý vesmír. Ovšem v jistém smyslu mají pravdu stoupenci napodobení, a to jim připouštíme. Umění je střední člen ducha, který jest představivým obrazem bytnosti duševní: tož obraz značí zajisté dokonalé napodobení toho, co jest bytí, jako obrázek člověka, jaký se jeví v zrcadle. Druhý důvod záleží v tom, že věci stávají se uměleckými pojetím duchovním a tato duchovní reprodukce nejen napodobí tvářnost přírody, nýbrž ji ještě obohacuje. Dobrá estetika tedy nejenom musí vysvětliti zjevy umělecké přiměřeně zdravému smyslu, nýbrž i vyložiti původ a předpoklady různých smyslových teorií.

Důležitou věcí v moderní estetice jest její poměr k jiným naukám, k etice, náboženství, filosofii, psycho-

logii, dějinám. V krátkém článku není nám ovšem možno vyložiti tyto poměry. Než tolik možno říci, že my nerozlišujeme vědy podle funkce, nýbrž podle předmětu. Tak pravíme, že etika liší se od estetiky, ježto má za předmět snahu k poslednímu cíli, jehož nejvyšší zákon váže vůli. Lišíme ji od filosofie, ježto vlastním předmětem filosofie je tvoření celého světového názoru. Rozlišujeme ji od náboženství pro složitý předmět, který zaujímá celého člověka atd. Ale nesmí tu ovšem býti ani přímého rozporu navzájem. Nesmí zajisté estetika odpírati etice nebo náboženství nebo filosofii.

Estetika nesmí nechati bez povšimnutí jisté historické teorie umění a literatur; musí zkoumati i povahu literární kritiky, což pro estetiku v našem pojetí je zcela snadné: Intelekt, který má velký podíl na tvorbě umělecké, může zajisté býti i jejím kritikem. Kritisovati znamená aplikovati základní zákony estetické na nějaké dílo specielní. Kritika odmítne jako nehodnotná taková díla, která odporují těmto zákonům, které zase nejsou ničím jiným nežli přirozenou podmínkou vývoje ducha. Zákony estetické nejsou ničím jiným nežli základními zákony, jimiž působí duch zákony jistoty podstatně stejně pro všecky lidi. S našeho stanoviska tedy mnohem snáze a bezpečněji možno vyložiti všecky tyto základní prvky estetické nežli ze stanoviska idealistického nebo positivistického. Tajemné zasnoubení ducha a těla, kde duch různé prvky oživuje a je očišťuje, usnadňuje zajisté nejvíce vysvětlení díla uměleckého. Takový tedy musí míti ráz estetika, jež chce rozřešiti všecky ony záhady, jež v různých svých příčinách a zjevech směřují k tvorbě estetické.

Obřad bratrské večeře Páně.

Podává AUG. NEUMANN. (O.)

Znáti takee sluší, co se koli přes to přidává, / zdvihání, do monstrancí stavení a jiných výmyslkuov nad rozkázání Páně jest hřích ohyzdného neposlušenství ano y modlářská nepravost. A což se koliv nedostává, neb méně smyslí a drží od kohožkoli, tím se ustavení Pána Krysta a slovo Jeho pravé potupuje a v lehkost dává. Nebo byť víra pravá byla k Němu, samo rozkázání Jeho vážilo by se, ovšem pak vysvědčení. / 4

Památka společná, kterúž z rozkázání Páně činiti máme, v tomto záleží: Nayprve máme pamatovati a vážiti s velikú vděčností, že jest nám a pro nás chudee, bídné a nehodnee Buoh otec z milosti Syna Svého dal a v Něm převelikau lásku ukázal.

Druhé, pamatovati máme Syna božího přišlého s nebe pro nás, kterýž se vtělil v životě panny Duchem svatým / a naše přirození 5 přijal bez hříchu a s ním se spojil a pokutu hříchů našich vzal na Své Tělo a nám se v tom milostivý Spasitel narodil y zjevil skrze slovo svee a divné činy své etc.

Třetí, pamatovati máme s potěšením milování Jeho, že se pro nás dal zraditi, súditi, nespravedlivě bičovati, křižovati, krev prolévati, y na kříži ráčil bolestně umříti, aby nás tak / vykúpil a spasený 5 učinil a dluh za nás věčně smrtí zaplatil a všelikú milost a pravdu k životu věčnému zaslúžením svým připravil.

Čtvrté, památku činíme Jeho z mrtvých vstání v našem přirození a Jeho na nebesa vstaupení, aby se před Otcem svým za nás přimlúval, našim milostivým biskupem a prostředníkem byl, abychom všelikú plnost milosti a pravdy / majíce v něm k našemu dokonalému 6 nasycení jí docházeli.

Páté, pamatovati máme společnost aučasnosti milosti a pravdy panem Krystem zaslauženee, k níž jsme přivedeni Duchem Svatým a dary Jeho a spolu s ním y dědicové učiněni věčného života.

Šesté, pamatujme, že jsme týmž Duchem svatým jeden chléb a jedno Tělo v Krystu spolu se / všemi věrnými učiněni a v společnost 6 obcování svatých přivedeni, abychom jednoho Těla audové jsúce, hlavy naší, Pána Krysta se přidrželi.

Sedmé, pamatovati máme, že jsme ku požívání milosti boží y zaslaužení Pána Krysta v jednotě církve Jeho skrze milostivau a laskavau smlúvu boží přivedeni a jeden duch s ním y se všemi věrnými učinění synové a dcery boží a bratří Pána Krysta / a v tom mocným 7 svědectvím jeho utvrzení a ujištění jsme přijali.

Osmé, pamatovati nám sluší, že spolu se Pánem Krystem trpíme a trpěti máme, pro něy pohanění y potupování podstupujíce a kříž svuoj v zapření vůle svee na každý den berauce a hotovi býti máme

(byla-li by vůle boží) pro pravdu Jeho y smrt podstoupiti, tomu věříce, b budem-li s ním zde tak trpěti, že s ním se / v věčném životě bez konce budeme radovati.

Deváté, pamatovati máme, že tak v této společnosti Pána Krysta jsůce, jakaužkoli smrtí zemřeme, spolu s ním živi budeme strany duše a v den saudny z mrtvých vzkříšeni jsůce k Tělu Jeho slavnému připodobnění přijmeme smrtí a ranami Jeho smrti věčné a muk pe- a kelných na věky zbaveni budeme a života slavného v ra/dosti nebeské bez konce dojdeme, abychme spolu s ním vždycky byli.

Na tyto věci nyní pamatujíce v tom se máme těšiti y radovati s mnohú vděčností, požívajíce toho skrze společnee obcování Tělu a Krvi Páně, až by y přišel etc. Toť jest ta společná památka tauto služebností k činění přikázaná.

V tom se také zkušovati a rozsuzovati máme a jistee uptaní b míti. Ne/vypadl-li žádný z nás z této společnosti Krystovy hříchem aneb bludem a není-li nevěrau od požívání odveden. Ktož se koliv tam nalézá, což v milostivé smlůvě, k upokojení svědomí přijal, máť se jistě z čeho radovati.

Žádost naše srdečná tohoto posluhování a večeře Páně požívání a příkladem Jeho vzbuzena býti má, řkaucího: / „Žádostí žádal sem tohoto beránka jísti s vámi, prve nežli bych trpěl“ etc. Pán pro nás žádal, ale my sami pro sebe žádostiví býti máme a to pro troji potřebu našeho spasení.

Nayprve, abychom přijali obnovení svědectví, odpuštění předešlých hříchuo(v), že jich nám Buoh nepřipomíná pro obět Těla a Krve Syna b Svého přítomnou v nebesích. Také, abychom požívali svěde/ctví, že po posledním posluhování vin a hříchuov z zákona hřícha na nás přicházejících Buoh Otec nepočítá k zatracení, ale v těle Syna Svého a v vylité krvi odpauští a očišťuje.

Druhé, žádost naše býti má proto, abychom svědectví jistého požíjevali. Doplnění našich nedostatkuo(v) v tom, v čemž bychme a ujmu seznali při požívání některé částky potřebné k našemu spa/sení. Též y strany hodného chození povoláním,*a)* že to doplňuje za nás Pán Kristus zaslaužením*b)* Těla a Krve své a dokonalé nás činí v pravdě sve.

Třetí žádost naše býti má, abychom skrze toto posluhování vší této milosti a pravdy v Kristu připravené jednu v smluvě a v svědectví křtu došlé v pravém skutečném obnovení přítomně požívali b v dobrém svědomí a v / naději s potěšením a s žádostí y s dík činěním. A přijmúce to obnovení, y posilnili se ku práci snažné a k stálosti pevné y k setrvání v pravdě k životu věčnému, očekávajíce příchodu Pána Krysta k smrti y k saudu.

To buď až potud o potřebném přisluhování slova božího, při a němž vážili jsme čtveru věc. Nayprve víru o služebnosti této. Druhé /

a) orig. povolanyem.
b) orig. zaslauzenyem.

poslušenství při ní. Třetí společnou památku. Čtvrté, žádost srdečnou a při tom přijití jsme měli obnovení duchem mysli naší. Také společně rozsůzení y zkušení v pravdě hodně-li chodíme v našem povolání v svědomí y v naději.

Již pak znajíce, že toho dobrého svědomí y naděje pro překážky mnohé vin a nedostat/kuo(v) nás se přidržejících požívati nemuožem 11b
k modlitbám obecným přistůpiti nám sluší a modliti se nayprv: za odpuštění vin našich, potom za doplnění nedostatkuo(v), také y za obnovení ve vší předešlé milosti a pravdě, potom za služebnost zřízenau večeře Páně a při tom připomínati se bude pořádek Kristuo(v) až do vysvědcení chleba vzatého Tělem Jeho a vína Krví etc. Potom
přisluhováno má býti / k dověrnosti a k vděčnosti srdečné toho dobro- 12a
diní y k díkuo(v) činění a svátosti ku požívání skutečnému toho všeho slovem božím oznámeného s chválami mnohými.

Služba při posluhování. / 12b

Z toho již přisluhování slovem božím poznati jsme mohli viny a hříchy svee. Teež y nedostatky při požívání milosti a pravdy našeho spasení a při hodném chození v něm povoláním našim.

Také jsme měli v smlůvě boží novee a přijaté obnoviti se duchem mysli naší v ní se rozsúditi a zkusiti podlé naučení svatého Pavla.
Tak, abychom v tee jedi/né pravdě společné spasení našeho v Kristu 13a
Ježíši skrze služebnost Těla a Krve Jeho s potěšením a s radostí požívali a jedno tělo se všemi věrnými v Krystu trvali.

A prve, než k tomu přistoupíme, modlitby k Bohu Otci činiti budeme za odpuštění vin a hříchuov našich a za doplnění nedostatkuov
y za obnovení předešlé milosti a pravdy k přítomnému požívání. / 13b

A abychom to douffalivě činili, připomeňme sobě zaslíbení božská. Nayprv skrze ústa Syna Božího činěná, Jenž díe: „Amen, amen, pravím vám budete-li co prositi Otce ve jméno mee, dáť vám. A kdežkoli sejdou se dva, nebo tři ve jméno mee začež koli(v) svoléce se prositi budau, staneť se jim“. A svatý Jan díe: „Synáčkové, totoť píši vám, abyste
nehřešili. Pakli by kto zhřešil, má mět přímluvčí u Boha, / Ježíše 14a
Krista spravedlivého, Onť jest slitování za hříchy naše.

Uznajíce naše potřeby y jistá zaslíbení, majíce modlitby naše ve jméno Pána Krysta s doufáním učiňme, pokleknůce, rcemež v srdcích žádostivých spolu takto:

„O lítostivý, nebeský otče náš, Ty sám naylépe znáš viny a
hříchy naše po přijaté / milosti na nás z zákona hřícha přišlé v mysli, 14b
v smyslech, v řeči y skutcích proti povolání a posvěcení našemu. O, prosímeť, račiž se nad námi smilovati a v milém Synu Svém za nás se přimlůvajícím všecky viny milostivě odpustiti a ve Krvi Jeho na
kříži vylitee od všech poškvrn očistiti a tudy nás v Něm ospravedlniti. / 15a
O, milostivý, nebeský otče, Ty Jsi nás ráčil z milosti k smlůvě laskavé přivésti a dobrém svědomí y v naději, také v službě spravedlnosti Tvee y rytířství víry postaviti. Myť se známe v tom ve všem býti nepamětliví, nemocní a velmi zpozdilí a skrze to v mnohých nedostat-

15b cích. O, prosímeť Tvé otcovské milosti, račiž všech / našich nedostatkuo(v) v dostatečném Synu Svém doplnění přijíti, v Něm a v Jeho zaslúžení nás dokonalé a sobě líbezné učiniti. O, dobrotivý, nebeský Otče, prosímeť, račiž nás takee v předešlé milosti a v pravdě smlúvy
16a Tvee dobrotivě obnoviti a přítomné v požívání dobrého svědomí / a naděje ustaviti a naše obnovení y napravení v teež smlúvě laskavě přijíti. O, račiž nás v tom hojivěji rozmnožiti, ustaviti y utvrditi a posilniž nás v Synu Svém milém, skrze Ducha svatého všelikau potřebnau mocí a ctností, abychom skrze rozličná pokušení jdauce, stihnůti
16b mohli se všemi svatými k věčné slávě. Ve jméno / Syna Tvého milého, Pána našeho Ježíše Krysta žádáme".

Modlemež se také Otci nebeskému za chléb a víno, aby je ráčil způsobiti Tělem a Krví Syna Svého řkauce:

„O, laskavý otče nebeský, jakož Syn Tvůj z lásky Své a z naší
7a veliké potřeby ráčil ustaviti a vysvědčiti / chléb Tělem Svým a víno Krví Svú k pamatování y k požívání smrti Své y aužitkuo(v) odtud pošlých a v aučastnost daných. Prosímeť, račiž teež tento chléb a toto víno oblíbě způsobiti moci Svů v poselství Syna Svého, aby podle ustavení, úmysla y vysvědčení Jeho chléb byl Tělem Jeho, kteréž
17b mělo za nás zrazeno býti a / víno Krví Jeho, kteráž měla za nás vylita býti na odpuštění hříchuo(v). O, učinž to z milosti Svee skrze Syna Svého ustavitele pravdy této".

Pro lepší jistotu uslyšení y ustavení v dověrnosti modlmež se ještě modlitbou Pánem Kristem učenau a rozkázanou, řkauce takto
18a jednomyslně: /

„Otče náš, Jenž Jsi na nebesích, osvět se jméno Tve, přiď království Tvé, buď vůle Tvá, jako v nebi y na zemi, chléb náš nadpodstatný day nám dnes, y odpusť nám naše viny, yakož y my odpauštíme vinníkuóm našim, y neuvoď nás v pokušení, ale zbav nás od zlého. Amen".

18b Mějmež již celů / dověrnost k Otci nebeskému, žeť On pro Syna Svého a zaslíbení Jeho tyto prosby naše slyší a naplňuje y naplní ke cti a k chvále Svee a k našemu užitku spasitedlnému skrze Pána našeho Ježíše Krysta tee dověrnosti požívayme.

19a Když měl Pán Kristus zrazen býti a za svuoj lid Bohu Otci / v uobět se vydati, aby skrze umučení svee připravil Tělo Své k pokrmu a Krev Svů k nápoji u vykoupení a v zaslaužení přehojném milosti a pravdy k životu věčnému. Prve, než k tomu přistaupil, žádal s učedlníky svými večeřeti a dokonav večeři starů v jídle beránka,
19b vstal od stolu, slůžil jim služebností novau, umývajíce no/hy jich. Potom jim zarmúcenie své k bolestné smrti oznamoval a chtě, aby smrt Jeho těžká y v účastnost se všemi užitky zaslaužení Jeho dána, pamatována y požívána byla od věrných od Jeho navrácenie k saudu. Ráčil jest k tomu ustaviti y vysvědčiti chléb Tělem Svým a víno
20a Krví Svů. A ustavuje, vzal jest / chléb v Své přesvaté ruce a pozdvihl očí Svých naysvětějších k Svému naymilejšímu Otci, díky čině, lámal a dal učedlníkům a řka jim: „Vezměte a jezte, toť jest tělo mé,

jenž bude za vás zrazeno. To čiňte na mé spolupamatování“. Též y
kalich, když byl večeřel, vzal v ruce své předůstojné, dobrořečil a
dal učedl/nikuom a řka jim: „Vezmětež a pi(j)te z toho všichni, toť 20
jest krev má nového svědectví, kterážto za vás y za mnohee vylita
bude na odpuštění hříchuo(v). To čiňte na mee spolupamatování. Koli-
krátkoli jísti a píti budete, na mee pamatování to čiňte“.

Již teď podle žádostivých a dověrných / modliteb a podle úmysl
a ustavení Pána Krysta y vysvědčenie slov Jeho dověrnost mejme, že
služebnost tato Těla a Krve jeho přítomná jest k požívání, jistému
odpuštění vin a doplnění nedostatkuo(v) y obnovení vší předešlé mi-
losti a pravdy, dobrého svědomí a pravdy, dobrého svědomí y naděje.
Protož s mnohou vděčností a s dík činěním / požívati budem toho ke 21
vší předložené potřebě, památku společnů činíce, nayprv připomínáním
srdečným, potom přijímáním skutečným.

Rozkázání tehdy Syna božího činíce, rcemež z vnitřnosti srdce
našeho takto: „O, vší milosti a dobroty plný Otče náš, připo/mínáme 22
sobě velikau milost a lásku Tvů, který Jsi nám nehodným učiniti
ráčil, když Jsi Syna Svého milého k vtělení a k narození nám dal,
aby byl Spasitel náš a Jemu sy neodpustil, ale pro vykupení a spa-
sení naše na smrt kříže vydal. Potom třetí den z mrtvých vzkřísil a
na pravici posadil na výsostech, aby před Tebau přímluv/čí a orodov- 22
níkem milostivým za nás byl. A chtě nás skrze Něho a v Něm věčně
spasiti, ráčil si Ducha svatého v dařích hojných vyliti a tudy vší mi-
losti a pravdy zaslůžení Jeho účastný učiniti a se všemi věrnými v
smlůvě své nové y v svědectví jejím v jeden chléb a v jedno tělo
spojiti a v požívání dobrého / svědomí y naděje ustaviti. Abychom 23
tak v jistotě blaženého vzkříšení y života věčného s potěšením očekávali.
O, z tee Tvé milosti a lásky vděčným srdcem díky činíme a chválu vzdá-
váme Tobě, Otce y s Synem Tvým y s Duchem svatým jedinému
Pánu Bohu na věky požehnanému / činivše rozkázání Pána Krysta 23
srdečným připomínáním, totéž čiňme skutečným přijímáním s mnohů
chtivostí a s chválami“.

(Poklekni a začni verš: „Dayž nám svů smrt pamatovati“ etc.).

Po tomto přijímání a požívání Těla a Krve Pána Ježíše / Krysta 24
k ustavení pokoje v dobrém svědomí y v naději k tomuto dvému
napomeňme se. Jedno k chvále boží a k modlitbám. Druhé k stálosti
v pokušení, jakož nám Pan Krystus k tomu slovem y příkladem na-
učení dává, když bylo po večeři chválu Bohu vzdal, do zahrady s
učedlníky šel, k pokušení se chystal a k témuž je / napomínal. 24
K chvále pak boží y David prorok nás vzbuzuje, řka: „Jístiť budau
chudí a nasyceni budau, (v)zývat budou srdce jich a chválit budau
Pána“. Protož y my z tohoto nasycení milému Bohu díky čiňme a
chválu vzdávayme a Jeho svaté milosti prosíme, aby s námi býti ráčil
v hodinu pokušení a v tomto požívání nás / chovati. Také za bližní naše 25
modliti se budeme, protož pokleknůce, čiňmež tyto povinnosti naše:

„O, laskavý a vší milosti plný Otče náš, pane nebe y země,
Ty jsi nás nakrmiti ráčil dobrými věcmi z stolu Syna Tvého, myť se

25b nemáme čím odplatiti, ale požívajíce do/brodiní Tvých, vděčně a srdečně děkujeme a chválu radostně vzdáváme Tobě y s Synem Tvým y s Duchem svatým jedinému Bohu vší chvály hodnému. O, prosímeť, račiž nás v požívání této milo(sti) a pravdy Tvé ostříhati a v hodinu pokušení od poblauzení škodlivých a hříchuo(v) smrtedlných zachovati.
26a A račiž nám dáti / stálost y setrvání k životu blahoslavenému. Prosímeť y za bližní naše, za všecku církev svatů, obecnů, račiž ji z zavedení Antikrystova vysvoboditi a ku poznání y k požívání pravdy své přivésti a jednotu tuto ve vší pravdě zachovati a Duchem svatým
26b spravovati y všecky služebníky jejie / poznáním hojným pravdy své osvěcovati a užitek přisluhování jich v lidu svém činiti a ve všech stavích, řádích a povoláních lid svůj v lásce řediti a hodnost ve všem dávati k životu věčnému. Prosímeť y za padlee, račiž jich pozdvihnůti
27a y pomoc dáti, aby potracené milosti zase dojíti mohli. Žádá/meť za nemocné, račiž je v hodnosti života věčného postavovati a sám jich potěšení býti a kterýmž potřeby pobýti na světě pro vlastní spasení neb pro službu Jeho jiným pozdraviti, života prodlíti. Prosímeť také
27b y za moc tohoto světa, za krále y za všecky povayšené, račiž je / svú vlastní mocí řediti a lidu svému pod nimi pokoyny životh dáti, vésti a dobrodincuom lidu Tvého vším dobrým odplacovati, nepřáteluom, kteříž jsau z počtu Tvých volených rač odpustiti, což z nevědomí činí. A potlačujícím zlostně pravdu a spravedlivost Tvů mocí a
28 můdrostí Svů překážku činiti. / Modlíme se ještě Tobě, Otče náš naymilostivější a žádostivě prosíme, račiž tomuto všemu přisluhování dáti, abychom na cestu pokoje napraveni jsůce, přímé kroky činili k životu věčnému a setrvajíce v práci u vítězství v rozličném pokušení, do-
28b sáhli koruny slávy. / O, učiniž to hojněji nad to než my umíme prosíti skrze Ježíše Krysta, kterýž s Tebů y s Duchem svatým živ a
• kraluje na věky věkuov. Amen“.

Dayž vám Pán Buoh v této vší přisluhované a nyní požívané
29a milosti své svaté požehnání a račiž vás v ní posilovati y stále proti / každému pokušení činiti, tak, abyste v dobrém svědomí jsůce a v pravdě pracujíce do konce došli věčného odpočinutí v slávě nebeské. Učiniž vám to požehnaný Buoh Otec, Syn y Duch svatý požehnaný po všecky věky věkuov. Amen.

Kazimír Tetmajer.

Em. Masák.

Není mnoho polských básníků, kteří by byli u nás tak hojně a rádi překládáni, jako K. Przerwa Tetmajer: mnohdy se zrovna čekalo na jeho nově oznámenou práci, aby byla přeložena hned po vyjití. Největší ovšem zájem u nás jevil se právě pro nejslabší část jeho životního díla — pro romány a povídky.[1]) Ale i poesie Tetmajerova nalezla tu již od počátku dosti ctitelů; překládali ji pro časopisy hlavně Adolf Černý, Pavla Maternová, Fr. Dohnal, nejvíce pak Fr. Kvapil, jenž obsáhlý a v celku vystižný výbor svých překladů vydal nedávno i samostatně ve dvou svazcích.[2])

Pro novou polskou literaturu mají básně Tetmajerovy význam prvořadý, jak výslovně doznává i málo jinak básníku příznivý lit. historik W. Feldman, dokazuje, že po Asnykovi měly největší vliv na nejmladší básnické pokolení.[3]) A že i v obecenstvu došly nebývalé obliby, dosvědčuje jiný moderní kritik Jan Lorentowicz: nazývá básníka „nejpopulárnějším z lyriků posledního čtvrtstoletí", jenž „byl čten všemi vrstvami společnosti". Jeho básně „pronikaly k duším nejprostším, a zároveň nebylo v Polsku kritika, který by bral v pochybnost jejich kouzlo a půvab, jejich sladkost, pronikavou melancholii, jejich bezprostřednost a zvučnost".[4]) Konečně budiž uveden úsudek posledního historika nové polské literatury Ant. Potockého: „Od dob velkých romantiků neměli jsme v lyrice naší tak životného spojení organisace smyslové s darem výrazu básnického jako jest Tetmajer".[5])

Umělecké, zvláště formální hodnoty básnického díla Tetmajerova jsou nepopíratelny. Hned napoprvé okouzlí nás při četbě podivuhodně pružná lehkost a hudebnost jeho verše, nevyčerpatelné bohatství obrazů, malujících plasticky nejen krásu předmětů a krajin, ale

---

[1]) Byly dosud přeloženy romány »Anděl smrti«, »Propast«, »Zatracení« a knihy povídek: »Melancholie«, »Na skalném Podhalí«, »Z Tater«, „Tatranské povídky", »Tatranští hrdinové«, »Z velikého domu«.

[2]) K. Przerwa-Tetmajer, Poesie. Přeložil Fr. Kvapil. Sborník svět. poesie sv. 122 a 124. Praha 1917.

[3]) W. Feldman, Współczesna literatura polska. Vyd. 5. Lvov 1908. Str. 344 a d.

[4]) Jan Lorentowicz, Kaz. Tetmajer. Sfinks 1912, seš. 50.

[5]) Ant. Potocki, Polska literatura współczesna, II. Varš. 1912. Str. 119.

i nejjemnější duševní stavy a nálady, nejasné touhy a vise; pak síla a upřímnost citu, jenž se ovšem neustále mění, probíhá všemi stupnicemi a odstíny, neovládán nijak silnějším prvkem rozumovým, nezakotven v pevném názoru životním.

Ale v tomto i d e o v é m nedostatku je také základní slabost díla Tetmajerova. A zároveň veliký rozdíl, jenž jej ostře odlišuje od jeho prvního mistra — S ł o w a c k é h o. Autoru „Anhelliho“ zasvítil po nedlouhé době bolestného bloudění a pochybností vysoký životní ideál — ideál mravní dokonalosti a náboženské pravdy. A básník uchopi se ho hned celou silou své vůle, aby jej uskutečnil především sám v sobě a pak apoštolsky ozářil jím i životní cestu bližních. Proto také jeho literární dílo od té doby jest myšlenkově i citově pevným celkem.

Dílo Tetmajerovo naopak jest nejnázornějším obrazem ú p a d k o v é h o č l o v ě k a n a r o z h r a n í v ě k ů — člověka sensuálního, který touží vášnivě po osobním štěstí, ale neví, kde ho má hledati; nedovede se nikdy cele a na dlouho uchvátiti silnou myšlenkou, ale uhýbá se stále v časovém víření duchů jako třtina, zmítá se bezvolně z krajnosti do krajnosti, vyhledává vzrušujících dojmů, oddává se dychtivě náladě okamžiku, aby si za krátko uvědomil její prchavost a pomíjejícnost a prožíval pak dlouho hořkou nudu, než se duše rozechvěje nebo uměle vydráždí novým silnějším dojmem.

Tak neobyčejně vnímavá duše básníka-individualisty jest neustále zneklidněna a rozvlněna. A poněvadž náleží k pokolení, které pokládá za svůj úkol zpovídati se ve verších upřímně ze všech pocitů a nálad, ze snů i bojů, z prchavých myšlenek i filosofických a náboženských záhad — vrací se při četbě nestrannému čtenáři vždy znovu obraz, jehož básník sám několikrát o sobě používá, obraz člověka plujícího na bouřlivě rozvlněném moři bez vesla a kormidla, ano i bez určitého cíle, vydávajícího se bezvolně, ba s jakousi rozkoší všem nárazům vln, pohrávajícího si s lahodnými i divokými větry, jako by v tom byla radost života: vrhati se v nebezpečí, zmítati se, snít a toužit, popírat a vzdorovat — a pak se mazlit s nevyhnutelným bolem a smutkem, s nudou a zoufalstvím.

Nálada moderní přecitlivělé duše z konce věku projevila se v dosavadním literárním díle Tetmajerově jako u málokterého jiného básníka. A částečně aspoň také snaha osvoboditi se od této choroby, přiblížiti se světlu pravdy a stanouti pevně v přístavu klidu.

I.

V prvních mladistvých básních Tetmajerových „I l l a“ (1886) a „A l l e g o r y a“ (1887) ozývají se ještě dozvuky polského romantismu a zároveň ozvěny časových hesel v l a s t e n e c k ý c h i s p o l e č e n s k ý c h. Z patetických často deklamací o povinnostech k národu a lidstvu mluví víra v budoucnost obou i nadšení pro ideály dobra a pokroku. Stupňuje se to ještě v příležitostných básních a kantátách, věnovaných uctění památky Mickiewicze, Słowackého a Kraszewského a odměněných cenou při konkursech (1888 a 1889). Básník tu hlásá, že velikým a svatým cílem všech musí býti vzkříšení národa. Jako pastýřové na příchod Kristův, tak čekáme na spanilou jitřenku nového světa. Cestou k tomu je bratrství srdcí, boj o práva lidu a, třeba-li, i revoluce, která zničí dnešní zla. „S pochodní pravdy, rytířsky a směle ve jménu práv lidu spějme k pokroku!“

Naučená hesla, jež nevyplynula z hloubi duše, brzy vyzněla na prázdno. Mladistvý zápal rychle vychladl, jakmile básník pochopil pravý směr nových proudův a začal analysovati také vlastní nitro. Studiem cizích básníků (Baudelaira, Verlaina, Maeterlincka) i filosofů (Schopenhauera) uvědomil si jasně, že jest dítětem doby, která — jak se mu zdálo — zavrhla víru v Boha a všechna dogmata. A s ní padá i víra v lepší budoucnost „starého světa, který hnije“, víra v ideály ducha a v dobro vůbec, a místo víry nastupuje smutek, melancholie, nechut ke všemu a konečně beznadějné zoufalství.

Tento nový ton n á b o ž e n s k ý c h p o c h y b n o s t í, ž i v o t n í h o p e s s i m i s m u a z o u f a l s t v í ozývá se plně již v prvním svazku „Poezyí“ (1891) a sesiluje se ještě ve dvou svazcích dalších (1894 a 1898). Výsledným dojmem všech vniterních bojů jest pak jakási jednolitá, trvalá nálada, již básník sám nejčastěji nazývá m e l a n c h o l i í : jí se malomocně poddává, těší se s ní skoro a opěvuje ji v nesčetných básních. „Melancholie!“ volá v básni pod týmž názvem. „Duše ty mé duše! . . . putuješ se mnou všude, v každý svět . . .“ Zří ji v přírodě i společnosti, její clonou pozoruje všechny skutky světa, až unavený zrak se zavírá a hlava klesá v její klín . . .

Melancholie, touha, smutek, znechucení
jsou obsahem mé duše . . . S křídly zlomenými
můj duch, jenž proniknout chtěl vzdušných do propastí,
se vláčí po zemi jak poraněný jeřáb.
Zlomená křídla nedovedou dlouho letět:
duch z výše padl, hruď svou zranil o skal hrany

a zas se vleče, znače krve rudým pruhem
své zemské cesty stopy, — — a tak vždycky bude!

Co zlomilo křídla duchu básníkovu? Několikrát přiznává, že to byla současná materialistická věda, modní kriticismus a skepse, jež otrávily duše celého mladého pokolení a oloupily je o vyšší ideály. Duše — praví v básni „Na svět ten přichází duše mládencova“ — vstupuje na svět krásná jako louka, na které bují sličné květy; ale „poznání jako krtek podhryzuje oněm květům kořen; jak ruka škodná láme lodyhu a trhá kalichy; jak mráz je pálí — a v žití polovici máš v sobě duši jako mrtvou poušť“.

Ano již ve vesně života — žaluje jinde („Kdož navrátí nám . . .?“) — neznali mladí jarního nebe, marné touhy mučily jejich mozek, a nikdo jim nepřinesl slov potěchy, nikdo neposiloval jejich umdlévajících duší — neboť staré pokolení také samo již nevěřilo a neznalo ideálů, neumělo proto pro ně získati a vzbuditi víru. „Chcete v nás vidět páku a obranu, žádáte od nás spásy a pomoci, leč my vaším vyživeni chlebem, jak vy nemáme odvahy ni síly . . .“

Zdá se proto básníku, že jest již nutným údělem mladých, kriticismem odchovanych, ztráceti víru a hleděti na všechno v životě s ironií a pochybovačností.

Dřív bylo třeba člověku se vyžít, přežít,
by přestal milovat a divit se i věřit;
dnes — první naše myšlenky jsou pochybností,
záporem, posměchem a nechutí i nudou . . .
Kritiky, vědy, stálých úvah jsme jen děti
a cizích zkušeností máme plnou hlavu:
byť by nám byla dána křídla Ikarova,
neměli bychom ani odvahy již k letu.
Ničeho neztrácíme, neb jsme od počátku
ničeho nepřinesli — a přec zle nám bývá,
tak zle, že nemožno již slovem vyjádřiti,
a srdce puká v nás a v krvi plyne . . .

A nejhůře bývá, když duše napojená materialistickým názorem světovým začíná pochybovati i o své vlastní podstatě. Třebas na chvíli ještě oddává se panteistickým snům, brzy na to popírá svou nesmrtelnost i duchovost. „Všechno umírá se smutkem a žalobou“, nadpisuje Tetmajer svou elegickou báseň, kde poeticky okrašluje staré filosofické bludy, aby na konec se vnutil do výkřiku: „Nevstanu z mrtvých!“ Ale, jak ani jinak není možno, ani tato myšlenka nepřináší srdci útěchy, ba naplňuje je konečně odporem a hrůzou: básník žaluje na

osud, jenž určil, že „lidé tak musí hynout, jak hyne zvíře a rostlina... že to, co ve mně nazývá se duší, jest pouze cítící a myslicí hlína...“

Taková duše nemá ovšem svobodné vůle: jí a celým světem vůbec vládne nutnost, neúprosný a krutý osud, jenž rozsévá jen zlo a bolest, drtí osobní štěstí každého jednotlivce i celého lidstva.

Nám zle je — leč jest komu jinak?
Hle: oči lidí — zřídla slz,
hlas jejich, věčné stony zoufalství —
svět trpět musí! Taký výrok
vydala nutnost...
Nedojde štěstí nikdo z živých,
však bolu necítí již trup.
Útěkem před zlem jest jen hrob...

(„S pohárem v ruce“.)

Problém utrpení a zla ve světě zatěžuje po řadu let myšlenky básníkovy. To jsou ty „hrany skal“, o něž se zranil jeho duch, když se zlomenými křídly padl z výše ideálu, připoutal se jen k zemi a vleče se po ní s bolestí a smutkem, že nemožno člověku dojíti štěstí. Není to klidný budhistický pessimismus Leopardiho a Vignyho, jenž utrpením hynoucího lidstva dává se proniknouti aspoň k velikému soucitu s veškerým stvořením i k účinné lásce: pessimismus Tetmajerův jest výkřikem zoufalého člověka, jemuž se znechutil život a svět, poněvadž je pln zloby, nepravdy, bezpráví a utrpení; a všechna ta muka živých bytostí nemají smyslu, poněvadž život končí se smrtí: jsou tedy jen zlomyslnou libůstkou vyšší kruté moci, Osudu, který stanovil, že „svět trpět musí...“

Slabá, bezvolná duše básníkova svíjí se pod tíhou těchto důsledků nevěry. Nezná ještě léku, neví dlouho ani, jak se zachovati: poddati se beznadějně zoufalství či postaviti se na odpor zlu? Smířiti se resignovaně s osudem či hledati nových cest?

S počátku přicházejí občas chvíle, kdy básník snaží se zápasiti zoufale s nenáviděným pořádkem světa a bojovati proti zlu (volá i k Bohu o pomoc), ale hned zase povoluje a odhazuje zbraň. „Klam, závist, mělkost, prostřednost, ničemnost a hlupství, toť úskalí, na která loď má naráží, plynouc kalným a páchnoucím žití blátem... Vím: bláta nepřeplynu... tož odvrhuji vesla. A přimknuv víčka na dně lodi ležím, nedbaje, kam mne kalná voda nese, kde a jaké pobřeží mě čeká...“ („Klam, závist...“)

Ještě si namlouvá, že jedinou zbraní, jíž možno překonávati a

ničiti zlo ve světě, je zase zlo, nenávist, nejmocnější to síla lidstva a „páka světa“. Nechť tedy působí, „nechť zločiny staré ustoupí novým!“ A básník slibuje s hodnou dávkou pósy a neupřímnosti! Přemění-li nenávist svět, „dovede-li úplně přetvořiti duše i těla, zabíti v lidech zvíře — tehdy teprve uvěřím v království lásky evangelické na zemi . . .“

Je v těch slovech ovšem také výsměch. Básník sám nevěří, že by zlo dalo se zničiti novým zlem. Jinde a často hlásá, že svět a lidstvo nebude nikdy lepším, na hnijících troskách dnešních poměrů nezbuduje se nikdy krásná budova nového světa, nikdy nevzejde slunce štěstí, jehož očekávají „prázdné sny mozků plamenných“. Před jeho zrakem otevírá se budoucnost stále temnější a poušť stále hrozivější. „Zítra? . . . Nevěřím, že by lépe bylo, a nezávidím již té víry — dětem . . . Nač se klamat? . . .“ Neboť „pokud budou lidé, potud bude zlo“ a „ničím jiným není chod lidstva než přeměnou zla věčně trvající“.

„Credo“ nadpisuje básník toto vyznání svého pessimismu, kde nedovede než posmívati se „dětinské“ víře idealistů.

Jen se klamte, Ikarové,
že ke slunci až dovedete doletěti,
v dobyté nebe vstoupit s člověčenstvem, —
uzříte potom, oběti že byly marné,
že zlo svou přesilou již věčně trvat bude:
zoufejte v pochybách a hyňte s proklínáním! . . .
Brutální síla, která vládne světem,
vám není vykupitelem ni katem:
lhostejná, chladná, slepá vždy a hluchá
jde bez cíle . . . (P. d.)

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

Náš recurs přišel s počátku běžícího měsíce do Budína k Palatinovi, altissima manu signatus pro danda opinione. Nadějeme se tedy, že náš recurs nebude bez výsledkův. Maďaromani nařídili při úplné protestaci kněžstva na generálním ‚konventě' inkvisici mající vyšetřovati recurrentiam [?]. Udeřila o práva naše; o práva trůnu. Celá pak inkvisice jest předmět poctivého smíchu. Posud neúčinkovala; a bude-li chtíti účinkovati, tedy se jí náramně zle povede. Nebo nedostane odpovědi od žádného; a dovolí-li sobě Koryfeův našich osobně inquirovati; ti jí otevrou dvéře domův svých.

Zay[1], Gener Insp., jest naskrze blamirovaný. Stydí se již na ulicí vystoupiti. Novi [?], vyšlý pozorník, na str. 104 mu zazpíval hroznou píseň. Lid již jen jako blázna jej považuje. — My pak hodláme zříditi výbor, který zplnomocněný kněžstvem a učiteli, by ve jméně jejich diplomaticky a legalně účinkoval proti maďarisaci. Nebo to tiskování, ta papirová říše nestojí za nic; jest spojena s velikými překážkami a zdlouhavě se vše děje. Výbor ten bude spolu počátek budoucí učené společnosti. — Nový náš Zpěvník se již dotiskl a druhé vydání se započalo stereotypami (!) tisknouti. Literatura naše obživuje. V krátce bude více spisův na světle. — Illiři s příchodem báňa [!] Hallera již počali procesy vest [!] a rokovati ilirsky. Krok to k povýšení v Ilirii řeči slovenské na diplomatickou.

Maďaři nespojují interes svůj s interesem vlády; a to je jistá zhouba jejich. Slováci a Iliři jsou skrómní, loiální a socialní lidé. Maďaři bouří ustavičně — a předce v loialnosti své blouzní v Novinách. My ouplně skládáme své náděje do vlády naší; vědouce ale, že bychom nebyli hodni podpory krále, kdybychom se i o vlastní rámě nepodpírali. Proto důvěra k vládě a víra ve vlastní síly nás obživuje. A jde Bohu díky u nás ze dne na den lépe, an v průměru u Maďarův tím hůře jde. Knihkupcové jim bankrotisují. nakladatelé na mizinu přicházejí, divadlo padá, třebas ho i sněm 400.000 zlatými na ——[2]) slovenské chudoby obohatil, literatura jim hnije v pamphletistice, společenský život se jim mění v Němcoslovenštinu a jejich celá radost jsou formičky vynucené, jevící-se na štítech vyvěsných, v vymoženích stoličních, v huku a křiku neumělé a barbarské mládeže. Sami se rozpadují v sobě nemajíce autority ani v literatuře ani v státu, úplná anarchie panuje. V literatuře je ochlokratický hluk ztřeštěných, mlhových, povrchných, hloupých pamphletistův pánem. Vespolek si nerozumějí, pokroky kaciřují; lepší — i to arci vzhledem a v potahu na jiné národy jen prostřední duchové jejich — plýtvají dary těmi, které jim dány

[1]) Srv. str. 450. 6.

[2]) nečitelné slovo.

jsou. Ale dost budiž toho. Odpusťte pak, že sem i tolik o tom psal; Vy tam vzdálení se nemůžete o to tak zrovna interesovati. My ale v té bouři žijíce v tom sebe nalezáme. Škoda, že od Vás tak řídko přicházejí k nám cestovatelové. Toho jest zapotřebí, nebo péro to nakreсliti nemůže tak, jakoby to oči viděly. — Psal bych byl i p. Slotovi[1]), o jehož působení mnoho sem pěkného slyšel; ale tu sem neznal jeho hospodu, tu pak tak zláštního něco a individualního nic nyní nestávalo. Jen račtež jej upřímně pozdraviti ode mne. Co se pak týče Nitry, tu prosím (je li mu možné) o peníze. Pak se důvěřuji v něj, a spolu jej i všech našich Slovanův prosím o sebrání předplatitelův neb podpisatelův na příští ročník. Předplatitelé hned složivše peníze 48 kr. Předpisovatelé sl. ží jen po obdrženi Nitry 1 zl. stř. — Než prosím, neráčíte li znát něco o p. Malouškovi[2]), kupci v Meziříčí? Slyšel jsem — tuším od p. Šembery — žeby nerád platil za knihy sobě k prodeji dané. Toby mne mrzelo. Jakovou mi dáte odpověď, budu se dle ní říditi, a buď mu psáti o složení účtův z Cestopisu a Nitry, buď pak ještě posečkám. S tím již se poroučeje s Vámi a pozdravuje všechny pravé vlastence jsem a zůstávám Váš upřímný ctitel M. J. Hurban. PS. Peníze můžete bezpečně židovi tomuto Feurovi odevzdat.

48.

Šmídek Coroninimu.

15. ledna 1843.

Započal jsem dnes psáti Coroninimu následné psání: „— — — Ja, „Der Begriff macht frei!“ so endete mein letztes Schreiben an Sie, verehrter Freund, und mit diesem Satze beginne ich das heutige; denn immer lauter und hörbarer wird mein geistiges Pulsieren, immer voller, inniger mein Glück! Denn ich bin, dem Himmel sei es Dank! an der Lebenstufe angelangt, wo das gestörte Innere nach Versöhnung verlangt und muthig dieselbe beginnt. Jeder Stein, der niedergerissen in mir lag, drängt nach Verbindung mit den übrigen; den zertrümmerten ersetzt ein neuer, gerundeterer! Der inneren geistigen Dunkelheit erhellen, statt trügerischen Irrlichtern [!] eines ins Öde schweifenden Träumens, schöne, helle Sterne, den Ort weisend, „wo der Erlöser geboren wird“. Die Vergangenheit meines Lebens ist in mir gestorben, aber nur um, wie einen Phönix, aus derselben ein neues Leben aufzuwecken, ein Leben, das desto intensiver, mächtiger, voller wird, je härter, ausdauernder, schmerzlicher die inneren Kämpfe gewesen, in die uns die dunkle Macht der einmal wach gewordenen Negation schleuderte.

[1]) Srv. Z doby Sušilovy I.
[2]) Srv. str. 452.

„Horchet, horcht dem Sturm der Horen!
Tönend wird für Geistesohren
Schon der neue Tag geboren.
Welch' Getöse bringt das Licht."

Aber gerade in dieser Periode, wo der außer sich gewesene Geist wieder zu sich zurückkehrt, ist er von seiner Übermacht, die er in den Kämpfen so glänzend bewährte, so durchdrungen, daß ihm alles Übrige als mäßig, geringfügig erscheint; in sich allein findet er sein Maß, in sich sein Genüge; daher ist er auf diesem Standpunkte für die Freude unempfänglich; düster, ruhig, kalt, ähnlich dem Puritanismus, wie ja in diesem Religionsbewußtsein die eben ausgesprochene Geistesstufe ausgesprochen ist, weil jeder Übergang aus einer niederen auf eine höhere Stufe des Lebens, die Morgenröthe des Geistes, ja eine ganze Periode, in welcher die Nation Großes erwartet, in das Gewand des Düstern, in sich Versunkenen, sich kleidet. Und dies ist es, was Sie, verehrter Freund, am Ende Ihres Schreibens so schön und tief anerkennen, und worin ich, wie Sie sehen, mit Ihnen vollends übereinstimme.

Aber wir wollen und können nicht auf dieser Stufe stehen bleiben; der Geist, einmal wach geworden, strebt unendlich und unaufhörlich weiter und weiter. Aus dem Düstern strebt er nach Freude; in sich erstarkt und seiner Kraft sich bewußt geworden, drängt er sich hervor auf die Höhe, jauchzt auf und dieses Jauchzen durchdringt die ganze Welt, erschallt in der Brust Aller, daß es erbebt wie die Lyra in der Hand ihres Meisters. Wunder schafft er auf Wunder und so durchzieht er gleich dem Bacchus die ganze Welt. Aber noch ist die wahre Versöhnung nicht gefeiert; die Welt ist dem Geiste ja nichtig, **er** nur das Seyende! Aber später reicht auch der Natur der Geist die Hand und erkennt, daß diese seine Wirklichkeit ist, daß er ohne Natur nur Möglichkeit wäre, und diese Umarmung des sich verwirklichenden Geistes mit der Natur ist die Schönheit, diese vollendete Versöhnung aller sich entgegengesetzten und feindlichen Momente, so daß auch der Teufel auf die Frage: „Nun gut, wer bist du denn?" antworten muß:

„Ein Teil von jener Kraft,
Die stets das Böse will und das Gute schafft."

Diese Manifestation des Geistes ist zwar die stillste, die am wenigsten geräuschvolle, aber dafür die tiefste; denn sie durchdringt das ganze Wesen des Menschen und ihre Äußerung ist jenes Lachen der unsterblichen Götter, der bekannte γελως ἀσβεστος. — Edel ist es, jugendlich zu erglühen für eine hohe Sache; ruhmvoll, sich zu widersetzen den Gegnern des Geistes und zu lachen über die Vergeblichkeit ihres Strebens; aber jenes göttliche Gereiftsein, jenes heilige Vertrauen, jene völlige Hingabe an den Willen Gottes basiert auf dem Glauben an den Sieg des Geistes, ist doch das Höchste, was der Mensch hienieden erreichen kann. Dieser erkämpfte innere Friede,

jene aequa mens gleicht Neptuns Machtworte, der durch seinen Wink den anschwellenden Fluten Ruhe gebot.

Ja, dahin müssen wir kommen, verehrter Freund! Dahin zu gelangen sollen unsere wechselseitigen Kräfte uns dienen, zu jener himmlischen Objektivität des Denkens und des Handelns, wo gar kein Gegensatz mehr ist, sondern das aufrichtige Wort in der aufrichtigen Tat sich spiegelt, wo nur Freude unsere Adern durchrieselt, wo der unzerstörbare, weil bewußtgewordene, durch die Hoffnung erstarkte Glaube eine unendliche Liebe gebiert, die nur im Opfer für die Menschheit ihr Genüge, ihre That, ihre Vollendung findet! Hier haben Sie das Zentrum des Christentums; dieses muß zu dem unsrigen werden, das Erlösungswerk durchs Opfer täglich in uns erneuert werden! Möge immer und immer eine solche Liebe um unsere Freundschaft sich wölben, verehrter Freund! Gewiß so, Hand in Hand, einer den andern aufmunternd, stärkend, reinigend, verklärend, würden wir miteinander in der Stille, wenn auch in weiter Ferne, ein Leben durchmachen, das uns bis jetzt in einzelnen geweihten Stunden nur zu ahnen gegönnt war, das aber auf diese Weise der Wirklichkeit immer näher zugeführt werden könnte. Wir beide sind nun bei unserem Zentrum angelangt die Stimme des inneren Genius ist in uns laut geworden und wir haben sie vernommen und sie verstanden. Da eröffnen sich dem Menschen alle Geheimnisse des Himmels und der Erde, die Zukunft wird auf einmal helle, wie wenn ein Blitzstrahl die dichte Finsternis zerstoben. Von da wird ein Quell innerer Freude sich uns offenbaren, die Thätigkeit die wahre Richtung erhalten und eine unzerstörbare Basis. Wohl dauert diese Verherrlichung des Menschen nur Momente; denn:

Die Begeisterung ist keine Ware,
Die man einpöckelt auf einige Jahre. (Goethe.)

Aber nähern können wir uns doch immer mehr jenem Zustande der Auserwählten, denen die Einladung aus Gottes Munde zugekommen: „Strebst du nach himmlischem Mahle, so sei uns als Gast stets willkommen.“ (Schiller.) Solche Menschen sind die einzig glücklichen, sie wandeln auf den Höhen der Menschheit, aber ihrer sind wenige; denn: „Viele sind berufen, aber Wenige auserwählt“. Ich wüßte Ihnen kaum Rechenschaft geben über alle die schönen, höheren Ahnungen, die mich, während ich diese Zeilen schreibe, in meiner innersten Seele beschäftigen, meinen Geist umschweben, welche sich aus unserem so rein begonnenen und nur geistig fortzusetzenden Verhältnisse ergeben sollen. Ich weiß nicht, welch ein mächtiger Drang nach einem größeren, gehaltigen Wissen sich in mir regt, wenn ich an Sie denke oder mir Ihre lieben Zeilen durchlese; und doch will ich nicht so direkt, wie ich es beabsichtigte, die Resultate meines Strebens Ihnen vorlegen, nein, das Gepräge meines jedesmaligen Schreibens möge Ihnen die Stufe entgegenhalten, auf der ich mich befinde. Denn nicht stehen bleiben wollen wir, sondern Bewegung und stetes Fließen des Geistes

ist Fortschritt, nach dem wir streben. So nur wird unser Tun eine eigentümlich zauberische Poesie durchwehen, die wir doch in unserem Stande so notwendig haben, um der gewöhnlichen Vertrocknung, die so an der Tagesordnung ist, zu entgehen. So viele Hoffnungen und noch mehre hat Ihr letztes Schreiben in mir angeregt; Sie können schon demnach hieraus auf den tiefen Eindruck schließen, den es auf mich gemacht hat. Und deswegen, weil volleres Leben uns durchdringt, müssen unsere Briefe sehr zahlreich werden; ich meinerseits will daran nicht mangeln lassen, und werden Sie konsequent in Ihrem Leben fortschreiten, so wird sich dieselbe Sehnsucht bei Ihnen entfalten, das, wovon Ihr inneres Leben voll ist, auch in Wort auszusprechen, um dann die bewußte That — denn diese ist Bestimmung unserer Zeit und der Zukunft — aus sich zu gebären. — — —"

49.

Hurban Klácelovi.

Psáno: auplnau a úzko.

19. ledna 1843.

Včera obdrželi jsme Klácelem psaní od M. J. Hurbana od 7/I. 1843, z něhož následné vyjímám: „Chci radost naši upřímnou vyjeviti Vám, jakovou sme cítili ve srdcích nad posledními zprávami z Moravy. Moravenka naše tedy zdvihá se ze dlouhého zapomenutí sebe; ke povědomosti vlastní postupuje. A my víme, co to znamená, ke povědomosti kráčeti. Ale přede vším nás velice proniklo uvědomování se Moravy co slovanské. Nebo jen toto jest naše určení. Morava neztratila z očí zřetele slovanského. A bratr Slovák jí se nikdy nezpronevěřil. Soucit, jenž víže nás, musí vzejíti v ouplnou čistou povědomost. Pan K. Š. (Šmídek) ve Květech psal pěkně ke konci min. roku. My sme mu povděčni za to. Mil-uby nám také službu prokázal, kdyby nám vyprosil od p. skladatele nápěvu k mému „Hlasu k Nitře" přepis nápěvu samého a poslal; abychom i my se kochali ve zvucích jakové hudbou Moravan vynášel při citech Slovákovi z prsou kanuvších. Pan Šmídek ani p. skladatel, jemuž já povděčen a zavázán jsem, nám toho snad neodeprou?

Těšilo by nás, kdybychom v budoucí Nitře mezi sebou i Moravany měli. Posud není Nitra v censuře; je u nás úzko o censora pořádného. Maďarům se vše propouští, a my se musíme sem a tam utíkat, chceme li něco dát tisknouti. O bído, o neřest!"

50.

Geißler Bílému.

Vlastenecké uvědomění. Blahopřání (k 27. pros.) Pověsti o určení G. do vídenského stud. ústavu Frintaneum. Spokojenost v duchovní správě.

21. ledna 1843.

Vyjimek z listu od Bedř. Geislera Bílému poslaného: — — „Tvůj lístek mně způsobil nevyslovitelnou radost; bezpočtukrát sem ho četl, ba samým čtením bych se byl skoro nazpamět naučil. Neb Ty ani nevěříš, jak to působí na srdce lidské, když ve své osamělosti, od celého světa odloučeno, čte slova lásky tak horoucí; tu se v něm každá žilka s větší čilostí pohybuje, a duše se zotavuje, jak kdyby poznovu obživovala. Tvé srdce věru plápolá pro všechno, což věrného a užitečného jest. O že netluče podobné srdce v prsou každého mladíka! Pak bychom spatřili zázraky v církvi boží a v národu. Ale bohužel! sedí ještě velmi velké množství v temnostech a v stínu smrti; je jich až dosavád jen velmi malý počet, kteříž viděli a následovali to velké světlo, které nad naší vlastí vyšlo, a každodenně dále a dále jasnost svou rozšiřuje. Já chválím Boha, že sem již také se probral z tohoto spánku, v který sem ukonejšen byl, co obzláštně Tobě, a našemu drahému Lýskovi děkovati musím. S radostí se upamatuji na tak mnohou hodinku, kterou sem v upřímném hovoru s Tebou strávil, a cobych za to obětoval, kdyby mi teď popřáno bylo, malou hodinku u Vás pobýti. Mně se sice nestejská; neb ani k tomuby nebylo kdy; ale předc touží duše má po nějakém soucitném srdci, kterémuby se zděliti mohla. — — Zde v celém okolí není žádný život; P. Stuchlý a já jen jsme takřka oase, na kterýchby se v této poušti cestující vlastenec zotaviti mohl; ani není na žádné straně co očekávati. Přec ale chcem, a kdybychom samojediní byli, troubit troubu na Sionu [1]), abychom nebyli strážní jeho slepí a psi němí, nemohouce štěkati.[2]) Neb také zde obchází nepřítel jako lev řvoucí, hledaje kohoby pohltil; ale chcem jemu vzdorovat, silní ve víře a lásce k národu. Ačkoliv ani jiskru naděje nemáme, žebychom koho pro dobrou věc roznítili; tak přece nechať poznají odporníci, že pohotovu jsme vždycky k vydání počtu každému žádajícímu [3]) o našem vynamažení a podnikání. —

A nyní přijmi také bratříčku! mé upřímné přání k Tvému svátku. Přicházím arci příliš pozdě; ale láska nepokládá nic za zlé. A tu scis, quia amo te. Upamatoval sem se na Tebe ten den slavný, a stoje při oltáři, prosil sem Beránka neposkvrněného, aby Tebe tak vždy nechal odpočívati na prsou svých, jak ondy svého miláčka, Tvého sv. Patrona, aby Tě obohatil svými dary svatými, aby se také vždy o tobě říkalo: Ejhle! učedlník, jehožto miluje Pán! Mně ale také budoucně poskytni nějakého místečka v šlechetném srdci svém.

Ty se mne tážeš: kdy prý se odeberu do toho Frintaneum? Možná, že nikdy. Neb já sem se o to až dosavád neucházel, a také se do smrti o něco podobného ucházeti nebudu, ani sem byl v té záležitosti o mou vůli tázán. Mně to sice na mnoha místech bylo řečeno, já však pochybuj, že by mně kdy co podobného uloženo bylo. Nebo k tomu kdož jest dostatečný? Taková pověst se o mně na mnoha

---

[1]) Joel 2, 1.
[2]) Is 56, 10.
[3]) 1 Petr 5, 8; 3, 15.

místech rozšířila, a mnohokráte mne do rozpaků přivedla. Ano v Znojmě sem musel slyšet, že Klinger pro veliký zármutek umřel, poněvádž prý já sem byl ustanoven pro to místo, o které on se ucházel. Bude-li mně to přikázáno, podrobím se vůli mých představených, v té pevné naději, že Bůh slabost mou podporovati bude, abych neklesl pod břemenem mně uloženým; ucházeti se ale o to nebudu. Neb já sem v mých nynějších okolnostech příliš spokojený, než abych sobě co podobného žádati chtěl, a jsou mně zde lidé tak drazí, že bych se jen s krvácejícím srdcem od nich odloučil. Já sem zde zažil již mnohou duchovní radost, která převyšuje všelikou rozkoš světskou. Ty uhlídáš, co to za radost, žíti s lidem nábožným a prostičkým". — — —

51.

Šmídek Lýskovi

o brněnském alumnátě.

5. února.

Z psaní poslaného Lýskovi: „Mnoho nového mám Vám opět psáti: potěšitelného i rmoutivého; vždyť celý náš život není nic jiného, než nepřestálé kolotání náděje a skutečnosti, bolu a radosti.

„Nur wo es Kampf u. Leiden gibt,
Und Schmerz der Seele Heilung trübt; —
Da ist mein wahres Vaterland,
Schmerz ist des Geistes Unterpfand" —

pěje jeden z nejvýtečnějších hlav nynější Evropy; a jak to tedy má jinak býti v našem Slovanstvu, kde duch tak mocně chce na venek vystoupiti a rozbořiti staletými nahromaděné ničemné formy, které milostný, vděkuplný šat jeho zpotvořiti a zničiti usilují. Bol jest první jitřenka ducha; neboť pochází vždy z vniterné touhy po dosažení ideálu, kterému skutečnost odpírá; a sám víte ze své zkušenosti, že v hlubokém žalu vyroněná slza nejednou pobídla Vás k jarému, silnému činu. A tak tedy ať vyrůstá radost na půdě bolu, bol ale ať přechází v radost; neboť to právě člověcký život.

Uvedená býti mající mluvnice[1]) německá (Žák) — bál — akademie v alumnátě na Hromice. — — — — Považím-li celý chod vyvinování Slovanstva v alumnátě, uznati musím vládnoucí nad historií Prozřetelnost; v celém toku tomto jakýs vnitřní svazek pozorovati, zřetězený božskými zákony, zákony historické nutnosti. Z počátku byly boje více pro uznání Slovanstva, co živlu, který stejné [!] s německým práva má v vyvinutí a rozšíření — ein Kampf des Selbstes, jakby Hegel řekl — Slovan musel vybojovati právo své naproti utlačujícího [!] jej Němce. Co Vy jste byl v alumnátě, začal se vštěpovati do ústavu našeho živel starý, obscurantistický, přežitý, mrtvý a umrtvující; a

[1]) češtiny pro Němce.

proti tomu, kde co lež vystupoval u jednotlivců (neb sám v sobě, aspoň v té formě, jak vystupuje, jest lež historická, muselo vystoupiti Slovanstvo se svou upřímností, šibalstvu na proti postaviti pravdu, lži vnitrnost upřímnou, obskurantismu pokrok mírný, mrtvému citu jasný rozum, chorobě duchovní mohutný čin — míním totiž lživý pietismus. Boj tento Vámi vybojován právě v nejpříhodnější čas, před příchodem biskupovým.[1]) Nyní nám nic nescházelo než přechod z pouhého koutkování na veřejnost; a toto vykonáno Bílým, právě tak smířlivým pro obé [!] strany charakterem nadaným. Co tmavá budoucnost v lůně svém halí, arcit nevíme[2]); ale myslíme, že, jestli sami důvěru v sebe a v ducha neztratíme, jak jsme ji neztratili v tak velkých zevnitřních bojech; jestli nás povždy poutati bude svazek lásky, obapolného uznání, lásky, která všechny nízké, malicherné a ješitné náruživosti ze středu našeho vyloučí; lásky, pravím, která nás učí, nežíti jen sobě, ale celku, která uznává, že to nejvyšší naší slávou, „živou býti v celku krapkou"; která žádnému nezávidí, ale každého uznává; jestli slovem: moudrá věda živou zplodí lásku, — o čem, jak nás všechny znám, posud pražádné nemám pochybnosti — přesvěčeni býti můžeme, že krásnou, k nebi se pnoucí pyramidu ve vlasti naší vystavíme, že opravdu ze zrna hořčičného vyroste strom, na který přiletí ptactvo nebeské — chrám, ve kterém se zalíbením přebývati bude Duch. Jen i Vy na venku všemožně nás podporujte, což nejlépe státi se může, když nám své nabyté zkušenosti, své náhledy o životu národním, o jeho potřebách a t. d. zdělovati budete. — — Furch — Mikšíček (Pověsti), Evančický slov. báj, v Nedv. a Hradišti (Šneidr) divadlo národní. — —

52.

Šmídek Lýskovi.

Zmínka o dopise Hurbanově. Duchovní cvičení v postě.

28. února.

Vyjímek z psaní Lyskovi poslaného: „Za mou nemocí, přes týden trvající, nemohl sem Vám psáti; ač málo též stalo se, coby důležitější vliv mělo na stav náš. Tyto dny dostal jsem psaní od Hurbana, které ale více jest polemického obsahu, málo dějů — což pro nás nejdůležitější — podávaje [!]. Předc k potěšení Vašemu a pak k vzájemnému dorozumění Moravanů se Slovenskem — některé [!] místa z něho

---

[1]) biskupa Schaffgotsche po Gindlovi (v květnu 1842).

[2]) V ty dny nátlakem policejním zostřován dohled na četbu a styky bohoslovců. — Pietismus pěstoval dle zápisků Šmídkových hlavně prof. děj. Dr. Heinisch; není však z nich vidno, jaký to pietismus byl, zdali ne pouze bedlivější pěstování úkonů náboženských, jež osvícenstvu bylo pietismem. Prof. past. Sušický srovnával snahy některých bohoslovců s rev. snahami strany Das junge Deutschland. Podezřelým stával se také vliv Klácelova hegelianismu.

vynímám: „O drahý příteli! — — — Články nosit. — — — Nás spasí Slovanstvo — — — abstraccií subjektivných“. — — —

Schválně sem místo toto vyňal, bych Vás pobídl, sám úsudek svůj o důležitém předmětu tomto vysloviti. Kde duch slovanský tak nadějně, tak bujaře zkvétá, velmi nám nyní na tom záležiti musí, by důležité, vyšší, našeho nejvniternějšího ducha týkající-se otázky rozhodnuty byly mezi námi. Já dříve budu Vaše náhledy očekávat, a pak teprv vyřknu své. — — Ku konci svého dopisu mluví o knize: „Sláven, Russen, Germanen“; ale mne překvapivším, neočekávaným způsobem. A protož i vzhledem tohoto spisu prosím Vás co nejsnažněji, v budoucím listu své mínění vyřknouti. Bez toho nastal nám nyní čas postu; čas, kde duch více v sebe ponořen o sobě rozjímá a tedy myšlenka tím většího práva před druhými výjevy ducha sobě osobuje; i my tedy kochejme se v rozjímáních, bádáních, promyšlováních, bychom pevné přesvědčenosti nabyvše o síle všemocného Ducha a subjektivným žádostem zemřevše vzkříšeni zajásali zvučné radostí nevýslovnou, očekávajíce s toužebností „nevěsty“ příští ducha svatého, nás osvícujícího v každém slovu a činu. Právě v den popeleční středy rozjímejme tklivá slova Apoštolova: „quotidie morior“ [1]; co Goethe tak pěkně vyřkl ve svém Faustu:

„Und so lange du das nicht hast,
Dieses stirb und werde;
Bist du nur ein trüber Gast
Auf der dunkeln Erde“.

Ano, každodenně zemříti musíme svému sobství; pýcha, nenávist, žádosti, co šupky nás hnusící odhoditi ze sebe, aby božské jádro v nás vštípené v sličnější roucho se odívalo; toť ona nebeská objektivnost, o kterouž každodenně Boha prositi máme. Ale vizte! K této jen můžeme přijíti uvědoměním, myšlenkou, kojením vniterného vyvinování. A proto pište velmi mnoho o všem upřímně, jak Vám vše na srdci leží; neboť my musíme sobě rozumět. Tím, kde naše obapolné náhledy se neshodnou, nastoupí boj našich přesvědčení, což vždy ku prospěchu pravdy; neboť žádný nemůže nic proti pravdě, ale jen pro pravdu. (II Cor. XIII.) (P. d.)

[1] 1 Kor 15, 31.

Posudky.

Záhada Boha ve filosofii antické. Sepsal *Dr. Josef Kratochvil.* Druhé vydání, upravené. Nákl. Matice cyrillomethodějské v Olomouci 1920. Str. 183. Knihovna Pedagogické akademie, sv. 9.

Je vděčným úkolem záhadu Boha stopovati zvláště v mysli řecké, podle jejíhož národního básníka (Hom.) „všechno práhne po bozích". P. spis. práci svou, pomíjeje mythologie a umění, omezil na zjištění filosofských názorův o pomyslu božstva, a to vzhledem k monotheismu jakožto názoru světovému vůbec, tedy ne s hlediska vlastně náboženského, kde by ovšem bylo nutno zevrubněji k mythu a mysteriím prohlédati, nýbrž více s hlediska kosmologického a vůbec metafysického. Přehled je sice stručný, ale vystihuje svou věc dostatečně. Doklady původní přispívají ke znalosti názvosloví, bez níž nesnadno vniknouti do smyslu těch kterých soustav. S účelem širšího poučení souvisí, že upuštěno od zevrubnějších záznamů literaturních. Tam kde, z nich zmíněny úsudky odlišné, doporučovalo se uvésti letopočty, kdy spisy vydány, neboť i v těchto věcech se názory učenců měnily; Zellerovy úsudky záporné nutno vždy kriticky ohlédnouti.

Spis už poprvé dobře přijatý budiž i v novém úhledném vydání pozornosti čtenářstva doporučen.

Dr. Georg Grupp, Jenseitsreligion. Erwägungen über brennende Fragen der Gegenwart. 2 a 3. rozmnožené a opravené vydání. Nakl. Herder, Freiburg im Br. 1916. Str. 256.

V Německu chvalně známý kulturní historik a publicista vydává tu svůj velmi poučný spis, v některých částech zkrácený, v jiných rozmnožený. Jako mnozí jiní znalci duševného proudění v lidstvu ani on nevěřil, že válka podstatně vniternou kulturu změní; jen doufal, že jakési ty mystické, takořka novoromantické snahy, které proti plochému vědeckému osvětářství se ozývaly, vzrostou a hlouběji se zakotví, aby vedly k obnově duší.

K ní chce G. též přispěti svými úvahami o křesťanství, jak je některé soustavy neprávem sesvětšťují (naturalismus, deismus atd.), o pudu k věčnosti, o náboženství a vzdělanosti, jmenovitě pak o poměru zdejška k onomu světu.

Naproti středovékému supranaturalismu, který i přirozeně, bez ohledu na život milosti, jednak z touhy po nevšednu a z nevšímavosti k danému skutečnu, jednak z naděje uniknouti životním strastem, rád se k nadsvětí pozvedal, nastávající blahobyt a požívačnost vzdělanějších vrstev odváděly od myšlenek na věčnost, čemuž protestantismus naukou o neplodnosti dobrých skutků dobře hověl. Kapitalismus a deismus dohromady vytvářely náladu pozemskou (Diesseitsstimmung),

praví Grupp (234), připomínaje nadmíru zajímavý úkaz, jak asketický, pracovitý a spořivý kalvinismus (Hugenoti atd.) vedl ke kapitalismu a k deismu; tento zajisté právě mezi kalvinisty začal.

Co z toho všeho vyplynulo, vidíme dnes: t. ř. boj o život, ne ušlechtilé závodění duchovní a mravní, nýbrž boj hmotný a surové násilnictví. Ve chvalitebném jinak napomínání k práci slyšíme zas především jen výzvu k pachtění hmotnému, v němž katolictví ostává pozadu, obracejíc hled svých stoupenců vedle věcí a zájmů pozemských také k nadpozemským. Zmínili jsme se zde nedávno, jak i krátkozrací našinci tomuto sebeodsouzení hned ochotně potakávají, vzdávajíce se toho, co jest naší chloubou a co jedině svět může uzdraviti, vyrovnávání zájmů časných v lidstvu dle měřítek věčných, v duchu pravé rovnosti a ukázněné svobody.

Spis Gruppův, bohatý pohledy do dějin kulturních, jest nejen obranný, ale i povzbudivý: myšlenky na věčnost života činného na zemi neubíjejí, ale jej povznášejí a správně řídí.

Dr. Karl Eder, Heilige Pfade. Ein Buch aus des Priesters Welt u. Seele. Nakl. Herder, Freiburg i. Br. Str. 339.

Prvý tento spis sbírky Bücher für Seelenkultur v 50 úvahách provází duchovního správce od volby stavu ve všech okolnostech obtížného, ale i velezáslužného života. P. spis. podepsán sice jako učitel náboženství (v Ischlu), prohlédá ovšem také k činnosti vyučovací, jež není než částí duchovní správy, ale všímá si této správy celé, a to ne tak po stránce úřední, jako po stránce osobní, aby upozornil, povzbudil, potěšil i varoval. Soukromý život kněze i jeho vystupování ve veřejnosti, v úřadě i ve společnosti dává mu podněty k vážným a duchaplným připomínkám, psaným ušlechtilou, povznesenou, mnohdy takořka básnickou mluvou

Spisů takových není nedostatek; i u nás máme oblíbené úvahy Dra Fr. Nováka (Pohledy a j.), přel. Walterův Katolický kněz, kard. Gibbonsi Vyslanec Kristův (kterýžto však spis, vhodný i pro bohoslovce, jaksi málo je čten). Ale vedle nich spis Ederův upoutá mnohými přednostmi. P. spis. myslí, že by jsa čten i laiky mohl přispěti k obnově přátelských styků s nimi; jest zajisté veden předpokladem, na nějž u t. ř. reformistův u nás i jinde se zapomíná, že jich nezískáme ukvapeným následováním módních hesel revolučních, nýbrž naopak věrným setrváním na své podstati, již položil Kristus a nikdo jiný položiti nemůže (1 Kor 3, 11), kdežto každá zpronevěra, tedy i tato může vésti jen k opovržení.

Správně klade p. spis. důraz na duchovní správu jako na nejpřednější část činnosti kněžské, jejíž úspěchy však se strany knězovy podmíněny jsou řádným vzděláním, které nikdy není ukončeno, a bezúhonným životem.

* * *

Bedřich Konařík-Bečvan, Nedobrý. Kresby z Valašska. Knihovna Družiny literární a umělecké, sv. VIII. Olomouc 1919. Str. 95. Cena 3·40 K.

Knížka obsahuje v povídkové formě pět studií náboženského života našich Valachů, mezi nimiž p. spis. působí jako kněz. Jsou to však zatím jen výjimečné, někdy blouznivé a chorobné stavy, které zvláště upoutaly jeho pozornost náboženského psychologa i umělce, jak bylo patrno nejednou i z dřívějších prací. Tak patřila by sem z předešlé sbírky („Judita") povídka „Tatíčkova nemoc", kde tajnému vrahu zjevuje se pravidelně přízrak jeho obětu a nutí jej výčitkami svědomí k veřejné zpovědi... Zde pak zajímá spisovatele především silná víra valašského lidu v moc zlého ducha čili „Nedobrého".

Jak poznamenává v úvodních slovech, znamená Valachovi „Nedobrý" něco horšího než na př. „čert": je to vrchol, přemíra zlého. Není možno se s ním smlouvati, není možno jej uprositi. Má dosud moc nad lidskými dušemi: Svádí je ke hříchům a zločinům, jak si to uvědomuje na př. nemocný burmistr Merta z bezkydských hor v povídce „Večer zeleného čtvrtku": prchl tajně z lože, aby se súčastnil starého zvyku hledání Jidáše; tu v lesní samotě zachvěje se úzkostí, že ho našel, všechno ovzduší jest jím prosyceno... a pojednou cítí, že on sám od dětství je v moci Nedobrého, jako byl Jidáš. Vidí své hříchy a zločiny, zjevují se mu hrozné, smutné oči jeho obětí — a všechno pudí jej k násilné smrti dle příkladu Jidášova...

Plněji jeví se moc zlého ducha v titulní povídce, jejíž děj vzat z počátku 19. století. Osvícenský, velmi vzdělaný kněz Turma chce vykořeniti z valašského lidu pověrečnost a zvláště neochvějnou víru ve zjevování duchů. Ale jeho rozumářský skepticismus je překonán, když ho Valaši skoro donutí vykonávati exorcismy nad dívkou posedlou zlým duchem: vidí sám všechny nepopíratelné úkazy posedlosti a slyší francouzsky mluvícího zlého ducha, jenž i jemu šlehá do svědomí. Kněz nabývá zase pevné víry a uzdravuje nemocnou. V povídce působí mocným dojmem zvláště originální noční scena ve chrámě s exorcismy a dekorací ve víře silných, skoro biblických postav valašské rodiny. Matnější a nepravděpodobnější je příběh vypravovaný v povídce „Nevěsta": mladé vdově po padlém vojáku, jež se právě v kostele zaslíbila Kristu, zjevuje se Nedobrý v podobě jejího hrubého muže a cynicky se jí vysmívá, až jej zapudí zaklínáním. Nevěříte sice ve skutečnost události, ale chápete, že válkou podrážděná obrazivost lidová dala vyrůsti i takovým blouznivým květům, a netřeba se pohoršovati nad spisovatelem, že se pokusil zpracovati námět i umělecky.

Z cyklu o Nedobrém se vymyká jemná drobnokresba kunčické pouti se starým prostoduchým farářem a postavou nevinně zkaženého valašského děvčete („U Maří Magdaleny") a zajímavá „Jenofka", kde zbožná matka uloupí knězi u oltáře krev Páně, přesvědčena, že jediné jí uzdraví svou umírající dceru.

Poeticky jemně a lidsky jímavě líčena je zvláště zpáteční cesta matky nesoucí lesem krev Kristovu, šílené skoro láskou k dítěti a naplněné hrůzou z vlastního činu.

P. spis. sáhl šťastně ke zřídlu, z něhož dosud u nás nemnoho bylo čerpáno. Ukázal napoprvé stíny vysokých hor a tmavých lesů, pod nimiž je skryto, ale doufáme, že objeví časem i čisté prameny, ve kterých září slunce a zpívá radost života.

Fr. Zýbal, Kde réva zraje a kde se zpívá... Slovácké obrázky. Olomouc 1919. Str 183. — *Gab. Ronaj,* Vítězná píseň a jiné povídky. Olomouc 1919. Str. 119

Hodně životní radosti slibuje nadpis prvotiny p. Zýbalovy. Ale je to jen radost člověka, který vzpomíná na bezstarostná dětská léta (na babiččiny pohádky), na rodný kraj a známé lidi, a při tom okrašluje si poeticky i drobné, bezvýznamné příběhy, jako jsou klukovské kousky bujných spolužáků ze školy, bitky mladé chasy sousedících obcí, svatby, muziky, hasičské plesy atd. Některé z nich vypravuje p. spis. teple a živé, proplétaje je často úryvky slováckých písní, v první („Kmotr") kreslí pěkné i ušlechtilou, selsky hrdou postavu slováckého synka — ale u většiny jest ideový námět tak slabounký, naivní nebo všední, že se ani nenechá omluviti kouzlem vzpomínek autorových. Při trošce autokritiky byl by vypustil aspoň tři poslední obrázky.

Umělecky cennější je sbírka p. Ronaje, ačkoliv, přiznávám se, po dřívějších dramatických a básnických knihách čekal jsem od ní více. Svým slováckým prostředím je příbuzná knížce p. Zýbalově, ba i některými náměty: „Válečná lest" vypravuje také o bojích mezi chasou dvou slováckých vesnic, „Kdo s koho" líčí kousky bujného slováckého kluka... Vzpomínky z mládí proteplily také všední jinak, ba naivní historii sklamané studentské první lásky v úvodní povídce „Vítězná píseň". Dvě povídky kreslí slovácké milovníky vína, poslední umíněnou stařenku, jež se nechce odloučiti od památného kříže. Většina prací byla asi psána původně pro kalendáře či denní listy.

Fr. Šorm, Kejklíři milování. Psychologické črty. Praha-Smíchov 1918. Str. 166.

Psychologické črty, v nichž je velice málo psychologie, za to tím více psychologických nehorázností i nemožností. Jde skoro vesměs o lásky nedovolené, cizoložné i zrůdné. „Kejklíři" jsou tu mužové i ženy, tyto skoro ještě horšími, a historky o nich jako tisíce jiných podobných. Ani příběh o nehezkém hrbatém děvčeti, jež je šťastno, že omylem bylo „svedeno", není nijak nový. Spisovatel rád se mravně rozhorluje a uvažuje často dlouze o různých životních poměrech, zvláště ovšem o manželství a lásce: skoro všechny črty začínají se takovými všeobecnými úvahami. Rád také si satirou zaútočí, na př na nemocniční lékaře („Nemoc") nebo na přemrštěné snahy abstinentní a hygienické („Panic", jehož děj zpracován také ve veselohře). Jinak pozorovati začasté snahu podati něco zvláštního a výjimečného — snahu, jež

vede pak k četným nepravděpodobnostem („Tajemství“) a k pochybné romantice („Pod jhem rodiny“). Také sloh jeví zřejmé stopy této snahy: hledá úsilně neobvyklých slov a frásí a hromadí věty, takže celek působí dojmem mnohomluvnosti a neukázněnosti, zvláště když spis. stále jen sám vypravuje, popisuje nebo posuzuje. Ukázkou stačí uvésti poslední větu poslední črty, kde vypravuje o smrti dívky znásilněné nemocničním lékařem: „Nemoc zvítězila, slavila jeden ze svých velkých triumfů, urvala z lidské společnosti nevinnou duši, za niž děkovala společenské hlíze, která kypří a zalévá její zločinnost“.

Knihovna lidu a mládeže.

Waclav Sieroszewski, Beniowski. Román. Z polštiny přel. Dr. Jaroslav Rypáček. Praha 1919. Str. 439. — Po příkladu Sienkiewicze, Žeromského, Reymonda, Tetmajera a jiných svých vrstevníků začal také autor dobrých sibiřských povídek za války psáti velkou historickou trilogii o známém v polské literatuře hrdinovi, hraběti, generálu a dobrodruhu Beniovském. První díl, jenž dosti brzy po polském vydání vyšel v českém překladě, líčí jeho činnost mezi vyhnanci ne Kamčatce: organisuje mezi nimi (za carevny Kateřiny) spiknutí, staví se mu v čelo, získává si různými prostředky, hlavně svou podmanivou energií, bystrostí a duchapřítomností přízeň vlivných osob, překonává různé překážky a zrady, až pak náhlou vzpourou zmocňuje se vlády v městě a s osvobozenými vyhnanci vstupuje na loď.

Román zajímá živým dějem, plným dramatických často příhod, neočekávaných událostí a napínajících nebezpečenství, ale hlavně kresbou ledových krajin a cizích nám poměrů ve vyhnanecké sibiřské kolonii pod vládou pověstných ruských úředníků. Je příznačno pro spisovatele, že nevystupuje nijak do popředí polská zaujatost proti Rusům, a také nacionální prvky nejsou hlavním podnětem vzpoury Beniowského: jedná spíše z lidskosti, z touhy odstraniti bezpráví a pomoci z nevolnictví nešťastným, mezi nimiž je většina Rusů. Aby došel cíle, neštítí se ani různých lží a podvodů, ale jinak počíná si vždy ušlechtile a čestně, zvláště v poměru k náčelníkově dceři, jež se do něho zamilovala, nevědouc, že má ve vlasti ženu a děti.

Vedle hrdiny je tu množství vedlejších postav, dobrých i špatných, ale vždy původních a zajímavých. Spis. nepodává nikde jejich psychologických rozborů, ale za to dovede přesně, jasně a neobyčejně plasticky nakresliti jejich obraz a činem, hovorem ukázati jejich povahu. V celém díle jeví se Sieroszewski jako jemný, slohově ukázněný naturalista, prodchnutý citem lidskosti i láskou k hrdinství. *M.*

Olga Maryšková, Život ženy. Zápisky Heleny Klierové. Praha 1916. Str. 101. — V deníku svém dcera lékařova, „jež dávno zná i anatomii lidského těla i fysiologii manželství“, ale „přes všechny svoje medicinské vědomosti úžasně nevědomá“, jak se chovati v manželském obcování, vypravuje, jak se bez lásky vdala za muže hodně

staršího, jak se jí čím dále tím více zprotivoval; setkává se s různými těšiteli, láskou však vzplane teprve k poslednímu, ženatému novináři a básníku, kterému prý „ona je nutna k umění, vlastní žena pak ulehčuje život". Utýrána nespokojeností a zápasy duševními nešťastně končí. — Emancipační taková vyznání, mající sloužiti převratu v názorech o manželství, opakují celkem známé věci, i nelze říci, že by vždy budila soucit a soustrast s obětmi nešťastných manželství. Zmínky o náboženství v tomto spise nejsou přátelské, ale to u takových osob nepadá na váhu, právě jako úsudek o „církevních, tudíž lidských nikoli božských přikázáních, která pro většinu i horlivých katolíků zůstávají jenom na papíře"; jsou-li skutečně horliví, nezůstávají!

Emerich Al. Hruška, Manželské štěstí. Román. Třebechovice. Str. 201. — Nešťastné manželství zobrazeno zde u dvou sester, z nichž jedna se vdala z opětované lásky, avšak jsouc prosté mysli časem se manželu znechutila, druhá vypočítavě ulovila bohatého vdovce, útratností jej hmotně zničila a živí konečně jej i sebe záletnictvím. — Ostrá charakteristika není vždy pravděpodobna. Obšírné výklady o lásce a manželství schválně a neorganicky vsouvány, ač jinak vypravováno dosť obratně. Líčení erotické jest hodně tlusté; pořád čteme o samcích a samicích atd. — Jazykových nesprávností jest několik: z něj, perron oživil (m. oživl), záleží na mě, nás ponechala sami sobě, se ji přejedli, zmocniti se jej a j.

E. Wernerová, Alpská víla. Román. Přel. Jaroslav Kalina. Praha 1919. Str. 440. — Staví se dráha alpskými horami, „alpská víla" jednou dílo to v bouři částečně zničila, ale podniknuto znova. Předseda podnikatelské společnosti při pohromě přichází k úrazu, právě v čas, aby dcera jeho nenesla ve veřejnosti následků jeho vášnivého a nepoctivého výdělkařství. — Pestrý příběh, jehož tu nelze dopodrobna sledovati, vypravován velmi zajímavě, krajinomalby i charakteristiky osob jsou zdařilé. Sčetlejším čtenářům lze román doporučiti.

Jerzy Zulawski, Vítěz. Přel. St. Minařík. Praha 1916. Str. 368. — Na měsíc dostali se kdysi lidé, jichž potomkům jest nyní těžko zápasiti s domorodými šerny, rozumnými a mluvícími to obludami ptačí podoby, a s jich potomky z lidských žen, morci. Dle starého proroctví čekají osvoboditele, vítěze. Přibude sem se země člověk, v němž většina vidí toho vítěze. On podnikne pozemskými zbraněmi válku proti šernům, kteří bojují ze vzduchu šípy, mnoho jich pohubí, ale chtěje zaváděti mezi lidmi pořádek, rovnost a právo, narazí na odpor silné strany a pobouřeným davem utracen. — Fantastický děj vypravován až na některá zdlouhavá líčení zajímavě. V záměrech Vítězových ozývají se ohlasy novodobých společenských převratů v Evropě, u lidských domorodců pak jakési visionářské obavy i naděje z příštích událostí, když tento osvoboditel neukázal se tím pravým. Pohádka zahrocena starou zkušeností, že proti předsudkům těžko bojovati. Kniha hodí se jen sčetlejšímu obecenstvu. V překladě vyskytují se chyby jako doň a pod.

B í l ý t e s á k. Napsal J a c k L o n d o n. Z angl. přel. H. Jost. Praha 1918. Str. 232. — Bílý tesák je pes vlčák. Jeho osudy na svobodě i ve službě lidí jako tahouna a hlídače zajímavě tu vylíčeny. Nevkusné jest, že spis. s hlediska psího lidi nazývá bohy.

J a n O s t e n, T ř i l á s k y. Román. 1919. Str. 447. — Inž. Makovec, duchem i zjevem vynikající, v domově oželel studentskou lásku, o níž ona ani nevěděla, v Paříži po studiích oženil se s druhou, ale brzy jí smrtí pozbyl, třetí byla baronessa, tedy beznadějná a pomíjivá; konečně vrátil se k prvé, vdovec ke vdově. — Je to román ve starším slohu, naivně výpravný, nehloubavý, nerozbíravý. Lidé jsou vesměs hodní, ne sice bez chybiček, ale bez špatnosti. — Nepíše se table d'hotes.

A n t o n í n V o n d r e j c. Příběhové básníka. Vypravuje K. M. Č a p e k - C h o d. Praha. Str. 894. — Básník a novinář V. octnuv se z Hané v Praze měl jakýs úspěch sbírkou básní i dramatem, tímto aspoň v pantomimě. Ale nemá z čeho být živ, nevyhověv ani při korrektorství ani v redakci. Poměr se sklepnicí (židovkou), která jej vášnivě miluje a konečně i živí, zdá se proň býti těžkým závažím, ač jest pravděpodobno, že by ani bez něho se nepovznesl; vypravování aspoň o opaku nepřesvědčuje, ačkoli chce a ačkoli i v nemoci napíše V. báseň. Celý druhý díl, přes 400 stran, zabývá se totiž básníkem jako pacientem odkázaným na souložnici. Ta od počátku pomýšlí na sňatek, aby dítě mělo jméno otcovo; před smrtí tohoto dá se pokřtíti a s ním sezdati. I o pohřebě slyšíme narážku na její vypočítavost, ale celý děj činí ji skoro sympathičtější než osobu hlavní; ta „rekem sympathickým — ne tím věru není" (607).

Společnost básníka ještě zdravého není právě nejvybranější. Tu a tam jej od poměru onoho varovali, ale po celou nemoc se o něj nestarají. V den sňatku, in articulo mortis, přijde mu rozpustilý sborek zazpívat!

I jinými burleskními allotrii bylo třeba příběhy básníkovy nadstaviti. Líčena jsou naturalisticky, ba — snad bez úmyslu — i cynicky, na př. schůzka „bramínů" v pivovaře a jich „upanišády", kde náš básník, nedostav z policejních příčin státní podpory, která mu omylem byla ohlášena, ač překladatel jeho básní do němčiny ji dostal, zpije se pod obraz a tak urychlí svou chorobu. Ani jinak satyra nešetří osob a poměrů literárních nebo politických v Praze.

Naturalismus přerýván jest, anoť jde o básníka lyrického, rozlety idealistickými, ale jen jaksi formálně, nadšením scenerií a slov; idealismu duševného jest málo. Výslední dojem jest nížinný, nepovznášivý, tísnivý.

Co do techniky románové je tu dosť umělých konstrukcí. Ani realista by nebyl vždy spokojen, na př. kdyby chtěl, hodinky v ruce, směstnati upanišády neb události dopoledne křtu a svatby v dobu jim vytčenou. V díle, kde je tolik řeči o nemoci, kde také obšírně vylíčeno anatomické rigorosum, nutno snésti trochu medicinských údajův; ale mnoho je mnoho.

Mluva románu je pádná a výrazná, někdy až uměle nucená.

Často i nesprávná, na př. stana se zvídá, básníkově srdci, bylť května, to byly než rty cizího, nemýli (rozk.) a j. Novotvary na př. strachlivý, zázračitel. V ukázkách básně jsou chyby prosodické. Krajan Vondrejcův Vystyd mluví hanáčinou ne docela bezvadnou; ba i při rigorosu do ní zajede! — Vzdělaného čtenáře, jenž umí se přes leccos přenésti, některé části uspokojí.

Anna Maria Tilschová, Stará rodina. Román. Praha 1916. Str. 316. IV. sv. Žatvý. — Synové. Román. Praha 1918. Str. 244. — Stará pražská rodina jsou čtyři synové s autokratickým otcem továrníkem. Matka zemřela a zřejmě těm lidem chybí. Jsou vespolek nevlídní, nesdílní, sobečtí: bydlíce pospolu „věděli o sobě, a přece nešli k sobě, jako praví Kučerové, kteří si nedovedou slovem ulehčit“, ačkoli výčitek a škorpení je dosť.

Prvý román končí návratem nejstaršího syna ze služby v brněnské továrně. Měl tam poměr s přítelovou ženou, jejž ona trápena výčitkami svědomí jako žena i matka přerušila. Vrátil se domů, do otcovy továrny, která zápasí s potížemi peněžními a nemá pro něj práce; druhý syn byl se bohatě oženil a má býti nástupcem otcovým v ní, jen že tchán mu nevyplácí věna. Třetí syn jest jakýmsi professorem, ale nesamostatným dětinou, věčně nespokojeným, nevědoucím, co vlastně chce. Nejmladší se zacvičuje ve flámu.

Druhý román sleduje rodinu dále, ač nemá o ní mnoho nového co říci. Pletky se ženskými, domácí různice, obavy o budoucnost — toť vše, co je zaměstnává. Nejstarší syn znova naváže bývalou brněnskou známost, ana paní ovdověla a je v Praze; jest odveden a ve válce padne; druhý se od otcovského domu odloučí, a dva ostatní po smrti otcově jakoby čekali, co si třetí román s nimi počne.

Úkol spisovatelčin v tomto povahopisném románě jest nesnadný, ale i nevděčný. Opět a opět pokouší se popisy a úvahami tyto zvláštní povahy vystihnouti, ale s nevalným štěstím; a tak jak jsou, nestojí hrubě ani za to. Divno jest, že tak málo pozornosti věnováno tomu, z čeho rodina žije a s čím upadá, továrně.

Nevěrnost manželčinu vymlouvá, jak nyní u plýtké požívavosti zvykem. „Jen lží byl celý její život s nemilovaným mužem“, totiž jakmile jí v cestu přišel, kdo v ní smyslné choutky silněji probudil. Pravdivost manželská tedy záleží v tom, aby žena nedbajíc manžela ani dětí, jakmile pohlavních pudů již tolik nedráždí, pověsila se na krk každému, komu se to podaří. Že tak rozumí lásce rodinné žena, je smutné.

Spis. libuje si v takořka siláckých srovnáních, jako jsou: krása tak čistého typu jako dobrý pes; plivátko s červeným křížem jako s tajným znamením alchymistickým; bylť věci Jiřího (na př. cigaretty) nedotknutelné jako hostie, a pod. nechutenstva.

Viktorie. Historie lásky. Napsal Knut Hamsun. Z norštiny přel. H. Kosterka. Žižkov-Olšany. 1919. Str. 95. — Láska dvou dětí,

mlynářova synka a zámecké dívenky. On se stal sice slavným spisovatelem, ale ne dosti bohatým, aby zachránil statek zámecký, a když ona úmrtím svého bohatého snoubence byla volná a zámek samým zoufalým majetníkem k vůli pojistnému zapálen, nebyl zas volný on, zasnoubiv se, ačkoli bez hlubší lásky s dívkou, kterou byl kdysi z vln zachránil. — Jemná je zvláště kresba dětské lásky a zápasů v duši dívčině mezi láskou a příkazem otcovým, vynuceným starostmi hmotnými. Občasná nelaskavost její arciť vykládána jinak: „Tvrdí se o některých ženách, že vyhledávají předmět soustrasti. Daří-li se muži dobře, nenávidějí ho a považují se zbytečnými; vede-li se mu špatně a shrbí-li se mu hřbet, jásají a řeknou: zde jsem". — P. překl. pozdravuje: „Dobrého večera!" „Dobré noci!" — Vzdělaného čtenáře, který se večte ve známý Hamsunův sloh, kniha mile zabaví.

Karel Piskoř, Mstivé milování. Povídky a novely. Praha 1919. Str. 367. — V jednom případě je to milování bytu, od něhož se stařenka nemůže odloučiti, v ostatních milování nadmíru krásných ženských, svobodných i vdaných, někdy milování osudné, mstivé, i za cizoložství, jež jednou vede k souboji a samovraždě. — Místy se příliš mnoho obřadně a květnatě popisuje, co by mohlo býti řečeno prostěji bez ujmy působivosti. — Chyby, jako vašich, o Leoniném štěstí, měly býti opraveny aspoň korrektorem.

Libuše Baudyšová, Jányšové. Historie maloměstského rodu. Praha. Str. 510. — Vlastně je to historie jen jednoho Jányše, studovaného mlynáře, jemuž přísný otec poručil značný majetek svůj pod výminkou, že si vezme určité děvče (!) z četné rodiny, aby mu také dala potomky. Byla to žena hodná, zbožná, ale nevěreckému děvkaři málo rozumějící a málo repraesentativní. Ten proto hledá náhrady jinde. Stane se také okresní politickou veličinou, národním bojovníkem proti socialismu, ale živnost jeho hyne. — České události politické let šedesátých a sedmdesátých m. st. dosť neobratně do děje vplétány. Spis. rozumuje také, ovšem, emancipovaně, o náboženství, o přednostech protestantismu, ač ani ten jí nevyhovuje, o neomylnosti, která prý lid tuze pobouřila, a pod. Na pohlavní poměr pohlíží eugenicky, t. j. tak asi jako dobytkáři, a neomaleně názor svůj vkládá do svých postav; učitelčina láska k učiteli prý není opravdovou láskou, ale touhou po muži, jenž by ji učinil ženou, prosté hodné děvče ujišťuje svého studenta, že v mateřství vidí úkol svého života a pod. Spisovatelka (!) jemně píše o ženě jako klisně, samici. V nadšení nad podařeným nemanželským hochem Jányšovým klade jej na str. 209 do kolébky, ač na str. 207 odrážel rány jiných kluků. — Jányš holku okřikuje vybraně: „Nehovoř zbytečně!" Jinde psáno: běřu, účele, Jányšově stavu.

Josef Šimánek, Hudba Acherontu. Nehistorický příběh ze starého Řecka. Praha 1919. Str. 100. — Náměty a zevnější slohovou úpravou, ač docela moderním výrazem dovedně tu zobrazen kus života řeckého, především t. ř. symposion, t. j. hostina, jíž bez

esthetismu, jakým pěkně vylíčena, bychom nazvali chlastem, a to s celým příslušenstvím, povalečství a plané řečňování panstva, miliskování atd. Hlavní námět knihy jest mysteriosní, vlastně okkultní: mladík (epoptes t. ř.) duševným úsilím snaží sebe vzezřením i osobitostí přetvořiti v zemřelého přítele, aby si dobyl jeho milenky, jež na nebožtíka nemůže zapomněti. — Sloh p. spis. hýří nádhernou barvitostí výrazu, že až unavuje. Všechen esthetismus a expressionismus nemůže však zatlačiti nelibého citu z prázdnoty mravní, která z celého přepychu na nás zeje. Flaubertismus oslňuje, ale neupokojuje. — Místo: byl předmětem chlouby, psáno jinde v obvyklé mluvě přiměřeněji: byl chloubou. Neříká se: vyvaroval se častému zast., znachověvši pěnu, zhasl lampy, nedůvěrnosti (78, snad m. zrady), společná místa (loci communes).

Rozhled

náboženský.

Starší relace o diecesi Brněnské. (Č. d.) Relace sama, z níž tu vypuštěny známé již zprávy o založení biskupství, zní takto:

§ 1. De statu ecclesiarum materiali.

1. Pro mensa episcopali initio praeter proventus praepositi collegiatae olim ecclesiae Brunensis dominium Chirlitz cum suis praediis assignatum est, quae dos episcopalis in supra memorata erectionis bulla octodecim millium et ducentorum triginta quinque florenorum habita est. Ast transactione jam inter primum episcopum Brunensem, Mathiam Franciscum e comitibus Chorinsky, et archiepiscopum Olomucensem facta superius memoratum dominium Chirlitz ad bona archiepiscopatus Olomucensis retractum et ejus loco interveniente auctoritate politica annue quatuordecim millia et quingenti octoginta novem floreni qua surrogatum e proventibus archiepiscopatus Olomucensis pro mensa episcopi Brunensis adsecurati sunt. Cum vero in hujus transactionis instrumento moneta solvendorum supradictorum 14589 fr. non sit expressa, secundum legem in re pecuniaria a. 1811 in ditionibus austriacis emanatam summam hanc hucusque in valore tantum Viennensi percipio, quae in valore conventionis seu in moneta argentea solummodo 5835 fr. 36 kr. efficit.

Post obitum praedecessoris p. m. Vincentii Josephi ex principibus de Schrattenbach a Sede Apostolica a. 1817 die 28va Julii episcopus Brunensis confirmatus et 21. Septembris consecratus, die 28. mensis et anni ejusdem episcopatus mei possessionem cepi.

2. Dioecesis Brunensis in ditione austriaca sita complectitur tres circulos marchionatus Moraviae, nimirum: circulum Brunensem, Iglaviensem et Znoymensem atque in Moravia archidioecesi Olomucensi confinis est; in Hungaria archidioecesim Strigoniensem, in Austria archidioecesim Vindobonensem et dioecesim Sanhypolitanam et in Bohemia dioeceses Budvicensem et Reginohradecensem tangit.

3. Episcopatus Brunensis gaudet juribus aliis episcopatibus communibus; privilegia aut praerogativas singulares vero non habet.

4. Numerantur in mea dioecesi civitates regiae tres, civitates minores 25, oppida 97 et pagi 1370.[1])

5. Cathedralis ecclesia ss. apostolis Petro et Paulo dicata pulchrae et solidae est structurae, decem altaribus provisa et sacra supellectili non pretiosa et superflua quidem, decenti tamen et sufficienti instructa.

---

[1]) Roku 1783 byly hranice obou diecesí moravských znovu stanoveny a diecesi Brněnské 130 nových far a lokálních kaplánek přiděleno.

Capitulum constat sex canonicis residentialibus, nimirum: duobus dignitariis, decano et archidiacono praelatis mitratis non benedictis, et quatuor canonicis praebendam et residentiam habentibus.

Dantur praeterea sex canonici titulares seu honorarii, qui tantummodo titulo et insigni canonicorum fruuntur, et in quos viri de cura animarum bene meriti, maxima ex parte archipresbyteri promoventur. In praesenti duo canonicatus actuales et duo titulares vacant. Canonici residentiales e proventibus dominii capitularis Kritschen ut potissimum sustentantur.

Praebenda poenitentiaria et theologalis ob defectum fundi non existit, in casibus tamen, quae in consistorio tractari nequeunt, more antecessorum meorum unum alterumve consiliariorum meorum ecclesiasticorum pietate, scientia et prudentia praeprimis commendatum consulere soleo.

Ad obtinendum canonicatum requiruntur status equestris et cura animarum per decem saltem annos egregie exercita. Sunt porro penes ecclesiam cathedralem tres vicarii et duo capellani; cathedralis etenim haec simul et parochialis est. Vicarii cum quatuor laicis servitia chori praestare tenentur.

6. In dioecesi mea existit praeter ecclesiam cathedralem Brunensem Nicolsburgi collegiata s. Wenceslao sacrata et a principibus de Dietrichstein fundata. Fabrica hujus sat amplae ecclesiae solida est; supellex sacra adest pulchra et plusquam sufficiens.

Capitulum consistit praeposito mitrato benedicto, decano et quatuor canonicis curatis, qui una cum duobus vicariis non tantum ad horas canonicas rite persolvendas, sed etiam ad curam animarum exercendam obligantur.

7. Dioecesis Brunensis, prout adjacens catalogus venerabilis cleri exhibet, in septem archipresbyteratus et triginta sex decanatus dividitur; continetque parochias antiquas 225, administraturas antiquas 7 et capellanias antiquas 60, parochias a tempore summi imperantis Josephi II neoerectas 25 et capellanias locales neoerectas 81, universim 398 beneficia curata, in quibus 712 sacerdotes seculares curam exercent.

Adjacens conspectus B non tantum numerum ecclesiarum parochialium, localium, commendatarum seu filialium et oratoriorum, sed etiam numerum animarum in quolibet decanali districtu existentium continet.

Ecclesiae hae omnes necessariis vasibus sacris, paramentis, ceteraque supellectili instructae sunt; impensae in fabricae supellectilisque conservationem ceteraque necessaria partim e propriis ecclesiarum proventibus, partim ex oblatis fidelium sumuntur; his autem deficientibus aut non sufficientibus patroni concurrere tenentur.

In acclusa tabella C numerus scholarum elementarium seu trivialium, quarum proxima inspectio concernentibus curatis, inspectio

vero suprema Consistorio incumbit, una cum juventute easdem frequentante reperitur.[1])

8. Monasteria, prout ex allegato A patet, 24 virorum et 2 mulierum in dioecesi Brunensi existunt jurisdictioni meae subjecta, suntque in prioribus 110 sacerdotes et 31 clericus; in posterioribus vero 38 moniales et quidem 20 ordinis S. Ursulae in urbe Bruna puellas informantes et 18 ordinis s. Elisabethae prope Brunam infirmis feminis inservientes.

[1]) Conspectus

Scholarum elementarium catholicarum in Dioecesi Brunensi extantium, juventutisque easdem frequentantis.

Districtus Decanales	Numerus scholarum elementarium	Juventus masculina scholas	Juventus feminina elementares	Juventus universa frequentans
Auspicensis	15	1282	1294	2576
Austerlicensis	19	2163	1960	4123
Bistřžicensis	13	1075	1053	2128
Brunensis	25	3792	2341	6133
Butschowicensis	15	1191	1115	2306
Datschicensis	19	1127	1215	2342
Evančžicensis	14	882	823	1705
Frainensis	18	908	832	1740
Gedovnicensis	21	1768	1805	3573
Gödingensis	17	1604	1405	3009
Gureinensis	23	1833	1940	3773
Hosterlicensis	23	1524	1494	3018
Jaispicensis	15	1252	1128	2380
Jamnicensis	24	1533	1447	2980
Jaromericensis	22	2064	1837	3901
Iglaviensis	24	2968	2456	5424
Kanicensis	10	896	824	1720
Klobucensis	16	1388	1337	2725
Lettovicensis	16	2130	2244	4373
Lomnicensis	11	1124	1074	2198
Magno Meseritschensis	22	2467	2305	4772
Mieržinensis	26	1866	1839	3705
Mödricensis	16	1534	1448	2982
Namiestensis	12	970	848	1818
Neostadiensis	17	1404	1268	2672
Nicolsburgensis	21	2211	2174	4385
Podivinensis	21	2179	2031	4210
Rossicensis	10	819	741	1560
Schelletaviensis	11	969	961	1930
Seelovicensis	16	1244	1231	2475
Teltschensis	14	1473	1338	2811
Trebitschensis	14	1229	997	2226
Wischkovensis	21	2020	2029	4049
Wolframicensis	18	1277	1344	2621
Znoimensis	28	2389	2240	4629
Summa	637	57.721	53.634	111.355

Brunae Moravorum 30. Martii 1825. Urban.

9. Ad annum 1807 usque candidati status clericalis et dioecesani Brunenses in lyceo Olomucensi studiis theologicis vacarunt, ibique in seminario archiepiscopali 17 alumni pro dioecesi Brunensi educabantur; nunc vero ab anno 1808 non tantum proprium hic loci habeo seminarium clericorum, sed proprium etiam institutum scientiarum theologicarum. Impensae in seminarium partim e propriis redditibus fundationum, partim de taxa alumnaticum dicta, quam clerus saecularis secundum proportionem proventuum e suis beneficiis annue solvit, majori ex parte vero sumptibus publicis e fundo religionis sustinentur. Professores instituti theologici salaria sua pariter e fundo religionis percipiunt.

10. Inspectio et administratio hospitalium, nosodochiorum et orphanotrophiorum in terris austriacis magistratibus competit saecularibus, de eorum redditibus itaque nihil constat. Confraternitates praeter foedus amoris proximi seu Institutum pauperum nullae existunt, cujus rationes pariter politicis solummodo ponuntur instantiis.

11. Mons pietatis in mea dioecesi Brunae sub directione nobilium Moraviae statuum existit, et in hoc, quantum mihi constat, saluti publicae providetur. (P. d.)

*

am. — S v ě t o v o u k o n f e r e n c i (World Conference) na sjednocení všech křesť. církví snaží se svolati jakýsi výbor vzniklý v lůně protest. episkopalní církve ve Spojených státech amerických. Církev ta má 100 diecesí s 5.800 kněžími a s 550 000 dítkami ve svých školách. Vydává na své církev. potřeby ročně 20 000 000 dolarů.

Obrátili se především na kard. americké Gibbonsa a Farley-e. Provolání jejich je v mnohém směru poučné. Především protestanté tito „litují svého osamocení, a p ý c h y — která byla příčinou roztržky s církví římskou“. Dále se dovolávají „symbolů (snesení, vyznání) katolických, jež jsou pravou záchranou cirk. víry“.

Ovšem podnik má i své stinné stránky. Jak si představují spojení? Opakují staré heslo protestantské o tzv. článcích víry základních (fundamentalních) a článcích méně podstatných — a odlišných. Ale kdo rozhodne, co jest článkem fundamentalním? Snad okolnost, že ten onen článek je společný všem křesť. církvím? Tedy plebiscit bude rozhodovati — o pravdě? A což když bude chtíti přistoupiti k jednotě nový člen, nová církev — bude se snad plebiscit opakovati? A což když některý člen jednoty postaví se na odpor proti tomuto či onomu článku fundamentalnímu — stačí to, aby jím býti přestal?

To vše jsou takové pochybnosti, že celý podnik činí nemožným. Není to ostatně poprvé: nemožnost jeho prokázala se v r. 1857, kdy v Londýně utvořila se společnost pro sjednocení křesť. vyznání — a s nezdarem skončila. Sv. Stolec zaujal k snahám jejím r. 1864 stanovisko odmítavé. List z kongr. sv. Officia k biskupům anglickým poukazuje především na nesprávné stanovisko společnosti, dle něhož církev římskokatolická a církev „katol.-anglická“ a východní prý

jsou složky jediné a pravé církve Ježíše Krista, a varuje před nebezpečím náboženské lhostejnosti, k níž by toto nesprávné stanovisko společnosti a součinnost s ní mohly vésti. Téhož odmítnutí dostalo se podobným pokusům puseyistů — v mírnější ovšem formě od sv. Officia v r. 1865.

Na poslední pozvání k světové konferenci křesť. vyznání odpověděl sv. Stolec tím, že dal otisknouti uvedený list Officia z r. 1864 — varuje tedy před ní — a to tím spíše, že protestantský apel na „symboly katolické“ není dosti upřímný: rozumějí jimi patrně jen rozhodnutí sněmů církevních před rozkolem východním. Snad další vývoj — dá Bůh — přiblíží je církvi ještě víc, tak aby dorozumění bylo možno.

*

am. — V Anglii sahá protestantské kněžstvo k svépomoci. Arcibiskup Canterbur-ský vyzývá k založení ústřední pokladny církevní a to hlavně za trojím účelem: Na udržování nového dorostu kněžského, jenž se počtem 2000 po válce hlásí, na zlepšení hmotných a křiklavě nerovných poměrů kněžstva, na ústavy učitelské, aby z nich vycházeli učitelé nábožensky vzdělaní.

Tu a tam proti výslovnému zákazu biskupskému dovolují duchovní anglikánští i ženám konati funkce. Na letošní velký pátek učinil tak duchovní správce v Saint Botolph, jenž pozval dissidentku miss Rowden; kázala v sále farního domu v rochetě; zpěvačky její rovněž oděny byly v roucho liturgické.

*

am. — O vojenském kléru francouzském pravil Clemenceau (odvoz od clemens?) k senatorovi Monsservin-ovi, že měl k němu s počátku značnou nedůvěru. „Neohlupuje vás? tak jsem se tázal našich vousáčů v zákopech. — Ohlupovat? Jakže? zněla odpověď — je nám všem za vzor bezmezné obětavosti“. — Clemenceau skutečně mnohé kuráty vyznamenal. Dále pravil: „Ve Francii nejsou ani dva lidé, kteří by stejně smýšleli — co na tom: však republice mohou stejně dobře sloužit! A k tomu konečně musíme dojíti, abychom považovali za dobrého přívržence demokracie každého, kdo svými skutky a životem jest celku užitečným. Nikdo, kdo loyalně se hlásí k republice, nemá býti považován za odpůrce“. Povídali!

*

am. — Dnes po r. 1913 nelze již psáti o společnosti theosofické nýbrž o společnostech, poněvadž jednotná původně „církev“ theosofů se v r. 1913 roztříštila: německá a švycarská společnost, seskupená kolem francouzskych theosofů, Alice Bellecroix, Ed. Schuré a Eg. Lévy, odtrhla se od původního kmene, a roztržku dodělal Rud. Steiner, jenž seskupil kolem sebe ne již theosofy, nýbrž „anthroposofy“. K roztržce daly příčinu nejen odchylné názory, nýbrž

i všelijaké praktiky, které se v lůně theosofické společnosti vyskýtaly — takže na př. již zakladatelku Blavatskou přistihla v nich Společnost pro psychické výzkumy v Londýně až v dalekém Adyaru u Benares, její to residenci. Ještě hůře poškodila jednotu její nástupkyně Besantová. Jeden z jejích nejobratnějších učeníků C. W. Leadbeater přijal totiž s velikou obřadností budhistický křest na Ceyloně a pak se jal apoštolovat mezi dětmi, ale takovými methodami, že povstalo veliké rozhořčení a pohoršení — byl následkem toho na kongresu theosofů v Paříži 1906 suspendován — a suspense potvrzena i od papežky Besantové. Avšak dvě leta na to potřebovala Besantová šikovného a obratného pomocníka pro své messiášské plány. I prorazila, že Leadbeater, jehož si k tomu vyhlédla, byl od jisté části theosofů (německé sekce Steinerské a skandinavské odepřely!) rehabilitován. S ním nyní provedla příchod mesiáše. Našli Krišnamurti, jinocha indického, kterému tenkrát (1908) bylo 30 let, pokřtili ho zvučným jménem Alcyon, Leadbeater zhotovil rukopisy, které se Alcyonovi připsaly jako jeho díla vlastní, vylíčil 32 postupných jeho incarnací. Besantová vypsala jeho předhistorii ve světě nadzemském — na měsíci, a to velice názorně: chýže — v ní muž se ženou a dětmi; a kolem nich a „mezi těmi opicemi, které jsou přítulny jako psi“ — poznáváme ty, kteří později na zemi budou se jmenovati Leadbeater, Besantová, Krišnamurti a jeho bratr Mizar“.

Jeho pozemská historie je neméně slavná . . . je synem theosofa italského Fabricia Ruspoli, který ovšem tenkrát, když se „vtělení“ Alcyonovo stalo, byl právě v řadě svých incarnací ženou — což arciť bylo velmi, velmi dávno . . 72.000 let před naším letopočtem v poušti Gobi . . .

To již bylo přece jen přes příliš . . Steiner se svými neuznali nového mesiáše a nazvali pokus Besantové tím, čím je: deliriem. Ta zas vyloučila r. 1913 všecky sekce německé (o 2.400 členech) z jednoty.

Po takových věcech ovšem žádného soudného člověka nenapadne, aby theosofy bral vážně; tím méně snad může katolík věřící hledati cos, co by je s námi sbližovalo, zvláště když sv. Stolec nejnověji na pochybnosti a otázky v té věci předložené, jasně odpověděl. Na otázku: zda dnešní názory theosofické lze v soulad uvésti s věrou katolickou? — a zda tedy je dovoleno vstupovati do těchto společností, účastniti se jejich schůzí, čísti spisy, časopisy a knihy theosofické odpověděla kongregace sv. Officia (16. července 1919): Nikoli. Sv. Otec schválil a potvrdil toto rozhodnutí den na to a dal je uveřejniti v Acta Apost. Sedis ze dne 1. září 1919.

*

T. ř. reformní proud v čs kněžstvu ocítá se ve směru, který i mnohým přátelům otvírá oči k nepříjemnému překvapení, k překvapení však vlastně jen tomu, kdo nezná nebo si nevšímá, jak takové převraty z pravidla končívaly. Byl-li jejich idealismus pravý,

neminuly se s blahodárným úspěchem: byl-li napohledný, prozradily se svým ovcem rovněž. Zákon příčinnosti platí i ve světě mravním. Nikdo nedá, čeho nemá.

V nynějších zmatcích, kdy zástupci náboženství našeho měli býti pevnou hradbou a bezpečným útočištěm duší bouřemi doby zmítaných, bylo ovšem nutno postupovati rozhodně, ale především jednotně; sám jeden vysokoškolský odpadlík veřejně prohlásil, že nic se proti katolickému duchovenstvu nezmůže, bude-li svorné.

Tato svornost rozražena. Nejsme fanatiky svornosti za každou cenu, a nemožno schvalovati svornosti, upře-li se na věc nechvalnou, nepřístupna všeliké, i sebe zdravější změně. Reformní zásada nade všecko! Ale ovšem reformní, t. j. opravná! Pouhá změna, bez lepší náhrady, je dobrá pro zábavu, dejme tomu i pro zábavu velkých revolučních dětí, ale nesvědčí ve vážných věcech vůdcům.

A i ve vyhledávání lepší náhrady směrodatnými jsou hlediska nutnosti neb užitečnosti, mravní a hmotné. Nejen konservatismus může býti dobrý i špatný. Reformismus tolikéž!

Počiny českých reformistů v postupu i prostředcích příliš věrně se řídily postupem republikánským v Praze. Nebudeme již dokazovati, že demokratismus s t á d n í, bez výběru, jest absurdní a k absurdnostem vede. Tak i v akci reformní.

Této šlo, podle původních prohlášení, o věc n á b o ž e n s k o u v národě. Nevadilo docela nic, že připojeny také osobní nároky kněžstva, na př. hmotné přilepšení potřebným, a co s tím souvisí; uznávát každý rozumný člověk, že zde nápravy třeba, a nebude žádati sebezapření tam, kde ho není potřebí, ba kde ono znamená společenskou nespravedlivost. Ale bohužel ukázalo se tu s o b e c t v í jiného způsobu, sobectví velmi ošklivé, které jistě mělo ustoupiti společnému zájmu, svaté věci, aby svorně byla projednána a hájena. Nebudeme se však o tom šířiti. Kdo chce, rozumí. Hlavní jest, co tu několikrát naznačeno, že tyto osobní záležitosti staly se v reformní akci hlavními, ba na konec takořka jedinými, a že to, co mělo býti reformou náboženskou, zastáváno způsobem náboženství zhola se příčícím. Praktiky maffií, lež, zneužívání listovního tajemství (t. ř. secretum commissum), podvrhování listin, nade vše pak prasprosté spílání jinak smýšlejícím od jednotlivců kněžský stav a náboženství jen ostouzejících — to jsou sice zbraně v takových bojích odjakživa obvyklé, ale náboženské reformě zcela odporující. Contradictio in adiectis. Tu a tam některý vikariát nebo dekanát se proti tomu ozval, ale měly tak učiniti všechny! Pro ty, kterých se týká, budiž to vážnou připomínkou, aby těmto způsobům putyky a pokrokářské žurnalistiky ve své působnosti všemožně čelili. Nadpříroda předpokládá přírodu a nadpřirozený život bez přirozených ctností jest nemožný. Ve stálých bojích zapomíná se často na nejprimitivnější požadavky společenské mravnosti, vůči sobě i vůči jiným, na to, že lež a pomluva je také hřích, a to velice snadno i hřích těžký. Odvolávati se na svaté fanatiky jest na pováženou, neboť velice snadno se při tom stane, že svatý zmizí a zůstane jen fanatik.

V národě, na nějž se tito a takoví reformisté odvolávají, docílili tím jen potvrzení nepřátelských pomluv, nikoli povznesení náboženství, jež pořád předstírají. Šlo-li jim o to, svůj stav a náboženství jím zastupované snížiti, odpůrce jeho v odporu posíliti, stoupence zmásti neb i zviklati, pak se jim to znamenitě podařilo. Z téhle reformy se církev česká tak brzy nezotaví.

Osobních věcí jejich už pomíjíme, nechtíce přilévati oleje do ohně. Jsou ostatně známy z novin. Jen ještě podotýkáme, že schůze reformního duchovenstva v Praze 15. září usnesla se na návrhu, že za kandidáty na arcibiskupství Pražské prohlášeni: Prof. Xaver Dvořák, farář Jindřich Baar, prof. Dr. K. Farský, prof. Dr. V. Šanda, opat P. Šup, farář Th. Perútka. Nic víc?

Původní naděje, že čs vláda bude reformní hnutí podporovati — což samo sebou jest zajisté nemalým doporučením! — ponenáhlu klesly. Orgán vlády Právo lidu na konec jim řekl: Dejte nám svatý pokoj! A kterási městská rada připsala na oběžník jí od reformního kněžstva poslaný, že se jí nevidí podporovati žádost kněžstva o ženitbu, předpokládajíc ovšem mylně, že by se tím „otravný jed římský“ jen ještě více v národě šířil.

Ve Francii se varovně říká: Homo homini lupus — sacerdos sacerdoti lupissimus. Bylo třeba dokladu i u nás? Stalo-li se však, budiž to aspoň výstrahou do budoucna.

Tím rozpravy o této neblahé episodě končíme, vyslovujíce jen ještě naději, že akce tato nepovede, jak bývá v politice, k reakci naprosto odmítavé, nýbrž že se rázně přikročí k opravám, kde jsou potřebny. Psali jsme o nich již často, i v dřívějších letech. Jen pryč s byrokratismem, a správná cesta pokroku snadno se najde.

Vědecký a umělecký.

Experimentní psychologie, jejíž zakladatel W. Wundt nedávno s jinými tak rozhodně se zastal náboženského vyučování (srv. str. 417), dostala v knize jenského prof. R. Pauliho prvou úvodní příručku (Psychologisches Praktikum. Leitfaden für experimentell-psychologische Übungen), sestavenou podle příruček přírodnických pro seminární praktika. 90 přesných obrázkův a 1 tabulka podporují znalecké tyto výklady z oboru nižší psychologie. Spis má 238 stran a stojí v Jeně 10 M.

*

jv. — Po smrti přírodozpytce a monisty Ernesta Haeckela psal o něm také lipský prof. fil. Ern. Bergmann (v Leipz. Tageblatt). Známý výrok Paulsenův, jak četl Haeckelovy „Světové záhady“ s palčivou hanbou nad nízkou úrovní vzdělání, jak je trapno, že kniha taková mohla najít čtenáře, kteří jí věřili, Berg. sice nazývá tvrdým, ale přece prý si nemůžeme představiti „horší neznalosti“ než je v nejrozšířenějším spise Haeckelově. Základním pojmem je Haeckelovi „karikatura spinozismu“; i v jiných názorech je neobyčejný zmatek, a přece tvoří mnohé z těchto názorů základ jeho nauky. Tón, jakým H. psával a mluvíval o náboženství, zarážel každého i otrlého čtenáře. V lidovém vydání „Svět. záhad“ byl ovšem nucen trochu se mírniti. Ze své zkušenosti podává Bergmann, co zažil na jedné přednášce H. „Pamatuji si přednášku v berlínské hudební akademii r. 1905, kdy H své posluchače zrovna zasypával blasfemiemi a došel nadšeného souhlasu. Co H. dokázal v tomto směru, bylo skutečně úžasné a — k hanbě našeho německého čtenářského obecenstva budiž řečeno — vlastním důvodem jeho popularnosti“.

Tedy blasfemiemi oslňoval, jimi došel takové popularnosti a značného rozšíření spisů — nikoli přesnou vědou a vědecky dokázanou pravdou. Monism Haeckelův je dokladem bezútěšné prázdnoty a duševního stavu něm. lidu na rozhraní století, praví B. Ale tažme se: Čím to, že obecenstvo spokojovalo se takovým bezcenným dílem a opájelo se rouháním, nedůstojným pravého učence? B. viní něm. univ. filosofii, že nebyla s to, aby „hladovějícímu lidu podala hlubší a při tom popularnější a moderní metafysiku“. Žádoucno jest prý, aby lidu byla podána „vznešená a čistá odpověd na palčivé otázky po podstatě světa, smyslu našeho života . . . která by neústila v tenkou (spinnfadendünn) ethiku, jež dosud neumravnila nikoho, nýbrž v kulturu duše, zcela novou“. Haeckelova filosofie byla zastaralou již po smrti jonských hylozoistů.

*

m. — Stagnaci v naší krásné literatuře zjišťuje známý kritik jv v „České stráži“ (č. 37): Rozvoj krásné naší literatu-

ry se zastavil. Za žádného z vynikajících básníků a prosaistů, kteří zemřeli v posledních 20 letech, nepřišla rovnocenná náhrada, a ti, které máme, jsou už literárně ukončeni. Sotva lze už očekávati od nich něčeho nového. Hlavním nedostatkem však jest, že není mladého pokolení, jež by oplývalo velikými slibnými talenty, chutí a schopností k významným a rozhodným literárním činům, novými, plodnými popudy, všemi podmínkami k plnému, bujnému rozkvětu.

Příčinu úpadku vidí kritik mimo jiné také ve válce. Válka odvedla mnoho schopných lidí, odcizila je kulturním snahám. Mnoho neprobuzených, nevyslovených talentů zhynulo na bojištích, mnoho jich však také ztroskotalo v kalu a materialismu doby. Ubylo i živné půdy pro vznik talentů. Není smyslu pro krásu. Pozbyla půvabu v prostředí, kde se zápasí o nejvšednější zájmy. Řeč sesurověla, novinářská fráse demagogů je dnes ideálem jazykové krásy a dokonalosti.

Uměle nelze pěstovati básníky. Bude tedy třeba smířiti se zatím s duševním stavem a zaříditi se podle toho. Kritik radí: Užijme přestávky k tomu, že pořádně pročteme a prostudujeme to, co jsme dosud příliš chvatně zpolykali. Utěšme se dále tím, že s úbytkem literatury krásné rozmnoží se naše literatura naukové a že snad v ní se projeví naše národní bytost lépe nežli v krásné. Buďme trpělivi, neboť nová literatura, která vystřídá starou, nepřijde najednou. Buďme opatrni, abychom v čas postihli jejího nového ducha a neuvítali jí posměchem a odporem. Kdo ví, nehlásí-li se tento nový duch již v leckterém skrovném dílku dnešním?

*

m. — Týž kritik v pozdějším čísle (39) uvažuje o realismu v literatuře a jeho úkolech v přítomné době. Tvrdí, že dnes není vůbec žádné chuti k literárním směrům a jejich otázkám. Byl před válkou expressionism, a nikdy z něho nevzešlo nic kloudného, nikdy se vlastně neshodoval se svými programy. Dává nyní o sobě mluviti dadaism, a každý ví, že je to pouhý literární vrtoch bez hlubšího základu a dlouhého trvání. Sám realism, tak vypěstovaný, tak příhodný obecným vkusům a zálibám, nedospěl dosud k určitému vymezení, aby o něm nebylo pochybnosti. Povšechně znamenal, že se spisovatel s otevřenými smysly přichýlil ke skutečnosti, že se snažil žíti pro ni a s ní, že usiloval věrně vystihnouti její zjevy a tvářnost.

Ale dlužno míti na mysli, že novodobý realism rodil se hlavně z příčin socialních. Jeho začátky souvisejí s převratem evropské společnosti k demokratismu, a jeho protivou není ani tak romantism jako aristokratism. Literárními realisty v našem smyslu byli ti, kdož učili nedbati zásady, že v literárním díle smějí vystupovati jen osobnosti vynikající rodem, důstojenstvím, vznešeným jménem, skvělostí, a kdož do literatury uváděli pouhého občana ze středních a ještě nižších vrstev. Nejprve nastalo takovéto zdemokratičtění literatury a

pak teprve vynořila se ponenáhlu otázka, jak se ten občanský svět literární shoduje či neshoduje se skutečným.

Realismem byla literatura zachráněna budoucnosti. Bez něho byla by zakrněla, ustrnula v jednotvárnosti a nehybnosti, odumřela nedostatkem a vyčerpáním; realism otevřel jí volné, nekonečné prostory a přinesl jí neobmezenou možnost, aby se stále obrozovala a obnovovala. Realistická lit. nemusila se báti vyčerpání, poněvadž ani život se nikdy nevyčerpá... Vázla-li, vázla únavou, poklesnutím vzpruhy, úbytkem talentů, obtížemi a nesnázemi úkolů, zpohodlnělou podnikavostí; ale každým přílivem čerstvých sil, každým povzbuzením sociálních nadějí, každým oživením a zvýšením socialní činnosti musila se literatura real. vzchopiti k lepšímu, důkladnějšímu, zralejšímu provádění svého poslání.

Taková chvíle pro ni nastala i dnes. Právě dnes měla by co dělati, kdyby chtěla, a potřebovala by jen bystřejších, jasnějších očí, bezpečnějších a cvičenějších, nežli kterými se kdy dívala. Měla by nám dáti zevrubnou historii a psychologii člověka prošlého válečnými léty ve všech jeho různých, tolikerých podobách. Chtěli bychom od ní historii a psychologii vojáka, který se nedovede vytrhnouti z vojenského povalečství a znemravňuje naše města i venkov. Bylo by na ní, aby nám vylíčila naše státníky, našeho politisujícího republikánského občana a politisující republikánskou občanku všech odrůd a aby o tom pověděla, čeho si netroufá nikdo veřejně pověděti. Měla by učiniti podobnou obhlídku po mladém dorůstajícím pokolení, které tak nedostatečně známe, a odhadnouti zárodky příštích útvarů pod nynější zkázou a zpuštošením. „Mateme se nejistotami a nesnázemi, a ona by nám je mohla ulehčit. Což jí neláká, jakou důležitou úlohu by mohla hrát?“

*

m. — Část nejmladších českých básníků začíná kvapem napodobovati volný verš i náměty stále se „vyvíjejícího“ K. St. Neumanna, jenž letos je redaktorem dokonce dvou týdeníků, „Kmene“ (po F. X. Šaldovi) a „Června“, „týdeníku pro radikální směry a kulturní politiku“. V tomto také uveřejňuje v každém čísle na úvodním místě jednu nebo dvě ukázky básnické, jmen skoro vesměs docela neznámých, ale původu nepopíratelného. Nejčastěji pějí se tu hymny na život, ovšem volný a nespoutaný, na životní rozkoš, na oslavu „technické doby“ atd. Jak snadno se dělá taková „poesie“, dosvědčí třebas jen ukázka z posledního (32.) čísla, kde nějaký Fr. Němec má báseň „Život“.

To je náš život:
silnice jako děvče rozpustilé
přivinula se k očím,
k revolucím a milenkám utíkajíc
jak film,
dychtiva událostí,

jak čtenář novin,
vítá tě:
máš svaly ochotné a ochotné srdce
poutníče!
My po ní jdeme
a vždycky přímo.

A v předcházejícím čísle Jos. Reiner v básni „Někdy“ pěje o sobě: „Jsem automobil, jejž jsem v dílně zrobil, a jenž nyní létá po dláždění... Jsem vývěsní štít, jenž naproti z krámu křičí, němý, lidem do očí, barvami bílou, modrou, rudou... Jsem drát, po kterém klouže kladka elektriky... Jsem vše. Jsem chodník, motocykl, jsem lomozící kolo, houkající kočí, jsem kůň těch smutných, unavených očí, jsem povel strážníka a odpor, jenž kdes vznikl, jsem rachot, hluk jsem, štvaní, ržání, řvaní, jsem ona žádost šeptající: Paní, ach, paní, se mnou zastavte se! jež se v blesku mužských zraků třese, jsem pohyb, rozkoš, touha, láska, smilnost, jsem vše, jsem život, hnát se, rvát se, smát se...

Že se již tyto nesmysly učeníků přejídají i samému „mistru“, ukazují časté, bohužel marné jeho výzvy v listárně redakce, aby se mladí „básníci“ trochu krotili ve své psavosti. V posledním čísle znovu odpovídá komusi: „Nejsou lepší než dříve zaslané nebo již otištěné. A je to vše jakoby zmrzlé, tu a tam dobrý nápad, ale celek nedovede rozehřát. Veršů se dělá opět mnoho, ale jsou špatné; a otiskneme-li tu a tam něco pro povzbuzení, když domníváme se zahlédati talentek, následující zásilky jsou stále horší. Prosíme zasílatele, aby nás tak rychle nebombardovali verši; stačí snad, když pokus obnoví se čtvrtletně...“

*

Film a kino staly se, jak předvídáno, náhražkou a soupeřem divadla; mnohá městská slečinka a panička, jež by se ráda ukázala nóbl a na divadlo nemá, řekne prostě, že jde do divadla nebo že byla v divadle, ač je to pouze kino.

V zemích, kde s nastalou bídou jest obava o budoucnost divadla, zdárně možného jen v přepychu, vážně uvažují o tom, aby k divadlu bylo kino připojeno jako společný podnik. Jednak, praví, by divadlu pomáhalo hmotně, a hradilo jeho schodky, jednak by správa divadla mohla kino udržovati na umělecké výši.

Silná, ba nepřekonatelná soutěž filmovému průmyslu, od něhož i v našem státě si slibují značné výdělky, hrozí z Ameriky, jejížto společnost Transatlantic prodává filmy 15krát laciněji než každý jiný podnik.

*

V Brně a jinde povaleny pomníky Josefa II. Němci vyvolávají nespokojenost lidu poukazujíce na to, že pomníky stavěny lidumilu a příznivci selského stavu. Tak docela to pravda

není. Oblíbenosti jeho bylo spíše použito, aby byl oslaven germanisator a při tom, jak už ustaváctví bylo liberální, osvícenský odpůrce církve; na Moravě aspoň tehdy ještě (v letech osmdesátých m. st.) češství spojováno s náboženským konservatismem a „Josefem“ demonstrováno proti obojímu. České liberální živly byly při tom trochu na rozpacích. Germanisující centralismus císařův popřen býti nemohl, ač tu a tam omlouván, ano české probuzení z něho odvozováno. Za to proticírkevní opatření jeho byla jim sympathická a proto nebyly tuze proti tomu, když při těch slavnostech zademonstrováno i proti klerikalismu, ačkoli se to po venkově obyčejně týkalo kněží českých, jimžto se dnes Němci smějí, co jim vlastenectví vyneslo a vynáší.

Počínání Josefa II, kostelníka na trůně, jak jej Friedrich II nazýval, v církevních věcech jest posud líčeno jednostranně na obou stranách. Postup jeho ve mnohých věcech byl sice zřízení církevnímu na odpor, avšak na druhé straně péčí svou o rozmnožení kostelův a far náboženství velice prospěl; vždyť ve mnohých případech pravidelnou duchovní správu, návštěvu kostela atd. teprve vůbec umožnil, což nám beze všech dalších důkazů vysvitne, uvážíme-li rozsáhlost farností před ním, jež by bez jeho energie sotva byla zmenšena bývala; tu snad bylo lépe spolupůsobiti než jen protestovati. Ve školství pak tolikéž, nevyjímaje ani učení theologického.

Ale i jeho sláva tedy mizí. Dějezpyt politický uznává, že národnosti naší soustava jeho mohla býti jen zhoubná.

Na brněnské radnici soc. dem. předák Kovanda nazval lidi, kteří sochu Josefovu před Německým domem povalili, všiváky, což ve vlasteneckém tisku velice pobouřilo. Proto p. Kovanda v následující schůzi na omluvu prohlásil, že nevěděl, že to byli legionáři.

Nyní má Brno jediný osobní pomník zmínky hodný, slavného přírodozpytce praeláta Mendla, na St. Brně; i ten ostatně byl nedávno poškozen.

*

V Úvahách o počátcích českých dějin (Zlatá Pr. 1919, str. 47) A. Tomíček píše o zničení starousedlých svobodných osadníků immunitami klášterů a německých osadníků: „Ovšem kněží mniši ospravedlňují v listinách jimi psaných sami sebe, svádějí své touhy a panství nad svobodnými zemědělci na ukrutnost zemských úředníků, čemuž často věřiti nelze, zejména když druhá strana brániti se nemůže“.

Tohle je zpropadeně bystrá kritika pramenů! Ovšem kdyby bylo naopak, tu by tomu bylo „lze věřiti“?

Vychovatelský.

m. — Proti soustavnému vyučování mravouce, jež má nahraditi vyučování náboženství, vyslovuje se v „Pedag. rozhledech" (č. 57) Bedř. Pospíšil z Brna. V soustavách náboženských — praví — jest systematická mravouka možná, již proto, že představují ukončený a nepromĕnný názor životní. Život moderního člověka jest však hledáním pravdy, cestou k poznání, jest vývojem. Přiznám se, nedovedu si vyučování mravouce jako předmětu zvláštnímu představiti... Je možné nastoliti určitý filosofický systém? Či vedlo by zavedení mravouky k jakémusi mravné národnímu církevnictví? Nebo podávala by souhrn hypotés o podstatě života a mravnosti, jež dnes vítězné, zítra životem popřeny, dokazovaly by tím více relativnost hledisek?

Pisatel uvádí dále zřetele výchovné. „Vzpomeňme všichni, jak nám bylo antipatickým škatulkování náboženských citů. [Co to je?] Tím více bolelo by ušlechtilou duši dítěte každé roztřiďování nejposvátnějších idei a méně jemným nebo neprobuzeným duším bylo by obtížné nebo temné. Mravouka jest kultivováním srdce — nač srdce svírat do okovů definic? . . . Mravouka jako předmět specialní předpokládala by tolik pedagogického taktu, jaký může se hledati jen u učitele ideálního — učitele umělce. Kolik jest však dobrých učitelů — kteří umělci nejsou!"

Proto navrhuje, aby vývin mravních hodnot dál se organicky na podkladě cílevědomé výchovy, jejíž těžiště jest v hodinách mateřštiny a zvláště dějepisu. Dějepis je prý zosobněnou mravoukou, je základem výchovy mravní i národní. Ale i každý jiný předmět má výchovné prvky, neboť vede k práci a probouzí vědomí povinnosti . . .

P. r. Námitky tyto sesilují se právě zkušenostmi těch, již dosud hlavně měli a doufejme, že i dále budou míti mravouku na starosti, kněží jako učitelů i kazatelů. V každém řádném návodě se jim zrazuje — věčně moralisovati! Čímž ovšem není vyloučena mravověda jako nauka. Tím méně jako návod a povzbuzení!

Arciť ve Francii a v Anglii školská morálka stále nemoralisuje, nýbrž ukazuje vzory občanských ctností na dějinných příkladech. I u nás tomu asi tak bude. Začne se zajisté Husem, jehož nejvyšší ctnost novohusité spatřují, pokud známo, v tom, že jménem rozumu se vzepřel autoritě, církevní, a ovšem pak i státní. Není pak ovšem pochyby, že tento zářný vzor bude klukům dělati náramně dobře. Jenom ne autority!

Je pravda: slova hnou, příklady táhnou. Ale na druhé straně božský Spasitel, který lidskou duši také trochu znal, pravil svým příslovným, jak u východňanů zvykem, tedy krajně výrazným a nikoli pro každý případ platným způsobem, o předácích národu: „Všechno, cokoli vám řeknou, zachovávejte a čiňte: podle skutků jejich však nejednejte; říkají totiž a nečiní" (Mt 23, 3.)

Bude tedy asi přece jen obojího potřebí: příkazu i příkladu!

*

m. — Pravý ráj pro školství a vzdělanost zavládl v bolševickém Rusku; tak aspoň snaží se dokázati českým čtenářům radikální týdeník K. St. Neumanna „Červen“ (č. 32). Věrohodnost údajů jest ovšem značně podezřelá, opírá se jen o list nějakého Francouze a o sdělení „jedné osoby, vracející se z Ruska, již bohužel nemůžeme jmenovati...“ Praví mimo jiné, že vláda bolševiků učinila pro rozumové a citové potřeby lidí nesrovnatelně více než kterákoli měšťácká vláda na světě...! Různé vědecké ústavy byly reorganisovány a přístup na ně má každý, kdo si přeje býti vzdělán. Byla založena socialistická Akademie, ústav pro tělesnou kulturu, ústavy a vysoké školy pro vzdělání celé armády profesorů a učitelů, vzdělávací kroužky, večerní kursy pro dospělé atd. R. 1918 otevřela prý social. vláda na 1000 nových obecných škol v jediném okrese moskevském a v téže době bylo založeno v Rusku šest nových universit...

Do škol byly ovšem zavedeny také nové metody vyučovací, jež prý jsou „opravdovou revolucí v lidové výchově“. Staré typy škol byly nahrazeny „Školou sdružených pracovníků“ s celým cyklem vychovávacím. Tuto školu vyznačuje dvojí ráz: byly zrušeny jednotlivé třídy a vyloučena veškera specialisace, takže je možno každému dítěti do 16 let nabýti tu vyššího vzdělání. Škola je zdarma, ano děti v ní jsou živeny a nejchudší i oblékány. Vysvědčeni nedávají žádných práv. Klassické jazyky nejsou povinny. Škola jest ovšem laická, beznáboženská. Nutno ji navštěvovati devět let, pak se mohou děti vychovávati ke svému povolání ve školách vyšších. Mimo děti školního věku pečuje komisariát také o školky mateřské, o dětské zahrádky, hříště, kluby a sady dětské. Průmyslové osady pro děti byly zřízeny v Carském Selu, kde založena ohromná osada pro tisíc proletářských dětí...

Stejně růžově líčí článek rozvoj literárního a kulturního života v Rusku zásluhou vlády. Uspořádala lidové vydání ruských klasiků, takže desítky svazků prodávají se již ve statisících výtisků za ceny neobyčejně nízké. Každého dne (!) rodí se nová revue umělecká, literární, technická a odborová. Nejlepší básníci pronikají k duši proletariátu atd atd.

Tak zase novou cestou dělá se u nás nálada pro bolševictví. Ale ani tu, kde jde o duševní pracovníky, nezapomíná se na působivý prostředek: poukazuje se, jak velice sovětová vláda si jich váží a bohatě platí, zvláště učitele...

*

Nn. — Nyní zhotovený přehled knihoven ukazuje, že z politických stran jich má nejvíce strana lidová, totiž 271 knihoven s 68.026 svazky (11% všech knihoven na Moravě). Sociální demo-

kraté mají 62 knihoven o 16.161 svazcích, národní socialisté 18 o 3435 svazcích, agrárníci 36 s 3441 knihami. Nejméně má národní demokracie: 2 o 142 svazcích. Katolíci pak netoliko že mají nejvíce knih, ale oni jediní půjčují knihy všem lidem bez rozdílu smýšlení, kdežto jiné knihovny jsou většinou přístupny jen členům příslušné organisace.

Obecní knihovny má nyní zřizovati Osvětový svaz z Prahy. Rozesílá nakladatelům seznamy spisů jimi vydaných, jež mají býti do knihoven těch zařazeny. Také nám takový poslal, ale uvádí jen jediný spis, Martin Chlubil od Kosmáka; nic víc. Nevíme, pošle li ještě další seznamy, ale pakli ano, je to zbytečné plýtvání papírem a prací, pakli ne, byl by to výběr prapodivný. A vůbec — z Prahy timeo Danaos... pro náš lid totiž!

*

am. — Ve smlouvě velmocí s Polskem z 28. června 1919 zaručují velmoci v čl. 2., 8. a 9. Židům: veřejnou i soukromou svobodu náboženství; úplnou svobodu vyučování na všech stupních a oborech školství; poměrný příspěvek státní na vydržování škol z veřejných fondů, a to vše: pod ochranou mezinárodní! A president franc. neštítí se psáti presidentu polskému doslova takto: „Ustanovení týkající se vyučování obsahují jen to, oč již ve většině států dobře zřízených jest postaráno. A srovnává se docela se svrchovaností státu, uznává-li, vydržuje li a podporuje li ze svých prostředků školy, v nichž dítky stojí pod vlivem náboženského vyznání, jež jest jim u vás obvyklé!"

*

Jako našemu hospodářství tak také našemu vychovatelství má na nohy pomoci Amerika, jejíž pečení holubi do huby lítající našim enthusiastům skoro už přestávají býti bajkou, neboť v Americe jest jim všechno krásné a dobré, ovšem z daleka.

Zavádí se především Young Mens Christian Association (vysl. jaong mens kristjän äsos'éš'n, YMCA), svaz mladíků, založený 1851 v Bostoně, a v Americe i v Evropě značně rozšířený. Účelem jeho jest pěstovati mezi mladíky křesťanské, vůbec křesťanské, ne konfessijní, smýšlení a mravy. Znakem jeho je červený trojúhelník. Kde má býti zaveden, potřebí vyzvání a hmotné podpory vládní. U nás mu mají býti svěřeny t. ř. vojenské domoviny, jež na sklonku války začínal jako vojenská kasina upravovati důvěrník císaře Karla I, věhlasný ethnolog a missionář Dr W. Schmidt.

Dále tlačí se k nám pověstná armáda spásy (Salvation Army, vysl. sälvéš'n armej), zal. 1865 Boothem v Londýně, 1878 vojensky organisovaná (důstojníci, uniforma, střelné salvy na začátku promluv atd.) Jest rovněž bez vyznání, ano Booth si ani nepřeje křtu, stačí prý křest ducha, jevící se láskou k Bohu a bližnímu. Činnost „zajatců" (stoupenců) vztahuje se na propuštěné trestance, padlé ženy,

polévkové ústavy, útulny, boj proti alkoholu a tabáku i módě atd., je tedy jinak blahodárná, pokud se skutečně provádí; všechno to ovšem možno míti i bez nevěry a zednářského komediantství.

Jiná společnost, jež při své podnikavosti nedá asi dlouho na se čekati, je t. ř. Christian Science (vysl. kr. sajens), kterou Němci vedle vlastního názvu (Christliche Wissenschaft) jmenují také společnost der Gesundbeter anebo správněji der Gesunddenker, jelikož tu nejde o modlitbu, nýbrž o léčení (všech neduhů, nemocí těla, hříchu, smrti) myšlenkou, přesvědčením duše, že není vlastně těla ani čeho hmotného; všechny neduhy pozůstávají jen v osudném omylu duše vlivem tělesnosti, vzniklého již snem Adamovým. Dle scientismu jest jen jedna skutečnost, duch, a tím jest Bůh, z něhož lidští duchové vyzařují. Neduhy jsou jen sebeklamem duše, způsobené tělem, ačkoli tělo samo také jest jen v sebeklamné obrazivosti duše. A pod. nesmysly.

Zakladatelkou jest hysterická „Matička Eddy“, totiž mrs Mary Baker Eddy, která 1866 pádem onemocněla a prý jen silou ducha náhle ozdravěla. Zatím homeopat Dr. Cushing, jenž ji 10 dní ošetřoval, o náhlém uzdravení nic neví, a i jinak dokázáno, že Bakerová nemluví pravdu.

Původ názoru jejího vysvětluje se jednak neporozuměním Písma a Spasitelových zázraků (praxe a nauka jeho prý zapomenuta a teprve Bakerovou znova objevena), z indianských domněnek, že neduhy vznikají mylným myšlením (vlastním i jiných, rodičů, dětí atd.), snad i naukou o duševném léčení (Mind-Cure Movement), jež v letech sedmdesátých m. s. v americkém obyvatelstvu se šířila.

Křesťanského není v scientismu nic, tím méně zjeveného; je to jakýsi spiritualistický pantheismus nebo monismus popletený s dualismem zločinné hmoty.

Vědecky a lékařsky jest nebezpečný, přepínaje vliv autosuggesce, kde třeba léčení, ovšem hmotného.

Pověra tato úžasně se rozšířila nejen v Americe, nýbrž ve všech dílech světa. V Německu vedle směru bostonského je t. ř. volnocírkevní nebo německý, který praví, že církev povstala až po smrti Kristově, a tedy směr sám chce býti jen volným sdružením náboženským.

*

Z dějin moravského školství. (Č. d.) Endlich haben Ihro Majestät schon unter dem 2. Julii des längst verstrichenen 1774ten Jahrs die Zahl deren Gymnasien herabzusetzen und solche in gutte Normal Schulen zu verwandeln anbefohlen. Dieser allerhöchsten Anordnung wurde auch die Follge geleistet und die bieshero in Freyberg, Leipnick, Mährisch Tribau, Auspitz, Hradisch, Gaya und Teltsch bestandenen Gymnasien in Haupt Schulen verwandlet, nur bei Mährisch Kromau, wo die Pauliner bies anhihero lateinische Schulen hielten, bliebe es in dem vorigen Stand, wenigstens finde ich in dennen Acten

nicht die mindeste Spur, daß alldorth zu Einführung einer Haupt Schul Hand wäre angelegt worden. Ich stelle dahero einer hohen Landes Stelle gehorsamst anheim, ob mann die Beschaffenheit der Sach mittelst des Znaymer königl. Kreyß Amts erheben oder mir solche auftragen wolle, wo ich sodann den erhobenen Befund einer hohen Landes Stelle pflichtschuldigst anzuzeiben nicht ermanglen werde.

Nun schritte ich zu dem 3ten Gegenstand: nämlich zu dennen in Mähren befindlichen Trivial oder Land Schulen und deren Beschaffenheit Die Trivial oder Land Schulen haben einen genauen Zusammenhang mit denen Haupt Schulen in jenem, daß kein Schulmeister einen Lehrer bey einer Trivial Schul abgeben könne, er seye denn bey der Normal oder einer von den Haupt Schulen in Land geprüfft und vor tauglich befunden worden, welcher sodann vermög des 19ten §phi der Schul Ordnung und des hierauf erfollgten Erleüterungs Decreti von 11. May 1776 von hieraus mit einem Anstellungs Decreto zu versehen ist. Ihr wesentlicher Unterschied beruhet aber in deme: daß in denen Landschulen nur allgemeine Gegenstände für das Land Volck, in denen Normal und Haupt Schulen aber mehrere und wichtigere für den Burger und Handwerksmann angemessenere Gegenstände gelehret werden. Gleich bei Einführung der Normal Schule in Mähren war mann bedacht die im Land befindliche Schulmeister nach der neuen Lehr Art abzurichten. Zu diesem Ende wurden diese gutten Leuthe in die Haupt Stadt des Landes und jene des Kreyßes angewiesen, brachten allda wenige Täge zu und glaubten sich in der neuen Lehr Art um so mehr vollkommen unterrichtet zu seyn, als sie über ihre an Tag gelegte Fähigkeit eine schrifftliche Zeügniß des Directors an der Haupt Schule erhielten. Von anno 1775 bies Ostern 1778 zählte man schon 344 nach der neüen Lehr Art abgerichtete Schul Meister und 382 waren noch hiezu abzurichten. Es ist mir diesfalls eine Tabel zugekommen, vermög welcher die Zahl deren Trivial Schulen in Mähren nach dem Oster Kurß des verstrichenen Jahrs auf 344 berechnet wurde, vor die Zukunfft aber, und wann das gantze Land werde volkommen nach der neüen Lehr Art eingerichtet seyn, so würde in Mähren die Zahl deren Trivial Schulen sich auf 884 erstrecken. Allein wie wenig mann zur Stund auf wohl eingerichtete Trivial Schulen zehlen könne, läßt sich aus jenem schlüßen, daß in Mähren ein gutter Theil deren Schul Meistern der deütschen Sprache nicht kündig, mithin auser Stand sind, die neüe Lehr Art denennen Kindern auß denen in deütscher Sprach gedruckten Büchern beizubringen. (P. d.)

Hospodářsko-socialní.

Příšera bankrotu straší na všech stranách; u nás ovšem ne, jen jinde!

Již dříve vytýkal se bankrot i vědě, zvláště filosofii, pokud byly na zřeteli vyšší zájmy lidstva. Co všecko zbankrotělo v této válce, víme a cítíme všichni, cítíme nejen duševně, ale — což je pro většinu citelnější — i tělesně. Jmenovitě to, čemu se po starosvětsku říká láska k bližnímu, po novosvětsku humanita.

Bankrot jen projevuje na venek, co snad již dlouho nebylo v pořádku, ale bylo více méně skryto a všelijak zakrýváno. I ve statcích duchovních jsou náhražky a palliativa! Úpadek hmotný (insolvence, konkurs atd.) soukromník také pokud možno zakrývá: někdy se mu poctivě brání, někdy jej potaji připravuje i schválně urychluje, aby v pravou chvíli na něm vydělal.

Stát nemůže nic tajiti ani předstírati, leda těm věřitelům, kteří státnímu hospodářství nerozumějí. Ovšem i on má svůj „zaviněný úpadek", ale na ten §§ nejsou; stát jest suverenní, a ti, kteří jej tak nešťastně spravují, zřídka mohou býti trestně stíháni, neboť jich bývá mnoho a osobně skoro vždycky najdou zákonné omluvy.

Stát na bankrotě nikdy nevydělá; jednotlivci někdy ano.

Stát nemoha nic ukrýti, neprohlašuje bankrotu dobrovolně; ten přijde sám, a stát jej pouze nepřímo přizná. Jak jej sám nazve, na tom nezáleží; o jméno se postarají druzí.

Bankrot státní in optima forma se ohlašuje zneuznáním (repudiací) státního dluhu; tak to učinila na př. francouzská revoluce. Všechny státní dluhopisy, vůči občanům i cizincům, soukromníkům i státům, se prohlásí za neplatné, všecky pohledávky jejich za zrušené. Pokud tak učinila na př. ruská sovětská republika, zdali i vůči domácím a svým lidem, není přesně známo.

Jinak se jeví státní bankrot odložením splátek na jistou dobu, snížením úroku ze státních závazků bez dohody s věřiteli, nepoměrným zdaněním, tedy rovněž snížením důchodů (úroků) ze státních dluhopisů, placením špatnými penězi, nepoměrně velikým rozmnožením papírových peněz s nuceným oběhem. Khunovská cháska v Uhrách na př. vydala spoustu bankovek jen po jedné straně potištěných, jelikož druhé strany náležitě potisknouti neuměla nebo snad ani nechtěla; čímž ovšem se padělání velice usnadňovalo.

Jak viděti jsou příznaky bankrotu mnohotvárné; některé se jimi ani nezdají, a jsou!

Následky státního bankrotu jsou na biledni. Především zničena jím důvěra ciziny, která tak mimo případní ztrátu má důvod pohlížeti na správu bankrotního státu jako na věrolomného smluvníka, se kterým se dále neobchoduje, kterému tedy se nic neprodá, dokud

svým závazkům nedostojí. Co to znamená, víme teď všichni ze zkušenosti. Jak citlivá tu jest cizina, vyrozumíme z příkladu, o kterém se před časem psalo. Z Hollandska nabízen do Německa — poměrně bohatého Německa! úvěr, ale ne vládě, nýbrž průmyslníkům, tedy firmám, které se mají za spolehlivé.

Ve vnitrozemí bankrot mnohým sice neuškodí, ale mnohé buďto zničí neb aspoň ochromí, zmenší možnost výroby, zvýší nezaměstnanost, tak že ubude nejen daně z příjmů, ale i daně výdělkové, a ovšem také naděje v příští vývoz. I kdyby podnikavost nastalou nouzí byla podnícena, nebude vlastního ani vypůjčitelného provozovacího kapitálu; budeť jednak zničen, jednak z nedůvěřivosti zadržován. Spořivost, jež jinak též nouzí bývá podněcována, byla by bankrotem rovněž těžké zkoušce podrobena.

Rakouský státní bankrot 1811 zasal hospodářství rakouskému takovou ránu, že se z ní vlastně nikdy nezvetilo; nešťastné války byly sice spolupříčinou vleklého úpadku, avšak také poněkud následkem.

Turecký bankrot 1875, nedlouho před válkou se Srby a s Rusy, bohudík přispěl k osvobození balkanských Slovanů, ale Turecko učinil na cizině ještě závislejším než už bylo: zahraniční věřitelé stali se takořka správci jeho veřejného majetku.

A totéž čeká nové státy evropské, nenajdou li, což jest jediný prostředek od bankrotu, rovnováhy mezi příjmy a výdaji. Šílené plýtvání dosavadní ovšem mnoho naděje nedává.

Chystají se všude n o v é d a n ě a d á v k y různých titulů, které mají pomoci z vody. Avšak nesmí se zapomínati: předně, že d á v k a ze j m ě n í a zisku odvede se j e d e n k r á t, kdežto nepoměr mezi příjmy a výdaji bez uspořádání zůstane; dále, že p ř e p j a t é požadavky zmenší také d a ň o v o u s c h o p n o s t; konečně, že nejde jen o zaplacení d l u h u, nýbrž také o kapitál na vybudování toho, co vybudovati třeba, průmyslu, školství atd. Bláhové naděje skládané na l o u p e ž c í r k e v n í h o j m ě n í jsou právě jen bláhové. Předně vezme se jen jednou, a spotřebuje se všelijak; Gallia docet! A vezme se občanům, kterým pak budou způsobeny nové výdaje. Možná, že stát neuzná těchto položek, tedy že mu daně z nich neujdou; ale majetek občanů bude ztenčen, a co hlavního, nespravedlivost uzákoněna; a to se na státě vždycky mstí — nemysleme, že ne!

Bylo by na tomto místě promluviti též o v á l e č n ý c h p ů j č k á c h. Něco tu již o nich psáno. Zde, pod zřetelem bankrotu, stačiž poznamenati, že i jejich odmítnutí by znamenalo jakýsi bankrot, na př. v Německu. V našich nových státech se n a m í t á, že dědicem Rakousko-Uherska není z nich žádný, tedy že žádný není povinen ony půjčky a vůbec státní dluhy platiti; u nás dokonce se pokládá za vlasteneckou povinnost je odmítnouti. Ale rozumní peněžníci, méně počítající s city, za které nikdo nic nedá, a více s city, které se honorují nebo nehonorují, tak mluviti nemohou. Platiť i při válečných půjčkách všechny okolnosti nahoře uvedené: zmenšení majetku a tedy

i poplatnosti střádatelů a zvýšení nedůvěry k vládnímu hospodářství jsou věci, jichž obezřelý peněžník nesmí podceňovati!

Praví se, že čs. vláda neuzná ani jiných státních dluhopisů čili papírů bývalého Rakouska. V nich, jak známo, jest uloženo nejvíce jmění církevního; ale ovšem nejen církevního. Kupovány papíry tyto (u církevního jmění z pravidla vinkulovány) zajisté ne z rakušáctví, nýbrž k vůli jistotě. Jaké následky by mělo jejich odmítnutí, nebudiž tu dále vypisováno. Příznivé jistě ne.

Peněžnictví sice jest amorální a namnoze nemorální. Ale s „morálními" okolnostmi nepočítati bez pohromy nesmí.

*

Nouze o uhlí není jen u nás, nýbrž v celé Evropě, ani britského souostroví nevyjímaje.

Příčin jest několik. Osobní jest nechut k práci a snížení pracovní doby, místy nedostatečná výživa. Věcné jsou: pokažené stroje a nástroje, zanedbané ochranné a podpěrné stavby v dolech, nedostatek vozidel. Při dobré vůli a pořádku však by tolik nouze přece nebylo!

Ve Francii značná část dolů ve válce zničena. Německo povinno 40 mil. tun ročně dodávati Francii, Belgii a Italii (tuna něm. = 1000 kg, 10 metr. centů, angl. = 1015 kg); jelikož nyní místo 190 mil. tun předválečných dobývá jenom asi polovici — zprávy o dobrovolném zvýšení pracovní doby týkají se snad jen Porúří, nikoli východních dolů, kde se pracuje rovněž liknavě jako jinde — nemá Německo ani samo pro sebe dost.

Anglie zkrátivši od 16. července t. r. pracovní dobu na 7 hodin a majíc v dělnictvu též mnoho radikálních živlů, nemůže zatím z těch 73 mil. tun, jež ročně vyvážela, nic přenechati V posledním týdnu července kleslo těžení na neslýchaný stupeň 2½ mil. tun. Jelikož vyvezené uhlí poměrně draho zpeněženo, zvláště za války, mohla domácí spotřeba velmi lacino býti účtována, i měl anglický průmysl již v tom veliké výhody proti každé evropské soutěži. To nyní přestává, ceny uhlí i tam se zvyšují, a soutěž americká stává se nebezpečnou.

Amerika dobývala v posledních letech až 600 mil. tun, v míru však vyvážela jen 20 m. t., arciť za cenu třikrát menší než Anglie (5 doll. za t.) Vývoz tedy má nyní na ujmu domácí spotřeby býti zvýšen. Avšak nejen drahé převozné tlumí přepjaté naděje odběratelův: i z Ameriky totiž, která ještě v lednu t. r. vyvezla 60 m. t, v posledních měsících vyvezeno jen po 40—30 m. t., neboť i tam těžba značně klesla.

*

jv. — Socialisace, heslo dne, v Německu jinak chápali tak zvaní socialisté většiny, jinak nezávislí, jinak komunisté, jinak spartakovci. Není divu, že předákům bylo úzko. Dogmatik socialismu, Karel Kautsky, vyjádřil se na dubnovém sjezdě rad v Berlíně:

„Moderní závod není možný bez velikého štábu co nejvíc vyvinutých inteligentů“, a o volání po socialisaci řekl že není ničím jiným leda šlágrem.

I na sjezdě strany pronikalo u vůdců strany poznání, jak nebezpečné by bylo, nyní provádět socialisaci. Hlídka ústředního spolku socialistických konsumů praví, že socialism nyní nahlíží, že po bankrotu kapitalismu přivodila by radikalní a okamžitá socialisace jen trosky. „Zcela ad absurdum přivedena byla bolševickým a spartakovským tyranstvím víra, že svět kapitalistický mohl již vytvořit organisace, které umožňují okamžité vytvoření socialismu“.

Co nejvíc vážné předáky socialistické zaráží, je, že výkonnost klesá úžasně v četných závodech, i v těch, jež patří státu, tedy soc. Social. deník „Rheinische Zeitung“ stěžovala si 7. srpna: „Úpadek výkonů je ve státních závodech právě tak veliký jako v soukromých“. Ano ozvaly se hlasy, dle nichž je tam ještě větší. Jenom „socialisty činu“ lze prý provésti socialisaci, t. j. takovými socialisty, kteří uznávají, že mají povinost, aby vykonali při práci co nejvíc pro sebe a pro společnost. „Socialisovat můžeme jen skutečnými socialisty. Tím, že socialisuje se diktatorsky, dříve než dělníci jsou k tomu zralí, rozbíjejí se všechny republiky rad. Sestátnění je převahou problemem správní techniky, socialisace mravním problemem. Ethiku společného hospodářství lze jen pozvolna vytvořit; je nyní po pěti letech keťasství (Schieberjahre) slabší než vůbec kdy před tím“. Kterou ethikou má být společnost umravněna? Má ji snad diktovati stát? Zde nastává otázka neméně důležitá.

*

Porodní assistentky, t. j. porodní babičky, jak se jinak nazývaji, o valné hromadě 20. srpna v Praze stěžovaly si, že povznesení socialní péče, jež hlásá Dr. Alice Masaryková, má se nyni svěřovati dobrovolnicím, t. ř. dobročinným dámám, ovšem jménem a podporou státu, kdežto ony, jež přece vždy socialní péči pěstovaly, mají býti pomíjeny. Ostře mluveno o kontrolorkách, t. j. oněch dobročinných dámách, které bez další práce s rodičkami a kojenci budou jen chodit se přesvědčovat, jak dítě prospívá, a referovat. „Dnes cítí se býti každý povolaným k sociální práci, většinou však ženy, jež nemají nic na práci a chtějí se jen zalesknout na veřejnosti, a dá se jim přednost před ženami, jež tiše, nehlučně pracují již tolik desítiletí.“

Rokováno dále o přespočetných assistentkách, o změně § 337 trest. zákona, dle něhož má nevdaná osoba k porodu zavolati bábu nebo porodního pomocníka nebo nějakou počestnou ženu (toto poslední má býti jako záminka fušerství vynecháno), o smíšené soustavě usazování babiček (v jednotlivých obvodech jedna s pevným platem, jiné dobrovolně), o pojištění a j.

Organisace česká a moravská i jejich věstníky splynuly.

Politický.

Tiskový odbor praesidia ministerské rady vydal knihu Rok práce (c. 7·50 K), v níž vylíčena roční činnost všech čs ministerstev. Úřední údaje tyto budou ovšem cennou pomůckou každému, kdo sebe nebo jiné chce o prvém roce čs. vlády poučiti.

*

Zvláštností socialistických vlád je, drobiti státní správu ve zbytečně velký počet odborů a ovšem povolávati pak v čelo jejich příslušný počet přednostů; jmenují-li se ministry či tajemníky, na tom nezáleží, třebas tajemník zněl demokratičtěji než ministr. Tak na př. zdeptané a sténající Rakousko má ale 20 lidí na to, co ve velmocech obstarává 11—14. Kromě toho namahají se socialisté ještě, aby i t. ř. radám, ovšem jejich lidem, byla přiznána výkonná moc, a především arciť i státní plat. Liberalismus atomisoval společnost, ale snažil se naučiti vládnouti, třebas i bezohledně a pánovitě, ale přece vládnouti, t. j. předvídati a říditi. Socialismus atomisuje — proti významu svého jména — všechno: společnost i vládu.

Nejbližší následek toho jest, že při styčnosti správních předmětů vznikají samé spory o příslušnost, zmatek, zdlouhavost řízení, a že konečně mnohé se vůbec nevyřídí. Je starou zkušeností, že velmi málo se nají, koho živí celá obec.

Tu a tam proniká přesvědčení, že parlamentarismus tak jak se prováděl dosud a provádí dále — vždyť na evropské pevnině byla a je to přední vymoženost revoluce — se opotřeboval, přežil; totiž parlamentarismus politický v užším slova smyslu.

Čechům právě dohoda vytýká nadbytek politisování. Je také s podivem, že právě zde. kde revoluce za šťastných okolností území, válkou přímo nedotčeného, minula poměrně nejklidněji, dosud není parlamentu ani ústavy mírové, demokratickými volbami stanovené. Pořád ještě opus tumultuarium, jak se za stara říkalo. Vláda to také dává cítiti, nedbajíc tuze NS, kde by snad mohla se s nějakým odporem setkati; snad, pravíme, neboť dosud žijeme v období, kde opposice se vykládá za vlastizradu, těmi totiž, kterým osobně na vlasti, jak oni si ji představují, náramně mnoho záleží, dle pořekadla: Ubi bene, ibi patria.

Jest-li politika v užším smyslu a se vším činem (diplomacie atd.) přepychem velikých států, jde samo sebou na rozum, že v malých, bez pozadí a ventilu světového, její imperialismus, jenž válku podnítil a válkou jen posílen — vše ostatní jsou zatím jen frase — v nich se zvrhá ve škorpení a násilnictví stran a straneček, což jako horečka v organismu poutá a ztravuje síly obecnosti, na její škodu ovšem. T. ř. demokratický parlament pak je toho zmenšeným obrazem.

Socialismus v základě svém byl by povolán, když ostatní obyva-

telstvo toho nechápe, zavésti **sněmy třídní**, dle životních povolání, oborů práce a zájmů. Ale zahrotiv tuto zásadu v zásadu třídního boje, jenž jak všude viděti stává se skoro sobě účelem, jen aby byla pračka, ukázal se vlády neschopným, pokud totiž vládou nerozumíme panování, znásilňování jiných. „Unregierbare Massen und regierungsunfähige Männer", toť konec demokracie, vzdychá kdosi i ve velkém Německu. V české koalici socialisticko-agrární vládne se starými methodami: agrárníci hledí stůj co stůj uhájiti nynější, ještě horší než válečnou konjunkturu svého zboží, socialisté pak svými prostředky na pohled snahy jejich maří, avšak ztěžujíce i pravidelnou pracovní výkonnost požadavky jejich jen stupňují. A soutěž tuto odnese obecnost.

Česká **intelligence** v této kritické době naprosto selhala, ať už se postavila do řady těch či oněch, nebo ať si ostala opodál nich. Je to sice i v jiných revolučních státech, ale u nás, kde nebylo třeba vydávati se v pouliční bitvy, ústup ducha a myšlenky před hrubým násilím silácké negramotnosti jest nejnápadnější. Té hanby nynější zástupcové české mysli se sebe tak snadno nestřesou.

Ostatně bychom k **roční bilanci** čs státu navrhovali: ať vláda stanoví lhůtu, do které se má přihlásiti každý, kdo má zásluhy o republiku a žádá za to sinekury. Po té době ať rozhoduje zase schopnost.

*

V Praze začalo se t. měs. jednati o **rozluce státu a církve** mezi zástupci církevními a zástupci vládními; zastoupena nepřímo i Volná myšlenka, a její vůdce, národní socialista (ovšem!) Dr. Bartošek hned na první schůzi svým známým bouřlivým způsobem srozumitelně pověděl, „vo co de": církev obrati a zdeptati. Úvodní dlouhánská přednáška prof. k. práva Dra Hennera dělala náladu. Zástupci duchovenských jednot moravských jimi nevoleni, nýbrž panem radou Bohumilem Zahradníkem demokraticky jmenováni, zástupci diecesí vysláni vedle nich. Gallimatyáš opravdu republikánský.

Sbor tento jest pouze poradní; nehlasuje a neusnáší se, nýbrž údové jeho podávají pouze své úsudky a návrhy.

V některých našich novinách ještě se vyskytují výroky bláhových, věci naprosto neznalých a amerikanismy popletených dopisovatelů, kteří v rozluce vidí bůhví jaké terno pro církev i pro stát. Když už nic jiného, aspoň to by je mělo trochu zaraziti, že o rozluku nejvíce stojí právě volnomyšlenkáři a všeho druhu nepřátelé katolictví.

Stran Syllabu Pia IX, jenž ve větě 55 (Církev třeba odloučiti od státu a stát od církve) rozluku odsoudil, budiž jen ještě podotčeno, že vztahoval se, jak všemi chápán, pouze na státy katolické, jako byla Italie, Francie, Rakousko, Bavory atd., kde jinověrci byli v mizivých menšinách. O státech převahou **protestantských** nebylo třeba mluviti, jelikož protestantismus sám sebou je církví státní, aspoň v monarchiích. **Socialní demokracie**, v zásadě sice mimonáboženská, časem však protináboženská, nebyla tehdy ještě tak stranou politickou,

a ani dnes příslušníci její nejsou všichni proti náboženství. tak že nelze jich šmahem řaditi mezi stoupence rozluky. To třeba míti na paměti též u nás, kde, jak jsme se minule zmínili, strana lidová bývá stotožňována s katolickou, a tato se proto klade za menšinu v národě. Srv. stranu agrární a národně demokratickou, o nichž ještě více platí, co řečeno o soc. demokr. Ale též jisto, že bude-li nám vnucena rozluka nespravedlivá, bude-li znásilněno a odkřesťaněno školství, rozkradeno církevní jmění, bude-li od samozvaných vládců podporováno vše, co směřuje proti katolictví (věda, písemnictví, vůbec tisk, divadla atd.), že pak katolictví bude zatlačováno do menšiny, vzdor krásným řečem o Americe a Francii! Fides ex auditu, nevěra také! Což také lze očekávati z ministerstva osvěty, kde vedoucím heslem jest: „Katolictví jest pověra, a tu třeba vykořeniti!“? kde katolictví zastupují ovšem pánové jako Bohumil Zahradník a Dr. Hnídek?

Jest-li který rozpočet v čs ministerstvech jasný, tento jistě. Třebas nikdo z těch a takových pánů ještě v ministerstvě nezemřel! Čímž ovšem není řečeno, aby se spoléhalo na neznámou budoucnost: zárodky její zajisté jsou v přítomnosti. S tím nutno počítati.

*

V říšskoněmeckém Centru, jež právě nejméně populární ministerstvo financí obsadilo svým členem (Erzbergerem), jeví se silný proud proti politice tohoto, zastupující kompromisní směr se soc. dem. levicí. Dnes prý ovšem nutno s tímto kompromisem se smířiti, ale že to nutno, jest prý následkem nešťastné mírové politiky r. 1917, z níž vyplynulo odstranění monarchie a nynější vláda levice.

Erzberger, jak známo, dokazoval, že Anglie a s ní pak i Francie, ačkoli k výzvě papežově stran jednání o mír veřejně neodpověděla, přece římským vyslancem ochotu k míru vyslovila, což mnichovský nuncius Pacelli oznámil do Berlína, ale od kancléře Michaelisa dostal odpověď vyhýbavou. Dle nyní známých listin byla však nabídka anglická pro Německo ceny velice pochybné, nepřestávajíc na statu quo ante, nýbrž m. j. žádajíc i Elsasko a Lotrinsko, tak že jen krajní optimismus a neporozumění mohlo ji vykládati jako Erzberger. Dle tehdejších válečných poměrů bylo tedy s německého hlediska pochopitelno, že Michaelis na tomto podkladě vyjednávati nemohl. A jak z nových dokladů vysvítá, Anglie spoléhajíc na Ameriku, chtěla jen další válku.

Povolností Centra k požadavkům socialní demokracie, které sice snad šlo o mír, ale především o vlastní nadvládu, připraven rozvrat v úzadí i ve vojsku. Levice buďto skutečně neb na oko spoléhala na proletariát zemí dohodových, že spolu s ní slušný mír vynutí. Ale v tom sebe i Německo zklamala: doma mír vynutila, avšak mír záhubný.

Tak mluví zástupcové pravého křídla v Centru, odsuzujíce sklon strany k socialní demokracii. Druhé křídlo ovšem oprávněnost výtek takových popírá.

———

HLÍDKA.

Kazimír Tetmajer.

Em. Masák. (Č. d.)

Ironie básníkova, jež stává se na dlouho jeho neodbytnou průvodkyní, nešetří ničeho a otravuje v zárodku každou lepší myšlenku, zháší každý plamínek ideálnějšího nadšení, podvrací každý čin. Sám líčí ji jako nového svého boha, jenž mluví k němu výsměšným hlasem:

Bratrství, lásku, oddanost a víru,
šlechetnou statečnost i čistou obět:
vše, co se v duši vznešeností zove,
já znamením svým strašným označuji,
a co se mělo zdáti tobě krásou,
již ošklivým a odporným se stává...
Víš, že tě smrt z mých rukou kdysi vysvobodí,
však nevíš, co tě za ní čeká...
Hle, tak i z hodiny tvé smrti,
se šklebí na tě pekelný můj smích.
Jak zvíře, okouzlené zrakem hada,
nemůžeš skrýt se před mým pohledem...
Jak těžký balvan na tvé duši ležím,
jak dýka dráp můj v srdci tebe bolí.
Bezkřídlým ptákem, okřídleným plazem
z mé nazýváš se vůle,
a sám jsi sobě posměchem,
jsa osudu již hračkou...

A skutečně, čtenář prvních tří svazků jeho „Poezyí" vidí nejlépe, že není skoro hodnoty, není ctnosti, není ideálu, jemuž by se básník nevysmál. Myšlenky a city, jež kdysi rozehřívaly k nadšení

mladé duše, jsou mu jen prázdným zvukem. Láska k lidstvu? Co dovedeme učiniti, aby bylo lidem lépe? Jsme přímo bezmocni... Věda? Co získáme, ukáže li nám všechna zřídla tuh u člověka a „stroj všech jeho jednání, činův a myšlenek rozloží na nejdrobnější součástky?“ Bude tím lidstvo šťastnější, zlo menší? Láska k vlasti? Všude je mi stejně — vyznává v básni „Poutník“ — kamkoli obrátím zrak; nezáleží mi na tom, půjdu-li na sever či na jih. „Stín před úpalem slunce potkám všude a najdu studni. Nad hlavou všude najdu střechu v noci a všude mohu za groš koupit chleba. A ani nevím, čeho lidem v žití je víc třeba?...“

Není spokojen ani přírodou, k níž prchá v hořkých chvílích „se smutným křikem“, aby ušel lidem i -- sobě. Odjíždí do Italie, podivuje se jižním krásám, oživuje si je pohanskými bájemi o bozích, opěvuje Venuši i Afroditu, ale na konec vyznává, že ani moře nepřineslo mu, čeho především hledal: klidu a zapomnění. Nestalo se duši „kolébkou věčnou“, kde by vzdálena zlých předtuch a prosta smutku mohla žíti „bez touhy i paměti i citu“ („Moře“). A jinde docela střízlivě pitvá přírodu otráveným nožíkem ironie. Zač ji velebit? — ptá se v básni „Velebit přírodu?“ Vždyť jest mrtvým strojem a její věčné pohyby jsou celkem bezúčelné, neb jsou nutné... Milovat přírodu? Zač? Za to, že mne vytvořila bezohledným násilím a oděla lidským tvarem, snad neštěstí nejpřístupnějším? Že mi stále hrozí pochmurným obrazem smrti? Že mi dala pocit a vědomí vůle a poutá mě v nejtužším, tyranském otroctví? Že mi v mozek vštípila touhu poznání, ale poznati zabraňuje mi její slepý zákon...?

A tak veškeren život vzbuzuje v básníku odpor, poněvadž se mu zdá, že je založen na klamu, nedovede nikdy úplně ukojiti lidských tuh a jest tedy jen neustálým „kolem neštěstí a podlostí“. Chtěje vyjádřiti vždy novými tony tento odpor k životu, zabíhá Tetmajer nejednou až k trivialnostem. „Všechno je marné, podlé, zlé i odporné, není na světě nic, nic, co by mělo jakoukoli cenu! Svět je kusem bláta hozeným do vod neprůhledně kalných...?“

Kdykoli se ocitne mezi lidmi, první myšlenka, jež se v něm vzbudí, je vzpomínka na blížící se jejich smrt. Zdá se mu hned, že slyší odbíjeti chmurně hodinu jejich života, cítí pronikavé hřbitovní ticho, ve kterém spočinou, hozeni za kořist červům — dnes plni vášní, žádostí a snů, zítra necitelné, ztuhlé a ohyzdné mrtvoly. A tu všechny myšlenky a činy, které vyplňují lidský život, zdají se mu tak nekonečně bídnými a tak bolestně směšnými!... A tu také cítí, že tento nesmírný

odpor k „životu denní podlosti“ jest proň nutný, jest mu „chlebem a vodou, třebas otravuje duši“. Nejlépe vysmáti se všemu, třebas bolí každý atom těla i ducha... A tak si zpívá:

Směji se vůli — vůli rozdrcuje nutnost,
směji se činu — žádný neodpoví plně
mým záměrům, jež hojně rodí se v mé hlavě,
směji se vědě — všude vidím v ní jen odpor.
Směji se pravdě — zklamala již příliš často,
neb každý hledí na ni jiným zrakem;
směji se všemu, co je na té zemi,
krom utrpení ducha, utrpení těla...

II.

Pouhým záporem, pouhou ironií nemožno dlouho žíti. A zvláště ne básník tak individuální jako Tetmajer, člověk povahy smyslové a moderní kulturou až přecitlivělé, duše žádostivá stále nových dojmů, toužící po štěstí, kráse a lásce, nikdy neukojená a proto stále nespokojená.

Mluvil-li dosud v životních otázkách hlavně skepsí otrávený rozum, nemlčelo ani srdce a hlásily se zvláště smysly. Ne ovšem aby básníka zachránily od důsledků pessimismu, nýbrž strhly ještě hlouběji.

Ještě ani nevyzpíval svého odporu k životu, a již sám se vrhal do jeho kalných proudů, aby tam hledal úlevy a zapomnění. Nedbal mocného hnutí náboženského a filosofického, jež právě v té době, v devadesátých letech minulého století, oživlo na západě i na východě, pominul všech otázek společenských, jež rozvířily současné poměry, a připoutal na čas svého ducha k pudům smyslné pozemské lásky.

Stal se jejím pěvcem, snad prvním v Polsku, proklínaným všemi dobře smýšlejícími polskými vychovateli mládeže, čteným vášnivě zvláště ženským světem a napodobovaným pak celou řadou různých epigonů.

Tetmajer nezná dlouho jiné lásky nežli všední, tělesnou, rozkošnickou. Neidealisuje jí, naopak často drsně obnažuje její tajemství a oslavuje v hymnech rozkoše pohansky silných smyslů, při nichž umlkají všechny ostatní city a touhy. Jest úplně v jejich moci, plyne „po bezhraničném prostoru rozkoše jako loď po bezmezném modrém oceáně“. Láska je mu v takových chvílích vším. „Tys nejvyšší všech sil... Duší duše a srdcem srdce žití jsi ty, o lásko... Jsi štěstím štěstí, neb dáváš omdlení duši, omdlení všem smyslům a rozumu

kladeš hranici opojivou . . .“ („Hymnus lásce“). Ale přiznává, že časem působí také nejkrutější bolest, stává se láskou zlou, otrockou, vrhající duši v bláto neb oddávající ji na pospas bouřím a bojům s vlastním s ědomím.

A účinky těchto bojů brzy se objevily. Přesytiv se rozkoší pociťuje básník v nitru jen zklamání, únavu a zoufalost i odpor k vlastnímu životu. Tento život představuje se mu ve vidění jako ohyzdná, smrtelně žlutá postava ženy, strašná upířice, oděná v hnijící cáry a strhující jej k sobě do objetí: jemu se nejvýš protiví, duše se bouří ošklivostí, ale přece při všem hnusu znovu cítí chtíč a v mukách rozkoš. Uvědomuje si s bolestí, že jest přikován svými nízkými vášněmi k zemi a že nemá již dosti síly, aby „zlomil mrzké pouto“, aby se osvobodil z potupného otroctví... („Život“.)

Tak i z onoho pramene, kde hledal zapomnění, pije básník týž smutek, bol a odpor, jenž vyplynul prve z pessimistického názoru o světě. A obojí spojuje se nyní v jedinou touhu: uniknouti takovému životu a rozplynouti se v nicotě... Budhistický kult Nirvany, stává se odedávna útočiště lidí bez víry, zklamaných životem či přesycených rozkoší, stává se oblibeným námětem zpovědí básníkových. „V nic nevěřím!“ prohlašuje důrazně, „neprahnu po ničem na světě, mám odpor ke všem činům, vysmívám se všelikému nadšení . . .“

Jen jedna mi již pouze víra zbyla:
že nutnost vším je, vůle lidská ničím —
a jedna mi již pouze zbyla touha
po Nirvaně, v niž bytost ponoří se celá
v neladu, v tajemné a snivé mdlobě,
a necítíc již, zvolna přejde v nebytí . . .

Není jistě bez významu, že vedle trochu retorického „Hymnu lásce“ nalézáme básnicky silný „Hymnus Nirvaně“, v němž rythmem znázorňujícím pěkně únavu duše modlí se k ní o vysvobození z tohoto života.

Z propasti běd a utrpení zdvihám hlas svůj k tobě, Nirvano!
Přijď království tvé na zemi tak jako v nebe, Nirvano!
Ze spárů zla mě vyrvi, neb jsem zmořen krutě, Nirvano!
Nechť nechodím již v jařmu, které krvaví mou šíji, Nirvano!

Stěžuje si, jako již tolikrát jinde, že hněte jej lidská podlost a zlomyslnost, hnus naplnil jeho nitro, v křečovitých bolestech zmítá se jeho duše... Ať přijde tedy Nirvana, položí svou dlaň na jeho oči,

svým ničivým dechem naplní jeho hruď, by zapomněl, že vůbec žil... Ať vzdálí od jeho zraků klamy zlých lidských tváří, zboří před ním všechny lidské modly a oltáře, by mohl již usnout, sklonit na lůně Nirvany svou hlavu planoucí, bez míry mučenou...

Celá tato touha po Nirvaně, jež maskuje vlastně jen dávný „světobol", ukázala se u Tetmajera zcela neplodnou: nejen že nerozníttila v něm ani trochu bratrského soucitu pro všechno, co žije a trpí ve světě stejně jako on sám, ale nepřinesla ani očekávaného klidu. Oddává se sice na chvíli mrtvé resignaci, namlouvá si, že všechno je beztoho jen snem a klamem smyslů: snem je všecko bytí, snem velká slova Kristova, která měla přivésti svět na nové cesty, snem všechny naděje i pochybnosti, „snem zlo i dobro, snem smrt i tvoření, ba snem i vlastní jsoucnost" — ale za chvíli jej vyrušuje již pouhá vzpomínka na s m r t, nutný přece příchod k Nirvaně. Ví, že je nesplnitelno přání: „Kdybych mohl sobě vybrat smrt podle své vůle, chtěl bych zvolna ztrácet vědomí jsoucnosti, přestávat cítit, co rozkoš přiráší neb bolí, a pohřížit se v tichou propast zapomnění..." Napadá mu sice, že je snadno nalézti cestu k této propasti: sebevraždou — ale hned při této myšlence se chvěje a hlavu odvrací s hrůzou, tuše „tam" něco horšího ještě než je země... („Když ti vzpomínka smutek pouze množí"). A v básni „Do snu" vyznává zřejmě: „Dost nemám odvahy, bych před zlem žití ve smrti hledal spasení... a nevím ani, zdali smrt jest věčným koncem lidského bytí.... A nevím ani, zdali zlo zas nevládne i v onom stmělém, tajemném a nevědomky tušeném prostoru....

Ale myšlenka na smrt a věčnost a pochybnost v ní obsažená nedá se již umlčet. Ozývá se vždy častěji, zvláště ve vzácných „chvílích zamyšlení", kdy básník začíná účtovati s vlastní duší: pokouší se zkoumati kriticky její minulost, přemýšlí o pramenech jejího utrpení, zklamání a ustavičného smutku. A při této autoanalysi rodí se v duši zvláštní n e p o k o j — „vlaštovčí nepokoj", jak jej nazval kdysi Słowacki. Cítí, že jí něco chybí. Něco, co by dovedlo vyplnit i vrozenou touhu po nekonečnosti a věčnosti, po čemsi „neznámém, mystickém a skrytém". Všechna hesla, za nimiž se dosud honil, ukázala se klamnými fantomy: nepřinesla klídu ani štěstí...

Co mně zůstalo v duši? — táže se básník ve významném „Konci věku". P r o k l í n á n í? Pouze zmrzačený divoch ve hněvu zlořečí svému bohu, jenž se mu ukrývá v oblacích. I r o n i e? Největší posměch nevyrovná se ironii nejvšednějších zjevů. P o h r d á n í? Jen

hlupec pohrdá břemenem nad síly, jehož nemohou jeho ramena unésti. Zoufalství? Toť podobati se škorpionu, jenž se vraždí, když roznítili kol něho oheň. Boj? Může mravenec uvržený na koleje zápasiti s vlakem, jenž se naň řítí? A resignace? Cítí člověk méně bolesti, když oddaně skloní šíji pod gilotinu? Budoucí život? Kdo prozkoumá taje hvězd, kdo sečte vyhaslá slunce, kdo vytuší hranice světa? Požitek? Ale v duši je vždycky cosi na dně, co při požitku prahne a při rozkoši žádá si něčeho více.

Což tedy jest? Co zbylo nám, již všechno víme,
jimž žádná z dávných věr již nedostačí?
A jaký štít máš proti kopí zla,
člověče z konce věku? . . . Hlavu svěsil němý.

III.

Poesie Tetmajerova ukazuje názorně, jak obtížnou jest prací pro dnešního moderní kulturou přesyceného a skepsí otráveného člověka, osvoboditi se od vyčtených předsudků, postaviti se pevně na kladný myšlenkový základ, soustřediti roztěkanou a seslabenou vůli, překonati všechny vniterní boje, aby z duše zaznělo dětsky upřímné a mužně uvědomělé: „Věřím!“

Tetmajer k takovému vyznání dosud nedospěl, ač nejednou se zdálo, že je mu dosti blízko. Ale zastavil se vždy v půli cesty. Příčinou byla právě ona neschopnost vytvořiti si pevný životní ideál, myšlenková i citová rozháranost a nedostatek pravé pokory ducha.

„Co zbylo nám, již všechno víme?. . .“ A zatím jeho vědění o těchto věcech, jak se nám jeví v básních, omezuje se na plýtkou modní filosofii (v duchu Hartmannově a Schopenhauerově), zahalenou často v parafrase pohanských mytů. A ani tu nedovede jíti důsledně cestou myšlenky; jeho reflexivní básně — toť namnoze jen nejisté záblesky ducha, jež nesnesou přesnějšího rozboru. Že ani jinak věda ho neupokojila, přiznává básník, jak jsme viděli, několikrát sám.

A tak, třebas prohlašuje hrdě: „V nic nevěřím!“ „Nám žádná z dávných věr již nedostačí . . .“ — přece ozývá se již od počátku v jeho básnickém díle touha po víře v Boha, jenž by upokojil tesknotu duše po nekonečnosti, po dobru, lásce a štěstí . . . Cítíme tuto touhu i v oněch někdy až rouhavých verších, jimiž vyzývá troufale Boha, aby se zjevil, odstranil se světa zlo a dokázal svou jsoucnost.

„Toužím“ — volá v básni „Nevěřící“ — „abys za blýskání a celý v plamenech na nebe vstoupil, Pán plný moci a Bůh plný slávy, byť i ve zracích Tvých zlověstné pro mne hořely jiskry...“ Ať zjeví se Bůh, byť i třebas jen proto, aby jej odsoudil „k beznadějnému věčnému utrpení“, „neboť muka nejhroznější ze všech jest pochybnost...“

Když Ty mně zmíráš, duše ve mně zmírá,
noc věčná, ohromná se rozprostírá,
mým myšlenkám se propast rozevírá
nepronikuutelná
I duše skonává i srdce zmírá...
Dej lidem Sebe!
Již zjev se na nebi, o Bože... Pane!

Bůh ovšem neodpovídá k těmto výzvám básníkovým, vždyť, jak připomíná Pascal, zjevuje se jenom těm, jichž srdce je čisto a kteří také mají vůli hledati poctivě pravdy. Právě této upřímné vůle však tehdy u básníka nebylo, vždyť měl chvíle, kdy zrovna miloval své pochybnosti, vyvolával je, aby se pokochal v bolestech duše, aby omluvil svou nevěru či odůvodnil svůj pessimismus a časem mohl pak i effektně si zaútočit... Rád se obírá zvláště myšlenkou, již také u nás tolikrát již bylo využito, na př. S. Čechem, J. Rokytou a j.: uvažuje současný stav křesťanské společnosti, jež se mu zdá býti tak daleko od zásad Kristových, a apostrofuje Spasitele: „Kdybys mohl spatřit, več se obrátilo Tvé svaté slovo!... Kdybys mohl spatřit, jak nesmrtelné zrno tvého ducha změněno v pokrm otrávený a zhnilý... atd., tu hněvem a žalem jsa jat, ne provázek jako v Jerusalemě, ale kámen se země bys chytil...“ („Apostrofa“).

Jinde modernisuje postavu Kristovu, upravuje si ji zcela pozemsky podle své nálady a celkem velmi málo originálně. Tak v dlouhé básni „Novina“ představuje Krista jako mládence exaltovaného snílka, kterému se zdá, že dávný Bůh jest pro lidi příliš ukrutný, tvrdý — proto připadá na myšlenku stvořiti lidstvu nového Boha, t. j. Boha lásky. Jím stane se mládenec sám, nadšen k tomu pohledem jakési mlhavé dívčiny. Ví, že bude to krutý boj s Jehovou a bude třeba zemřít, ale buď jak buď je nutno strhnouti starého Boha z nebe...

Kristus básníkův zde i v „Apostrofě“ jest pouhým člověkem, nevstal z mrtvých, odpočívá dosud v hrobě... A přece srdce volá po Kristu živém, po dobrotivém Vykupiteli, který z lásky umírá na kříži a jako Bůh slyší lidské vzdechy a stírá slzy ubohých. Chce

věřit, neboť cítí, že je nešťastno bez víry, a závidí těm, kdož věří. (Pochybnosti").

O chtěl bych uvěřit, leč věřit nemohu,
a stále větší poušť jest přede mnou
a stále temněji jest očím duše mé —
Kam jíti? . . . Nevím — ztratil jsem svou cestu.
Vy, jichžto ramena i srdce sílí víra,
že vaše cesta neomylna jest
a pravého že poznali jste Boha
. . . o jak vám té víry
závidím silné! . . .
O chtěl bych uvěřit, leč věřit nemohu.
Kam jíti? . . . Nevím — ztratil jsem svou cestu . . .

Z jeho hrudi dere se „pod Kristovy nohy“ dlouho ještě „jakás modlitba smutná jak sirotčí pláč, jakýs hluchý sten žalu a úzkosti, jakýsi křik strašné smrtelné nemoci“. A uvědomuje si tu nemoc: jsou to vždy znovu se opakující pochybnosti, je-li skutečně Bůh „na onom kříži, či Ho v něm není, klamou či pravdu hlásají posměvači? . . . Bolest nemůže být tichá jen a němá: mluv k Němu! . . . jinak pukne ti srdce . . .

A básník mluví teď rád ke Kristu, kdykoli životní obzor se zachmuřuje smutkem a bolem, kdykoli srdce pocítí prázdnotu zevnějšího světa a jeho smyslných radostí nebo se zatvrdí lidskou zlobou. V takových chvílích prosí a volá: „Svou lásku, Kriste, lásku svou nám ve hruď vlej, ať schopna je nést kříže! Milostí víry své jak jasný den nás hřej, když noc jde níž a níže . . .“ V takové chvíli zpívá také podivuhodně melodické verše své proslavené básně „Anděl Páně“, kde impressionisticky zachycuje tesklivou náladu letního večera při zvuku zvonů a končí:

Jde samotinká duše polem,
jde se svou bědou i svým bolem,
obilným lánem, v širém lese,
strast svoji, bol svůj všude nese,
svůj klne osud, toulku svoji,
i dny své štvané trýzní divou,
s žalobou zoufalství a v znoji
tou chmurnou, spící kráčí nivou . . .
jde jako přízrak, a kam vkročí,
kol vítr hvízdá, tančí, hude,
a kamkoli své upře oči,
vyhnanců cesta před ní všude — —

Tu nikde pro ni teď ni příště
oddechu místa, útočiště . . .
Zmučena v dál jde nivou tmavou
a ruce lomí nade hlavou . . .
Zní Anděl Páně zvonů hlasem,
buď pozdravena, Marie svatá,
buď Kristus zdráven každým časem . . .
(Překl. Fr. Kvapila).

Ani u Krista tedy nenalézá duše básníkova oddechu a trvalé útěchy. Proč? Není v ní pevné vůle, za okamžik zazmítá se v nových pochybnostech a rozporech nebo se roznítí starými touhami, od nichž je tak daleko ke Kristu i k jeho Matce. Sám to vystihl v pěkné básni z cyklu „Qui amant“. Znova tu představuje svůj život jako plavbu po velkém moři v moc temnou a němou . . . Ví jen, že na dalekém neviditelném pobřeží plane světlo u nohou „svaté a jasné země i nebes Paní a Královny, Madonny Bílé“. Tam koho donese loďka, srdce v hrudi u vytržení se zachvěje . . . Tam plyne, vichor v plachtách bučí — plyne, ale lampy spatřiti nemůže. „Vím toliko, že jest a ukazuje cestu; vím, Madonna že jasná tam a tichá lidskému štěstí usmívá se sladce a andělskou svou tváří žehná lodi, jež kolébá se v moři u Jejích tam nohou...“ Ví to — a přece nemůže se odhodlat plouti až k Madonně s Ježíškem v náručí: je příliš daleko a cesta obtížná, „temnota vůkol a nekonečno vody, mlh velkých strašné chorovody a ticho hrobu strašnější než bouře“. Jen hlavu sklání k hrudi a zavírá zvolna oči s malomyslnou domněnkou, že plyne pro smrt ve své lodi, neboť sladkého klidu u Madonny nelze dosáhnouti...

Ještě vzdálenějším a nedostižitelnějším zdá se nyní básníkovi Kristus. Ví, že je „strašným sloupem v středu bytí a věků“, ví, že Jeho láska je neskonalá a bezměrná — ale právě v tom jeví se mu cosi nadlidského, božského, tedy nedostižného. Postava Kristova jest mu temnou hádankou, takže to, co mělo býti všemu lidstvu Životem, stává se propastí, bázní a zděšením . . .

Nemohouc za Tebou spět, v mdlobě klesá!
Od nebe v pekla plamen klesá v chvění,
a Ty mu mizíš, nikneš s očí v mračnu,
a v blankytném a dálném ve průzračnu
jde bledý zjev Tvůj — mizí na nebesa —
a nedostižný roste ve Zděšení . . .
O Kriste! . . .

Tak mizí básníku Kristus, kterého jeho neklidná, zmatená a sesláblá duše nedovedla pochopiti. Ale zůstává v ní dále, ano ještě sesiluje se touha po víře, po klidu a štěstí, po světle a nekonečnosti. „O písni štěstí!“ — volá v téže mohutné básni „Na štítu“ — nezazníš ty nikdy? Což nikdy vítězný tvůj hlas nevmísí se v kouzelnou melodii vichrů, moří, lesů?... Vždyť čím jest lidský život? Od tisíců věků jen zíráním do téhož zrcadla, v němž člověk zvědavě hledá stále nových výrazů bolu a zoufalství... Šťastnější jsou hory a jezera, jež nemohou nic cítit, nic chtít... Dar vědění, poznání člověkova je strašnou jeho bídou, před níž jsou jen dva útulky: šílenství a fantasie. Kéž by bylo možno člověku vznésti se myšlenkou tak, aby stál nade vším, nepřístupen všemu, co je zemské.

Jen ten, kdo věří slepě, dovede jít napřed,
zvítězí nebo padne, ale s ranou v hrudi
jak rytíř... Žít, to tvořit, tvořit pak, to věřit...
Nevěřit, pochybovat? líp v nic zajít, zhynout!...

Duše člověkova touží plynouti neskončenými prostory po oceánech věčna v nadesvětnou dál — však příliš jest podrobena poutům hmoty, stižena je kletbou, která zve se tělem. Proto trpí žal a marně se vzpírá. Není síly k vítězství, nelze překonati přesily smyslů. A není ani odpovědi na odvěké záhady bytí, utrpení a žalu, když mlčí i Kristus...

A tak básníkova touha po nekonečnosti a osobním štěstí soustřeďuje se na konec v jedinou touhu po kraji, kde není těžkých myšlenkových bojů, „kde jest Mlčení věčné, tiché, velké, kde je Pokoj...“ A tento kraj mlčení a pokoje nalezl Tetmajer v p ř í r o d ě, zvláště ve velebně krásné přírodě taterské. Jeho smyslové povaze stala se bližší a přístupnější než nepochopený Kristus: neukládá mravních závazků a při tom poskytuje aspoň zdání, pátuchy nekonečnosti, čistého světla a vniterního klidu, či jak básník sám apostrofuje svůj ideál: „Ticho! Prostore! Světlo! svatá trojice duše mé!... svatá ty vlasti ducha!“

Příroda stává se mu v některých okamžicích skoro bohem, ale častěji přece vede jeho duši zase — k Bohu.

IV.

Návrat k přírodě byl pro Tetmajera sice především útěkem z ideového boje, ale zároveň osvobozením a z á c h r a n o u: v rodných svých Tatrách nalezl také úkryt před útoky smyslů a lidských vášní,

různých půtek a bojů, jež ve světě tolik zraňovaly, otravovaly i ubíjely; v tichu hor a údolí objevil vlastně teprve pravou podstatu své duše a nalezl sebe i jako umělec: zde ukázal se teprve jako skutečný básník, pěvec přírody, jakých není mnoho.

„Jdu do velkého chrámu modlit se“, praví vstupuje do Tater. „Nepřicházím kvílit... O pomoc, o lítost již nevolá ret trudem jatý: přicházím poznat, Klid jak vypadá jen svatý...“ („V Tatrách“). A svatý klid promlouvá tu k němu všude: v majestátních horách i hlubokých údolích, v tajemném šumu lesů i v divoké hudbě větrů, hukotu bouří a vodopádů. Ssaje ho dychtivou duší i zbystřenými smysly, vykouzluje si při tom na půdě taterské přírody nový vysněný život, vžívá se do něho, spojuje se s ním nebo vkládá do něho své vlastní city a touhy. Pláče s plačící vrbou, ponořuje se v tůně zapadlých jezer, nechává se unášeti tajemnou hudbou lesů, slyší i „melodie nočních mlh“ a „věčné melodie světla hvězd“ a nadšeně opěvuje horský vítr z Tater, jenž nese mu z klína hor dech pravé volnosti, „natažená struna přírody, na níž hrá Čas, Ruch, Prostor, Jsoucnost věčná“,

I v Tatrách sice někdy jej uchvacuje „jakási divná bez břehu a bez dna tesknota, nevyslovený žal...“, ještě občas zaskřípají po tichých písních sloky plné ironie a sarkasmu, ještě ve IV. svazku „Poezyí“ (1900) dovede zvolati: „Nevěřím v štěstí... Jediný bůh můj stojí s tváří temnou — bůh to nesvatý — Ironií zve se...“ — ale to jsou výkřiky duše, jež je povoláním nucena vraceti se z mlčelivých hor do „světa denní podlosti“ nebo prožívati vzpomínky minulých zápasův i ran. Potom však znova utíká se na klín přírody „matky... vždy věrné, přítomné všude, mocné, bezeměrné... která v stromů šumě unáší duši v lazur k tiché dumě... a vlnou říční kamsi v bezedno ji nese za okraj země, za světla kdes hvězdná...“

A tu ve věčném tichu přírody, naplněném melodiemi halných větrů, nejen utápí básník své bývalé smutky, „větší nežli Tatry celé“, ale zamýšlí se také hluboce nad svou vlastní d u š í. „V zamyšlení“, jak sám nadpisuje významný svůj cyklus reflexivních básní, přetrhává všechny články poutající jej se světem, uvědomuje si „nejvyšší rozkoš: býti duchem“ volným, okřídleným, jak orel, jak albatros, zahleděný klidně v hrdé slunce; a v této rozkoši z duchovní své svobody volá nadšeně: „Můj život celý v nitru duše mojí!“ Zdá se mu, že teprve nyní ji objevil v celé její plnosti a kráse — tajemnou, neznámou dosud, že zří k ní v podivení. Jak jest ohromná a bezedná: slévá se

v hloub a ční vysoko k nebi! Táž duše, již nazýval dříve jen „myslící hlinou“!

Před tebou stojím jako před obrovským dómem,
v nějž vstoupiti se lekám — zahynu tam, zmizím...
Můj mozek potácí se, smysly bez vlády jsou...
Mič, probůh! Zabila bys slov svých pouhým šumem!
Jedině On smí s tebou mluvit, slyšet tebe,
o duše lidská v pravdě viděná a zjevně...
Jsi příliš velká! Propast v tobě, propast nedohledná,
jež všechno obsáhla, co chová zem i nebe...
(„Na Královském jezeře“).

Jindy však přece vstupuje do chrámu své duše, aby se kořil jejímu skrytému božstvu a pozoroval její tajemné síly. Ale hrdá pýcha mění se brzy v pokoru: uvědomuje si v hořké vzpomínce, že sám poskvrnil a zneuctil svůj chrám, špatně užil sil své duše. „Mluv! Pro Boha! Mluv! Kde tvá křídla, duše? Dvě mělas křídla, velká, silná, dlouhá — kde jsou?!...“

A básník žaluje kajícně — v cyklu „Drobné verše“ — sám na sebe. Žil jako zabloudilý poutník v poušti. Mladost uplynula jako divá řeka. A kdyby nyní Bůh postavil mu před oči anděla svého soudu a zeptal se: Kde je plod tvé práce, jaké je zrno z potu tvého čela — co by mu odpověděl? Prázdnou poživačností poskvrnil duši svou i své srdce... Ani jediného ducha nepovznesl z nižin v blankyty, ani jediné jiskry nevydobyl z popelu...

Jakou mám cenu, byť bych duhou zářil,
nejsem-li deštěm úrodným a sluncem?
Když ohně jsem a lesku neroznítil,
co hoden jsem, byť bych jak láva hořel?
A pohnul-li jsem všemi city ve člověku,
což, nevrhám-li božství jemu v duši?!

Tak sesiluje se a podepírá v duši touha po mravně čistém, ušlechtilejším životě, o němž básníku také stále mluví neporušená taterská příroda i nejkrásnější vzpomínky z dětství. Cítí, že „kletba těla“ jest „poutem ducha“, že jej zraňuje jak střela orla, který snil, že nach má na své hlavě a vichr pod křídly — a zatím „v sluji blátivé kdes ležel v trávě...“ — ale poznává také, jak těžký je boj proti tělu a zvířeti v člověku. Umdlévá často, klesá, volá, že „nelze vzepříti se hnětu smyslů“, neb „křídla, jež tu rvou se k letu, pozemský řetěz do smrti až svírá...“ — ale přece z básní vidíme, že jeho dříve tak smyslné pojetí lásky se značně očišťuje a povznáší.

Básník, jenž psal hymny na nahotu, jenž přes nejvyšší vzněty vášně měl pro ženu vždy jen pohrdání, začíná velebiti krásu čistoty a toužiti po ženě jiné, než s jakými se dosud setkával, po ženě hlubší, ušlechtilejší, která by ho podnítila k mocnější písni. V lásce nehledá jen smyslového opojení, naopak je mu smutno, vidí-li u ženy toliko krásné tělo bez ducha. „Tvé sladké oči nic mi nemluví . . . patřím v ty oči, nevidím v nich — duše . . .“ A jinde si zpívá: „Mé duše paní jenom podívá se — a mír a čistota jí linou z očí. V tak sněžné labuť nerozkřídlí kráse, jak z její duše myšlenky jdou čisté . . .“ Takovou čistou milostnou poesií je provanut celý cyklus „Qui amant“.

A jak se takto zušlechťuje duše, poznává zároveň ve vzácných chvílích nadšení, že ani tato láska jí nedostačí. Viditelný svět stává se jí malým a těsným. Za soumraku zadumána naslouchá tajemným hlasům, jež vanou přírodou, jako by přicházely z jiného neznámého světa, lepšího a krásnějšího; proudí jimi mocný dech nekonečnosti, jenž rozšiřuje a povznáší duši, takže „podobna mévě z moře vzletující se nese v prostor nadzemského světa“. Opojila se již všemi krásami a poklady přírody a cítí v teskných okamžicích, že přece nedovedou jí úplně nasytiti. Nemají v sobě věčnosti, pomíjejí a hynou. Za pomíjející krásou skrývá se neúprosně smrt a vzpomínka na ni vyvolává vždy znovu záhadu budoucího života. Doufal jsem — volá básník jednu chvíli k horám — že má duše prostřed vašich divů a krás ucítí rozkolébanou jakousi melodii, dosud jí neznámou, zrozenou kdesi v květech a blankytech . . . Měly jste býti veselím pro ni, zahradou plnou vůní a barev — a tím smutnější jste pro ni dnes. „Smrt vyzírá k ní z mořské propasti, smrt kolíbe se nad ní v šumu borů i v hřmotu vodopádů i v květů šelestu . . .“

Znepokojena takovými myšlenkami, jež zaplašují na chvíli illusi pozemského štěstí, nebo zase pobouřena občas záchvaty všelidského utrpení a žalu, hledá duše znova útěchy a záchrany ve víře v Boha a věčnost. Tak vznikají některá krásná náboženská čísla jemných „Preludií“, teskníci po ráji dětství a jeho upřímné, oblažující víře. Tu vyznává na příklad:

A pozemské již lásky nestačí mi zře:
po lásce mystické jež nad smrt silná, jistá,
já prahnu, a má duše v oceaně hoře
závidí dětem, jež spí pod stopami Krista.
(Překl. Fr. Kvapila).

Tak vzniká i cyklus pěkných sonetů ve IV. svazku „Poezyí“ kde volá k Bohu („V mlčení“):

O Bože, vždyť jest přec snad končina kdes jiná,
nám nedostupných v dálkách jakýs jiný svět,
svět pravdy, dobra, míru, bez vin, bez odvet,
kde nikdy nekřivdí se, křivd se nevzpomíná.

O Bože, vždyť jest přec jen někde domovina,
kde blyště kleštěmi tě nesmí předhánět
kat hrozný Poznání, a za tvým činem v sled
kde nejde Vzpomínka, ta sestra jeho stinná.

O Bože, vždyť jest kraj, kde nerve duši snad
den ze dne lítost již, jež hynou pro lilie
kde strašný nesyčí v ní ironie had...

O Bože, vždyť jest kraj, kde se jen světlem žije...
Tam, duše, tam se vznes v mystických niv svých lad,
kde Mír a Mlčení jsou Věčna melodie...

(Překl. Fr. Kvapila).

A v témže svazku v jiné básni („V obrazivosti“) prohlašuje již positivně: „Věřím v život příští! V nesmrtelnost duše! Zlo žití ve mně probouzí tu víru... Musí být jiný život!... To, co jest v duši nejvyšší, nejčistší, vyšší nad všelikou myšlenku i nad každý pojem, časem toliko duši postřežitelné ve strmých výšinách, jak motýli skalní: má Nanebevzetí... Je to triumfální návrat v nebe... Obrovský omyl světa, hmotné bytí, — zanikl... Může tedy býti štěstí!...“ (O. p.)

Metafysické záhady v psychologii.

Dr. Josef Kratochvil.

Doby, kdy věda a filosofie pokládaly se za dvě zcela protivná a nesmiřitelná hlediska, dnes již minuly. Po důkladném rozboru principů, method a závěrů vědy, jak jej prováděli vynikající mathematikové, fysici a chemikové, na př Poincaré, Stallo, Duham, Mach, Ostwald, jakož i četní biologové, jež vyjmenovati zabralo by značně místa, vědecké zkoumání, pokud se snažilo o hlubší poznání skutečna, přestalo pohrdati spoluprácí a pomocí reflexe filosofické.

A tento novodobý soulad vědy a filosofie nezdá se mi býti ani náhodný ani okamžikový, ježto vyplynul z bezpečného vědomí mnohostrannosti a spletitosti problémů poznání i bytí. Řešení záhad bytí zůstalo by vždy jednostranným a neúplným, nekonalo-li by se řádně se všech hledisek.

Vzácný příklad zmíněného souladu vědy a filosofie resp. metafysiky vidíme v nejnovějších a opravdu nejlepších pracích psychologických. Psychologie zajisté v nynějším svém stadiu nemůže se již spokojiti s pouhým popisem psychických faktů a stanovením jejich zákonů, nýbrž snaží se bedlivě vyzkoumati, jaký jest jejich konkretní princip, jejich zřídlo, jejich poslední důvod.

Vzorným příkladem těchto snah může nám býti přísně vědecká a hluboce filosofická kniha florenckého prof. Francesca De Sarlo „Psicologia e Filosofia“ (2 svazky, str. VIII—548 a IV—448, Firenze 1918, nákl. revue „La Cultura Filosofica“). Nemíníme tu rozebírati celé dílo, nýbrž všimnouti si pouze kriticky některých jeho metafysických argumentů, které jsou tu mistrovsky zpracovány ve stálém ovšem spojení s fakty zjištěnými ze života psychického. Jsou to argumenty základní důležitosti — jsoucnost, povaha, původ, konečný účel duše —, které vždy nejživěji zajímaly i zajímají lidského ducha.

De Sarlo zběžně odbývá materialisticko-positivistickou psychofobii z konce předešlého století, aby tím důkladnější kritice podrobil soudobé snahy psychologické, jež přes to, že uznávají nepřevoditelnost faktů psychických na odpovídající fakty fysické, přece jenom pokládají duši, „já“, subjekt, za zdání neboli illusi, nebo ji převádějí na pouhé bytí rozumové, ideu bez reálního obsahu, nebo ji kladou ve zvláštní

synthetickou činnost, pokud jí nesměšují s celým souborem vniterních jevů, které po sobě postupují a navzájem se prostupují bez jakéhokoliv pevného a trvalého podkladu. De Sarlo rozděluje všecky tyto snahy současné psychologie ve dva základní proudy, jež charakterisuje slovy: intellektualism a voluntarism psychologický.

S m ě r i n t e l l e k t u a l i s t i c k ý převádí duši v ideu bez obsahu, v pouhou illusi mentální optiky. Skutečné jsou prý v nás pouze jednotlivé fakty psychické: představy, ideje, city, snahy. Pojem jáství zmizel by jako stín, kdybychom jej zbavili těchto fakt. Zkuste, říkají, podívati se do svého vědomí a nalézti tam já jako konkrétní podmět svých činností: naleznete tam vždy psychická fakta více méně určená a vymezená, ale nikdy tam neuzříte subjekt o sobě, oddělený od svých stavů a svých faktů. Nedojdete tedy ke skutečnosti pravé a vlastní, nýbrž jen k idei, bytí logickému, abstrakci, jež nemá individuálnosti ani konkretnosti.

Co odpoví na to věda?

Především tkví ve všech těchto tvrzeních implicite již p o d k l a d skutečného subjektu a konkrétního principu, který chce se popříti. Jak je totiž možno mluviti o zdání a illusi, nepředpokládáme-li subjektu, který je obětí zdání, který se klame? A pak, praví dále De Sarlo, „abychom mohli mluviti o zdání nebo illusi, musíme přece znáti skutečnost; nuže, a to implikuje jsoucnost buď druhého subjektu schopného kritisovati první, nebo subjektu, který je s to, aby kritisoval sama sebe, — leč bychom snad chtěli tento úkol připisovati myšlení, které ovšem, nejsouc myšlením někoho, vůbec nemůže existovati. Jak možno pochopiti myšlení, jež by bylo mimo vědomí a jež by kritisovalo samu povahu vědomí konkretního, skutečného? Mnozí dnešní filosofové a psychologové mluví často o ideách, jež by byly činny samy sebou a navzájem by se prostupovaly, ba mluví i o ideách nebo představách, které stotožňujíce se s ideou jáství, mohou nabýti zájmu nebo schopnosti, které dříve neměly; nechápeme, co by mohly býti tyto ideje, nejsou-li ideami nějakého subjektu. Také principy, mají-li se státi něčím skutečným, effektivním, musejí býti na něčem konkretním . . . Posléze pak Myšlení (s velkým M, jak chce J a m e s), jež se může rozvinouti blížíc se a poznávajíc se v minulosti, uchopiti se jako v základě totožné, není pouze funkcí nebo časovou akcí, nýbrž je principem funkce: „che si esplica per mezzo della serie di pensieri che successivamente si contengono e che diviene sempre più reale

attraverso le forme che va assumendo secondo la sua natura e l'energia che gli è insita". (Svazek II., str. 13—14, 17.)

Tento konkretní princip konkretní a životní funkce nazývá se pravým jménem — duše. Duše má větší realitu nežli všecky ostatní věci svou schopností chápati samu sebe prostřednictvím vědomí jako subjekt vlastních stavů a vlastních činností. Takto již snaha soudobé psychologie pokládati jednu z funkcí mentalních za princip a základ vniterního vývoje vědomí, když se na ni podíváme z blízka, ukazuje nevyhnutelnou nutnost klásti do základu průběhu, často hodně vířivého, psychických fakt konkretní subjekt, skutečnou jednotu, jež je zároveň příčinou i vysvětlením, základem i posledním důvodem jejich souvislosti a jejich dynamické sounáležitosti.

Tuto skutečnou jednotu stotožňují psychologové směru voluntaristického, stoupenci Wundtovi, se zvláštní formou synthetické činnosti, již jmenují impuls, cit, chtění, apercepce; ona prý provází všecky momenty vývojové řady vědomých fakt. Není však ničím pevným a trvalým, nýbrž stálým děním, neustálým a nepřetržitým postupem psychických jevů, jež jí pevně jsou spojeny mezi sebou, tak že tvoří jediný celek pevně ustrojený.

„Je však možno kdy pochopiti, — volá De Sarlo, chtění, formu činnosti bez subjektu, bez skutečného bytí, jehož způsob uplatnění se a činnosti by značilo? V psychickém životě vše se mění a je tu stálý vzrůst energie, stálé tvoření hodnot. Než, kdo nebo co tvoří činnost? Ono stálé tvoření nového jest tvoření ničeho, ba z ničeho? Není-li nic skutečného a aktuálního ve vnitřním životě, mimo jednotlivá psychická fakta, nemožno pochopiti, jak z jejich sloučení a spojení může vzniknouti něco nového . . . Užívá se ovšem vytáčky, že za podklad se klade soujem jednotlivých fakt; ale soujem, soubor, celek atd., toť jsou pouhá slova, flatus vocis . . . Pozoruhodný je fakt, že Wundt klade jako základní znaky života psychického svobodu, spontannost atd. Nuže jaký význam přičítati těmto znakům, nesoudíme-li o nich, že jsou inherentními součástkami jednotlivých osob? (Svazek II., str. 25.—27.)

Také zde bychom mohli dodati, že opravdový výraz pro jisté, četné pojmy v knihách voluntaristické psychologie, jako „apperceptivní synthesa" nebo „jednota chtění" atd. atd., jimiž se chce vyjádřiti konkretní a živý podklad psychických funkcí, zní zcela jasně a prostě — duše.

Bez přímého pojetí naší jednoty vědomí, našeho já, — duše, jest nemožno pochopiti a vysvětliti základní formy naší duševní činnosti. Jestliže různé části myšlení, soudu, úsudku nejsou v jednotě vědomí, tu samo myšlení, soud i úsudek jsou nepochopitelny. A stejně to platí i v kterémkoliv jevu emotivním nebo volním. Vezměme na př. strach. „Ve zdánlivé jednoduchosti svého obsahu ukrývá přečetné prvky, jako ideu nebezpečí, ideu, jíž totéž nebezpečí se nevztahuje ani do minulosti ani do budoucna, a pak zvláštní determinaci vědomí, v níž je právě strachová emoce. Připustíme-li, že tyto prvky, vytvořené v různých místech mozku, zůstávají oddělené, že nemají nedělitelného středu, jak tedy se vytvoří stav emotivní? Jak by kterákoliv částečka mohla vznítiti strach, když by celek nezřel nebezpečí v určitých podmínkách? Ať se připustí spojeniny, sloučení jakékoliv, z toho nikdy nedojdeme k jednotě vědomí... Není tu střední cesty: buď se připustí zdvojení nebo zmnohonásobení vědomí v každém místečku mozku, nebo třeba připustiti j i n o u jednotu, různou od jednoty aggregativní. Jisto jest, že zkušenost psychická se nám projevuje jako řada nebo proud, v němž jevy kvalitativně různé po sobě následují, navzájem se pronikají a různě se komplikují; ... přičítám-li tyto jevy subjektu, na jakém podkladě vykonám spojení, nepřijmu-li přímo podklad ve vědomí svého já. Já není představování, cítění, myšlení, nýbrž představovatel, cítící, myslitel". (Svazek II., str. 40.—50.) (O. p.)

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. VYCHODIL.

Velikou radost máme nad Geislerem, jak zdravý, národní duch v něm zniká. Na důkaz vyjimek z jeho psaní: „Tvůj lístek — — — a lásce k národu“.[1]) — — Z toho tedy patrno, jak čistý, nezkalený cit v této zpanilé duši plápolá; a jakou snad ztrátu utrpíme, přijde-li do Frintaneum. Ale myslím, že jeho, ač krátké pobytí mezi národem neostane bez značných následků na celý jeho život; a že povždy s radostí sobě zpomínati bude na utěšené hodiny, v středu svěřeného lidu ztrávené. A jak vybroušenou, krásnou mluvu sobě osobil!

Mikšíčkovy národní pověsti jsou už ve Vídni u censury. — V Holomouci má se hráti: „Divotvorný klobouk“, a „Zpěv Moravanů“, z Furchových básní od rytíře z Ditrichů v hudbu uvedený.[2]) Včera byl u nás v alumnátě Slota; překládá Humbertovy myšlenky, Winiker chce náklad vésti. Lid jej velmi má rád; nemá proň dosti knih; i z vůkolních kolatur chodějí lidé na jeho kázaní; pročež velmi naň sočí kněží sami; ano jeden prý z kazatelnice řekl: „Nebude-li se Vám mé kázaní líbit, nu — tedy jděte do Moutnic!“ Vizte patrně, že historie jest boj; takto každému z nás se povede. Faktorové historie jsou: mládež a zastaralci; resultát tohoto boje jest jádro, z něhož pučí strom nebeský. Náš Tarouca trefně dvě tyto potence dějů srovnal s centripetální (mladictvo) a centrifugální silou v přírodě; a víte, že tak vesmír se udržuje. Mladictvo vždy bude hnáti ku předu, vždy pokrok hájiti, starci minulost; ale že konečně všechno sloužiti musí Duchu, působí blahokojně tito na mladíky tím, že jich ve výletu mírnějí, by v nicotné a škodné sny nezabíhali. — Než o tom podruhé více.

53.

Šmídek do Nedvědice.

Oslava svátku sv. Cyrilla a Methoděje čili, jak na pozvánkách Kuldou psaných stojí, Crhy a Strachoty (tehdy 9. března) v brněnském alumnátě.

Dopis tento není ve vázaném deníku vepsán, nýbrž na zvláštním listě v něm vložen. Není podepsán. — Poslán byl snad kapl. Milímovi, jenž po předchůdci Zrzavém v Nedvědici vlastenecky působil.

---

[1]) Srv. str. 582.

[2]) t. r. vyšly v Olomouci u Škarniela Písně vlastenecké s průvodem kytary a fortepiána. Hudba od L. rytíře z Dietrichů.

V Brně 15. března 1843.

Velectěný Slovane!

Velikou, převelikou radost sme pocítili, čtouce Vaše psaní, nad valnými pokroky národního života v naší přemilé Nedvědici! Ano, tak jen strom vlastenský nové vždy puky, nové utěšené květy vyrážeti bude, když každý z nás upřímně, usilovně, odhodlaně se ho ujímati bude; každý z nás ať zrnko aspoň přinese a zaseje v úrodnou půdu; a byť by i semeno hned nevzešlo, to nás nemýliž, neochlazuj v naší horlivosti. Neb tak jest to vеždy v říši ducha, v říši myšlenek; ne v každém se hned ujímá; ale časem přec nalezne půdu, na které k radosti nevýslovné svého pěstitele vykvetne; v té neb oné hlavě, takovým neb jinakým způsobem ujme se k novému životu.

Ptáte se, jak my sme v našem ústavu den slavný našich blahozvěstců slavili? Památným zajisté způsobem! Drželi jsme totiž toho dne odpoledne akademii slovanskou, počavší se symfoniou Mozartovou. Na to držel Bílý řeč ku slávě sv. Apoštolů, která hlubokého dojemu v posloučech[1]) zůstavila. Vyvolil si Bílý text z Mat. XXIV. 45.: „Kdo jest věrný služebník a opatrný, kterého ustanovil Pán jeho nad čeledí svou, aby jí dával pokrm v čas? — Nade vším statkem svým ustanoví jej“, a dokazoval v životě svatých těchto patronův našich uskutečněné obě tyto cnosti: věrnost a opatrnost. Aby ste seznal ducha, v kterém řeč celá vypracovaná jest, vynímám jen toto místo: „Jaké to měli kouzlo naši sv. apoštolé, že takové divy činili na vinici moravské? — — — O! vy opatrní sluhové, vy ste si již ve vlasti své zaopatřili prostředek, bez kteréhoby byl nechutnal Slávům pokrm nebeský!“

„Věděls a dobřes uvážil, moudrý Konstantine! že co má srdcemi pohnout, co má duchami vládnout, musí podáváno býti prostředkem, kterým se duch a srdce národa jeví a na venek vystupuje, t. j. — řečí národní, jazykem materským. To bylo onno [!] kouzlo, kterým ste si opoutali národ! — proto se vám hrnuli naproti ubozí předkové naši, proto se tak rádi kojili mlékem nauky Krystové, proto byly tak oblíbené služby boží Vámi v národním jazyku konané, proto se tak dychtivě čtávaly [!] písma sv. od Vás do řeči naší umně a líbezně přeložené“.

„A jakou moudrostí, jakou opatrností tys zastával toto své počínání moudrý Metóde! před ctihodnou radou náměstka Krystova! Tam ses odvolával na vyřknutí toho Ducha sv., jímžto nadšen mluvil svatý (II Petr 1[2]) muž boží: každý jazyk chval Hospodina: jazyky mluvit nezbraňujte! — O vy svatí mužové! vy ste přinesli národu našemu darů nade všecky dary drahocenných! Vy ste rod náš Slovanský uvedli do samospasitelné církve;

---

[1]) Tak, m. posluchačích.

[2]) Výroky nejsou tu, nýbrž Řím 14, 11 a 1 Kor 14, 39, a to v jiném významu.

ale i jeho **n á r o d n o s t** jste obmyslili dobře a laskavě; Vám děkujeme vážnou, starobylou **c y r i l i c u** (písmo cyrilské), do ní ste nám přeložili zpěvy korunovaného proroka a sv. Evangelistů blahozvěstné spisy. O vzácné to zbytky, svaté starobytosti nad stříbro a zlato ceněné!" — — —

„Bol dojímá nás, pozorujících, že lid náš, kterému sv. Apošt. dar křesťanstva v jazyku materském podali, toho libozvučného jazyku si nevšímá a cizinu na sebe obliká. Proto i v tom následujme opatrnost sv. apoštolů našich, že se chceme ujímati jazyka zneuctěného, utiskovaného".

Ku konci pravil s nadšením: „— — — Proto každoročně si představme **k r á s n ý ú č e l**, pro který i oni (sv. Ap.) i my rádi život nasaditi chceme; totiž:

„**V í r y v e s l u ž b á c h v ě n o v a t s v o u s í l u**
V n á r o d u K r i s t u".

Následovalo na tuto ohnivou, jak vidíte, a plnou nadšeností proniklou řeč provození sedm slov Kristových od Haydna; pak deklamací z „Pickových básní: Nesmrtelnost", pak koncert na husle; na to krásná deklamací z Nitry: „Nitra v boji", ve které se první uvedení křesťanstva tklivými barvami líčí; k dni tomuto tedy zcela přiměřená; ku konci píseň Klácelova: „Vane, vane duch moravský" — — Akademie držela se v refektáři, kde mimo alumnů všech hostmi byli: prof. Sušil, Dr. Dudík (na fil. prof. histor.), Škorpík, Těšík, Žák (katech.), prof. Diebl. — Den tento, tak právě národním a spolu církevním duchem slavený dlouho, předlouho tkvíti bude v paměti naší! všeci sme jásali, volajíce: Zajisté nikde a nikdy den tento sv. patronů našich nebyl oslaven takovým způsobem!

Ale nejen proto velikou radost sem pocítil nad Vaším listem, že tak radostné zprávy nám v něm podáváte; ale zlástě jakási vyšši nadšenost, na žáru hlubokého citu rozohněna, která v něm vane, nás líbezně zajala; neb zcela ste vešel v směr činnosti a počínání našeho. Jen neustávejte na této dráze, na které arci i bolavé trní rúste; ale je-li kde růže bez trní? Historie vždy jest **b o j**; tu, kde vystupuje jednotlivec myšlenkou svou v život, nastane mu zcela jiná tvárnost vnitřní: protivenství, překážky, boje, bole, slze, ale i radosti, jakých vysloviti nelze, slasti vždy trvanlivé, náděje, — nebe se leskne v oku našem. Jen račte častěji sdělovati s námi city a myšlenky své; neboť takový musí býti život náš, by se myšlenky, touhy, city, slasti a strasti jednoho přelívaly v srdce druhého; co v jednom žije, ať žije i v druhém, co jednoho nadšením naplňuje, ať nadechne i druhého; neb jak sv. Pavel tak krásně praví (I Cor. XII 26. 27.): si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive glorlatur unum membrum, congaudent omnia membra. Kde ale tak život vystupuje, tam ť není nenávisti, neníť lže, neníť pýchy a jiných neřestí; ale zde každý, byť i nejmenší a nejslabší, uznán jest ve své duležitosti k celku (neboť to nejvyšší sláva naše, živou býti v celku krapkou) každý má své v celku povolání, své určení; a blažen ten, kdo seznal tento úkol

svůj a neohroženou myslí oddal se jemu! Kde ale obapolné uznání, tam láska; a kde láska, tam pokrok, a kde pokrok, tam jen život; bez pokroku věčná smrt, od které žádné vysvobození! — Láska naše heslo; a bude li ta vždy vládnouti v prsou našich, zejmou se zrnka od nás rozsena ve velký strom, na které přiletí ptactvo nebeské, na který se zalíbením patřiti bude Duch.

54.

Václav Kratochvíl Taroucovi.

Klácelův hegelianismus. Bílý a Štulc. Stíhání vlastenců v Praze.

Pisatelem jest asi Václav Jiří Kratochvíl (1819-1896), s nímž se T. seznámil studuje bohosloví v Praze (1838 a 1839), 1863 a 1864 spoluredaktor Řezáčovy Školy a života.

7. května 1843.

Ze psaní od Vácsl. Kratochvíle poslaného hraběti Taroucovi: — — „— — Jenom dej pozor, abys žádným kacírstvím nezapáchal, siceby bylo po všem; neboť těm pánům neleží na pravdě aniž na blaženosti lidské, jenom na nebeském království (? co si as při tom myslí?) a v stuhlém umrzlém dogmatismu svých zaprášených — a snad ani nečtených — nesrozumněných — nepromyšlených (a což posouzených) foliantů?! Slovíčko z Libermana (n. př. o trojím rozdílu v pekle — na to, co je tma, — na to, co je zubů skřípění — a na to, co je oheň), slovíčko z Peronne (n. p. to, že se substance — atómy — jednoduché, dále nerozdílné věci změnit dají v zcela jiné —), slovíčko z Kléa[1]) (n. p. že jest manželství doplnění druhé pololidskosti k celému člověku) a mnoho jiných hlouposti (sit venia verbo) jest jim nad spokojenost života, nad samé náboženství — (protože mnohý, jemuž se toto cpá, je za nesmysl zavrhuje, zavrci musí) nad blaho lidské! Nikoli však pouze abych Té před kacírstvím — alespoň zápachem jeho střežiti se, napomínal; o čom [!] víš, že to z žertu, aneb lépe řečeno, z uštěpačnosti bylo: ale bez žertu, toho se hrozím, pomnímli jak ve vašem Brně se Hegelianism rozšiřuje! Není to nic jiného, nežli dialektika, jisté pohrávání se slovíčkami, jisté combinování jich, — ale na jádro-li biješ, hluchý to ořech. Klácelové [!] osobnosti nechci se dotknouti, ona jest mi svatá, ctím jej co muže pro svaté věci planoucího; aneb komuby básně Kläc. nebyly dodaly uctu pro tvůrce jich vznešeného? Ta láska v nich horoucí; ta vznešenost předůstojná — do nejhlubších hlubin srdce mého se zanořily! — I za to, že filosofickými spisy svými se nyní obírá, sem mu povděčen, on budoucím bádačům, on jiným spisatelům toho druhu cestu klestí, slova jim navrhuje, podává, tvoří, takže mnoho ulehčeno míti budou! Mnohých

[1]) Vynikající katol. dogmatikové 19. stol., Němci Klee a Liebermann, Vlach Perrone. Pis. ironisuje asi kteréhosi professora; otázky jím tu zmíněné nejsou ovšem biblicky, po př. dogmaticky tak bezvýznamné, jak se domýšleti zdá.

známostí, zkušeností má, mnohou pěknou věc velmi příjemně umí povědít — jen že někdy to nedokáže, k čemu to uvádí — a myšlenky a náhledy jeho v pravdě jsou smyšlenky. Nemohu to o všech tvrdit — ale velmi o mnohých — alespoň z toho sem to posoudil, což nám ve Vlastim. a v Časop. byl podal! Mostek[1]) za to považuji, zač jej vydává, za věc cizou, již on jenom přeložil!

S Bílého[2]) řečí potěšils mne velmi; i jestiť to duše mohutná, která sobě i též mocného, silného těla vybude — porovnal bych ho k našemu Štulcovi! Jenom něco mu přece schází ještě, ta výřečnost a obratnost Štulcová [!]; ty náhledy a myšlenky, ty zámysle ohromné — jimiž tento jako celou duši přeplněnou, překypující má —; zchází mu ty zásady a pohnútky, z nichž Štulcovo celé jednání prejští! Si talis est, utinam noster esset! řekliby o něm Jesuiti! Přálbych sobě totéž: aneb myslím, že naše náhledy, poněvadž na všeobecnosti založené (právě katolicky) vždy i lidu podati se dají, tak že, co v srdci mém se umístilo, co mne těší, co ve mně působí, v krátku i v každém (pozornějším) se zakořeniti, pučeti, růsti, kvésti a ovoce přinášeti může! — Či pojednání jeho, jež podal v časopise — arci, zdaby to se lidu podati mohlo? A minem lid, zdaby s to bylo, někoho přesvěčit? Líbí se nám vtip jeho, nímž on látky své srovnává, líbí se nám to, jak příhody evangelické atd. do toho vplítá — a však, když to odložíme, a poptáme se, co dokázal? což tam nutného člověku podává? nenajdeš zajisté nic! alespoň, k přesvěčení o věci své Tě nepřivedli!

Abych se zase k jeho řeči navrátil, byla mě jako z duše vzata, mluvil mně, jak z ust — mluvil jazykem mým! Zajisté neopomenu dále ji podati — — —.

— — — Viz, že nyní jest hrozné — až nešlechetné vyšetřování po celé Praze, že Amrling byl na policii potahován, že i Štulce přepadli, sotva několik dní u Slepých[3]) umístěného — a psaní mu sebrali, mezi nimiž i jedno ode mne! Jsou to přece blázínci ti páni, zrovna tam sami bořejí, kde zeď nejpevněji stála, sami jsou toho vinni, kdyby se snad proti nim rozjitřila mysl česká. Tak nikoli nenvidí Čech Němce, jako Němec Čecha, aniž je kde v Praze slyšeti, že by se komu Němcem nadávalo, jako ve Vídni se za nejvyšší potupu klade, někomu říci: Čechu! — Bemák! — a chce-li kdo mezi Pány tamnějšími štěstí dojíti, musí zapříti toho, že Čechem. Náš lid, a zrovna tito mladíci, jichž oni vyšetřují, nejsou od ničeho tak vzdáleni, jako snad od myšlenky povstání nebo jakési strany; a kdo je zná, zajisté jim tolik rozumu nebude moci upříti, žeby nahlídnout mohli, že různicemi by se lidu našemu nejméně posloužilo! V pravdě ti páni nám nedůvěřují — nás se bojí; a však zcela bez příčiny! Odkud ta ne-

---

[1]) Vlastimil a Časopis Č. M. Klácel Fr., Mostek aneb úvod k metafysice. Brno 1842.
[2]) Srv. před. č.
[3]) v ústavě slepců za duchovního správce.

důvěra? zda jim snad nějaký nepřítel naší svaté národnosti do uší potutelně našpital, což by lživému jazyku hadovému se bylo jen namátlo? zda snad některé neprozřetelné a snad ani nepředložené počínání kteréhosi škrabáka k tomu příčinu dalo? aneb snad vědomí chyby kterési ty pány tíží a ouzkostí jim nahání a bez potřeby bázlivými činí — to nevím, aniž rozhodnouti chci; jenom smělli bych, radilbych jim, aby od takovýchto vyšetřování upustili — nemůžeť se to — ačač snad na škodu a zkázu některých horlivců národnosti české — k jejich prospěchu ukončiti. Kdyby si rozuměli, podporovaliby tu věc sami, poněvadž jest to věc svatá, stará li se lid o národ a zachování řeči své Bohem mu dané a rázu svého národního — a svaté-li věci se odporuje, odpor marný, neboť Hospodin pro ni je! Ale raději umlknu, drahý bratře! aby nenaplnilo lítostí se mně srdce, a žádat budu Hospodina, by jim oči otevřel, aby nahlíželi rozumem svým, což k prospěchu jest jim a člověčenstvu; žádat chci a budu Otce našeho nebeského, aby roznítil jim srdce láskou — láskou křesťanskou, aby se naučili těšit z toho, vidí-li, že bližní jich činí pokroky v cnosti a moudrosti a blaženosti, vidí-li, že národ jiný, s nimi ouzce spojený a od nich se odloučiti nejméně hodlající — se vyvinuje, k dokonalosti pokračuje, žádat budu Hospodina, aby ustali od prostředků, nimiž se jen boří, škodí — ruší, kazí, a nic dobrého nedocílí.

55.

Šmídek Lýskovi.

Prohlídky knih v brněnském alumnátě. Policejní výslechy V. Štulce v Praze. Domněnky o původu těch štvanic pro panslavismus. Literární novinky. Dělnický ruch v Brně.

Na den svatodušní 5. června 1843.

Ze psaní Lýskovi poslaného: „Mnoho, přemnoho se přihodilo od toho času, co jsem Vám posledníkráte byl psal; ale o všech těchto věcech nechtěl jsem Vám (protože očekával jsem dříve jisté již resultáty našich bojů, odporů, protivenství, které jsme byli vytrpěli) spíše psáti, k tomu prácemi tak jsa zanešen, že jsem nemohl ani pochvílí pohodlného k odlevě srdce svého najíti. — Celé předešlé půlletí zdálo se nám plynouti v blahostném klidu, ve vnitřním sesilování sebe samých; ale věděli jsme hned, že stav takový dlouho trvati nemůže, a trval-liby tak, že na ujmu naši se by to stalo; neboť my samibychom zledovatěli, ustálili, ano snad i ve vzájemné boje mezi sebou se rozpadli. Ale v nynějším časi [!], kde věc naše, pro kterou pracujeme, nedobyla ještě takové síly, aby ze sebe, bez cizí pomoci, žíti mohla, musíme nepřestále udržovati se na stráži proti odpůrníkům, vždy nových sil shromážďovati a mezi sebou k mocné jednotě se povzbuzovati. Nebo

Jedno o druhé se musí tříti,
kde má z drobků celek býti.

A každý z nás, který se byl pro vyšší oučel obětoval, bez toho ví, že žádná nová myšlenka, zláště taková, která celému životu nový tvar chce dáti, v život nestupuje bez velkého boje; a velmi krásně pravil Lamartine ve francouzské komoře: „Každá pravda má svou horu Kalvarskou, na které trpěti musíme, než zvítězíme".

Akademie čili lépe odpolední naše sváteční zábavy velkou zbudily pozornost, zláště u prof. Panšába a Sušického, kteří oba proti nim buráceli, hulákali a biskupu celé počínání za škodné církvi a státu vyhlašovati se nezarděli. Ano Sušický řekl Bílému, že Slovanstvo je mu co „mladé Německo", naše snažení že je naproti církevním dogmům, jmenovitě učení de communione Sanctorum (jakoby národnosti tato zničená byla!!), a tak jiné hloupé a protivné námitky, které mu arci Bílý dobře a jádrně vyvrátil; ale contra principia negantem disputari non potest; ont zůstal při svém; znáte jej bez toho lépe než já, a i to víte, že od těch časův, co Vy jste semeniště opustil, se nezměnil, leda že pokroky činí v zakuklování-se v sebe samého a v ligurianismu. Několik dní na to dozvéděl se Panšáb od Volného o knize: Slavische Jahrbücher; a Volný, snad nenávistí puzen k velkým našim historikům, tím i k národu celému velmi jej, bez toho nám nepříznivého, poštval proti nám; Panšáb hned běžel k biskupovi samému se „slovanskými letopisy", naříkaje, že **takové** knihy se v alumnátě čtou. Biskup na to: „Was ist jetzt anzufangen?" Panšáb: „Nicht positiv gegen die Sache eingreifen; sondern nur das Statut hinsichtlich der Bücher, die ins Alumnat kommen, schärfer und strenger zu urgieren" — tak to sám P. vypravoval hrab. Taroucovi, který u něho si stěžoval, že vypůjčiv si od něho knihu a nic mu neřekna hned s ní k představeným utíkal. Nedlouho na to přišel Spirit. do **kanoniky**, na které nejvíce podezření leží, a všichni mu museli otevříti své pulty; ont přehlídal všechny knihy, ničeho však nenašel, leč českou historii od Tomka, ve které hned započal čísti o **Husovi**. Též Fáborský musel dodati katalogy ze slov. naší knihárny, Spirit. jich prošel; ale brzo zase, jak se domníváme, pobídnutím direktorovým, opět zpátky dodal. Mezi tím arcit nepřestálé citování; tu musel k němu Bílý, tu Fáborský, tu kanonisté; ale nemohl nijakou vinu najíti, leč že řekl, někteří mezi Slovany že jsou pyšní, ohne Demuth [1]). atd.

Zatím však začínaly se na zastíněném obzoru našem vyvalovati mračna jiného druhu. Tarouca psal totiž Štulcovi o našich zábavách národních, o Bílém, o mně atd.; a jmenovitě o Bílém napsal, že ve svých přednášeních [2]) nebere pouze ohled na suchou gramatiku, ale že se snaží i city národnosti mezi svými posluchači probuditi. Psaní toto obdržel Štulc, dokud byl ještě kaplanem ve Kvílicích, kde tedy k obávání nebylo, žeby psaní nějakému zlomyslnému mohlo do ruky

[1]) Spirituál **Deabis** byl učiněná skromnost a vlídnost (oslovoval bohoslovce: „haben die Güte"), ale ve věcech, o něž tu šlo, se pranic nevyznal. **Kanonikou** snad nazývána studovna 2. ročníku, v němž tehdy přednášeno církevní právo.

[2]) Cvičil koalumny v češtině; po něm Šmidek.

padnouti. Mezi tím ztísněn byl Št. dlouhotrvanlivou nemocí, která ho konečně donutila, do Prahy k Amerlingovi se utéci, a u něho vyléčit se dáti. Asi za 6 neděl byl uzdraven, a že na prsou velmi seslábl, tím k úřadu kazatelskému neschopen, byl za správce vyvolen při ústavu slepých v Praze, při kterém méně řečniti musí. V tom vypuklo v Praze velké vyšetřování, které se dotklo i Št. i Amerlinga. (P. Kratochvilův list[1]). — — By ste seznal, v čem celé vyšetřování záleželo, uvedu Vám výtah ze samého psaní Štulcova[2]): — — „Připojím“ — píše tuto — „zprávu, že též i ke mně přišli od policije — u nás něčeho dopíditi se chtějíce — a prohledávali dopisy mé. Staloť se to po svátcích (velkon.) v úterý. Já maje vše zpořádané a listy dle osob a řeči urovnané usnadnil sem práci. Sháněli se po listech polských, — a já co jich měl, dal jim (as 19), ze kterých se dozvěděli o zásluhách, kteréž jsem sobě získal ku křesťanskému životu zbuzuje jinochy polské, v Praze študující. Vzali mně hromadu listů bratrových, že byl podepsán i „Boleslav“ —, ostatních se netkli; a několikátý den vrátili mi vše, ujišťujíce, že nebyl já volán k úřadu jejich, jakobych byl zprovinilý, nýbrž proto, že setkal sem se v životě s lidmi, ješto [!] dokonale poznati jim zapotřebí, a tudíž také i mého svědectví. Jak jsem z otázek dosti ošemetných vyrozuměl, hlavní toho původ jest jakýs Polák, Lukaševič, kteréhož před 9 lety, putuje na Slovensko, v Brně jsem shledl, a kromě toho ne bez bolesti dvakráte v Praze viděl. Zdáť se, že toho nešťastného někde chytili, a hledajíce dusiti slovanskou naši národnost též i příležitosti té chopili jsou se, nepokojiti nás. Ját byl brzo hotov, byv třikrát na úřadě policejním. Čemu nejvíce podivil sem se, bylo, že se mne doptávali: nevím-li ničeho, zdažby v Čechách stávalo jednot, usilujících přízně získati ruské vládě. Byloť mi do smíchu, a zřetelně i slavně vyjádřil sem se o té zpozdilosti. Byv povolán nelekl sem se toho, povědom sobě jsa, že jak duše má, tak i skutkové moji i náhledy mé spíše odměny než pokuty naditiby se směly od vlády; i ujištěn jsa, že, čím více zpytovati budou život můj, tím lépe mne poznají a o povaze mé se přesvědčí.

(P. d.)

---

[1]) Srv. před. č.
[2]) asi k Tarouсovi, klerý v Praze s ním se byl spřátelil.

Posudky.

Dr. Josef Laichter, Uměním k životu. Nákladem Jana Laichtra v Praze 1919. Str. 278. Cena 7·20 K.

Kniha sestavena z úvah o umění a literatuře uveřejňovaných před lety v časopisech, hlavně v Naší době. Dr. Laichter, autor několika objemných tendenčních románů, objevuje se tu jako stoupenec moralistně sociologické methody a zřejmý odpůrce posuzování pouze esthetického. Správně zdůrazňuje častěji, že podstata umění nespočívá převážně ve formě a stylu. Umělecké dílo má býti výrazem obsahu života umělcova, a tento obsah tvoří jeho názor životní. Svými díly vystihuje a vykládá umělec smysl světa Stvořitelova. Je li nesporno, že svět Stvořitelův jest ovládán řádem mravním, že jsou v něm vtěleny hodnoty pravdy, dobra a krásy, je stejně jisto, že i řád světa umělcova má býti mravný. Neznamená to, že by nesměl ve svých dílech zobrazovat i zlo, vášně atd., ale jsa tvůrcem, má státi jako duch boží nad vodami a jeho díla mají ukazovati k výši, mají povznášeti, zkrášňovati život, a tak vésti aspoň nepřímo ke zdroji absolutní krásy, dobra a pravdy — k Bohu.

V tom, jak který umělec proti dřívějšímu proniká k prapůvodu všech věcí, jak a pokud nás svým dílem přivádí blíže ke zdrojům věčnosti, vidí spis. pokrok umění a také český jeho smysl. Česká minulost vyznačuje se duchem tíhnoucím ke zbožnosti náboženskou opravdovostí o vytvoření lepšího člověka — proto nemožno věřiti v opravdovost lásky k vlasti a k národu u těch umělců a spisovatelů, kteří národ svým uměním odvracejí od jeho vyšší cesty nebo stlačují vniterní rozvoj jeho života.

Neboť umění — správně připomíná častěji p. spis. — je sice obrazem a odrazem života, ale při tom pomáhá také život tvořit, a to především svou vniterní, obsahovou stránkou. Zvláště literatura vykonává veliký zpětný vliv na vyvíjející se generace. Proto mělo by býti první povinností každého spisovatele, aby si byl vědom svého vlivu a své odpovědnosti: v tom spočívá kus životní otázky národa. Není třeba, aby spis. okázale moralisoval, aby uplatňoval za každou cenu umravňovací tendenci, ale aspoň tolik nutno požadovati, aby správně rozlišoval dobro a zlo, aby jeho dílo bylo výrazem a vtělením i mravní krásy, a konečně aby i sám svým životem snažil se státi za touto krásou: kdo nemá vysokého ideálu v životě, nezbuduje si ani vysokého ideálu uměleckého. Podobnou odpovědnost má také kritik, nakladatel, knihkupec i čtenář sám.

Toť asi tresť názorů kritikových, dle nich rozebírá a posuzuje jednotlivé knihy několika českých spisovatelů, ukazuje vždy, zda působí na náš český život negativně či positivně. Nalézá ovšem více

negativních vlivů. Tak příkře zamítá zvláště dekadentní umění při rozboru knihy M. Martena „Cyklus rozkoše a smrti". Tvrdí, že z tohoto umění máme kus moderní nezdravoty, nervosnosti, duchovní i tělesné, máme i jakousi dávku moderní pohlavní rozháranosti, neboť všechno toto nezdravé umění prýští po většině z jednoho pramene: z nezdravého vztahu k ženě. Nedá se obhájiti nijakými velkými slovy o vyšších hodnotách životních, o individuelní volnosti atd. Ve skutečnosti je toto umění projevem slabošství a ubožáctví, a spisovatelé jako Marten, Karásek a j. jsou škůdci a jejich knihy zbraní napuštěnou jedem...

Správně podotýká, že této úpadkové neb aspoň nízké literatury jest mnoho i u jiných spisovatelů, kteří se nepočítají k dekadenci. Tak uvádí V. Hladíka, odsuzuje obšírné romány V. Mrštíka a zvl. ostře spisy K. Sezimy, jež řadí mezi knihy pouze literární, neživotné, vniterně i vnějškové nepravdivé, erotismem přeplněné. Nevidí opravdovosti ani v prosaistických pracích A. Sovy ani v románech V. Dyka ani v povídkách R. Svobodové, jimž vytýká vnitřní nezdůvodněnost, hravost a strojenost. Zamítá emancipační názory v románech B. Vikové Kunětické, propagující vlastně volnou lásku, i zvrácenou laxní morálku v „Popelu" H. Malířové a materielní pojímání života u K. Šlejhara, který ztrhuje člověka jaksi zlostně pod obraz zvířete a pohybuje se stále v příliš úzkém svém obzoru.

A tak z moderní české literatury zůstávají dru Laichterovi — kromě krátké zmínky o Holečkovi, Herbenovi a T. Novákové — jako vzory positivních, opravdových a životních spisovatelů jen tři: L. Kunte, Jirásek a Machar. Zvláště tento poslední, „jeden z největších našich vůdčích duchů a nejlepších našich učitelů" (153). Jinde tak střízlivý a leckdy i nespravedlivě předpojatý kritik zde nešetří superlativů a upadá místy ve zcela nekritický chvalořečnický tón, když se snaží vyzdvihnouti „historické" básně Macharovy, jež na př. sám Arne Novák nazval pobloužením (Das lit. Echo XIV). Dle Laichtera jsou to však básně „v pravdě neobyčejné", neboť otevírají „úžasné perspektivy po životě" a podávají „úžasnou kritiku křesťanství"; ano, úžasnou! A hned za tím čteme: „Machar nevystihl křesťanství v celé jeho hloubce a šíři, ale to, co si představujeme kat. křesťanstvím, je zde obdivuhodně a úžasně charakterisováno... Je to kritika křesťanství — kritika zžíravá, hluboko se zařezávající, ale kritika pro nás všechny dnes zdravá, kritika v pravdě obrozující..." (161). Ano dovídáme se tu také, že Machar studoval dějiny „na základě pramenů" (možná, ale jakých a jak?!), takže „sotva jaká historie by nám mohla osvítit celou dobu tak jako básně Macharovy"!!

Poněvadž dříve žádal dr. Laichter, aby pravé umění člověka mravně povznášelo a přivádělo k Bohu, dostalo se i Macharovi neočekávané jistě a snad i nežádané cti, že jest prohlášen za básníka zušlechťujícího mravnost, ba za básníka náboženského. Svou antikou a svými knihami ze světa antického chtěl prý jen vlíti do našich žil

něco té povahové tuhosti, houževnatosti, velkosti a pevnosti starých! Ba učí i mravní čistotě, vždyť v jedné básni líčí, jak hetéra marně pokoušela filosofa! Jen prý je škoda, že se nepostavil na totéž stanovisko i v otázce alkoholismu... Za to má zásluhu, že bojuje proti „římskému duchu“ a kat. církvi, a tak se stal průkopníkem nového náboženství. „My, kdož cítíme potřebu náb. žití, Krista dnes kritisujeme stejně jako Řecko a Řím a formulujeme si, snažíme se formulovat své náboženství, své žití sub specie aeternitatis nově a novým způsobem“ (162). Proto není prý správné, že by Machar měl býti za každou cenu „devisou protináboženskosti“: M. stojí jen nad positivními náboženstvími, ale má své náboženství, svůj poměr k věčnosti „v sobě“. Proto není prý základního rozporu mezi ním a Masarykem, aspoň v básních ne, neboť z feuilletonů M. o antice mohlo by se — přiznává trochu stydlivě dr. Laichter — vyvozovati, že staví kulturu řeckou a římskou jako „samospasitelnou“ proti „samospasitelnosti“ křesťanství... — Některá místa ze strannické stati o M. připomínají skoro volání starých dryáčníků. „Neřekl jsem ještě všechno...“ „Mohl bych nyní poukázat...“ „Mohl bych ještě ukázat...“ atd.

Strannické, protikatolické stanovisko autorovo je vidno i z rozboru knihy L. Kunteho „Cesty kterými jsem šel“ a částečně také z úvahy o Jiráskově „Temnu“. Zde je zajímavo jen přiznání, že Jirásek při zobrazení světa protestantského v románě „zůstává víc při vnější, jaksi sváteční stránce, řekl bych, že vymítil všechnu všednost z tohoto světa. Ale bylo to nutno, aby bylo docíleno žádoucího účinu...“ (147) Tedy totéž, co říkáme už dlouho, že Jirásek tendenčně nadržuje protestantům, kdežto na kat. stranu vrhne kdejaký stín. Ale „žádoucí účin“ omlouvá všecko, není-liž pravda? *M.*

* * *

Fedor D. Engelmüller, Daleká hudba. Novelly. Nakl. B. Stýblo v Praze 1919. Str. 128. Cena 5 K.

Pěkný umělecký obrázek na obálce, asi dílo otce autorova, představuje mladého muže, an za jasné měsíční noci stojí sám na terase někde vysoko nad Prahou a jako očarován nehnutě pohlíží do modravé dálky, jako by dychtivě naslouchal jakési vzdálené hudbě. Tato hudba — jak vysvětluje již knížka sama — „odhmotňuje a povznáší duši vzhůru“, neboť zpívá „zjemnělé, slabounce a delikátně o Životě, Lásce a Smrti“. Z pěti povídek — sotva kdo je uzná za „novelly“ — vane k nám skutečně jakýsi mladický idealismus, jenž s nemalou odvahou přistupuje k těžkým životním problemům, hlavně k problemu lásky, ale nemá dosud dosti síly a životní zkušenosti, aby pronikl hlouběji k jejich podstatě, tím méně aby je také umělecky vyjádřil. V obojím směru nejednou až překvapuje mladickou naivností, jež však ráda se staví do povýšené pósy a právě tím působí nepří-

jemně. Nejvíce v posledních třech povídkách, v nichž není skoro děje, jen schema plné velkých slov: v jedné muž při svitu měsíce vzpomíná teskně své čisté lásky z mládí, na niž v Praze zapomněl; ve druhé jiný mladý muž zapisuje do deníku touhy i bolu plné výlevy své veliké lásky, z níž v den svatby sešílí, a ve třetí konečně deklamuje o životních záhadách milované dívce, s níž po roce asketického života se ožení, aby pak také zároveň s ní epidemickou nemocí zemřel.

Poněkud životnější jsou první dvě delší povídky, jejichž děj je vložen do nejnovější doby. V prvé z nich („Šílení“) snaží se spis. vystihnout myšlenkový zmatek v duši mladého ruského důstojníka, učenika Tolstojova a upřímného demokrata, jenž se zamiluje do ušlechtilé dcery starého knížete právě v době, kdy nejvíce pronikají a matou zásady bolševické. Za hrozného útoku bolševiků na zámek vítězí u něho láska, trochu podivná a neodůvodněná ve chvíli, kdy přede dveřmi řádí již rozzuřené davy. Ve druhé povídce („Tři“) legionářský důstojník a jeho přítel překonávají náklonnost k herečce, když se přesvědčují o její nehodnosti. Jsou tu některé živé sceny z pražského života po převratu, ale hlavní postava bohatého továrníka je příliš papírová.

Také sloh jest ještě velmi nehotový a nevýrazný. Místy projevuje sice schopnost bystrého postřehu, ale jinde zase libuje si v mlhavostech, je příliš strojený, umělkovaný a mnohomluvný. Rád dodává svým pojmům jakéhosi symbolického významu a ukazuje to i zevně velkými začátečními písmeny; píše na př. zcela zbytečně: „Zahrada Bývalých Klidných Radostí“, „Společné štěstí“ (50) a j. Rád se také pochlubí znalostí hudby a angličiny. A že konečně rád vidí své práce co nejdříve vytištěny, je důkazem tato jeho knížka (udává v ní přesně měsíc, kdy kterou povídku napsal) i nedávno před ní vydaná podobná sbírka novel „Zamilovaní“. Nečekal, až ovoce jeho aspoň poněkud uzraje. Dosud není v něm krásy ani chuti.

Viktor Hánek, Rozvátá kouzla. Románky. Praha 1919. Stran 320.

Je to, tuším, třetí kniha mladého spisovatele a básníka, jenž vystoupil před několika lety v moravském kat. časopise pěknými legendami ze života svatých i z Bible. Jeví v celku týž dvojí ráz jako první dvě knihy: naivní idealismus mládí, jenž užasle stojí před záhadami a tajemstvími života, dotýká se zlehka množství problémů, okouzluje se snivými náladami i romantickými touhami prvních lásek, trpí steskem rozčarování i bolestí životních ran — a hned vedle něho hrubý erotismus, jenž vidí nejvyšší štěstí ve smyslné rozkoši a libuje si v dráždivých scenách, hraničících někdy až s pornografií.

Ve většině prós je to žena, jež rozvívá kouzlo tiché lásky a ničí často čisté mladé životy. Tak zvláště v obou delších románcích. V „Mrtvém jaru“ vášnivá žena uchvacuje otce i nevlastního syna, a když syn, sensitivní snílek, z bolesti nad rozvratem rodiny onemocněl,

zmocňuje se hned jeho přítele, ideálního básníka. V „Tichých smutcích“ zase umělcova žena, již vylíčil spis. dříve jako hlubokou, ušlechtilou i zbožnou duši, stává se náhle dravou vášnivou tygřicí, jež nenávidí i své dítě, že ji na čas připravilo o rozkoš, a spouští se na konec se sprostým vojákem. A podobně je tomu v nevelkých obměnách v dlouhé řadě drobných prós, spojených společným názvem „Z krápníkové sluje“. A zase nejčastěji jsou to vdané ženy, jež tajně klamou nebo zjevně opouštějí své muže, odcházejíce „za hlasem srdce“, jak zní oblíbený výraz autorův, nebo „Za vírem svého mládí“. Jsou ztravovány smyslností vyhnanou do krajnosti, vyhledávají výstřednosti, lákají, svádějí, nabízejí se — a mužové jsou buď loutkami v jejich rukou, čekají trpělivě, až se životem zklamané a vybouřené vrátí, nebo proklínají všechny ženy a hledají si náhrady.

„Pohádkami lásky a rozkoše“ nazývá p. spis. kdesi osudy svých postav. Nestará se většinou o vniterní jejich zdůvodnění, zlehka se přenáší přes největší povahové přelomy a životní krise, zcela klidně vypravuje psychologické i fysické nemožnosti, neznaje skoro jiné pohnutky jednání nežli žízeň rozkoše nebo smutek rozčarování.

Této pohádkové romantice odpovídá také sloh, jaksi lehounký a snivý, libující si v záplavě barev a světel, neukázněný a někdy až umělkovaný. Často jako by se spis. nedovedl ani prostě vyjádřiti; chce na př. říci, že kterási manželka oddala se bezuzdnému životu, a místo toho deklamuje velkými slovy: „Štvána nezkrotnou vášnivou touhou a vysoko držíc planoucí pohár vášní a rozkoší, zpívala hymnu radosti a kráse“ (216). Kostelík v pohorské vsi jmenuje důsledně „starou kathedralou“; a v témže románku prostý venkovský hoch zpívá si motiv z Griega... Zvláště rád přehání čichové pocity; mladý muž v pražském pokoji na př. ucítí hned silnou vůni lesů a vřesů, třebas nějaká dívka z venkova prošla jen vzdálenou chodbou (57). Ač má slovník dosti bohatý, přece některé obrazy a výrazy opakují se nápadně často; s největší zálibou asi užívá tvarů slovesa „lomiti“, vhod i nevhod; jeho ženy ovšem nosí „prolamované punčošky“, ale také „z pod záhybu sukně se prolomily drobné střevíčky“, „vzlyk vlomil se v šero“ (203), „v smích se vlomil měkký pláč“ (316), „prolomil ticho otázkou“ (250), „se rtů se ulomil úsměv“ (219), „v měkký spád hlasu se vlomilo vlnění vzdoru“ (162) a j.

Celkový dojem knihy? Rozplývá se jako lehounká uměle zbarvená pára. Čtete za dva, za tři dny nápisy jednotlivých prós, a v paměti se neozve ani jediná význačnější postava. Jste unaveni jednotvárností námětů a často i jakousi umělkovaností citů. Chybí tu vniterní opravdovost a životnost a příliš vystupuje touha po líbivosti. Té by se měl p. spis především zbavit, neboť je nepochybno, že jinak má pěkné nadání, jak svědčí několik jemných poetických črt, zvláště tam, kde čerpal látku z ovzduší válečného. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Fedor D. Engelmüller, Zamilovaní. Novelly. Praha 1919. Str. 104. — Nadpis prvé novelly (O neuvěřitelném snílkovi), kdyby byl jazykově správný, hodil by se i na jiné, tak zvláště na 2 bratry souchotináře (p. spis. píše: Fthysis), kteří se o své nevyléčitelné nemoci jednoho dne u lékaře dovědí, a proto jeden z nich odjede do Paříže, aby ty poslední tři týdny svého života ztrávil u jakési Pařížanky (!) a pak se usmrtil. Souchotináři, jak známo, takoví nebývají. Jiné novelky jsou trochu lepší, ale ne mnoho. Vzdělanému čtenáři nevyhoví a prostému se nehodí.

Marcel Prévost, Dítě nevěrnice. Přel. Karel Černý. Praha. Str. 174. — Nevěrnice ta, manželem zapuzená, zůstavila mu děvče, které dorostši má se vdáti. Ačkoli žena umírajíc manželu vzkázala, že dítě to nebylo ještě z cizoložnictví, chorobný muž maje dáti souhlas ke sňatku, napíše dceři, že snoubenec jest po otci její bratr. — Prévost chtěl tu své „nejlepší přítelkyni" napsati „rozumnou milostnou povídku", cudnou, praví, „každému, kdo v ní nebude hledati to, čeho jsem do ní nevložil". Dostál slovu, ač příběh dosti jest choulostivý a obě dívčí postavy poněkud chorobné. Dospělému čtenáři lze doporučiti. — Překl. píše: neschoditi (m. neshoditi), zlomiti odloučení, zmocnil se jej, vl. jméno Chastellux a Chastelly.

Gustav Af Geierstam, Síla ženy. Román. Ze švédštiny přel. Viktor Šuman. Praha. Str. 165 — Vzdělaný muž oženil se s děvčetem, jež náhodou v noci na ulici zachránil od dotěrnosti opilců. Oba záhy poznají duševnou vzdálenost mezi sebou, ale teprve její nevěrnost jej přiměje, aby ji s dítětem navždy opustil. Věnuje se, pokud mu úřední práce dovolují, děvčatku, nalézaje potěchy a posily v rodině své přítelky z mládí, jež vyrovnanou povahou svojí i s manželem svým blahodárně naň působí, zvláště po smrti jeho dítěte. — Tento zcela nevinný menage à trois připadá poněkud pravděnepodobným, zvláště když manžel neodpírá si záletů. Podrobný svéživotopis osamělého muže, mnohomluvné rozjímání chvilkami unavuje. Na str. 81 vystupuje po vytahovadle, na str. 82. jde po schodech. Překvapuje, že otec o citlivou dcerušku tak starostlivý nepozoruje srdeční choroby její. — Hodí se jen vzdělanějšímu čtenáři.

Maurus Jókai, Staří dobří soudcové. Román. Praha. Str. 437. — Pater Petr. Zlatý věk Sedmihradska. Dva romány. Praha. Str. 470. — Takový táblabiró, přísedící tabulárního soudu v předbřeznové Maďarii, „byl veřejnou správou země, veřejným jejím hospodářstvím, zeměměřičem, upravovatelem vod, zákonodárcem, soudcem advokátem, lékařem, básníkem, učencem, spisovatelem a kupcem knih". Taková komise právě obchází krajiny živelními pohromami stižené a hladovějící. Vzdoruje jí nájemce hraběcích statků, který na lidu zásoby vydřel a vylichvařil, nic však ani za peníze z ohromných zásob vydati nechce. Neúplatný podžupan naň vyzraje s jiné strany, jako soudce trestní; dokážít se mu přes jeho

úskoky zločiny jiné, které mu přinesou zkázu. V průběhu děje předvádí román obrázky ze života maďarské šlechty a lidu, pěkné i nepěkné, velice zajímavě seskupené. Ačkoliv tedy vyskytují se tu výjevy všelijaké, celkový duch románu jest ušlechtilý, ve smíchu i pláči, pro dospělého čtenáře nezávadný. Mnohým tolik budou vaditi četná cizí úsloví, z maďarských zvyklostí uvedená; i jinak mohla v dobrém překladě některá cizí slova jako heterogenní, quintessence, empyrický (!) nahrazena býti českými.

Další dva romány jsou pro našeho čtenáře méně cenné. Pater Petr, nazývaný tak, ač není knězem, i celý jeho příběh jest příliš „romantický“, t. j. pravděnepodobný a v povahopisných rysech popletený. Zlátý věk Sedmihradska zabíhá příliš do podrobností v líčení šlechtických poměrův a bojů s Turky i Tatary v 17. stol. V obou románech je tajná podzemní chodba, sudy s prachem a pod. requisity.

Marya Rodziewiczówna, Vřes. Román. Se svolením spis. přel. Jan Sajíc. Praha 1920. Str. 366. — Kaža Szpanowská, ideálně, překrásně vylíčená hlavní postava románu, stane se obětí neutěšené domácnosti v obojí rodině, té, z níž vyjde, i té, do které se vdá. Otec její chce ji zbaviti týrání macešina, tchán chce sňatkem odvrátiti syna od záletnictví. Neobroženě tato mladá paní z venkova koná ve Varšavě své povinnosti, časem nalézá si práci v péči o chudinu, ale nakazí se tyfem. S macechou se smířila, manžela dle puvodní, arci málo pravděpodobné úmluvy nechala choditi jeho cestami, ačkoli v duši trpěla. — Román zajímavě vypravovaný předvádí takto opět jednu zářivou ženskou postavu polskou, pohříchu však v okolí zbýralém. — V překladě jest mnoho polonismů, někdy i zbytečných, ano nesrozumitelných (na př. A to byl sňatek Kažin sám a sám) i jiných nesprávností. — Vzdělanému čtenáři lze román, jenž ostře bičuje polskou zámožnou společnost, doporučit'.

Evangelička. Venkovský obrázek. Napsal Josef Kejdana. 2. vyd. Praha-Smíchov. Str. 107. — Evangeličkou nazývají lidé ženu evangelíka, ač, jak p. spis. praví, ona, Mařenka „zůstala křesťankou (!), on evangelíkem“, oba věrni svému náboženství a spokojeně živí, vychovávajíce pohozené a jimi přijaté dítě až na kněze. Najednou nedorozuměním pojme muž podezření, že je to dítě její ze služby v Praze: konec pokoji, ona se utrápí. — Prosté čtenáře bude příběh zajímati, ač uměleckých slabin má dost. — Je to 2. díl „Souborných (!) spisů“ p. spis.

Josef Kejdana, Bezdětná. 2. vyd. Praha 1919. Str. 119. — Chudobný hoch vystuduje na učitele, ale zalíbí se mlynářovým, k nimž chodívá, ti mu dají dceru proti její náklonnosti; manželství jest bezdětné, on si vezme do domu jinou atd. Nepodařeně vpleteny do příběhu pravděnepodobné a nemožné příhody, na př. jak téměř umírající otec hledá odrodilého syna dustojníka, aby mu přinesl odpuštění (!), že jej dal na něco lepšího, jak hledání svěří dceři mlynářově, jak

důstojník žárlivým mlynářem svržen do řeky a pokládán za utopeného, ač byl přeplaval a utekl, atd. P. spis. píše: pomýšlení uděláš, chování se mlynářky, a dvakrát překrásné: tolik mnoho! Jinak je knížka nezávadná; škoda, že ušlechtilá tendence neobalena zdařileji.

R. Marsh, Tajemství vlašské skřínky. Přel. Jiřina Zelinková. Praha. Str. 136. — Skřínka byla kdysi majetkem Lucrezie Borgia, a tu rozumí se samo sebou, že byl v ní, tentokrát v klíči jejím, jed, prudký jed. Ale kromě toho hraje v tomto příběhu také jedovatá dýmka, kterou na konec dobrovolně zahyne i prozrazený osnovatel vraždy oním klíčem. Poručník totiž mu překážel v chystaném sňatku. — Kniha vyšla ve sbírce „Přízraky a fantasie, knihovna napínavých historií dobrodružných a fantastických". Kdo v takové četbě má zálibu, snese i některé silné obraty v této jinak nezávadné historii.

Claude Farrèr, Muž, jenž zavraždil. Román. Přel. Bořivoj Weigert. Žižkov. Str. 214. — Obratně a poutavě vypravovaný příběh z rozkošnického života západních zástupců v Cařihradě. Ředitel ottomanské Dette publique, Angličan, má vedle své krásné manželky ještě jinou ženštinu v domě, a rádi by se oné rozvodem zbavili; konečně jest přece přistižena, donucena podepsati svolení k rozvodu, ale než se věc dostane k soudu, muž úkladně zavražděn. Kým, se výslovně nepraví, jako vůbec T. rád mnoho napovídá, nedopovídaje. Život cařihradský líčen velmi názorně, se zřejmým zaujetím pro živel turecký, i tam, kde ho jiní neschvalují, na př. že hoši v dětství až do 6. roku jsou docela ponecháni ženským v haremě, a j. Připomenut také stejně nadšený přítel moslimství pseud. Pierre Loti (překl. chybně píše Lotti). Hodí se pouze vzdělanému čtenáři.

Jan Lier, Žíhané karafiáty. Novely. Praha 1919. Str. 165. — Je to třetí svazek Lierových sebraných spisův, obsahující: Vytržený zoubek, Ze vzdoru (dříve: Ze žertu), Povolaný a vyvolený, Dobrotisko — práce ze začátku let osmdesátých m. st. Ve všech jsou náměty milostné, ač jich neurčují docela; Lier takto svých obrázků vždy nesoustřeďoval ani nejednotil, odbočuje často k nahodilostem, tak že i v menších pracích jeho pozorovati jakousi roztříštěnost a spojování umělé. Laškovným tónem dotýká se i vážných otázek socialních, nehledá však marné slávy ve snaze, je řešiti. Sčetlejším čtenářům lze doporučiti.

George Ohnet, Židovčina láska. Román. Přel. Bořivoj Weigert. Žižkov. Str. 348. — Příběh je z doby, kdy rodová šlechta zatlačována jest peněžní, ovšem hlavně židovskou. Markýz, postava velmi sympathicky líčená, pozbyl svých statků podnikem peněžního syndikátu, jehož jeden člen usadí se v jeho zámku; markýz přebývá v sousedství. Dcera bankéřova, stvoření to citupiné a hloubavé, zamiluje se do markýze bez jeho vědomí a přičinění, a čím více proniká do zákulisí života otcova a jeho společnosti, tím více se od ní odvrací. Lidumilná činnost její přivede ji do styku s katolickým

lidem, trochu láska k markýzovi, trochu duševná potřeba přivede ji ke křtu, ano když vidí, že markýz ani pak jí nedbá, do kláštera, odkud jí markýz uprošen jejím otcem, právě den před professí odvede pro sebe. — Proti umění Ohnetovu pronášejí se všelijaké námitky; ale že umí obratně a poutavě vypravovati, upříti nelze. Rozmařilý život t. ř. lepší společnosti líčen dosti podrobně, ale naproti němu také život lidí skutečně lepších. Závadného tedy pro dospělé čtenářstvo není v knize celkem nic. — P. překl. píše: protěžuji (od protěže?), dotklo se jej, zbavím se jej a pod. napořád, mimo větví, rozhodnutí otcově a j.

H. Pasture-ová, Přenešťastná rodina. Přel. B. Šimková. Praha. Str. 215. — Je to trochu hrubozrná švanda, předvádějící četnou, dědictvím do vyšších kruhů povznesenou rodinu, jaké nehody ji potkávají, když se pokouší v nóbl zvycích; staří i mladí dělají tu neuvěřitelně neobratné kousky. — Dospělý čtenář se místy s chutí zasměje; že by však se kniha hodila mládeži (nadpis ji zařazuje do knihovny Malého čtenáře), silně pochybuji.

Gustave Flaubert, Bouvard a Pécuchet. Román. Přel. Jaroslava Vobrubová Veselá. Praha 1919. Str. 400 — Poslední a nedokončený tento román Flaubertův provádí bláznivým životem dva písaře, z nichž jeden dědictvím zbohatl a druhého s mírnějším jeho důchodem vzal na zakoupené venku sídlo. Tam hospodaří, ale podle knížek, tedy od tisíce ke stu, podnikají geologické a archeologické výzkumy, rozprávějí o filosofii, theologii a o všem možném, podle přečtených knížek; chvíli pokoušejí se i o život podle náboženství, ujmou se dvou sirot, jež se u nich jen ještě více pokazí, atd., samé ztroskotání. — Pavědecké fušerství s bystrými postřehy tu pomícháno. Z Loretské litanie uvádí Fl. také prosbu: bráno jitřní (m. hvězdo); kněz jda sloužit mši nese ciborium a pod. nesmysly. Ohromné práci s vyhledáváním údajů, za niž dílo opravdu nestojí, přiměřena také trpělivost, jíž ku přečtení jejich potřebí. Kromě literárního odborníka sotva ji kdo míti bude. — P. překl. píše: na pravé straně (m. boku), nejdříve bude nejlépe (m. čím dřív tím líp), která jest viděti, součastník (m. současník) a m. j. nesprávnosti.

Připojen Flaubertův rozvrh dalšího vypravování a „Slovník přijatých myšlenek“, totiž hesel, jak se v románech vyskytují, na př. Album. Má být na stole v saloně. — Ideál. Úplně zbytečný. — Sebevražda. Důkaz zbabělosti. — Sláva. Je toliko trochu dýmu.

O revoluci praví se časově: „Lid přijímá každého tyrana, jen nechá-li mu rypák v korytě“. O životopisech slavných lidí: Starati se o sebe menší podrobnosti z jejich soukromého života, jen aby bylo možno lépe je sníižiti!

Rozhled

Náboženský.

Starší relace o diecesi Brněnské. (Č. d.)

§ II. De episcopo.

1. Muneris mei partibus fideliter adimplendis intentus, residentiae praeceptum ad mentem s. s. canonum et concilii Tridentini servavi.

2. Dioecesim meam et quidem singulas ecclesias non tantum parochiales et locales, sed vix non omnes commendatas etiam et filiales, omnesque scholas elementares per me ipsum semel jamjam visitavi, et adjuvante Deo annis proximis denuo ipsemet visitaturus sum. Ceterum illas ecclesias, quas ipsemet non visito, omni anno per decanos foraneos visitari relationesque mihi desuper exhiberi facio, ut quae emendatione indigent, sine mora corrigantur.

3. Ex quo episcopali munere fungor, 269 ad tonsuram et quatuor minores ordines, 209 ad subdiaconatum, 208 ad diaconatum et 213 ad presbyteratum promovi et 125.702 sacramentum confirmationis ministravi.

4. Synodum dioecesanam hucusque non convocavi, sed negotia ecclesiastica, quae olim in congregatione presbyterorum tractabantur, in consessibus consistorialibus, quibus praesidere consuevi, peragere soleo.

5. Quod verbi Dei praedicationem attinet, non tantum saepius in ecclesia mea cathedrali, sed uno anno per totum tempus quadragesimale etiam in cathedralis filiali ad s. Michaelem pro concione dixi, de cetero in omnibus ecclesiis per viros idoneos et approbatos evangelium Christi salubriter praedicari curo.

6. Cum delicta mulctas nondum exegissent, depositorium poenarum non habeo.

7. Taxa cancellariae episcopalis lege caesareo regia dd 21. Aprilis 1784 definita est, et in sustentationem officialium cancellariae impenditur.

8. Impedimenta quae exercendo officio meo episcopali obessent, aut jurisdictioni ecclesiasticae derogarent, non tantum nulla mihi ponuntur, sed fateri potius debeo, imperatorem Austriae piissimum omni conatu eo adlaborare, ut apud ejus subditos vera in Deum pietas et religionis sacerrimae, quam ipse profitetur, cultus omnimode promoveatur.

9. Proventibus sedis episcopalis, ut superius memini, ob monetae, qua solvor, valorem nomini non correspondentem, diminutis haud multa mihi, bonis patrimonialibus destituto, de proventibus episcopatus ab honesta vitae sustentatione supersunt; interim tamen et de his indigentes pro possibili adjuvare non intermitto.

§ III. De clero saeculari.

1. Canonici tam cathedralis ecclesiae Brunensis, quam collegiatae Nicolsburgensis legitime non impediti missae conventuali et Vesperis,

festis vero majoribus Matutino etiam et Laudibus e potiori intersunt. Distributiones quotidianae secundum statuta sunt solummodo pro praesentibus; absentium et carentium portiones chori praesentibus aequis portionibus accrescunt. De communi unus vicariorum et tres cantores laici quotidie chorum absolvunt.

2. Ultra horas canonicas celebratur quotidie missa conventualis, haecque

3 ad mentem sacro sancti concilii Tridentini pro benefactoribus applicatur.

4. Capitulum utrumque propria habet statuta rite confirmata, eaque, in quantum mutatae temporum circumstantiae admittunt, observat.

5. Praebenda poenitentiaria et theologalis, uti supra memini, non adest, munia vero reliqua decani, archidiaconi, custodis, praesidis et assessorum consistorii, archipresbyterorum et decanorum foraneorum rite ut administrentur, sedulo invigilo et fortiter insisto.

6. Curati beneficiati tam parochi quam capellani locales obligationi residentiae satisfaciunt.

7. Libri parochiales copulatorum, baptisatorum et mortuorum tamquam instrumenta publica maximi momenti ab animarum curatoribus omni cum adcuratione conficiuntur, et non tantum a decanis foraneis in visitationibus canonicis diligenti revisioni, sed etiam apud consistorium strictisimae superrevisioni subjiciuntur.

8. Plerique parochi tum propter majorem fidelium numerum, tum propter plures sibi commissas ecclesias commendatas aut filiales vel locorum distantiam unum pluresve pro ferendo in cura animarum auxilio cooperatores adjunctos habent.

9. Diebus dominicis et festis singuli curati per se vel per idoneos adjutores tam in matutinis exhortationibus, quam in concionibus e cathedra habitis populo sibi concredito verba salutis aeternae faciunt.

10. Similiter et singulis diebus dominicis juventutem adultiorem hominesque rudes in catechesibus pomeridianis ea, quae credenda proponit et facienda praecipit sacra religio, fructuose edocent. Synopses habitarum concionum, non minus ac catechesium singulis annis consistorio meo exhibentur ab eodem revidendae.

11. Praeceptum ecclesiae de applicanda intentione in celebrando singulis diebus dominicis et festis Missae sacrificio pro parochianis curae suae commissis singulis parochis et capellanis notum est, persuasumque habeo omnes obligationi huic satisfacere.

12. Ad primam tonsuram et ordines minores suscipiendos confirmatos tantum et s. s. Theologiae studiosos admitto, et ad sacros ordines neminem promoveo nisi ex instituto praevie examine constet, ordinandum genere, persona, aetate, institutione, moribus, doctrina et fide omnino esse idoneum, titulo mensae provisum et nonnisi praemissis in seminario clericorum consuetis spiritualibus exercitiis. De caetero, quae s. s. synodus Tridentina et summornm Pontificum constitutiones circa ordinationes statuunt, exacte observo et observari curo.

13. Licet antecessores mei p. m. clerum tum saecularem tum

regularem saepius monuissent, ut quoad externum corporis cultum devitarent, quae vanitatem aut luxum olent, sed talem habitum deferrent, qui ordini clericali et religioso convenit: nihilominus tanta complurium non solum cleri saecularis, sed imo et regularis inolevit temeritas, ut postpositis repetitis monitis suorum superiorum ea passim usi fuerint indumentorum forma et colore, ut clericus a laico vix dignosci potuisset. Ea propter ex quo episcopatus Brunensis suscepi gubernacula, mearum duxi esse partium eo cumprimis insistere, ut non tantum clerici regulares semper deferant habitum proprium suorum ordinum, sed etiam saeculares, ut tonsuram et collare ecclesiastico competens numquam non praeseferant, et veste utantur statui clericali congrua. Nunc vix quis clericorum in mea dioecesi advertitur, qui huic legi non obtemperaret.

14. Conferentias theologiae moralis et sacrorum rituum saepius cum consiliariis meis habeo, et quae mihi necessaria videntur, clero subordinato notificari facio. Sic quoque parochi cum suis cooperatoribus de casibus conscientiae et de sacris ritibus non sine fructu inter se conferunt, et clerici adhuc studentes de casibus conscientiae in praelectionibus publico- ordinariis, de sacris ritibus vero in praelectionibus extraordinariis in instituto meo theologico rite informantur.

15. Mores cleri saecularis quod attinet, gratias ago Deo, quod majori ex parte sint exemplares. Hunc in finem multum confert inspectio decanorum foraneorum, qui clero sibi subordinato invigilare et de cujuslibet sacerdotis indole, pietate, vita et morum honestate, de ejus fervore et fructu in cura animarum, de ejus in se ipso excolendo et perficiendo opera, de exterioris decentiae et vestitus ratione et de curatorum familia domestica conscientiosam mihi in pagellis secretis relationem facere tenentur. Tali ratione in notitiam naevorum etiam non publicorum pervenio, ita ut iisdem, priusquam scandala publica inde oriantur, e potiori mederi possim.

A semita vocationis suae aberrantes, ob defectum propriae domus correctoriae in monasteriis ordinis P. P. Capucinorum corriguntur, ibi etiam, si qui sunt incorrigibiles, sumtibus publicis e fundo religionis sustentantur. (P. J.)

*

Shroucením německého imperia nastala protestantům nutnost pomýšleti na novou úpravu svého poměru ke společenství státnímu. V jistém směru nastala toho nutnost i katolíkům, avšak nikoli stejnou měrou. Jsouť katolíci sice ve státě, jako jednotlivci i jako společnost, avšak státní správa není jim správou náboženskou, ani v tom případě, když katolictví jest náboženstvím státu. V protestantismu hlava státu jest zároveň hlavou náboženství, a víme na př., že Vilém II tento svůj úkol pojímal velice vážně.

Nejde tedy pouze o rozluku církve od státu, která v Německu zatím zamezena úsilím obojí strany, protestantské i katolické. Ale jde o jistotu, na koho přecházejí vysostná práva církevní.

Bylo vlastně nedůsledno, že v protestantismu ponechány zbytky zřízení hierarchického, jež ovšem nejzřetelněji viděti v Anglii. Byť se pravomoc konsistoří v Německu omezovala na dozor naukový, jsouc jinak jen vněšně správní, i tak odporuje protestantské zásadě naprostého osobního individualismu, jež vylučuje pojem viditelné, společensky ustavené církve, stejně jak jej vylučovala nauka Husova o církvi předzřízených, tedy církvi neviditelné. Není tedy divno, že se protestantismus rozštěpil v tolik sekt a denominací.

Pastor Parpert ze školy Harnackovy, která časem učila střízlivěji pohlížeti na poměr ke starokřesťanství a v nejedné věci dala za pravdu katolicismu naproti běžnému protestantismu, ve zvláštním spise pojednává o evangelickém mnišství, jež prohlašuje za možné a žádoucí. Jak si je v podrobnostech představuje, jak zvláště chce je v souhlas uvésti s protestantským odporem k t. ř. evangelickým radám, na tom tu nezáleží. Nás zajímá hlavně to, že cítí v protestantismu zvýšenou potřebu, náboženství zvniterniti, a cestu k tomu spatřuje ve zřízení mnišském, odkudž by se náprava šířila také mezi ostatní příslušníky evangelického vyznání. Jednostranně vysvětluje vznik různých sekt v protestantismu právě touto potřebou duší, úředním protestantismem, jeho nevšímavostí k askesi a k životní praxi náboženské nespokojených, jimž nedostačovalo pouhé hlásání slova. Jednostranným nutno nazvati vysvětlení to, jelikož mnohé sekty, jak z dějin známo, nevznikly z těchto příčin pouze ethických, nýbrž také z dogmatických a disciplinárních, z odporu proti některé nauce a proti církevnímu zřízení i jeho kázni.

Církevní dějiny ukazují obojí příčiny. Anachoreti a eremité záhy se odlučovali od společnosti občanské, když se jim zdála příliš sesvětštělou, když jim překážela v mystickém obcování s Bohem. Avšak nejednou tato touha po samotě byla nejen výrazem potřeby nerušených styků s Bohem, potřeby umdlených a znechucených duší uchýliti se v bohumilé zátiší, ale znamenala snad také útěk od společenské povinnosti a kázně; někdy aspoň tak když nezačínala, tedy končila, což ovšem církvi nemohlo býti lhostejno a vedlo k tomu, že k mimořádným enthusiastickým, ba ekstatickým úkazům stala se nedůvěřivou, žádajíc především zachování daných nauk a předpisů. Tak také nutno pohlížeti na pozdější horlivce a sekty jimi zavedené, pokud i ze širokého, ale přec jen ohraničeného rámce katolicismu vybočovaly.

Jiný prot. theolog (Philippi) podotýká o Lutherovi, že zachytil jisté myšlenky a názory, které před ním v křesťanství se vyskytovaly i volně byly vyslovovány, že je zdůraznil a zahrotil, což mu vyneslo církevní odpor a odsouzení. I to lze vhodně obrátiti na náš případ. Nauka i mrav církevní dlouho se krystallisoval; naukové rozdíly, po případě spory ve starověku a ve středověku podávají nám svědectví jednak o široké, ovšem dočasné volnosti názorů, jednak také však o různých výstředních neb aspoň jednostranných sklonech, jejichž vítězství by bylo vedlo k záporu církve Kristovy a často i zdravého vývoje společenského, vůbec. Tak u nás zvláště nominalismus,

spiritualismus a apokalyptismus doby husitské pořád jest podceňován, jelikož byl někdy spjat s opravným hnutím mravním: pro přednosti tohoto zapomíná se na nebezpečí onoho, ačkoliv by znalcům dějin mělo býti známo, že snáze v účincích napraví se chybný život než chybná nauka. I když tedy litovati jest, že rozhodčí činitelé církve nechopili se vždycky v čas a dosti rázně zdravých popudů reformních, tak že dravý proud jejich nejsa správně řízen provalil se mimo břehy a způsobil spousty místo požehnání, na druhé straně nemožno zneuznati ohromných zásluh jejich, že pamětlivi jsouce universality, katholicity církve i přes nebezpečí velikých ztrát opřeli se výstřednímu vyhánění jistých názorů do nemožných krajností, jakémusi vyštěrbování jednotlivých tomu neb onomu sympathických stránek s nedbáním souměrnosti a důslednosti co do náboženské potřeby lidské duše, nikoli pouze té neb oné, nýbrž každé, a to nejen v soukromí, nýbrž i ve společnosti.

Sektařství, jež v občanském životě má obdobu ve spolkařství, lišíc se od něho větší výlučností a nesnášelivostí, nejen že porušuje rovnováhu společnosti, ale jest samo v sobě jako každá výstřednost nezdravým a nezdravé ovoce nesoucím, i když původně chtělo a mělo býti zdravým korrektivem.

V náboženském životě člověka, takového, jakým skutečně jest, obojí stránka jeho, vniterná i zevnější, hledá svého ukoje, a jen ta soustava je správná, která obojí vyhovuje, ponechávajíc v tomto rámci jinak co nejmožnější volnosti. Poměr mezi nitrem a vnějškem může totiž býti velmi rozmanitý, dle osobní povahy a osobních i společenských okolností. Ale naprosto nelze uznati, že by t. ř. zvniterněné náboženství vylučovalo zevnější, i společenský projev, že by nutně žádalo čirého individualismu, prý jen „v duchu a pravdě“ (Jan 4, 23) jak se nám stále namlouvá. Zásada vniternosti v katolictví nikdy opuštěna nebyla, a jestliže kdy a kde málo pěstována, jistě nedálo se tak v jeho duchu. Nejméně pak možno nám v této věci, jak z uvedeného viděti a jak tu již častěji ukázáno, za příklad klásti protestantismu, v jakékoli nynější formě, an právě naopak sám hledá cesty, kterými by se „k srdci obrátil“ (Žalm 84, 9). Čeští nadšenci, jen že bohužel v náboženství až příliš pouzí theoretikové, myslí, že pravý vzor náš jest v husitství a v českobratrství. Nespokojují se arciť ani oni v agitaci pro ně pouhou duševností, neboť káží odpad od církve a přidružení ke své straně, pořádajíce místo našich „klerikalních parád“ parády svoje — rozdíl jest jen jako mezi obsažností a prázdnotou, mezi něčím a ničím: ale i jinak zapomínají, že všechno to jinde již také bylo a neosvědčilo se, že jmenovitě českobratrství bylo téměř jakýmsi mnišstvím, jen že veřejného života neschopným; co v něm bylo dobrého, právě katolík nejméně zneuznává.

Překvapuje, že v moderní horečce organisační právě jenom naší církvi se zazlívá požadavek veřejného vyznávání víry. Povahy ovšem jsou rozličné. Někdo straní se okázalosti, a jako nejsou vždy nejhlubšími stoupenci myšlenky ti, kteří nejhlučněji k ní se hlásí, tak

je také naopak. Avšak dovolávati se slov Spasitelových o modlitbě neb almužně ve skrytě (Mt 6, 4. 6) proti veřejné bohoslužbě není správno, neboť jinde (na př. Mt 5, 16) je příkaz o světle dobrého příkladu, jež má svítiti lidem. Co onde odsouzeno jest pouhá vnějšnost bez ušlechtilého úmyslu nikoli sám veřejný projev nitra, jenž po případě může býti i povinným.

Víme, že veřejné vyznání takové mnohdy žádá nemalé oběti, avšak bez obětí nic velikého se nedokáže. A že veliké věci zde zhusta jsou v sázce, netřeba doličovati. Doba výmluv na „přepjatosti" už minula!

O. Michaelis vydal nedávno spis o protestantských mučednících. Správně podotýká, jak neprávem se v protestantismu na tyto neohrožené svědky náboženského přesvědčení zapomíná a vyznavači jeho se připravují o účinné příklady věrnosti a stálosti náboženské (srv. zde str 468). Avšak za celá 400 let napočítal jich celkem 95, kromě nich pak asi 70 jménem neznámých, hlavně ze začátku reformace a z missií. U některých z prvé řady kritika popřela podstatnou podmínku, náboženský důvod mučenictví; i v naší t. ř. protireformaci bylo mnohem více „mučeníků". vedoucích i vedených, z důvodu politického než náboženského. Katolických mučeníků čítá se v jediném 19. stol. na sta; 114 pouze z nich blahořečeno. (Srv. Kempf, Die Heiligkeit der kath. Kirche im 19. Jahrh).

Jak o mučenictví v protestantismu a jiných společnostech od katolické církve odštěpených tato církev zásadně soudí, nemožno tu dále rozváděti V jednotlivých případech platí tu zajisté bona fides, jinak již sv. Augustin dle nauky o jednom ovčinci vyslovil zásadní sudidlo jedné pravé víry, bez níž není spásy, a tedy ani spasného heroismu. Ale o tom ovšem může souditi jediný Bůh, lidé ne. Ve zmíněném srovnání vystupuje na jevo rozdíl v činnosti missijní. Není sice u nynějších missionářů převládajícím úmysl mučenický, jak na př. čteme o sv. Františku As. a j., nýbrž úmysl žíti a pracovati, avšak příležitost mučenictví je zde až příliš snadná — byť i v jednotlivých případech někdy k němu vedly důvody více nebo jediné mimonáboženské, kde pak ovšem o mučenictví není řeči.

Rozdíl jest pochopitelný. Missionář protestantský, maje na starosti rodinu, nemůže svého života vydávati v nebezpečí, i jde za zřízenci vládními, jimi chráněn a opatřen. Katolický se na ně neohlíží, i když je rád, mohou li mu činnost jeho umožniti neb usnadniti. Jde z pravidla před nimi, a jde-li s nimi, nucen často napravovati, co oni pokazí. Uváděti tu znovu svědectví lhostejných neb i nevěreckých cestovatelův o rozdílu obojích missií je zbytečno; míníme totiž svědky vážné, nikoli nějaké commis voyageurs, jako jsou na př. někteří cestovatelé čeští, kteří nemajíce smyslu pro odříkavý život katolických věrověstů baví své čtenářstvo nebo posluchačstvo svým exportním českým cynismem.

I zde vracíme se tedy k onomu zvniternění víry a náboženského přesvědčení. Vše po něm volá, doma i venku, přítel i nepřítel. Velká doba žádá velikých lidí, velikých duší, bez nichž obrod společnost

není možný, oné magnanimity v doslovném slova smyslu, jež nespokojuje se, jako pohanská, jen zevnějším úspěchem, nýbrž usiluje o hodnoty věčné, především u sebe a pak i u jiných. Ale i to jest nejen možno, nýbrž i lépe opatřeno ve společném „šiku dobře spořádaném“ s jeho duchovními prostředky a příklady. „Věřím v svatou církev obecnou, svatých obcování“.

*

Ke zprávám m. čísla o společnosti theosofické připojujeme zajímavý údaj M. Seilinga, který ze ctitele Steinerova stal se katolíkem, že odštěpená strana Steinerova (anthroposofická), ač má jen asi 4000 stoupenců, vybudovala v Dornachu u Basileje svoje Joanneum (chrám), sebravši na ně přes 3 miliony M. Odkud?

*

V cizinských zprávách o náboženských, totiž protináboženských kapricích v naší republice obíhají tyto pod vlajkou husitismu. Nejsme sami husity a mohlo by nám býti lhostejno, zaměňuje-li cizina sokolskosocialistické sprostačiny s husitismem, ale nepopirajíce, co bylo v husitismu dobrého, myslíme, že takového snižování přece ne zasloužil, neřkuli aby toto stigma stihlo celý náš národ jako ve stol. 15. Či tato „sláva“ našim novohusitům stačí? Že totiž se o nás vůbec mluví? Na tom, jak, že nezáleží?

„Reformní“ kněží, kteří k 6. červenci 1919 tak plamenně se přihlásili k Husovi, teď, když uzavírají „sňatky“, jaksi málo Husa volají za svědka. Tož ani tam to husitství nebylo docela pravé?

Dle pražských novin octli se „reformní“ kněží i mezi vyžírači republiky, tedy mezi lidmi, jichž naše strana bohudíky zůstala celkem prosta. Páni totiž berou si úřední dovolenou s platem, nechají druhé za sebe dřít a sami si přivydělávají v některém úřadě. Tu pak není divu, že jsou v takové vážnosti. Ale ať pak nehledají příčin jinde nežli v sobě!

*

Biskupové církevní provincie Milwaukee ve S. S. zakázali svému kněžstvu a lidu jisté nepřátelské tiskoviny. Vydavatelé přivedli věc před soud, cítíce se ve výdělku svém poškozeni. Soud však uznal za právo, že uznává li se ve státě jsoucnost církevní společnosti ve svém oboru svéprávné, nutno jí také připustiti možnost, aby na půdě zákona své stoupence poučovala, co smějí či nesmějí čísti a podporovati.

Uvádíme jen za doklad americké praxe, nechtějíce jinak vnucovati svého (skeptického) názoru o účelnosti takových zákazů (v přísném slova smyslu) a censury vůbec.

Vědecký a umělecký.

jk. — Studiu středověké filosofie věnuje pozornost prof. F. Picavet ve 4. čísle letošího „Journal des Savants". Vzpomíná, že již 1888 zřízena byla v náboženské sekci l'Ecole des Hautes-Etudes zvláštní komise pro studium vztahů theologie a filosofie středního věku. Komise prostudovala dosavadní práce a prohlásila, že řada všeobecných výroků o středověké filosofii musí býti opravena, ježto neodpovídá pravdě. Jsou to: 1. Filosofie byla služkou theologie. 2. Zabývala se jen otázkou všeobecnou (universalia). 3. Byla založena úplně na autoritě. 4. Byla naprosto školská (scholastická). 5. Aristoteles byl jediným pravým mistrem středověku. 6. Sv. Tomáš podal synthesu scholastické filosofie, v níž ji celou poznáváme. 7. Scholastika jest omezena na křesťanský západ, sahá od Alkuina k Renaissanci a nevšímá si ostatního světa. 8. Scholastika jest pouze mrtvé myšlení, neschopné vésti jednotlivce neb společnost.

Studium původních textů však přivedlo k výrokům naprosto jiným: 1. Nejúspěšnější doby ke studiu civilisace byly doby, kdy se lidé obraceli stejně k rozumu jako ke zkušenosti, k vědě jako k filosofii. 2. Otázka všeobecnin byla sice ve školách studována, ale nikoliv samojediná, nýbrž také řady jiných otázek nekonečně důležitějších, často životních pro společnost, byly zkoumány a řešeny. 3. Středověk se odvolává sice na autoritu, ale spíše alegoricky, aby dodal myšlence svobody a iniciativnosti. 4. Jsou středověcí filosofové, kteří studovali základní otázky poznání přírody i člověka, k řízení jedinců i společnosti. 5. Skutečným učitelem, vedle Písma sv., středověkých myslitelů křesťanských, arabských i židovských jest Plotin. 6. Vedle synthesy sv. Tomáše, který shromáždil všecky výzkumy starší, jest tu synthesa Rogera Bacona, který podal souhrn nových nauk. 7. Filosofie středověká počíná 1. stoletím před Kr. a končí se stoletím 16tým: šíří se od Plotinovců ke křesťanům, Arabům, Židům po celé oblasti středozemního moře; její historie musí tedy býti obecná, srovnávací a synchronická. 8. Od r. 1879 pokusili se katolíci se zdarem o novoscholasticism neboli novothomism.

Nové tyto názory na scholastiku vynutily si 1896 zřízení vědecké společnosti, nazvané Société de Scolastique médiévale, později Société d'Histoire générale et comparée des philosophies médiévales, v níž hlavně pracovali pp. Esmein, Maurice Prou a Al. Reville. Roku 1905 vyšla již Esquisse de l'histoire générale et comparée des philosophies médiévales, jež již r. 1907 měla druhé vydání. Po uveřejnění důkladné práce Essais sur l'histoire générale et comparée des théologies et des philosophies médiévales z r. 1913 počala pří-

pravná práce k vydání všeobecných dějin středověké filosofie, které zdržela světová válka.

Poznalo se též, že některá dosavadní vydání středověkých textů filosofických nebyla dosti přesná, že nutno tu mnoho doplniti. Společnost hodlá vydávati nejprve nejdůležitější díla pro studující a profesory dějin literarních, dějepisu, filosofie a theologie; později přikročí k vydávání úplných děl dnes rozebraných neb dosud nevydaných některých středověkých myslitelů. Žádá tedy odborníky, aby se hlásili, co hodlají vydati, případně, co bylo by důležito brzo vydati.

Podle dosavadních publikací Společnosti lze souditi, že texty budou zcela přesné a tak upravené, aby studující snadno našel věci základní, nejdůležitější. Nebudou se vydávati výtahy, nýbrž vždy celé texty. Budou opatřeny poznámkami a úvodní studií.

Společnost hodlá vydati i texty, jež se dnes leckde pokládaly za starověké: — Pseudo-Seneku, Laktance, Pseudo-Dionysia, Claudiana Mamerta, Martiana, sv. Ambrože, sv. Augustina, Boethia, Cassiodora — vedle všeobecně uznaných klassiků středního věku: Jana Damascenského, Jana Skota Erigeny, sv. Anselma, Gaunilona, Petra Lombarda, Jana ze Salisbury, Alexandra z Hales, sv. Tomáše, Vincence z Beauvais, Rogera Bacona, sv. Bonaventury, Raymunda Lulla, Raymunda ze Sebonde, Mikuláše Kusánského —, k nimž se připojí i velcí filosofové století XV. a XVI.: Marsilius Ficinus, Thomas Morus, Erasmus a Cardanus.

*

m. — Stesky a nářky nad úpadkem naší původní belletristické tvorby ozývají se nyní se všech stran. Pravidelní recensenti v časopisech si stěžují, že jejich úkol stává se den ode dne povinností trapnější a nechutnější. Tak na př. kritik „Zlaté Prahy“ vyznává, že zmocňuje se ho při četbě vždy pocit nudy, plochosti a nejvšednější tuctovosti, tím horší, že po období válečném očekával nový rozkvět krásné literatury. Již ty barevné obálky příšerně stejných tváří křičí prý na něj jako nejpestřejší pouťový marcipán. Nemůže pochopiti, kde se zrodilo pojednou tolik dryáčnického nevkusu mezi našimi osvědčenými illustrátory, kde tolik absurdních zálib mezi literárními rádci našich nakladatelů, tolik absolutních záporů v našich mladých adeptech, kde tolik sentimentalní rozbředlosti mezi českým čtenářstvem, jež za války dovedlo rozebrat všechna vydání Jiráska, Machara, Holečka atd. Je to přechodná moda — ptá se — či nemoc, jejíž následky bude těžko vyléčiti, neboť bude tu celá generace, jež nese zpravidla své infikované sklony knižní až ke hrobu?

Kritik se domnívá, že tu rozhoduje otázka honorářová. Nakladatelé chtějí na knize hodně vydělati, proto vydávají nezralé práce, za něž zaplatí bídný honorář. Uznaný, poctivý spisovatel by takového přijmouti nemohl. „Dnes píše a tiskne kde kdo. Není autokritiky, není liter. ráděů, není svědomí a není odvolání ani soudu, neboť psavost je psychosa a literatura svobodným uměním“.

Je v tom část pravdy. Ale nakladatelé také jistě znají vkus svého obecenstva, totiž toho, které si dnes ještě může kupovati knihy. Cena knih dostoupila takové výše, že těm vrstvám, z nichžto dříve vycházeli nejhorlivější odběratelé a čtenáři, jsou dnes skoro nepřístupny. Není bez významu, že nejvíce takových plochostí, sentimentalit a sensačností vydalo známé a g r á r n í nakladatelství pražské, jež posílá do světa skoro každý týden několik „novinek", třebas jsou to často jen otisky starých románů a povídek a ještě častěji — překlady. A zatím celá řada děl dobrých, žijících spisovatelů nemůže nalézti nakladatele!

Sociálně demokratická „Akademie" si stěžuje, že se u nás ani „nepociťuje potřeba čísti knihy toho, jenž nazýván je tvůrcem české samostatnosti". Jsou prý většinou rozebrány, ale nemohou býti znovu vydány pro příliš nepatrný zájem našeho obecenstva . . .

*

m. — Jest jisto, že zmíněná „honorářová otázka" i záliby dnešního čtenářstva spolupůsobí také k neobyčejnému vzrůstu p ř e k l a d ů z cizí belletrie, jaký se objevil v posledním roce a mnohého snad překvapuje při úpadku domácí produkce. Dal by se ovšem vysvětliti i tím, že spojení s většinou světových literatur bylo nám tak dlouho znemožněno a že chceme si rychle přivlastniti, co za tu dobu vyšlo jinde vynikajícího. Ale zatím vidíme mezi překlady věci namnoze bezvýznamné i zastaralé, na př. i staré lascivní románky Prévostovy, dávno překonané novým vývojem autorovým, perversní a k tomu i pochybné práce Wildeovy, bezcenné romány Mariotovy, sentimentality Glynové atd. Přestaly se úplně překládati knihy ruské, až na malé výjimky (Gorkij), podobně jihoslovanské. Za to vrhlo se obyčejně několik nakladatelů současně na některého cizího spisovatele, který vzbudil sensaci nebo nenadále se ukázal přítažlivým „produktem". Tak román „Smrt duchovních" od zmíněného Mariota vyšel současně ve dvou vydáních, „Bílý lev" od Bandrowského ve třech, asi pět nakladatelů vydává knihy Jacka Londona, spisovatele jinak dobrého, ale leckdy se opakujícího, několik jich oznamuje najednou překlad Barbusovy „Clarté" i spisů Knuta Hamsuna . . . Tedy zrovna jakási horečka v překládání.

Mir. Rutte v posledním čísle „Cesty" se domnívá, že i v této věci nastane brzy k r i s e. Vydavatelé a nakladatelé snaží prý se využíti ještě zbývajících dnů před výměnou ratifikací mírových smluv, jež v celkové úpravě mezinárodních styků uplatní i ochranu práva autorského. Dosud se dle něho kořistilo u nás beztrestně z cizích literatur: každý přeložil a vydal, cokoliv mu bylo libo, aniž se staral o povolení autorovo nebo dokonce o autorský honorář. Tato idyla však nemůže dlouho trvati: nyní, kdy v Praze sídlí již zástupci cizích vlád, kteří se budou jistě starati nejen o politické, nýbrž i o hospodářské a obchodní záležitosti svých zemí, nebude lze nadále tak zcela opomíjeti mezinárodních zákonů autorského práva, a otázka autorisace nabude

aktuelního významu. To způsobí pak jistě i značný odliv překladové literatury na našem knižním trhu, ba snad i dočasnou krisi: neboť při dnešních valutních poměrech bude autorský honorář do ciziny, byť požadavky byly sebe mírnější, značnou položkou v kalkulaci knihy; a připočteme-li, že nakladatel bude nucen platiti mimo tento autorský honorář také honorář překladatelský, který dle požadavku Syndikátu českých spisovatelů má býti nově upraven a přiměřeně zvýšen, odpadne hlavní stimulans vydávání překladů: Že totiž knihy přeložené přišly nakladateli daleko laciněji než knihy původní. Naopak — při závazné mezinárodní ochraně práva autorského bude náklad na vydávání knih přeložených značně vyšší než na knihy původní, aspoň dočasně, pokud naše měna se nezvetí.

*

m. — Význačným rysem nové české litaratury bude podle p. Arne Nováka („Venkov" 21. října) tragičnost. Soudí totiž, že dosavadní individualistické umění neustoupí bez boje novému umění socialnímu. Prudký zápas, který s ním svede, bude výrazem onoho bolestného napětí, které dnes prožívá jednotlivec v poměru ke kolektivním tendencím doby. „Jako tragické doplnění sociálně pojaté a provedené literatury vstoupí nesporně do budoucí poesie konflikt individuální vůle s hromadnou nutností, v němž dle krutého zákona dějinného procesu vývojového jednotlivec, ač ze všech sil se vzpíral a bránil, nakonec přece hyne, obětován a rozdrcen. A konflikt tento bude tím tragičtější, čím ušlechtilejší hodnoty citu a mravu dá jednotlivec v sázku do zápasu s kolektivní mocí davu, třídy, státu, které namnoze samy představují nižší a opožděné formy duchovního života: začasté půjde o to, aby básník znázornil, kterak jemnost podléhá přesile, složitá tucha rafinovaného poznání hrubé a prosté samozřejmosti, křehká gracie vypěstěná kulturou brutální životnosti a živočišnosti, jak zní nepsaný zákon sociálních džunglí. Zde naskytnou se vlastní dramatické motivy pro budoucí literatuju, která by jinak snadno upadla v nebezpečenství pouhé popisné epiky, širé a beztvárné chvály skutečnosti, hmotného a trpného zolovství". My však se obáváme, že naše spisovatelstvo na tragedii nemá dosti hloubky.

*

m. — Nový směr českému umění chce dáti skupina mladých umělců moravských, slezských a slovenských. V říjnu pořádali v Brně první svou schůzi, hodně rušnou a proti pražskému centralismu namířenou. V novém ročníku uměl. revue „Veraikon", jíž vydává v Praze bývalý spoluredaktor „Meditací" Emil Pacovský, mají vyhrazenu zvláštní přílohu „Kněhyně zvěsti Moravy, Slezska a Slovenska". Fr. Tučný oznamuje tu jako program celé skupiny: odklon od kultury české jakožto západnické a vybudování kultury východní, slovenské, byzantské, ruské. Tomuto cíli je nejblíže Slovensko, země staré kultury slovanské. Pomocí Slovenska lze jedině uskutečniti nového, východního člověka.

*

O básnických překladech Jaroslava Vrchlického praví Jan Reichmann (ve studii Jar. Vrchlický a Algernon Charles Swinburne. Kmen 1919, str. 43): „Vrchlický není překladatelem přísně vázaným na znění originálu, naopak: originál je mu jen podkladem k básnické parafrasi a impressi, která mnohdy dokonce ruší smysl původního textu, zachovávajíc zhruba jeho formálnou vazbu. George Moore vytýká v Confessions of a young man totéž právě samotnemu Swinburneovi a zdůrazňuje, že není jiného překladu kromě doslovného . . . Vrchlický, básník sensitiv, hravé a lehké inspirace, byl jako překladatel formalistním parafrasistou a impressionistou; pro tuto pracovní methodu jsou dnes ovšem všechny překlady Vrchlického překonány . . . Moderní překladatelská praxe jest naprosto odlišná od praxe Vrchlického“.

*

Ve válce přivedla dohoda do Evropy příslušníky všelijakých pronárodů světa, i bylo by asi nesnadno rozhodnouti přesně, které bojiště v té příčině bylo pestřejší, zda západní či východní. Bylo to nepříjemné seznámení, ale přece seznámení. Škoda, že věda z něho nemohla tolik čerpati, jak by bylo záhodno a fysicky možno bývalo; u nás aspoň válečná censura zamezovala, po případě ztěžovala i zprávy o zajatcích ze sousedních říší, tak že nemohouce nic určitějšího psáti, raději jsme se jich vůbec vzdali. Mimochodem budiž podotčeno, že cizí vzdělanci v našich krajích ubytovaní zdráhali se pronésti své úsudky o zkušenostech u nás nabytých, aby — prý — nezdáli se nevděčnými. Byla to také odpověď a dosti zřetelná, ale určité údaje byly by užitečnější bývaly; těch však nám nebylo možno dostati v té míře, aby stály za uveřejnění.

Úředně nasbíráno zajisté mnoho látky, již teprve budoucnost na širším podkladě jak náleží zpracuje; ovšem ne u nás.

V Německu již 1916 vyšlo cenné dílo o válečných zajatcích (Kriegsgefangene. Berlin, D. Reimer, ve trojím vydání, skvostné za 500 M, lidové za 2 M). Malíř Herm. Struck na 100 kamenokresbách zobrazil hlavy a postavy nejrůznějších národností ze zajateckých táborů (Guben, Wünsdorf, Döberitz, Frankfurt n. O.) Odborná kritika velice chválí přesnost a věrnost kreseb, jež takto poskytují spolehlivých předloh pro studium národopisné. Cena díla zvýšena ještě úvodem berlinského anthropologa prof. Dra F. Luschana, jenž mimo to na 27 stranách předvádí národopisné obrazy dle sbírek v museích berlinských a používá té příležitosti, aby přehledně podal své názory o nynějším stupni anthropologického badání vůbec.

Převážná většina odborníků zastává monofyletický původ člověka: člověk prý původně vznikl jen jedenkrát a na jednom místě, snad v jižní Asii, a odtud, z jednoho pratvaru, rozšířil se po Asii, pak do Australie, tehdy ještě po souši, a ke Středozemí, údolím Nilu. Zdá se, že tito lidé byli temnobarevní, dloubolebí, prostovlasí; rozchodem do krajin severních a jižních, rozdílem přírodních podmínek

a j. okolností nastaly pak rozdíly zbarvení pleti, tvaru lebky, podoby vlasů atd.

L. mluví o 10 až stech tisících let, jichž na obměny tyto bylo potřebí. Jiní stanoví asi 30 tisíc let pro stáří člověka na zemi. Zdá se však, že i tato číslice bude ještě snížena, podaří-li se nabýti přesnějších známostí o dějinách povrchu zemského, kde ovšem silno padá na váhu, zda převraty na něm byly náhlé či pozvolné, tedy průběh jejich kratší či delší.

Tak soudí anthropologie po stránce čistě somatologické. Že jazykověda rovněž uznává jen jeden původ lidské mluvy, je známo. Nejistota jest ovšem ještě veliká. Ale tolik jisto jest, že střízlivá věda poskytuje čím dále tím méně opory fantastickým smyšlenkám pavědeckých spisův o původě člověka.

*

Úřední čeština odjakživa neměla valné pověsti, ani slohově — jako úřední mluva vůbec — ani jazykově, ačkoli zákonům v této příčině nebylo možno nic vytýkati. Nyní, za úřednictva pouze českého a se skrovnými výjimkami asi česky vystudovavšího není o nic lépe, ba snad ještě hůře, jelikož ubylo národnostní řevnivosti. Kdo čte české spisy a noviny, nepodiví se tomu, neboť právě ty hemží se chybami proti nejprimitivnějším pravidlům české mluvnice; oč tedy snadněji vplíží se takové chyby, stále čtávané, do péra neodborníkům! Ostatně chystá prý se důkladná úřední očista.

K brusičským snahám však znova nutno podotknouti, že s čím vystačí školní úkol, s tím nevystačí moderní belletrie ani spis odborný; jiné představy, jiné pojmy žádají jiných výrazův a vazeb. Novější brusiči namnoze překonávají přemrštěnou germanismofobii. ale některé předsudky ještě opakují. Zmínili jsme se již na př. o češtině účetní, kde proskribováno pověstné zanášeti, výtah (z účtů) a pod. Některé výrazy toho druhu lze sice vyměniti za „češtější“ — jdeť v těchto a podobných případech jen o metafory podle německého slohu napodobené (zanésti, vynésti, přenésti, snésti, totiž číslice), mající, jak vidno, výhodu důslednosti, slov z jednoho kmene. Za některé však ani vhodného výrazu nenalezneme. Každý účetní na př. ví, co znamená: číslici vynésti; řekneme-li za to: vypsati, neoznačili jsme, co jsme říci chtěli. Položíme-li místo přenosu převod, použili jsme jen jiné metafory. Komusi (nebo kohosi) napadlo, že nečeským je také „obnos“, ačkoli mluva lidová dobře zná výraz obnášeti = obsahovati. Místo toho má prý se říkati: částka, dluh, pohledávka a pod., což ovšem někdy je možno, ačkoliv jednoduchosti účetnické mluvy nepohodlno; k vůli brusičům možno se konečně také smířiti s „celou částkou“ (celým obnosem). Nejlépe tento „problem“ rozřešili v české poštovní spořitelně: na jejích žádankách čteme totiž tam, kde vyznačeno, kolik se má za objednané tiskoviny platiti, „trojjazyčný“ (český, slovenský a německý) údaj: suma, suma, Summe. To jest jistě „češtější“ než obnos — pravé Kolumbovo vejce!

Vychovatelský.

m. — V pražských Paedag. rozhledech (1919. č. 7—8) navrhuje Ed. Storch, aby na Petříně v Praze byl vytvořen státním nákladem „Dětský Okres republiky československé". Míní tím jakýsi federativní školský stát, který by na rozsáhlém území obsahoval celou skupinu rozmanitých autonomních ústavů výchovných, na př. cvičnou školu pokusnou, ústav pro děti opuštěné, toulavé a žebravé, sirotčinec, ústavy pro děti zmrzačelé, slabomyslné a duševně opožděné, pro děti slepé a krátkozraké, pro děti hluchoněmé a nevýřečné, dětský chorobinec ústav pro děti chudé, duševně velmi nadané a ústav pro děti mravně pokleslé.

Myslí, že by se tu uplatnila myšlenka řed. Bakule o výchovně řízené spolupráci dětí zmrzačelých a vůbec nenormálních s dětmi zdravými. Mrzáčkové mohli by zcela dobře ukazovati třebas truhlářskou práci toulavým, neposedným dětem a podnítiti jejich zájem o práci vůbec; slabomyslné děti mohly by dobře ošetřovati společnou zahradu, slepci zase potěšili by hudbou své přátele a pod. Mnohé podniky byly by prováděny společně, na př. zřizování rybníka, postavení včelína, zužitkování ovoce a j. „Nevím, který ze spustlých hochů odolal by, aby nesáhl po hobliku, když by viděl bezrukého chlapce hmožditi se hoblováním nohama".

Pražský Petřín vyhovuje všem požadavkům, neboť ideálně harmonicky sdružuje půvaby venkova s přednostmi velkoměsta. Na úpatí jeho svahu stojí několik budov, které by bylo možno bez zvláštních nesnází získati a adaptovati pro ústavní účely. Pro začátek by stačily dva, tři ústavy, k nimž by se časem organicky připojovaly nové, až by vznikla velká instituce, která by se znamenitě hodila k paedagogickému i sociologickému badání. Paedagogická fakulta universitní měla by tu vděčné pracovní a výzkumné pole. Připojena by byla paedagogická laboratoř, sociální škola, učitelské kursy a pod.

Pisatel slibuje si od „Dětského okresu" mnoho zvláště pro vědu paedagogickou. Bylo vysloveno již mnoho návrhů školských reforem, ale nebylo příležitosti vyzkoušeti je také u nás: tak třebas školy pracovní, školy v přírodě, školská i žákovská samospráva, tělesná výchova, záchrana slabých a pokažených, podpora nadaných a silných, paedagogické pokusy atd. Mnoho bystrých myšlenek tu ztroskotalo, poněvadž byly prováděny roztříštěně, ojediněle a bez souvislosti s vůdcí paedagogiky praktické i theoretické. Obojí nedostatek by odstranila dobře organisovaná akce petřínská. Byla by to tedy jakási paedagogická zkušebna, která by zjevovala, čeho a jakými cestami lze u dětí dosáhnouti. Zároveň soustřeďovala by se tu praktická péče o děti, jež by udržovala styky s různými ochrannými korporacemi a vůbec s veřejností.

Myšlenka jest jistě pěkná a uskutečnění hodná, třebas pisatel přehlíží i stinné stránky takového pospolitého života (sám varuje jen před přílišným byrokratismem). A jiná obava: aby se pak pro samé pokusy a výzkumy nezapomnělo na vlastní účel podobných ústavů: výchov dětí!

*

m. — Skoro bez povšimnutí minulo letos (14. května) 50. výročí školských zákonů z r. 1869. Nemáme ovšem proč je oslavovat, a ostatní česká veřejnost má dost jiných starostí a hledí také zapomněti co nejdříve na všechno, co nás spojovalo s Rakouskem. Teprve nyní vzpomíná jubilea v „Ped. rozhledech". (č. 7—8) Ant. Jirák, podávaje v delší úvaze přehledný obraz vývoje národního školství v Čechách od r. 1869. Vytýká, že se u nás nyní tyto zákony pro některé nedostatky podceňují. A přece prý musíme si toho býti vědomi a musíme uznati, že mají svými výsledky veliký význam i pro naše osvobození z panství Habsburků, bez nich prý bychom sotva byli dosáhli svobody . . . Ba mohou prý se svým významem stavěti směle po bok jak zřízení university Karlovy v Praze r 1348 a zřízení university české r. 1882, tak opravám tereziánským a josefinským a významným letům 1848 a 1861 . . .

V dalším obhajuje pisatel zákony z r. 1869, že prý neměly v sobě tendencí poněmčovacích, ty mu dodaly vedle Vídně hlavně zemské vlády a školské úřady zemské. „Vláda vídenská i zemské rady školní v Čechách, na Moravě a ve Slezsku podporovaly německé školy národní a poněmčovaly školství mimo jiné i z té příčiny, aby se Čechům mstily za jejich odpor proti novým zákonům školským". Tento odpor vyvolali „klerikálové, feudálové a konservativci", poněvadž se báli důsledků zákonů. „Mám za to, že i političtí vůdcové čeští Palacký a Rieger i jejich strana byli proti tomuto zákonu spíše z příčin tkvících v jich konservatismu a v jich spojení se šlechtou než z příčin státoprávních".

Jiní, a věci znalejší soudí jinak než p. pisatel. Na př. známý spis. „České školy" Jan Šafránek píše výslovně v „Osvětě" (květen 1917), že odpor proti novým šk. zákonům vycházel z obavy, aby národní škola „pod jednotícím kloboukem centralismu nepozbyla svého českého rázu. Lid neměl k novotám důvěry z příčin politických..." A dokazuje, že už před novými zákony „česká škola od let šedesátých brala se ve svém vývoji vlastní samostatnou cestou, a to cestou dobrou po každé stránce. U nás ani nebylo potřebí tak dalekosáhlých proměn a bylo by dojista i jinou, nám vlastní úpravou téhož bylo dosaženo. Doznali to sami nadšení hlasatelé novot, když z úředního stolce pronesen byl soud o českém školství: jemu neublížilo područí církevnické, poněvadž mělo osvícené, vlastenecké a pokroku milovné vikáře . . ."

*

m. — V „Úhoru“ (str. 33) stěžovala si nějaká pisatelka na velkou převahu překladů v literatuře pro mládež, překladů prý často nesprávných, přicházejících k nám všelijakými oklikami a podivnými předělávkami (ukazuje na překlad „Bídníků“ podle polské úpravy). Dovolává se i pro mládež rázovité národní literatury, jíž prý je potřeba k mravnímu výchovu dítěte, neboť škola sama se svým vyučováním nestačí. — V pozdějším čísle odpovídá na to Jar. Petrbok, že vlastně nemáme dosud zvláštního českého umění (vyjímaje jen Smetanu a částečně Aleše) ani české literatury. „Všecko ostatní, co bylo v Čechách vykonáno, není specificky české a mohlo býti napsáno kterýmkoli jazykem jiným (Vrchlický atd.) . . . Kdybychom tedy měli všechny české knihy přeloženy do cizích řečí a neznali původních českých originálů (ovšem ani jmen autorů), nepoznali bychom, že to jsou překlady . . .“ Proto není ani specielně česky raçové literatury pro mládež. Vždyť „teprve poslední dobou nabýváme opět řeči spisovné, vlastně teprve připravujeme se k české kultuře a tím i českému umění“. Nevíme, co této pokloně řeknou naši „osvědčení“ vlastenečtí spisovatelé a básníci. Ještě dobře, že to napsal člověk, o jehož pokrokovosti není pochyby, a k tomu patrně učitel, který přece věci rozumí.

*

Reforma zpěvu se uchytne sesílením chuti ke zpěvu. „Jde tedy o to, buditi vůli a chuť ke zpěvu. Avšak podle zkušenosti ničím silněji se neprobouzí vůle k činu jako výsledkem. Proto budiž snahou hudebního vychovatele, aby cvičence uschopnil technicky co nejlehčeji své umělecké touhy vyjádřiti. Prostředkem toho jest jednak hudební paměť, jednak znalost not. Obojí techniku nutno cvičiti“. Tato druhá bývá nyní velmi zanedbávána, ale jest k pokroku nezbytna. Jen třeba zase vystříhati se domněnky, že jistota v ní sama činí musikálním. Nikoliv. Jest pro to nezbytna, avšak vlastní hudební cit a nadání jest mimo naučitelné předměty. Jistota ve zpěvu not však jest všem, kteří právě nepostrádají hudebního slechu vůbec, průpravou, k níž se pojí záliba ve zpěvě, ale také výcvik ve tvoření zvuků vůbec, tedy cvik hlasivek i pro mluvu vůbec důležitý (pro řečníka, kazatele). Kde tento cvik nalezne přirozené nadání hudební, tím lépe; ale i bez něho má svou cenu. (Dr. Löbmann v Musica s. 1919, č. 8).

V theorii požadavek tento asi nenarazí na odpor. Ale v praxi? Jako v rodině učitel hudby z pravidla nejlépe pochodí, naučí-li slečinku co nejdříve vybřinkat nějaký hezký kousek, tak ve školách se domníváno nejlépe sloužiti národní zpěvnosti cvičením národních písní dle poslechu. Zpěvní paměť se tím cvičila, zásoba uměných písní rozmnožovala, avšak hudebnost, hudební vkus se necvičil, tím méně povznášel.

Při té příležitosti našincům zajisté mimoděk napadne otázka: Jak bude nyní s kostelním zpěvem? Zpěvníky sice jakž takž

50*

opraveny, zreformovány (v Čechách se o tom ještě pracuje), ale zpěv sám ještě daleko ne.

Učitelstvo posledních 30—40 let z ústavů vyšlé často nemělo chuti o nápravě pracovati, zhusta ani potřebné schopnosti. Často zastávalo se jen „místo“, aby byl výdělek, kdežto jiní předstírali pokrokářství, že jako nehodlají pracovati pro kostel a klerikalismus. Avšak ukázalo se, že nepracovali ani pro zpěvnost mládeže vůbec. Podceňování tohoto vzdělavacího prostředku, kostelního zpěvu, jen proto, že jest kostelní, prozradilo nechuť neb neschopnost spolupůsobiti o výchově a vzdělávání lidu vůbec, neboť kdo s tímto vážně smýšlí, onoho prostředku podceňovati nemůže.

Organisovanému učitelstvu se služba varhanická namnoze zapovídá, aspoň u katolíků. Jelikož pak cvičení ve zpěvu nejpříhodněji koná se ve škole v souvislosti s předepsaným vyučováním, jest nabíledni, že cvičení zpěvu náboženského oním odporem bude značně ztíženo.

Avšak nejen to. Myslím, že i zpěvnosti a chuti ke zpěvu bude ubývati. Jestiť přirozeno, a u mládeže zvlášť, že ráda by ukázala, co umí — nehledě ani k ušlechtilé snaze jemnocitnější mládeže přispěti něčím k oslavě bohoslužby; kdo mezi lidem žije, dobře to zná. Možná, že teď budou pořádány četnější koncerty — vždyť pořád se mluví a píše o vzdělávání lidu, a spolky na př. tělocvičné mívají i zpěv na programě; avšak lze pochybovati, bude-li to tak brzy a bude-li tato účelnost dosti působivá.

V každém případě nastává tu i našim spolkům nový, ne právě snadný, ale vděčný úkol.

*

Z dějin moravského školství. (Č. d.) Ferners habe ich aus denen eingeschickten Verzeichnissen des Ollmützer und Znaymer Kreyß vor das verstrichene Jahr wahrgenommen, daß viele Schulmeister noch nach der vorigen Lehr Art ihren Schüllern den Unterricht beibringen, mithin die Gleichförmigkeit im Land nicht beibehalten werde.

Endlich kommt eben aus denen Schul Verzeichnissen der Kreyß Amter hervor, daß die wenigsten Schulmeister mit einem Decret von hieraus versehen sind, mithin von Obrigkeiten und Gemeinden ohne vorhero ergangene Prüffung zuwider der allgemeinen Schulordnung von 6. Decemb. 1774 und des Hof Decreti von 11ten May 1776 angestellt worden. Dem ersten Gebrechen könne in jenem vorgebogen werden, wenn die für die Trivial Schulen vermög Schul Patent bestimmten Bücher in das Böhmische übersetzt, gedruckt und hievon ohngefähr 400 Exemplarien zur weiteren Vertheilung an die Schulmeister überschickt, die Schulmeister hingegen, welche lediglich der böhmischen Sprach kündig sind, zu ein so anderem Director einer Haupt Schul in Land, welcher Director nebst der deütschen auch der böhmischen Sprach kündig ist, zur Überkommung des Unterrichts der neüen Lehr Art angewiesen würden.

Endlich aber wäre widerholt durch die Kreyß Amter zu publiciren, daß die neue Lehr Art in Ansehung der Trivial Schulen auf dem Land durchgehends zu beobachten und kein Schulmeister, der nicht geprüfft und von hinnen mit einem Decret versehen, von der Obrigkeit oder Gemeinde anzustellen seye. Um aber Ihro Majestät zu zeihen, daß mann von Seithen dieser Stelle äüsserst beflissen seye, nach bereits zu Stand gebrachten Haupt Schulen auch die Trivial Schulen vorschrifftmässig einzuführen, so glaubte ich bei der Stadt Brünn den Anfang zu machen. Ich habe hizu bereits einige Auskünffte erhoben mitelst den geschickten und dem Werck gewachsenen Director Mehoffer, die in follgenden bestehen: unter den Trivial Schulmeistern der hiesigen Stadt und Vorstädten sind Hackula bey S. Jakob und Johann Grolich in der Metzergassen die tauglichsten. Den Choralisten von Petersberg Namens Cerhau könnte man auch dazu nehmen und diese drei Schulmeister dürffen für die Stadt Kinder hinlänglich seyn. Vermuthlich werden diese Leuthe von dem vor drey Jahren erhaltenen Unterricht das meiste vergessen haben, mithin wären sie durch den Director Mehoffer neürdings zu unterrichten. Die beste von diesen Schulen könnte alsdann als eine Muster Schule für die Vorstadt Schulmeister anzustellen seyn, welche sie fleissig besuchen müssen, um sich hiernach zu bilden, und auf solche Art wird mann nach und nach die Vorstadt Schulen einrichten können, worüber ich von Zeit zu Zeit den Bericht an eine hohe Landes Stelle erstatten werde.

Um jedoch diesen wichtigen Gegenstand werkthätig zu erfüllen, ist eine höhere Unterstützung nothwendig und wird dahehro auf follgende Puncten ankommen. (P. d.)

Hospodářsko-sociální.

Poplatek za čs osvobození obnáší 750 milionů franků ve zlatě, t. j. na 6 miliard K. Nezmění-li se „poměry“, bude to tak asi jako taxa z převodu majetku, totiž majetku rakouského v dohodový.

V novinách není dopodrobna vyloženo, kolik vlastně jsme dohodě dlužni kromě pohledávek jejích za zboží k nám dovezené a naším vývozem neuhrazené. Položek jest několik. Na př. vydržování našich válečných zajatců v Italii a ve Francii, pokud nepodlehli tamějšímu nátlaku a nevstoupili do t. ř. legií, bojujících proti vojsku rakouskému neb německému; jaký bude za to účet s Ruskem, nelze ani tušiti. Dále doprava zajatcův, ať už po souši nebo po vodě. U nás sice také byli dohodoví zajatci, ač jich nebylo tolik, ale dávno již propuštěni, tak že protiúčet našeho státu, od převratu, bude asi nepatrný. Konečně, mimo jiné drobnější položky, účet za mírové jednání v Paříži. Wilson dostal prý za pařížské pohostinství účet přes 26 milionů fr. Náš nebude tak vysoký, ale na nás bude jistě vysoký dosť. Kdysi bylo psáno, že za každého člena naší mírové delegace, potřebného i zbytečného, počítá se 360 fr. denně. Kolik jich bylo, jak tam byli dlouho, zdali poplatek ten časem zvýšen, k těm a podobným otázkám ovšem odpovědí teprv účty zahraničního ministerstva. Naproti cizině nesmíme se ukázati špinavými, avšak poplatníci mají právo na výkazy.

Pp. ministři projevili velikou spokojenost, že náš obchod s cizinou jest aktivní: vývoz 1¼ miliardy, dovoz 1 miliarda. „Není to moc, ale těší to“. Jen že ta těcha značně seslábne, povážíme-li, že z toho, čeho nejvíc potřebujeme, nedovážíme skoro nic (suroviny na tkaniny, na stroje, petrolej atd.), tak že náš průmysl vázne; a ta škoda se ¼ milionovým přebytkem nevyváží!

*

Nesnáze s domácími platidly, zaviněné jednak neobratným okolkováním, jednak pozdní výrobou vlastních, aspoň papírových peněz, nyní poněkud pominuly, ačkoliv odborníci vzhledem k nepodařené výrobě některých bankovek dlouhého „klidu zbraní“ nepředpovídají. Horší jest, že peníze tyto ani doma ani v cizině ceny nepřibírají — právě naopak drahota doma neustále vzrůstá, valuta naše v cizině klesá.

Naděje na snadnější obživu z letoší dobré sklizně značně klesaly už na podzim, teď předčasným zasněžením řepy a zemáků sníženy ještě víc.

Výčitky litají mezi rolníky a dělníky sem a tam. Dělníci ovšem zůstanou vždycky při svém, ač vinni jsou: system jest, že nynější řád je špatný, že jen socialismus nás spasí, a proto nesmí se jak náleží pracovati, aby se nemohlo říci, že by to tak také šlo. Skrytá i neskrytá passivní resistence jest heslem dne, od vlády

až dolů, a všechno řečňování vládních orgánů jest jen házením písku do očí, všechny pak i sebe křiklavější výčitky zlořádů, zaviněných a odstranitelných, rozčilují pouze postižené obecenstvo, kdežto ti, jichž se týkají, přijímají je pouze s pohrdavým úsměvem. Práce pro bolševictví se tím ani dost málo nezastaví, naopak.

Není zajisté rozumného národohospodáře a sociologa, jenž by nenahlížel, že nutno jest majetkové a výrobní poměry na jiném základě upraviti. Ale každý stoupenec oprav měl by též uznati, že dnešek jest bližší zítřka a že nepřipravuje se dobrý zítřek, zanedbává-li se dnešek, t. j. maří-li se, co by se dnes vykonati mohlo. Je to arciť zas jen methoda socialistická, bezohledně třídní: drážditi a nespokojenými udržovati davy, aby třídní boj nestál.

Odtud, abychom se vrátili k valutě, nedůvěra ciziny a neochota ke státu, s nímž konečně netřeba tolik počítati, jak se snad on sám o sobě domýšlí.

V souboru těchto hospodářských otázek zajímavý jest boj proti ú s t ř e d n á m. Vládnoucí strany, tedy zástupcové státu, je mají v moci, vidí, že nevyhovují, že je proti nim v obecenstvu odpor, a přece jich nezrušují; opak demokratismu, byrokratismus, se udržuje, ano stupňuje a zatím za nevyhnutelný se prohlašuje. Nezbytny jsou ústředny, tedy obchod státem zmonopolisovaný, toť nutno přiznati, pokud je zboží nedostatek, neboť jinak jest lichva s ním nevyhnutelna. Avšak když už t a k d l o u h o se prokázaly n e s c h o p n ý m i, zboží to byť i v nedostatečné míře, aspoň s t e j n o m ě r n ě a za stanovené ceny rozděliti, pak pozbyly oprávněnosti a třeba je buďto změniti nebo něčím jiným nahraditi. Pan ministr Tusar prohlásil novinářům, že „to nejde, aby se o státním obilním ústavě psalo v novinách, že je to n e j v ě t š í z l o d ě j n a v republice“, a pohrozil nejostřejšími tresty. Ale což kdyby se nastoupily důkazy pravdy?

O jiných zlořádech ve státní správě, zbytečné hromadění úřednictva, a to namnoze neschopného, špatné správě zabraných statků, jež kavalírům kdysi vynášely ohromné zisky a nyní jsou passivní, tak že stát na správu doplácí, plýtvání na všech stranách, kde celé třídy, na př. učitelstvo, pensisté, soukromníci, mají krutou bídu — o všem tom a jiném píší noviny tolik, až je člověku úzko. A při tom úžasná nepoctivost, úplatnost v úřadech, jež právě rozdělováním spotřebních předmětů jsou pověřeny!

Jak všechna právní jistota, společenská a hospodářská bezpečnost beztrestnými nepořádky trpí, jest nabíledni. Tuhle v srpnu na př. našel na jedné poště v Čechách úředník ve schránce pod t. ř. baťochem (Bandtuch) 500 telegramů a 120 expresních dopisů nedoručených. 16letý poslíček si prostě práci ušetřil. U přelíčení zástupce eráru prohlásil, že tento tím žádné škody nevzal — strany se o náhradu nehlásily; státní žalobce tedy žalobu odvolal a řízení zastaveno. Takové maličkosti pomáhají křičeti velikostem!

Čs v o j s k a preliminováno 5000 gažistů a 60.000 mužů, 18.000 koní — náklad přes 211 mil. K. Zatím v červenci jsme měli 9000 g.

183.000 m. nákladem přes 462 mil., který do konce t. r. stoupne asi na 2 miliardy. Není veřejnosti známo, pokud tato dvojnásob passivní položka je z vůle naší a pokud z vůle dohody, jejíž velitele našeho vojska ovšem též vydržujeme.

Ze stavovských projevů proti nynějším pořádkům zmíněno budiž jen, že obchodnictvo a živnostnictvo rázným způsobem se ozvalo proti favorisování soc. demokratických konsumů co do přídělu zboží, jakož i železniční úřednictvo (5000 čl.) proti výtkám p. min. př. Tusara, který zlořády na drahách sváděl na zřízenectvo „z Rakouska převzaté“; měli ovšem snadnou práci dokázati, že nikoli rakušácká, nýbrž československy republikánská nekázeň jest vinna, že v dopravě všecko vázne.

*

Jeden pražský literární týdeník vyžádal si od svých lidí úsudky, co se jim v nynější československé pospolitosti nelíbí. Jeden, jistý J. Šmánek, odpověděl zkrátka: Nic!, kdežto jiná, T. Dubrovská, odpověděla: Všecko, ač myslila totéž co on.

Skoro všem nelíbí se toho velice mnoho. Ale nejsou oni také trochu vinni? Vždyť si svobodomyslné pokolení vychovávali.

L. N. Zvěřina myslí, že „u nás se nyní velmi často republikánská otevřenost a nenucenost zaměňuje s hrubstvím a pepictvím“.

Za to E. Kučera ve Kmeni píše o „mrtvé laskavosti“:

„Pravím-li: bezbarvá sladkost, míním, že tato sladkost není výrazem ničeho, praničeho... póza, ne vztah, a forma, ne výraz... Chápete, že kožená, tuhá jemnost je hrubostí, jež doléhá tížeji než dobrosrdečná drsnost? Že bezpříčinná, bezkrvá pozornost více uráží než lhostejnost? Co mne uvádí v zuřivost, je to, že tito bezbarvě sladcí a bezútěšně dobrotiví lidé nereagují. Bouřím se přirozeným odporem, protože cítím, že jejich shovívavost, vlídnost a úslužnost formuje olověným pláštěm naše styky a učinila by svět nijakým“. „..Nebude vám tedy také milejší, budou-li jiní v bezvýznamné chvíli prosti a ne okázale sladci? ... Snad vás budou někdy trápiti... Nenáviďte je, ale nenávistí, jež je láskou“.

„Listová čítanka mládeže“, již vydává pověstný inspektor Pešek, volá o předbělohorské defenestraci: „S okna! Po staročesku s okna!“ — No, vždyť i pp. učitelé se mohou dočkati — jenom nespíchat! (Napsáno tam také cosi o zázraku zachránění shozených, o který se teď přece nikdo nespírá, nemoha říci ani tak ani tak. Ale komu mermomocí na zesměšnění víry Slavatovy záleží, nuže, ať to zkusí; vždyť je v Praze dosud onen hrad i okno i příkop!)

Politický.

Vedle běžných starostí, z nichž nejvíce vynikají rvačky mezi 3 vládními stranami, poutá pozornost, co se děje a má díti na Slovensku, které svými asi 3 miliony obyvatel, z toho přes 66% Slováků, a značným bohatstvím přírodním pro stát náš ovšem nemalého jest významu. Za války smluveno v Americe mezi českými a slovenskými zástupci, že bude čs státu přivtěleno jako část samosprávná, i není proč pochybovati, že by Slováci sami byli smlouvě věrně dostáli, zvláště když v Maďarii nastaly zmatky bolševické. Je pravda, že české vojsko, ale jisté se slovenským, hranice proti Maďarům uhájilo, ale bylo to přece pro čs stát! Dobývati Slovenska na Slovácích přece nebylo potřebí, aby se odůvodnil požadavek, nakládati s ním jako s územím okkupovaným.

Že události v Čechách slovenské vlastence nábožensky smýšlející znechutily, že okkupace všelijakou sokolskou sebrankou, vydírání a hnusné zločiny všeho druhu ochladily jejich lásku k českým vládním methodám — tím ještě nebylo řečeno, že by nechtěli náležeti k čs státu.

I to je pravda, že Slovensko potřebovalo pomoci kulturní. Ale té poskytováno asi tak, jako když velká města vysílají své světlonoše na venkov, nebo jak se kultura šířívala mezi Indiány: výměsky českého světa se sem hrnuly za dobrodružstvími a za laciným výdělkem. A když svědomití vůdcové slovenského lidu tomuhle osvěcování nechtěli rozuměti, dostavilo se hned osvědčené české slovo: vlastizrada.

Pokrokářské tyto živly české našly spojence v pokrokářích slovenských, v Praze odchovaných, a nejen spojence, nýbrž i nástroje, když jim úředně svěřena vláda. Nepravíme, že poměry slovenské jsou idyllicky nevinné. Alkoholismus, zahálka, nevzdělanost jsou stinné jejich stránky. Ba ani co do náboženství není vše tak růžové, jak se pravívá: panuje† v něm velice mnoho pověrčivosti a neuvědomělosti, a ta, jak známo, nejméně bývá s to, aby nárazům odolávala, i není divu, že někteří slovenští kněží, majíce to na mysli, nepostavili se zásadně proti novému proudu, domněle očistnému, a snad nebyli to sami prospěcháři. Není nám snadno, vmysliti se v tamější poměry a udávati směrnice: zdá se však přece, že vidouce sváděti boj o zásady, neměli se odlučovati od těch, kteří na nich pevně stáli, tím méně pak jim vpadati v záda s pokrokáři. Možná, že někteří z těchto se Slováky dobře smýšlejí, bez sobecké zištnosti, ale když fasona, jakou je oblažiti chtějí, se našemu náboženskému přesvědčení příčí, není dovoleno s nimi v tom táhnouti za jeden provaz. (Mimochodem řečeno, ministr Dr. Šrobár není, jak často čísti, protestant. Vystudoval pomocí Hlinkovou, má bratra vzorným knězem, druhý, jesuita, mu zemřel.)

Hlinka není diplomat, je pouze vášnivý Slovák, ale bezúhonný a vzdělaný kněz. Aby pokrokářskému řádění nepřekážel, byl pro

svou cestu do Paříže, kam s padělanými pasy — dle osvědčených vzorů! — jeli si u dohody postěžovat na porušení smlouvy a zákona, v noci násilím odvlečen a zavřen v trestnici Mírovské. Porušena jeho poslanecká immunita, uvězněn bez žaloby a bez rozsudku — hezky dle někdejšího ruského administrativního řízení. Noviny ludové strany potlačeny, schůze jí všecky zakázány, aby pokrokáři a agrárníci mohli schůzemi i novinami volněji pracovati.

Nyní, když od maďarské strany vane jiný vítr, poslán vládou, p. Švehlou, kněz (ovšem!) čs křesťansko-socialní strany, aby Slováky chlácholil. Slovenští kněží mu za to tuze vděčni nebyli — již proto ne, že cesta jeho nepřipravena, jak by se u slušné smlouvy očekávalo, zrušením naprosto násilnického zákazu novin i schůzí a propuštěním nevinných vězňů. Facio, ut facias — jest jeden druh obapolné smlouvy mezi poctivci! U vznětlivých, ale také poddajných Slováků znamená periculum in mora, kdy jsou zbaveni vůdců, schůzí i novin, velice mnoho, i nedivili bychom se, kdyby se mnozí i z věrných zviklali. Naše strana má nejméně příčin k tomu pomáhati. „Co jste si tam uvařili, to si snězte sami!"

Teď mají tam býti zřízeny „kulturní rady". Pán Bůh chraň a opatruj od tohoto importu z Prahy!

*

Podle zpráv z Prahy odchází odtud anglický vyslanec sir Cecil Gosling proto, že naší vládě nevhod ukazoval se katolíkem i katolických záležitostí, pokud mu bylo možno, se ujímal.

*

Volby v Belgii, Francii, Italii dály se v náladě vítězné, ač ovšem poválečnými bědami hodně tlumené. V Belgii válkou nejvíc postižené vládnoucí strana katolická pozbyla několik poslanců; proč právě ve Flandřích docela podlehla socialistům, není jasně vysvětleno — snad vydala tu mnoho agitace protiněmecká za to, že Němci zamýšleli království belgické rozdvojiti mezi část francouzskou a vlámskou. V Italii taktéž socialisté dobyli značných úspěchů; katolická strana poprvé v širším měřítku do voleb zasáhnuvši čestně obstála a bude vážnou oporou konservativních snah, podaří-li se jí najíti stoupence zdravých a velepotřebných oprav socialního zákonodárství dříve než bude pozdě, není-li už nyní pozdě. Ve Francii zvítězily strany nacionalistické rozhodně proti internacionálním — pro vnitřní poměry snad s výhodou, pro dorozumění národů s nevýhodou; vláda opět ukázala, že „umí dělat volby". Co katolickým zájmům přinesou, nesnadno říci — jásot aspoň jest předčasný. Vtáhne totiž do sněmovny také la France juive na počet židovského obyvatelstva nepoměrně silná (prý asi 100 poslanců), a tím řečeno mnoho. Čilosti katolíků však všechna čest!

*

Ve Spojených státech rozmohla se nechuť k cizincům tou měrou, že ohrožuje i světové plány Wilsonovy, jenž na záchranu svého mírového díla byl nucen sestoupiti s podstavce proroka a dáti se na cesty agitační. Mírová smlouva přes to mu v senátě neschválena, jednak že přiřkla čínský Šantung obávanému Japonsku, jednak že zapřahuje Ameriku do svazu národů a nedává jí záruky, že v něm nebude slabší než Anglie. Trusty válkou sice ohromně zbohatly, ale širší veřejnost nepřeje si již takových dobrodružství.

O Wilsonovi, jemuž mír se naprosto nepodařil a stávkami nové svízele vznikají, se začíná říkati i věřiti, že mu již nezbývá než jeden úkol: státi se hrobařem své vysněné slávy.

Dříve se říkalo, že bohužel světu jest milejší Wilsonovo Čtrnáctero než boží Desatero, teď už i ono sesazeno.

*

Výslech čelných účastníků války v Německu před sněmovním výborem jakkoliv o sobě jest zajímavý nevynáší nic zvláště významného k odpovědi na otázku, kdo a jak vinen válkou, po případě jejím prodloužením. Vzhledem k tomu, že diplomati dohodoví o věci ani nemukají, dal by člověk skoro za pravdu prudkému Helfferichovi, když tuto vyšetřovací chtivost (socialistů) nazval flagellantismem, jenom Němci vlastním. Však také on se státním tajemníkem Zimmermannem nejvíc obviňován.

Nejčastěji do úzkých přicházel Bethmann Hollweg, jenž také nejpodrobněji vypovídal a chtě nechtě prozrazoval, že souhra diplomatů s vojáky často vázla; jinak mu dobré vůle o mír neupíráno.

Vojenští zástupcové, Ludendorff a Hindenburg, zvláště onen, zaměnili svou úlohu s vyšetřovateli; oni prý činili, co uměli a mohli, aby vybráli, — jak národ chtěl, ale kdo katastrofu zavinil, byli právě socialisté, podryvše v úzadí a pak i v poli důvěru k odporu. A úsudek ten asi zůstane.

Po nešťastných válkách bývají vojenské soudy nad vojevůdci, kde a jak pohromu zavinili; tak právem odsouzen Bazaine po válce 1870, tak nyní Cadorna. Jednání berlinské není soudem, tím méně vojenským; je to jen výslech svědků, a tak celkem řečeno, zbytečný. Vinníci války jsou na obou stranách a jest jich tolik, že ani vyslechnuti býti nemohou. 1. srpna 1914 napsaly Daily News o válce: Vážky má v ruce car, ale my máme v ruce cara. Teď už nikdo nepochybuje o tom, že Rakousko dopustilo se hlouposti (a ta prý je někdy horší než zločin) když nevynaložilo všeho na to, aby spor se Srbskem urovnalo samo, ale také ne o tom, že když Rusko 31. čce 1914 nařídilo všeobecnou mobilisaci, navrhovanou a středostáty odmítnutou konferencí států v Haagu mělo býti pouze nabyto času k pohotovosti.

V kterési rozpravě o úředních publikacích (kniha červená, bílá atd.) podotčeno, že v Anglii mívají dvojí diplomatické zprávy a

listiny, jedny pro ministra, druhé pro parlament, a že v jejím Blue book se uveřejňují pouze tyto.

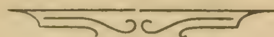
*

V Berlině padlo na začátku války slovo, že chystá se válka mezi Germánstvem a Slovanstvem. Stalo se jinak. Ale kolem dokola vzato, Němci sice válku prohráli, Slované ji však nevyhráli. Viz na př. Rusko a Jugoslavii. Těch radujících se třetích jest několik.

*

Našinci by po tak dlouhé době rádi asi uslyšeli něco též o Palestině, kde podle novin židovský stát byl už jako jistý. Mocný Balfour přál ho zionistům, kteří proto také svoji ústřednu přeložili z Kodaně do Londýna. Křesťanům by takové řešení milé býti nemohlo, a Svatý stolec podniká vše možné, aby k němu nedošlo. Na štěstí pomáhají tu jiné okolnosti, hlavně skrovný poměrně počet tamějších židů a nejistota dalšího přílivu. Anglie sama pak prohlásila, že by byla nucena poslati tam aspoň 50.000 vojska aby tam udrželo pořádek. A za to jí židovská Palestina nestojí. Čítá se tam totiž 538.000 arabských mohamedánů, 80.000 židů, 40.000 pravoslavných, 35.000 katolíků, 5.000 protestantů a 2000 jiných sekt. Proti samostatnosti židovské Palestiny jest i reformní žid pařížský Reinach se svou společností, jenž odsuzuje stěhování židů do Palestiny, jelikož prý židé mají převzíti duchové vedení mezi ostatními národy. V Paříži, Londýně, a Římě a trochu i v Newyorku již je mají, ve Vídni a v Praze se na ně zařizují. V Pešti Josef Habsburský se pokusil ustaviti ministerstvo odedávna poprvé bez žida — však to také odstonal.

HLÍDKA.

Metafysické záhady v psychologii.

Dr. Josef Kratochvil. (9.)

Z jednoty vědomí svého já soudíme tedy o existenci psychického podkladu vědomí — duše. Než vnitřní zkušenost předvádí nám nejenom soubor různých, měnivých a stále se pohybujících jevů, nýbrž také dopřává nám poznati i jednotu vnitřního, konkretního a činného principu, totožnost subjektu při změnách funkcí a v proměnách času, kterážto jest nevyhnutelnou podmínkou utvrzení a pochopení duševního života. Avšak konkretní princip funkcí, který zůstává stále týž při nesčetné, různé a neustálé své činnosti, jest zajisté to, co samo v sobě jest — substance. Vědomí tedy vede nás k uznání já reálního a substancionálního.

Fenomenalisté, voluntaristé a vůbec všichni psychologové, kteří se hrozí slova substance, namítnou, že pojem substanciálního principu psychických jevů činí nepochopitelným spojení mezi bytím vymyšleným jako podklad a pramen činností vnitřních a mezi oněmi činnostmi samotnými.

Na to odpovídá De Sarlo: „Jest jisto, když si představujete reální já jako věc (monadu) ležící v bodu prostorovém A a psychická fakta jako ležící v jiných bodech a, b, c, d atd., pocítíte nesnáz pochopiti, jak se A spojí s a, b, c, d, a podivíte se, kterak, abyste si učinili spojení mezi a, b, c, d srozumitelným, jste užili čtvrtého prvku, který věc jenom ztěžuje. Kdo by však neviděl, že chyba, do níž jste upadli, je ta, že pozorujete A jako něco, co by mohlo býti položeno vedle a, b, c, d, a že pozorujete A z jedné strany a a, b, c, d ze

strany druhé jako prvky již dané, jako bytce pevné, mezi nimiž jest nalézti spojení? To však neodpovídá skutečnosti: a, b, c, d nejen nejsou veličiny, jež by se mohly klásti vedle A, nýbrž nemohou se pokládati ani za přívlastky A; a, b, c, d jsou funkce toho A. Vztah mezi činitelem a činem, mezi subjektem a funkcí je vztah zvláštní; je to vztah, který možno viděti, popsati, ale který není možno převésti na jiné relace, které jej předpokládají, mají-li býti srozumitelné".

Co říci dilemmatu, že já reální buď je vně faktů psychických a pak není k ničemu, nebo splývá s fakty psychickými a tu pak následuje, že je to stálý proud jevů. „Reální já, substanciální princip není ani vně ani uvnitř řady fakt psychických, ježto mezi fakty psychickými u já neexistuje vůbec relace prostorové vně nebo uvnitř". (II., 53.—60.)

Filosofické názory o povaze duše shrnuje De Sarlo ve čtyři hlavní proudy: materialism, který pojímá duši po způsobu těla; dualistický spiritualism, který pokládá duši za res completa a klade ji nejenom proti hmotě, s níž se pojí pouze náhodně, nýbrž i proti jejím vnitřním změnám; associanism neboli atomism psychický, který rozlučuje realitu subjektu sebevědomého v aggregát psychických prvků; evolucionistický dynamism, který převádí duši v činnost neustálou, která se rozvíjí bez ustání sama sebou.

Ukazuje pak, že každý z těchto názorů naráží na nepřekonatelné nesnáze. Materialism nikdy nedovede vysvětliti vlastní povahu lidské psychy — jednotu, totožnost, svobodu a účelnost — ježto naprosto odporují aggregativní mnohosti, vnějšímu determinismu a mechanické nutnosti, jež jsou vlastnostmi hmotnosti. Dualistický spiritualism, ať platonský nebo cartesiánský, nevysvětlí: 1. různá fakta vnitřní, nepřevoditelná na myšlení; 2. vzájemné působení duše a těla; 3. vztah jevů psychických k substanci, duši, podle jejich názoru; 4. základní a charakteristický fakt duševního života — vývoj. Associanism bez rozřešení ponechává záhadu jednoty vědomí: neexistují-li psychické jevy samy v sobě, vyžadují nutně princip a reální střed, z něhož vycházejí a k němuž směřují. Evolucionistický dynamism naráží na absurdum reality pojímané jako pohyb, ale bez hybného bytí, jako proces a vývoj bez podkladu.

„Zdálo by se, — končí De Sarlo, že není jiného východiska nežli vzdáti se jakéhokoliv pokusu o výměr psychické reality; to by však značilo úplný bankrot

(la vera bancarotta) nejen psychologie, ale i filosofie vůbec". (II. str. 40.) —

Spojení činnosti psychické s tělem „není vnější položení vedle sebe (giustaposizione), nýbrž jest — jak dosvědčují četná obecná fakta zkušenostní, posílená výzkumy psycho-fysiologickými dnešní doby — koordinace, spolupůsobení tak intimní, že z něho vyplývá ono zvláštní compositum, které sluje živé individuum. V základě tělo o sobě a duše o sobě v člověku a zvířatech, nemohou se pokládati za res completae: tělo může konati své funkce, uchovává svou vlastní formu a strukturu, jenom pokud je oživeno, jak říkáme, duší; a na druhé straně duše může konati své funkce jenom pokud jí přispívá a pomáhá tělo ... Vzpomeneme-li na nesmírnou rozmanitost jevů psychických a porovnáme-li ji s omezenou růzností prvků fysiologických, vidíme ihned nemožnost připustiti přesný vztah mezi změnami těla a změnami duše. C' è bisogno d' intrattenersi sull' impossibilità di ammettere un corrispettivo fisico dell' unità di coscienza? (II. 69, 91.)

Nejtěžší záhadou jest původ duše. De Sarlo vylučuje nejprve všecky domněnky o derivaci duše ze hmoty nebo z vědomého principu jakýmsi spirituálním spojením. Odmítá i nauku Platonovu o věčnosti duší. Když se tvoří nové centrum vědomí, přidává se něco reálního a substanciálního v řád přírody. Tuto novost nemožno odvoditi, poněvadž je nová, z prvků předchozích. Avšak „nic se nedá vysvětliti ve světě, když nepřipustíme řád konstantních zákonů, podle nichž se dějí různé jevy, musíme připustiti, že řád zákonů řídí stejně tvoření center životních i vědomí ..., řád zákonů, podle něhož za jistých podmínek (vztah pohlaví) nutně se musí vytvořiti nové centrum života a vědomí". A ježto dané podmínky nejsou ještě dostatečným důvodem, aby se vytvořila nová bytost, musíme připustiti „součinnost ještě něčeho jiného ... ovšem v řádu pevném, jednou pro vždy stanoveném, podle něhož, když jsou dány jisté podmínky, nemohou nenastati jisté výsledky".

Chápeme li takto spolupůsobení něčeho jiného, jest věru možno klásti vztah mezi tvořením nových center života i vědomí a mezi činností boží, ježto činnost boží v tomto případě jest jenom jiné slovo pro řád zákonů, jimiž za daných podmínek povstávají nové hodnoty. —

Je zajímavo, že moderní psycholog, který vyšel z výzkumů čiře experimentálních a řídí se methodou moderní přírodovědy, dochází skoro k týmž důsledkům filosofickým, jaké hlásá filosofie křesťanská.

Kazimír Tetmajer.

Em. Masák. (O.)

Toť tedy, stejně jako dříve, hlavní vzpružina veškerého života a veškeré víry básníkovy: touha po osobním klidu a štěstí. Ukojení této touhy nalézá jeho rozmarů plná a nestálá duše nejčastěji v tichu tatranské přírody; od ní pak přirozeně aspoň za vzácných svátečních chvil povznáší se až k Bohu. Nepřichází k Němu pevnými důvody rozumovými, proto není divu, že jeho víra se ještě leckdy zachvěje, tak jako se chvěje jeho neklidné, okamžité náladě tak snadno se oddávající srdce. Rozloží se v něm ještě někdy stíny dávné melancholie a teskných žalob, ale brzy zase prchají v záři obojího slunce. Život básníkův se tak znenáhla vyrovnává a plyne v stále dokonalejším souladu s přírodou, Bohem i lidmi.

Svědčí o tom nejlépe další svazky jeho „Poezyí“ (1905, 1910 a 1912), jichžto hlavním obsahem jsou zase Tatry a písně o nekonečné všelidské touze.

Týž čistý dech poesie ovanul také „dramatickou fantasii“ Tetmajerovu „Zawisza Czarny“ (1901). Na jevišti neměla sice úspěchu — trpíť nedostatkem silné akce, právě tak jako nezdařené dřívější pokusy dramatické, psané snad nevědomky pod vlivem Maeterlinckovým, plné symbolů, nálad, tajemné hrůzy i křečí („Mąż poeta“ 1892. „Sfinks“ 1893, „Wizya okrętu“ 1899) — ale je psána pěkným veršem, má hojnost lyrických částek i lidových prvků a několik výrazných postav, z nichž ušlechtilým idealismem vyniká zvláště postava slavného polského rytíře Záviše Černého. Je to jakýsi polský Cyrano XIV. věku, avšak osobnost úplně vážná, jež se dovede nadchnouti čistou láskou i horoucím nadšením pro dobrou věc, ale neumí dělati kompromisů a ústupků, kupčiti rytířskou ctí a vlasteneckou povinností, třeba ztrácí při tom své osobní štěstí. Záviša sveden intrikami zabíjí v potyčce otce své milenky a dohání ji tak k sebevraždě. „Rytíř bez bázně a hany“, unavený a zmučený, ocítá se po této katastrofě v dolině tatranské, kde příroda spolu s mravním utrpením působí v něm nový duševní převrat k jakémusi mysticismu. „Jakým to podivným mně voní kraj ten květem!“ — volá na počátku — „ruce samy spínají se k Otčenáši a díkům...“ a ke konci vyznává: „Jsem rytíř

z utrpení! . . . Byť bych i padl, orlí křídla budou ducha tísnit, až pozdvihne se! Přinutí jej vstát! . . .

Již zde a zvláště v další básnické tvorbě Tetmajerově je významné, že znenáhla odtrhuje se od vlastního „já“ a přestává se pohybovati jen na měnivých vlnách svého rozmarného srdce: ve svých b a l l a d á c h a r o m a n c í c h začíná na půdě tatranské přírody vytvářeti nové mohutné postavy lidí silných a smělých, nezkažených moderní civilisací. Jsou to ballady o tatranských horalech a zbojnících, v nichž stále určitěji vystupuje postava Janošíkova. Z nich pak časem vyrostlo také nejoriginálnější p r o s a i c k é dílo Tetmajerovo: sedm serií tatranských pověstí pod společným názvem „N a S k a l n e m P o d h a l u“ (1903—1914).

Básník zobrazil tu celý bujný život zakopanských Tater a jejich původních horalských obyvatelů. Zdůrazňuje však sám v předmluvě, že to nejsou horalé dnešní, jejichž mravy, zvyky i povahy zkazili již obyvatelé nižin, tak jako se změnila namnoze i příroda. A častěji připomíná, že jeho vypravování nejsou ani parafrase nebo variace lidových pověstí, nýbrž výlučně výtvory jeho obrazivosti, od dětství živené ovzduším horalským. Chtěl jimi „vzkřísiti v písni, co přestalo v žití“. Chtěl podati duši zahynulého světa, nám tak podivného, nepravděpodobného, dalekého, ale přece skutečného, přirozeného a při veškeré divokosti krásného. „Mně záleží na tom, abych zkusil, v jaké míře možno přiblížiti se fantasii chlopské. Chlopské věci opravdu může psáti jen ten, kdo sám, ve vlastním srdci, dovede cítiti tak jako chlop. Nestačí představovati chlopa — třeba uměti státi se chlopem . . .“

Je to především svět chlopů a zbojníků zakopanských, lidí pro nás skoro báječných a prvotních, vyrostlých mezi horskými propastmi a lesy, ve společnosti medvědů, rysů a skalních orlů. Jsou nezkrotni ve svých pudech a vášních, v lásce i nenávisti; umějí býti skoro současně lotry i ušlechtilými rytíři; nelekají se smrti, ale bojí se přírodních kouzel a osudu, smlouvají se s Bohem a prosí Ho o pomoc při svém řemesle zbojnickém . . .

Tento volný, bujný, přírodě blízký život minulosti zvábil básníka a stal se mu na dlouho — stejně jako dříve příroda sama — útočištěm v těsných a střízlivých současných poměrech i obranou proti příliš. nému subjektivismu. Duše při tom okřívala v rodném ovzduší, obrazivost dosáhla často nebývalého rozpětí, sloh pak veliké síly, plastičnosti a barvitosti. Tak se vžil do svých pověstí, že je vypravuje úplně nářečím horalským, které je zajímavou smíšeninou polštiny a

slovenštiny a obsahuje množství výrazův i Polákovi nesrozumitelných. A tak si je zamiloval, že tvoří neúnavně nové a nové legendy, třeba sám vyznává v předmluvě k pozdějším svazkům, že kromě I. svazku nalezlo „Podhalí" „neslýchaně málo čtenářů" . . .[1])

S tímto kruhem drobných dějů souvisejí dvě větší originální díla, spojená společným názvem „Legienda Tatr". V obou vystupuje nejdražší asi básníkovu srdci hrdina — Janošík, osoba polohistorická, pololegendární, na niž přenesl některé vlastnosti pověstného tatranského zbojníka, Janošíka slováckého. Vedle něho objevuje se tu řada jiných zbojnických bohatýrů, chlopů i žen, o kterých spisovatel vypravuje s neobyčejným zápalem a opřádá často jejich romantické osudy celými legendami i pěknými obrazy tatranské přírody.

Rozptýlené takto příhody prvního románu „Maryna z Hrubego" (1910) spojuje titulní hrdinka, volné dítě hor, povaha neobvyklá a výstřední, skoro úplně pohanka, tak jako většina lidu z Podhalí, který zároveň s Kristem a Matkou Boží uctívá své prastaré bohy. Maryna dává svou lásku největšímu nepříteli lidu, ukrutnému a jako satan nevázanému Sieniawskému. Ač se brání, nedovede vyrvati toho citu ze srdce, hříšná láska ujařmila její dříve nespoutanou duši, až opouští vše a jde za ním k své potupě. Vedle této tragedie srdce Mariina, básnických legend a obrazů přírodních je tu mnoho scen až odporných a brutálních. Po náboženské stránce pak projevuje se v jednotlivých názorech básníkova nepřízeň k „Římu", která jde až k požadavku polské církve a polského papeže.

Jemnější je druhá část, v níž ústředním hrdinou jest již Janošík — „Janosik Nędza Litmanowski" (1911). Člověk neobyčejné síly, rek nepřemožitelný a při tom libující si v ovzduší horalských písní, tanců, bájí i zvyků, podniká jako vůdce zbojnických ochotníků výpravy, jež mají často nějaký šlechetný cíl. Když pak se doví, že Hrádek uherský, jehož dobyl, byl zbojníkům zase vzat, rozhodne se zemřít: postaví si hranici z klečí a shoří na ní před tváří svých druhů.

V.

V uvedených prosaických dílech Tetmajerových působí především básnické kouzlo Tater a zřejmá láska k jejich hrdinům i celé tvůrčí

---

[1]) Za to kritik Jan Lorentowicz prohlásil, že když pominou a zvadnou všechna ostatní díla T., »Na Skalnem Podhalu« zůstane »jako jeden z nejbarvitějších, nejtrvalejších, nejoriginálnějších eposů v literatuře evropské«. Sfinks 1912, sv. 50.

látce. Ostatním, zvláště četným románům a dramatům, chybí už toto kouzlo, a proto také tím ostřeji vystupují jejich vady a nedostatky. Cítíme, že básník přistupoval k nim namnoze bez vniterní potřeby, a tedy bez lásky i bez osobního zájmu. Ač v jednotlivostech nezaprou talentu, přece celek prozrazuje často povrchnost, spěch a snahu po líbivosti. Jsou jako by odpočinkem po duševních bojích, jichž stopy zůstaly v básních, kdežto v románech přehrává spisovatel jediný motiv, tak oblíbený u širokých vrstev čtenářstva: lásku v různých jejích podobách, nejčastěji však ve formě nízkého erotismu.

Myšlenkově i mravně nejvýše stojí tu „psychologická fantasie" „O t c h l a ń" (Propast, 1900), připomínající svým obsahem Przybyszewského „Vigilie". Je to denník muže, jenž miluje šíleně svou mladou ženu, vlastně jen její tělesnou krásu, nehledaje při tom její duše, a přesvědčen, že žena žije jen smysly a není schopna vyšších citů. Pro ni zříká se i své životní ideje. Po třech letech však se s ní rozchází dobrovolně, ustupuje svému soku, filistru, jenž si dobyl její lásky hovory o ideálech a zmocnil se tak její duše. Obětuje se pro její štěstí, ač tím ničí celý svůj život. Přijímá tento osud jako přirozený trest, že pro ženu zpronevěřil se sobě samému, svému životnímu úkolu. „Sám jsem se ponížil, zneuctil. A za to všechno měl jsem ženu, po níž jsem toužil . . . A nyní přichází člověk třetí a bere mi ji! A čím! To je propast životní! Bere mi ji tím, co jsem já pro ni zabil v sobě, budí v ní nový život tím, co jsem pro ni rozmačkal . . ."

Při vší bolestné ironii a zoufalých nářcích člověka zlomeného neštěstím vane z knihy dech křesťanské lásky a upřímný soucit s tragedií slabé, ale dobré lidské duše. Je v ní patrna souvislost s vniterním vývojem básníkovým: vznikla právě v době, kdy rostl IV. svazek jeho „Poezyí", kdy se duševně obrozoval a přetvořoval svůj názor o ženě a lásce. Je sice prosycena velkým smutkem, ale také poesií a ušlechtilou jemností.

Tichým smutkem obetkaný vniterní mír dýše také ještě z proslavené povídky „K s i ą d z P i o t r", obsažené v knize drobných prós „M e l a n c h o l i a" (1899). Je to jímavá idyla ze života starého polského kněze, jakýsi „Západ" v menším měřítku: kněz objímající všechny lidi svou nezištnou láskou, šťasten v duši svou věrou a smířen zcela se životem odchází se světa jako tichounce zapadající slunce. Jinak je kniha sbírkou různorodých a celkem slabých prací: náladově zbarvených obrázků z cest, básní v prose, příležitostných poznámek, náčrtků k povídkám atd.

Řada dalších románů znamená již umělecký úpadek spisovatelův: silný jest jen tam, kde k němu přímo mluví dojmy přírodních horských krás a kde může pustiti uzdu své bujné obrazivosti. Jinak chybí mu zde — stejně jak tomu bylo ve vniterním vývoji — velká myšlenka, jež by dala pevný směr uměleckému dílu, a chybí i pevné mravní přesvědčení, jež by dovedlo vztýčiti ideál i nad propastí a poušti lidského života. Romány jeho vypravují obšírně o milostných, většinou dosti banálních příhodách a zklamáních lidí ze světa plutokracie a skutečné či zdánlivé aristokracie v kontrastu se světem umělců, lidí, kteří nemají pevné vůle ani jistého životního cíle, každou chvíli si zoufají a na život sahají, protože „láska" jest jim vším. Ve skutečnosti je to jen boj dvou pohlaví, při kterém žena obyčejně vystupuje jako nepřítelkyně a překážka ideálu mužova a přináší mu místo osobního štěstí jen záhubu.

Tak je tomu na př. v jakési trilogii „Anioł śmierci" (1898), „Panna Mery" (1901) a „Zatracenie", (1906). Hlavním hrdinou v první a třetí části je sochař Rdzawicz, dle spisovatele „velký umělec", ale ve skutečnosti malý, slabý člověk. Ze zoufalého smutku, že jej snoubenka odmítá, počne tesati v mramoru potupnou sochu „Anděla smrti", aby se „umělecky" pomstil. Když pak snoubenka přece se provdá za boháče, Rdzawicz rozbije sochu a sešílí. Když vyjde z ústavu, je na čas milencem bývalé „slečny Mery", bohaté varšavské židovky, pak provdané hraběnky. Konečně ve třetím svazku prožívá nové milostné dobrodružství: a zrazen ženou tvoří novou sochu „Ticho", načež v zoufalství vrhá se do vody.

Revoluční rok 1905 přivedl básníka zase na čas k otázkám společenským. Zaujala jej však vlastně jen jedna: myšlenka násilného převratu. Ozývá se již z jeho prvních příležitostných básní, zvláště z básně ke cti Kraszewského, kde vybízí patheticky k ničení: „Napřed jak povodeň rvěme nové hráze, jak požár ničme, zničení co hodno . . ." „Co potom bude, co nám na tom sejde, jen když se ničí, co jest nyní zlem! . . ."

Stejně později ve sbírce mnohomluvných, často prázdných deklamací „Hasła" (Hesla, 1901). Volá k privilegovaným vrstvám společenským, že slyší již hučící vody, povstalecký zpěv vod. „Neklamte se nadarmo! . . . Až vpadne ten proud, zatopí vlnami prostorný váš kraj, pohltí zámky, paláce i vás, bez stopy zhynete, pominul váš čas!" („Vody".) Jinde v novoroční noci tuší jakýsi převrat. Něco se stane! Vždy hlasitěji zní křik milionů: „Běda národům!" Zlo života dostou-

pilo již vrcholu. Nad světem visí jakýsi výbuch, jak meč v Syrakusách. „Leč padni, meči strašlivý!“ volá básník. Lidstvo bude sice sténat, ale budou to stony matky rodící zdravé dítě. „Dílo zničení v dobré věci je dílem stvoření“. Kéž tedy nový rok přinese „plamenný oblak dýmu koulemi těhotný ... třesk mlatů o bajonety, šílený vír bouře!“ („Na nový rok 1892“)

Přání básníkovo splnilo se po letech, zatím jen v ruském Polsku. Unesly jej krvavě revoluční události a ideje doby, ale ohlas jejich nebyl v jeho tvorbě tak mocný, jak by bylo lze očekávati. Veliký lyrik-subjektivista nestal se ani teď básníkem ideovým, jenž by dovedl společenským zjevům dáti podklad sociálně filosofický a ovládnouti široký a rozbouřený proud současného života pevnou tvůrčí myšlenkou i upřímným lidským a uměleckým citem. Ovocem revoluční doby bylo několik menších, krotkých, vlasteneckých básní, kde sní o Polsce, „jež sama bude hospodařit a sít i sklízet do vlastního humna“, „jež vzbudí hněv nevolníka a trud tvrdých lidí“. Snem jeho jest „ne šavle, ne velitelská zlatá hůl, nýbrž pluh na selském poli a hřmot mlatu - a bílý orel na červeném praporu“. Sny básníkovy se splnily, ale poněkud jinými cestami, než si představoval...

O synthesi revoluce pokusil se Tetmajer v dramatě „Rewolucya“ (1906), pracovaném poněkud ve formě „Nebožské komedie“ Krasińského. Kreslí realisticky dosti šedivými barvami jednotlivé výjevy rozpoutaných lidských vášní, jak je sám viděl neb o nich v novinách četl či od jiných slyšel, ale nesnaží se vystihnouti také ducha celého hnutí a pohlédnouti na ně přímo s vyššího stanoviska, jak byl právě učinil Krasiński ve zmíněné básni. Proto synthese revoluce vypadla hodně chaoticky.

Podobný nedostatek mají dva obšírné obrazy fantastické revoluce budoucnosti, jak je nakreslil v románě „Król Andrzej“ (1908) a v jeho pokračování „Gra fal“ (Hra vln, 1911). Básník vysnil si tu velikou spojenou říši jihoslovanskou, jež se uskutečnila v širším ještě rozsahu teprve nyní po světové válce. Vysvětluje její vznik sám takto: „Když po zarputilých bojích a politických pertraktacích Dalmacie, Bosna, Hercegovina, Chorvatsko a Srbsko slily se v jeden neodvislý stát jihoslovanský, který nechtěl míti cizího vládce, vzpomněli si na potomky prastaré slovanské dynastie, žijící na svých statcích okolo Spitu...“ Mladý Ondřej Zvonimír stává se tak králem jižního Slovanstva. Ale v nové říši dojde k velkým společenským bojům, když socialisté vyvolali revoluci. Její historií jest právě román. Král Ondřej

je sesazen a vyhnán i s rodinou, diktatorské vlády zmocní se kapitán Zbyhněv Polan, vítěz v námořní válce proti Italii, ale i on je konečně svržen.

Spisovateli nešlo tu o podklad národně-politický — vymyšlený děj mohl by se odehrávati kdekoli — nýbrž jen společenský. Ale jeho sociální filosofie je dosti pohodlná: osudy lidí i národů neřídí božská Prozřetelnost, ani lidský rozum neb ušlechtilá láska, nýbrž „obrovská Ironie“, ničící nejlepší lidské úmysly. „Vidím — vyslovuje to jeden z hlavních hrdinů — jak neodvislým od lidské vůle je život lidský, jak není možno v životě na něco spoléhati, jak všeliká uvědoměná mathematika života je prázdnou theorií...“ Nad nejlépe vymyšlenými dějinnými plány vítězí v románě bezmyšlenkovitá anarchie.

Poněkud kladněji a také národněji vyznívá druhý román „Hra vln“, jenž líčí další boje sjednocených Slovanů, zvláště proti Němcům. Po své porážce dostanou se Slované do nejkrutější poroby německé, až se osvobodí všeobecným povstáním, jež vede bývalý diktator Polan. Když román vyšel, zdálo se ještě utopií slovanské vítězství, jak je naznačuje básník v jakémsi vidění: „Slovanstvo stanulo užaslé samo sebou... Jako mládenec, jemuž dlouho trvající bělmo sňato s očí, vyvedený na slunce a zahleděný do zahrady nebetyčných stromů, stanulo omámeno vlastním štěstím a v plaché radosti před ohromnou prací, jaká se nyní před ním otevřela...“

Oba romány mají své pěkné stránky, zvláště tam, kde líčí skutečné poměry, námořní bitvy, povstalecké bouře atd. Za to vybájené postavy — mezi nimi i sám král Ondřej — jsou většinou neživotné, někdy i podivínské a nemožné. Hlavní socialní myšlenka rozplývá se v četných zajímavých, ale pro celek bezvýznamných příhodách. K největším náleží — ve druhém románě — zničení katedrály sv. Petra v Římě, jež vykoná Polák-anarchista za peníze výstřední polské kněžny v domnění, že tímto „činem“ pracuje pro velkou politickou akci k osvobození Polsky...

Od fantastických obrazů budoucnosti obrátil se Tetmajer k minulosti velikou trilogií „Koniec epopei“ (1913—1914), jež přerůstá všechna dosavadní jeho díla nejen rozsahem, ale i vážnou úctou k velikosti a hrdinství. Dějinně vedle sebe, ale duchovně proti sobě staví dva hlavní bohatýry: Napoleona a knížete Josefa Poniatowského. Básník je nadšen Napoleonem jako člověkem i vojevůdcem. V jeho životě vidí „zosobnění života všeobecného člověka“, „jeho život a

sláva jsou rovny životu a slávě celých největších říší". S mistrovstvím, jakého nedospěl nikde jinde, kreslí na širokém základě obraz tohoto života za výpravy na Rus, duševní dojmy Napoleonovy před osudnou bitvou, návrat, přechod přes Beresinu, bitvu u Lipska... Kolem těchto událostí kupí se množství drobných i větších scen a druhořadých akcí, často velmi básnických a zajímavých, ale pro celkový dojem nevýhodných. Nedostatek silné a logické stavby, jež vyznačuje všechny romány Tetmajerovy, vystupuje v tak rozměrném díle tím patrněji. Spisovatel sám na konec vyznává v dodatku, že nešlo mu o to, aby zaujal čtenáře fabulí, barvitými scenami, efekty a intrikami, nýbrž jen o přísnou pravdu, jak se mu v mysli představila. Dílo jeho také nemožno nazvati románem, nýbrž spíše památníkem básnického nadšení, jaké vzbudil jubilejní rok Napoleonův (1912) v srdci spisovatelově.

Jakmile toto básnické nadšení jej opustí a Tetmajer začíná psáti „romány" pro široký kruh svého čtenářstva, upadá zase do starých chyb: vypravuje zběžně erotické příběhy opepřené svévolí a smyslnými i hrubými scenami, zlomyslnou ironií a sarkasmem. Nejdále tu asi zašel v knize „Romans panny Opolskiej z panem Główniakem" (1912), kde popisuje milostný poměr krásné hraběnky s hloupým venkovským učitelem. V úvahách a rozmluvách snaží se řešiti i současné otázky, socialismus, antisemitismus, poměr sedláků ke šlechtě atd., maluje krvavé a násilné sceny, v nichž se projevuje vzájemná nenávist mezi panským dvorem a vesnickou chatou, kreslí výtečně typické postavy polských židů a vypravuje o jejich podvodech, ale všechno to působí více dojmem zlomyslné karikatury než vážného uměleckého díla. Spisovatel rozhazuje na všechny strany své sarkasmy, vysmívá se nelítostně všemu a při tom se zálibou se obírá dráždivými výjevy. Jemnější jsou již nové knihy povídek a novel: „Z wielkiego domu" (1914), „Cienie" (Stíny, 1916), „Tryumf" (1916), pak nejnovější román „Walka", otiskovaný r. 1918 v krakovské revui „Maski" a založený na odboji sedláků proti šlechtě za poslední války. Ironie a satira probleskuje často také ze sbírky zajímavých, ale nehlubokých myšlenek, nápadů a úvah „Aforyzmy" (1918).

Z korrespondence družiny Sušilovy.

P. Vychodil.

Než nebylo mi to lhostejné. Šelbych ovšem pro pravdu a Krista, pro cnost a Boha svého, povědom sobě nevinnosti své, i do žaláře i do pout, třebas na hranici s důvěrou v Boha svého. Než takové zpozdilé pletky mne bolí, poněvadž se tím lid náš velice rozjitřuje, bouří, a tudíž svatý pokoj, kterým jedině pravého prospěchu doufati lze ve království božím — ruší se a kalí, ba z koleje míru na bezcesti zavrácí [!] se národ náš ubohý — duchovní bídou i vezdejšími strastmi sevřený a letos n álem zoufající. Bolí mne to, že se tudy vášně budí, a ne svatý ten zápal, který pravdou posvěcený ku spáse vede. Bolí mne to, že tou měrou odciziti se mohou rakouskému domu mnohé duše, které spoléhaly se dosavád na spravedlivost krále svého; ano tím více mne to bolí, čím více roste a ustáluje se ve mně to přesvědčení, že prozřetelností Boží stalo se to četné sjednocení našich národův slovanských na západě pod žezlem rakouským, abychom tudíž samobytně se vyvinuvše zachovali sobě a světu drahý poklad víry své katolické, ten jediný zárod pravého rozkvětu, nejmocnější základ pravé blaženosti, kterouž pohltilby snad dosti rád ten tam od Nevy šlapající železnou nohou po svědomí národů. Ale dost; zarmoutilby ses i Ty, kdybych déle mluvil, — a má bolest roste psaním smutných věcí! — a t. d.“ — — —

Několik neděl po tom začínal se poptávati v našem alumnátě u Romplberga[1]) jakýs policajní [!] praktikant po Taroucovi, po Bílém — jestli posud držejí se akademie, kdo byl jich původcem, an prof. Sušil či Bílý? atd. Tu najednou jeden den vyskytne se u nás Winiker a praví Taroucovi, aby uschoval své dopisy, všeliké politické knihy; vyšetřování policejní že se má dotknouti i alumnátu, a jmenovitě mu udán Tarouca a Bílý — a o pravdě všeho tohoto tím méně sme pochybovali, an již dříve nám Luft[2]) navštivivší svého strýčka, gubern. rady Feyla, vše tak byl vypravoval, připojiv ještě, že všechny listy na poctě [!] mají se otvírati, že ještě as 10 let chce vláda lhostejně na počínání Slovanů se dívati, pak že se uzavře protokol, a běda pak neštastníkům v něčem se provinilým. Můžete si představiti lehce ten strach, jaký po zprávách takových mezi námi panoval; neboť viděli sme hrnouti se na nás ono neštěstí, kterého sme nejvíce obávali se proto, že tím potlačená by byla věc naše na mnohá leta, ne-li na vždy, aspoň v alumnátě. My sebrali všechny své dopisy, ač žádné nemáme, jakéby nám škoditi mohly, a odstranili je, každodenně policejní úřadníky očekávajíce. Zatím odešel Palacký za svým historickým povoláním (hledá nějaké listiny k životopisu hrab. Kašp. Sternberga) do Vídně, a při té příležitosti představil celý běh mrzského vyšetřování vládě; šel totiž s hrab. Thunem (starším, ne Lvem) a ještě jiným ze

[1]) bohoslovce II. ročníku.

[2]) bohoslovec (IV. ročníku) téhož roku vystouplý.

stavů českých k Metrnichovi a Kolovratovi, kteří přislíbili, že policejní direktor — Muth — od dalších výslechů přestati má. Palacký přišel pak z Vídně do Brna, ohlédal listiny v Rajhradě, kde Klácelovi pravil, že počátek všech těchto smutných údajů pochází od Mutha, který by rád ve Slovanstvu nějaké revolucionářst í vyčmuchal a tím na stupeň dvorního rady sebe povýšil. Tak též i s vyšetřováním v alumnátě zůstalo při řeči. — Ale výsledky všech těchto událostí, jak jsem Vám jich tuto stručně nakreslil, byly pro nás velmi zdárné a potěšitelné. My všeci k sobě více byli sme připoutáni, tužším svazkem vespolek spojeni, vnitřně více zesilnění, nezvratitelnou důvěrou v konečný prospěch naší národnosti nakojeni. Tím se plevy oddělily od pšenice; co zůstalo, jest samé zdravé silné zrno, ze kterého blahé ovoce pučeti a růsti bude. Ale předcbych Vám velmi radil, s mými dopisy letošními velmi opatrným býti; neb čert nikdy nespí, a lehce se státi může, že inkvisice tyto i na venek se vztáhnou.

Byl jsem dnes u Žáka, a ten celou nadzmíněnou událost z jiného stanoviska mi osvětlil. Pravil, že první popud k vyšetřování předc z Vídně byl dodán. Vláda totiž uchytila se zase nového panslavistického fantomu. Upouštěti se zdá totiž již od onoho panslavismu, kterýby rád všechny roztroušené národy slovanské pod ruskou korunou spojené spatřil; ale za to tím horlivěji pronásledují a vyslíďují panslavism jiného druhu, o kterém pravějí, že touží všechny Slovany, kteří nejsou poddáni žezlu ruského Cára v jednotu spojiti, za protektorát této říše zvoliv sobě z nova probuzeno býti mající Polsko. Původ prý má druhý tento panslavism v snaženích vyhnanců̊v polských, v Paříži se ubytovavších; a své podezření chce vláda odůvodniti nynějšími událostmi v Srbsku, odvolávaje [!] se na jakéhos emisára srbského, který v čas bouří srbských od Miloše poslán byl do Paříže. Proto odeslán nyní od vlády naší do Srbie Kopitar, arcif pod záminkou vyšetřování „slovanských starožitností“, ale v pravdě k vyčmuchání celého stavu nynějšího Srbska ubohého! —

Konečně Vás upřímně ubezpečiti mohu, že nezažil sem tak krásného roku, ve kterémby tak velkotvarné pohybování života vyššího, ano historického nás tak bylo zajalo — jako letos. — Vyšly v Olomouci písně Ditrichovy; některé z nich již veřejně zpíváme; tiskne se II. svazek Furchových básní, a brzo též k tisku příjde spis Klácelův: Počátky vědecké mluvnice jazyka našeho; — Filoteu od Žáka přeloženou uvítáme začátkem budoucího měsíce. — Jen i Vy nám předc někdy něco pište; Vy zajisté nevíte, jakého vplyvu mají zde dopisy. Byl zde před několika týdny Geisler a velmi si stěžoval na Vás, že nic mu nepíšete, ješto ste mu předc byl svatosvatě přislíbil, že velmi často sobě dopisovati budete. Nám jsou dopisy důkazem života, nepřestálého [!] úvazku s alumnátem, který má a musí vždy zůstati centrum našich snab; a často sem slýchal, že mnohý již nad Vámi pochybovati začíná, pravě: V alumnátě dokud jsou, ještě něco dělají, ale přijdouce na venek utuchnou a zmrtví. A vidíte, to nám velmi škodí. Jestli posud nemůžete nic působiti, pište aspoň to, že

nemůžete nic dělati; ale zatím tolik záležitostí máme na srdci, že na látce ku psaní nikdy nám scházeti nemůže! — — — *)

56.

Šmídek br. Coroninimu.

20. června 1843.

Z listu Coronin.: „Es sind bereits 3 Monate verfloßen, seit ich mein letztes Schreiben an Sie abschickte; die Sehnsucht aber, aus dem dumpfen Gedränge der Gefühle, welche das jetzige Institutsleben aus meinem Innern herauspreßt, mich in jene tieffreudigen Stunden hinüberzudenken, welche ich an Ihrer Seite zubrachte — läßt mich gar nicht auf Ihre Antwort warten. Dazu meine gewisse Beklommenheit, die dunkel, ungerufen am Grunde meines Innern auftaucht, wenn ich an unser wechselseitiges Verhältnis denke, als wäre es doch durch die große Ferne, wenn nicht getrübt, doch in dem ursprünglichem Feuer, in der ersten Begeisterung für gleiche Ideen kühler geworden?! Oder sind selbst unsere Überzeugungen vielleicht so divergierend geworden? — — Nein; denn was der Geist, der allbelebende, alleinende, zusammengeknüpft hat, kann keine irdische Macht trennen! Aber ungeachtet dieser meinen Überzeugung will doch die Unsicherheit gehoben, der Kampf versöhnt, der Zweifel vernichtet werden. Denn unvertilgbar ist in den Menschen der Drang nach dem Frieden, nach einem Frieden, der durch Schmerz, durch Kampf errungen die mächtige That in seinem Schoße trägt. Und dieß die Ursache meines Schreibens. Überdieß tut es dem Menschen so wohl, sich vor einem verwandten Richter auszusprechen, hiedurch aber selbst die Marken

*) 8. června poznamenává si Šmídek: Právě že včera v našem městě povstalo spiknutí dělníků soukennických proti fabrikantům, více sedlckého lidu, který za levnější mzdu pracuje, ve svých fabrikách upotřebujícím — vzniklo ve mně opět přemyšlování o důležité otázce, okolo které celý náš věk se točí — totiž vzhledem pauperismu. Aristoteles praví ve svém díle o politice: že otroctví je potřebné v státu, totiž že musí v lidské společnosti takoví lidé býti, kteří pouhými jsou mašinami, a těch tím více býti musí, čím méně jest nástrojů a použití přírody pro člověka. Můžeme tedy obráceně říci, čím se více množí počet nástrojů, které tělesnou práci vykonávaji, jakou dříve se zabývati musel člověk, tím více z druhé strany ubývati musí pouhých dělníků v lidské společnosti, a proto čím dokonalejší jsou mašiny, nástroje, tím méně mohou lidé se používati sa otroky. Proto kletba vyřknuta v Evropě nad otroctvím, a poměr panující ke sloužící třídě člověčenstva nachází se ve velké historické metamorfosi. A tu nejpatrnější rozdíl našeho věku od antického. V antickém životě byla absolutní nerovnost, někteří nebo zcela jen jednotlivec byl volným, druzí otrokové; středověk byl přechodem k absolutní rovnosti, která v našem věku má býti vybojovaná. Proto tak hluboká touha ve Francii, učiniti i z dělníků — ouvrier — uvědoměné údy v organismu státním a účastnými jich učiniti blaha veřejného života, která před franc. katastrofou jen některým popřáno bylo. To chce i chartismus v Anglicku. Ve středověku byla tak říkaje příprava k vydobytí vítězství tohoto; a co reformací vydobyla pro ducha, vybojovala Francie pro mrav a Anglicko vydobude pro socialní a politický život; Slovanstvo ruchu dodá stabilismu asiatskému.

zu ziehen, bis zu welchen unser gegenwärtiges Bewußtsein vorgedrungen ist; dies aber ist Bedingung des Fortschrittes, ohne welchen kein Leben.

Es ist wahr, so wie das Insekt die Farbe jenes Erdreiches anzieht, von welchem es genährt und erhalten wird, so wird auch der Mansch wider Willen von den Bewegungen seiner Zeit mehr oder weniger angezogen, von ihren Ideen gehoben und öfters selbst zum thätigen Eingreifen gelockt. Gewohnt an beständige Umwälzungen und Veränderungen des sozialen Lebens, wie sie im letzten Dezennium in Europa vor sich gingen, dünkt uns eine länger anhaltende Ruhe schon ein Stillstand, ja sogar ein Rückschritt. Wir bedenken nicht, daß der in das Innerste unseres sozialpolitischen Lebens gestreute Same Zeit bedürfe, um Blüten zu treiben und zu saftreichen Früchten heranzureifen. Und so ist es auch mit mir. Ich kann es zwar nicht leugnen, daß ich diese innere Umstaltung, dieses unruhige, unser Inneres durchwühlende Drängen nach stets neuen Schöpfungen für den Boden halte, auf welchem ein reichhaltiges, volles Dasein keimen und erblühen soll; denn so ist der Mensch — weil er nämlich als Mikrokosmus des Alls idealiter alle Stufen, alle Möglichkeiten der Geistesoffenbarungen in sich schon enthält, so will er selbe auch realiter darstellen, verwirklichen. Je mehr daher von solchen Momenten des Geistes der Einzelne in sich aufgenommen, je inniger, voller sein Leben; desto mehr muß er ergänzen; denn je mehr Einer hat, desto mehr kann er verlieren, also[1]) um so mehr ausfüllen; je mehr Elemente also unser Leben aufnimmt, desto ausgeweiteter ist seine geistige Umbildung, Umstaltung.

Daher, weil der Mensch in sich auch die ganze Natur in ihrer höchsten Verherrlichung, in ihrer schönsten Verklärung schon darstellt, erklärt sich auch jene tiefe Sehnsucht, sein Inneres gleichsam an ihre treue Brust niederzulegen. — Schiller; Rückert.

Dasselbe sich Umstalten, diese stete Veränderung geht auch vom gestigen Boden von sich; hat sich einmal die Gnade des heil. Geistes in uns geregt, so läßt es uns nimmermehr ruhen; es ist ein unaufhörliches Kämpfen, Schaffen, Vernichten, Versöhnen, oft bis zur Verzweiflung bei schwachen Seelen, die die Gewalt des Geistes nicht ertragen können. Regnum coelorum vim patitur — sagt Christus.[2])

Und so in jeder Stunde meines Lebens gewohnt bis jetzt immer stets neuen Pulsschlag in meinem Geiste zu vernehmen, überfällt mich oft eine unheimliche, gespensterhafte Bangigkeit, wie ich es in diesen letzten Monaten an mir bemerkte, weil ich die schaffende, regende, begeisternde Hand Gottes in mir nicht in so laut vernehmbaren Schlägen ahne. Aber selbst diese Ruhe dünkt mir nur ein Ansammeln von neuen Elementen, die Neues aus der Gährung schaffen wollen,

---

1) muß přetrženo.
2) Mt 11, 12.

einer Gährung, einem gewissen unsicheren Unbestimmtsein, welches unseren modernen Geist charakterisiert.

Und so möchte ich mein gegenwärtiges Leben als den Übergang des Jünglingsalters, des unentschiedenen, unsicheren, feurigen in das mäßig, stiller, aber auch tiefer gewordene Mannesalter bezeichnen; und wolle Gott, daß ich es eben so freudig zubringen möge als das erstere. Und wie die That, die bewußte, ich schon das Letztemal als die Bestimmung der Zukunft ausgesprochen habe, so möchte ich auch sie als Bestimmung meines künftigen Lebens aufstellen. Es läßt sich nicht aussprechen, welch ein Zauber in der That liege, welch eine innige Versöhnung des Menschen mit sich selbst. Ich verkenne nicht die anziehende Macht des Gedankens, des Genußes, welchen uns die Wissenschaft bereitet, aber volle Befriedigung gibt sie erst dann, wenn sie sich im Leben auch offenbaren darf. Ich möchte die Skepsis, die innere Zerrüttung, am besten heilen wollen, wenn ich sie aufforderte, etwas Gutes, eine Tat auszuüben. in welcher sich unser Ursprung spiegelte. Und dieß ist die andere Ursache meines jetzigen Schreibens. Dem Freunde, dem mit mir verwandtesten, konnte und durfte ich nicht diese wichtige Umänderung meines Seins verschweigen.

Und wie wunderbar! wie mein ganzes geistiges Leben sich immer mehr abrundet, immer mehr abschließt, um mit desto mehr Erfolgen ein thätiges Leben führen zu können; — fällt gerade meine Arbeit über den Menschen und seine Entwicklung. Ich will nämlich das ganze Sein des Menschen vom Kinde an bis zu seinem Erheben in der Kirche praktisch darstellen; und bin gerade beim Umschlag des Menschen von der tierischen Ruhe in die geistige angelangt und hoffe mit dem ganzen über die Ferien fertig zu werden. — Ihr Carl.

57.

Štulc (snad Taroucovi).

27. června 1843.

Ze Štulcova psaní: — — — „Posilám Ti znamenitou knížku od našeho výborného Lva[1]); znamenitější pak je událost, že mu povolena. Honorář podaný sobě od Calveského knĕhkupectví 100 fr. stř. obětoval na vydání legend čili životů Svatých a Světic Božích u nás nejobvyklejších, které právě na světlo vyslati se strojím, ba již k censuře sem podal. U nás díky Bohu! dobře se daří; zdát se mi, že i vláda naše lépe poznává slušnou spravedlnost věci naší; — a tak přirozeněji a tudíž spasitelněji vyvinovati se bude národ náš, růsti pravé blaho jeho. Staňkův Přírodopis a Miltonův ztracený ráj právě se tiskne, dostanem to od naší Matice. Že i proti té nemoudrý, a tichý

---

[1]) snad Lva L. Thuna Die Stellung der Slovaken in Ungarn (1843).

pokoj pobuřující městský zprávce čili setník Muth všeliké pletichy, ale díky Bohu! nadarmo strojil, snad víte. Výborný Jos. M. Thun[1]) ušlechtile se národnosti ujímá, ba i při budoucím sněmu jest se něčemu prospěšnému nadíti. Ale dost. V rukou Božích jsme, a budeme li i my Jeho, Jemu nic nás nevychvátí. Pozdrav každého, komuž ti milým, a Bohu — lidstvu, církvi a vlasti věren. — —

58.

P. J. Šafařík Klácelovi.

Nepříznivé úsudky o Klácelovi. Vocel. Literární novinky. Palacký. Šafaříkova práce.

14. července 1843.

Ze psaní Šafaříkova poslaného Klácelovi: „S nemalým potěšením četl jsem psaní Vaše, zláště že mi tak radostné zprávy o Vašich literárních plodech přineslo, kteréž brzo na světlo vystoupiti mají. Věru dobře děláte, že sobě na křivých a nedůkladných úsudcích některých zdejších větroplachův a prázdných hlav[2]) nic nezakládáte. Kdopakby jsa moudrý, všem se stejně líbiti chtěl! His displicuisse summae tibi laudi ducito. Že takovýchto bezmozkových a při tom křiklavých čajek[3]) a sojek u nás nyní mnoho, a že na jistém poli panují a vévodí, jest ovšem poněkud smutné: než chceme li vyznati pravdu, není to hůře než všudy okolo nás (nahlédněte jen hloub do módné a běžné německé literatury, nevládne-li jí židovství, židovští pisáci, židovský duch, židovský industrialismus?' a ten spůsob i jinde něco tomu podobného): na čas to ovšem vadí a zastavuje, než v celosti nemůže dobré věci na ujmu býti, jakož ani hustá mračna a deště tohoto roku v přírodě. Kde to hlavně a vlastně vězí, víte sám nejlépe: děti se bublinami těší, a slepým nelze násilně bělmo snímati, sicby se mnohému mohlo oko vypíchnouti aneb vyloupiti. Rozsívati lepší símě, a osvěcovati podle síly a možnosti a o znik a zdar prositi Boha, a na něho spoléhati — toť jest povolání, toť jest úloha naše!

Co živ jsem, ještě žádného roku mne tolik smutných zpráv ze všech okolí Slovanských — z jihu, severu, východu u západu nedocházelo, jako tohoto leta, takže by nebylo divu, kdybych se při tom v Joba obrátil, ačkoliv toho daleký jsem. Ano duch můj nikdy nebyl poklidnější a spokojenější a o konečném vítězství dobré věci utištěných, osočených, veřejně a pokoutně pronásledovaných Slovanův přesvědčenější, nežli právě nyní — ačkoli snad mnozí, ježto mne neznají a znáti nepotřebují (jichž proto rád při tom nechávám) jinak o mně smýšlejí. Abych Vám o tom široce psal, pokládám za zbytečné. Mno-

[1]) Josef Matiáš Th. (179 —1868) m. j. přel. RK do němčiny.
[2]) v pražském Vlastimilu.
[3]) Narážka na jméno kritika MUDra J. R. Čejky (1812—1852).

bých věcí i Vy sám buď očitý buď aspoň ušitý svědek jste a jestli třebas i všeho, co se za oponou děje, nevíte a nevidíte, tím lépe pro Vás, přejte toho sobě rád. Bez bouřek a zemětřesení nemůže na zemi, v povětří a moři býti, náleží to k celku; jestliže v tom, že i v mravním rozvíjení lidstva nemůže bez nich býti, jaká vina, — ať z toho před svědomím a Bohem odpovídají ti, ježto [!] majíce býti dle povolání učitelé, vůdcové a dobrodinci národův na cestě časného života k věčnému, zadali se čertu a najali za pekelné záhončí k hubení nevinných duší. Co z toho bude a kdy, těžko ovšem smrtelníku říci; než tolik s jistotou říci můžeme, že bude v nedlouhém času, a že výpadek bude docela jiný, nežli ten, než onino pekelníci zamýšlejí a o nějž tak pracně usilují, rozsívajíce všemi cestami a způsoby mezi lidmi nelásku, nesvornost, nesnášelivost, vášně, tmu, svévolnost, soběctví [!]. Jaké símě rozsívají, takové obilí, takovou úrodu pro sebe sklidí.

Že Vám p. Vocel tak diplomaticky psal, tomu se hrubě nedivte: víte sám, v jakém povětří či vzduchu on dosavád živ byl.[1]) Vy zatím máteli co pohotově, posílejte do Čas. Mus. jako před tím; nebude li v běhu roku tištěno, žádejte zpátky.

V literatuře naší důležitého více se chystá než tiskne a vychází. Vyjde brzo III. díl malé encycl. nauk: Staňkův přírodopis, též Jungmannův ztracený ráj se tiskne v Bibliot. české (nákladem Matice). Vocelův Meč a Kalich se dotiskuje. Zapových obrazův vych.[2]) je 2, sv. v impresí, 3tí v censuře. Také některé jiné. Blýskavých bublin a cinkání a blinkání až hrůza mnoho: Villani, Mácha t. j. posthuma v censuře atd. atd. — celé to haldy básní. Tyto básně na mne tak působí[3]), jako pražské kolovrátky čili verkle — jichž od rána až do večera slyším — mohlby mne jimi ze světa vyhnati. — Palacký se vrátil z Vratislavy, Berlína, Budišína — přinesl mnoho staročeských památek. Bohdejž již jen němčiti přestal! Rozumějtež mi dobře a nevykládejte mi zle. Nejsem nenávistník žádného národa a jazyka, ani cikanského: ale když se své chudé, dobrosrdečné a vděčné rodině utíná a bohaté, cizí svou sílu přináší pro marnou slávu — ale jen nevděk klidí (nebyl-li již třikrát veřejně od samých Němcův potupen a v posměch dán?) — ej — toť nás, příteli, předc srdce zaboleti musí! Obojživelnictví jest nejhorší rak, jenž nás sžírá! Aut — aut; jen zcela; vždyť síly celého člověka sotvy k jednomu vystačí.

Sbor[4]) se počíná starati o vydání velké chrestomatie české asi ve 4 velkých dílech; výbor ze všeho, což lepšího v literatuře české máme, a tak lacino, aby bylo jako zdarma. Takovýto literární industrialismus by se mi samému líbil. Původních spisův nemůžeme hned z ničeho

---

[1]) Byl vychovatelem v domech šlechtických, až 1842 stal se po Šafaříkovi redaktorem ČČM.

[2]) Míněno asi Zrcadlo života ve východní Evropě, 1843/4.

[3]) Šafařík byl úředním censorem.

[4]) Matice české.

utvořiti hojnost; to se musí nechati přirozenému běhu, a spisovatelům samým.

Já pomalu v historii literatury slov. pokračuji, kteréžto práci jsem čas svůj nyní výhradně obětovati umínil. Snad potom ještě i III. díl starožitností dohotovím, než soumrak a večer na mne připadne. O vydání starých památek již menší péče; i synovec nebo syn mne zastoupiti může. —

59.

Šmídek kaplanu Aug. Hegrovi.

Překlad Bible. Slovensko. Dalmacie a Illyrie. Slovanské akademie v Brně. Cvičení bohoslovců v češtině. Význam slova a společenství.

24. listopadu 1843.

Ze psaní poslaného Hegrovi do Doubravníka: — — — „Kdo odtrhne se od živoucího středu, sám na sebe se postaviv a sebou jen se uspokojiti chtěje, již jest duchovně mrtev.

Tarouca přišel z Prahy s plánem, aby se zde na Moravě pod aegidou Sušilovou vydala česká bibla k r. 1845, ve kterém se v Čechách slaviti bude pokřtění prvních Lechův, s exegeskou, aby se spolu hledělo, by byla potvrzena od biskupův českých, moravských a slovenských, jako i od samé stolice papežské. Plán to velký, krásný; ale uskutečnění nemožné. Nicméně pracuje Bílý[1]) již o genesi; Sušil míní celý N. Z. vydati.

Slota přišel před několika dny s velkým nadšením ze Slovenska, vykládaje, jak mohútně se národní život tamto pohybuje; jak prý ale přišel přes hranice moravské, jakoby se octnul na hřbitově. Budou Slováci vydávati Noviny a při nich časopis pod názvem: Orel tatranský, ač posud dovolení od vlády nemají, s jistotou jej[!] však očekávají. Nad míru při věci této rmoutivé jest, že chtějí Noviny tyto vydávati v bernolačině; arciť tím jedině mohli na svou stranu přivésti katolíky slovenské, kteří prý nyní více národnosti se ujímají. Řeč snad má býti taková, jakovou Hollý užívá ve svých spisech. Co může jediný genius!?

I v malé Dalmatii národní život se probuzuje. Četl jsem včera oznámení o vydání: Zory dalmatinské v horvatském jazyku. (P. d.)

[1]) tehdy bohoslovec IV. ročníku.

Posudky.

Jan Dědina, Duch pravdy. 2. vydání. (Připojeno: Tři cesty života lidského. Čím je člověk na zemi a proč žije. Indická povídka.) Praha 1919. Str. 116.

P. spis., jemuž „materialistické zásady, hlásané odevšad za let studentských, ztížily život, vzaly víru v Boha i veškeré naděje“ (3), zabývá se „po deset let hledáním určení, co jest člověk, jaký jest jeho původ a jaká jeho budoucnost“ (tamt.), a odpovědi našel v okkultistických pověrách, v nichž myšlenky křesťanské promíchány blouzněním budhickým, frenologickým, telepathickým atd. P. spis. mluví o karmě, ale nechce býti pod nutným osudem, světlem jeho je Kristus i Krišna; nám Čechům vlastně vzešlo světlo teprve v 15. století, a „když usmrtili ty naše nejchrabřejší Čechy, povstal Žižka přicházející ve jménu Hospodina trestat světskou pejchu, hlouček sedláků se svými vozy, palcáty a sudlicemi a píseň Božích bojovníků obracela k útěku celé armády“. Tedy světlo samo nestačilo!

„Člověk všemi životy, jsa jako střela Světla výstřelem do hmoty ... stoupal zvolna tvořením a časem [!] od buňky v červa, od červa v plaze“ atd. Ether, astrální tělo a jiné podobné requisity alogického pseudomysticismu, který v tisku a v konventiklech již delší dobu i u nás se rozlézá a přispěním všelijakých těch „armád spásy“ ještě víc rozlézati bude, ukazují dost jasně, jakého druhu tento „duch pravdy“ jest: prosté křesťanství nehoví dostatečně nevázané všetečnosti, proto třeba je doplniti fantastickým blouzněním, a co se mu v křesťanství příčí, to prostě vymýtiti.

Georg Fell S. J., Die Unsterblichkeit der menschlichen Seele. 2. vydání. Herder, Freiburg i. Br. 1919. Str. 232. C 4·60 M.

Náhodou možno vedle spisu právě uvedeného oznámiti spis P. Fella a srovnati obojí methodu: tam, pokud jde o vlastní vývody spisovatelovy vedle výroků biblických, apodiktické, více méně zamžené mluvení bez pokusu důkazu, zde střízlivý výklad a logické důvodění. Náboženské metafysice vytýká se suchý rationalismus, jenž neukájí potřeb srdce. Avšak dějiny myšlení mohly už každého s dostatek poučiti, že i srdci lépe se poslouží co nejurčitěji vyloženou pravdou, než bezuzdným a při tom prázdným horováním.

Nesmrtelnost duše závisí konečně na tvůrčí a zachovávací vůli boží, a takto rozumem přímo, mathematicky dokázána býti nemůže. Ale přesně dokázáno býti může, čím se tento požadavek rozumu (a víry) odůvodňuje, totiž se strany duše její jednoduchost a duchovost, se strany boží celkový záměr tvůrčího díla, pokud v něj vniknouti dovedeme.

Spis náš není určen pouze kruhům vědeckým, nýbrž každému vzdělanci, jejž otázky tyto zajímají a jenž je sledovati dovede. Novější názory o činnosti duševné (Jodl, Paulsen, Ebbinghaus, E. Hartmann, Wundt a j.) stručně uvedeny a vyvráceny — vyvracejíť se vlastně samy jeden druhým. i jest jen sebeklamem, pohříchu velice rozšířeným, jakoby materialistické protidůvody byly vědečtější než naše důvody. V těchto věcech jest očividná demonstrace ovšem nemožná, a jen šarlatanství může to neb ono vysvětlení protikřesťanských psychologů, které při každém dalším kroku naráží na neřešitelné důsledky, po př. nedůslednosti, vydávati za řešení konečné. Pravdou zůstává, že nepředpojatý rozum nemůže nesouhlasiti s Cyrem, jemuž umírajícímu Cicero v ústa klade slova: „Nikdy jsem se nemohl přesvědčiti, že duše, dokud jsou ve smrtelných tělech, žijí, že však umírají, jakmile je opustily“.

* * *

František Kašpar, Šum rajských stromů. Básně. Nákladem vlastním Nicov u Plánice 1919. Stran 59.

Kniha bude asi pro mnohé přátele poesie Kašparovy nemalým překvapením. Po třech předcházejících sbírkách, v nichž duše básníkova od zpěvu o rodném kraji povznesla se mohutným vzletem až k vrcholům náboženského nadšení, nejvyššího tehdy, „když se Krev Boží při taji oltářním zarůmění“ — sotva bychom čekali sbírku poesie milostné. Je to ovsem milostná poesie čistá, hluboká, oproštěna skoro všech prvků tělesných, jak jí v české literatuře téměř neznáme, ale při tom neobyčejně žhavá, upřímná, vniterná, vniterně plně prožitá. Co jí dodává tragického zabarvení, jest právě okolnost, že básník, jenž se tu tak upřímně zpovídá ze svých nejdůvěrnějších osobních citů, jest knězem a jistě zbožným knězem: po chvíli opojení nastává boj vlastního svědomí a konečně vítězné překonání toho, co dlouho zaznívalo duši jako nejsladší šum rajských stromů.

Je těžko referentu dotýkati se blíže těchto křehkých, jemných útvorů básnických, jimiž autor opěvuje blaho a štěstí svého pozemského ráje; opěvuje je svým způsobem, obrazy plnými hlubokého smyslu i prosté krásy, jednoduchými a přece tak suggestivními, někde až hýřivě nakupenými jako pestrá kytice květin, ale častěji vyrůstajícími ze samých kořenů myšlenky či citu. Hned v úvodní básni vyznává básník, že vznešená láska, jež mu vyrostla v srdci, překonala všechny dřívější zdroje básnického nadšení a svět proměnila v nejsladší ráj. Hlavní důvod svého štěstí vidí však v tom, že prý láska očistila jeho srdce a po cestě lesem stínů zaplavila je plným svitem. Ba více ještě: domnívá se, že jí stoupá stále výše k věčnosti a Bohu . . .

Tebou jsem poznal blaha vysokost.
Nikdy se štěstí mého vlna nevzepjala
do výše takové a nikdy nehrála

tak čistým křišťálem; a jak jsem vzrost,
v přesladké blízkosti
mi zasvítila boží velebnost.

Jinde přiznává, že láska „hrozila utonout ve vroucí krvi", ale teď na blízku Božího Srdce plesá" (23). „Z čistého lásky snu vyrůstá pro mne žebřík, jenž zkracuje cestu mou k věčnosti" (27). O její duši opírá se pevně jak o kříž . . . (36).

Ale do těchto písní o štěstí začínají se znenáhla mísiti zvuky nesouladu, obav i výčitek. Již v „Intimních písních" básník hledí jednu chvíli „střízliv za sebe, zasažen děsem jak pěstí," a ptá se sám: „propast jak mohl jsem přejíti?" Odpovídá si ještě trochu cynicky: „Opilí mají vždy zázračné štěstí . . ." (19). Než o něco později, za večerní chvíle, zdvíhá se v duši znovu děsivá, jakoby před bouří, otázka: „Za štěstí závratné závratná běda?!" (28). Umlčuje ji sice ještě, omlouvá se znova čistotou nitra, ale pak již stále častěji si uvědomuje, že za své štěstí pozemské zaplatí draze hořem. Poznává, že vše pronikajícím „očím Božím" nic neujde: „Bože můj, jak jsi mi blízko! Cítím se hněten tvou rukou, která mne formuje znova světlem a mukou" (37).

Básník patrně své pozemské touhy pokorně podrobil hnětoucí ruce boží. Jen častěji ještě ve vzpomínkách „dívá se za svojí láskou, jež mizí" (43), uznávaje, že chyběla jí „krásná výsada věčna", jakou má láska boží. Stojí zase na výsluní této: v ní taje zemská láska jako svit v Světle, v jejím žáru „uvadly květiny, co nasila mi na záhon srdce žena" (44). Nestalo se tak ovšem bez bolesti, jak svědčí řada básní. Ale na konec uznává, že tato bolest byla jen čistou sekerou, ostrou a bez rezu, jež odťala divoké ratolesti, za to kmen dostává novou sílu. Neviděné mocnosti vyklizují duši a stojí přísně na stráži, by neplnil jí svými obrazy. Roztála i úzkost, a taj samoty přetvořuje duši, jíž teče nekonečný potok blaha . . .

A tak v několika posledních číslech vrací se básník zase k prvotním zdrojům své poesie: k přírodě a Bohu. Dojímá jej zvláště horečný vzruch poutnických zástupů při projevech náboženské úcty k Matce Boží, kleká s nimi a srůstá v jedinou massu, volá k Marii i ke Kristu, z jehož ruky — vyznává — chtěl se vydírati násilím. Teď jako poutník vrací se domů cestou vedoucí na horu . . .

V těchto konečných slovech závěrečné básně jest, doufám, slib další tvorby básníkovy. Sladké zašumění pozemského ráje bylo episodou: odnesl je silný van pevné kněžské vůle, jež si uvědomila svou povinnost a dovedla srdci odhaliti vyšší krásu. Přes to ovoce, jež spadlo při tom se stromu duše básníkovy (v podobně krásně, nevtíravě vypravené knihy), zůstane zajímavým dokladem k psychologii českého katolického kněze v době tak málo pěkných proticelibátních bojů. Umělecky pak znamená další pokrok v jeho tvorbě, zvláště také po stránce formální. Méně často užívá již volného verše, v němž je tolik nebezpečí prosaismu, a vrací se rád k přísně sepjatým starým formám, přiměřenějším také celé povaze milostné poesie. Není ani tu bez některých rythmických

poklesků, leckdy zní jeho verš dosud trochu drsně, ale na všechny nedostatky rádi zapomínáme při silné suggestivnosti celého stylu básníkova, tak bohatého původními obrazy, pravdivými a konkretními: v této sbírce jako by teprve plně zživotněl a se rozjasnil. Dokladem stačí uvésti třebas jen básně „Obraz“, „Bouře“, „Láska věčná“, „Dívám se za svojí láskou“ nebo konečně „Intimní písně“.

Jiří Ruda, Farská historie. Legenda ze zapadlého kraje. Kladno 1919. Stran 138.

Po básnické knize Kašparově zdá se skoro znesvěcením čísti o kněžské „lásce“ v románku Rudově. Nemyslím, že by byl ohlasem posledních proticelibátních bojů, jak prohlašovaly některé pokrokové listy. A soudím, že jeho autorem není ani kněz, nýbrž člověk, jenž přihlédl trochu k povrchu kněžského života, přečetl nějaký protikatolický spisek o bezženství a na základě pověstných farských historek sestrojil pak svou „legendu“ se zřejmou snahou zasaditi ji do trochu lepšího rámce zevnějších příkras a zdánlivě soucitnějšího, hlubšího pojímání hlavní kněžské osoby.

Ale obojí se spisovateli nepodařilo. Zevnější forma prozrazuje neumělce, začátečníka, jež se rozplývá zbytečně v líčení přírody, přeplněném poetickými i strojenými obraty a často až násilnými obrazy. Vniterná opravdovost a pravá životnost chybí i všem postavám, nejvíce právě postavám kněžským.

Hlavní osoba, padesátiletý venkovský farář Hradec, je člověk passivní, někdy až stařecky naivní a mělký. Praví sice o sobě, že byl v mladosti — on „stařec“ — svého kněžského působení „hlasatelem života duševního, velikým překonavatelem materialismu, ideálním opovrhovatelem nízkými smyslnostmi, mužem povzneseným nad klamné svody požívačného světa“ (22), ale přes to rozpaluje se smyslnou vášní při prvním setkání s krásnou dcerou hrobníkovou, již matka přivádí na výpomoc do fary s kuplířským úmyslem zlákati faráře a pevně se tam usaditi. Jako roztoužený mladík hovoří a počíná si tento padesátiletý muž vůči své žačce, jež mu za chvilku již tyká. Spis. vypravuje sice, že farář po hříchu cítil výčitky svědomí, ale v celých těch výčitkách není nic z důvodů opravdu kněžských neb aspoň křesťansky hlubších. Chce se sice jednu chvíli také modliti, ale „náboženský mechanismus dnes selhával . . . Žádná vroucnost, nikde veliká idea, nikde vysoká touha . . . Vše bylo lež . . . My všichni lžeme . . . jsme bídníci, zločinci, kramáři, podvodníci . . .“ Tak mluví farář! Leká ho jen přítomnost mladého, asketického kaplana a je rád, že dostal místo něho nového, elegantního a světáckého, jenž hledí na všecko shovívavě, více prý umělecky než nábožensky. Ba jest užaslý „obdivem orlího letu kaplanských myšlenek“, posiluje se jeho volnými názory, až se konečně přesvědčí, že je zrazován oběma mladými lidmi. Vyžene ji, ale teprve když se po delší době doví o její smrti, začíná se třásti před božím

hněvem a věčným soudem; zpovídá se sice, ale jen — starému kostelníku, aby pak za chvíli byl raněn mrtvicí.

Spis. snaží se vzbuditi ve čtenáři soucit se smutným osudem zklamaného pobloudilého faráře, jenž tak lačně se chytal pěkných slov kaplanových a tak naivně důvěřoval v upřímnou oddanost mladé dívky, když jí slíbil, že se postará o ni i o její dítě. Jedinou jeho vinu vidí v tom, že „se zmocňoval nehodně jenom jejího těla“, že při svém věku nedovedl naplniti také jejího srdce, jež prý proto zatoužilo po jiné lásce, ovšem zase jen smyslné. Je možno, aby pravý umělec nedotkl se aspoň a nevyužil jiných hlubších rozporů, v nichž nutně přece se ocitlo kněžské svědomí pobloudilého muže? Aňo všeobecné vyznání viny na konci je vyvoláno vlastně jen strachem před hrozbami rozběsněného otce dívčina.

Stejně povrchní a nedomyšlená je psychologie světáckého kaplana. V něm není již kněžského docela nic. Myslím, že ani naši „reformisté“ nebudou se k němu hlásiti, aspoň většina ne, třebas právě jeho ústy pronáší autor reformní názory o církvi, vrcholící ovšem také v naprostém odsouzení celibátu. Spis. hodně nešikovně shrnul je v jediném dlouhém řečnickém extempore (str. 92—97), proneseném k tomu ještě po noci, kdy kaplan dopustil se své hrubé zrady; spis. učinil to ovšem neúmyslně, ale věru nemohl více snížiti závažnost „reformních“ vývodů než právě touto okolností, jakož pak i celou povahou jejich mluvčího. Kaplan jest i jako člověk špatný, lstivý a požitkářský. Je rád, že vyvázl šťastně bez pohromy z celé historie, k jejímuž rozvratu tak přispěl, a nečiní si nejmenší výčitky, že zavinil vlastně smrt tří lidí. Omlouvá se sám tím, že prý není v církvi naděje na reformu. „A tak zbývá jen elastický temperament: Žíti, jak se dá... Přijímati krásu a blaho, kde kyne“ (98). Pohodlný jistě důsledek oprávného rozhorlení, svědčící nejlépe o jeho opravdovosti! Ostatně obsahově jsou jeho názory jen odvarem našich liberálně protestantských článků. Tvrdí na př., že protestanté jsou mnohem rozvinutější a mravnější než katolíci; jedině katolická církev je prý vinna mravním rozvratem posledních století; katolický (tak!) dualismus těla a duše dovede činiti lidi jen nešťastnými atd. Prorokuje také neodvratnou katastrofu církve; jediný prostředek prodloužiti život církve: demokratisace církevních zřízení, omezení papežské moci, zlaicisování církve, odmítnutí některých dogmat a uvolnění vědeckého badání (tací hejskové toho nabádají! P. r.) Toť onen „orlí let let“ kaplanových myšlenek!...

Proti těmto dvěma kněžím je postava třetího, kaplana Šmída, postavena do jakéhosi neurčitého, matného světla. Je prý asketa, plachý a skromný, koná pečlivě své kněžské povinnosti, ale ve farnosti nemá přítelíčka: duch jeho je prý uspán ještě „seminární mystikou“! Farář se ho bojí, a tak brzy odchází... A lid? Nemá účasti na celé této farské historii. Je tu jen rodina hrobníkova, jež vykořisťuje faráře, a záletná žena lékařova, jež marně usiluje přichytiti se mladého kaplana. Farní kostel prý zeje více méně ustavičnou prázdnotou... Toho

všeho ovšem potřebuje spis., aby se mu snad také farníci nepletli do jeho tendenčně vymyšlené farské historky: je to tak pohodlnější.

Viktor Hánek, Madonin stesk Legenda téhého srdce. Praha 1919. Stran 224.

Kniha byla vydána současně se sbírkou románku a črt „Rozvátá kouzla“, o níž tu posledně referováno. Pokud se týká slohu i látky, platí o ní skoro totéž. Obsahově zpestřil spis. starý námět o silné, „život obsahující lásce“ událostmi při rozvratu rakouské armády v Italii. Český důstojník Valerian Ster, člověk trpící jakýmsi záhadným, nevysvětleným smutkem a pracující neohroženě o rozvrat, vzplane láskou k mladé snivé Italce a zůstane jí věren i v Čechách, kde po převratu se uzdravuje v nemocnici: Čechy jsou mu teď cizí, touží jen po Italii a vrací se konečně očekáván stejně toužebně milenkou. Tento tak málo vlastenecký skutek snaží se spis. omluviti poukazem na české básníky a umělce, kteří také milovali nade vše Italii, zemi slunce, lásky a štěstí: touha po slunci, teď prý „věčný refrén české legendy“. Také všem legionářům, ať bojovali v kterékoli zemi, je prý v Čechách smutno a rádi by odešli. Vlastenecký důvod, jak si jej jednu chvíli namlouvá Ster, jest ovšem hodně pochybný: vykonal prý při převratu svůj úkol, teď je nutno, podepříti tuto stavbu pevnými základy: do všech úhlů světa musí prý se jíti . . . Pevné základy tedy bude míti naše samostatnost, když se všichni legionáři vystěhují z Čech ke svým cizím milenkám . . .

Spis. sám je náramně nadšen pro Italii a její básníky, zvláště pro d'Annunzia, kterého Ster s milenkou tak často čtou a velebí a jejž asi také spis. snaží se napodobiti svým lehkým, poeticky zladěným slohem i líčením vášnivých, všecka pouta přetrhávajících lásek. Jako v „Rozvátých kouzlech“ i tu všechny ženy žijí skoro jen vášní, vystupňovanou někdy až k nemožnostem. Nejvíce nemožností nahromadil spis. na povahu matky italské milenky Sterovy, dříve tiché, cudné ženy, která z nenadání, bez přípravy a bez hlubšího odůvodnění mění se v smyslnou tygřici. Autor jmenuje to „přerodem duše“ a „steskem Madonny“! Neušetřil však ani milosrdné sestry: v pražské nemocnici sestra Dolores vyznává pojednou Sterovi svou lásku a jest ochotna odhodit řádový šat — bylať prý oklamána slovy špatně vykládaného Písma a teprve nyní probudila se v ní vůle k životu . . .

I v kresbě ostatních postav je mnoho nedůsledností a neurčitostí, na př. u Antonia a ostatních Italů. Prostí venkované, vinaři a vojáci italští mluví stejně poetickou řečí, jako třeba Bianka a Ster, „snílkové a básníci života“. A celý děj, zvláště líčení příprav k převratu, jest opředen závojem romantismu, jenž by rád i zcela prosté a všední věci učinil záhadnými a líbivými. *M.*

Knihovna lidu a mládeže.

Ferd. Chýlek-Očenášek Jan, Na sv. Mikuláše. Národopisná veselohra o 2 jednáních. Edice Šlépěje života č. 1. Přerov 1919. Str. 31. Cena 4 K. — Jednoduchá situační veselohra snaží se spojiti dva nejobvyklejší prameny našeho českého humoru: svět mlynářů a lesníků. Revírník, tradiční figurka plná dobráckého i drsného vtipu, chce smířiti mladého mlynáře s jeho ženou: hněvajíť se, a nikdo neví, proč. Přivede je lstivě k tomu, že mlynářka přestrojí se za Mikuláše, mlynář za čerta, a pak mimoděk si povědí příčinu hněvu, jež spočívá v pouhém nedorozumění.

Děj plyne v prvním jednání živě a nenuceně, ve druhém je již nastavován po celých 5 výstupů vedlejšími osobami a příhodami, vypravováním a kuplety (proto snad podtitul „národopisná veselohra“?) Řešení sporu mezi manžely je trochu podivné a zůstavuje — aspoň ve čtenáři — různé pochybnosti. Už příčina hněvu je hodně strojená — a málo pravděpodobná. A pak: že by na př. mlynář ani netušil nebo podle hlasu nepoznal, že „Mikulášem“ není revírník, jak měl umluveno, nýbrž jeho žena? Než tyto a ostatní nedostatky asi zmizí na jevišti při všeobecném smíchu, jaký vzbudí jistě komické situace a místy i zdravý lidový humor. Uměleckých nároků si veselohra nečiní, ale vyhoví svému účelu i na menších jevištích: pobaví bez urážky a někoho snad i poučí. *M.*

Mark Twain, Tom Sawyer detektivem. Z angl. přel. Pavla Moudrá. Praha. Str. 77. — Mark Twain (vl. Clemens Samuel Longhorne) líčí tu jeden příběh ze života své oblíbené postavy, hocha Sawyera, jak totiž důvtipně zachrání svého strýce pastora, jejž obviňují z vraždy a on sám v jakési chorobné autosuggesci se k ní přiznává. Hoch totiž měl příležitost cestou se s osobami zúčastněnými seznámiti a do tajemné události vniknouti. — Detektivky jako četba mládeže mají své známé výhody i nevýhody; jedna z nevýhod jest, že ostrovtip se v nich vynakládá nejenom na vyhledání, ale i na páchání zločinů. M. Twainovy humoresky baví svým suchým nadsazováním, ale čtou se někdy těžko, jako v tomto případě, pro splet jednajících osob. Jinak závadného není v knížce nic.

Peter Egge, Srdce. Povídka. Přel. Hugo Kosterka. Praha. Str. 206. — Dva vážní, v jádře ušlechtilí lidé se vezmou, ale nemohou najíti cesty k srdcím svým. Ji hudba zavede k přátelství s jiným, jej žárlivost zavede k nevěrnosti. Až na konci povídky spolu upřímně promluví. Egge příliš mnoho důvtipu vynakládá na to, aby oba ve vzájemném neporozumění a vzdálenosti srdcí hodně dlouho udržel, tak že psychologie povídky stává se časem pravděnepodobnou.

E. Wernerová, Majitel dolů. Román. Přel. Jaroslav Kalina. Praha 1918. Str. 374. — Majitel dolů pomohl předluženému baronu z peněžního úpadku a za to vymínil si pro svého syna jeho dceru, aby se dostal mezi šlechtu. Novomanželé vzavše se bez lásky žijí vedle sebe cize. Zatím vybuchnou v dolech dělnické bouře, a tu

za nebezpečí manželka se rozpomene na svoji povinnost. přemůže neoprávněnou pýchu a nastane smíření. — Román, ač místy rád deklamuje, pěkně se čte a vážně působí. — P. překl. píše: Bude se hnát (m. požene), doň, podezření — jej, otcově plánu a j.

Ignát Herrmann, Kancelářský prach. Smíšené zboží. 2 vydání. Praha 1919. Str. 340. — Řada starších obrázků ze života kancelářského, povah podřízených i nadřízených, a pak ze života obchodnického, obrázků veselých i méně veselých, ale vesměs pěkně a zajímavě kreslených. Nic nevadí, že H. je ze starší školy, právě naopak, i v tom jest nám milý, že pomáhá udržovati její tradici umělecké ušlechtilosti, ba neštítí se ani napsati tak nemoderní slova jak je napsal o t. ř. salonním komikovi, nechápaje toho názvu: „Neboť tento by zasloužil aby ho vyhodili z maštale, neřkuli ze salonu“.

Anna Maria Tilschová, Hříšnice a jiná prósa. Praha 1917. Str. 212. — Manželská nevěrnost, specialita spisovatelčina, jest i tentokrát předmětem většiny těchto kreseb. Dle ní „pro většinu žen tělesná láska je a zůstane něco docela jiného než pro muže, žena jí přikládá mnohem větší váhu a nedovede jako muž oddělit tělo od duše“. Je to jeden rys feminismu, změkčujícího nejen život, ale i písemnictví ve slabošskou prázdnotu. Proto povídek spisovatelčiných přes vypravovatelskou obratnost odporučiti nelze; je v nich málo ducha.

Dr. J. L. Hrdina, Žena. Román. Druhé vydání. Praha 1919. Str. 288. — Účetní vezme si dceru svého zaměstnavatele, jejž druhá manželka přivedla na mizinu, probíjejí se ve vzorném rodinném životě obchodní přičinlivostí k zámožnosti, majíce zadostiučinění, že i zbloudilým příbuzným mohou býti nápomocni. — Obsahem se román doporučuje, ale umělecky jest velmi slabý. Přeslazené vzájemné lichotky a chvály manželů působí nepřirozeně a stále se opakujíce nudí, život a práce kupecké líčeny jako v nějaké rukověti pro kupce; prostého čtenáře arciť i to bude zajímati. — Vyobrazení jsou řemeslná.

Anatole France. Včelka. Přel. Milan Novotný. Praha. Str. 118. — Včelka je dceruška vévodkyně. S hochem Jiříkem, jejž vévodkyně přijala po spřátelené hraběnce do domu za svého, zatoulají se, Včelka octne se mezi Trpaslíky, Jiřík mezi vílami, tam vyrostou a pocítí touhu po sobě, byvše pak vysvobozeni, vezmou se. — Našim dětem zvyklým na prostší sloh pohádkový nevím bude-li se Včelka zamlouvati. — Obrázky Wenigovy jsou pěkné.

Josip Premk, Koruna ve výšině. Ze slovinštiny přel. Fr. Vinko Zíbr. Levná ill. knihovna XIV. 16. Praha. Str. 96. — Za studiemi dostal se do světa; domovině, rodině i studentské lásce se odcizil a když tělem i duší zhroucen, manželkou zrazen vrací se domů, nemůže k nim už cesty nalézti. — Povídka vlastenecky horovná, s hodnými slovinskými venkovany. Mluví se o učencově slávě v cizině, ale ani slovem se nedovídáme, v čem kde vynikl. — Překlad je

plynný. Nesprávně píše: z něj, u něj, víc i nevhodně m. již, s tolika touhy, fara m. farnost. — Obrázků v knize není.

Jack London, Dobrodružství. Román z jižních moří. Z angličiny přel. Karel Weinfurter. Stýblova Knihovna vybrané četby XV. Praha 1919. Str. 269. — Plantážniku na jednom ze Šalomonských ostrovů přibude přihnána bouří společnice, podnikavá miss, s níž pak hospodaří a obchody povznáší; je do ní zamilován, ale ona zatím ani slyšet! Po četných nebezpečných dobrodružstvích přece se i její srdce ozve. — Četba je poutavá, ztížená toliko četnými podrobnostmi z námořnické mluvy a také nevhodným napodobením mluvy domorodců (sloveso v infinitivech atd.) I jinak mohl býti překlad správnější. Psáno t: použila jej, z nějž, začli, získal škrábnutí, spoléhala na sebe a o něj, šíp s bídou jen řízl (m. na štěstí), pronajala (m. najala).

Karel Piskoř, Démon lidství. Praha. Str. 234. — Román okkultní. Předseda „společnosti pro experimentální pěstění okkultních věd" octne se na výši svých snah o přemožení hmoty duchem a vytvoří si duchového dvojníka, vedle zůstalého „těla oživeného materielním zbytkem vědomí". Spolužití jejich na začátku klidné končí nepřátelstvím a vraždou tohoto novotvaru, „osvobozením duše", „aby na příště byla opět strážkyní materielního sobectví"; ze dvou stane se opět jeden. Tážeme li se, nač tedy ten druhý vyvoláván v život, nenalezáme jiné odpovědi než tu snad, aby z toho byl podivínský román. U duchového dvojníka zajímá to, že má odpor i ke smaženému kuřeti, že místo plombovaného zubu svého tvůrce má zdravý, a pod. hlouposti.

Jan Hajšman, Drobné obrázky z velké doby. Feuilletonů řada I. Smíchov 1919. Str. 96. — V několika obrázcích, otištěných z novin, vypsány tu některé podrobnosti z českého revolučního spiknutí (tajné noviny, na vídenském dvoře, Dr. Preminger v místnostech Času a j.) P. spis. vypravuje svižně, někdy však příliš úsečně a mnoho předpokládá za známé, co širšímu obecenstvu známo není. Jako socialista rád si u panovníků tropí posměch z „božího pomazání" atd. Revoluční a novinářský spis. může ovšem býti k protivníkům nespravedlivý a vytýkati jen jejich chyby, soukromé i vladařské; nechceť býti vědeckým dějepiscem. O Franz Josefovi, jak nyní se zálibou jest nazýván, i o Karlovi píše velmi potupně, u Zity uznává aspoň rodinné ctnosti, když vliv její na vládu odsuzuje. V posuzování obou panovníků zde i jinde skoro vždy se zapomíná, že Rakousko za nich bylo státem konstitučním, t j. že odpovědnost měly vlády, třebas i tu, jako jinde, mohlo se do jisté míry mluviti o konstitučním absolutismu, že totiž panovníci, zvláště onen, více než mělo býti, zasahovali do vlády. S českého hlediska však obyčejně nikoli nepřejně. Co kdysi řekl mladočeský politik (Kaizl či Eim?), že tu, v říšské radě nejsme my sami, platilo též o říši vůbec a řídilo naše osudy. O dynastii habsburské možno souditi různě — co do národu českého není snad daleka doba, kdy, až vášně se trochu uklidní, se uzná, že po

litika její mimoděk, snad i proti vůli některých panovníků, zachránila českou národnost od germanisace.

U Karla I, který novinami tolik špiněn, bylo by zajisté potřebí, ut audiatur et altera pars. Ne proto, že je z habsburského rodu, ne proto, že byl rakouským panovníkem, ale proto, že je člověkem, a že byl na čelném, historicky důležitém místě. Nedůvěra k žurnalistice převahou židovsko-zednářské, která ve válce slavila bujné orgie, není rakušáckou zaujatostí, nýbrž požadavkem prozíravosti a spravedlivosti, a je člověku-křesťanu stydno, že i noviny stran konservativních se nad touto svatou povinností zapomínaly. Vždyť jenom politickému nemluvněti bylo by třeba ještě dokazovati, že v tomto osobním boji šlo více než o Habsburga, že šlo o zostuzení křesťanské věci, jež podle domnění oné žurnalistiky — zda správného či nesprávného, kdož ví! —, by prý setrváním tohoto Habsburga na trůně byla v Rakousku posílena bývala. Hinc illae irae! Nyní na tom nesejde, ale sejde na pravdě a spravedlivosti, na niž každý, i panovník, má právo a k níž každého svědomí zavazuje. Vzdálenému ovšem nesnadno zjistiti, co pravdy jest v útocích na osobu Karlovu, ačkoliv na př. p. Hajšman obvinění svá pronáší jako zcela jistá. Nedávno vídenský prof. Dr. Peham, vrátiv se od císařovny-šestinedělky ze Švycar nechal veřejné prohlásiti: Für die Gerüchte über unsolide Lebensführung haben alle Eingeweihten nur bedauernde Proteste a mluví o císařově integritě, ideale Lebensauffassung und Lebenspraxis. Osoby z císařova důvěrného okolí, nade vše podezření povznesené, ujišťovaly, že na př. zprávy o císařově pijanství jsou nepravdivé. Nedávno dokonce kterési noviny, mu vytýkaly, že byl přístupen cizím penězům (!) L. Windischgrätz napsal o revoluci uherské v říjnu 1918, že mohla ještě býti potlačena, ale „císař nechtěl krveprolití; chtěl každého uspokojiti, a to se mu stalo osudným“. Píše to sice jeho důvěrník, ale stejně soudí i jiní. Snad tedy dobře přijímati onyno zřejmě schválné pomluvy s nedůvěrou, neb aspoň cum grano salis.

Důvtipu strůjců revoluce všecka čest[1]) — o stránce mravní nemluvíme — ale byli by sklidili ještě více cti, kdyby se aspoň trochu lépe byli postarali také o novostavbu na místě starého zboru. Dosud však nepřišlo nic, ale pranic lepšího, ani v osobách ani ve věcech. A o jakémsi Hajšmanovi — nevím, jest-li to právě p. pisatel této knížky — bylo nedávno v novinách, že jest policejním úředníkem a zároveň redaktorem novin, ovšem socialistických. To by v Rakousku bylo možno bývalo takhle snad za nějakého Metternicha, ale jinak ne.

---

[1]) čímž ovšem není řečeno, že by jejich zásluhy o vznik republiky byly tolikéž, jak oni světu namlouvají a jak si dávají honorovati!

Rozhled

Náboženský.

Starší relace o diecesi Brněnské. (O.)

§ IV. De clero regulari.

1. Clerici regulares curam animarum exercentes officia hac in parte sibi commissa fideliter adimplent.

2. Extra monasteria, nisi ob ferendum in cura animarum adjutorium aut docendi e cathedris causa regulares non degunt. Ejectus e monasterio regularis non adest.

3. Quamvis ad finem elapsi seculi, communitatibus religiosorum non faventis, numerus, clericorum regularium in pluribus conventibus nimis diminutus fuisset hic et nunc attamen in iis, quae supersunt, monasteriis competens jam iterum reperitur regularium numerus, nec ulli in mea dioecesi religiosorum conventui desunt candidati ordinis, ita ut sperare liceat, monasteria in terris Austriacis sub protectione piissimi imperatoris nostri, qui in iisdem pristinam disciplinam restabilitam esse vult, et hunc in finem circa clausuram et habitum regularem saluberrima edidit mandata, promovendae pietati et religiositati brevi multum esse profutura. Ad finem hunc certo certius assequendum conatibus praeprimis serenissimi et eminentissimi Rudolphi Joannis, archiducis Austriae et S. R. E. Cardinalis, archiepiscopi Olomucensis, metropolitae mei zelosissimi, consentientibus et adlaborantibus Bohemiae antistitibus nuper statuta ordinis s. Francisci minorum Conventualium in capitulo provinciali Brunae, et statuta ordinis s. Dominici in capitulo Pragae celebrato revisa, in memoriam revocata et adcuratissimae observationi inculcata fuere.

4. Nullum habeo, quod exercendae jurisdictioni ordinariae regularium obesset, impedimentum.

§ V. De monialibus.

1. Monialium, uti superius memini, duo in mea dioecesi existunt monasteria, et in his, quas habent, constitutiones exacte observantur.

2. Clausura in eis custoditur.

3. Abusus, qui auxilio sacrae Congregationis indigerent, in dicta monasteria non irrepsere.

4. Praeter confessarium ordinarium a me approbatum utrumque monasterium designatum habet confessarium extraordinarium, cui moniales saepius per annum confiteri possunt.

5. Redditus monasteriorum tenues fideliter in bonum communitatum administrantur.

§ VI. De seminario.

1. In seminario meo dioecesano aluntur et educantur 64 alumni. Praeter hos 36 status clericalis candidati extra alumnatum degentes et

stipendiis manualibus e fundo religionis provisi studiis theologicis operam navant.

2. Alumni in disciplina ecclesiastica per seminarii praepositum spiritualem rite instituuntur.

3. Alumni simul et reliqui status clericalis candidati praelectiones e studiis theologicis in instituto episcopali per professores publicos excipiunt, et qui profectum primae classis non faciunt, dimittuntur.

4. Ad tonsuram et quatuor minores ordines promoti in ecclesia cathedrali et in ecclesia seminarii ad altare inserviunt.

5. Quae mihi s. s. Tridentina synodus circa seminarium clericorum injungit officia, ad amussim adimplere studeo consilioque virorum idoneorum hac in re utor.

6. Directionem immediatam Seminarii Canonico Seniori et Decano Capituli quidem commisi, nihilominus tamen ut statuta illius certo certius observentur, saepius visitando ipse curam gero.

7. Clerici beneficiati in supplementum fundationis pro sustentandis alumnis sub nomine alumnatici taxam proventibus suorum beneficiorum correspondentem sine tergiversatione solvunt.

§ VII.

De ecclesiis, confraternitatibus et locis piis.

1. Tabella onerum missarum et aniversarium in sacristiis ecclesiarum exposita est; beneficiati insuper in visitationibus canonicis per registria specifica de die praestitarum obligationum quot annis docent.

2. Confraternitates praeter foedus amoris proximi nullae existunt.

3. Mons pietatis ab instantia civili administratur.

4. Infirmorum hospitalia, exceptis iis, quae in monasterio fratrum Misericordiae existunt, inspectioni subsunt civili; persuasum attamen habeo, infirmis in utrisque institutis detentis quoad salutem animae a clero necessaria subministrari. Quod monasteria ordinis S. Joannis de Deo seu fratrum Misericordiae et nosodochia hujus instituti attinet, decani tum adimplendis officiis misericordiae, tum etiam observandae disciplinae domesticae invigilant, et si fratres hujus Ordinis in uno alterove deficere observant, mihi aut meo consistorio deferunt, quo in casu pro ratione causae prioribus domorum vel moderatoribus provinciae necessaria ordinantur.

§ VIII. De populo.

Mores populi curae meae concrediti potissimum boni et legibus Christi conformes sunt. Etsi etenim in mea quoque dioecesi a singulis perversis hominibus subinde crimina committantur, nulla tamen hucusque communis scelerosa consuetudo, quae consilio et Sedis Apostolicae adjutorio indigeret, inolevit, quin imo plebs vere pia et religioni sacerrimae addicta, legibus tum ecclesiasticis, tum civilibus paret.

Cum juventus tum scholastica, tum adultior in catechesibus non minus ac populus fidelis in concionibus et publicis exhortationibus in fidei salutiferae veritatibus rite informetur, vix aliqui apud eum quoad

fidem, cultum divinum aut virtutis exercitium abusus nocivi repe·riuntur.

Sicut ex allegatis B videre licet, dantur quidem sat copiosi in dioecesi mea acatholici; ast favente numine supremo numerus ad sinum matris Ecclesiae quot annis revertentium, uti adjacens allegatum docet, numerum in fide deficientium multum superat.

§ IX. De postulatis.

Postulata specialia ad Sanctam Sedem non habeo, sed solummodo profundissima humilitate efflagito, ut Sanctitas Vestra, pro cujus pretiosissima salute et diuturna incolumitate cum grege mihi concredito Deum Optimum Maximum quotidie ardentissimis precibus exoro, mihi universoque clero et populo fideli dioeceseos Brunensis benedictionem apostolicam impertiri dignetur, qui in reverenti pedum osculo emorior Sanctitatis Vestrae

humillimus et obedientissimus servus
Wenceslaus Urbanus m. p.,
episcopus.

Brunae Moravorum die 30ma Martii 1825.

Praesentem relationem de statu ecclesiae Brunensis in Moravia curae meae concreditae, quam sanctissimo Domino Nostro Leoni XII ex constitutione f. r. Sixti V sub hodierno per nuncium a me delegatum humiliter substernendam transmisi, simul etiam in hacce copia cum originali de verbo ad verbum correspondente sacrae Congregationi Patrum sacro-sancti concilii Tridentini Interpretum per memoratum nuncium summa cum veneratione exhiberi curo.

Brunae Moravorum die 30ma Martii 1825.

obedientissimus servus
Wenceslaus Urbanus m. p.,
episcopus.

*

V Praze ustavila se místo Zemské rady katolíků **Rada československých katolíků** jakožto ústředna rad místních a diecesních stejného určení. Účelem jejím, nepolitickým, jest hájiti zájmy českokatolické, podporovati a šířiti vše, co k povznesení náboženské nauky a života v národě našem přispívá. Úřadovna jest Praha 80-II, Spálená ul. 16.

Ve sdružení síla!

Při té příležitosti budiž dovoleno zmíniti se o sdružování širším, o **katolickém internacionalismu**, jejž po mém soudě nutno pěstovati, nemá-li naše věc dále živořiti v osamělosti. Katolicismus sám sebou i jménem je všelidský, protože božský. A kdo jej chce omeziti na nějaký stát nebo národ, ten ho zásadně popírá; **národní církev a katolická církev se vylučují** a jenom nedouk nebo nepřítel křesťanství může zásadu národnosti činiti zásadou církve.

Jako nadpříroda buduje na přírodě, tak církev katolická na přirozených, tedy i národnostních podmínkách člověka, ale podle širšího a vyššího úkolu svého se na ně neomezuje, nezachází v nich, nýbrž je povznáší a k vyšším účelům řídí. Bezobsažný o sobě pojem národnosti vyplňuje se pojmem lidství, lidství pak zušlechťuje se náboženstvím. To jest ve službě národnosti, aby ji zušlechťovalo, tato ve službě náboženství, aby jemu bylo podkladem, látkou činnosti.

Nic není jednotlivci tak náhodného jako právě národnost. Není ničí zásluhou ani vinou, že je té nebo oné národnosti, a proto jest nejenom nesmyslem, ale i nelidskostí hodnotiti člověka podle národnosti. Ale poněvadž se tak dálo — Židé opovrhovali nežidy, Rekové a zvláště Římané barbary — bylo v katolictví nutno tuto přehradu odkliditi a zásadu, na které spočívala, odsouditi. Což apoštol národů nejednou důrazně učinil (Řím 10, 12; Gal 3, 28; Kol 3, 11).

Zásada výlučného nacionalismu jest židovskopohanská. Nic by nebylo vadilo, že v jistých dobách stála v popředí zásad státotvorných. Stát jest útvar člověku přirozený a proto navazuje na přirozené vlastnosti člověka, mezi nimi vyniká řeč jako výraz stejného původu a jako prostředek dorozumívací. Nebylo by tedy nic vážným zájmům lidstva škodilo — nehledě ovšem k možným následkům fysiologickým — že především podle národností se sdružovalo. A ani když dějinným vývojem národnostní jednolitost států znemožněna, nebyla by zásada její ve státě a státech lidským právům tolik ubližovala, kdyby nebyla do světa vnesla tolik hněvu a nepřátelství, jsouc zástěrou záměrů jiných, nekalých: kořen křesťanství podťíti rozeštvaním národů, kteří takto stávali se sobě nepřáteli nevědouce proč a zač.

V drobném zkusili jsme to sami ve své domovině. Lid český a německý byl by se zajisté v pokoji snášel a druhému co slušného dopřával, nebýti štváčů a utlačovatelů ve vedení. Zpolitisování otrávilo život národů na sebe odkázaných, učinivši rozhodujícím činitelem moc, místo práva a spravedlnosti. Národnostní boj náš, který nás sice vzpružoval, avšak ještě více vyčerpával. byl bojem obranným, a takto oprávněným, posvátným, ale na obojí straně u Čechů i u Němců, byli vedle štváčů z řemesla lidé, kteří dobře tušíce, oč vlastně jde, rozeznávali mezi osobami a věcí a litovali, že není možno přivoditi narovnání klidného. Kněžští buditelé naši stáli v popředí obrany. Byli ovšem různých letor a dle toho byl i různý zpusob jejich boje. Ale pokud stáli na půdě náboženské, vždycky rozeznávali mezi zarytými nepřáteli a mezi sváděným lidem, mezi nímž působili.

Nebojme se, když budeme vyhledávati spojenců mezi jinými národy, především tedy mezi svými sousedy, Poláky, Maďary a Němci, nebojme se výtek nevlastenectví. Dlouholetá zkušenost nás již mohla poučiti, že našim vlasteneckým řvounům jaktěživi neučiníme nic vhod, pokud budeme státi na své náboženské půdě a nepropůjčíme se jim bez výhrady za nástroj. Černou internacionálou nazývají nás dávno, i když jsme se ve vlastenectví exponovali kolikrát víc než bylo slušno. Buďme si vědomi, že protivná fronta nikterak

není česká nebo vlastenecká, nacionální. Socialní demokracie jest officielně mezinárodní, jako její snahy, a ráda by byla jmína za beznárodní, kdyby to již bylo včasné a prospěchu jejímu vhodné. Červenobílá barva zdobící Sokoly, národní socialisty a co všechno jinak proti naší věci se staví, je sice nálepkou národní, ale zásady jejich, o něž tu jde, jsou cizí: Volná myšlenka a Volná škola a vše, co s tím souvisí, je zboží německé, a našim nadvlastencům to pranic nevadí. Jenom nevědomce mohou klamati, když to odívají v roucho husitské nebo českobratrské, tedy vlastenecké, neboť naukově je to zase jen cizí wyklefismus a protestantismus, za nímž u nich vězí pouze nevěra.

Arciť se řekne, že Řím je také v cizině. Ale katolické křesťanství nevzniklo v Římě a je právě katolické, obecné. Kdo tedy myslí, že z vlastenectví třeba pryč od Říma, myslí vlastně pryč od katolictví. A zde je řeč o mezinárodním katolictví pouze s katolíky, nikoli s odpadlíky.

Postavíme tedy jen internacionálu proti internacionále, když budeme hledati těsnější spojení v zájmech náboženských u katolíků zahraničních. Nepřátelé neštítí se spojenectví žádného: víme, že před válkou i po válce demonstrovali pro veličiny ledajaké (Wahrmund, Ferrer na př.), po nichž naší české otčině jistě pranic nebylo. Proč bychom jen my se měli z nemístných ohledů vzdávati pomoci cizích činitelů, se kterými nás pojí zájmy nejsvětější? Ustupovali jsme zajisté již dosti dlouho, často se zapíravostí, která již již hraničila se zapřením vlastního stanoviska a těžce se naší věci vymstila!

Zde by někdo snad očekával, že spustím na bývalou vládu, na rakušáctví a pod. Není proč, a myslím, že to již ani sebe hloupějších hejlů nenavnadí; směšným se dělati může ovšem kdo chce, jen ať při tom nechá náboženství stranou. Pravda jest, že jsme často a příliš spoléhali na §§, kde bylo spoléhati na sílu ducha a myšlenky, ovšem náležitě zastupované. Tak na př. i Francouzi, od státu odpoutaní a uvolnění, t. j. do naha svlečení, vytýkají katolickým Němcům v říši ducha příliš konkordátního, jenž tolik za ochranu státem poskytovanou se odvděčuje povolností k jeho požadavkům i zástupcům. Proč prý, píše jeden z nich, an chce navázati lepší styky mezi katolíky francouzskými a německými, proč jsou němečtí katolíci tak zbabělí? Ze strachu, aby od protestantů nebyli nazýváni ultramontány a neupadli u svých protestantských vlád v podezření, že staví náboženství nad vlast. — Toto poslední zní z úst Francouze s jeho zbožněnou la patrie trochu podivně, ale jinak má celý výrok něco do sebe; i pro nás! Sváděti však všechnu vinu na poměry, na starou vládu, jest jen výmluvou z nouze a z vědomí zanedbaných povinností vlastních, v jejichž konání i staré zákony jistě velice málo bránily.

I my ostatně jsme v poměrech, že při řeči o součinnosti s cizinou myslíme především na sousedy Němce, jichž i v našem státě máme značný počet, značnější, než by slabý organismus jeho snesl, kdyby oni v něm měli zůstati jako cizí těleso. Jistě třeba nám aspoň na tyto

především mysliti, již proto, že mezi nimi působí mnoho českých kněží a snad i katolických českých laiků. Co vadí dorozuměti se s nimi o postup v kulturním boji? Ze všech stran docházejí zprávy, že ku př. na německých školách není toho protináboženského běsnění jako na českých. Z části vysvětluje se to arci opposicí politickou, a není pochyby, že až Němci dostanou se ke spoluvládě, i jejich pokrokáři s našimi se opět najdou, jako se našli při los von Rom a kdykoliv jindy. Ale tím spíše velí potřeba doby, abychom i my se našli s těmi z Němců, kteří jsou nám nábožensky blízcí, kteří sice zde budou potřebovati nás ještě snad více než my jich, kteří však na druhé straně budou vždycky míti větší oporu v katolictví zahraničním než ji v dohledné době budeme míti my; stačí připomněti jenom náboženské písemnictví.

Jak z novin známo, prohlásil i zástupce nynější vlády maďarské, že chce hledati cesty ke spojení s katolíky zahraničními; myslil především na bývalé spoluobčany v mocnářství rakouském, kteří snad už také nahlížejí, jak nevděčné služby nenasytnému molochu nacionalismu konali.

Benedikt XV jako se za války snažil rozvaděné národy přivésti ke smíření, tak i nyní slovem i skutkem o to pracuje, aby přervané nitky mezi nimi znovu navázal a lidstvo přiměl povznésti se nad nacionální fanatismus, jenž takřka pro nic a za nic lidstvo v nepřátelské šiky tříští a tím jeho nejsvětější statky ohrožuje. A dějí-li se úspěšné pokusy, shromážditi rozvaděné bratry opět pod jeden prapor vědy neb umění, oč nadějnější a blahoplodnější bude pokus o smír a vzájemnou výpomoc na základě nejušlechtilejším, na základě náboženské lásky k bližnímu, aby „všichni zajedno byli“!

Vědecký a umělecký.

mn. — Kritické vydání spisů sv. Tomáše Aq, které počali vydávati dominikáni pod ochranou papeže Lva XIII, má v novém svazku první polovici Summy contra Gentiles. Základem textu tohoto vydání jest autograf sv. Tomáše chovaný v knihovně vatikanské. Připojen výklad Františka Ferrarského. Dotud byla vyšla tato díla: Commentaria in Aristotelis librum Peri hermeneias et Posteriorum analyticorum (sv. I.); Commentaria in octo libros Physicorum Aristotelis (II.), Commentaria in libros Aristotelis De coelo et mundo, De generatione et corruptione, et Meteorologicorum (III.), Summa theologiae s komentáři kardinála Tomáše de Vio, zvaného Kajetána (IV—XII.)

Nakladatel Marietti v Turině vydal komentář sv. Tomáše k metafysice Aristotelově v příručním formátě; vydání toto pořídil dominikán P. Cathala profesor na Institut catholique v Toulouse.

Collegium S. Bonaventurae ve Quaracchi u Florencie pořídilo vydání Petra Lombarďana Libri Sententiarum, základního díla starší scholastiky, ve dvou svazcích in 8º LXXX—1056 str. Otcové františkáni tohoto kollegia prosluli mimo jiné již svým vzorným kritickým vydáním spisů sv. Bonaventury.

*

mn. — Jméno kardinála Desideria Merciera se stalo za války širšímu obecenstvu známým jeho činností v té době, kdy Belgie byla obsazena německými vojsky. Do války ho znal učený svět jako zakladatele „Institut de Philosophie“ v Lovani a „Revue néo scolastique de philosophie“, kterou nyní řídí historik středověké filosofie a profesor katolické university v Lovani Maurice de Wulf. Filosofické spisy kardinála Merciera jsou znovu vydávány; jeho Logique vyšla letos v 6. vydání, Critériologie générale ou Traité de la certitude v 7. vyd. Métaphysique ou Ontologie v 6. vydání, kdežto jeho Psychologie již r. 1905 se dočkala 6 vydání. Právě se ohlašuje, že vyjdou v jednom svazku jeho spisy z let válečných. Svazek tento důležitý pro dějiny doby současné se právem očekává s napětím. Bylť na př. jeho pastýřské listy, vydávané bez dovolení německé censury, rozšiřované v Belgii tajným tiskem a znovu vytištěné firmou „Futura“ v Leydenu, v cizině málo známy, ač mnohé z nich uveřejnil Msgr Baudrillart pod titulem Per Crucem ad lucem v Paříži u Blouda (1 sv. o 355 str.) a ač jeho pastýřský list Patriotisme et Endurance z vánoc r. 1914 byl častěji otištěn a přeložen do jiných řečí.

Mezi líčeními z doby válečné, které o M. uveřejňoval pařížský Correspondant pod souhrnným názvem „Miles“, byl také 10 února 1916 článek Cardinal Mercier z péra L. Noëla, profesor

university Lovaňské, jenž poněkud přepracován jest úvodem k vybraným spisům kardinálovým r. 1918 v Paříži u Perrina pod názvem le Christianisme dans la vie moderne (1. sv. o 307 str.) Noël tu vypravuje v hrubých rysech, co možno pověděti o dějinách „Institutu de philosophie“ v Lovani. Opětně a šíře o témž předmětě pojednal L. Noël ve svých přednáškách na pařížském Institut catholique, které konal r. 1916/17 „o filosofickém hnutí v Lovani a o kardinálu Mercierovi“.

Z těchto přednášek a ze vzpomínek Karla Marciera čerpal Georges Goyau ve svém článku v Revue des Deux Mondes z 15. srpna 1917 a později vydaném v brožuře (12°, 108 str. s dvěma podobiznami) u Perrina, v nichž tento proslulý spisovatel francouzský svým nádherným slovem pojednává o díle a životě kardinála Merciera, učiniv právem středem své mohutné synthesy filosofickou činnost Mercierovu v Lovani.

Ve zmíněném vydání vybraných prací Mercierových je skoro úplně vytištěn jeho Rapport sur les études supérieurs de philosophie podaný kongresu v Malinách r. 1892, jeho přednáška o Conscience moderne konaná r. 1908 v Antverpách a řeč Vers l' unité pronesená v královské Akademii belgické r. 1913.

M Varisco, jinak odpůrce směru zastávaného Mercierem, s uznáním oceňuje práci Mercierovu v čísle Rivista di Filosofia věnovaném filosofii v Belgii.

Oceněním činnosti Mercierovy možno právem nazvati vyznamenání, jichž se mu dostalo od různých akademií a učených společností. Tak v zasedání svém dne 15. června 1918 jmenovala jej Pařížská Académe des sciences morales et politiques přespolním členem, rovněž královská akademie španělská čestným členem. Mercier je dále přespolním členem královské akademie věd v Turině, čestným členem královské belgické akademie archeologické, čestným členem královské akademie věd, písemnictví a krásných umění v Arcireale, dopisujícím členem akademie v Mâconu a členem Akademie des Jeux Floraux v Toulousu. Mnohé university, zvláště americké, mu udělily doktorát honoris causa na př. universita gentská, edimburgská, krakovská, ze severo amerických universita Harvardova, universita Princetownská, Kolumbijská a Yale University v Nev Havenu.

Za války byl ostrým, někdy až bezohledným nepřítelem Němců, čemuž také lze přičísti vzrůst jeho obliby ve Francii.

*

m. — O mladém moravském hnutí, o kterém jsme tu posledně referovali, že chce dáti nový směr českému umění, podává podrobnější zprávy a jakýsi vývojový přehled Dr. Jan V. Sedlák v orgánu Sdružení mor. umělců („Umělecký list“ 1919, č. 4—5) v článku „Mladá Morava“. Zástupci hnutí kromě jednotlivých publikací vydali společně dva almanachy. První vyšel krátce před válkou s názvem:

„Čin a slovo. Vyznání výtvarníkovo a literátovo“. Jsou v něm zastoupeni čtyři autoři východomoravští: básník Fr. Horečka, jenž vydal potom r. 1915 ve Frenštátě dosti kuriosní sbírku básní „Drsný živel“, Čeněk Kafr, povídkář Karel Handzel a Fr. Tučný. Všichni objevují se tu jako odpůrci západní, úpadkové kultury, jako hlasatelé kmenové síly a původnosti moravské i slovenské, která dovede obroditi celý národ, hlasatelé lásky k půdě, úcty k tradici a touhy po kulturní samobytnosti národní. Vášnivým, bojovným theoretikem této skupiny je zvláště Fr. Tučný, vyznavač myšlenek Nietzscheových a odpůrce Šaldův. Ve svých článcích v almanachu bojuje proti historismu a romantismu, proti západnictví a evropanství, proti dekoračnosti a esthetismu.

Po druhé vystoupila mladá generace společně a soustavně v almanachu „Kněhyně“, vydaném v Praze r. 1918 s podtitulem „Slovo východu“. Je v něm zastoupeno 10 autorů, z nich — kromě Horeckého — básníci Frank Vlnovský, Kar. Friedrich a H. Mathesius, prosaisté malíř Ferd. Duša, Ondra Magnúsek, Jar. Jareš a Fr. Tučný. Opakuje se tu a prohlubují myšlenky prvního almanachu, zdůrazňuje se zvláště snaha uplatniti v umění i v celém našem životě zdravý vliv východu především Slovenska. „Ani Řím ani Paříž nemůže nám dáti tolik, co Slovensko“, volá Jar. Jareš. Zdůrazňují ne individualismus, ale kolektivnost. Filosoficky věří ve věčně se obrozující a trvající život, ve věčný návrat sebe i svých myšlenek...

V názoru o náboženství nejsou jednotni, často si odporují. Tučný propaguje dále myšlenky Nietzscheovy. „Člověk je něco, co zahyne — nadčlověk vás může jedině zachrániti“, píše tento „slovanský filosof“. Náboženství, které se dnes nastavuje jako záchrana, stačí pouze pro člověka, leč „člověk je zlé“. Všechen vývoj člověka bude prý směřovati k „vesmířanu“; tohoto bude tvořiti umění a napomáhati filosofie... Tedy budhický okkultismus má býti tou „vůní Moravy a Slovenska“?

Jinde obrací se Tučný přímo proti náboženství. Proti Šaldovi tvrdí, že náboženskost není problémem, který je neodkladný a který bychom musili řešiti. „Ne náboženství, jen pohanství, to je poslední, co z člověčkosti může býti slibováno. A tuto pýchu dostaneme z horala“! V horalském prostředí může pohanskost nejlépe vykvétati... „Všecky náboženské, demokratické, humanitní ideály jsou mýlkou. Pohan a pohanství, lid a vladařství — naše ideály budoucnosti“. Zajisté vznešené, pokrokové a při tom opravdu slovanské ideály! A nejsou to snad ojedinělé myšlenky! Ozývají se i v některých básních této školy, hlavně v básních Horečkových. Tučný jest při tom přímo vášnivým odpůrcem historismu, v němž vidí „nemoc, impotenci národa“ a příkrými slovy odsuzuje spisovatelskou činnost Al. Jiráska, českého to „vtěleného historismu“.

Dosavadní výsledky nového směru uměleckého neukazují tedy nic zvláště významného. Ostatně ani myšlenka čerpati ze zdrojů slovanského východu a brániti se proti záplavě západní ciziny není u nás ničím novým. A zvláště ne na Moravě! Je však více než po-

chybno, že bychom se protináboženskými, pohanskými tendencemi přiblížili východním bratřím. Je li celé hnutí opravdu zdravé, zbaví se brzy těchto nietzscheovských, cizích prvků a ukáže také skutečně uměleckými činy, zda je schopno života. Zmatené, jednostranné a rozvleklé články p. Tučného nejsou mu zatím velkým doporučením.

*

m. — Nejen na Slovensko, ale také na všechny ostatní Slovany upozorňuje české umělce red. „Volných směrů“ Fr. Žákavec v dlouhém článku „Slovanský program výtvarný“ (č. 4—6). Podává tu jakýsi přehled dosavadních snah obsáhnouti výtvarně celé Slovanstvo, jak je charakterisují jména: J. Manes, Fr. Zvěřina, K. Svoboda, M. Aleš a posledně Alf. Mucha, jenž se pokusil pomocí své evropské, až americké obliby uskutečniti Alšův ideál ve velikém svém díle „Epopea Slovanství“. O díle bylo již mnoho psáno, nadšeně i odmítavě. Ani Žákavec není s ním spokojen. Tvrdí, že není ani slovanské ani epopea. V Manesovi se slovanství rodilo, v Alšovi žilo, kdežto Mucha je konstruuje. „Vymezený, dekorativní, více k měkké něze tíhnoucí talent Muchův nevydržel na útlých ramenou nadlidské břemeno slovanské herojské tradice“. Jeho dílo jest obecně líbivé a jen pikantně zbarvené „muchovštinou“.

Mucha nemá vroucího a něžného gesta Manesova, ani bohatýrské a pružné síly Alšovy. Naopak, v popředí Muchových obrazů vrací se žena původu afišového, v násilné pose, s medusovýma očima podivného, skoro šíleného výrazu.

Aby čeští výtvarníci tvořili opravdu slovansky, radí jim pisatel, aby úsilovně přemítali o duchu a pravdě, aby žili filosoficky, nábožensky, sociálně, aby žili přítomnou epopei a při tom studovali život i umělecká díla všech slovanských národů, Rusů a Poláků, hlavně také Jihoslovanů. Umění upevní vzájemnost slovanskou, na kterou mnozí teď pohlížejí tak skepticky. „Kříží-li i slovanští národové proti sobě zbraň zmaru, tvořivé zbraně umělců mohou budovati jen jednotu, byť by to i nebylo současně a hromadně, nýbrž čas od času a postupně...“

*

Životopisné a knihopisné příspěvky k dějinám hudby v Čechách uveřejňuje vídenský měsíčník Musica divina (Emil Trolda) v letoším ročníku, vedený opatem Schachleiterem.

Mezi anekdotami (Dur u. Moll) otiskuje v č. 9/10 slova a čtverozpěv, věnovaný damami členů pěveckého spolku Gambrinus v D. k 25. výročí. Slova znějí: Männergesang, Männergesang — aller Laster Anfang! Snad podle jejich zkušenosti.

*

m. — Konec liberalismu v dějepisectví předpovídá prof. Dr. Zděněk Nejedlý v „České mysli“ (č. 3). Revoluce v

myšlení evropského lidstva za světové války měla dle něho na dějepis vliv zvláště pronikavý. Právě velké historické převraty učinily každému náležitě zjevným, co znamená minulost pro přítomnost i budoucnost, a co tedy znamená dobré historické poznání i pro boj přítomný a pro ustavení budoucnosti. A tu nám zkušenosti odhalily základní chybu předválečné historiografie: liberalism. Předválečné dějepisectví u nás i jinde bylo typicky liberalistické. Liberalistická zásada: žít a nechat žíti, tak vábivá právě svou lehkostí, přístupností a pohodlností, stala se vůdčí zásadou velké většiny historiků, kteří byli na ni pak i pyšni jako na ochranitelku pravé historické „nestrannosti". Ne určité přesvědčení o myšlenkovém a mravním vývoji lidstva nebo národa, nikoliv určité stanovisko k hodnocení dobra i zla, nýbrž naopak naprostá bezzásadnost v těchto věcech zdála se býti historikům nejpřiměřenějším stanoviskem k proudu dějin. A tak v zajetí tohoto liberalismu stávali se z historiků pouzí vypravěči událostí, kteří se k minulému životu stavěli jen jako diváci docela neinteressovaní, a proto ho neposuzovali ani mravně ani kulturně, nerozlišovali dobra od zla, poněvadž by to byli pokládali za nehistorické a nevědecké moralisování. Tak však ze života jimi líčeného mizely mravní hodnoty, jich lidmi nevládly určité ideje, velké drama lidstva, jímž dějiny jsou. zmizelo, a zbyla tu jen jako panáčková komedie. Z liberalistické snášelivosti a nestrannosti vznikla myšlenková bezcharakternost. Tento mravní a ideový eklekticism či indifferentism znenáhla pak, ale za to tím jistěji rozežíral i zdravé kmeny lidských a vědeckých osobností, až zničil veškeru jejich morálku.

Válka, kde bylo třeba se rozhodnouti pro dobro nebo zlo, stala se podle Nejedlého pro většinu historiků katastrofou. Někteří z nich nahrazovali mravní uvědomění nacionálním pudem, ale to stačilo jen pro dobu nejvášnivějšího boje: jakmile však došlo k měření sil ryze jen mravních, ukázalo se, že i jejich nacionalism jest již nakažen liberalistickou neopravdovostí, „a tak objevovala se často prázdnota tam, kde jsme hledali sílu. Jak silný naproti tomu ukázal se na př. u nás Palacký jako historik nejurčitějších názorů mravních a jako myslitel, jenž i svůj horoucí nacionalism čerpal z nejčistších pramenů mravních ..." Tak ve chvíli, kdy vše procházelo očistným ohněm, ukázalo se jasně, jak nezdolná je síla v dějepisectví ethicky přísném a jak slabé jest dějepisectví liberalistické.

Nejedlý se domnívá, že toto poučení bude míti hluboký a trvalý vliv na další rozvoj všeho dějepisectví. Má-li však nastati obrat, jest podle něho dále třeba, aby zmizelo dnešní individualistické nazírání na dějiny a místo něho nastoupilo nazírání v podstatě kolektivní. Liberalistická víra v silného jedince, jenž volně vyvíjí své síly a řídí své osudy, vtiskla modernímu dějepisectví i tu osudnou vlastnost, že se dívalo na dějiny právě jen jako na hru několika silných lidí. Za světové války se ukázalo jasně, jak málo znamená jedinec v dravém proudu dějin: byly to velké hromadné síly, jež hnaly světovou katastrofu ku předu. Vnitřní převraty lidové objevily se za války silněj-

šími neb aspoň historicky významnějšími než všechny události válečné. Tomu se musí přizpůsobiti i dějepisectví. „Ne moda doby, ale hluboká potřeba vědecká i životní takřka nutně již vyžaduje, abychom dosavadní dějepisectví individuálně liberalistické nahradili dějepisectvím, jež by dbalo právě těch lidových proudů"! K tomu ovšem bude třeba nalézti i nové methody.

U dějepisců směru prof. Dra. Nejedlého by si bylo především přáti více pravdomluvnosti, zvláště kde jednají o věcech náboženských. Jinak ethický zájem povede k tendenčním konstrukcím, jako dosud.

*

ak. — Rumuni pochopili, jak nejlépe dohodové státy seznámiti se svou zemí, jejími dějinami, kulturou a hospodářskými poměry. V době, kdy ještě byli zcela od nich isolováni, vydali v Paříži přímo nádhernou publikaci La Roumanie en images. Publikace té vyšel zatím první svazek; v předmluvě slibuje se vydání ještě druhého svazku, jenž přinese doplňky toho, čeho právě pro isolaci nebylo možná opatřiti. Exemplář publikace poslán mi z Paříže bez udání jména zasílatelova, hádám však, že jest jím Dr. Horia Petra-Petrescu, spisovatel rumunský, který za války dlel v Praze (v strahovském lazaretě) a tam také vydal několik rumunských knížeček jako čtení pro rumunské vojíny.

Ona kniha jest velkého oktávového formátu o 269 stránkách a rozdělená na část slovesnou (39) a část obrázkovou, jež názorně podává, co v oné stručně řečeno. Textová část obsahuje nejprve z péra J. Ursu-a: Historický náčrtek minulosti rumun. národa, kde krátce, ale výstižně se líčí vznik národa rumunského, jeho osudy a dějiny jak v nynějším Rumunsku, tak i v bývalém Rakousko Uhersku a v Rusku (Bessarabii), až do národního sjednocení, počatého r. 1759, a teď snad po ratifikaci míru (i s Ruskem) dokonati se majícího.

Maria Bengesco ve svém článku „L'art en Roumainie" s poetickým zápalem pojednává o všech odvětvích výtvarného umění (stavitelství, malířství, sochařství atd.), a to předně v starých dobách — počátek rumun. stavitelství klade na konec X. stol. a praví, že ve stavitelství sledovali Rumuni sloh byzantský, z něhož však setřena jeho pompésnost, ale i ztrnulost, takže rumun. stavitelství je smavé (notre architecture est riante), začež děkovati má smíšení byzantismu se živly místními a vlivy umění orientálního v tyglíku národního ducha — tak i v novějších (ve stavitelství pokračováno na daných fondech, v čemž učiteli Rumunů byli franc. mistři tam poslaní). Vypočítává pak přední výtvarné umělce a malíře rum. a jejich čelná díla. Věnuje odstaveček (str. 25—26) umění lidovému, jež prý je hotovou poesií; a pracovníky o něm jsou muž i žena, onen při budování bytu a opatřování do něho potřebných nástrojů, nářadí; tato zase při prádle a šatstvu. Jedna Rumunka vyslovila se o svém umění vyšívacím před kterýmsi diplomatem takto: „Lorsque je brode, mon coeur s'ouvre."

Třetí konečně stať, z péra J. P. P., pojednává o hospodářských poměrech rum. Spisovatel poukazuje na to, co země rum. plodí, — dosud patří k státům po výtce zemědělským, — a potom uvádí, jaké bohatství vývozních tovarů má (petrolej, sůl atd.), jež arci čekají nejen na vydatnější těžení, ale hlavně na lepší vývoz (komunikačních prostředků zdokonalení.)

Kromě toho přičiněny ještě dvě mapky: na jedné znázorněno, kde a s kým promícháni jsou usedlí Rumuni, na druhé vyobrazena rozloha Rumunska v Evropě spolu s jinými státy.

V části obrázkové (vedle obrazů panující rodiny rum.) předvádějí se nejprve pohledy na města a kraje a čelné budovy novější i staré (od str. 59—86), pak následuje řada obrazů znázorňujících výjevy (histor.), typy a kroje (str. 87—117); potom řada obrazů znázorňujících jednotlivá odvětví umění, napřed ze staré doby (křížů, fresek, nádobí atd.), potom vzorce vyšívání národního, okrasných věcí (hlavně náboženských) a pak ukázky maleb a děl malířů starších i nejmladších, některé listy i v barvách podány (str. 116—211). Ostatek illustruje poměry hospodářské (vidíte tu petrolejové studně, solní doly, mosty, bankovní závody a pod.) Konečně několik výjevů z války.

Vychovatelský.

m. — Odkřesťanění našich škol provádí se tiše, bez hluku, ale cílevědomě ve věcech, které jsou snad důležitější nežli všelijak profanovaný pozdrav nebo i kříž: ve školních učebnicích. Na nižších stupních obecných škol zavádějí učitelé soukromě zatím vydanou čítanku „Ráno“, již sestavili Jos. Kožíšek a Jos. Tůma. Zevně je skutečně velmi pěkně vypravena a také obsahově přináší hojnost dobrých, nových věcí. Ale na první pohled nápadna jest úsilná snaha sestavovatelů, vyhnouti se zdaleka všemu, co by se jen poněkud dotýkalo náboženství. Slovo „Bůh“ nalezl jsem v celé čítance jen jednou: v národní písničce „Dej, Bože, deštíčka“. I vánoční svátky na př., kdy i nábožensky lhostejný člověk rozechvěje se milými vzpomínkami z dětství, kde nejpřednější naši básníci i malíři nalezli řadu krásných uměleckých námětů — mají v čítance pouze všední světský ráz: děti na obrázku vozí se na saních, staví sněhuláka atd., v textu pak je zase jen světská národní: „Nejsou větší radovánky...“ Nikdo jistě za dnešních poměrů nežádá, aby čítanka byla náboženská, ale nebylo by jen přirozené českému dítěti, kdyby zde uvidělo na př. pěkný Alšův obrázek vánoční s jesličkami atd?

Také státním knihoskladem vydané Jursovy čítanky vykazují v novém „republikánském“ vydání několik příznačných změn, zvláště pokud se týká článků dějepisných. Nejbolestněji musí se dotknouti každého katolíka, že z čítanky (pro 4. a 5. šk. rok) docela zmizel článek o sv. Cyrillu a Methoději, jenž již rakouskou censurou za války byl okleštěn o každé slovo „slovanský“. Zde jsou naši věrozvěstové odbyti jedinou větou v článku o Svatoplukovi: „Apoštolové slovanští Cyril a Metoděj přinesli víru Kristovu a učili jazykem slovanským.“ Toť vše (!!), ačkoli dosti dlouhý článek vypisuje podrobně pověsti o konci života Svatoplukova, tak jako před tím jsou zvláštní články o Čechovi, Krokovi atd. Tak české a přece dosud velkou většinou křesťanské dítě nesmí se dověděti ve škole nic bližšího o zásluhách našich slavných apoštolů — neboť jest jisto, že nebude příliš mnoho tak svědomitých pokrokových učitelů, aby učili něčemu, co „není v čítance“, zvláště když to poněkud souvisí s náboženstvím. — Sv. Václavu jest věnován sice zvláštní článek, ale důsledně jest jmenován jen „knížetem Václavem“. O sv. Prokopu ponechána ze starého vydání krátká básnička X. Dvořáka. I Karel IV jest odbyt hodně zkrátka. Dlouhý článek o Husovi psán ovšem ve známém duchu. Končí: „Ačkoli se stále hájil, že jest neprávem obviňován z bludařství, církev. sněm ho odsoudil... Umřel jako mučedník, nejsa si vědom žádné viny...“ Kolik odsouzenců tak umírá! A již proto jsou mučeníky?

Ostatně některým radikálním reformatorům, jichž je teď také mezi učitelstvem mnoho, nelíbí se ani takto „upravené“ vyučování dějepisu na obecných a měšť. školách. Nedávno v mor. učitelském

čtrnáctideníku „Komenský“ vyzýval kdosi, aby byli vyhozeni z čítanek i všichni čeští panovníci. „Rozlučme se předem s onou řadou panovníků, která tak vždycky strašila v našich školách. Zahoďme všelijaké ty Boleslavy a Václavy, Břetislavy a Vratislavy, Ladislava a Ludvíka. Na jejich místo postavme české muže, český národ. A tím jsme u cíle...“ Dosud „všechno se točí okolo těchto vyvolených z boží milosti...“

*

Z dějin moravského školství. (O.) 1mo. In der Beilage[1]), welche bereits in anno 1775 von Alt Brünn und dem Petersberg, von dem Stadt Bezirk aber neuerdings durch den Director Mehoffer erhoben worden, sind alle hiesigen Schulmeister angemerkt, unter allen diesen aber hat jedoch keiner ein eigenes Schul Zimmer, außer jener bei S. Jacob; die übrigen lehren in ihren Wohnzimmern, welches § 4to der allgemeinen Schulordnung verbotten ist; zudeme sind diese Zimmer viel zu klein und follglich untauglich. In dem 3ten §pho der Schulordnung wird befohlen, daß die

---

[1])

Namen der Schulmeister	Grundobrigkeit	Gassen	No	Solarium	Deputat
Johann Hakula	der löbl. Magistrat	Bei der Pfarr	438	Von der königl. Stadt Brünn jährlich 54 fr. 30 kr.	Eben von der Stadt 5 Metzen Korn
Martin Obadal	ebenderselbe	Auf dem Kohl Markt	57		
Bernard Lischka	»	In dem Roßengassel	345		
Johann Grolich	»	In der Untermenzerg.	149		
Carl Negedly	»	Auf der Groß Neüg.	26		
Carl Denk	»	Auf der großen Crönag	11		
Frantz Hackl	»	Auf der großen Beckeng.	19		
Anton Fridrich	»	Auf der Kreützgassen	34		

Consignation

deren ob dem Petrsberg in Brünn und ob der bey Brünn befindlichen Vorstadt Gassen Zeil existirenden Schulmeistern und zwahr:

Ob dem Petersberg in Brünn — Eustachius Cerhau wohnhaft sub No 17
Ob der Gassen Zeil — Johann Fridrich Richter wohnhaft sub No 15

Brünn ob dem Petersberg den 1. Junii 1775.

Jos. Ant. Galle,
Oberamtmann.

Consignation

deren in dem Markt Altbrünn sich befindlichen und gemäß hoher Verordnung heünt ab den 1ten Junii a. c. gestellenden teütschen Schulmeistern Lehrer und Lehrerinnen

Der Wohnung Haus Nrus		
18	Joseph Rieß	Lehrer
64	Johann Boëß	»
71	Johann Spiller	»
89	Ferdinand Gärtner	»

Sig. Königin Kloster in Altbrünn den 1ten Junii 1775.

Thomas Liber,
Oberamtmann.

Schulgebäude auf Kosten der Gemeinden, jedoch mit Beitritt der Obrigkeit, hergestellt werden sollen. Es könnte alsdann deme Petersberger Kapitel, dann der Abtissin in königlichen Kloster als diesfälligen Obrigkeiten per Decretum aufgetragen werden, dem Schulmeister entweder ein Zimmer anzuweysen oder demselben einen Zünnßbeitrag zu geben und wenigstens einige Bäncke zum Gebrauch der Schreib Schule anzuschaffen. Der Schulmeister bei S. Jacob Hackula genisset von der Stadt schon 54 fr 40 kr und 5 Metzen Khorn, die übrigen Schul Meister haben nichts bestimmtes, sondern blos das Schul Gelld. Vielleicht würde die hiesige Stadt, welche zum besten des neüen Schulwesens noch gar nichts meines Wüssens beigetragen hat (wo doch die königl. Stadt Iglau 20 Klafter Holtz ohnentgelltlich zu denen Schulen abreicht) hiezu einige Klaffter Holtz bestimmen, welches der Markt Altbrünn mit der königl. Obrigkeit und das hiesige Dohm Kapitul eben bewilligen dörfften

2do. Sind die in beiligender Verzeichniß angemerkte Winckl Schulen[1]), die von Weibs Persohnen gehallten werden, gantz zu verbiethen. § 3io der Schulordnung wird zwar gesagt: wienach das Recht Schulen zu hallten und die Jugend zu unterweisen allen dennenjenigen geistlichen und weltlichen Standes verbleibe, welche bieher in dem Besitz desselben gewesen sind: Allein da diese Weibs Persohnen von keiner Obrigkeit hizu angestellt, follglich in keinem rechtmässigen Besitze sind; weiters aber in dem nämlichen §pho befohlen wird, daß auch diese Schulen vorschriftmässig eingerichtet werden sollen, welches aber um so weniger thunlich, da diese Weibs Persohnen auser der Religion wenig oder gar nichts von Lesen und Schreiben gelernt haben, endlich nur allbekannt ist, wie viel albernes Zeüg auch in dennen allerheiligsten Religions Wahrheiten von dergleichen Leüthen gelehrt wird, welches bei der zarten Jugend tieffste Wurtzelln schlägt, so dürffte wohl kein Anstand unterwalten, solche gar abzuschaffen und diesfalls das nöthige an das Brünner königl. Kreyß Amt zu erlassen.

3io bestimmt der 6te § der Schulordnung, daß die Pfarrer wochentlich zweimal oder wenigstens einmal in der Wochen katechisiren sollen, welches biesanher nicht geschehen ist; mithin wäre der Brünner Herr Bischof zu ersuchen, das nöthige durch den Brünner Stadt Pfarrer und in Ansehung der in dem Petersberger Territorio befindlichen Schul durch den Petrsberger Vicarium zu besorgen.

Virtens. Vermög des 15ten §pho der Schulordnung sollen an dennen Sonntägen zwei Wiederholungs Stunden bestimmet und zu

---

[1]) Verzeichnis

deren in- und außer der königl. Stadt Brünn befindlichen Winkelschulen, nämlich

In der Unter Menzergassen	ein	Weibsbild	No 148
In der Geißgassen	»	»	No 378
In der Altfröhlichen Gassen	»	»	No 491
In der Nonnengassen	»	»	No 503
Auf der groß Neügassen	»	»	

derselben Besuchung hauptsächlich die Handwerks Lehrjungen dergestallten verbunden seyn, daß keiner freygesprochen werden solle, er habe sich denn durch ein schriftliches Zeugnüß von dem Aufseher ausgewiesen, daß er auch diese Wiederholungs Stunden fleissig besucht habe. Diese könnten in der Stadt von denen zween Schulmeistern Huckula und Grolich nach vorhergegangenen Prüffung mit dennenselben gehalten werden. Zu dem Ende müste sämmtlichen Meistern befohlen werden, ihre Lehrjungen in die nächste von diesen Schulen alle Sonntäge unausbleiblich zu schicken. Gleichwie aber diese Wiederholungs Stunden einen in der Schule erhalltenen Unterricht bereits voraussetzen, so wäre

5to nothwendig allen Meistern scharf zu befehlen, daß sie künftig keinen Lehrjungen freysprechen sollen, der sich nicht mit einem Zeugnüsse ausweysen könne, daß er nebst der Religion lesen, schreiben und rechnen gelernet habe.

6to. Sind laut § 17 der Schulordnung Aufseher auch in Ansehung der Trivial Schulen zu bestimmen. In der Stadt könnte ein Mitglied des Magistrats, zum Beispiel der Raths Verwandte Misitzky gewählt, in denen Vorstädten hingegen der Aufftrag dennen Richtern gemacht werden, welche mit einer Instruction zu versehen wären, wozu die von Wienn überschickte zum Grund genommen werden könnte. Sind einmal die Trivial Schullen in der Stadt Brünn und denen Vorstädten eingerichtet, so werden selbe auch auf dem Land nach und nach können verbreitet werden.

Endlich bestehet die Pflicht desjenigen, welchem die Ober Direction der Normal Schule aufgetragen worden, daß derselbe die im Land befindliche Haupt Schulen alle Jahre zu bereysen, denen dießfälligen Prüfungen beizuwohnen und sonach über den sammentlichen Stand derselben seinen Bericht der Landes Stelle zu erstatten hätte. Dies gründet sich in dem Hof Decret vom vierten November 1775 und 23ten August 1776. Herr Marquis de Ville erhielte zu Vornehmung dieser Reysen mit Einbegrif eines seiner Wahl überlassenen actuarii ein Pauschquantum ex Camerali per 1000 fr., dann in anno 1778 eben zu diesen Ende aus dem Normal Fond 1000 fr., die dann auch in der pro anno militari gelegten Reytung richtig zu Handen des H. M. de Ville in Ausgaab gelegt worden sind. Die Bereysung der Normal Schulen ist um so nothwendiger als auß derselben sich die bey denen Lehrern oder Schullen, den Orths Vorstehern oder der Obrigkeit hervorkommende Gebrechen an Tage legen müssen, viele gleich abgethan werden können, und es sich zeigen muß, ob die von dem Fortgange der Hauptschule durch die Orths Aufseher erstatteten Berichte mit dem genommenen Augenschein übereinstimmen; um so nothwendiger ist diese Bereysung aber für denjenigen, welcher noch in einer gantz unbekannten Bahn wandert, der sich nur durch öfftere Besuchung der Hauptschulen eine vollkomene Kenntniß der neü eingeführten Lehr Art und deren Lehrern beibringen kann.

Meine Wünsche sind ohne Eigenutz, mithin keinerdings dahin

gerichtet ein Gehalt von 1000 fl. gleich dem H. Marquis de Ville alljahr zu ziehen, der Normal Fond ist in seiner Erträgniß zu schwach, diese Bürde vor das gegenwärtige Jahr auf sich zu nehmen, und solche dem Kameralfond aufzuweltzen, ist dermalen nicht der Zeitpunkt. Ich will mich also mit einem Lieffergeld begnügen, über meine Verrichtungen ein ordentliches Tagbuch führen, ein solches sammt dem Reyß Protocol, und was bey Visitirung einer jeden Haupt Schul vorgenommen worden, einer hohen Landes Stelle übergeben.

Dieser Vortrag könte zugleich als eine Beilage dem zu erstatten kommenden Bericht nach Hof über den Stand des Normal Schul Geschäffts in Mähren beigelegt oder aus diesem Vortrag sellbsten der Bericht an Ihro Majestät erstattet werden, welches ich höherer Einsicht äntzlich unterziehe.

Zpráva barona Hausperského zaslána byla do Vídně, kde návrhy ho v podstatě došly schválení vyřízením ze dne 29. května 1779, hoto znění:

Von der Röm. Kais. zu Hungarn und Böheim königl. Apostol. ajestät, Erzherzogin zu Oesterreich etc. Unserer allergnädigsten rauen wegen: Dero Landes Gubernio in Ihro Erbmarggrafthum ähren auf desselben Bericht vom 20. Febr. jüngsthin, mittelst welen der Vortrag des H. Mittelsraths und in deütschen Schul chen bestellten Referents Freyh. von Hausperský über den Stand s deütschen Schul Wesens anhero einbegleitet worden, hiemit in aden anzufügen: Es habe, so viel die ersten drey Gegenstände des rtrags des Freyherrn v. Hausperský anbetrift, bey denen von demben vorgeschlagenen und von ihme Gubernio begnehmigten, auch m Theil schon veranlaßten Veranstaltungen zu Verbreitung des rmal Schul-Geschäfts in Mähren sein Bewenden. Belangend aber vierten Gegenstand, da sey eigentlich nicht vorgeschrieben, daß Ober Director, welcher Caracter weder in der Schul Ordnung, h in dem Methoden Buch vorkommet, die Hauptschulen bereisen l den Prüfungen beywohnen müsse.

Die Ober Aufseher seyen zwar vermög ihrer Instruction verbun sich an die Hauptschulen in jedem Cours wenigstens einmahl zu tügen und die gehörige Nachsicht zu pflegen: dagegen fallen die ifungen alle zu einer Zeit, und würde somit in den Ländern, wo rere Haupt Schulen sind, unmöglich seyn, allen abzuwarten, wie n auch die Prüfungen nur zur Ueberzeügung des Publici von dem tgang der Jugend gewidmet sind, und damal die Untersuchung in icht auf das vorschriftmässige Verfahren der Lehrer nicht wohl greiffen kann. Ansonsten seye die für den Rechnungsleger und Revidenten angetragene Remuneration eine Neüerung, die nicht l statt haben kann.

Jenes, was der Freyh. v. Hausperský wegen der Oberaufseher ieret, habe allerdings seinen guten Grund. Das Amt eines Ober sehers könne nur in jenen Gegenden, wo nicht viele Schulen sind,

zugleich dem Directori anvertrauet werden. Sonsten sey in jeden Kreise ein solcher Ober Aufseher anzustellen, in Mähren jedoc dürfte ein einziger solcher zu Brünn nebst dem Directore anzuste lender Ober Aufseher hinlänglich seyn. Ausser deme seye der Vo schlag wegen Verhaltung der Geistlichkeit zu Erlernung des Catech siren sowohl, als auch wegen Umstaltung der lateinischen Schulen be den Paulinern zu Mährisch Krumau in eine deütsche Hauptschule de diesfalls bestehenden höchsten Vorschriften angemessen.

Übrigens begnehmigten Ihre k. k. Majestät den Antrag, daß d Freyh. v. Hausperský das Land Mähren bereise und die aller Ort errichtete Haupt- und Trivial Schulen besichtige: Allerhöchst die selben wollen auch nach seinem lobwürdigen und uneigennützig Vorschlag mit Anweisung der Reise-Kösten auf Verrechnung (Probe machen lassen, haben aber anbey allergnädigst resolviret, d eines Theils diese Reisen selbst in so lange bis der hiesige Ob Director Herr Probst Felbiger, der heüer ohnehin die Bereisung c in Erblanden eingeführten Normal Schulen anzufangen hat, na Brünn kommen und das weitere diesfalls mit dem Freyh. von Ha perský zu verabreden im Stande seyn wird, verschoben, ander Theils aber die Reise Kösten für den B. v. Hausperský und das n zunehmen nöthige Personale, welches in dem Schul Director und ne einem Individuo zum Schreiben zu bestehen hat, einstweilen aus d Schulfundo angewiesen, und wenn solcher diese Last zu tragen d mahlen nicht im Stande seyn solte, hierwegen die weitere Vorstellu anhero gemacht werden solle. Und es verbleiben . . .

Signatum Wienn . . . den 29ten May im 1779ten Jahre.

H. G. v. Blümegen

Dr. Jos. Samsour.

Hospodářsko-socialní.

Státní účty a rozpočty liší se od bankovních hlavně tím, že u oněch je mnohem méně účastníků, kteří z nich mají radost. To jest už tak zavedeno a my nejsme zpovykáni, a proto leccos i v nynějším státním rozpočtu sneseme. Snesli bychom dokonce i víc než rám povídá, ačkoliv anebo právě proto, že z prvého, nepočítajícího revolučního rozrušení jsme se už dostali a začínáme počítat a srovnávat: jen kdyby se ukázala nějaká jitřenka osvobození i na tomto poli.

O dluzích nadělaných před říjnovým převratem 1918 (na legionáře atd.) dovídáme se málo, ačkoli prý jsou značné i bez těch státních dluhů, které jsme zdědili a budeme nuceni platiti; o válečných půjčkách dosud nerozhodnuto. Že i bez nich naše státní dluhy jsou dosť vysoké, ukazuje ta 1 miliarda K nynějšího rozpočtu, kterou dosud ročně stojí; ve vídenských účtech tomu příznačně říkali Staatsschuldendienst.

Nejvíce bije do očí zapřený antimilitarismus, ana se v našem rozpočtě právě vojančina tak dotěrně dere v popředí. Přes 50% všech výdajů žádá ona. Arciť je v tom ale milion také na revoluční medaile a válečné kříže, a na vojenský výcvik mládeže vychodivší školu 500.000 K a hned také 100.000 K na vedení evidence o tom. Naproti této miliardě rozpočet školský vykazuje pouze asi 118 milionů (vysoké školství 30, střední a obecné 80 milionů), ačkoli se zřizuje škol dost, často i takových, které ještě docela dobře mohly počkati; nebcť že nechtěli čekati nápadníci těch kterých professur, nebylo dostatečným důvodem, zřizovati pro ně školy. Podotýkáme to jen proto, že v rozpravě o nových daních uznáváno sice, že jsou nesocialní a nespravedlivě tíživé, ale že stát jich potřebuje. Neníť zajisté mnoho finančnického důvtipu na to potřebí, aby se z této státní tísně odvodil důsledek poněkud jiný než uložení oněch daní, totiž tento: není-li nazbyt peněz, nebudou se dělati zbytečné výlohy. A že těchto v naší milé republice se dělá přespříliš mnoho, jest i těm známo, kdo jinak v její taje nejsou zasvěceni.

Mezi těmi novými daněmi pronikavé a bezpochyby osudné převraty způsobí 1% daň z převodu zboží. Zavedena sice po příkladě německém, ale i o ní možno říci: dva-li činí totéž, není to totéž. Každá taková daň stihne konec konců spotřebitele, nikoli výrobce nebo zprostředkovatele. Hmotné pak poměry středních vrstev německých jsou daleko příznivější než u nás. Nad to mají v Německu svůj docela určitý cíl, zbaviti se co nejdřív obromných dohodou jim uložených břemen poválečných, jichž u nás, vítězů, není, vlastně by býti nemělo. Sahají tedy k prostředkům docela mimořádným, jež také snadněji snesou než my, kteří pod drahotou všech životních potřeb již tolik úpíme.

Je to zvláštní: od let bojuje se proti t. z. potravní (t. j.

spotřební) dani, kterou stiženy jsou některé druhy zboží do několika velkých měst dovážené, a bojuje se proti ní z toho správného důvodu, že postihuje právě nejméně majetné obyvatelstvo, které již i za sám dovoz potřebného zboží připláceti musí. Mimochodem řečeno, právě teď poukázáno na to, že na př. hlavní město Praha z této potravní daně, o jejíž výtěžek se města dělí se státem, nejenom žádných užitků nemá, nýbrž rok od roku na její režii čím dál víc doplácí. Proto pomýšlí se teď — nikoli daň tu zrušiti, nýbrž — daňový obvod ještě rozšířiti. Je sice pravda, že v místech „před linií“ zboží nebývalo o nic lacinější nežli za linií, nanejvýš býval ten rozdíl, že onde bylo zboží špatnější aneb ho tam vůbec nebylo, avšak rozšířením spotřební daně na větší okruh by se zlo také jen rozšířilo. Hlavní příčina toho nepoměru byla v tom, že do velkých měst dováženo lepší zboží přímo z ciziny, lepší zboží a lacinější; proto také nyní právě velká města co do zásobování nejvíc trpí.

Novou daní z převodu zboží tedy se „potravní“ daň rozšiřuje na celý stát a na všechny druhy zboží a problem t. ř. nepřímých, tak odiosních daní se velice povážlivě zjednodušuje. Jestiť pravda: kdo užívá, ať platí, avšak mezi požitkem a požitkem jest přece jen rozdíl.

Nic proto nelze namítati proti 10% dani přepychové, leda to, že pojem zboží přepychového nyní odhadovati od nějakých 150—200 Kč jest nesmysl. A NB při tom se čím dál víc útočí na státní pokladnu, aby podporovala umění a umělce všeho druhu, činnost vesměs přepychovou, a to hospodářsky nevýnosnou. Jest hospodárné, když stát nechává zdražovati poživatiny nepotřebné, přepychové, a předražování jejich nestíhá tak, jako předražování potřebných potravin, jen hledí-li pak také na to, aby z užitku prodavačů měl i on přiměřený výdělek, a podaří-li se mu takto poživačnost obyvatelstva omezovati, zvláště pokud jde o zboží zahraniční. Avšak na jedné straně zdražovati i zboží potřebné a na druhé sám plýtvati — toť není ani hospodárné ani výchovné, nejméně pak demokratické.

Vyslovují se obavy, že novými daněmi bude těžce postižen stav živnostnictva a obchodnictva. O stav střední se nyní vůbec hraje. Usilujeť se o socialní revoluci, o vládu jediného „proletariátu“, třebas právě v něm nastupují rozdíly, jež se ničím neliší mezi byvalou aristokracií a proletariátem, a jest velice pochybno, zdali rozdíly ty obecným zproletarisováním obyvatelstva by zmizely; proletářští vůdcové aspoň k tomu se své strany žádných příprav nečiní, an každý hledí co nejvíce urvati sám pro sebe.

Je také pochybno, zdali zdražení výroby a odbytu zboží jednotlivcům oboje znesnadní nebo znemožní, tak že by maloživnostník byl nucen své živnosti nechati, podobně jako kdysi rozmach továrni mnoho jich zničil. Jsou tu ovšem rozdíly, ale i nějaké obdoby na př. dostatek a nedostatek provozovací jistiny. Jako tehdy sice mnozí maloživnostníci, překvapeni jsouce náhlým přívalem libe-

ralního kapitalismu, zmizeli v propadlišti, tak jest možno i teď, že je nový obrat věcí zastane nepřipraveny, neboť co nynější socialistická vláda podniká, není boj proti kapitalismu, jak její buď naivní nebo pokrytečtí mluvčí hlásají, nýbrž jen kapitalismus na rudo natřený, boj kapitálu vyvlastňovaného a v konsumech ukládaného proti nezávislému maloživnostnictvu nebo prozatím jen maloobchodnictvu. Chce li toto záhubu svou předejíti, nezbývá, než aby boj ten stejnou zbraní podstoupilo, totiž **sdružováním**.

V jedné věci mohla by se ta nová berní opatření zamlouvati, jelikož by se zdála vyhovovati dávným přáním, ozývajícím se hlavně z rolnictva: **vyloučiti z obchodu co nejvíce zprostředkovatele**, jimiž se zboží zdražuje, a již právě při **státním** hospodaření nejvíce těžili a těží; srv. válku a její dosavadní stvůry v ústřednách atd. Avšak, ačkoli v menším celku státním jest možno pomýšleti na to, aby se obrat a převod zboží zjednodušil, tak že by výrobce byl zároveň přímým dodavatelem, tedy spolu obchodníkem, jak býval, aby tedy zboží se neválelo jako sněhová koule se stráně a v ceně zbytečně nevzrůstalo, přece zase novodobý spletitý život obchodní nezdá se již takového primitivismu připouštěti. Leda by nynějším těm poměrům byl přizpůsoben, t. j. obchodně upraven, a tu jsme zase tam, kde jsme byli, třebas ve zlepšeném způsobu. Ale na zlepšení maloobchodu a maloživnostnictva třeba i jinak, v každém případě pomýšleti. Nejdeť konečně jen o obchodníky samy, jde také a hlavně o kupující obecenstvo, do jaké míry bude moci sehnati peníze, aby obrovské zdražování sneslo. Nemůže přece stát svým zřízencům platy do nekonečna zvyšovati a nad to ještě jako dosud na zásobování obyvatelstva dopláceti. Odkud by se pak nabralo příjmů na rovnováhu v rozpočtu?

Vykládati pořád, že situace naše se lepší, jest buď sebeklamným optimismem nebo balamucením. Nelepší se a takto se ani nezlepší, leda cizí kuratelou nebo bankrotem.

Tak se soudí v cizině dobře zpravené.

Tak zůstanou také marny pokusy o zlepšení naší **valuty**. Možno, že proti nám pracují nepříznivé vlivy ve švycarské ústředně (v Cyrichu) — rozumíť se samo sebou, že cizí kapitál, chce-li nás opravdu koupiti jak se praví a jak se z části už děje (Škodovky a Rustonky, totiž svaz našich zbrojíren a našich strojíren z části v rukou francouzských, NB i s monopoly a výrobními tajnostmi!), nebude cenu našich peněz zvyšovati! Valuta je sice přímo pojem peněžnictví mezistátního, udávajíc kupní poměr mezi různými platidly, avšak ve významu hodnoty vůbec může se jaksi mluviti též o valutě domácí. **Drahota** je sice všude, i v bohaté Americe, nesmírná, ale nikde tak povážlivě úpadek prozrazující, jako v nových státech, jelikož tu neviděti žádného východiska ze stavu, který onde jest jen poválečně přechozím. **Čím dražší zboží, tím menší hodnota peněz.** A takto doma sami pracujeme ku znehodnocení svých peněz na svém trhu. Je tedy i z tohoto důvodu prapochybnou vymožeností,

když se zaměstnancům sice mzdy stále zvyšují, ale zboží jim potřebné předražuje.

Všechny sliby o valutě jsou pouhými sliby, dokud nenastane rovnováha mezi naší výrobou a spotřebou, tak abychom co nejméně dováželi a co nejvíce vyváželi. Válka naučila nás na př. omeziti spotřebu kávy, jižního ovoce a j. Zajisté bychom se bez toho docela dobře obešli aneb aspoň se značně zmenšenou dávkou, abychom měli tím více peněz na dovoz zboží nezbytně potřebného. Na druhé straně nepochopitelno jest, proč vláda zbytečně hledá v cizině zboží, které by mohla míti doma a s velikým výdělkem, na př. tabák. Byť i nebyl zdejší tabák nejlepší jakosti, lepší by jistě byl než to, čím erár nyní kuřáky otravuje. Či snad chce ze zdravotních důvodů kouření potlačovati? Anebo z úsporných?

Mluví se o výprodeji Rakouska, kde opravdu z hladu zbavují se i cenných památek uměleckých. Avšak výprodej jest i u nás, jen že ne tak veřejný. I k nám vniká cizí kapitál, aby lacino nakupoval. Je sice na všechno vyvážení potřebí úředního dovolení, ale mazavé důvody vymohou všechno. Naši lidé nedbajíce cen v cizině shlédnou se na přeplatek několika korun podle cen zdejších a zašantročují cenné zboží do ciziny. Tak ovšem se naše valuta nezvedne.

V přelíčení se sekčním šéfem Jirákem, jenž min. Benešovi nabízel 20 milionů K, prý pro disposiční fond (disposiční fondy v očištěné republice, co to?!), dle názoru soudního však jako úplatek, aby byl dovolen výnosný cukerní obchod s Hollandskem, vyšlo na jevo, že nám třeba dělati i méně výnosné obchody s dohodou, abychom si ji udrželi při dobré vůli; cukr totiž prodán s menším ziskem do Francie.

Ale ještě jiné věci vyšly na jevo. Předně, že v ministerstvu financí čelným úředníkem byl člověk, jenž má zároveň soukromý obchod (s nábytkem), totiž Jirák. Z osobní známosti s ministry a pak že se osvědčil při stíhání nesprávných přiznání výdělkových, prominuta mu ona zajisté nikoli nezávažná okolnost.

Co se týká těch revisních orgánů, bude to u nás pomalu, jako tuhle stálo v humoristickém listě, že dva strážníci na křižovatkách elektriky v Praze jsou na to, aby jeden dával pozor na druhého, aby se mu nic nestalo. Ovšem kdo ví, jací lumpi kolikrát se na lepší místa v úřadech dostanou, a kdo jen trochu ví, jak se všude podplácí a krade, ten se nediví, že bezmála ke každému novému úředníku by měl přijíti dozorce, avšak nemůže ani tím býti upokojen, an vidí, jací lidé, zloději, defraudanti a pod., se někdy za revisory ustanovují, jen když mají správný politický punc aneb dokonce jen mnohdy velice problematické „zásluhy o republiku". Naproti osvědčenému pravidlu: Udělati pytláka hajným — stojí tu neméně osvědčené: Udělati kozla zahradníkem!

Kromě toho obhájce Jirákův důrazně vytknul, že v pracovně ministra financí sedí jako hlavní spolupracovník — akademický malíř,

O našem vývozu již minule jsme poznamenali, že ač by nás mohl těšiti, na pováženou jest, vyvážeti zboží, kterého sami nemáme dosť. Nejde tu o zboží, u kterého se můžeme a pro nápravu valuty máme uskrovniti (na př. cukr), ale o zboží, jehož nedostatek ohrožuje náš obchod i průmysl (na př. uhlí); čerta vyháněti belzebubem není s prospěchem.

O naší uhelné těžbě oznámila Agence Havas v La Presse de Paris (27. list.): Těžba vůčihledě vzrůstá díky dobré vůli horníků, kteří se uvolili prodloužiti si pracovní dobu. Možno se nadíti, že situace se stane pravidelnou, a než nastane leden, Československo nebude znáti nouze o uhlí. — Kachna tato, jež právě teď o vánočních svátcích tak protivně křičela, je prý čerpána z Práva lidu. Je divno, že právě z těchto kruhů má cizina býti balamucena, když přece se připravuje socialní revoluce.

Eclair při jednání rakousko francouzském, když Dr. Renner po všech koušcích své socialistické vlády přijel do Paříže žebrat a svou orientaci na západ ujišťovat, napsal: Rakouští socialisté, ač tam nemají ani většiny, počínají si tak, jakoby tam byli sami.

Politický.

Konečně má v našem státě nastoupiti řádně zvolený sněm. Což předpokládá jiná, velmi důležitá rozhodnutí, na př. volební řád, jeden sněm či dva, pouze říšský sněm či také zemské atd.? A jest nesnadno říci, co z toho má býti rozhodnuto napřed a co může počkati. Vždyť v tom je vlastně ústava, a volby mají býti co nevidět. Či mají býti zas jen revoluční jako skoro všechno, co se u nás dosud zařídilo?

Dvojí sněmovna či jediná? Na poměr panské a poslanecké sněmovny sotva se pomýšlí, ač by i v nejdemokratičtějším národě jistě našlo se „pánů" dost, možná i víc než pouhých poslanců. Nemá-li však vyšší (a ovšem menší) sněmovna býti jako dříve panská bezpečným nástrojem panovníkovým nebo diktatorovým, což by předpokládalo jmenování členů, ne volbu, aspoň ne všeobecnou, pak by byla zbytečná.

V Německu, kde stojí před podobným rozhodnutím a nynější vlády, ač volené, už také mají dost, i v katolických kruzích jistá část kloní se k zásadě neodvislých socialistů a k jejich soustavě rad, ale ne politických, nýbrž odborných: jedna sněmovna ať obírá se politikou, druhá, sestavená z odbornických, stavovských rad, ať si hledí odborných otázek veřejného života: osvěty, rolnictví, průmyslu, obchodu atd. Jeť nyní všechno politicum, bohužel, avšak politické promrskávání všech veřejných otázek, jak je nynější socialistické vlády ještě zestupňovaly, zaviňuje ledabylost v jejich řešení.

Mají arciť i dosavadní sněmovny své výbory, v nichž se osnovy zákonů s vládou projednávají a do nichž se volívají poslanci té které věci znalí. Ale, jak víme, bývá týž poslanec, jenž něčemu rozumí a pracovati také chce, v několika výborech, kdežto jiných do žádného zákonodárného výboru poslati nelze, protože ničemu nerozumějí. Ve stavovské sněmovně by zasedali pouze odborníci. Ovšem kdyby byli vybíráni podle zřetelů politických, jsme skoro zase tam, kde jsme byli.

Jiná otázka jest, co se samosprávou zemí. Dosud známé podrobnosti návrhu prý Švehlova, který chce pomoci agrárníkům a nadělati z nich hodně županů, s ní nepočítají. Jediná Praga — caput rei publicae. Polohou není k tomu právě nejvhodnější, ale toť konečně vedlejší; vždyť jedenkrát snad budou vlaky zas pořádně jezditi. V Rakousích usilují o federalismus, Švycarsko, náš ještě nedávný ideál, jej má (či snad župy budou jako kantony?), v Německu jistě také na něm budou státi. U nás prý se má všecko dělati à la française, ale právě tam ozývá se nemalý odpor proti pařížskému centralismu. Slezsko, jež beztoho plné samosprávy nemělo, mohlo by se spojiti s Moravou, ale Morava a Slovensko, ač se pilně „čechisují", již pro jakousi rovnováhu by si své samosprávy neměly nechat brát.

Nejdůležitější pro nastávající sněmovní volby jest, jak se zachovají jiné národnosti, zvláště Němci. Teprve teď se s nimi vy-

jednává a z toho, co vychází na veřejnost, viděti, že i když je dohoda přivtělila k nám a jejich sudetská vláda ve Vídni zrušena, nehodlají uznati, co naší vládou proti nim provedeno. Hospodářsky jsou stiženi skoro ještě víc než my, jelikož právě v průmyslu byla jejich síla a ten ochromen, avšak jednak sami jsou ještě silni dost, jednak mají silnou oporu v bývalém centralistickém křídle české socialní demokracie.

Přikarpatská neboli uherská Rus přivtělena čs státu a sehnána také deputace, která přijela do Prahy jemu holdovat. Ukrajina nelibě nese, že se jí ubírá, co přirozeně patří k ní, jmenovitě když středisko těch krajů, Marmarošská Sihot, postupuje se Rumunsku, které už ani jazykem na ni práva nemá.

Vlastně toto území našemu státu přiřčeno jen usnesením přikarpatských Rusů neboli Rusínů žijících v Americe; občané jeho sami, zástupcové 420 obcí vyslovili se pro Ukrajinu, ale projev jejich v Praze ztopen. Žádný rozumný politik, jenž jen poněkud poměry východní zná — Wilson a Clemenceau mezi ně ovšem nepatří — nemůže se vážně domýšleti, že by tato enklava čs státu pokojně zůstala. Že by jinak, bez ohledu na národnost obyvatelstva, nám byla jako most k Rumunům dobrá, o tom není pochyby. Ale ten důvod zajisté nestačí, aby država ta byla také uhájena. Také kousek „balkanisování“!

*

Jednání o poměru církve k čs státu nevyneslo dosud nic nového. Zástupce Kurie v Praze (Msgre Micara) a zástupce čs státu u Kurie (prof. Dr. Kamil Krofta) zatím jaksi znamenati se zdají, že na úplnou rozluku se již nepomýšlí. Vláda chce si zachovati vliv na osoby i věci církevní, proti čemuž nelze nic namítati. Dojdou-li naše úřady také k tomu přesvědčení, že katolicky svědomité kněžstvo jest jistější oporou státu než ty nynější jejich odpadlické akvisice, nebude při dobré vůli s obou stran těžko se dorozuměti. Ale tak jako v jistých věcech církevních třeba nápravy (ve vyučování, národní řeči v udělování svátostí a svátostin, ve zpěvě bohoslužebném, v obsazování míst a v rozdělení i určení církevního majetku), tak také třeba pánům říci, že jsme a chceme zůstati věrnými členy římskokatolické církve a že si nenecháme na nic sahati, co jest zájmem náboženským. Ty pokusy, které zbrklými jednotlivci se na ujmu jeho dějí, skončí tak, jak skončily všecky kulturní boje: rozeštvaním obecenstva, poškozením obecnosti a mravním fiaskem. Qui mange du Pape, en crevera, pravil tuším i Thiers, také státník, a francouzský k tomu.

Dobrozdání pronesená ve sboru na přípravu rozluky mají proto snad jen akademickou cenu — některá nemají vůbec žádné ceny — nebudeme se jimi tedy zevrubně zabývati. Věcné a praktickými poznámkami cenné jest na př. prohlášení místod. rady Fr. Fialky, které na obou stranách stojí za uváženou aby ve smíšených úkonech přestal zmatek a nepříslušné zasahování. Chce sice rozluku, ale právně provedenou.

Uboze za to vyjímá se prohlášení univ. prof. Dra A. Hobzy. „Odlukový zákon má platiti pro celou říši, ale účinnost jeho pro Slovensko budiž z důvodů politických odsunuta o několik roků.“ „Tak zvaný majetek církevní . . . budiž prohlášen(!) za majetek státní a uvolněn pro obecné státní úkoly“ Státní jednota by prý „veřejnoprávním zřízením církví byla ohrožována“. To praví professor (církevního) práva — právník prostě prohlašuje; pak se nedivme žákům takového učitele.

JUDr. Josef Choc, kněz, ale zaměstnáním advokát, mezi jiným prohlašuje: „církev ve vědomí, že by její semináře zely prázdnotou, kupovala si chudé studenty poskytnutím(!) jim zaopatření v době studií.“ Mluví tu „zástupce Jednoty čs duchovenstva“! Otevřhubství t. ř. reformistů, kteří totiž reformují jen druhé, sebe ne, proti církvi je známo, v těch případech se tedy lidokupectví nepodařilo. Ale i jinak je panu Dr. Chocovi dobře známo, že velmi mnozí kněží jsou ze zámožných domů, že se tedy nepotřebovali prodávati. A konečně jest kup smlouvou. Ví snad p. Dr. Choc o nějakém případě, že by kdo byl alumnům před svěcením alumnátní sustentaci připomínal, aby je k dodržení kupní smlouvy přiměl? Ví dále o případě, že by alumnům před svěcením opět a opět nebylo dáno na srozuměnou, aby kdo se necítí povolaným, odstoupil? A myslí li p. Dr. Choc, že ve 24. roce mladík ještě není schopen o tom „kupu“ rozhodnouti — 10 let po tom, kdy směl si voliti náboženství, 6—8 let po tom, kdy podléhal následkům trestního zákona, několik let po tom, kdy se směl oženiti, 3 léta po tom, kdy se stal zletilým a voličem atd. — nuže, kdy pak toho bude schopen? Že církev zdarma alumny vychovává a vyučuje pro svoji službu, je v tom něco nesprávného? Má je snad vychovávati na advokáty? Činí stát něco nesprávného, když pro svoje účely dává studijní stipendia a činil li tak (dříve, nevím, zdali dosud) i s formální „kupní“ smlouvou (u mediků pro vojenskou službu)? Co si tak pomyslili pokrokáři pp. Fr. Marek a Dr. O. Srdínko, evangelík notář A. Zahálka, socialista Jan Skála a ostatní k takovému „zastupování“ katolického duchovenstva a jeho t. z. „Jednoty“? Na odůvodnění správného požadavku, aby chudšímu kněžstvu stalo se po právu, této potupné pomluvy o kupování bohoslovců jistě potřebí nebylo. Další paušální věta: „a tito nejchudší právě pak byli hnáni na nejchudší místa“ svou nepravdivostí mluví sama za sebe dosť, i netřeba nic přidávati, leda snad to, že takových prostředkův užívají špatní advokáti vůči protivné straně, ne však řádní reformní kněží vůči své církvi.

*

Odkládajíce pro nemilé překážky zatím ostatní zprávy ze světa, na konec jen ještě místo novoročního blahopřání otiskujeme, co praví kterýsi vídenský humorista o roce minulém: „Zmizel rok 1919 — poctivý nálezce ať si ho nechá.“

Co asi řekne za rok? Pranostyky odevšad, i ze západu, znějí jak jen možno černě.

BINDING SECT. OCT 1 8 1972

AP Hlídka
52
H6
roč. 36

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY